De Nieuwe Gids. Jaargang 52

bron
De Nieuwe Gids. Jaargang 52. Luctor et emergo, Den Haag 1937

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_nie002193701_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

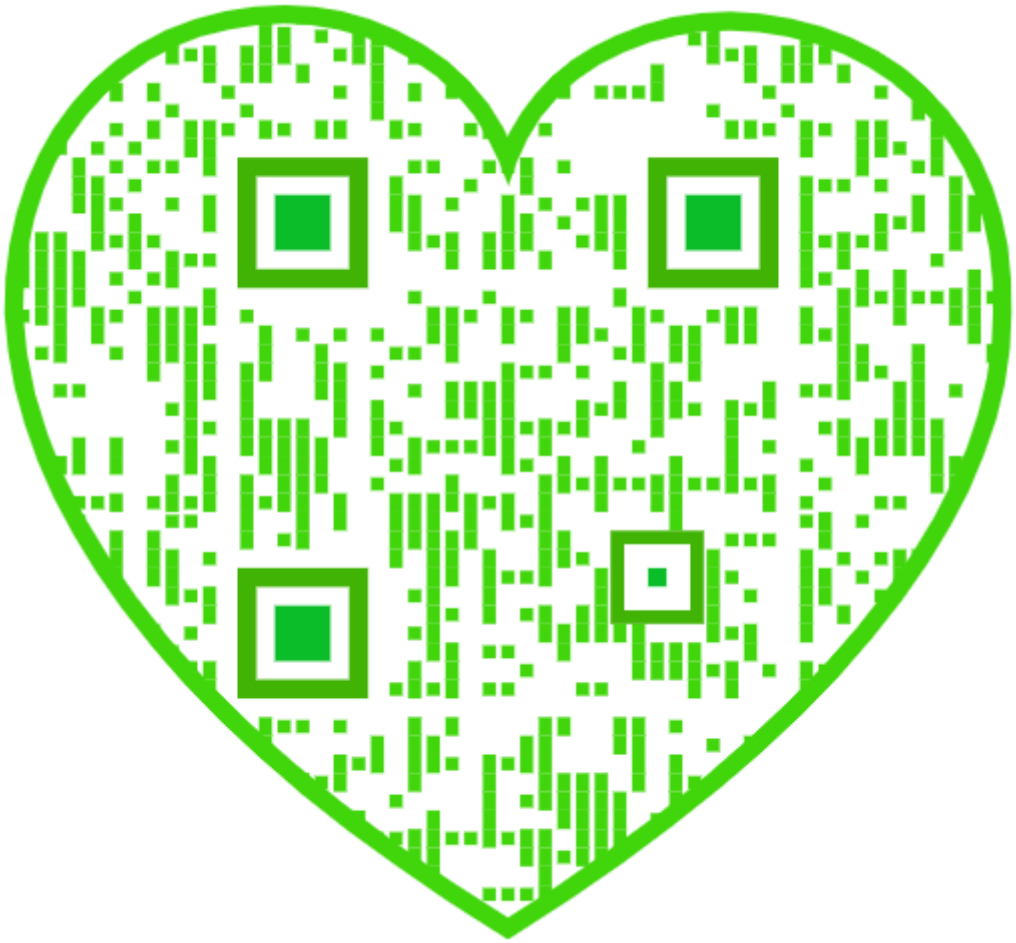

[De Nieuwe Gids. Jaargang 53. Deel 1.]

Het vorstelijk huwelijk

Bij den aanvang van onzen nieuwen jaargang is het ons een verblijdend voorrecht, een eerbiedigen gelukwensch te mogen uitspreken aan het jonge, vorstelijke paar H.K.H. Prinses Juliana der Nederlanden en Z.D. Prins Bernhard Leopold van Lippe Biesterfeld.

'Als winter komt, kan lente verre zijn?'.... rijst ons in de gedachten, nu bij het begin van het winterseizoen in het leven van twee gelukkige menschen een nieuwe lente wordt ingeluid.

De vreugde over de nationale gebeurtenis, het huwelijk van onze Kroonprinses, is zóó waarachtig, zóó innig, zóó algemeen, dat weer eens voor de zooveelste maal bewezen wordt, hoe één Nederland zich voelt met zijn Vorstenhuis, hoe Holland en Oranje onverbrekelijk verbonden zijn. Ons ingetogen, over het geheel wat gesloten volk heeft er behoefte aan, zich van tijd tot tijd eens te uiten in een extase van geestdrift, en zoo toonde het ook in overweldigend enthousiasme zijn ingenomenheid met de komst van den aanstaanden Bruidegom, aan wiens goede, begaafde persoonlijkheid het geluk en de toekomst van onze geliefde Prinses met overtuiging wordt toevertrouwd.

Wie hij is, de jonge vorstenzoon, aan wien wij allen een zóo hartelijk en oprecht 'welkom' hebben toegeroepen? Wij leeren het uit het zoo juist verschenen, zeer mooie boek: Prins Bernhard, het vorstelijke huis zur Lippe-Biesterfeld, geschreven door Prof. Dr. Georg Freiherr von Eppstein, en Hofrat Max Stärke, beide 'beproefde aanhangers van Mijn Huis', zooals Prins Bernhard zich uitdrukt in zijn begeleidend woord; ook Leopold, Vorst zur Lippe gewaagt van de trouw en aanhankelijkheid der auteurs, en Prinses Armgard, de Moeder van Prins Bernhard schrijft: Ook Ik wil dit boek gaarne Mijn allerbeste wenschen op zijn weg

medegeven. Beide schrijvers waren oude getrouwen van mijn geliefden man.'

Een historisch-genealogisch overzicht van een geslacht is altijd belangwekkend; hoeveel te meer zal het ons dan interesseeren, waar het gaat om de afkomst en de familie, van Hem, die reeds 'een der onzen' is geworden, Prins Bernhard, de nieuwe troost en vervulling na veel verlies en verdriet, - Prins Bernhard, de hoop en de satisfactie van Nederland. Boeiender dan menige roman is deze op aantrekkelijke en levendige wijze te boek gestelde beschrijving van het aloude geslacht Lippe, die met tal van illustraties en portretten is verlucht. Wat al ondervindingen wat al beroeringen ervoeren de elkaar opvolgende leden dezer dappere en nobele familie, wier fier devies was: 'God en mijn recht'. Elk Nederlander zal dit kloek uitgevoerde boekwerk, in sober-smaakvollen band, versierd met het wapen der Lippe's, in zijn bezit willen hebben; een waardevolle uitgave juist op het goede oogenblik gekomen, waarvan de firma A.W. Bruna en Zoon te Utrecht de eer heeft.

'Twee heerlijke gaven Gods zijn je op je levensweg meegegeven, mijn kind; je hart van goud en je helder verstand.'

Zóó sprak de Vader op den belijdenisdag zijn zoon Bernhard toe. Een prachtig getuigenis, dat het Nederlandsche volk met dankbaarheid hoort en aanvaardt. Evenals ook deze woorden:

'Je hebt voor alle liefde jou bewezen een ontvankelijk en erkentelijk hart betoond en haar met wederliefde vergolden'.

Zoo zij dan de wederzijdsche liefde van Volk tot Prins en van Prins tot Volk een waarborg voor een onafgebroken gelukkig leven van Hem, Prins Bernhard en Haar, Prinses Juliana, in het door hen geliefde en hen, in onwankelbare trouw, diep liefhebbende Nederland. Een nieuwe, blijde, bloeiende Lente breekt voor ons aan!....

DE NIEUWE GIDS.

Prins en prinses door Dr. André Schillings.

Heilwenschen des volks omruischen Uw schreên
Op deez' dag, die voor U zij de schoonste
Des levens, waarop Gij vervult wat met vurige beên
In paleis bad de machtige, de needrige in zijn woonste.

Moge d'Almachtige U nemen in hooge bescherming
En zegenen het verbond, dat Gij sluit met Dengene,
Die deel' blijde met U in zeer langen jaarkring
Het lief en het leed, dat U vindt niet alleene.

Heel 'n volk omringt U met liefd' en vereering,
Met wensche, dat Oranje in U zal herleven,
't Geslachte, dat nimmer uit 't harte ons heenging,
Omdat het met Neerland wou sterven of leven.

Oranje-vorstinne, moog zijn Gij weer moeder
Van 't reke dappere mannen en vrouwen,
Die zijn zullen Neerland's beschermer en hoeder,
In wie allen stellen hun heul en vertrouwen.

Heilwenschen des volks omruischen Uw schreên
Op deez' dag, die voor U zij de schoonste
Des levens, waarop Gij vervult wat met vurige beên
In paleis bad de machtige, de needrige in zijn woonste.

Heilwensch[1] bij gelegenheid van de heuglijke verbintenis van H.K.H. Juliana, prinses der Nederlanden en Z.H. prins Bernhard van Lippe-Biesterfeld
ter vertolking opgedragen aan Louis de Vries *Ridder in de Orde van Oranje-Nassau*
door Dr. H. Gerversman
slotlied gecomponeerd door Willem Landré

Hoe 't oude Holland juichend weer herleeft
in 't nieuwe jaar, nu 't nauw-herboren licht
de jonge Lente hoopvol weer voorspelt,
opdat de Stam, in heil'gen grond geplant
en steeds verjongend zich, in toekomst ook
tot Holland's heil weer nieuwen bloesem draagt!

Geen sprookje is 't, dat met ‘Er was’ begint,
maar schoonste werklijkheid: Er *ís* een Prins;
hij kwam van ver naar 't lage Land aan zee,
naar 't Koningskind, de laatste blonde telg
in 't oude Huis van Holland's roem en glorie,
en kuste in 't jonge hart de liefde wakker,
bestormde 't hart des volks met blijen moed
en 't ‘Hier Oranje!’ en 't ‘Lippe-Liebe hier!’

1) Deze Heilwensch zal op den dag van het Prinselijk Huwelijk des middags om 2 uur door Louis de Vries worden uitgesproken voor de microfoon van de A.V.R.O.

klonk samen tot één daavrende harmonie!....
Toen lachte in overwinningsvreugd de Prins;
't volk was verrast en overwonnen, maar -
het lachte en juichte om den Veroveraar!....

Wat bolwerk houdt er stand, als zooveel jeugd
met minzaamheid en gulheid samen gaat,
natuur zich paart aan zóóveel adeldom
en d'ongedwongenheid het volk bedwingt, -
bedwingt en.... vrij maakt, dat in zwaren tijd
de vreugde losbreekt als een waai'rend licht,
dat breed-uit over Holland's gouwen valt!....
Ja, 't was of 't moede hart van Holland plots
opsprong, verjongd in bloeiende arbeids-vreugd:
sirenen loeiden tot den arbeid weer,
waar 't haam'rend lied te lang gezwegen had,
en 't laatste schip zelfs, dat in loome rust
in Holland's haven lag,
werd wakker in den open dag
en droeg in blije vaart op vrije zee
de vrucht van Holland's nieuwen arbeid mee!....

Maar dézen dag, op dít groot oogenblik,
dat 't heden van het gansche volk vervult,
staat ook 't verleden op: de Vaad'ren komen
van 't groot geslacht en zegenen de toekomst:
vóór allen híj, de Zwijger. - Welgevallig
ziet zijn kloek-wetend oog den nieuwen bond
en om zijn hoofd ruischt 't oude, heil'ge lied,
dat Aldegonde zong: ‘Den Vaderland
getrouwe blijf ik tot in den dood....’
Hij bidt: ‘Bevrijd in toekomst ook dit volk
van tyrannie, die mij mijn hert doorwondt’,
en legt èn woord èn diepsten zin van 't lied
als bruidsgeschenk het Paar in 't jonge hart.
Zij naad'ren allen: één doorluchte rij:
Maurits, de Stedendwinger, England's koning
en mèt hen gaat het lied, dat dichters zongen

op Holland's vrijheid, Holland's zegepraal....
Dan wordt uit knechting 't koninkrijk geboren
en Neêrland's edele koningstrits doemt op:
Die onder 't juub'lend volk den troon beklom
en Die van Waterloo en Die den groei
van 't Rijk aanschouwde in langen vredesbloei:
zóó luistert het verleden in den geest
den luister op van 't jongste Oranje-feest! -

Maar bij de rij der Vaad'ren voegt zich thans
De Vader. Weemoed in zijn oogen staat.
Hij zwijgt en mijmert, schudt het moede hoofd:
'Ach, hadde ik dát in leven nog beleefd!....'
Maar ziet den blik der blije liefde, die
een toekomst bouwt voor zich en 't vaderland,
zoodat een glimlach 't ernstig oog verlicht
en 't fluist'rend opwelt uit een vol gemoed
in diepen eenvoud: 'Wees gelukkig, kind....'

Dan is de stilte één heil'ge huivering,
één roerloos wachten op wie komen zal
in 't wijde zwijgen van dit oogenblik,
totdat een licht en lied geboren wordt
en samenstroomt in plechtig kerkgebouw
en 't beierend voortrolt over stad en land
tot dank en eer: 'Een vaste Burcht is onze God!....'
En in dit lied en licht de Moeders staan:
Die van den Dillenburcht, wier leven was
één liefde, één leed, één vroomheid en gebed:
nu komt ze en zegent nog heur naamgenoot'.
En Zij, die Moeder werd genoemd des Lands,
den eeuw'gen glimlach Harer goedheid om
de lippen, rijk van zorgzaamheid en weldaad,
voortlevend nog in 't dankbaar hart des volks,
herinnert zich denzelfden jongen dag
en legt Heur hand op 't hoofd van 't Kleinkind, kijkt
Haar aan in diep en woordeloos geluk,
waar 't zwijgen méér zegt, dan wat wóórden weten!....

En tusschen beide in liefdes overmaat
der Moeder koninklijke Majesteit....
Hier past het niet den dichter, 't woord te spreken,
dat opwelt uit Heur hart en Haar geluk, -
hier mag slechts 't Volk in allerdiepst beseffen
van vreugd en dankbaarheid zijn stem verheffen!....

En 't Volk van Neêrland komt; zij komen allen:
van 't vlakke Noorden 't stoer en trotsch geslacht,
en 't vrome volk van 't gouden heuvelland, -
zij komen van de kusten van de zee,
en van den eiland-weermuur komen zij:
één juichende, onafzienb're, blije rij....
Zij komen uit de steden, uit de dorpen,
uit ver-gelegen hoeven en gehuchten
en vérder - want ons Holland is zoo groot -
zij komen aan van 't verstë Ooste' en Westen,
zij komen uit Groot-Holland over zee,
zij komen uit den ‘gordel van smaragd’....
O, laat ons dankbaar zijn, dat dit bestaat,
dat Holland dús in vrijheid sámen-gaat,
in vrijheid juicht naar ouden, fieren aard
en juichend zich om 't oud Oranje schaart!....

Zingt dan, bij 't beieren der klokken: zingt!
Bij 't schett'ren der fanfares, Holland, zingt!
Bij 't vreugde-buld'ren der kanonnen zingt:

Een lied van Oranje, een prinselijk lied,
nu Holland getroost in de toekomst ziet!
Een bond werd gesloten in 't hart van ons land:
Holland-Oranje gaan hand in hand!

Prinses van Oranje, op heiligen grond
zijt Gij onzer vrijheid borg en verbond;
Prinse, zijt Gij van Duitschen bloed,
blijft Ge als Oranje ons trouw tot den dood!

Gij, prinselijk Paar in liefde getrouw,
hóóg de traditie van 't edel Nassau!
Zegene U God als het Onderpand
van d'eer en de vrijheid van 't Vaderland!

Wapp'rende vaandels, roff'lende trom,
schetterende fanfares trekken rondom;
Holland viert feest in juichende jeugd:
één met Oranje in vroomheid en vreugd! -

Een aphorisme door Dr. M.B. Mendes da Costa.

Hoe vaker en grondiger men de eigen onvolmaaktheid peilt,
des te dichter en zekerder nadert men de volmaaktheid.

Ik zag in droom... door Hélène Swarth.

1.

In de oude stad een grauwe straat.
't Was regensomber, kil en laat.
Als naar een doel wij snelden voort,
Doch sprak zijn mond geen enkel woord.
'k Hield niet zijn hand, één vinger maar,
Of weer wij hoorden bij elkaar.
Als lentezon mij warm doorvloot
De levensgloed van mijn genoot.
Wij snelden vroolijk, jong en vlug,
Als repten we ons naar huis terug.
En eindlijk riep ik, zegeblij:
- 'Je houdt toch nog, toch weer van mij!'
Toen 'k zei den naam, dien 'k éens hem gaf,
'k Ontwaakte - en wist hem weer in 't graf.

2

Het boek, waaruit ik voorlas, wierp ik neer.
Bedwelmend woog de loome kamersfeer.
En 't leek me opeens of die vergiftigd was
Door d'adem van een tropisch vreemd gewas,
Smaragdegroen, spiralend naar omhoog,
Waar 't, spits en rank, een glanzend kelkje boog -
Tot plots ontwaarde ik en mijn hart sloeg bang:
't Was rond een staaf een kronkelende slang.
En 'k hoorde 't ruischen van een vleugelslag -
En 't was een vogel, dien ik fladdren zag.
Gelijk een vlinder van de kaarsevlam,
'k Verjoeg den vogel, die ál nader kwam.
- ‘Sla open 't venster! laat dien vogel uit,
Aleer hij vall' de sluwe slang ten buit!’
Doch zij, weerstrevend wreed mijn reddingsdrang,
Riep: - ‘Neen, laat af! 't is voedsel voor mijn slang!’
En 't werd me of ik die arme vogel was,
Verlokt ten doode en stervensdronken, ras
De slang omzwevende in ál enger kring -
Tot wekte mij die vleugelritseling.

3

Ik staarde in zee, herdenkend levenspijn.
Plots aan mijn zijde stond de kapitein
En sprak: - ‘Nu weet dat wij verloren zijn:

Doorboord door een onzichtbare ijsbergklip,
Straks onvermijdlijk zinken zal het schip.
In zicht geen vaartuig, zelfs geen verre stip!’

Verdwenen was de volle reddingsboot,
Waar bang zich drong wie 't schip bevolkte en vlood
Het weerloos wachten op den zeekren dood;

Waar uit hun levensdrang hun angstgebed
Verrees ten grauwen hemel, of die redt
Van wreed vergaan in deinend golvenbed.

Stil naar zijn post de kapitein verdween,
Trouw, hooploos, waardig - En ik bleef alleen,
In sterven, als in leven, nog sereen.

Ik beefde niet, mijn hart beving geen schrik,
Geen traan befloersde 't staren van mijn blik.
Den dood vóor oogen, rustig bleef mijn Ik.

Drijv' straks mijn lijf in 't groene zeekristal,
'k Zal eindlijk weten of mijn ziele zal,
Bevrijd, zich op gaan lossen in het Al

Of blij verrijzen, lichte godevonk,
Hoog boven de aarde, die geen heil haar schonk.
Zoo peinsde en wachtte ik - En het schip verzonk.

Verzen van J.J. van Geuns.

Sonate.

Mij ziel is ziek en moe en droef.
Neen, laat mij toch, neen, ik behoef
Niets meer. Toen ik den laatsten keer
De purperen sonate speelde,
Was 't nog de volle zomerweelde;
Herinnert ge U 't paleis aan 't meer:

Door de open glasdeur kwam een zuchten
Dat met den golfslag steeg en zonk.
De purperen sonate klonk.
Toen, eensklaps, donkerden de luchten.
't Was alles stil. Het lichtte één keer.
En regen, regen gutste in 't meer...

Herinnert ge U: een zomer lang...
Nú klinkt mij die sonate bang.
Neen, laat mij toch, neen, ik behoef
Niets meer, mijn ziel is moe en droef.

Avond-harmonie.

De boomen in den avond geuren.
Ik heb mijn ramen open staan.
Het dagwerk is al afgedaan.
Mij kan niets meer dan goeds gebeuren

Straks gaan de boomen donker kleuren
Wanneer het zonlicht is gegaan...
Wat heil komt mij met de' avond aan,
En dat ik niet meer kan verbeuren?

Zie, nu door de wijd-open ramen
Tinten en geuren binnen kwamen
En alles zacht ineenen vliet,

Lijkt mij mijn leven als een lied,
Dat iemand door de ruimte blaast -
En dat verklonken is wel haast...

Woudnacht.

- Wie zijt gij, neevlige gedaant',
Het oog beschaduwd als een bron?
Heeft nooit, voor ik U naadren kon,
Een mensch tot U zijn pad gebaand?

- Ik ben een God wiens leven wijkt
Als in het oosten klaart de lucht, -
Die uit zijn urn het duister reikt
En, als de al-eerste schittring strijkt
Langs regenvochtig loover, vlucht
En voor de pijl der zon bezwijkt.

In den vervallen tempelhof.

Tamquam naufragus....

Geschonden zuilen droegen nog een deel
Van de architraaf, de rest was weg gegleden
En lag verbrokkeld op de breede treden
Des tempels tusschen stukken kapiteel.
De gansche grond was onder puin bedolven,
Waaruit scheef opstak het bleek-marmren hoofd
Der doode godheid, de oogen uitgedoofd,
Het leek het hoofd eens drenklings op de golven.

Regennacht.

't Is nacht. Het huis waar 'k ben staat in een straat,
Maar ik verbeeld mij, dat het buiten staat
In wijde vlakte: donkerte is rondom.
'k Verbeeld mij 't zoo, al weet ik niet waarom...

Hoor, de mei-regen regent langs het huis,
Dat geeft zulk een vertrouwelijk geruisch:
De stad is mij verzonken in den nacht
En slechts de regen is er, zingend zacht...

Ik heb het ruischen afgewacht
Nu is het nacht.
Over mijn haren
Komt de stormwind gevaren -
O leven, waar hebt ge mij gebracht?

Wie heeft in mijn handen gelegd
Dit speeltuig met de gesprongen snaren?
Wie heeft mij die woorden gezegd
Alsof zij gezongen waren
Door een geslacht, vergaan voor ontelbare jaren?

Want de winter begint
De winter is begonnen.
Ik ben niet meer het kind
Dat speelde met sterren en Zonnen
Maar een man die luistert naar den wind...

De verlaten theetuin.

‘Onder de dichte donkere beukeboomen
Zitten we als twee vreemden bij elkaar.’

W. Hessels: ‘Theetuin’ in de Gids, Sept. '33.

Ja, wij zitten als twee vreemden
In deez' theetuin onder boomen,
Zien uit de nabije beemden
Vochtige avondnevels komen.

Zet zich ook op onze wangen
't Waas van dezen avond neer,
Dan ontwaakt ons een verlangen
Naar de tijden van weleer.

't Is opeens of wij het leven
Lang voorbijgevaren waren.
Wie zijn dezen die hier bleven,
In deez' tuin met natte blaren?

Een kastanjeblad, een rafel,
Aarzlend naar beneden hangt.
Van de donkergroene tafel
Beurt zich weifelend een hand...

In deez' theetuin onder boomen
Zitten wij gelijk twee vreemden.
Vochtige avondnevels komen
Drijven uit nabije beemden.

Somnium mortis.

Mijn ziel is droef in 't nachtgetij.
Wat wil der waatren zacht gevlei?
Ik fluister: waarheen dacht ge mij
Te ontvoeren met uw golven?
Ik heb altijd gelijken droom:
Er staat in 't Bosch een eikenboom.
Daar ligt een graf gedolven.

Wat hebt gij mij ontvoerd daarheen?
Deze eenzaamheid bevloert geen steen.
En van de twijgen roert zich geen:
't Is alles als gestorven.
Mijn leven ging omhoog, omlaag.
Naar deze stilte toog ik graag:
Eéns is 't genoeg gezworven.

Binnengedachten door Willem Kloos.

MLXV.

Mijn stille, vaste, diepe Wil sinds de eerste tijden kleeft
Haast nooit, bij 't rijzen, aan mijn lijflijk heil. Niet ontevreden
Bezag, beziet hij streng zichzelf en schaars onmiddlijk mede
Loopt hij met radden wil van iemand aêrs, want zweeft

Aanvanklijk in 't Onwisse, vragend àf zich, of 't iets geeft
Om zus te doen, of zóo. Mijn sterke, me aangeboorne Rede
Die reeds heel jong mij begeleidde in 't zwaarste, wen mij deden
Mijn huisgenooten iets, wat niet beviel mij, nimmer beeft

Terug voor iets wat in mij stijgt, maar 't liefst gemoedlijk vrede
Hoû'n wil zij met zichzelf en elk. En 'k heb dus slechts gestreden
Doch dan met verste kalme Kracht, die rustig in mij streeft

Wen langzaam psychisch me alles helder wierd. Mijn suf verleden,
't Veel beetre heden en de toekomst aangelegenheden
Zijn, voor mijn steeds nog frissche Sterkte tot deze eindlijk sneeft.

MLXVI.

Sterk leef 'k nog steeds, doch vredig, sinds zoovele hinderpalen
Die, staande stijf, mij tegenspraken vielen eindlijk om,
De een na den aêr. Nu 'k vraag me of slecht zij waren, zeg 'k: Och, dom
Diepst-in hun willen was en doen! 't Kan zijn dat 'k soms ging ‘falen’.

Wild, bleef ik toch een wijze Peinzer, levend steeds in schrale
Hoogst-simple omstandigheden, maar droeg ze zonder laf gegrom.
Kalm sleet 'k mijn dagen lezend, werkend. Los van alles zwom
'k Wijd-psychisch verder op de golven mijner Ziel, lijk stalen

Machine's vriendlijk voortglij'n door de lucht, die slechts gaan dalen
Wanneer onklaar iets wordt in 't kunstig samenstel. Och, kom,
Ik vraag 't al steevgen, hoe 't hun gaan zou, wen staeg bom op bom

Van daên en woorden giftge zwierden om hen heen. Kort halen
Mijn schouders bleef ik veelal op, maar soms ik uitzond stralen
Mijns heel gerechten toorns naar dwazer Haters drukken drom.

MLXVII.

Geen ding deed 'k ooit wat laag vond mijn zeer streng-subtiel geweten.
Kalm hield 'k mij sterk en vriendlijk eerde ik allen, die zich wijd
Bekommerden om 't zuiver-juiste en bleven steeds bereid
Spontaan de vagren bij te staan, lijk zelf ook deed 'k. Gespeten

Dies nooit me iets heeft, wat 'k stout volbracht, schoon velen mij verweten
Gestadig hebben eens, dat 'k nauw-geschoold uit ‘kleinen nijd’
Omverwierp ‘'t hoogste, fijnste’. In mijn konstanten, rustgen strijd
Niet dacht 'k aan daagsch genoegen, neen, diepst-in heb 'k fijn gemeten

Maar energiek mijn kansen voor de toekomst. Schoon gesmeten
Omver soms wierd 'k een poos, 'k bleef bezig heel mijn levenstijd.
Rechtvaardig voelde en deed ik en geduldig heb 'k gebeid

Dat beetre tijd zou komen. Of 'k herdacht word of vergeten,
Liggen ijskoud in 't hout gevoelloos zal 'k eens. Niet vermeten
Me iets dan meer kan ik, zelfs schoon 't volk nog blijft me onnoozel heeten.

MLXVIII.

Met onbewustlijk-goedge inwendig-sterke stille kracht,
Die logisch-eender blijvend streeft steeds, heb 'k mij heen geslagen
Sinds mijn al-eerste onnoozel-streng beperkte kinderdagen
Door mijn lang Aanzijn, waar ik nimmer veel van heb verwacht.

Nooit druk, neen, eer wat stug, maar veelal vriendlijk heb 'k gedacht
Sinds vroegste tijden heel spontaan, maar ging toch nooit iets wagen
Vóórdat ik diepst-in voelde zekerheid, dat om te slagen
Mijn staegen wil ik had er naar te richten. Naar eer, macht,

Naar geld, pleizier heb 'k als eenvoudig-vreedge nooit gesmacht.
Goedmoedigheid en juist begrip van andren 'k wenschte. Klagen
Bij menschen ging 'k als steevge nooit, wat 'k diepst-in had te dragen

En nooit ook rijkeren of hoogren heb 'k iets afgepracht.
Ik stelde mij tevreên met wat mijn geest en zinnen zagen
En hoorden, en zink pijnloos, hoop ik, neer eens in den Nacht.

MLXIX.

Eenheid van 't streng-reëele en 't ideale, ik streefde er naar
Bewustloos reeds als knaap: 'k wilde onderscheidend leeren leven.
Alles nam 'k waar, maar voelde me, onderdoor dat vreedge, streven
Gestadig naar de hoogte en dan weer naar mijn diepte zwaar.

'k Ontdekte er staêg iets wat mij bezig hield: 't was vaag nog, maar
Daar 'k voor geen enkele bevroeding ooit terug ging beven,
Neen, koel bekeek wat 'k vond, voelde ik mij beurtlings hoog geheven
En zat dan plots geheel ontmoedigd neer, de hand om 't hair.

En later, toen ik merkte, dat de menschen een heel scheeven
Blik hadden op mijn menschzijn, daar zij stadig-door bekeven
Mijn werken en mijn Eigent, ging ik met mijn zuiver-klaar

Gehersente weerleggen, wat dan Ikzucht heette. Ik steven
Gemoedlijk naar mijn, meen ik, vreedzaam einde. Ik staar
Er naar gelaten. Wat men zeggen zal dan blijft me om 't even.

MLXX.

Dichten en rijmen leken vlot-ondiepen tegenstrijdig,
Maar kunnen zich vereenen op 't alfijnst tot poëzie.
'k Heb 't vaag vermoed als schrandre knaap reeds, daar 'k steeds spiê
Met Ziel en zinnen naar puur-juist begrip. Vaak evenwijdig

Die beide stroomen vloeien maar als tengre boy stoer-nijdig
Soms wierd ik, wen een vers mij langs trok als een koud gevlie
Van woorden, zonder dat een diepst-inwendge melodie
't Psychisch gehoor mijn's versten Geestes streelde. Ik heette ‘eenzijdig’.

'k Wou leeg geluid slechts, riep men toen, maar de Onbewustheid smijdig
Lijk tháns nog, ried mij, zeggend: Blijf gerust: al 't zot geschiê
Dier babblaars zal vergaan. Slechts hij verdient op 't laatst den ‘Prix

De Rome’ van de Dichtkunst, die diep werkt en denkt. Bereid ik
Toch bleef te steevnen, onderwijl heel ernstig mij verwijd ik,
Naar 's Diepsten, Allerversten Inzijn's Fantasmagorie.

MLXXI.

Wat is ‘techniek van verzen’? Een abstraktheid, waar poëten
Diepst-inne psychische zich niet door laten leiden. Hooren
En zien met heel hun wezen doen dees zonder zich te storen
Aan stellingen, die koele, knappe hoofden haarfijn weten.

Zóó voelde ik onbewust als jongen reeds en bleef dus meten
Met muzikaal gehoor slechts, psychisch-vlug wat plotsling boren
Zich uit verborgne Diepten naar mijn luistrend hoofd ging. Koren
Slechts half-verneembre voel ik ver-weg golven daar als keten

Heel diepst-in lange van geluiden, kort slechts duidlijk. 't Eten
Niet liet ik er voor staan: 'k eet nooit heel lang. Zeer lichte sporen
Nog in mij blijven over van mijn voorgeslacht, dat door en

Door rhythmisch Hollandsch was en Duitsch en Fransch, tezaam gesmeten.
Ik ging ondanks mijn zielsflink vechten geenszins hier verloren,
Eenzaam ik dacht en dichtte streng, maar eens lig 'k neer, vergeten.

Chineesch haardscherm door Johann Stellwag.

I.

De avondaarde is een rijpe roos. Tot bersten toe zwelt zij, een krater, werpt zij haar geuren uit.

De maan, een crème borstplaat, schilfert tegen de wolken af; de lucht is er van zoetrokig.

Thufu heeft Gaku lief. Gaku bemint Thufu. Ze leggen de wangen tegen elkaar en Thufu's bruine smalle hand streelt de garnalen vingertjes van zijn bruid.

Litaipe komt nader. Hij wandelt op gepeins. Hij leunt tegen den abrikozenboom en staart in den vijver. Hij fluistert:

O maanlicht ingedronken geeft duizeling en bezwijming.

Ik ben volgegeten aan de gele lotus, ik ben niet bestand tegen de zwangere bloem. O dat ik mij niet zuiveren en eindelijk - zie daar ben ik - als Litaipe groetend langs de seringenbloesem door mijn tuin kan gaan...

De huppelende gazellen staren langs mij heen - wie ben ik? - nieuwsgierig zuigen zij mijn hand, maar eensklaps vluchten zij angstig weg naar hun moeder in den nevel...

Wie dempt de gapende wond? Ik, Litaipe, ben nergens toe nut dan over mijn navel te bungelen. Iederen dag tracht ik volkomen te zijn, maar steeds ontglipt dit geluk als een hooge appel mij. Ik ben de spin die in het eigen web is verward geraakt. Ach, ik ben doorzichtig glas, dat straks onhoorbaar ineenvalt en geen ster zal verschrikken en de vijver niet minder kuit schieten. Wie zal over mij treuren? Zal nog iemand over mijn verzen spreken? Mijn

hand zal ze nog verzamelen en er cierlijk boven schilderen: Deze waren van Litaipe... Zie, mijn buik zwelt, nu ik dit bedenk! Ik ben zelfs niet schijndood: o sla uzelven! Monkel over u!

Boven den vijver steekt zoo nu en dan een visch een bobbel weg die spat. Maar de avondlijke stilte heft dan den vermanenden vinger omhoog. Litaipe bespiedt de visschen hoe ze zilverschubbig onder het oppervlak wiekelen...

'Maar ik wil overeind staan en opnieuw beginnen, voordat weerom een moeder mij baart tot een halfslachtelijk lijf dat zich over zichzelf afpijnigt. Wellicht is dit mijn laatste avond. Krijschten de uilen niet weerzinwekkend? Ook deze avond is wegvloeiend water uit de handholte zooals ook wij...'

Hij gaat naar den vijver. Telkens als een open bek een beet uit de lucht hapt, gooit hij wat bloesem. En telkens happen de visschen maar en spuwen de kriebelende bloesem weer uit.

Zijn oogen zijn héél dunne spleetjes die schuin naar het meisje gluren. Gaku ziet hem wel, maar ze zegt niets tegen Thufu. Ze kijkt onbewogen als alle Mongoolsche vrouwen en legt haar wang inniger tegen de zijne. Hij doet een lang verhaal tegen haar. Als hij zwijgt ziet hij Litaipe tegen haar glimlachen. Thufu roept. Litaipe nadert breed waggelend; zijn mond is een halve cirkel: 'Ik leerde de visschen den zin van het leven: alles is vergeefsche moeite. Hoe meer men zich beijvert, hoe minder men ontvangt. Is het niet zoo, koerende duiven?'

Thufu lacht maar eens. Gaku ziet, scherp turend, hoe nog kleine vischjes happen naar de drijvende bloesem. Haar oogen staren langs hem heen. Zij zucht. Litaipe staat voor hen met de breede dikke buik vooruit, alsof hij al zijn levenswijsheid toonde. Dan groet hij met een zwierige buiging en schommelt weg, nog eens omziende, tot de schemer hem ongedaan maakt.

Binnen wacht Tschang tsu tsi op Litaipe. Als deze binnen komt, houdt hij het portret hem voor.

'Wie een menschengezicht kan schilderen, heeft een ronde, mollige ziel. O dit is prachtig!' zegt Litaipe.

Tschang tsu tsi laat de penseel vlug heen en weer glijden. Litaipe's lach staat er als een breed zeil boven.

'Dat ben ik nu' zegt hij trotsch.

Hij ziet hoe zijn mond zich openvouwt als een dikke roos. Hoe

intelligent zijn voorhoofd zich fronst. Hoe zijn oogen levenslustig glinsteren. O en hoe mooi is de knevel!

‘Dat ben ik, ik ben dat’ fluistert hij.

Zijn vriend kijkt omhoog. Diens mond spitst zich, de oogen glunderen.

‘Tevreden, beste Litaipe?’

Dan buigt hij zich weer over het ronde gezicht. Met korte streken gaat de penseel op en neer. Geen van beiden spreekt.

‘Dat ben ik nu’ zegt Tschang tsu tsi.

‘Tschang tsu tsi en Litaipe’ zegt de ander. Diens oogen kijken verbaasd, zijn mond staat op een kier.

Weer gaat de penseel over het gezicht.

Tschang tsu tsi's mond is strakgeknepen. Zijn oogen staren ondoorgrondelijk, ze zoeken iets ver, ver weg.

De penseel bakert het portret. De oogen vallen dicht. Het voorhoofd vervloeit glad. Naast de mondhoeken ontstaat een naulixe lach. Onmerkbaar verwijden zich de neusvleugels, éven, als van iemand die droomt... dróómt.

Zij kijken elkander aan.

‘Dat is Boeddha...’ fluisteren beide.

‘O wat ben je knap.’

‘Ach, alleen met de penseel!’ Hij staat op en glijdt met den vinger over Litaipe's wangen: ‘Boeddha is een héél lastig model...’

Litaipe bet zich met rozenwater en gaat achterover liggen. Hij omvat de logge roodbruine kat en drukt haar neusje tegen zijn wang. Hij reikt zijn vriend de lange pijp en zet het komfoor tusschen hen in. Zij rooken met lange teugen. De rook treuzelt voor de tuindeur, schiet dan naar buiten in het tuinblauw.

Door de stilte heen zegt Litaipe: ‘Zie ik ben een oud man. En ziek; want ik verlang te leven, iederen nieuwen morgen baad ik mij in mijn tuin en schrijd als een kleurige fantaisist achter de zontrompet. En in den avond word ik een weeë mijmeraar. Ik hang aan het leven als een opgerolde vleermuis, maar ik voel dat ik spoedig val.’

‘Het is je geweten, beste vriend, dat jou zoo onrustig maakt; je bent nog lang niet op den goeden weg. Je moet van binnen

zoo wijd en zoo stil zijn als de Gobi en zóó onafhankelijk. Jouw hart stort je in het verderf. Bedenk wat Boeddha zei: Wat u dierbaar is geeft jammer en ellende. Tracht naar de stilte, Litaipe.'

Tschang tsu tsi's hand verschuift zijn Boeddha.

Litaipe zucht.

Een schreeuw doet hem schrikken. De pauw statigt het vertrek binnen. De staart schildert oogen in de lucht. Nu staat hij stil en werpt blauw en groene plassen. Hij opent den staart. Zoo breekt de zon door den nevel. Zoo is de natuur ademloos. De pauw houdt nu den vollen staart héél lang zoo.

Litaipe zegt: 'O hoe goed is dit!'

'Sst' zegt Tschang tsu tsi.

De pauw blijft staan. Hij ziet naar hen beiden. Hij blijft almaar zoo staan. Een seconde? Een kwartier? Nu zien zij hem naderkomen. Stap voor stap. Vlak langs hun oogen. Daar houdt hij stil. Nu is alles stil, overal bloeit stilte. Litaipe vergeet zichzelf. Hij voelt slechts hoe dit veeren wonder zijn ziel streelt. Heerlijk koel. Vederlicht.

De pauw voelt aan wat er met Litaipe gebeurt. Hij buigt zich voor hem. Litaipe's mond staat wijd open en daar vloeit zijn ziel naar buiten als warm water over de ijskorst:

'Boeddha! Boeddha!'

De pauw schrikt er van, huppelt weg, de staart neer.

'Boeddha is een héél lastig model' lacht Tschang tsu tsi.

'Dieren weten meer dan wij van hen denken. O wat was dit goed.'

In den verren tuin krijscht de pauw na.

Tschang tsu tsi legt de pijp neer. Hij staat op. 'Tot ziens, beste vriend.'

Litaipe vergezelt hem door den tuin. Zij slaan het zijpad in naar het prieel. Daar rust de pauw. Hij is nu een groote kip.

De tuin slaapt onder de zachte deken van de maan.

Tschang tsu tsi gaat vlug naar huis.

Litaipe zit naast de pauw. Hij fluistert:

'Boeddha uw lichaam is de duizelende stilte. Uw oogen zijn ondoorspeurbare vijvers. Ik, ik ben een onrustige schaduw. Moge uw licht mij treffen. O, ik ben vallend lood in uw tuin.'

Zijn vingers glijden als over een harp.

De nacht steekt op als een wind.

II.

Litaipe zit op de hurken. Hij legt de gevouwen handen in de buikholte.

Tegenover hem zit een andere Litaipe en naast hem en achter hem, ziet van overal komen zij en hurken zich neder en kijken onbepaald, belangeloos, zooals een blinde voor zijn ruit zit. Zoo blijven zij een gebed lang zitten.

En de meest stille en teruggegleden Litaipe is wel de maan die door den dag heen, laat in den avond, over den bergtop gaat, zich rondvouwt en doorzichtig zuiver als een spiegel zich buitenwaarts stulpt.

De huiswaarts bewegende vogelwieken buiten en het zachte ademhalen der kleine vrouwenboezems in de schemervertrekken binnen murmelen Boeddha...

En daar ver, heel ver is de zee: blauw, groen en grijs.

En daar ver, heel ver zijn de schelpen: wit en rose.

De zee ruischt.

De schelpen ruischen. Uit den rosen schelpmond, uit de uitgestulpte schelplippen, bleek en koel als het zeeleven op den bodem.

En diep, heel diep binnen is de zee.

En diep, heel diep binnen is de schelp.

Een gestolde groote zeedruppel, een bevrozen huiverend te ver gedwaalde golf. Zij ruischt tusschen de kraakbeenringen, tusschen de gehurkte menschen, tusschen twee gevouwen handen: de ziel.

Hoort de echo in de stille monden: Boeddha...

Hoort de gestolde berglawines: Boeddha...

Hoort het vloeien, het melkvloeien der parels, het zingen der bloesemkaarsen, het avondlijke veldbloeien als zoembijen: Boeddha...

Het loeit achter de oogen als sneeuwhanden tintelen.

Als dauw hangt de stilte laag.

Litaipe fluistert binnensmonds: Ik hoor Boeddha's adem... Door de lucht, over den horizon, springende van de sterren als dwarrelvlokken: ruischstroomen, ruischbronnen. Vlakbij slaan ze de trom, richten de fluit. Daverend langs de oorramen in brillanten optocht! Tot ze wegsterven terug over den horizon, slanklijvig wiegelend...

Zoo is de stilte...

Litaipe zegt: ‘Hoe koel is de maan, daarbuiten. Hoe koel is de beek, hierbinnen, die onder overhangend loof doorstroomt. Hoe heerlijk te weten: dit is mijn eigendom, dit hierbinnen, dat ben ik.’

‘Wee mij, steeds streel ik mijzelf.’

De nacht wordt kouder.

Hij gaat nu naar huis.

Zijn oogen vallen toe tot den ochtend.

Door de roode Oosterpoort zeilt het zonschip naar binnen. Het begint de wereldreis.

Litaipe opent de oogen, geresigneerd.

De tuin is nu frisscher en scherper als een lang gebaad portret. Het prieel herbergt de aanvliegende duiven.

Litaipe was óók in den droom dicht bij Boeddha.

Daarom is hij nu blind. Slechts de inwendige voelzenuw doet hem zonder letsel wandelen.

Hij snelt de zon niet tegemoet, hij begroet niet de duiven. Hij weet dit alles ook achter de gesloten oogen, waar de eenheid van al het zijnde sublimeert.

De pauw krijscht.

‘O gij profeet van Boeddha, hoe dankbaar ben ik u. Uw staart is balsem voor mijn oogen. Gij hebt mij den innerlijken vrede ten toon gespreid.’

Hij voelt zich licht als in vlindergewaad. Hij zweeft los van zijn tuin. Hij laat den tuin ver achter zich. Zijn voeten glijden over de paden. De zachte wind doet den pauwepluim ritselen.

‘Alles, alles is van Boeddha, niets is van mij,’ zegt hij zacht.

III.

Gaku verfrischt de vaasbloemen en zingt. Litaipe ziet de nieuwe kimono. ‘O zoo...’ zegt hij, ‘nu Thufu is charmant!’ Zij haalt de schouders op. ‘Zou je ook van hem houden als hij je geen cadeaux gaf, Gaku?’

‘Nog veel meer’ zegt ze lachend en steekt haar tong uit. Ze gaat de kamer uit.

Ja, de liefde streelt de begeerte, denkt Litaipe. De liefde begeert te leven en te bezitten, zij is de bron van alle leed. Wat zal het kind nog moeten lijden.

Gaku komt binnenstormen: ‘Hie Liong zegt dat de pauw ziek is. Hij zit dicht ineengedoken en weigert voedsel.’

Litaipe vertrekt geen spier.

‘Maar vader, uw kostbare pauw!’

‘Mijn kind, de liefde is de bron van alle leed. Gelukkig degene die niet liefheeft, want hij bezit niets. Mijn vriend Tschang tsu tsi zei eens...’

Maar zij is al weg. En nu dringt het langzaam tot Litaipe door. Hij loopt heen en weer: hij is onrustig. Hij balt de vuisten. Neen, ik wil volkomen zijn. ‘Ziek, ziek... uw pauw... uw kostbare pauw...’ Hij beeldt zich in dat hij het niet begrijpt, maar hij kan toch zijn opvallende droefheid niet wegslikken.

‘Kom dan toch eens kijken, vader, o het is zoo treurig.’

Litaipe wordt meegetrokken. Hij staat voor het prieel, ja, daar ziet hij het. Hij kijkt maar naar de kop, hij durft nog niet goed naar den staart te zien. Tersluiks ziet hij dien.

Hij draait zich met een ruk om. Boos, boos is hij. Kop voorover loopt hij weer naar binnen. Boos is hij. Een hatelijke lach spat van zijn mond. Zijn plan staat vast.

's Avonds zegt hij tegen Gaku: ‘O ja, ik heb de pauw aan Hie Liong meegegeven, hij kan er beter voor zorgen dan wij hier in den tuin.’ Hij verbergt een lach.

‘Het arme dier...’

Nu bijna een week zit de pauw in de lage mand achter in den tuin. Zijn rug zit gekneld. Zijn staart hangt geknakt neer. In het begin vocht hij nog met de mand; nu is hij zelfs te zwak om in

de bamboe te bijten en te ziek om te schreeuwen. Hij is nu verreweg de mindere van Litaipe, als deze komt kijken. Met leege handen. Hij is echter stiller geworden en Gaku krijgt ternauwernood antwoord. Zij voelt dat er iets hapert, maar als zij er naar vraagt, ontwijkt hij haar oogen. Zijn handen weigeren echter steeds het geringe werk van de mand te openen. T enleste legt de pauw zich neer op den bodem, heft moeizaam den kop even op als er stappen naderen; maar de leege honger en droge dorst hebben hem te zeer afgemat.

Gaku vroeg op een morgen aan Hie Liong: 'Hoe maakt de pauw het?'

'De pauw, wat weet ik er van? O ja,' hij lachte geheimzinnig, 'hij knapt al aardig op.'

Zij speurde onraad, maar vroeg niets verder.

Toevallig vond zij de mand, met Thufu, toen zij mimosa sneed. Zij sloot hem in haar armen en lei haar hoofdje tegen zijn magere borst. Thufu haalde water en voedsel. Gaku weende niet en sprak geen woordjes en haar wenkbrauw bleef onbewogen. De pauw slokte het voedsel naar binnen en verslikte zich in het heerlijke water. Daarna ging hij roerloos liggen. Thufu kuste Gaku, heel innig, heel lang.

Litaipe merkte het en kwam in den tuin. Zijn rust was geheel weg en als iedere misdadiger werd hij naar de plaats van de daad gedreven. Gaku keek langs hem heen. Hij stamelde iets, maar hij huichelde niet.

Zij streelde het uitgeputte lijf.

Hij vroeg of zij den pauw hebben wilde om te verzorgen. Hij keek schuw haar aan. Berouw brandde achter in zijn keel.

'Gaku, jij moet den pauw nemen en de duiven en de visschen en de kat...'

'Neen' schudde zij in gedachten.

'Gaku, ik ga weg. Jij mag hier gaan wonen met Thufu. Alles is nu van jullie samen. Ik ben niets waard.'

Langzaam richtte zij zich op.

'Gelukkig degene die niet liefheeft' zei ze, hem strak aanziend.

'O Gaku...'

Thufu legde zijn arm om haar heen.

Litaipe boog de oogen: 'Ik ga weg... O het is zoo moeilijk...'

IV.

Het klooster op den berg fonkelt van zon. De rustige hemel staat er bòven. Vogels vliegen kalm wiekend er òver.

Het klooster geneest het verstoorde evenwicht.

Litaipe is kaal, ook de knevel is afgesneden. De nieuwe burnous is wit als neutraal. Hij heeft zijn zonden beleden:

'Mijn woorden zijn steenen die de waterstilte verscheuren. Mijn daden zijn als het hakmes dat de zonnende duiven verjaagt. Ik ben het kokende water dat de wijze mieren verbrandt. Steeds dring ik de splijtende wig in mijn geluk. Ik ben een wreede zeis. Ben ik niet zelf mijn moordenaar? O ik ben de scherpe klauw die de kale jongen vat...'

Hij is nu vele dagen reeds monnik.

Door de holle gewelven, als een langgerekte luide zucht, klinkt de gangslag na. De voeten der monniken schuiven over de traptreden; de gebogen hoofden deinen als golfkoppen langzaam hooger en hooger: zwijgende stoeten in fluisterende kleederen. De ruggen buigen zich dieper langs den bronzen Boeddha. Niemand wendt het hoofd, niemand behalve de laatste die iets achter blijft. Hij kijkt uit half toegeknepen oogen terzijde; dan sluit hij zich weer vlug achter de geschoeide ruggen. Zijn stap klinkt het luidst, hij bijt zich op de lippen van inspanning. Hij ziet naar zijn voorganger: zóó zet hij de voeten, zóó houdt hij het hoofd. Eén voor één gaan ze een lage deur binnen. De handen grijpen onder het kleed. De dsapa mala's ritselen. De spitse vingertoppen vatten de kogeltjes; gelijktijdig vallen zij tegen den ondersten. Bij den vijftigsten omvatten de vingers de goudkorrels der extase. Bij den honderdsten zijn de vingers reeds als vloeiend goud en gevoelloos. Zweet maakt de saffraangele en gespannen gezichten glanzend, waarover de ziel als een gletscher heenglijdt. Als mummies staren zij naar het visioen. Hun handen zijn neigingloos, hun monden driftloos. Zoo staan treurwilgen. Zoo leeft de winter. Zoo zijn de monniken; zoo wordt Litaipe. Zoo worden eens alle schepselen in de landen van Boeddha, van wie slechts de trage hartklop het leven verraadt. Het visioen is rood van donder en bliksem boven de zandzee Gobi. De wind raast en stofkorrels waaien in hun oogen. Geen ooglid knippert,

een handpalm beschut de pupil. De storm trekt zich terug en de Gobi ligt naakt in de zon, droog en dor van schetterend zand. Een zachte regen valt en doet kleine planten ontkiemen, die zichtbaar groeien tot hooge mimosastruiken. O, ze groeien tot aan Litaipe's kin, tot aan zijn voorhoofd. De poederige bloempjes kietelen zijn neusgaten. En van allen; maar geen neus niest. Een meisje snijdt de mimosa en wuift met de boeket. Zij spreidt dien uiteen tot vlak onder haar groote donkere oogen. Zij boren zich in Litaipe en het visioen is één groote pauwestaart. Ademloos kijken de monniken toe. Het fluweelen oog dringt hen in slaap. Een zoemende muziek als zomerhitte begeleidt den droom en strijkt de voorhoofden plooiloos. Hun neusvleugels verwijden zich onmerkbaar. Het oog brandt Litaipe uit tot asch. Hij ziet en hoort en voelt niets meer. Hij weet niets meer. Is hij geweest?

De pauw gaat hem voor in het Nirvana, waar de eeuwige glimlach van Boeddha hem verwelkomt.

(In sensu allegorico.)

De gedenkschriften van mevrouw Verlaine door Dr. H. van Loon.

Het is niet zoo lang geleden dat er in Frankrijk een stormpje rees rondom een boek van François Porché, *Verlaine tel qu'il fut.* De bewonderaars van den dichter voelden zich door dit pamflet gekwetst, want de eerbied voor den kunstenaar moest in deze studie de plaats ruimen voor schandaalzucht. Een ieder weet, dat in het leven van Verlaine donkere plekken voorkomen en hij dengenen, die hem het naast stonden, bitter onrecht gedaan heeft. Tot nu toe placht men deze menschelijke zwakheden met den mantel, zoo al niet van de liefde, van de bewondering te dekken. De laatste jaren is daar verandering ingekomen. De afschuwelijke mode van de 'histoire romanceé' geeft voor, de verborgenheden van leidende persoonlijkheden, al dan niet kunstenaars, onder de belangstelling en zelfs het vergrootglas van de massa te brengen. Wat tot vóór kort uit de verte naar de resultaten van de geestelijke bemoeienis ten dienste van de gemeenschap beoordeeld werd, is meer en meer gelijk een verfilmde operatie tot voorwerp van openbaar klinisch onderzoek gemaakt onder de leus, dat van zulke figuren alles te kijk moet worden gesteld en het begrip voor hun uitstraling erdoor verhelderd wordt.

Als Porché, op zich zelf een heel middelmatig talent, den gewonen lezer van Verlaine's wezen afkeerig had willen maken zou hij niet anders te werk gegaan zijn, ofschoon hij verzekerde, dat dit den lof, den dichter te schenken, volstrekt niet verzwakt. Om zich te doordringen van de verraste vreugde, waarmee de

kunstgevoeligen ten onzent tuschen '80 en '90 diens verzen lazen behoeft men De Nieuwe Gids van die jaren maar op te slaan om te lezen: ‘maar de eenige mensch onder al die menschen, wien ik de kroon van Hugo zou geven, als ik daarover te geven had, de enkele, de eenige, wien de titel van meester toekomt, is Paul Verlaine, Frankrijk's grootste poëet.’ Het is in dit maandschrift onnoodig te zeggen, wie dit geschreven heeft en van Deyssel, Leopold en anderen oordeelen evenzoo. Sedertdien is zijn waarde geklasseerd, zijn roem gevestigd, wat niet uitsluit, dat beide door nakomers betwist worden, die Mallarmé of Rimbaud of, veel later, Valéry boven hem stellen.

Deze drang naar hermunting, behoeft het gezegd?, heeft met zijn ‘zondig leven’ niets van doen. Wie dit thans overziet en het goud van zijn verzen schat, bemerkt tusschen beide een onverbrekelijk verband. Er zijn dichters, die achter hun poëzie schuilgaan en anderen, die zich in deze ‘schoone onvindbaarheid’ eerst ten volle laten kennen. Bij den een zijn de verzen een verlengde, een verrijking, een op hoogere spanning schakelen van het leven, bij anderen het negatief van alles, wat in het sociale bestaan op bouwen gericht is, welk negatief door het wonder van de kunstkracht op zijn beurt positief moet worden. Paul Verlaine had die gave als een dynamietpatroon meegekregen. Temidden van de gezeten burgerij, zijn afkomst, kwam hij ontredderd te staan, een faun, wiens lichtgekwetstheid moedwillig de rauwste vormen koos om deze vervreemding van de wereld, die hem niet verstond gelijk hij door haar niet verstaan wilde zijn, voor zichzelf te rechtvaardigen en ze te kastijden. Zijn haat tegen haar wezenloosheid was wrok noch eigenlijk verbittering. De wereld, voorzoover ze met hem rechtstreeks aanraking vond, had hem niets in den weg gelegd.

In den kring van de Verlaine's en van zijn jonge vrouw was het leven niet moeilijk. Hij had een baantje aan het stadhuis en voldoende vrijheid om zich in daden en woorden ‘uit te leven.’ Maar juist dit gemis aan felle reacties, deze schijnbare harmonie waren hem een gruwel. Verlaine verkoos zich niet te schikken en de bourgeois in hem, die zich door alle avonturen heen nooit verloochend heeft, hield niet op hem tot matiging aan te sporen. Zijn register omvatte vele accoorden. Een grond van mystisch

katholicisme had hij op de wereld meegebracht, dat zijn onbedwingbare behoefte aan vrijbuiterschap eer aanzette dan het den breidel aan te leggen. Kortom, hij was een zwakke, de ‘pauvre Lélian’, zooals hij zich zelf schetste, een Kaspar Hauser, te jong gekomen op een te oude aarde, verweesd en hunkerend naar iets, wat de menschen niet kunnen geven en wat hij van hen niet aanvaard zou hebben, omdat hij voor zich zelf een reden zocht om de door hen vereerde beelden stuk te slaan en op de scherven een verwoeden skalpdans uit te voeren. Want Verlaine was ondanks de gewilde kwajongens-grollen en tartende grillen onzeker en in zich zelf verward en voor invloeden open. Invloeden in de richting van zijn jeugd, die een gobelin van matte tinten geweest was, en zulke daaraan tegenovergesteld, een zich onbekommerd losscheuren van alles, wat in hem de continuiteit belichaamde, een verzet om het verzet, een hollen naar een geestescrisis, waarin de door een geordend leven verdrongen driften ontploffingskracht zouden krijgen en meesleepen, wat hij zelf en anderen hadden opgebouwd.

Daartoe ging hij zich aan alcohol en andere bedwelmende middelen te buiten. De scrupules van oorsprong en opvoeding moesten erdoor tot zwijgen worden gebracht. Het staat voortaan ieder vrij hem daarom te steenigen. In dezen roes kwam hij tot vreeselijke dingen. François Porché heeft in dit proces ten overstaan van de openbare meening de partij van zijn vrouw genomen. Het is onzinnig zich dit geding op de markt van de kijvende en van nature tegen den kunstenaar en diens uitspattingen ingenomen menigte te laten ontrollen. De nakomeling behoeft zich niet in de plaats van den rechter dier dagen te stellen. Dat Verlaine wegens zijn gedrag tegenover Rimbaud veroordeeld werd, niets natuurlijker. Hij verdiende dit en zag het zelf in. Zonder zijn verblijf in de gevangenis zouden we schoone verzen gemist hebben. Zijn leven was een - zonder gedachte aan een zelf-experiment - verzamelen van vervoerende, meest wrange herinneringen.

Het is dwaasheid mevrouw Verlaine deernis te gaan nadragen. Het lot heeft met haar een gruwelijk en onrechtvaardig spel gespeeld. Ze was zeventien, toen ze met Paul trouwde. Deze had zich terstond tot het meisje aangetrokken gevoeld, dat in zich

zelf volstrekt geen neiging tot hem bespeurde. Maar hij deed zich aangenaam voor en het vooruitzicht een reeds, zij het in kleinen kring, erkend dichter te huwen deed haar over de bedenkingen heenstappen. In het begin ging het goed, maar het duurde niet lang of de ommekeer kwam. De scheiding volgde en Verlaine heeft zich in harde woorden over haar beklaagd. Het staat vast, dat hij in het ongelijk was, maar dit is de kwestie niet. Als er schuld was ligt ze grootendeels bij de ouders van weerskanten, die deze verbintenis doorgedreven hebben. Zeker, Verlaine wilde ze en berekening moest hem daarbij vreemd zijn. Wat hij later aan grimmigen haat over haar en anderen uit zijn omgeving zou uitspuwen gold niet zoozeer hen persoonlijk als wel de blinde krachten, waarop zijn expansiedrang botste en waarvan zij toevallig de dragers of draagsters waren.

Dat zijn vrouw hier anders tegenover stond is waarlijk niet te verwonderen. Door het schrijven van Mémoires heeft ze haar naam voor het nageslacht willen schoon wasschen. Het bestaan van deze gedenkschriften was al lang bekend. In 1912 doelde Fernand Vandérem er al op in de Figaro en het volgende jaar drukte de Eclaireur de Nice er fragmenten uit af. Porché kon eruit putten voor de samenstelling van zijn gewraakte boek. Met een inleiding van hem zijn ze thans verschenen. Als ‘document humain’ moeten ze een plaats krijgen naast de boeken van Lepelletier, Coulon, Cazals en de Corréspondance van den dichter zelf.

In het geding, boven bedoeld, is daarmee de voornaamste getuige aan het woord gekomen, al hadden we er de voorkeur aan gegeven, dat zij zich niet door François Porché had laten inleiden. Als menschelijk materiaal mocht dit niet ontbreken, den dichter hebben allen, wien de poëzie ter harte gaat, al buiten en boven alles vrijgesproken, ondersteld, dat de ware dichter niet zijn eigen vrijspraak door de genade van zijn dichterschap zelf zou meebrengen. Uit dit gezichtspunt voor het overige moet de zedigheid van deze herinneringen geprezen worden: met de waarde van haar echtgenoot als kunstenaar laat zij zich niet in.

Had ze ondanks alles niet waardiger gehandeld te zwijgen of de vrienden, die geneigd moesten zijn de nagedachtenis van den meester te haren koste van blaam te zuiveren, alleen hiermee in kennis te stellen? Het schandaal, dat in Verlaine's leven zoo'n

groote plaats ingenomen heeft, was niet binnen de muren gebleven, ja hij zelf had zich volstrekt niet ingespannen er het zwijgen toe te doen. De.... vlegelachtigheid in dit vertoon hing samen met den daimonischen druk, waaronder een groot deel van deze verzen geboren is. De scheurmaker was tegelijk een Don Quichotte, die geen schijnheiligheid verdraagt noch met een compromis genoegen neemt. De parade van de walging zijner wonden, waarvan een Nederlandsch dichter gesproken heeft, voor het gapende gemeen sloeg hem de sporen tot bloedens toe in het vleesch. Dit gemeen met burengerucht van alkoofgeheimen een nieuw brok toegegooid te hebben mocht aan Porché verweten worden, niet aan mevrouw Verlaine.

Met dit boek komt ze voor eigen.... eer op. Hij, de reeds de legende ingegane, al herinnert deze en die zich nog, hem over den boulevard Saint Michel te hebben zien scharmaaien, toonde zich voor haar klein, laag, geniepig. De *poète maudit* heeft haar leven verwoest, al is ze naderhand hertrouwd. Zij heeft de discussie over gelijk en ongelijk uitgelokt noch verlengd. Welmeenende vrienden van den dichter waren haar voorgegaan. Zij begingen de zotheid van wat buiten den tijd moest blijven op het plan van de aardsche benepenheden te brengen. De muze en de rechter verdragen elkander niet. Lepelletier, de boezemvriend, heeft het wenschelijk geacht hem te disculpeeren en te schrijven, dat zijn vrouw niet het wenschelijke geduld beoefend heeft. Makkelijk gezegd, Lepelletier deed niet anders dan het oordeel van Verlaine zelf overnemen: ‘vous n'avez pas eu toute patience.’ Als Mathilde Maute de Fleurville nog gedweeër lankmoedigheid betracht had zou zijn overprikkeldheid nog steìler paroxysmen bereikt, zijn zucht tot zelfrechtvaardiging een andere uitvlucht gevonden hebben.

Na die laffe aanvallen was het haar beurt te protesteeren. Men kan niet zeggen, dat zij de memoires onder den geesel van menschelijk begrijpelijke woede om geleden onrecht geschreven heeft. In 1873 scheidde ze van Verlaine, haar gedenkschriften zijn van 1907. Ze verdedigt zich zonder Verlaine te bezwaren, eer dan rechter laat ze zich als partij kennen. In haar oog is Rimbaud het zwarte schaap. Met diens komst in hun leven en woning kwam er verdeeldheid. Rimbaud droeg voor haar de trekken van

den duivel, dengene, die met opzet alles verloochende, bespotte en verfoeide wat haar heilig was en waaraan zij zich in haar nood vastklampte. Als zij wat ouder geweest en beter geraden was zou ze dit alles niet of niet zoo lang geduld hebben. Dan zou ze Verlaine eerder en klemmender voor de keuze, hij of ik, gesteld hebben. De kracht in dit gevoel van menschelijke waardigheid zonder pedante leerstelligheid had hem tot bezinning kunnen brengen; wie zich zelf vertrapt lokt anderen uit tot trappen. De weerzin om dit schouwspel moest Verlaine doller voortjagen op een weg, aan het einde waarvan hij het verderf wist, een zelf-bezoedeling, die hij begeerde, al ware het maar ter wille van die mystische vreugde, ze te veredelen in een sprong, die te hooger zou reiken, naar mate hij den aanloop lager nam.

Mevrouw Verlaine had niet beter gevraagd dan haar man vast te houden. Hij had haar een zoon geschonken en al ontbrak het niet aan beschamend krakeel en ongelooflijke grofheden van zijn kant, haar liefde was gestaald. In die jaren gingen echtelieden niet zoo gemakkelijk uiteen! Men mocht van haar niet eischen een hart, zoo wild, opstandig en deemoedig als dat van Verlaine, te doorzien. Haar inzicht in de omstandigheden, waarin ze moest leven, is stellig te simplistisch. Het getuigt van oppervlakkigheid te meenen, dat zij zonder Rimbaud, den 'slampamper', den boerejongen met het gemeene accent, de lompe handen en den gluiperigen blik, haar man gebonden zou hebben. Verlaine, zeker in die jaren, deugde niet voor de kooi van het huwelijk: *la bonne chanson* gloeit van zijn goeden wil. Zijn droom en impulsiviteit, beide moesten zich aan deze spijlen schrijnen. Vóór het huwelijk had hij naar eigen bekentenis al de 'perfiede wegen' gevonden. Nog onbekend met den genialen knaap uit Charleville, had hij zich al aan deze en die *débauche* overgegeven; de *Confessions* laten daaromtrent geen twijfel.

Ware hij nog met Mathilde alleen geweest....! Zijn maatschappelijke onbestendigheid bestemde hem er voor met zijn jonge vrouw bij de schoonouders in te trekken. Haar vader was rentenier, haar moeder was in eerste huwelijk de markiezin de Sivry geweest. Mathilde maakt nog al ophef van de aristocratische afkomst en den omgang in haar jeugd. Al behoeft niemand haar op heur woord te gelooven, het is duidelijk, dat die menschen

als een roode lap op den stier op Verlaine werkten gelijk zijn valsche streken en barre nukken hen radeloos moesten maken. Veeleer verwondert men zich, dat zij het nog zoo lang met hem uitgehouden hebben, al gingen zij zijn gangen na tot welzijn van hun dochter, maar tot vinnige ergernis van Verlaine, die er Lepelletier over schreef.

Hij moest haken naar bevrijding uit de opgelegde tucht van dit gepleisterde graf, hoe toegefelijk de schoonouders zich ook gedroegen. Uit deze met verlamming dreigende regelmaat beloofde Rimbaud met zijn komst alleen reeds redding. Rimbaud was de vleesch geworden onrust, een meteoor, wiens zwavelig omgloeide baan een oogwenk die van Verlaine kruisen en terstond dooven zou. In en door hem hervond Verlaine de vrijheid, het avontuur en, niet te vergeten, de poëzie. De ‘kwade geest’ heeft het van stonde af aan van Verlaine's elementaire behoudzucht gewonnen. In de vermetele, zich aan alle wetten en regelen vergrijpende jeugd van Rimbaud vond Verlaine zijn meester. In tegenstelling met den vriend was Rimbaud roekeloos van alle ankers losgeslagen.

Het is al weer niet moeilijk, dezen met alle verantwoordelijkheden te bevrachten. Hij of een ander, den een of anderen dag zou Verlaine toch de branding gezocht hebben. Het dobberen op het meer van het huwelijk bekwam hem evenmin als het stampen in open zee. Tusschen Rimbaud, dit door ongemeene gaven gedragen natuurgeweld, en Mathilde, de onschuldige, ‘in grijs-en-groene jurk met ruches’ waren de kansen al te ongelijk. De vriendschap voor dien zeeschuimer, het besef van zijn, zelfs afwezige, bestaan schraagde Verlaine in zijn verzet. Dit verzet kwam tot woorden en daden: ‘misérable fée carotte’ en het geweld, op haar en beider kind geoefend. En de ellendige geschiedenis met Rimbaud te Brussel heeft op dit alles de kroon gezet.

Omtrent de toedracht van zaken is in den loop van jaren alles bekend geworden. Waar twee kijven hebben beiden schuld. Bij zoo felle temperamenten, die te ziedender bruisten naar mate ze helderder de onderlinge verbondenheid beseften, al werd de druk van deze aanhoudende en veeleischende tegenwoordigheid voor Rimbaud al ras onduldbaar, kreeg het kijven een helsch karakter. Wat er tusschen beide vrienden was behoeft niet uiteengezet te

worden. We zijn geen kinderen meer en begrijpen meer dan Mathilde. We zullen Verlaine niet aanvallen noch Rimbaud voor de poging tot moord of wat hij daarvoor hield moreel verantwoordelijk stellen. Met zijn sarren en hondsche manieren moet hij Verlaine tot het uiterste gedreven hebben. Tuschen Rimbaud, verleider zonder bekoring, zij het die van het ongekorven genie, en zijn vrouw, toen nog met engelengeduld, werd Verlaine als een rampzalig zwakke geslingerd, die na zijn herhaalde wisselingen, klachten en berouw, wat tot lyrisch klankschoon werd, den vriend koos en dit met lange gevangenisstraf bekocht.

Amour, Bonheur, Sagesse, het zijn staties op dezen lijdensweg. Het dubbele leven van genie en 'liederlijke leet' ligt er glanzend open. In de overgegevenheid van een herwonnen geloof kocht hij zijn zonden terug. Dit genie was in zich zelf een drama gelijk dat van Villon, van Baudelaire en andere 'vervloekten'. Verlaine zelf was er het voornaamste slachtoffer van, want meer dan Mathilde of wie ook heeft hij eraan geleden. Haar leven moge een verschrikking geweest zijn, het zijne was een hel, waarin hij na de scheiding dieper en dieper zakte, zoo diep, dat men zich afvraagt, hoe een ziel, 'bevlogen' als de zijne, in zoo veel smaad en kommer zinken kan en ondanks alles zich zelf blijven. Hij was een *outlaw,* jegens wien enkele vrienden zich verplicht rekenden, de wandaden te verontschuldigen. Verlaine vroeg dit niet noch wrokte hij tegen degenen, die hem in den steek lieten. Zelfs Victor Hugo had hem zoo lang mogelijk de hand boven het ruige hoofd gehouden....

Het is nu tijd, nadat allen, die in dit drama een rol speelden, gesproken hebben, dat de mensch Verlaine achter zijn verzen verdwijnt en er te schooner uit herrijst.

De eerste ontdekkingstochten door Henri van Booven.

Gij wilt het misschien niet gelooven, omdat gij ze zelf niet bijgewoond hebt, en tóch waren déze ontdekkingstochten ontzaglijke gebeurtenissen.

Gij zijt de man die van ruimte houdt, die verre reizen maakte. Gij bevond U te midden van wervelstormen, aardbevingen, vulkanische uitbarstingen en hebt daarna onverhoeds schipbreuk geleden omtrent Kaap Guardafui.

Bijtijds gered, was het u toen vergund om, als gewoonlijk rustig temidden der woelende wateren, betere tijden af te wachten....

Maar, één vraag:

Herinnert gij U nog Uwe alleréérste ontdekkingstochten? Die zijn lang geleden ook met een schipbreuk begonnen. Hoog op den zolder hebt gij toen met uw neef en nicht van daar aanwezige planken en een kachelpijp een groote boot gebouwd. Varend uit den oceaan werd een breede rivier opgestoomd. In leege petroleum blikken vlamden de vuren zoo fel, dat gij uw vingers danig brandde en uwe haren begonnen te schroeien.

In ieder geval heugt u nog een ongenadig pak slaag, u daarna toegediend.

Toch hebt gij het niet opgegeven.

En zoo zijn wij allen geweest, zoo begonnen en vervolgden wij allen den langen onderzoekings- en ontdekkingstocht van het leven.

Het is twee uur in den Zaterdagmiddag.

Het regent niet meer, en na den stormachtigen wind, die wat ging liggen, is het op eenmaal mooi weder geworden.

De wolken zijn bijna alle verdwenen en de zon straalt op de gevels der huizen aan de overzijde der breede straat.

‘Vader? Wil je wat op je kleinzoon passen? Moeder en ik gaan boodschappen doen, over een uurtje zijn we terug.’

Ik had andere voornemens, maar voldoe aan het redelijk verlangen mijner dochter.

De vrije Zaterdagmiddag brengt mij tijdens dit bezoek wel iets heel anders dan gewoonlijk, ik zal van aangezicht tot aangezicht zijn met een jongetje, dat omstreeks tien maanden geleden het levenslicht zag.

‘Hier is hij’, zegt de jonge moeder.

‘Hij heeft zijn kruippak aan, want hij doet al twee dagen hardnekkige pogingen om te staan en te kruipen. Zet hem straks in zijn box, en neem hem er weer uit als hij al zijn speelgoed daarbuiten heeft gezet; laat hem dan wat door de kamer scharrelen. Als hij slaap krijgt, leg je hem maar weer in zijn box.

De raadgevingen en voorschriften zijn kort, helder en duidelijk. Reeds is het heerschap, in het doelmatige pak gestoken, mij ter begroeting aangeboden.

Er wordt vlug afscheid genomen.

Hij kijkt zijne moeder, hem zóó vertrouwd, nauwelijks aan, maar op grootvaders das en dasspeld wordt onmiddellijk de aanval geopend met tien gretig tastende vingers. Daarna is het gelaat aan de beurt, vervolgens de haren.

Grootvader laat gedwee, toch met eenige tegenzin, toe, dat een behaaglijk kirrend kleinzoon hem in enkele seconden doet verworden tot een verwilderd wezen met dooreen gewoelde haren en ontredderde das.

‘Dat gaat zoo niet kerel. In je park met jou. Hier is je wollen hond, je elastieke ruiter te paard, de twee gele en roode balletjes van rubber, en je mooie goudvisch en je zwaan.’

Meteen zet ik hem in zijn domein van houten spijlen, wandel daarna naar het venster en kijk naar buiten.

Het is harder gaan waaien.

De wind rukt aan de half verdorde bladeren der jonge boompjes, en doet deze buigen en terug zwiepen, een man holt achter zijn hoed, die veel harder weg zwiert dan hij loopen kan.

Ik ga weer zitten.

Wat is het ventje stil in zijn park....

Hij is bezig om daarin behoedzaam rond te kruipen en betast

zijn wit wollen hondje met het glimmende, zwarte oog. Hij poogt het op den kop te plaatsen, neemt het daarna vast, en duwt het tusschen de spijlen door, het vloerkleed over, zoo ver van zich af als hij kan.

Ook de goudvisch en de statige, witte zwaan van celluloïd worden lang bekeken en vervolgens op een andere plek, buiten zijn vierkante meter grondgebied geschoven.

Het laatst gaan het roode en het gele elastieke balletje. Hierna tracht hij ernstig en vergeefs om alles weder naar zich toe te trekken, maar hij heeft dit zelf onmogelijk gemaakt, hij kan nauwelijks iets daarvan aanraken.

Desniettemin maakt hij geluiden van tevredenheid en ingenomenheid en het telkens herhaalde Ai, dai dai.

Vervolgens langdurige pogingen om zich, de houten box, spijlen omklemmend, overeind te werken....

Het trage rondbewegen in de box die bij den haard staat, is thans hervat.

Wat is dat voor een vondst?

Een klein, wit wollen pluisje.

Het wordt allerzorgvuldigst bekeken, betast met de toppen der nog zoo heel kleine vingertjes; het onderzoek duurt minuten lang.

Een wollen pluisje schijnt iets heel gewichtigs, want het blonde hoofd wordt naar mij opgericht en een paar donker blauwe, heel heldere oogen kijken mij aan.

Dan is er weer de grootste aandacht voor het pluisje, het gezichtje buigt zich er diep ever heen en het geluid Oh.... Oh.... weerklinkt, terwijl het handje vele malen nadrukkelijk op den grond klopt.

‘Een pluisje vent, anders niet’, zeg ik.

Het blonde hoofdje blijft er echter over heen gebogen. Deze ontdekking moet wel bizonder zijn.

Een zware automobiel dreunt op straat voorbij, en het hoofd richt zich naar het balcon; het kijkt nu blijkbaar in de richting van de wit geverfde daklijsten der huizen aan de overzijde, die er in de Octoberzon onwerkelijk blinkend uitzien, schittering van lijnen tegen het hemelblauw.

‘Mooi die huisjes hè jongen?’

Het ventje blijft kijken, geboeid, naar den overkant.

Nieuwe, fellere stormvlagen rukken langs de vensters.

De heldere oogen zien mij even aan. Hij glimlacht en zegt:

'Huuhh.... Huuhh', zet zich nogmaals vol aandacht met beide armen in steun, fier het hoofdje geheven.

Het is alsof hij de tegenstelling van de dakenschittering en het hemelblauw in zich opneemt.

'Wat een wind alweer, hè kerel? Maar hier is het goed. Zou je wel eens buiten je hekje willen? Wat rondkijken in de kamer?'....

Zoodra hij buiten de spijlen is, kruipt hij voortvarend langs zijn speelgoed naar de kachelplaat, betast de figuren in den ijzeren haardrand. Nauwkeurig volgen de vingertjes het ornament, en het 'Oh!'.... 'Oh!'.... laat hij weer hooren.

De reis gaat verder.

Onder de tafel opent zich een nieuwe wereld. De tafelpooten worden nu punten van een grondig onderzoek. Waarvoor ziet hij het snijwerk, die diep liggende krullen, afrondingen en steunsels aan? Hooger, als een koepel, uitgestrekt en beschermend, welft zich het tafelblad in geheimzinnige schemeringen.

Het hoofd blijft weer lang opgericht, en het onderzoek bevredigt, want een veel herhaald, opgewekt 'Ai, dai, dai.... weerklinkt, gevolgd door het begin van een kreet, een soort gejuich.....

De reis vordert in de richting van de kamerdeur die openstaat, en toegang geeft tot een portaal en de trap.

Als ik aan de trap denk, verschijnt deze voor mij als een diepe, zwarte afgrond, een valkuil naar de witte marmers bij de breede voordeur.

Maar ik zal goed op hem letten.

En zoo krijgen de plooien van een afhangend divankleed nog een beurt, en een heel lange beurt, de koperen trekkers aan de lade in het buffet. Deze worden onder vreugdekreten herhaaldelijk opgetild en neergeklept.

Maar bij de openstaande deur is beneden aan de deurpost een kruk van de radio, die eenige centimeters de kamer in wijst. Hiermee wil hij nu ook kennis maken. Beide handjes omklemmen de kruk, trachten er beweging in te brengen.

Wat zou hij met het gele, elastieken balletje doen, als ik hem dat toerol?

Even laat ik hem dat zien, rol het over den grond. Hij tuurt er gespannen naar tot het stil ligt en gaat er daarna zonder aarzelen op af, pakt het aan, bekluift het.

Ik rol het nogmaals langs den vloer, en snel kruipt hij er naar toe, neemt het op met een handje, klopt er mee op den grond, kijkt mij trouwhartig aan, glimlacht.

'Aardig balletje toch, hè vent.'

Maar trager en trager klopt het handje en het blonde hoofd laat hij op den grond neer. Even rust het daarop en de heel heldere, blauwe oogen turen weer naar de lichte gevels aan de overzijde der straat, waardoor de storm al feller en feller giert.

Plotseling betrekt ook de lucht. Het weer gaat heel en al veranderen.

Even verlies ik mijn jongetje, dat opnieuw in vertrouwelijke samenspraak is met de koperen buffethengsels, uit het oog, terwijl ik naar het venster stap.

Donkere wolken jagen nu laag door de lucht. De storm neemt in hevigheid toe. De straatgeluiden klinken als verscheurd uit de diepte. Een vliegende storm jaagt over de stad.

En daarbuiten in de menschenwereld stormt het ook. Dáár is nu die zelfde schrikkelijke bewogenheid, daar is dat eeuwige stooten en botsen, daar zijn die altijd strijdige belangen, daar is de oorlog en het roode licht van zijn branden en al zijn gruwelen....

Een geweldige windstoot doet iets in het huis neer of dicht slaan....

Ik heb mijn jongetje niet geheel uit het oog verloren.

Hij maakte zich juist gereed, om een nog wijdere wereld in te gaan.

Nu kruipt hij over den drempel en verdwijnt om den hoek der deur, hij is thans op het portaal.

Daar heeft hij groote en belangrijke dingen ontwaard. Zijn kreetjes juichen herhaaldelijk. Er is ook zooveel:

Een mahoniehouten kast als een berg, ontzaglijk, met veel zwaarder koperen hengsels, een koperen parapluibak, een schilderij met breede vergulde lijst, een ouderwetsche wandelstok met een ivoren knop....

Daar schuift hij op handen en knieën snel in de richting van de trap....

Ik neem hem op, draag hem in de kamer, sluit de deur.

En hij hervindt de geheimenissen onder de tafel, de hooge plooienzuilen der donkerroode gordijnen voor de vensters. De turfmand komt in het zicht en het haardstel ontlokt nieuwe kreetjes van opgetogenheid.

Hij schijnt van rinkelend metaal te houden, want hij beweegt tang en kolenschepje rhythmisch tegen elkander, en de oogen lachen mij weer toe uit het opgerichte blonde: 'Hoe doe ik dat?'

Raadsel is het leven....

En in een wereld van stormen is de eeuwige, eeuwige strijd.... Hij zal hem ook kennen, als de eerste en latere ontdekkingstochten lang voorbij en vergeten zijn.

Het kereltje is naar zijn wollen hondje gekropen, naar zijn elastieken ruitertje te paard en heeft ze moeizaam overeind gezet.

Moe van zijn tochten gaat hij liggen.

Ik neem hem op en leg hem in zijn vierkante omtuining van dunne houten spijlen, en dadelijk zinkt het blonde hoofd, het lichaampje strekt zich traag, de heldere, blauwe oogen gaan dicht....

Laat hem slapen, en kracht verkrijgen voor het moeilijke leven. Want de komende tijden zullen zwaar zijn van beproevingen, in een wereld vol oorlogsjammer en allerlei gruwelen.

In de straat giert de najaarsstorm met al wilder en valscher geweld. Regen stort tegen de vensters....

Er zijn zieners geweest die vele jaren geleden reeds voorspelden dat de twintigste eeuw wèl die der groote oorlogen en revoluties moest worden, maar te zelfder tijd zou, o! wonder! de beschaving groeien, en omtrent het jaar tweeduizend, zou Europa den durenden vrede verwerven.

En hoe zal hij opgroeien in die komende jaren?

Zal het ook stormen in zijn leven? En zal hij dat schoonste morgenrood van den durenden vrede zien?

Uit het geweld buiten gromt een donker, sinister geluid mee naar binnen:

'Wat peins je dwaze droomer. Zoolang er menschen leven zullen zij oneenig zijn.'

‘Heb maar vertrouwen in die rozeroode voorspellingen van je vriendjes Victor Hugo en Edward Bellamy.

Schiller zag de dingen beter in toen hij dichtte:

> “Leicht bei einander wohnen die Gedanken,”
> “Aber hart im Raume stoszen sich die Sachen.”

In deze wereld gaat het om de nood-zaak en de belangen’.

Ha! Dat was de hatelijke stem van den euvele!

‘Dring hier niet binnen! Van hier!’ ‘Want hier is het andere rijk’.

Het wangeluid verstomt.

De euvele zwicht. Hij lijdt altijd de volledige nederlaag tegen het door liefde en verstand geleide Vertrouwen.

Aan mijne voeten rust het nieuwe leven, het is ingesluimerd.

Zal hij waardig worden gekeurd, om den grooten strijd te strijden in den komenden wonderen tijd?

Dat hij opgroeie tot een wijs man.

Trouw, onverschrokken en standvastig in gevaar, edelmoedig, verdraagzaam en rechtvaardig....

En Bellamy's vizioenen van vrede hechten zich als gulden ketenen en guirlanden, eindelooze festoenen van vreugde aan een.

Want het zal feest zijn in dien gelukkigen tijd. Als hij zijn levensavond inzet, is in deze wereld alle strijd misschien voor goed gestreden....

Het glanzende en schitterende gaat komen....

Aan mijne voeten beweegt even het heel kleine, het blonde. Het ademt zacht....

Buiten zijn er de woeste stormvlagen, de regengudsen.

Hierbinnen is er, wat niet verstoord mag worden, het onaanrandbare, het ongerepte, vredige.

Want als wachters, groot en sterk, staan hier een geweldig ruiter van elastiek, en ginds een witte, wollige hond, waakzaam met vonkende, zwarte oogen, past op voor dien hond!....

Een schitterwitte zwaan en een glanzende goudvisch varen statig voort nabij de haardplaat....

Wij waken gezamenlijk en eendrachtig en geduldig, en heel stil en roerloos, want de eerste ontdekkingstochten zijn afgeloopen.

‘De vreemdeling’ van Antoon Coolen door Dr. Willem Kloos.

(De Vreemdeling, tooneelspel in vier bedrijven door Antoon Coolen. MCMXXXV. Nijgh en van Ditmar's N.V., Rotterdam.)

Toen ik nog maar een kleine jongen van zeven jaren was, heeft een allerbinnenst en destijds reeds tamelijk-stevig diep vast puntje, dat ik, schoon ik over het geheel natuurlijk nog vrijwel bewustloos leefde, plotseling soms in mij aanwezig voelde te zijn, wanneer mij door anderen heel onverwacht iets onverdiend onaangenaams, b.v. een nijdige opmerking, was te beurt gevallen, heeft, zeg ik, een eigen stil willetje in mij, dat mij innerlijk stand deed houden en tegelijkertijd weerhield van huilen, al merkte ik binnen in mij een verre neiging daartoe, zich aan mij geopenbaard. Ik was toen uit mijzelf goedig, ja, op naieve manier bijna hartelijk jegens ieder mijner huisgenooten gestemd en hield liever vrede, dan dat ik met woorden, die ik bij ondervinding uit mijn nog vroegere jaren wist dat geen effekt zouden hebben, ja, mijn heel gewoon en onschuldig gevalletje nog veel scherper zouden doen voorstellen door de anderen, die ik voor mijn eigen moeder en mijn acht jaar ouderen broêr hield, dan dat ik door iets te zeggen, herhaal ik, mij verdedigd hebben zou. M.a.w. tegenspreken deed ik niet, neen, ik berustte, waarbij nog kwam, dat ik wel in mijzelf voelen en een beetje denken kon, maar niet rad praten! Immers door de noodlottige omstandigheid, dat ik kort na afloop van

mijn eerste jaar reeds bestuurd moest komen te worden door een niet zeer intelligente stiefmoeder, welk bestuur daarin bestond, dat ik diepst-in aan mijzelf werd overgelaten en vaak kortaf boos beknord wierd, en als ik dan iets terugzei, driftigjes door elkaêr geschud, wanneer ik als naief klein kind iets gedaan had, wat niet paste was ik vrijwel doodstil bang geworden en het goed-vloeiend spreken leeren b.v. van de letters s en k, die mij door mijn psychische zenuwtjes in de keel bleven steken, al kon ik die medeklinkers, als ik met mijzelf alleen was, heel goed vormen, lukte mij in het gezelschap van anderen alleen maar, als ik er niet aan dacht, dat ik ze zeggen moest. En ik ging dus een beetje stotteren. Dat heeft mijn heele eerste jeugd zoo door geduurd, totdat mijn volkomen-eerlijke en verstandige en volstrekt niet kwade vader, die om den vrede met zijn tweede vrouw te bewaren, zich met die voorbijgaande huislijke aangelegenheidjes liever niet bemoeide, en mij alleen een enklen keer een flink pak slaag gaf, als ik tegen die onpleizierige zoogenoemde moeder een paar sekonden driftig had durven te worden, totdat mijn allernaaste bloedverwant, herhaal ik, zich eindelijk in verbinding ging stellen met Dr. Johann Eich op de Warmoesgracht te Amsterdam, die er toen voor bekend stond, dat hij stotteraars genas. Die brave man, dien ik mij nog altijd met genegene erkentlijkheid blijf herinneren en dien ik toen anderhalf jaar lang (in 1875 en 76) elken Woensdag en Zaterdag een twee- à drie-urig middagbezoek ging brengen, begon toen met mijn heelen mond en keel met spiegeltjes en instrumentjes te onderzoeken, maar moest tot de slotsom komen, dat mijn spraakorganen volkomen in orde waren. ‘Uw stembanden zijn volkomen normaal’, zei hij mij, ofschoon ik niet begreep wat hij daarmee bedoelde, en het zijn dus alleen maar uw verborgen zenuwen, die u beletten om ongehinderd te babbelen. Doch sei'n sie nur ruhig, ich fühle mich im Stande, sie völlig zu genesen.’ Ofschoon ik dien wijzen en goedwillenden dokter - hij was, verbeeldde ik mij, wel dertig jaar ouder dan ik, - vertrouwde, ging ik mij bij die uitspraak van hem toch een klein beetje verbaasd voelen, want uiterlijk of innerlijk nerveus had ik mij nooit gevoeld en allerminst getoond te wezen, al was ik mij wèl bewust een mij krachtig-rustig houdend driftkopje te zijn. Doch merkbaar zenuwachtig, dus telkens bij het minste of

geringste opvliegend was ik als gevoelig-mijmerend onbemind kind nooit geweest. En later ook, tot heden, nu ik met Dr. Eich sprak, was ik mij tegen vriendjes en familie eer onbewust psychisch-voorzichtig, ja, soms een beetje verlegen-voelend blijven gedragen. Ik had mij in dat vervelende vaderlijke huis, waar man en vrouw in mijn bijzijn slechts een enkele maal een koel praktisch woord met elkander wisselden, terwijl ik zelf volstrekt mijn mondje had te houden, en men tegen mij, alleen waar het noodzakelijk leek, op kort-bevelenden toon iets zei, ik vond het in mijn 'ouderlijke' woning allervervelendst, maar zonder dat ik dit durfde te zeggen, zelfs niet aan mijzelf. Ik had destijds, als kind al, door mijn omstandigheden en mijn eigen karakter een volmaakte mate van zelfbeheersching verworven, waardoor ik mijn diep-gevoelig wezen vrijhield van alle krachtig-indringen willende angstjes over de altijd koude en soms harde dingen om mij heen. Van zelf en ongemerkt versterkte zich dus in mij datgene wat men 'de zenuwen' noemt, en wist ik, door de bank heen, mijn zelfbeheersching volkomen te bewaren zooals de onderscheidne takken van het overoude Duitsche geslacht Kloos, dat omstreeks 1730 ten deele naar Holland trok, maar toen voor het andere deel in Duitschland bleef wonen, waar het thans nog bestaat, zich steeds heeft getoond te zijn als gewone nijvre burgers, en evenzeer als wetenschappelijk-ontwikkelde, zoowel als financiers en artiesten. De Duitsche hoogleeraar Mitgau, die met een evenzeer Duitsche Fräulein Kloos gehuwd is, stuurde mij uit eigen beweging enkele jaren geleden een uitvoerige en preciese geslachtslijst van de familie Kloos, zooals deze reeds 200 jaar bestond, vóórdat zij gedeeltelijk naar Holland übersiedelte en hij voegde er een afbeelding van het stamhuis bij, die ik fotografisch heb laten vergrooten. En hij verzocht mij vriendlijk hem te willen meedeelen, wat ik wist van den Hollandschen tak, daar hij genealoog was. Ik voldeed natuurlijk met genoegen aan dien wensch, op even akkurate wijze, hem schrijvende wat ik zelf in mijn jeugd er over vernomen had en welke Hollandsche Kloos'en ik zelf had gekend, waarop hij mij terugschreef blij dus dankbaar te zijn over de aanvullingen, die ik hem schonk. Ik bezit dus door mijn vaderlijk voorgeslacht gelukkigerwijze een niet gemakkelijk-verwoestbare energie, maar aan den anderen kant kreeg ik

door mijner diepgevoelende moeder afkomst heen nog twee eigenschappen verdienstelijke er bij. Aan den eenen kant zoek ik naar geleerd weten, zooals ook haar vader, de dichter Cornelis Amelse. blijkens zijn boeken, van welke ik er een paar bezit, heeft gehad, maar ook heb ik een luchtige Fransche vroolijkheid, zooals deze aan haar gezellige moeder, die mij, als zuigling, zingende op haar schoot gewiegd heeft, eigen moet zijn geweest, volgens de traditie, die ik van de haar kennenden in vroegren tijd heb gehoord. En zoo ben ik een mensch van veel temperamenten kunnen worden, maar die zich toch altijd in hoogste instantie lieten vereenen door de Redelijkheid tout-court.

Ik heb door die inwendge Redelijkheid als kind reeds kunnen leeren inslikken al het ellendige wat ik te verdragen kreeg, en waar ik dan een ondeelbaar oogenblik lang tegen reageeren wou, maar zonder dat ik dit inderdaad deed. Ik ben wild van temperament, voor een vierde misschien, door mijn afkomst van een vierde van mijn voor een half deel Fransche moeder: mijn grootmoeder van moederszijde, die van zichzelf Catharine Hébert heette, was, zij moet heel gezellig geweest zijn, van nature vroolijk en geestig, maar stierf bijna zestig jaar oud, in 1860, zoodat ik zelf haar nooit heb mogen zien, zij was en deed, herhaal ik, gestadig door als een levendige Française, en moet wel eens, terwijl zij mij, zuigling, op haar knie wiegde, fijn-intuitief gezegd hebben, terwijl zij mij aankeek: dat jongetje heeft iets in zijn oogen wat precies op de mijne lijkt. Dit is mij op lateren leeftijd medegedeeld door menschen, die er bij waren geweest, maar dit soms inwendig fransch-wisselende, dat door de strakkere Hollanders dikwijls niet werd begrepen, omdat deze meer kalm van gemoed zijn en van bewegen, heeft mij volgens hun opvatting soms vreemd doen lijken, ofschoon ik heel diepst-in toch altijd eender en logisch bleef. En ik ben dus ook wel eens spontaan Fransche verzen gaan schrijven, zonder dat mijn gewoonlijk koel bewustzijn dit in het eerste oogenblik wilde of zelfs wist. Weer een bewijs, dat de ware Dichtkunst uit de menschlijke onbewustheid rijst, buiten den daaglijkschen menschlijken wil om, en zonder dat de dichter zelf op dat oogenblik aan dien eenig-wezenlijken oorsprong van alle echte poëzie denkt. Hij merkt alleen maar, wanneer het vers eindlijk rijst en klaar op het papier is gekomen en zoo gaat

het met het andere literaire werk eveneens, dat wat er thans uit hem is te voorschijn gerezen, volstrekt niet is vervaardigd door zijn bedenkend verstand, zooals dit iedereen eigene vermogen hem, als de omstandigheden meehelpen, een meer gunstige praktische plaats kunnen bezorgen, neen, dat dit literaire voortbrengsel te voorschijn is gekomen uit een allerdiepst gedeelte van zijn totale menschlijke Bestaandheid, dat vrijwel buiten zijn aldaagschen gewonen arbeid om, in en voor zichzelf blijft doorwerken, zonder dat hijzelf dit weet, en meer of minder dikwijls te voorschijn kan schieten waar zijn hersens er hem dan als het ware dit literaire voortbrengsel hebben gedikteerd. Ik weet dit psychische voortbrengen, of scheppen, zooals het genoemd wordt, hier precies te beschrijven omdat ik het als knaap reeds in mij gewaar ben begonnen te worden tot mijn eigen toenmalige verbazing en het zich gelukkig, mijn heele leven lang, met kortstondige onderbrekingen, blijkens zijn heden nog ontstaande voortbrengselen voort is kunnen blijven zetten, daar ik mij nooit aan eenig zinnelijk genoegen te buiten ben gegaan, en dus nooit wat men noemen kan, monnikachtig-sober maar ook nooit overdadig en wild heb geleefd, zoodat ik mij gelukkig als zoogenaamde oude heer nog zoo jong en flink-opgewekt kan voelen als ware ik een jeugdig mensch, en die overeenkomstig ook kan studeeren en produceeren zonder eenigerlei van binnen uit komend dus konstitutioneel bezwaar tot in dezen latren tijd. Mijn eigene tijdgenooten, die, als zij zuiver van aard waren en eigene oorspronkelijke zielsvermogens bezaten, mij hartelijk mochten lijden, zijn nu haast allen overleden, al leken zij lichamelijk steviger in elkaêr te zitten dan ik zelf toen scheen te zijn en hun terugkeer naar het Onweetbre heeft mij toen 't gebeurde achtereenvolgens veel verdriet gedaan, maar zonder eenige zelfverheffing, kan ik nu konstateeren, dat ik zelf nog, alsof ik een flinke, naar lichaam en geest gezonde jonge kerel ware, nog een uur of 12 iederen dag geestelijk bezig vermag te zijn, en telkens spontaan nieuwe gedachten in mijn hoofd krijg, zonder dat het mij vermoeit en dit eenvoudig omdat ik het met mijn altijd eenvoudige levenswijze thans heel wat onbezorgder heb gekregen dan in mijn vroegren levenstijd.

En ik voel mij dus niet meer zoo'n Vreemdling op de Aarde van ons eigen beste Nederland als ik mij dit vroeger geregeld

door heb weten te zijn. Een Vreemdling, ja. Dit boek van den zeer talentvollen Anton Coolen, over wien ik vroeger ook al eens schreef, trok mij zoodra ik het in handen nam, aan door zijn titel. Want onmiddellijk voelde ik mijzelf toen vragen in halve scherts: Zou de Vreemdling, dien Antoon Coolen hier ten tooneele voert, iets hebben van mijzelf? Al zag ik nooit tegen handlen op, zoodra dit mij noodig bleek te worden, heb ik toch altijd nog veel meer innerlijk dan uiterlijk geleefd. Van jongen knaap reeds ben ik een altijd heel spontaan voelend en willend mensch geweest, 't is of er achterin mij een sterk levend wezen zit, dat mij aanzet om te doen, maar onverbreeklijk daarmee verbonden schuilt ook een ander soort van menschlijke geaardheid, die zich afvraagt haast tegelijkertijd: is het op het oogenblik verstandig voor je zoo te wezen, want wie weet, wat de gevolgen er van zouden zijn? 't Zou dus wel eens heel anders kunnen afloopen dan je thans in je spontaanheid bevroeden kunt. En zoo heb ik langzamerhand hoe langer hoe meer de natuur gekregen, die wel geenszins een onnoozel-aarzelende kan heeten, maar die toch geduldig wacht met op te treden, totdat mijn allerbinnenste Intuitie mij waarschuwt, dat ik door thans te doen, tamelijk zeker van succes kan zijn. En zoo ben ik bv. na jarenlang peinzen tot het besluit gekomen ten laatste om De Nieuwe Gids te stichten, een daad, die door de heeren van de Pers dier dagen een brutale onnoozelheid, ja, een schande werd genoemd, en die toch in den loop der groote halve eeuw van haar bestaan een volledig onze zieke literatuur hervormend succes heeft mogen behalen en nog heden, omdat ik zelf psychisch stevig weet te wezen, behalen blijft. Want diepstinwendig ben ik steeds een eender-willen blijvende, logisch-stoere Hollander gebleven en heb mij gedurig ook zoo getoond, maar eigenlijk heb ik mij in Brussel en te Londen, in welke groote steden ik in mijn jeugd vrij geruimen tijd gewoond heb, zoowel als op mijn West-Europeesche reis, die ik een vijf en veertig jaar geleden mocht maken dus met buitenlanders mij altijd veel beter inwendig op mijn gemak gevoeld, dan in het veel meer egale Holland, waar ieder ‘behoorlijk’ mensch van zijn standgenooten eischte, dat zij psychisch vrijwel precies zullen voelen en denken en schrijven, als men nu eenmaal gewend is om te hooren van alle auteurs. En hoewel ik dus mijn heele leven vrijwel konstant en bedaard-

geduldig mij ingespannen heb om ieder en alles waarmee ik door omgang of lektuur te maken kreeg, te leeren verstaan en daarin ook slaagde op mijn eigen wijze, ben ik toch telkens weer door vlug-beslissende weinig-weters aangevallen, nu weer om dit speciale verzinsel en dan weer om dàt. Maar zelf heb ik nooit een schrijver als schrijver scheef beoordeeld, omdat hij godsdienstloos was of vroom en dan in dit laatste geval, omdat hij protestantsch was of katholiek of joodsch-socialist of liberaal of anti-revolutionnair, ik ben er alleen maar met mijn objektieve inborst om blijven geven of hij een ziende en voelende en zuiver-zeggende ziel bezat. Want dat allerinnerlijkst Wezen van zijn Eigenheid, buiten alle wereldsche zoowel als persoonlijke overwegingen om, gaf bij mij den doorslag naar den goedkeurenden of den lachenden kant.

Om te besluiten, dit boek van Coolen heb ik met veel pleizier gelezen. Ook in dit werk weer toont hij een onzer allerbeste jongere kunstenaars te zijn. En ik raad dus iedereen aan het te lezen, ja, zoo mogelijk te koopen. Zij zullen, scherts ik, na dat vlotte genot zich niet behoeven te beklagen over den daaraan besteden en betrekkelijk korten maar goed-gebruikten tijd.

Oswald Spengler door Drs. W. Keusch.

Eenigen tijd geleden kwam in haast alle bladen de korte mededeeling voor, dat de filosoof Oswald Spengler op vrij jeugdigen leeftijd te Muenchen was overleden.

Slechts weinig kranten namen de moeite om nader in te gaan op het werk van dezen man, wiens leerstellingen nog geen 20 jaar geleden een goed deel der beschaafde wereld in opschudding hadden gebracht.

Spengler was een profeet en voor profeten heeft onze tijd blijkbaar niet veel tijd. Wij leven te haastig en te intensief om ons lang bij een onderwerp op te houden.

En toch heeft Spengler, moge men zijn hypothesen en conclusies ook bestrijden, ongetwijfeld in breede kringen grooten invloed uitgeoefend.

Vele van zijn begrippen zijn in de meeste landen - in het bijzonder in Duitschland - in wetenschap en praktijk overgenomen.

De eenigszins sensationeele titel van zijn hoofdwerk ‘Der Untergang des Abendlandes’ is een van de meest gebruikte en misbruikte slagzinnen van onzen tijd geworden.

Spengler was cultuurfilosoof, historicus, als men wil politicus, doch bovenal dichter; daarbij bezat hij op alle gebieden een ongelooflijk uitgebreid en steeds paraat weten, dat het hem mogelijk heeft gemaakt, een zoo geweldige analyse van onze beschaving te geven en op te bouwen, hetgeen hij zijn ‘Morphologie der Geschichte’ noemde.

Als filosoof heeft Spengler in menig opzicht voortgebouwd op theorieen van Hegel, die naast eenige anderen, zooals Goethe

en Nietzsche, grooten invloed op zijn geestelijke ontwikkeling heeft uitgeoefend.

In de filosofie van Hegel wordt getracht een streng logische ontwikkeling in de geschiedenis te zien. Hegel wil in de opeenvolgende feiten der historie den logischen loop van een geestelijk proces zien. Hij schrijft aan alle ontwikkeling en speciaal in de wereldgeschiedenis een vasten loop in een bepaalde baan voor. Hij gelooft, de wet van actie en reactie en het daardoor ontstaan van iets nieuws niet slechts te vinden, daar waar natuur en mensch handelend optreden, maar in alles wat geschiedt. Door overbrengen der begrippen thesis, antithesis en synthesis op het gebied der historie geloofde hij het middel gevonden te hebben tot verklaring van het verleden en tot berekening van de toekomst.

Het is duidelijk, dat deze ideeen hun invloed op Spengler hebben uitgeoefend, wanneer men in de inleiding tot zijn hoofdwerk leest, dat hier voor den eersten keer het experiment aangedurfd wordt, om geschiedenis vooruit te bepalen.

Hij tracht zijn doel te bereiken door de conceptie van zijn ‘Lehre von den Kulturkreisen’. Door deze theorie gelooft hij een ‘metaphysieke structuur’ van de historische menschheid aan te kunnen toonen.

Zijn theorie komt hierop neer, dat hij in elke cultuur een verschijnsel op zich-zelf ziet, onafhankelijk van andere culturen, een verschijnsel, dat aan bepaalde wetten is onderworpen. Iedere cultuur bloeit onder gunstige omstandigheden uit een landschap op, doorloopt haar ontwikkeling van jeugd over middelbaren leeftijd tot ouderdom, verdwijnt tenslotte plotseling, zooals zij is opgekomen, en gaat onder in den moederlijken bodem, die haar zoolang heeft gedragen, als een plant, die een zomer gebloeid heeft.

Elke cultuur is aan haar landschap gebonden. Slechts in haar kan zij leven en zich tot haar eigenaardigheden ontwikkelen. Overplanting is niet mogelijk.

Elke cultuur staat op zich zelf. Maar het afloopen aller culturen is volgens Spengler aan bepaalde wetten onderworpen, die overal terugkeeren en verschijnselen ten gevolge hebben, die wel steeds in overeenstemming zijn met de eigenaardigheden van de betreffende cultuur, maar toch steeds weer dezelfde ‘typus’ toonen.

Naar aanleiding hiervan heeft Spengler bijv. op kunsthistorisch gebied voor alle bekende culturen (de Westeuropeesche, Arabische, Grieksche, Chineesche, de Mayacultuur) hun tijd van gotiek, renaissance, classicisme etc. willen vaststellen. En hij is zoover gegaan, dat hij bijv. geloofde perioden van vroegere culturen, waarvan ons slechts gegevens over enkele eeuwen zijn overgebleven, volgens zijn theorie te kunnen bepalen.

Aan den anderen kant meende hij, uit de ontwikkeling der geschiedenis van oudere beschavingen ook voor de toekomstige ontwikkeling van onze - de Westeuropeesche - cultuur een vaste lijn te kunnen aanwijzen. En deze hypothese is het, die tot den titel van den 'Ondergang van het Avondland' heeft geleid.

Volgens Spengler is er geen wereldgeschiedenis in den traditioneelen zin van een voortdurend voortschrijdende ontwikkeling van de wereld en haar volkeren. Er bestaat slechts een geschiedenis der culturen. Elke cultuur heeft een bepaalden levensduur en wel in doorsnee van duizend jaren. Na afloop van dezen tijd zal elke beschaving aan innerlijke uitputting te gronde gaan, indien zij niet reeds eerder door uiterlijke gebeurtenissen verstoord is.

Het laatste stadium van een cultuur, hetwelk intreedt in de laatste twee eeuwen van haar duur, noemt Spengler 'civilisatie', en dit woord brengt hij in tegenstelling met het woord 'cultuur'. Het begrip 'cultuur' wordt door Spengler gebruikt in den tweeledigen zin van: De heele ontwikkeling eener beschaving van begin tot eind en verder voor de aanduiding van een bepaalde periode uit die ontwikkeling. In dezen laatsten zin is 'cultuur' voor hem beweging en leven, civilisatie verstarring van het gewordene, 'Veraeusserlichung'. De civilisatie is het lot van elke cultuur, dat zij onherroepelijk tenslotte ondergaat. In haar laatsten vorm leidt civilisatie tot barbarisme, tot leven zonder ziel, zonder kunst, dat slechts nog op materieel succes gericht is en alleen nog maar voorstellingsvermogen voor het practische bezit.

En in dit stadium van civilisatie is volgens Spengler onze Westeuropeesche beschaving sinds 1800 getreden. Deze tijd brengt in alle culturen denzelfden typus mensch: intelligent, bruut, irreligieus, onvruchtbaar; deze tijd brengt het imperialisme en de ontwikkeling van weinige groote steden, die in hun tijd het tot

der wereld in handen hebben: Syracuse, Athene, Alexandrie, Rome, Madrid, Parijs, Londen, Berlijn.

Het land wordt het offer van deze ontwikkeling en door de vernietiging van den drager van de geheele cultuur vernietigt de civilisatie zich zelf en haar grootste schepping, de wereldstad.

Als nieuw opbloeiende cultuur ziet Spengler die van Rusland. En Rusland is op deze wijze op den duur het groote gevaar voor Westeuropa, niet het Bolsjewisme, waarvan Spengler aanneemt, dat het mettertijd door een religieuse beweging zal afgelost worden, maar het Russische volk, dat voor de poorten van Westeuropa staat, zooals eenmaal de Germaansche volkeren voor de poorten van het oude Rome stonden.

Een van de zwaarstwegende verwijten, die men Spengler heeft gemaakt, is, dat zijn wereldbeschouwing noodzakelijk tot pessimisme moet leiden. Wat moeten wij doen, menschen van een laten tijd, wier erfenis door een noodlottigen dwang veroordeeld is tot ondergang, menschen, die volgens Spengler niet anders kunnen dan afbouwen wat eeuwen voor hen hebben tot stand gebracht? Spengler geeft hierop ten antwoord: Dit lot aangrijpen en daaruit het beste maken, dat mogelijk is. En in dit verband verheerlijkt hij den mensch der civilisatie: Geen dichter, geen metaphysicus, maar een feitenmensch, staatsman, generaal, technicus, die onsentimenteel tegenover de taak van zijn tijd staat.

In menig opzicht is Spengler het evenbeeld van zijn grootstadmensch: rationeel, critisch, ontledend. Vreemd staat daartegenover bij hem een zeldzame mystiek, die vooral tot uitdrukking komt in zijn theorie der ‘Kulturkreise’, die opbloeien als bloemen in het moederlijke land.

Zijn werken zijn in een buitengewoon mooie, gave, meeslepende taal geschreven; en ook diegene, die zijn leerstellingen niet erkent, wordt geboeid door zijn overweldigende uitbeelding van enkele cultuurepoches, zooals zijn beschrijvingen van de klassieke oudheid, de gothiek of de Arabische cultuur.

In het kader van dit overzicht is het niet mogelijk op de rijke gedachtenwereld van Spengler in bijzonderheden in te gaan of hiervan zelfs maar bij benadering een beeld te geven. Men moet zijn boeken lezen om te zien, welk een ongelooflijk begaafd kunstenaar en filosoof hier aan het woord geweest is.

Maandelijksch overzicht Letterkundige notities. Critiek om critiek.

De kunst om de kunst is een axioma, dat thans algemeen wordt aanvaard als juist. Er zijn natuurlijk nog altijd wel waanwijzen, dogmatici, betweters, die decreteeren, dat de kunstenaar zijn kunst heeft dienstbaar te maken aan het een of ander, meer of minder nuttige doel, bijvoorbeeld godsdienst, politiek, philosophie, antivivisectie, het rauwkost-diëet, school-hygiëne, jeugd en eros, of wat dies meer zij. Maar de echte aesthetici, de fijngevoeligen, nemen, tot pamflet of brochure verworden poëzie of proza, voor kennisgeving aan, en in het beste geval voelen zij hun kennis als door een leerboek, er een beetje door verrijkt of verruimd.

Doch hoe staat het in dit opzicht met de critiek, dit zeer belangrijke onderdeel der geheele letterkundige kunst?

We weten allemaal wel, hoe moeilijk, ja, onmogelijk het is, voor sommige 'critici', om volkomen objectief te zijn. Zij *kunnen* het eenvoudig niet. Want er zit altijd een principe, een theorie, een sympathie of antipathie tusschen hen en het kunstwerk. Zij dragen een bril met gekleurde of beslagen glazen, en *niet* naar den indruk, dien het beschouwde zuiver geeft, maar door den rooden of mistigen schijn, veroorzaakt door den bril, beoordeelen deze 'critici' het werk, zoodat men uit hun 'critiek' beter henzelf kan leeren kennen dan den behandelden auteur.

Wij erkennen, *in het algemeen gesproken,* dát het een mensch moeite kost, en dikwijls een groote zelfoverwinning, òm volstrekt blank te blijven, en eere of oneere te geven, wien eere of oneere toekomt. Want *deze* schrijver is een vriend; *die* schrijver is een vijand; *deze* heeft slecht over een boek van den 'criticus' geoordeeld, *die* heeft goed over een boek van den 'criticus'

geoordeeld; deze schrijver is bijna jarig; die schrijver is pas in het huwelijk getreden; deze schrijver is rood, of rood-wit-en-blauw, of zwart; die schrijver is een aristocraat, (à la lanterne!) deze schrijver is volstrekt zonder partij; en die schrijver hangt achtereenvolgens verschillende partijen aan; deze schrijver is vegetariër, die schrijver is carnivoor; deze schrijver is sadist, die schrijver is driemaal gescheiden; deze schrijver is gul en rijk, die schrijver is arm als een kerkrat; deze schrijver houdt van jazz en cabaret, die schrijver is ouderwetsch genoeg om Beethoven en Bach te verkiezen!

Och, geduldige lezer, deze lijst kan worden voortgezet *ad infinitum.* Ieder bespeurt gauw genoeg, waar, bij den 'criticus' de schoen wringt, en.... *n'en déplaise* de inspanning van den recencent, en zijn boude argumentatie, voelt het ernstige, aandachtige publiek (de niet-ernstigen, niet-aandachtigen komen er natuurlijk niet op aan) de 'critiek' aan als.... waardeloos.

Er zijn would-be critici, voor wie het b.v. een onvergeeflijke fout is, dat een auteur behoort tot de aristocratie. Er bestaat bij bovengenoemden een doffe rancune, een onberedeneerde haat tegen patriciërs; als zij een naam hooren uit de zoogenaamde *haute volée,* wordt het hun rood voor de oogen, en het is hun onmogelijk, om anders dan hoonend, spottend, 'vernietigend' over het werk van zoo'n ongelukkige, die zich vermeet niet tot de lagere, onbeschaafdere kringen der maatschappij te behooren, te schrijven. Vol achterdocht en tegenzin nemen de 'critici-zonder-geboorte' een werk der aristocratie ter hand; zij zijn niet waarachtig, niet gevoelsbeschaafd genoeg, om.... eenvoudig-objectief te wezen, zooals zij dat vanzelf zijn (voor zoover dit hun mogelijk is) met *the likes of them.*

Er is, geloof ik, nog nooit op deze omstandigheid gewezen, maar het is misschien toch wel goed, dat zij eens in het licht wordt gesteld. Het zal voor velen een verklaring zijn, waarom speciale auteurs bij speciale recensenten altijd een slechte pers hebben.

Een andere reden voor steeds-ongunstige besprekingen, - maar deze is dikwijls genoeg gesignaleerd, - is, als de schrijver een andere politieke of godsdienstige richting is toegedaan. Tot vervelens toe is er b.v. gezeurd en gezanikt over 'burgerlijke'

kunst, - alsof kunst, wezenlijke kunst, een bijvoeglijk naamwoord kon velen! Er bestaat immers geen oude of moderne, geen Westersche of Oostersche, geen burgerlijke of onburgerlijke kunst, - er bestaat alleen en uitsluitend *kunst.*

Maar er is ook nog een andere quaestie, waarop óók wel eens de aandacht mag worden gevestigd. Er zijn personen, die, ondanks henzelf, zonder dat zij er aanleiding toe geven, aanleiding willen geven, of bewust zijn die te geven, bij recensenten altijd animositeit wekken. Dat dit dan steeds personen van beteekenis zijn, staat onomstootelijk vast. Is het 't instinctmatige verzet van de mediocriteit tegen het geniale, omdat zij onbewust voelt, haar matten wel te kunnen oprollen, als het geniale wint?

De bovengenoemden kunnen er altijd zeker van zijn, dat het in de oogen dezer recensenten, als zij a zeggen b geweest had moeten zijn, en andersom. Schrijven zij veel, dan worden zij ‘fabrikanten’ genoemd, schrijven zij weinig dan zijn zij ‘impotent’. Bemoeien zij zich niet met de ‘gemeenschap’, dan verstoppen zij zich in ‘ivoren torens’, zijn zij individueel, dan behoorden zij toch niet onbescheiden en roekeloos, hun kop óp te steken boven het gros. (Alsof niet eenig en alleen de individualiteiten het zijn geweest, die de wereld vooruit hebben gebracht! de groote intellecten, de groote zoekers en vinders, de groote dichters, de groote en diepe geesten.) Maar degenen, die eerlijk en onpartijdig hun eigen weg gaan, die geen man-met-den-ezel willen zijn, die recht vooruit zien en recht vooruit blijven loopen, *die* hebben het moeilijk bij de kleinere onpersoonlijke criticusjes, die hun het licht in de oogen niet gunnen, en hen onrechtvaardig, onoprecht en minderwaardig behandelen.

Al het bovenstaande in aanmerking genomen, is het dan zoo dwaas, als een land decreteert: weg in de kranten met de kunstcritiek? Om journalist te zijn, behoeft men geen examens af te leggen: ieder, die wil, kan het vak beoefenen, - leeftijd, routine, bevoegdheid wordt niet in aanmerking genomen, en zoo ziet men het gebeuren, dat onbekwamen, of zelfs onmondige jongens, zonder begrip, zonder ervaring, zonder eruditie, zonder studie, zonder belezenheid, durven richten over mannen en vrouwen, die hun geheele leven aan de beoefening van hun kunst hebben gewijd, en wier talent bovendien nog den sterken en waardevollen

ondergrond heeft van consciëntieuse, en algemeene, diepe en ruime kennis.

Het spreekt vanzelf, dat de hopelooze pogingen der onbevoegden om hun meerderen uit den weg te bezemen, op niets uitloopen. De waarlijk-grooten worden er niet door gedeerd; het parodieeren en caricaturiseeren sterft zijn eigen dood, en de tijd schift wel het koren van het kaf. Maar vervelend en ergerlijk is het, figuren van waarde aldoor te zien aangevallen en verguisd, en het publiek aldus niet voorgelicht, maar voorgeduisterd (de uitdrukking is van Dr. Alfred A. Haighton) wendt zich vol weerzin van het dunne, onbenullige gezwam en gekakel af.

De onafhankelijke en dappere Mr. C. van Rossum heeft het eens voortreffelijk (in de Haagsche Post) gezegd: 'De anonymus (volgen initialen) is een schadelijk insect, dat verborgen, van uit een hinderlaag, zijn aanval inzet. Bij navraag zal de redactie zijn naam verheimelijken, hij is lid van het hooge gilde der criticasters, hij mag reputaties besmeuren, broodwinningen in den grond werken, hij wordt zorgvuldig behoed voor iedere repliek, hij is onaantastbaar. Hij behoeft geen enkel bewijs van kundigheid te hebben afgelegd, persoonlijke proeven van bekwaamheid worden niet gevraagd; hij wordt aanvaard omdat een rubriek gevuld moet worden; hij is de parasiet, die leeft op het hartebloed van moeizame scheppers. En komt er morgen een andere mislukkeling, die onbruikbaar is voor alles, zoo schrijft hij een twintigtal gemakkelijk ironische alinea's, en hij verdient zijn rijksdaalder'. Iedereen, die geen collega-insect is, zal het met deze van hartstochtelijke verontwaardiging trillende woorden ééns zijn. En wat de insecten-zelf betreft: hun steken en beten mogen soms heel pijnlijk zijn, of een prikkelende jeuk nalaten, - doodelijk zijn ze nooit voor het waarachtig genie, wien de overtuiging tevens tot troost kan verstrekken, dat.... insecten slechts korte levers zijn, aan welke niemand na hun overlijden ook nog maar een seconde denkt.

* * *

Behalve personen 'genieten' ook soms literaire bewegingen 'de eer', om in het brandendste brandpunt der belangstelling te staan. Ik doel hier natuurlijk op De Nieuwe Gids-beweging.

De Nieuwe Gids heeft thans vijftig jaren bestaan. Maar nog

geen dag heeft men hem met rust kunnen laten. Er kan bijna geen krant worden opgenomen, of, op de zonderlingste wijze wordt dit tijdschrift ‘er met de haren bijgesleept’; als gij er op gaat letten, lezer, zal u dikwijls een onwillekeurige glimlach om de lippen gaan spelen. De Nieuwe Gids-beweging schijnt een zoo overdonderenden indruk te hebben gemaakt, dat er niet alleen van alle kanten studies over verschijnen, - (sommigen zeer degelijk, anderen oppervlakkig of den bal volkomen mis slaande, -) maar dat geen criticus en vooral criticaster iets schrijven kan, zonder, *de l'abondance du coeur* het te hebben over De Nieuwe Gids, of de Tachtigers te noemen. Ontelbare malen is De Nieuwe Gids door onwetenden, kwaadwilligen of jaloerschen, voor dood, vervallen of ondergegaan verklaard; óok een der expresse, ja, bijna lasterlijke beweringen is, dat na de eerste vijftien jaren De Nieuwe Gids niets meer van beteekenis zou hebben gebracht. Maar ik verzoek u lezer, die belangstellend is in de cultureele beteekenis van uw land, als vertegenwoordigd door De Nieuwe Gids, ga, nu gij er de gelegenheid toe hebt, want het register op de vijftig jaargangen is voltooid, - eens onpartijdig na, - ge kunt het thans in korten tijd en zeer gemakkelijk doen, - *wat* er in de latere vijfentwintig jaren is verschenen, wèlke namen, en wèlke werken van proza en poëzie, en wèlke studies er in voorkomen, en als ge niet gehéél bezeten zijt door vooroordeelen, vooropzettingen of troebele theorieën, zult ge *moeten* erkennen, dat de inhoud der afleveringen, en vooral na 1000, - interessanter en waardevoller is, dan die der eerste jaargangen.

Het afschuwelijke nabauwen, wat de een den ander doet, (als hij toevallig een geestelijke medestander is) mag waarlijk wel eens aan de kaak worden gesteld, niet alleen omdat het misleidend, maar vooral omdat het zoo hinderlijk vervelend, zoo basisloos, ondragelijk vervelend is.

Oordeelt nu zelf, publiek! dat niet zoo onnoozel is, en zoo dom alles slikt, als de criticastertjes zich zoo graag verbeelden, - anders ware het natuurlijk onmogelijk geweest, dat van De Nieuwe Gids het eene kloeke deel na het andere de respectabele rij komt aanvullen! oordeelt zelf; *et vous m'en direz des nouvelles!*

* * *

Nog steeds à propos van ‘critiek’.

Sinds Willem Kloos zijn waarachtige vriendschap aan den dooden Jacques Perk bewees, door diens werk het licht te doen zien, door er al zijn zorg en inzicht aan te geven, en dit vol te houden tientallen van jaren lang, zijn er aldoor uit het veld der literatuur prikkelige distels opgeschoten, die den uitgever onophoudelijk krabden en kwelden. Dwazen, die óók graag iets van de stokvischvellen wilden hebben, en zich óptrokken aan de figuren van Kloos en Perk, - nijdasjes, die het Kloos niet gunden, dat *hij* de eer had gehad het werk van zijn vriend klassiek te maken, zoodat er, sinds de eerste uitgave, *zeventien* drukken van verschenen. Het is van algemeene bekendheid, dat dominé Perk, de vader van Jacques, in het publiek gezegd heeft: ‘Kloos heeft mijn zoon op een voetstuk gezet, als niets anders in staat was geweest om te doen.’ Desalniettemin verschijnt er thans een nieuwlichter, hij heet Garmt Stuiveling, die, de hemel mag weten waarom, er een raar genoegen in vindt, om het publiek te willen wijs maken, dat het Kloos niet als verdienste mag worden aangerekend, de Mathilde aan de vergetelheid te hebben ontrukt. Na zijn oppervlakkige en foutieve beweringen omtrent Vosmaer en Kloos, in een artikel van Kloos (Nov. 1934 N.G.) *volkomen ontwapend en terechtgezet,* zegt Stuiveling op blz. 136 van zijn uitgave: ‘De Nieuwe Gids als geestelijk brandpunt’ (N.V. De Arbeiderspers A'dam) dat het artikel van Kloos ‘een kleine correctie heeft aangebracht in zijn opvattingen.’ *Een kleine correctie....* waardoor Stuivelings geheele betoog in elkaar is gezakt. Lees zèlf, ik bid u, de desbetreffende passages, lezer! en zie dan, of het Stuiveling toekomt, het zware punt, waarom het ging, en dat volkomen zijn onwetendheid en oordeelsonbevoegdheid bewijst, *en bagatelle* te behandelen en het ‘een kleine correctie’, godbetert, te durven noemen.

Ja, maar, zegt Stuiveling, al zou het niet zoo mooi zijn gedaan, het werk van Perk zou toch wel zijn uitgegeven. Inderdaad? En gelooft de ‘literair-historicus’ Stuiveling dan nog bovendien, dat Perk's poëzie nú nog zou bestaan, en dat nog één sterveling op dit oogenblik den naam van Perk kennen zou?

De heer Garmt kan hier geen ja op antwoorden. Zelfs hij, die zóóveel durft, zal *dit* niet durven. Maar als dat zoo is, - zijn

wij dan Willem Kloos geen dank verschuldigd, die het werk voor ons redde? en door wien zelfs Vosmaer tot de erkenning der schoonheid ervan werd bekeerd?

(Zelfs Vosmaer! Garmt Stuiveling. Verstaat ge het goed? Zèlfs Vosmaer, dien ge, uit onverklaarbare animositeit tegen Kloos, - of is uw antipathie misschien wèl verklaarbaar?? - door verwringing der feiten zoudt willen beschouwd zien, als de parelvisscher der literatuur die vele moderne genieën heeft ontdekt en voortgeholpen.

Een heel oud koetje, dat ge daar uit de sloot haalt, mijnheer Garmt Stuiveling, maar het beessie is en blijft.... verdronken.

(Hebt ge, wat deze kwestie betreft, in Het Volk de volgende woorden, die we u ter overweging en behartiging voorleggen, wel gelezen, Garmt Stuiveling?....:

- ....dat wij de polemiek van Stuiveling met Kloos - hier opnieuw afgedrukt (namelijk in De Nieuwe Gids als geestelijk brandpunt K.) niet bewonderen kunnen. Er is een manier van gelijk hebben, die veel erger is dan ongelijk hebben. En Stuiveling heeft soms al te graag gelijk.') - - -

De heer Garmt Stuiveling is een zeer studieus mensch. Met onvermoeiden ijver heeft hij de ontwikkelingsgeschiedenis van De Nieuwe Gids nagegaan, en een werk verricht, dat menigeen zal interesseeren. (De Nieuwe Gids als geestelijk brandpunt.) Hij gaat den inhoud der vroegste jaargangen na, en doet zijn best, daarvan een objectief overzicht te geven. Het is niet duidelijk, waarom Garmt Stuiveling een onderscheid wil zien gemaakt tusschen Tachtigers en Nieuwe Gidsers; voor de meesten toch zullen de twee persoonlijkheden wel onverbrekelijk één zijn, immers zonder de Tachtigers zou er wel bezwaarlijk sprake geweest kunnen zijn van De Nieuwe Gids.

* * *

Nog altijd à propos van critiek.

Het is een nare gewoonte van sommige 'crìtici' om als een auteur met lof wordt geprezen, dit te declineeren door het toe te schrijven aan vriendschap of vleierij. Zoo spreekt de heer Garmt Stuiveling van 'Kijzerlijke vleierij', ten opzichte van Kloos, omdat de heer Max Kijzer een klare studie heeft ge-

schreven over: Willem Kloos. Zijn Binnengedachten. Even ongemotiveerd is de bewering van Dr. Menno ter Braak, aangaande het respectabele werk van Dr. K.H. de Raaf, hoe men wel zien kan, dat Dr. de Raaf een vriend is van Kloos, hoewel Dr. de Raaf duidelijk in zijn voorwoord heeft gezegd, dat, ofschoon hij een vriend is van Kloos, hij toch niet daarom, maar ter wille der objectieve waarheid, zijn boek heeft geschreven, waartoe hij na jarenlang serieus onderzoek van toestanden en feiten is moeten komen. Even onaangenaam doet het aan, als meergenoemde Dr. Menno ter Braak het caricaturale geschrift van den vreemden, uit troebele oorzaak schrijvenden Willem Paap, Vincent Haman, wil beschouwd zien, als een waarachtig historisch document. (Dr. de Raaf had, volgens Jan Engelman in De nieuwe Eeuw melding moeten maken in zijn boek van den als Moree geparodieerden Kloos. De heer de Raaf zal dit hebben nagelaten, evenmin als hij een opsomming heeft gegeven van alle andere caricaturen van Willem Kloos, waarvan eenige 'geestige' specimina tentoongesteld waren op de expositie in het Haagsche Gemeentearchief, Oct. 1935).

Waarom de nog zeer jonge Dr. ter Braak, geboren, lang nadat de gebeurtenissen (op Paapsche wijze voorgesteld) hadden plaats gehad, zich verbeeldt te mogen beweren, dát zij exact en volkomen-historisch-juist zijn beschreven, is ons een raadsel. Laten wij daartegenover het oordeel stellen van tijdgenooten der door Paap uitgebeelde karakters (in het geval van Vincent Haman zelfs met volstrekt-ongeoorloofde, ja, lasterlijke details): ten eerste de bespreking van Frans Netscher, in De Hollandsche Revue (1899); dan de uitspraak van den neutralen, anders altijd zoo kalmen W.G. van Nouhuys, die, na den schrijftrant van Paap te hebben geprezen, zegt: '..... maar als ik bedenk, uit welk een onwaardige beweegreden dit boek is geschreven, zou ik het in een hoek van mijn kamer willen keilen, zoo verfoeilijk haat ik het dan'. In De Nieuwe Gids (1899) besprak Willem Kloos het boek. (Van een 'stelselmatig doodzwijgen', zooals de hr. ter Braak beweert, kan dus, tusschen twee haakjes, moeilijk sprake zijn.) Ten slotte nog het onlangs verschenen oordeel avn Frans Coenen, Groot Nederland, Juni 1936:

- ....'omdat hij (Paap namelijk. K.) in dit boek zoo arge-

loos het eigen innerlijk bloot legt, en ons duidelijk maakt, dat hij van de tachtiger beweging en zijn voormannen inderdaad niets begrepen heeft. Het is een voorbeeld van droge en vlakke verteltrant, waaruit nergens eenige visie, eenig leven ontstaat, maar dat vooral de rancune doet blijken tegen hen, die niet meegaan met zijn zelfzalig boetprofetendom. Het is eigenaardig, zooal niet aardig, dat een werk als dit weer als serieuze lectuur wordt aangeprezen.'

Ge kunt nu zelf oordeelen, publiek, dat misschien óók wel de Nieuwe Gids-correspondentie (verschenen 1933-34-35 in De Nieuwe Gids) hebt gelezen, waarin zéér duidelijk de oorzaak der animositeit van Paap tegen de Nieuwe Gidsers is aangegeven, wat Dr. ter Braak (bedenkelijk voor iemand, die zich poneert als criticus!) blijkbaar niet heeft gedaan!

Ten slotte zouden wij nog wel aan Dr. Menno ter Braak *deze* vraag willen stellen: Zou het voortaan voor u geen aanbeveling verdienen, - want eerlijker zijn, als u, die er zoo gauw bij is, om gunstige uitspraken te denigreeren als voortkomende uit vriendschappelijke gevoelens, de lezers te waarschuwen óók ongunstige uitspraken *cum grano salis* te nemen, daar deze kùnnen geinspireerd zijn door *vijandelijke* gevoelens?

We hopen zeer, dat, met het bovenstaande, de waarde en beteekenis van Paap's Vincent Haman, tot de juiste proporties zal zijn terug-gebracht.

* * *

Om te eindigen met een aangenamer noot.

Bij de uitgeversfirma J.M. Meulenhoff te Amsterdam zag een nieuwe bloemlezing het licht uit de poëzie der Tachtigers, samengesteld door Anthonie Donker, die hij noemde: De Gestalten van Tachtig. De heer Donker vond het onjuist, dat het werk der Tachtigers in hoofdzaak wordt gekend en beoordeeld naar hun vroegste productie terwijl hun later werk ook zooveel schoons bevat. Om deze onvolledige waardeering te redresseeren, geeft Professor Donkersloot ook verschillende staaltjes hunner latere voortreffelijke poëzie, en doet daarmee een eerlijk, uitnemend en weldadig-aandoend werk van blijvende verdienste, waarvoor schrijvers, critiek en publiek hem enorm dankbaar behooren te zijn.

Jhr. K.

Buitenlandsch overzicht door Maurits Wagenvoort.

De twee in Spanje strijdende partijen houden, naar het schijnt, elkaar in evenwicht en, zoo ooit ter toekomst, het ongelukkige volk zal er niet eêr tot rust komen dan wanneer de helft van het door zijn verleden onvergelijkelijk land in een woestenij is herschapen, het volk verwilderd, voor zooveel niet gedood of kreupel gemaakt, en de taaiste partij van de twee de andere tot zelfs in haar kinderen heeft uitgeroeid. Het tegenwoordige West-Europeesche menschengeslacht wist niet meer, zoo het dit ooit te voren heeft geweten, wat een burgeroorlog beteekent. Zeker, revoluties konden afschuwelijk zijn. Nog afschuwelijker is een oorlog tusschen twee gebuurvolken. Maar een oorlog op eigen bodem, door de eigen lieden van een land, wier tot de uiterste verhitting opgestookt zieleleven geen genade, geen vergiffenis, geen liefde meer kent, zieleleven enkel van haat, waarbij de laatste levenstrek van een overwonnene zich nog vast bijt in het lichaam van den overwinnaar, dit is iets zoo geweldigs van ontzetting. dat het gelaat van hem of haar, die er zich tracht in te leven, verstart, zooals de Ouden zich dachten, dat het moest verstarren op het zien van Medusa's hoofd. Vreeselijk is de gewone oorlog met zijn verfoeilijke verdelgingsmiddelen, maar waar ook een leger een overwonnen land binnen trekt, het is waar: na het verwoest te hebben en de bevolking verslagen, of grootendeel weg gevoerd, dan heerscht in de achterhoede van het leger rust. Wat er aan bevolking nog over is schijnt te berusten in zijn lot. Aldus nièt in den burgeroorlog. Daar zijn allen: oud en jong, man en vrouw van haat bezield. Zij besluipen den overwinnaar in den rug, zoodra

hij voorwaarts trekt. Er is geen genade, geen berusting, geen verstand: slechts de overwinning of de dood kan bevredigen.

Wat stelt men zich voor van de inneming van een wereldstad, waarvan elk huis een vesting wordt, eens zoo blijgeestig, zoo mooi, zoo beminnelijk als het trotsche Madrid aan zijn Manzanares - welke 'immer etwas rares, nämlich das Wasser', bezat, maar, beekje, nu toch, immers sedert het verblijf in Madrid van den schrijver dezer bladen, gekanaliseerd - die nu Franco's leger tegen houdt? Arme aardige 'Calle Arenal', in een der woningen waaraan hij een half jaar toefde, zijt gij nog niet plat geschoten? zooals de nabijliggende 'Puerta del Sol', het hoofdplein met zijn voorheen schilderachtig verkeer, waarin hij zijn hond Trabuco kocht? De lezer vergeve hem deze veertig jaren oude herinnering. Hij had Madrid, had Spanje en beider bevolking lief gekregen. Zijn hart krimpt ineen, als hij thans in de dagbladen de berichten uit Spanje leest. Staat dan de overige bevolking der wereld tegenover dezen verbitterenden strijd machteloos om er een eind aan te maken? Is deze strijd van twee wereldbeschouwingen, van de oude wereld, bezig te sterven, tegen de nieuwe, welke, behalve in Soviët-Rusland, waar zij moet te keer gaan tegen eigen jeugd-dwalingen, bezig geboren te worden, als een 'Götterdammerung', waarbij zelfs vereenigd menschelijk pogen is als opgewaaid woestijnzand? Men spreekt van een bemiddeling, doch verklaart te voren haar onmogelijkheid. Alleen de daad kan hier helpen, de moed tot handelen. Doch behalve in Duitschland, Italië, Portugal en enkele andere landen mèèr is er geen durf onder de leiders der volken, bewust dat het communistisch vergif, dat tot anarchistisch vergif verwordt, dóorwoelt in liet zieleleven van eigen volken, indien deze in eigen aard geen tegengif bezitten, zooals bijvoorbeeld het geval is met die aan de Noordzee. De Volkenbond heeft pas weer in zijn vergadering te Genève zijn nieuwe machteloosheid moeten erkennen, oòk waar het het Spaansche vraagstuk betreft, en dreigt daaraan te verkwijnen. Het prachtige gezond verstand van Engeland in verband met Blümsche besluiteloosheid, welke van den Moskovitisch gezinden Franschen kameraad een marionet in de vingeren zijner roodste volgelingen maakt, in Frankrijk, hebben de twee opnieuw moeten erkennen, dat ook zij in dit geval niets vermogen, niet bij machte

zijn den pletterwagen van den Dag-van-Morgen tegen te houden, in Spanje heden, zoo min als in Abessynië gisteren. Het Spaansche volk is noch te helpen noch te redden. De vreeselijke ziekte, waaraan het lijdt, moet uitrazen. Even als ieder ander volk moet ook het Spaansche zijn eigen lot bouwen en dat ieder volk dan aan het Engelsche opnieuw een voorbeeld neme.

Het had in Eduard VIII een koning, die, rijk aan goede bedoelingen ten opzichte van zijn volk, in zijn gevoelsleven bij eigen volwassenheid twintig jaar ten achter bleek te zijn. Het koningschap drukte hem te zwaar. Hij gevoelde zich door zijn verantwoordelijkheid verpletterd, door zijn als machteloosheid begrepen meewarigheid voor de armsten zijner onderdanen, als constitutioneel vorst vernietigd. Hij tastte naar den steun van een vrouw, die hem scheen te begrijpen, doch die, geboren Amerikaansche, tweemaal gehuwd geweest en tweemaal gescheiden, voor een koning een wel bijzonder ongeschikte metgezellin des levens scheen te zijn. Zijn overgevoeligheid had echter dezen koning den weg op geleid naar die ‘verteedering des harten’, welke men veertig jaar geleden althans in ons land ten tijde van prof. Quack, de kern achtte van het socialisme. Eduard VIII bleek daarin opgevoed. Derhalve begaf hij zich bij voorkeur, zelfs in hun werkstakingen, te midden der mijnwerkers in Engeland, het in vele maatschappelijke opzichten nog zoo achterlijke, en keerde dan in zijn paleis terug het hart verbitterd door wat hij had gezien en als constitutioneel koning moest dulden. Waarschijnlijk heeft hij daarover herhaaldelijk met zijn ministers gesproken, doch het samenstel der toestanden in een constitutioneel land, welks regeerders een beweerde verantwoordelijkheid dragen, welke zij steeds van zich kunnen afschuiven of door geparlementeer verdoezelen, vergunde hem niet in die ellendige toestanden verbetering te brengen. Als constitutioneel volk staat Groot-Brittannië boven elk ander door zijn gezamenlijk overleg van boven naar omlaag, van omlaag naar boven, maar, eilandbewoners, weet het niet hoe het elders toegaat en houdt slechts rekening met eigen inzichten. In Nederland, welks bevolking, niet steeds ten bate van het algemeen belang, in individualisme wordt verkernd, een schoone kracht, indien alle menschen wijs waren en goed, is van Thorbecke's tijd af het politieke leven sneller voort geschreden dan waar ook, en niemand

zag er eenig gevaar in, dat het allengs overging in, eerst nog met anarchie - de goede F. Domela Nieuwenhuis! - koketteerende socialisme, dat voor den ook ten onzent toen nog verdrukten pauper en zijn gezin veel verbeterde tot hem de tot toen ongekende heerlijkheid naar het hoofd steeg, en hij, door het 'allemans kiesrecht', de leus trachtte te doen heerschen: 'eerst ik en dan al het andere'. Zoo kwam er ook in de woningtoestanden, in de levenswijze der armste bevolking ten onzent, tot den noodlottigen draai van den oorlog en den nog noodlottiger daarop volgenden vrede, een verbetering, welke, ofschoon zij den pauper en zijn gezin allerminst bevredigde, in Engeland niet werd gekend, allerminst in het schoone Wales, dat de Britsche kroonprins, de latere koning Eduard VIII, zoo gaarne bezocht doch waarvan hij dan steeds met een pijnlijk hart terugkwam. Is er iemand nog zoo dwaas om te gelooven, dat de taak en het leven van een regeerder, laat hij (of zij) koning(in) zijn of president-dictator, in eenig opzicht gemakkelijk en derhalve benijdenswaard is? Als men taak en leven voor zich-zelf en anderen niet tot zegen kan verheffen, dan zijn zij een vloek. Zoo gevoelde het althans deze koning, die, naar het scheen, doch schijn bedriegt, als 'prince charming' door het leven had gevlinderd, en een 'charmed prince' werd. Doch terwijl hij tot zijn koningschap overal in de wereld de voornaamste, schoonste, en liefste meisjes als vrouw had kunnen kiezen om als koningin naast hem vorstin te zijn van een machtig rijk, werd hij bekoord door een dier voor onnadenkende jonge mannen zoo gevaarlijke rijke Amerikaansche, die vaak in eigen omgeving het ongeluk zijn voor zich zelve en anderen. Laat ons aannemen, dat deze Amerikaansche, evenals de koning over 'de veertig', kwaliteiten van hart en hoofd bezit, welke, hij en zij, eens twintig jaren jonger dan zij heden zijn, het Engelsche volk hadden doen berusten in een 'wettig huwelijk' met alle prerogatieven daarvan. Nu dreigde de vastbeslotenheid van den koning om juist deze vrouw, zij het ook morganatisch, naast zich op den Britschen troon te plaatsen, te vergroeien tot een constitutioneel schandaal als het Britsche volk niet had gekend sedert George IV, honderd jaar geleden, ofschoon 'Verdediger van het Geloof', in het geheim gehuwd met de Roomsche lady Fitz-Herbert, en, wijl hij daarvoor niet kon uitkomen, bigamisch

gehuwd met de prinses Carolina van Brunswijk, van deze op de schandelijkste wijze scheidde. De Britsche regeering, heden geleid door Baldwin, kon en mocht in dit noodlottige huwelijk niet toestemmen; de regeeringen der 'Dominions', der overzeesche bezittingen, dreigden met afscheiding; eèn afscheiding, voor Zuid-Ierland nu voor het binnenlandsche bestuur een voldongen feit, had toch plaats. Eduard VIII, na elf maanden van droef getorscht koningschap, droeg troon en kroon over op zijn broeder, den hertog van York, die nu, als George VI, zijn opvolger is geworden, in den echt vereenigd met een jonge en beminnelijke vrouw van adellijke afkomst, allerminst prinses, doch eene zooals de nu afgetreden koning vele malen in de gelegenheid was geweest naast zich op den troon te plaatsen. Hij heeft dit na gelaten, en hem zij dan als 'hertog van Windsor' het levensgeluk toegewenscht, dat hij voor zijn naaste omgeving en voor zijn volk niet heeft weten te grijpen. Echter heeft dit koninklijk schandaal, want als zoodanig was dit geschil tusschen vorst en regeering geworden, aan het Britsche koningshuis een knauw gegeven, dat slechts het bewonderenswaardig zelfbedwang van het Britsche volk en zijn sterk Gemeenebest hebben kunnen weerstaan, doch in dezen bangen tijd allerminst behoefden.

Sinds eenigen tijd is in deze bladen weinig of geen gewag gemaakt van de onmogelijk te ontwarren gebeurtenissen in het chaotische China met zijn geheel afzonderlijk volk, waarvan onze menschen zoo min een vast denkbeeld bezitten als van de mannetjes op de maan. Het heeft in zijn chaos het ongeluk te liggen tusschen het Bolsjewistische Rusland en het streng-gereglementeerde Japan, beide even belust om in het ondenkbaar uitgebreide vasteland van China de orde naar hun hart te stichten. Doch de er heerschende wanorde wordt daardoor eêr verergerd dan verminderd. Het voornaamste feit dan der laatste weken is, dat de veldheer, die er steeds naar heeft getracht zijn volk eenig idée in te blazen van orde en tucht, maarschalk Tsjiang Kai-sjek, in arrest is genomen door een anderen maarschalk. Maar welk een? Een jonge man Tsjang Hsoe-liang - den lezer wordt verzocht zich op Chineesche namen te oefenen -: ijzervreter, hevig tègen Japan, dat de Chineesche chaos belaagt om er steeds groote stukken van tot Japansche orde te brengen, welke, wel beschouwd,

slechts een technische navolging is van de bestbestuurde rijken in Europa's Westen, of liever nog in de Vereenigde Staten. Maar in deze gevangenneming van Tsjang Kai-sjek een tragedie of een klucht? Was zij ernstig gemeend of had de gevangene er zelf de hand in om de wat zich dan de regeering te Nanking noemt, wat fut tegen Japan in de knoken te blazen! Het bericht, dat Tsjang Kai-sjek weer is vrij gelaten, is inmiddels bevestigd.

Waarlijk, hij begint voor ‘kameraad Blum’ te gevoelen. ‘Monsieur le ministre-Président’-van-het-oogenblik in Frankrijk is bezig van rood te verschieten, zich niets aan te trekken van het misbaar, dat zijn vuurroode aanhangers, buiten en in het Parlement, maken. Het is waar dat deze, als zij ergens het werk staken, wat dan hier dan daar gebeurt, zich dadelijk meester maken van de fabriek: diefstal in vereeniging. Maar op zoo'n beetje wetsovertreding moet men in den zaligen tijd, waarin wij leven, niet letten. Althans Blum let er niet op hoewel hij door zijn tegenstanders, die hij toch ook niet geheel kan missen, er voortdurend op wordt gewezen. ‘Kameraad’ Blum, ofschoon ongeloovig, moet wel dagelijks bidden, dat de Heer hem tegen zijn vrienden de ‘rooden’ bescherme. Het ‘Volksfront’ is voor hem en hen het heilige huisje, dat dreigt uiteen te vallen, indien ‘de kameraad’ niet lenig genoeg op zijn politiek koord balanceert. Den communisten is niets zoo lief als een ‘frissche, vroolijke oorlog’ tezamen met de ‘ooden’ in Spanje en elders. Maar wijl Blum daarvoor niets gevoelt - hij heeft achter zijn bedwelmende volksfrasen meer gezond verstand dan heel zijn aanhang - houdt hij zich vast aan zijn Engelschen vriend Eden, die, ‘God bless him’! het gezond verstand personifieert. Maar..... er is iets gebeurd, dat nooit ofte nimmer gebeurd is: England's ‘splendid isolation’ ligt in gruizelementen tegen den grond. Zelfs Engeland schijnt behoefte te gevoelen aan bescherming van buiten, en Delbos, de Fransche minister van buitenlandsche zaken, beloofde op een toespraak van Eden, dat Engeland bereid was om voortaan België en Frankrijk te beschermen - gij begrijpt tegen wien - dat Frankrijk, indien Engeland ooit werd aangevallen, met al zijn macht het land der voorheen zoo majesteitelijke afzondering, immers een eilanden-rijk, beschermen zou. Is er duidelijker getuigenis noodig, dat sedert de luchtvaart sterker, vreeswekkender, gevaarlijker en sneller wordt, heel het oorlogs-

wezen is veranderd? Legers, vloten, zij kunnen nut hebben bij de verdelging van vijandelijk land en volk, maar voortaan komt de echte verdelging van omhoog. En let wel: dergelijke lieflijke bedreigingen en aanmoedigingen gaan dan tevens gepaard met glimlachjes en vriendelijke woorden aan de mogelijke vijanden ter toekomst, in het bijzonder naar den kant van Hitleria, dat in Adolf Hitler steeds aanbiddelijke zijn Heer der heirscharen ziet, die met zijn paladijnen, Göring, den prachtige, en Göbbels, op wat zij dan economische sabotage noemen - het stillekens achterhouden van, of het in veiligheid brengen van een zuur verdiend geldje, een erfenisje in het buitenland, waarvan men hoopt iets te kunnen genieten achter den fiscus om - handelwijze zoo geliefd bij vele waardige Nederlanders, welke deze schrijver echter allerminst bewondert - eenvoudig de doodstraf stellen. Letwel: de doodstraf op moderne Germaansche wijze: het hoofd op het blok en de beul met zijn gescherpte bijl. Amen.

De Duitsche regeering heeft dan met Japan een verbond, althans wat men met een nieuwe staatkundige benaming noemt een ‘gentlemen's agreement’, gesloten tegen het Bolsjewisme, zoo niet tegen Bolsjewistisch Rusland. Daarmee is ook een toekomstige richtslijn vast gesteld voor mogelijke gebiedsuitbreiding. Duitschland schreeuwt om zijn verloren koloniën; Japan heeft er met zijn overbevolking van hongerlijders nimmer genoeg. Het heet dan, dat deze twee vrienden van het Nederlandsche volk achter onzen rug om, voor het geval, wat de Hemel verhoede, de Nederlandsche natie ooit den geest geest - en weet men wat er achter het gordijn der toekomst is weg gelegd? - onze zoo onvergelijkelijke koloniën, sinds een halve eeuw weergaloos goed bestuurd, samen te verdeelen. Onze tegenwoordige minister van buitenlandsche zaken heeft eens openlijk gezegd, dat wij daarvan nimmer een duimbreed zouden afstaan. Zijne Excellentie zal niet onmogelijk naar betere Gewesten zijn afgereisd indien deze quaestie ooit met wapenen wordt behandeld. Want gevaar voor den dag van morgen of het volgend jaar, lijkt er niet te bestaan. Spreken wij dus niet daarover. Maar.... zekere Engelsche vriend van ons, H.S. Ashton, heeft over deze aangelegenheid een boek gepubliceerd getiteld ‘Clamour for colonies’, op een voor ons belangrijken volzin waaruit een medewerker van het ‘A.H.’ den nadruk legt.

‘Het kleine Nederland is niettemin de derde koloniale mogendheid, die het als van zelf sprekend beschouwt, dat Indië bij háár behoort en wel wat al te veel vertrouwt op het voordeel de gelukkige bezitter te zijn en.... op den Volkenbond, Hij zegt, dat algemeen erkend wordt, dat wij het beste koloniale systeem ter wereld hebben opgebouwd. Zóólang heeft Nederland echter in vrede geleefd, zonder kennis van het kansspel van den oorlog, dat de gedachte zelfs, ooit een stuk van zijn koloniën onder aandrang van anderen kwijt te raken, tot voor kort alleen maar als een dwaze suggestie werd beschouwd. Thans ziet de Nederlander echter wel in, dat dit gebied inderdaad een begeerlijk hapje is voor grootere naties, die laat koloniale aspiraties hebben gekregen. Het gevaar, dat de Nederlandsche bezittingen bedreigt, komt uit het Oosten: Japan en uit het Westen: Duitschland.’

Het geeft ons te denken. Het geeft ons zeer te denken. Het geeft ons te denken, dat hoezeer het voor een Nederlander, ondanks alles, ondanks Spanje, China, Japan en het naburige Duitschland, op dit oogenblik, dat onze dochter Juliana met ‘onzen’ Bernhard in het huwelijk treedt, het een zegen is te leven, dit leven waarschijnlijk nog een nooit genoeg gewaardeerde zegen zal lijken in vergelijking van wat de Nederlander zal beleven als de wereld, zooals alom dreigt, in politieken zin uiteen valt.

Feiten en fantasieën (dames-rubriek). Mevrouw de Staël in haar leven en werk.

De l'Allemagne.

Door haar optreden tegen Napoleon gedwongen Frankrijk te verlaten, berustte madame de Staël in haar verbanning, omdat zij de menschen van welk land ook, die zich in het een of andere opzicht onderscheidden, als haar werkelijke compatriotten beschouwde.

In 1807 vestigde zij zich te Weenen, met de bedoeling aldaar stof te verzamelen voor een nieuw werk; zij wilde een tableau van Duitschland geven, ten opzichte van zeden en gebruiken, literatuur en philosophie.

Na Italië (in Corinne) Duitschland. Italië kan men bezingen, Duitschland moet men verhalen. Voor een Française van afkomst, aard en aanleg als mevr. de Staël bood Duitschland, zoo op het oog, wat het gezelschapsleven betreft, de kunst, de natuur, het volkskarakter, weinig opmerkelijks of aantrekkelijks. Evenwel wist zij, dat haar bij nader onderzoek schatten van wijsheid en schoonheid zouden worden geopenbaard.

Een nauwkeurige beschouwing deed haar ontdekken, dat men in Duitschland een heel andere manier heeft van zien, van voelen, van de dingen opvatten, van omgang met menschen, van huiselijk leven.

Gesprekken met geleerden en kunstenaars deden haar inzien, dat er in dit land zóóveel merkwaardigs was, dat het waarlijk de moeite loonen zou, dit ook over de grenzen van Duitschland bekend te maken.

Zij vond, dat zij daarvoor niet noodig had een fictieve figuur, die haar ideeën verkondigde, maar verscheen in dit boek zelve ten tooneele.

Een zeer goede keuze. De verschillende talenten der schrijfster nemen in dit werk een zeer geprononceerde uitdrukking aan. Haar

pikante en origineele geest, haar hartstochtelijke ziel, haar opgewekt gemoed, haar energie en haar denkkracht, de fijne eigenschap, om te kunnen abstraheeren, en de dingen van een afstand te bezien, haar poëtische fantasie, - al deze qualiteiten kwamen hierin tot uiting.

Wanneer men over madame de Staël spreekt, denkt men altijd het eerst aan Corinne, dan aan Delphine, en maar weinige modernen kennen De l'Allemagne. En toch is dit laatste boek hoogst merkwaardig, en vooral bizonder, omdat het 't werk is van een vrouw.... èn van een vrouw uit dien tijd.

Tegenwoordig, nu het aantal schrijvende vrouwen dat der mannen verre overtreft, en men vaak geen verschil kan zien tusschen werk van een man en werk van een vrouw, kan men zich nauwelijks voorstellen, hoe honderd en meer jaar geleden de toestanden waren, en een schrijvende vrouw als phenomeen werd beschouwd!

Het publiek, dat van madame de Staël een tweede Corinne verwachtte, was in het eerst wel wat gedecontenanceerd. Men hoopte in een boek van haar op passie, emotie.... maar mevrouw de Staël had geen lust in haar eigene voetstappen te treden, en gaf ditmaal weer eens iets geheel anders.

De l'Allemagne is vóór alles een religieus en zedelijk boek. De wensch om goede principes in het licht te stellen, om verderfelijke doctrines te veroordeelen, en deugd deugd te durven noemen en ondeugd ondeugd heeft bij de schrijfster voorgezeten. Deze motieven zijn het, die madame de Staël hebben geïnspireerd. En in deze blijft zij geheel objectief. Zij weet haar persoonlijke gevoelens en opvattingen te veralgemeenen, en plaatst zichzelve nooit op den voorgrond, maar houdt zich *achter* de dingen, welke zij vertelt. Haar doel is: het verbond van alle literatuur en philosofie aan te toonen, en van alle verheven hoedanigheden en van alle schoone kunsten, de intieme relatie. Dit bestreven is echter door velen bestreden, o.a. ook door de schrijfster Hannah More in Engeland, op wier oordeel mevrouw de Staël zeer veel prijs stelde.

Mevrouw de Staël moet worden gezegd in Duitschland niets ‘volmaakt’ te hebben gevonden. Noch de literatuur, noch het tooneel, noch de conversatie vond zij buitengewoon, maar zij erkent een warme levendigheid en gemoedelijkheid in de menschen,

zoowel als in hun uitingen, een zekere onafhankelijkheid in denken en vrijheid in de politieke dogma's.

Het was niet gemakkelijk een boek, zooals madame de Staël zich had voorgenomen, te schrijven: alle pedantisme moest worden vermeden, alle valsche exaltatie, alle ophemeling van het eene rijk tegenover het andere. Maar met vasten voet wandelt zij door al deze moeilijkheden heen. Zij spaart niemand, en toch weet zij met tact iedereen te ontzien, en waardoor het komt, dat zij nooit aanvallend, polemisch of kwetsend is? omdat zij alles van boven af beziet, omdat, als zij het ridicule aantast, haar spot meer humoristisch dan sarcastisch is.... èn omdat zij al de gratie bezit van een geboren aristocrate, en tóch nog charmeert, al noemt zij de dingen ook vlak-weg bij den naam. En daarom heeft men in Duitschland haar aanmerkingen, haar verwijten, haar onomwendenheid, haar geen doekjes voor het bloeden zoeken of een blad voor den mond nemen, dan ook dociel geslikt. Bovendien hadden de Duitschers aanleiding om haar dankbaar te zijn, want door háar is aan hun letterkunde een Europeesche bekendheid gegeven, zooals de Fransche al lang bezat; wier stukken in alle schouwburgen werden gespeeld, wier boeken over de heele wereld gelezen, wier taal door alle beschaafde klassen gesproken werd.

Het was een edelmoedige karaktertrek in madame de Staël, dat zij er haar sterke schouders onder zette, om een land en een volk, dat onverdiend op den achtergrond stond, weer in het volle licht te halen.

Mevrouw de Staël was in de gelegenheid om naast de Fransche cultuur de Duitsche te stellen, om op de contrasten en de overeenkomsten tusschen die twee te wijzen, en de gelijkwaardigheid van de beide landen op rechtvaardige wijze in het licht te stellen.

Het eerste gedeelte van De l'Allemagne, dat handelt over het algemeene aspect en de zeden en gewoonten, is in den vorm eener reisbeschrijving. De schrijfster gevoelt zich eenigszins triest gestemd onder den invloed van het ietwat strenge en sombere klimaat. Maar dan verhaalt zij, hoe zij eens werd getroffen door een ravissante muziek, die zij hoorde op een donkeren wintermorgen, toen alle straten bedekt lagen met sneeuw; het was in een kleine stad, die zij aanvoelde als een staaltje van het algemeene en uitgestrekte Duitschland.... en eenzelfden indruk, zegt zij, krijgt men, als men de taal en de literatuur van dat rijk

bestudeert. Er is iets penetrants in, en iets wat een intieme sensatie geeft: iets teeders en tegelijk iets sterks en captivants, alsof men, door een vagen mist heen, iets moois en ontroerends voelt.

De karakteristieken van madame de Staël zijn exact en exquis; zij vat met preciesen geest, den aard der verschillende rangen, standen, manieren en tradities van het Duitsche volk; en als zij over de opvoeding komt te spreken, verkondigt zij ook de inzichten, die zij zelve heeft aangaande dit belangrijke onderdeel der algemeene cultuur. Zij bepleit met kracht de studie der klassieke talen, en het zou haar zeer spijten als men deze vervangen wou door dorre wiskunde of andere wetenschappelijke vakken.

Dit gedeelte eindigt met de beschrijving van een nationaal feest, dat madame de Staël eens in Zwitserland bijwoonde. De critiek heeft deze schildering een noodelooze digressie genoemd; natuurlijk heeft dit feest in de Zwitsersche bergen weinig met Duitschland uit te staan; toch zouden wij het niet graag hebben gemist, want het is een kleurige, fleurige, bekoorlijke episode.

Een der aardigste hoofdstukken uit dit eerste gedeelte is: *De l'esprit de conversation.* Hierin behandelt madame de Staël de kunst, waarin zijzelf een meester was, namelijk, welke geestelijke eigenschappen er noodig zijn, om een brillant gesprek te kunnen voeren, maar niet alleen een gesprek als een schitterend vuurwerk, maar ook een, dat inhoud heeft, en waarvan anderen iets kunnen opstrijken.

Het is eigenaardig, dat, waar bij ruim een eeuw geleden, de tijden zoo ontzaglijk veranderd zijn, men dit eerste gedeelte van De l'Allemagne nog met genoegen en dikwijls met instemming leest. Dat komt, omdat madame de Staël Duitschland en zijn bewoners beschouwt met een objectieven bril, en volkomen eerlijk en onbevangen ons haar indrukken mededeelt. En het is ook daardoor, dat men zich in Frankrijk geenszins gegeneerd of jaloersch voelde door haar franke openhartigheid, die aldoor binnen de grenzen bleef van de striktste neutraliteit.

Het tweede, langste gedeelte, - en voor velen het belangwekkendste, handelt over de Duitsche letterkunde. Men is, zooals vanzelf spreekt, nieuwsgierig, hoe een Française deze aanvoelt en critiseert. Hierover een volgende maal.

JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE.

(Wordt vervolgd.)

Bibliographie

Willem van Iependael. *Liederen van den Zelfkant. - Over de Leuning en langs de Kaai.* - Amsterdam 1932 en 1934. N.V. Em. Querido's Uitg.Mij.

Een dichter dien men langzamerhand door krantenexploitatie wel zal gaan bederven. Jammer, want hier hebben wij werkelijk weer eens met een ‘vent’ te doen. Ook in de poëzie werd daar zeer naar verlangd.

Eerlijke en spontane gedichten staan in beide bundels. Speenhoff op zijn best. Het meest kwalitatieve gedicht van Van Iependael, althans die gevormde en saamgedrongen uiting die op den naam poëzie aanspraak kan maken, is juist bij dezen volksdichter geen kost voor Jan Pet. Zelfs menige middenstander, ijverige volksuniversiteitsbezoeker, zal daarmede nog zooveel moeite hebben dat hij zijn gansche leven wel niet zal beseffen waar het eigenlijk om gaat.

Vele gedichten uit dit gezamenlijke werk zijn inderdaad de bladeren en bloesems, grillig en toch harmonieus, gelijk alles inn de natuur, gegroeid aan de wilde stammen: rechtvaardigheid, haat, critiek en cynisme. Van Willem van Iependael vindt men enkele geniale vondsten in beide bundels. Niet altijd ontplooit zijn onvervalscht talent een gerijpt dichterschap. Hij maakt het zich als kunstenaar in stijl en bouw, in metrum en rhythme, in heldere taal-duiding veel te gemakkelijk. Dit veroorzaakt troebelheid en een in elkander verwrongen woordkluwen.

Wanneer hij zich tot veelschrijver degradeert, dan is zijn dichtersland, dat ruimte, licht en rust behoeft, spoedig door de legerscharen van Koning nuchterheid overwonnen. Hij is te gezond van geest, te krachtig van lichaam en te vorstelijk gezegend met virtuositeit om ooit te mummificeeren zooals de maniakale patent-

houder van het gelegenheidsrijm, met name de heer Clinge Doorenbos!

Toch doet Willem van Iependael er goed aan te bedenken, dat men van zijn dichterschap nog geen kasplantje behoeft te maken om het met succes te kunnen vrijwaren voor verderf, dat een dichter die ten deele als propagandist van zijn politieke partij moet optreden, uit den aard der zaak ernstiger bedreigt dan een onafhankelijk kunstenaar.

H. Cornelius. *De Afgelegde Weg.* - Santpoort 1934. N.V. Uitgeverij vh. C.A. Mees.

Van de Uitgeverij vh. C.A. Mees te Santpoort is mij reeds meermalen opgevallen, dat zij naast de deugdelijke poëzie van Albert Verwey, dichtbundels op de markt brengt, die werkelijk den toets van de zachtzinnigste critiek niet kunnen weerstaan. Erger op dit gebied maakt het de firma Van Gorcum & Co. te Assen, die er op gesteld schijnt om de leverancier te zijn van een soort vrome en ethische, althans halfzachte uitingen in gebonden vorm, die met werkelijke poëzie niets te maken hebben. Hoogstens zijn zij nuttig als psychologisch voorbeeld van de vervelendheid van den gemiddelden Hollander.

Hebben deze firma's geen kundigen adviseur in zake dichtkunst? De doorsnee Hollander houdt ongeveer evenveel van poëzie als een krokodil van suikerballetjes. Hij weet echter een zuiver sentiment te waardeeren. Het is daarom zeer onverantwoordelijk om den enkeling die er eens voor gewonnen wordt om gedichten te gaan lezen, niet het goede of middelmatige zelfs, maar beslist van het slechtste voor te zetten wat ons land momenteel op dit gebied presteert.

Men kan aan alles wel bemerken bij den heer H. Cornelius met een Hooggeleerd mensch te doen te hebben. Helaas behoeven geleerdheid en poëtische scheppingskracht in 't geheel niet samen te gaan. Men kan zelfs in staat zijn elk middelnederlandsch gedicht van kop tot staart te ontleden, te parafraseeren en te commentariseeren, zonder de macht te bezitten in een bundel van 113 bladzijden den lezer op één behoorlijk gedicht te tracteeren.

Natuurlijk vindt men in een dergelijk uitgebreid gedichtenboek enkele frappante regels, Benige goed verwoorde passie's. Het meeste is er echter gladweg tegen aan geschreven. De dichter H. Cornelius wordt de rhetorische copiist van vele anderen en van zich zelf. Met hoogstrevende bedoelingen, ernst en levensbegrip maakt men nog geen oorspronkelijke gedichten: deze luchtige weefselen van scharlaken, lichtblauw of donkergroen niet forsche zonnebloemen geborduurd, deze onaardsche wonderen beklemmend als het duister. Wat H. Cornelius ons aanbiedt zijn bijna gedichten. De portefeuille-lezer, de theoloog en moralist, vooral de leeraar, de dominee, de pastoor en rabbijn zullen deze verzen met gulzige teugen proeven alsof het onversneden bourgogne was. De werkelijke fijnproever evenwel zal onmiddellijk het tekort ontdekken.

De heeren critici, die dezen dichter prezen, en ik meen dat het er niet weinigen waren, hebben hem hiermede een slechten dienst bewezen. Toch behoeft dit laatste voor H. Cornelius niet zulk een groot gevaar op te leveren als dit voor een talentloos en onkundig mensch het geval zou zijn. Kundigheid, denkkracht en een zeer ernstig cultureel streven, naast een ongetwijfeld poëtische ontvankelijkheid zijn in den schrijver van ‘De Afgelegde Weg’ overvloedig aanwezig. Vele bladzijden hebben mij hiervan overtuigd. Daarom vertrouw ik er op, dat de heer H. Cornelius zelf ontdekken zal waar hij te hoog greep, hol bleef en niets zeggend dikdoend. Kortom: waar hij er tegen aan schreef in plaats den lezer het genot te verschaffen van woordmuziek en gevoelvolle verbeelding.

Gerda van Beveren. *Stem van het Hart.* - Santpoort 1934. N.V. Uitg. v/h. C.A. Mees.

Gerda van Beveren is ook niet de eerste de beste. Maar deze bundel is toch onherroepelijk mislukt. Onbegrijpelijk dat een dergelijke serieuze vrouw meedoet aan het uitgeven van ontoereikende kunstwerken. Een enkel goed gedichtje kan de verzameling niet redden. Er is tamelijk veel gedacht, maar helaas weinig verbeeld. Dat de verrichtingen van haar kinderen van

veel belang voor haar zijn, geloof ik gaarne. Dat een gevoelige moeder deze intimiteiten uitspreekt, dingen die voor haar evenzoovele heerlijkheden zijn als voor den buitenstaander futiliteiten, begrijp ik minder goed. Overigens heeft zoo iets met kunst ook al bitter weinig te maken.

H. Moulijn-Haitsma Mulier. *Verzamelde Verzen.* - Bussum. C.A.J. van Dishoeck.

Ziehier ineens heel iets anders dan het werk van dichteressen als Gerda van Beveren, Nanda Sandbergen en vele anderen. Ik zou het zoo prettig vinden, wanneer de lezer dit met mij meevoelde. Critiek te geven is zeer moeilijk. Critiek te verstaan is wellicht nog moeilijker. Door algemeenheid van denkbeelden zal de romanschrijver, wanneer hij een aangenaam leesbaar verteller is, eerder contact vinden met het groote publiek dan de dichter, essayist of criticus. Somtijds is men mistroostig genoeg om te denken dat critiek altijd een galm is in de woestijn. En toch zijn uit het weinig kunstzininge en overwegend stompzinnige publiek meermalen menschen opgedoken, die het saneeringswerk van Kloos en Verwey, van Van Deyssel en Anatole France, van Karel van de Woestijne en Paul van Ostayen, van Herman van den Bergh en Vestdijk hebben verstaan. De belangrijke criticus Van Vriesland heeft ook eens er op gewezen, dat vóór al het andere de kunstbeschouwer goudeerlijk moet zijn. Hij mag zich door niets anders laten leiden dan door zijn kunstprincipe. Daarom wil ik hopen, dat de voor literatuur ontvankelijke lezer, dien ik in dit tijdschrift er op mag wijzen wat mijn keuze zou zijn, inderdaad enkele dichtbundels of boeken die ik aanbeveel grondig leest en met mijn opinie vergelijkt. Door een wonderlijke werking komt het fijne en werkelijk sterke kunstwerk toch altijd tot zijn recht. De schoone vaas, bevuild door de oogen en handen van opkoopers, zal wellicht eens op een schoorsteen belanden, waar zij voor een paar vermoeide, maar turende oogen tot een vreugde voor altijd zal zijn.

In het beoordeelen van gedicht, roman of schilderij zit spanning. Wanneer de lezer met mij van dit spel der kunsten eveneens iets wil ervaren, zal hij van deze opwinding ongetwijfeld iets

ondergaan. Bedriegelijk veel lijkt somtijds het slechte vers op het goede. Het zijn die schijnbare kleinigheden welke den oningewijde meestal ontgaan. Er bestaat een mysterievol grijs, schemerend over landschap en oude gracht, parelmoerig verhelderend werkend bij een visschen-stilleven, dat slechts het rijke eigendom is van den schilder W. Schumacher; er is een schaduwbeeld dat het aardsche leven kosmisch verlengt, angstig-beklemmend, waardoor ge de teekening van Ch. Roelofsz onmiddellijk herkent. De ware sportsman speelt zijn spel op zijn manier. De ware kunstenaar verraadt zich altijd. De groote kunstenaar kan zich door geen pseudoniem blijvend onherkenbaar maken. Al bespeelt een voornaam musicus tal van instrumenten, zijn aanslag, zijn streek is altijd één en dezelfde. De veelzijdige Couperus, Anatole France, Vestdijk, hebben alle modernisten ten spijt hun hobbies, hun woordkunst en een eigen accent voor hun aesthetische concretiseering. De menschridiculiseering van Huxley, de Keltische voornaamheid van A. Roland Holst, de menschelijke vivisectie van Céline en de navrante zielen van François Mauriac herken ik uit duizenden.

De uit het onbewuste ontsproten oorspronkelijkheid kenmerkt den grooten dichter. Tusschen de versificatie van Kloos' Okeanos en de gedichten van Valéry ligt een wereld van poëtische en atmosferische verschillen. Tusschen den tragisch grooten sonnetten dichter Alb. Besnard en den virtuozen en zeer oorspronkenijken dichter van ijzigheid en oerinstinct Jaap van Hattum kan men theoretisch nog wel tien dichtsoorten inschuiven, waarvan geen enkele zoo heterogeen aan den ander behoeft te zijn als bij de werken van deze twee dichters het geval is.

'Verzamelde Verzen' van Mevr. H. Moulijn-Haitsma Mulier is werkelijk een bundel. Er is saamhoorigheid en een veel-eenheid van ideeën. Een groote aparte opmerkelijkheid is hier niet aanwezig. Er staan zwakke verzen in dezen bundel, die zij niet had kunnen vermijden, want haar poëtische smaak blijkt niet bijzonder groot. Dit bewijzen haar te-veel aan beelden, waardoor het poëtische licht in prozaïsch duister gaat verkeeren. Haar spankracht is te klein, waardoor haar beeldkracht te kort schiet. Haar vrije vers mislukte daardoor. Enkele prachtige sonnetten, die iets te veel misschien aan Henriette Roland Holst doen

denken, toonen haar in volle kracht. Atmosferisch kan zij veel. Er is ernst en liefde en een donkere teederheid die overwint en ontwapent. Een groote dichteres is Mevr. H. Moulijn-Haitsma Mulier niet, doch men moet haar om haar gaven liefhebben. De lezer begrijpe mij wel: intuïtief word ik gewaar dat mijn poëtische dronkenschap grondig van de hare verschilt. Het vers wat ik als een van de beste aanhaal, omdat ik hierin een levenshouding vind, die iets van den waanzin waar ik van houd suggereert, en waar de dichteres vrij staat van de woordmaterie, zal zij zelf hoogstwaarschijnlijk niet tot een van haar sterkste rekenen.

Dichten.

Onnoozlen zijn wij dichters, lachers, dwazen,
Wij loopen maar te kijken in de zon,
De wereld is een feest van zich verbazen,
Wij zien ons beeld in elke lampion.
Vermeetlen zijn wij dichters, droomers, dwazen,
Wij drinken uit de open hemelbron,
Tot wat wij in de sterrebeelden lazen,
Van kleur doorklankt, zich nieuwe wording won.
Verluchters zijn wij, lichtdoorgloorde vazen,
Wij zijn de kaarsvlam in de lampion....
- Maar als wij sterven, zijn wij matte glazen,
En draait de wereld naar een nieuwe zon!-
- De wereld is een feest van bellen blazen
Voor spelbezeten kaatsers aan de bron! -

(Blz. 45.)

Hendrik Bouma. *De Wondere Wegen.* - Amsterdam. P.N. van Kampen & Zn. N.V.

De tachtiger critiek in het algemeen en Kloos in het bijzonder hebben het ons reeds geleerd: de letterkundige critiek is een kunstbezigheid die geheel op zichzelf staat en die als eersten plicht heeft zelfs het geringste object dat zij te beoordeelen krijgt, ernstig en volledig te bestudeeren. Het zal wel overbodig zijn om te zeggen, dat de criticus die zijn taak begrijpt ook hierin gevoel

heeft voor verhouding. Bij het bundeltje der talrijke middelmatigheden zal de criticus vanzelf niet zoo lang stilstaan als bij ‘Zon in de Rug’ van Karel van de Woestijne. Toch is elke kunstuiting, hetzij roman, gedicht, schilderij of beeld, zij moge van nog zulk een geringe waarde zijn, steeds weer een op zich zelf moeilijk te doorgronden geheim.

‘De Wondere Wegen’ van Hendrik Bouma heeft mij hoofdbrekens gekost. Wanneer men een onnoozel vers leest als:

> Een vogeltje zingt,
> Een bloempje bloeit,
> Een zieltje dringt....
> Een versje vloeit.

(Blz. 25.)

dan kan men moeilijk de neiging onderdrukken om het boekje dicht te slaan en het nooit meer in te zien. Bij een dergelijke neiging moet de waakzaamheid van den criticus als een rem werken. Gelukkig heb ik verder gelezen en ik ben bijv. deze mooie regels tegen gekomen:

> Zwijgzame vrouwen behoedzaam droegen
> Als een gewijde offer de Doode heen,
> En haar lijdzame handen
> Legden eerbiedig ze ineen.

(Blz. 8.)

Zijn bundeltje is reeds dun genoeg en ik ben zelf ook geen voorstander van die angstvallige poëtische vermageringskuren. Maar waarom dan niet nog een paar jaren met publiceeren gewacht? Zelfs al heeft Bouma grijze haren, wat ik niet denk, dan zou dit nog niets aan mijn opinie veranderen. Weet hij, dat de zeer typische dichter Victor E. van Vriesland twee bundeltjes heeft uitgegeven in vijfentwintig jaar tijd?

In ‘De Wondere Wegen’ staan volstrekt waardelooze verzen naast enkele ideeën in versvorm, die de aandacht verdienen. Er leeft een philosophisch dualisme in dezen dichter, uitgedrukt in het gedicht ‘Twee-eenheid’, een verdienstelijk verwoorde mijmering over droom en leven. Uit zijn oneindigheidsdrang ontstaan

beeldrijk en gevarieerd hartstochtelijke dichtregels, die een religieuze aandacht verraden, geschraagd door metaphysisch inzicht. God als bekende ongekendheid en verwekker van al het Zijnde heeft hij in het gedicht ‘Gij’ origineel verbeeld. Uit zijn hunkering: Gods klare stem duidelijk en direct te vernemen kan in de toekomst nog eens waardevolle poëzie ontstaan.

Henriette Roland Holst Van der Schalk. *Tusschen Tijd en Eeuwigheid.* - Rotterdam 1934. Brusse's Uitg.-Mppij N.V.

Ook van het geven wordt men eindelijk vermoeid. Wie gaf meer in den edelsten zin van het woord dan deze heldhaftige en begaafde vrouw? Zij snakt letterlijk naar rust. Deze wordt haar voorloopig niet geschonken. Want wie werkelijk leven, dat wil zeggen wier leven in dienst staat van anderen, worden steeds en terecht opgeeischt. Het is hun doel en geluk, gelijk het geven zelf dit voor hen is en zij vinden hun Vreugde en Vrede juist daarin, waar voor de anderen teleurstelling en onrust is gelegen. In wijlen Carry van Bruggen en in Henriette Roland Holst bezit Holland twee vrouwen, die het zich op grootsche wijze moeilijk hebben gemaakt. Hoe dikwijls moet ik tijdens mijn werkzaamheden aan de schrijfster van ‘De Zelfvermomming des Absoluten’ terugdenken! Haar leven en lijden is nog niet geboekstaafd.

Gelijk eens Carry van Bruggen streeft ook de dichteres van ‘De nieuwe geboort’ er naar haar levensdienst zoo goed en vruchtdragend mogelijk te verrichten. Zij blijft altijd waakzaam. Zij beseft: de mensch is nog niet zoo ver afgedwaald, dat hij geheel zonder innerlijke waarden zou kunnen leven. Voor het echte is echter veel surrogaat in de plaats gekomen. Den mensch van vandaag acht zij geknecht door een dubbele drift: wil tot bezit en wil tot macht. Het zout van het werkelijke leven, het ideëele, blijkt in het begin van de twintigste eeuw schaars gestrooid. Hoevelen hebben gelijk zij het recht om uit te roepen: ‘het leed der menschheid laat mij vaak niet slapen’.

Ver verwijderd met haar eenvoudig hart van het materialistisch gedoe der velen, gaat zij, en omdat zij weent, langzaam langs de wegen met het bijna tragische besef dat deze vele vreemden,

levend van denzelfden adem, levend, onder dezelfde lucht, haar verwant zijn en deel uitmaken van het beste wat de mensch in zich heeft en vermag weg te schenken. Allen zijn wij als Gods kinderen geboren en in God, trots hiervan veel afwijkenden schijn, geborgen. Van dien kant wenkt thans voor Henriette Roland Holst het nieuwe betere leven. Haar waarschuwing is een voorzien van naderend onheil. Uit haar kamp om recht, bijna lijf aan lijf en ziel aan ziel door haar bevochten, ontstaat vanzelf een soort hoogere terechtstelling. Met al haar wijsheid moest deze vrouw meer dan eens retireeren. Teruggangen echter die voor haar pleiten. De groote passies leven op den kleinsten afstand van de vergissing. Voor den wijze en gevoelige bestaat geen onomstootelijk eindresultaat. Met de nuchtere werkelijkheid komt de zielvolle mensch nimmer klaar. Het zijn juist de ruimst aangelegde menschen, die het gemakkelijkst wondbaar schijnen. Schijnen! Want al schieten de ongevoeligen met wellust hun projectielen op hen af, hun werkelijke trefkans is gering.

Het zijn de minsten niet, die het meest bedrogen uitkomen:

> Maar één werd te vaak en te wreed bedrogen
> en vindt geen kracht voor een nieuw begin.

(Blz. 27.)

Zij wordt tweevoudig aangeraakt: puur poëtisch, door de veelvuldige schoonheid der natuur en ethisch door den nood der arbeidenden. Veel minder dan zij denkt zijn echter deze laatsten de vertrapten en vernederden. Nimmer echter kon de menigte haar eenzaamheid bemachtigen. Haar kunst is er te zeldzaam voor, haar gave te uitzonderlijk. Want gelijk zijn kunst leeft de dichter in de edelste momenten vanuit de stilte van zijn hart. Een dichteres als Henriette Roland Holst zal steeds weer uit het opgewonden geroezemoes van een belangrijke, sterk gekleurde communistische vergadering terug keeren tot de verzoenende stilte van een onbelangrijken, zeer neutralen schemeravond. Haar eigenlijk wezen zal zij daar het gemakkelijst herkennen. Zooals bij iederen kunstenaar is het beste van deze dichteres gericht naar de oneindigheid. Bevangen door den avondlijken weemoed verliest zij de fictie: het communisme als den alles voor eeuwig

in orde brengenden Messias en vervalt.... in een nieuwe fictie en wel deze: voor haar oneindigheidsverlangen kiest zij thans het dogma van een alles in het reine brengenden persoonlijken God. Maar aan echte poëzie doet een denkgeborneerdheid als deel van den inhoud geen afbreuk. Want in den bundel 'Tusschen Tijd en Eeuwigheid' bevinden zich vele gevoelige gedichten.

Charivarius. *Godengesprekken naar Lucianus. Het Einde van Socrates.* - Haarlem 1932 en 1934. H.D. Tjeenk Willink en Zoon N.V.

Ziehier de virtuoos van de Ruize-Rijmen op zijn paaschbest. Een verbluffende rijmvaardigheid, gepaard gaande aan groote kennis van de klassieken en heel amusante wijsheid. Zijn humor zal vooral door intelligente gymnasiasten uit de hoogste klassen gewaardeerd worden. Er zijn bezwaren. Zijn al te populaire behandeling van de schitterendste stof en personen die de Grieksche beschaving opleverde, is de oorzaak dat Dr. Nolst Trenité van vulgariseering niet is vrij te pleiten. Wellicht weet hij in de toekomst zijn leerzamen humor te besteden aan onderwerpen die hiermede meer in harmonie zijn. Dit zou ongetwijfeld een groote winst beteekenen. Zijn geraffineerde en ongelooflijk vlotte rijmhanteering schijnt toch tot alles even gemakkelijk in staat. In elk geval lezen wij deze rijmen heel wat liever dan zijn taalmuggezifterijen, waar hij vroeger De Groene Amsterdammer zoo kwistig mee 'begunstigde'.

Nanda Sandbergen. *Perpetuum Mobile.* - Amsterdam 1934. N.V. Em. Querido's Uitg.-Mij.

De hooge zedelijke en religieuze gezindheid van deze dichtende dame staat boven elke nuchtere critiek. Wanneer de Eeuwige zijn hemel bestemt voor degenen die op deze laagvlakten spontaan zonder te denken en gewillig als huisdieren voor hem knielen, dan komt deze dichteres van talrijke bundels ongetwijfeld hiervoor in aanmerking. Voor mijn verbeelding is het nog niet

zoo lang geleden, dat ik met mijn meisje naar de kermis trok. We geraakten dan in zulk een opgewekte stemming dat wij ons zelfs bij het wassenbeeldenspel vermaakten en onze fantasie dusdanig geprikkeld werd, dat mijn blondine opgetogen uitriep, naar een dramatische voorstelling kijkend: 'net echt!' En werkelijk, toen ik mijn kermisvriendin daar zoo vol grimmassen zag huilen en lachen tegelijkertijd, begonnen enkele van deze wasfiguren ook voor mij te leven. Eerst dagen daarna, rustig aan het lezen zijnde, voelde, neen, zag ik plotseling wat voor smakelooze producten ik in die lugubere kermistent had aanschouwd.

Nanda Sandbergen moet niet denken, dat ik haar op eenigerlei wijze zou willen te kort doen of dat ik mij met haar gedichten weer op de kermis waan. Het tegendeel is waar, daar: alles grove imitatie en verguldsel, bij haar: ernst en poging tot eenvoud. Maar zij mag mij evenmin kwalijk nemen, dat ik dagen nadat ik haar bundel voor de zooveelste maal herlezen had, hetzelfde gevoel kreeg van, zij het thans op bescheiden manier, te zijn beetgenomen.

Deze gedichten zijn als kunstuitingen niet echt. Haar aandrift is zuiver, haar inspiratie eerlijk en religieus, doch wanneer haar creatief vermogen haar in den steek laat, krijgen wij geen geboetseerde passies, maar door het woord luidgemaakte vrome denkbeelden op rijm. Een zacht lamenteeren, een aanspreken van God uit nooddruft van het hart, dit alles kan zeer belangrijk zijn, maar geeft nog niet de bewogenheid en de visueele verrassingen, die echte gedichten ons moeten schenken.

Er is geen kleur genoeg, geen variatie, er zijn geen schaduwen lichtpartijen, geen atmosferische schemerige of gouden afgestemdheid. Dat wij het Licht zien en naar Zijn stralen hunkeren, moet ons niet medegedeeld worden, maar door middel van de taalmagie moet de stralende geest van het Al plotseling voor ons oplichten, wijd en ver, verrassend en heelal beminnend, ongelooflijk zoet of duivelsch dreigend. De goed bedoelde arbeid van Nanda Sandbergen is te tam, haar devotie wellicht zeer schoon, haar woord echter te egaal. Alleen de passie die zich door het eenig juiste woord weet waar te maken, het donker doordringend met zijn den kunstenaar vertrouwde schijnselen, zal in staat zijn tot een glorieuze poëtische vertolking.

Willem Gijssels. *Leven en Droom.* - Den Haag. Zuid-Hollandsche Uitg.-Mij.

Ik mag U nu wel verklappen, dat de Vlaamsche heer Willem Gijssels geparenteerd is aan den beroemden Hollandschen klepperman Clinge Doornenbos. Het is waar dat de laatste luchtiger is dan de poëet van het zeer verheven gedicht, getiteld 'Het Zonnemeisje'. Gijssels daarentegen is veel 'zuchtiger'. Kluchtig zijn ze beiden in verrassend gelijke mate.

In het bovengenoemde illustere poëem, dat men gerust als specimen kan nemen van den geheelen bundel, verkeert de dichter helaas nog op zijn ziekbed. Preciezer gezegd mag hij echter met zijn hartziekte toch loopen en hij vindt zelfs nog gelegenheid om zich zelf met een plakzegel te identificeeren, die hij als uiting van hoogste liefde wil plakken op een der speculatieve plaatsen, namelijk ergens in de nabijheid van den boezem van het Zonnemeisje. Alle wateren ter wereld, roept de kranke poëet uit, kunnen het vuur dat mijn liefde zal doen oplaaien, niet blusschen. Wij hebben oprechte bewondering voor het optimisme van een zoo zwaar beproefden kranke, die klaarblijkelijk niet op de snelheid en de capaciteiten van de Amsterdamsche brandweer schijnt te rekenen. Zelfs al zou Jan van der Heyden op den hoek in het geurig établissement wat vuur aan het innemen zijn, dan nog behoeft de kranke schepper en zegeldrukker van het Zonnemeisje zich niet bevreesd te maken. Wanneer er wat te spuiten is, zijn wij er bij! Ronduit, Willem Gijssels zelf raad ik het oud bekende recept van Dr. Merg en Bloed aan: koude douche 's ochtends en 's avonds. Persoonlijk zal ik mij gaarne er mee belasten zijn gedichten weg te spuiten waarheen hij maar wil! Voor een zedelijke daad ben ik nooit te lui.

Paul de Vree. *Verzen en Kwatrijnen.* Sint-Amandsberg. Varior.

Een zeer pretentieus bundeltje met veel wit papier en heel weinig mooie verzen. Drie of vier donker afgestemde regels die het atmosferisch doen, is ongeveer de geheele oogst van deze magere publicatie. Paul de Vree moet wachten, totdat hij wat meer te zeggen heeft.

Bertus Meyer. *Arbeiders gevraagd.* - Aalst. Uitgeverij De Korenaar.

Deze ‘Tijdgedichten’ hebben met poëzie ongeveer evenveel te maken als damesmolières met haringkaken! En voor propaganda lijkt me dit alles veel te opgewonden.

Een triest bundeltje.

George Kettmann Jr. *De Jonge Leeuw.* - 1935. De Amsterdamsche Keurkamer.

De jonge George Kettmann Jr. heeft het als dichter leelijk laten liggen. Men kan holklinkende en onzinnige titels voor zijn kreten op rijm bedenken, zooals ‘Vlam in den IJsberg’, doch meer overeenkomstig de waarheid ware het geweest, indien hij de gedichten die daaronder vallen den titel had gegeven van: ‘Een Oliepitje in een IJskarretje’. Bij al hun lawaai zijn ze armoedig en schraal.

De schrijver van ‘Maan op het dak’ heeft als prozaïst knappe dingen gedaan, maar met dit rhetorisch gebrul is hij, voor mij althans, als kunstenaar een heel eind gezakt. De jonge leeuw! Jawel, hij is werkelijk schrikaanjagend voor den echten poëzie minnaar, maar van de natuurlijke fierheid van den koning der dieren vind ik in deze conventioneele, holle regels geen spoor. Gaat hij, gelijk een Martien Beversluis zijn letterkundig talent vermoorden? Waarop hij ons nu tracteert is antipathiek in alle opzichten: van bedoeling, van vorm en van inhoud.

MAX KIJZER.

[De Nieuwe Gids. Jaargang 53. Deel 2.]

Dutch poetry and the revival romantic door Dr. J.A. Russell.

I. The heritage of Vondel.

As with English history, so with English poetry; there is about it a degree of continuity that is little short of remarkable. As Mr. Norman Macleod[1] well points out, 'England has had, since the days of Chaucer, a succession of poets, each of whom has been aware of the work of his predecessors, if not indebted to it. Thus Spenser calls Chaucer his master; Dryden modernises him; Wordsworth goes back to the original, and William Morris is again a confessed disciple of the old poet. Even where an author like Pope writes in a new style, he is still in the succession.' In the face of such a dictum, it obviously becomes ridiculous to narrow issues to an 'influence' here, a 'tendency' there - all that array of students' terms so wittily denounced by Sir Arthur Quiller-Couch[2] is disposed of for ever. In a word, then, it virtually serves to establish *all* poetry - and no mere single section of it - as 'romantic'. In the one direction we have poets like Chaucer, Spenser and Shakespeare transmitting a great and increasing heritage; in the other, we behold Shelley, Keats and Wordsworth not as men who broke with tradition but as men who actually reasserted it.

Surveying the course of Dutch poetry, it is not usual to pretend that there is anything like the same continuous development as this; that, in fact, there is other than a marked absence of con-

1) 'German Lyric Poetry', p. 1.
2) 'Studies in Literature', p. 85.

tinuity, an alarming scarcity of great names over long periods, an almost dismaying lack of connection between the major achievements. Do we not see the poets of Holland swaying continually between the classical and romantic ideals - Bilderdijk, for instance, imitating Horace, Theocritus, Anacreon, abominating Shakespeare and Schiller, translating Pope and Goldsmith, paying adulous homage to 'Ossian'? The 'Golden Age', again, with its sixty poets gives us a sheer embarrassment of riches; but what of the blankness of the succeeding era - in which the sophisticated measures of Poot and the fluctuating inspiration of Smits inevitably attract a preposterously disproportionate amount of attention? And what can be said to link the lyricism of Hooft and Da Costa, of Perk and Vondel or Cats? Have they, indeed, anything in common at all is what we often feel constrained to ask?

In such a view, it is obvious, lurks serious danger. There is, in particular, the danger of denationalising Dutch poetry altogether of reducing it to a mere series of *poets*. Uneven though the progression of that poetry may be, it is nothing like so inchoate as this. Where I believe the chief trouble to lie is in the lack of a recognized centre or starting-point. For the later poets there seems sadly lacking as Hardy phrases it, 'some fixed star to stimulate their pace, toward the goal of their enterprise'. They see no Dante, no Shakespeare - or even a Camoens - and far too much have had to divorce their work from indigenous forms and motives and engross it in a classicism that could draw nothing from the springs of racial feeling and experience. Yet, what poetry should be more national in its essential features than that of the 'land of sea-dunes and sea borders', the land that shook off the yoke of Parma and became the equal of England in the spirit derived from the sea? If the florescence of Dutch art in the seventeenth century was the result of the nation's successful struggle for freedom, so also surely should that of Dutch literature have been.

It must always be a matter for astonishment that the painters of Holland should so immediately have spoken with a national voice of the national relief, by setting so lovingly to transcribe scenes of the now peaceful bourgois life of home and town in

their native land. The English painter, Constable, has a saying to the effect that the Dutch painters stayed at home and therefore were original. It is scarcely an exaggeration. Not for their canvases was the extraordinary and stupendous required. For the most part it was enough that their vision should comprehend the common objects of homely everyday life - canals and streets, villages and farms, church and domestic interiors. And when these were grasped with such precision and depth, an enduring charm had surely been given to the seemingly trivial and unremarkable.

Yet, not all the genius of the land was lavished on the pictorial art, not every famous name was that of a painter. The seeds of the sister art, poetry, being also watered and nourished, there arose in similar fashion the greatest names in the lengthy literature of Holland. The ‘Golden Age’ it assuredly was. But, unfortunately, it was not in both respects equally balanced. In art the spirit was manifestly great because it was so democratic and at the same time so dynamic. But in the literary sphere there were certain spurious, certain vitiating elements. We remember Verhaeren's remark that no writer is great who has not put into his work something of his nation. These seventeenth century-verse-makers tended to mirror, not Holland, but the whole age. No longer is their work recognizably that of a single nation, like the unmistakable landscapes of Ruysdael, the wooded hills of Hobbema; we do not return to *it* as we do to the gracious colouring of the ‘Old Masters’; there is no finely exciting relation to the Dutch scene, even as George Borrow's descriptions might be said to relate him to the ‘Norwich School’ of painters. The truth seems to be that these new poets could not keep their heads high enough above the running tide of the Renaissance. The poets of England managed that - with typical, obstinate insularity - so that still their work is filled with healthy life, sound and fury. It must, I think, ever be the great achievement of Shakespeare and the Elizabethans that they married the ‘New Learning’ with the old vernacular; whereas the Dutch poets never properly succeeded in the fusion of the Italian Renaissance with native folk elements. Only had they done so would they have created a school of poetry really worthy of the

supreme glory of Dutch painting. And then, to quote Mr. Jethro Bithell,[3] 'the Pléiade would have been out-sung and there would have been a lyric harvest as great as that of our Elizabethan days'.

So much for what *might* have been. Actually, no age in Holland was by nature more poetical than the seventeenth century, and none has proved richer in poetical achievement. One is struck by the great names included in it, by the number of lesser figures. Surely here, if anywhere, one would say the poetical leadership so desiderated for Holland would be found. Even among the painters, it can never be lost sight of, Rembrandt transcends uniquely, with no other is life at once dangerous and critical. The 'Rembrandt' of poetry? Of any can it truly be said that he speaks with the same distinguishing voice?

Claimants certainly are not lacking. They begin even with the sixteenth century, where three at least come into the reckoning, or almost so. There is Anna Bijns, to begin with. Never can we overlook the fact that in her we have the first writer to use the language with grace and precision of style. There is also that poet of tender feeling, Van der Noot, to whose 'Theatre of Worldlings' the youthful Spenser contributed translations from the French. And, finally, there is Filips van Marnix. Could there be anything more fitting than that the composer of the stirring national anthem, the 'Wilhelmus-lied', should point his countrymen the way on Parnassus' height? But alas! that place is not for him, or for any other of his century. With them assuredly may we say that modern Dutch literature has begun; yet never did they altogether enter the promised land.

However, if mere precursors they were, they were precursors at least of the acknowledged poetical 'Golden Age' the seventeenth century.

Within Dutch letters there is no other such powerful triumvirate as Vondel, Hooft and Cats. Here we have the nationally-acclaimed leaders in that period of greatest resurgence. Yet, why always *Cats?* Is his continued association with his mighty contemporaries not largely a matter of lip-service? If Cats, why

3) 'Contemporary Flemish Poetry', Intro. XXXIII.

not Huygens? This may seem, of course, to concede to Calvinism far more than it deserves. But Huygens, if also a decidedly trite moraliser in verse, had at least the good sense to recognize the genius of John Donne and translate his songs and elegies. In any case, the Dutch poets have themselves generally preferred to hunt in couples, and our particular differentiation enables us to make full use of the two distinct Renaissance camps so well noted by Professor Prinsen[4], assigning to the true lovers of beauty the pagan Hooft and the Catholic Vondel and to the seekers after vain learning and weary didacticism the lesser Cats and Huygens.

Upon no other writer, I would say, can such absurd and fulsome praise ever have been lavished as upon the well-meaning but insufferably tedious poet, Jacob Cats. As Grand Pensionary of his country, coming between the *régimes* of Oldenbarneveldt and De Witt, we give him the respect that is his due; as beloved 'Vader Cats', the serene philosopher of 'Sorhvliet', we are at all times touched by his piety, simplicity and devotion to humanity; we may even allow that 'hij weerkaartst de volksziel van den 17den eeuwschen Hollander'[5]; but in accepting him as a great and considerable poet, a reshaper of Dutch verse, a powerful influence to all later generations, we refuse absolutely to lose our heads as the older critics have undoubtedly done. the maudlin lines of both Bilderdijk and his friend Southey we may dismiss as laughable nonsense. There is a little more point about the Englishman's reference to him as 'the most useful poet that any country ever had',[6] though I doubt if the compliment is deserved just as he meant it. In its day his 'Sinne- en Minnenbeelden' may have constituted a 'best-seller', found equally in the cottage of the peasant and the library of the man of learning; it may have gained access to English, French and German; a copy of the original edition may have been the proudest possession of Sir Joshua Reynolds (though, again, it may only prove how much he cherished the memory of his Dutch grandmother). But today the 'emblematic' style he favoured, with its simple and artless but nevertheless utterly cloying didacticism, is completely

4) 'Geïllustreerde Nederlandsche Letterkunde', p. 122.
5) Ibid., p. 148.
6) 'Works', Volume III, p. 358.

and in every way outmoded and totally without value in the organic study of poetry. 'With Cats', writes Delepierre,[7] 'all is calm'. There is no satiric intention at all behind the words, but might they not really constitute his literary epitaph?

As Cats shows the tame and pedestrian spirit of Dutch verse, so Huygens represents its courtly and scholarly, but almost inevitably artificial, side. Quite undeniably his work owes both its form and substance to prevailing taste. In England this is the age of Shakespeare and Milton, but Huygens seems never to have heard of either of them. Instead he sets himself to study the mind and method of that altogether strange and complex being, John Donne 'de duistre zon', no doubt, quite a favourite literary exercise of the time. But clearly he was following a wrong tack. Not in any of his work is there evidence that he could ever have hoped to assimilate the true 'metaphysical' spirit. Saturate his writings with 'conceits' as he might, this is not to allow that he ever penetrated to the deeper hinterland of thought latent in Crashaw; nor with them all could he at all express a religious emotion comparable to those exultant moods of Vaughan, when he:

> 'Felt through all this fleshly dress
> Bright shoots of everlastingness.'

Only by such intellectually intuitive flashes was it possible that his verses could have significance for later generations of poets, as the English 'metaphysicals' may still be said to give prompting to the mazy and erudite fancies of a modern like T.S. Elict. But Huygens was far too politically fixed, too keenly interested and preoccupied socially, much too Calvinistically centred, to possess individual value beyond his own immediate time. And even there it cannot be said that he is any too secure; for these are at least two contemporaries who dwarf him in almost every salient respect: 'Vondel, that 'mighty-mouthed inventor of harmonies', and Hooft, recapturing in his Batavian Arcadia the charming strains of Ronsard.

There is something in the mere juxtaposition of these two

7) 'History of Flemish Literature', p. 121.

names - Vondel and Hooft - that always seems to me to form an impressive blend of sound, a fine suggestion of intellectual and artistic integrity. These at last - or at first - are, undoubtedly, the twin deities of all Dutch poetry. Yet, never surely were there two contemporary writers of more dissimilar taste, outlook, style, temperament: Hooft, aristocratic and wealthy, founder of the highly cultural 'Muiderkring', the refined Dutch 'Tacitus', the frank pagan, for whom Montaigne is 'the Godlike Gascon'; Vondel bourgeois and financially harassed, the strenuous citizen of Amsterdam, the belated, struggling student of the classics, the devout Catholic believer, less and less able to shake off the mysticism and obscurantism of the age. What a problem they have set the critics! However are their rival merits to be disentangled? Whose contribution is the greater? Which is the 'Rembrandt' of Dutch poetical literature? Time, surely, has given the answer long ere this.

In one incontrovertible respect Hooft and Vondel align themselves alongside, in the respect that they are both of the late brood of the Renaissance. Without that impulse working in them it is certain that they could never have succeeded in giving their common language its highest finish and melody. But Hooft is far more completely the 'Renaissancist' than Vondel, in the final analysis it is even doubtful if he is anything *else* but that. One critic at any rate appears to think it is enough. Thus, Professor Verwey writes:[8] 'De keel in Holland die het strakst gespannen stond, is niet die van den grooten Vondel, maar die van den artistieken Hooft geweest'. We can readily grant the artistic deftness of his couplets and strophes, the happy insouciance of his lovelyrics, the Petrarchan polish of his sonnets, the troubadour sweetness of his emotions. But it is all so exotic, so Italianate, 'always he has an ear open for Italy'. As we read we begin to feel how welcome now and then would be a tender brushing of the native dews of Holland instead.

The truth is that Hooft is not really at home in the Holland of his day. He is a Renaissance exile in a country that had in great measure refused to 'receive' it. Between him and his

8) 'Nederlandsche Dichters', p. 2.

contemporaries (Vondel apart, of course) lay the Calvinistic theocracy (which he repudiated), cutting the line of Dutch literary history and sadly reducing, for national purposes, his exquisite garnerings in the fields of Italy. Here we have sunshine and laughter, a frank, sensuous enjoyment of life:

> 'Vluchtige nimph waer heen soo snel?'
> 'Hebt ghij bij ongeluck U Lief verlooren?'
> 'Mijn lief, mijn lief, mijn lief; soo sprach mijn lief mij toe,
> Dewijl mijn lippen op haer lieve lipjes weiden.'

Such poetry, of course, is in no sense philosophical; as Professor Grierson says;[9] 'There are no metaphysics in Hooft's love-poetry'. But it is just the lack of pensive undertones - rather than of direct meditation - that we miss; it is a lively Muse, this, too lively indeed; its mien is not what we associate with sober Holland at all. In the end, it is the smooth, tripping *measures* of Hooft that remain most of all with us; and his influence upon versification we must allow to be great. 'Artiest-met-de-taal, dat is Hoofts Ideaal geweest,' writes again Professor Verwey.[10] But it was almost wholly an influence on technique; by itself not enough to place him among the Olympians; and his preoccupation with it does much to deprive him of the claim to be the first national lyricist among the poets of Holland. That title, I fully believe, must be reserved for Joost van den Vondel, the pride and glory of his age and by far the greatest force in the whole story of Dutch letters.

As a poet Vondel is far from faultless, and his works have undergone pitiless criticisms. But of the sheer immensity of his achievement no one makes question. The most voluminous of writers, he was surely also the most versatile. Every type of poetry he essayed - dramatic, epic, lyric. He was both moralist and satirist, classicist and nationalist. His wit may not have been delicate or keen - he was certainly no troubadour - but he had a mind capable of lofty contemplation, an imagniation intense and ardent.

9) 'Periods of European Literature', p. 17.
10) 'Nederlandsche Dichters', p. 3.

This multifariousness he carried into his life. If the circumstances of his youth were favourable to the production of genius, he certainly paid back his debt to his country in fullest measure. To him his fatherland was the alpha and omega of his inspiration, and he was perhaps the first Dutchman to become deeply conscious of the power of nationalism. At heart he was a zealous republican, though at the same time he kept a reverence for kings and God-constituted authority. A fiery patriot he was, rejoicing in the triumphs and exploits of Tromp and De Ruyter and the intrepid adventures of explorers and pioneers. An intense love of justice was also his, as is shown by his hatred of the Spanish Catholics. And, paradoxically, though a devout pietist, he could approach questions of the time in a spirit of enlightened enquiry - writing, for instance in favour of Arminianism, though gradually heading himself for the Church of Rome. Little wonder that in Amsterdam - next to Holland itself the closest object of his affection - he lived to become the greatest man of his day.

Controversy still rages about the quality of the output of this truly remarkable writer; and more especially over the question as to whether his lyric or dramatic work merits the higher award. The ‘Dutch Shakespeare’ is a term that comes easily to mind, and probably it is in this rôle of dramatist that he is most characteristically regarded. For the view there is incontestably much justification. It was as a writer of tragedy on the classical model that he began his literary career, choosing this almost as deliberately as Milton the epic form. In all he wrote thirty-three tragedies and won a reputation as by far the outstanding dramatist of the day in Holland.

So much for the bare record of Vondel's achievement in drama. He would be a bold person, however, who would hold that it ranks alongside Shakespeare's or that the loosely-conferred title of the ‘Dutch Shakespeare’ is merited other than on the historic concept. Only eighteen of his plays, for intance, were ever acted on the stage, and it is questionable if he ever created any really outstanding tragic character or developed any truly dramatic action in the Shakespearean manner. There seems, in fact, no possible basis of comparison between the unfettered sweep of the English writer, holding a high, philosophic balance between

good and evil (‘the Spinozistic deity’ of Coleridge), caring only for beauty - and not even whether it were of God or the devil - and his Dutch counterpart, concerned at all times with the unities of Aristotle, the moralities of mediaeval Christianity, the mythology of Greece, the historicity of the Old Testament; freely propagating his own ideas on politics and religion; never seeming to realize the limitations imposed by his endless rhymed Alexandrines. No more than Shakespeare did Vondel invent plots. But whereas the former imposes an English form upon his classical or Italian material - only thus finding scope for his comedies - Vondel's presentations remain true to the spirit of his sources: whether Euripides, Sophocles, Seneca, the Bible. The romantic liberties taken by Shakespeare in plays like ‘The Merchant of Venice’, ‘Twelfth Night’, ‘As You Like It’ - and even in the deeper tragedies like ‘Hamlet’, ‘Macbeth’, ‘King Lear’ - would have been utterly impossible to the other. At the most he allowed himself a little trafficking with Du Bartas and Tasso.

Companies of English players, we know, visited Amsterdam from time to time, performing Marlowe, Ben Jonson, Shakespeare. But Vondel, if he ever witnessed them at all, must have found it extremely difficult to appreciate the treatment given ‘The Jew of Malta’, ‘A Midsummer Night's Dream’, even perhaps ‘Volpone’. An English audience, on the other hand, would doubtless have seen in plays like the ‘Joseph’ trilogy merely an application of the dramatic art of the Renaissance to the matter of the old ‘Mysteries’ and ‘Moralities’, while ‘Hierusalem Verwoest’ and ‘De Amsterdamsche Hecuba’ would have struck them as pretty dull sort of stuff. Perhaps the only plays of Vondel that would have been reasonably palatable to them were the popularly-conceived ‘Gysbrecht van Amstel’ and the pastoral ‘De Leeuwendaelers’. These apart, the whole range of Shakespearean comedy or that inspired mixture of the comic and the tragic is a closed book to the great Dutch dramatist.

Speaking of his double loyalties to Hebrew and classical literature, Dr. Prinsen well expresses it:[11] ‘De dochter van Sion

11) ‘Geïllustreerde Nederlandsche Letterkunde’, p. 137.

wijkt niet voor Hecuba, de koninklijke harpenaar staat naast Euripides'. In the face of such massive devotion it is not to be wondered at that Holland's own history came but incidentally into Vondel's dramatic reckoning. 'Gysbrecht', of course, infiltrates legend with its local history, but it seems the only possible approach to what Shakespeare did for England with his great series of historical plays.

Unless, of course, we can take stage-satires like 'Palamedes' as yielding a more exact equivalent. But that would be almost like imagining Shakespeare having in mind directly to indict the times in penning 'Hamlet'. As it happens, fortunately there is no need to go to such an extreme, since Vondel's observations both on and of the contemporary and of older Dutch history are far better revealed in his poems, and not in his dramas at all.

So far it may seem strange that we have taken no notice of 'Lucifer', Vondel's undoubted dramatic masterpiece and one of high-lights of all Dutch literature. Is it possible that these stricturen apply here also? Hard though it may be to avow it, I am rather afraid they do. This, if anything is, is Vondel's 'Hamlet', yet I make so bold as to say that even here the expected dramatic intensity is never quite reached. And once more it would seem as if the poet's natural enthusiasms were overbalanced by his religious dread of taking too great liberties with the sacred matter inherent in his subject. 'In "Lucifer"' as Van Noppen[12)] puts it, 'there is no death, no blood, no murder; it remains the drama of a magnificent ruin.' And so as any exact comparison with the supreme art of Shakespeare is concerned, I consider that this verdict is by no means an unjust one.

But, in respect of 'Lucifer', it is not with *Shakespeare* that Vondel is usually compared, but with *Milton.* Here, outwardly at least, there seem many more affinities between the two poets. Both were grasped by the life of the time and suffered many private vicissitudes of fortune. Both were men of intensely religious conviction, and the influence of the Bible upon their separate work was prodigious. All the independence of the poet was in their character, creating an excessive freedom of opinion

12) 'Vondel's "Lucifer"' p. 140.

- for the time - and causing them to sacrifice personal interests to principles. This character, however, was somewhat harsh, involving them in quarrels and disputations. Like Milton himself, Vondel was ‘a good hater’, though ‘all his fighting was for peace’. It is assuredly this factor that gives to the very invective hurled against tyranny by the one and the satires on current injustices and vices launched by the other a certain note of sublimity, if also it serves to indicate an absolutely humorous lack of compromise.

Such external pictures of the two poets, of course, would be without value if they did not help to shed some light upon their inner activities and relationships. But at once they bring us to the supposed influence of Vondel upon Milton- and particularly of ‘Lucifer’ upon ‘Paradise Lost’ one of the great *causes célèbres* of Dutch literary history. No longer is this really an open question, yet in the minds of various individual critics there still seems room for considerable speculation. The case made out for Vondel, of course, begins with the fact that his great work appeared thirteen years before that of the English writer; and much scholarship has been displayed in the attempt to prove the indebtedness that must thereby have been incurred. The hypothesis proceeds naïvely that there could not but be the most indelible traces, a heavy inflow everywhere of ‘Vondelisms’. Of ‘Paradise Lost’ Mr. George Edmundson,[13)] for instance, goes so far as to state that ‘“Lucifer” has indisputable claims to be regarded as its literary parent’. This in itself would seem to establish that the works of Vondel were accessible to Milton and that he could read Dutch. He is known, of course, to have been deeply interested in Dutch theology, and his name became a household one in Holland through his controversies with Morus. Some knowledge of the language he may possibly have acquired from Roger Williams, founder of Rhode Island; while in London he also met the Pensionary Cats. But, in the main, these are remarkably slight proofs upon which to base a far-reaching literary theory.

Against it might even be offered a complete denial, as

13) ‘Milton and Vondel; Curiosity of Literature’, p. 15.

Dr. Moorhuizen[14] for one solves the matter. But, while of direct borrowings few instances can be adduced, neither can all suggestion of them be ruled out. Perhaps it is not at all a bad settlement to accept Milton's own dictum: 'To borrow, and better in the borrowing, is no plagiarie'. Too much also, I consider, is it forgotten how utterly dissimilar are the two works in form, treatment, execution. Only in their general scope and in the fact that the two astronomies were much more drawn upon than was at one time supposed, would it appear that their implications can seriously be considered together. Otherwise it is the epic form against the dramatic, Hellenic and Hebraic sublimity against the orthodox and conventional canons of a deep Christian Fundamentalism, the experiment of blank verse against all the variations rung upon the rhymed Alexandrine. Far more obvious, would it seem, in face of these irreconcilables, to concentrate on their common debt to Du Bartas and to Grotius. Vondel's 'Adam in Ballingschap', we know, is substantially a translation of the 'Adamus Exul', and from Dr. Cowley's unpublished thesis Edmundson quotes[15]: 'We can safety say that the outlines of "Adamus Exul" and "Paradise Lost" are the same'.

If it be really desired to regard Vondel as the 'Dutch Milton', there is, I would say, a far greater series of probabilities in certain other directions. Vondel, so often on a loose application of the term accounted an epic poet, happens to have written no true epics at all. But there is his 'Johannes de Boetgezant', an historical poem in six books, almost meriting the description. Published in 1662, it was also a forerunner of 'Paradise Lost', yet the critics have been singularly neglectful of its possible influence - even Ten Brink, who places the handling of many incidents in 'Lucifer' high above that of corresponding ones in 'Paradise Lost'. And there is 'Samson' - a play certainly - making its appearance eleven years before 'Samson Agonistes'. Here surely, one would say, would be the gist of that tremendous conception. But again the critics are silent. 'Samson' this time is no personal and political allegory. Times have changed Vondel. No longer is he the poet of 'Palamedes'. The laureate of Amsterdam, a national figure now

14) 'Vondels Lucifer en Miltons Verloren Paradijs'.
15) 'Milton and Vondel; a Curiosity of Literature', p. 294.

- and, well over seventy years old, with his dramatic powers greatly failing - he rather pathetically attempts to go back to his well-worn Biblical choices of theme and achieves a sombre but safe piece of orthodox reconstruction. ‘Eyeless in Gaza, at the mill with slaves’ was never again to be the metaphorical lot of Joost van den Vondel.

Professor Grierson, I think, gets much nearer the truth when he writes[16] that ‘his highest flights are on wings of adoration and love and recall Crashaw rather than Milton’. These incidental lyrics in the great dramas are often of compelling beauty, steeped as they are in the stately word-music of the Bible itself. One has only to think of the chorus in ‘Gysbreght van Amstel’, the many choral songs in ‘Lucifer’, that of ‘Eubeers’ in ‘Palamedes’. It is the Crashaw of the ‘Hymn to Saint Teresa’; the Crashaw who wrote:

‘We saw Thee in Thy balmy nest,
Bright dawn of our eternal day!
We saw Thine eyes break from their East
And chase the trembling shades away.
We saw Thee: and we blest the sight.
We saw Thee, by Thine own sweet light.’

Only, in ‘Jephta’, I think, he might well be echoing Milton in the ‘Nativity Ode’, as in the song:

‘In gelaetenheit
Tegens eigen oordeel,
Dat hier tegens pleit,
Afstaen van zijn voordeel,
Heeft een stercker maght
Onder sich gebracht
Dan die heiren overwint.’

It is a narrow and misleading basis of comparison, however, that confines Vondel as lyricist to what after all was but incorporated, after the Greek manner, into the plays. And just as there was a Crashaw who wrote ‘Wishes to his Supposed Mistress’ ‘The

16) ‘Periods of European Literature’, p. 28.

Weeper', 'The Temple', so there was a Vondel who knew love and tenderness and passion apart from the ardour and elevation inseparable from the presentation of sacred drama.

Somewhere round about 1300 lyrics he wrote on an infinite variety of occasions. Strange wonder if we do not find in this - Holland's greatest heritage of song - that he 'unlocked his heart' as he was never at all able to do amid the classical demands of his 'Gebroeders', 'Peter en Pauwels', 'Salomon', and only in a tendentious Catholic sense in 'Marie Stuart' and a coarse, attacking one in 'Roskam' and 'Harpoen'! Small wonder if in these simple poems - 'Uitvaert van mijn Dochterken', 'Het Lof der Zee Vaert', 'Olyftack aan Gustaaf Adolf' - these sonnets Milton-wise rather than Shakespeare, like that on the knighthood of Laurens Raael by Charles I of Great Britain and 'De Bruyloft van Cana' - these epithalamia, these birthday odes, the man Vondel is revealed in his most characteristic and personal moods! Indeed, in any study of the evolution of his mind and art it must be noticeable how these antinomies between his lyric and dramatic capacities are ever being increased and widened. He may in the beginning have set out to dedicate his life to the dramatic art - as Milton in his prime to epic - but in the end so great is the resurgence of his more natural lyric impulses that they almost succeed in sweeping away such shreds of dramatic opposition as remain in 'Samson' and 'Noah' Irresistibly the conviction is borne in one that his lyrical gifts exceeded his dramatic, that in many ways he was really a romantic poet fretting under the restraints imposed by classical diction. It is always interesting - if completely futile - to speculate on what various writers might have been, living in other ages and times. Vondel, if he had been reincarnated a century later, would almost certainly not have adopted drama - even for his graves themes - but might well have led his Dutch confrères in the greatest of all modern literary movements - the Romantic Revival.

To regard Vondel as primarily a lyricist is not nearly so revolutionary a view as it sounds. Following Lyly and Shakespeare, he had already in his dramas shown an appreciation of the purpose and value of the incidental lyric. Indeed, like the master of English drama himself, he might well be said to owe his immortal vogue in

some dgree to these often exquisite interludes. After all, in writing a song which can and will be widely sung, is not a poet of general accomplishment reverting to his primary function, and at the same time establishing a living link with the people, by which they will be drawn on to read his other works? Already, with Lodge, Drayton, Campion, Shakespeare, England was ‘a nest of Einging birds’.

For the Elizabethans lyrical poetry was made to be sung, and they established the modern world's great age of song with matchless melodies like Shakespeare's ‘Where the bee sucks, there suck I’, ‘Hark, hark the lark at heaven's gate sings’, ‘Who is Sylvia’, Marlowe's ‘Come live with me and be my love’, Ben Jonson's ‘Drink to me only with thine eyes’. The Jonger poems of these writers may have their weaknesses; their dramas their matter-of-fact portions; but in these lyric gems nothing is admitted that is of inferior quality; all is perfection in lightness and dexterity of touch, in a melody various if generally slight, in brilliance of fancy and unfailing vivacity. Conventionality of theme there may be, a lack of intensity, an imitation of precedent and example; but these features are all well adapted to its essentially impersonal character.

Not for an instant can it be contended that Vondel's lyricism combines all the variety, aesthetic discipline, peculiarly objective idealism worthy of this high poetic attainment. In many ways it might even be imagined that Hooft's delicacy of art and perception would more fittingly represent the *genre.* But this is only superficially so. Hooft for the most part expresses the lyrical sentiment in terms of the older, Italian pastoral manner, while in his lovesongs he reaches the faintly decadent stage expressed by Herrick in England. Vondel, on the other hand, while he still keeps his turn for moralising - being really a Renaissance writer seeking to reform the Reformation - and allows his satirical tendencies to weaken his lyric impulses, can still display the simplicity of diction and style, the suggestion of brooding melancholy, the sincere love of nature of a quite good romantic. And through this notable service, he must undoubtedly be regarded as the great ‘maker’ of Dutch poetry.

If we consider the position in England we will see that that precisely was the prerogative of Spenser. Charles Lamb has named

him the Poets' Poet, implying thereby that by his learning, passion, exquisite sense of form, and delicate ear he was able to establish to the English language all that it would admit of the tunes and technique accumulated previously, and that he became as a result the great teacher of English poets - ‘Milton's poet’, ‘Keats's poet’, perhaps even ‘Shakespeare's poet’.

True, the analogy is by no means complete. In Holland there has been as much need as in England for poets to learn - not their ‘art’, of course - but how to express it. But Vondel had not himself the specific skill to transmit this ungovernable, incalculable and inimitable element - in no way to be confused with poetic ‘material’ - to those who might come after him, as Spenser, already asserting the principle of beauty for its own sake, had it in the full measure of his genius to do. Perhaps as much as anything the time-honoured question of moral intention comes in to complicate the issue. Both in Holland and in England the Renaissance was in the main ethical - as in Italy it was unmoral. There were exceptions, of course - Hooft notably in Holland. In England it may seem little short of preposterous to place Spenser in the same category - remembering the atmosphere of ‘The Faerie Queene’ and the poet's open parade of its moral purpose. But actually this ethical intention amounts to little; Spenser's heart was truly not in his morality - whenever it comes to a struggle between his sense of morality and his sense of beauty, the sense of beauty, very properly, triumphs. As a moralist, thus, Spenser was hopelessly divided, being fairly caught between the old ascetic morality and the new enthusiasm for beauty above all else.

No such doubt arose to trouble the mind and consciousness of Vondel. From the beginning he made the inculcation of morality his highest aim and purpose. The Greek chorus he adapted and always kept before him to impress ‘the moral of the play’. Unequivocally we might take the words significantly used of the earlier poet Gower and apply them here as: ‘Grave, moral Vondel’. It is the poet on perhaps his most characteristic side; but while it is a trait that has been of inestimable service in making religion a theme for poetry equal with nature and with love, it has also had a retarding, conventionalising and delimitating effect. Certainly not on this side was Vondel's romantic influence at all marked, despite

the fact that it is at once both his strength and his weakness. It has fixed a Christian strain, certainly, but left the poets of Holland ‘painfully at ease in Zion’: as, for example, Beets, Da Costa, even Bilderdijk.

Exaggerated importance I think has been attached to Vondel's poetry influence on nature poetry. Here again I do not consider his services to romanticism as either deep or strong. I quite fail to understand those critics who affect to find in his descriptions the brooding landscapes of the ‘melancholy Ruysdael’ or are reminded by his realistic touches of the creations of Lingelbach and Pynacker. It is just the absence of any appreciation of the sister art that I miss most off all on this side of his work. Van Noppen goes the length of calling him the ‘Painters' Poet’, but few terms could be used that would be more inapt. He *should* have been that, of course. The contours of the country admirably suited natural delineation, as the painters were quick to discover. But poetry lagged behind, a fault mostly to be accounted to be accounted to Vondel. His most considerable nature poem is probably his ‘Rynstroom’ - it is the type of all the rest, a patriotic paeon far more than an actual description of scenery. A river like the Rhine is in itself a great symphonic poem, but Vondel reduces it to a tame exemplification of mere data:

‘De Maes, die met een myterkroon
  Om d'eer met onzen Rijn wil vechten,
De Roer, die 't hair met riet vertuit,
  De Necker, met een riem van trossen,
De Lip, gedoscht met mosch en kruit
  Van overhangende eikenbosschen,
En duizent andren, min van roem,
  Bekranst met loof en korenbloem.’

Doubtless it was the fashion of the time. Drummond in the same wen shows singularly little personal reaction to his own native Scottish scenery, while many of the epithets in his rhymed catalogue as applied to rivers are curiously inappropriate. In Vondel, of course, we have no right to expert a definite ‘philosophy of nature’, but it is a disappointment that we should not even find the vaguest intimations of one: how the whole course of Dutch poetry might

have been changed and reoriented if we could have been given here something of the gently inspired ruminations of Cowper wandering by placid Ouse! But the truth seems to be that in the men from whom he might best have learned an imaginative love of nature - the contemporary painters - Vondel was amazingly disinterested. Though he may have written inscriptions now and again for paintings and makes a few mentions of Rembrandt, there is a very superficial sort of acquaintanceship with the works of realists like Steen, Ostade, Brouwer, Teniers. For Rubens only does he seem to have a very high regard among the 'Flemish School' and actually indicates a preference for the Italian idealists Raphael above all. For Dutch poetry this failure of Vondel's to realize what was probably the most powerful natural influence of the time was certainly an incalculable loss, leaving it on this side more slight, more occasional, than it had any right to be.

According to Professor Grierson[17] the themes of lyric will be 'the themes which most readily evoke the ecstatic, the Dionysiac mood'. Vondel, as we have seen, was too much the orthodox religionist - Milton's modifications in 'Paradise Lost', in the light of his own heretical convictions, would have been abhorrent to him - too much the poetic moralist - still standing very near to the Middle Ages and supporting himself by authority - to feel this note of ecstasy, 'the lyric cry', at a level other than considerably below the highest; in him it was too reasoned and controlled a thing ever to be accepted with 'dance, and Provençal song, and sunburnt mirth'. And, again, as I see him at least, he was too much the busy townsman, too much 'the recording citizen' ever to be able sufficiently to spare time for that quiet browsing among natural scenes which, as a form of escape from all the routine of life, would have induced a mood, less infectious, but more philosopically complete perhaps - a mood that, with later developments in mind, we might incline to regard as romantic rather than lyrical in essence.

For these poetic handicaps - one proceeding from a sheer excess of conventional fervour, the other from a denial of opportunity largely - we must blame, in some form, both the age and Vondel himself - the first, however, not in the sense that its

17) 'Lyrical Poetry from Blake to Hardy', p. 17.

current philosophies, like those of Spinoza and Descartes, failed to find a place in his work; but, certainly, that he could not more effectively unite his art to one of the Muse's great, perennial themes.

The imaginative experiences into which Vondel did enter were, nevertheless, sufficiently wide and varied - and at times even rhapsodical - to produce a definite, lyrical temper in him. Other ecstasies there are - of joy and sorrow, of love and death - culled from common life and circumstances, as from beatific visions and mere fundamentalist religious prompting - and these he knew well and uttered in a manner free from literary complication and subtlety. This he surely does in such a blithesome poem as his ‘Uitvaert van Orpheus’

‘De leeu zyn brullen staeckt,
De leeu zyn brullen staeckt en blaeckt.
De duiven treckebecken,
  Tierelier, tierelier,
Wat Godt blyft ongeraecht!

‘Maer onder spel en zang,
Maer onder spel en zang eerlang.
Een Rey van Boschbuchanten,
  Tierelier, tierelier,
Nam derwaert haren gang.’

Elizabethan sprightliness dances in these measures, and there is even something like an advance echo of Tennyson's ‘Lady of Shalott’. Verve and spontaneity also mark both ‘zang’ and ‘slotzang’ in his ‘Blyde Aenkomste t' Amsterdam van zijne Excellentie D. Estevan de Gamarra’

‘Wie rijst zoo heerlijck op van verre,
En voert den glans der Avondsterre
In 't helder voorhooft, daer men niet
Dan vrede en vreugt uit straelen ziet?

‘Zijt wellekoom: ry in, en nader,
O Estevan, ghy vredevader,
En vredevoeder, vredetong.
Ry in, onthaelt van out en jong.’

Time and again it is the note of patriotism and of devoted loyalty to his ‘Holy City’, Amsterdam, that speaks with inspired accents in Vondel's verse. His famous ‘Princelied’, for instance, must be accounted one of his finest evocations, combining as it does the best romantic traditionalism of Scott with the glamorous force and reflection of Campbell in his great battle odes; for a Dutchman the stanzas beginning:

> ‘Frederick van Nassauwe
> Ben ick vroom Hollandsch bloed’

and

> ‘Mijn vroomheyd is gebleken
> By Nieuwpoort in den slagh’

must, I think, be as memorable as Scott's ‘Breathes there a man with soul so dead’ and Campbell's ‘Ye Mariners of England’.

Not always in the poems produced for state and official occasions is Vondel so happy as this. Many of these strike a stiff and subdued note that is the reverse of lyrical, however much the lyrical form may seem to be kept. As regards Amsterdam, again, no communal happening but must have its due meed of laureated attention. The opening of a theatre it may be, the destruction of a church by fire, the laying of the foundation stone of the new Stadhuis, the opening of this building eight years later. This kind of thing possesses interest, of course, as a sort of poetical commentary on the age, but the poetry is, not unnaturally, of an almost ‘local’ order, descendng easily to the banal and commonplace - the paramount weakness of all voluminous writers, it goes almost without saying. Poets like Wordsworth. however, can help partially at least to redeem their unselectiveness and their lapses into bathos by the theories concerning the essential dignity of human life and of poetic diction behind which they work. But Vondel, we feel far too often, has nothing but the ‘fatal facility’ of the versifier to justify his effusions; unmitigatedly they descend to an easy jingling leve,l infinitely removed from the high Miltonic strain or the lofty ‘Vondelian’ manner itself. The last lines of the poem celebrating the birth of Philip, Prince of Spain, give the cue to what I mean:

‘Zingt om strijt met negen kooren:
Philips de Vijfde is nu geboren’.

This is assuredly nothing but Drydenesque rhyming of the most inferior sort. In his ‘Bruiloftsliedt’ for Johan George, Count of Anhalt and Henrietta Katharina, Princess of Orange at least comes approachably near to the joyous freedom of ‘John Gilpin’:

‘Hy zong ze voor: zy zongen na:
Hier heeft het oorlogh uit.
Wy winnen 't rijck, tot niemants scha,
Noch vlammen op vrybuit.

‘Wy houwen, noch wy kerven niet.
Wy staen naer niemants bloet.
Het is al blyschap wat men ziet.
Wat smaeckt dees bruiloft zoet’.

From this, given a somewhat less constant sense or dignity and a more marked ability to get away from the particular incidence and lose himself in the general experience, it might well be judged that Vondel could easily, but so profoundly, have developed his ultimate powers of kindliness, humility and abounding human sympathy. To a surprising extent he does surmount his often self-imposed restrictions on the density of his material. He does it, for example, I think, in his lines addressed to Amelia, Princess of Orange:

‘Leeft zy zoo lang als 't Maurits wenscht,
Zy leeft noch hondert jaer,
Gelijck een bloem, die niet verslenst.
Nu rustigh, paer en paer,
Eens omgedroncken voor Mevrouw,
Dat Godt haer spaeren wil,
En haer doorluchtste stammen bouw.
Nu sta de schael niet stil’.

This, doubtless, is a sincere expression of feeling, but falling just short of that show of cosmic imaginativeness which would have made it into a pre-Burnsian ‘John Anderson, my Jo’.

In this connection it is perhaps not without interest to quote the opinion of Laurie Magnus. ‘Great Vondel himself’, says Magnus,[18] ‘may even be cited as the originator of the Bucolic drama.’ It is not a case we need argue here, but it serves to draw attention to an important element in Vondel's genius - the innumerable choric songs which fill out his dramas. Many of these odes, with their elaborate cadences, doubtless play their part admirably in lightening yet impressing the heavy, overhanging sense of tragedy, but others again might have gone on singing through our heads in the true manner of the bacchantic songs of Greece, had wine and revelry been less sparingly permitted. Not that, for one moment, I would wish to rule out lyrics that have not this quality, or have it only in small measure. It is probably but a mark distinguishing the ineffable singer and the poet of a vast medley of forms. But there is nothing to be gained at this stage in the history of poetry by defining too precisely what is lyrical and what is not. Vondel, with his huge *corpus* of non-dramatic, non-epic work must surely be allowed an unalienable right to stay within its compass, thereby becoming the first great representative of Dutch Romanticsm, the veritable ‘Rembrandt’ of seventeenth century verse, for Holland the Poets' Poet, the great teacher, read deeply and studied by his similars, so long as there remained any of these to be taught.

18) ‘Dictionary of European Literature’, p. 165.

Ik zag in droom... door Hélène Swarth.

1.
Vioolspel.

Tot de oude zieke, bang voor 't eindlijk sterven,
Zich klampend vast aan 't leven, arm idool,
Nog drinkend hoop uit medicijnfiool,
Dat zij berustingvrede zou verwerven,
Kwam de arts en bracht, meedoogend, zijn viool.

- ‘'t Is geen verlies 't gemarteld lijf te derven,
De ziel, haar thuis in Eeuwig Land të erven,
Te vlieden voelen, na onze aardeschool!’

Zoo mijmerde ik - De sfeer, bezwaard van lijden,
Verreinde mild een melodieënstroom.
Ik stond en luisterde, in extase, en vroom
De wanden voelde ik wijken en verwijden
Tot ruim azuur, waar 'k liet mijn ziel bevrijden -
Nog hoorde ik die muziek toen vlood mijn droom.

2
De reis.

Met zustre' en vrienden reisde ik, uur aan uur.
Dan, zwijgend, zonder afscheid, één voor één,
Rees op een vriend, een zuster en verdween -
De reis, hoe vlug, leek me eindeloos van duur -
Vaalgrauwe schemer dooft al 't bloedrood vuur
Der late zon, de weg, waarnaar ik tuur,
Wordt zwart, de trein ijlt voort, 'k weet niet waarheen.

Plots lig ik, roerloos, in een vreemd vertrek.
Twee vrouwen sluipen stil, met starren blik,
De kamer uit, zoodat geen klank mij wekk'.

'k Wil roepen: - ‘Helpt! blijft bij me! ik sterf!’ Doch ik
Besef dat ik verlaten sterven moet.
Het reisdoel is bereikt - en slaap is zoet.

3
De koning komt.

Een ruiterstoet - Fanfare van trompet
En trom doorschettert, triomfaal en hard,
De volle straat. 'k Ontvlied wat mij verwart
En voel in leege kamer mij gered.

't Alleen zijn, veilig, koelt mijn bonzend hart -
Doch aan het raam een vrouw zich heeft gezet,
Die wendt zich om en spreekt: - ‘In uw gebed
Om één genade, dag aan dag, volhard!’

En kreten schallen uit het volksgewoel.
- ‘De Koning komt!’ En uit dien wilden stroom:
Fanfare en hoefgekletter en gejoel,
Als bloemen blank met hemelrein aroom,
Die 'k uit de wolken zeegnend zijgen voel,
Bewaar ik stil die woorden van mijn droom.

Muziek in avondschemer[1] door Pol de Mont †

Avondverven

Eerst was 't al rood, een zeldzaam rood,
waar alle rood in samenvloot....
roza, karmijn en vermiljoen,
oranje zelfs, - als in een zoen
verzoend, verdoezeld in elkaar...

Dan, langzaam, ging het zweemen naar
citroen-, safraan- en solfergeel,
tot, plots, door al die gelen, heel
een zee van blauw te kronklen liep
en alle geel in groen herschiep.

Maar ook het groen verdween met spoed...
Snel bleekend, werd het tot een vloed
van groen, geel, roos, en 't fijnste blauw:
lazuur, weerspiegeld in morgendauw!
Tot eindlijk al die verven saam
één verve werden zonder naam,
't subtielst, wat ooit een oog ervoer:
het alleredelst parelmoer...

Nu doofde 't leste licht, en, snel,
uit was het wondre tintenspel...
De nacht zweefde uit het Oosten aan,
spreidde over 't al zijn zegevaan, -
niet droevig grijs, niet grimmig grauw, -
maar zalvend, zalig, verzadigd blauw...

1) Uit een nagelaten bundel.

Liefde

I

Dat was niets meer dan een even-wuiven
van kleine handjes, zoo blank als duiven,
in 't avondver;
niets meer dan, plotsling, het opgeflonker
van êelgesteente in het wordend donker
gelijk een ster;

niets meer dan 't kraken van kleine voeten
op 't wegegrint, en, om mij te groeten,
een licht gegil ... -

En toch voldoende, om, hoe vele dagen,
niet meer te klagen, niets meer te vragen
en stil te wachten, wat komen wil...

II

Zoo klein zal zich mijn liefde maken,
dat gij haar nauw bemerken kunt...
Zij, die gelijk de zon kan blaken,
zacht koestren zal ze, als gij 't vergunt...

Zij, die, een aadlaar, op kan stijgen
vlak in den heetsten middagbrand,
gij zult - o! schrik niet meer! - haar krijgen
als weerloos vogelken in uw hand.

Hier hebt gij 't dan! Doe gij er mede
al wat gij wilt!... Uw vingers fijn,
zelfs als zij drukten, presten, deden
het broze diertje toch geen pijn.

Wilt gij 't in vrijheid laten vliegen?
Het kan noch wil toch van u weg!
Rond uw blond kopje zal het wiegen....
- Mag 't op uw schouders zitten, zeg?

De liefste wijsjes zal het kweêlen
    voor u alleen, als gij 't verlangt!
't Zal zwijgen, als gij zult 't bevelen,
    genieten, als gij 't zachtjes prangt.

Wilt gij 't van louter kou zien beven?
    Werp neer het op den neschen grond...
Wilt gij, daarna, 't weer op zien leven?
    Warm het met d'adem van uw mond.

Maar wat ook gij niet zult vermogen,
    al woudt gij 't, - maar dat zult gij niet! -
gij doet den armen, kleinen vogel
    niet sterven, zelfs al stierf zijn lied...

Want, wil het al of niet gelooven!
    een Liefde als dees, zoo innig rein,
zij kan niet komen dan van boven,
    zij moet, en zal onsterflijk zijn.

III

Wist gij, wat schat van teederheden
ik in mij voelde, toen gij, heden,
zoo onverschillig voor me zat;
hoe mijn gevoelens en gedachten
opgingen in één machtig trachten
naar wie er geen besef van had;

wist gij, wat wondre liefkoozingen
aan al mijn vingertoppen hingen
als vurige vlinders, vliegensklaar;
en wist gij, welken vloed van kussen
ik in mijn vochten mond moest blusschen,
terwijl gij praatte' en lachtet maar;

wist gij, hoe, voor uw spottende oogen
onzichtbaar, knielend neergebogen
mijn ziel voor uwe voeten zat,
hoe zij, de handen samenvouwend,
vol vroomheid u in 't aanschijn schouwend,
in hoogste ontheffing u aanbad;

o! wist gij 't maar, gij keerdet weder,
boogt u, berouwvol, tot mij neder
en, 'wijl gij me in uw armen sloot,
liet gij me, in 't zaligst zielvereenen,
én vreugd én smart én dank uitweenen,
mijn hoofd gedrukt in uwen schoot...

IV

Ik liep met u, dien voorjaarsdag,
door 't land, langs haag en heg...
Al wat ik hoorde, rook en zag,
is lang uit mijn harte weg.

Ik weet slechts, dat ik naast u liep,
en 't weer was grauw en grijs;
'k weet, dat mijn ziel naar de uwe riep,
en gij waart koud als ijs.

Tot plots uw mond, gansch onverwacht,
mij zulke dingen zei,
dat, vreugdig rillend, ik verstond:
'En toch..., zij houdt van mij!'

Toen scheurde boven ons, heel hoog,
het dreigend zwerk uiteen,
en aan den reinen blauwen boog
de zon, de zon verscheen...

V

Kon ik, bij ieder ademhalen,
niet in mijn taal, maar in alle talen
heel simpel het zeggen en steeds herhalen...;

kon ik het zingen met zooveel monden,
als ooit daar vogels hun lied verkondden
of blâren op alle boomen stonden;

kon ik het slaken in zooveel zuchten,
als er winden waaien door alle luchten;

ook dàn nog, kleine, wist gij het nauw,
hoe innig en eenig ik hou van jou...

Nu zoek en vorsch ik in de eigen sprake
een woord, dat blake, 'lijk zelf ik blake,
en door oprechtheid uw zieltje rake;

een woord, dat niet enkel juist en goed zij,
maar dat vleesch van mijn vleesch
en bloed van mijn bloed zij
en zuiverste echo van mijn gemoed zij!

Ach; geen en vond ik, dat openbare
van mijn groote liefde de toovermare;
van alle 't mooiste en het innigste
is dit heel simple: ‘Ik hou van je!’

VI

'k Ben gansch alleen en denk aan u...
Waar zijt gij en wat doet gij nu?
Dacht gij aan mij als ik aan u!...

Ver, in den avond, klinkt muziek,
zoo pijnlijk bang melankoliek...
Verlangen maakt mijn ziele ziek!

Een ver orkest speelt ‘Aases dood’...
Een arme ziel in stervensnood... -
O! Smart kan erger zijn dan dood!

Van wrange smart trilt elk akkoord...
't Zijn snikken, snikken, half gesmoord...
't Is of mijn ziel zich zelve hoort...

Dikker, rond mij, valt nachtschaduw... -
Waar zijt gij en wat doet gij nu?
Mijn hart begeert zoo bang naar u...

Angst

'k Voel huivering van verlangen
door uw weeke lenden gaan... -
Kom! laten we stil hier staan,
waar al die rozen hangen...

Uw oogen staren met bangen
en smartlijken blik mij aan... -
Ik durf ze niet verstaan...,
nog minder uw lijf omvangen...

Door stille loovergangen
sluipt Avondschemering aan...
Hoort gij dat klokje slaan
en verre kerkgezangen?

Bleek valt op uw bleeke wangen
door de kruinen het licht der maan... -
De huivering van verlangen
voel ik door uw lenden gaan.

Met geuren, bedwelmende, wrange,
is hier heel de lucht belâan... -
Neen! Hier niet langer staan,
eer 't zin en ziel bevange...

O! Hoe ik ook zelf verlange,
in mij zal het doodgedaan...!
Ik ben zoo benauwd, zoo bange...
Kom! Laten wij huistoe gaan.

Binnengedachten door Willem Kloos.

MLXXII.

Als jonge, bleeke, vreedge, schijnbaar-brooze schoot
Soms plots in me óp een verre vrees, dat 'k met mijn vreemd, breed streven
Alleen zou blijven. Als stil kind reeds leerde ik kennen 't Leven.
Vervelend leek 't mij, daar standvastig elk mij weerstand bood

Zoodra 'k iets zeide of doen wou. Dies, diep-vredelievend, sloot
'k Allengs mijn geest en mond geheel. Klein-innig moest 'k soms beven
Voor wat mij nú weer stond te wachten, maar daaronderdoor zich weven
Bleef voort mijn voelend denken. Eindlijk, eindlijk langzaam groot

Want twintig zijnde, apart ik woonde, en nieuw zot leven vloot
Eensklaps op mê af, maar ik bevoer 't, gestadig sterk gedreven
Door eignen vasten wil, ofschoon ik tegenstoot op stoot

Van Dommen kreeg, die wou'n mij stuiten wat mij soms verdroot
Doch kalm en krachtig, meer behoedzaam, wendde ik nooit mijn steven
Neen, beter keek ik uit. Niets hier, in 't Zijn, wierd me ooit om 't even.

MLXXIII.

Als kind reeds voelde ik weetloos boven 't Daagsche iets. Klagen
Nooit deed 'k, stil weenen zelden. 'k Was een vredig-kleine.
Bewustloos half bevroedde 'k veel reeds, want ik bleef diep deinen
Spraakloos op 't zonder eenge zichtbre wissling alle dagen

Op eendre wijze voort zich slepend Aanzijn, dat 'k verdragen
Zwaar-voelend maar gemoedlijk bleef, verdurend alle pijnen
Van binnen, los van hoop want uitzicht, maar toch zonder dreinen
Want wen ik een heel schaarschen keer 't als mijmrend kind ging wagen,

Te zeggen iets wat niet beviel, werd 'k wel niet dra geslagen,
Maar kreeg 'k een korten duw der ‘Moeder’, die mij rad deed deinen
Tegen den muur der kamer, daar 'k gedurfd had iets te vragen.

Een half uur moest 'k daar staan, totdat vergeten 'k wierd. O, 't dagen
Van 't lang geleedne niet vergeetne in 't heldre hoofd, 't sterk-fijne
Dit leven is me op 't laatst gebleken niets te zijn dan Schijnen.

MLXXIV.

Steeds zag ik alles hier uit vreemdsten diepsten Ondergrond,
Want 'k ben veel meer Germaansch dan Gallisch. Zwak, beduusd geboren,
Blijf ik heel licht beduusd nog leven. Raadslig uitverkoren
Ben 'k om te mijmren maar te doen toch altijd door. Gezond

Voelen en kalm beslissen blijf ik en met strakken mond
Hoop ik te sterven, onderwijl 'k mij vredig voel doorboren
Door 't Weten, dat ik veel te veel nog soms mij liet bekoren
Door uiterlijke schijnbre dingen van dit wereldrond.

Zoo voelde ik reeds als jonge man maar niet zoo duidlijk. 'k Vond
Vaak heel veel prettig's in dit Aanzijn, want gestadig sporen
Zag 'k in mijn Eigent van iets psychisch-dieps, waarvan 'k dan kond

Deed in mijn vele werken. Och, wij leven hier verloren
Maar 'k werd tevreên, en sterf eens sterk, daar 'k dan niets meer te hooren
Behoef van al de dwaasheen, die hier warlen in het rond.

MLXXV.

Och, mijn geheugen, haast zoo sterk als mijn standvastigheid,
Liet later stevig zien me op eens, lijk zij geweest zijn, dingen
Welke in mijn prille jongensjaren stevig áan mij gingen,
Maar waar ik thans nog slechts verst-in verheugd door word of lijd

O, Ziel, die toen als hitje in dien alvroegsten knapetijd
Maar later als een leeuw naar 't allerwijdst Begrip ging springen
Totdat mijn wijzre geest u greep en mij gemoedlijk dwingen
Als goede Meester ging tot rust met zijn bezadigdheid.

Wie vroeger kwelden mij gestadig met hun wisselingen
Waardoor zij zelve als zwakken heel onzeker bleven zingen,
Verloren zich in 't Weetlooze Ongeziene en 'k ben hen kwijt.

Och, als ik zelf na 't Eind der aardsche moeite eens overlijd
Laat dan met rust mij, laak niet, prijs niet, lees alleen wat zingen
En denken bleef mijn indiepst Wezen heel zijn levenstijd.

MLXXVI.

'k Voelde achterom en in me als eenzaam knaapje Wezens, maar
Mijn andre strakkre Zielehelft gerust mij hield toch. Beide
Mijn ouders, diep-verschillend, deên harmonisch samenglijden
Door hun vereening eignen en der Andere aard als paar

Van goedig-kalm verstaan en wijd-diep voelen en dus ‘raar’,
Scheen 'k dwazen schijnbren psychologen, die zich eng verleiden
Lieten hun Eigent als de Norm te zien. 'k Blijf een bereide
Om aan te nemen wat diep-juist mij bleek, maar 't vlot, half-klaar

Beslissen van de massa niets mij zegt. Te psychisch-gaar
'k Ben om voor goede munt te nemen 't nuchtere onderscheiden
Dat zonder voelend peinzen houdt zichzelf voor striktlijk-waar.

Zelf lijd en leed 'k als mensch door 't, als de wind, zoo snel verbreide
Wanen der vlakke Menigt, die 'k als Zwijger blijf vermijden.
Diep door mijn Daagschheid heen ik altijd naar 't Een-Juiste staar.

MLXXVII.

'k Wierd vroeger driftig-sterk, een enkle maal, en stevig sloeg
'k Dan enklen om, die door mijn logisch willen boos-bewogen
Uit al mijn doen en laten een vergiftgen leugen zogen,
Wat 'k dan geruimen tijd gedwee met kalmen moed verdroeg.

Zachtmoedig-zelfbeheerscht, ik hield mij staande en nimmer vroeg
'k Aan andren stoffelijke hulp, maar 'k was niet trotsch, zoodat ik 't pogen
Van Goeden soms, te helpen mij, kalm aannam. En gedoogen
Lastringen bleef 'k vaak, lijk elk schipper 't schuim om hoogen boeg.

Eéns slechts werd 'k woedend driftig, maar ook toen niet heb 'k belogen
De wereld met mijn woord. Op 't eind, van alles kreeg 'k genoeg.
De hand sloeg 'k aan mijn Zelf, daar 'k werd van elken kant bespogen.

Toen strooiden machtge onnoozlen rond, dat 'k was geworden ‘sjoeg’.
Maar door mijn stil-gedeegnen Inhoud steeds hield 'k me ongebogen
Daar 'k steeds van binnen uit naar verdre Streek blijf heengevlogen.

MLXXVIII.

Steeds sterk-diep voelend, maar ook breed-verstandlijk, leefde en deed
'k Als knaap reeds en zóó kwam 'k vooruit. Dezelfde goede Leider
Houdt kalm me in evenwicht, want, wen 'k soms wierd een diepe lijder,
Hij steeg me uit de Onbewustheid en mij steunde, zoodat ik reed

Ten slotte vlug op 't steevge ros mijns eignen Inzijns. 'k Weet
Heel 't willen, wenschen mijner Eigent, en ging geen benijder
Ooit zijn van andren, want ook wen men deed als leelijk strijder
Een valschen aanslag op mijn Wezen heel onbillijk wreed

Bleek ik op 't laatst toch - zalig voel ik 't, - de Allersterkste. 'k Leed
Maar toch diep-eerlijk hield ik staeg den moed omhoog. Vermijder
Bleef 'k zooveel 't kon van onvertrouwbren, en geen oogwenk speet

't Iets later mij dat 'k moest dit doen. Och, altijd door steeds wijder
Mijn Wezen voel ik worden en energisch blijf 'k verbeider
Van 't laatste, lijk energisch schrijf ik fijn-energisch breed.

Mijn pergolese (Willem Kloos) door Johann Stellwag

Kloos' verzen aan zijn jeugd zijn mij me onderwezen
Jeugdbijbel. Speelblond was 'k des ochtends ingewijd
In moeders vrede. Toen, om geestes middagtijd,
Ontvlood ik 't kamerzacht - zou 'k óngodsdienstig wezen? -

En 'k lachte spitsgemond bij vaders stemzwaar lezen
Van 't kruis, schoon 'k zag in moeders oog wel tintelspijt.
Haastig ik neende wat voorouders, ouders troostte. In bijt
Van kring als Buchman wilde eend 'k was, nàgewezen.

'k Ben door des Dichters diepte, o wonder! weer genezen:
De blauwwil van zijn oog, zoo hechtend voor wie spreidt
Hem 't armkruis open, zwijgend dwong mij te herlezen

Waaruit hij schrijft, waaraan zijn wezen lijdt:
Hij, door zijn moederleed, werd mij mijn Pergolese -
Heilzang van moeder-droef, maar kruis-gebenedijd!

A.S. Poesjkin door Dr. Boris Raptschinsky.

Alexander Sergejewitsj Poesjkin (1799-1837), over wien nu, naar aanleiding van den honderdsten verjaardag van zijn te vroegen en tragischen dood, veel geschreven en gesproken wordt, was, ondanks zijn gedeeltelijk niet-Russische afstamming, een der belangrijkste vertegenwoordigers van den Russischen geest. Hij is niet alleen de grootste Russische dichter, die in even sterke mate door de ‘rooden’ en de ‘witten’ vereerd wordt, doch tevens het symbool van de Russische beschaving, haar ziel, haar hoogste uiting. Toen de Russische émigré's in de verstrooiing den dag der Russische beschaving hebben ingevoerd, werd die dag naar Poesjkin genoemd. Poesjkin is immers een banier, waaromheen alle Russen vereenigd kunnen worden.

Van vaders kant behoorde Poesjkin tot een oud adellijk geslacht, dat echter nooit tot de hooge aristocratie had behoord. Van moeders kant was hij een afstammeling van een Neger, dien Peter de Groote ten geschenke had gekregen; Peter maakte den zwarten slaaf tot Russisch edelman (de groote hervormer van Rusland kende geen rasvooroordeelen) en stelde veel vertrouwen in hem. De Negers van Harlem noemen Poesjkin daarom een der hunnen. Poesjkin kreeg zijn schoolopleiding aan het Lyceum te Tsarskoje Selo. Daarna leidde hij het gewone leven van de adellijke jongelui van zijn tijd, waarbij kaarten, vrouwen en wijn de eerste plaats innamen. Reeds vroeg begon

hij gedichten te schrijven, die de aandacht van zijn tijdgenooten trokken. Een dier gedichten wekte bij den tsaar ontevredenheid, en Poesjkin werd naar het Zuiden verbannen. Later kreeg hij bevel, op zijn landgoed te wonen, en werd hij onder politietoezicht gesteld. Dat heeft een voordeel opgeleverd: door zijn gedwongen verblijf op het land kon hij geen deel nemen aan den opstand der z.g. Dekabristen (1825), waardoor hem het vreeselijke lot van die opstandelingen bespaard is gebleven.

Na de troonsbestijging van Nicolaas I (tegen wien de opstand gericht was) kon Poesjkin naar Petersburg terugkeeren. Hij kreeg verlof gedichten te schrijven, maar hij werd aan de censuur van den chef der gendarmerie onderworpen, die een ongehoord strenge censor bleek te zijn, tot groot nadeel van de literatuur. Om het toezicht nog meer te versterken benoemde de tsaar hem tot kamer-jonker, hetgeen den dichter, die geen jongen meer was, belachelijk maakte. Poesjkin leerde in 1828 de knappe, maar onbenullige, Natalia Gontsjarowa kennen en huwde haar, ondanks het groote verschil in leeftijd en het feit, dat het meisje niets om hem gaf; zijn mulattenuiterlijk boezemde haar wellicht zelfs tegenzin in, hoewel dit slechts een veronderstelling is.

De jonge vrouw was ijdel, dacht meer aan bals en pret dan aan haar huishouding. Op een dier bals leerde zij den knappen d'Anthès kennen, den pleegzoon van baron Van Heeckeren, den Nederlandschen gezant aan het Russische hof. D'Anthès maakte haar het hof; spoedig sprak vrijwel iedereen in de hofkringen over de beweerde liaison van Natalia Poesjkina en den garde-officier d'Anthès; de positie van Poesjkin werd met den dag onhoudbaarder. Tenslotte hakte hij den knoop door en daagde d'Anthès tot een duel uit. De Nederlandsche gezant wist het treffen te voorkomen: d'Anthès huwde op zijn aandringen een schoonzuster van Poesjkin. Na dat huwelijk hervatte d'Anthès echter de hofmakerij. Poesjkin kreeg anonieme brieven, waarin over de beweerde verhouding tusschen zijn vrouw en haar zwager gesproken werd. Nu zag Poesjkin zich gedwongen zijn zwager opnieuw tot een duel uit te dagen. Het treffen vond plaats, en Poesjkin werd doodelijk gewond. 29 Januari (10 Februari) 1837 stierf hij te Petersburg.

Dat is, heel summier, de levensloop van den genialen dichter, wiens te vroege dood voor de Russische literatuur een onherstelbaar verlies beteekende.

Poesjkin is in het buitenland weinig bekend. Wie een handboek der geschiedenis der wereldliteratuur opslaat, vindt er een paar regels over hem en zijn werk, waarbij de auteur van die regels den Russischen dichter ophemelt, doch wanneer ge die passages met aandacht leest, merkt ge al dadelijk, dat de schrijver gangbare meeningen uit, dat hij Poesjkin niet kent, dat het werk van Poesjkin hem vreemd is. Dat is volkomen begrijpelijk: het belangrijkste werk van Poesjkin bestaat uit poëzie, die onvertaalbaar is. Zijn proza is, uiterlijk althans, heel eenvoudig, vaak op het naïeve af, doch de vertaling ervan levert groote moeilijkheden op; dit is o.a. duidelijk te zien in de kort geleden hier te lande verschenen vertaling van eenige verhalen van Poesjkin, een vertaling die den lezer geen al te gelukkige voorstelling van den genialen dichter geeft.

Om Poesjkin te genieten, om zijn werk te begrijpen, om de onweerstaanbare charme van zijn verzen te ondergaan is vóór alles een grondige kennis van het Russisch noodig. Ik bedoel daarmede geen kennis van de ‘woordenboekbeteekenis’ der woorden, maar van hun diepere wezen, van hetgeen achter die woorden schuilt, iets dat niet uit boeken te leeren is. Daar de meeste vertalers deze kennis missen, is hun vertaling kleurloos, levenloos. Er is nog meer: om Poesjkin te begrijpen en aan te voelen is een grondige kennis van Rusland, van het Russische leven, van de Russische psyche noodig. Om zijn poëzie te kunnen savoureeren is tamelijk veel beschaving noodig, omdat zijn verzen, ondanks hun lichtheid en bevalligheid, diepe gedachten bevatten.

In de handboeken en encyclopediën wordt gewoonlijk verteld, dat Poesjkin tot de school der romantici behoorde. Dat is niet alleen een onjuistheid, het is tevens een dwaasheid. Poesjkin behoorde tot geen enkele literaire school, de aard van zijn werk is niet door een bepaalde formule uit te drukken: in zijn werk vindt ge vormen, die aan alle literaire stroomingen van zijn tijd doen denken, en daarbij bijna steeds in de meest origineele en onverwachte combinaties, maar hij heeft zich nooit aan een

bepaalde strooming gebonden - Poesjkin was vóór alles P o e s j k i n , de eenige, de groote, de onvergelijkelijke. Elke poging, zijn wezen in het nauwe keurslijf van een bepaalde formule te persen, moet onvermijdelijk op een jammerlijke mislukking uitloopen.

Poesjkin was de eerste Russische dichter, die alle Russische standen, alle maatschappelijke groepen - van af den tsaar tot den armzaligen boer, die toen lijfeigene was - kende en lief had, in de diepste diepten van hun zieleleven doordrong en het op een treffende wijze weergaf. Poesjkin was tevens de eerste, die begreep, dat de dichter zich niet binnen de nauwe grenzen van zijn eigen stand mocht opsluiten, dat de grauwe massa van het volk voor hem van veel meer belang was dan de aristocratie, dat die massa de draagster van de Russische ziel was, dat die massa een onuitputtelijke bron van onderwerpen bood. Hij was te vroeg gestorven om het geweldige beeld van Rusland in al zijn onverwachte verscheidenheid te voltooien, maar wie zijn werk kent, weet iets van die verscheidenheid en voelt tevens iets van de eenheid, die de vaak tegenstrijdige onderdeelen tot een imposant geheel maakt.

Het werk van Poesjkin is te gecompliceerd om in een kort artikel besproken te worden. Wij zullen ons daarom tot een paar grepen moeten beperken. Een zijner belangrijkste werken is ongetwijfeld ‘Jewgenij Onjegin’, een roman in den vorm van een poëem, waaraan Poesjkin 9 jaar lang gewerkt had. De inhoud van dezen roman is eenvoudig: De held, Onjegin, is een jonge edelman, die na zijn geheele vermogen te hebben verkwist naar het landgoed van zijn oom gaat om het te erven. Hij leert op het land een adellijke weduwe kennen, die twee dochters heeft: Olga en Tatiana. Olga is met den dichter Lensky verloofd. Uit baldadigheid maakt Onjegin Olga het hof, hetgeen tot een duel tusschen de twee met elkaar bevriend geraakte jongelui leidt, waarbij Lensky gedood wordt. Tatiana, die door Poesjkin met bijzonder veel liefde beschreven wordt en die het ideaal van het Russische meisje sterk benadert, raakt verliefd op Onjegin, doch deze wijst haar liefde af Na eenige jaren ontmoeten deze twee elkaar weer; Tatiana is met een man getrouwd, die veel ouder is dan zij; nu vat Onjegin liefde voor

Tatiana op, maar nu wijst zij hem af en verklaart, haar man trouw te zullen blijven.

Poesjkin heeft dat eenvoudige gegeven tot een der belangrijkste werken van de wereldliteratuur weten te maken. Geheel Rusland wordt daarin beschreven, geprojecteerd door de ziel van den dichter. Onjegin is wel geen tweelingbroeder van Poesjkin, zooals sommigen beweren, doch een sterke verwantschap van die twee personen kan niet ontkend worden. Het is een dier Byroniaansche jongelui, die hun tijdperk typeeren, hypergevoelig, bezield met liefde tot de poëzie, de natuur, in staat de schoonheid in al haar uitingen te voelen, er zelfs in verrukking van te komen; die jongelui misten echter de kracht om hun vage verlangens en bezielingen in daden om te zetten, zij konden nergens lang blijven, konden zich aan niets definitiefs hechten, het waren zwervers, meteoren. Het zou natuurlijk dwaasheid zijn te beweren, dat de Russische jeugd van dien tijd hoofdzakeliijk uit Onjegin's bestaan heeft, maar dat dit het meest sprekende type van dien tijd was, wordt door de omstandigheid aangetoond, dat na Poesjkin ook anderen dergelijke jongelui hebben beschreven. Trouwens, het Byronisme heeft nergens zulke belangrijke gevolgen gehad als in Rusland.

Een ander werk van Poesjkin, dat de Westerlingen eveneens min of meer kennen, omdat het de stof voor een opera geleverd heeft, is het treurspel ‘Boris Godoenow’, waarin zekere invloeden van Shakespeare onmiskenbaar zijn (hoofdzakelijk ‘Macbeth’). Het tragische lot van den ongelukkigen tsaar Boris Godoenow leverde bijzonder dankbaar materiaal voor een tragedie. Poesjkin heeft de geschiedenis van Rusland alleen uit de werken van Karamzin gekend (andere werken bestonden toen niet), hierdoor is de merkwaardige persoonlijkheid van tsaar Boris Godoenow in een historisch betwistbaar licht geplaatst, maar het geheel is overweldigend door de grootschheid van visie.

Het probleem, dat Poesjkin in ‘Jewgenij Onjegin’ behandelt, werd door hem reeds eerder in de poëmen ‘De Zigeuners’ en ‘De Kaukasische Gevangene’ verwerkt. Verder zijn te noemen ‘De Fontein van Bachtsjisaraj’, ‘Graaf Noelin’, ‘Poltawa’

e.a. Onder den invloed van zijn oude njanja (zoo iets als een baboe in Indië), Arina Rodionowna, door wier toedoen hij de Russische folklore heeft leeren kennen, schreef Poesjkin eenige sprookjes.

Poesjkin begon tamelijk laat proza te schrijven. Behalve de kleine verhalen, die hij onder den naam Bjelkin uitgegeven heeft en die bijzonder belangrijk zijn doordat de geniale dichter zich zóó zeer in het geestesleven van dien door hem zelf geschapen Bjelkin heeft ingeleefd, dat er uiterlijk weinig of niets van Poesjkin zelf te zien is: alles is in den stijl van een Bjelkin geschreven, door den bril van een Bjelkin gezien, aan de gedachtensfeer van een Bjelkin aangepast. Het is niet de geniale dichter Poesjkin, die het schrijft, maar een bescheiden man, met een zeer beperkten horizon, maar met een warm hart.

Merkwaardig is de novelle 'Schoppenvrouw', waarvan de strekking veel grooter is dan de meeste lezers vermoeden. De nieuwste onderzoekingen hebben aangetoond, dat deze novelle het uitgangspunt werd van verschillende werken van de belangrijkste Russische schrijvers (o.a. van Dostojewsky). Dit kan trouwens ook van bijna alle werken van Poesjkin gezegd worden. Poesjkin gaf in gecomprimeerden vorm problemen, die door de latere schrijvers uitgewerkt werden. Het proza van Poesjkin is volgeladen met ideeën, elk gedeelte, elke alinea bevat materiaal voor een nieuw werk. En de Russische schrijvers hebben steeds uit die bron geput, zij hebben de door Poesjkin kwistig gestrooide gedachten benut en in hun romans verwerkt. Er is nauwelijks een tweede voorbeeld van een dichter aan te wijzen, die voor zijn nageslacht zulk een belangrijke rol gespeeld heeft als Poesjkin voor de Russische literatuur nà hem. Zonder Poesjkin is de Russische literatuur van de XIXe eeuw ondenkbaar.

Zijn belangrijkste schepping in proza is de roman 'De Kapiteinsdochter'. Poesjkin geeft in het begin van dat boek een beeld van het vreedzame hoewel eentonige leven van de officieren in de kleine vestingen in het land van Orenburg in 1775. Plotseling steekt een vreeselijke storm op: de kozakken en de lijfeigenen komen onder aanvoering van Poegatsjow (die zich voor keizer Peter III, den overleden man van Katharina de

Groote, uitgeeft) in opstand tegen het regime; de inboorlingen, die door de overheid onderdrukt worden, sluiten zich bij den opstand aan, een groot gedeelte van Rusland valt in handen van de opstandelingen, de lijfeigenen dooden hun landheeren, er ontbrandt een strijd op leven en dood tusschen de twee klassen van de toenmalige Russische maatschappij. De sympathieën van Poesjkin zijn aan den kant van den adel, niet zoo zeer uit 'klassevooroordeelen', maar omdat hij de Russische massa te goed kent om niet te weten, tot welke ontzettende gevolgen een overwinning van een Poegatsjow zou kunnen leiden. Doch tegelijkertijd laat hij ook Poegatsjow recht wedervaren. Poesjkin toont aan, hoe de officieren van die vestingen, wier belangen en aspiraties vóór het losbarsten van den storm zoo laag bij den grond waren, in het uur van gevaar als ware helden handelen en hun leven opofferen om aan hun eed trouw te blijven. Tegen den achtergrond van die gebeurtenissen speelt zich de eenvoudige doch ontroerende liefde af van de helden. Het eenvoudige meisje, dat nooit buiten haar dorp is geweest, gaat naar Petersburg en weet tot de machtige keizerin door te dringen om haar beminde te redden, die door zijn medeminnaar (den verrader Sjwabrin) opzettelijk van verraad beschuldigd wordt om te voorkomen, dat hij het meisje trouwt, dat hem liefheeft. De liefde van het eenvoudige meisje triomfeert over alle moeilijkheden. Poesjkin heeft deze kleine luyden tot het centrum van zijn verhaal gemaakt, en hij heeft het op een wijze gedaan, die den lezer verovert, hem ontwapent, hem het groote in die kleine menschen doet zien.

Evenals in al zijn werken wordt de lezer door den eenvoud van den stijl getroffen. Poesjkin bereikt met behulp van zeer eenvoudige middelen een geheel, dat anderen - zelfs zeer grooten - slechts met behulp van zeer groote middelen kunnen benaderen. Daarbij is zijn stijl klaar en doorschijnend, mist hij zelfs een zweem van geforceerdheid. Wie het proza van schrijvers van een eeuw geleden kent, weet hoe snel de taal veroudert, hoe werken, die een eeuw geleden de menschen boeiden, nu hopeloos verouderd zijn. Het proza van Poesjkin is nu even frisch en aantrekkelijk als honderd jaar geleden. De lezer denkt steeds bij zich zelf: maar dat is heel eenvoudig, dat

kan ik ook. Hij vergist zich natuurlijk: hij kan het niet, alleen de allergrootsten zijn in staat zoo iets te scheppen.

Bij het lezen van de gedichten en verhalen van Poesjkin krijgt ge den indruk, dat Poesjkin spelenderwijze schreef, dat het scheppen hem hoegenaamd geen moeite kostte. Dat is echter alweer een vergissing. Poesjkin was een harde werker, hij bestreed in woord en geschrift de oppervlakkige meening, die in vele kringen nog steeds heerscht, als zou de dichter, de door God begenadigde, de uitverkorene, niet hoeven te werken, als zou hij slechts op de inspiratie moeten wachten: zoodra de inspiratie komt, hoeft hij maar neer te schrijven, wat hem ingegeven wordt. Poesjkin toonde telkens weer aan, dat dit een dwaasheid is, dat de schrijver werken moet, dat niets van zelf komt. Hij zelf werkte zijn leven lang. Wie zijn aanteekeningen, ontwerpen, enz. leest, wordt getroffen door de geweldige hoeveelheid arbeid, welke die merkwaardige man verzetten kon. Hij stelde in alles belang, dacht over alles na, trachtte alles zelf te onderzoeken, controleerde elke mededeeling. Daarbij las hij ongeloofelijk veel. Dit was voor hem zoo iets van zelf sprekends, dat hij zijn Onjegin een respectabele bibliotheek laat doorwerken, meer dan een Onjegin waarschijnlijk ooit gelezen heeft.

Een andere eigenaardigheid van Poesjkin was zijn eenvoud. Hij haatte elke gekunsteldheid, elke opgeschroefdheid, hetgeen in zijn tijd iets ongehoords was. Zijn stelregel was: alles moet zoo eenvoudig als maar eenigszins mogelijk is gezegd worden. En hij wist dit in de practijk door te voeren, waarbij hij nooit droog werd, geen platheden kende.

Poesjkin was de schepper van de moderne Russische literatuur. Tegelijkertijd was hij de schepper van het moderne Russisch, van de literaire Russische taal, die vóór hem in embryonalen toestand verkeerde. Het was aan zijn werk te danken, dat de Russische literatuur in de XIXe eeuw zulk een ongekende vlucht kon nemen: hij heeft aan de schrijvers, die na hem kwamen, een werktuig verschaft, soepel en sterk, een taal, die zich wat haar schoonheid, uitdrukkingsvermogen, diepte en kracht betreft met de allerschoonste talen der wereld kan meten.

Iets over een aankomend dichter door Dr. Willem Kloos.

(Barend de Goede. Tusschen twee vuren. Uitgave van J.H. Kok N.V. te Kampen.)

Als altijd bedaard-eenvoudig, zonder eenige ijdele zelfverheffing geleefd hebbend mensch, die nu reeds zeven-en-vijftig jaren spontaan en krachtig en haast altijd vredig heeft medegeholpen om de Hollandsche lettren op een hooger plan te brengen en te houden, waartoe ik zelf in 1880 den eersten kalmen kritischen opstuw van uit mijn achteraffe psychische Onbewustheid gaf, die gelukkig, ondanks elken tegenstand, logisch-willend en steviggezond is gebleven, interesseer ik mij nog telkens weer, zooals te allen tijde vroeger, voor elk nieuw jong dichter in wien iets echt-levends blijkt te bestaan. En tot deze heb ik nu gemerkt, dat met zijn bundel Tusschen twee Vuren ook Barend de Goede is gaan behooren.

* * *

Duidelijke verzen en duistere verzen, in de allereerste jaren van mijn opkomst, toen ik inwendig reeds altijd werkzaam, en breed-geestlijk bezig, staeg solied maar stilweg mijn best had te doen om niet onverhoeds door de tegen mij instrevende willetjes van anderen omvergegooid te worden - maar, gelukkig, kon ik altijd op mijn eigen geestelijke beenen blijven staan - duister en duidelijk, herhaal ik, waren in dien tamelijk-egalen tijd twee allerzonderlingste want natuurlijkerwijze geheel en al subjektieve stopwoorden, waarmee de recensenten van een halve eeuw geleden

menigmaal speelden om van iets af te komen wat boven hun eigen aanvoelingsvermogen en begripsmacht ging, die beiden tamelijk zwak waren gebleven, omdat zij diepst-in uit zichzelf geenerlei psychisch benul van de letteren hadden noch zelfs veel gelezen. En daar het publiek in het algemeen in een soortgelijk geval verkeerde, hoogstens las dit wel eens een krantartikel, dat door zijn nuchteren inhoud dadelijk bij de menschen kon inslaan, waanden zij er zeker van te zijn, hun plaatsje van literair beoordeelaar te zullen behouden als zij in dezen gelijk-op oordeelden met de meerderheid, zoodat deze, hierdoor gestreeld, onwillekeurig 'ja' zou kunnen blijven knikken tegen wat zij las in haar orgaan.

Populair, dus dadelijk verstaanbaar voor den eersten den besten dus zelf ondichterlijken mensch moesten alle uitgegevene verzen gesteld zijn en dus b.v. van den goeden Nicolaas Beets, die in zijn eerste jongemansjaren een zekere mate van snel bevattingsvermogen en uitbeeldingskracht voor het daaglijksche gedoe van gewone menschen blijkt bezeten te hebben, nam men dus ook zijn daarna gekomene zedekundige rijmen aan voor goede dichterlijke munt. Ik moet eerlijk bekennen, dat ik als jong dichterlijk dus voor natuur en menschlijkheid dikwijls snel-ontvanklijk mensch reeds er absoluut niets in kon vinden, op eenige realistische gedichtjes na, wat mij trof. Die van J.J.L. ten Kate behaagden mij een beetje meer soms, omdat ik er een veel echtere, rhythmische beweging in vond, die Beets, als rijmer, behalve in de Damiaatjes b.v. meestentijds heeft gemist. Ja, Ten Kate bezat, op zijn eigene wijze, een van binnen uit stuwende en aangename oratorische geaardheid, die velen van vroeger beviel en die mij zelf nog soms voor eenige oogenblikken prettig kan doen meewieglen op den gang van zijn verzen. Maar Beets had daar niets van. Sinds hij er mee moest ophouden om in zijn verswerk nadoenerig-romantisch te zijn, werd hij krachtens zijn beroep niets anders meer dan een minzaam-vredig betooger in proza of in weinig suggestieve maat.

Ik kwam er toe - ik weet niet op welke inwendige wijze van verst-in levend onderling verband - om deze niets kwaads-bedoelende karakteristiekjes te geven, die al lang in mij geleefd hebben, door het niet zonder genoegen onbewust fijn-auditieve en visueele doorspeuren der verzen van dezen modernen poëet.

Hij schrijft betere want niet zoo saaie rijmstukjes als Beets heeft gedaan, want hij heeft iets in zich meegekregen van de makkelijkdoende vlotheid van Ten Kate, maar tegelijkertijd bezit hij iets fijnerziends in zijn geest dan de wel wat al te vage breedheid van de op sommige plaatsen nog altijd eenigszins waardeerbare vloeiendheid van Ten Kate's Schepping, en daar ik mij gelukkig nog steeds ferm-geestlijk weet te houden - want dit hangt altijd meer samen met de inwendigste Psyche dan met het somtijds brooze lijf - hoop ik en vertrouw ik, dat ik het mag beleven om Barend de Goede, dien ik niet persoonlijk ken, als ik eens waarlijk oud word, te mogen begroeten als erkend poëet. Want thans ontbreekt daar nog wel eens een enkle kleinigheid aan. Ik wil hier niet in het openbaar gaan strubbelen over enkele rhythmische onhandigheden, die ik in zijn verzen ontmoette. Ik ben nooit in mijn kritieken een abstrakt doend redeneerder geweest, die de puntjes op elke I zet, krachtens een vroeger door andere menschen bedacht systeem. Neen, ik ben in mijn kritieken en beschouwingen en in mijn handelingen en denken, bv. in mijn verzen, nooit iets anders geweest als een logisch levend mensch, die bij al zijn werken en woorden blijft uitgaan van den diepsten Grond achter zijn aldiepst menschlijk Wezen en doen dien hij zijn Ziel voelt te zijn, zonder dat hij ondanks al zijn peinzen en dan langzamerhand iets bevroeden gaan, ooit anders dan heel vaag intuitief heeft kunnen raden wat dat Diepste Allerverste in hem eigenlijk binnen in zichzelf is, ofschoon hij den invloed er van op zijn gewone sterflijkheid als bewuste jongeman reeds ging bespeuren. Ik heb dat allerverwijderdst Inzijn mijner Algeheelheid dan ook altijd hooggehouden of, juister nog, het hield zich zelf hoog en heeft den meer naar buiten liggenden kant van mijn geest belet om ooit laag, dus bv. leugenachtig te doen. Ik ben altijd sinds mijn allervroegst zorgvuldiglangzaam proevend en dan van 't allerbinnenste uit psychisch nadenkend schrijven reeds een beoordeelaar geweest, die er zich voor hoedde om zich ooit in zijn ernstig-geestlijk prozawerk te laten besturen door zijn stemmingen, zoodat ik altijd ook op mijn tegenwoordigen verderen leeftijd nog alles volledig kan blijven onderschrijven wat ik als kritikus vroeger op het papier heb gebracht. En ik denk hier volstrekt niet zoo over het prozaschrijvende deel mijner Eigenheid uit met mijzelf ingenomene

ijdelheid, aan welke zotte eigenschap ik nog nooit ben gaan lijden: in het spreken met anderen zeg ik haast nooit iets over mijzelf, omdat ik als nog half-kinderlijke jonge jongen van 14, 15 jaren reeds tot het stille besef ben gekomen, dat ik verkeerd deed met over mijn diepst-in altijd eenzaam blijvend Zelfje iets tegen schoolkennisjes of in mijn huisgezin te zeggen, daar de eerstgenoemden dan zwegen omdat het hun volstrekt niet interesseerde, en de saem met mij wonenden hetzelfde deên. En zoo bleef ik dus stil lezen en vanzelf daartusschendoor gelaten mijmeren en werd dan als met een electrisch schokje van tijd tot tijd getroffen omdat er uit mij een heelemaal in mij blijvend gevoel sterk beslist naar boven kwam wat ik nooit had gehoord dus vóór dien tijd niet wist. En als ik dan een of twee dagen later in mijn eentje wandelde en eigenlijk aan niets dacht - ik keek alleen maar links en rechts, - werd ik een oogenblik kalm verbaasd soms, daar ik merkte dat er onverwacht, want heelemaal spontaan, een soort van vervolgje op dat eerste denken in mij rees. En dan trachtte ik met mijn bewusten wil logisch dat denken voort te zetten; maar dat lukte mij dan slechts een heel kort poosje, want dan moest ik weer een langer of korter tijdje wachten tot dat denken van mijn binnenste geaardheid zich aan mijn bewustheid had geopenbaard opnieuw en in zuiver logisch verband met het vorige zich bleek voortgezet te hebben. Zóó is o.a. mijn bekende Inleiding tot Jacques Perk ontstaan. Dat eerste meer belangrijke proza-opstel heeft mij ongeveer twee maanden gekost, voordat het volledig in orde was gekomen. Maar natuurlijk is het Allerdiepste van mijn Binnengeest langzamerhand in den loop van vijftig jaar wat meer ervaren, dus knapper geworden in het uitspreken zijner bevindingen, zoodat ik thans geregeld iedere maand op schrift kan brengen, wat hij mijner meer gewone Daagschheid mee te deelen wenscht. En hetzelfde vertoont ook mijn met mij te saam geborene aanleg voor het schrijven van verzen, die zich een tijdlang nu een 30 of 40 jaar geleden langzaam werkend voor een tijdje heeft laten tot zwijgen brengen, omdat de toenmalige pers altijd maar door ging smalen weer, als zij in rijm en maat iets van mij onder oogen kreeg, zooals zij dat tegenwoordie ook nog wel eens een enkele maal pleegt te doen als een journalist persoonlijk reden meent te hebben teneinde zichzelf en zijn eigen innerlijk willen te kunnen

blijven handhaven, om mij kort en bondig en niet vriendelijk een beetje naar beneden of op zijde te duwen. Doch ik voel mij gelukkig nog jeugdig want stevig en ga het dus zwijgend voorbij, behalve als er zware vergissingen daarbij worden gemaakt. Maar dat dit niet zoo dikwijls meer gebeurt, vindt zijn oorzaak in de feitelijke mededeelingen, die ik overal waar dit volstrekt noodzakelijk wordt, van tijd tot tijd te doen placht en pleeg, en waarop dan vroeger soms werd geantwoord, dat Willem Kloos weer over zichzelf had uitgeweid. Terwijl ik dan toch in waarheid niets anders had gedaan als de door andren in hun subjektieve stemming neergeschrevene dwalingen omtrent mijn letterkundig leven en mijn altijd logisch-voelen blijvende persoonlijkheid door de historische feiten, die ik altijd volkomen eerlijk en rustigvoelend weergeef, voor goed dus ook voor de verste toekomst, als deze zich nog om mij bekommeren wil, te wederleggen.

Ik bekommer mij wezenlijk niet zoo intensief meer als vroeger soms erom, of ik na mijn later afsterven voorgoed zal zijn verdwenen in den Eeuwigen Oergrond van alles, of dat ik dan nog zou moeten verder leven met behoud van mijn Bewustzijn in een ander soort van bestaan, in een metapsychisch Aanzijn. Ik heb hier altijd van knaap reeds uit mijzelf ziend en denkend en alles onderzoekend en onbaatzuchtig voelend eerlijk en verstandig gewerkt en gehandeld en diepst-in heb ik mij krachtig gehouden ondanks alles wat mij overvallen kwam. En nog zwaarder dan de eerste helft van mijn leven hier zal een nog eventueel verder voortduren van mijn eerlijk wetend willen allicht niet kunnen wezen. Maar in elk geval, zoolang ik tenminste geestlijk-krachtig kan blijven, zal ik hier mijn best blijven doen voor de Nederlandsche letteren.

Ik verdiep mij nog altijd geestlijk-intensief en volkomen neutraal in alle dichtwerken die ik lees, zooals ik daar nu reeds meer dan een halve eeuw geleden mee begonnen ben te doen en dus als hoe langer hoe fijner doorvoeler van alle soorten van dichtkunst, vermag ik over deze 43 blz. het volgende te zeggen.

B. de G. is een Christlijk-geloovig dichter, wat ik natuurlijk best vind, omdat zijn godsdienstigheid een echt dichterlijke dus niet stijf-koel predikende gevoelsstaat van zijn innerlijkst Wezen blijkt te zijn, niet op de manier van, want veel jeugdiger en zachter

maar toch even echt als het Christelijke voelen van Joh. van Vollenhoven en dat van Jeremias De Decker, welken beiden zeventiende-eeuwers ik als mensch-en-dichter altijd zeer genegen geweest ben en blijf.

Wat de innerlijkste aard en beteekenis van het heele leven en alle letteren is, ik ben er als knaap reeds heel spontaan en diep van uit mijn geestelijke Eigent over na gaan denken, omdat ik als klare en stellige geest mij nooit voor sterke beweringen van anderen en allerminst voor die der Massa lang en eerbiedig buigen bleef. En dus ging ik mij spontaan toeleggen op de studie der letteren, omdat ik daarin vooral den diepen geest soms aantrof, die in alles leeft. En dien geest leerde ik langzaam-aan hoe langer hoe scherper en fijner ervaren, want aanvoelen. En zoo kan ik hier met vredige verzekerdheid, voor zoover een weer vergaan moetend verzekeraar van iets overtuigd kan zijn, verklaren, in de letterkunde heb ik bewezen dit te vermogen, dat er in dezen auteur van nog niet altijd volmaakte verzen iets echt geestlijk levends bestaat, wat hem verder kan brengen.

In Indiaansche folklore - een rijke bron van nog weinig bekend schoon door Cornelius Conyn.

Wanneer wij over Indianen hooren spreken gaat onze gedachte onwillekeurig uit naar de Roodhuidgeschiedenis die we in onze jeugd lazen, naar de helden van Aymard en Cooper of naar Winnetou en de Witte Bizon van Karl May. Wij denken aan wilde volksstammen, aan sluwe en wreede krijgers die de arme pioniers beloerden en wanneer zij de kans kregen vermoordden. Dat men eigenlijk andersom moet redeneeren en de fiere, nu bijna uitgemoorde volken beklagen, die oorspronkelijk de bezitters van Noord en Zuid Amerika waren, dat komt minder gemakkelijk in ons op.

Vaag weten wij dat de eerste Spaansche ‘conquistadores’ die bezit namen van de Mexicaansche kuststrooken, een uiterst geraffineerde en hoogstaande beschaving aantroffen bij de Inca's, een beschaving echter die onherroepelijk verloren is gegaan en waarvan slechts heel weinig overblijfselen zijn gebleven. Dat echter ook de Noord Amerikaansche roodhuiden, wier nazaten op enkele ‘reservations’ door de regeering teruggedrongen een moeizaam bestaan leiden, tot op heden toe nog de dragers zijn van een uiterst interessante cultuur, waarvan vooral de ethiek en de artistieke uitingen van belang zijn, is minder bekend. Hun wonderpoëtische natuurgodsdienst, hun hoogstaand en origineel begrip van leven en dood, hun zangen en vooral hun dansen zijn even zooveel openbaringen voor den zoeker die voor het eerst met dit volk in aanraking komt, dat ondanks slechte economische omstandigheden en funeste Amerikaansche nivelleerings en

standarizatiestreven, eigen karakter en eigen volksgebruiken tot op heden toe zuiver in stand heeft weten te houden.

Terloops zij opgemerkt dat de twee eenige werkelijke artistieke waarden die Amerika tot nu toe aan de wereld geschonken heeft - behalve een nog steeds in evolutie zijnde moderne litteratuur - beide het eigen goed zijn van gekleurde rassen: ik doel hier in de eerste plaats op de wonderlijke 'negro spirituals', geestelijke zangen zooals die voor het eerst door beroemde negerzangers als Roland Hayes en Paul Robeson werden gepopulariseerd en dan verder de nog zoo goed als onbekende Indianenliederen, van dikwijls roerend eenvoudige schoonheid doch door ingewikkeld rythme en ontbreken van harmonisatie moeilijk voor de 'bleekgezichten' in de oorspronkelijke vorm te zingen. Van de hand van de Fransche componiste Mme Herzchen Clement, die jarenlang onder de Indianen toefde, verscheen onlangs een bundel nagecomponeerde liederen, die zoo goed als mogelijk was de oorspronkelijke vorm aanpaste aan Europeesche instrumenten en zangtechniek.

Volledigheidshalve moeten ook de nu eens wilde dan weer weekromantische 'cowboy songs' worden genoemd, van een werkelijke kunstwaarde, merkwaardig product van half Noorsche, half Spaansche oorsprong en waarin de Roodhuid invloed zeer goed te herkennen is.

Bij het bespreken van de stammen die nu nog in N. en Middel-Amerika leven denken wij in de eerste plaats aan de drie voornaamste volken die zich als zoodanig nog van een eigen nationaliteit bewust zijn en temidden van de steeds voortschrijdende Amerikaansche beschavingsmanifestaties die tot in alle uithoeken van het reusachtige werelddeel doordringen min of meer stand hebben weten te houden en op de hen door de regeering aangewezen plekken grond hun eigen leven kunnen volgen, zooveel mogelijk als hun voorouders dat deden. Die drie stammen zijn de Hopi, de Sioux en de Comanchen, onderling weer in tal van afdeelingen gescheiden met een verschillend dialect en lichtelijk afwijkende gebruiken en zeden.

Alle Indianen echter weten zich door een soort geheime gebarentaal onderling verstaanbaar te maken en ook hebben zij

andere codemiddelen als vuren en trommelslagen waardoor berichten bliksemsnel van de eene naar de andere stam kunnen worden gezonden, duizenden kilometers ver.

Geen beter middel is er om de ziel van een volk te leeren kennen, dan iets te weten te komen omtrent zijn Godsbegrip en Godsdienst. Die van de Roodhuiden is een uiterst simpele en tevens vol poëzie. Het is een natuurgodsdienst, in volle beteekenis van het woord. 'The Great Spirit', de Groote Geest, de AlVader, is overal aanwezig en manifesteert zich in alles. Niets is dood, zelfs de rots heeft zijn eigen leven. De tempel van den Indiaan is de Natuur zelf, de Dood is slechts een overgang naar een verder leven in een andere sfeer. De krijger gaat na zijn dood naar de zalige jachtvelden, waar hij alles zal vinden wat zijn krijgerhart maar kan begeeren. Vandaar ook dat de Indiaan nooit treuren over een doode, ondanks het natuurlijk gevoel van smart bij het verscheiden van een die dierbaar was. Zij weten dat een fase van het leven is afgesloten, dat een andere begint. Sommige stammen zelfs hebben feesten ter eere van de afgestorvene, waarbij ieder zich verheugt over het betere lot dat de doode nu ten deel zal vallen.

Merkwaardig is het scheppingsverhaal zooals de Arapahoe Indianen dat vertellen: Aan het begin van het Al was de wereld met water bedekt. Er was slechts een plekje grond droog en daarop zat de eerste Arapahoe Indiaan. Toen de Groote Geest naderbij kwam zag hij de sterveling huilen en hij vroeg hem de oorzaak. 'Omdat ik eenzaam ben en geen land heb' was het antwoord. Daarop beval de Groote Geest aan een schildpad die langs kwam zwemmen een drooge plek gronds te ontdekken en even later wandelde de Arapahoe Indiaan tezamen met de Groote Geest door een verrukkelijke beboschte landstreek. Aan een meer gekomen wierp de Arapahoe Indiaan een steen in het water die zonk. 'Zoo zullen je kinderen zijn', zei de Groote Geest. Daarop nam de Indiaan een tak op, die op de watervlakte bleef drijven. 'Waarom niet zoo', vroeg hij, doch de Groote Geest antwoordde hem dat zijn nakroost dan te talrijk zou worden. Hij beloofde hem echter dat alle stervelingen direct na de dood in zijn rijk zouden worden opgenomen en met de woorden, die het credo van elken Roodhuid zijn 'Weersta moedig je vijanden, wees trouw aan je vrienden', verdween hij.

De Indianen zien in alle natuurverschijnselen manifestaties van het groote Al, en deze symbolen aanbidden zij, echter met de uitgesproken overtuiging dat het slechts symbolen zijn voor de eene, groote macht. Zoo is de zon, de groote levenmaker, voorwerp van altijddurende aanbidding omdat zij 'het venster is waardoor de Groote Geest op de Aarde neerziet'.

Zoo is Moeder Aarde heilig en zoo is ook de maïs, het koren van den Indiaan, die in alle ceremoniën een groote rol speelt.

Zooals bij zoovele primitieve of natuurvolken speelt de dans een groote, een overwegende rol in het leven van den Indiaan. Voor het meerendeel zijn het religieuze dansen, waaraan soms alleen de priesters, doch meestal het heele volk deelneemt, d.w.z. alle mannen, daar de vrouwen, over het algemeen minder in tel, slechts in sommige dansen hun aandeel hebben. Ook zijn er solodansen van de cacique, de medicijnman, die meestal een bezwerend karakter dragen, ter heeling van een zieke en ten lest zijn er ook de clowndansen.

Zon dansen zij hun gebeden, met stampende voeten dringen zij als het ware hun wenschen Moeder Aarde in, daar heel hun Godsdienst een dienst is van de Aarde en haar verschijnselen. Zij voelen zich verwant aan haar, en als zij zingen zoowel als bidden zal het vooral zijn om aardsche verschijnselen: om regen of groei of bevruchting of koren.

Sommige al te preutsche Amerikaansche toeschouwers die bij de groepdansen werden toegelaten beklaagden zich over het wilde of obsceene karakter van sommige dansen en inderdaad heeft de regeering enkele dezer dansen zooals die van de gewone Krijgers verboden. Aan deze dans namen alleen zij deel, die gewond en uitgeput, doch zegevierend uit de strijd terugkwamen en tegenstanders hadden gedood. Op de eentonige, altijd wilder wordende muziek van de tamtam, de met dierenhuid bespannen en met stokken bespeelde trommel, dansten de krijgers, zich verwoed werend tegen de geest van hun slachtoffers. Hun extase bij het urenlang rondgaan werd soms zoo opgezweept dat zij doordansten tot zij geheel uitgeput neervielen en soms aan de gevolgen stierven.

Wat het gewaagde karakter van sommige andere dansen

betreft, dat is eenvoudig een kwestie van standpunt innemen. Voor de Indianen is alles natuur en natuurlijk, voor hen is het leven van de mensch gelijk aan dat van een plant of van een dier en het voortplanten van plant of bloem even gewichtig en even simpel als dat van de mensch. De werkelijke sensueele dansen, waaraan beide sexen deelnemen, dansen wier hoogtepunt soms tot een orgie wordt zooals bij veel Afrikaansche negerstammen, zijn bij de Indianen geheel onbekend, in de eerste plaats reeds daarom daar vrouwen slechts zelden aan de dans deelnemen.

Een dans die alleen door vrouwen wordt uitgevoerd is die van de Maïs, een heilige dans waarbij al de fases van zaaien en groeien en plukken en toebereiden wordt uitgebeeld. Daarentegen nemen zij altijd deel aan de zangen die de voornaamste begeleiding van de dansen vormen, tezamen met tamtam en ratels, een enkele keer een houten fluit, die voornamelijk ter begeleiding van liefdeszangen wordt gebruikt.

De Indiaansche muziek is heel merkwaardig, harmonie is afwezig en alles is op het rythme gebaseerd. Bij de dansen krijgt men soms vier verschillende rythmes door elkaar heen: die van de zang, die van de trommel, die van de dans en die van de ratels, terwijl daarbij dan indien het een niet religieuze groepdans is, de clowns door het schijnbaar tegen alles in dansen nog een eigen rythme scheppen, waarbij toch vreemd genoeg de eenheid van de totaalindruk bewaard blijft.

De zangen zijn velerlei, in verschillende dialecten gezongen, die de stammen graag van elkaar leeren, want elk volkje op zichzelf brengt vaak bezoeken aan buren waarbij de stamhoofden elkaar beginnen groetzangen toe te zingen.

Hieronder volgt de Sioux tekst en de vertaling van zoo een groetzang:

Nika Tepe Wiskata
Shan dopie ta
Nika Tepe Wisata
Douka shang tapa taï

Een-zaam is mijn wigwam
En o! hoe zwaar is mijn hart
Eenzaam is mijn wigwam
Op beiden vallen schaduwen.

De magische zangen, door den medicijnman gezongen, nemen een groote plaats in. Zij worden door een soort ratels begeleid, leeren knodsen, bekroond met een adelaarsdonsveer, symbool van het eeuwige leven. Dat er een groote teederheid en een groote liefde voor de kinderen schuilt in het hart van den Roodhuid bewijzen het groote aantal wiegeliederen van een droevige melodieusheid, simpel en puur. Hieronder volgt de vertaling van een van de Fransche teksten, die ook al weer een gebrekkige vertaling van het origineel is, maar die toch een idee geven van de gedachte van een Indianenmoeder, die al bij voorbaat de smart voelt van een jong leven dat aan de krijg gewijd altijd bedreigd is, doch die zichzelf genoeg weet weg te cijferen om hem van het begin aan de hooge principes van moed en durf in te prenten:

Ha, wanja, hajaja....
Mijn kindje zal opgroeien tot een man.
Hij zal een fiere krijger worden.
In de dalen zal hij het gevaar ontmoeten,
De horizon, de wapiti en zelfs de vijand.
Als hij groot geworden is,
Zal hij ze allen dapper bevechten.
Als het noodlot mocht willen dat hij de dood ontmoet
Dan zal hij die even nobel weten te begroeten
Als het hert, of de antilope, of de wapiti.
Moedig zal hij weten te scheiden,
Zonder het leven te betreuren.
Ha wanja, jahaja....

Er is nog een andere categorie solozangen, die gezongen worden tijdens het malen van het koren. De stem van den Roodhuid, ongeschoold natuurgeluid, is dikwijls van een diepe, bronzen warmte, met onverwachte en hooge falsetto uithalen, melankoliek, soms van een zeurige, opdringerige kwaliteit die op den langen duur een hypnotisch effect teweeg brengt, iets waarvan de medicijnman dikwijls in zijn heelzangen gebruik maakt. Achter al die soli of koorzangen voelt men meer dan met het zich bewust is, een groote macht, een manifestatie van de oudheid, van wonderbaarlijke kracht en intens beleven; een oud volk, dat

de aanbiddingsdienst der voorouders nog steeds en met overtuiging, in eere houdt.

Bij het dansen zingen de Roodhuiden in koor, ja ook zij die niet aan de dans deelnemen stemmen mee in met het lied. De stemmen vergaan in elkaar tot een machtig geheel, de ratels en het geklik van de metalen ornamenten geven een ondertoon van strakgespannen rythme, uiterst moeilijk voor ons Westerlingen te benaderen of te imiteeren.

Alvorens de dansen nader te bespreken wil ik een der meest karakteristieke medicijnmanzangen citeeren, waarin men zich rekenschap kan geven van het hypnotisch effect veroorzaakt door de eentonig gezongen tekst, waarvan de hieronder afgedrukte zinnen elk viermaal worden herhaald en die de patiënt volgens een zuivere 'Coué' methode behandelen. Daar een Roodhuid mij verzekerde dat de vertaling van Dr. Washington Matthews die acht jaar lang onder de Navajo Indianen vertoefde een zeer juiste was, laat ik die onvertaald volgen:

In the home made of the dawn
In the home made of the twilight
In the home made of the dark cloud
Where the zigzag lightning stands high on top -
O! Male divinity, come to us.

With your mocassins of dark cloud
With the zigzag lightning flung over your head
With the rainbow hanging high over your head
O! Male divinity come to us soaring.

I have made your sacrifice
In have prepared a smoke for you
O! Restore my feet for me.
Restore my legs for me,
Restore my body for me,
Restore my mind for me,
Restore my voice for me,
Today take away your spell from me!

Far off from me it is taken
Far off, you have done it.
Happily my interior becomes cool
Happily my eyes regain their power
Happily my legs regain their power
Happily my head becomes cool
Happily I hear again
Happily my spell is taken off me
Happily may I walk!

In beauty I walk, with beauty before me, with beauty
behind me, with beauty below me, with beauty above me,
with beauty all around me, I walk. In beauty it is finished.

Nathalie Curtiss, de groote expert op het gebied van Roodhuidfolklore vrucht van een veeljarige studie waarvan zij de blijken in een hoogst interessant boek heeft neergelegd 'The Indians Book', doch die deze kennis met de dood moest bekoopen toen zij trachtte in de allerdiepste religieuze geheimenissen in te dringen, waarvan alleen de hoogere medicijnmannen kennis hebben, heeft eens het volgende van de Indianen gezegd: 'De beste vrienden van dit volk zijn de artiesten omdat deze kunnen aanvoelen dat in elken Roodhuid de ziel van een kunstenaar woont.' Indien dit zoo is, dan komt dit het best tot uiting in de groepdansen waaraan alle leden van de stam op de een of andere tijd van het jaar moeten deelnemen. En niet alleen in de danskunst uit zich die artisticiteit, ook in het zingen en in de kunst van de lichaamsbeschildering, of door het maken van de soms prachtige dansmaskers en ook door de 'zandteekeningen' die een onderdeel van vele religieuze ceremoniën vormen en waarbij met verschillende kleuren zand symbolische figuren worden gemaakt, soms in het openbaar op de grond, meest in de geheime beslotenheid van de 'kiva' het huis van den medicijnman.

Voor den oppervlakkigen beschouwer lijkt het of de meeste Indianendansen hetzelfde karakter hebben: het is een urenlange

kringzang waarbij in verschillend tempo met de voeten op de grond wordt gestampt. Kenners echter weten dat elke kleine detailwijziging een groote beteekenis heeft, daar velerlei symbolen geweven worden in het kleurige patroon van de dans die in wezen een vorm van aanbidding is. De groote jaarlijksche groepdansen vallen dan ook samen met de feesten, die meestal van zes tot veertien dagen duren, en waarvan de climax altijd op de laatste dag door een groepdans gevormd wordt, waarin de adoratie van de natuur in de Godheid de hoogste uitdrukking vindt.

Dikwijls ook bestaat een deel van de dans uit een pantomime, waarbij de gemaskerde personen de Godheden voorstellen, d.w.z. die natuurmachten die als zoodanig aangebeden worden, doch die allen verpersoonlijkingen zijn van de Groote Geest. Blanken, die de groepdansen die op de laatste dag van het feest worden gegeven, kunnen bijwonen, zijn slechts zeer zelden toegelaten tot de ‘kiva’ het huis van den medicijnman, waar de andere ceremoniën, zooals de dramatische Godslegenden, worden uitgevoerd. Dat het hier werkelijk om een heilige traditie gaat blijkt wel uit het feit dat allen die aan zoo een ballet deelnemen van te voren geestelijk zoowel als lichamelijk grondig gereinigd moeten worden. Een danser, een uitverkorene die bij deze voorbereidende dansen meewerkt, vast enkele dagen van te voren, ook wordt hem een braakmiddel toegediend en daarna wascht hij het lichaam en het haar, alvorens zich met de voorgeschreven figuren te beverven. Ook de kostuums en de maskers, meest van gedroogde buffelhuid gemaakt, in schrille kleuren beverfd, bekroond met de heilige adelaarspluimen, worden met de grootste zorg enkele dagen voor het feest in orde gebracht. De medicijnman houdt zeer streng toezicht opdat alles tot in het uiterste nauwkeurig verzorgd is.

Dit alles gaat volgens strikt voorgeschreven wetten en tradities, waarvan soms de Indianen zelf de beteekenis niet begrijpen; het is alleen de medicijnman die de sleutel tot al die geheime teekenen en symbolen heeft doch deze wetenschap is hem heilig en nooit zal hij een blanke iets daarover meedeelen. Zelfs de enkele ontdekkingsreizigers die jaren lang temidden van hen leefden en bij

enkele geheime diensten werden toegelaten, konden niet tot de kern van dat alles doordringen. Ongetwijfeld echter beschikt de medicijnman over occulte of hypnotische machten, die hem in staat stellen voor ons onbegrijpelijke resultaten te verkrijgen, bijvoorbeeld gedurende die meest geheimzinnige aller dansen, de ratelslangdans, waarover ik het straks uitvoeriger zal hebben.

Hij, de cacique, is in werkelijkheid het spiritueele hoofd van de stam, de bemiddelaar tusschen de leden en de Groote Geest. Hij ook is de eenige, in deze werkelijke communistische samenleving waar ieder de ander helpt en slechts zelden persoonlijke eigendommen vergaart, die vrij is van werk, zijn velden worden voor hem bebouwd en zijn voedsel wordt door de stam verstrekt. Het schijnt echter jaren van studie en meditatie te vereischen alvorens de hulppriester tot deze hooge onderscheidingspost komen kan, want de meeste medicijnmannen zijn oud.

Bij de religieuze dansen treden het meest op de voorgrond die welke uitgevoerd worden tijdens de feesten om de regen af te smeeken. Ook die ter aanbidding van de zon nemen een groote plaats in. Daarna komen die welke om bevruchting vragen, voor land of mensch of dier. Ook worden er jaarlijks dierdansen gehouden, waarbij de dansers als buffels of vogels of herten verkleed zijn. Meestal wordt een jacht gemimeerd en altijd is de clown aanwezig die de onhandige Amerikaan persifleert, of de lummel die over zijn geweer valt, of de weg kwijt raakt, of door het hert op de grond wordt gegooid. De Indiaan heeft een groot en zuiver gevoel voor humor en deze komt prachtig in al deze balletten tot uiting. De esoterische meening van deze dierdansen ligt echter dieper dan het uitbeelden van een jacht: het wil terugvoeren tot de tijd toen de mensch en het dier nog vredig tezamen leefden in de gelukzalige velden van de onderwereld (de hemel der Roodhuiden ligt onder de grond) de oorspronkelijke verblijfplaats van al wat leeft, en waar nog steeds de Goden verblijf houden die er na hun dood de menschen verwelkomen met overdaad van voedsel en uitgestrekte jachtvelden vol wild (het Germaansche Walhalla idee).

Zoo men ziet is hier, evenals bij de Godendansen met de maskers, het begrip dans en drama nauw verwant. Het is de oprechte

religieuze expressie van een primitief volk en evenzeer gebed als dramatische uitbeelding, dateerend uit de tijd toen beiden nog één waren. Hierbij zijn de eerste Grieksche Dyonisos drama's en ook de middeleeuwsche mysteriespelen te vergelijken.

Andere, zeer belangrijke danslegenden, zijn die van de oorlog. De oorlogsdansen hebben echter nu voor de Indianen alle be teekenis verloren en zij worden alleen nog als een soort kunstvorm opgevoerd. De meest beroemde zijn de krijgsdansen van de Comanchen en daar alle andere Roodhuidvolken veel reizen en graag de zang en dansvormen van hun broeders overnemen, worden deze dansen bijna door het heele land, op alle reservations gelijk gedanst, met kleine detailafwijkingen.

Tot het gebied van de solodansen behooren die van de clowns, merkwaardige reizende hermieten die van stam tot stam trekken en die tevens dikwijls heelmeesters zijn. Met een ongeloofelijk gevoel voor humor beelden zij voorvallen uit het dagelijksch leven potsierlijk uit, doch daarnaast volvoeren zij ook heelmeesterdansen, van een merkwaardig hypnotische werking, die reeds meer tot het gebied van den medicijnman behooren.

De solodansen van den medicijnman duren, wanneer er patiënten moeten worden genezen, negen dagen. De eerste dagen worden als gewoonlijk met geheime ceremoniën doorgebracht, zandteekeningen in de ‘kiva’, gebeden, zweetbaden en braakmiddelen voor de patiënt en oprichten van een altaar. Op de laatste nacht wordt tot het ochtendgloren doorgedanst en hieraan nemen dikwijls ook de andere leden van de stam deel.

De meest bekende aller dansen die elk jaar duizenden toeristen naar de ‘reservations’ lokt, is de ratelslangdans, die gehouden wordt om regen af te smeeken. Deze openbare uitvoering is het eind van een zestiendaagsch feest, dat zich bijna geheel in de ‘kiva’ het huis van den medicijnman afspeelt en waarbij nooit een blanke wordt toegelaten.

Het begint met de preparatie van de dansattributen, de gebedstokken, hel beschilderd, die in de grond worden gestoken, het maken van kunstzinnige zandfiguren, het vasten en reinigen van de dansers zelf en het oprichten van een altaar. Deze vierhoekige verhooging is van boven tot onder met bliksemschichten, beschil-

derd, in de vorm van slangen en gekleurde wolken naar de vier windstreken gericht. Op het altaar staan kommen gevuld met water van de heilige bron, dunne jonge maïsspruiten en groene meloenen en boonen. De meening is duidelijk, het beteekent: 'Wij wenschen storm en regen in elke richtig, opdat onze bronnen gevuld mogen worden, dat deze levengevende planten groeien mogen en dat er genoeg voedsel voor onze kinderen mag zijn - dan wanneer onze kinderen zich verzadigd hebben, dat er genoeg voedsel voor allen zijn mag'.

Treffend is dit kleine gebedsstaaltje, bewijzend hoe groot de liefde van den Roodhuid voor zijn kroost is.

Gedurende de laatste vier dagen, wanneer alle voorbereidselen zijn afgeloopen, gaan de priesters voor dag en dauw naar buiten om de bronnen en putten met heilig koren te besprenkelen en gebedstokken in de grond te duwen. Deze gebedstokken, hel beschilderd, sommen alle wenschen op van de Roodhuid, zij zijn een blijvende aanbidding en afsmeeking voor de Groote Geest en vervullen als zoodanig de zelfde dienst als de 'gebedsmolentjes' van de Thibethaansche monniken. Alle deelnemers aan de dans in vol ornaat, beschilderd en met veeren en versierselen uitgedoscht, blijven van nu af in de kiva terwijl enkele priesters de vallei ingaan om op ratelslangen, de gevaarlijkste aller Amerikaansche reptielen, wier beet doodelijk is, jacht te maken en de dieren in een groote zak mee naar de kiva terug te brengen. Het schijnt nu dat de dieren, gedurende een geheime ceremonie, gewasschen worden in een pot met water waarin een onbekend kruid is opgelost en daarna worden zij overgebracht naar de 'kisi' een soort altaar dat speciaal voor de gelegenheid op de plaats in de open lucht is gebouwd waar de dans later zal plaats hebben.

De deelnemers zijn allen zwart beschilderd, met zwart gelaat en hier en daar witte en roze vlekken, van een curieus, griezelig effect. Zij dragen de volle hoofdtooi van uilen- en arendsveeren en hebben in de hand een zak met heilig koren en de slangenzweep, waarmee zij voorkomen dat de dikwijls manshooge slang zich in de gevaarlijke kronkel legt die doodelijk kan zijn. Waarschijnlijk vinden nog andere onbekende ceremoniën in de kiva

plaats die maken dat de deelnemers aan de dans immuun zijn voor het slangengif want ooggetuigen hebben gezien hoe tijdens de dans de uitvoerder de doodelijke beet ontving zonder dat deze hem nochtans scheen te deren. Een raadsel blijft het echter want ook de hypothese dat men de slang noodzaakte zoo dikwijls te bijten tot zijn gifvoorraad was uitgeput, moet worden verworpen aangezien men na de dans slangen heeft opgevangen die in laboratoria onderzocht zijn geworden, waaruit bleek dat zij in het volle bezit van hun doodelijke vermogens waren.

Hoe dan ook, de deelnemers aan de dans, van vijftien tot dertig, scharen zich op het open plein rond de 'kisi' die de slangen bevat, meest een zestigtal groote exemplaren, en zij beginnen een vreemde zachte zang, van een dof onaardsch effect, om den plotseling in wilde extase over te slaan doch even later weer het zachte, morrende geluid te laten hooren. Ook de begeleidende dans, van loom en droomerig beweeg, slaat plotseling over in een sterk en woest figuur om eveneens weer in de slappe bewegingen te verglijden.

De zak met de slangen is uit het altaar te voorschijn gehaald en de eerste beesten kruipen over de grond. Twee dansers, als onverbrekelijke eenheid gebarend, naderen een slang en terwijl de een het reptiel in de mond neemt zorgt de andere met zijn slangenzweep ervoor dat het beest gestrekt blijft en niet in de doodelijke kronkel rolt. Een derde, die als een schaduw de twee volgt is de 'oppasser'. Zoodra de eerste priester de slang uit zijn mond laat vallen om een andere op te nemen, volgt de oppasser de eerste slang, die snel glijdend tot aan de toeschouwers weg wil komen en neemt hem op. Nonchalant wordt het gevaarlijke beest over een arm gewonden en reeds is hij weer op zijn post om een andere slang te volgen.

Zoo zijn er vijf tot tien groepen van drie, die altijd maar weer nieuwe slangen die uit de zak ontsnappen opnemen en laten vallen. Is de dans op het hoogtepunt gekomen, dan is de heele grond met kronkelende, sissende en ratelende reptielen bedekt. De zon schijnt onmeedoogend, de angstige opwinding van de toeschouwers is als een voelbare hypnose, het Indianenvolk gaat onverstoorbaar door de eentonige begeleidingsmelodie te zingen en rythmisch gaat de tamtam en de ratel.

Nu treedt de hoofdpriester naar voren. De zak is leeg. Met heilig koren maakt hij een groote kring in het midden op de grond en dan strooit hij eveneens koren in de zes hoofdrichtingen van de wereld. De oppassers gooien nu alle slangen binnen deze magische cirkel. Enkele vrouwen komen haastig en zichtbaar angstig aangeloopen - want zij zijn niet ingewijd en niet immuun voor de beten! Snel strooien zij heilig koren op de slangen om dan even snel weer te verdwijnen in de rangen van haar zingende zusters. Nu nemen de priesters armen vol slangen op en zich een weg door de menigte banend die eerbiedig en ver opzij wijken, verdwijnen zij in de vallei om de slangen los te laten bij de heilige bronnen, meenend dat deze boodschappers dadelijk naar de onderwereld zullen verdwijnen om het gebed voor regen over te brengen aan de Goden.

Niet onvermeld moet worden gelaten, dat elk jaar, zoodra de slangendans geëindigd is, die altijd tijdens een periode van droogte gehouden wordt, de weldoende regen in stroomen neervalt, zoo zelfs dat het een traditie van de toeristen is met parapluies en regenmantels gewapend de dans bij te wonen. Toeval..... berekening van weersgestledheid..... wie zal het zeggen?

Een andere, nog minderbekende geheime dans is die der zwaardslikkers. De deelnemers, na weer de ritueele ceremoniën te hebben gevolgd van reiniging, braken, verven, zandfiguren maken en altaar oprichten, verschijnen op de laatste dag in groote groepen in het openbaar, ieder twee zwaarden met fel beschilderde en gevederde handvatten in de hand houdend. Merkwaardig genoeg zijn er onder de zwaardslikkers ook vrouwen. Tijdens een wilde rondedans die uren duren kan slikken de deelnemers eerst een, dan twee zwaarden tegelijk, tot aan het handvat toe. Deze dans is als zonneaanbidding bedoeld en slechts bij enkele stammen als de Hopi en Navajo's in gebruik.

De meeste dezer dansen verliezen zelfs voor de Indianen, onherroepelijk door de blanke beschaving besmet, hun diepere religieuze beteekenis, doch alleen al als kunstuiting zijn zij zeker waard in stand te worden gehouden.

Enkele zonen en dochteren van het roode ras hebben hun

persoonlijke artisticiteit weten te manifesteeren in het aanpassen van de nationale dansen, in wezen allen groepdansen, aan solo uitvoering. Twee dezer artiesten, die tot nu toe slechts in de Vereenigde Staten reisden zijn naar Europa gekomen, n.l. de danseres Spotted Elk en de zanger en danser Os-ko-mon, de laatste gebracht door de reeds genoemde Fransche componiste Mme Herzchen Clément, die behalve zangen ook dansmuziek hercomponeerde naar de originele gegevens en het deze artiesten op die manier mogelijk maakte ook in Europa op te treden.

Spotted Elk heeft al de humor, al de fijne observatie van de clown van haar ras en behalve de heilige en voor de vrouwen voorgeschreven dansen als die voor de maïs of voor de bevruchting geeft zij allergeestigste dansdrama's met een wat pueriele tekst als b.v. ‘De zwaarlijvige man die met de jongens wil meedansen en buiten adem achterblijft’, doch ook zingt zij met vlammende hartstocht opwindende krijgsliederen of met teere innigheid die ontroerende wiegeliedjes van haar volk.

Os-ko-mon, in wezen en verschijning werkelijk de zoon van een opperhoofd, in wonder kleurige kostuums, zingt met een diepwarme stem die in felle hooge tonen kan omslaan Comanche en Sioux liederen. En hij danst de magische dansen van de medicijnman en de heilige dansen van de gewijde veer of van de witte Buffel en ook Godendansen met maskers van een geheimzinnige aantrekking, onstuimig en onaardsch tegelijkertijd.

In het groote ‘Ballet van de Adelaarsveer’ ziet men eerst de sterveling, die onder zijn laken plat ter aarde de geesten van de onderwereld aanbidt. Dan zendt hij boden naar Moeder Maan, naar de winden en naar de Aarde. En de boden brengen hem de heilige veer terug, de veer waarmede hij het koren kan scheppen, de magische veer waarmee hij de oogst zegent. En de dans eindigt met een zegenrijke dank als de overvloedige oogst wordt binnengehaald.

Iets van de ongebreidelde hartstocht van de woeste krijger is in de dans met het mes, als hij zich opmaakt de vijand te scalpeeren doch op zijn beurt belaagd en gedood wordt. Het is alles direct en duidelijk van de aarde en dicht erbij, intens beleefd en intens gemimeerd. Maar men voelt de oude en diep gerespec-

teerde traditie achter dit alles, uitbeeldingen niet alleen van leven en dood maar van één zijn met het Al, een zich bewust zijn van te behooren tot dat wat zich overal in leven uiten kan.

De moderne Indiaan is een persoon met een tweeledige natuur. Door den blanken man gedwongen naar een gouvernement's school te gaan wordt hij een tamelijk goede timmerman, boer, Christen. Hij imiteert de blanken zoo goed en zoo kwaad als het gaat. Ondertusschen is er weinig tijd over om hem in alle mysteries van zijn ras in te wijden, doch is hij onwetender dan zijn voorouders, dat diepe instinct te aanbidden is hem gebleven; ook als hij voor het oog van de wereld Christen is moet hij zijn hulde brengen aan de natuurmachten.

En dat andere deel van zijn natuur blijft de blanke gesloten, het wordt gedomineerd door zijn oude gevoelens en geloof. Zijn echt, innig leven vindt uitdrukking in de kiva, zijn eenige hoop is gevestigd op de Goden van zijn voorouders, die Groote Machten die hem nog altijd water en koren brengen, voorspoed op jacht, geluk in het leven en een diep spiritueel begrijpen zooals de blanke niet kent.

Dat hierin enkele diepe levenswaarden besloten liggen waarmede wij ons voordeel kunnen doen hebben enkelen groepen door het oprichten van een internationale vereeniging die tot doel heeft die laatste resten van een oude cultuur die te verdwijnen dreigt, voor ondergang te behoeden. Want zooals de bison bijna uitgestorven is zoo is ook het roode ras gedoemd te verdwijnen, tenzij dat er maatregelen ter meerdere bescherming worden genomen, anders zullen zij in het omringende blanke ras opgaan en daarmee zal dan een van de donkerste vlekken op de bladen van het Amerikaansche geschiedboek zijn verbleekt.

Laten wij hopen dat tenminste dat van hun Kunst wat tot het Wereldgoed kan bijdragen, bewaard zal blijven.

Litteratuur:

Leo Crane - The Enchanted Desert Erna Fergusson - The dancing Gods Nathalie Curtiss - The Indians Book Antonio Garcia y Solar - Pelos Rejos.

Maandelijksch overzicht Letterkundige notities.

De goede herder.

Is het niet een hoogst merkwaardig verschijnsel, dat, in den tegenwoordigen tijd van vaart en ongeduld, van tempo! tempo! van vluchtig neergepend werk, van romans, die de duidelijke sporen dragen van overhaasting en on-bezonkenheid, er een boek verschijnt van de hand eens schrijvers, die, onder de literatoren, wel de meest universeele belangstellingen heeft, die zijn aandacht besteed aan honderderlei onderwerpen, die arbeidt met een schier bovenmenschelijke kracht, een boek verschijnt, (De goede Herder, door Dr. P.H. Ritter Jun., keurig uitgegeven door Scheltens en Giltay, Amsterdam) dat volkomen blijk geeft, diep te zijn doordacht, dat van het begin tot het einde zielvol is gevoeld, dat van volzin tot volzin breed en rustig voortschrijdt dat niets verzuimt, wat behoort te worden gezegd en geschreven, dat, in één woord, absoluut gaaf is en af, en in literair opzicht geheel, *wat een letterkundig-goed boek moet zijn!....*

De geest van Dr. Ritter, men weet het, beweegt zich in vele richtingen, maar dat hij ook als auteur alle qualiteiten bezit, die den waardevollen literator maken, wordt door zijn nieuwste creatie opnieuw bewezen. Hij is de schrijver *pur sang,* die niet met een voorop gesteld doel zich aan het schrijven zet, maar innerlijk gedreven wordt tot het verwoorden, wat diep in hem als een waarachtige werkelijkheid heeft geleefd. Hij heeft de karakters en toestanden met zijn innerlijk oog doorschouwd, en wéét, door zijn zuivere intuïtie, nauwkeurig wat hij zeggen moet. En daarom is dit boek zoo compleet geworden, zulk een sterk, reëel brok leven, en voelt men het aan, als ware het beschrevene

een *historisch* en niet een *fictief* gebeuren, en als hadden wij de uitgebeelde personen in wezenlijken omgang gekend.

'De goede Herder' is een prachtig boek, en misschien wel het mooiste, dat in de laatste jaren is verschenen. Het is goed van conceptie, goed van uitwerking., logisch van bouw, en noodzakelijkerwijze heenleidend naar het slot.

De psychologische studie van Louise is zóó voortreffelijk gedaan, dat wellicht, nà Louis Couperus' Eline Vere, er geen boek in Holland is verschenen, dat een dergelijke subtiel-preciese, zuiver-juiste, ragfijne analyse bevat van een uitzonderlijke vrouwenziel. Het is voor de vrouw, die een temperament als dat van Louise, hoe bizonder het ook is, begrijpen kan, een wonder, te merken, hoe een *man* in staat is geweest, deze ziel te peilen en te ontleden, zóó feilloos, dat men er geen mistasting, geen fout, geen onnatuurlijkheid in ontdekken kan. Louise is geen gewone vrouw, maar juist dáarom is het zoo moeilijk haar vreemdheid te toonen, èn de lezers mede te doen voelen, dat deze natuur bestaanbaar is, ja, bestaat. Want Louise, met haar 'attrait de l'abîme', is geen verzonnen figuur, geen fantasie van een auteur, die eens met 'iets anders' voor den dag komen wou, - neen, Louise is echt, zij leeft, zij is een type, dat ondanks haar onmacht 'de conduire sa vie dans la vie', *bestaat* op deze aarde, en misschien wel méer voorkomt, dan het argelooze publiek vermoedt. 'Que m'importe le soleil? je n'attends rien des jours' en: 'Il n'est rien commun entre la terre et moi....' deze uitingen van Lamartine konden gezegd zijn door Louise. Deze vrouw was onbewust een 'chercheuse d'infini' (Baudelaire) en ging tastend als een blinde door het te lichte, te luidruchtige leven, en was, zooals Lord Alfred Douglas zegt, gelijk aan een 'weary white moth, flying on soft, vague wings towards desired death....'

Het verlangen naar den dood, naar het niet meer zijn, naar den terugkeer tot de groote, volledige onbewustheid, is aan sommige ongelukkigen ingeboren. Zij voelen zich nergens thuis in het leven, zij zijn als verdwaald op de aarde, en doen zij aan het bestaan der gewone stervelingen mee, dan is het, zooals een slaper handelt en ondergaat *in den droom.* Er is geen contact tusschen hen en de buitenwereld; het dagelijksche leven gaat

boven hun macht, zij laten zich zachtjes voortdrijven, willoosgewillig, naar de algeheele vergetelheid van den begeerden dood. Zij zijn als slaapwandelaars, die zich weliswaar bewegen, doch zonder besef. En het was dan ook uitstekend gevoeld van Louise, toen ze zei: 'Ik had geen kind mogen hebben'.

Meesterlijk heeft Dr. Ritter deze vrouwengestalte uitgebeeld. Meesterlijk heeft hij de omstandigheden aangegeven, waaronder, fataal, zij, die reeds van aanleg zoo was, - werd zij niet 'geboren uit een schim, uit een gemis, uit een verlangen'?.... zoo worden moest als zij werd. In haar natuur had zij een noodlottige 'insuffisance', - en ook weer meesterlijk is 'der Kampf zu zweien, der Ehe heiszt', zooals Strindberg zegt, door Dr. Ritter beschreven. De onvoldaanheid in het huwelijk van Frans Roorda en Louise, het voortdurend naar elkaar toe tasten, naar elkaar toe worstelen, het elkaar verwijten, waar elk der twee, krachtens zijn natuur machteloos was, anders te handelen, is met een adembeklemmende overtuigingskracht uitgebeeld.

Is de ijle, bijna onwerkelijke gedaante van Louise onverbeterlijk gegeven, ook de figuur van Frans Roorda, die als dominé waarlijk poogde 'een goede herder' voor zijn gemeente te zijn, heeft de schrijver met uiterste fijngevoeligheid, en teedere handen geboetseerd. Wij voelen ook dit karakter als volstrekt levend en waarachtig aan. Zijn strijd, zijn optornen tegen wat onvermijdelijk en onveranderbaar is, zijn enthousiasme, zijn eerlijke onzelfzuchtigheid, zijn christelijke opofferingsbereidvaardigheid, zijn alleszins aannemelijk, en zijn langzame verwijdering van Louise, het apathisch *langs* elkander leven, wordt ons, met suggestieve kracht, als onontwijkbaar, in de ziel gedrongen.

Professor Jansma, Wietske, tante Gonne, en tegen het einde, het jonge meisje, - wij zien hen vóor ons, niet als hersenspinsels van een bekwaam auteur, maar als levende menschen, zooals wij ze om ons heen zien, en in dit boek, als het ware, *herkennen.*

Doch meen niet, dat om de karakterteekening, het decor, waarin dit drama is gezet, verwaarloosd zou zijn. Wanneer dr. Ritter een schildering geeft van het heidelandschap, met de steeds wisselende lucht daarboven, dan is het *goed;* beschrijft hij het morgengekwetter der vogels, met de 'sjilpende overdrijvingen' der musschen, dan is het *goed*; laat hij de menschen spreken,

evoqueert hij de sfeer van Groningen, van Heidekarspel, van Zwartendam, dan is het goed, góed, goed. Deze roman maakt den indruk langzaam, met groote behoedzaamheid en aandachtig overleg te zijn geschreven, elke zin lijkt bedaard en nauwkeurig overwogen; en is dit *niet* zoo, heeft de auteur *niet* zooveel tijd noodig gehad voor de samenstelling, is 'De goede Herder' *aus einem Gusz* uit zijn brein te voorschijn gekomen, dan hebben wij diep respect voor zóoveel knapheid, zóoveel helder inzicht, zóoveel zekerheid.

'De goede Herder' is een boek, dat allerwege belangstelling wekken, en alom de aandacht trekken zal. Het zal veel worden besproken, bestudeerd en bediscussiëerd, maar, - naar wij stellig meenen, altijd met waardeering, vreugde om deze interessante toevoeging aan Nederland's literatuur, en *bewondering* voor schrijvers omvangrijk, zeer bizonder, volkomen objectief en natuurlijk, ruim en zuiver talent.

N.G.

De planeten en hun raadsels.

> Bedenken wij wel eens, dat onze aarde is:
> ....a revolving globe, that whizzes through elemental space around a ball of fire; which in turn is rushing with all its satellites at an inconceivable speed from nowhere to nowhere, and to the surface of the revolving, whizzing globe a multitude of living things, desparately clinging, in the midst of cataclysmic danger, between the twin enigmas of birth and death....
>
> *Arnold Bennett.*

Malgré nous l'infini nous tourmente.... en dit is dan ook de reden, dat boeken, als het zoo juist verschenen: De planeten en hun raadsels door Dr. A.J.M. Wanders (Uitgave Erven J. Bijleveld, Utrecht) zoozeer de aandacht trekken en zoo gretig worden gekocht.

Het is een zeer verheugend feit, dat er nu een Hollandsch werk over astronomie is verschenen, naast de buitenlandsche werken over sterrenkunde, die een wereldvermaardheid hebben: in de eerste plaats Dr. James Jeans, met zijn The mysterious universe, The universe around us, The stars in their courses,

Through space and time, dan Prof. Papp Was lebt auf den Sternen, Lundmark Das Leben auf anderen Sternen, Eddington Stellar movements and the structure of the universe, Moreux Un jour dans la lune, Newcomb The stars, - deze en vele andere werken over Sterrenkunde bevinden zich in onze bibliotheek, en zijn ook door ons gelezen, zoodat wij bevoegd tot oordeelen zijn, want hebben kunnen vergelijken, om tot de gelukkige slotsom te komen, dat Dr. Wanders, in alle opzichten, vlak naast zijn vermaarde buitenlandsche collega's verdient te staan. Zoo overzichtelijk, zoo populair, zoo duidelijk en smakelijk, heeft hij zijn stof behandeld en onderverdeeld, dat elke leek dit boek genieten kan, en er heel veel uit zal leeren! Elk hoofdstuk staat op zichzelf, en ieder kan dus kiezen ter lecture, wat hem het meeste aantrekt. Dr. Wanders geeft ons de resultaten der nieuwste wetenschappelijke onderzoekingen, en wáar men zijn werk opslaat, ‘da ist's interessant’. De spectraal-analyse brengt ons op de hoogte van de grondstoffelijke samenstelling der planeten, moderne prestaties in Amerika geven de uitslagen aan van temperatuurmeting van diverse landstreken op Mars! De lengte der aswenteling van Venus is geconstateerd; wereldkaarten van vreemde hemelbollen worden vervaardigd; de floersring van Saturnus, de roode vlek op Jupiter, een intramercuriëele planeet worden onder de loupe, of liever onder de telescoop genomen, en het aldoorvorschend oog van den mensch ontdekt nu eens de verdwijning van een kratertje op de maan, dan weer dat waterstofpartikeltjes elke seconde bijna 2 K.M. afleggen en dat de snelheid der vaart van b.v. een helium-atoom kan worden opgevoerd door de temperatuur te verhoogen. En dit alles en nog eindeloos, eindeloos veel meer vinden we in De planeten en hun raadsels. Men kan eenvoudig niet uitscheiden met de lezing van dit even belangwekkende als belangrijke boek, dat in een kloek deel keurig is uitgegeven en met verhelderende illustraties is verlucht. Dr. Wanders, ofschoon hij met ons de heelalruimte doorreist blijft met zijn voeten stevig op den beganen grond staan, met andere woorden, hij begeeft zich niet in speculaties, als bijvoorbeeld John Elliot Emerson, die in zijn *Die Welträtsel gelöst,* alles toeschrijft aan de aanwezigheid van het ‘Welteneis’: de zonnevlekken, de weersveranderingen, de overstroomingen,

enz. enz., of van onzen vriend James Jeans, die, voortbouwende op Einstein's theorie, ons wil wijsmaken, dat de ruimte, *de heele heelalruimte* een bolvorm is, die zich evenwel na verloop van zooveel tijd uitzet en anderhalve maal grooter wordt. *Waarin* de bol zich kan uitzetten, als de absolute 'space' door hem wordt ingenomen? dat meldt de historie niet. Neen, Dr. Wanders is, goddank, geen fantast, hij beweert niet, maar bewijst, volgens de nieuwste wetenschappelijke onderzoekingen, en daarom zijn wij hem dankbaar voor zijn arbeid, dien wij met gretigheid en instemming hebben gevolgd, met spijt, toen wij het boek ten einde hadden gelezen. Een woord van warme aanbeveling moge dit rijke en diepe werk vergezellen.

Van denzelfden betrouwbaren geleerde Dr. A.J.M. Wanders verscheen in de aantrekkelijke serie Schijnwerpers (Utrecht Uitg. Het Spectrum) *De Maan dichtbij,* met illustraties en figuren in den tekst, waardoor men *alle* kennis, die er op het oogenblik over de maan bestaat, in een handig boekje tezamen heeft. Daardoor completeert het in zekeren zin het omvangrijker, bovenbedoelde werk van den Hollandschen astronoom. Men zette het er naast in zijn bibliotheek!....

N.G.

Buitenlandsch overzicht door Maurits Wagenvoort.

Alwetende lezer, lezeres, wat gebeurt er in de onmiddellijke nabijheid van Madrid, de eertijds lachende hoofdstad van een veelal onnadenkend volk, welke nu door den belegeraar, generaal Franco, gespaard heet te zullen worden, doch waarvan de bedoeling der belegerden is elk huis als vesting te verdedigen, welke gelijk met haar bodem zal worden gemaakt, aleêr de belegeraar een voetstap verder komt? Op die wijze zal de Madrileensche tragédie nog zeer lang duren en lijkt, met oplevingen en inzinkingen aan de twee zijden, op een toestand van oververmoeidheid, welke echter de oplossing niet nader brengt van het werelddoorschuddende vraagstuk: Bolsjewisme tegen Fascisme: plebsregeering tegen met lijntjes, lipsloten en min of meer gemoedelijke onderdrukking afgebakende dictator-regeering, welke slechts de hoogste belangen der natiën kent, zooals de hoofdmannen die echter opvatten. Herhaald wordt, alwetende lezer of lezeres, wat gebeurt er in de onmiddellijke omgeving van Madrid?

Maar wat gebeurt er tevens in de beraadslagingen der zoogenaamde regeeringen van Valencia en de Generaliteitsregeering van Barcelona, wier hoofdmannen elkaar niet goed vertrouwen, en er liefst ‘uit’ willen, indien hun beschermers hun wat meer vrijheid gunden, ‘uit’ naar het onder ‘kameraad’ Blum zoo zalige Frankrijk? Wat gebeurt er in Rome met Mussolini en zijn naaste beraad ten opzichte van Marokko, de zoo zeer gewenschte steunpunten voor de Italiaansche vloot in de Middellandsche Zee. waarvan in het Romeinsche ‘Palazzo Venezia’ zoo lieflijk wordt gedroomd, doch de nuchtere werkelijkheid, door Groot-Britannië in perken gehouden, niet de minste verwezenlijking toelaat? Onge-

veer hetzelfde is het geval met Adolf Hitler en zijn vrienden, die, bij gebrek aan beter, zich zeer gaarne zouden vergenoegen met eenig Marokkaansch koloniaal bewind tegenover Gibraltar, maar zich alvast vergenoegen met de ertsdelving uit de mijnen bij Melilla, welke zij op echt-Duitsche, dat is grondige wijze uitknijpen tot de laatste korrel ijzerstof naar de gieterijen in 'der Heimat' is overgebracht. De Schepper van alle goede dingen heeft echter de ertsmijnen van Melilla rijkelijk voorzien. En wat gebeurt er met de Italiaansche, met de Duitsche versterkingen van Franco's leger, in mannen, 'vrijwilligers' genoemd, en in vechtmateriaal? Waarschijnlijk hetzelfde als wat in dit land der vroegere 'Romancero' gebeurd is met gelijke versterkingen uit Soviët-Rusland en half-Soviët-Frankrijk van 'kameraad' Blum. Men berekent de vechtende versterking op 70.000 man over beide zijden verdeeld. Alwetende lezer of lezeres, zeg het precies, zèèr precies, wat er in Spanje en elders met dit vraagstuk voorvalt. Want zelfs de Engelsche 'gentleman' bij uitnemendheid, 'mister' Anthony Eden. minister van buitenlandsche zaken, heeft er geen flauw idée van, al wilde hij zoo gaarne de regeeringen der mogendheden, welke dit vraagstuk in het bijzonder aangaat, met zachte banden binden, dat zij voortaan de twee strijdende partijen in Spanje geheel overlieten aan hun tot zekere hoogte toch wel idealistischen vechtlust voor wat zij in de Spaansche toekomst wenschelijk achten. Nog is het Vereenigd Koninkrijk zeer machtig, haast even machtig als de zoo heilzame algemeene vrees voor oorlog, welke ongetwijfeld het eind zou zijn van heel het Westersche verleden met zijn mooie volkseigenschappen diep wortelend in het voorbijgegane van vermengde sagen en overleveringen. Maar is Engelands macht op dit oogenblik verkernd in zelfbeheersching of in zwakheid? Duitschland, Italië zijn intusschen ook machtig geworden. Frankrijk met zijn 'monsieur le ministre-président' Blum en diens vrienden en vriendinnen van de communistische petroleum, zijn óok te ontzien. Vooral tegen Duitschland. Als altijd heeft Frankrijk voor zijn communistische lezers een zeer onderhoudende dagbladpers, waarvan men het talent der medewerkers en werksters niet kan ontzeggen. Het dagblad 'L'Oeuvre', bijvoorbeeld, bezit in zijn élégante 'pétroleuse', Madame Génévième Tabouin, tegen Duitschland, in het bijzonder tegen den eerzamen

Hitler, een vuurspuwster, voor wie zelfs generaal Göring eenig ontzag heeft. Op het oogenblik is hij in drukke beraadslaging met Mussolini te Rome over het aan de heeren in de Londensche Downingstreet, die er op moeten wachten, te geven antwoord op het voorstel om de twee Spaansche vechtjassen over te laten aan hun eigen toekomstige uitputting, onvermijdelijk indien zij geen hulp van buiten ontvangen. De Britsche openbare meening heeft nog steeds een bitteren nasmaak van wat vorig jaar in Abessynië met den Italiaanschen overval is gebeurd. Voorzichtigheid is goed voor een regeering. Verantwoordelijkheidsbesef misschien nog beter. Maar men is een groote mogendheid met een oppermachtige vloot en ontzagwekkende luchtvloot tevens, of men is het niet. Deze machtsmiddelen bestaan voor een natie niet om bij de kostbare aardigheidjes in de zilverkast te worden gezet. Men moet den moed hebben om hen nu en dan te voorschijn te halen en te laten zien onder de waarschuwing aan allen wie haar kan aangaan: 'houdt er rekening mee.' Gelukkig heerscht overal, zelfs in de geheimste zittingen van de U.S.S.R., een heilzame vrees voor oorlog, ofschoon Soviët-Rusland het eenige land lijkt, - vergeet men een oogenblik de dreiging van het sterke 'Derde Rijk' en zijn 'Leider' - dat eenige kans heeft bij een nieuwen wereldoorlog, hoe de uitslag ook zij, te kunnen winnen. Adolf Hitler heeft ter gelegenheid van de jongste diplomaten-receptie zulke lieflijke vredeswoorden doen hooren, dat 'mister' Eden gevaar liep te gelooven, dat het allemaal waar was, en er bij in te dommelen. In diens fijn gelaat werden de oogjes zoo klein, werd de glimlach zoo zalig, dat Madame Génévière Tabouin zich haastte Blum met haar vlammendste petroleum te bespuiten uit vrees dat onze 'kameraad' metterdaad den stroom vrijwilligers naar Spanje zou weten af te dammen. Ofschoon Duitschland, naar het schijnt, ongestoord daarmee doorgaat, zooals trouwens Italië ook. Schijnbaar zijn de beide dictators op dit oogenblik verkondigers van den vrede: zij hebben geld noodig, buitenlandsche leeningen. De een ter spoedige ontwikkeling van Abessynië, de ander voor zijn paraatheid van leger en vloot. Doch dier hoofden bezitten een heimelijk respect voor de Britsche en Fransche strijdmachten, en wachten zich wèl voor onberaden militaire explosies. Wel kent men de Italiaansche en Duitsche uitingen ten opzichte van een in

Spanje mogelijk Bolsjewistische toekomst. Niemand in West-Europa heeft bij de verwezenlijking daarvan een direct belang. Maar indien de twee landen en hun regeeringen zich toch eens geroepen zouden gevoelen om metterdaad die verwerkelijking te beletten, wat zouden Engeland en Frankrijk anders kunnen doen dan metterdaad te waarschuwen: 'geen stap verder'!? Daarom waakt ook de communistische technische dienst in Frankrijk, welke echter, zooals men weet, in alle landen haar min of meer snuggere, volgzame, openlijke, doch vooral geheime vertegenwoordigers bezit, aan een reorganisatie van verweer tegen het nationale leger. Er zijn sinds lang in de kazernen en kantinen cellen gebouwd met geheime lijsten van officieren en soldaten: anders gezegd 'vijanden', 'neutralen', 'sympathiseerenden' en 'aanhangers van het Communisme.' De 'vijanden', onverschillig wie, waar en door wie, moeten worden geélimineerd, d.i. dadelijk afgemaakt, vrouwen en haast volwassen kinderen met hen. Bij het uitbreken van een algemeene rebellie moet vooral worden gelet op hen die, hetzij militaire intellectueelen, hetzij burgerlijke, reeds onder burgerlijk bestuur met het Communisme sympathiseerden. In het burgerlijke leger waren zij een ongewenscht ofschoon geheim element. Op den duur zullen zij dit ook zijn voor de communistische ontwikkeling. Zij worden 'geélimineerd' bij den geringsten twijfel aan hun trouw. Waarlijk, reeds nu heeft de toekomst overal een lucht van rotting en ontbinding.

Willen wij liever teruggaan tot aangenamer bespreking? De Britten, eilandbewoners, zijn, àls zij denken, aangename bezigheid doch niet steeds zonder gevaar, gewoon te denken als eilandbewoners. Als een hunner in geestelijke ontwikkeling boven de meerderheid pleegt uit te steken en zijn denkbeelden daardoor een onbelemmerder overzicht ontvangen, hij aldus deze onze mierenwereld leert zien als iets grootsch, breeds, schoons, geweldigs zelfs, en zijn denkbeelden daaromtrent, vergeleken bij die der anderen van zijn volk, door stormen omwaaid, door aardbevingen geschud, door eigen geestkracht vastgesteld zijn, dan zegt men van hem: 'hij denkt in continenten.' Aldus sprak men aan het eind der vorige eeuw over 'sir' Cecil Rhodes, die voor de ontwikkeling en aaneengroeiing van Zuid-Afrika onder Britsch 'dominion' van zooveel beteekenis is geweest.

Dit is in Nederland aan de stormende Noordzee, met zijn historische verre koloniale bezittingen in den Indischen oceaan nièt het geval. De Nederlanders, voor zooveel zij dan denkens groeikracht bezitten, en daarin worden opgeleid, zijn van huis uit gewoon in continenten te denken. Al zijn niet allen daarom bij Cecil Rhodes te vergelijken. In hun beste individuen reeds van der jeugd af gewoon te denken aan mogelijkheden ter ontwikkeling in die verre Oostersche landen, zijn zij later, stutten van het Nederlandsch en Nederlandsch-Indisch volksbestaan, de mannen, die de groote overleveringen onzer kolonisatie weergaloos voortzetten. Zooals ook door de kenners dezer maatschappelijke mogelijkheden in het ‘British Empire’ ridderlijk wordt erkend.

Ongeveer een kwart eeuw voor het eind der vorige gevoelde ons volk zich als 't ware opnieuw geboren. Een nieuwe lente ontsproot, een nieuwe bloei ontstond, een nieuwe kracht brak uit aan alle kanten, allermeest geestelijk. Want aan gezonde lichaamskracht heeft het ons polder- en door de golven gebeukt eilandvolk nooit ontbroken. Daar waren ‘de mannen van tachtig’! Er was geen geestelijke richting in het leven of die ontdekten er voor hun volksbewustzijn schoonheid in en kracht, toekomst en zelfontwikkeling tot ongekende afmetingen. Een deel hunner bleef arbeiden in het oude land om dit op te stuwen hoog in de rij der Westersche volksgemeenschappen, een ander deel, nauwelijks wetende, dat ook zij behoorden tot hen, die dan later ‘mannen van tachtig’ zouden worden genoemd, ging naar Indië en ontgon zich daar een baan.

Toen na Napoléons val een eind kwam aan het korte Britsche interregnum over het Nederlandsch-koloniaal archipelbezit in den Indischen Oceaan, en de tijdelijke gouverneur ‘sir’ Thomas Stamford Raffles, dit, niet zonder spijt en ergernis, had over te geven aan zijn Nederlandschen opvolger, achtte hij de toenmalige Britsche regeering overdreven eerlijk jegens haar hardnekkigen kolonialen mededinger aan de overzijde der Noordzee. Aan de Zuidpunt van Malakka, zoo veel beteekenen heenwijzend naar het uitzonderlijk-heerlijk koloniaal gebied, waarover hij, zijns inziens. ten bate van de Britsche gemeenschap veel te kortstondig zeggen had gehad, lag daar nog een soort Niemandsland, dat, docht hem, gelegenheid schonk om het oogenblik af te wachten, dat Britsch

bestuur het volk der Nederlandsch-Indische eilanden, in het bijzonder Java en Sumatra, opnieuw gelukkig zou kunnen maken. Doch ‘sir’ Thomas Stamford Raffles kende de koloniseerende Nederlanders zijns tijds niet goed. Ook hij had vergeten, dat zij nog slechts een halve eeuw geleden met hun machtige vloot in de Indische zeeën de Britsche overheersching overal in den weg hadden gezeten. ‘Sir’ Thomas Stamford Raffles ging echter van Singapore, dat hij stichtte, heen en de Hollanders kwamen er. Zij kwamen in grooten getale; zij kwamen er met al hun door Napoléon onderdrukte geestkracht; weldra beheerschten zìj Singapore en niet de Engelschen opnieuw den Nederlandsch-Indischen archipel. Zoodat, toen in de laatste jaren der vorige eeuw de toenmalige Prins van Wales, later George V van de door Raffles gestichte tropische stad Singapore met zijn bronzen standbeeld uitdagend uitziende naar Sumatra, moest getuigen, dat het een Chineesche kolonie was onder gezag van den koning van Engeland, economisch echter bestuurd door Nederlandsche kooplieden.

Aan het eind der vorige en het begin dezer eeuw ging voor den schrijver dezer bladen het Nederlandsch-koloniaal verleden feitelijk en feestelijk open, wijl hij in Klein-Azië, Turkije, Perzië, Hindoestan en Ceijlon de voetstappen der vaderen volgde. Met hartverheffing aanschouwde hij wat zij overal aan nuttige, vooral commercieele instellingen hadden nagelaten, al moesten zij zoovele hunner makkers neerleggen in de ontelbare zon-doorgloeide graven, gedekt door onverwoestelijke steenen, soms door trotsche graftempels. Deze gedenkteekenen dwongen hem tot stilstaan met ontbloot hoofd en hem danken zoon geboren te zijn van zulk een volk.

Hij kende echter ook de nieuwere geschiedenis der Nederlandsche kolonisatie en wist, dat zijn volk, hoewel door Marxisme vergiftigd, toch den kolonialen strijd op schitterende wijze volhield. Nog steeds zond het, allen gekanker ten spijt, groote dienaren uit naar die verre, doch toen allerminst onderworpen volken, die recht zouden hebben gehad hun eigen leven te leven, indien dit in harmonie ware te brengen geweest met de overal naar vaste wetten zich ontwikkelende maatschappij. Daar waren op Java Van Heutz en Colijn. Zoo kwam hij ook in Singapore. Tot zijn spijt was daar echter niet meer een der geniaalste dienaren der

Nederlandsche kolonisatie, leider toen nog mèè van ‘de Nederlandsche Handelmaatschappij’, de heer H.W.A. Deterding. De conduitestaat van dezen eminenten landsdienaar is hem onbekend. Slechts uit de verte heeft hij hem op zijn verdere loopbaan, ook in den Britschen ‘Shell’-dienst met dien der ‘Bataafsche’ verbonden, kunnen volgen. Tot zijn voldoening kon hij reeds vroeg vaststellen hoezeer de heer Deterding, door kameraden en in zijn beginnersjaren ‘Hij-weet-Alles’ geschertst, in zoo hoog aanzien stond bij het tegenwoordig Britsch koloniaal gezag, dat dit hem tot ‘baronet’ verhief met het predicaat ‘sir’ voor zijn doopnaam. ‘Hij-Weet-Alles’-Deterding! Geen wonder, dat een Nederlandsche Universiteit hem later het eeredoctoraat toekende.

Misschien is het ‘sir’ Henry Deterding nooit bewust geworden, dat men ook hem tot ‘de mannen van tachtig’ kon rekenen, men hem kon achten tot die groep te behooren, welke het Nederlandsche volk zoozeer geestelijk heeft verjeugdigd. Doch dit kwam ook wijl hij, onder ons geboren en getogen, zich had geoefend ‘in continenten’ te denken.

Dit laatste heeft hij thans opnieuw bewezen. Iedereen jammert om de chaotische wijze, waarop de menschheid sedert welhaast een kwarteeuw leeft. Maar jammeren doet ‘sir’ H.W.A. Deterding allerminst. Hij heeft zich vrij gemaakt van de ‘Shell’, maatschappelijk zich, naar het schijnt, ook vrij gemaakt van de Nederlandsche samenleving en zich metterwoon gevestigd in dat veel gewraakte Duitschland van den eminenten Adolf Hitler, met Göring en Göbbels, een driemanschap van hetwelk men niet kan zeggen, dat het vergiftigd is van Marxisme. Niettemin, en door welke oorzaken ook, is het Duitsche volk er zeer ernstig aan toe. Ook het onze in vele opzichten. Het een heeft honger en het ander haalt uit zijn bodem, dank zij een nooit rustenden arbeid en steeds zoekenden geest, voedsel tevèèl en, ergernis der ergernissen, dit laatste verrot soms op de velden. Aldus heeft de heer dr. H.W.A. Deterding zich in den laatsten tijd gezet om zijn geboortevolk en dat zijner latere keus beide te helpen, en dit wel door een bedrag aan gelden vast te stellen van tien millioen Hollandsche guldens, dat hem in staat zal stellen honger en lichaamskracht van het eene volk te bevredigen door de landproducten van zwoegende kracht van het andere volk. Wij vinden dit voor een jammerlijken tijd,

waarin God ons tot leven heeft gezet, een schoon en bemoedigend voorbeeld van practische volkshulp. Het Nederlandsche volk zal dan, dank zij den heer H.W.A. Deterding, ter gelegener tijd het hongerend Duitsche volk misschien ook van boter voorzien, zooals het dit thans doet van eieren, al snauwt generaal Göring dat het zijne eêr kanonnen noodig heeft dan boter. Wellicht denkt hij zelfs, dat het voor zijn volk beter is op het bloote lijf een maliënkolder te dragen dan een verschooning. De zin zijner bewering werd echter voorheen beter aangegeven door de oude Hanzeaten en hun leus: 'navigare necesse est, vivere non necesse.' Maar het ligt er toe, dat de Nederlanders te veel boter produceeren - dit is trouwens ook het geval met margarine - en het Duitsche volk ondervoed wordt, allerminst ter gunstige voorbereiding tot een nieuwen oorlog. Doch met oorlog, komt ons voor, en zijn voorbereiding wenscht de heer H.W.A. Deterding niets te maken te hebben. Hij heeft van zijn jeugd af geleerd te denken in continenten, deze wijze van geestelijk leven onder alle omstandigheden waar ook in West en Oost op de werkelijkheid en verwerkelijking toegepast, en ziedaar hem in de tweede helft zijns levens geplaatst voor de zeer moeilijke vraag hoe een zoo groot bedrag aan geld wijs en weldadig te doen afvloeien om twee volken, die ieder op eigen wijs de nooden des levens kennen, tot heil te zijn.

Ja, hij behoort tot de groep der 'mannen van tachtig', op wie heel ons volk fier is. Ondanks dat er onder ons nurksen zijn, die een anderen kijk hebben op het hoe zijner hulp.

Feiten en fantasieën (dames-rubriek). Mevrouw de Staël in haar leven en werk.

(Vervolg van blz. 84.)

De l'Allemagne (II).

Zooals ik reeds zeide, is het tweede deel De l'Allemagne het belangrijkste. De beste werken der Duitsche literatuur worden daar beschouwd en ontvouwd, en schoonheden worden ontdekt en voor ons bloot gelegd die anders misschien onze aandacht zouden zijn ontgaan.

Maar eer zij de producten van hun geest gaat behandelen, brengt de schrijfster ons eerst in kennis met de auteurs-zelf, want mevrouw de Staël had zelve persoonlijk contact met hen gehad, en interessante gesprekken met hen gevoerd.

De Duitsche letterkunde was toen nog jong, omspande nauwelijks twee geslachten, zoodat madame de Staël in staat was, hen die daarvan de grondleggers waren, nog te ontmoeten.

Het schrandere brein van madame de Staël vond het plotselinge ontspringen van een belangrijke literatuur uit een toch reeds oude natie een zóo curieus phenomeen, dat zij het met aandacht bestudeerde, en er haar indrukken over weergaf.

Zij schilderde de portretten der verschillende auteurs met al de warmte en de goedwillendheid van haar hart en verstand.

Vooral Schiller, de ‘vertueux auteur’ van zoovele theaterstukken die hem een groote reputatie bezorgden, wordt met een bizondere voorkeur behandeld. In den persoonlijken omgang was hij door zijn beminnelijke karaktereigenschappen haar vriend geworden, en zij bewonderde zijn werk met oprechte sympathie.

Op uitmuntende, zeer heldere wijze, maakt mevrouw de Staël uittreksels uit zijn tooneelspelen, en wijst op de meest voortreffelijke scènes, de meest touchante en ontroerende tableau's. In een paar woorden zet zij de situatie voor ons, en toont ons, waar de schoonheid en de dramatische kracht schuilt van het door haar besproken stuk. Schiller wordt door haar ons op het gunstigst voorgesteld, en zijn tragedies worden door haar in uittreksels, meesterlijk vertaald, waaruit blijkt, hoe knap mevrouw de Staël, de, voor een Franschman, zoo moeilijke opgave van poëtisch proza te schrijven, beheerscht.

Men kan gerust zeggen, dat madame de Staël aan Schiller alle recht heeft doen wedervaren. Wij van heden staan natuurlijk eenigszins anders tegenover de voortbrengselen der kunst van een anderhalve eeuw geleden. Als wij jong zijn, kunnen wij zijn treurspelen nog wel genieten, vooral bijvoorbeeld Don Carlos, met zijn treffende scènes, of Die Jungfrau von Orleans, met haar ontroerend:

> Nie wird der Brautkranz mir die Locken zieren,
> Nie blüht ein lieblich Kind mir an die Brust....

of Maria Stuart, waarvan wij op school heele gedeelten uit het hoofd leerden:

> Eilende Wolken! Segler der Lüfte,
> Denen ich oft meine Klagen vertraut....

en waarin de groote sensatie van het heftig gesprek tusschen Maria en Elisabeth de verrukking is geweest van het eene geslacht actrices na het andere.

Ik heb echter wel eens gehoord, en dit laat zich ook wel begrijpen, dat Schiller's werken het beste tot hun recht komen, indien ze op het tooneel worden gespeeld, en menige actrice en acteur eener vorige generatie heeft dan ook door Schiller haar en zijn schoonste triomfen beleefd.

Maar als lees-drama's kunnen zij ons tegenwoordig niet meer zoozeer voldoen. Wij weten tegenwoordig te goed dat Schiller het met de historie niet al te nauwgezet nam, hoe hij Jeanne

d'Arc niet laat omkomen op den brandstapel, maar haar op het slagveld laat sterven, gewikkeld in de vlag, en hoe Maria Stuart waarschijnlijk niet de martelares en ideale persoonlijkheid zal zijn geweest, zooals Schiller haar voorstelt. Swinburne benadert haar karakter en temperament vermoedelijk beter, wanneer hij haar noemt:

Rose, à tige épineuse et que rougit le sang....

en als hij Bothwell tegen Maria laat zeggen: 'O, als we maar bij elkaar hadden kunnen blijven, wat een ras van *tijgers* zouden wij hebben geteeld!' En bijna ontstellend aangrijpend is het tooneel (in Swinburne's uitgebreid drama Bothwell) waar Maria haar zieken, zwakkelijken echtgenoot Darnley door de intensiteit van haar enkele woorden voorbereidt, op het naderend onheil van zijn dood, waardoor een huiveringwekkende angst-sfeer wordt gecreëerd.

Het zwaartepunt der tragedie is de ter dood brenging van Maria door Elisabeth, maar.... de opsluiting en het vonnis waren het gevolg van een ontdekt complot, waarbij Maria Stuart het plan had gehad, Elisabeth te laten vermoorden....

Maar Maria Stuart's poëtische figuur heeft zeer vele dichters en prozaschrijvers geïnspireerd; wie onzer heeft op school niet gedweept met de klacht der arme Maria van Béranger:

> Adieu, charmant pays de France,
> Que je dois tant chérir.
> Berceau de mon heureuse enfance,
> Adieu! te quitter c'est mourir.

(niet zeer fraai door ten Kate vertaald:

> Hooge bosschen, verre weiden,
> Waar mijn jeugd is heengespoed,
> Dierbaar Frankrijk wees gegroet!
> Ach, nu ik van u moet scheiden
> Is het of ik sterven moet.)

Over de historiciteit van Jeanne d'Arc's verbranding zullen we nu maar niet verder ingaan, vermelden wil ik alleen even,

hoe er tegenwoordig menschen zijn, die de ‘survivance’ van Jeanne d'Arc en zelfs haar later huwelijk voor waar houden.

Schiller's lyriek is voor ons huidigen, die aan zuiverder, directer, eenvoudiger dictie gewend zijn, te gezwollen, te rhetorisch, te overdreven; herinnert ge u: Freude, schöner Götterfunken, Tochter aus Elysium....? Durch die ewige Natur duftet ihre Blumenspur, whet ihr goldner Flügel.... En de gelieven.... die in den toestand verkeerden van:

> Wie zwo Flammen sich ergreifen,
> Wie Harfentöne in einander spielen
> Zu der himmelvollen Melodie,
> Stürtzten, wogten, flogen Geist und Geist zusammen,
> Lippen, Wangen brannten, zitterten,
> Seele rann in Seele, Erd und Himmel schwammen,
> Wie zerronnen um die Liebenden....

Het is echter wel te begrijpen, dat een enthousiaste Française als madame de Staël aan dergelijke uitlatingen niet zoozeer aanstoot nam. En Schiller had ook wel dieper, echter momenten, waardoor hij aan Goethe vooral dierbaar werd, als bijvoorbeeld, waar hij in Wallenstein den stervenden Talbot laat zeggen: En het eenige wat wij uit den strijd des levens mededragen, is een inzicht in het niets....

Het genie, waarvoor alle Duitschers zich in eerbied buigen, Goethe, wordt door mevrouw de Staël uitnemend gekarakteriseerd. Met groote aandacht peilt zij dien strengen en diepen geest, dat welbeheerschte en evenwichtige talent en zonder haar ernstigen en veel-omvattenden arbeid zou Goethe buiten zijn vaderland misschien nooit zoo zijn geäpprecieerd, als hij thans overal wordt gedaan.

(In den jaargang 1932 van De Nieuwe Gids schreef ik, in de rubriek Feiten en Fantasieën over de vrouwenfiguren, voorkomende in Goethe's werken.)

Mevrouw de Staël heeft geen parallel getrokken tusschen de Fransche en Duitsche letterkunde, maar ons de Duitsche op haar best laten zien. Haar vertalingen, o.a. van de allerliefste idylle Louise van Johann Heinrich Vosz, die deze classicus in Griek-

schen trant heeft geschreven, is uitnemend geslaagd. Ondanks haar bewondering voor de Duitsche kunst, komt de liefde voor de eigen literatuur toch duidelijk uit in deze woorden:

'Quelques scènes produisent des impressions plus vives dans les pièces étrangères; mais rien ne peut être comparé à l'ensemble imposant et bien ordonné de nos chefs-d'oeuvre dramatiques: la question seulement est de savoir si, en se bornant comme on le fait maintenant, à 1'imitation de ces chefs-d'oeuvre, il y en aura jamais de nouveaux'. (De l'Allemagne, tome II p. 15.)

Madame de Staël beschouwt na Schiller en Goethe, Werner, Zacharias Werner, als de grootste dramaturg van Duitschland. Zij behandelt verschillende zijner stukken: Luther, Attila, Les fils de la Vallée (Die Söhne des Thals) La Croix sur la Baltique (Das Kreuz an der Ostsee), Le 24e Février.) In onze bibliotheek bevindt zich de complete Werner, (die behoorde tot de na-romantici, de zoogenaamde schrijvers der Schicksalstragödie) en die in krankzinnigheid eindigde; door godsdienstwaanzin gedreven, hing hij zich aan een raamkruis.) Der 24e Februar is het korte, maar verschrikkelijke stuk, waar ouders hun, uit den vreemden terug-gekeerden zoon niet herkennende, hem om gewin vermoorden. Mevrouw de Staël vindt, dat dit stuk, met zijn 'vérité atroce', niet zoozeer tot kunst kan worden gerekend, en geen eere doet aan Werner's 'beau talent'.

De Deensche schrijver Kotzebue stond toen op het hoogtepunt van zijn roem. Madame de Staël las hem in het Duitsch. Deze dramaturg werd in alle mogelijke talen vertaald, en ook het Holland dier dagen zag 'Menschenhaat en berouw', Hugo de Groot, de Pagestreken enz. enz. op de planken gebracht. Mevr. de Staël waardeert hem met een kalme appreciatie. Meer bewondering heeft zij voor Klinger, en vooral diens tragedie: Die Zwillinge heeft haar getroffen. Klinger, dien wij ook compleet bezitten, gaf met zijn tooneelspel *Sturm und Drang* aan eenige schrijvers aanleiding om zich *Stürmer und Dränger* te noemen; zijn stijl is excentriek, gezwollen en hevig, en om zijn meest ontroerde passages moeten wij nu vaak glimlachen, maar zeker is het, dat Klinger met zijn hartstochtelijk élan veel leven in de brouwerij heeft gebracht. Schouder aan schouder met hem stond Lenz (door mevr. de Staël niet genoemd.); ja, zóó een waren zij,

dat Lenz' stuk *Die Schwestern* in de Universalbibliotheek wordt toegeschreven aan Klinger!.... Ook Tieck, die in den laatsten tijd weer wat wordt opgehaald (zoo juist verscheen er een Fransche vertaling van eenige zijner romantische verhalen *Le vase d'or)* bezitten wij compleet in de origineele editie; wij lazen veel van hem; hij is vloeiend van stijl, vol fantasie, maar in zijn romans wel eens wat te wijdloopig. Mevr. de Staël behandelt van hem: Genoveva van Brabant, waar zij veel goeds van zegt. Collin, dien zij óok kent, is thans geheel vergeten; zij zegt evenwel, dat deze schrijver is ‘un des plus estimés en Allemagne,’ en de eenige, die in Oostenrijk werd gewaardeerd, en zijn drama Regulus, zegt zij, zou ook in Frankrijk hoogelijk worden geapprecieerd. Iffland noemt zij ‘le premier des acteurs de l'Allemagne et l'un de ses écrivains les plus spirituels’. Ook behandelt zij nog de Denen Oehlenschläger en Holberg. Zeer veel tooneelstukken van de meest verschillende auteurs heeft mevrouw de Staël het genoegen gehad personolijk te zien opgevoerd, vooral te Weimar, waar het tooneel onder Goethe's supervisie stond. Zij wijdt een geheel hoofdstuk aan de acteurs en hun declamatie, en vooral prijst zij Iffland, wiens theorie over het gebarenspel zij *très ingenieuse* noemt. Hij spot terecht met de gestes der ‘molenwiekende armen’, en dringt op soberheid en distinctie in de uitdrukking der gevoelens aan.

Wanneer zij de Duitsche romans onderhanden neemt, begint zij met Goethe's Werther. (Zooals men weet, geeft Goethe in dit werk de levenstragedie van zijn jongen vriend Jerusalemm), om te vervolgen met Wilhelm Meister, zóó vol van ‘discussions ingénieuses et spirituelles’, dat men dit boek een ‘ouvrage philosophique du premier ordre’ zou kunnen noemen. De figuur van Mignon noemt zij ‘mysterieux comme un rêve’, en overal in Duitschland, zegt zij, wordt het lied ‘Kennst du das Land, wo die Citronen blühen’ geliefd, zooals het later ook in Frankrijk het geval was met de vertaling: ‘Connais tu le pays où fleurit l'oranger?....’ *Die Wahlverwandtschaften* wordt daarna onder de loupe genomen; de vertaling, zegt zij, heeft in Frankrijk geen succes gehad; men begreep de bedoeling niet van dit werk, en vond de thesis, waarop het is gebouwd, niet natuurlijk maar geforceerd. (Ook ik behandelde dit boek in mijn voormeld essay.)

Mevr. de Staël beschouwt Mathias Claudius (van de Wandsbecker Bote) als een der verdienstelijkste der Duitsche comische auteurs, ofschoon zij zeer terecht zegt, dat diens werk niet in de schaduw kan staan van werken als Lesage's Gil Blas, Gulliver van Swift of Tristram Shandy van Sterne. Jean Paul valt minder in haar smaak, en deze eenmaal zoo beroemde auteur is inderdaad nu ook vrijwel vergeten; (behalve het, in alle schoolbloemlezingen voorkomende Die Neujahrsnacht eines Unglücklichen!) Hij is soms uitstekend in zijn ernst, zegt zij maar ook dikwijls zóó zwaar dat hij absoluut vermoeiend werkt op den geest.

Duitschland, zegt mevr. de Staël, vloeit over van eminente historieschrijvers, als b.v. von Müller, Mascou, Schöpflin, Schloezer, Gatterer, Schmidt, van wien zij den eerste prefereert; en zijn dood noemt zij ‘une perte irréparable’. Hij heeft voor Duitschland gedaan, zegt zij, wat de alom bekende Sismonde de Sismondi voor Italië deed met zijn ‘Histoire des Républiques Italiennes.’

JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE.

(Wordt vervolgd.)

> *M.L.T.V.* - De verrassing der bloemen en brief, die mij zoo-even gewerd, is liever en mooier, dan *wat* ik in het heele verdere jaar zou kunnen krijgen.... Mijn innigste dank en heilbede voor Uw gezondheid gaan naar U heen. Wat U al deze jaren voor mij is geweest? ik zal het in één woord uitdrukken: *de peiler onder mijn levensbrug.* U houdt de hoop op de menschen, het leven, de toekomst, in mij wakker... Dank, dànk.

J.K.R.v.S.

Bibliographie

R.W. Broekman. *De Golfslag der Eeuwigheid.* - Arnhem, 1931. Hijman, Stenfert Kroese en Van der Zande N.V.

Een inleiding tot een levensopvatting, die alleszins waard is gelezen en overdacht te worden. De welmeenende auteur houdt een pleidooi voor de menschheid om tot een hoogeren zielestaat te geraken. De mensch behoort tenslotte afgewend van de aarde te zijn. De machtigste liefde tusschen menschen moet plaats kunnen maken voor liefde die op Eeuwigheid gericht is. Heel mooi. Doch een eeuwenoud recept, zou ik zoo zeggen. Dat kan echter bezwaarlijk anders, wanneer men op verantwoorde en deugdelijke wijze den mensch wil voorschrijven hoe hij voortaan heeft te leven.

Dr. M.H.J. Schoenmakers. *Inleiding tot de gewijde Wijsbegeerte.* - Bussum, 1933. N.V. Uitg.-Mij. C.A.J. v. Dishoeck.

Vooral signifisch de moeite waard. Meermalen uitstekende woord- en begripsverklaring. Geen werk voor beginnelingen. Het is apodictisch, leerstellerig en religieus en daardoor dikwijls (verkapt) dogmatisch. De zuiver afgestemde critische zin ontdekt in menige paragraaf het in den grond a-philosophische.

Dr. D. Wiersma. *Toepassingen der Zielkunde.* - Leiden, 1933. N.V. Leidsche Uitgeversmaatschappij.

Met groote belangstelling heb ik deze vier voordrachten gelezen. Zij zijn, meen ik, zoowel voor een intellectueel als voor een ongeschoolde uitstekend te begrijpen. Van de vergelijkende methode die Dr. Wiersma toepast, heb ik persoonlijk veel geleerd, waartoe de helderheid waarmee deze studies geschreven zijn, niet weinig

bijdraagt. Dit werk is wetenschappelijk van hoog gehalte. Dr. Wiersma stamt uit de school van wijlen den Groningschen wijsgeer en psycholoog Prof. Dr. G. Heymans.

De Wijsbegeerte in haar verhouding tot ons Hooger Onderwijs. Uitgegeven op gezag van de afdeeling Nederland der Kant-Gesellschaft. - Haarlem, 1933. De Erven F. Bohn N.V.

Verschillende onzer voornaamste hoogleeraren in de wijsbegeerte en wijsgeeren hielden eenige jaren geleden een congres, dat ten doel had den achterstand van de wijsbegeerte aan onze universiteiten zoo afdoende mogelijk te herstellen. Tot nu toe is hierin wel eenige verbetering bereikt. Dat de Hooggeleerde Heeren Jordan, Casimir, Polak, Clay en vele anderen thans met de resultaten tevreden zullen zijn, meen ik echter te mogen betwijfelen. Het zal nog wel menige eeuw duren, alvorens de domme, vlakke mensch heeft ingezien, dat de wereld alleen door de cultuur gered kan worden en dit voornamelijk door zijn wijsgeeren en dichters. En toch is het zoo. Alleen het ware ideaal, het ideaal van het ware kan helpen. En de echte wijsgeer is de echte criticus, dat wil precies zeggen: de absolute idealist.

Prof. Dr. G. Heymans. *Inleiding in de Metaphysica.* - Amsterdam, 1933. Wereldbibliotheek.

Het machtige standaardwerk van wijlen Prof. Dr. G. Heymans, den Groningschen wijsgeer, eindelijk vertaald. Dit is een zegen voor de Nederlandsche wetenschappelijkheid in den ruimsten zin des woords. Nimmer is zoo helder, diepzinnig en geniaal geopenbaard wat men eigenlijk onder een zuivere metaphysica op grondslag der ervaring heeft te verstaan. Wij raden ieder mensch, waarbij van binnen nog iets geestelijks woelt, hartgrondig aan in deze chaotische tijden dit grandioos-systematische werk te lezen, te herlezen en te bestudeeren. Wij meenen tot het laatste stadium gevorderd te zijn. Zeker weten wij, dat wij nog jaren lang ont-

dekkingen in Heymans' Metaphysica zullen doen van logische diepzinnigheden die wij voorshands niet begrepen en uitspraken geniaal-consequent doordacht, waartoe wij langzaam moesten rijpen.

Uit Heymans' onvolprezen school leerden wij ook veel van zijn eminenten leerling en geestverwant Prof. Mr. Dr. Leo Polak, wiens heel voorname werk 'Kennisleer contra Materie-Realisme' wij reeds meermalen mochten aanbevelen. Leo Polak schrijft in deze Hollandsche vertaling het 'Woord Vooraf'. Het zij ons toegestaan zijn slotregels tot de onze te maken: 'En uit het diepst van mijn gemoed herhaal ik hier het woord, waarmee ik besloot wat ik te zeggen had bij Heymans' aftreden: Gezegend de kultuur, die zijn geest zal ademen!'

Dr. C.J. Bleeker. *Inleiding tot een Phaenomenologie van den Godsdienst.* - Assen, 1934. Van Gorcum & Comp. N.V.

Een leerzaam en diepzinnig boek. Een doorlichting van het verschijnsel Godsdienst. Het omlijnd-religieuze in al zijn variaties formeel bekeken. Het is gemakkelijk te begrijpen, dat dergelijke boeken weinig opgang maken. Zij zijn naar wezen en beteekenis eigenlijk uitsluitend geschikt om door religieuze naturen, dichters en wijsgeeren naar waarde genoten te worden. Een middelmatige romanschrijver met zijn volkomen overbodige producten zal altijd nog tienmaal meer naam maken dan Dr. Bleeker. Wat in de kern beschouwd ook al weer van weinig beteekenis is, daar persoonlijkheden, die met een mystischen aanleg gezegend zijn, geen waardeering van buiten af noodig hebben.

Dr. Marie Madeleine Prinsen. *De Idylle in de achttiende eeuw.* - Amsterdam, 1934. Uitgeversbedrijf De Spieghel.

Een bijzonder fraai uitgegeven boek met een belangwekkenden tekst. De geleerde auteur geeft ons de ontwikkelingsgeschiedenis der idyllische kunst in de 18e eeuw. Zij gaat op de kern der zaak in, verschaft ons uitstekend vergelijkend feiten-materiaal en schrijft

haar betoog in een heldere, overtuigende taal. Naast vele bijzonderheden leeren wij vóór al het andere welk een aanzienlijke plaats de pastorale in de achttiende eeuw innam. Het wordt ons duidelijk, dat wij, Hollanders, zelfs in de pastorale idylle onzen realistischen aard nooit geheel verloochenden. Het blijkt, dat wij in het schrijven van het dorpsgedicht en de dorpsvertelling, die uit de pastorale idylle voortkwamen, niet voor andere volkeren onderdeden. Zelfs Elisabeth Post, Betje Wolff en Bilderdijk waren een goed eind op weg naar de dorpsvertelling. Voor de literatuurliefhebbers, die iets meer van den ontwikkelingsgang der herdersspelen in den ruimsten zin des woords gewaar willen worden, een zeer aantrekkelijk boek.

Aart van der Leeuw. *Die van hun leven vertelden.* Rotterdam, 1934. Nygh & Van Ditmar N.V.

Er zijn van die schrijversnamen, die het beste in je wakker roepen, wanneer je ze noemen hoort of uitspreekt. Het is nog zoo kort geleden dat Aart van der Leeuw van ons heenging. Zijn proza, smaakvol bezield en fijn van tint als zachtkleurig ooft, kunnen wij evenmin vergeten als den bescheiden maker ervan. In dit boekje leer ik Aart van der Leeuw kennen van een kant waarvan ik hem nog nooit mocht beschouwen. Hij treedt hier op als de teedere biograaf van een aantal persoonlijkheden, waarvan ik echter verschillende niet of onvoldoende ken. En toch heeft de lezing mij goed gedaan. De bijzonderheden van deze vreemdsoortige menschen kregen een aparte bekoring door de zachtzinnige stem waarmede Aart van der Leeuw ze begeleidde. Bij alle intieme warmte, die mij uit deze charmeerende bladzijden tegemoet treedt, bemerk ik toch wel dat in den fijn beeldenden prozaïst van zoo menige pastoraal-schoone vertelling geen rasecht biograaf is verloren gegaan. Psychologische bijzonderheden laat hij leven naast onbeteekenende details. Hij is niet scherp genoeg in zijn ontleding en streeft zelfs op korten afstand te weinig naar compleetheid. Trots de aanmerkingen die men er op kan maken, blijft dit geschrift de moeite waard, zooals alles wat deze eminente schrijver verrichtte.

MAX KIJZER.

[De Nieuwe Gids. Jaargang 53. Deel 3.]

Dutch poetry and the romantic revival door Dr. J.A. Russell. II. The eighteenth century.

The seventeenth century gradually witnessed the general subsidence of the fervour of the Renaissance throughout Europe. By the end of the century the poetical field was again left comparatively fallow, as previously it had been left at the commencement of the sixteenth century, on the decline of the mediaeval period. Only in England perhaps was ‘the sum of things’ in any way saved: chiefly through the magnificent realization in Milton of a classicism complete and vital and the advent of such great critical poets as Dryden and Pope. But even there Elizabethan elevation of style could not be altogether magically sustained: after an age of such mighty fermentation there was bound to follow a period of organizing discipline. So we reach at last the complete era of the Augustans in the first half of the eighteenth century. Matthew Arnold has called this the ‘age of prose and reason’; but while this is far from the whole truth for the century, it is at least a concise description of the literary tendencies in the part of it referred to.

It is on the brilliant period of Vondel that Longfellow seeks to bestow the term, ‘Augustan age of Holland’.[1)] But it is not a very apt or useful change that I can see, especially in the light of the growing appreciation of Vondel as lyricist, as distinct from classical dramatist. Here, therefore, I suggest, we continue to align

1) ‘Poets and Poetry of Europe,’ p. 375.

ourselves for comparative purposes with England's literary division, sad though the change may be for the reputation of Dutch poetry. As in England the Augustan age followed the most outstanding literary era the country had ever known. But, unlike England, the last quarter of the seventeenth century witnessed a decline that was almost calamitously swift. Not a single name of note arrests attenion; for even Antonides van der Goes, though an avowed disciple of Vondel, was quite unable to resist the oncomning invasion of foreign taste and models. His *stroomgedicht,* 'De Ystroom', is epic only in the sense that it treats of the city of Amsterdam and its commerce in most patriotic fashion. But its style is far too frigid and it carries such a preposterously heavy burden of mythological imagery - defects, admittedly, to be imputed rather to the period than to the poet in particular - that we feel throughout it nothing of the essential purpose of poetic genius - that ceaseless effort to extend the range of human consciousness. After reading a love-lyric by Hooft or Vondel, 'De Ystroom' gives the effect of stepping out of a warm room inter a cold one; it is much like taking up Haeckel's 'Riddle of the Universe' in succession to Keats's 'Ode to Autumn'.

Beyond Antonides the final decline was complete and absolute. The native springs of Dutch poetry seemed altogether to dry up and be replaced by turgid streams of French classicism; which as it happened, derived an incalculable accession of strength from the exodus of French Protestants consequent on the Revocation of the Edict of Nantes. The rage for translations and imitations of French models had certainly been anticipated and deeply deplored by Antonides, but his single cry had been wholly without avail, amid a literature already moribund und but awaiting, as it were, the final dispatch. In this case it came at the hands of friends, for as Professor Oliver Elton says: 'The literary glory of Holland during this period is be found in her hospitalities; her intellectual glory in her men of science'.[1)] For poetry, however, there is little consolation in this. Everywhere French influence predominated - even in England, where there was still a fair survival of healthy life. Yet, it must not be thought for a moment that it was merely because

1) 'The Augustan Ages' in 'Periods of European Literature,' p. 374.

the prevailing taste was Gallic that this became probably the most blank and dull of all Dutch literary epochs. The plain, unvarnished fact is that the Dutch poets themselves seemed quite suicidally determined to suppress all native forces and inspirations and sacrifice their very birth-right on the altar of the classical unities. The true, lyrical impulses of Vondel and Hooft were totally forgotten within their own century, and insiduously those other ‘streams of false delight’ poured in, in deluging fashion, over the unprotected pastures of the Muse.

A handful of pedants quickly gained possession of the whole field of literature, the climax being reached in the work of that pernicious literary fop, Sybrand Feitama, who though he may have settled all matters of literary taste in his own day - and in his own way - is wholly without significance for ours. In the state in which he found Dutch poetry we can only shake our heads sadly that he should ever have occupied twenty solid years of his life making feeble rhymed translations of Fénèlon's ‘Télémaque’ and Voltaire's ‘Henriade’. Such exoessive orientation towards French was the thing least of all calculated to launch Holland back into the miain currents of world literature, and could not, in fact, be other than an object-lesson in decadence to the rest of Europe. Never in any way could such worthless pastiche serve to link up the two great romantic ages and weld Dutch poetry into a homogeneous whole.

The absence of a feeling for nature in the Augustan poets has become a commonplace of criticism. Their characteristic verse was written with Man as the theme. For them, as Pope asserted, ‘the proper study of mankind is man’. This conception cannot be at all confused with Wordsworth's idea of the poet as a ‘man speaking to men’, for by ‘man’ the Augustans clearly implied the poet in his capacity as member of a civilised society and by ‘men’ the other members of that closed society who resembled him not in poetic gifts. With this conception went a corresponding change of form - in England Waller's choice of the closed couplet is already significant of the strict aesthetic discipline under which the art was to be brought. Classicism was introduced, reason ruled, and, as Keats well said of the time, the verses of all the poets ‘tallied’.

The absolute dominance of this classical spirit I would, never-

theless, make bold to say has been exaggerated - even in Pope, probably the greatest poet of his time anywhere. Far too often is it overlooked that Pope, like Milton, like Keats, was a country poet before he was a town poet. Far too exclusively do we hear of his urban preoccupation with morals and satire. Actually his world of experience was as extensive as that of any other poet. We hold him to be deficient in a sense of beauty, overlooking the fact that Pope's sense of beauty is almost always incorporated in his sense of interest - though his way of seeing meaning among things, and hence becoming a 'nature poet', would doubtless not be without its disconcerting side to the romantic nature-poets. It may be that he is seldom exclusively interested in beauty, and in his greatest poetry is seldom interested in beauty for its own sake; but there is enough to show that he discerned and expressed most nobly something of that mystery in life which is the essence of all true poetry. Some of his earlier poems - notably, of course, 'Windsor Forest' - give free lyrical rein to natural description, while occasionally even in the longer poems there occurs a phrase or thought that suggests the road along which Gray and Collins were later to travel. In this way at least England managed to preserve some continuity in nature-writing, and *there,* in this respect, it might even be possible to speak of the 'Romanticism of the Classics'.

In Holland, with the city literature at its height it might appear that the lyric of nature had wholly dried up. Here, as we have seen, the general character of the eighteenth century was most formal, artificial, and prosaic. But in one poet, Hubert Corneliszoon Poot, it is constantly held by the critics, there was at least the promise of a counter-revolution. It is a verdict that, with the best will in the world, I cannot endorse with much enthusiasm. If any passionate and profound love of nature, as distinct from the simplicities of life, really informs Poot's verse, then I must confess I have not been able to find it. No really authentic fire of romantic fervour, it seems to me, glows in these pages, bearing so much the impress of a painstaking reading of the more elegiac and didactic verse of Vondel and the less characteristic and spontaneous measures of Hooft.

It is De Clercq who probably set so many on a wrong trail, by

applying to Poot the description of the ‘Burns of Holland’. Certainly in many external features of the lives of the two bards are obvious similarities - each was reared in hard circumstances, born to the plough, and each later sought the distractions of the town and of town society, to great deterioration of his personal character. But the chronological difference of over two generations between them is far more fatal to the theory than any number of such adventitious resemblances; spiritually, Abswoude can never be Alloway or Delft Edinburgh. Only in respect of a certain democratisation of poetry - and already this was apparent in the work of Vondel - I think, can they compared to any serious purpose. For one thing Burns stands at the very forefront of the Romantic movement - tentatively, certainly, as regards his ordinary English verse, but most potently as regards his developments of a Scottish native tradition. Of that great movement, of course, he was not aware of knowing anything at all, for he was born too soon - or, rather, died too soon - to be absorbed into it, as others, through him, were absorbed - Wordsworth, perhaps, most notably. But from the first his hedonism, his robust love of life, were in contrast to the morbidity of the early Romantics, and though he never shook himself wholly free of the shackles of transitionalists like Shenstone and Young and the weakly periphrastic English verse of the eighteenth century, he may be said to stand peculiarly apart from the main tradition. Certainly, in his matchless Scots songs, he struck out on a new path - or, rather, perhaps, drew the English lyric back to its natural fountain of inspiration in the old ballads; once again he asserted the right of naturalism against formulism, emotion against stiff reserve, imagination against dry reason. It is by these love-poems that he lives, the supremeness of that achievement atoning for the imperfect alliance betewen feeling and thought which would have placed him, philosophically, with Goethe, Wordsworth, and the Olympians.

It is a strange phenomenon that poets of love should appear, for the most part, at moments of ebb or transition - Donne, for instance, and Burns, and, after the Romantics, Browning. Poot, unlike these, had the misfortune to be born into an epoch far more formally fixed in its tendencies than any other, with a language unduly elaborated from the classics. English influence at this time

counted for almost nothing at all, and his sole mentors were Vondel and Hooft. Within his own language, of course, he could not have been more magnificently instructed; but the strange paradox arises that, while their influence was necessary to make him a poet, it was of a sort unlikely to make him a very great one. In essaying their scholarly Renaissance effects, it was bound to arise that he, who by every token should have remained the most completely and harmoniously human of all his country's poets, would become a stilted and overpretentious one. Burns was luckier with his first mentors, Ramsay and Fergusson, for they were at least suited to an early, budding stage of his genius. But Poot's work could never hope to develop height or fire or do other than breathe a plain, pleasant devoutness and contentment. Fifty years later, sensing the revolt against his Augustan contemporaries and an outworn poetic diction, he would probably have set himself to compass the use of a language much more adequate to the expression of his inner and reflective self, singing with fluent sincerity and in much more easy measures. The songs he would then have sung would have implied a more healthy and truly rustic outlook, simply and kindly, but not tritely and lachrymosely so. As it was, seeking the complete imitation of Vondel and Hooft, he was like a man with a personal hand setting himself to emulate a writingmaster's copy - as a kind of Vondel in clogs might not be an inapt way to think of him. For the fact that the unconscious healthiness of a robust nature was not there to fashion just such a vocabulary as Burns adapted for his songs we must not, of course, blame him - we have no reason to demand that he should have been a Burns before Burns. But, at the same time, there is no denying that he has been fulsomely overpraised and quite uncritically exalted beyond his merits. In the other direction Longfellow, thinking doubtless of the bombast and meretricious mythologising that disfigure his work, goes so far as to refer to him as ‘the poet of the plough, whom we mention more because he was a ploughman, than because we deem him a poet’.[1)] But Professor Prinsen, I think, preserves a better balance of fairness towards him in writing: ‘Hij was bij al zijn nationalen zin en eerbied voor de

1) ‘Poets and Poetry of Europe,’ p. 375.

17de eeuwers, een man van zijn tijd, die de pastorale cultiveerde en veel liefhebberij had in uiterlijke fraaiigheden uit de mythologie der Ouden'.[2)] Undoubtedly, he has his definite niche in Dutch poetry, though not for a moment would Wordsworth's tremendous summing-up of Burns apply to him: 'Deeg in the general heart of man his power survives'.

Anyone who doubts this or still thinks with Hofdijk that in him Holland lost an actual Burns has only to peruse the appropriate pages of that delightful volume compiled by William Jacks, 'Robert Burns in Other Tongues', After that, I think, he will be ready to agree with De Clercq's own contradictory dictum quoted by Holdijk that he 'was een dichter door de natuur gevormd, door de kunst bedorven'. As much, I consider, as the wholesome influences required to give him, in the highest sense, 'den naam van dichter der natuur', were unfortunately absent, so were those other strangly incongruous elements present, to make his homespun wear thin by turns and then assume the gorgeous flashiness of the improperly assimilated classic style.

''s Lichts jeugt, gansch lief, in 't heldere oost ontloken,
En ryklyk aengedaen
Met gout, saffier, puikpaerlen, purperstrooken,
En koele roozeblaên;
Beloofde thans door aertsbevalligheden
En goddelyken lach
Een' goên, gedweên, hoogmilden, luisterbreeden,
En schoonen dagh.'

This may be well-shaped, finished verse, technically, but it lacks the all-round, happy mastery of effect shown in:

'Hoe koud en snerpend toch de herfstwind loeit!
Hoe snel verzwonden een Novemberdag!
Van akkers keeren guil en os, vermoeid,
De kraai scheert nestwaarts, traag, met loomen slag.
Na gansch een week van eerzaam veldwerk, treedt

2) 'Geïllustreerde Nederlandsche Letterkunde,' p. 166.

de landman huiswaarts met verhaaste schreê,
en, staat hem nog op 't voorhoofd 't edel zweet,
- 't is morgen Zondag, tijd van troost en vreê; -
gereinigd hark en schop! Hij is ter rust gereed!'

In measured, retrospective key Poot ponders:

'Schoon troost en tyt den rou verzoeten,
Waermê wy eertyts Moeders lyk
Geleidden naer het stille ryk,
Daer alle menschen komen moeten,
Nogh denk ik om de vrome weêr.
En zou ik niet van haer gewagen
Die my heeft onder 't hart gedragen?'

Sincerity and simplicity are doubtless written here, but not very much more; the spirit revealed is too orthodox and complacent to tug strongly at the hearth-strings and truly sublimate us for the moment, as in Burns's 'Aan Mary in den Hemel':

'O niets vergat ik, niets en week
Uit mijn geheugen, sinds dien stond...
Gelijk de bedding eener beek
Wordt dieper steeds mijns harten wond
O Mary, mijner ziele ontrukt,
Waar, lieve schim, verwijlt ge nu?
Ziet gij me vóór uw graf gebukt?
Hoort gij mijn bang gezucht om u?'

Poot's much-praised lines, 'Op de Dood van mijn Dochtertje', show a tender pathos that serves to place them high among his three hundred poems. I dought, in fact, if he ever wrote anything more nearly approaching the truly sublime:

'Jacoba trad met tegenzin
Ter snode werelt in;
En heeft zich aen het endt geschreit
In haere onnozelheit.
Zy was hier naeu verscheenen,
Of ging, wel graeg, weêr heenen.'

But after reading them through carefully, it cannot be said that Burns is in any way recalled - Hood, if you like, or Wordsworth in a weaker moment. One wishes there were a Dutch version of ‘Afton Water’ to put alongside, with its haunting refrain:

> ‘Flow gently, sweet Afton! among they greens braes,
> Flow gently, I'11 sing thee a song in thy praise;
> My Mary's asleep by thy murmuring stream -
> Flow gently, sweet Afton, disturb not her dream.’

But, if not, there are two separate renderings of that classic, ‘John Anderson, my Jo’, showing how nobly and beautifully death may be conceived and accepted. I take Potgieter's work in preference to Frans De Corts'; it bears the impress of deeper understanding, shows higher poetic powers, and contrives to give a local suggestion to the name and situation:

> ‘Wij klommen zaâm den heuvel op,
> Claes Hendrikszen, myn schat!
> En hebben op zijn groenen top
> Veel vreugde en heils gehad;
> Wij stromp'len nu vast naar beneên,
> Maar helpen d'een den aêr,
> En slapen ginder niet alleen,
> Claes Hendriksz, beste vaêr!’

It is, at last on the same ground, that the two poets seem te meet when we come to Poot's ‘Ryke Armoede’ and Burns' ‘Eerlijke Armoê’, as the translator, Potgieter again, entitles ‘Is there for Honest Poverty’. Thus Poot, first, sums up his philosophy of life:

> ‘Bid dan om rykdom dien geen lage zinnen vatten,
> Te blint in hun bedryf.
> Bedrukte Salonyn, de waerdigste aller schatten
> Is een gezonde ziel in een welvarend lyf.’

It is this kind of sentiment, doubtless, that makes Kalff deplore Burns's lack of penitence compared with Poot and see him as

far inferior to the other in the Victorian virtues of ‘vroomheid en zedelykheid’. But this is to overlook the terseness, the boldness, the independent manliness of the Scottish national poet, standing naturally at the opposite end of the scale in the attempt to impart universality to his feelings, based on pretty much the same kind of actual experience:

‘Zoo laat ons bidden om den tijd,
Die komen zal, trots wat niet?
Waarin zal gelden wijd en zijd
Geboorte of goud? zie dat niet!
Waarin verdienst, waarin verstand
Gevierd worde en geprezen,
En alle liên uit alle land
Als broeders zullen wezen.’

Strictly, of course, even this does not ascend to the pure metaphysical, as Goethe's ‘Über allen Gipfeln ist Ruh’, for example, does, but it marks a certain advance from the concrete impression towards the symbolical, and it shows Nature being used, not as a shelter from life, but as the supreme way of affirming it.

The truth is that, all other considerations apart, the mind of Poot was limited by a certain flatness. He doubtless saw and felt many sides of life, which provided the minor excellencies of his poetry, but his moral restraints and mystic reflections always prevented him from entering into the full life of the peasants around him - or of letting his art run gaily away with him. Burns may have, in Henley's over-picturesque phrase, ‘drunk his life to the lees’, but, at the same time, the poet had fulfilled himself - to be a Satanist (a harsh term here), it is clear, one must also he a Godist. Poot was, unfortunately, denied contact with a still living tradition, but, even so, I still seem to detect a fundamental difference in the *quality* of his mind which would probably never have enabled him to reject the unessential, the ephemeral, and the insignificant, and rise to the same great and impressive heights of song. This may seem an unwarranted assumption, to which it is easy to reply that Burns lived in a romantic age. Yes, that is so. But, as I have tried to point out, he remained apart from his time,

and his lyric poetry is not romantic, in the sense that it builds a new world in the wonderland of Fancy; the same sort of realism was, I think, possible to Poot. But when the latter gives us, brightly for him:

> ‘En hy kust er Elsje voor.
> Dus brengt Melker 't leven door,’

Burns in his characteristically artless and buoyant way rejoins with:

> ‘Mijn lief is als de roode roos
> Den knoppe versch ontsprongen;
> Mijn lief is als de melodie
> Bij snarenspel gezongen.’

Not till the middle of the eighteenth century was it evident that a considerable reaction against the Augustans had set in. It was still, however, a confused, unconscious struggle, the uncertainty of the way creating a spirit of disillusionment and tending towards indulgence in a somewhat gloomy moralising. To this transitional period we give the name Romantic Revolt, recognizing that the vaguer and less specialised forms of romance must precede those which are more definite and specific: Gray, and Thomson, therefore, before Wordsworth, Feith before Potgieter and Perk. From England it now was that Europe began to receive those germs which were destined, later on, to destroy all sorts of ‘old régimes’ - whether in politics, in thought, or in literature. Even these, of course, Reason, sorely tried though it was, gave way only gradually, and it was long before there was anything like a real national reaction to the age of common-sense. In their individual fashion many voices spoke, but none as yet with such prophetic utterance as to compass the revolution. In Crabbe, for instance, we see the nudity of description and poetry without an atmosphere. It is with his work, much rather than with Burns's, that I would compare Poot's, and likewise say that with his departure went the last hope of an Augustan Revolution. No more of Shenstone can it said that he escaped from the pseudo-classical tradition, though his verse, again, is wholly different from

the starkness of Crabbe's. Its fundamental quality is its placidity, reflecting a somewhat moody renunciation of life's exaltations - the natural nemesis of an age of genteel boredom. There is an artificial note about it all, with only very occasionally the production of genuine verse. There is, no doubt, a foretaste of the slightly vapid sensibility of genuine Romanticism, but none of that blending of nature with human passion so characteristic of Wordsworth and his school, none of the marmorean resignation of Gray, of the despairs of Manfred-Byron, of the struggles of the chained Titans of the nineteenth century. In a word, it would be quite impossible to imagine Shenstone living at any other time than the mid-eighteenth century. Even Gray, achieves but a half-success. Keeping to classical forms, he has been named ‘the last Renaissance scholar’, while the ‘Elegy’ itself, perfect expression of brooding melancholy though it be, could not induce him to ‘speak out’. Dr. Johnson's sad misjudgment of him we may now dismiss or smile over, but Wordsworth's ridiculing of him was not for any placing of sentimentality with romance as an ally on equal terms, but for the far more real anomaly of trying to wed romance with the (to him) speciously false diction of the classics.

After 1770 we begin at last to note a new and sustained development in romantic literature throughout Europe. English and German influence especially is shown as having won the day over French classicism, and the doctrine of the ‘return to nature’ is now the admitted watch-word, already mildly hinted at in numerous references to landscape-gardening and by Voltaire when - thinking of Scotland - he said that Europe got both its models of gardens and its epic poems from the barren north. That so many people should have given themselves the uncongenial task of posing as lovers of nature was due, undoubtedly, to the fashion established for the works of poets like ‘Ossian’ and Thomson, reinforced by Rousseau in France, who educated the French public up to an appreciation of this novel English nature poetry. For England the statement of the matter is much easier than for Germany, and we must take separate stock for a moment of the greater ramifications in a country which, not without a good show of reason, regards the Romantic Movement as peculiarly its own and the one which has exerted the maximum of influence on other countries. In the

German sense the term Romanticism is really one of such wide extension as almost to defy the human wit to define. Yet, in this brief space, it may be easiest to consider it as the art of the infinite as opposed to the classical art of the finite. No less a definition will, in fact, do if we are to hope to include the Idealist philosophers, the discovery of Shakespeare by Schlegel, the ballads of Bürger, the enormous wealth of lyric poetry let loose by the new doctrine of spontaneity and culminating in the work of the young Goethe and the songs of Heine. And the reason for this? Simply that the Renaissance was over two hundred years late in coming to Germany; and this, in the latter half of the eighteenth century, meant the romanticisation of the classical tradition of ancient Greece. Inevitably it meant a tendency to see things cloudily, in a golden haze - to indulge in a nebulous historicism (or, as it might also be called, an antiquarian idealism) - to return to a fabulous past, and see in that past the goal of the future. In a word, the Romantic temper in Germany made a *Märchen* out of Greek art, Greek poetry, and Greek mythology: it married Faust to Helen and gave to Europe that ‘total’ personage, Goethe.

The mutual claims of England and Germany seem to grow more difficult to apportion, even allowing for the relative originality of the movement in each country. But for Holland in the main, I think, England wielded the more potent influence. We must in this, however, except the first three writers to harbinger a better epoch than the dull, denationalised days of the Augustans; Van Alphen, Bellamy, and Nieuwland. This trio, indignant at the deplorable state of nature poetry in their own country, had themselves but indifferent powers to change its current, but in their recourse to the remarkable German Romantic spirit, we see clearly how deeply stirred they were and how fervently they desired a fresh poetical canon for Holland. For a movement so widespread and revolutionary, they may seem somewhat feeble forerunners, but their historic place is not without importance. It was certainly more than time that a native tradition should be developed, and for Holland it can be said that their first specimens of blank verse - a metrical form scarcely known there, remembering Vondel's partiality for the Alexandrine - were as notable as Thomson's taking over of the Spenserian stanza.

Van Alphen for his union of practice with theory stands rather apart from the others. If, however, in Lessing he hoped to find an aesthetic more fine and delicate by means of which he might initiate his countrymen into the secrets of the art of poetry, I cannot think that he was greatly successful - at least, no more than was another poet-critic, Wordsworth, can it be said that his own practice was in conformity with his enunciated theory. But, of course, this is little to be wondered at - Van Alphan's theory was of too academic order to carry much weight; he had already, in fact, written his poems before he thought of learning how to write poetry. Every Romantic would agree with him that art is ‘de nabootsing der schoone Natuur’, but none, that Shakespeare would have been a greater genius had he lived in the Augustan Age of Pope and Addison: almost, indeed, he seems to rate ‘Ossian’ higher (if objecting to having him called ‘The Homer the North’), while finding a counterpart for his didacticism in the moralisings of Young. Sometimes at his best, however, he echoes afresh the true lyrical spirit of Vondel, as in his ‘Stroomspiegel’:

> ‘Vloeit, vloeijende stroomen! glijdt zacht door dit dal!
> En laat me mij spieglen, ô kabblend krystal!
> Ontrolt mij niet golfjes! wordt effen, gij stroomen!
> Of ben ik te laat aan uw oever gekomen?’

Not yet of such poems can we say emphatically that we ‘dissolve in Nature as a Buddhist dissolves in Nirvana,’ but there are now and again suggestions of the refreshing tunes of Burns, of the tender, child-like flute of the ‘Songs of Innocence’, and eventually of the ‘Lyrical Ballads’. Blake speaks cosmically but disjointedly of the power ‘to see the world in a grain of sand’; Van Alphen, too, it has sometimes occured to me, shows a force of conception far beyond his skill in execution:

> ‘Ik zie mij zelf bij 't eeuwig Licht
> En spiegel me in Gods aangezicht.’

Of Bellamy and Nieuwland, in turn, I am afraid I can speak only in the most severely critical way. The former especially has

for me no real place in Dutch romantic poetry at all. It may be that he was a man governed by the impulse of his heart and devoting himself to love, to friendship, and to his country. But these is no necessary groundwork for poetry in these things, and I can only find his religious verse weak, dull, and uninspired, descending to the most disastrous types of bathos and arousing only feelings of wonder at the sheer temerity of the writer in seriously putting forward such inartistic, thought-denuded stuff. To say, as Delepierre does,[1] that 'his "Roosje" is a masterpiece of simple tenderness' and that he 'had every quality necessary to become one of the greatest poets of his country' seems to me to mark a woeful lack of discernment on that critics's part. His erotic poems are thought to be less pleasing; but, distinctly mannered though they too often are, I must confess that I find them the only readable section of his work. Nieuwland is more polished, more tutored, but it is the polish of the classics for the most part, the incompatible union of the exact sciences in which he so greatly revelled. Patriotic he is too; of course:

> 'Zo gloeit nog 't oude Vuur in 't Hollandsch hart en adren'

But it is a jingling - and even at times jingoistic - sort of patriotism, with none of the grander reflection that Campbell instils into his most martial poetry. It so quickly palls on one that for Delepierre to speak here of 'the sublimity of his poetic genius'[2] appears to me as the most arrant nonsense. Nieuwland is not incapable of lofty thought, but most of the effect is lost by his stiff, unmusical way of seeking to convey it. His lines, 'Op de Afbeelding van David Hume', for instance, are necessarily steeped in great ideas, yet they would really be much better said in prose - Nieuwland has all the pomposity and ponderosity of Wordsworth in handling such subjects and rarely compensates with anything more touching than his well-meaning but platitudinous elegies.

From the painstaking but singularly unsuccessful endeavours of Van Alphen, Bellamy, and Nieuwland to impart to Dutch poetry

1) 'History of Flemish Literature,' p. 182.
2) 'History of Flemish Literature', p. 184.

something of the intellectual force of the German Romantics, it would seem that it might well have been better for them if they had sought to explore in those other, English, strongholds of Romance, already not outwith the vision and reach of Dutch poets. At all epochs a dreamy and sentimental literature had sprung up on Dutch soil, and nothing at this time seemed more ready-made for it than the somewhat wistful nature poetry of James Thomson. Thomson was already the recognized giant of the movement that sought to lead back to the land. Everywhere the Continent was buzzing with the smooth yet varying pictures of his 'Seasons'. In Germany a translation of that work appeared as early as 1744, and brought about a complete change of style in descriptive writing. In France the reputation of Thomson was extraordinary, and there too a complete translation of his masterpiece was made. The poet himself was dead - since 1748 - but the extent of the revolution he brought about in European literature would have been immensely pleasing to him, too personally associated with the spirit of 'The Castle of Indolence'. In England it was the same. Hardly any of the poets who wrote after him in the eighteenth century, it can be said, remained uninfluenced by him; and even if his rather placid view of nature was not later adhered to, he at least made the use of blank verse for narrative and descriptive poetry the fashion and consolidated the revolt against the cloying heroic couplet of Dryden and Pope. What, then, of Holland? No one can say that it did not stand in need of some powerful reviving force, since for a century now it had not contained a single new idea of external nature.

The poetry of Thomson, one would have thought, was quite admirably suit to render service at this transitional time. It was the work of a Scotsman, and the Scots like the Dutch have an inevitable tendency to pictorialise their thoughts - indicating surely a definite leaning towards the graphic arts and displaying another useful affinity with the great etchers and tone painters for whom Holland is so justly renowned. It is a poetry that is little localised - only here and there in the first season, 'Winter', are the influences of Thomson's early environment at all marked; for the rest the well-ordered landscape around Richmond, in the congenial neighbourhood of Pope, would seem to offer less scope than the sense

of space and wind and lonely freedom that a Dutchman might reasonably be expected to feel. In every sense it is directly descriptive poetry; this landscape possesses no sentiment of its own. Thomson, unlike Wordsworth, has little reflection, little instinct; his imagination is not capable of transforming the sense perceptions into symbols of spiritual truth. It may make Thomson the genuine father of English rural verse, yet both in form and content, it might seem, there is as much looking back to Pope as forward to Wordsworth. Perhaps this is the trouble - for trouble I am afraid ther is - that it is both too pseudo-classical in its form and too romantic in its ideas to make it easily adaptable to the still-fettered, vainly theorising Dutch poets, whose work was but touched at the very edges by that elsewhere dominating influence.

Van Winter's ‘Jaargetijden’, indeed, we scarcely feel gives us Thomson at all - least of all does it convey his new and refreshing feeling for nature. The manner of its publication was perhaps in itself symbolical, for in the prose translation from which Van Winter worked, there was the inspiration only for just such a rhymed essay as he achieved in his own severely practical fashion.

(To be continued.)

Richtingen in de hedendaagsche letterkunde door Mr. Herman H.J. Maas.

Onder invloed van geleerden als Dilthey, Unger, Mahrholz, Kloos e.a. vond de studie der litteratuur, die zich voor eenigen tijd scheen te beperken tot bio- en bibliographie en cultuurhistorie, nieuwe wegen. Zij werd philosophischer en psychologischer en toonde meer begrip voor het wezen van het letterkundig werk. Vrucht van het vernieuwde inzicht waren werken als:

Guido K. Brand: Werden und Wandlung. Eine Geschichte der Deutschen Literatur von 1880 bis heute, 1933.

Werner Mahrholz: Deutsche Literatur der Gegenwart, 1930.

Marcel Raymond: De Baudelaire au surréalisme, 1934.

In dit artikel wil ik nagaan, wat deze boeken bevatten over de richtingen in de hedendaagsche letterkunde. Brand noemt als zoodanig naturalisme, impressionisme, symbolisme, psychologisme, expressionisme, dadaïsme en nieuwe zakelijkheid. Mahrholz onderscheidt naturalisme, neo-romantiek, neo-classicisme, expressionisme en nieuwe zakelijkheid. Het neo-classicisme beperkt zich in Duitschland tot eenige personen. In beginsel is het te vergelijken met een beweging als de ‘école romance’ in Frankrijk. Beide beteekenen een bewust teruggaan tot oudere tradities. Als richtingen der nieuwe fransche poëzie noemde Raymond in hoofdzaak symbolisme, romanisme, naturisme, musicisme, fantaisisme, unanimisme, dada en surréalisme.

De ook in ons land welbekende philosooph Broder Chris-

tiansen vat in zijn boek 'Das Gesicht unserer Zeit', 1919 impressionisme, expressionisme en nieuwe zakelijkheid op als levenshoudingen, levensvormen, levensstijlen.

Waar dit mogelijk is, zal ik bij de behandeling eener richting eerst de opvatting van Brand schetsen.

Het *realisme* staat tusschen idealisme en naturalisme, als overgang van het eene begrip naar het andere. Het is het zich afwenden van de houding, die in geschiedenis en leven de idealistische waarden accentueert. Idealisme is altijd het uitkomen boven het zuiver stoffelijke, de verandering van de stof in een geestelijke en moreele wereld. Het is een begrip uit de Duitsche philosophie van Kant tot Hegel. De verandering der denkrichting volgt uit het experiment, dat met Wundt ook zijn intrede doet in de psychologie. Het is een poging om het geestelijk vermogen te herleiden tot gewaarwordingen en hun reacties in den mensch. Daarmede is de geest onttroond en het zwaartepunt naar het voorwerp verlegd. Het realisme ziet de dingen als een gebeuren, een afloop, een economisch proces. Reëel is een bestaan, dat de lezer in zijn concreetheid weer beleven kan. Tegenover vroeger is de zakelijke waarde der dingen en belevingen gestegen. De feitelijkheid der gebeurtenissen, der menschelijke verhoudingen wordt niet meer met den idealen eisch naar een vervolmaking vermengd, maar blijft als 'So-sein' portret van den tijd. Dichters en schrijvers zijn meer zaakwaarnemers, beheerders hunner voorstellingswereld dan vertalers.

Deze schets van Brand is in overeenstemming met de gewone opvatting der fransche en duitsche litteratuurgeschiedenis, die realistisch noemt de letterkunde in den tijd tusschen de romantiek en het naturalisme.

Een andere opvatting is mogelijk. Een letterkundig schrijver zeide mij eens, dat alle litteratuur realistisch moet zijn, want een gedicht of roman, die buiten de werkelijkheid zouden staan, zouden niets zijn dan phantasterij, Kitsch van Courths-Mahler en soortgenooten.

Men voelt het probleem: wat is de werkelijkheid? Om echter niet al te philosophisch te worden breek ik de uiteenzetting, die mij zeer ver zou voeren, hier af.

Het *naturalisme* hangt samen met den opbloei der exacte

wetenschappen, het ontwaken van breede volkslagen tot politiek leven, het invloed krijgen van het beginsel der nationaliteiten in het internationale leven der volken, de arbeidersbeweging. Men gaat ervan uit, dat de natuur voldoende is; men moet haar nemen, zooals zij is, zonder haar te veranderen; zij is schoon en groot genoeg om door haar een ontwikkeling, een begin, een midden en een einde te verkrijgen. In plaats van een avontuur te verzinnen grijpt men eenvoudig uit het leven de geschiedenis van een wezen of van een groep wezens, waarvan men de ervaringen nauwkeurig registreert. Het werk is een protocol, niets meer; het heeft alleen de verdienste van nauwkeurige waarneming, scherpzinnige analyse, logische verbinding der feiten. Ja, soms is het niet eens een bijzonder bestaan, waarover men bericht, maar zijn het eenige jaren uit het leven van een man of een vrouw, die den romanschrijver aangelokt hebben. Het leven zonder bijwerking: dat is de eigenlijke formule van het naturalisme. Zola is de bevrijdende held, die fabrieken, markthallen, mijnen, bordeelen, theaters, paarderennen, slagvelden, hospitalen bezoekt, zich technische uitdrukkingen noteert. Hij verlangt van den schrijver den ‘sens du réel’ in plaats van de verbeelding. De naturalisten wijden veel aandacht aan het vuile en immoreele, aan de ‘Brutstätten viehischer Laster.’ In de vertolkingswijze vallen op de nauwkeurige beschrijving, het veelvuldig gebruik van het dialect.

En nu Mahrholz: het naturalisme is verwant met de ‘Aufklärung’, de ‘Verlichting’ en wordt beinvloed door het positivisme van Comte, het utilisme van Spencer en Mill, de natuurleer van Darwin, de milieu-theorie van Taine.

Volgens dezen denker heeft het litteraire werk tenslotte drie bronnen:

Het ras, de erfelijke eigenschappen van een volk.

Het milieu, de natuur en de samenleving. ‘Wij kunnen bevestigen, dat het diepe verschil, dat zich vertoont tusschen de germaansche rassen eenerzijds en de helleensche en latijnsche anderzijds voor een groot deel voortkomt uit het verschil der landstreken, waar ze zich gevestigd hebben, de eene in koude en vochtige landen, temidden van moerassige bosschen of aan de oevers van een wilden oceaan.... de andere temidden der

schoonste landschappen, aan de oevers van een schitterende en lachende zee, uitgenoodigd tot scheepvaart en handel....'

Het 'moment'; naast de innerlijke en uiterlijke krachten zijn er de werken, die zij samen reeds hebben voortgebracht, die op hun beurt invloed uitoefenen op het volgende werk:

'Beschouw, bij voorbeeld, twee tijdperken van letterkunde of kunst, het fransche treurspel onder Corneille en onder Voltaire, het grieksche theater onder Aeschylus en onder Euripides.... dan is er o.a. dit verschil, dat een der kunstenaars de voorlooper is en de andere de navolger, dat de eerste geen model heeft, de tweede wel, dat de eerste de dingen ziet van aangezicht tot aangezicht, de tweede door tusschenkomst van den eerste'.[1)]

De kern van al deze systemen, aldus Mahrholz, was een diepe scepsis tegen alle supranaturalisme. 'Ihr letzter erkenntnistheoretischer Ausgangspunkt war die Einsicht, dasz der Mensch in einer götterlosen Zeit, einem leergewordenen Himmel sich auf dieser Welt, die ihm in einem einmaligen und kurzen Dasein durch seine Sinne und Begierden gegeben sei, so gut als möglich, so praktisch als möglich, so glücklich als möglich einrichten müsse.'[2)] De mensch is geen metaphysisch, maar een sociaal wezen, of ook wel een ding onder dingen: het mechanistisch wereldbeeld breidt zich uit tot den mensch. Deze is passief, afhankelijk van de natuur en de sociale omgeving; zijn vrijheid, zijn mogelijkheid tot zelfbepaling worden opgeheven. Taine overschat de ontvangende zijde der menschelijke natuur, verwaarloost de scheppende, vormende; de omstandigheden bepalen den mensch, die het product is van zijn milieu. De wil van den mensch geldt niets meer: de geschiedenis wordt veranderd in een causale keten van oorzaken en gevolgen volgens de natuurwetten. Bij Darwin komt de mensch te staan onder de wet betreffende de ontwikkeling der soorten, ook hier wordt hij een willoos wezen, hetwelk alle spontaniteit mist. Het socialisme is het tegendeel van een aristocratisch individualisme: niet het individu, maar de klasse is de held in het drama der wereldgeschiedenis.

Bij den pessimistischen Maupassant is de mensch een bundel

1) Taine: Histoire de la littérature anglaise I, Introduction, pag. 22-31.
2) Mahrholz: l.c. pag. 38.

primitieve driften en begeerten. Zola daarentegen gelooft aan den vooruitgang, hij is een positivistische optimist. Elk spoor van metaphysica, nog zoo duidelijk merkbaar bij Balzac, is hier verdwenen. Aan het schrijven van zijn romans gaat vooraf een wetenschappelijk verzamelen van feiten, 'documents humains'.

De groote thema's van het naturalisme zijn erfelijkheidsleer, vrouwenemancipatie, het gevallen meisje, de onbegrepen vrouw, kritiek der samenleving, alledaagsche menschen als offer der maatschapelijke toestanden, bijbelkritiek.

In de uitbeelding treft de natuurwetenschappelijk-analytische wijze van beschrijving, de differentieering der personen, ook in de taal die zij spreken, het gebruik van omgangstaal en dialect, volgens de sociale klasse, waartoe de menschen behooren.

De duitsche naturalist is Gerhart Hauptmann. 'Sein eigentlicher Bedeutung für den deutschen Naturalismus beruht darauf, dasz seine Grundveranlagung mit den Hauptbestrebungen der Epoche, in der er wirkte, in entscheidenden Punkten zusammentrafen. Man darf als seine Grundlage wohl eine Verbindung von triebhafter, aber sensitiver Sinnlichkeit mit einer grüblerischen Vertiefung in rein seelische Bezirke und eine Abwesenheit alles rein Geistigen, Intellektuellen, Philosophischen bezeichnen. Alles Theoretische ist Hauptmann fremd: was er sucht, ist der Mensch und nur dieser; und nicht der Mensch als Geisteswesen, sondern der Mensch als Seele und als Triek interessiert ihn.'[3)]

De fout van Mahrholz, die ik in mijn uiteenzetting heb trachten te verbeteren, is dezelfde als die van Christiansen: zij onderscheiden niet voldoende tusschen naturalisme, impressionisme en psychologisme.

In 1895 schrijft men reeds de verdediging van een nieuwe kunst, ofschoon zij veel ouder is dan het naturalisme. Het naturalisme, in het subjectieve vertaald, is *impressionisme.* Men wil niet meer de natuur, maar de indrukken van de natuur reproduceeren. Men weet, dat het objectieve, het 'Ding an sich', het eeuwig onvatbare, eeuwig ontoegankelijke beteekent. Men wordt subjectief uit bescheidenheid. Daar men niet méer kan zijn dan subjectief, wil men tenminste zoo subjectief mogelijk zijn: het artistieke ik schept

3) Mahrholz: l.c. pag. 61 en 62.

eerst den natuurindruk. Wat bij de meeste menschen daarvoor geldt is alleen conventie, zij hebben in het geheel geen indrukken, hun zien is conventioneel geworden. Dus is alles geöorloofd. Wat niemand gezien had, kan toch iemand gezien hebben en deze éene kan het de anderen suggereeren, zoodat ze het na hem en met hem zien. Het woord impressionisme is uit de schilderkunst overgenomen: het is de oplossing van de starre lijn, van de structuur der voorwerpen in het vervloeiende, vluchtige, dat het oog in een bepaald oogenblik met licht en schaduw in zijn kleurigheid opvat.

Christiansen ziet in het impressionisme een vrijmaking, normverbreking, voorliefde voor het broze, decadente, onevenwichtige, voor de Japansche kunst. Het zijn de kenmerken van hetgeen men gewoonlijk het 'fin de siècle' noemt. Als litteraire vertegenwoordigers noemt hij Herman Bang en Oscar Wilde. Men denkt ook aan Peter Altenberg en Schnitzler. Freud echter hoort hier niet thuis, maar in het psychologisme. Met het naturalisme verbonden is evenwel het verzet tegen het humanistische, klassieke gymnasium, de wensch naar een moderne, natuurwetenschappelijke vorming.

Naast alle richtingen, voor welke de natuur op de een of andere wijze oorzaak der vormgeving is, wil het *psychologisme* de psychische objectiveeringen uitleggen en verhelderen. Doen en handelen hebben niet slechts hun oorzaak in een aanleiding van buiten, maar hun oorsprong is de geestelijk-psychische constellatie. Het psychologisme zoekt daarom naar den aanleg van een mensch, die zus of zoo handelt en leeft; het vormt de gebeurtenissen volgens de geestelijke consequentie, volgens de logica van hart en hoofd; het wil dus uitleggen. Uit den aanleg en het karakter tracht men de handelingen te verklaren. Later past men ook de psycho-analyse toe in den roman.

'Met Zola zal het naturalisme sterven', schrijft men in 1900. Reeds zijn Paul Bourget, Margueritte, Barrès, Hennequin op weg. Reeds leeft de nieuwe richting: Mallarmé, Verlaine, Laforgue, Thoret, het *symbolisme.* Het is weer een tegenstelling tot Medan. De natuur, het 'Ding an sich' bestaan voor den symbolist niet. Hij wil daarover heen het geheim der dingen. Hij ziet het leven, de gebeurtenissen, het handelen der menschen, den strijd in de natuur, hij heeft zijn belevingen; daarachter echter leven de

bewegende krachten, die opgestuwd, afkomelingen, vertakkingen eener wereldkracht zijn. Tusschen de dingen, hun uitwerking en de beleving is een raadselachtige ruimte. Hoe komt iets buiten mij in mij? Ik zie een kleur, een mensch, ik heb namen daarvoor, maar daarmede zijn hun wezen en bestaan niet uitgeput. Er moet dus iets bestaan, dat het mogelijk maakt, dat ik dit alles niet slechts onderscheid, maar ook zijn zin, zijn beteekenis begrijp. De voortzetting van deze overweging is de opheffing der werkelijkheid als een bloot feit en haar overdracht in een nieuwe wereld, die symbolisch het kennen mogelijk maakt. Tegenover het naturalisme en impressionisme beteekent het symbolisme een scheppende daad over de enkele uitbeelding heen tot de zinvolle uitbeelding (Sindarstelling) van een gebeuren. Daarmede is de terugkeer in het bovenzinnelijke, in het onbegrijpelijke, mystische en heilige gegrondvest, het inhalen van het geloof. Denken, geest, verstand kunnen alleen het natuurgebeuren niet meer verklaren. Er is weder iets, dat uit de diepte der ziel komt en zich met de dingen in een taal onderhoudt, die de geheimen der betrekkingen openbaart.'

Ik heb dezen tekst van Brand zoo letterlijk mogelijk vertaald, daar hij vrij vaag, hier en daar voor mij zelfs geheel onbegrijpelijk is, en men over deze richting zoo verschillend oordeelt. 'Ce qui fut baptisé le symbolisme se résume très simplement dans l'intention commune à plusieurs familles de poètes (d'ailleurs ennemies entre elles) de reprendre à la musique leur bien.'[4] Maar, meent Raymond, het is niet waarschijnlijk, dat het zoo eenvoudig is. Muzikale verzen zijn er altijd wel geweest. 'Le sens de la vie profonde de l'esprit, une certaine intuition du mystère et de l'au-delà des phénomènes, une volonté nouvelle de saisir la poésie en son essence et de la dégager pour cela du didactisme et de l'émotion sentimentale, voilà ce que l'on constate le plus souvent à la source de l'activité de la génération de 1885.'[5] Het symbolisme was dus volgens Raymond:

Een protest tegen de hedendaagsche samenleving en een positivistische opvatting der wereld;

Een pogen het wezen der poëzie te benaderen;

4) Paul Valéry: Avant-propos de Connaissance de la Déesse.
5) Raymond: l.c. pag. 53.

Haar te bevrijden van de al te gemakkelijke ontroering en onderrichtende neigingen.

En wat nu het symbool betreft: het schijnt, dat de menschelijke geest, in den droom, in de mijmering of zelfs in den toestand van wakker zijn, begiftigd is met een scheppende macht, dat hij vrij fabels, gestalten, beelden voortbrengt, waarin zich de diepste gevoelens projecteeren; een spontaan symbolisme, aan hetwelk in het algemeen de rede paal en perk zal stellen, maar dat vrij functioneert bij de 'primitieve' menschen en tijdens den droom. Aldus ontstaan de mythen, waarvan het gezond verstand de onwerkelijkheid aantoont, maar die toch, in psychologischen zin, waar zijn, daar zij overeenkomen met het zieleleven, dat ze heeft voortgebracht. Het beeld heeft, op de een of andere wijze, deel aan de geestelijke werkelijkheid, die het symboliseert. De dichter vertrouwt aan de symbolen de taak toe een zielstoestand uit te drukken. De betrekking tusschen deze en het beeld is evenwel niet als die tusschen twee klare en duidelijke begrippen. Het symbool is geen redelijk-bewuste vertaling, het ontstaat spontaan en onbewust en is daarom 'meerwaardig' (ambivalent, polyvalent). Men kan er niet altijd een logischen zin aan hechten, die elke andere uitlegging uitsluit.

Het is aardig met deze uiteenzetting Jung's opvatting van het symbool te vergelijken. Naar zijn meening moet men het 'symbool' zorgvuldig onderscheiden van het 'teeken'. Symbolisch en semiotisch moet men niet elkaar verwisselen. Het oude gebruik bij den verkoop van een stuk grond een graszode te overhandigen, noemt men in het gewone spraakgebruik symbolisch, is evenwel semiotisch. De graszode is een teeken, dat gezet wordt voor het heele grondstuk. Het gevleugelde rad van een spoorwegbeambte is geen symbool van den spoorweg, maar een teeken van de snelheid der treinen. 'Das Symbol dagegen setzt immer voraus, dasz der gewählte Ausdruck die best mögliche Bezeichnung oder Formel für einen Relativ unbekannten, jedoch als vorhanden erkannten oder geforderten Tatbestand sei. Solange ein Symbol lebendig ist, ist es der Ausdruck einer sonstwie nicht besser zu kennzeichnende Sache. Das Symbol ist nur lebendig, solange es bedeutungsschwanger ist. Ist aber sein Sinn aus ihm geboren, d.h. ist derjenige Ausdruck gefunden, welcher die gesuchte, erwartete

oder geahnte Sache noch besser als das bisherige Symbol formuliert, so ist das Symbol tot.'[6)]

Bij den dichter vindt het gevoel zijn adequaat symbool. Aan deze symboliek heeft de taal als acoustisch verschijnsel, hebben rhythme, rijm en woordmelodie deel. Maar ook, en vooral, is noodig de zin der woorden, die menschen vormt, landschappen en gebeurtenissen. Een enkele maal wordt het gevoel direct uitgesproken, gesteund door de muzikale elementen der taal:

> Il pleure dans mon coeur
> Comme il pleut sur la ville;
> Quelle est cette langueur
> Qui pénètre mon coeur?
> (Paul Verlaine.)
> Comme la vie fait souffrir
> Sans reproche sans mot dire,
> Pour rien, pour le plaisir.
> Leon-Paul Fargue.)

Meestal is het niet zoo eenvoudig, is beeld en symboolvorming noodig. Er schijnt een verwantschap, die wij niet altijd kunnen verklaren, te bestaan tusschen bepaalde gevoelens en voorstellingen. Zulk een gevoelsverwante voorstelling noemt Müller = Freienfels een symbool.[7)]

Door de schildering van een landschap wordt de herfststemming opgewekt in een gedicht van Stephan George:

> Komm in den totgesagten park und schau:
> Der schimmer ferner lächelnder gestade,
> Der reinen Wolken unerhofftes Blau
> Erhellt die Weiher und die bunten Pfade....

Dichters en schrijvers zijn als de prins uit het sprookje, ze wekken wat sliep in het onbewuste, want het naamlooze weten wij niet, ons bewustzijn is een verbaal bewustzijn. Dit lijkt mij de zin van Wilde's gezegde: 'Het is paradox, maar daarom niet

6) Jung: Psychologische Typen, pag. 674-676.
7) Müller = Freienfels: Poetik.

minder waar, dat het leven de kunst veel meer nabootst dan de kunst het leven.' Op dit thema hebben vele schrijvers variaties gecomponeerd.

Een enkele maal zal in het beeld, het symbool, het oorspronkelijke gevoel nog nauwelijks te herkennen zijn. Paul Valéry geeft een voorbeeldje, dat zeer teekenend is voor zijn opvatting: 'Luister, Phaidros, deze kleine tempel, dien ik bouwde voor Hermes, als je wist, wat hij voor mij is. Waar de voorbijganger niets dan een elegant kapelletje ziet - het is maar weinig: vier zuilen, een zeer eenvoudige stijl - heb ik de herinnering gelegd van een helderen dag van mijn leven. Deze tempel, niemand weet het, is het mathematische beeld van een Corinthisch meisje, dat ik gelukkig bemind heb.'[8] De vraag is hier: in hoeverre kunnen beeld en symbool de gevoelens vertolken, waar is de grens der litteratuur? Min of meer behoort de expressie altijd tot de intellectueele spheer, tot de verbeelding en de intuïtie. De philosooph Simmel meende: 'Die Seele kann man in der Unmittelbarkeit ihres Lebens nicht zeigen.'[9] En Jacob Israël de Haan:

'Het leven kan men niet beschrijven, maar beleven....'

Toen Hans Castorp, de held uit den Zauberberg, het wonderschoone boek van Thomas Mann, reeds lange jaren in het sanatorium Berghoff was, zat hij 's nachts dikwijls geheel alleen in den salon en luisterde naar het spel van den grammophoon, naar Aida, Carmen, Faust en L'après-midi d'un faune. Maar meer nog was hem de oude Lindenboom van Müller = Schubert, het levenslied van twee jonggestorvenen in de lente der romantiek, bevroren droomen in bloesems van ijs, het verzoenende ruischen der twijgen in dur en moll.

'Am Brunnen vor dem Tore
Da steht ein Lindenbaum....

'Das Lied bedeutete ihm viel, eine ganze Welt und zwar eine Welt, die er wohl lieben muszte, da er sonst in ihr stellvertretendes Gleichnis nist so vernarrt gewesen wäre.... Welches war diese Welt? Es war der Tod.'

8) Paul Valéry: Eupalinos ou l'architecte.
9) Simmel: Fragmente und Aufsätze, pag. 274.

Als vrije symboolschepping noem ik den eenhoorn.

> ‘O dieses ist das Tier, das es nicht gibt
> sie wusztens nicht und habens jeden Falls
> - sein Wandeln, seine Haltung, seinen Hals,
> bis in des stillen Blickes Licht - geliebt.
> Zwar war es nicht. Doch weil sie's liebten, ward
> ein reines Tier.’
>
> (Rilke.)

Lyriek is trouwens niet alleen gevoelsverbeelding; ook doorvoelde gedachten kunnen tot poëzie worden. Wij bezitten in dit opzicht in ons land een kostbaar document, dat waarschijnlijk zijn weêrga in West-Europa niet vindt. Ik bedoel de ‘Binnengedachten’ van Willem Kloos. Deze verzen doen mij soms aan het surrealisme denken. Ook Kloos' gedichten schijnen bijwijlen uit de diepste ziel te komen om vervolgens geïnterpreteerd te worden in wijsgeerige overdenking. Zij zijn bovendien zeer melodieus en lijken alleen wonderlijk aan oppervlakkige, vaag-gewone lieden, die alleen maar waardeeren kunnen wat zij al vele malen van iedereen gehoord hebben en hun dus vertrouwd is geworden. Want zelf oordeelen kunnen zij niet.

Na het symbolisme vinden we in Frankrijk in de jaren tusschen 1900 en den wereldoorlog het *romanisme,* een zich wenden tot de latijnsche en gallische waarden, en het *naturisme,* een terugkeer tot de natuur, het eenvoudige gevoel, de onmiddellijke, ongekunstelde uitdrukking, een optimisme, geloof in het leven, vertrouwen in de toekomst. Deze golf van nieuwen levenslust brak op den drempel van de Augustusmaand 1914. Het *unanimisme* kan men begrijpen als een soort ‘post-naturisme’. Ook de aanhangers dezer richting keeren zich af van symbolisme en intellectualisme. Men tracht weer te komen tot een oorspronkelijke zienswijze, los van de conventie, vrij spel te laten aan zijn gewaarwordingen, zonder ze te rangschikken onder logische categorieën of ze te verdichten tot ‘dingen’. De poëzie is niet in den droom, in de verbeelding, maar in de realiteit, doch in een wezenlijk ervaren, niet-vereenvoudigde of conventioneele werkelijkheid, vooral in de menschelijke sympathiegevoelens. ‘Quand je vous parle de moi, je vous parle de vous. Comment ne le sentez-vous pas? Ah, insensé, qui

crois que je ne suis pas toi!' (Duhamel). De atmospheer van een familie, van een milieu, de ziel van een menigte worden, indien zekere voorwaarden vervuld zijn, opgevat als realiteiten. Niet alleen de grenzen tusschen de menschen worden uitgewischt. Dikwijls treft ons een cosmisch accent, het opheffen van de grenzen tusschen wereld en ik. 'route limite est vapeur' (Jules Romains).

De invloed van Bergson begint merkbaar te worden; de studie van dezen wijsgeer kan veel bijdragen tot een goed begrip der moderne letterkunde. 'Nous voici donc en présence de l'ombre de nous-même[10]; wij gelooven ons gevoel ontleed te hebben, maar we hebben er in werkelijkheid een nevenschikking van levenslooze toestanden voor in de plaats gesteld, vertaalbaar in woorden, en die ieder voor zich vormen het gemeenschappelijk element, bijgevolg de onpersoonlijke neerslag van indrukken, in een bepaald geval door de geheele gemeenschap gevoeld. En daarom redeneeren wij over deze toestanden en passen er onze eenvoudige logica op toe, want we hebben ze reeds van te voren hiervoor toebereid. 'Que si maintenant quelque romancier hardi, déchirant habilement la toile tissée de notre moi conventionnel, nous montre sous cette logique apparente une absurdité fondamentale, sous cette juxtaposition d'états simples une pénétration infinie de mille impressions diverses qui ont déjà cessé d'être au moment où on les nomme, nous le louons de nous avoir connus que nous ne nous connaissions nous-mémes. Il n'en est rien cependant, et par cela même qu'il déroule notre sentiment dans un temps homogène et en exprime les éléments par des mots, il ne nous en présente qu'une ombre à son tour: seulement, il a disposé cette ombre de manière à nous faire soupçonner la nature extraordinaire et illogique de 1'objet qui la projette.'

Tusschen ons en de natuur, tusschen ons en ons eigen bewustzijn legt zich een sluier, die voor den gewonen mensch dicht is, licht en doorzichtig echter voor den dichter.

Het unanimisme is stellig verwant met het duitsche *expressionisme.*

De vertaling van dit woord heldert niets op. Alle kunst is uitdrukking; een indruk is hoogstens genot. Hem uitdrukking

10) Bergson: Essai sur les données immédiates de la conscience, pag. 99-101.

geven is hem objectiveeren. Reeds vóór den oorlog toonen eenige werken nieuwe kenmerken: zij zijn niet naturalistisch, niet symbolisch, niet psychologisch, maar visioen. Iets in taal en vorm is geweldig, verbluffend. Mensch en ruimte zijn veranderd. De geographie der aarde is geschokt, evenals de logica van hart en hoofd. De burger leefde onder de wetten van physica, chemie, staat, samenleving. Nu is hij plotseling ontworteld en schept zich zelf een nieuw wereldbeeld. Hij is een monade, die den chaos in zooverre ordenen moet, dat hij daarin een leven in grooten stijl kan voeren. Men ziet nu de dingen grootsch, overweldigend, eenvoudig: in den mensch of de natuur is niets meer gecompliceerd. Een leger trekt over een hooggebergte, ook indien hiervoor technisch weken noodig zijn. Het moet geschieden, wijl de aanvoerder het wil. Het ik drukt zijn stempel op de wereld: nu kan een kappersbediende denken als Dschingis-khan, een dienstmeisje als keizerin Theodora. De expressionist wordt geleid door zijn gevoel, minder door het denken.

'Das allem Expressionismus zugrunde liegende Ergebnis aber ist, um dies noch einmal klar auszusprechen, dieses: Verdichtung, Erhöhung, Leidenschaftlichkeit des Gefühls, die Auflösung einer genieszerischen l'art pour l'art Stimmung, Reformwille auf allen Gebieten des Lebens und der Kunst, gepaart mit dem Drang, die Verzweiflung des europäischen Menschen nur erst einmal zu bekennen, ja herauszuschreien.'[11)] Volgens Mahrholz heeft het expressionisme vier wortels:

Het activisme, verwant met de Verlichting en gekenmerkt door een critiek van onze mechanische, bureaucratische beschaving, door anti-kapitalisme en pacifisme, door liefde voor de menschheid en een krachtigen wil tot geluk.

Het primitivisme, dat zijn heil zoekt bij primitieve volken, in Indië.

Gothiek en barock; men zocht redding bij de oude europeesche cultuur, bij Grünewald, Greco, Rembrand.

Er ontstaat een nieuw menschenbeeld, het ideaal is de man van de daad. Het ik is niet meer spiegel of afdruk der wereld, maar vormt haar volgens zijn denkbeelden. Men wil een algeheele

11) Mahrholz: l.c. pag. 363.

vernieuwing van het leven, eert den handelenden mensch in strijd met de slechte werkelijkheid, hem, die de verbetering der wereld als eeuwige plicht voelt van het menschelijke geslacht.

In de letterkunde vinden we geen individuen, maar typen, een abstracten stijl. Het woord als zoodanig wint weer aan waarde en beteekenis. De expressionistische mensch stamelt. Diepste inzichten worden samengevat in eén uitroep, eén woord, in 'ein gefülltes, dunkles, beziehungsreiches Wort, das alles Gefühl einer Situation, den Zustand eines Menschen, die Deutung eines Schicksals in sich birgt.'[12)]

Welke karateristiek, tenslotte, geeft Christiansen? Niet langer wenscht het expressionisme de armzaligheid van ontkenningen en protesten, maar de levensdrift van enthousiaste aanvaarding. En niet wat men bereikt is het voornaamste, maar de kracht van uitdrukking, het heerlijk gevaar van zich te storten in de wereld, onbekommerd om reëele mogelijkheden. Het mag mateloos worden, stormachtige ontlading, indien het maar in zich draagt het pathos van het oereigene. Tevoren was er een grauwe twijfel, thans is er een warm geloof. Doch hoe zou men aan het voorwerp van zijn geloof nauwkeurig vorm kunnen geven? Geloof beteekent een oneindige taak. In ieder mensch is een god begraven; ieder is geroepen hem te vinden. Oergevoelens leiden weer tot oersymbolen. Niet het pluizend verstand wordt verheerlijkt, maar het heilig vuur, de roes, de geestdrift. Men beleeft vreugde aan het gezonde lichaam en gaat dansen en zwerven en naakt zijn in wind en zon, geeft zich over aan de natuur, de menschen, het hart eerlijk voor hen opengesteld: de mensch is goed in zijn diepste wezen. Christiansen ziet verband tusschen het expressionisme en de duitsche jeugdbeweging, de 'Landerziehungsheime'.

De *nieuwe zakelijkheid* heeft tot grondslag het feit, de gebeurtenis, den toestand, de handeling. Maar dit geldt voor elke vormgeving, want op de een of andere wijze moet de scheppende vorming een stof, een voorwerp hebben. De bedoeling der vormgeving moet dus het kenmerkend verschil bieden. De dichter der nieuwe zakelijkheid is niet de levensvreemde beschrijver van gedachten, gevoelens, ideeën, maar hij geeft vorm aan hetgeen de

12) Mahrholz: l.c. pag. 371.

in zijn tijd levende menschen aangaat. Het is als het ware een herleving van het naturalisme. Eenige voorstellingen heerschen: Amerika, industrie, techniek, radio, sport, geld, politiek, raketten-auto, vliegtuig. Alles arbeid van het hoofd, van de spieren; in den grond harteloos. Het is niet de onttroning van den mensch als zoodanig, want hij herschept (en beheerscht, naar hij meent), de omgeving, de aarde, de wereld. Van Berlijn uit met Buenos Aires te spreken, van Dessau naar New York te vliegen, duizend auto's dagelijks in één fabriek te vervaardigen, aan een opgehoopt vermogen millioenen en milliarden te verdienen, dit alles is geweldig. Maar het bewijst, dat de machine den mensch in zijn klauwen heeft. De film ‘Metropolis’ is al voor een goed deel werkelijkheid. De nieuwe zakelijkheid is dus: amerikanisme van het gevoel, van den mensch, het onttroonde hart. In de letterkunde wordt zij tenslotte reportage.

De mensch der nieuwe zakelijkheid, aldus Christiansen, is nuchter, rationeel, niet problematisch, niet pathetisch, ordelijk, onpersoonlijk. Het kunnen wordt een waarde op zichzelf, dus wordt alle sport geëerd. De psycholoog bij uitnemendheid wordt Adler, die den mensch opvat als gemeenschapswezen. Men overschat de techniek; de woning wordt een ‘woonmachine’ (Le Corbusier), waarvan de inrichting uitsluitend bepaald wordt door eischen van doelmatigheid. De gebouwen worden horizontaal geordend; het platte dak in plaats van het schuine symboliseert als het ware het losser worden van den gezinsband. De voorwerpen op de doeken der schilders zijn overdreven tastbaar, massaal en stevig. Het kunstmatige wordt meer geschat dan het gegroeide; de natuur is de ruimte, noodig voor auto, ski en sport. Het algemeene streven naar hygiène uit zich ook in den bouw der openluchtscholen. In plaats van de liefde treedt de sexualiteit. Japan en Indië hebben afgedaan, men bewondert de negermuziek en de negerdansen.

Indien ik volledig zou willen zijn, dan zou ik ook nog het dadaïsme en surrealisme moeten behandelen. Maar dat zou een artikel op zichzelf worden!

‘De havik’ door Johann Stellwag

> ‘Het velkomene, onverderfelijke brengt noch zichzelf, noch anderen in verwikkelingen.’
> *Epicurus.*

I.

Wanneer in het avonduur der zwijgende meubel- en schilderijengeslachten de schemer belandde, wilde hij in moeder's handen en stem zijn, eer hij vervluchtigen zou in den nacht, in de gedaante van 't doode broertje Hans. Zoo ook nu. Haar handen vouwden de draden tot een smalle streng en haar lippen haar mond tot een fluisterend tuitje, microphoon:

> ‘Hij minde niet het vuur, 't hartstochtelijke,
> Maar 't bleeke: schelpen, kiezel, grint,
> Koraal en 't teedre, dat de golven uitstrijken,
> Wat men aan 't uiterste der stranden vindt....’

Hier knapte af haar gouddraad. Vliegensvlug gegrepen, vertelde een witte draad, die het patroon ging vormen, verder, de ingebroken stilte als een brug overwevend:

> ‘Eén herfststrand was zijn jeugd, met grijze pluimen
> der golven, lange nevels, die gaan sneeuwen
> En die ten leste in doodschen winter schuimen.
> Maar nimmer klaagde hij, als doen wel meeuwen....’

Zij wondde zich aan de naald, zoog op het bloedje, dat nauwlijks buiten leefde en zag mij aan, die luisterende naar zijn broertje's dood, een mijlpaal was voor haar, tusschen *zijn* wieg en graf.

Een moskoele wind liet zich los uit de boomen door de open serredeur en boog zich langs haar stem, die zuchtte. Een vleermuis, die zich hechtte aan het rolluik, beschaduwde even het borduurwerk. Het theelichtje bluschte zich. Gaande, verried haar boezembroche van de lange rok den sleependen gang, dien zij wilde opsjorren, als broches doen. Met een ruk brandde het lichtje weer, lief. - ‘Kun je al goed Latijn vertalen?’ ‘Ach, moeder, het is zoo'n dooie taal’. ‘Toch leven de dooden meet dan je denkt. Wat leeft, dàt gaat dood.

> ‘Nu leeft hij eerst, in 't vlossen mos. Kapellen
> Komen en elfen en kabouters, zoemend,
> Zijn afgebroken leven voort vertellen,
> Zijn jongen dood met treurcypres verbloemend’.

‘Tenminste, ik hoop het, jongen.’ ‘U denkt nou ook eeuwig aan Hans....’ - De pendule, van de wijs, sloeg dertien slagen, natrillend in de piano, zóó hard sloeg de voordeur dicht, achter vader, ongewoon vroeg. Moeder borg snel het onvoltooide weg en speelde iets. Uit het zwarte pianogedrocht staken de toetsen als witte vragen omhoog. Haar vingers, bloedroodbeschemerlampt, drukten de ivoren lichamen neer tot ontschoot hun heftig schreeuw: geboorte! Gewiegd, schreden de klanken doorwaarts, dòch eentonig; onverbaasd als loodgrijze vensters, zusters, matglaslampen. Wijnflesch in fust. Even nog doolden de toetsen in hun onzekeren greep, tot ze terugspoelden naar het begin.

Wij waren even met ons vieren geweest....

Aan het venster in nachthemd zag ik een ster vallen en uitspatten met achterlating van ontelbare witte pulvertjes. Waar de ster gestaan had, leek de hemel nóg dieper te zuchten, maar een kleinere ster in de nabijheid werd er begrijpelijker door.

II.

Hans werd mijn opvatting, daar door moeder in mij verwekt zijn embryo groeien ging in mij. Der schoolvriendjes oogen waren beginselloos; meer diepe trekjes als in stuiters hadden de meisjes en toch, ik begreep de algebra niet.

Vader: 'Eerst probeeren zelf de som te vinden.' Maar alras, scheef uit een stoel, rolde hem de een na de andere som van zijn tellende lip. 'De laatste jij....'

O, dat wegstrepen in een breuk; gelijken optellen, verschillen weg laten valen. Is iedere a gelijk in maat en gewicht? A en a is toch: aa. Telkens kreeg ik een andere uitkomst.

Moeder zag het: 'Laat mij maar eens kijken.' Bestraffend gaf ze het papier terug. Haar mond was een tuchtigende o!, haar wijsvinger een dreigend uitroepteeken, haar wenkbrauwen een omspannende circumflex: 'Je moet substitueeren, je weet wel, voor den eene den andere nemen.'

Met de door haar aangegeven grootheid werd de oplossing bereikt.

III.

'Je moet maar heel dicht bij moeder zijn, jongen. Hans is gestorven aan tering en zulke jaren zijn spinnewebben en grijze haren.'

Vader en ik, wij gingen naar het museum. 'Een museum is een land, waar het verleden leeft, en waar onze onvervulde wenschen voor ons staan....'

De zaalwachter, ons ziende, draaide het licht in: 'De nieuwe Meester van het Rood.' Hij fonkelde tegen den dag: man in scharlaken mantel, de rosa hand heffend den karmozijnen wijn; de gobelijnen achtergrond omsloot een vrouw in paars en knellend keurslijf met oud gezicht dat de wijn beschaduwde. De man glom in zijn vlam. - 'Het rood is er in geslagen, gebránd, mijnheer! Zie, zie, de vrouw: hartstocht in schemerkamer....' 'Kinderlooze moeder'.

'Ach, een vrouw lijdt tóch, moeder: of niet....' Ze spraken nog lang samen. Ik begreep het felle van dit rood niet en dwaalde verder:

Een page richt een edelknaap den boog en schiet hem vóór. Witte duif valt.;

Stilleven: doode hazen, liggend op kunstig tafellaken, de hand des jagers om de deurknop menscht het dierstuk.;

O...., dáár, in de gang.... een tombe.... van een jongen met gevouwen handen en golvekrullen. 't Marmer is koel als schuim.... wit als pianotoetsen.... Ik keek om: niemand. Streelende de koude handen, de neus, het voorhoofd, de lokken, het boogstrakke achterhoofd, fluisterde ik:

'Dag Hans....'

En legde mijn hoofd tegen zijn voeten, zoodat hij rechtop scheen te staan, op mij.

- 'Zoo, ben je daar, zeg moet jij dat nieuwe schilderij niet zien? Düt?? Dat is een, even zien, onbekende tombe of zooiets, zoo zie je er zoovéél; namaak-latijnsch' zei vader.

Hoe was het ook al weer.... o, ja; ik zei: 'Wat lééft, dát gaat dood!' Vader rukte zich om: 'Tenzij je nog iets zien woû, maar ga jij nu naar moeder, ik kom eerst veel later, zeg maar.'

IV.

Ik hoorde moeder en Dr. K. visitepraten en ik zag dat 't haar goed deed, deze doktersvisite, al was zij nu niet ambtelijk. 'Genezen, mevrouw, is vaak slechts pijn uitstellen....' 'De dood is alleen voor de nalevenden een pijnlijke chirurg.' De herfstzon ontdeed zich van haar grijze waden en stond naaktblank in de koperen ketel. - 'En hoe gaat het jou, Albert? Wil je ook dokter worden en menschen genézen, zeg?' Ineenkromp weer de zon, schimmenspel-lende op 't behang, als een vrouw die, over het hoofd, zich in de kleederen hult. Bladertakken schurend tegen het straatraam, schreeuwden ooh! Met als naald tegen 't glas. 'Albert, dokter, is het liefste buiten in de groene aarde, bespiedend de vogels en de enkele zeldzame bloem, de lévende natuur.' 'O, Albert, het schetterende zand hè? de woeste golven, het als van honig druipende bladgroen, de kracht der zwanen, het warme broeden - jongen, wat ben jij gelukkig!' De zon verrees om weer schuil te gaan.

'Dokter', zei ik, 'dat wat Hans had, dat wil ik ook buiten

zoeken....' De zon jubelde naar boven en bleef staan, verwarmend moeder's oogopslag.

'Tering vind ik buiten nooit, maar ik houd zoo van moeder.'

Ging moeder minder sleepend?

'Albert krijgt een glas limonade, dat drinkt hij zoo graag.' Verzorgd druppelde de siroop uit de hals; de damp uit de koperen ketel kronkelde zich tegen moeder aan. 'Hier, Albert.'

De vele siroop vergoedde het uitblijvende 'mijn Albert'.

'Moeder mist Hans toch zoo....'

Dokter zal met opgetrokken wenkbrauwen naar ons te staren, zijn rimpels waren griezelig. Toen hij wegging, liet hij zijn handschoenen liggen. In het park, ze hem nabrengend, dreven de witte zwanen slapende op 't doorzichtig vijverbed; dienzelfden avond, na tafel, met moeder gearmd, dreven ze wakker op troebel schemerbruin.

V.

Het was de Vrijdag die met moeder's hand bloemen op Hans' grafje zou strooien, een dag van tule, vasten-witte visch en de verwijtend-leege stoel bijgeschoven.

En vader? Ach, hij was een man, trekkend aan pijp en glas.

De witte rozen teerden het wijndonker tafelkleed met als gaten uit; de bijgepakte poezelvarentjes zetten hun feeststemming bij. 'Zulk groen dragen bruiloften in hun knoopsgaten', zei vader. Maar moeder droeg zwart van weduw en had zich witgepoederd. In de tram ging ik naast haar zitten en niet balconstaan, om te kunnen zeggen, wat ze dácht. Het druilde. De grijze cementbaan, liggende grafzerk, voerde ons allen naar den dood. Bij iedere halte kwam hij nader.

Eigenlijk is moeder toch nog niet zóó oud?

Aan den ingang liep een zwarte merel weg met een blinkendkrinkelend wormpje. Behoedzaam ontweken onze voeten een molligwarme mollenhoop. De boomen vulden ons hoofd met zwevende gedachten, vergane en weer opdoemende, verschfrissche. Een rechtstandig kruis was scheefgezakt; een rappe spin trok het op met zijn net aan de cypres. Mos vrat een onleesbare naam gulzig verder - vergeten, vergeten.

‘Wat leeft de natuur hier, moeder.’ ‘Ja, buiten, maar binnen.’ Ze deed mijn kraagje recht: ‘Hans heeft niets aan zijn jeugd gehad, 't herfskind, 't lag maar stil. Pijn deed de zon hem, pijn het zomerblauw.’

In gedachten gaf haar andere hand de lucht een arm:

‘Hans en Albert....’ ‘Moeder, ik ben lang zoo blij niet meer dat ik leef, 't is alles ten koste van Hans....’

Ik deed mijzelf pijn aan de stem. Plotseling rukte ik mij los en vloog de lanen door. De droppels spetten tegen mijn gezicht, striemden mijn oogen. Merels stoven verschrikt mij vooruit. Een oude man, herdenkend bij een graf, hief de armen op, als iemand die een wild geworden koe vangen wil. Ik struikelde over een nieuw graf, maar vloog verder over de oude. Tot staan kwam ik bij het grint naar den uitgang. Autoremmen knarsten. Fietsen belden. De verkeersagent voor de brug beduidde mij halt te houden voor den rijweg. Kracht ging van hem uit, rustige verzekerdheid. Knooppunt was hij van dit ijzeren stadsleven en van mijn verdriet. ‘Dat dooie Latijn en altijd de bloemen, als was 't Zondag....’ Ik zág de stad. Ik hóórde haar. De landentrein, ver, daverde over de wissels, de wissels, het viaduct, het viaduct. De wereld in. ‘G'wèldig, wat een tractor.’ ‘Altijd dat 's zondags....’ Toen schoten tranen naar voren en ging ik den uitgang terug in; verdriet dreef mij, waar ik nóg boozer had willen worden - op wien? op wie? op....? háár?

‘Hans, ik bedoelde het niet zoo....’ Ik wilde zèlf, alléén, naar huis aan, maar ging moeder zoeken. Wit en stil zat ze nog op de bank. Hoopje ongeluk. Beiden zeiden niets, toen ze de stad in huiswaarts gingen, twee levenden over een levende herinnering.

VI.

Vóór de herfstvacantie in November moesten wij in leveren onze gezochte paddestoelen en gedroogde blaren der vindingrijkheid. - Zwevende tusschen leven en dood, dood en leven, zat ik meestentijds stil op mijzelf, lusteloos, daar moeder den dood boven het leven beminde. Steeds in de kamer zittende tegenover haar, was zij voor mij het inbegrip geweest van liefde en

levenskennis. Wie kende ik ook zoo goed als haar? Ik was haar Albertháns en Hánsalbert, maar ik speurde al meer en meer daarover in mij een verdriet. Kon ze dan nooit Hans éven vergeten en mijn stem scheiden van de zijne? 't Hoefde maar éven te zijn.

De beste inzendingen zouden bekroond worden door den leeraar met een 5 voor ‘natte-his’.

's Zondags wandelde ik buiten en in 't Reyghersbosch, maar zien deed ik niet. Bij de daagsche vertalingen sufte ik en teerde op de weinig goede cijfers, die ik had. O, ja, haar verdriet was ook in mij, maar ik moest toch ook opgevoed worden.... voor láter.... kinderlijkte en bedroefde ik mij.

Eén had een kistje met geelgoudige, hartroode en roomwitte zwammen; een ander fluweelen vlinders; ginds de vreemdstsoortige kartelingen en lobben, hier viooltjes, glad geplet, vlekken van teerheid.

Moeder vroeg: ‘Wat heb jij gedroogd?’ Nog vijf dagen, schrok ik en.... loog: ‘O, kastanje, beuk, wingerd, ik kon niet zoo veel vinden....’ ‘Jij? En je bent zoo'n echte, gezonde natuurvriend....’

Dróómde ik haar stem? - ‘Ja, hè moeder?, zegt U dat nog één keer....’ ‘Ja, ik zou denken, dat jij wel met iets héél fijns en natuurlijks voor den dag zou komen’ en iets later: ‘Ga eens mee, ik zal je eens laten zien wat Hans gemaakt heeft, vlak vóór zijn liggen-moeten’. Ze opende de zolderkast, waar Hans' speelgoed rustte. ‘Kijk dit.’ Twee fonkelende oogen onderscheidde ik, toen een groote, donkere vogel, - o, een havik; bij de pooten op gedroogd mos, het doodgetrokken, dunne muisje. ‘Alsof hij den dood voelde naderen.’ Ze had het Hans-gezicht. ‘Ik wist dit niet, moeder....’

Ik zag, dat ze de sleutel in de kast liet staan.

VII.

Eerst kleurde ik uit bonzend hart, mij zelf toezeggend: Jij?! Toen nam ik vlug de vogel eruit. Den volgenden dag zette ik het tusschen de paddestoelen en bladeren der anderen in het bovenlocaal. Ik zag hoe het, fijnverzord, afstak bij de mindere liefde der anderen. Leeg voelde ik mij en toch verzadigd.

Luidruchtig waren de stemmen en bleven dit tot op den bewusten dag. Eindelijk, drie November, om kwart over vier: ‘boven verzamelen.’ De verwachtingen werden spoedig gestild:

‘Jongens, in vlijt is wel niemand van jullie te kort geschoten. De keuze was des te zwakker. Maar ik weet dat ik aan niemand van jullie onrecht doe, als ik de 5 geef aan Albert voor zijn stoeren havik en gescheurde, vergrijzend muisje. Een jongen, die zóó jong, de natuur verstaat en weergeeft - leven op eens anderen dood - verdient een lofwoord. Zie, hoe de klauwen het weerlooze diertje omknellen. Het is de uitbeelding van de pijn van iederen natuurvriend: het dooden....’

‘Ja, de havik is de doode; het muisje de levende,’ antwoordde ik. - ‘Ik begrijp je niet, jongen. Jammer, ik dacht, dat je leed had, op school, of thuis, jammer’.

Zichtbare onzichtbaarheid door Max Kijzer.

1. Het vaste standpunt is God.
Omdat de mensch mensch is, kan hij dus niet ononderbroken vast van standpunt of consequent zijn.

2. Wie den mensch bepaalt, moet dit trachten precies en volledig te doen. Hij dient dus voor al het andere te begrijpen, dat den mensch bespreken mede inhoudt zijn drang naar God, het heelal, het dier, de stof, de wetenschap en de kunst te bespreken.

3. Een goed psycholoog kan een slecht astronoom zijn. Precies gezegd: wie er de flair voor heeft om het menschelijk karakter te begrijpen, kan een zeer oppervlakkige kennis bezitten van den stand der planeten. Het zij zoo.
Elke bespreking eischt zijn specialist. Wellicht moet de mensch door twintig of meer cultuur-specialisaties bepaald worden. Het in 2 beweerde blijft van kracht: menschbespreking is geest- en kosmosbespreking, cultuurbeschouwing in wijdsten zin.

4. De eenvoudigste vorm van den mensch is het kind.
Het instinct (de geest) van een kind van enkele jaren is ontwikkelder dan het instinct van het vernuftigste volwassen dier. Waaruit men kan volstaan, dat de geest van den volwassen mensch in vergelijking met al het andere op aarde van hoogste orde is.

5. En niet alleen in vergelijking met, dus in betrekkelijken zin, maar ook absoluut beschouwd. Want de mensch is het eenig levende met drang naar God.

6. Van Gods grenzenlooze vormen wordt de kunstenaar het meeste gewaar.

7. De grenzenloosheid Gods openbaart zich op aarde als schoonheid.

8. Degene onder de kunstenaars, die de ontroering van deze schoonheid te boven is, er niet meer door geraakt wordt of er blind voor is geworden, is de mysticus. Zijn visie heeft zich vereenigd met het grenzenlooze en grenzenloos-klare meer Gods.

9. Ook de mysticus vertoeft in den mist, in de wazigheid. Hij verblijft er niet. Het is zijn poort, zijn doorgang naar het klare. De mysticus is de ziener van het licht na de schaduw, van den dag na den nacht.

10. De kunstenaar-ziener, de fantasmagorist, de picturale visionair ontvangt als Gods geschenk een kleuren- of lijnenspel op dit deel van het geheel, op dit partieele van den kosmos dat wij aarde noemen.

11. Het kind als symbool bekeken is: voorstadium van het absolute Geheel en tegelijkertijd voor den volwassene herinnering aan het absolute Geheel.
Het kind is nooit kind genoeg. Slechts de mysticus is volledig kind.
Het kind als kind heeft den weg niet bewandeld, namelijk den weg des geestes, den zielekruistocht waarin God zich spiegelt.

12. God is alles, maar ik ben *niet niets.* Daarom kan ik Hem nog niet ontvangen, nog niet zien.

13. God is God en de mensch is aarde.
Wanneer de mensch zal zijn wat hij behoort te zijn, ziet hij zijn tegendeel.
Wie op verboden terrein komt, vindt den weg niet vrij.
De mensch heeft zich toegeëigend wat hem niet behoort en hiermede zijn eigen aanvankelijk vrije gezicht (uitzicht) verduisterd.

14. Het Geheel is een wonder.
Het is dus naief welke bijzonderheid of welk deel dan ook als een wonder aan te gapen.

15. Niet één mensch is zoo dom als een ezel, doch met volmaakte rechtvaardigheid glimlacht God om beiden gelijkelijk.

16. Misdaden mag men niet doen; den Bijbel moet men lezen.

17. Toets Uw daden aan Christus.
De aarde waarop ge leeft is wondender dan kruishout en spijkers.

18. Wie zich tot Christus wil oprichten in vollen vrede des harten, wie boete wil doen en martelaar moet zijn in vollen vrede des harten, is niet hoogmoedig.

19. Wie, al is het op hoogen ouderdom, nog kort voor zijn dood den vrede des harten ontvangt, wischt de zonden van allen uit.

20. Wie goed is en redelijk ontvangt den uiteindelijken vrede, de rust des harten. Godheid en wijsheid zijn echter de moeilijkst te veroveren grootheden.
Wie niet weet, voelt en ademt, dat alle goedheid en alle wijsheid van en bij God is, is niet goed en niet wijs.

Ik zag in droom... door Hélène Swarth.

1.
In 't verlaten huis.

En door 't verlaten huis, van leege kamer
Naar leege kamer, zoekend vroeger Ik,
Dwaalde ik en plots beving mij felle schrik:
'k Ontwaarde een man, gewapend met een hamer.
Hij zag mij aan met loerend loenschen blik,
Den wand bekloppend. 't Leek een moordberamer.
En 'k vlood, trap op, trap af, met bang gestamer -
Doch waar ik vluchtte klonk die hamertik.

'k Ontwaakte en vroeg: - Wat wil die droom beduiden?
Wie is 't, die dreigt en klopt als oude smart?
Ik peinsde en bleef in raadselen verward.

Vol honinggeur omwoei mij wind van Zuiden,
Een blijde vogel tjilpte kusgeluiden -
Ik hoorde alleen het haamren van mijn hart.

2.
In 't winterwoud.

Door de oude lanen stil vertrouwd,
Ik liep door donker winterwoud.
Daar zweefde licht mij tegemoet,
Met zachten lach en teedren groet
En nam mij streelend bij de hand
Mijn lang verloren zielverwant.
Zij bracht mij waar, in zomergroen,
Ik bloemen zag van elk seizoen,
Aan berm en haag en padezoom,
In mos en gras en struik en boom.
Terwijl ik blij in kleurenbad
Mijn oogen laafde aan bloemenschat,
Als opgelost in lucht verdween
De lieve, wie ik nog beween,
Als waar 't genoeg, naar engelwijs,
Te leiden mij naar Paradijs.
Haar zustren nam ik bij de hand,
Die gleden, grauw, uit rasbruin land,
Die bleven, héel haar leven, doof
Voor elke roepstem van geloof.
- ‘Nu laat u leiden waar 'k u wijs
Dat welig bloemenparadijs!’
Ik zocht en vond het niet weerom
- Verslond de grond dat heiligdom?

3.
In schemerland.

In Schemerland twee zustren zag ik weer,
Als jonge meisjes, tenger, bruin en blond,
Niet blij maar kalm. En dat ik wedervond
Die lang verloornen in die bleeke sfeer
Mij leek niet vreemd. 't Gesprek vloeide als weleer.
Groot was 't gewin: de zieke, nu gezond,
De andre, genezen van haar smartewond.
En 'k was getroost wijl zij niet leden meer.

Toen, zwijgend, trad de grijze kamer in
Wie 't liefst mij bleef, wie heiligde ons gezin.
Haar kleed was grauw, zij bracht een korf met brood.

Ik schrikte wakker, brandend van berouw,
Wijl 'k had verzuimd, te smeeken deze vrouw
- ‘Verklaar mij nu 't mysterie van den dood!’

Verzen van Nol Gregoor.

In memoriam.

Nelia Gr. †

Het leven heeft haar niet verwend.
De mensen bleef zij onbekend.
De dood was niet haar zwaarste strijd:
Zij was zo trouw en toegewijd.

Zacht gleed zij henen, lijk een kind
dat moegeweend een toevlucht vindt
bij wie haar steeds heeft liefgehad.
Zij was haar dorre dromen zat.

Boven haar rustplaats zingt de wind
zijn zangen voor het grijze kind.
En in mijn hart is geen geween:
Zij was te moe, en zo alleen.

Ziel en verstand.

Ik dwaal door een geestelijk Niemandsland.
Eenzame strook tussen Ziel en Verstand;
waarheen te wenden...
Verstand raadt de rust van het huis dat ik won.
Doch 't verlangen naar lokkende horizon
zal nimmer enden.

De zege zal zijn aan de zoekende ziel.
Dorstend naar 't goud aan de einder, dat viel
over de landen.
Tot zij ten leste, in snikkende zucht
de moegedoolde materie ontvlucht,
brekend haar banden.

Verzen van Max Kijzer.

Klacht.

Niets dan het wonder en een late klacht,
er wordt geen vreugd meer aan den mensch verricht,
de klaar intieme zomernacht
heeft mij omsponnen met het licht.

Is dit mijn eerst, mijn laatst gedicht?
de tranen vloeien die ik had verwacht,
waarom voor mij dit innerlijk gezicht,
waarom voor mij die steeds hernieuwde kracht?

Zij hebben moordend om zich heen gestaard,
het aardsche afval werd hun tot een troost,
en God vertroeteld in mijn hart bewaard,
ontviel hun en hun schamel kroost,
toch blijf ik steeds om hen bezwaard -
de nacht, mijn vers en niet getroost.

Ik kan alleen bij stillen avond leven...

Ik kan alleen bij stillen avond leven
O, lieveling die mij alleen moest laten,
nog dwaal ik door d' avondlate straten,
die kleine ster die heeft mij niet begeven.

De mauve wolken drijven, drijven,
ze glijden langzaam naar hun doelloos doel,
mijn prille ziel wordt vol van 't gevoel:
dit lijf gaat doelloos als de wolkenlijven.

Maar in de sterren ligt het stof der ziel,
zij blinken star de watergroene oogen
en door het zwijgen trilt een mededoogen,
dat in mijn hart gelijk een lichtstraal viel.

Nu denkt gij niet aan ziel en sterrestof,
aan wolken, magere lantaren-toortsen,
ik sta om niets en glimlach om de koortsen,
die rillen langs mijn rug; mijn hart is dof.

Ik kan alleen bij stillen avond leven,
dan zeg ik zachter steeds: O, lieveling,
het donker zwijgt en de herinnering
zie 'k met de wolken medezweven.

Zomermorgen.

Wat zijn zij eenzaam die niet dankbaar zijn
en in hun leven mengen het geweld,
zij kennen niet den donkerblonden wijn -
Is in hun jeugd het sprookje niet verteld?

Weten zij niet van honderderlei dingen,
van wat er leeft in 't gras en in het riet,
hooren zij niet de vlugge krekels zingen
en van de nachtegaal zijn trillend minnelied?

Ziet toch, kind'ren, de morgennevels hangen,
teere gordijnen van dauw en licht,
het licht gelijk een stem om mineurzangen -
God heeft zijn morgentaak verricht.

Een zomermorgen is een milde zegen,
ik ben weer dankbaar en waar is mijn nood?
Het asfalt glimt, het zonvuur straalt mij tegen,
waar is mijn angst, mijn pijn en d'eens verlangde dood?!

En opwaarts staan de boomen fier geheven
- het bladergroen beweegt insectenvlug -
als zijn zij trotsch op hun schoon plantenleven,
vergeet-me-niet kleurig kind op de brug.

Daar is hij al de kleine witte wagen,
De ijsco-man staat op zijn vaste plek,
fietsers bellen, auto's, vrachtwagens jagen,
op de ruit aan d'overkant een zonnevlek.

Blijf toch gelukkig, Max, hou dit nog even,
zeg 'k mijzelf zonder woord maar penetrant,
of blijf, o blijf, blijf bij mij in dit leven!
Het Licht is Liefde van den overkant.

Wonderlijk geluk dit te mogen schouwen
en schooner nog dat Gij, o goede Heer,
mij woorden leend' om te ontvouwen,
waarvan mijn hart zoo vol is keer op keer.

Opstand verdwijn! Ondankbaar hart wil toch gedenken
de sproken die de jeugd je rijk'lijk gaf:
de flonkerwonders die je tegenwenken
in zon en wijn en waarvoor God ze gaf!

Binnengedachten door Willem Kloos.

MLXXIX.

Mijn verdren tijd van voelend Zien en Denken kan 'k doorleven
Nog meer fijn-wetend. Eerlijk psychisch bleef ik en oprecht
In al mijn woorden, werken, daden. Want 'k verkoos steeds 't Recht,
De zuiver-juiste Waarheid boven Schijn. Doch vlot-gedreven,

Andren eens schreven radder, diepst-in aêrs. Nog sterk blijf 'k streven,
Oud-jong nu, naar hetgeen 'k nog niet versta, dus vlijtig vlecht
Mijn diep verst Inzijn voort zich staeg in al wat 'k dicht. Valsch, slecht
Heb 'k geen behandeld of beoordeeld en heel hartlijk kleven

Bleef 'k ieder aan, die voelde puur, schoon 'k geen gedweeë Knecht
Van iemand wierd in 't diep-fijnst Zien. Nooit allergraagst ik vecht
Doch waar ik 't doen moest, deed ik 't los van ieder psychisch beven

Met klaar Muziek van verzen vaak. Of durend ná mij leven
Nog blijven zal mijn Wezen, nauw mij raakt. Terneer gelegd
Elk Ding eens wordt weer door den Tijd, Wien alles blijft om 't even.

MLXXX.

Blijft mijn persoonlijk-levend Zijn bestaan nog ná den Dood
En dán met vage witte kleedren aan? Wie zal 't beslissen,
Er over schrijven zonder kans zich leelijk te vergissen?
Ben 'k blijde of droevig? 'k Weet het niet, maar 'k heb mijn daaglijksch brood

Thans zonder zwaarste zorgen en dus open nu leg 'k bloot
Mijn wetend Zien, dat mij van zelf ontgloeit. De Wijzren ‘bissen’
Eindlijk mijn Stille Kracht, schoon 't niet gansch eens met mijn gewisse
Bewustelooze Denkmethode. Och, nooit meer ‘op mijn poot’

Heftig thans speel ik, schoon ik vlotter schrijf steeds, daar 'k als lood
Mij niet meer voel, wen 'k werk. 'k Behoef niet meer heel zwaar te visschen
Naar wat mijn Diepte bergt, en hoe 'k dat uiten zal. ‘Zwart’, ‘rood’

Ben 'k nooit geweest, want 'k voel àl kleuren en niet ging ik missen
Mijn diepste Levensroeping. Och, elk mensch steeds bied en bood
'k Wat 'k heb, als 't, scherts ik, maar niet is mijn allerlaatst stuk brood.

MLXXXI.

Toen 'k wierd geboren, wist 'k natuurlijk niet, waar 'k was gekomen
En dies aanvanklijk vaak plots weigerde ik te zijn. Bedeesd
Keek ik en deed ik, want 'k was lijflijk zwak. Maar onbevreesd
Na kort, vlug mijmren wist ik en verloor 'k mijn aarzlend schromen,

Maar dàn toch bleef ik nog met allerdiepste kracht me intoomen
En vredig ging ik verder. Wie mijn vele Werken leest
Van 't eerst begin naar 't einde, weet dat schaarsch ik ben geweest
Een mensch, die heel onmiddlijk deed, schoon diepst-in staeg toch stroomen

Mijn Voelingen door heel mijn Eigent, die wel soms ging stoomen,
Maar rust dan vindt weer in 't nog Diepre, Dat nooit wijkt. Een Beest,
Want avrechtsch Moordenaar van Andren nooit ik ben geweest.

Ik weet alleen me een dier zeer fijne elektrisch-sterke atomen,
Waardoor de Wereld voor een tijdje langzaam zich geneest
Van Achterstand, waarin zij speelde met gewoonte-droomen.

MLXXXII.

Vredig, al diepst-in ernstig streef ik voort nog als voorheen.
Ik leefde als kind reeds stil-ontroerd, maar alles deed 'k gelaten.
'k Zag om mij heen naar alle dingen, zonder haastig praten,
Want wen 'k iets vroeg of meldde, rustig-ongeduldig ‘neen’

Zag 'k ‘broer’ of ‘moeder’ schudden met het hoofd. Allengs dus scheen
't Mij, dat 'k alleen ‘geduld’ werd daar, want alles moest ik laten
En wen des middags allen zwijgend om de tafel zaten
En 'k niet bewegen mocht mijn tong, mijn oog, mijn arm of been,

Het Zijn met die familie me allerdroogst gedwongen scheen.
Maar 'k leerde er levend in mijzelf en mijmrend zijn. Verwaten
Nooit deed ik tegen andren en zocht nimmer eigen baten

In de eerste plaats: vrijwel tevreên zal 'k zijn eens, als ik heen
Van hier stil gaan mag zonder duldelooze pijn der leên
En dan mag vredig liggen weetloos onder gras of steen.

MLXXXIII.

Van allervroegste Tij'n alreede als psychisch Ziener val
'k Terneer of hef me in mijn gedachten, die 'k in 't Binnenst lezen
Blijf, zonder een'ge slotsom van mijn diep Verstand te vreezen.
Mijn Zelf doorspeur 'k met stalen wil en wen voorheen soms gal

In Andren rees om wat 'k verkondde, nauw ik zeide iets. Tal
Van Europaeërs hier mishaagden evenzeer. Een Wezen
Al-malst - ik leefde voelend, peinzend - scheen 'k hier toen. De Thesen
Die mij mijn Diepte leerde, en 'k langzaam schreef, met spot-geschal

Van trotsche vage Babblaars, werden steeds gehoond. Zij rezen,
Buiten mijn daagschen Wil om, me uit mijn eigen Zien. 'k Heb pezen
Noch zenuwen, slechts geest, wen 'k schrijf en vredig pal

Kan 'k staan nog voor wat 'k deed, wat 'k dacht of dichtte. Kalm geheschen
Heb 'k mij naar Hoogten, die 'k voorvoelde als Zuivre lang voor dezen
En haalde, daar 'k schaars danste mede in 's Leven's Carnaval.

MLXXXIV.

'k Stelde tevreên mij met mijzelf alleen steeds, wen dit bleek
Te moeten zijn zoo. Want ik voel bescheiden me een sterk-brave
Vent, die Zichzelf verbetert meer en méér, daar 'k stil doorgraven
Mijn verste Wezensdiepte reeds als Knaapje ging. Een Leek

Toen was ik nog in alles wat de menschen zeggen. Bleek
En schraal doorzocht 'k toen zelf dit Aanzijn en beschaven
Mijzelf ook bleef 'k subtieltjes-psychisch, schoon soms heftig draven
Daar tegen-in ik voelde woeste driften. Lijk een Beek

Liep toen mijn Inzijn, kalm-weerbarstig. Stilkens als een Kreek
Velen ontmoette ik, die bewogen niet en enkel gaven
Me een oogenblik de hoop, dat zij zou'n meegaan. Och, de Streek

Der Aarde lijkt mij thans een Doorgang. In een kalme Enklave
Zit 'k heden: aan mijn Willen voort nog werk ik, totdat 'k week
Eindlijk voorgoed weer naar iets Anders, na mijn psychisch slaven.

MLXXXV.

Kalme gedachte, sterk bestuurd door breed-uit Voelen, maar
Aanvanklijk vaag en wild me ontstijgend, was me als stillen Jongen
Reeds dikwijls vergezellend en dan wierd ik plots gedrongen
Door 't Diepste, om flink te loopen heel ver wèg. Gelaten staar

'k Van binnen naar dien tijd terug thans. Eens hij leek mij naar,
Maar thans ik weet: al doe en wil 'k geen kwaad: de felle tongen
Van Andren smalen me evenzeer als toen. Halfdood gewrongen
Moeilijk heb 'k me op toen reeds fijn-sterk van tusschen 't ranke paar

Beenen der teêre Moeder, die 'k nooit zag maar lief. Heur hair,
Heur oogen draag ik, harder, steevger. Dwaze, onjuiste sprongen
Nooit maakte ik; diep-bedaard steeds denkend, volg ik 't wijd gebaar

Van eigne Ziel en Geest, omhoog vaak rijzend waar gevaar
Te dreigen schijnt; sterk louter heb 'k gewacht, gedaan, gezongen,
En eindlijk weer verga 'k in 't Eeuwge zonder diep bezwaar.

Over een der beste nieuwe Nederlandsche dichters door Dr. Willem Kloos.

(J.J. van Geuns. De landschappen der Ziel. 1936. N.V. Uitgeversmaatschappij C.A.J. van Dishoeck. Bussum, 1936.)

Haast onophoudelijk-door kan ik zeggen, want als mijn uiterlijke omstandigheden mij niet al te zeer in den weg zaten, om mijn allerbeste psychische Best te kunnen blijven doen, ben ik nu sinds mijn twintigste jaar reeds heelemaal van zelf, want met en van uit mijn diepsten Grond bezig geweest en gebleven om den loop der nieuwere en oudere Nederlandsche Dichtkunst na te gaan. En dus, zooals in vroegeren tijd wel eens gebeurde, als er een poos lang niets van blijvende belangrijkheid bleek te verschijnen, heb ik wel oudere Dichters en zeer vele andersoortige dingen gelezen, maar de niets beduidende versverzamelingen, die ondertusschen het licht zagen - er viel niets waarlijk psychisch-levends in te ontdekken, en zij zijn dan ook op dit oogenblik allemaal vergeten - interesseerden mij niet, als ik ze inkeek, en ik liet ze dus maar liever ongemoeid. Wat mij dan door den een of anderen altijd scheefzienden halfling, van wien ik wel eens iets onomwonden af had moeten keuren, ten kwade werd geduid, die mij dan durfde aanwrijven gaan, dat het met mij gedaan was, want dat ik mijn werklust en geestkracht verloren had laten gaan. De waarheid echter was en blijft, dat ik toen tal van jaren lang fatsoenlijk blijvend ben rondgekomen van vijftig gulden in de maand, waarbij zich dan wel eens de natuurlijk niet rijke honorarium-opbrengst eener vertaling, die van de Imitatio en van

Rostand's Cyrano de Bergerac kwam voegen, zoowel als de natuurlijk-tijdelijke en niet groote geldelijke bijstand van een goeden vriend. En toch wist ik dien tijd door te komen zonder schulden te maken. Maar toch werd er door een in zijn kleine ijdelheid gekrenkte rondgestrooid, zooals ik wel eens van anderen vernam, dat ik nooit iets uitvoerde, en mijn lichaam en geest verzwakte. Terwijl daartegenover toch als de zuivere Waarheid staat, dat nu mijn maatschappelijke toestand door de goede zorgen van mij veelal persoonlijk-onbekenden gewoon-burgerlijk zijn kunnen worden, ik mij precies nog zoo kan voelen en ook te bewegen weet, als ieder normaal-gezond burger van meer dan middelbaren leeftijd, die nog in het volle bezit van al zijn vermogens verkeert, altijd en overal heeft weten te doen. Ik ben ondanks alle zotheden, die telkens over mij verbreid werden, altijd standvastig logisch psychisch en verstandiglijk-kalm kunnen blijven, zonder mij ooit, zelfs niet in mijn zwaarste levensmoeiten, mal-nerveus te toonen, zooals trouwens het oude geslacht Kloos, dat ook heden nog met een zijner takken in Duitschland wonend is gebleven, zich in geen zijner leden ooit heeft getoond. Al heb ik zelf mij bij onredelijke behandeling wel eens een oogenblik woest driftig voelen worden, wat aan mijn van moeders zijde ten deele Fransche afkomst kan liggen, overigens ben ik in doorsneê, zonder mij ooit lang, behalve dan soms in mijn gedichten, door mijn psychische stemmingen te laten beheerschen, altijd naar den buitenkant bedaard kunnen blijven, en heb het daaraan vermoedelijk te danken, dat ik ook nog, op mijn huidigen leeftijd, nu, helaas, zoovelen mijner tijdgenooten reeds voor goed zijn gevallen, geregeld door kan blijven arbeiden aan mijn geestelijke levenstaak alsof ik een mensch van b.v. vijftig was, die wèl aan zichzelf vasthield, maar toch steeds voor anderen zorgde, voorzoover zijn eigene binnenvermogens hem daartoe in staat stelden.

En daarom voel ik ook heden nog hartelijk voor het komende geslacht van literatoren, dat thans nog aan het groeien is, en waar later een verdere periode onzer nationale Letteren door gedragen worden moet dus zal.

Ik heb reeds sommige teleurstellingen gehad, want natuurlijkerwijze hebben niet alle jongeren, die opstaan gaan en iets bereiken willen in de Dichtkunst een voldoende mate van fijner-psychische

Binnenkracht daartoe. Doch ik zou mij door mijn meegeborene goedmoedigheid zeer moeten laten beetnemen, wat mij tegenwoordig, geloof ik, niet meer gebeuren zal kunnen, als het later door de feiten zou gelogenstraft worden, wat ik hier nu, na zijn bundel geproefd te hebben, zeggen ga over J.J. van Geuns. Hij blijkt, door zijn persoonlijk-psychischen inhoud, een Poëet te zijn, die ons nooit verveelt met al honderden malen van andere beschaafde menschen gehoorde alledaagsche reflecties over het een of ander, zooals waar vele thans geheel en al vergetene verzenschrijvers van de laatste helft der vorige eeuw zich een tijdje lang een schijnbare reputatie door hebben verworven, neen, van Geuns is een aanlegsvol literator, die onbewust, dus geheel uit zichzelf, op eens sterk ziend en hoorend en voelend gaat gewaarworden wat hij om zich henen merkt, als hij in de daarvoor noodige onbevangen stemming wandelt of zit, en dan plotseling soms even naief een vers in zich voelt geboren gaan worden, wat hij dan onthoudt en neerschrijft, onmiddellijk of ook later, zoodra hij de gelegenheid daartoe krijgt. Zóó werken, zóó scheppen de betere Dichters van heden evenals Jacques Perk dat in zijn tijd, gelijk ik van hem weet, gedaan heeft, en ik zelf nu reeds bijna zestig jaren lang, dus van vóórdat ik hem kende, ook ben blijven doen, krachtens mijn innerlijkste Natuur.

De expresse, bedacht gewilde verzenmakerij is een kunstje, dat haast iedereen wel kan aanleeren, zooals ook in vroeger eeuwen het schrijven van goede, dat is behoorlijk in maat zijnde Latijnsche verzen ook den nuchter-geestlijksten geleerden philologen geenerlei moeite heeft gekost. Doch een kalme vaardigheid om zijn woorden op een zoodanige wijze saam te voegen, dat er op ons papier iets komt te staan wat door zijn uiterlijken schijn zich voordoet een gedicht te wezen is nog heel iets anders als, ja menigmaal het tegenovergestelde van Poëzie. Want dit laatste, zonder hetwelke de eenig-waarachtige dus altijd blijven zullende Dichtkunst niet bestaan kan, is een ingredient, om het zoo te betitelen, van het algemeene menschelijke zielswezen, dat in slechts zeer enkele van de vreemde soort van levende Wezens, die menschen genoemd worden, voldoende sterk aanwezig is, om van tijd tot tijd geheel en al spontaan te voorschijn te rijzen en woordmuziek te worden, die daarvoor voldoende ontvankelijke andere menschen onder het lezen gelukkig maken kan. En dat stil-gelukkig makende

karakter der echte gedichten, dat in deze aanwezig blijkt te zijn, onverschillig of zij droevig zijn of vroolijk, eenvoudig voor onze hersenen of diep-wijsgeerig, dát nu juist is het, wat ik in alle door mij gelezene voortbrengselen der Rijmkunst heb trachten te vinden, want als dit in rhythmische werken ontbreekt, zijn deze niets waard.

De echte, de eenige Poëzie rijst niet door den strakken Wil van een ijverig mensch uit zijn meer of minder verstandelijke vermogens, maar heelemaal van zelf uit de Achterdiepte van den in en voor zich zelf levenden onbewusten Geest van de zeldzame diep-fijne vredig-psychisch of soms hooger-geestlijk bewogene menschen, die de waarachtige Dichters zijn, en tot welke ook J.J. van Geuns te behooren blijkt.

Ik ben in mijn nu tallooze letterkundige opstellen nooit een onderwijzer geweest, die voor de klas staat en dan zijn leerlingen onderrichten wil: ik heb door mijn eigene Natuur nooit iets anders willen zijn dan een altijd diepst-in levend wezenlijk mensch, die zich altijd met de letterkunde, en inzonderheid met de Dichtkunst heeft bezig gehouden en uit zijn eigen, uit zijn diepst Zielswezen de Beginselen heeft omhoog gehaald, die de echte Dichters onbewust of halfbewust maar in vroegere eeuwen nog nooit zoo juist uitgedrukt bestuurd hebben. En zoo heb ik mijn heele leven lang meer gelezen en gedacht en objektiever voelend beslist, dat de Velen die in de Dichtkunst belang stellen gewoon zijn om te doen, ook als zij er over te redeneeren pogen en dan hun persoonlijke vluchtige bevindingen of juister uitgedrukt, hun oppervlakkige indrukken meêdeelen gaan. De bemoeiing met de Poëzie is een even ernstige aangelegenheid als welke andere ook, en men mag dus eigenlijk nooit in het openbaar over dichters en dichtkunst spreken, indien men niet door meegeboren aanleg en voortdurende studie van alle soorten van dichters zich beijverd heeft om te trachten het zuiverste benul er van te krijgen. Zooals ik zelf zonder eenigen eigenwaan kan zeggen, mijn heele thans reeds vele jaren tellend Leven altijd te hebben gedaan.

Ieder recensent moet alle gedichten, die hij te beoordeelen wenscht, eerst aanvoelen en invoelen en doorvoelen heelemaal zonder vooropgezette subjektieve en dus dikwijls volstrekt averechtsche meening over het onderwerp en de zeggingswijze van het door den recensent voor oogen gekregene poëem zoowel als

over den persoon van den Dichter, dien hij alleen maar op grond van een toevallig of expres iets hooren zeggen door een ander kent.

Zóó ben ik zelf steeds in mijn kritieken te werk blijven gaan en daardoor ben ik altijd precies-juist kunnen blijven.

* * *

Ik heb zelden veel aangehaald uit de dichtbundels die ik bespreek. Want och, wat bewijzen zulke aanhalingen eigenlijk voor de waarde van een heele verzameling? Men kan b.v. het beste of het minst waardevolle aanhalen, terwijl de rest van den bundel toch, bij lezing ervan, heel anders, dat wil zeggen veel minder goed of slecht kan zijn.

En ik ben zelf nooit een kopymaker geweest, die met het overschrijven van anderer werk zijn eigen manuscript tracht te verlengen, al wil een gedeelte van het publiek, dat zelf nooit verzen koopt en er toch over mee wil praten, dit ook nog zoo graag.

Doch al valt het mij moeilijk om hier tot een keuze te komen - want eigenlijk zijn vrijwel al deze vier en dertig gedichten evengoed, zal ik er een paar van overschrijven, zooals de vinger van mijn geest er een toevallig vast blijft houden, bij het omslaan der bladzijden.

Sterlichte nachten boven Oostenrijk.

Sterlichte nachten boven Oostenrijk,
Het Donaustroomen als een eeuwig waken,
Bekruiste torens, maan op leien daken,
De kleine steden stil aan sagen rijk.

Ik ging den ganschen dag door zonnig land.
De kerkklok slaat: ik tel de lange slagen.
Is het nog tijd een laatsten dronk te vragen?
Is er een herberg, waar het licht nog brandt?

De tuin is leeg en donker, maar de glazen
Zijn nog niet van de tafels weggenomen.
Men brengt mij wijn en licht. De wind is luw.

Het zou mij niet verbazen, als ik nu
Franz Schubert door den stillen tuin zag komen.
Als zulke nachten waren wel zijn droomen.

Ik zelf ben nooit in Oostenrijk geweest, maar toen ik voor bijna een halve eeuw door Beieren kwam te reizen, heb ik soms wel, onderwijl ik met mijn reismakker door een der fraaie steden daar liep, en de architectonische schoonheid der kerken en andere groote gebouwen bewonderde, bij mijzelf de gedachte voelen opkomen: O, kon ik naar Oostenrijk gaan, daar zal het vermoedelijk nog mooier, want veel-verscheidener en losser en rijker zijn.

Boomen-Ruischen.

Ik heb de boomen lief, omdat hun loover
Mij ruischend menig langen nacht verzacht.
Van alle dingen blijven in den nacht
Alleen mijn denken en dat ruischen over.

En deze twee zijn met elkaêr vertrouwd:
Blijde noch droevig is der blaadren zingen,
Maar er is iets van de eeuwigheid der dingen
Waarmee dat ruischen mij gezelschap houdt.

Mijn denken ook is blijde of droevig niet
En als het wil het eeuwige benaadren,
Het vindt voor het gevondene geen naam.

Het is genoeg, wanneer ik door het raam
Kan luistren heel den nacht door naar de blaadren
En stemmen mijn gedachten naar hun lied.

Zóó, als de dichter het hier in gevoelde rhythmen beschrijft, is het mij ook menigmaal vergaan, toen ik in mijn jongere jaren langer of korter in buitenlandsche steden vertoefde of er soms woonde en ik door de ongewende omgeving opgewekt, dan 's snachts alle geluiden en geluidjes tot in de fijnste puntjes gewaar werd, waar men in zijn eigen land met zijn door en door bekende toestanden niet meer op let. En ik kan ieder mensch, die zelf niet heelemaal nuchter-praktisch is geworden en dus nog vatbaar voor de opname van geestlijke zielsindrukken is gebleven aanraden, lees dit niet omvangrijke boek ook zelf eens door.

Maandelijksch overzicht
Mundus vult decipi.

De wereld wil bedrogen zijn.

Maar *waarom wil* zij bedrogen zijn?

Omdat niemand de waarheid aandurft, omdat niemand de waarheid aankan.

Helaas, onze Aarde, - is de wereld van de frase en van den schijn.

Geen enkel sterveling kent den ander volledig. Expres of onopzettelijk, houdt ieder zich voor den ander verborgen, en.... ware dit niet het geval, de haat, de afgunst, de drift, en alle mogelijke andere slechte eigenschappen zouden nog veel meer dan nu hoogtij vieren, en de omgang der individuen zou in de meeste gevallen volstrekt onmogelijk zijn.

Tal van humoristische farces zijn als boek verschenen, of als comedie ten tooneele gebracht, om aan te toonen, dat iemand, die tegen allen en onder alle omstandigheden, de waarheid, de absolute waarheid spreekt, in de grootste ongelegenheid geraakt, kans loopt, vermoord te worden, of stellig binnen korter of langer tijd in het gekkenhuis terecht komt.

Men lacht om deze voorstelling van het leven, gedachteloos, - alsof men niet liever schreien en jammeren moest, om de ontzaglijke, verschrikkelijke tragiek, die er in ligt, - dat niemand op onze planeet de waarheid kan zeggen of aanhooren, dat *niemand hier de waarheid verdraagt.*

Geen onzer is sterk en bestand genoeg, om de waarheid, naakt en onomwonden, te kunnen aanvaarden. Onze ziel deinst ervoor terug, onze geest sluit zich ertegen, onze zenuwen zouden er door breken, onze lichamelijke krachten zijn niet toereikend, om het verpletterend gewicht van de waarheid te torschen.

Zoolang de menschheid bestaat, heeft zij over het leven geklaagd. Het ‘ondermaansche’ is altijd beschouwd als een ‘jammerdal’, als een ‘oord des verderfs’, waar de demonen van kwalen en ziekten overal rondwaren, en het krachtigste bestaan fataal moet eindigen in den dood. En dan?.... is het daarmee gedaan? Of zal er een nieuw leven beginnen, even gemouvementeerd, evenzeer blootgesteld aan rampen en ongemakken, waar men eveneens de prooi zal zijn van laster en nijd, en evenzeer het slachtoffer van ondeugden en misdaden van zichzelf en anderen?....?

Het groote principe, waardoor de menschen worden beheerscht, is van tweeledigen aard: het is de dubbele angst; de angst voor het leven, en de angst voor den dood.

Tusschen deze angsten wankelt de arme mensch heen en weer. Hij heeft angst voor het leven, omdat hij het niet begrijpt, - hij heeft angst voor den dood, omdat hij dien niet begrijpt.

Vanwaar het leven?, waarom het leven?

Wat beteekent het? Waarom is ihet zoo vol onheilen en smarten waarom, - bij alle natuur-rampen en ongevallen en ziekten, doen ook nog de menschen elkaar zoo verschrikkelijk veel kwaad met hun laster en nijd en jaloerschheid en zelfzucht? Waarom wordt het leven door de heele menschheid als een leed gevoeld, en is er nauwelijks één individu op de wereld, die niet wel eens in bittere wanhoop heeft geroepen: Was ik maar dood....? Waarom kan een dichter spreken van l'insupportable, l'implacable vie.... en waarom kan hij (Baudelaire) zoo overtuigd constateeren: Vivre est un mal, c'est un secret de tous connu? Waarom krijt een Laforgue: Oh, la vie est trog triste, incurablement triste ....waarom zegt Heine: ....das Beste wäre nie geboren sein.... waarom kreunt Swinburne: ....and all the world is bitter as a tear.... Waarom moeten in het kort gezegd, alle dichters van alle landen en talen, op de een of andere manier klagen over het leven, en waarom is voor de meesten ‘jedes Lächlen nur ein Selbstvergessen....? (Platen). Waarom is, voor alle menschen, die nadenken, het leven een ‘insuffisance’, een raadsel, een geheim, een strijd? (La grande loi de la vie est la lutte, zegt ook Emile Zola.)

Waarom dit alles? Maar als onze radeloosheid het hoogst is gestegen, en wij met Schopenhauer moeten erkennen, dat het leven ‘de pijn van het tanden krijgen niet waard is, zoo ellendig slecht als het is’, of huiverend met James jeans erkennen, dat het leven een onnatuurlijkheid, een ‘ziekte’ moet zijn, of vertwijfeld zuchten met Lamartine: Je crains de vivre et tremble de mourir.... dàn komt als het gezegende en zegenbrengende Roode Kruis in den eeuwigdurenden kamp van het-bestaan-om-het-bestaan, - dàn komt het geloof, dat rust en vrede brengt, dan komt de wijsbegeerte, die gelatenheid leert in lijden.... dan komen de honderderlei secten, die elk op hun manier troost geven en leniging, dan komen vooral de ontelbare bijgeloovigheden, de talismans en amuletten, de tooverspreuken en heilsformules, de suggestie en de hypnose, het spiritisme, de clairvoyance, - en schenken den hopelooze hoop, den zwakke kracht, den angstige moed... en.... men kan weer verder gaan in het tumult, den maalstroom, den chaos van het leven....

Wat komt het er op aan, of al het bovengenoemde niet wetenschappelijk als wáár kan worden aangetoond?.... De heer H.M. d'Angremond zeide eens zeer terecht:

‘Als men er aan gelooft, is het waar.’

Gelóóft men er aan, dat sommige voorteekenen geluk aanbrengen, dat *deze* steen onheil veroorzaakt, en dat *die* daarentegen voorspoed bewerkt, dat *dit* voorwerp een mascotte is, en men weer een ander moet vermijden, - dan is dat wáár voor den persoon, die het denkt. Meent men, dat het binnenkomen van een zwarte kat Glück im Hause beteekent, en dat het beter is, niet onder een ladder door te loepen, dan is dat wáár. Ik herinner hier aan den ring van den Mahatma, die uit een graf zou zijn ontvreemd, en die een zeer onheilspellenden invloed had op wien hem droeg. Een jonge man wilde het noodlot tarten en stak den ring aan zijn vinger. Maar terwijl hij zijn auto bestuurde, voelde hij zich al onrustig worden en.... bij een bocht van den weg rees als een schim een reusachtige gedaante voor hem op: de gestalte van den Mahatma. Hij, de jonge man, kreeg toen natuurlijk een ongeluk met zijn wagen, - doch niet zoo erg, of hij kon nog te weten komen, dat de

'ring van den Mahatma' valsch, niets dan imitatie was geweest. De mensch zèlf maakt, hetgeen hij gelooft, *echt.* Een treffend voorbeeld daarvan is ook het welbekende, volgende:

Een terdoodveroordeelde had zich beschikbaar gesteld voor een proef. Hij werd geblinddoekt en vastgebonden op een tafel. Toen gaf men hem in zijn polsen en enkels onbeduidende prikjes, en zette aan de vier kanten een emmer neer, waarbij kleine fonteintjes de illusie wekten, als druppelde het bloed van den veroordeelde langzaam weg. Na eenige uren was de man overleden, met alle kenteekenen van verbloeding.

En gaat het niet zoo met ons allen? Hebben wij niet allen iets, waaraan wij vasthouden, omdat het geluk aanbrengt, of ons voor de een of andere ramp behoedt?.... De wereld wil bedrogen zijn, ach ja. Maar laten we liever zeggen: de wereld *moet* bedrogen zijn. *Moet* gelooven aan de roggebroodpillen van den charlatan, en zij geneest. *Moet* gelooven aan den stroohalm, en de verdrinkende wordt gered. *Moet* gelooven aan een welzalig hiernamaals, en berust in het aardsche leven, en legt aan het einde zijn hoofd, in gelaten vrede terneer.... In vele gevallen is bedrog, - zelfbedrog, - barmhartig en mededoogend en betrouwbaar, - een kruk voor den kreupele, lafenis voor den verdorstende, hoop en troost voor den wanhopige, rust voor dengene, wiens brein bijna breekt, door de onduldbaarheid van al het onbegrepene *in* hem en om hem heen....

* * *

Mundus vult decipi.

Maar is er, zooals hierboven aangetoond, een bedrog lat heilzaam is, en verzacht als een balsem, en als een geneeskrachtige dronk 'the fever called life' (Poe) verkoelt, - er is ook een bedrog, dat verwart en onrustig maakt, en het aardsche schema nog raadselachtiger en angstaanjagender en onbegrijpelijker doet schijnen. En wie tegen deze soort van bedrag te velde trekt, en bewust bedriegers ontmaskert, doet een goed en dankbaar werk, want is als de tuinman, die tusschen de bloeiende bloemen het nuttelooze en schade doende onkruid verwijdert.

Zulk een ijverige hovenier is Harry Price, die onvermoeid arbeidt, om de waarheid, of liever gezegd de *on*waarheid van vele voorstellingen op het spoor te komen. Want nergens misschien wordt er zoo gegoocheld en den menschen zóózeer een rad voor de oogen gedraaid, als op het gebied van het onzienlijke, occulte, metaphysische. Op welke wijze de zonderlingste verschijnselen kunnen plaats hebben, de ongelooflijkste gebeurtenissen ons worden vóorgetooverd, die niet bovennatuurlijk zijn, maar gebaseerd op het principe 'de wereld wil bedrogen zijn', toont ons het juist verschenen boek: 'Een parapsycholoog vertelt zijn ervaringen....' verschenen bij de Erven J. Bijleveld te Utrecht, en voortreffelijk in het Hollandsch overgebracht door Yge Foppema (op wiens groote verdiensten als vertaler wij al meer aanleiding hadden te wijzen), en van een inleiding voorzien, door *de* Nederlandsche parapsycholoog Dr. W.H.C. Tenhaeff, privaat docent in de parapsychologie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht.

De heer Harry Price is secretaris der Council for psychical investigation der Universiteit van Londen, en het spreekt vanzelf, dat wij onder deze omstandigheden een boek hebben gekregen, zóó ontzaglijk interessant, dat wij het lezen van de eerste tot de laatste bladzijde, ademloos geboeid.

De inleiding van Dr. Tenhaeff, waarin hij ons het leven, de bestrevingen en verrichtingen van Harry Price vertelt, is op zichzelf als studiemateriaal van het hoogste belang. We leeren er uit, hoe men zich als buitenstaander tegenover het mysterie heeft te verhouden, hoe we theoretisch en practisch hebben te handelen, om de waarheid eenigszins te benaderen, en hoe men sommige verschijnselen als een openbaring kan zien en andere daarentegen weer voor bedrog moet verklaren. Het is van onberekenbaar nut, dat knappe, intelligente, ernstige menschen als Dr. Tenhaeff zich ter bestudeering van het moeilijkste aller moeilijke levensvraagstukken hebben opgeworpen; want het is absoluut onbegrijpelijk, wát voor onzin en bedrog door de goêgemeente voor waarheid wordt aangenomen.

En niet slechts door de goêgemeente! Wij zijn in het bezit van een uitgebreide occulte en spiritistische bibliotheek, en als men er verschillende boeken van leest, verwondert men zich hoe

langer hoe meer over het absurde, het tegenstrijdige, het volstrekt-onaannemelijke, van wat, toch niet onbekende schrijvers en schrijfsters ons willen wijsmaken over het metaphysische. Het ergste is, dat zij elkander lijnrecht tegenspreken, zoodat men tenslotte niet meer weet, waar men zich aan heeft vast te houden. Er kan toch maar één waarheid bestaan! Tweemaal twee is vier, en blijft het, al vraagt men het aan een Hollander, een Maleier of een Kamschatdaal. Maar over het hiernamaals geeft Elsa Barker een heel ander beeld dan Sir Oliver Lodge en Anna Kingsford is weer volkomen tegenstrijdig met den bekenden Myers. En wat Florence Marryat ons vertelt in There is no death, over de verschijning van geesten (nu eens komt er een matroos uit de lucht vallen die een horlepijp danst, dan weer daalt er een negerin neer, of verschijnt er een Indiaan met zijn squaw, die toeren uitvoeren) heeft meer van een variété-programma, dan van een astrale bovenwereldschheid. Waarlijk, het is om te duizelen, en daarom is de verschijning van het bovenstaande boek zoo nuttig, ja, noodzakelijk, om tenminste, als het, voor de hand liggendste begin, het bedrog weg te bezemen, en de onloochenbaar echte feiten en verschijnselen te vermelden. Daarom zal, dunkt ons, dit werk met gretigheid worden gekocht, en met steeds stijgende aandacht worden gelezen. We vernemen hier allerlei over ‘spookhuizen’, ‘Poltergeister’, pseudo-mediums, touwklimmende fakirs, en een heel lang hoofdstuk is gewijd aan de ‘ontmaskering’ der geestenfotografie. (Het klimmen in een touw, dat omhoog wordt geworpen en in de lucht blijft staan, wordt hier geheel rationalistisch verklaard; daarover hoorden *wij* eens het volgende: Iemand kwam, beneden uit een boot de trap op, en zag op het dek een fakir met een jongetje staan. Maar een oogenblik later zag hij een kring menschen omhoog kijken en.... ontwaarde evenals zij een jongetje, dat in een omhoog geworpen touw klom. Hier hebben we dus een geval van massa-suggestie, waarin de fakir ook onmiddellijk den bovenkomende betrok.

Evenwel krijgen we ook overtuigende proeven van clairvoyance en telepathie, over X-stralen oogen en over den ‘vuur-loop’; en daar de heer Price alles wat hij vertelt, *persoonlijk*

heeft onderzocht, behoeft het geen verder betoog, dat we met deze ‘Ervaringen van een parapsycholoog een hoogst interessante en waardevolle bijdrage hebben gekregen tot het onderzoek van het ons allen evenzeer belang inboezemende probleem der buiten en boven ons liggende, of subliminale sfeer. De keurige uitgave, met duidelijken druk en verschillende afbeeldingen, veraangenaamt de lectuur van dit merkwaardige en voor Holland totaal nieuwe, verhelderende en veel-verklarende boek.

N.G.

Buitenlandsch overzicht door Maurits Wagenvoort.

Wat er op den bodem ligt van den oorlog in Spanje, ofschoon men hem nauwelijks meer een burgeroorlog kan noemen, hoewel het dan toch gaat tusschen zonen van één volk, kan niet juist worden beoordeeld zonder het karakter en het verleden van het Spaansche volk te kennen. Met al zijn onhebbelijke en ruwe eigenschappen is de gemiddelde Spanjaard een eerlijk en beminnelijk man, die, wat hooghartig, zich niet gemakkelijk geeft. Fanatiek, koppig en ongevoelig is hij, ondanks de lichtzinnigheid zijner jonge jaren, vol ernstige toewijding aan wat hij goed en schoon vindt, en ten spijt van het feit, dat hij eeuwenlang in de hoorigheid stond van kerkelijke en adellijke heeren, is Vrijheid zijn ideaal, hoewel hij, gelijk de meeste menschen, ter nauwernood een denkbeeld heeft van wat hij daaronder verstaat. Gegeven deze eigenschappen is het verklaarbaar, dat de twee partijen den strijd met zooveel hardnekkigheid voortzetten, en de mannen des lands, ook die der ‘rooden’, er niet van willen hooren zich overwonnen of nagenoeg overwonnen te verklaren, niettegenstaande het nu wel allen schijn heeft, dat de partij van Franco het op den duur zal winnen. Men vergete daarbij niet, dat het Spaansche land door alle tijden heen verdeeld is geweest. Eerst in vele vorstendommetjes, welke met de overwinningen der ‘Katholieke’ koningen Ferdinand en Isabella, midden 15e eeuw, - ‘katholiek’ opgevat naar de Grieksche beteekenis van het woord, d.i. ‘overheerschend’ - wel tot het verleden behoorden, doch waarvan de volken in dit bergland hardnekkig vasthielden aan hun verkregen ‘fueros’ - hun ‘Vrijheden’ - en

trotsch waren op hun in de eeuwen van het Christendom eigenlijk denkbeeldige onafhankelijkheid. Bekend is het woord van Aragon, toen Filips II het ging onderwerpen: 'Wij, die evenveel waard zijn als gij en vermogender dan gij, wij kiezen U desniettemin tot onzen koning, op voorwaarde, dat gij onze vrijheden eerbiedigt. Zoo niet, nièt'. Toen hij zijn doel had bereikt was het uit met zijn eerbied.

Behalve de kuststreken van een sub-tropische vruchtbaarheid en natuurschoonheid is het hoog gelegen Spanje arm door de natuur bedeeld. Behalve de Guadalquivir, machtige stroom in Andalusia, ver in het land door diepgaande schepen bevaarbaar, loopen de in de Spaansche bergen ontspringende rivieren op Portugal toe, en laten het indrukwekkende berglandschap van oorsprong, dat met zijn sneeuwtoppen schilderachtiger is dan welk ander ook, dor, droog en door de zomerhitte uitgemergeld. Dit is wèl het land van don Quijotte, de ridder der 'droevige figuur', zoozeer de verpersoonlijking van zelfs nog den tegenwoordigen Spanjaard. Deze dorre en zondoorbrande bergen, in den winter gegeeseld door ijzige winden en ontzettende regens, bezielen de bewoners door fanatisme en hardnekkigheid. Dit fanatisme ging weleer uit tot den godsdienst, bracht het volk in de hoorigheid der priesters en met hen der adellijke grootgrondbezitters, door heel Spanje heen de locale niets ontziende heerschers, de 'casiques', zooals zij werden genoemd. Met de overwinning van het Christendom, door de heerschappij der 'Katholieke koningen', was het uit met de Moorsche verdraagzaamheid. Ofschoon toen juist in staatkundigen zin, door de ontdekkingen der overzeesche gebieden, de Spaansche wereldmacht ontstond, verviel er de verfijnde Muzelmansche en Joodsche beschaving van het volk en de wetenschap welke door haar en door de joden in het land werd beoefend. De 'Cid Campeador', de overwinnende veldheer, werd de volksheld, maar hij kon toch niet den overal bloeienden geest van vrijheid onderdrukken, en de koninkrijken en zelfstandige staten, die eens hadden bestaan, leefden in den geest der volken voort. Zoo is het gekomen, dat met tusschenpoozen van rust en berusting, Spanje voortdurend in opstand is geweest. Catalonië streefde de eeuwen door naar onafhankelijkheid, zooals nu. De Basken, zich zelfs kenmerkende door een geheel afzonderlijke taal, waarin men de eerste in West-Europa gesproken taal meent te herkennen, voor dit

werd overstroomd door Indo-Germaansche volksstammen, die hun dialect meebrachten, de Basken waren er steeds op uit zich van Castilië af te zonderen. Valencia streefde niet minder ijverig naar zelfstandigheid. De ‘katholieke’ koningen, trotsch dat zij heel Spanje overheerschten, konden dit slechts doen met geweld, en hadden beter gedaan zich met een federatieven staat tevreden te stellen. Dit volkskarakter en dit volksverleden komt ook in den jammerlijken oorlog van het oogenblik uit, en men mag er niet aan denken aan welke verwoesting en verarming land en volk ten prooi zullen zijn, wanneer er eindelijk weer eens een tijdperk van rust zal heerschen. Dit zal echter vooreerst nog niet komen, want Catalonië schijnt thans met niets minder tevreden te zullen zijn dan met autonomie. Het zal Franco en de zijnen moeite kosten het te onderwerpen, indien de communisten en anarchisten niet doorgaan het innerlijk te verzwakken. Zoozeer is ook thans nog Spanje in den geest verdeeld, dat in Biscaye, het land der Basken, de kerk nog steeds in hoog aanzien staat, en daarom door de Marxisten, communisten en anarchisten van Catalonië wordt vervloekt. Zoo is dan de Valenciaansche regeering, de zoogenaamd ‘wettige’, nagenoeg zonder macht, en ofschoon er dan in het ‘roode’ Spanje nu sprake van is door algemeenen dienstplicht een volksleger te organiseeren, en één opperbestuur is benoemd, zulk een leger stampt men niet uit den grond. Men kan niet ontkennen, dat de bevelhebbers van het ‘roode’ leger, wie deze ook zijn, in de laatste maanden blijk hebben gegeven van strategische bekwaamheid, maar, dank zij den toevloed van voornamelijk Italiaansche soldaten uit den Abessynischen veldtocht, is Franco's leger zoo sterk geworden als waarvan de onloochenbare feiten getuigen: de belangrijke havenstad Malaga ingenomen, Madrid aan alle kanten ingesloten.

De mogendheden zijn er dan eindelijk toe gekomen om op 9 Maart a.s. er voor te zorgen, dat de twee tegen elkaar te velde staande legers niet meer door ‘vrijwillige’ internationale hulptroepen zullen worden versterkt, hoewel dan Portugal, dat er het meeste belang bij heeft, dat het naburige Spanje geen communistische republiek worde, zich slechts op voorwaarde, dat het de contrôle in eigen hand kan houden, bij deze late overeenkomst heeft aangesloten. Na 9 Maart zullen dus de twee strijdende legers geheel aan eigen krachten worden overgelaten, en wijl vooral in de laatste weken

het aantal ‘vrijwilligers’ uit Italië in de duizenden moet hebben beloopen, en er ook van hulp uit Rusland voor de ‘ronden’ geen sprake meer zal zijn, laat het zich aanzien, dat de ‘witten’ het ten slotte zullen winnen. Dit wil echter allerminst zeggen, dat zij dan met Catalonië en met Biscaye klaar zijn.

In een rede in den zoogenaamden ‘Rijksdag’ in de Berlijnsche ‘Kroll's Opera’ - van het oude Rijksdaggebouw, dat van den brand, schijnt het Derde Rijk niets meer te willen weten - heeft de ‘Führer’, Adolf Hitler, ten opzichte van de Nederlandsche en Belgische onaantastbare onafhankelijkheid in de toekomst verwonderlijk geruststellende woorden gesproken. Toen onze regeering echter op onderzoek uitging over de vraag in hoever ‘de Leider’ deze in plechtigen ernst had geuit, bleken zij eigenlijk maar woorden, en niet veel meer te zijn geweest. Ook in de toekomst hangt de onaantastbare Nederlandsche onafhankelijkheid voornamelijk af van ons volk zelf, en onze regeering is wars van buitenlandsche garantie daaromtrent. Van veel meer belang dan wat ‘der Führer’ daarover zei, is zijn verklaring, dat Duitschland blijft vast houden aan den eisch van teruggaaf zijner in den oorlog door den vijand ontstolen koloniën. Ontstolen. Er is geen ander woord voor. Daarbij bleek het, dat het ‘Derde Rijk’ niets wil weten van eenig andere transactie, bijvoorbeeld een ruil van andere koloniën, of eenig mandaat: het wil zijn vroegere koloniën terug hebben, niets meer, niets minder, denkt er zelfs niet aan, beweerde Hitler, om het bezit van koloniën te verkrijgen, welke het voor den oorlog niet heeft bezeten. Het geeft voor, zijn grondstoffen uit die herwonnen koloniën te willen betrekken, maar de tegenwoordige bezitters, die van een teruggaaf niet willen hooren, beweren, dat Duitschland aan die grondstoffen voor den oorlog niet heeft gedacht, wat natuurlijk geen reden is, waarom het heden niet deze teruggaaf zou eischen, al ware 't slechts op dezen grond. Sinds den Spaansch-Amerikaanschen oorlog schijnt de roof van koloniën, welke met den eigenlijken oorlog niets hadden te maken, onafscheidelijk daartoe te behooren. Noord-Amerika ontstal Spanje Cuba en de Philippijnen, en het bleek dat het eigenlijk niet wist waarom en wat het met de ontstolen buit zou moeten doen. Duitschland, tevreden met Elzas en Lotharingen, heeft er in den oorlog tegen Frankrijk van 1870-71 niet aan gedacht zijn overwonnen vijand van zijn overzeesch bezit te berooven,

ofschoon dit, wat Algerije aangaat, misschien niet moeilijk zou zijn geweest. Het stelde zich tevreden met de in vergelijking van de onuitsprekelijke getallen millioenen belachelijke schadevergoeding van slechts vijf milliard francs. Dus, wijl dan het 'Derde Rijk' er op staat zijn gestolen koloniën terug te ontvangen, en geen andere er voor in ruil, zal er voor de diplomaten voorloopig nog wel het een en ander te bedisselen vallen. Het is waar, dat de Nederlandsche en Engelsche Oost-Indische Compagnieën in vroeger eeuwen bij uitstek landroovers zijn geweest, ook van elkaar. Doch de wereld was toen nog slechter georganiseerd dan zij heden is, al is dan de organisatie van vandaag in velerlei zin ook nog steeds een barbaarschheid. En dan, men vergeet gewoonlijk te bedenken, dat wat voorheen ongestraft kon geschieden, heden als een misdaad wordt beschouwd.

M. le ministre-président L. Blum leert, indien het hem vroeger niet bewust was, dat het gemakkelijker is een regeering te critiseeren dan haar toe te passen, hoewel het eerlijk moet worden erkend, dat hij in de buitenlandsche verhoudingen van Frankrijk niets heeft van een communistischen wildebras. Niettemin is het feit, dat 'moeder Frankrijk' thans een zoogenaamd communistischen chef bezit, voldoende om de Muzelmansche bevolking van Algerië, dat zoogenaamde 'tweede Frankrijk', tot een dreigenden staat van opwinding te brengen. Het is waar, dat de Islam in zijn aard afkeerig is van den geest, welke het Westersche communisme verkernt. Maar wat weet de ongeletterde bevolking dier Afrikaansche landstreken eigenlijk anders van den Islam, dan zijn oppervlakkige godsdienstige practijken? Zelfs, sinds Frankrijk meer en meer de soviët-richting insloeg. Sinds het 'Evangelie van Carl Marx' openlijk ook in Noord-Afrika werd gepredikt zijn zij veelal in onverschilligheid te niet gegaan. Van de overwinning van Algerië af, goed honderd jaar geleden, is de Fransche overwinning van dit land met,zijn strijdbare bevolking een aaneenschakeling geweest van oorlogsroem en politiek onverstand, dat zijn hoogtepunt vond, toen de republikeinsche regeering te Parijs in 1871, behalve aan de in Algerië zetelende 'Franschen', die echter toen meerendeels Spanjaarden en Italianen waren, en tevens aan de talrijke Joden de Fransche burgerrechten schonk met voorbijgaan van de ingeboren Arabische of liever Muzelmansche bevolking. Een hevige Arabische opstand

brak uit, welke wel is waar met veel moeite werd onderdrukt, en waarna toen de Parijsche regeering er over dacht het Fransche burgerrecht weer aan de door de Arabieren gehate Joden te ontnemen. Doch hiertegen verzetten zich de toenmalige Joodsche geldschieters in de financieele centra van Frankrijk. De regeering had aan Duitschland vijf milliard oorlogsschade te vergoeden, en zij dreigden de desbetreffende leening te doen mislukken als zij bij dien reactionairen maatregel bleef volharden. Er komt bij, dat de Islam van ouds vijandschap jegens de Joden predikt. De exegeten van Mohammeds goddelijke 'Openbaring' beweren, dat de Israëlieten zich felle vijanden toonden van Mohammeds nieuwen godsdienst. Wat hier van zij, deze oude vijandschap jegens de Joden des lands paart zich thans uitnemend met de prediking van het nieuwe communistische Evangelie van Trotzki en Lenin, dat evenals voorheen Christendom en Islam tot ideaal bezit heel de wereld te onderwerpen, en in alle landen ook in het bijzonder in den 'U.S.S.R.', vele Joden tot predikers heeft. Nu de tegenwoordige regeering van Frankrijk, aan welker hoofd een jood staat, van plan is om ook aan de Algerijnsche Islamieten het Fransche burgerrecht te verschaffen, het bezit waarvan hun echter, toen ook de Joden ruim zestig jaar geleden Fransche 'burgers' werden, hun tegen oneerlijke practijken der Spaansch-Italiaansch-Joodsche zoo nuttig zou zijn geweest, nu verzet een belangrijk deel der Islamitische bevolking zich met kracht tegen dit voornemen, en wijst de eer af om tot Franschen zoogenaamd te worden verheven, o.a. onder voorgeven, dat de Islamitische beschaving in vroeger tijd boven die der Christenen stond. Zij wenschen het stemrecht niet meer. Indien hun dit toch wordt gegeven, zooals de tegenwoordige regeering dit inziet, dan is het nauwelijks aan twijfel onderhevig of een politieke meerderheid des lands zal zich tegen het Fransche opperbewind verheffen. Maar de communisten sturen op die stemrechtverleening aan tegen het inzicht van de Islamitische schriftgeleerden - de 'Oelama's' - en dat van de Spaansch-Italiaansch-Fransche bevolking, die dan nu reeds uit Fransche burgers heet te bestaan, doch nagenoeg geheel vreemd is aan den werkelijk Franschen geest.

Hoe ernstig deze politieke gisting in Algerijë ook zij, of kan worden, zij doet niet onder voor het Fransche onderwijsconflict

in Elzas-Lotharingen. Ondanks het feit, dat deze twee landstreken eeuwen lang speelbal zijn geweest tusschen Fransche en Duitsche politiek, is de landelijke bevolking steeds Duitsch geweest en is dit nog: men beweert voor 90% in den Elzas en 70% in Lotharingen. Daarbij komt dat hoewel laatstgenoemd land bijna geheel Roomsch is, de Elzas ten minste voor een derde uit Protestanten bestaat. Een hoogst-ernstig onderwijs-conflict is daarover ontstaan tusschen de regeering-Blum en de bevolking der twee provinciën. Op de bijzonderheden daarvan kan hier niet worden ingegaan: het betreft de taal, waarin het onderwijs zal worden gegeven, en ook den leeken-geest daarvan. Natuurlijk zitten ook hier de communistische wenschen in de kern van het conflict. Maar tevens de godsdienstige opvattingen. Want voor een groot deel is de bevolking, Roomsch of Protestantsch, kerkelijk gezind. De voorgenomen regeeringsmaatregel is daar echter niet tegen. Hij bedoelt eêr de bevolking op den duur te verfranschen. Onder Duitsch bewind werd de Duitsche taal de voornaamste dier landen geacht, en het Fransch, dat slechts in de groote steden, en dan nog wel voornamelijk door de welgestelde ‘bourgeoisie’ werd gesproken, als bijtaal beschouwd. Het geheel werd als tweetalig onderwijs geregeld. De bedoeling van het decreet der tegenwoordige Fransche regeering is echter om die volgorde te wijzigen: eerst het Fransch en dan het Duitsch, deze laatste taal nog wel voor slechts vier uur per week en door Fransche onderwijzers verstrekt. Er komt bij, dat de regeering het leerplan met een jaar wil verlengen, wat natuurlijk op-zich-zelf veel goeds heeft, doch waartegen de boerenbevolking dier landen, en ook de armere arbeiders der steden, zich verzetten omdat het geldverdienen in de gezinnen door de kinderen met een vol jaar wordt vertraagd.

Men vergete bij de beoordeeling dezer aangelegenheid niet, dat er in de twee landstreken ook een beweging voor autonomie bestaat, al is zij weinig sterk. De bevolking immers heeft reeds sinds eeuwen de overheersching van vreemde regeeringen gekend. Doch er wordt door de ‘Parti social français’ een referendum voorbereid, waartoe de bisschop van Straatsburg, mgr. Ruch, zich zeer waarschijnlijk zou leenen omdat deze sinds lang als hoofd wordt beschouwd van den strijd om de traditioneele voorrechten der bevolkingen, welke hem tot partijgenoot maakt van den

bekenden kolonel De la Roque in Parijs, hoofd van de Fransche reactionnaire beweging. Blum en zijn volgelingen zijn begrijpelijk genoeg als vuur en vlam tegen De la Roque's propaganda, en M. le ministre-président, le camarade Blum, heeft daarom ook tot den bisschip van Straatsburg een vermaning gericht, welke heel veel leek op een bedreiging.

Ter eere van onzen ‘kameraad’ moet men echter erkennen, dat hij in zijn internationale voorstellen en in de Fransche verhouding tot Duitschiand zeer ernstig streeft naar behoud van den vrede, en als trekpaard van de Fransche politieke beteekenis in Europa niet al te veel eet van den communistischen haver.

Feiten en fantasieën (dames-rubriek). Mevrouw de Staël in haar leven en werk. *(Vervolg van blz. 194.)*

De l'Allemagne (III).

'Alvorens over te gaan tot de philosofie, die altijd als een deel der letterkunde van een land moet worden beschouwd, dans les pays où la littérature est libre et puissante, wil ik eerst nog een paar woorden zeggen over de critiek', zegt madame de Staël, op blz. 131 van het tweede deel van *De l'Allemagne.*

Zij noemt Lessing den créateur du style allemand; Kant, Goethe, Müller hebben in verschillende bladen recensies geschreven; maar volgens haar zijn de Schlegels en de jonge Schiller de grootste critici van Duitschland. Schiller, als discipel van Kant, is de eerste, die de critiek philosofisch opvat; Schiller heeft twee verhandelingen geschreven, die zij zeer bewondert; de eene over het naïeve en het sentimenteele, de andere over de gratie en de waardigheid, maar in zijn brieven over de Aesthetica, de theorie van het schoone, wordt hij, zegt zij, soms al te metaphysisch.

Als critici stelt zij A.W. en F. Schlegel hooger. De geschriften van A.W. von Schlegel, zegt zij, zijn minder abstract dan die van Schiller. Hij is ontzettend belezen, en daardoor voortdurend in staat zijn eigen letterkunde met die van andere landen te vergelijken, waardoor hij een universeelen kijk krijgt op de literatuur in het algemeen, hoewel hij niet altijd van partijdigheid valt vrij te pleiten.

W. Schlegel gaf te Weenen een leergang over de dramatische letterkunde; (dit boek is vertaald door madame de Staël in het Fransch, en in de Voorrede geeft zij tal van nieuwe gedachten en

ingenieuse inzichten); hij behandelt de dramatische kunst van den Griekschen tot den tegenwoordigen tijd; en hij analyseert met diepte en scherpte de principes van blijspel en tragedie. Schlegel had zich toch al een grooten naam verworven door zijn vertaling van Shakespeare (die hij met Tieck volbracht, en die nu nog tot de beste Duitsche bewerking van Shakespeare's stukken gerekend wordt). Ook toont Schlegel een grondige kennis van de Spaansche letterkunde, die toentertijde buiten Spanje volstrekt onbekend was. Hij trok een interessante parallel tusschen de Phèdre van Euripides en de Phèdre van Racine, en vertaalde uit allerlei buitenlandsche auteurs brokstukken hunner werken.

Friedrich von Schlegel, zegt madame de Staël, was meer philosoof dan literator. Evenwel gaf hij een apercu van de intellectueele cultuur der Grieken en Romeinen. Zij bewondert zijn origineelen geest, maar erkent, dat hij in zijn beslisten voorkeur voor de Middeleeuwen wel eens partijdig wordt, en zij haalt in vertaling eenige passages aan, die dit bewijzen.

Men weet niet, wat men meer bewonderen moet: de kennis van madame de Staël, haar zuiver inzicht, of haar knapheid in begrijpen en overbrengen eener haar vreemde taal.

Des beauxarts en Allemagne.

Aan de schoone kunsten in Duitschland wordt door de schrijfster het 23e hoofdstuk van haar boek gewijd. Met veel verstand en zaakkundigheid bespreekt zij het verband, dat er bestond tijdens de reformatie tusschen de Italiaansche schilderschool en de Duitsche van Albrecht Dürer, Lucas Cranach, Hans Holbein. Zij vergelijkt Raphaël, Perugino, Andrea Mantegna met hen; Holbein, zegt zij, se rapproche de Leonardo da Vinci, maar over het algemeen, zegt zij, is de kunst der Duitsche artiesten ‘harder’; de schilders der vijftiende eeuw, zegt zij, wisten weinig van schilders-theorieën, zij schilderden frank, oprecht, eenvoudig de menschen en de dingen, zooals zij die zagen. Dat zij een goede opmerkster is, toont madame de Staël in de volgende zinsneden: In de schilderijen der 14e en 15e eeuw waren de plis des vêtements tout droits, les coiffures un peu roides, les attitudes très simples, maar er was iets in de uitdrukking der gezichten, wat ons niet loslaat. En, zegt

zij: de godsdienstige schilderijen maken op ons eenigszins dezelfde impressie als de psalmen, qui mêlent avec tant de charme la poésie à la piété.

Dit was de groote tijd der Duitsche schilderkunst, zegt zij terecht. Later kreeg men Winkelmann, Mengs, die aan Correggio herinnert, Schick enz. En zij beschrijft uitvoerig de schilderijengalerij van Dresden.

Wat de beeldhouwkunst betreft, die floreert niet bizonder in Duitschland, zegt zij; als de eenige, die vermeldenswaard is, noemt zij Ida Brunn, die in haar werk mooie, plastische standen gegeven heeft, die madame de Staël noemt ‘les poésies de madame Brunn’. Misschien komt de weinige animo voor deze kunst, omdat in Duitschland het marmer ontbreekt, zegt madame de Staël, ‘le marbre, qui rend les chefs-d'oeuvre immortels.’

Daarentegen, zegt zij munten de Duitschers uit in muziek, vooral instrumentale muziek. Hun componisten zijn zeer gevarieerd en zeer vruchtbaar; en zij noemt onder hen, om te beginnen, Gluck (ik heb nooit geweten, hoe deze naam moet worden gespeld: Gluck of Glück), maar roemt als den meest begaafde Mozart, in wien zij een ‘spiritueele alliance’ vindt tusschen den musicien et Ie poète. Te Weenen heeft zij de Schöpfung van Haydn hooren uitvoeren door vierhonderd musici, en was er zeer door getroffen, maar, zegt zij, Haydn's talent wordt meer door zijn geest dan door zijn gevoel beheerscht.

Over het algemeen vindt zij de gewijde Italiaansche muziek mooier dan de Duitsche, want, zegt zij, en dit is een fijne opmerking, in de Duitsche hoort men in de eerste plaats altijd de instrumenten, bij de Italiaansche de menschelijke stem.

Te Weenen heeft zij her Requiem gehoord, dat Mozart weinige dagen voor zijn dood componeerde, en dat in de kerk gezongen werd. En in dat werk, zegt zij, en dit is óok weer een fijne opmerking, celebreerde Mozart tegelijk zijn eigen dood en zijn eigen onsterflijkheid.

De la philosophie.

Het raadsel van het heelal, zegt mevrouw de Staël, heeft, zoolang de menschheid bestaat, de geesten der menschen bezig

gehouden. En ten tweede het vraagstuk, hoe de mensch aan zijn denken is gekomen dat hem van alle levende schepsels op de wereld onderscheidt. En ten derde: heeft men een vrijen wil, of wordt ons lot bestuurd door krachten en machten, die niet door ons worden gekend en waaraan wij ons machteloos hebben te onderwerpen.

Door de zeer goede onderscheiding en preciseering der drie hoofd-vraagstukken van den menschelijken geest, geeft mevrouw de Staël blijk van een schrander en helder verstand. Want inderdaad zijn dit de drie voornaamste raadsels, waardoor de menschheid, sinds haar ontstaan, zonder ophouden is gekweld. En de antwoorden, die er door religie of philosofie of spiritisme of andere ismen op worden gegeven, verschillen, helaas, onderling hemelsbreed. En de beste methode om verzoend te raken met het leven, is, dat elke mensch maar zijn eigen godsdienst of wijsbegeerte of 'isme maakt.... Immers, zooals de meerderheid zegt: A quoi bons toutes ces questions....? of, zooals Heine zei: Ein Narr wartet auf Antwort....

Mevrouw de Staël begint een overzicht te geven over de Engelsche philosophie, en behandelt op verdienstelijke wijze Bacon, Locke, en de *dii minores* Shaftesbury, Hutcheson, Smith, Reid, Dugald Stuart.

Dan krijgen wij een beschouwing over de Fransche wijsbegeerte met Condillac, Descartes, Malebranche, Pascal, Helvétius, en de persiflages daarop van Bayle, Voltaire, enz., en dan gaat de zeer knappe en interessante auteur over tot de Duitsche philosophie.

Eerst observeert zij Leibnitz (ik heb ook nooit geweten of het Leibnitz of Leibniz moest zijn), in zijn betrekking tot Newton; dan Kant; over diens *Kritik der reinen Vernunft* zegt zij opmerkelijke en lezenswaarde dingen, en over het algemeen kan men uit dit belangwekkende geschrift van madame de Staël veel leeren en profiteeren van de grondige studie, welke zij van de verschillende philosofische systemen heeft gemaakt. Over Kant schrijft zij zeer uitgebreid, en zij geeft blijkt dezen moeilijken philosoof goed te hebben begrepen.

De voornaamste philosofen, die Kant in diens wijsgeerige carrière voorafgingen, zijn, zegt madame de Staël, Lessing,

Hemsterhuis en Jacobi. Lessing, zegt zij, is het minst gedecideerd in zijn opinies; Hemsterhuis, de Hollandsche wijsgeer, was de eerste, die de ideeën lanceerde, op welke de latere Duitsche wijsgeerige school was gebaseerd. Jacobi was, volgens haar, degene, die een zeer welsprekende en bekorende analyse gaf van de menschelijke ziel, en de stichter is van de later dusgenoemde 'empirische philosofie'.

Dan krijgen wij beschouwingen over Fichte, Schelling en anderen, om tenslotte tot een duidelijk inzicht te komen der nieuwere Duitsche philosofie, terwijl mevrouw de Staël daarna de interessante taak onderneemt om te onderzoeken, welken invloed de wijsbegeerte heeft gehad op schoone kunsten, letterkunde en wetenschap; zij toont kennis te bezitten van de toenmalige natuuronderzoekers, heeft belangstelling voor de geneeskunde, de chemie, de astronomie, de physica, en het is ontzaglijk merkwaardig na te gaan wat men toentertijde al wist en wat men thans, op den huidigen dag, dank zij de onvermoeide onderzoekingen der wetenschap, nog verder te weten is gekomen! Mevrouw de Staël heeft de groote verdienste kalm en welbewust kennis te hebben genomen van alles, wat er in haar tijd te weten viel, en door de manier, waarop zij er over schrijft, voelt men, dat zij de portée van alles, waarvan zij ons vertelt, ook werkelijk heeft begrepen. *Qui trog embrasse, mal étreint,* zegt een zeer juist Fransch epreekwoord, maar, ofschoon madame de Staël heel, heel veel 'omhelst', zij is daarom, gelukkig, niet oppervlakkig; neen, zij bestudeert haar onderwerpen van alle kanten en geeft dan de resultaten van haar studie en haar nadenken weer, in duidelijke taal, met tal van fijne opmerkingen en origineele opinies.

(Ik moest hier even met humor mij de uitlating van een Hollandsch schrijfstertje herinneren, die eenmaal, in *De Groene Amsterdammer,* de grappige 'audace' had om te schrijven:

'En als je dan eens een veertien dagen in Plato hebt geneusd en niet begrijpen kan, hoe andere menschen dien man zoo moeilijk vinden....'

Menigeen (laat ik liever zeggen, iedereen) zal om deze parmantige uitspraak van een pedant-onnoozel dametje goedig hebben moeten glimlachen, - òf heeft bedoelde mevrouw misschien wel

eens aanvragen om uitlegging gekregen omtrent den dialoog Parmenides bijv., waarop eeuwenlang de knapste koppen hun hoofd hebben gebroken....?)

Mevrouw de Staël bestudeert voorts den invloed der philosophie op het Duitsche karakter. De wijsgeerige redeneeringen der groote wijsgeeren over smart, gevaar, ziekte en dood hebben er, zegt zij, zeer zeker toe bijgedragen den Duitscher meer berustend en stoïsch te maken. (En mogelijkerwijze is deze beïnvloeding van hun karakter ook de oorzaak, waarom de Duitscher zich zoo uitstekend in militaire discipline schikt!)

Madame de Staël zegt, dat de wijsbegeerte elk brein verlicht (zij noemt de inwerking daarvan ‘une électricité morale’), elk karakter versterkt, en alle hersens meer bewust maakt. Ook, zegt zij, wordt de letterkundige stijl er beheerschter en helderder door; de energie wordt krachtiger en de menschen raken er mier door gewend recht op hun doel af te gaan.

De veelomvattende schrijfster peilt dan ook de moraal der Duitsche philosophie, en ik raad iedereen, wien dit onderwerp interesseert, het desbetreffende hoofdstuk te lezen, waar de liefhebbende en vereerende dochter wederom gelegenheid vindt om waardeerend te spreken over de geschriften van haar vader, den heer Necker, waarin, volgens haar, men ‘vues lumineuses sur le coeur humain’ aantreft, omdat hij, behalve al zijn andere qualiteiten, ook nog deze bezat van ‘éminemment un homme d'esprit’ te zijn.

De Fransche moralisten, zegt zij, zijn over het algemeen streng, de Duitsche philosofen daarentegen, en vooral Jacobi, respecteeren ‘l'existence particulière de chaque être, et jugent les actions à leur source.’

Uitvoerig bespreekt zij den roman *Woldemar* van Jacobi en diens ‘mysticisme romanesque’, en men moet madame de Staël de eer nageven, dat zij, wàt zij behandelt, degelijk en ernstig heeft bestudeerd.

Het vierde gedeelte van het omvangrijke werk *De l'Allemagne* beschouwt den godsdienst in Duitschland.

‘La religion n'est rien si elle n'est partout’, zegt mevrouw de Staël en vindt, dat de religie in Duitschland enthousiast wordt aangehangen. Zij beschouwt het Protestantisme, het Katholicisme,

de Moravische Broederschap, het mysticisme.... de theosophie. Ook de vrijmetselarij neemt zij onder de loupe; en men moet erkennen, dat madame de Staël een ruimen blik heeft en dat zij zich beijvert alle levensstroomingen en geestelijke richtingen zoo objectief mogelijk te bezien.

De l'Allemagne is voor de kennis van het Duitschland dier dagen een hoogst belangwekkend en waardevol werk.

JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE.

(Wordt vervolgd.)

Op blz. 192 (Februari-afl.) is mij de flater ontsnapt: 'de Deensche schrijver Kotzebue'. De heer B.A. Meuleman te Nijmegen is zoo vriendelijk er mij attent op te maken, dat K. nooit anders dan een oer-Duitscher is geweest. Hoe ik er dan toe kwam hem voor een Deen te houden? Ik weet het werkelijk niet, maar dit is het geval geweest sinds onze vader ons als kinderen het raadsel opgaf: 'Welke schrijver kwam door zand (Sand) om het leven?' Tóen stond zijn Denenschap al voor mij vast. Waarom? Nogmaals, ik weet het niet! Misschien om zijn Russische verwikkelingen, die ik verwarde met Deensche?.... (Kotzebue werd in 1761 te Weimar geboren en in 1819 te Mannheim om het leven gebracht.)

Bibliographie

A.J.D. v. Oosten. *Slagen op de ruit* - 's-Hertogenbosch, z.j. Teulings' Uitg.-Mij.

De anders zoo scherpzinnige criticus H. Marsman heeft in de Nieuwe Rotterdamsche Courant deze kleine verhalen nogal afwijzend beoordeeld. Hij vond ze te eenzijdig, triest en zeurderig. Ten onrechte. De pessimistische kijk op de wereld-poppenkast, dien deze auteur er op nahoudt, is volkomen zijn goed recht als mensch en als kunstenaar. Dat hij bij allen ernst ook het lichtere ziet en voelt, bewijst zijn kleine roman *Rutschbaan.* De schetsen uit *Slagen op de Ruit* zijn alle luchtig gestyleerd. Voortreffelijk en eenvoudig proza, dat zich gemakkelijk laat lezen gelijk dit van Flaubert, waarvoor men echter literair heel begaafd moet zijn. Bovendien verstaat deze schrijver de kunst van doodgewone, schijnbaar onbelangrijke dingen iets te maken, dat je ook door zijn wijze van behandeling niet gauw meer vergeet.

G.H. 's-Gravesande. *Sprekende Schrijvers.* - A'dam, 1935. J.M. Meulenhoff.

Wanneer een dergelijk werk, dat eenig in zijn soort is, niet een aantal drukken beleeft, weet ik niet meer waarmede men het verwende publiek tevreden moet stellen. Het is leerzaam, afwisselend en boeiend. Het is amusant, voor iedereen te begrijpen en toch blijkt uit deze interviews meer dan eens de ernst en de diepzinnigheid van den ditmaal sprekenden auteur. De kunst om een interview vlot en onderhoudend na te vertellen moet men niet onderschatten. Voor vroegere generaties was de bekende d'Oliveira daar een baas in. Doch ook de heer G.H. 's-Gravesande blijkt dit moeilijke werk volkomen te beheerschen. Wie ook maar iets voelt voor de vaderlandsche literatuur dient dit kostelijke boek in zijn bezit te hebben.

Adolphe Engers. *Ardjoena.* - Amsterdam, z.j. L.J. Veen's Uitg.-Mij. N.V.

Een griezelig boek over de Indische High Life. Een vreemde geschiedenis, en men weet niet goed waar men met dezen auteur terecht komt. Wat er gebeurt is te dwaas om na te vertellen. Blijkbaar heeft de auteur iets heel fantastisch bedoeld, doch hij komt er niet uit. Van dit laatste is ook zijn onvoldoende taalhanteering een der voornaamste oorzaken. De auteur blijkt Oscar Wilde's Picture of Dorian Gray met vrucht te hebben gelezen.

Elisabeth Reitsma. *Don Juan.* - Amsterdam, z.J. P.N. van Kampen & Zoon N.V.

Schetsjes, die door geen man op deze wijze zouden geschreven worden. Dit is opvallend werk van een vrouw. Een vrouw met een hart. Ik zie ook wel de fouten. Het valt niet zoo moeilijk te constateeren dat de inhoud van dit kleine geschrift niet nieuw is en dat eveneens de taal een wat ouderwetschen indruk maakt. Ik begrijp dat mannen als Ter Braak, Vestdijk en Du Perron voor dit zachte vrouwengedoe hun schouders ophalen. Voor de gevoeligheid van Carry van Bruggen is reeds menig jong criticus doof geworden. Om van een gevoelige jonge schrijfster als Julia Frank, die nu reeds zooveel jaren van ons heen is, maar niet eens te spreken.

Elisabeth Reitsma, die het noodlot van den mensch en zijn liefde tot in haar bloed heeft gevoeld, spreekt dit hier in verschillende varianten uit. Deze schrijfster weet haar ontroering op ons over te brengen. En wat kan men van kunst eigenlijk meer verwachten?

David de Jong jr. *De Stenen Doolhof.* - Maastricht, z.j. A.A.M. Stols.

Een uitgebreid en gedegen werk over Amsterdam en de arbei-dersbeweging. Het boek loopt tot den fellen Juli-opstand in de Jordaan van 1934. Met veel studiezin, groote gaven en gemoedsélan is hier de ontwikkelingsgang van onze hoofdstad geteekend en hoe deze uitgroeide tot een wereldstad. Men zou de aanmerking kunnen maken, dat de compositie van dezen roman nog niet vol-

maakt is, doch wat dit debuut aan kwaliteiten openbaart is zoo opmerkelijk, dat wij voor ons deel er zeker van zijn in de naaste toekomst David de Jong Jr. als een onzer groote romanschrijvers te kunnen begroeten. Als taalprocédé munt het uit door oorspronkelijkheid. De gevoelige verwoording spreekt onmiddellijk tot ons hart. Dit is alleen mogelijk wanneer een kunstwerk uit grooten waarheidsdrang is ontstaan. Wij wenschen den jongen auteur met dezen eersten roman van harte geluk.

A.J.D. van Oosten. *Rutschbaan.* - Amsterdam, Antwerpen, z.j. N.V. 'De Spieghel', N.V. 'Het Kompas'.

De oorspronkelijke dichter A.J.D. van Oosten kan ook als verteller luchtig en vlot styleeren. Bovendien weet hij gemakkelijk den inhoud van een verhaal te verzinnen, zonder de bekoring en de diepe gevoeligheid van zijn dichterschap te verliezen. Dit elegante verhaal van jonge menschen in hun kleine verhoudingen, verliefdheden, diepe grieven en levensspel is Fransch van allure en uitwerking. De kunst, die de Franschen altijd verstonden om langs den neus weg te vertellen, te treffen vlak op je gevoelige plaats, vele malen en onverwachts als een meester op de floret, deze kunst verstaat ook de Hollander A.J.D. van Oosten. In ons land komen dergelijke conteurs weinig voor. Cyril, Concon, René en Vic in hun even erotisch samenspel, zijn met woorden als het ware slechts in het voorbijgaan uitgestippeld, maar toch bewegen zij zich vóór ons en leven wij mee met hun kleine daden, die voor hen toch essentieele waarde hebben, zooals voor ieder mensch. A.J.D. van Oosten is als dichter en verteller op den korten afstand in onze letteren een fijngevoelige en origineele verschijning.

Prof. Dr. N. Ph. Tendeloo. *Kennis, Wetenscmap en Kunst.* - Leiden, 1935. A.W. Sijthoff's Uitg.-Mij. N.V.

Waar dit geschrift zuiver wetenschappelijk of philosophisch is, kunnen wij de helderheid van zegging en de raakheid der gevolgtrekkingen zeer waardeeren. De wetten der formeele logica zooals

Schopenhauer ze onderscheidde, namelijk als kengrond, oorzaak en gevolg, zijnsgrond en handelingsmotief, worden onderzocht en verhelderend te pas gebracht. Waar de hooggeleerde schrijver definities tracht te geven over het wezen der kunst, zijn wij minder enthousiast. Kunst als ontroerende gemoedsopenbaring is wellicht, zooals de schrijver beweert, iets geheel anders dan kunst door gewone gemoedsopenbaring, maar wij zijn voor dit z.g. essentieele verschil niet ontvankelijk. Het wil ons voorkomen, steeds waar prof. Tendeloo het over kunst heeft (uiterlijk en innerlijk schoon, blz. 148), dat de auteur dan veel te abstract en te willekeurig te werk gaat. Een wazige vraag als: 'hoe bezielt de scheppende kunstenaar zijn werk met gemoedswaarheid?' (blz. 150) wordt natuurlijk op een starre en weinig zeggende wijze beantwoord, die een franken geest als Ter Braak bijv. zijn glad gestreken haar te berge zou doen rijzen. Maar vooral in het begin van het boek bevatten de bladzijden, die handelen over het begrip kennis, uitnemende verklaringen. De schrijver gaat van de gedocumenteerde grondstelling uit, dat alle wetenschap bij kennis begint, alle kennis op haar beurt bij zintuigelijke aanschouwing, die op zichzelf weer het begin is van een bewustzijnsinhoud. Bij die gedeelten volgen wij den belezen schrijver gaarne.

Dr. André Cresson. *De Wijsgeerige Stelsels* (Les Systèmes Philosophiques), vertaald door Dr. G. Ellerbroek. - A'dam, 1935. N.V. Wereldbibliotheek.

De Fransche wijsgeer André Cresson heeft met dit zeer aantrekkelijk geschrift iets verricht dat èn wetenschappelijk èn paedagogisch ongeveer het moeilijkste is wat men zich op dit gebied kan denken. Want, terwijl hij het geheele boek door niet één oppervlakkigen regel neer schreef, heeft hij toch weten te bereiken dat wij een helder en meesterlijk-objectief overzicht kregen van de voornaamste philosophische systemen, die de wereld heeft opgeleverd.

Cresson is een geraffineerde denker. Hij graaft echter geen meterslangen put in den grond, zoodat degene die er in kijkt niets ziet dan duisternis. Hij staat rechtop en kijkt helder uit zijn oogen

naar alle kanten. De ruimte omgeeft hem. Zijn blikken doorboren het onbegrensde zoover zij dit vermogen. Dat is zìjn diepte. Hij heeft gezocht en gevonden de wortels der stelsels en waar zij bloesemen of dorren. Hij heeft hun talrijke pro's en hun minstens zoo talrijke contra's voor zichzelf laten spreken, zonder ook maar voor een moment partij te kiezen. Zijn resultaat komt hierop neer, dat, hoewel geleid door de groote gedachten der tijden, de zuiver redelijke slotsom tenslotte een overwinning moet zijn van eigen verstand en gevoel, van den geheelen wil.

Schepping, herschepping kan na ijverige en grondige studie slechts door eigen gaven bereikt worden. Elke zuivere gedachte sluit een creëerend element in zich. Dit alleen maakt de werkelijke persoonlijkheid gelukkig. Maak je onvermijdelijke fouten toch in eigen naam! Vertrouw tenslotte op het ieder aangeboren *kenvermogen.* Wie dit laatste doet, zal in de doorvorsching van het Absolute eveneens meermalen zijn gecontroleerd oordeel kunnen verdedigen, wanneer het berust op *een zoo groot mogelijke waarschijnlijkheidskans* om inderdaad het juiste oordeel te zijn. Hierin ligt m.i. de groote waarde van dit schitterend geschreven boek. dat in zijn veelzijdigheid ons de waarden en onwaarden van de voornaamste systemen op onvolprezen wijze ontvouwt.

W. Kramer. *Inleiding tot de Stilistiek.* - Groningen-Batavia, 1935. J.B. Wolters' Uitg.-Mij. N.V.

De schrijver waarschuwt ervoor, dat men de stilistiek niet moet verwarren met stijlleer. De stijlleer is zoo oud als de kunst van spreken en schrijven. Zij dateert reeds van Aristoteles. De stilistiek daarentegen is een jonge wetenschap, die uit de school der psychologische taalbeschouwing stamt. De oudere stijlstudie bepaalde zich tot het opsporen en omschrijven van uiterlijke vormkenmerken; zij was formalistisch.

De moderne stilistiek is organisch; zij ziet het taalkunstwerk als organische gestalte van het leven; hier is de vorm het zichtbaar maken van een innerlijk leven. Het spreekt vanzelf, dat de belletristische uitingen, zoowel in proza als in poëzie de dankbare objecten zijn van deze moderne wetenschap. Tal van typische

kenmerken bespeurt de stilistiek bij het werk van Boutens, Kloos, Helman, Van Schendel, Van Genderen Stort, Busken Huet, Antoon Coolen, Marsman en vele anderen. Sommige typeeringen lijken mij wat gezocht, maar over het geheel zit er in de toepassing der stilistiek veel dat het overdenken ten volle waard is.

Dr. H. Weijtens. *Christus Onze Tijd*-genoot. Roermond-Maaseik, 1935. J.J. Romen & Zonen.

Dit boek beoogt te zijn een vergelijkende literatuurstudie over het motief van den wederkeerenden Christus in de laatste halve eeuw. Het is een uitgebreid standaardwerk geworden. Het wil ons voorkomen, dat de schrijver in de uitwerking van zijn verheven bedoeling uitstekend geslaagd is. Zijn documentatie's toonen aan, dat hij een stuk van de wereldliteratuur tot de zijne gemaakt heeft. Ze strekken zich uit van Goethe en Dostojefski tot aan Van Eeden, pater Schreurs en Roel Houwink toe. Een af en toe eenzijdig, doch niettemin belangwekkend werk.

Dr. G. Horreüs de Haas. *De Godsdienstige Gedachte in de XXe Eeuw.* - Assen, 1935. Van Gorcum & Co. N.V.

Een uitstekend en diepzinnig religieus-philosophisdh werk, waarbij wij zeer lang zouden kunnen stilstaan. Dit is echter het doel niet van deze korte notitie's. De Nieuwe Gids is het eenige maandschrift, dat van alle in de Nederlandsche taal geschreven werken een bespreking geeft of ze minstens vermeldt. De plaatsruimte, die De Nieuwe Gids hiervoor afstaat, is toch al zeer uitzonderlijk. De bibliographen moeten hiermede woekeren. Daarom slechts dit: de idealist Dr. G. Horreüs de Haas wenscht een nieuwe maatschappelijke orde, waar niet meer de menschen als gedachtelooze beesten elkaar verminken, maar waar door een hoog gestegen bewustheid de menschen weer verkrijgen wat zij geheel dreigden te verliezen, namelijk: eerbied voor het leven, eerbied voor het menschelijke dat dan vanzelf insluit eerbied voor het heilige.

Prof. Dr. H.T. Colenbrander. *Willem I Koning der Nederlanden.* Tweede Deel. - Amsterdam, 1935. J.M. Meulenhoff.

Zoowel voor vakman als voor leek een historisch werk van groote beteekenis. De hooggeleerde schrijver heeft op eminente wijze in zakelijke, heldere taal dit moeilijke gedeelte onzer geschidenis, waarbij buitenlandsche betrekkingen, innerlijke welvaart en de koloniën o.a. een groote rol speelden, overzichtelijk gemaakt. De firma Meulenhoff heeft voor een keurige uitgave van dit uitnemende werk zorg gedragen.

Dr. J. Nat. *Geschiedenis van Het Oude Oosten.* -Amsterdam, 1935. N.V. Wereldbibliotheek.

Voor de liefhebbers, vaklui en leeken, die meer willen weten uit de oudheid van de Egyptenaren en Assyriërs, een boekje om van te smullen. Het uitstekende werkje behandelt op uiterst duidelijke en voorzichtige wijze deze moeilijke materie. De schrijver weet uitstekend weer te geven, waar het historisch en godsdienstig op aan komt. Op zeer wetenschappelijke wijze behandelt de uitgebreid georiënteerde schrijver Egypte en Voor-Azië tot ± 2200. Dan bespreekt hij achtereenvolgens het Egyptische Middenrijk het Egyptische Imperialisme en den Amarnatijd. Belangrijk is wat hij schrijft over de Midden-Assyrische periode, den val van Damascus en Samaria, tot en met de opkomst van het Perzische Rijk.

De Wereldbibliotheek heeft dit werkje, zooals wij van haar gewoon zijn, weer voortreffelijk verzorgd. De afbeeldingen zijn gemaakt naar origineele foto's uit het Louvre te Parijs, het British Museum te Londen, de Staatliche Museen te Berlijn en het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden.

J.P. Valkema Blouw. *Tarantini.* - Lochem, z.j. N.V. Uitg.-Mij. 'De Tijdstroom'.

Een jonge Parijzenaar, die het tot beroemd violist brengt. Het slot, dat te vermoeden viel: het galante avontuur, waardoor het

huwelijksgeluk bijna vernietigd wordt, ontbreekt niet. Het boek is boeiend geschreven. Men leest de merkwaardige avonturen, die gelijk een film rijk zijn aan afwisselende tafereelen, met heel veel genoegen. Een prettig verteltalent. Ik ben benieuwd naar een volgend werk van dezen knappen auteur.

Dr. P. Leendertz Jr. *Uit den Muiderkring.* - Haarlem, 1935. De Erven F. Bohn N.V.

In dit boek vinden wij voorbereidende studiën, die dr. Leendertz geschreven heeft voor een nieuwe uitgave der werken en een nieuwe levensbeschrijving van Hooft. Tal van wetenswaardigheden wordt de lezer reeds uit dit voorbereidende werk gewaar. De letterkundige documentatie's bewijzen de buitengewone wetenschappelijkheid waarmee dit werk is verricht. Ik heb groot respect voor de enorme letterundige kennis van den geleerden auteur en ik vind het eigenlijk ondankbaar van me zelf, dat ik voor deze doorploegde bladzijden niet meer in extase kan raken. Het is alles wat zakelijk en droog. Men bemerkt niet veel meer van het leven. Doch dat komt misschien nog, wanneer de nieuwe levensbeschrijving gereed zal zijn.

Herman Gorter. *De Groote Dichters.* - Amsterdam, 1935 N.V. Em. Querido's Uitgevers-Mij.

Het is niet te verwonderen, dat Herman Gorter, een der grootste dichters van alle tijden, zich aangetrokken gevoeld heeft tot het leven en de verrichting van de grootste dichters die de wereld heeft opgeleverd. Hij behandelt hier het leven, streven en het werk van Aeschylus, Dante, Chaucer, Shakespeare, Milton, Vergilius, Vondel, Goethe en Shelley. Hij verricht deze enorme taak geheel zooals van den oorspronkelijken mensch, dichter en maatschappelijken hervormer Herman Gorter te verwachten was op grondslagen eener Marxistische maatschappij-leer en met een hoogst origineelen, boeienden, bijna koppigen levenskijk. Het standpunt waar - bij de beoordeeling van kunstenaars - menschen als

Adama van Scheltema, Henriëtte Roland Holst, Mevr. A. Romein Verschoor, Herman Gorter, Garmt Stuiveling e.a. van uitgaan, kan ik niet deelen. Niet of een poëet burgerlijk is in den Marxistischen zin, is voor mij van de hoogste waarde, maar of hij als ideeën-drager aller tijden niets dogmatisch in zich heeft, dat is een maatstaf die m.i. een veel ruimere menschelijkheid bepaalt.

Shakespeare zoekt niet de historische stof omdat hij een burgerlijk dichter is. Zijn scheppend verbeeldingsleven, dat naar toekomsten reikt, ziet in het kleurrijk bedrijf der koningen veel materiaal dat eeuwig menschelijk is van inhoud, en uiterlijk den schoonen schijn heeft van een schilderij door een meester gemaakt. Zoo is er ontzaglijk veel meer waar mij Gorter's maatschappelijke kijk, om het zoo eens te zeggen, het vrije uitzicht op het kunstwerk en op den kunstenaar belemmert. Maar er is ook machtig veel oorspronkelijks en vergelijkend materiaal, zoodat het geheel tot een boek werd waarmee men jaren van zijn leven kan zoek brengen. Een groot en driftig bezield mensch met een hypergevoeligheid voor het ruimste, het diepste en het allergrootste van de cultuur aller eeuwen is hier aan het woord.

C. en M. Scharten-Antink. *Littoria.* - Amsterdam, 1935. Wereldbibliotheek.

Enorme werkers, de Schartens. Wat mij betrof zou ik gaarne willen zien dat zij minder boeken op de markt brachten, maar het vele interessante dat zij hebben mede te deelen op oorspronkelijker wijze tot kunst poogden te boetseeren. *Littoria* is een Mussolini-verheerlijking, van de zijde der boeren bekeken. De Schartens hebben het talent, de taalmacht en de fantasie om een in alle opzichten doorleefd en zielvol boek te schrijven. Wanneer zij dit nalaten, doen zij zichzelf en ons ernstig te kort.

Jan Campert. *Wier.* - Den Haag, 1935. H.P. Leopold's Uitg.-Mij. N.V.

Een prachtige roman van den fijnen dichter Jan R. Th. Campert. In dit belangwekkende verhaal verbeeldt een forsch taalhanteerder de levens van kerels in den waren zin des woords. Met konijnen

stroopen en plundering van aangespoelde lijken scharrelen deze hun kost aan een van de wijde Zeeuwsche stranden, wanneer zee en lucht donker ineen vloeien en er geen lichtschijnsels meer weifelen boven de groezelzwarte duinkammen. Campert heeft met dit werk een gave en krachtige kunstdaad verricht. Ik ben er van overtuigd, dat zijn kostelijk talent het hierbij niet zal laten.

Jan B. Ubink. *De valsche Madonna.* - Spel in drie bedrijven. Delft, z.j. J.G. Niessen.

Een boeiend spel. Met een goede rolbezetting zal dit stuk het op het tooneel wel doen. Het laatste bedrijf is - ook psychologisch - het zwakste. De dramatische ontknooping detoneert bij den luchtigen opzet van het geheel. De overgang had veel geleidelijker moeten geschieden. Overigens een alleraardigst gegeven met menige leuke en wereldwijze zet.

Constant van Wessem. *300 Negerslaven.* Amsterdam, 1935. N.V. Em. Querido's Uitgevers-Mij.

Het fonds van Querido's Uitgeversmaatschappij is wellicht het veelzijdigste van het geheele land. Een dergelijke firma, die wat aandurft, moet vooral door den Nederlandschen auteur in eere worden gehouden. Ook dit werk van Constant van Wessem is nu niet wat men noemt een alledaagsch boek, waarvoor men de leesbibliotheek zal bestormen. Het is uitheemsch van inhoud en zakelijk in zijn verwoording. En toch verkies ik het ver boven de meeste zoogenaamde ‘best sellers’. De tijd van den slavenhandel herleeft voor onze oogen.

De geschiedenis, die de auteur laat afspelen, neemt ons geheel in beslag en toont aan welk een zege de afschaffing dezer slavernij in de kern is geweest. Juist de kalme, beheerschte manier waarop deze ervaren prozaïst ons de verschrikkelijkste praktijken mededeelt, maakt dit verhaal zoo suggestief. Een voortreffelijk geschreven, boeiend boek, dat lang niet de belangstelling heeft verworven die het verdient.

A. Viruly. *The Green Hat.* - Amsterdam, 1935. Andries Blitz.

De vliegenier A. Viruly is om zijn groote begaafdheid werkelijk te benijden. Naast de schoone kunst van het vliegen verstaat hij eveneens de sport van het atmosferische beeldenspel, opgetrokken uit elementen die men gezamenlijk taal noemt. Dit kleine, luchtige verhaal is een genot om te lezen. Wij hopen spoedig van dezen fijnbesnaarden waarnemer nieuw werk onder de oogen te krijgen. Hij heeft een ernstige fout, die hij dan meteen overwonnen kan hebben: vele van zijn zinnen zijn bepaald te lang. Zijn nobele schrijfkunst verdraagt de abnormaal korte zinnetjes der nieuwe en nieuwste zakelijkheid niet. Zijn al te uitgesponnen zinnen werken echter storend.

Jo Spier teekende de fijne boekversiering waarop dit werkje recht heeft.

Albert Kuyle. *Het Land van de Dorst.* - Hilversum, 1935. N.V. Paul Brand's Uitgeversbedrijf.

Aangename lectuur. Een bundel ‘geslaagde’ reisnotitie's. Dit laatste kan men lang niet altijd zeggen van de prentjes die Otto van Rees voor dit werk teekende.

MAX KIJZER.

[De Nieuwe Gids. Jaargang 53. Deel 4.]

De dichter Albert Verwey[1] door Max Kijzer.

Het is wel waar dat Albert Verwey slechts van 1885-1889 redacteur van De Nieuwe Gids is geweest, maar toch kunnen wij ons De Nieuwe Gids-periode met inhaerent daaraan de beweging van tachtig bezwaarlijk voorstellen zonder Albert Verwey als een der voornaamste figuren. Veel langer was hij redacteur van zijn tijdschrift De Beweging, waarin hij met de zijnen theoretisch en practisch zijn dichtkunst verdedigde. Wat hem echter trots dit alles met De Nieuwe Gidsers toch sterk verbonden laat, is zijn liefde voor en zijn verdediging, van de dichtkunst. In dit opzicht staat hij vlak naast Kloos.

In zijn jeugdjaren werden zijn verzen en critieken door Kloos heel sterk beïnvloed. Verwey is enkele jaren jonger dan Kloos en zag als vanzelf tegen den student en dichter eerbiedig op. Uit sommige verzen van zijn beginperiode en ook nog wel van later zijn dichtregels over te nemen, die bijna weggeglipt schijnen uit de sonnetten van Kloos. Wellicht scheidt ons thans nog niet voldoende afstand van de tachtigers. Over een aantal jaren echter zou er een belangwekkende studie te schrijven zijn over het verschil van persoonlijkheden en letterkundige inzichten van de voornaamsten der tachtigers.

Neem eens Kloos, Verwey, Van Eeden, Gorter en den prozaïst Van Deyssel. Zoodra wij ons een voorstelling trachten te maken van hun voornaamste karakterhoedanigheden, dan vloeit hier vanzelf uit voort, dat wij met hun levens- en maatschappij-houding

1) Fragment uit het hoofdstuk ‘Albert Verwey’, dat naderhand in zijn geheel in het hoek ‘Rondom de Figuur van Willem Kloos’ zal verschijnen.

te doen krijgen. Kloos, Gorter en Van Deyssel worden door een machtig temperament gedreven. Bij Kloos en Van Deyssel, en ziedaar reeds onmiddellijk een karakteristiek verschil, zal door alles heen de kunst het voornaamste object van hun belangstelling blijven. Gorter, door denzelfden drang gedreven, werpt zich op maatschappelijke toestanden en geen enkel kunstwerk wordt meer door hem zuiver aesthetisch beoordeeld. Ook Van Eeden zwaait van het Nieuwe Gids-ideaal in het bijzonder en van de schoonheidscultus in het algemeen af naar een religieuze moraal en eveneens naar maatschappelijke toestanden die jarenlang zijn aandacht genieten. Het groote echter, dat Gorter bij zulk een schouwspel altijd vertoont, en waarin hij naderhand slechts door Henriëtte Roland Holst geëvenaard zal worden, namelijk dat hij zijn geheele persoonlijkheid in de waagschaal zet, juist dit élan, deze innerlijke moed ontbreekt in deze gevallen Frederik van Eeden. De beheersching van den dichter van De Broeders en zijn objectief letterkundig kenvermogen moge grooter geweest zijn dan van Herman Gorter, deze alles-of-niets-allure, deze kamp lijf aan lijf, dien Gorter voortdurend te aanschouwen gaf, was Van Eeden vreemd.

Dit enorme élan vertoonen ook de jonge Kloos en de jonge Van Deyssel. Kloos, woedend om de slechte versificateurs die Holland tot aan zijn jeugd bijna overwegend had opgeleverd, trekt met bazuingeschal tegen hen te velde, vraagt gedichten waarin de grootschheid leeft van Attische zuilen en haalt met een even grandioos geluid van geluk den jongen Perk in. Kloos wat ouder geworden, verliest nog niets van die innerlijke drift. Zijn dikwijls rechtvaardige, zijn somtijds onrechtvaardige scheldsonnetten, uiterst karakteristiek voor de mentaliteit van den kunstenaar uit die dagen, ontstaan. Wij weten allen, dat de groote Van Deyssel, groot voor iedereen in dit land behalve voor den heel middelmatigen romanschrijver W. Paap (Vincent Haman), een virtuoos in het schelden genoemd kan worden. Hij valt Netscher niet aan, omdat hij zoo kwaad op hem is, maar de schoonheidsdronkene in hem is door diens middelmatig proza bezeerd en met onnavolgbaar kunstenaarschap schrijft hij zijn vlammende hymne op het Woord.

Verwey en Van Eeden staan daar gematigd en rustig-objectief

tegenover. Wanneer Verwey zich hult in het kleed van den trots van Kloos, voelt men dit als een imitatiegebaar. Verwey's grootheid schuilt in het afstand nemen, waarbij juist de beheersching van zijn temperament een nieuwe schoonheid oplevert en een betrouwbare maatstaf is om anderer schoonheid te beoordeelen. Prachtige critieken heeft Verwey geschreven, historisch en aesthetisch onmisbaar, doch opperst geniale geschriften, die in elke eeuw slechts enkele malen voorkomen, schonk hij ons niet. Dit zijn opstellen als The Defense of Poetry van Shelley, die hij meesterlijk vertaalde, dit zijn brokstukken uit de Inleiding die Kloos schreef voor Perk, dat is een korte dichterkarakteristiek, die Marsman een enkele maal schrijft. Wat Albert Verwey als prozaïst van zulk een eminent belang doet zijn, dat is dus juist deze objectieve betrouwbaarheid, die echter nooit het resultaat is van een onbezielde beschouwingswijze.

In zijn Tien Deelen Proza, die verschenen in 1921, 1922 en 1923 bij de firma's Van Holkema & Warendorf en Em. Querido te Amsterdam, waarin Albert Verwey zijn voornaamste studies verzamelde, ziet men steeds weer hetzelfde verschijnsel: een mensch die leeft van en voor de verbeelding tracht zoo voorkeurloos mogelijk deze hooge kunstkwaliteit bij den maker van het te beoordeelen kunstwerk te ontdekken. Waar dit ontbreekt tracht hij hiervan zoo getrouw mogelijk een geargumenteerd verslag te geven. Maar dikwijls ook, zonder zijn geheele temperament op het spel te zetten, is de zeer ontvankelijke Verwey gedeeltelijk ontroerd en verliest hij zich in zijn eigen dichterlijk verbeeldingsspel. Hij wijkt dan niet af van zijn doel: het kunstwerk precies te beoordeelen. Dit geheim van feillooze beoordeeling kent hij als weinige anderen. Dit groote vakmanschap heeft literair zijn bezwaren. Waar hij meer historisch argumenteeert en doceert en de bezieling uit den aard der zaak niet zoo onmiddellijk aanwezig is, veroorzaakt deze eigenschap dat er bladzijden ontstaan die lang niet altijd boeien. Dit objectief-feillooze heeft hij gemeen met den jongen dichter Anthonie Donker. Beiden, de oudere zoowel als de jongere hanteeren met groot meesterschap hun taalinstrument. Toch boeit me de poëzie-verslaggever van De Stem altijd; Verwey niet. Volgens mijn meening is het feit dat Donker en ik tijdgenooten zijn hiervan de oorzaak. Verwey

kan magistraal schrijven; zijn woordcomplexen zijn dan werkelijk architecturale eenheden. Als rijzige, nuttige en toch sierlijke gebouwen staan zij omhoog. Wanneer hij echter zijn zienerschap enkele bladzijden kwijt is, redeneert hij door op een redeneering en vervalt hij in een taalprocédé dat zijn glans verliest, omdat het niet direct geënt is op het leven zelf. Dan vervalt hij wel eens in de burgerlijke en weinig zeggende uitgebreidheid van zijn geestesvriend Everhardus Johannes Potgieter, waaraan hij een zorgvuldige studie heeft gewijd. Wanneer Verwey al te theoretisch wordt, wordt zijn proza vervelend.

Eenige jaren was hij met zijn geestverwant Dr. P.N. v. Eyck redacteur van het tijdschrift Leiding. En evenals Jan Hofker (Delang) eens de défauts de ses qualités van Lodewijk v. Deyssel in verhevigde mate liet zien, zoo Van Eyck in genoemd tijdschrift die van Verwey. De Bewegingsmenschen, fanatisch als de Bollandisten, levend voor, uit en van de Idee, kunnen, wanneer ze eenmaal over hun geliefkoosd onderwerp beginnen, er niet meer gemakkelijk mee ophouden. Amusant is zulk een schouwspel voor den driftige, die onmiddellijk wil hooren, zien en ruiken, kortom die door de levende taal steeds weer aan het leven zelf herinnerd wil worden, nu juist bepaald niet. Wat Verwey in Leiding schreef over Versbouw en Rhythme is altijd nog buitengewoon interessant en zeer lezenswaard. Hetzelfde kan minder abstract, hetgeen hij in zijn jeugd tientallen malen naar aanleiding van de meest uiteenloopende onderwerpen op onvergetelijke manier heeft bewezen. Dit vermocht ook, een aantal jaren terug, zijn discipel P.N. van Eyck, die zijn magistrale letterkundige studies in De Gids schreef, geborduurd op een Platonisch stramien. Bij Van Eyck hetzelfde verschijnsel, doch in veel heviger mate dan bij zijn leermeester. De verfoeilijk langdradige, maar evenzeer gedocumenteerde en geschoolde studies die P.N. van Eyck in Leiding schreef, waren bijna onleesbaar, zoowel door den ondoordringbaren stijl als vooral tengevolge van een geestelijke uitgedroogdheid die men van den bewerker van het Perzische gegeven tot het wijze en heel schoone gedicht De Tuinman en de Dood niet zou verwacht hebben.

Eén zelfde verschijnsel, zeer typisch overigens, doet zich verder bij Albert Verwey en zijn geestverwant P.N. van Eyck voor en

wel het volgende: men heeft meermalen beweerd, dat Verwey als dichter is achteruitgegaan en als prozaïst ongeveer op één hoogte is gebleven. Dit is - na grondig onderzoek zal het iederen ontvankelijke blijken - volkomen onjuist. Niets wordt hier in ons ijverig letterkundig Holland zoo slecht gekend als het proza van Albert Verwey. Van de poëzie van Verwey heeft men hier wel veel werk gemaakt. Niemand der jongeren gaf in verspreide stukken zulk een rake ontleding van Verwey's verswerk als Simon Vestdijk. Kan deze heel bijzondere Vestdijk dit nu eens niet probeeren te doen met wat eenvoudiger taalmiddelen en zonder in abstracties te vervallen waarvan je gaat duizelen? De prozaschrijvers Albert Verwey en P.N. van Eyck zijn in hun studies, die zij de laatste afgeloopen jaren publiceerden, als stylisten en kunstenaars achteruitgegaan. Als dichters gaven zij echter in de laatste jaren schoonheid, die P.N. v. Eyck vroeger nooit en Albert Verwey in zijn uitgebreide jeugdwerk en in werk van zijn middenperiode slechts zelden bereikte.

De historische scholing van Albert Verwey blijkt uit zijn critische werk. Zijn studies over de dichterlijke taal, over den sonnetvorm en zijn meesterwerk uit dien tijd: Toen De Gids werd opgericht, behooren tot de belangrijkste beschouwende en critische literatuur, die de eeuwen door ons vaderland heeft opgeleverd.

Albert Verwey is in 1865 geboren en dus zes jaar jonger dan Kloos. Hun kennismaking dateert van heel vroeger. Verwey was toen nog leerling van de hoogste klas van de H.B.S. Ook een zijner leeraren was de bekende Dr. Doorenbos. Nadat hij De Nieuwe Gids had verlaten en zijn zuiver letterkundige plaats werd ingenomen door een meer sociaal-economisch georiënteerde persoonlijkheid (Frank van der Goes), begaf hij zich naar de badplaats Noordwijk aan Zee. Verwey heeft daar een menschenleven doorgebracht. De bejaarde dichter en oud-hoogleeraar schreef er talrijke van zijn diepzinnige en taalkunstige gedichtenbundels en honderdtallen rijk gedocumenteerde studies. Zijn tijdschrift De Beweging genoot de vruchten van zijn groote aandachtigheid en zeldzame vlijt. Vanaf 1905 is hij van dit tijdschrift de leider, en diep moet het hem geschokt hebben, toen het jaren geleden moest worden opgeheven. Het werd het tijd-

schrift, waar in daad en theorie duidelijk wordt gedemonstreerd in welk opzicht de Bewegingsdichters verschillen van De Nieuwe Gidsers. Het is het voornaamste orgaan geworden voor de verdediging der nieuwe Europeesche en Nederlandsche dichtkunst. Vele gedichten van zijn enkele geestverwanten en ook van Verwey zelf werden er in gepubliceerd. Daarnaast vindt men belangrijke studies over de literatuur in 't algemeen, over wijsbegeerte, economie, geschiedenis en bouwkunst in 't bijzonder. Sedert 1908 is de redactie uitgebreid met de heeren H.P. Berlage, T.J. de Boer en Is. P. de Vooys. Van zeer vele wetenschapsmenschen en kunstenaars vindt men in de afleveringen bijdragen.

Van de dichters noemen wij den grandiozen en aangrijpenden dichter Geerten Gossaert (prof. Gerretson), den fijnen en zwierigen Alex Gutteling, den devoten Aart van der Leeuw, tevens een prozaschrijver die met een letterkundige verfijndheid begaafd was, die aan het mooiste werk van Van Schendel doet denken; Maurits Uyldert, die de decennia door trouw is gebleven aan het diepzinnige beginsel van De Beweging. De eenheidsgedachte wordt als het ware in het gedicht geconcretiseerd, het aardsche wordt lijfelijk en tastbaar, doch blijft slechts verschijnsel en attribuut van de zich verwerkelijkende Idee. Dit hooger beginsel, waaraan gepaard gaat de eisch van een scheppende intellectualiteit, van de zoogenaamde verbeeldingspoëzie, d.w.z. de Idee die door het Woord zinnebeeldig gemaakt wordt, is de Handelsblad-criticus en dichter Maurits Uyldert trouw gebleven. Dit is geen alledaagsche trouw, maar dit is trouw aan een kunstbeginsel waarvoor geleden en gestreden is van binnen en naar buiten meer dan de oningewijde wellicht kan vermoeden. Het was geen toeval, dat ideologische geesten met een dichterlijke en scheppende intellectualiteit bezield, zooals Van Eyck, Bloem, Gossaert, Gutteling en Uyldert, trots hun diepgaande verschillen, te zamen kwamen. Zij droomden allen van een Platonisch dichterschap, van de hoogste synthetische waarheid, volgens hen de veeleenigheid der Idee, in alle mogelijke gestalten door het Woord te bezielen en levend te maken. Voor den fijnen opmerker valt te bespeuren, dat de Beweging-dichters meer passie bezaten, om het eens nauwkeurig te zeggen, voor de vergeestelijkte verbeelding dan voor het onmiddellijke beeld. Zij zijn plastisch als De Nieuwe Gidsers, maar volledig doorschouwd

vertolken zij eigenlijk altijd de verbeelding van één droom (weliswaar in talrijke gestalten), namelijk hun droom van de onscheidbare Eenheid in de Veelheid.

De tachtigers, door de natuurlijke werkelijkheid onmiddellijk aangeraakt, schrijven in het meest voor de hand liggend en duidelijkste beeldteeken de kleur, het goud en het zilver dat hun oog onmiddellijk trekt. Zij hebben niet het intermediair van den geest. Tusschen Verwey als dichter van De Maker bijv. en zijn woordboetseering leeft als werkelijke maker de bezinner Albert Verwey. Dit is het diepgaande onderscheid tusschen de vierjarige Nieuwe Gids-periode van hem zelf en het werk dat naderhand ontstaat. In Persephone, gelijk in Kloos' Okeanos, treffen ons het directe visueel beeld, kleur en klank. In den lateren dichter, die in enkele hoogst oorspronkelijke en boeiende verzen uit zijn bundel: De Figuren van de Sarcophaag, de eeuwigheid der Idee op spinozistische wijze gestalte zal geven, heeft het directe natuurgezicht plaats gemaakt voor een fijne gedachtensymboliek, die men ook in het vreemde en architecturale werk van zijn vriend Stephan George zal terugvinden.

Voor Kloos, Verwey en Van Eeden waren in de beginperiode van De Nieuwe Gids de groote dichters Shelley en Keats de voorbeelden naar wie zij bewonderend opzagen. Voor Kloos is in die dagen het gevoel alles. Nooit geeft Kloos een leerstellerige aanbeveling voor het gevoel op de wijze van Bilderdijk, maar de passie overweldigt hem en zweept hem op. De jonge Verwey staat in die dagen geheel onder den machtigen invloed van den passievollen Kloos voor wien uitbarstingen als verdoemenis en trots geen groote woorden maar waarachtige belevenissen zijn. Persephone en Andere Gedichten (1885) van Albert Verwey staat geheel onder den invloed van Kloos' Okeanos. De roes van beelden die in het jeugdvers van Kloos als een natuurtafereel ontstaat, alleen verbonden door bijna onmerkbare physische krachten, geeft het overrompelend schouwspel van een losbrekend onweer. Deze macht heeft Verwey eigenlijk nooit bezeten. Persephone, edel van klank en beeld, boeit door een verfijnde en dichterlijke bekoring. Ditzelfde vindt men in gedichten als De Roze, Sproke der Zee, Genoten Vreugd, Levenswijsheid, Rouw om het jaar, In Memoriam Partis en Doode Uren. In deze gerichten is de blik van

Verwey doordringend. Hij bereikt hier werkelijk een Eén-worden van de omringende natuur met zijn eigen scheppenden geest.

Zijn groote bewonderaar en leerling Maurits Uyldert schreef reeds heel jong een studie, getiteld: Albert Verwey (uitg. Maas & Van Suchtelen, Amsterdam-Leipzig 1908). Dit essay vertoont de gebreken van de jeugd. Toch is het wel heel merkwaardig, dat het wezenlijke van Verwey's dichterschap hier reeds in aanleg voor een gedeelte juist is waargenomen. Op blz. 16 van ditzelfde werkje vergist de schrijver zich wanneer hij zegt: 'Zo schreef Verwey *Persephone* en later Kloos *Okeanos*.' Het omgekeerde is het geval. Dat Kloos zijn groote jeugdbezieling was, hem de Persephone-mythe het eerst vertelde, is iets dat Albert Verwey zelf, meen ik, nog nooit heeft ontkend. Kenmerkend is echter wat Maurits Uyldert toen reeds over Persephone, De Roze, Sproke der Zee schrijft:

> 'Zij zijn meer fantasieën waarvan ik het ontstaan verklaren zou uit deze drang naar schoonheid die klank, ritme en beeld uit het gemoed van den dichter opstuwt ook vóór hoofd en hart het leven zodanig leden dat zij er het hunne, de dichterlijke eeuwige waarheid, aan toe deden. Want geest en gemoed van den dichter moeten lijden en in leed als het ware lénig worden, gebogen en buigzaam zijn, willen zij die zeldzame spontaniteit waardoor hunne uitingen zo schone waarde van plotseling uitvonkende waarheid hebben, verwerven. Wanneer de dichter straks heeft "geleefd" groeien deze fantasieën uit tot de bredere, zwaardere, betekenisvollere verbeeldingen.
> Ik kan niet genoeg nadruk leggen op het belangrijke van deze kracht van fantasie. Zij, de fantasie, zou men het substraat van zijn dichter-wezen kunnen heten.' (Blz. 17.)

Dat Albert Verwey den geestelijken hoogmoed van den nieuwlichter van dien tijd heeft gekend, valt niet te betwijfelen. Dat zijn overbuigen tot eigen wezen, zijn beredeneering in berijmde regels van eigen kunst, zijn herhaaldelijke introspectie in eigen karaktergesteldheid slechts een ijdel Narcissus spelletje was, meen ik echter te mogen bestrijden. De ernst waarmede deze criticus en kunstenaar zijn taak opvatte, die hij, gelijk Kloos, als een boodschap voor den mensch beschouwde, moet ons in deze nopen

tot geduldige bezinning, alvorens iets uit te spreken of na te praten waarvan wij later wellicht met reden spijt zouden hebben. Er was werkelijk in dezen diepzinnigen mensch een behoefte om gedichten te schrijven over zijn kunst en kunstenaarschap, alvorens hij tot de kunstuitingen zelf kon geraken. Evenals Bakhuizen droomde hij van een geestelijke vernieuwing voor den mensch,. eigenlijk voor de geheele maatschappij, die bij volbrenging een nieuwe renaissance voor de kunst en de wetenschap zou moeten zijn. Daarin is hij ook verwant aan Potgieter, wiens leven en streven niemand beter dan hij heeft begrepen. Zijn boek: Het Leven van Potgieter (1903), helder van taal en ruim van inzicht, werd daardoor een boek van eminente historische en letterkundige waarde. Zijn groote verschil met Potgieter is echter, dat Verwey, en daaruit blijkt alweer zijn tachtiger ideaal, niet gelijk deze steeds naar het roemruchtige verleden van zijn vaderland teruggrijpt, doch van een nieuwe vrijheid van kunst en wetenschap droomt, die zijn vaderland een hooge plaats tusschen de andere volken zal doen innemen. Hierin lijkt zijn ideaal veel meer op dat van den jongen Lodewijk van Deyssel. Evenmin als Stephan George heeft Albert Verwey vanaf zijn tour d'ivoire den gemiddelden mensch, den maatschappij-mensch dus, laat staan het volk, bereikt. Dit vermocht hij ook niet met zijn drama's: Johan van Oldenbarneveld (1895), Jacoba van Beieren (1902) en Rienzi (1910). Dit alles vermeerderd met Lentefeest werd te zamen in drie deeIen herdrukt (1911-1912). Zijn meest karakteristieke trek, namelijk het zich afwenden van het gewone leven en zijn inkeer tot de Idee, heeft hem belet ooit in den gewonen zin des woords populair te worden. Gelukkig! Een individualist zooals Verwey zou het beste in hem moeten verloochenen om werk te creëeren dat aan den algemeenen smaak zou voldoen. Hij is zoowel als dichter en als essayist een ontzaglijk werker. Slechts na zijn uitgave: Verzamelde Gedichten (1889) heeft hij als dichter eenige jaren gezwegen. Terecht heeft hij gevoeld dat dit zeer noodzakelijk was. Naast opmerkelijke verzen staan in de afzonderlijke bundels uit dien tijd en in de Verzamelde Gedichten een aantal houterige verzen met een verbrokkelde plastiek en een taalhanteering die te denken gaf. De pessimisten en muggezifters vlogen op deze ongeslaagde verzen af als hongerige honden op een kluif. Onnoodig! De dichter Albert

Verwey heeft zich op edele wijze hersteld en de prozaïst behoefde zich nimmer te verbeteren. De prozaïst Albert Verwey behoort tot de weinigen der tachtigers, die zich zijn geheele leven door, behalve dan de laatste jaren waar ik reeds op heb gewezen, gelijk gebleven is.

De dichter Verwey bezit geest tot in zijn poëzie toe. In een speelsch vers als het bekende: De Groote Hond en de Kleine Kat komt dit levendige en speelsche, zelfs in rhythme en woordkeuze, uit. Wanneer hij in zijn latere bundels soms prachtige epische fragmenten inlascht, dan zal men telkens weer verrast worden door een plastiek die nimmer gewoon of eenigszins gevarieerd is overgenomen, maar die steeds weer doet voelen dat Verwey tot een heel eenige verheven taaluitbeelding is gekomen. Zeker, de zoetvloeiende zang van Shelley, van zooveel beteekenis voor den jongen Kloos en Van Eeden, is in deze magistrale verzen niet of minder aanwezig. De vloeiende, melodische welluidendheid heeft plaats gemaakt voor een krachtige, direct ontsluierende taalarchitectuur. In de geslaagde verzen leeft altijd een sublieme ernst, die zich onmiddellijk paart aan den drang om het onzegbare zegbaar te maken. Voor Verwey is de geest, die zich achter de veelvuldigheid van aardsche vormen verschuilt, veelal de beweegreden en het einddoel van zijn gedicht. Het geheim van de menschelijke ziel poogt hij met het taalbeeld als een gestalte omhoog te trekken. Niet alleen is er een plan in zijn proza, zooals prof. Donkersloot terecht beweert, doch eveneens vindt men naast een zeker constructief element dit plan in zijn talrijke bundels uitgedrukt. Op dit laatste heeft S. Vestdijk gewezen, die eveneens den raad gaf uit zijn gezamenlijk werk een bloemlezing van zestig tot tachtig gedichten samen te stellen. Dit zou ook volgens Vestdijk een boek van hoog-poëtische waarde kunnen zijn.

Met de Shelleyaansche verdediging van het dichterschap was ook Albert Verwey zijn heele leven door bezield. Hij rekende af met de oude richtingen die De Gids vertegenwoordigden, Beets werd van zijn zwakke zijde getoond, en de werkelijke schoonheid die Potgieter soms wist op te wekken, werd door Albert Verwey afdoende aangetoond. Verwey was nog slechts negentien jaar, toen hij verkondigde dat de gemoedelijke Beets een knap schrijver, een brave kerel, maar het tegendeel was van een groot dichter. Deze

studie verscheen in 1884 onder den schuilnaam ‘Homunculus’ in De Amsterdammer, en in 1888 schrijft Verwey nogmaals in hetzelfde blad over Beets, waar hij er op wijst dat de waardige grijsaard zijn reputatie schade doet met het publiceeren van zwak werk. De werkkracht van Verwey scheen in die jaren onuitputtelijk. Wanneer hij het over Shakespeare heeft of over Pierson, over den letterkundigen kring van Alberdingk Thym, over Van Vloten, altijd is zijn proza magistraal van bouw, helder van beeld en tegelijkertijd gedocumenteerd en inlichtend. Van deze harmonie, namelijk letterkundige ontleding en aesthetische verfijning, kende Verwey blijkbaar het geheim.

Zijn onafhankelijkheid en, zooals wij reeds zeiden, zijn andere aanleg dreef hem reeds spoedig in een andere richting dan die van Kloos en diens getrouwen. In 1889 treedt hij uit De Nieuwe Gidsredactie en kort daarop volgt de beroemd geworden critiek van Willem Kloos op het innerlijke wezen van Albert Verwey, dat volgens Kloos eigenlijk in twee gestalten uiteen valt: een heldere en een grauwe, de hartstochtelijke, jonge tachtiger en de nuchtere, traditioneele Hollander. In de eerste perioden van Albert Verwey's dichterschap kan men herhaaldelijk deze scherpzinnige ontleding van Kloos als maatstaf voor zijn werk gebruiken. Inderdaad treffen wij in dit werk gedichten of gedeelten van gedichten aan, waaruit naast een hortende, nuchtere rijmkroniek soms spontaan regels van schoonheid en geestelijke waarden ontbloeien. In Veertien jaar Literatuur-Geschiedenis komt het opstel van Kloos voor naar aanleiding van Albert Verwey's Verzamelde Gedichten (1889). Wie wil weten hoe het in die dagen met de tachtigers gesteld was, moet zich nog eens op het meest karakteristieke uit deze merkwaardige en hoogst oorspronkelijke studie van Kloos bezinnen.

‘Als ik niet beter wist, zou ik durven zweren, dat er meer dan één Albert Verwey bestond. Want door zijn bundel loopen twee figuren, een goede en een booze, een blank-goudene en een aschgrauwe, die beurtelings het donkere of lichte hoofd opheffen vóór ons niet geloovend oog. De eene is de mooie, hartstochtelijke jongen met zijn hooge verbeeldingen, met zijn ziel vol muziek, de mensch, die állen gelukkig wil maken en állen genot geven, omdat hij zelf zoo goddelijk véél geniet; de andere is de nuchtere,

bedaarde burger, die stevig op zijn voeten staat en het leven in een boekje heeft, het boekje van zijn wijsheid, de drukke redeneerder, die alles wil betoogen en heel de wereld bedillen, omdat *hij* het zooveel beter weet, de in-ervaren practicus, die u zonneklaar bewijzen gaat, dat hartstocht een onding is, en men 't meest voor zichzelf zorgen en altijd hard werken moet, kortom, het traditioneele type van een Hollander, zooals dat tot nu toe altijd is geweest. Als wij de Gedichten achter elkander doorlezen, schuilt er, in al onze vreugde en al ons bewonderen, toch een vage gedachte, een nauwbespeurd vermoeden, dat wij voor een groote verkleed-vertooning staan. Wij meenden te leven in een leven van schoonheid, wordend op het woord van een heerlijken droomer, een hoog-mooien mensch met klaar gelaat, maar zie, daar op eenmaal, veranderen die trekken, wij voelen hun koude, en vóór ons staat een kalme en erg-wijze prater met beurtelings zelfvoldanen of smadelijken glimlach, die berispt en leeraart, met harde accenten, vaak zelfs met gebiedend en toornig gebaar. De heer Verwey is een mengeling van twee temperamenten, hij is een Calvinist, door de schoonheidskoorts bezocht.

Want deze twee figuren zijn in werkelijkheid één: zij staan niet naast elkander als twee aparte individuën, zij omarmen elkander en doordringen elkander, maar in die omhelzing blijkt de schoonere het zwakst. Want ten slotte gaat de kunstenaar op in den zedeleeraar, de sublieme bezetene van alle tijden in den Hollander van een geslacht of wat, de man van de *emotie* in den man van het *begrip.*' (Veertien Jaar Literatuur-Geschiedenis. Deel II, blz. 132 en 133.)

Dat verstandelijke van Albert Verwey waar Kloos op zinspeelt, komt vooral uit in zijn latere dichtkunst, die aanvangt met bundels als Aarde en De Nieuwe Tuin. Na de schoonheidscultus, musische waanzin zou Coster zeggen, en liefde voor de natuur als bij Kloos en Perk, komt dan zijn neiging tot maatschappelijk contact en vooral tot doorschouwing van eigen innerlijk. De Idee van het Ik is in voortdurende wisselwerking met de Idee van het Zijnde. In vele gedichten poogt hij dit Eene, deze Eenheid en Substantie deze ongekende Oorzaak van alle bekende verschijningsvormen te omlijnen en met zijn boetseerende taal aanschouwelijkheid te geven. Was het in Demeter vooral de invloed van Keats, in Cor Cordium

en in de sonnettenreeksen Van de Liefde die Vriendschap heet en in Van het Leven, zijn het vooral bij de eerstgenoemde bundels Kloos en Shelley die den jongen tachtiger met hun poëzie hebben beïnvloed.

In de zooeven genoemde grandioze ontleding van Willem Kloos in verband met de poëzie van Albert Verwey, vinden we nog den volgenden merkwaardigen gedachtengang. Verwey, beweert Kloos, is eigenlijk door negen ‘staten’ gegaan. Het werkelijk schoone heeft hij bereikt in Persephone. Hier werd gezongen slechts om der schoonheid wille en geheel om de extase dit alles puurschoon te zien. Hier, zegt Kloos, is nog geen wijsheid in het spel, die naderhand de zuivere poëtische ontplooiing in den weg zal staan. In ‘dit feest voor oogen en ooren’ is de menschelijkheid echter nog niet ontwaakt. Wanneer deze doorbreekt, in de Christus Sonnetten bijv., dan bemerken wij eveneens de gebreken van zijn deugden. Zijn lijden blijkt genieten te zijn, genieten van de schoonheid, die in het leed aanwezig is. Dit is de tweede Staat van Albert Verwey. Dan komt Albert Verwey's denkbeeld, dat een mensch in zooverre solipsistisch geaard is, dat hij eigenlijk nooit het hart van een ander mensch kan toebehooren, want wie zichzelf ontvalt, dicht Verwey, bezit een andre niet. Dit abstracte denken is de derde Staat van Albert Verwey. Op deze wijze ontleedt Kloos in deze verschillende Staten het karakter van Verwey's poëzie en persoonlijkheid. Het voornaamste voor ons doel is het volgende uit deze zelfde studie. In Demeter treedt Verwey nog eens geheel uit zichzelf en geraakt hier tot een schoone epische lyriek. Zijn poëtische val is dan eigenlijk dat hij uit dit spontane valt in het ‘didactisch betoogen’ en ‘ethisch leeraren’. Bij zoo iemand is het temperamentvolle zien in rustige beschouwing vergaan.

Persephone is werkelijk het plastische spel van een jong geïnspireerd dichter. Het is de mythe van Proserpina's roof door Aïdoneus. Proserpina dwaalt door de wouden en geniet van het geluk dat bloemen en vogels kunnen schenken. Wie voelt hier niet de heerlijke natuur-lyriek van Shelley en van den Mei-zanger? Waar Persephone met de andere badende nymphen speelt en bloemen plukt aan het meer van Pergus verschijnt Aïdoneus de machtige. Naast Aïdoneus staat zij op den zegewagen met de zwarte rossen,

de teugels in de hand, en zelfs de monsterlijke, afgunstige Styx, oprijzend uit de duisternis der onderaardsche gewelven, deinst terug voor de overwinnende fierheid van Persephone.

Dat de groote Shelley de bezieler geweest is, valt gemakkelijk te begrijpen. Aan de melodie van Shelley, aan de zangerigheid van Boutens bijv. is voor een ontwakend talent bijna niet te ontkomen.

Demeter heeft volgens Anthonie Donker niet de strenge plastiek van Persephone. Hij meent dat het hoofdmotief minder geconcentreerd is uitgebeeld. Bij aandachtige lezing zal de waarheid van deze kenschetsing blijken. Zeker echter voor mij is in dit gedicht een gemakkelijk te herkennen invloed van Kloos. Iets wat ik zou willen noemen realistische nuchterheid komt men in de Verzamelde Gedichten, zelfs in de betere verzen als Rouw om 't jaar, In Memoriam Partis en Doode Uren herhaaldelijk tegen. Hier is toch het leven zelf de onmiddellijke aanleiding geweest tot het dichten.

Welke schitterende verbeeldingen Verwey in zijn jeugd ook wist op te roepen en welke schoone verbeeldingsverzen men in den bejaarden Verwey van De Figuren van den Sarcophaag ook tegenkomt, hierin ligt het wezenlijke kwaliteitsverschil van zijn dichtwerk en dat van Willem Kloos. Het leven grijpt Kloos op zijn beste momenten zoo krachtig beet dat hij er één mee schijnt te worden en er zich niet meer aan kan ontworstelen. Zijn schoonheidsbeelden worden dan levensbeelden, zijn vuur ontspringt uit de diepten der ziel en zijn taaldaden zijn tot elkander behoorende physische verschijnsels. Dit bereikt Albert Verwey nooit. Nooit volledig. Ook in Persephone en Demeter niet. Een zekere zelfverheffing, waar zoowel Coenen als Donker van getuigen, waarvan de tachtigers zich niet geheel konden bevrijden, drukt ook haar sporen op de gedichten van Verwey. Het is altijd weer de dichter die, omdat hij schoonheid geeft, nooit vergaan zal. Het onderscheid tusschen een gewoon mensch en een dichter neemt hem een gedeelte van zijn leven in beslag en het moet toch wel een onherkenbaar goddelijk wezen zijn, dat Verwey zich voorstelt van de navolgers van Hafis, Villon, Baudelaire en Lord Byron. Maar ach, laten wij den grooten prozaïst en dichter hier niet te hard om vallen. Dat plezier zal er ook wel voor hem al een jaar of twintig af zijn geweest.

In den cyclus van 44 sonnetten: Van de Liefde die Vriendschap heet, wordt de hooggestemde platonische schoonheid van de geestelijke vriendschap bezongen. In gemeenschap met de vrouw, een zinnelijke vervoering, wordt het leven tenslotte troebel en de strijd om de hoogste waarden bezwaard. De harmonie des geestes kan in een uitzonderlijke vriendschap tusschen mannen bereikt worden. In ons land vinden we iets dergelijks in de sonnetten van Perk en Kloos. En inderdaad kan een vriendschap, een geestelijke inleving in de daden van een oudere en bijv. machtigere persoonlijkheid een geluksstaat van de ziel veroorzaken die met niets is te vergelijken. Wanneer men een klein deel van zijn leven besteed heeft aan het lyrische en critische werk van een groote dichterlijke figuur, dan raakt men bijna ongemerkt hierop ingesteld. Het leven zonder deze persoonlijkheid die altijd dicht bij je vertoeft, ook al is hij in werkelijkheid kilometers van je verwijderd, zou dan voor een niet gering deel zijn waarde verliezen. Prof. Bolland heeft het eens en voorgoed uitgedrukt met de woorden: een groote geest kan het leven van een ander vullen. In de huiskamer van je geestesvriend gezeten onderga je eigenlijk weinig van het gewone babbeltje dat wordt gehouden, je merkt niets van de omgeving, doch plotseling leef je geheel in zijn pakkend lyrisme of in de meest verfijnde abstracties van zijn denken. Een maand daarna in je kamer, terwijl je met groote aandacht weer eens zijn belangwekkende kunstteorieën in je opneemt, gaat plotseling voor je eigen kenvermogen alle waarde hiervan verloren en je hoort slechts de warme stem waarmede een maand geleden het babbeltje werd gehouden. Dan blijf je even rustig mediteeren. En zoo kan ik me levendig voorstellen dat Verwey jaren lang bezield bleef door dit hooge weten van de vriendschap, die zoo aanvaard, werkelijk een heel uitzonderlijke liefde beteekent.

Dutch poetry and the romantic revival by Dr. J.A. Russell. III. The influence of young, ‘Ossian’, and the ballads.

The failure of the Dutch poets to pay Thomson any greater compliment than that of translation - even though this was continued into the nineteenth century - was of more far-reaching consequence to them than appears on the surface. Definitely Thomson was made for their adoption, with the calmness and comparative serenity of his appeal. Poet of nature though he was, he was in no way reluctant to obey the conventional diction of the Augustans; and, content to find his highest rhapsodies among the temperate digressions of ‘The Seasons’, was yet a poet of ‘nature methodized’. It was just such an influence that was first needed in England, something to connect the age of Pope with that of Crabbe, Cowper and Burns. Had Thomson's preference been for the strange and wild in scenery, it is certain hat he would never have exerted a deep and abiding influence on these humanitarian nature-lovers. Had the same ‘background’ been secured for the poets of Holland, I do not hesitate to maintain that the whole course of poetry would have been changed there - and changed for the better. We would have had less of that on-sided sense of adventure - that too deliberate return of civilised people to the elemental and primitive - and more of that critical sense of revolt - that ‘addition of strangeness to beauty’, so distinctive of the best type of romantic.

Had Dutch poetry possessed inspired forerunners like Blake,

Burns and Cowper, nothing could have kept it from attaining in the natural course of events - and not almost a century later by a brilliant but staged and engineered process - to that intense, lyrical phase which in its best sense the Romantic Revival must be regarded as being. But Van Alphen, Bellamy and Nieuwland were not themselves volcanic enough apparently to reach back to Thomson, far less forward to Wordsworth and Coleridge. The truth is that all the Dutch poets of this period were too tame, too conventional, too sane - for the highest flights of lyrical fancy one has really to be a little mad, like Cowper, Shelley, Blake, or even, to escape the expression of mere everyday thoughts in this same personalised form, be somewhat ill-balanced morally, like Burns, Heine, Byron. Van Alphen, Bellamy and Nieuwland may have sought to establish contact with German ideas, but withal they suffered from the fatal defect of having to satisfy the narrow, didactic tendencies prevalent in Holland. They lacked the passion to be virile eclectics like Burns; they lacked the steadiness of vision to perceive that the spiritual landscape of Holland was far more akin to that of Olney than to that of Weimar and Jena. The loss of Thomson's influence was bad enough, but it might have been made good by that of Cowper, expressing in mildly philosophic form what the other had done in descriptive form.

> ‘This glassy stream, that spreading pine,
> Those alders quiv'ring to the breeze,
> Might soothe a soul less hurt than mine
> And please, if anything could please.’

It may seem that in such verses lurks a hint of the trivial and that, all over, the value of Cowper's poetry is not in itself very positive or compelling. But in the spirit that animates it we have the linking of the lyric form with human feelings and the deeper aspects of life; here we have passion, but informed by knowledge, the note struck most transcendently in the ‘Lyrical Ballads’ of Wordsworth and Coleridge a generation later.

> ‘All the true delights of man
> Should spring from sympathy.’

That is exactly the kind of simple sentiment from which sprang Wordsworth's high pantheistic vision and which serves to make Cowper a ‘John the Baptist of the Romantic Movement’. With him dawns a more serious and reflective age, and in England. from 1785 till the end of the century, he could claim to be the only great living poet recognized by the age in turn. Previous to that, it is true, he might have been thought to have come merely to continue the mode of feeling, of argument and of versification so popular since the days of Pope; and then, he would have possessed only the talented unimportance of Nieuwland and Van Alphen. To these his very case might have proved deceptive; but, on the other hand, it is not improbable that this last of poetical recognitions might have been theirs, and, then, they would have been discoverers of Wordsworth, with likewise nothing more fully justifying his peculiar theory of poetic diction than could already be found in their work. Through their very desire to achieve something totally different for Dutch poetry, they lost sight, however, of this most admirable of pre-Wordsworthians, Cowper, and the crucial moment being missed, it is doubtful if Holland after that was ever able to capture his spirit - by far the most handicapping misfortune in the whole of its modern literary history.

No one will put Thomson and Cowper and Young and ‘Ossian’ into the same category, yet undeniably they were different manifestations of the same romantic vogue, which they expressed Bach according to his temperament. On the English side, indeed, the four great forces in consummating the Romantic Revival might be thought of as Thomson, Young, Macpherson and Bishop Percy. Thomson, as I have tried to bring out, led on to Cowper and eventually Wordsworth, but this more lasting, more fertile, altogether less febrile and sentimentally introspective side the Dutch poets neglected almost entirely, preferring to make up for the loss by a clamant recognition of these long-neglected ancient ballads and folk-songs, by bowing to the spell of heroic afflatus and nebulous rhetoric cast by a picturesque Scottish Highlander, and to the melancholy meditations among the tombs of an obscure English clergyman. Of the Dutch disciples of these - Feith and Bilderdijk chiefly - it can be said that, though from causes entirely different, they were likewise uprooted and divided indivi-

duals - a psychological, if not here pathological, condition that easily becomes ‘romantic’, since otherwise life would be - if not wholly unendurable in the imagined Byronic sense - at least dull and insipid. In the stirring measures of the ballads and Macpherson there was something ‘craggy’ upon which the Dutch poets break their minds, in the sombre recesses of Young's verse was that ‘note of romantic despair’ so fashionable at that precise hour in every part of Europe.

At first the apostle of the German cult, wallowing in the sentimentalities of the many romances begotten by ‘Werther’, Feith later became dominated by the flood of sentiment released by the English writers, Richardson, Young, and Macpherson. Of these, however, Young came nearest to himself, in mood and in his ‘pale cast of thought’, and it was his famous ‘Night Thoughts’ that became for him the typical poem of the melancholy-simulating age. To us today this work seems made rather to destroy, than to excite enjoyment, but its importance for these transitional days of repudiation of the clarified poetic principles of Pope and his school was undoubted and must not blind us to its difficult but definite merits. So profound, indeed, was its influence on the brooding, romance-starved minds of the eighteenth century that suicides, following a reading of it, were by no means unknown, while Baculard d'Arnaud put it on the same level as Dante's ‘Inferno’ and Milton's ‘Paradise Lost’, and Chateaubriand considered it the foundation of all descriptive, elegiac poetry. Remembering its own initiature in Thomson's ‘Seasons’, however, and its noisy, declamatory, exaggerated and vulgarising style beside the perfect expression of brooding contemplation in Gray's ‘Elegy’, neither must we permit ourselves to endorse such indiscriminate and fulsome praise.

Next to the poets of nature in popularity in England came the poets of melancholy, Young, Blair and their tribe, and if Feith had not the domestic calamities to give his verse the same apparent finality of touch, his disposition was naturally plaintive and theatrical enough to make him wish to make the most of his grief and turn it into a matter of attitudes and studied effects. What more obvious, therefore, than that he should encourage his anti-vital droop by imitating the current mode best calculated to serve

it? For nature and folk-poetry, it is true, he had no real feeling whatever, but there are many worse poems in Dutch, nevertheless, than 'Het Graf' and 'De Ouderdom', and in deriding his romances imitated from German, Kinker placed his finger on the weak side of his by no means weighty genius. These poems, besides ministering to his natural bent, enabled him to cloak his thoughts on eternity, death, the grave, under vague Platonic reveries that were distinctly to the liking of a public, didactically bred, and earnestly prepared to find even the sternest passions worth a struggle to understand. Perhaps it was as Professor Brink declares: 'In zekeren zin kende Feith zijn publiek.'[1)]

Today 'Het Graf' with the complementary 'De Ouderdom' cannot but cause a revulsion of feeling in us for their gross artificiality and sickly sentiment. Inspired by the intense sadness of a Leopardi or even by the self-pitying musings of a Byron, 'the wandering outcast of his own dark mind', they might well have been landmarks in Dutch poetry; fostered conventionally and correctly by a man of ample means, living healthily in the country at beautiful Boschwijk, with his wife and large household, they could not but be mere academic exercises in the art of grief, adulously accepted by a generation little enough prepared to differentiate between the maudlin and the natural, the false and the true, in the outpourings of the heart. It was an inevitable phase to accept the superficial Feith as 'de vriend der treurigen, de dichter van het hart'. Sometimes in themselves the words sound like anticipations of the later Thomson, author of 'The City of Dreadful Night', as:

> 'Mijn beste tijd vloog heen in tranen en ellende'.

But even in the more rationalistic and materialistic days of the twentieth century people are usually found to be less tawdry than their creeds and less literal than their professed opinions. In the exciting change-over from the eighteenth to the nineteenth century Dutch people found it the most delightful thing in the world to enter into the spirit of:

1) 'Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde,' p. 569.

‘Zoo is de stille rust voor eeuwig de aarde ontvloden?
Zoo woont zij nergens meer dan in 't verblijf der dooden,’

and go on sentimentalising through four complete - perfectly selected term - ‘Songs’.

Kinker might condemn with all his vituperative force and his equally humourless pedantry, but for a professor of philosophy - and one capable of trying to popularise Kantian metaphysics through the medium of verse - to alarm these striving if uneasy aspirants to the slopes of Helicon was simply to show himself quite out of touch with the age; it was almost a complete parallel to Dr. Johnson's parody of the ballad or his raining down of censures on the poetry of Milton and Gray. Had not a more robust mind than Feith's steeped itself in these same introverted splashes of troubled feeling: Betje Wolff, with her ‘Eenzame Nachtgedachten over den Slaap en den Dood’ and her rendering of Blair's much less subtle ‘Grave’.

Beside these works the heroic poetry of ‘Ossian’ fell naturally into place; and Young and Macpherson may be said to have made the tour of Europe together, with Bishop Percy and his ‘Reliques’ cropping up to meet them in the most unexpected places. It is the impulse given to the Romantic Movement in Holland by the epics, ‘Fingal’ and ‘Temora’, and the rediscovery of the old-time balladry that we wish now to consider, through the various ballads and romances produced by such romantics as Bilderdijk, Starter, Tollens. To Europe they came as bright, new stars in the firmament, at a moment of transition and uncertainty, when the search for *Volkspaësie* was just beginning. Macpherson especially could only have been accepted when Europe was in a mist of despondency and despair, sounding a wail of wistful longing for the chants of the dim, heroic past. Like Edmund Waller he belongs to that class of writers who for a time enjoy a considerable vogue but whom later generations, after their novelty and immediate applicability have worn off, find unreadable. In his own country, for example, he was received far more coldly than on the Continent - his own shuffling, in part, destroying his credit, and, in part, the relentless scorn of Dr. Johnson. Much more surprising is it to reflect that Bishop Percy, that other spearhead of the Romantic attack, changed

early acceptance into hostility, while the greatest uncompromise was at all times shown by Sir Walter Scott, himself the founder of the new romantic school of fiction.

In Holland, lagging behind the general Romantic Movement in Europe, Macpherson had a belated acclamation - when, in fact, the most important *littérateurs* in England, on somewhat niggardly ethical grounds, had all pronounced against the authenticity of his work. But this made little difference to the enthusiasm shown towards his spirited reconstructions of the epic story of Fingal: Macpherson was a real poet, and nothing else was allowed to matter. Nor can it be said that there was ever any spectacular denunciation by them of this initiator of a picturesque craze; just as their delight was a prelude to uncritical imitation, so did they latterly grow out of him, when his unflagging passages of Biblicalcum-Gaelic rhetoric had done their work in releasing men's mind from the fetters of a stringent, outmoded classicism. At this naive stage in the development of the romantic ideal, he came as a supremely unconscious artist, with no conception of what he was doing so skilfully and plausibly. The way may have been paved for him by the ‘vernacular’ revival - in Gay and Ramsay - by the growing love of natural beauty - (the part of Thomson), and by the emotional ferment and the idealistic revolt initiated by Rousseau; but there was still lacking an embodiment of the vague feelings thus aroused, and this projection of awakened subjectivity he brilliantly supplied.

The first indication of Holland's awareness of Macpherson, ‘that poet of the genius of ruins and battles’, was probably Van Alphen's prefixing a quotation from him to his ‘Nederlandsche Gezangen’. But the first really effective study of him did not come until the scholarly Van de Kasteele's indirect translation in 1793 - as we now know, it was a metrical following of Bilderdijk, published as ‘De Gedichten van Ossian’. Then we have Feith's free following in prose of ‘The Songs of Selma’; while the same author's novel, ‘Ferdinand en Constantia’, may also be said to be full of Ossian, as it is of Young. Yet, when all is said, the real precursor and creator of this new romantic epoch was none other than Willem Bilderdijk, a master of the classics, a penner of the most atrabilious satires, a composer of

tragedies, a haughty and stiff-necked controversialist - a man, in fact, so little in the fashion of the day as to seem the least likely upholder and virtual resuscitator of poetical romantic literature. Even today there remains something enigmatical about Bilderdijk. He was too myriad-minded ever to be easy of assessment, too versatile to fit into any ready-made scheme, too combative to gain the serenity he really sought and which his work required. Both classicist and romanticist he was, the writer of over a hundred works in almost every conceivable vein, an upright but unhappy soul forced to accept the bread of exile, away from the Fatherland he loved and served in his own strange and devious way. But in his ‘Fingal in zes Zangen, naar Ossian gevolgd’, published in 1905, we have, I think, the key-point in his whole literary development. His translation of Sophocles' ‘OEdipus Tyranuns’ into Dutch Alexandrines we can readily understand, and his writing of a national history, his experiments in philology, his translating of Pope's ‘Essay on Man’ and Goldsmith's ‘Deserted Village’ - that is precisely what we would expect his regularising genius to disclose. It demonstrates his ‘infinite capacity for taking pains’, the formal side of him, cultivated by hard study and scholarship, by stern professional training and fixity of early Calvinist principles. In all this he is a despotic literary dictator, a Dutch Dr. Johnson pontifically pronouncing in favour of the past against the present, making ponderous and pompous utterances to display his vast erudition, fulminating against his supposedly puny rivals with a self-righteous opinionativeness wholly devastating: to himself, as to them.

Many have accepted this dry, musty scholar, this outrageous and intolerant castigator of mankind as the real, indeed the only, Bilderdijk. But modern psycho-analysis would probably have a far different story to tell us. We need not perhaps go all the way along the road with Freud and his school to penetrate the objectively healthy, the sturdily independent, the eminently sane Bilderdijk, but it need not surprise us to learn that there was distinct enigma here, as in almost every mind. This poet, just because he was seemingly so sure of himself, so aggressively certain of his political, religious, and artistic creeds, would be the very type to be suspect in our own day. May it not well be that this

is the man merely on a superficial, outside view, the stereotyped classicist, the ranging and prideful linguist, the Vondelian purveyor of drama and epic, the anti-revolutionary, the anti-liberal, the anti-Shakespearean. May it not well be that there is to him another, a repressed side, covering an equally wide variety of inhibitions and natural longings, great personal impulses and secret urges - the real Bilderdijk as likely as not! If he was a great classicist, it is as easy to show that he was a great romantic at the same time. Technically correct, but almost prosaic, too much of his verse must appear, with its fatal lack of beauty in the eyes of a later generation; but we must not overlook and neglect these many free-flowing love-lyrics, all these fresh evocations of natural life and wonder. Shakespeare he may have abominated, yet he was not above writing a love-poem on the drama of 'Romeo and Juliet'. Nor with all his expressed fondness for the Augustans did he forget to worship at the feet of Chaucer and Spenser. He may have aspired to reproduce the glories of the Athenian stage, but he was in no sense a creative dramatist. His irony and satire were expended on his contemporaries, the German and English romantics, but he was not fine enough in wit to produce anything outstanding himself. Cats he amazingly calls 'Meester', and for Van Lennep in turn 'Vondel zelf was uit het graf herboren'; but such references reveal largely his respect for form and accuracy and religious elevation of tone; they tell nothing of the occasional sensualist, of the continuous rebel against the restrictions and conventions of his time, of the troubled seeker after spiritual freedom.

As with Vondel himself, we can now cast away as having served their day most of the works for which Bilderdijk has been chiefly lauded. In dramatic theory, based on the recognized Aristotelian canons, he may have been strong, but in actual practice his weaknes was fully exposed. For the long-sustained, unfluctuating style of the epic his disposition was by no means ideal - though on his own admission he was no 'geboren dichter'; it was not 'an epic poem' through laborious self-discipline and unwavering purpose, after the high manner of Milton, that he was apparently willing to make his life into. Much controversy has arisen over what then was his real *forte*; but this, I think, admits of little

further cavil and discussion. Ten Brink never wrote truer words, I would say, than when he summed up Bilderdijk's vast and miscellaneous output with the almost laconic remark: ‘De lyrische, de didactische poëzie, vooral, als hij uit den vollen overvloed zijner kennis kan putten en in breede schilderingen zijn rhythmisch genie kan openbaren - ziedaar zijn terrein.’[1)] With this verdict, of course, the forerunners and leaders of ‘De Tachtiger Beweging’ were far from being in agreement, and it has to be admitted that the qualification over Bilderdijk's didactic strain strikes a chilling note to the moderns. Poetry, so overcharged with such unbendingly dogmatic principles must remain of a mediocre, sententious order; but, despite the sombre cast given to much of his work in this vein, there remains a good deal of brighter, simpler, more attractive subject-matter altogether, that is too apt to be overlooked. A lyric poet in this sense, almost *malgré lui,* Bilderdijk may have been, but the urge, if insufficiently backed by an abounding *joiede-vivre,* was undeniably there. Some of these critics, in fact, have, I think, tended to confuse two distinct and separate issues. In recapturing the unrestrained measures of Keats and Shelley, they have looked back to the early nineteenth century as in general an age of lyricism; but only if Wordsworth and Coleridge in the ‘Lyrical Ballads’ had been their starting-point could their theory have tenability. The prevailing spirit of the time otherwise was *romantic* before it was lyrical. For Bilderdijk there might have been - perhaps *should* have been - a Wordsworth, but there was no Keats, no Shelley. His ‘Lake School’ poet was the pedestrian Southey - by far its least distinguished exponent - and this hedged him with similar limits in his own country.

Baroque and tedious though Bilderdijk's style so of ten is, it is just part of that amazing contrast, that profound paradox, which was the man and poet, that in this lyric verse he can rise at times to airy and swift-moving heights - if never to the sublimities of Shelley's ‘Cloud’ and Rossetti's ‘Blessed Damozel’. If only he could have realized in his not inconsiderable body of aesthetic theory that beauty is something we might receive and not something to be reproduced for us, he might well himself have been

1) ‘Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde,’ p. 586.

the torch-bearer, the prophet, for a new and radiant era of poetry, by comparison with which the splendours of Byron and Scott would have burned very low indeed. Bilderdijk had all the subjectivism for a great lyric bard, as he had little of the objectivity for a great dramatic one. It is *feeling,* above all, that for him makes the poet. As he himself writes in his 'Kunst der Poëzie':

> 'Ja, uw kunstkracht is gevoelen,
> Juist gevoelen, met een hart'.

But it is over the interpretation of this 'feeling' that the critics have found judgment against him. Assuredly, it is not Keat's undiluted feeling for beauty or Shelley's for freedom and truth, nor could Wordsworth's great definition of poetry be applied anyway here - 'emotion recollected in tranquillity'. Actually for Bilderdijk to feel is to think - but to think religiously and 'upliftingly'. Wordsworth's tremendous conception of imagination as 'reason in her most exalted mood' comes nearest of all, I think, in giving clarity to this vaguely-expressed notion of the usually clear-thinking Bilderdijk - if only Calvinistic firmness and rightness had not to be so invariably upheld and every line measured against the Bible, and the harp of David in particular. Inwardly, too, there intervenes a far more sentimental and unquiet heart than ever Bilderdijk - who knew everything, seemingly, but his own nature - would have deemed possible, a heart demanding romantic nurture for its very life, a heart long satiated with all the heavy pabulum of ancient Greece. It is the heart, in a word, of Byron, not of a Wordsworth, and it is only by so regarding it that we can possibly hope to unlock it: a heart born out of pain and passion, not out of quiet repose and pantheistic serenity.

For the literature of the eighteenth century - French apart - Bilderdijk's admiration was in no sense fanatical, and this explains why in the due evolution of his mind and ideas, he became reconciled gradually to the newer school of English romantics - to Scott, Southey, and to Byron, to Byron above all. Yet, he was far from being able to follow even Byron all the way. He found, as all his kind were bound to find, 'iets aanstootelijks' about the

life - and hence the work of the English poet, and dealt more tentatively and sparingly with him on this account than he would otherwise have done. A parallel has been drawn by Professor Prinsen between the actual life - if not actual experience - of Byron and Bilderdijk - the disastrous marriage of each, the subsequent political and social exile they underwent, their reactions to the authority of the time. And between their respective ideas - Byron's lashing of the English hypocrisy beside Bilderdijk's vituperation of his colleagues and contemporaries, their joint espousal of Napoleon, their unusual fondness for the writings of Pope. But not much can be made on such scores, to my way of thinking - the use made of these experiences and ideas being so wholly at variance. Actually, it would be easy to compare Bilderdijk - in his later period at least - with the church-going, conservative 'Sage of Rydal', Wordsworth himself. Nor is it because the subject of that unfinished epic 'De Ondergang der Eerste Wereld', may be much the same as Byron's 'Heaven and Earth' that a strong case can be built up for their strength of affinity - actually his epic machinery militates heavily against the Dutch poet's success here; but neither had he the feeling nor the imagination which enabled the other to give life to so perilous a theme. The whole thing is far more *general* than this - as 'Romantic' comparisons should be. Professor hits the nail well on the head this time when he says of his compatriot: 'In den grond is hij dezelfde romanticus, beheerscht door dezelfde wereldsmart.'[1)] Only, as I said earlier, the credit for awakening this feeling, we must first allow to James Macpherson and his 'Ossianic' sagas. It would probably have annoyed that writer intensely to learn that his work had proved of value in releasing men's minds from the fetters of a stringent, outmoded classicism, that it was pre-eminently admired as a splendid defiance of canons and conventions, for its *naïvety,* its ruggedness to Nature and the primitive things. But could he have made the same contact with Bilderdijk as Southey did, could he have learned of his bulky translations from the 'ancients', that he knew fifteen different languages, that he was a hidebound traditionalist, he would

1) 'Geïllustreerde Nederlandsche Letterkunde,' p. 195.

assuredly have counted him most completely satisfactory convert among all the many that he made in every clime.

If the melancholy tenderness of Macpherson's treatment of the ancient Celtic legends did more than any other single force to bring about the Romantic Movement in Europe, it is hardly too much to say that Bilderdijk, more than any other, spread the gospel in Holland. During his period of exile in both London and Brunswick he seems to have steeped himself in every form of balladry and folk-poetry, as he had previously done in the classics and the literature of France. It was in those years that he served his apprenticeship to Romance and prepared actively to enter the lists as its staunch upholder. Scott and Byron had not yet appeared. Who was there to follow but the mighty 'Ossian'? There was Bishop Percy, of course, like a literary Odo, assembling his 'Reliques' as magically as the old-time Tapestry of Bayeux. And if the miracle of Bilderdijk's conversion must be shared, it can only be with that pious revivalist of the mediaaval balladpoetry. In fact, it is not possible to separate the influence of these twin-gods; and Dr Zijderveld, for instance, in his compendious study, 'De Romancepoëzie in Noord-Nederland van 1780 tot 1830', makes no real attempt to disentangle the respective shares, wisely taking the view that nothing is to be gained by pedantically giving strict and proportionate attention to the twenty ballads he translated straight from the 'Reliques' and the many songs he drew from the pages of 'Ossian'. Jointly these were the great and inexhaustible sources of his romanticism. Even if he had been able to share with Byron more than his general *Weltschmerz,* and even if had made any deeper acquaintanceship with Scott than through the 'Minstrelsy of the Scottish Border', I think it quite unlikely that he would ever have surrendered a whit of his allegiance to Macpherson and Percy in favour of their more sophisticated arts: most probably he would not have rated them above these others - just as, without justification other than prejudice and ignorance, he implied that Southey was the superior of Wordsworth.

With truth it has been said that Bilderdijk reserved his best blooms for age. His poetry, in fact, developed from strength to strength through the years, just as Wordsworth's art stood still

or even declined into triteness and bathos, compared with the freshness of the work produced during his association with Coleridge. Coldly correct these first effusions may be, but they are difficult reading, with their experimental and imposing classical forms and their constant dependence on mythology and on inflexible morality.

> ‘Wat hangt ge, o lang verstramde Luit,
> Aan dees verdorden olm ten speeltuig van de winden?
> Wat hangt gij 't vuig gewormt' ten buit,
> En galmt, terwijl ge u voelt van roest en molm verslinden,
> Van tijd tot tijd een zucht en flaauwen rouwklank uit,
> Die ongemerkt in lucht verzwinden?
> Wat hangt ge, o lang verstramde Luit,
> Ten speeltuig van de winden?’

Poems of this sort are still in the style of academie exercises, and in them we have no more than echoes of the classical Vondel with a dash of Poot. The sonnet, ‘De Wareld’, however, shows already the release that could come over the poet's mind when he sought to express something personal and not be merely at the mercy of every passing classical illusion and scholarly whim. And in ‘De Zwaan’ from ‘Elius’ we begin to strike the true descriptive note:

> Aan d'inham, daar de breede stroom,
> In 't schuren van de wallen,
> Een' houten voorburg omgeleid,
> Zijn meeste slib liet vallen.’

‘De Winter’, trips merrily along, though it displays a certain want of judgment and taste, and its style is almost prematurely simple:

> ‘Het vochtige teeken
> Der stortende beken
> Rijst over ons hoofd.’

‘Gebed’ is a piece that has been greatly and deservedly praised and, even allowing for the poet's indebtedness to the prose of Fénélon, it has a lofty, Vondelian suggestion about it that makes

it fit perfectly into the Dutch scheme of things in poetry. ‘Grootheid’, on the other hand, I think, receives less than its deserts, but its vigour and forcefulness, coupled with an underlying pathos, make it one of the most striking of these early poems:

‘De stormen mogen om hem gieren,
Hij lacht met kluisters en lauwrieren,
Zijn eigen waarde maakt zijn eer.’

With ‘Graaf Floris de Vierde’ Bilderdijk begins to get seriously into his stride as romancer:

‘Zij droeg een gouden keten
Met diamanten boot;
Die hong haar van de schouders,
En wapperde in haar' schoot.’

‘Minerva’ reverts again to the pastoral, but it is as sparkling almost as anything in Hooft himself:

‘Minerve vond de veldfluit uit,
En speelde 't eerste lied,
Aan d' oever van Permessus vliet
Gehurkt in 't jeugdig kruid.’

In ‘Landzang’ and ‘Aan den Nachtegaal’ we find a surprising and delightful appreciation of nature, especially in the later poem, written but a few years before his death:

‘Zing Dichter! schep bewonderaren
Voor 't golven van uw melodij;
Doch wacht u, 't flikkeren aan te staren,
Van goud, of staat, of heerschappij.
Neen, laat uw ader welig vloeien,
En 't goud om Midas schedel gloeien;
Uw oogst is 't ruischen van uw lof!
Die oogst moet slechts op d' adem zweven,
Uw adem heeft haar u gegeven;
Uw doel, uw loon, zij nooit in 't stof.’

'Het Aardsche Leven', too, is written by a poet who has attained to a mastery of his craft, while 'Licht en Schaduw' breathes a serenity not merely in the child-like manner of Cats but it is indicative of a settled philosophy of purposeful life.

Fifty romances at least Dr. Zijderveld counts as having been translated by Bilderdijk from English in the period 1795-1806. But it would be superfluous to detail these here, when he has given such a complete account of them. Sometimes, however, I feel it a pity that Bilderdijk's own selections were not by any change to means the best available, and that he took so many undue liberties with usage of these folk-songs, if not with their metres. Also I can hardly excuse his rendering of the title of 'Edom o' Gordon' - one of the most famous of all and included in many a later anthology - as 'Adam Gordon' - this seems to me no lose the whole ballad effect right away, turning the old poem too definitely into a mere modern reconstruction. To the wealth of tradition behind the ballad form I do not think Bilderdijk had really given sufficient study when he essayed his task, and the effect on his products is to make them smack of a sentimentality which this most sturdy growth in the entire development of poetry certainly does not have. But his colossal range, his indefatigable energy, scarcely merit harsh criticism, and we readily now pay tribute to the incalculable fillip his reorientated view of Romance, through Macpherson and Percy, gave to a barren period otherwise in the poetry of Holland.

That poetry, it is already clear, made no absolute distinction, like the poetry of Germany and England, between romance and ballad. 'Bij Bilderdijk en zijn vrouw,' as Dr. Zijderveld notes, 'is *romance* de gewone naam voor allerlei epische gedichten.'[1)] He thinks, however, that De Vries and Te Winkel err in regarding 'ballad' as still a foreign word, in view of the efforts of Tollens and Bogaers to popularise it. That may be so, but for both the Bilderdijks it cannot be gainsaid that they confounded all ancient poetry together and sought the reproduction of metrical heroic tales rather than the incorporation of the earth-bound realism of the spirit that is the abiding charm of the authentic ballads of

1) 'De Romancepoëzie in Noord-Nederland van 1780 tot 1830,' p. 42.

tradition - and probably of all great art. They were not real students of the *genre,* as Scott showed himself in his ‘Minstrelsy of the Scottish Border’. And for this vagueness and confusion their mentor, Percy, was largely to blame, paradoxical though such a statement must undoubtedly sound. Professor Herford speaks of his ‘Reliques’ as ‘the Bible of the Romantic reformation’.[1)] Even Wordsworth and Coleridge, it is worth while noting, began with ballads: Wordsworth even thought the ‘Reliques’ the true redemption of English poetry, and said so in his famous ‘Essay on Poetry’. Bishop Percy's purpose in compiling his great work was to show the world what treasures of beauty, pathos, and magnificence lay buried in the old Minstrel Ballads of the Middle Ages. But as with his predecessors - and remember there were nine collections of ballads published before the ‘Reliques’, notably Allan Ramsay's ‘Tea-Table Miscellany’ and ‘Evergreen’ - he embraced love-poems and pastorals, beside those genuine folk-pieces in which the people act for the sake of the action itself and live in the world of the eternal moment, as it were. It is not generally recognized that Percy includes such diverse types - Henryson's pastoral ‘Robin and Makyne’, for instance, the Elizabethan Marlowe's ‘Come live with me and be my love’ and Suckling's ‘To Anthea from Prison’ and ‘To Lucasta, on going on the Wars’ - in addition to straight-forward narratives like ‘Edom o' Gordon’ and ‘Sweet William’; where the ballad stands out as the most human form of literary expression, fundamentally a song of the people, evolved by instinct before writing became a conscious art, when the singer spoke not in his own person but for mankind.

Had Percy fully realized the endless importance of the ballad, with its direct and primitive appeal, he would almost certainly have concentrated his being upon this ‘unliterary literature’, and not virtually have apologized to his literary acquaintances for his rude taste in offering them such rough fare. It took, therefore, the further - and creative - genius and imagination of Scott to lift the ballad right to the heights of Parnassus; completely reversing the previous attitude and joining its history to the ranks of science by the wide research made into the story of origins and

1) ‘Periods of European Literature,’ p. 105.

variant versions. The uses of ‘Reliques’ and ‘Minstrelsy’ in their titles might be taken as not a bad indication of the different motives actuating the worthy Bishop and the gallant Baron of Abbotsford; and we might, therefore, think of the ‘Reliques’ as standing somewhere between the pleasant scrap-book of neglected treasure and the full copy-book of antiquity.

It is small blame, then, to Bilderdijk and his wife if they also gave a wide interpretation to the word ballad. Where they erred was in not striving to afford it ‘a local habitation and a name’ in Holland itself. Had they worked on less heroic - even less epic - lines and realized that at best it meant a simple spirited poem, graphically reciting some popular story, they would have rendered a more notable service than even they did. For Vrouwe Bilderdijk it would have meant advancing from Burger - not to Southey merely, but to Scott himself; for Bilderdijk it would have meant asking why, with all these foreign and imported elements, there was not intertwined a native oral element - in a word, it might have sent him back to the minstrelsy of Van Maerlant himself, or, if that were accounted too completely moralitarian, to that first collection of Dutch folksongs, made in 1544: as Willems and Hoffmann took it upon themselves later to edit the old Dutch-Flemish romances. Delay meant a golden opportunity lost, for by the succeeding age a certain sophistication had set in and the tendency was to adapt the form to suit it for the recapitulation of stirring episodes in the national story. In one way, this meant a definite advance, of course, on the too staidly reproductive method of Bilderdijk, who tantalisingly failed to tackle picturesque historical material comparable with Percy's selection of ‘Sir Patrick Spens’, ‘Chevy Chase’, ‘Otterbourne’, ‘Bonny Earl of Murray’.

Strictly speaking, it may be that in continuing the work of Bilderdijk, disciples like Staring, Tollens, and Hofdijk give us likewise the metrical tale or poem of patriotism; but there is a more homely and direct, if sometimes too conventional, appeal in their work. As Dr. H.G. Ten Bruggencate writes: ‘De burgerlijke poëzie - en dat is haar glorie - is huiselijk, is innig, is sentimenteel.’[1)] Of Staring's early productions it is not easy to be

1) ‘Bloemlezing uit de werken van Mr. Rhijnvis Feith,’ Inleiding, XI.

enamoured, his approximation to Feith and Bellamy being so close and obvious. Nor is there much to he gained by analysing his adaptation of Goldsmith's ‘Edwin and Angelina’, with its all too fatal ease of metre and diction:

> ‘Eens leefde er in den ouden tijd
> Een Meisje schoon en jong;
> Haar zoet gelaat het teder hart
> Van menig' ridder vong.’

Even in ‘Jaromir te Praag’ he sinks to quite hopeless levels of bathos. Not Wordsworth himself in his notorious sonnet-line, ‘Jones, when from Calais southward you and I,’ can be said to commit a greater enormity than this:

> ‘Een Oud-Student, dien 'k Jaromir zal noemen:
> Een Theoloog; befaamd aan Karels School te Praag.’

Too fulsome altogether, I think, has been the recognition accorded Staring - when we consider the amazing eulogies passed on his work by Potgieter, for example, we seriously wonder what had suddenly atrophied that writer's usually keen enough critical powers. ‘Nervous and caustic in expression,’ writes Delepierre, ‘he transported into verse the history and customs of his native country, Guelders, the land of the warriors and minstrels of the Middle Ages.’[1)] Such a pious and laudable intention we may certainly allow his subject to have had, but that he ever really achieved it we may beg leave to question. As a final estimate, indeed, I am much more ready to side with Ten Brink whose judgment on this occasion seems unprejudiced and soundly reliable. ‘Juist in zijne kortere lyrische gedichtjes geeft hij het beste, wat hij bezit.’[2)] In these it seems to me he actually stands closer to the old spirit of balladry than in his definite patriotic effusions, so much under the influence of the abstract doctrines of the French Revolution: ‘Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap’.

Only when the era of sentimentalism was on the wane and few besides Helmers were found to lament ‘De Dood van Ossian’

1) ‘History of Flemish Literature,’ p. 200.
2) ‘Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde,’ p. 605.

can it be said that Tollens found himself in any real sense an incarnation of the old ballad-makers. It was not that he cultivated assiduously the poetry of these ancient writers, so long consigned to oblivion. Within himself, far more than Staring, he was the poet of the people and of the fireside, shedding consolation, encouragement, and cheerfulness on all around; while, from without, came the immense stimulation of the events in the national history between 1813 and 183. Not thesee together could yet contrive to make him a great poet or keep him from lapsing into utter triteness and commonplaceness with dismaying frequency, but they at least were sufficient to render him the mouthpiece of national enthusiasm and homely contentment, making him thus a true mirror of his time. Take away the poems inspired by this dual subject-matter and his poetic content wears thin almost to disappearing point. Dr. Zijderveld's criticism in this, I think, is incontrovertible: ‘In de romantische romancen is dan ook Tollens' muze niet sterk. Den toon der vaderlandsche romance trof ze beter, ten minste naar den smaak van dien tijd.’[1)] Could he only have maintained the promise shown in his remarkably close rendering of Scott's famous song, ‘Young Lochinvar’, taken from ‘Marmion’; he might, I think, have built up a greater reputation than either Van Lennep or Beets: his lines, allowing for the liberties necessitated by furnishing a national setting for his ‘Jonker van 't Sticht,’ have all the galloping verve and stirring romantic liveliness of Scott's:

> ‘Geen steilten, geen grebben vertraagden zijn vaart;
> Hij zwom door den Rijn, door de Waal en de beken.’

But it is not for such fragmentary successes that he will be recalled. It will be for his warmly-realized ‘Jan van Schaffelaar’, his ‘Albrecht Beiling’, his ‘Herman De Ruyter’, his splendid account of Barentz' heroic expedition to the Arctic in ‘De Overwintering op Nova Zembla’. And, alongside these, we would do best to forget that he was ever capable of such petty jingles as:

> ‘De wintervorst vierde zijn lusten den toom,
> En vloerde met schoten het meer en den stroom.’

1) ‘De Romancepoë in Noord-Nederland van 1780 tot 1830,’ p. 291.

And of all prosaic verbiage of the order of:

> ‘Gezondheid is de grootste schat
> Van al wat God ons heeft gegeven.’

These wordy efforts can only serve to put us in mind of the admirable but wholly wearisome Da Costa, who with his needless return to the pieties of job and ‘Vader Cats’, the rigid didacticism of Calvinism, the conventions of the classics, proved the biggest set-back to Romance in the whole course it pursued in the historic Netherlands. It is usual, I know, to point to his partial translation of Byron's ‘Cain’, but in itself such a purely imitatory exercise proven nothing at all, and assuredly no poet was ever less equipped to spread the spectacular and revolutionary evangel of Byronism. Bogaers, too, offers little compensation, even with his best work - ‘De Togt van Heemskerck naar Gibraltar’ and ‘De Schaatsenrijder’ - and is visibly sinking below the level of tolerable native Romance as he clutches wildly,. if not entirely vainly, at Tennyson, Southey, and Campbell. The latter's ‘Soldier's Dream’, in fact, is so well done that it might have paid him to concentrate on the battlesong as written by that British master:

> ‘'t Werd duister. In 't kamp had de roffel geklonken.
> De Zege was ons, schoon ze duur had gekost.
> De duizenden beidden, ter aarde gezonken,
> De rust, die herstelt, of den dood, die verlost.’

But as far bigger literary and national issues were patently involved than the mere artistic salvation of a single writer of no marked potentiality, it seems futile to delay the main pursuit any longer by speculation about the potentiality of this or that individual poet. Already these new idols of the Romantic Movement, Scott and Byron, had secured a good lead and were actually threatening to fight out the finish in a great duel between themselves; away from the far-flung battle-ground of ‘Ossian’ on to a field where the most anguished personal echoes would mingle freely with the emancipating cries of many peoples engaged in fighting their own great national causes in a new literary ‘Battle of the Nations’.

(To be continued.)

Romance pathetique door Jacob Hiegentlich.

In memoriam Frans Coenen.

De eenige gast, welke Strandpalace nog niet had verlaten, toen de herfstwind de eerste buien tegen de ruiten joeg, was een vrouw van dertig jaren. De hotelier, die, terwijl 't seizoen nog in vollen gang was, nauwelijks naar deze strenge vrouw had omgekeken, putte zich nu uit in beminnelijkheden; zij ging daar niet op in, ze weigerde zelfs haar kamer die op de wilde zee uitzag en waar het voortdurend ruischen en 't adembeklemmend aanstormen van den wind sterk gehoord werd, te ruilen voor 'n rustiger vertrek aan de Oostzijde. Ze zei met 'n vreemden lach, dat ze hield van dien goeien Hollandschen Zuidwester en de directeur grijnsde dan imbeciel en niet begrijpend. Toch was haar liefde voor den woesten waaiewind aanmerkelijk bekoeld, sinds een voor een de badgasten het barbaarscher wordend oord, waar ze niet langer bruin konden worden en zich steeds erger verveelden, waren ontvlucht. Weemoedig half en half verbitterd had ze gezien hoe de auto's triomfantelijk den boulevard afgleden. Maar ze wilde nog niet terug naar de kleine stad, waar ze woonde bij haar getrouwden broer en waar ze weer opgenomen zou worden, de ongehuwde dame, in den beperkten kring met zijn nimmer varieerende koffiepraatjes. Wel was ze bang voor den storm, die haar hartkloppingen bezorgde, maar meer nog vreesde ze de stilte van den wind als het hoog gekrijsch van meeuwen en aalscholvers langs haar eenzame vensters joelde.

Met de bewoners van het hotel was langzamerhand 't personeel

verdwenen. 'n Oude, zware vrouw bediende haar in de doodsche eetzaal, waarvoor ze, dwaas genoeg, nog tegen 't dinneruur toilet maakte. Het had iets van 'n macabere verwachting, de vrouw rechtopgezeten in haar zwartzijden jurk met de bloedkoralen om haar gelen hals, in koele melancholie onder de sombere, gedemptschijnende kroon in de enorme eetzaal, waar ze toch maar 'n klein figuurtje leek. En ze wachtte inderdaad, op iets, op iemand, die ze hier gekend had, toen nog geen regenvlagen tegen de ruiten kletterden, toen de kreet der zeevogels nog niet zoo angstig gehoord was, toen het schoone seizoen nog heerschte en hier 't gesnap had geklonken van zeer jonge menschen in fleurige sportieve kleedij, toen de gansche kroon zijn rijke licht over de groote eettafel mocht verspreiden.

Vanaf Juni was ze hier geweest, vreemde eenzame, niet jong, niet oud, gezondheid zoekend in dit hotel, waar ze de lucht van zee ruim kon ademen. Het huis had haar voornaam toegeschenen en haar passend, men had haar de lijst van bezoekers getoond, waarop 'n keur van internationale namen vermeld stond, ze was 'n weinig snobbish: er was 'n ambassadeur, wat professorenfamilies en 'n generaal op nonactief. Ze had zich eerst niet willen aansluiten bij 't aardige apothekersvrouwtje, die van haar leeftijd was, ongeveer, met haar grappige, ietwat vroegrijpe zoontje Paul. Ze wist niet wie haar meer getrokken had, 't burgervrouwtje met haar prettig, open humeur, of 't zoontje dat wel wat erg zoenerig was uitvallen, wat haar in den beginne en tegen 't eind wel even geënerveerd had. Maar goed, met hun drieën waren ze elken dag naar 't strand getrokken, tezamen hadden ze gezwommen en zij, die 'n zeer gesloten vrouw was, had zich in het aangename, bijna vulgaire gezelschap van de apothekeres laten gaan; terwijl ze in hun gemakkelijke stoelen lagen, had ze allerlei losgelaten over haar stille leven daar in 't moedelooze stadje bij haar broer. En 't vrouwtje trachtte haar moed in te spreken: men moest 't leven nemen zooals 't viel, er niet teveel van verwachten, dan viel 't mee, dat had zij óok gedaan, en haar lach klaterde langs de plek, zoodat Paultje even ophield met de constructie van zijn fort en den donkeren blik op naar moeder hief. Tegen Zaterdagavond verstomde de mededeelzaamheid van het vrouwtje, want dan verscheen haar man, groot en donker. Hij sprak eerst niet veel tegen de vriendin van zijn

vrouw, en de stille eenzame trok zich terug, schuw. Dan bleek weldra dat de man haar gezelschap zocht. In hem zag ze 't zoontje terug, een volwassene nu die zijn gevoelens trachtte te verbergen. Ze voelde zich opgelucht als hij 's Zondagsavonds, weer vertrok, zijn zwarte oogen benauwden haar, omdat ze iets schenen te beloven dat haar onthouden was gebleven. Maar ze werd niet jaloersch op 't apothekersvrouwtje en luisterde ontroerd, toen op 'n Maandagavond haar vriendin 't verhaal deed, hoe ze als assistente bij den apotheker in de zaak was gekomen, en hij, zijn impulsen volgend, haar ternauwernood twee maanden later gevraagd had. Haar huwelijk was ten slotte niet gelukkig geworden, een vaag iets, 'n onbestemde vrees wellicht voor haar echtgenoot, die 'n man was vart plotselinge opwellingen, hield haar in 'n geheime onrust.

De dertigjarige, nog mooie maar eenzame vrouw bedacht dat 'n apotheker toch heusch geen gewone man behoeft te zijn en dat hij gestudeerd heeft. En was 't vreemd? des nachts droomde ze van den donkeren man en verwarde zich zelf met 't jonge, levenslustige apothekersassistentje en beschouwde 't mooie donkerkrullige Paultje als haar zoon. Wij zijn machteloos tegen 't geweld van 't gruwelijke in onze droomen. Een Zondagnacht na zijn vertrek werd ze gekweld door 'n vreeselijke cauchemar: Ze liep met den man hand in hand, in 't wit gekleed, onder 'n donkere lucht, gevolgd door vele lieden, tot men kwam bij 'n afschuwelijk oud en vervallen gebouw waar ‘Crematorium’ op stond. Dan stonden ze geschaard om 'n groote oven, waarin de apothekersvrouw gecremeerd werd, er duidde niets op dat *zij* 't was, die daar in dien gloed vernietigd werd, maar de droomster *wist* dat. Ze ontwaakte huiverend, terwijl zij den geur van schroeiend vleesch nog waande te ruiken.

Tijdens 't kort séjour dat Pauls vader elke week bij zijn gezin doorbracht, kwam hij haar nader. Langs de windstille zee wandelden ze 's avonds als moeder en zoon zich van de zilte lucht vermoeid te bed hadden begeven.

Ze leefde als in trance, de zelfbewuste vrouw. Ze was als 'n gemakkelijke prooi voor de donkere, bekorende oogen van den geheimzinnigen, grooten somberen man met zijn schielijke driften. Hij zei haar op kalme, als temperamentlooze wijze, dat de genegenheid die hij voor zijn vrouw had gevoeld, op 'n dood spoor was gekomen. En ook zeide hij dat hij Maandag, als zij, de dertigjarige

vrouw, dat goed vond, niet meer naar Amsterdam zou gaan, maar die week hier zou blijven. Voor ze antwoorden kon, sloot 'n wilde mond haar lippen en zeer krachtige armen omvingen haar bijkans bezwijmend lichaam.

Toch was die week 'n treurige tijd, het bleek nu duidelijker dat, als de man er was, zijn vrouw niet meer zooveel lachte, de kleine Paul geen verrassende en onschuldige vraagjes meer deed; het leek ook of 't weer versomberde, al bleef het droog: het uitspansel verloor zijn stralende blauwheid en werd allengs lóodblauw dreigend. Er was 'n angstige spanning. De moeder trachtte haar ongeruste jaloezie te bedwingen als haar man met de andere lange wandelingen maakte langs de pathetische, grijze zee.

Dan kwam 't donkere eind van Augustus, gevolgd door de eerste stralende weken van September, voor en na verdwenen de gasten, de zeevogels vlogen fladderend langs de hotels, als angstige voorboden van 't naderend slot van het mooie seizoen. Strandpalace liep leeg en eindelijk kwam de man zijn vrouw en kind halen. Nu wilde zij ook gaan, haar schoonzuster drong in 'n brief aan op haar terugkomst. Toen de auto vol geladen was, kwam de man nog even naar haar toe en drukte haar zeer lang en opmerkelijk de hand. Paultje was onstuimig toen ze nog even bij den wagen kwam en de moeder haar oogen waren vochtig en lief. De blik van den man was geweest alsof hij beloofde terug te komen.

Nuchter beschouwd was dit absurd. Maar ze wilde nog niet naar de kleine stad, omdat dan alles voorbij zou zijn en ze er terug zou verlangen naar deze badplaats. Daar zou ze alles veel mooier zien, dan 't werkelijk geweest was. Ze schreef niet terug naar haar familie, ze wilde er niet aan denken. Nu vele weken later na 't vertrek van 't apothekersgezin wilde ze zich nog wel bekennen, dat ze hem verwachtte, dat ze hem verwachtte, elk uur van elken dag keek ze naar buiten, waar woest de regen kletterde.

Maar op 'n avond ging de wind liggen, 'n fijne motregen viel. De stilte was opeens bevreemdend en dien nacht overviel haar weer de kwade Droom. Weer wandelde ze in 't wit gekleed met haar hand in de zijne naar 't donkere, bouwvallige krot, waarop stond ‘Crematorium’ met scheeve letters. In 't walmend vertrek zag ze haar ouders, haar familie, jeugdvriendinnetjes met bleeke gezichten rondom den grooten oven staan, waarin de andere, de doode vrouw

verbrand werd. Walgelijk rook het schroeiend vleesch. Opeens begon 't verschrikkelijk te waaien, de wind joeg de grijze asch van 't verbrande lichaam op en haar witte bruidsgewaad werd er geheel mee overdekt. Doornat van zweet ontwaakte ze in de doodsche windstilte van den nacht. Ze nam zich voor morgen te vertrekken naar 't stadje, waar de warme koestering van haar broers gezin haar omgeven zou; de kennissn daar schenen haar opeens begeerenswaard gezelschap.

's Anderendaags verhief ze zich loom. Toen ze beval de rekening klaar te maken, trilde in haar een vreemde emotie. Ze schreef naar huis. Overigens verliep de morgen gelijk de andere dagen.

Voor de lunch starend uit het raam voelde ze een schok door haar nerveus lichaam gaan. Daar kwam hij, wáárlijk, over den droeven mistregenenden boulevard, langzaam, geheel in 't donker met gebogen hoofd. Ze trilde van aandoening. Ze had zich voorgenomen, als ze den man ooit weer zou zien, niet te laten blijken, hoe ze naar hem verlangd had, maar nu, nu het Wonder geschiedde, was het onmogelijk onverschilligheid te veinzen. Langzaam vorderde hij.

Toen hij de groote zaal binnentrad stond zij op den drempel. Er was daar niemand, toen de rijzige, zwarte man haar omhelsde, woest, onbeheerscht, zoodat ze even de oogen sloot. Toen ze weer opkeek zag ze zijn blik, groot en troebel.

‘Nu kom ik je halen’, zei hij dan hijgend. Hij deed zijn zwarte overjas uit, daaronder droeg hij ook zwart. Ze beschouwde zijn woord als 'n overdrijving in 't eerste élan van 't weerzien.

‘Maar je weet nog niets’, ging hij voort en keek haar snel en onderzoekend aan, ‘mijn vrouw is gestorven, gister is ze begraven...’ Opeens vloeiden haar de tranen uit de oogen, ze hoorde niet wat hij verder zei. De arme vrouw die haar gezegd had, het leven te nemen zooals 't was en er niet teveel van te verlangen, dan viel 't mee, daar lag ze nu onder den donkeren grond. En Paultje, hoe zou die onder de dingen zijn? Ze wilde er naar vragen, maar hij nam haar hand en zei heesch, zoodat ze weer schrok van 't vreemd geluid: ‘Dus staat niets ons in den weg. Jij gaat mee.’

En zij, vaag, triest ook om de treurige oplossing: ‘Alles komt zoo plotseling. Ik moet toch eerst nog 's over de dingen nadenken.’

‘Waarom!’ viel hij heftig uit, haar hand drukkend, ‘ik heb voor

jou gedacht. Ik heb tegen geen moeilijkheden opgezien, omdat ik zoo erg van je hou, ik heb aan alles gedacht.' 'En Paultje?' Hij zweeg, haar niet begrijpend. Opeens liet hij los, keek vluchtig om zich heen, nam dan 'n klein fleschje uit zijn zak, 'n glazen apothekersfleschje met houten capsule.

'Cyaankali', fluisterde hij. 'Dat laat absoluut geen sporen na, ze kunnen me niets bewijzen. Als ik haar had laten cremeeren, zou dat argwaan verwekken', lachte hij grimmig. 'Ik had haar eerst iets anders in de koffie gedaan, zoodat ze zich hoe langer, hoe zieker voelde worden. Ze had toch iets aan d'r hart en zoo is ze 'n vrij natuurlijken dood gestorven.'

Eerst hoorde ze niets, begreep ze niets van zijn cynisme, dan resonneerde in haar 't verhaal van den moordenaar, die zijn troebele oogen nu met zijn eene hand bedekte, de andere hand tastte naar haar.

Maar zij keek naar buiten, als in hallucinatie zag ze door 't raam in de verte twee kleine figuren, veldwachters? langzaam met droom-stijve bewegingen komen aanschrijden.

Dan zag ze opeens radeloos de hand op haar arm, de smalle hand met de fijne, donkere haren, ze had daar nooit zoo op gelet, op deze fijne hand van den moordenaar; er drong 'n heete schroeilucht in haar neusgaten, ze stond gillend op en vluchtte wildsnikkend naar haar kamer, die ze met sidderende hand grendelde.

Verzen van Hélène Swarth.

I.

't Is lente - En ik breng je wat blanke narcissen.
Hoe beven die bloemen, gezweept door den wind!
Die hoeft van mijn wangen geen tranen te wisschen:
Verstard is mijn hart, dat geen tranen meer vindt.

Beschermend omdonkeren zwartgroene boomen
Zoo wintersch en plechtig het grijs van je zerk.
Alleenig daartusschen ontplooit er met schromen
Zijn vlindereblaadjes een tengere berk.

Wel veilig hier sta ik, door boomen verholen.
Geen weet er mijn leed, als een greep rond mijn keel.
Je naam is bedekt door een mand vol violen,
Gezichtjes verwonderd, van somber fluweel.

Nu heugt mij hoe vroolijk violen wij samen
Eens plantte' in ons tuintje, bij zonniger wêer.
Hoe noemden we elkaar met de teedere namen,
Geheimtaal van liefde, in April van weleer!

Een vinger ik doop in wat rest van den regen
En teeken een letter op 't grijs van je graf -
Géen weet er dien naam, dien ik voelde als een zegen,
Géen weet er den naam, dien je liefde mij gaf.

Hoe zwart lijkt die letter bij 't wit der narcissen,
Hoe dreigend de hemel, of zon waar gebluscht!
De vogelen zwijgen, de wind komt verwisschen
Den naam, die je eens lief was - En 'k bid voor je rust.

In den vlijmenden wind, die geen wolk heeft gereten,
Waarom toef ik als had ik een teeken verwacht?
Waarom vraag ik zoo angstig of jij 't nu zou weten
Dat ik nog van je droom, in den eenzamen nacht?

II.

Bereid tot helpen, vroeg 'k, bij morgenrood:
- 'Wat wil je, lief, dat heden 'k voor je doe?'
En trouw volbracht ik, zonder klacht, hoe moe,
De zware taak, die vaak mij woog als lood.

En als een god, wien komt een offer toe,
Nam, zonder dank, hij wat mijn liefde bood -
Na zijn verraad, mijn eenzaamheid, zijn dood,
Wil 'k weer hem helpen, maar ik weet niet hoe.

Zal 'k bidden vroom den verren Hemelheer?
Mijn stil geloof weerstond wel fellen spot,
Maar 'k leed te wreed, ik kan niet bidden meer.

In 't Eeuwig Land zoo weer vereent ons God,
Vergeet ik smaad om late wederkeer,
Vervreemde ziel, zal 't droef zijn als weleer?

III

O moet je nu zwerven
En, boetend, verwerven
Geen vrede, geen vreugd?
En klop je aan de wanden,
Waar wachten mijn handen,
Wijl liefde je heugt?

O voel mijn erbarmen!
Ik open mijn armen,
Ik open mijn hart.
Ik wou je wel geven
Voor 't Eeuwige Leven
De troost na de smart.

Als vlucht naar de moeder,
Al droever, ál moeder,
Al voelt hij zich groot,
De knaap met zijn zorgen,
Verscholen, geborgen,
't Gelaat in haar schoot,

Zijn handen, die branden,
Verkalmd in haar handen,
Beweenend de schuld,
Zijn tranen voelt stroomen,
Gewiegd, tot zijn droomen
Met vrede zij vult;

Mocht zoo ik je helpen!
Geen traan kan ik stelpen,
Geen rouwzang je baat,
Geen bloeiende kelken,
Gedoemd te verwelken,
Waar 't stofkleed vergaat.

Kan hooger niet zweven
Je om zonde bedreven,
O zwervende ziel?
Heb ik je vergeven,
Zal God je niet geven
De rust, die je ontviel?

Wijl zonde als scharlaken
Als sneeuw Hij kan maken,
Wiens wenk is bevel,
Kan ik je vergeven,
Hij vrede kan geven
Mijn moeden gezel.

Verzen van Anton van der Stok.

Soeling.

Soeling... zang van bamboeriet,
klagend pijpgeluid,
Wat vergeet ge niet,
dat ge U klagend uit?

Bamboelied, waar zingt ge van,
wonderlijk en zacht,
of het niet vergeten kan
in den maanlichtstillen nacht?

Is het van den Oceaan,
die het duister Aanzijn voelt
van het barnend Aard-bestaan,
dat hij koelend staeg bespoelt;
die in Zeegezang bewaart
ruischende herinnering
aan het Leven dat er diep-in droomt,
dat, door d'Aarde warm-geaerd,
in zijn wisschend Tij is uitgestroomd
en er bruisende verging?

Is het van het koele Strand,
van dien blankgespoelden aarderand,
waar zoo hoog en kalm
voor het donker achterland
een gepluimde Cocospalm
eenzaam houdt de Wacht?

Soeling, ranke bamboefluit,
is het van de bamboepracht,
zilv'rig aan den waterkant,
dat ge U klagend uit,
Pracht waar ge uit gesneden zijt
door een zonderlinge hand?
Is het van Uw afgesnedenheid,
dat ge, wonderlijk en zacht,
uit Uw pijpend bamboeleven schreit
in den maanlichtstillen Nacht?

Soeling, soeling, is het dàt,
dat Uw bamboe niet vergeten kan,
Fluitend riet, waar anders zingt ge van
Uit Uw hart, dat niet vergat? -

Vulkaan.

Gij houdt Uw trots zoo stug en steil fier in de lucht gestoken,
waar éens Uw donderend Geweld versteend werd en gesmoord -
Gij zijt zoo grimmig-stil nu; is het dat ge diep-in voort
blijft barnen, toornbedwongen, in Uw ondergrondsche koken

van krachten, onweerstaanbaar stuwend in hun aardschen Nood,
die, zoo het U geviel, in storm van ziedend lava-vloeien
er land en leven in verschrikking konden váal verschroeien
indien het diep-in koken vlammend uit Uw krater spoot?

Aanzie wat op het asch-verweerde ontkiemen kon en groeien,
Aanzie de vruchtbaarheid van groengeworden land, het Uwe!
Het is úw weelde, wasdom van smaragden pracht, Vulkaan,

Uw Leven, dat er uit bestendig sterven kon ontbloeien
vanaf uw steilen rotsen-trots, dien uw maleiers schuwen,
tot aan het verre zingen van den blauwen Oceaan!

Kameelen.

Over zand, het eindelooze Zand,
het verschroeide, flikkerende gele,
dat er stoft en stuift in Zonnebrand,
gaan bezadigd de Kameelen,
bultend hoog hun bochelrug,
steltig stappende eenzelvig, stug,
altoos kauwend en herkauwend,
op het Verre zich vertrouwend,
dat zij nog niet zien,
dat zij naderen misschien,
dat zij ginder in de Verte gissen
in het stuivend Ongewisse
van het Zand in de Woestijn...

En hun ronde donkere oogen
turen naar de zandbewogen
lange flauwe lijn
van den flikkerend bestoven horizon,
of er ergens al iets wezen kon,
dat verrassen doet en talmen
als het groen gewuif van palmen
van een koel woestijngehucht
onder aan d'azuren lucht...

Even staan ze, talmend, stil... maar als ze
niets ontwaren duiken weer hun halzen
die zij hadden opgericht... en statig
in het schrijden van de Karavaan,
stil-eenzelvig en bezadigd,
altoos op dat eindloos Verre aan,
dat alleen nog is te gissen,
maar waarvan ze zeker zijn
in het stuivend Ongewisse
van de Zandwoestijn,
stappen de Kameelen voort
steltig, stug... en onverstoord.

Eucalyptusboomen.

Eucalyptusboomen, rijzige gestalten, rank-gestamd,
hoog-opgetogen in de Zon en bladerend blijmoedig,
Wat deed U hier vergeten zijn en groeien zoo voorspoedig,
wortelschietend in dit stroef en steenig Afrikaansche Zand?

Een verdwaalde, die weer heenging, had U achteloos geplant -
Nu staat Uw helder geurig hout in hemelsch blauw te reiken,
waarop Uw loover zilverig te spelen lijkt en blijken
geeft van ijl Geluk, dat vreemd is aan dit onherbergzaam Land.

Van ver gekomen, zwervend langs der bergen smalle paden,
zijn wij op ons trage muildier door het stuivend Zand gegaan
achter onze lastendragers aan... één lange karavaan,
Ons hart benauwend met den last der eenzaamheid beladen...

Eucalyptusboomen die wij vonden, hoe verwonderd staan
wij hier Uw lang-vergeten-zijn en ijl Geluk te raden!

Gele vogels in de ontginning.

Temidden van ontbloot, in donker bosch ontgonnen land
staat, vreemd gespaard, een boompje bladerloos te rouwen
om de verkoolde stompen van wat onbehouwen
door menschenhand geveld werd en ontzind tot asch verbrand -

Terwijl het eenzaam om verloren bosch en boomen
treurt komen eensklaps vonkend op zijn zwarte takken af:
de zwermend neergestreken Vogels - en het boompje, páf,
wordt gansch door geel-geveerde vogels ingenomen -

Er is geen rouwend takje, dat zij niet bezetten,
En takkenvol met helsch geschetter en gekwetter
beginnen zij hun zonnig vogelgeel vergaderfeest -

Nog nooit is 't boompje - dik bezet met donzen dotten,
alsof er volop vogelbloesem staat te botten -
zóo geel en zóo uitbundig met de vogels één geweest.

De verliefde dichter door Gerard den Brabander.

Voor Jaap van Hattum.

Zoo nu en dan was hij het hoofd weer kwijt
en wist hij zeker, haar te zullen vinden.
Dan groette hij de spiegels weer verblijd,
wijl hij de das van wijnrood om zou binden.

Hij voelde niet, dat hij door luwer winden,
de laatsten van 't seizoen, zoo werd misleid,
maar zocht in 't rottend loover van de linden
de teedre print, die maar één wezen schrijdt. -

Zóó speurt het hert 't verloren spoor der hinde
en spert den neus; den blik, de traanverblinde,
en rekt de keel tot brullen uit, maar schreit... -

Een dichter werd zeer wonderlijk bevrijd:
een naam was in zijn ziel tot lied gedijd,
dat hij, al neuriënd, méér dan alles minde.

Binnengedachten door Willem Kloos.

MLXXXVI.

Als vredig-brooze knaap, ziels-sterk reeds dacht en deed 'k. Hoog-uit
Ten versten luchten ziend vaak kreeg 'k een allervreemdst begeeren
Verloren daar te laten gaan mij lijk een breede veêren
Voeling oneindig, waar geen mensch van wist, dus boven 't luid

Gedoe der wezens, die dees Aardschen zijn te rijzen. 'k Fluit
En floot reeds toen schaarsch iemand naar me toe. 't Alliefst vermeêren
Door ernstig 't al te lezen en dan streng te mediteeren
't Begrip der Eigent en van alles bleef 'k. Een teêre huid

Mijn Geest heeft en òpletten blijft Hij, dus een aêr te deren
Hij meed en mijdt zooveel als mooglijk, schoon 'k soms werd een guit
Daar 'k veel op eens weet uit mijzelf en kalm dan lach. Studeeren

Ging 'k reeds heel jong aandachtig in al dingen en nooit muit
Dwaas woest ik, daar 'k geen echte vrienden ooit nog wou bezeeren,
Maar moèt het, sta 'k hoog-òp en ga mij reedlijk dan verweren.

MLXXXVII.

Mijn jaren zich vermeerdren maar heel weinig werd ik aêrs.
'k Schrijf stevig nog en doe met medehulp mijns Zelfs en vreezen
Nooit voelde ik voor mijn denken, dat me als kind reeds soms gerezen
Plots stond dan voor mijn Daagschheid,
die kalm-blij wierd. Elk iets raar's,

Prettigs of aakligs vond ik toen maar, als bij schijn van kaars
Slechts, kon 'k hen toen bezien. Lijfsvaag nog had 'k geen steevge pezen
Dus zwijgend leefde in 't Diepre ik en geen oogenblik gekreschen
Heb 'k, wen 'k wierd laag behandeld. Neen, zoo'n stonde vol gevaar's

Sterkte mijn wil, om kalm te blijven. 'k Had reeds toen iets gaar's,
Dat deed mij stil-zijn, lijk ook toonen Noren zich, Chineezen
En Indianen. Enkel maar te zeggen iets fijn-waar's

Dat doel treft, wensch 'k nog. Och, voor goed geheel en al genezen
Als knaap reeds was 'k van lust in leutren, en zóó heb 'k geheschen
Moeilijk mij tot waar 'k stá thans. Achterdocht lap 'k aan mijn laars.

MLXXXVIII.

Van tijd tot tijd naar versten horizon mijn's Inzijn's kijkend,
Vroeg 'k vaag me als jonge knaap soms,
diep van binnen, heel spontaan:
‘Hoe kan 'k in dit vreemde Aanzijn, waar 'k nooit goed aan wèn, bestaan?
Alleen mij voel 'k in alles, maar in 't Diepste nooit bezwijkend

Stuwt hoog iets Vreemds mijn goeden wil, die naar veel zijden reikend
Nooit daadlijk grijpt naar wat alzijds mij nadert. Veelal staan
Eerst aarzlend blijf ik, rond mij ziend en mijmrend, want de baan
Die 'k steeds begaan kan, lijkt me onwis nog.’ Nooit was 'k fiertjes prijkend

Met wat 'k hier wensch te doen, te zijn. 't Vervult zich. 't Leven, strijkend
Staeg langs mij, woelt op eignen weg. Dus gauw zou 'k hier vergaan
Gansch zijn, wen 'k steeds verzet mij had. 'k Leef liever kalm, me omdijkend

Met eigne Stille Kracht naar waar 'k mag komen, stilkens-aan.
'k Slaagde, met alles levend in mijn Diepte. Och, nimmer banglijk wijkend
Voor dwazen wil van andren, voel ik alles als een Waan.

MLXXXIX.

'k Bezin vanzelf, hoe langs zoo steevger, me op mijn eigenst Wezen.
Jong eens, op de Aarde ik rondliep, als een schijnbaar-broos, rank Riet.
'k Zag in mijn kop en om mij heen diep-vaag en geen verschiet
Vond ik, als twintigjaarge, dat heel best beviel mij. Lezen

Gedurig had 'k gedaan toen reeds als zittend knaapje en Thesen
Vele mij rezen reeds, wen 'k zwijgend mijmerde als een vliet
Onstuimge van gedachten soms, die dan weer week. Vergiet
Waar iets geheims in viel, dat dan verdween weer, scheen 't on-vleeschen

Deel van mijn Zelf, dat 'k noem mijn Ziel. Maar later eensklaps rezen
En rijzen thans ze opeens te voorschijn nog als blijvend lied.
Soms recensenten smalen nog, gelijk reeds lang voor dezen

De Vroegren deden, vijftig jaar geleên. Ik nooit verwezen
Door wàt dan ook, telkens te voorschijn schoot en thans nog schiet.
Een korte waan mij bleek steeds de Aardsche vreugde en elk verdriet.

MLXC.

'k Voelde áán, reeds zielvol, Aischulos' muziek als vreedge knaap,
Toen 'k las, vertaald, Prométheus. Wijde, dierbre Vosz, gedragen
Uw toon voortstroomt als de Amazone, daar Gij niet behagen
Den lieden, lijk de laatren, door vervloeiing woudt. Een kaap,

Waarheen elk stadig varen moet, Gij blijft. Zelf trotsch satraap
Die kommandeert, schaarsch ging ik wezen, schoon nog nooit verlagen
Mijn Geest zich ging van eigen zuivre hoogte. Kalm mij plagen
Van kind reeds blijf 'k me, alles te doen precies. Zeer moeilijk slaap

'k In, steeds ik peins, maar veel wordt klaar me in 't bed eerst, en ik gaap
Onhoorbaar totdat 'k val in donkre Diepte. Nimmer klagen
Daarover wilde ik: 'k liet zoo 't lot maar gaan. ‘Hij schijnt een schaap’

Dacht men en sloeg mij, maar toen plots als woeste leeuw ging 'k jagen
En wierp die Vreemden om. De Geest is alles: staeg ik raap
Omhoog hem uit mijn Diepte, totdat Dood mij heeft verslagen.

MLXCI.

Mijn Geest diepst-in half koel reeds was als klare knaap. Strak streven
Lang bleef 'k eens, ernstig lezend Eugène Sue's Le Juif Errant
Want diep genoot 'k toen dat wild-dwaze boek. Mijn schrale hand
Strekte zich telkens gretig met diep-zoekend jongensbeven,

Om weer een bladzijde om te slaan. Bewustloos in mijn leven
- 'k Was veertien jaar - begon reeds 't weten, dat mijn Zielestand
In 't Aanzijn aêrs kon worden, dan mijn nuchter-droog verstand
Vervelend leerde uit saaie boekjes, die men gaf me. Een scheve

Want onjuist-ziende heette ik reeds, wen 'k zeide iets. Maar kalm streven
Mijn Binnenst Zijn toch bleef steeds naar 't preciese, kalm astrant
Zonder één wensch, dan 't gansch te voelen. Vreesloos in een mand

Reeds toen ten Athosberg mijn ziening heesch zich. Zóó bleef 'k leven
Uit eigne diepste kracht. 'k Wist reeds en weet nog me afgezant
Eens verdren Zijn's, dat stuwde en stuwt mij tot mijn eindlijk sneven.

MLXCII.

Zaaklijk, maar diepst-in eêl heeft elk te zijn, te blijven, blaam
Nooit op zich ladend van zijn fijnst geweten, dat bedreven
In 't zien zijns eignen Wezens zijnde, weetloos-goed blijft streven
Om eerlijk-willenden te sparen. Door 't wijde oopne raam

Mijns Binnenvoelens zag en zie 'k nog naar al lieden. Faam
Nauw wenschte ik, neen, vertrouwdheid. Heel van zelf blijf 'k weven
Wat plots me ontrijst, tot goede daad of levend woord, den Neven,
Den laatren, tot een leering, leiding voor hun Ziel. Ik schaam

Noch schaamde me over iets ooit wat 'k verrichtte. Ruim-mooi leven
Stil-voelend kijken, handlen blijf 'k nog staêg. Ik heb gedreven,
Geen baat ooit eischend, Velen. Nimmer uiterst-lang tezaêm

Kaaklend met hen, heb 'k aan hun eigen nog onzeker beven
Een dieper, klaarder inzicht in de poëzie gegeven
En leer hun nog, hoe kunnen krijgen ze, als poëten, naam.

Een uiterst belangrijk want objektief boek over den merkwaardigen Multatuli door Dr. Willem Kloos.

(Dr. Julius Pée. Multatuli en de zijnen. Wereldbibliotheek N.V. Amsterdam, 1937.)

I.

Ieder kalm-verstandig en diep-zuiver dus onbevangen oordeelen kunnend mensch, die het hierboven vermelde boek vol dokumenten want brieven en historische aanwijzingen en mededeelingen aandachtig heeft gelezen, zal, evenals ik, blij zijn, dat de samensteller er van zich de moeite heeft willen getroosten om al dit nog niet bekende of reeds een beetje vergetene zorgvuldig bijeen te brengen en tot historie voor den verderen tijd te maken over Eduard Douwes Dekker senior, die thans 50 jaar geleden opgehouden heeft te bestaan nadat hij een menschengeslacht zijn best was blijven doen, heelemaal buiten zijn willen en weten om, zijn eigen deel bij te dragen tot de in 1880 begonnen vernieuwing der Nederlandsche literatuur. Deze nog altijd interessante auteur bemoeide zich als bij toeval slechts een enkele maal met de dichtkunst, en als hij over iets er van, zooals dit zijn gewoonte met vele dingen was, onomwonden-spontaan zijn meening ging zeggen, besliste hij, door de bank heen, oppervlakkig er over en dus vaak averechtschverkeerd. Want zijn inwendig-fiere psyche is eer een op zijn eigen goedwillende wijze, praktisch-willende met zijn gevoelige en menigmaal fijn-scherpziende daaglijksche Rede dan een in sommige dingen, die nog vrijwel boven zijn kop bleven gaan omdat zij zuiver-psychisch waren, zich langzaam-aan voorzichtig verdiepende

geweest. Hij was een krachtige, maar nog wel eens een tikje te kinderlijk naieve natuur, dus die zich menigmaal al te gauw met wat er plotsling uit hem zelf kwam rijzen, tevreden stelde, en die dus over wijsgeerige en literaire vraagstukken, aan welke hij zichzelf nog niet voldoende, want niet lang genoeg gegeven had, met treffend-geuite nadrukkelijkheid zijn radde, vluchtige meening deed hooren op een suggestief vloeienden en geen tegenspraak duldenden toon. En een meerderheid van lieden, die aan dat alles evenmin ernstig hadden gedaan, ja, er zelfs nog veel minder dan hij aan hadden gedacht, en dus zonder sterk persoonlijk voelen een hun overgeleverde opinie omtrent zoo'n probleem waren blijven volgen, ging onwillekeurig ‘ja’ knikken als zij hem lazen. Ja, door zijn beschaafd-familjare voor iedereen dadelijk verstaanbare zeggingswijze en dus zijn natuurlijke welsprekendheid en de voor de meerderheid zijner land- en tijdgenooten nieuwe opvattingen, die hij verkondigde, ging men zich dus om hem heen schikken en staarde naar hem omhoog, als ware hij de ware Profeet, de heelemaaldoorwerkte hooge Weter, die alles onderzocht had en begreep, waarbij zich dan nog ging voegen, wat de suggestie zijner woorden versterkte, het geenszins ongerechtvaardigde medegevoel met dezen mensch, die door zijn schuilnaam aanduidde dat hij zooveel dingen gedragen en dus geleden had. En dit laatste was volstrekt geen onjuistheid. Want het was hem inderdaad in Indië en later ook in Holland, dus telkens in een maatschappij, die kalm-burgerlijk van oorsprong zich zelden naief-ontvanklijk toont, want alles een beetje koel-droog bekijkt, inderdaad niet voor den wind gegaan.

II.

Al zie ik natuurlijk tegenwoordig den zeer belangwekkenden auteur der Ideeën op een veel, ja zeer veel verderen afstand in mijn gedachten dan ik deed, toen hij nog leefde en ik zelf nog niets anders was als een beginnend aspirant-literator van onder de twintig, die altijd eenzaam-bedaard studeerend, nog geenerlei stellige geestlijke toekomst vóór zich zag - ik denk tegenwoordig slechts een enklen keer als bij toeval aan hem, al houd ik al zijn werken en het vele wat over hem geschreven is, in mijn bibliotheek zorgvuldig bij elkaér, - toch rees natuurlijkerwijs doordat het

werk van Dr. Pée het tegenovergestelde van vervelend is, het beeld van dien gerust als geniaal beschouwd worden kunnenden verteller en meedeeler langzaam aan weer heelemaal uit mijn Binnengeest, naar me omhoog. En ik wil hier dus thans iets mededeelen over mijn eerste kennismaking met Multatuli's werk.

Achttien jaar was ik en ik had met behoorlijken uitslag het eindexamen der 5-jarige H.B.S. volbracht en ik ging, toen ik dat achter den rug had, mij oefenen in de eerste beginselen van het Grieksch en Latijn, daar ik uit eigenen diepsten aandrang in de klassieke letteren wou gaan studeeren, ofschoon het beroep van leeraar in die talen, en in alles wat er bij behoorde, mij in geen enkel opzicht aanlokkelijk scheen. Maar daar ik als kleine jongen reeds geheel en al uit mijzelf, door mijn sterke menschlijke natuur, gewend was geweest mijn persoonlijken onbewusten Binnenwil te volgen, als zich tenminste geen onoverkomelijke bezwaren daartegen verzetten bleven, zette ik mijn ernstig voornemen door ondanks de heel anders luidende raadgeving van naaste familieleden, die liever hadden gezien, dat ik met mijn wiskundig-logische geaardheid en mijn altijd bedaard-exakte preciesheid in het redeneeren ingenieur of anders Oost-Indisch ambtenaar zou geworden zijn. Doch door de met mij saamgeborene zachtmoedig-strakke onafhankelijkheid van mijn innerlijkst Wezen, voelde ik niet genoeg voor dien wensch van anderen, daar mijn innerlijkst-psychische Zijndheid mij stilkens waarschuwde, dat mijn meegaan in die richting mij te gronde zou moeten richten. Want ik kende toen mijzelf reeds vrijwel volkomen in psychisch opzicht. Immers, ik was sinds mijn vroegste herinnering, dus van heel kleinen jongen reeds, door mijn medehuisgenooten gedwongen geworden om onbeweeglijk en zwijgend op denzelfden stoel te blijven zitten in de huiskamer aan tafel, en mij daar doodstil bezig te houden met mijn toenmalig Zelfje, dus met mijn meegekregen schooltaakje, of als dit klaar was gekomen, met mijn eigen geestje, waar ik toen natuurlijk, in de eerste jaren tenminste, nog niet veel ontdekte wat mij interesseeren kon. En ik verdreef mijn verveling dus door telkens voor een stuiver in de week een boek te huren in het leesbibliotheekje van een meneer Eelkema in de Warmoesstraat. En zoo las ik van mijn dertiende tot mijn achttiende jaar een geweldige hoeveelheid romans, aanvankelijk in vertaling, maar toen

'k allengskens wat vlotter was geworden in het goed verstaan van Fransche, Duitsche en Engelsche lektuur, in die vreemde talen zelve. Maar ondanks dien van zelf zich voortzettenden leesijver embêteerde ik mij, toen ik eenmaal zestien was geworden, toch wel eens al te erg in mijn ouderlijk huis, waar ik recht-uit voor mij, aan den overkant der tafel altijd het zuur-zwijgende, stuursche gezicht mijner stiefmoeder zag zitten, en waar mijn goede vader, die evenmin als ik van de tongriem gesneden was, als hij er zijn moest, óók niets zeide, tot mij zelf of tot de anderen. Hij volstond met mij, waar het hem noodig leek, eens in de zooveel weken plots, geheel onverwacht met een paar woorden, een bevelletje of verbod te geven, heel kortaf. En daar bleef zich dan weer de heele conversatie aan tafel toe bepalen. Want ook met zijn vrouw sprak hij alleen als het om het een of ander voor mij verlegenen twaalfjarigen jongen, weinig belangrijk huiselijk dingetje ging, dat de evenzeer zwijgzame stiefmoeder te berde brengen moest. Ik vond het dus in het smalle huis mijner familie allervervelendst: ik moest mij tevreden houden met mijn eigene in mij opkomende verzwegene gedachtetjes, die natuulijk voor mij wel heel belangrijk, maar altijd eender-onvroolijk waren, en als ik dus in de vacantiedagen eindelijk geen pleizier meer kon vinden in het lezen, liep ik, na toestemming gevraagd te hebben, de huisdeur uit, en ging met voor mijn leeftijd wijde stappen wandelen, veelal in mijn eentje, want zonder goede kennisjes, in de onmiddellijke omstreken van Amsterdam. En als het weer wat minder gunstig scheen, liep ik ook wel eens rad - ik had gelukkig toen reeds, ook al bleef ik steeds zwak-gespierd, bijna onvermoeibre beenen - naar een klasgenoot van de H.B.S., in een heel ander gedeelte van de stad.

Die zeventien-jarige knaap - hij was een jaar ouder dan ik en is nu een derde eeuw geleden reeds gestorven - heette Herman Dieperink, en hij was een brave en intelligente jongen. die bestemd was geworden om na ons gemeenschappelijk eindexamen in de medicijnen te gaan studeeren, zooals ik mijzelf toen reeds vaag had voorgenomen, dat in de oude letteren te gaan doen, tot welke ik mij van diepuit, dus dit nog nauwelijks merkend, aangetrokken voelde omdat ik mij door de romans, die ik had gelezen van Georg Ebers bv. tot de vele eeuwen vóór ons jaar I was aan-

getrokken gaan voelen. Ik las toen veel historische romans of wat ik daarvoor hield. Eliots Romola, Victor Hugo's Notre Dame en de geschiedkundige verhalen van Gustav Freitag. Van den altijd magnifiek doenden grooten Franschman, dien ik nu nog met kalm-lievende bewondering soms herdenk, trof mij vooral krachtig L'Homme qui Rit, dat zonder architektonische uitweidingen verloopt en door zijn achteraffe vaag-plastische mystiekheid mij trof.

En ik maakte toen ook reeds versjes, vreemde gelaten-droevige, maar dan jongensachtig-wijsgeerig eindigende, in het Fransch en Duitsch, die mij plotsling ontsnappen kwamen, buiten mijn vooropgezet wiilen om. Ja, volkomen naief ging ik dat doen, terwijl ik ondertusschen bezig bleef voor mijn admissie-examen tot het Amsterdamsche Athenaeum te werken, en Grote's History of Greece oplettend door te lezen. Als allernaiefste dacht ik, dat dit mij iets geven zou bij de professoren, die ik later hooren zou moeten gaan. Den heelen dag volijvrig blijvend, zooals ik het heden ook nog ben, zette ik twee jaar lang op raad van Dr. Doorenbos, die mij in de antieke grammaticaa onderrichtte, maar daaronderdoor ook over allerlei andere historische dingetjes sprak, mijn aanvangsstudie in de oude talen voort, en kwam dus goed-beslagen op het ijs voor mijn examen, ofschoon ik nooit een gymnasium had bezocht. Ja, dat duurde twee jaar lang, want ik volbracht mijn grammatisch bestudeeren van de oude talen en mijn allengskens bedaard leeren lezen van de Memorabilia van Xenophon, die mij verborgen-psychisch hartstochtelijke jongen van nog geen twintig eigenlijk een beetje vervelend want tamelijk onnoozel leken, op mijn dooie gemak. Ik vond het natuurlijk veel aangenamer om met den rustig-gezelligen en verstandigen Dr. Doorenbos samen te zitten in diens studeervertrek dan weer thuis te komen en kalm te ploeteren en al die banale menschen, stiefmoeder en stiefbroêr die geen woord tegen mij spraken, om mij heen te zien en soms door hen te worden berispt. En dus leken ook die bezoeken bij mijn goeden vriend Dieperink een ware uitkomst voor mij. Ik ontmoette daar soms andere jongens, bv. een Kiesouw en vooral een Ravia de Ligny de Parfondeval, die zich natuurlijk kortweg alleen maar de Ligny liet noemen, en had het er dus gezellig, omdat zij over allerlei dingen spraken, waar ik in mijn eigene als doode woning nog nooit over had gehoord.

Op een goeden middag nu kwam ik weer bij Dieperink en een stoel nemend, zag ik op zijn tafel een groot boek liggen en nam dat op en las er op: Ideeën van Multatuli. Ik vermoedelijk onbewust blij, dat er misschien een ander soort van gesprek zou kunnen ontstaan dan het gewone babbeltje over de door ons afgeloopen school, en over een buffetmeisje, dat hij in een café om den hoek ontmoet had en waarmeê hij wel zou willen trouwen, ofschoon hij nog niet eens volop student was geworden, ik, herhaal ik, vroeg hem op eens: Multatuli, wie is dat? en wat voor ideeën geeft hij daar?

O, zei Herman toen. Dat is een boek uit de bibliotheek van mijn vader, dat ik mee naar boven hier op mijn kamer heb genomen om het jou ook te laten zien. Kijk het maar eens in. Ik natuurlijk nieuwsgierig geworden, zooals ik destijds reeds naar alle boeken was, nam het onder mijn arm meê naar huis. Want ik wou volstrekt weten wat ik er in zou kunnen vinden en mijn eigenen nog wisselenden aarzelingen een beetje meer stellige vastheid geven kunnen zou. Thuis weer op mijn gewend plaatsje zittend, ging ik het dadelijk inzien en van binnen liep ik van zelf met de zinnen er van meê, maar ik speurde vergeefs naar een afdoende beslissing over de vele vraagjes, die ik reeds mijzelf was beginnen te stellen, nl. wàt en hoè is God, en bestaat er een God?, kwestie's die mij destijds reeds bezig begonnen te houden, een enkle maal. Ik ben altijd ook reeds toen, in mijn eigen geestje op mijzelf blijven staan in mijn diep meenen en peinzen en zóó ben ik blijven leven en oordeelen, tot in dezen laten tijd. En wel, omdat ik, als ik andere menschen of ook boeken op hun uitspraken onderzocht, daarin zoo oneindig-vele tegenstrijdigheden ontdekte, 't zij met anderer meeningen, 't zij ook met zichzelf, dat ik mij vast voor ging nemen om af te wachten totdat ik zelf iets zou vinden wat mijn eigen ruime Zijndheid mij geleidelijk zou kunnen aanwijzen, dat de waarheid moest zijn. En volgens dien inwendigsten geest heb ik verder mijn heele leven lang tot heden altijd geleefd en geschreven. Multatuli streefde daar van uit zijn Onbewustheid spontaanlijk evenzeer naar, maar door zijn zichzelf kinderlijk te hoog stellen is hij daar geenszins voortdurend in geslaagd, al zei hij wel vele volstrekt niet geheel en al nieuwe dingen, die in zijn tijd volkomen verdienden in ons land te worden gehoord. Eduard

Douwes Dekker de oudre, ondanks zijn somtijds op al te absolute wijze, maitriseeren willenden toon is nog altijd de alle geesten een beetje onbewust losser makende schrijver kunnen blijven, al lijkt natuurlijk veel van wat hij zeide, of juister, schreef, voor den huidigen tijd een beetje verouderd of verkeerd gezien te zijn. En alles waardoor hij beter kan gekend worden, komt dus nog altijd te pas, wat wil zeggen is ook nog heden belangwekkend, en dus kunnen wij Dr. Pée dankbaar wezen en blijven, dat hij deze merkwaardige verzameling dokumenteele dingen het licht heeft doen zien. Want ieder uiterlijk kalm-blijvend mensch kan er uit blijken, dat Eduard Douwes Dekker geenszins een zenuwlijder dus geen halve gek is geweest, zooals sommigen hem hebben willen schetsen, maar een onbewust met zijn levendige hersenen vorschend Wezen, die op zijn eigene wijze het algemeene denkleven een beetje vooruit heeft gebracht, en die buitendien den hier en daar nog uit het vroegere klassicisme overgebleven deftigen schrijfstijl van latere auteurs door onvervalschte natuurlijke vitaliteit verving.

* * *

Doch, na dit karakteristiekje, ga ik verder met het naar boven halen mijner jongensherinneringen aan den, zooals het met de meeste schrijvers het geval is, vooral in 't bijzonder voor hun eigenen tijd, verrassenden auteur. Achtereenvolgens kreeg ik van mijn goeden vriend Herman ook de verdere bundels Ideeën ter lezing en ook de Max Havelaar, welk natuurlijk ook hierbij genoemd worden moetend boek mij evenwel nooit zoo sterk heeft weten vast te houden. Ik ben mijn heele leven tot op heden een voor alle dingen, die ik zelf zag of bij anderen las en ook voor alle menschen, die ik ontmoette en gebeuringen daardoor die mij troffen, zeer ontvankelijke natuur gebleven, maar dat indertijd door ieder gelezene boek over de ‘koffieveilingen’, zooals de bijtitel luidt, dus over iets nuchter-reëels vond ik als jonge jongen wel een beetje te expres in elkaêr gezet en te lyrisch aangedikt. Ik ben op mijn leeftijd thans in staat om mijn psychisch onprettigen indruk van langer dan een halve eeuw geleden precies te omschrijven. De ‘Havelaar’ heeft mij dus nooit zoo erg vastgehouden, want als kalm-nuchter realist, zooals ik als kind reeds óók altijd

van binnen een heel klein beetje ben geweest, hoorde ik mijn Zelfje mij onder de lektuur er van soms afvragen: Ja, is dat nu allemaal juist? Doch de Ideeën en daarin vooral de geschiedenis van Woutertje Pieterse wisten mij te suggereeren. En toen ik dus op een goeden middag weer eens bij mijn vriend kwam en deze mij dadelijk vroeg: 'Willem, heb je lust om zoo meteen met mij mee te gaan? Papa heeft introducties ontvangen voor een lezing van Multatuli. Maar hij voelde zich minder prettig en gaf ze dus aan mij', vond ik dat heerlijk, natuurlijk, want nu zou ik voor de eerste maal van mijn leven een wezenlijk 'genie' krijgen te zien en zou ik het allerdiepst denkleven van hem zelf uit zijn eigen mond komen te vernemen.

Wij gingen toen uit, en na een poosje vlug-loopens traden wij een lokaal binnen, dat, verbeeld ik mij, Diligentia heette indien ik mij dit tenminste na bijna zestig jaren nog volkomen-juist herinner, en gingen toen zitten. Lang bleef ik toen in spanning, want Multatuli liet zich nog al wachten. Het talrijke publiek om mij heen begon zich reeds een beetje te bewegen met de hoofden naar rechts en dan weer naar links en fluisterde. En ik als jongen ging vermoeden, dat hij plotseling ziek zou zijn geworden zooals ik wel eens gehoord had, dat hem overkomen was. Maar eindlijk zag ik toch achter de estrade, waarop hij spreken zou moeten, een wit hoofd verschijnen, dat langzaam hooger kwam, totdat op 't laatst een onopvallend lijkende schrale man, die hij zelf was, met een klein sprongetje op den houten vloer kwam te staan. Hij liep niet dadelijk naar voren, neen, met de hand op de borst bleef hij staan en zachtjes kuchte hij even en dronk een slok water uit een glas, dat daar op een klein tafeltje stond en liep toen rad naar den voorgrond, waar hij een moment met het hoofd naar het publiek knikte en met een niet sterk maar toch tamelijk goed tot de zaal doordringend, schoon soms een beetje scherp-schel wordend stemgeluid te spreken of liever te praten begon, terwijl hij daaronderdoor geregeld zijn armen en beenen en ook zijn kop bewoog. Om de waarheid te zeggen was ik een beetje teleurgesteld: ik had verwacht een kranige verschijning voor mij te zullen krijgen die zich harmonisch bewegend belangrijke dingen zou zeggen, die ik nog niet wist en die mij dus interesseeren zouden kunnen, maar ik kreeg doordat ik naïefweg zijn oogenschijnlijk vlotgestelde en mij beko-

rende werken had gelezen, uit den mond van den door mij vereerden schrijver niets anders te hooren dan wat ik reeds kende. En de mij diepst-in, een beetje weemoedig makende indruk, dien ik ten slotte van al dat snelle babbelen, door mijn idool, had overgehouden, was: Multatuli moge een groot schrijver zijn, want dat zal hij voor mij blijven, maar een redenaar, zooals bv. Cicero (wiens Oratio pro Milone ik in dien tijd juist bezig was aandachtig te bestudeeren) is hij in geen enkel opzicht, neen, alleen maar kan ik hem vinden een over alles al te vluchtig heenloopend causeur.

Eigenlijk gezegd verminderde het aanhooren van deze lezing wel een beetje mijn stil in mijn Zelfje verborgen gehouden geestdrift voor den schrijver der Ideeën: ik ging hem eigenlijk sindsdien als een armen sukkel zien die zich nog goed, dus krachtig trachtte voor te doen, en die bij sommige passage's nog zijn arm in de lucht stak, nadat hij met een voet op den vloer had gestampt, maar die door dit en nog enkele andere uiterlijke manoeuvres méér den indruk op mij maakte van een primitief geoefend akteur uit de oude school, dan een wezenlijk redenaar te zijn. Ik zie bv. nog duidelijk voor mij, hoe hij midden in zijn radde speech even stil gaande staan, - hij had eerst onder zijn praten, zijn heel druk, als gejaagd doend babbelen, een beetje driftigjes heen en weer geloopen in evenwijdige lijn met de voorste rij van het publiek, hoe hij, herhaal ik, rust houdend, plotsling zijn rechterknie naar den planken vloer nederboog en toen zijn saamgevouwen handen snel naar omhoog in de lucht stak en zijn mager gezicht achterover buigend en er mee naar de zoldering kijkend, uitriep: ‘O lieve God, ik heb nooit behoord tot de arme menschen, die telkens op de knieën vallen, zeggend: O, lieve Heertje, help mij toch, ik zal altijd zoet blijven’, terwijl ze dan achteraf de kat in het donker knijpen. Ik was toen zelf, zooals ik reeds aangaf, nog geen negentien jaar en was volstrekt niet wat men een gedachteloos-gedweeë vrome noemt, maar diep in mijn geestje ging ik mij plots een beetje onprettig voelen, want dat uiterlijk gebarenspel van den auteur, dien ik toen zoo innerlijk liefhad, kon mij niets anders schijnen dan dat het een kinderachtige komedie was, een smakelooze aanstellerij.

Als diepst-in nog vrijwel naieve, maar tegelijkertijd alles, voor mij zelf, ongemerkt-sterk beschouwende en er dan zuiver-

ernstig over denken en oordeelen gaande kritische was het aanhooren dezer vermoedelijk geïmproviseerde redevoering een sterke psychische teleurstelling voor mij en sinds dien tijd ging ik Multatuli meer wat men noemen kan, koeltjes beschouwen, al bleef ik hem nog altijd belangrijk vinden, zooals ik dat ook nog heden, maar uitsluitend in historisch opzicht, doe en zal blijven doen. Zijn vrouw, mevrouw Douwes-Dekker-Hamminck Schepel, echter blijf ik ook nog heden zien als een ideale figuur. Op verzoek van den heden bij sommigen nog eenigszins bekend geblevenen schrijver - Mr. Willem Paap - ging ik haar in 1894 een visite maken, want zij wenschte in mij een nieuwen partner te krijgen voor haar liefhebberij in schaken. Haar vorige medespeler - ik meen, dat dit Mr. Zürcher was - dien ik ook wel eens ontmoette, had het door zijn advokatenpraktijk te druk gekregen om zich geregeld aan dat spel te blijven wijden. Ik nam dit voorstel met genoegen aan. Ik wou vanzelfsprekend mevrouw de weduwe Douwes Dekker heel graag geregeld gaan ontmoeten, en ik kan dan ook zeggen dat ik mij de vele avonden, die ik met haar schakend heb doorgebracht, nog met stil pleizier kan herinneren, als ik er toevallig aan terugdenk. Den eersten keer, dat ik haar bezocht, ontving zij mij, terwijl zij van haar stoel rees en mij minzaam haar hand reikte. Veel van wat ik in haar ruime kamer opmerkte deed mij aan Multatuli denken, een groot portret van hem hing aan den wand achter haar damesstoel met hooge rechte achterleuning aan het raam. Toen ik naar haar toeliep zag ik dat zij een slanke niet kleine vrouw was met een smal en bleek en zuiver-edel, en rustig als vergeestelijkt gezicht met een nauw bespeurbaren, maatschappelijk-vriendschappelijken glimlach om den mond.

Op wat ik in mijzelf kan noemen, de stille schaakfeestjes die gedurende een aantal maanden telkens weer tusschen haar en mij voorvielen, en waarvan nu eens mevrouw een partij won en dan weer ik - wij waren beiden ongeveer even sterk of zwak, kan men 't ook noemen, in dat edele spel - heb ik mevrouw Dekker leeren hoogachten en psychisch waardeeren als een fijn-aristokratisch beschaafde, zichzelf volkomen beheerschende, en diepst-in haar Wezen dus er zich niet in woorden, neen, er alleen soms een vage aanduiding van bespeuren latend, haar reeds zeven jaar ge-

leden gestorvenen man nog altijd met kalme vereering herdenkende vrouw. Ik begon natuurlijk nooit, als ons spelletje geëindigd was, over Multatuli te spreken, maar een heel enkelen keer ving zij er over aan, als ik na afloop volgens haar wensch nog een poosje met haar bleef converseeren, waarbij zich dan dikwijls haar huisgenoot Mr. W. Paap voegde, die zich dan ook wel eens in het gesprek mengde. Hij woonde toen bij mevrouw Dekker in huis of zij bij hem, dat weet ik natuurlijk niet, en Zij, de reeds grijzen gaande dame, die, dacht ik stellig een jaar of tien ouder was dan de in 1856 geborene en niet onschrandere maar in fijner-intellektualistisch-begrip achteraf geblevene rechtsgeleerde had hem voortdurend noodig om de zakelijke, dat is finantieele kwestietjes over Multatuli's geschriften naar behooren met uitgevers etc. te kunnen blijven regelen.

Als wij zoo met zijn drieën zaten, Paap zijn lange pijp rookend, en ik een sigaar, waar mevrouw goed tegen kon - zij vond het zelfs met haar fijn-begrijpende vrouwelijk-natuurlijke maar diep-in flinke geaardheid prettig want gezellig als de mannen in 't behoorlijke namen wat hun goed smaakte, - als wij dan zoo ‘gezelsten’, zeg ik, zei mevrouw wel eens iets over ‘Dekker’, maar dan begon Paap ook wel eens op zijn mij van vroeger jaren bekende manier te babbelen over de literatoren van dien tijd, aan welke hij niets goeds vond. Hij voelde zich een literair-miskende, en tenminste kon hij het diepst-in zich niet verkroppen, dat hij reeds in 1886, dus in den eersten jaargang van mijn tijdschrift, afscheid had genomen van ons, daar een felle scherpe diatribe van hem tegen de heele juridische faculteit van Amsterdam door zijn toenmalige mederedakteuren unaniem geweigerd geworden was. Ik had mij toen bij dat verzet aangesloten, omdat ik in mijzelf voelde: Ja, hij, Paap en ik zijn thans goede vrienden, wij spreken elkander wederzijds toe met Willem, maar hij als juridisch student kan onmogelijk over de wezenlijke vakkennis van zijn hoogleeraren (de thans reeds lang verdwenen prof. Cohn behoorde daar o.a. toe) zóó stevig-scherp oordeelen zonder dat hij eigenlijk iets van zijn vak heeft leeren verstaan. Paap, in zijn rustig-nijdige, inwendige drift, bedankte toen voor zijn redakteurschap, maar ik volgde niet zijn voorbeeld, want ik dacht inwendig: ik ken Willem Paap wel langer dan mijn andere mederedakteuren, maar ik heb geen

verstand van juristerij en ik kan hier dus niet beslissen wie gelijk heeft, maar mijn eigen psychische wil en schepping mag ik niet aan de anderen overlaten, want dan weet ik niet wat er van over zal blijven: de anderen zijn er evenals hij, door mij bijgehaald en dus moet ik staan blijven op mijn post. Paap, met zijn eigen hersens, begreep dat ook wel eenigszins, en dus bleven wij, als particuliere, goede vrienden met elkaêr verkeeren, maar onze wederzijdsche omgang werd toch langzamerhand minder hartelijk en daar hij heel andere bezigheden dan ik had, verloren wij elkander langzaam uit het oog. En weer wat later zette hij zich toen aan het schrijven van zijn Vincent Haman, dat even mal want verkeerd ziend optrad tegenover de literatoren, die hij er aanduidde, als hij in dat vroegere dwaze stuk tegenover de juristen had gedaan.

Ik kwam thans toevallig over hem te spreken, omdat hij, evenals ik in mijn jeugd, een hooge bewondering voor Multatuli voelde. Hij ging zelfs, in Nieder-Ingelheim, op diens uitnoodiging bij hem logeeren, maar kwam niet geheel bevredigd terug omdat hij als geboren Groninger wel soms kleine dingetjes plots scherp kon waarnemen, maar dan gevolgtrekkingen er uit maakte, die kant raakten noch wal. De door Paap vereerde Multatuli, die een twintigmaal diepere psyche dan zijn leerling en navolger bezat, kon dit ook soms plots gaan doen bijvoorbeeld in zijn oordeelen over Goethe en andere groote literaire verschijningen, maar dat kan men bij dezen laatste op den koop toenemen. Want Eduard Douwes Dekker zal door de verdere Hollandsche literaire historie heen blijven een niet te verwaarloozen auteur, die de aandacht verdient, al vergist hij zich ook menigmaal geheel.

Het bovenstaande boek verdient dus gelezen te worden door ieder die belang stelt in dezen uitnemenden auteur.

Maandelijksch overzicht
Het huis van Oranje.

Er zullen weinig landen zijn, wier geschiedenis zóó nauw verbonden is met de historie van hun vorstenhuis, als dat in Nederland het geval is.

Nederland en Oranje zijn één. En het oranje, dat bij feestelijke gelegenheden door bijna de geheele bevolking gedragen wordt, is méer dan een uiterlijk vertoon, het is een symbool.

Is het toeval, dat ons vorstenhuis het eenige geslacht is, dat een aparte kleur bezit en nog wel een der sterkste, meest-opvallende, sprekendste kleuren? De kracht van die kleur is wederom het embleem van de kracht, die uitgegaan is van het ras der Oranjes, en die het kleine territorium in staat hebben gesteld zich 'óp te stooten in de vaart der volkeren.'

In den loop der eeuwen is het den anderen landen der beschaafde wereld onmogelijk geweest, geen rekening te houden met Nederland. De zakelijke kracht, die uitging van hun navigators, heeft de geheele wereld in verbazing gebracht. Nieuw-Amsterdam, Nieuw-Zeeland, Tasmanië, Nova Zembla, spreken van de onverwoestbare glorie onzer directe voorvaderen; *zij* hadden het in hun macht om met een bezem in den mast te varen 'omdat zij de zee hadden schoongeveegd', *zij* zeilden de over de Theems gespannen kettingen door in den tocht naar Chatham, *zij* bevoeren met zeilscheepjes de wateren, die men thans met motorbooten nauwelijks bevaren kan (zooals de bekende 'bewoner der sneeuwgebieden', Sjef van Dongen, mededeelde), *zij* stichtten de Oost-Indische Compagnie, *zij* bedreven de groote (haringvangst) en de kleine visscherij (walvischvangst), *zij* onderwierpen Insulinde en maakten van het kleine plekje land 'ontwoekerd aan de zee', een imperium. Zij voerden met het in dien tijd machtigste wereldrijk een hardnekkigen strijd, die tot hun vrijheid heeft gevoerd, - èn.... in kunst en letterkunde en philosophie schonken zij aan de wereld genieën, wier werk onvergankelijk is. En, al worden zij niet bij

name gekend, de ontwerpers en makers van het Delftsche blauw zijn de scheppers van weergalooze schoonheid.

Alles wat de kennis van ons vaderland en ons vorstenhuis ons beter leert kennen, is ons welkom. Vele boeken zijn er reeds over Oranje en Nederland verschenen, en dat zij kunnen verschijnen en een gretig belangstellend publiek vinden, is een verblijdende omstandigheid.

Verschillende malen is het nu wel gebleken, dat het Nederlandsche volk in het algemeen een hartstochtelijke en waarachtige gehechtheid aan zijn vorstenhuis bezit. Het was in 1923, met het 25-jarig regeeringsjubileum van H.M. de Koningin, dat er een eerlijk en universeel enthousiasme heerschte. Het was, burgemeester Patijn, die daaromtrent persoonlijk een onderzoek instelde en ons mededeelde, dat de geestdrift in alle lagen der bevolking gelijkelijk oprecht zich toonde.

En hebben wij het niet allen gadegeslagen en medegemaakt, met de heuchelijke gebeurtenis van verloving en huwelijk onzer geliefde Prinses? Ook nu weer bleek het volk volkomen eensgezind in vreugde. Geen enkel element kon stoornis brengen in de uitstekende stemming, die er heerschte in huis en op straat. De liefde tot, het Oranjehuis is iederen Nederlander ingeboren en is voor hem even natuurlijk als de liefde voor zijn ouders of voor zijn kinderen.

Het prachtwerk, dat thans voor ons ligt, De Geschiedenis van het Huis van Oranje Nassau, door Dr. N. Japikse, Directeur van het Koninklijk Huis-archief en van het Bureau voor 's Rijks Geschiedkundige Publicatiën (uitgave der Zuid-Hollandsche Uitg.-Maatschappij, 's-Gravenhage), is een kostbare gave en een verheuging voor elkeen.

In zijn Voorwoord zegt Dr. Japikse, dat dit boek is: ...voortgekomen uit de behoefte om het Nederlandsche volk een samenvattend beknopt overzicht te geven van de geschiedenis van ons Koningshuis, in samenhang met die van het grafelijk huis, waaruit het is voortgekomen, en - zooals vanzelf spreekt - met die van ons Nederland zelf.

Dr. Japikse heeft ‘populair-wetenschappelijk’ willen zijn, en vermeed het een ‘prijzer van den verleden tijd’ te wezen, daar dit volstrekt overbodig was, wijl de Huizen van Nassau en van Oranje zóoveel kwaliteiten hebben in de personen, die ze hebben

voortgebracht, en in de daden, die ze hebben verricht, dat ‘opsmukking’ eer schade zou kunnen doen dan gunstig werken.

‘Ik heb’, zegt Dr. Japikse, ‘groote bewondering en vereering voor Neerlands Vorstenhuis om de wijze, waarop het zijn taak heeft vervuld in de geschiedenis en om de waarlijk grootje figuren, die in de rij zijner vertegenwoordigers voorkomen. Die bewondering moet vanzelf in mijn verhaal op verscheidene plaatsen tot uitdrukking komen. Maar in de allereerste plaats heb ik de historische waarheid willen dienen, zooals ik die in studiën van lange jaren ben gaan zien.’

Laten wij beginnen er onze voldoening over uit te spreken, dat de interessante inhoud van dit boek zulk een waardige, passende omlijsting heeft gevonden door de bekende, smaakvolle zorgen der Zuid-Hollandsche Uitgeversmaatschappij. Dit eerste werk dezer geschiedenis (want we zullen nog met meer boeken worden begiftigd en verblijd) is een kloek deel geworden, in aantrekkelijken roomkleurigen band, sober versierd met enkel het wapen onzer Koningin, met een aangenamen omslag. De druk op het mooie Van Gelder-papier is duidelijk en fraai, en de illustraties zijn gekozen met gebruikmaking van het Koninklijk Huisarchief.

De ernstige, begaafde schrijver heeft zijn werk aldus verdeeld:

Te beginnen met ‘het Nassausche Land en den oorsprong van het huis Nassau’, vertelt hij daarvan de geschiedenis tot in de 16e eeuw.

Dan krijgen we de behandeling van den Nederlandschen Vrijheidsstrijd, met ten slotte als Intermezzo: 1. Oranje ambteloos; 2. Het Kind van Staat.

Een breede plaats in dit prachtige boek is ingeruimd aan Prins Willem van Oranje. ‘Maar niet breeder’, zegt Dr. Japikse, ‘dan overeenkomt met de groote beteekenis van dezen mensch in de omlijsting van zijn huis. Zij gaat verre uit boven die van al zijn voorouders en zij overtreft ook die van allen, die hem gevolgd zijn. Zoowel om wat hij heeft gewrocht, als om wat hij heeft gewild. Zijn werk bestaat in de grondlegging van den Nederlandschen Staat en van de Nederlandsche vrijheid.’

Pater Patriae staat geschreven op den grafsteen voor het grafmonument, dat later in het koor der Nieuwe Kerk te Delft voor Prins Willem is opgericht.

Buitengewoon interessant is de episode die handelt over Philips Willem, den oudsten zoon van Prins Willem; een hoogst karakteristiek portret is hier van hem opgenomen, alsook een afbeelding van de gevangenis, waar hij in Spanje door Koning Philips werd gevangen gehouden. Eerst na een verblijf van bijna dertig jaren keerde hij naar zijn eigen vaderland terug. In het eerst werd hij in Spanje niet zoozeer als een gevangene beschouwd; hij mocht bijvoorbeeld de universiteit Alcale de Henares bezoeken. Later werd hij opgesloten in het kasteel Arevalon in Castilië, waar hij in groote eenzaamheid leefde.

Philips was katholiek, koningsgezind en, uit den aard der zaak, Spaansch georiënteerd. Hij heeft er nimmer over gedacht de zijde van zijn vader of van zijn broeders te kiezen en stelde weinig belang in het land, waarvan hij volkomen was vervreemd. Nadat de erfenis van zijn vader was verdeeld, leefde hij in grooten staat te Brussel of te Breda. Hij was gehuwd met Eleonore, zuster van den prins van Condé en overleed kinderloos in 1618, zonder een staatkundige rol van beteekenis tje hebben gespeeld.

We krijgen eveneens een belangwekkend overzicht der figuren van Maurits en Willem Lodewijk, van Frederik Hendrik, Ernst en Hendrik Casimir, van Willem II en Willem Frederik en van Willem III, het Kind van Staat, een ‘zeer opmerkelijk mensch in opkomst, in het Huis van Oranje.’

Hiermede eindigt dit eerste deel, dat, veel meer dan een dorre opsomming van geschiedkundige feiten, een warm en vitaal levensverhaal is geworden van ons dierbaar vorstengeslacht. De schrijver, door zijn ontzaglijke kennis en belezenheid, zijn geduldigen, serieusen onderzoekingslust, zijn uitstekend combinatievermogen, geholpen door zijn zeer bizondere letterkundige qualiteiten, is in staat geweest een aanvang te maken op gelukkige wijze van een monumentaal standaardwerk, dat later zal blijken in onze geschiedkundige landshistorie van onvergankelijke waarde te wezen. Wij danken Dr. Japikse voor zijn, ten behoeve van geheel Nederland verrichten arbeid en hopen op een zoo spoedig mogelijk vervolg van dezen voortreffelijk geschreven historischen roman, die tegelijk een levende, warme, waarachtige werkelijkheid is.

* * *

Men weet, dat Nederland's geschiedenis van zijn ‘Grosze Zeit’ ook in het buitenland de aandacht en de belangstelling trekt. Thans is er wederom een opmerkelijk werk verschenen: Die grosze Zeit der Niederlande, geschreven door Emil Lucka en opgedragen aan onzen professor Huizinga. (Uitg. van Herbert Reichner, Weenen, Leipzig, Zürich, versierd met zestien zeer goede illustraties, naar meesterwerken van Hiëronymus Bosch, Jan van Goyen, Jacob van Ruysdael, miniaturen uit oude kronieken, enz.)

Dit is een boek om voor elken rechtgeaarden Nederlander in zijn bezit te hebben. Het is zeer goed geschreven met een gedocumenteerde kennis van zaken en is het merkwaardige resultaat van veel en grondig onderzoek. Het teekent in een samenvattend overzicht de karakteristiek der vroegere Nederlanden, toen Noord en Zuid nog één waren, en waar een hooge cultuur (men denke slechts aan de namen van Thomas à Kempis, de gebroeders Van Eyk, Pieter Brueghel) heerschte, die Nederland, zooals Emil Lucka zegt, ‘ebenbürtig neben der frühen Renaissance Italiens oder dem Barock Spaniens’ deed staan.

Het Hof van Hertog Philips de Goede, zegt de schrijver, was het rijkste en beschaafdste in het Europa der 15e eeuw, en de Florentijnsche Medici namen het zich ten voorbeeld.

Door de nog te weinig bekende kunst der met miniaturen verluchte handschriften voert de opgaande lijn naar de kunst der groote schilders; ook behandelt de welonderlegde en knappe schrijver de religieuse beweging en de reformatorische stroomingen, om eindelijk te komen tot de ontbinding van Noord en Zuid, waarna de Noord-Nederlandsche provinciën ‘schnell der gröszte Handelsstaat Europas’ zouden worden.

Het is den schrijver niet zoozeer te doen om ons op de hoogte te brengen der politieke omstandigheden van dien tijd, hij houdt zich meer bezig met de ontwikkeling der innerlijke cultuur, waar ‘Natur und Menschenseele geheimnisvoll zusammenhängen’, en waarvan het hoogtepunt in Rembrandt ligt.

Een hoogst interessant, waardevol boek, keurig uitgegeven met, onder een smaakvol omslag, een.... zeer toepasselijken.... oranje band. In de beschrijving van verschillende steden: Brugge, Gent, Antwerpen, Amsterdam, Dordrecht, Rotterdam, toont de schrijver zich een meester, en hoogst aantrekkelijk is het hoofdstuk over

bloemen, met een behandeling van den gigantischen tulpenhandel in de tweede helft der 17e eeuw. Zeer goed is ook de vertaling van Bredero's kermislied, en over het Hollandsche landschap en zijn schilders maakt de kundige schrijver uitstekende opmerkingen. Wij zijn blij dit boek in ons bezit te hebben.

* * *

Oranje en Alva is het onderwerp van Maurits Dekker's tweeden historischen roman. (De eerste heette: Oranje en de opstand der Nederlanders en werd eveneens uitgegeven door de firma Querido te Amsterdam.)

Maurits Dekker heeft een boeienden stijl en bezit een oorspronkelijken kijk op de vaderlandsche geschiedenis. Het historisch duel tusschen den Prins van Oranje en diens grooten tegenspeler Ferdinand, hertog van Alva, is hoogst interessant, en deze roman veel meer dan een *roman* is de geschiedenis van een volk en van een tijdvak.

De hertog van Alva is in dit werk meer dan een abstractie geworden. Maurits Dekker schildert hem als een mensch met groote talenten en bewonderenswaardig van trouw, toewijding en plichtsbetrachting, maar ook behept met vele fouten, en soms van een bijna onbegrijpelijke kortzichtigheid. De Watergeuzen, ‘deze drieste piraten’, worden ons voorgesteld met levendigen humor, en tal van belangrijke gebeurtenissen: de terechtstelling van Egmont en Hoorne, de slag bij Heiligerlee, de inname van den Briel worden ons met een kleurrijke plastiek geschetst. De persoonsbeschrijvingen van Marnix van Sint Aldegonde, Lumey van der Marck, Lodewijk en Adolf van Nassau, Dirk Coornhert enz., zijn origineel en tegelijk met een sterk verantwoordelijkheidsgevoel gedaan. Maurits Dekker blijkt een historicus van allure en wij verwachten nog wel meer mededeelingen van hem uit het heldentijdperk onzer historie.

N.G.

Buitenlandsch overzicht door Maurits Wagenvoort.

Het is voor het Nederlandsche volk een beschamend feit, dat zoovelen zijner zonen in Nederlandsch-Indië, zoodra zij in Japansch gezelschap zijn, dit, bij wijze van scherts, vragen: ‘wanneer komjelui ons onze kolonieën afnemen’? Het zijn vooral de menschen zonder officieele verantwoordelijkheid, die zich zoo onwaardig gedragen. Ofschoon de vrees voor Japan en de voorgewende veroveringszucht van de Nipponners er zoo vast en zoo diep bij het Hollandsche element inzitten, dat er voorbeelden zijn, dat zelfs ambtenaren en officieren bij vreemde assurantie-maatschappijen een verzekering hebben gesloten voor hun toekomstig pensioen, als de veroveringszucht van Japan zich in hun leeftijd reeds de Nederlandsche bezittingen toeëigent. Een kleine dertig jaar geleden. toen in de haven van Tandjong-Priok een Japansch schoolschip met adelborsten binnen viel, en de schrijver dezer bladen zich te Batavia bevond, meende een paar dier Japansch-hoffelijke jongelui hem ongevraagd omtrent hun bedoelingen te moeten geruststellen door te zeggen, dat zij heusch niet kwamen om bezit van Java te nemen. Wat er in de toekomst omtrent deze vraag zal gebeuren is slechts aan de goden bekend. Het lijkt waarschijnlijk, dat ons leger en de N.-Indische vloot op eenige wijze geroepen zullen zijn om voor het Nederlandsche bezit handelend op te treden, afgescheiden van de andere vraag in hoeverre zij daartoe geschikt zijn? Maar tusschen deze waarschijnlijkheid, althans mogelijkheid, en de openlijk en zonder noodzaak te kennen gegeven vrees voor Japans bedoelingen in de naaste of verre toekomst met betrekking tot ons

nationaal bezit, dat wij, gegeven de gewijzigde levensbeschouwingen van het verleden en die van het heden, nooit slecht, en in de laatste halve eeuw voorbeeldig hebben beheerd, daarin ligt het verschil tusschen lafhartigheid en eigenwaarde.

Evenals de schrijver toen glimlachte om de geruststellende verzekering dier hoffelijke Japansche jongelieden, dat zij op hun oorlogsschip met onschuldige bedoelingen in Tandjong-Priok waren binnen gevallen, zullen de Nederlandsche en Nederlandsch-Indische regeeringen kort geleden het hare hebben gedacht van de officieele geruststellende verzekeringen der Nipponsche regeering, dat zij er niet aan denkt om de hand uit te strekken naar het eilandenbezit, dat ons toebehoort. Dergelijke officieele verzekeringen hebben zij reeds vroeger ontvangen, en er, indien dit noodig was, meer of minder gerust gesteld, notitie van genomen. Het is een wijze politiek onzer overheid geweest om onze kolonieën voor internationalen arbeid ter ontginning, van welken kant ook, open te stellen, mits onder oppergezag van het Nederlandsch-Indisch bewind. De Chineezen hebben sinds eeuwen op onze Indische eilanden oude rechten als vlijtige, haast onmisbare ambachtslieden, ook de kleine kooplui, die soms groot worden. Sinds tientallen van jaren begint het ook in de Javaansche steden te wemelen van Japansche winkeliers. Echter in de door de Javaansche zon verhitte verbeelding onzer menschen zijn dit vermomde spionnen. Zelfs heeft de Nederlandsche overheid de nalatigheid gehad om, zooals toch elders in kolonieën gebeurt, er niet voor te zorgen, dat er bij groote ondernemingen door buitenlanders een belangrijk deel, zoo niet allen der ondergeschikten Nederlanders zijn. Er zijn Engelsche en Duitsche ondernemingen, waar het lagere personeel geheel uit vreemdelingen bestaat, die met meer of minder tact zich tegenover wat Nederlandsch is doen gelden. Imperialistische regeeringen, ook Japan, in Europa Duitschland en Italië, moedigen op allerlei wijs kindergeboorte in haar land aan onder de leus ‘das Vaterland braucht Männer.’ Tevens klagen zij dan, dat hun nationale grenzen te beperkt zijn voor hun groot getal onderdanen. Ook Nederland is overbevolkt. Doch het eilandenbezit in den Stillen Oceaan is dermate uitgebreid, dat het aantal beschikbare en voor de bestuurstaak goed onderlegde jonge mannen wel beschouwd nauwelijks toereikt. Zoo is het dan gekomen, dat de Nederlandsch-Indische

overheid, ten opzichte van Nieuw-Guinea onvoldoende ingelicht, eerst in de laatste jaren dit reusachtige eiland, tot nu haast onontgonnen, is gaan onderzoeken, en het blijkt, dat sommige deelen ook voor Westersche kolonisatie niet ongeschikt zijn. In het Japansche parlement is over dit eiland gesproken en gezegd, dat de Japansche regeering althans een groot gedeelte van dit eiland van onze Indische regeering in eeuwige pacht zou moeten vragen. Maar ... met de gezagsrechten er bij! Een dergelijk verzoek is jaren geleden ook gedaan door een concern aan welks hoofd een broêr stond van wijlen onzen prins Hendrik. De Indische regeering denkt er niet aan op dit laatste punt toe te geven: zij wil Japanners en Duitschers er ruim baan gunnen, doch onder haar regeeringstoezicht. Gegeven de mentaliteit dier twee volken heeft zij waarschijnlijk groot gelijk. Bovendien is Java nog veel meer overbevolkt dan Duitschland of Japan en al sinds jaren is zij doende er een deel der honkvaste bevolking naar de Lampongs op Sumatra af te schepen, waar het een nieuw leven zou kunnen beginnen. Men zegt, dat de natuurlijke omstandigheden van Nieuw-Guinea bij die van Java en Sumatra niet te vergelijken zijn, doch ook daar zijn de vruchtbare en vooral voor een onder tropische zon geboren bevolking geschikte gronden uitgebreid genoeg. Zoodat ook dit feit een verklaring is voor den wil der Indische regeering om haar gezag ook op dit eiland te blijven handhaven. Het is jammer genoeg, dat zij dit niet veel eerder heeft kunnen of willen doen.

Ofschoon Japan wel zeer verre ligt van de kern der Westersche politiek en haar verwarde en verwarrende gebeurtenissen, doet het toch zijn invloed daarop gelden. Temeer wijl hetzelfde leven, dat in Europa en Noord-Amerika koortsig woelt, ook zijn omwentelingskiemen in dat van het Japansche volk, tegelijkertijd achterlijk en toch zoo modern, zich ontwikkelen. In vele opzichten is Japan gevaarlijk voor Westersche landen, in het bijzonder voor die, welke bezittingen hebben in of aan den Stillen Oceaan. Zijn leger wordt bezield door een brandend chauvinisme, dat zich al dadelijk kon uiten in de schepping van Mandsjoekwo als zoogenaamd zelfstandige staat. Rusland, door Japan het hevigst bedreigd, - om niet van China te spreken - Engeland en de Vereenigde Staten hebben daarmee rekening gehouden en hun machtsmiddelen versterkt. Dit bracht een belangrijk deel der Japansche bevolking, de burgerlijke,

tot nadenken en het dwong de legerhoofden in te binden. Wat haar echter ternauwernood is gelukt. Niettemin heeft de minister van Buitenlandsche Zaken, Sato, zich nu geroepen gevoeld in het Japansche Hoogerhuis geruststellende verklaringen ten opzichte van 's lands buitenlandsche politiek af te leggen, waarbij hij dan ook verzekerde, dat er geen sprake van was, dat Japan de Nederlandsche souvereiniteit ten opzichte van Nieuw-Guinea of eenig ander Nederlandsch bezit zou betwisten. De Japansche overheid, zoowel als de ondernemers weten, dat Nederlandsch-Indië voor iederen economischen arbeid, ook tot voordeel en ontwikkeling des lands, open staat. Doch onder Nederlandsch toezicht. Met het oog op onze natuurlijke maar noodlottige zwakheid van militaire weermiddelen lijkt dit de eenig-mogelijke politiek voor het Nederlandsch behoud van den Indischen archipel, waarvan alleen communisten en andere aangebrande idealisten kunnen beweren, dat de inlandsche ... ouderwetsch woord: men moet tegenwoordig zeggen ‘inheemsche’ - bevolking er niet wèl bij vaart. Gegeven het feit, dat de belangrijkste nijverheid, welke onder haar bloeit, het voortbrengen is van een zoo groot mogelijk aantal monden om te eten.

Men moet echter een erkenning dezer waarheid niet verwachten van hen, die ten onzent, doch vooral onder de bevolking dier eilanden streven naar losmaking van het Nederlandsche bestuur, al zien zij niet in, dat de mentaliteit der bevolking onzer Indische eilanden niet in staat is de Westersche ontwikkeling bij te houden, en een Oostersche heden tot de onmogelijkheden behoort. Japan kan geen voorbeeld zijn. Japan is geen Oostersch land, zooals onze eilanden zijn. Het heeft bijvoorbeeld een winter, van zoo grooten invloed op aard, ontwikkeling en wereldbeschouwing der Nipponsche bevolking. Japan volgt in hoofdzaak de Westersche voorbeelden en als imitatoren zijn de Nipponners onnavolgbaar. Ook zijn zij gevaarlijk als concurrenten. Doch als imitatoren gewoonlijk één dag bij het Westen ten achter. Ook de Philippijnen en hun bevolking zoo dicht, althans betrekkelijk, bij de Nederlandsche eilanden gelegen, kunnen niet als voorbeeld gelden voor de naaste toekomst in de staatkundige ontwikkeling der bevolking. Voor een groot deel is de Philippijnsche bevolking sinds eeuwen tot het Christendom bekeerd, en dit geloof geeft aan hun mentaliteit een

voorsprong op die van Islamieten en aanhangers van andere godsdienstige beschouwingen, hoe verheven ook.

De Philippijnen zijn dan eindelijk wat zij zoo vurig hebben gewenscht: vrij van overheersching. Maar hoezeer is hun die vrijheid reeds in korten tijd tegengevallen. Het is waar, dat hun volkomen onafhankelijkheid van Noord-Amerika eerst over enkele jaren intreedt, doch nu reeds hebben zij er spijt van het tot de beloofde onafhankelijkheid te hebben gebracht, en Quezon, oude vrijheidsheld, thans president der republiek, is naar Washington overgestoken om te zien of zij niet te vereenigen is met de materieele voordeelen van onder Noord-Amerikaansch gezag te staan en daardoor bijvoorbeeld voor de suiker, hun voornaamste product, in de Vereenigde Staten vrijen invoer te verkrijgen. Maar dit niet alleen: Japan verontrust hen. Op Zuid-Mindanao zijn de Japansche immigranten talrijk en zij geven een voorbeeld wat het is, wanneer men dezen overigens zoo innemend glimlachenden en beleefdbuigenden lieden ergens de vrije hand laat: dan is het met glimlach en buiging gedaan. Tot verdediging van hun onafhankelijkheid tegen het sterke Japan, indien dit een overmeestering zou beoogen, zijn zij niet in staat. Minister Sato tracht allen wien het aangaat wel gerust te stellen ten opzichte van Japans bedoelingen, maar de bescherming van de Noord-Amerikaansche vloot is der Philippijnsche bevolking liever. Zooal begeerlijk, voor de Oostersche volken is onafhankelijkheid, gesteld al dat deze onder het heerschende economische bestuur der wereld, bedreigd, het is waar door Moskovische invloeden van communistischen aard, mogelijk is, een zeer twijfelachtig goed, verwoestbaar als spinrag.

En het Spaansche drama gaat maar steeds door, en erkend moet worden, dat ‘de rooden’, ‘de linkschen’, ‘de regeeringspartij’, of hoe men dan Franco's tegenstanders wil noemen, hun Spaanschen aard doen gelden in een hardnekkigheid van verzet, een doodsverachting, een physieken moed, welke de achting afdwingen ook van hen, die hun overwinning noodlottig achten. Eigenlijk mag men het niet meer een burgeroorlog noemen: aan beide zijden strijden teveel internationale krachten in soldaten en oorlogstuig. Ondanks de zoo moeilijk tot stand gekomen non-interventie-overeenkomst is Italië voortgegaan met het zenden van belangrijke troepenafdeelingen, niet meer vrijwilligers, maar détachementen

der Italiaansche strijdmacht, onder geregeld bevel harer hoofden, voorzien van alle oorlogsbehoeften. Ook is er nu een stelsel van contrôle op den invoer van strijders en strijdmateriaal in werking gesteld o.a. onder oppergezag van twee hooge Nederlandsche marine-officieren. Op hun medewerking werd vooral van Britsche zijde als een hulde aan onze intelligente zeemacht bij onze overheid aangedrongen. Of deze hooge officieren veel voldoening van hun medewerking zullen kennen is een andere vraag. Hoezeer er dan een overeenkomst is van non-interventie: Mussolini, die een zegereis heeft gemaakt langs de kust over de heirbaan van de jonge Italiaansche, van Turkije afgewonnen kolonie in Libyë tot aan de grens van Egypte toe, waarbij hij de in het vroegere verzet tegen de Italiaansche overheersching zoo fanatieke bevolking toesprak als bijzondere beschermer van het Islamietische geloof en zijn erkende hoofden, Italië's fascistische opperheerscher, de 'duce', heeft het openlijk uitgesproken, dat hij in Spanje geen bolsjewistische invloeden zal dulden. Zoodat de oorlog in dat ongelukkige land voor hem slechts kan eindigen met een overwinning van Franco, die trouwens ook door Duitschland als het eigenlijke hoofd der Spaansche regeering wordt erkend. Tusschen Italië en Duitschland bestaat reeds een bedenkelijke innigheid van politieke opvattingen, welke, hoewel niet bepaaldelijk vijandig jegens eenig ander volk, toch niets vriendelijks heeft voor Engeland en Frankrijk. Alle mogendheden doen, wel is waar, haar uiterste best om den vrede voor de eerstvolgende jaren te handhaven, doch de spanningen worden voortdurend strakker en de vriendelijke verhoudingen over en weer steeds koeler. Zeer terecht zei onlangs generaal Miaja, de militaire chef der linksche strijdkrachten in Spanje: 'wij voeren geen burgeroorlog meer. Er woedt een oorlog tusschen ons en het Italiaansch-Duitsche leger, dat geholpen wordt door Spaansche elementen.' Intusschen is de inbezitneming van Madrid door laatstbedoeld leger nog bij lange na niet in zicht. Er wordt bijna dagelijks hardnekkig om gevochten.

Het zoogenaamde hoofd der linksche regeering, welke thans in Valencia toeft, de volksman Largo Caballero, heeft het raadzaam geacht aan een vertegenwoordiger van den Parijschen 'Temps' duidelijk te maken, dat er in zijn land nooit sprake van zal zijn, dat bolsjewisme of anarchie er zullen heerschen. Hij erkende noch-

tans, dat er in Biscaye en in Catalonië, ook in de landstreken welke nog onder linksch gezag staan, veel op lijkt, dat de firma Bolsjewisme, Anarchie en Co. er niet eens de ‘stille vennoot’ is. Ongetwijfeld valt er veel van het sinds lang verouderde en evenals in Rusland onder Czaristisch bewind rotte toestanden aan verwaarloosd grootgrondbezit enz. op te ruimen. Waarschijnlijk zou er een federatie worden gevormd, waarbij de Catalaansche en Baskische republieken onder een eenheid van centraal gezag zouden voortbestaan. Want volledige autonomie verlangen, zeide Caballero, deze republieken niet. Vrede tusschen de beide partijen is echter onmogelijk.

Men moet gelukkig erkennen, dat de Britsche politiek nog steeds een belangrijke factor is tot behoud van den vrede, ofschoon Duitschland noch Italië daaromtrent gemakkelijke onderhandelaars zijn. Op bijna alle punten is men het aan deze met de Fransche inzichten overeenkomende zijde oneens met de twee fascistische mogendheden, en ofschoon dan ook deze, bijvoorbeeld, overeenstemmen ten opzichte van de toekomstige onaantastbaarheid van België - de onze is al dadelijk door onze regeering buiten sprake gebracht, schoon het niet overtuigend blijkt, dat het Nederlandsche volk daaraan bijzondere waarde hecht - er zijn zoovele andere punten nog waarop de belangen, de meeningen, de kuiperijen met elkaar in strijd zijn. Daar is onder anderen de vraag of de monarchie in het zoozeer verkleinde Oostenrijk, zelfs in Hongarije, zal worden hersteld? Laatstgenoemde natie is, men weet het, eigenlijk steeds een monarchie gebleven, maar zonder monarch; Oostenrijk werd een republiek. Doch de ware republikeinsche gevoelens zijn onder de bevolking zoek. Zij zou gelukkig zijn, verbeeldt zij zich, met een nieuwen, door veel droevige ervaringen wijs geworden, hoewel dan nog jongen Habsburger, Otto, die toch wel elken dag dichter lijkt het, het keizersdoel nadert. Ook de verbeelding der werd kan zich zoo moeilijk ‘Wien’ voorstellen zonder keizer. ‘Es giebt nur a Kaiserstadt, es giebt nur a Wien’, zong men voorheen, toen de oude traditiën, geënt op 't Romeinsche Rijk, nog op Rococo-wijze voortleefden. Het is waar, dat het Oostenrijksche keizerschap eeuwenlang meer haat dan liefde in zijn omgeving heeft gezaaid. Behalve in dat veel bezongen ‘Wien’ aan zijn ‘blauen Donau’, waar jonge en oude beenen zoo heerlijk

konden walsen, de ‘Mädel’ zoo ‘fesch’ waren en de ‘Heurigen’ een wijntje, onder groene twijgen zoo zangrijk gedronken - op hun huwelijksreis hebben onze Juliana en Bernhard het nog kunnen ervaren - ofschoon er dan achter dit alles het ‘mene tekel’ stond geschreven van het ‘gewogen en te licht bevonden.’

Maar juist daarom, om den haat, dien het Habsburger keizerrijk in zijn naaste omgeving heeft gezaaid: de volken, welke het in het rond aan het strengste gezag en de afschuwelijkste gevangenschap onderwierp, en die zich thans er van hebben losgescheurd niet uitgebreide landstreken er bij, heeft de jonge, zoo sympathieke Habsburger Otto weinig kans om tot zijn doel te geraken. Ofschoon, ondanks alles, hebben hij en de traditie nog zoovele aanhangers in beide landen: Hongarije en Oostenrijk, dat men zich niet moet verwonderen hem nog eens op één, misschien wel op beide tronen te zien.

Feiten en fantasieen (dames-rubriek).
Mevrouw de staël in haar leven en werk.
(Vervolg van blz. 287.)

In de lente van 1812 aanvaardde mevrouw de Staël haar reis naar Zwitserland. In haar:

Dis années d'exil

geeft zij het verslag van deze wonderbare reis; zij, als verdachte vreemdelinge (men weet, hoe de toestanden toentertijde in Europa waren) voelde zich voortdurend bewaakt, en door spionnen omringd; om uit Duitschland te komen, moest zij, dwars door de Fransche legers heen naar Rusland, niet om aldaar een schuilplaats te vinden, maar omdat hier de eenige zee nog open stond. De geestestoestand van madame de Staël laat zich eenigszins begrijpen; rust had zij nergens, en toen zij eenmaal de grenzen van Zwitserland had overschreden, wist zij wel, dat zij er vooreerst niet meer vandaan zou kunnen. Zij voelde zich smartelijk bewogen, haar lot was onzeker, zij was onrustig en gejaagd, - en het is daarom, dat wij er verbaasd van staan, hoe mevrouw de Staël, ondanks haar gevaarlijke positie, ondanks haar geënerveerdheid om haar moeilijke omstandigheden, nog in staat is geweest op haar reis zooveel en zoo *goed* op te merken, en zooveel heeft weten te onthouden, omtrent de landen, die zij in zoo snelle vaart moest doortrekken, terwijl zij hoogst voorzichtig had te wezen om haar identiteit niet te verraden.

Overal waar zij ging, werd zij, als het ware door de Fransche legers op de hielen gezeten, en ook in Rusland was zij niet veilig, want ook daar was Bonaparte doorgedrongen. Toen zij dit

gewaar werd, dacht zij er eerst in haar ontsteltenis over om naar Constantinopel te gaan en vandaar naar Griekenland, waar zij in die omgeving tevens de Oostersche *couleur locale* zou kunnen bestudeeren, noodig voor haar werk; Richard Leeuwenhart (zooals men weet, mèt Philips II August en Frederik Barbarossa, de held van den derden kruistocht. Walter Scott gaf daarvan een boeiende beschrijving in zijn roman 'The talisman', en onlangs is ook deze belangrijkste kruistocht.... verfilmd.) Maar zij had haar dochtertje bij zich, en deze durfde zij niet blootstellen aan de beproevingen van een dergelijken tocht. En in plaats daarvan, nam zij eindelijk het besluit naar Moskou te gaan.

Op hoogst curieuse wijze heeft mevrouw de Staël het Russische volk waargenomen.

Zij ziet hen slaafsch, bijgeloovig, onwetend en onontwikkeld, maar daarnaast ontdekt zij tal van bewonderenswaardige eigenschappen in hun karakter. De Rus, zegt zij, heeft een ontembare verbeeldingskracht, een groote zachtheid van gemoed, die pikant contrasteert met de hevigheid van zijn harstochten, wanneer die eenmaal zijn opgewekt.

Zij beschouwt dit volk als een meridionaal geslacht, overgeplant naar het Noorden. En, zegt zij, het geeft een zeldzaamvreemden indruk, een moderne beschaving, die gebouwd is op de overblijfselen van het antieke Oosten, een volk, oorspronkelijk bestemd voor een warm klimaat, overgebracht naar de ruwheid en onbarmhartigheid van sneeuw en ijs. Er is in de Russische natuur iets raadselachtigs, iets incompleets (of zouden we moeten zeggen 'overcompleets'?....) iets van de indolente droomerigheid van het Oosten en de onverschillige, fatalistische wreedheid der bewoners van koudere streken. De overige Europeanen kunnen de Russische volksziel nooit volkomen begrijpen; hoezeer wij de Russische literatuur ook bewonderen, (Dostojewski, Turgenjew, Puschkin, Lermontoff, Tschekov, Gogol) er is in hun gezangen en romans altijd iets, wat ons ontsnapt, wat ons mysterieus lijkt, en wat we niet begrijpen, en ook niet navoelen kunnen. En nu komt het ons voor, dat mevrouw de Staël, met fijne, instinctmatige intuïtie, zeer juist den vinger op de geheimzinnige plek heeft gelegd, en een alleszins plausibele verklaring

heeft gegeven, waarom het Russische volkskarakter, dat atavistisch is samengesteld uit niet te vereenigen niet samen te smelten factoren, die in hun ziel als verschillende elementen *naast* elkander blijven bestaan is, zooals het is.

Graag had zij land en volk langduriger bestudeerd, maar reeds naderden wederom de Fransche legers en overhaast vertrok madame de Staël van Moskou, dat achter haar in vlammen opging....

Zij reisde naar Petersburg, doch haar verblijf aldaar was maar kort, want niet alleen wist zij er zich niet veilig, maar zij voelde er zich zeer smartelijk gestemd. Deze schoone stad, met haar prachtige gebouwen, haar aangename gezelschapskringen, met haar vele kansen op verdere groote mogelijkheden, was, vreesde zij, tot ondergang gedoemd. De nationale exaltatie was ten hevigste opgewekt, en dat deze *tegen* haar eigen land, Frankrijk, was gekeerd, vervulde haar met droefheid en vrees. En niet wetende waarheen, vertrok zij naar Zweden, - het geboorteland van den heer de Staël, - en arriveerde te Stockholm, waar zij eenigen tijd verbleef, en haar bekende essay over den zelfmoord schreef. Zij verweet zich, dat zij in vroegere geschriften wel eens te veel den moed geprezen had van degenen, die tot zelfverdediging kwamen. Aanleiding hiertoe was een dubbele zelfmoord van een jong paar onder zeer romantische omstandigheden, en in tegenstelling met de journalistieke pers laakte zij hun gedrag en noemde het een slecht melodrama, en, toegevende, dat in sommige gevallen, zelfmoord onvermijdelijk is, dringt zij aan op grootere zelfbeheersching, menschelijke waardigheid en een dieper verantwoordelijkheidsgevoel jegens de achterblijvenden.

(In La nouvelle Héloïse geeft Rousseau een uitgebreide verhandeling over den zelfmoord, en haalt alles aan, wat er voor en tegen kan worden aangevoerd.)

In het begin van het volgende jaar stak mevrouw de Staël over naar Engeland, waar zij tot haar verrassing, - hoewel zij er wel aan gewend kon zijn, - met een uiterst enthousiasme werd ontvangen, want overal, waar zij kwam, werd het publiek gecaptiveerd door haar beroemdheid, haar geest en haar persoonlijke charme. Dit was haar, vooral in haar oogenblikkelijke omstandigheden een groote troost, en het vriendelijke welkom en

de gastvrijheid, welke men haar betoonde, deed haar zich weldra er geheel op haar gemak gevoelen.

Maar haar gelukkige ontspanning duurde niet lang, een groote smart wachtte haar; het was in Engeland, dat zij de tijding vernam van het verlies van haar tweeden zoon, een jongen met een sterk temperament, dat haar wel eens ongerustheid had ingeboezemd, maar die toch een nobel, teeder en trouw karakter bezat.

Considérations sur la Révolution française.

Na den val van Napoleon kwam er aan de verbanning van mevrouw de Staël een einde, en mocht zij naar haar eigen land, Frankrijk terugkeeren.

Zij schreef toen haar laatste werk onder den bovenstaanden titel.

Ofschoon madame de Staël verschillende gedeelten van dit manuscript aan haar vrienden had te lezen gegeven, waren zij, toen zij dit werk in zijn geheel lazen, verrukt over de imposante grandeur ervan.

Het was, of mevrouw de Staël vanaf een hooger plan had geschreven, zoodat zij alle aardsche gebeurlijkheden duidelijk en objectief kon overzien.

Om dit werk volkomen objectief te kunnen beoordeelen, moet men het geheele leven van mevrouw de Staël in beschouwing nemen, om te kunnen begrijpen, hoe zij het heeft kunnen schrijven.

‘C'est le fruit du passé le plus instructif dans une intelligente occupée d'avenir’, zegt madame Necker de Saussure.

Haar jeugd stond in het teeken der politiek; zij kon de verschillende phasen der revolutie nagaan; zij heeft vrijwel geheel Europa bereisd; zij kon het beleid der verschillende regeeringen en vooral ook dat van Napoleon nagaan. Zij verkeerde dus misschien wel in de allergunstigste positie om een schrijfster van beteekenis te zijn, op de basis van begaafdheid, schranderheid en ‘intelligentia’.

Twee belangrijke motieven noopten mevrouw de Staël dit werk te schrijven. Het politieke leven van haar vader te behandelen,

leek de dochter een heilige taak, en zij beschouwde haar vader en zichzelve als twee pleitbezorgsters voor eenzelfde zaak. En als haar vrienden haar vroegen, waarom zij dit werk schreef, dan antwoordde zij: ‘Ik doe dat ter wille der waarheid, je la pense et je la dirai’.

Hoezeer men dit werk ook bewonderen moet om den inhoud, men kan niet ontkennen, dat de compositie ervan te wenschen overlaat, want dat het feitelijk in drie deelen uiteen valt; een biographie van een minister; de geschiedenis van een veelbewogen tijdvak der Fransche historie, en ten derde een exposé van verschillende regeeringsvormen, terwijl deze drie deelen niet elk afzonderlijk behandeld worden, neen, voortdurend door elkander heenloopen.

Maar al mag er dan geen eenheid zijn in de conceptie, er was in elk geval ‘une admirable unité d'inspiration’. Uit geen enkel ander boek leert men madame de Staël zoo voortreffelijk kennen als uit dit. Men merkt hier duidelijk haar opmerkingsgave en haar doordringingsvermogen, haar nobele gevoelens en haar warme sympathie.

Zij stelt haar vader in de periode, waarin hij leefde, en verklaart daaruit zijn acties en reacties. Of zij een exact beeld van hem gaf? ik heb verschillende malen hooren beweren van wèl.

De historische gedeelten zijn, zegt men, het beste van het boek. Zij verhaalt de gebeurtenissen en hun gevolgen op krachtige, teekenende, gevarieerde en frappante wijze.

Zeer welsprekend, nu eens gracieus en bijna naïef, dan weer ‘terrible et foudroyante’, in haar verontwaardiging, maar altijd helder, waarheidsgetrouw en overtuigend. Geen historicus vóor haar heeft zóó duidelijk in het licht gesteld, welke tirannie en onduldbare misdaden ‘in naam der vrijheid’ er zijn bedreven. Zij memoreert dit alles, zonder vergoëlijking, zonder verzachting, scherp, onmeedoogend, met het doel aan te toonen, hoe gruwelijk-onnodig en vergeefsch dergelijke onmenschelijkheden zijn, die indruischen tegen alle moraal, tegen alle rechtvaardigheid, tegen alle humaniteit.

Maar is zij al verontwaardigd, die verontwaardiging neemt nooit den vorm aan van haat, van toorn. Zelfs niet als zij het heeft over de systemen van een Bonaparte, en als zij gelegenheid

krijgt, haar vaderlandsliefde op het innigst en hartstochtelijkst te toonen.

Wanneer zij komt aan de beschrijving van verschillende regeeringsstelsels, verliest zij evenwel uit het oog, dat het eene land heel anders is dan het andere, en dat, wat deugt voor Engeland, welke monarchie zij ten zeerste bewondert, en welks regeeringsbeleid zij ook in Frankrijk zou willen toegepast zien, wel eens niet voor dit laatste land zou kunnen deugen.

Men kan omtrent deze 'Considération' nog opmerken, dat mevrouw de Staël hier, minder dan in welk ander werk ook, over godsdienst spreekt. Maar de geheele geest van dit boek ademt religiositeit. En ook kan men zeggen, dat in deze geheele verhandeling nooit sprake is van zichzelve, en dat zij zich hier op een volstrekt onbevangen en objectief standpunt plaatst. En meer dan ooit komt hier uit, welk een kernig en schilderachtig talent mevrouw de Staël bezit. En het is waar, zooals mevrouw Necker de Saussure zegt:

'On lit d'une seule haleine ce qui paraît écrit d'un seul trait'.

Een aangename wijze om geschiedenis te schrijven, zoo dramatisch, zoo beeldrijk, en zoo knap in het teekenen van portretten. Zij dringt diep door in de menschelijke natuur, en weet onmiddellijk de sterkst sprekende karaktertrekken naar voren te brengen.

Het succes van dit boek is stellig hieraan te danken, dat madame de Staël werkelijk was, wat men een 'geïnspireerde' noemt, toen zij het schreef.

De schrijver, met wien men het meest geneigd is, haar te vergelijken, is Rousseau; doch nooit is bij haar het geval geweest, zooals bij Rousseau, dat hij sceptisch was in zijn philosofie, dat hij cynisch stond tegenover het leven, dat hij zijn gevoelens, zijn werkelijke, wel eens verbloemde 'puur le besoin de sa cause'. Men mag Rousseau als artist meer geacheveerd achten, zijn werken zijn mogelijk meer doordacht en beter gecomponeerd - maar tegelijkertijd vertoonen zij minder 'bonne foi', méer sophismen, een grootere, bijna farouche' hoogmoed en ijdelheid, en geven blijk van een 'âpre et sauvage caractère'. De menschheid, die Rousseau heette lief te hebben, bestond alleen in zijn verbeelding, het was een ideaal, - maar van de eigenlijke menschheid hield hij weinig.

De charme van mevrouw de Staël ligt voornamelijk in haar argelooze houding tegenover het publiek, de openheid, waarmee zij het tegemoet treedt; soms lijkt zij een kind, dat in haar eenvoud, een volwassen mensch wijsheid bijbrengen wil, die hij oogenschijnlijk niet bezit. Zij wijst hem den weg tot het betere inzicht, en zij doet dit op een zeer vriendelijke, hoogst sympathieke en aangename manier.

Zij heeft een vitale kracht in de weergave van personen, gezichten, gesprekken, gebaren, en al haar figuren leven. Mogen sommige harer werken wat lang zijn, en daardoor wat vermoeiend, dit kan zeer zeker niet worden gezegd van haar laatsten arbeid.

De rijkdom harer gedachten is verrassend. Men neme op ‘het goed valle het uit’ (zooals de Vlamingen zeggen) drie bladzijden van een harer werken, en legge die naast drie bladzijden van een als geestig erkend staand auteur, en men kan er iets om verwedden, dat men bij mevrouw de Staël méer origineele en markante invallen vindt.

Zij zelve zeide eens, aangaande haar werk:

‘Je montrerai, je prouverai, je ferai comprendre’.

JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE.

(Wordt vervolgd.)

Bibliographie

Victor E. van Vriesland. *Herhalings-oefeningen.* - Amsterdam 1935. N.V. Em. Querido's Uitg.-Mij.

Uit Vestdijk's bespreking van dezen dichtbundel (Nw. Rott. Crt. 1 Dec. '35) blijkt welk een groote genoegdoening hem Van Vriesland's gedeeltelijke verschuiving van het ‘abstracte’ naar het ‘terrestrische’ heeft bezorgd. De literator met zijn rhythmisch weergegeven gedachtenweefsels komt in ‘Herhalingsoefeningen’ veel minder voor dan in zijn vorigen bundel ‘Voorwaardelijk Uitzicht’.

Van Vriesland is van huis uit een zelfbespiegelaar. Zijn ‘Ik’ vormde aanvankelijk een kosmos afgescheiden van mensch en wereld. Het hart, de eenvoudigste kamer van het menschgebouw, heeft thans zijn venster geopend. Het intellect doet nog afbreuk. Wie in zijn gedicht nadenkt, schaadt in den regel het gevoel. Bij wijlen echter verschaft zijn intellect de mijmering, karakter en diepte, die de poëtische fraaiheid verhoogen in plaats van verminken. Zijn bewondering voor Paul Valéry laat zich nog steeds verklaren. In het geheimzinnig spel der ideëen, waar de wereld hem niet kan volgen, kenmerkt zich de auteur van ‘Rhumha’ als een eenzame. Van Vriesland doordringt op verschillende plaatsen die begrenzing. Zoowel door het aardsche als door het mystische is Van Vriesland aangeraakt. Ook in dezen Joodschen dichter kan men duidelijk de Spinozistische tweespalt ontdekken. God als begrip, als de som dus van zijn eigen kenmerken, voor de rede aanvaardbaar als elk ander begrip. God als personificatie, lichamelijk, voor de rede niet aanvaardbaar. God als onmiddellijke aanschouwing voor den mysticus voorstelbaar.

Het verbreken van de grenzen en het doornen van het aardsche is duidelijk waarneembaar in het zeer gevoelige gedicht: ‘Avondlijk tweegesprek tusschen den dichter en de harmonica’ (Blz. 34). Het is saamgedrongen en toch volledig in zijn vertolking van noodzakelijke affecten. Gedichten waar ik persoonlijk veel van houd zijn: ‘De oude dichter’ (Blz. 18) en ‘Rive gauche’ (Blz. 38). Boeiend is de gestalte opgewekt door het zielszuivere en directe gedicht ‘Evolution’ (Blz. 19). Met heel veel genoegen schrijf ik het hier voor u over in de hoop dat gij het niet meer zult vergeten.

Evolution.

Une enfant qui bel et bien,
Quoi qu'à sa chair méconnue
Refusant toute venue
D'émoi, se pique de rien,

Parle de brusques accords,
D'angoisses, de nécrophiles
Dont l'extase atroce et vile
Lui prépare une âpre mort...

Mais à peine encor remis
De certaines réussites,
Son esprit transforme en mythes
Les visions d'un coeur proscrit.

Et loin d'avoir estropié
Cette candeur primitive,
Voici qu'enfin elle arrive
Au seuil d'un nouveau passé; -

S'excusant d'infimes tares,
Dont ni l'appel incessant
D'un peureux adolescent
Solitaire ne l'égare,

Ni ce je ne sais trop quoi de
Risible en ces presqu'un peu
Mûres dames, qu'elle veut
Croire aimer chastes et froides,

Afin que, chute, abandon,
Élancement secondaire,
Aux questions judiciaires
D'un stupide et lourd démon,

Il soit riposté dès lors
Par d'habiles monologues,
Où mêmes ses pédagogues
Se taisent dans le décor.

Maurits Uyldert. *De Gletscher.* - Amsterdam, 1934. N.V. Em. Querido's Uitg.-Maatschappij.

De critiek heeft zich van den Bewegingsdichter Maurits Uyldert te gemakkelijk afgemaakt. Hij is een uiterst serieuze werker en een groot theoreticus. Hij is zijn beginsel in zake poëzie trouw gebleven. Zijn gedicht munt ook in dezen bundel uit door beteekenisvolle symbolen. De gletscher leeft eenzaam zonder bestemming en zonder vervulling, verbrijzelend en verscheurend wat in den weg treedt. In ijzige kilte, in mist en in sneeuwjacht weet de gletscher rotsen en bergen te verzetten. Zoo, zegt de dichter diepzinnig, leeft ook de liefde. Zonder weerklank, onvruchtbaar is het werk van de gletscher. Zoo leeft, afgewend van de wereld, de liefde in ons hart, eeuwig en onaantastbaar, ook al wordt zij niet verstaan. Dit is het voorname motief dat op verschillende plaatsen door zijn poëzie heengaat.

De gedichten ‘De Eenzame’ (blz. 35) en ‘De Gletscher’ (blz. 5) zijn voor deze levenshouding typeerend. Het motief van den ijsberg vat Uyldert ook op in het gedicht ‘S.O.S.’ (blz. 11). Zeer oorspronkelijk wordt hier een schip beschreven, dat door de stilte van den nacht tegen een ijsberg aanvaart. De ruime en de onvolkomen wereld, de ontoereikendheid van de liefde en de onbekendheid van

den dood worden hier op vreemde wijze gesuggereerd. Wij ondergaan werkelijk iets van het kille en van de troostelooze, grijze nevels die zich over aarde en zeeën verspreiden. Als een verzoening wenkt de klaarte van den onbereikbaren droom. Deze poëzie verraadt bovendien een grooten ernst en een volleerd vakmanschap. Een mooi gedicht, nobel en licht van taal en fijn van rhythme is 'Zeevlam' (blz. 16). Episch en breed zijn de beide opmerkelijke gedichten 'Capri' (blz. 17 en 18).

Men kan hoogmoedig en achteloos dit werk voorbijgaan. Wanneer gedichten echter van thans, die vooral bekend worden door het geschetter dat er omheen wordt aangeheven, totaal vergeten zullen zijn, zal men verschillende fijne gedichten van de Bewegingsdichters Alex Gutteling, Geerten Gossaert en Maurits Uyldert nog met veel genoegen en geboeide aandachtigheid lezen.

Truus Gerhardt. *De Engel met de Zonnewijzer.* - Amsterdam, 1935. P.N. van Kampen & Zoon N.V.

Jonge dichteressen met opmerkelijk talent zijn op het oogenblik Wanda Koopman, Jo Landheer en deze Truus Gerhardt. 'De Engel met de Zonnewijzer' is een bundel nobele en gestyleerde verzen waarvan de oorspronkelijke en weelderige taalbehandeling onmiddellijk opvalt. Er leeft in dit gemoed een verlangen om mee te bloeien met de bloemen, om eigen driften uit te voeren hoog en schoon als kathedralen en reikend naar den hemel.

Het heel persoonlijk rhythme van deze verbeeldingspoëzie verraadt een sterk dichterschap. Ik verwacht dat op den duur het vers van Truus Gerhardt soepeler zal worden. Niet slechts een schoon en gevoelig taalexempel, maar dit natuurlijk stroomend geheel dat men gedicht noemt. Ik zou zoo zeggen, dat deze dichteres er de macht en de gave ruimschoots voor bezit.

MAX KIJZER

[De Nieuwe Gids. Jaargang 53. Deel 5.]

Dutch poetry and the romantic revival by Dr. J.A. Russell. IV. The vogue of Scott and Byron.

The romanticism of the Romantic Movement has so many meanings that it is quite impossible to define it in a sentence. One looks in vain, it would seem, for any common quality in the writings of such outstanding representatives of the various Romantic groups as Alfred de Vigny, Georges Sand, Victor Hugo in France, as Richardson, Keats, Byron in England, as Burger, Goethe, Heine in Germany, as, Feith, Beets, Perk in Holland. Yet this, far from implying disintegration, simply means that Romance has always been 'reviving'. It is not enough to think of the later eighteenth century as Romantic above all - as some critics, including Professor Kalff, incline to do; nor is it enough to regard the 'return to nature' as the central doctrine - for others, like Schlegel, Coleridge, the better watch-word, undoubtedly, would be: 'Back to Shakespeare'. The original sentimentalists - Sterne, the young Goethe, Rousseau, Post - gave way, to be sure, to other great Romantics, like Scott, like Byron. But not for everyone were even these the culminating points of the entire Movement. They were no longer so for a number of strangely enlightened contemporaries - the mature Goethe, Wordsworth, above all - for whom romanticism was not simply terror, wonder, exaggeration, or mystery, with or without the supernatural, but a recognition of the spiritual element in the human individual, a deep- rooted sense of a material world transfused with spirit. And they were certainly not so for the leaders of the 'Nieuwe Gids-Beweging' who, indeed, tacitly opposed Byron's empty rhetoric and

Scott's shelving of the present for an imaginary past, yet looked on themselves as incontestably Romantic. And, thinking it over today, who would care to say that the sentimentalists, and not the surrealists, would not be victorious in the long run? Yet, while it lasted, the vogue of Scott and Byron was more extensive than anything so far in the course of romanticism.

The strength of the Romantic influence at the beginning of last century cannot be better gauged, I think, than by realizing that it was conjointly exerted by these two writers, in themselves so diametrically opposed in character, temperament, outlook. Scott, thus, we all know, was at his supremest when he was nearest his own country and his own people - in 'Rob Roy', 'The Heart of Midlothian', 'Old Mortality', 'Guy Mannering'; Byron, on the other hand, appeared to greatest advantage when he was furthest away from his country, or at least nearest himself - as in 'Don Juan', 'Childe Harold', 'The Prisoner of Chillon', 'Beppo'. In their approach to history, again, as a subject for their art, no two poets could have been more fundamentally different - Byron really provided no more than picaresque stories in verse, such as 'The Bride of Abydos', 'Lara', 'The Corsair', 'The Giaour'; but Scott delved with infinite resource and patience, and also the deepest personal relish, into the national story, and produced patriotic poems like 'Marmion', 'The Lord of the Isles', 'The Lady of the Lake'. Byron, in a word, was the most subjective of authors, almost more than any other poet reflecting his own personal experiences and emotions; his master was simply - himself. But Scott was, in his methods at least, objective - at all times 'the inquisitive historian', paying homage to Froissart, as to a master. A self-worshipper, Byron; a hero-worshipper, Scott. But apparently the Romantic Revival could carry them both quite easily; for, though they had not the qualities of truly great poets - like Keats, Shelley, Wordsworth, Goethe - far more than these were they men of their age, with a far livelier and, superficially, far shrewder perception of their social environment. Conspicuously as they have lacked high intellectual endowment, they had, nevertheless, the endowment most suited to express their genius - an inexhaustible invention, a formidable memory, a gusto for the human pageant, and an immense power of application.

Hence, in a word, they grew into the most popular writers of their time.

It has been remarked that in the history of narrative there are but two epoch-makers - Cervantes, who did the ancient and beloved art of pure story-telling to a cruel death, and Walter Scott, who brought it to a glorious resurrection. Undoubtedly, it will always count to Scott as his supreme glory that he created the English historical novel. But the author of 'Waverley' had himself but one genuine precursor - and that the author of 'The Lady of the Lake', 'The Lay of the Last Minstrel', 'Marmion'. These works, we know, he did not rate highly, and, apropos of them, once made the remark that 'there is nothing so bad for young people as reading bad poetry'. How completely unlike Byron he was in this respect also, for Byron had every belief in his own genius and accomplishment - though he 'awoke one day and found himself famous', it was probably no more than he expected to do. On Scott, however, the effect was far otherwise. He realized clearly that he was no Milton, no Wordsworth, one dedicated to poetry, but one standing near to the 'norm' of human nature and holding an unqualified respect for received tradition and convention. As it chanced, his renunciation of narrative writing in verse was no severe loss to poetry. Yet, when we read of his reason for doing so - because 'Byron *bet* me... *bet* me out of the field' - we realize more than ever how widely separated in almost every way these two great pillars of Romance during its most intense and spectacular vogue were.

Nowhere, we can say, was this vogue more complete than it was in Holland, conspired thereto by the historical circumstances which for half a century denied it the full privileges of nationality, brought the literary flow to a perilously low ebb, and made revival possible only through the medium of lome great outside force. Paramountly, of course, that force was found in the Romantic writings of Sir Walter Scott - for, though Byron had also his period of supremacy, it was much shorter and proved much less influential. In saying this, of course, we must always remember that Scott's main influence was exerted through his prose, while Byron depended wholly upon verse - including in this the romantic exigencies of his own life and character. Nor, indeed, it is

always easy to separate the elements deriving from the one author and the other - for instance, the scholars who have most exhaustively treated of these respective influences, Dr. Vissink[1] and Dr. Popma[2] cannot always keep from overlapping, as in dealing with the work of Van Lennep, Beets, Hofdijk particularly.

Bilderdijk it was, I think, who was first to realize the way the wind was blowing with regard to Scott; reflected chiefly in his study of his 'Minstrelsy of the Scottish Border' and in his translation of 'The Curse of Moy Hall' as 'De Vloek van 't Burchtslot Moy'. Had the times and conditions been more propitious in Holland, I have even the feeling that he would have filled out his later period with historical narratives more after the fashion of Scott, than of Macpherson and of the 'romances' - rather than, for him, 'ballads' - of Bishop Percy. For Staring and Da Costa, on the other hand, the case was quite different, for though they read a great deal of English, they found little urge withal to attempt any serious study of the peculiar method and practice of Scott. So it was left to the more callow Jacob van Lennep to discover the possibilities for Dutch poetry in this new Romantic field and finally, if by dint of the most outrageous plagiarism, to establish himself as 'the Dutch Scott'.

Like the Scottish writer, Van Lennep opend his literary account with poetic romances; and throughout all his 'Nederlandsche Legenden in rijm' parallels with Scott constantly suggest themselves. But here we are concerned more with the spiritual unity of the two authors than with any exact resemblances in their work merely; and when it becomes apparent how much Van Lennep lacks of the other's local colour, feeling, artistic execution, there seems little need to pursue these more tangible things very far. Briefly 'Het Huis ter Leede' might take rank as a Dutch equivalent of 'The Lay of the Last Minstrel', especially in respect of its Crusading background and its supernatural elements; historically, of course, it covers some of the same ground as 'Ivanhoe', the book which first attracted Van Lennep to Scott. 'Adegild', again, directly reproduces from 'The Pirate' Norna's 'Song of the Reikennar'; the prelude to 'Jacoba en Bertha' is, largely a trans-

1) 'Scott and his influence on Dutch Literature'.
2) 'Byron en het Byronisme in de Nederlandsche Letterkunde'.

lation of the Introduction to Canto III of ‘Marmion’; while the song sung at the Scottish Court by Lady Heron is also reproduced here, being put into the mouth of Bertha. Much more valuable, however, are ‘De Strijd met Vlaanderen’ and the later ‘Eduard van Gelre’, for here at last Van Lennep comes on to the altogether firmer and more familiar ground of national history that is not too remote to serve as an inspiring analogy with the fight the nation was then waging with the Belgians. At the same time these tales might be said finally to prove that Van Lennep lacked most of the essential qualities of his mentor ever to make an outstanding succes of anything in this *genre*. He was *Romantic* more by the easiness of his disposition and his shirking of serious and central issues than by any real ‘genius for history’ and searching powers of analysis. Scott himself was never above the clouds, but he was very much the humorously realistic man of the world. His ideas, too, were local, allowing for no ‘development of doctrine’, but Van Lennep's mind was not even so sturdily earth-bound as this, and its superficiality was responsible for his failure to be fed in the same way by the romantic past and the feudal tradition of his own country. In Scott the magic of his Scottish countryside was always at work - an unsurpassed knowledge of its heroic but unhappy history, its glorious but little-known geography, informs it from beginning to end. But little of that same enhancive glamour - that inspired blend of character, scene and action - comes down to us in Van Lennep. Today, in fact, it might almost be said that the chief result of his poetry is the *harm* which it has done the national literature. For a time it degraded the whole character of the art, fixing upon the minds of a whole generation a vague conviction that poetry was but one of the many *amusements* for the lighter hours of all classes. To begin with, Van Lennep, with no sort of original ability, refused to serve any real apprenticeship to the Muse. Never could he have looked upon poetry as a deep thing, a *teaching* thing, the most surely and wisely elevating of human things. To him, apparently, it was sufficient if he could get away with as much material of Scott's as possible without too much flagrant detection, and, of course, without ever having the intention to make it really his own. ‘We steal from the poets,’ confesses Burton freely, but Van Lennep was not

speaking in that universal sense when he boasted: ‘Sedert bijna veertig jaren heb ik voornamelijk geleefd van roof en diefstal.’ Than Scott, on the other hand, no man ever possessed greater integrity of character. It stood him in excellent stead when editing his famous ‘Ministrelsy of the Scottish Border’, where his reasonably strict conscience never allowed him to play fast and loose with his texts, like Bishop Percy. One trembles to think what would have happened if Van Lennep had been placed among the same textual temptations - not, of course, that he could ever have passed off a composition of his own as an ancient ballad. But - all question of editorship apart - what an inestimable boon for him if he too could have been developed by work on this richly assorted material! In this scholarly undertaking he could not have failed to accumulate an encyclopaedic knowledge of the details of the past, upon which he could then have drawn without effort when he became an historical romancer. If the noble simplicity of the ballads, written for the people, if not always by the people, could not have exerted a wholesome influence upon his style - imparting to it something of the austere bareness of a winswept landscape - then, I am afraid, nothing could have done so. In all great art there must be this salt of the prosaic, and it should have been the aim of Van Lennep likewise to bring such true romance within hail of pedestrian lives, instead of buoying them up for a season with temporary expedients and mere surface values.

‘In his heart,’ somewhat unexpectedly writes Dr. Vissink, ‘Van Lennep perhaps remained too true to the classic principles, however much impelled towards romanticism by the general enthusiasm felt for Scott and Byron by the Dutch, and the approval bestowed by his readers upon his work.’[3)]

Rather different was the course pursued by Nicolaas Beets in his eager attempt to reflect the spirit of Scott in Dutch poetry. Definitely his imitation grew out of an intense personal admiration of the man, a boyish, uncritical yearning to seek back into the same imagined past of jousts and tuorneys, drums and trumpets. But this boundless admiration, like Peter Pan, never grew up; it remained an immature, undeveloped thing, capable only of the

3) ‘Scott and his influence on Dutch Litteratiire’, p. 218.

reproduction of external resemblances and the specious veneer of romanticism. Undoubtedly, with Scott the man even the later Beets could enter into sympathetic understanding, for he possessed the same type of conservative mind, holding a horror of the new democracy - one does not readily forget Mevrouw Ammers-Küller's implied picture of him in ‘The Rebel Generation’ uncompromisingly opposing women's suffrage, something like Scott's rage over the refusal of the warkers in the Border towns to oppose their own enfranchisement. In the world in which Van Lennep lived will and action were also the supreme interests, moving within and from a rigid framework of religieus creed and domestic morality; a world in which there was little room for general ideas, philosophical or psychological, and no room at all for romantic experimentation and ‘states of soul’, such as actuated the younger school of Romantics in the 'eighties. The cold truth is that only the sheer barrenness of the period enabled men of such mediocre talents - and not centrally poetic talents at all - as Van Lennep and Beets to essay the rôle of leading their countrymen at this time into the ways and wiles of Romance.

Beets, it can be admitted without demur, shows even less ability than Van Lennep to revive the past with any of the living fire of Scott. No more than his fellow disciple had he the imagination and the inspired application to steep himself in the period of which he wished to write. Scott by the ‘virtue’ he breathed into the immortal characters he created - belonging, again, almost entirely to the humbler classes, despite his own feudal and aristocratic pretentions - completely contradicted his political and social assumptions otherwise. But Beets proved abundantly that he had ploughed in a foreign field by the greater measure of success he attained when he gave his mind to the lighter study of his own day - his true vein was really reminiscent, and not historical at all. The influence of Scott upon his work is practically confined to the two poetic romances, ‘Kuser’ and ‘Ada van Holland’; but though they are the best metrical tales ever written by him, they are sadly deficient in those vast stores of historic and legendary lore and that bright personal observation which characterise the best passages of ‘Marmion’ and ‘The Lady of the Lake’ - so far, in their turn, behind the great prose romances.

By comparison Beets is simply a minor poet, his emotions second hand and bookish, and one using to little advantage material, not insignificant in itself, but remaining to his untrained mind unfamiliar, and peculiarly unresponsive. For the fact that it is free from the plagiarism and the anachronisms which disfigure the work of Van Lennep we must give him credit, though this is not to say that he understood Scott better or in any higher degree. Beets' absorption with Scott began with his ‘Proeven uit de dictherlijke werken van Walter Scott’ and ended with ‘Het Eeuwfeest van Sir Walter Scott’ - typical pieces of homage both. Who will say that they were not almost the greatest contacts ever made by him with the spirit of his greatest hero of all mediaevalism - Scott himself!

It is in W.J. Hofdijk's work probably that we find the best parallel with that of the great British romancer. Hofdijk, however, made two rather serieus mistakes - in using Van Lennep so much as his intermediary, and in not from the first adopting nis own country for his setting and its proud history for his subjectmatter. Later it is true, he struck out for himself along more independent lines and, with his painter's eye, sensed the interest latent in the historical and geographical landscape of the broad Netherlands, unlike Scott, however, gradually narrowing the range of his vision and finally coming back to the beauties and traditions of his Kennemerland, making to some extent his ‘Kennemerland Balladen’, packed with history and folk-lore, a Dutch counterpart to ‘The Minstrelsy of the Scottish Border’ - the work which Scott began his colossally fertile cultivation of Romance. For Holland this was a needful and noted service, but it was the kind of ‘local history’ with which Hofdijk should have begun his career, not almost ended it. A ‘Jonker van Brederode’ following this period of preparation and initiation would have been a still more complete and national piece of work, and might even have set the seal upon the whole development of Romance in Holland. But Hofdijk was never so wholly wedded to his art to achieve that, and, allowing his standards to be vitiated by too-rapid production, stifled altogether the masterpiece that was perhaps in him.

If Van Lennpe was a greater - or at least more prolific -

follower of Scott than was Beets, the position is reversed when we come to consider the influence of Byron. Properly to understand this influence we must link it up, beyond the writers concerned in leaving some literary trace of their enthusiasm, with the strange social phenomenon of ‘Byronism’. A century ago in Holland this was very common, quite the fashionable pose. To understand this somewhat excessive zeal we must, in turn, realize the state of affairs which prevailed at that time, and how luckily Byron arrived to satisfy so many thwarted aspirations and emotions. In spite of the ‘Pre-Romantics’, the Dutch classical movement had been kept going, officially, long after it was dead. But now the events of the French invasion and the artificial union with Belgium had created a feeling of nervous excitement and an appetite for strong emotion, which Bilderdijk, Staring, and Da Costa were quite inadequate to satisfy. Suddenly the long wars were over and the need for restraint removed. One can imagine the effect of Byron's strong, satisfying, if somewhat theatrical, romanticism. No doubt Byron did not create Dutch romanticism, but he created the Romantic type. Numerous young posers of not always intelligent imitations which were the ‘best sellers’ of their time at once claimed his as master.

In drawing a distinction between Byron and Byronism, it must be acknowledged that all great writers suffer from their partisans. But in this respect Byron was particularly unfortunate - speaking now, not only for Holland, for most parts of Europe which feit his influence. It is right that the poet himself, with his constant attudinising, should be made to bear some responsibility for this state of matters, yet it is rather unfair to use the worse aspects of Byronism as a method of discrediting Byron's writings. The truth is that many of the writers who were most influenced by the English poet were people of littie consequence, and also that, by a curious perversity of criticism, it is upon them that attention is too often made to turn, with the moral: ‘Behold what Byron led to.’

It is clear that various forms of Byronism persisted. In Holland numerous translations and parallels of texts show how extensive was his influence. What is much more doubtful is how far these might be said to represent a real understanding of

Byron's bitter genius, such as, for instance, Alfred de Vigny, came to possess. Were minds so stereotyped, so little melodramatic, so lacking in passion, so little given over to scepticism, as those of Van Lennep, Beets, and Hofdijk, likely to be able to soak themselves utterly in uneasy, declamatoty works like 'Manfred' and 'Cain', in ethically skittish ones like 'Don Juan' and 'Beppo'? Personally, I am quite sure they were not, though, on the other hand, I cannot doubt that they were the best that Holland could do at this rather lean period. But their real conception of poetry was not learned from him - or even radically altered by their contact - and there was never any question of that really potent influence converting any of them into a Lamartine, a de Vigny, a de Musset.

Of the three main Dutch followers, Beets was the most considerable. During his student days his imagination was fired with enthusiasm for the Englishman's verse, and he immediately began a long list of translations - including 'The Prisoner of Chillon', 'Hebrew Helodies', 'Mazeppa'; in many ways the least characteristic poems he could have chosen. As Dr. Popma comments: 'Wij missen *The Giaour, The Corsair, Lara.*'[4] The type of these he reproduced less directly, however, in his first metrical tale, his 'José': 'Hier,' again remarks Dr. Popma, 'is de overanderlijke held van Byron's Muze; wij herkennen het bleeke en droefgeestige gelaat, de donkere blikken, den verachtelijken glimlach om den mond.'[5] The sunny south evidently fascinated Beets as much as it did the roving Englishman, for in his 'Maskerade' he returns to Spain and, though representing the entry of Ferdinand and Isabella into Granada in 1492, manages to introduce some of the humorous touches of 'Don Juan' as well as a number of its more fantastic rhymes. 'Kuser' shows a lessening influence after this and with 'Gwy de Vlaming' it may be said that Beets parted company altogether with this master whom latterly he had shared with Scott. While this vogue lasted he was carried out of himself; he never saw Byron from the inside - and certainly never in himself; he had no 'complexes' of mother-hatred and sister-love, no conflict

4) 'Byron en het Bylronisme in de Nederlandsche Letterkunde', p. 172.
5) Idem, p. 175.

with false forms of social organization, no fundamental dissonance of character. His own marks and expressions of temperament were remarkably placid and untroubled, and, seemingly, to be a truly Byronesque figure you had to have - or find - excuses for ‘letting off steam’. Nevertheless, I do not wish to belittle the worth of these translations made by Beets. When the subject is descriptive, or not too intolerable personal or dangerously subversive of order and the accepted conventions, he is generally at his best, and reaches, I think, high-light with his sonnet, ‘Aan Chillon’, and ‘De Gevangene van Chillon’; the latter splendidly wrought out from the opening lines:

> ‘Diep is 't meer Leman: duizend voet
> Zonk 't peillood, dat het sterk kasteel
> Liet dalen van zijn wit rondeel
> En nederzinken in den vloed,
> Die 't insluit van rondsom;
> En onder 't waterpas der kom
> Was 't wulf, waar 'k met mijn broeder lag,
> Door dikke muren, diepe golven
> Als levende in dit graf bedolven.’

Translation is at best but an imperfect medium through which to convey the essential characteristics of any writer, and that being the way by which the Dutch poets - Beets in some slight measure apart - interpreted Byron, it cannot be said that their work has any particular interest or value for criticism. The influence of the English poet was palpable enough thereby, but it was not really preponderating. It did not serve to provide great national themes, it did not teach the Dutch poets to exalt the sterner appearances of nature and sing of solitude, and it certainly did not impress them with any very savage melancholy, or perhaps even imbue them with any stronger notions of liberty and independence. None of the things for which Byron stood most predominantly found a resting-place in Dutch poetry at all, and therefore his influence must be thought of as quite adventitious and decidedly transitory. If fact, it would be no exaggeration to say that in a frantic and perverse, though sensitive, mind like Baudelaire's his influence would be found most of all to

persist; though there was scarcely any conscious effect to allow it to infiltrate and work its will-'Byrons', like poets in general, are born, not made. For Holland the most Byronesque order of mind that I can think of is Multatuli: had he elected to write in verse I can well imagine that there would then have been forth-coming a 'Manfred' or a 'Cain' in every sense Dutch: a real gesture of defiance from a repressed and misunderstood nature.

The accepted Dutch Byronists were conspicuously lacking in personal idiosyncrasy, as originality, to soar into the Empyrean with high flights of Romantic lyricism, full of sublime disquietude and moving despair. What we now value in their work is simply the evidence of competent skill in versifying, of happy turns of phrase and image, of occasional moments of poetical vision. In these respects, for instance, Van Lennep's quatrain is quite memorable:

> 'Spreek mij nooit van een naam, dien het nageslacht noem';
> Slechts de dagen der jonkheid zijn dagen van roem.
> Voor de mirt en de roos, die haar slapen omzwieren,
> Ruil ik willig uw bundels van palm en laurieren.'

But, candidly, there is far too much that, viewed from any angle, is tamely pedestrian and even inaccurate. Van Lennep can sink just as easily as any Dutch writer into Byron's own 'fatal facility'. So Dr. Popma, showing his false rendering of:

> 'Know you the land where the cypress and the myrtle
> Are emblems of deeds that are done in their clime?'

as

> 'Is het land u bekend waar cypres en waar mirt
> Ons de daden des landaards vertoonen?'

justly remarks: 'Vergelijkt men deze verzen met de oorspronkelijke, dan valt terstond op hoeveel van het poëtische in Byron's aanhef bij Ven Lennep gemist wordt'.[6] Still, let us not forget, how often the original itself was weak, loose, and alliterative, making the labour of perpetuating bad poetry in another language surely the most preposterous, as it was the most redundant, of tasks.

(To be continued.)

6) 'Byron en het Byronisme in de Nederlandsche Letterkunde', p. 356.

Een nacht in Khamaan
Oudaegyptisch religieus droomspel door E.J. Koppeschaar.

DRAMATIS PERSONAE:

CHER.HEB, hoogepriester van den tempel van Thoot[1];
VELE PRIESTERS-DIENAREN;
EENIGE TEMPELPRIESTERESSEN;
DRIE DANSERESSEN VAN HATHOR[2];
EENIGE LANDMETERS EN JONGE DIENAREN.

De handeling speelt in Midden-Aegypte, in den grenstijd van het Oude Rijk (omtrent 2000 jaren voor Christus).

Eerste tooneel.

De open binnenhof van een Oudaegyptischen tempel, den tempel van Thoot. Het maanlicht, blauwig en getemperd, valt zoodanig op den tempel, dat de zuilengang in schaduw is. Uitgang in het midden. Cherheb alleen, - bezig aan en klaar met een reukoffer, terwijl weldra, door de heilige offering gewaarschuwd, de vele priesters van de zijkanten tot hem komen.

1) God van de maan, voorgesteld als Aegyptenaar met Ibiskop, die een gouden maan in zijn hoofdtooi draagt; regelaar van den tijd, heer van maat (maat = Aeg. Thoot) en wetenschap, maker van gewicht en weegschaal, heer van getallen en heilige schrift-figuren. Uit het hier geboden spel moge de Aegyptische wil blijken om eeuwigheids-gedachten te verbeelden en den god van de stille maan als wijsheidsbrenger te eeren; in de tweede plaats de aloude Aegyptische getalvreugde, - mysterieuze becijferingen met getallen, waarvan het bestaan alleen al den primitieven volken wel zeer wonderbaarlijk moet zijn geweest, en welke mystiek in overlevering nooit verloren is gegaan.
2) Als Hat-Horoe = Huis van (den Zonnegod) Horus; godin van den hemel, geefster van Leven en Licht, met koehorens voorgesteld, vgl. de gevende Horen des Overvloeds, Oudaeg. gedachte.

C h e r h e b :
Wierook, laat ons, toovenaren,
Nu in nacht te zamen scharen,
Laat ons om de huizen waren,
Laat ons in processie gaan!
Laat de myrrheharsen koken,
In de wanden weggedoken,
Laat het gouden bekken rooken,
Rooken als een palmespaan,
Die nog narookt aangestoken,
Uitgeblazen, uitgegaan, -
Wierook, laat ons samengaan.

(ziet zijn priesters naderkomen; harpmuziek vangt met rustigen klank veraf aan.)

Tweede tooneel.

Cherheb en de naderende priesters, gevolgd door jonge dienaren, die tegen den muur in schaduw blijven.

C h e r h e b :
Komt dan nader, wijze mannen,
Laat ons breede koorden spannen,

(geeft den dienaren een teeken; zij brengen dan rieten korven aan, waarin zich lange koorden bevinden.)

Laat ons alle schreden bannen
Uit den tempel van de Maan!
Laat ons nu de koorden zoeken,
Laten wij de tooverboeken
Plechtiglijk in linnen doeken,
Doeken mooi-geweven slaan,
Laten wij ze met ons nemen,
Rechtaaneengerijd gaan staan,
Samen dan naar buiten gaan.

Onderwijl de priesters hun meêgebrachte boekrollen in lange gele banden wikkelen, en de dienaren koorden spannen aan de voorzijde

over het heele tooneel om de zuilen heen, die aan weêrskanten even zichtbaar zijn, klinkt de stem van den hoogepriester monotoon verdergaande)

Wikkelt in, o Schriftgeleerden,
Wijze tot uw tekst gekeerden,
Wijsheid van den Witgeveêrden,
Mooigeveêrden Ibis van Khamaan.
Ja, wij zullen koorden vieren; -
Neemt uw tooverformulieren;
Neemt uw heilige papieren, -
Zieners, sieren wij de maan;
Koorden om de tempelzuilen,
Banden voor de Sphinxenlaan -
Laat ons voortgaan in Khamaan!

Alle priesters:
Laat ons voortgaan in Khamaan!

Cherheb

(terwijl de priesters zich formeeren in rijen):

Laat ons voortgaan in Khamaan!

De jonge dienaren

(aansluitende):

Laat ons meêgaan in Khamaan!

(Allen gaan de tempelpoort uit; de gordijnen sluiten.)

Derde tooneel.

Eenzaam landschap in maanlicht; links de buitenzijde van den tempel met de pylonen verkort zichtbaar en rechts in de verte een stad. De hoogepriester te midden zijner priesters-dienaren voor den tempel verzameld. Allen gekeerd naar de stad in de verte.

Cherheb:
O wel somber schijnt ons leven,
Priesterschap is ons gegeven
Om den dag niet te beleven,
Maar de smeuling van de maan.

Ongetelde dagen branden,
Ongetelde zonnen stranden
In verheven avondlanden,
Landen, die aan ons ontgaan;
Als de dagen hoog-op branden,
Zijn wij donker in Khamaan, -
Stil en eenzaam als de maan.

Maar al schijnt dit leven duister,
Wij zien nachtelijken luister,
Hooger diensten onze kluisteren,
Die aan anderen ontgaan:
Want nu kunnen wij niet klagen,
Mogen wij het licht zien dagen
Van de maan en boeken dragen,
Dragen door de Sphinxenlaan,
Dragen door de poort en door de
Gangen van de Sphinxenlaan
Van den tempel van Khamaan.

O wij komen allerwegen
Mooie, diepe schaduw tegen,
Zie de stille tempelwegen,
Zie de groote steenen aan;
Zie de heilige fassade,
Onze witte misgewaden,
Onze boeken, onze bladen,
Nu geheim nog, nu we gaan,
Nu gehuld in linnen doeken,
Linnen doeken van saffraan
Mooi-gewonden omgedaan.

(Eenigen brengen hun boek uit de schaduw en heffen het in het hooge maanlicht)

Onze boeken zijn ons heilig
En in onze handen veilig,
Zeven-, negenvoudig heilig
Onze spreuken aan de maan.

Laat weêrklinken door dees hallen
Beide heilige getallen,
Laat een koorzang van ons allen
Alle wanden tegengaan,
Laat ons somber koorgezang nu
Over alle velden gaan -
Heffen wij te zamen aan: -

Priestergezang van Thoot:
Zeven, zeven, zeven malen
Heilig zijn dees binnenzalen,
Plechtig, altijd eender, halen
Wij de lange koorden aan.

(Bij den hoofdingang staan priesters met de einden der koorden zichtbaar in de handen)

Negen, negen, negen keeren
Veilig zijn de vogelveêren,
Die wij hier als heilig eeren,
Eeren als het filigraan
Van den blauwen hemeleinder,
Blauwig droomend filigraan
In het wiel-licht van de maan ...

(De hoogepriester gaat de poort in. Op een der onzichtbaar gelegen terrassen achter den tempel verklinkt muziek. De anderen wachten.)

Vierde tooneel.

De verzamelde priesters-dienaren. Van een der onzichtbare tempelterrassen komen drie danseressen van Hathor, die zich rhythmisch bewegende naar den achtergrond begeven en zich naar den tempelgevel wenden; priesteressen volgen haar met muziekinstrumenten en spelen, bij den achtergrond gekomen, kalme muziek.

Eerste danseres

(ziende naar den hopgen tempelbouw):

Alle vlaggebanden hangen rustig dezen nacht;
O vol dankbaarheid

Hebben wij den koning van de stad
Een groet gebracht.
Rust en majesteit,
Heerlijke bezonnenheid,
Eerbied en bescherming hebben wij gezien vannacht; -
Zing mij, Hathors danseres, is onze hoogepriester
Niet een groote toovenaar?

Tweede danseres:
Ja, de hoogepriester is een groote toovenaar,
Die den tijd kent en de nachten van te voren;
Hij is Schriftgeleerde, Rekenaar,
Hem zijn machten, die den hoorders niet behooren,
Hij, de wijze, zoon van Zósor,
Kleinzoon van Imhótep...

Derde danseres:
Stil, daar is de hoogepriester,
Daar is Per-o-hótep,
Zie hij is nu met de sluiting klaar.

Vijfde tooneel.

Cherheb. Priesters. Priesteressen. Dienaren. De drie danseressen van Hathor rusten op een ivoorkleurige bank op den achtergrond.

Cherheb

(naar voren komende):

Alles, alles is volkomen
Naar mijn woorden uitgekomen,
Droomuitleggers zijn gekomen,
Hoorden mijn gedachten aan,
Noemden zich mijn wichelaren,
Maar wie toen ook met mij waren,
Niemand kon mijn droom verklaren,
Dien ik droomde van de maan; -
Is het nog de zaaitijd niet, wij
Moeten in processie gaan, -
Zóó heb ik mijn droom verstaan.

(buigt het hoofd een weinig, zich bezinnende)

Nachtelijke bloemen siddren
Neêrgeloken in het midden
Van de voorlaan, waar we bidden,
Bidden tot de groote maan, -
O de tempelgaven loven
Door de stilte beide hoven,
Zie het mooie licht erboven,
Teêre glansen van de maan;
Mannen, laat ons treden in het
Koele licht der gouden maan;
Loven wij nu Thoot de maan.

(Muziek vangt aan met volle harpakkoorden)

C h e r h e b

(alleen):

Heer van nacht en alle sterren,
Uwe priesters, goud en myrrhe,
Vreemde zoete geur van verre,
Veêren loven in Khamaan
Uwe mooiheid in aeonen!
Deze hooge propylonen
Mogen Uw terreinen kronen,
Zonen van Aegypte gaan
Langs de gele muren, waar het
Mos niet groeit, en bidden aan,
Thoot o maangod, Thoot o maan!

K o o r v a n p r i e s t e r s :
Heer, die nacht en sterren regelt,
Heer, die met Uw rust bezegelt
Wat in dagen wordt ontregeld
En door vuur tenietgedaan:
Gij zijt eeuwig en wij wanen
Ons in gouden wonderlanen,
Als wij door Uw vaste banen
Uwe leiding ondergaan,

Als wij door Uw hooge wijsheid
Uwe leiding ondergaan,
Thoot o maangod, Groote maan!

Cherheb:
Wat wij werken over dagen,
Wat wij in gedachten vragen,
Wat wij ordenen en schragen,
Dat het langer zal bestaan:
Niets kan Uw macht evenaren, -
Over ongetelde jaren
Zult ge Uw macht nog openbaren,
Waren zal de hooge maan:
Uw kleinood o maangod, dat zal
Dan nog aan den hemel staan; -
Dan zijn koorden lang verdaan.

Koor van priesters:
Maar, o maangod, hoor ons zingen,
Hoor ons naar Uw zegen dingen,
Zie ons hier de handen wringen,
Wees met onzen wil begaan!
Laat ons choorgezang weêrklinken,
Laat het niet in dofheid zinken,
Laat het Uwen vrede drinken,
Drinken sterkte van Uw maan,
Vrede van Uw rust en mooiheid,
Vrede van U, hooge maan,
Thoot o maangod, Thoot o maan!

Cherheb:
Roovers zullen ééns zich keeren
Tegen teekens, tegen veêren,
O zij zullen wreedheid leeren,
Lachen om een gouden maan;
Wat met heilige macht gemaakt is,
Wat door sterken muur bewaakt is.

Wat door banden vastgehaakt is,
Raakt in smeltkroes, wordt verdaan,
Zonder eerbied voor wat mooi is,
Raakt in smeltkroes, wordt verdaan,
Naam van Thoot, o Thoot, o Maan.

Koor van priesters

(zich wendende naar den tempel):

Heilige figuur van Ibis,
Zwart-met-witte vogel Ibis,
Kraangelijke vogel Ibis,
Uwe tempel wordt verdaan,
Tijd en vreemde roovershorden
Zullen alles doen verworden
Wat een duizendjarige orde
Aan bordentekst heeft welgedaan, -

(zich wendende)

Zij het één ding niet, Uw naam o
Maangod, één ding niet o maan,
Thoot, Uw naam, Uw naam niet, maan.

Onze liedren, ze vergalmen,
Onze vaten, ze verwalmen,
Onze schrijnen, o we talmen, -
Zien zìj duizend jaren aan?
Onze prìjzing moge blijven,
Teksten, waar we daags aan schrijven,
Mogen onze vreugde stijven,
Stijven onzen vreugdewaan,
Waan, dat wij Uw naam bewaren,
Ra-vergelder, Hemelnaam,
Eere Thoot, den God der maan.

(Zeven priesters gaan om het gebouw de terrassen op, na stille samenspraak met den hoogepriester.)

Zesde tooneel.

De priesteressen spelen een tusschenspel. De hoogepriester staat als wachter voor den tempel in het midden van de overige priesters, die wachten. Verder als voren.

C h e r h e b

(treedt een pas voorwaarts):

Mannen, laten wij de huizen
In de verte straks omsuizen
Met gebeden, uit de kluizen
Van het dagekleed gedaan;
Laên wij eerst een droomformule
Kiezen, mannen, - een formule,
Magiërs, een droomformule
Jubelen en verder gaan;
Groote Cher-heb[1)] heeft zijn dienaar-
Priester grooten raad gedaan; -
Mannen, geeft mij boeken aan.

O hoe duizelden de jaren
Om de taak van toovenaren,
Goede teksten te bewaren
In den tempel van de maan
In de kist der Vogelveêren,
Die wij naar het Oosten keeren,
Teksten, die we trouw kopiëeren
Om de jaren te weêrstaan;
In gekleurden steen verborgen
Moest hun mooiheid voortbestaan,
Moest hun woord zijn welgedaan.

(De priesters hebben hun in gele banden omwonden pakketten aangedragen, die de hoogepriester tot een kleinen toren helpt opstapelen; de pas weggegane zeven priesters zijn teruggekomen met steenen en zand, dat zij hebben doen storten en vlakmaken door eenige dienaren.)

Stapelen wij nu een toren,
Laên wij hem met steenen schoren,
Niemand kan den bouw verstoren
Dan de Heer der groote maan.
Hoog, hoog zullen wij hem bouwen,

1) Naam van de maan als priester-toovenaar.

Wankeling moet ons benauwen,
Hoogmoed, hoogmoed, wie zal rouwen
Om den val... Vooroverslaan
Straks de boeken, onze boeken,
Waar we in zaaiden alle Graan.
Dat we gaârden voor de maan.
Mannen toovenaren, trekken
Zij dan kringen om de plekken,
Waar de pakken liggen, wekken
Wij de landmeters dan aan.
Laten wij de maan beloonen,
In haar licht haar rust betoonen
Aan degenen, die daar wonen,
Wonen in de stad Khamaan:
Eénmaal is dat welgedaan.

(De stapel heilige boeken valt om en alle priesters deinzen naar den tempel heen. Het maanlicht krijgt een violetten schijn. De speelsters grijpen treurige akkoorden in haar harpen.)

Eerste danseres

(oprijzende in den achtergrond, ziende naar den bouwval):

Wij zijn tempeldanseressen,
Dragen gouden toovermessen
Aan een kralenkoord.
Welomwonden, welomweven
Zijn de tooverboeken omgevallen;
Maar door sterken band omgeven
Is hun val niet hard geweest...
Ik, de danseres van Hathor, hoorde
Duidelijk den doffen slag, dien ik zag.
Dezen nacht nog zal de hoogepriester
Uit de boeken voor gaan lezen
Tekst, die telkens een der toovenaren
In zijn tooverboek heeft neêrgeschreven,
Want ik zie de landopnemers naderkomen.

Zevende tooneel.

Landmeters komen en doen zwijgend metingen met groote passers en meetpalen in het zand, waar de boekentoren ligt omgevallen. De priesterrijen voor de tempelfassade en de eerste danseres van Hathor zien toe.

Tweede danseres

(naderbijkomende):

Wij zijn tempeldanseressen,
Dragen gouden toovermessen
Aan een kralenkoord.
Welomwonden, welomweven
Zijn de tooverboeken omgevallen;
Maar door sterken band omgeven
Is hun val niet hard geweest.

(Cherheb komt nader, gevolgd door priesters en dienaren)

Zie daar komt de hoogepriester
Naar den verstgevallen bouwsteen,
Ziet, nu zal de hoogepriester
Spreuken hieruit voor gaan lezen,
En zijn dienende genooten
Zullen nog een zestal doen bij dezen, -
Want uit zeven boeken zal hij voor gaan lezen.

(Alle boeken worden opgenomen.)

De drie danseressen van Hathor:
Wij zijn tempeldanseressen,
Dragen gouden toovermessen
Aan een kralenkoord.
Welomwonden, welomweven
Is de toovertoren omgevallen;
Door een sterke stof omgeven
Is de val niet hard geweest.
Nader hooge manepriester,
Nadert Hathors danseressen,

Altijd is het óns gegeven
Deze spreuken vrij te maken.

(De derde danseres verbreekt met haar gouden toovermes de verzegeling van het pakket, dat de hoogepriester haar voorhoudt, en de drie danseressen dan ieder gelijktijdig dus in twee keeren insgelijks de zes van zijn volgelingen.)

Koor van priesters:
Zie, wij hebben nagemeten
Wat de boeken ingebeten
Hebben in het zand en weten,
Welke teksten ge op moet slaan.
Wikkelt los de linnen banden,
Jongens, brengt uw rieten manden,
Doet de windsels in de manden,
Banden zeggen ons waaraan
Wij de ceremonie kennen,
Hoe wij in processie gaan,
Hoe de naam is van de maan.

(Alles gebeurt dienovereenkomstig.)

Cherheb

(ziende naar den grond):

Schoeisel van papyrusbiezen,
Laat ons mooie namen kiezen,
Laat ons vrij en stemmig kiezen,
Laat ons dán den hof uitgaan.
Meters, noemt ons nu getallen,
Geeft ons onderwijzing allen,
Hoe de boeken zijn gevallen,
Hoe de stand is van de maan!

Koor van landmeters:
Over vijf en veertien jaren
Staat net eender zoo de maan
Aan den hemeloceaan.
Cherhebs barke zal er varen:
O laat ons dat beeld bewaren

Van den tocht der zevenmaan.
Acht keer mochten wij er passen,
Laten wij ons hart verrassen,
Wijsheid, die zij ons vertellen,
Doet een grooten tijd ontstellen,
Twee maal drie maal zeven eeuwen.

C h e r h e b :
O, ik hoor een vogel eenzaam schreeuwen.

(ziet over den hemel)

K o o r v a n l a n d m e t e r s :
Eenzaamheid, gij doet de velden schrikken,
Nu wij cijferen en over wijze dingen wikken.

C h e r h e b :
Laten wij door schrift genezen,
Laten wij nu Cherhebs wezen,
Laten wij de stad belezen
Met een hooglied van de maan:
Magiërs, komt nu te zamen,
Noemt hem Chonsoe[1)], noemt hem namen,
Noemt hem Echmoet,[2)] noemt hem Amen,[3)]
Noemt hem heilig onze maan, -
Maar laat onze tooverkunsten
Voor de stad zijn welgedaan:
Rust en vrede brengt haar aan!
Priesteressen, maakt u vaardig,
Begeleidt nu zacht en waardig
Met uw rhythmen eigenaardig,
Dat ze niemand hier ontgaan;
Mandendragers met de banden,
Geeft ons weêr de tooverbanden...

1) Als nachtelijke Reiziger aan den hemel; zoon van Ammon en Moet.
2) Als zoon van Moet (= Moeder, en wel van de Aarde) godin uit de drieheid van Karnak: Moet, haar gemaal Ammon-Re en Khonsoe.
3) Als Ammon (= Verborgene), de onzienlijke macht, die alles leidt. Ammon-Re werd personificatie van die macht met de zichtbare zon (in het Aegyptisch = Re) als symbool.

Ziet! Bezweringswoorden krachtig
Maakten de oude banden prachtig,

(Verkleurd zijn de banden, als zij worden uitgenomen)

Prachtig roze tooverachtig,
Toont hun glorie aan de maan.
Laten wij den stoet formeeren,

(Allen rijen zich aan de gekleurde banden)

Laten wij ons éénmaal keeren
Tot den schrijn der Witte veêren
Van den Ibis van Khamaan.
Geestelijke medicijnen
Moeten aller geest verschijnen
Uit een wereld vrij van pijnen,
Zie de weêrgalooze maan.
Ik, ik zal nu voor gaan lezen
Droomgezichten, die de maan
Schonk den zieners van de maan.
Priesteressen preludeeren,
Nu, nu zal ik reciteeren,
Wat ik steeds zal reciteeren
Heel den omgang door Khamaan,
Nu vereenigd, vastberaden,
Door mooi-vastgeweven draden,
Hoort o heilige gewaden,
Tooverbladen, zegezwaan,
Aziatische topazen,
Khefrens[1)] groene tempelvazen,
Hoort mijn reciteering aan:

(De hoogepriester leest uit het eerste boek):

Zij geprezen, heilige! Veilig in dees stillen nacht, veilig, veilig voor Uw heiligdom, veilig voor Uw wachtende pylonen om te zeggen van Uw hooge macht!

1) Khefra (bij Herodotus Chephren), geweldig koning uit het Oude Rijk van Aegypte, vierde dynastie (bij benadering 3000 jaren voor Chr.), bouwer van de tweede pyramide van Gizeh.

In het mooie Rijk der pharaonen mogen Uwe priesters wonen, mogen Uwe voeten tronen op de pijlers van de godenwacht!

Zal de havik ooit zijn vlerken kunnen sturen naar de werken, die Gij voor onze oogen bracht? Diepe, violette kleuren, palmen, riet en tempeldeuren mogen aller hart verheugen, vreemde zoete wierookgeuren mogen over alle wegen stuiven en met vrije, volle teugen vredebrengend over verre huizing gaan... Laat ons om één gave vragen, die geweldig is. Heer, hoor ons aan; geef wie slapen goede dagen, moge deze droom zijn welgedaan ...

(leest uit het tweede boek)

Heer van de maan, is Uw naam verborgen?

In het Oosten daagt een nieuwe morgen. Laat mijn hart U Nieuwe Morgen noemen.

Als wij U met dank noemen, zal de slang van donkerte niet komen en met groote vlerken de maan niet willen worgen.

Gij heilige, zijt ons hartelijk geliefd, o heilige, - Gij heilige, zijt ons onze vreugde, o heilige. In Uwe schikkingen zijn wij veilig. Gij houdt de leeuwen der woestijnen bij hun holen. Dauw geeft Gij aan de kruiden, droomen aan degenen, die onder Uw macht zijn. Hoog sta Uw eeuwige sterkte, Heer, in de harten van allen van maan tot maan.

(leest uit het derde boek)

Ja wij leeren Uw naam, ja wij noemen U met vele namen. Gever zijt Gij, Goede gever. Als het Uw wil is, voelen wij ons gelukkig. Als het Uw wil is, gevoelen wij ons vrij. Als Gij over de aarde licht verbreidt, als Gij aan den nachtelijken hemel staat, - geeft Gij ons de mooiste droomen, als Gij, Hooge gever, wilt.

Heer, die ons mooie droomen geeft, Heer, geef ons volk een waaier van Uw wijsheid.

(leest uit het vierde boek)

Gij ziet over alles, Gij ziet in het Oosten, Gij ziet in het Westen, Gij ziet zeeën, rotsen, tuinen, woestijnen en rivieren. Gij ziet, hoe het logge nijlpaard tot in verre verten tusschen krokodillen schuift en waar de ichneumon en de wezel woont; Gij ziet kameelen en

lossen, Gij ziet dieren en oorden, die ons door boden bekend zijn; Groote macht aan den hemel, geef ons weêrkaatsing van Uw macht.

(leest uit het vijfde boek)

Gij zijt Heer van de heilige katten, Heer van de giftige slangen, Heer van de koeien en alle stieren, Meester van de slapende vogels, van de bonte vlerken, die met zoo sterke kracht kunnen slaan en de dragers verheffen.

Gij zijt de redder van de nachtelijke duisternis, die heerschen zou op aarde; Gever, Groote gever, Heer, die nacht en maan bestiert, Groote, hooge hemelgever, hoor Uw dienaar;

Maanlicht geeft Gij allerwegen, heilige; stilte van den nacht, die we hooren, als de leeuw huilt en een echo velden en ravijnen overgaat.

Heer, geef ons allen verhooring: geef ons vrede bij dag...

(leest uit het zesde boek)

Nacht geeft Gij aan alle groen, licht geeft Gij den nacht, rust geef aan de zielen onzer stedelingen. Er zijn boden aan ons, die de stad bij dag doorkruisen, er zijn daden in de stad van o zoo smartelijke rusteloozen.

Heer van den nachtelijken hemel, geef hun licht van Uw rust, o heilige, goddelijke ordenaar en veranderaar, geef ons volk een gave van Uw hooge rust.

Zoo mogen wij U bidden, Rust, kom in ons allen, laten alle stedelingen, alle denkenden leeren van de heilige velden, die U zijn, van de heilige, heldere, hemelsche velden, die de zieners van den dag vervagen door haat en begeering.

(leest uit het zevende en laatste boek)

> O maan, o nacht, o Heer van het Licht, hoor ons aan;
> Neem, neem, neem de stem van Uw dienaar aan:
> Geef ons vrede, vrede van Uw hooge rust,
> Rust en wijding van noode bij dag en bij nacht:
> Groote, groote, groote Droomenbrenger,
> Broeder van allen, Brenger van licht.
> Weêrspiegelaar van Nieuwen dageraad, Uw naam is Rust!

(de hoogepriest sluit het laatse boek).

A l l e n :
O maan, o nacht, o Heer van het licht, hoor ons aan!
Neem ons aller stemmen aan:
Geef ons vrede, vrede van Uw hooge rust,
Geef ons van Uw droomend bovenaardsche rust:
Zoo zullen wij Uw mooie, Uw mooie Stad omgaan. -

(Allen treden af van het bordes van den tempel en trekken weg naar de Stad in de verte. Muziek speelt zacht; langzaam sluiten de gordijnen.)

Einde.

Het gedicht door Max Kijzer.

Een dichter biecht.

Hij verklaart niet volgens de gewone verstandelijke methode; hij openbaart.

Elk gedicht is saamvattend teeken, plaatsbepaling van mensch en ding in de ruimte, hun verhoudingen tot elkaar, met de exacte preciseering van het getal èn organischen inhoud. Als symbool is het kosmisch, dus irreëel in den gewonen zin van het woord. Als taalproduct is het bestendig waarneembaar, dus existeert het. De inhoud van een gedicht is nawijsbaar in het samengaan van feitelijke noembaarheden en een typischen toestand van de menschelijke ziel, die men met sfeer (stemming) het beste kan benaderen en die in de taalformules tot uitdrukking komt.

In iederen mensch zijn krachten aanwezig die hij zelf niet kent. Voor het groote verraad van zichzelf aan anderen zorgt het onvervangbare, plasticeerende woord. De raadselen onzer meest verborgen aandoeningen komen door een ruimtelijke reactie in den tijd te voorschijn. De aarde ontketent het tijd-overschrijdende.

Een gedicht is een op zichzelf bestaande eenheid, die door middel van het primair abstracte: de taalplastiek, leven suggereert. Het taalgelaat, waartoe de interpunctie, de woordplaatsing, de kleur van inkt en papier en de vorm van de letter eveneens behooren, is aan de feitelijke en atmosferische inhoudelijkheid verbonden als de huid aan een lichaam. Zooals de huid van mensch en dier het uiterlijk: schoonheid, leelijkheid, jeugd of ouderdom mede bepaalt, zoo zorgt de taalplastiek voor het physiognomische gedeelte van het gedicht.

De huid van een mensch bijv. is uiterlijk en tegelijkertijd meer

dan uiterlijk, want de voorstelling die men van een menschexemplaar verkrijgt is evenzeer aan de huid gebonden als aan de modeleeringen van neus, borst, spieren, kleur der oogen enz. Een gestroopt, mooi menschexemplaar geeft toch een geheel anderen en bepaald veel leelijkeren aanblik dan een gaaf exemplaar van den mensch. Een gestroopt, mooi exemplaar zal door ons spontaan reageerend aesthetisch waardeeringsvermogen leelijker bevonden worden dan een leelijk exemplaar, waar de huid nog gaaf aanwezig is. Doch we behoeven zoo ver nog niet eens te gaan. Elke verminking van het uiterlijk, van datgene wat wij onmiddellijk als buitenkant gewaar worden, zal een vermindering van onze, schoonheidswaardeering voor het geheel ten gevolge hebben. Een totale verminking doodt het leven, omdat het zoogenaamde uiterlijk altijd meer is dan buitenkant. Het behoort tot het volledige leven, tot de totaliteit van een dierlijk organisme bijv. Een analogen toestand treffen wij nu bij het taalorganisme aan dat wij gedicht noemen. Zijn (taal)-vorm is van zijn (feitelijke en atmosferische)-inhoud niet te scheiden.

Kloos en zijn mannen hebben ons deze oer-waarheid het eerst voorgehouden. Kloos heeft ons dit bijna tastbaar bewezen én met zijn sonnetten én met zijn aesthetische formules. Het is de belangrijke erfenis, die de Tachtiger eens zal nalaten. Waar de stijl van het gedicht verminkt aanwezig is, de taal rhythmisch of plastisch hapert, beteekent dit onherroepelijk: inkrimping van het poëtische leven van dit vers. Beschadiging van het gedicht-gelaat verwekt spontaan vermindering van onze algeheele aesthetische waardeering. Taal-onvolkomenheid suggereert onmiddellijk levensonvolkomenheid. Waar de emoties en sensaties zich het meest volkomen weten te dekken door het Woord, dat wil precies zeggen: waar zij de kleuren en de klanken verkrijgen die zij behoeven, kan men van een harmonische kunstprestatie spreken.

Zonder taalmacht, hoe groot de fantasie ook zijn moge, geen harmonische grootheid. Zonder fantasie, hoe groot de taalmacht ook blijken moge, komt nimmer een kunstwerk, dus een werkelijk gedicht tot stand. Het surplus dat een kunstvoorwerp bezit op een gewoon voorwerp is de scheppende kracht van den maker, die erin tot uitdrukking komt. Het surplus van een gedicht op

een rijm is eveneens de fantasie, het creatieve, dat zich erin verwerkelijkt.

Een gedicht bestaat uit acoustische, muzikale en uit visueele, plastische elementen. Het is somtijds overwegend plastisch, somtijds overwegend melodisch. Een schitterend harmonisch samengaan van beide treft men aan in Gorter's Mei, de Jeugd-sonnetten van Kloos en De Modderen Man van Karel van de Woestijne. Overwegend melodisch zijn enkele verzen van jan Engelman, plastisch is het gedicht van Slauerhoff en Marsman. Melodisch is Verlaine, plastisch Stefan George.

In de fantasie wordt het leven vergroot, de nacht tastbaar, de droom concreet. Grenzen verdoezelen, de ziel haalt adem, het voorwerp wordt magisch. Een nuchtere lantaarnpaal leidt een heroïsch leven in de eenzaamheid van den nacht. De horizon wordt zichtbaar. Verhoudingen vervallen, het eigen ik wordt gefixeerd als een punt in de ruimte. Nieuwe verhoudingen vragen om uitdrukking. De mensch tot de aarde, de aarde tot Mars, het hemelruim tot God. De wereld wordt welluidend, de lucht oker, fantastisch vuur de daken der huizen in de zon. Men keert terug tot mineraal en kristal. Het herinneringsvermogen wordt occult, het verlangen metaphysisch. Met de fijnste van zijn nerven voelt de kunstenaar zich verplaatst in het volkomen leven dat eens moet geweest zijn, zonder lust en verlangen, zonder pijn en vertwijfeling. Het gehoor wordt duizendvoud en het gezichtsvermogen eveneens.

De naar binnen geprojecteerde waarneming voert tot aesthetische gewaarwording. Deze laatste heeft de zucht tot veruitwendiging als metgezellin. Het creatieve element maakt het kijken tot zien, het visueele tot het visionnaire. De fantasie verbrijzelt elken dam; elke maat zou inderdaad overschreden worden, maar.... even dwingend als de neiging naar het ongebreidelde is de macht om dit teveel te beperken, terug te dringen tot de juiste maat die het kunstorganisme behoeft.

Het gevoel is het zout van het leven, de fantasie het zout van de kunst.

Het verbeeldingsleven is de werkelijkheid van den kunstenaar. Geen cerebraal aangelegd mensch, al is hij met het rijkste vernuft gezegend, zal deze fata morgana van de ziel ontdekken.

De kunst wortelt in de sexualiteit. De drift van sexueele ontwaking en daad herkent men ook in de vervoering van den heilige en den kunstenaar. Het is het natuurlijke bestendigings- en vernietigingsproces van het leven en van de gechargeerde en gevormde levensessentie die men kunst noemt.

De aandrift tot creëeren mag tot een innerlijke opvlamming aanleiding geven, alle sluimerende, geestelijke en physische krachten wakker roepen, zooals een woud verheerlijkt ontwaakt op een zomerochtend - de kunstdaad kan in volkomen ziels- en lichaamsrust geschieden. Als elke kunstdaad onttrekt een gedicht zich aan elk ander criterium dan het aesthetische. Nooit kan een gedicht bijv. triviaal zijn, uitsluitend doordat de woordkeus gewaagd erotisch is. Wanneer het eerlijkheid en daarmee een deel van de waarheid uitdrukt in geboetseerde taal, wanneer het fantastisch verbeeld en het in woordteekens levend gemaakte verlengstuk is van ziel en lichaam, is het goed. Technische fouten en andere gebreken zijn hinderlijk, de fantasie beslist.

De fantast is vrij, zooals niemand ter wereld vrij is, gedreven slechts door de scheppende macht van zijn temperament dat zijn eigen wetmatigheid ontplooit. Noodzaak is zijn motief, schoonheid en waarheid zijn geloof.

Het gedicht is de in taalplastiek geopenbaarde ontroering van den fantastischen mensch. De dichter hoort waar hij niet naar luistert, ziet waar hij niet naar kijkt. Het leven maakt hem dronken, de fantasie oproerig, de gedachte aan den dood stil. Het gedicht is een taalmeteoor. Het meldt zich onverwachts en volkomen, streng van lijn, wisselend van gloed, juichend van toon of bezonken en vergrauwd als een nachtvogel. Een kreet is het, een preveling, ootmoedige vraag om een streng Gericht. In het gedicht heeft het eeuwige zich een moment vertijdelijkt.

Wie kaatst moet den bal verwachten door Eva Asscher.

De ‘Rousseausche’ vrijheid voor het kind door slechts enkele uitgelezenen bevat, vierde des ondanks kort na den oorlog van 1870 bij de modernen in ons land hoogtij.

Moeders streven daarbij werd nog aangevuurd door dien classieken Vader met zijn lauwheid er tegenover.

Zij had de ‘Rousseausche’ vrijheid, leidende tot zelfstandigheid, gepaard aan de onverbiddelijke verantwoordelijkheid, wel juist voor oogen; maar haar gevoelig, hypervrijheidlievend kind behoefde het onafgebroken voorbeeld en de herhaalde zuivere leering, om zich in dit lang nog niet vrije wereldbestel te kunnen handhaven.

Dit groeide Moeder door haar zwak gestel nog wel eens boven het hoofd.

Op mijn vrijbuitersallure was het conservatieve millieu, waarin ik verkeerde allerminst gesteld. Daarbij kwam nog, dat Moeder de jongste was van acht kinderen en Vader was de oudste en met negen stuks broers en zusters begiftigd.

Gevolg een opvoedersbent van oudere neven en nichten, die zich mede in het gelid stelde en nu en dan haar duitje in het zakje wierp. Waartegen ik uit mijn aard van leer trok. Zelfs de vrienden van mijn negen jaar ouderen broer lieten zich niet onbetuigd. Vooral, waar het ging om hun zedelijkheids Apostolaat. Moeder verkneuterde zich in mijn rebellisch verweer, doch kantte zich niet tegen haar welkome hulp. Ze beweerde eens, dat ze na

een catastrophe bij mijn thuiskomst uit het bellen reeds mijn stemming kon opmaken. Wat verklaarbaar is.

Hoe ouder ik werd, hoe minder ik de bemoeizieken verdroeg.

Elken Vrijdagmiddag waren we om twee uur vrij van de school. We trokken dan op naar den boekhandel 'Minerva' in de Warmoesstraat om de uitleenboeken te halen, welke we ter aangename verpoozing van den avond en den Zaterdag hadden uitgezocht. In die uren werd de winkel bestormd en we moesten heel wat heen en weer drentelen om een beurt te bemachtigen. Jammer, dat de winkel juist in het minst kuische deel der straat was gelegen en nog meer te betreuren was het, dat sedert korten tijd mijn broers oudste vriend schuin tegenover 'Minerva' een kamer bwoonde.

Van je vrienden moet je het hebben. Hij kreeg zus en mij gauw in den kijker. Vreesde hij, dat we nog meer dan 'Wijsheid' zouden opdoen? Na een poosje het gegichel en gedribbel nijdig te hebben aangezien, stelde hij zonder ons plan te kennen, onverwijld zijn requisitoir op, dat luidde:

'Ik meen betse vriend A., verplicht te zijn je te waarschuwen, dat je zus Eva met de kleine jet, voor hare wandeling mijns inziens niet het meest geschikte terrein weet te kiezen. Veertien en ook twaalf jaar is een hachelijke leeftijd. Doelloos gaan ze het 'vunze plekje tegenover "Minerva" luidruchtig al maar heen en weer. Er is ongevaarlijker afleiding voor dien leeftijd te vinden. Sans rancune.'

Je je toegenegen vriend,

M.S., *jurist.*

Tijdens het voorlezen hadden zus en ik uitbundig schik en ik antwoordde hem, clandestien, even onverwijld. Het antwoord, waarvan de copie nog in ons familiebrein bewaard is gebleven, hield in:

Hooggeachte Heer M....,

Helaas! Laat ik het bekennen. Het was slechts om U, dat ik mijn goeden naam, op het spel zette. Gelukkig niet geheel ver-

geefs. Uwe belangstellende zorg bracht mij in extase! Ik stel U voor naar ‘de Pijp’ te verhuizen, wat op Uw gestel bijna zeker kalmeerend zal werken. De boekhandel ‘Minerva’ blijft in de Warmoesstraat gevestigd.

Hoogachtend

Uwe onderdanige
EVA + ZUS.

St. Nicolaas, kort daarop, ontving ik de gedichten van ‘Schiller’ in prachtband, van ‘een berouwhebbende detective’.

En toch.... er waren spaanders gevallen. We gingen voortaan minder luidruchtig ons weegs.

De dichter Mathias Kemp door Max Kijzer.

De Maastrichtenaar Mathias Kemp is de maker van eenige bundels kleurig verbeelde gedichten. Een groot dichter is hij niet. Zijn gezamenlijke poëtische arbeid bevat daarvoor te veel vlakke, weinig sprekende gedeelten. Hoewel hij niet buitengewoon vruchtbaar is, was hier toch nog een sterke schifting op haar plaats geweest. Een bloemlezing uit zijn bundels *Ravijnen, Stroomversnellingen* en *Doortocht zou* echter het geheele Zuiden op hoogst verdienstelijke wijze vertegenwoordigen. Ik zou hier dan gaarne zijn geheele jeugdgedicht Het Wijnroode Uur in opgenomen willen zien, evenals De Zeven Broeders. Verder uit den bundel *Ravijnen* een wijs vers als Schriftgeleerden en Volk, het romantische gedicht. Een Vertelling, het diepe, oorspronkelijk verwoorde en bezonken vers Achter de Kalmte. Uit den bundel *Stroomversnellingen* nam ik zeker het kleine gedicht Zomernacht en de langere gedichten Bravour en De Groote Drijver. Ook deze gedichten zijn zeker niet geheel vlekkeloos. Zij geven echter aard en nuance van het temperament weer van dezen typischen dichter en ook bewijzen zij een telkens weer doorbrekende en onmiskenbare scheppingskracht. In zijn gaafste visioenen leven fleurigheid, voortplantingsdrift en een spontane natuurverliefdheid, die verzen weten op te wekken, die met hun geschakeerd beeldenspel lijken op de bonte tafereelen van kostbaar bewerkte gobelins. Uit zijn laatste bundel *Doortocht zou ik* de meeste gedichten in een bloemlezing uit zijn gezamenlijk werk stellig opnemen.

Het beoordeelen van kunst vind ik een gewetenszaak. Met een

gedicht leeft men soms langen tijd alsof het een levend wezen was. Het bekoort u, het bekoort u nogmaals. Na een tijd herleest ge het en.... valt het u tegen. Toch zijn er maatstaven waaraan ik hecht, die ik verdedigen kan en die voor mij een stellige waarheidsnorm bevatten. De dichter Mathias Kemp is als kunstenaar zeer zeker een moeilijk te beoordeelen persoonlijkheid, omdat zijn vers als technisch en taalkundig probleem niet altijd al te stevig in zijn taalscharnieren staat en omdat zijn visies, gedachten en bedoelingen niet altijd precies omlijnd zijn. De voorstellingen die hij opwekt blijken meer dan eens vaag en bedacht, meer verstandelijk intermediair dan spontane, voluit dichterlijke ontboezemingen. Er is iets nuchters dat stuit, iets cerebaal-rhetorisch dat terugdringt. Zijn langste gedichten zijn soms in artistieken zin het meest machteloos. Zijn broer Pierre zou met een misschien nog dunneren bundel het Zuiden rijker en gaver vertegenwoordigen. Het sensueele, soms sexueele, moedige en kleurige vers van den dichter Pierre Kemp is tastbaarder, aardscher, geuriger, prikkelender dan het vers van den geroutineerderen Mathias. Pierre's verlichaamde stem uit zich veel dichter in de nabijheid van het wonder. Pierre is door het wonder bezocht. Mathias spreekt ervan. Op velerlei wijze kan de dichter dit geheim dat leeft achter licht en duisternis benaderen. Hij heeft er slechts voor noodig: de bewogen stilte van den peinzer, het zangerig geneurie van den lyricus en de bitterheid die met het woord wil slaan en veroveren van den dramaturg. Mathias Kemp probeert en vertelt te veel, maar onthult te weinig. In de ware kunst wordt de stilte dof als een winternacht. De dichter vereenzelvigt zich met de nachtstilte. Er bestaat een luidloosheid van een zomermorgen, die welluidend wordt door het taalinstrument van den poëet. Het blauw van den hemel zingt in de heldere oogen van den onstuimigen kunstenaar. Er is een stilte, blinkend als een lach op het gelaat van een jonge vrouw. Er is een dofheid, een klankloosheid, een versterven en bewegen dat oneindig droef maakt. Het romantisch verlangen leeft nog en zal, al is het nog zoo verborgen, te allen tijde in den nuchtersten kunstenaar blijven leven, indien hij werkelijk den naam van fantast verdient te dragen. Er is een stilte van Leopold, een klankvolle stilte van Boutens en een waaiende,

ruischende van A. Roland Holst. Er is de bronstige nachtkalmte van A. Besnard, maar er is ook de losbarstende drift van den fantasmagorischen Emile Verhaeren en den lyrischen Karel van de Woestijne. Er bestaat de tragische en dramatische, bonte en assoneerende vormdrift van Herman van den Bergh. In zijn beste oogenblikken is de heidensche natuurminnaar en naieve katholiek Mathias Kemp verwant aan den dichter van *De Boog*. Deze verwantschap treft ge in het Wijnroode Uur aan en in De Zeven Broeders, dat gekartelde landschap vol rosse kleuren, maar dan merkt ge ook, hoeveel vlakker het vers van den Limburgschen Herman van den Bergh is. Voor den aandachtigen lezer zal er op te merken zijn, dat in de langere gedichten van Mathias Kemp de natuurbeschrijvingen en menschverbeeldingen soms gelijkenis vertoonen met de lyrische epiek van den Vlaamschen prince des poètes Karel van de Woestijne in zijn verrukkelijken bundel *Zon in den Rug*. Maar waar Karel van de Woestijne èn klassiek èn levend is, wordt Kemp romantisch en abstract. De inhoud van zijn gedicht en voorstelling is te afgezaagd, maar toch geeft de verwoording af en toe een zuiver poëtische gewaarwording. In Kemp leven Pan en de heilige Arnulphus naast elkaar. Hij zoekt het zingenot van al het natuurlijke en den troost in het goede geloof. Hij heeft de wereld van zijn innerlijke structuur en honderden kilometers begroeide aarde die men ruimte noemt, afgezocht om verstilling te vinden voor zijn strijdende en contrasteerende driften. Men bemerkt het aan sommige rust schenkende en van berusting getuigende gedichten.

De mensch Kemp heeft zichzelf getemd. De Zuiderling Karel van de Woestijne was ontembaar en zou dit gebleven zijn, al was hij honderd jaar geworden. Zoo de vurige Israëliet Jacob Isr. de Haan in het Noorden van ons land. J.I. de Haan was gezegend met de zege en den vloek van het Oosten en het Zuiden. De kilheid van het Noorden is hij ongedeerd voorbij gerend. In den Zuiderling Mathias Kemp leeft de voorzichtigheid en de hooge boord van den Noord-Hollander. Zijn vuur is wel eens een imitatie vlam, zijn driften zijn te temperen. Veel kwaads maakt hij goed, omdat hij enkele malen ziet met dichte oogen, omdat dan de geest van een profeet zich in hem voltrekt en zijn visie stijgt tot visioen. Er is te veel geborneerdheid in dezen

mensch-kunstenaar. Hij heeft veel gewandeld, maar zich niet voldoende vermoeid. Hij heeft geleefd, maar niet fel genoeg om zijn geheele talent te ontplooien. Hij heeft gedroomd, maar hij is er te blij om. Hij heeft gedacht, maar zijn ideeën zijn niet kultuur-doorvonkt. Echt en waar in hem is, dat hij als het verwonderde kind is blijven zoeken naar het steeds weer wijkende land, waar aarde en hemel als het wonder der wonderen in elkaar vloeien. Hij heeft het leven klein bevonden en het verlangen groot. Er leeft in zijn beste oogenblikken een vroom zoeker, een twijfelaar, een verminkte door den strijd van ziel en lichaam, die ieder kunstenaar heeft uit te vechten, naast het blij natuurverrukte kind. De zaligheden, de gevloektheid en het dienen, waarvan de katholiek Bernanos zich in volle overgave ontlast, zijn hem niet voorbij gegaan. De verwoesting, die tengevolge van het enkel erotische en sexueele een Carnavalsdeerne tegemoet gaat, heeft hij geestig, ruim en gevoelig bezongen. Wanneer hij alle betrekkelijkheden verliest, zijn taalinstrument volkomen in zijn macht krijgt en man tegen man zijn partij uitvecht met het leven, dan is zijn stem waar, zijn gedicht goed. Dan tempert een essentieele zakelijkheid zijn bonte fantasie, die zich beweegt van een geldkoning af tot een purperen bloemenregen toe. Hier verliest hij zijn wijdloopigen trant en komt tot een zuiver artistieke samenvatting. Zijn gedichten krijgen ongekende accenten. Zijn taal wordt helder, zijn rhythme deinend, zijn vers breed. Heiligen worden concreet als wapperende toortsen. Hun vleesch wordt panters en leeuwen tot voedsel verstrekt. Zijn vers krijgt een paarsen gloed. Het wordt aardsch en juist daarom vertolkt het iets van het onvertaalbare heimwee des dichters. Nietig staat de mensch tegenover den ongekenden kosmos. Zoo wil ik Mathias Kemp terugzien zonder reserve en zonder phrases.

> IJscontinenten schuren over vergruizelend dal.
> Een moordenaar zoent zijn liefje;
> en een ziener stoeit met een diefje....
> De aard botst op steenen nevels, verdampt in het heelal.

(Doortocht Blz. 45).

Vrouwen van Hélène Swarth.

Sybillen

I

Mijn deemoed knielde, wanend háar de wijzen,
Voor grijze vrouwen, reine vrede al nader
En smeekte, arm kind, wie 't lot leek een verrader,
Haar bleeke handen mij den weg te wijzen.

- ‘Eens - moge 't zijn aleer uw lokken grijzen
En trager, koeler 't bloed doorvloeit elke' ader,
Zal u omwuiven de adem van den Vader.
Gebenedijd, zult dan ge uw lijden prijzen.

‘Uit donkren doolhof bergkruin opgetreden,
Aanschouwt ge omlaag het puin van uw verleden,
Een handvol asch, van grauwen rook omvlogen.’

Droef rees ik op, ontvlood ik de Sybillen.
Verlangen dreef mij voort en, niet te stillen,
Mijn tranen vloeiden, nevel vóor mijn oogen.

II

- ‘Verblind arm kind, wat zij met *liefde* meenen
Lijkt Sodoms appel, zegen niet maar vloek.
Kalm zult ge eens lezen, avondrood-beschenen,
Vergeelde bladen van verledens boek.’

- ‘Is 't vrouwelot, illusiën beweenen,
Verkwijnen eenzaam in haar schemerhoek
En niet voor eeuwig ziel met ziel vereenen?
Neen, laster niet de liefde, die ik zoek.’

- ‘Spil geen idool uw liedjes van verlangen!
Aan God alleen wijd maagdereine zangen.
Klein is het schepsel, God alleen is groot.’

'k Weet niet waarom, nu 'k reeds den dood zie wenken,
Ontgoocheld droef, mijn weedom moet herdenken
Die grijze vrouw en 't schreien aan haar schoot.

Vrouwebede.

De handen vouwt ze op 't branden van haar borst.
- ‘O Vader God! wijl, toen we elkander minden,
In liefderoes ik liet door plicht mij binden,
Nu de eerste bloem uit zwart van aarde borst
En loof ontlook, omstreeld van zoele winden,
Laat liever stil mij lijden liefdedorst
Dan nu, te laat, wien ik niet lieven dorst,
Mijn lang verlangden zielverwant te vinden.

‘Ik weet door velen fel mijn trouw bespot,
Wijl hij versmaadt me en leeft zijn lustenleven,
Wijl hij zoekt zonde en ik ben rein gebleven
En 'k alles weet en zwijgend lijd mijn lot.
Ik smeek u niet: wil hèm mij wedergeven,
Alleen: leid mij niet in verzoeking, God.’

Twee gedichten (voor 6 mei) door Joannes Reddingius

Aan Willem Kloos

O diep ontroerende uren, stil verdroomd
met uwe verzen in mijn jonge jaren,
die van de Schoonheid openbaring waren,
goddelijk echt en van waarheid doorstroomd.
'k Heb, Dichter, U zoo vaak verwellekoomd,
wanneer 'k U las onder een dak van blaêren
in ouden tuin waar zingend komt gevaren
een briesje soms door 't eeuwen-oud geboomt.

Ik heb geschouwd door nevelen van tranen
en weêr gelachen door mijn tranen heen,
omdat uw woord sprak tot het diepste in mij.
Gij leerdet mij wilssterk een weg te banen
ik was door U in 't leven niet alleen,
gij maaktet mij door uw groot zingen vrij.

Oogen-blauw

Ik ken dat oogen-blauw, hoe zal het heeten,
is 't blauw van lucht, is 't blauw van een diep meir,
blauw van viooltjes, ernstig en zoo teer,
blauw van een kleed uit sprookje nooit vergeten?
Blauw van juweelen uit een ridderketen,
blauw van een zuidergrot, van vogelveer,
of Alpenbloemen-blauw in vrijheids-sfeer,
neen, 't is de spiegel van een rein geweten.

Toen ik ze zag voor 't eerst, toen was het mij
'of de Eeuwigheid mij rekenschap kwam vragen
of ik het leven diende in jeugdgetij.
Ik hoorde toen in mij het woord: Wees trouw....
In nachten donker en in droeve dagen
hielp mij de erinn'ring aan dat oogen-blauw.

Kwatrijnen van Chayyâm
vertaald uit het perzisch door Frits Pijl.

Daar dag en nacht vóór u en mij bestonden,
daar vóór ons het gewelf wrocht licht in 't ronde,
voorzichtig, zet heel zacht uw schreên op 't stof,
dat 't liefste van iets liefs geweest zijn konde.

‘Ons wacht een Eden
‘vol zaligheden.’ -
Neem dan wat dit leven biedt,
uw toekomst héden.

De Qoran noemt men 't heiligste geschrift; en hoe:
men leest er nooit gestadig in, slechts af en toe;
maar op elks bekerrand staat 'n tekst te fonk'len
en diè te lezen wordt men nooit en nergens moe.

Als waarheid nu en niet als beeld:
er wordt gestaâg met ons gespeeld;
de Hemel schuift op 't schaakbord van 't leven,
Hij sluit ons weg als 't Hem verveelt.

Ziehier waar 'k telkens weer aan denken moet
ziend hoe 'n boetseerder kalm zijn arbeid doet:
stoutmoedig kneedt hij kanne' en vazen
van 't hoofd eens konings en eens beed'laars voet.

Lijk 't water der stroom of de wind der hei
zo ging alweer een levensdag voorbij,
maar nooit heb ik spijt om déze twee dagen:
de dag die komt en die al gìng voor mij.

Allang is wat zal komen neergeschreven:
steeds is de Pen aan 't stippelen gebleven,
aanduidend gans de voorbeschikking Gods -
en dies is ijdel onze zorg, ons streven.

Geen voordeel kreeg de Hemel door mij hier te brengen,
en 't mij weer weghalen doet Hem geen haar meer zengen;
en van geen mens hoorden mijn oren ooit
de reden van dit brenge' en halen, hale' en brengen.

De hemel is de gordel om ons droef bestaan,
de grote stroom 't verzamelspoor van meen'ge traan,
de hel: de vele vonken van vergeefse kommer,
het paradijs: het poosje van ons rusten gaan.

Wat baat nu àl uw wereldhaat of rijkdomstreven?
nooit zaagt ge' een mens, die niet zijn geest terug moet geven.
Zie: de' enk'le ademtochten, aan uw lichaam geleend:
met dit geleende moet gij, zelf geleende, leven.

De cirkel die omschrijft ons kome' en gaan:
wij mensen zien begin noch eind eraan.
Niemand die naar waarheid ièts hierop antwoordt:
ons gaan, waarheen? ons komen, waarvandaan?

Mijn wijnkruik smeet ge stuk, Rabbi;
vóór mij slóót gij 't geluk, Rabbi:
ge hebt vermorst mijn zuiv're wijn...
Verdraaid! wat 'n dwaze nuk, Rabbi.

Wees wijs want onbetrouwbaar is het leven.
Waan u niet veilig: scherp is 't zwaard van het leven.
Wanneer het lot met zoetheid uw tong streelt:
neem u in acht: het wil u gift ingeven.

Mooi weer: de warmte kon niet zachter zijn.
De regen waste Roosjes wangen rein.
De blije merel zingt in zoet latijn
tot het fris Roosje: ‘drink nu wijn, drink wijn.’

Hem zoeken is: verlaten vrouw en kind'ren:
àl wat gij mint zal uwe kans vermind'ren.
Doe daarom afstand zelfs van maag en vriend,
opdat u niets op uwe weg kan hind'ren.

Chayyâm, waarom toch doen uw zonde' u zeer?
Wat maakt uw droefheid ièts minder of meer?
Hij die niets misdeed kreeg nooit genade,
die òm de zonde is: wat drukt u neer?

Eenzaam zag 'k iemand in zijn tuintje staan
stampe' op de grond en zien 't vermulde aan. -
Die grond zei tot hem in mystieke taal:
‘niet doen, gij zult hetzelfde ondergaan.’

Ik ben er geen man naar om het Nietzijn te vrezen:
diè helft van 't leven lijkt mij beter juist dan déze.
God heeft het Zijn ons voor een ogenblik geleend:
ik zal 't weer afstaan als het tijd daarvoor zal wezen.

Zon slingerde zijn lasso om de dorpen.
Dagkoning giet zijn hemelschaal vol purper.
Drink ook: heraut van goud is opgestaan
en heeft zijn ‘drink!’-roep juichend uitgeworpen.

Drink, want uw lange slapenstijd komt gauw,
onder dees gronden, zonder vriend en vrouw, -
Maar stil, wil niemand dit geheim verraden:
de eens gebroken bloem bloeit nooit opnieuw.

Wee 't hart waarin geen hartstocht gloeit.
waarin geen bloempje liefde bloeit;
de dag die doorgaat zonder liefde
kan niet genoegzaam zijn verfoeid.

Op de dag der schepping, nog boven 't gewelf,
zocht ik naar de Pen en 't Boek, Hemel en Hel.
Toen zei de Meester die het alles weet mij:
‘Boek en Pen, Hemel en Hel: 't is in uzelf.’

Ge weet, dat uw ziel eens heen zal gaan,
om door de Gordijnen heen te gaan.
Wees vrolik, ge weet niet vanwaar ge komt;
drink, ge weet niet waar ge heen zult gaan.

De lucht waarnaar wij vol ontzag staren
is een gewone tooverlantaren:
de zon is de lamp, het heelal de reflector,
wij de figuurtjes die voorbij varen.

Vriend, laat wat morgen brengen zal niet kwellen,
wil dit moment eer als gewonnen tellen:
morge' als we weggaan uit dees oude herberg
zijn we met duizendjaar'gen reisgezellen.

Tijds dagen klagen over die vereend
staag klagende over de dagen weent...
Maar gij: drink wijn bij de' elegie der luit,
vóórdat het glas verscherft op hard gesteent.

Mijn hart, de prijsvraag van het leven wint ge niet,
en wat de denkers dachten naverzint ge niet, -
hier, met wijn en beker, maak hier uw paradijs,
want waar dàt is: gij vindt - òf vindt het niet.

Een verzenboek, wat rode wijn,
een bete broods - en dan te zijn
samen met jou in de' eenzaamheid:
zó wordt de glans van kronen schijn!

Geleerde meesters onderwijzen 't kind
alzo, dat het op niets dan kennis zint.
En zie wat ìk weet na hun wijze lessen:
ik kwam als water, en ging heen als wind.

Binnengedachten door Willem Kloos.

MXCIII.

Gelaten-streng en stevig door mijn oer-germaansch geslacht
Heb 'k als thans driekwart-eeuwge Geest bedaard gedragen
Alles waarmede 't Lot mijn andere Eigent heeft geslagen,
Mijn Gallisch-lichtre, leukre. Als simpel kind scheen 'k stil en zacht,

'k Leefde verdrukt, maar soms reeds heb 'k energisch-scherp gedacht.
Niets vriendlijks ooit vernemend, doodsch doorleefde ik de eendre dagen
Zonder te weenen of op brooze wijze te vertsagen.
Maar van mijn later Aanzijn nog niets goeds toen heb 'k verwacht.

Doch toen 'k was twintig, pakte ik saêm me en denkend ging 'k iets wagen.
Volgend mijn binnenst Zelfje in 't Leven, dat me een vage Sage
Nog was gebleven, streefde ik kalm uit eigne diepre Macht.

Nooit ging 'k een Aêr om kleine winsten te behalen, plagen.
Puur-geestlijk bleef ik werken zonder dat de menschen 't zagen.
Och, eindlijk duik ik, vredig-pijnloos, naar der Nachten Nacht.

MXCIV.

Steeds van al leeftij'n, scheen 'k als kind wel eens een oude Heer,
Thans oud, voel 'k jong me en heel gewoon nog. Nooit ik ging bedrijven
Lage, eigenzuchtge dingen en geen zin wil 'k zeggen, schrijven,
Dien 'k later wenschen zou te ontkennen: trouw ben 'k zéér.

Ik handel slechts na peinzen en geen enkel Wezen deer
Of deerde ik, dat het mes niet me op de keel zet, want beklijven
Doen staeg mij Ziel en Geest, die, door al jaren, voort mij drijven
En leven in hun allerverste Diepte debonnair,

Al stelden zij, waar 't moèst soms, vrij geweldig zich te weer.
Och, nu 'k nog streven, werken blijf, doch geen meer wil bekijven,
Wat kunnen andren mij thans doen nog? Diep-gezond van lijf en

Hersnen, als altijd vroeger, blijf 'k nog steeds mijn eigen Heer.
De Waarheid, 'k dien Haar, wen ze ontrijst me en iedereen gerijven
Blijf 'k met dat hoogste Goed nog, als een diep-gemoedlijk Stijve.

MXCV.

In harmonie steeds wilde ik blijven met mijn Eigent: 'k slaagde
En voelde nooit dus over iets, wat 'k schreef of deed, berouw.
Mijn Geest een steevge Zijndheid is, zachtmoedig, maar een klauw,
Sterke, ik naar andren uitzond soms, wen 't móest. Maar nooit ik plaagde

Een mensch expres uit lust tot treitren, en ook nimmer jaagde
'k Heel wild naar geld of naar genietingen en laat blauw blauw
Heel veel wat me aangedaan wordt, werd, omdat ik altijd schouw
Met eigen Kijk naar binnen, die mij vrijwel steeds behaagde.

En dus nog nooit ik over 't Lot, dat mij beschikt is, klaagde.
Mijn eigen dingen deed ik nimmer traag, maar schaars heel gauw.
Schertsend soms zag 'k me opeens als Vreemde, raadselig verjaagde

Van Sirius-planeet. Gestadig door in mij steeds vlaagde
En vlagen nog gedachten en gevoelens, waar 'k een snauw
Over te hooren krijg van Andren. Maar nog nooit 'k vervaagde.

MXCVI.

Als knaapje langs zoo klaarder giste ik staeg. Tehuis gepraat
Nooit wierd: kort-stroef slechts sprak men, en daar 'k liever mij niet laken
Hoorde, bleef 'k, op mijn Chippendale gezeten, mij vermaken
Met vrome plaatjes in droge oude boekjes: zwijgend kwaad

Soms wierd 'k, wen men scherp-streng beval me iets. Trek steeds had 'k, maar Vraat
Niet zijn mocht 'k: langzaam at ik, ziend soms schuin naar roode daken
Uit achterraam des huizes. Kindren hoorde ik, die daar braken
Vroolijk zich toegang naar balkon. Zelf mocht 'k geen enkle Daad

Toen doen, noch spreken: 'k zat maar, las wat, stil inwendig raad
Ik zocht, maar vond niets. Hooguit boven mij gestadig staken
Twee bleeke hoofden, die stil wisten: met dat kind te maken

Niets heb 'k: 't bestaat ons slechts heel zijdlings. Och, een kleine baat
Vond 'k snel soms in mijn hoofdje, dat haast nimmer wild-kordaat
Plots optrad en sindsdien mij diende als durend helder Baken.

MXCVII.

Aanvanklijk hoorde ik: ‘Kloos niet weet wat verzen zijn’. Daarna,
Een halve generatie verder, schreef men: ‘Eensklaps stralend
Een hoog genie kwam, dat gauw ophield, want opeens dof-dalend
Suf rijmde eentonig 't eendre zeggende, hij voor en ná

‘Binnengedachten’. Maar dan wéer wat later, even dra
Verhief men mij tot heldre Held der Poëzie. Bepalend
Mijzelf reeds was 'k als kleine jongen altijd zuiver halend
Uit eigen Diepte wat daar groeide, op 't abracadabra

Der Daagschen nimmer lettend, met mijns Geestes sterke Spâ
Alles doorgravend en zelf scheppend en mijzelf steeds stalend
Tegen elk Noodlot en gewetensvol heel kalm verhalend

Precies wat vroeger me overkwam, zoodat geen ra-ra-ra
Rest naar wat 'k wilde en doe nog. Allen Zuivren blijf 'k steeds na
En glimlach, om wie zeggen, dat ik literair bleef falen.

MXCVIII.

Psychisch dus levend alverst-in ik bleef alleen. Beramend
Nooit was 'k eens Andren geestlijk doodgaan, dus iets aers ontnemen
Nooit ging 'k hem dan wat mijn is, doch door 't zot-vervelend teemen
Van daagsche Schrijvers werd me ontroofd. Reklame en 't

Ja-knikken van de Menigt niet mij raakte, daar 'k bekwamend
Mij bleef om sterk te weten en te staan, eerst vriendlijk zweemen
Naar allerlei Figuren blijvend, daar 'k nog nimmer fleemen
Anderen ging, om dan vereerd te worden. Daarvoor schamend

Mij was 'k steeds. 'k Was en bleef mijn Eigent: wat haar niet betamend
Leek me, ik vermeed: als eenzaam Denker, kalmpjes gehoorzamend
Der Diepte, die mij toesprak, bleef en blijf 'k zorgvuldig zeemen

De Lettren schoon hier van al rhetoriek, kalm-stil omvaemend
Met eigenen gedeegnen Geest al Letteren, nooit kramend
Mijzelf uit, zal 'k eens zijn met alles weer mij stil verzaemend.

MXCIX.

Nog trek in diepste Diepte 'k staeg terug mij, lijk ik deed
Als heel klein kind reeds sterk, zoover mijn teedre Wil en Krachten
Toen reiken konden. Och, mijn verre Essentie's stilkens wachtten
Op wat gebeuren kon mij later. Levenden niet meed

'k Expres, maar zocht schaars op hen: wen 'k ontmoette hen niet sneed
Ik over wat ik doen wilde op, dus wat 'k slechts vaag verwachtte,
Daar 'k altijd peinzend, veel begreep. Heel zelden hartlijk lachte
Of weende ik diep, schoon 'k treurde onmerkbaar. Kalm-verstandig gleed

Ik langs de reeks der Levers heen, die pratend na, vaag-breed.
Nimmer verliezen zich in 't Verste. Diepst-in stellig smachten
Niet blijf 'k meer naar een eeuwig voortbestaan. Geen mensch ooit weet

Of wist 't Aleeuwge. 't Gaat heel ver te boven àl gedachten,
Schoon 'k voel: Ik ben een deel er van, als mensch geheel kompleet,
Maar die nooit pronkte met zijn zich bevroedende gedachten.

Een leuk en levensvol kijkje op een deel van het menschelijk bestaan door Dr. Willem Kloos.

(M. Nijhoff. Pierrot aan de Lantaarn. - A.A.M. Stols' Uitgevers-Mij. N.V., Maastricht en Brussel.)

Hoe langer ik nu voort mag gaan met diepst-in wèl bewogen maar vredig te leven en dus, zooals dat met alle sterke naturen gebeurt door mijn bewust herinneringsvermogen hoe langer hoe meer gewaar ga worden, dat ik, al werd ik natuurlijk kundiger en alle dingen veel objektiever want fijner dan ooit vroeger begrijpend, toch nog ongeveer dezelfde menschlijke wezendheid met geest en lichaam ben gebleven, die ik bv. op zesjarigen leeftijd was, zijn ook de fantasie-figuren Pierrot en Harlekijn mij natuurlijk nog veel geestlijk-dieper dan vroeger gaan interesseeren. Hun uiterlijke verschijning heb ik als ieder kind op dien vroegen leeftijd wel eens voor mij gekregen in de hoogte, wanneer ik op straat soms een kwartier lang aanschouwde met veel belangstelling, hoe zij vreemd bleven bewegen in een poppenkast. Maar na een kwartier, zooals ik zei, begon mij dit dan te vervelen, want ik begreep er eigenlijk niet veel van, waarom die dwaas aangekleede wezentjes zoo mal opgewonden bleven doen. Met de koele begripskracht mijner hersenen, zooals ik deze dank aan mijn kalm-goedig voorgeslacht van vader's zijde, wou ik het drukke doen en bewegen van die bontgekleurde poppen begrijpen, maar zonder dat ik daarin slaagde. Met mijn eigenst toen reeds diep in mijzelf verborgen zittend en daar alles naief overwegen blijvend kindernatuurtje, dat, gelukkig, gewoonlijk in staat bleek mijn andere meer hartstocht-

lijke helft, die ik aan mijn goede moeder dank, in bedwang te houden, wou ik uit dat flauwe poppenspelletje wijs worden. Maar dit lukte mij natuurlijk geenszins en ik wendde mij dus al spoedig weer van dat malle vertoonen af. Want ik wist nog niet en begreep dus niet - ik was nog zoo klein - dat het niets anders was als het resultaat der kleine handbewegingen van een man of een vrouw, die achter dat alles verborgen stond en bezig bleef met het trekken aan kleine touwtjes.

Ik ben altijd, dus sinds dien vroegsten leeftijd, reeds ter eenre zijde onbevangen naief voor indrukken vatbaar, maar aan den anderen kant ook verstandlijk psychisch begrijpen willend gebleven, wat ik te danken heb aan mijn afkomst van twee brave, eerlijke menschen, die beiden elk op zijn eigen wijze, zichzelf waren en bleven, en elkander dus in hun slechts tweejarig huwelijk van 1858-60, toen mijn moeder met een wanhoopskreet moest sterven, nooit hebben leeren verstaan. Ik was op dat tragische moment één jaar pas en heb haar dus nooit mogen zien, en wist niets van haar ooit bestaan hebben af, en zeventien jaar lang heb ik dus een vreemde vrouw, die nooit aangenaam tegen mij doen ging, als mijn eigen moeder moeten beschouwen, totdat ik eindlijk uit mijn geboortebewijs dat ik mee moest nemen voor de militie, gewaar werd wat de hoofdoorzaak van mijn ongelukkige jeugd was geweest.

En waarom ik dit hier nu precies meedeel, zooals het geweest is? Niet omdat het op zichzelf interessant zou zijn, want zulke gevalletjes komen wel meer in het leven voor, maar uitsluitend om mijn eigen geaardheid te verklaren, die door het verkeerd verstaan worden er van door tamelijk zonderlinge want niet altijd goedwillende menschen mij zooveel onaangenaamheden want heel veel vervelende gebeuringen op den hals heeft gehaald. Immers, ik ben voor de eene helft koel, ja soms droog-verstandelijk en dan daadkrachtig, zooals ik meermalen in mijn lang Aanzijn getoond heb te zijn, maar voor de andere helft diep-harstochtelijk voelend, zooals alleen uiterst-jonge menschen zich een enkelen keer gaan gedragen. En mijn eigen psychisch Wezen heeft dus zijn heele leven door moeten streven om deze beide geestlijke helften mijner Eigenheid te brengen tot en te houden in volkomen harmonie met elkander en met ieder ander mensch. En dat is mij, tot mijn genoegen, op

den duur ook volmaaktlijk gelukt, zoodat ik mij ook in mijn werk dat de preciese weergave is van mijn inwendig leven, nooit aan buitensporigheden of aan onjuiste dwaasheden heb schuldig gemaakt, al word ik ook nog heden alles wat mij voor oogen komt gewaar met denzelfden plots-scherpen blik, als waarmede een jonge jongen iets bekijkt wat hij ziet voor de eerste maal. En zoo heb ik ook het bovengenoemde leuke scheppinkje van den dichter M. Nijhoff diepst-in weten te waardeeren, ja genoeglijk te vinden, al zullen ernstige Hollandsche doorsnee-menschen, die in alle letterkundige gewrochten en gewrochtjes iets voor hen verstandelijk-gewichtigs wenschen te ontmoeten, misschien beweren gaan, dat het hun onbeduidend schijnt.

Want dit werkje van den heer M. Nijhoff is *niet* onbeduidend. Integendeel, over het geheel heb ik er in gevonden een achter alles schuilenden 'inhoud', dien hij echter slechts hier en daar vluchtig laat merken, zoodat de haastige lezer, zooals de meeste beoordeelaars, helaas, nog altijd te blijven schijnen, er over heen kunnen glijden en sommigen zelfs zullen zeggen: och, het is niet onaardig, maar weinig zaaks.

Maar dan vergissen zij zich, zooals trouwens haastig krabbelende beoordeelaars, die telkens tal van boeken te bepraten krijgen, en dat in zoo weinig mogelijk tijd moeten doen, telkens uit den aard der zaak zullen begaan. En dus zonder zelf eerst met geheel onbevangenen geest een letterkundig voortbrengsel te gaan lezen en het geheel en al objektief te doordringen trachtend, slaan zij er dikwijls maar een slag naar, waarbij hun parti-pris tegen auteurs of een bizonder soort van werken dan dikwijls hun hand, die schrijft, bestuurt.

Ja, om letterkundige scheppingen van huidigen of van vroegeren op een objektieve, dus de eenig-juiste wijze te kunnen kritiseeren, daarvoor behoort van nature veel meer in de hersenen der recenseerende menschen te schuilen dan deze zich veelal naieflijk, dus van zelf, verbeelden blijven dat er in hun kop aanwezig is. Een met hem meegeboren diepere psychische schroom moet hem beletten om vlot-weg woorden op zijn papier te brengen over een boek of een schrijver, waarvan hij niet zeker is, dat hij ze, zijn heele verdere leven door, handhaven blijven zal met dezelfde eerlijkheid van voelen en denkvermogen. Zóó heb ik zelf in mijn nu reeds langer

dan halfeeuwge letterkundige carrière altijd gehandeld en zoo is er dan ook nooit iets geweest in mijn zeer talrijke letterkundige geschriften, waarvan ik later jegens mijzelf zou moeten erkennen: Dat heb je toen volstrekt verkeerd gevoeld, gezien of uitgedrukt, dus ik zou liever willen, dat je dit nooit verwoord had. Neen, ik kan nog alles voor mijzelf en anderen rechtvaardigen, wat ik in vroegeren tijd in schrift bracht, omdat ik altijd en overal dezelfde Individualiteit gebleven ben. Wat echter geenszins wil zeggen, dat ik mijn eigen allerdiepst Binnenwezen in alles en overal wil doen geldend maken tegenover andere menschen, neen, eenvoudig dat ik weet wat ik weet, en die kennis met sekure kracht handhaven blijf, omdat ik haar door eigen levensondervinding dus reëel zoowel als psychisch gewaargeworden ben uiterlijk zoowel als innerlijk en dus langzaam aan verworven heb. Gedurig, want omdat ik een altijd in alles terzijde gelaten jongen was in mijn ouderlijk huis heeft mijn toenmalig geestje, omdat het zich terecht wou vinden in het leven, zichzelf spontaan onderzocht, zich rustig inhoudend, al voelde ik het daarachter woelen. En daar ik dit ook als nog kinderlijk naieve met de woordjes en daadjes van mijn huisgenooten deed, al hielden deze in uiterlijk opzicht, door de bank heen, zich ver van mij verwijderd, begon ik mij destijds op dien vroegen leeftijd reeds menschenkennis te verwerven, al bleef deze toen natuurlijk nog een beetje primitief. Maar die menschenkennis verruimde zich, omdat ik bij slecht weer, als mijn thuiswerk voor de school was klaargekomen, door al de verdere uren heen, gehuurde of terleen gekregen boeken las.

Ik was toen veertien jaar en vooral in den tijd der vacantie's las ik eerst naief-weg geloovig in wat ik er staan vond, onophoudelijk romans, maar ten slotte begon langzaam-aan uit het zakelijknuchtere gedeelte van mijn geestje, dat ik altijd in mij heb behouden, de vraag naar mij te rijzen: is dat allemaal nu wel waar, want die menschen doen eigenlijk een beetje zonderling zonder dat ik er geregeld door duidelijk uit wijs kan worden waardoor zij zoo doen. ‘Ik zelf bv. zou in zoo'n geval heel anders hebben gehandeld.’ En ik dacht toen op eens weer aan de poppenkast, waar ik in mijn kinderjaren zoo dikwijls vóór had gestaan, aandachtig oplettend, want nagaan willend, waarom die figuurtjes springend en heen en weer zwierend deden zooals zij deên. Ik had

toen reeds een precies en sterk achtergeheugen en een duidelijk als physisch voorstellingsvermogen voor alles wat mij persoonlijk getroffen had, want wat ikzelf had kunnen waarnemen. En ik ging dus eensklaps in mijn Binnenwezen denken: dit had als heel klein kind reeds zwijgend maar sterk in mij gewerkt - ik verdoe mijn tijd eigenlijk een beetje met zulke zottigheden en ik wil, vervolgde ik in mijzelf pedant, dus liever zelf een roman schrijven, dien ik noemen zal De lotgevallen van Sebastiaan Slaap, en waarin ik dan precies mijn kinderleven van nog vroeger beschrijf. En een bladzij twaalf of zestien bracht ik toen kalm-voorzichtig langzaamaan op het papier. Ik bleef daar een veertien dagen of drie weken lang mee bezig en schreef toen reeds, want van nature, nooit ijlings, maar toen hield de innerlijke aandrang er toe in mij op, omdat ik te veel schoolwerk daarvoor had. Want van diepst-uit dus halfonbewust heb ik nooit voor een examen willen zakken en daar ben ik ook in geslaagd, al vond ik elk examen aller-ellendigst, vanwege mijn toen altijd bescheiden in mijzelf opgesloten blijven. Zóó kwam er niets van dat schooljongensplannetje terecht, en eenige jaren later in een mijner niet zeldzame mismoedige buien van den tijd mijner jeugd, omdat iedereen toen anders voelde en dacht en wilde dan ik, heb ik tot mijn tegenwoordigen spijt tezamen met veel ander jongenswerk in proza en vers ook dit romanfragment verscheurd.

* * *

Door mijn zich allen vroeger soms zeer wisselende omstandigheden van mijn leven vrijwel spoedig harmonisch aangepast hebbenden gemoedsaard, waarin door mijn zeer gemengde want duitsch-fransch-kennemer afkomst alle elementen van het psychische ook tegenwoordig nog in mij aanwezig blijven, die door den gezonden en stevigen wil van mijn onbewuste Achterzijndheid, dien ik vroeger wel eens astrant mijn Ik noemde, omdat ik hem altijd gewaarword, tot eenheid zijn gebracht, heb ik sinds mijn hierboven aangeduide eerste verrassende, kinderlijke ondervinding van het poppekast-gebeuren nog slechts zelden met den mij aangeborenen innerlijken levensernst aan die twee grappige maar mij niet heel belangrijk schijnende poppe-figuurtjes gedacht. Maar nu ik Nijhoff's oogenschijnlijk luchtig, vluchtig poppenspel las, nu

kan ik zeggen: Deze jonge Dichter heeft die twee oude fantasie-figuren wezenlijk nieuw leven weten in te blazen van uit zijn eigenen geest. En die bizarre gedaantetjes zijn daardoor niet langer gebleven wat zij voor de kinderen, die er naar keken of kijken zijn, een aardig vermaakje voor een moment, neen, Nijhoff maakte Pierrot en Harlekijn tot symbooltjes van twee zielsgesteldheden zooals ze in een belangrijk aantal onzer medemenschen schuilen.

Pierrot wordt door de woorden en de daden, die de dichter hem laat doen, tot zijn figuurtje eindelijk geheel vrijwillig maar door den bijstand van zijn vriend, den leuken Harlekijn, aan de galg komt te hangen, alleraardigst geschetst als de mensch te zijn, die met het vreemde menschenleven zooals dit nu eenmaal is met al zijn onverklaarbare rampen en rampjes, niet mee wenscht te gaan want er een eind aan wenscht gemaakt te zien door een stevigen strop.

Ik heb dit fantastisch-tragische, dit komisch-lugubere dramatische sprookje, dat in familjaren stijl geschreven is en niet meer dan 325 rijmende regels telt, vier of vijfmaal oplettend doorgelezen, zooals iedre recensent, ook de meest doorwrochte, behoort te doen, die geen nonsens wenscht te verkoopen, en ik kwam dus hoe langer hoe meer in den innerlijken zin er van thuis. En deze zin kan, dunkt mij, opgevat worden als volgt te zijn:

De auteur Nijhoff zelf heeft zich misschien deze diepste beteekenis van zijn aangename creatie niet heelemaal bewust gemaakt: hij schreef eenvoudig makkelijk-weg zijn werk zooals de geest het hem ingaf, maar zij luidt voor mij als volgt: Het heele menschenbestaan, hoe ernstig het ons lijken moge, is niets anders te noemen, door de heele historie van ons geslacht heen, als een Fantasmagorie, die men met menschelijke bedenksels, van relatieve waarheid dus waarde tracht te verklaren, maar diepst-in doorzien en doordacht door de binnenste menschlijke Ziel met al hare onderling zoo verschillende vermogens kan zij niets anders heeten als een zich altijd voortzettende en zich logisch wijzigende voorstelling van den Wereldgeest. Zóó ben ik als kleine jongen reeds van zelf eenigszins gaan voelen dat de menschelijke historie beschouwd moest worden en zoo ben ik altijd in mijn eigen persoonlijk Bestaan een vrijwel onpretentieuse kunnen blijven, al bleef ik natuurlijk in

geestelijk opzicht altijd zooveel mogelijk zorgen, dat ik nooit aan het kortste eind zou behoeven te gaan trekken.

Na deze korte nieuwe bijdrage tot de historie der Nederlandsche letteren sinds 1880, zal ik dit opstel besluiten met een aanhaling uit Nijhoff's zeer genietbaar dramatisch poëem.

P i e r r o t :
Nu ik mijn leven overzie,
Lijkt het een droeve melodie
Die lamenteert adagio:
Ik ben een zwervende Pierrot.

H a r l e k i j n :
Ben ik als jij, ben ik van streek,
Nam ik een spiegel, keek en keek
De stakker, die een spiegel ziet,
Voelt medelij maar geen verdriet.

(Harlekijn geeft aan Pierrot het spiegeltje, dat aan zijn gordel hangt.)

P i e r r o t :
Spiegel! een glimlach lang vergeet
'k Mezelf, mijn leven en mijn leed -
Nu zie ik dat er iemand leeft,
Die 't wellicht nog beroerder heeft.

H a r l e k i j n :
Je slingert straks de spiegel weg
Als ik je deze waarheid zeg,
Het mannetje in de spiegel lijkt
Op wie hem in het glas bekijkt.

P i e r r o t :
De ogen zijn zwart, vergroot en moe.
't Bloedloos gelaat begrijpt niet hoe
De mond geverfd wordt tot een rode
De neus is spits als van een dode.

(Hij slingert met afgrijzen de spiegel weg.)

H a r l e k i j n :
Verhef je en zie de kleine wereld
Als bol, die tusschen bollen dwerelt
En 't leven van de menschen als
Onze melancholieke wals.

Ik eindig nu maar, want uit dit fragment heeft men reeds kunnen opmaken, dat Harlekijn, ofschoon volstrekt niet harteloos, het leven neemt, zooals het is, terwijl de minder opgewekte want melancholische Pierrot er aan te gronde gaat.

Ik zelf voel als simpel mensch iets van die beide figuren tezamen in mij, maar tevens daarachter nog iets stevigers, wat mij stand houden doet.

Maandelijksch overzicht

Amsterdam, die groote stad.

'Amsterdam, die groote stad, die stad met zijn paleizen....'

Er zijn, ook in ons land, steden, die altijd opnieuw de belangstelling wekken, en deze weten gaande te houden.

Amsterdam behoort daar zeer zeker toe.

Door zijn eerbiedwaardig verleden, het trotsche karakter van zijn bouw, de traditie, waarvan hij het symbool werd, de historische aangelegenheden, waarvan hij de vertegenwoordiger en de behouder is, interesseert deze stad ons al vanzelf.

En het is hoogst eigenaardig op te merken, hoe veel aandacht het publiek onmiddellijk schenkt aan het ophalen van herinneringen, de vergelijkingen, die er gemaakt worden tusschen vroeger en nu, het aangeven der veranderingen, die, in den loop der jaren, in het centrum hebben plaats gegrepen, en de uitbreidingen, die het gevolg waren van de eischen des tijds en de toeneming der bevolking.

Het is een vreemd verschijnsel, - doch bespeurbaar in alle maatschappelijke kringen, - dat, waar er klaarblijkelijk te veel menschen zijn op de wereld, zoodat de levensvoorwaarden niet voor allen voldoende vervulbaar zijn, en er een hopeloos te groot aantal individuen zijn, voor wie geen werk is en bijgevolg geen brood, zoodat haast alle naties zuchten onder den last van het onderhoud der 'tevelen', - er tegelijkertijd een, nog nooit zoo sterk geweest zijnde drang bestaat, om door hygiënische maatregelen, sociale voorzorgen, ondersteuning, en wat dies meer zij, het leven in stand te houden, het zoo sterk en zoo lang mogelijk te laten duren, de zuigelingensterfte tot een minimum te beperken, onderzoekingen in te stellen naar de bestrijding van ziekten, waaraan de vroegeren onvermijdelijk succombeerden, en die thans voor een groot deel geneeslijk blijken.... waardoor de leeftijdsgrens der menschheid aanzienlijk wordt verhoogd.

Groote epidemieën komen niet meer voor, waardoor geheele volksstammen werden uitgeroeid; natuurrampen worden door vernuft en de practische toepassing daarvan zooveel mogelijk gekeerd; schipbreuken hebben door de S.O.S. seinen zelden een al te noodlottig verloop; overal wordt redding geboden, lijden verzacht, leniging gebracht; de chirurgie verricht wonderen, en vervormt levende wrakken opnieuw tot menschen; vitale organen worden getransplanteerd, diëten geregeld, kunst-ledematen toegevoegd; overal is men bezig inrichtingen te stichten, waar getracht wordt, den levensduur te verlengen.

Dat hierdoor een surplus aan menschen ontstaat, hetwelk de wereld niet meer mogelijk is te onderhouden, schijnt bij deze hartstochtelijke bestrevingen niet in aanmerking te worden genomen. Ja, wij erkennen: niet in aanmerking te *kunnen* worden genomen. Nietwaar? dat spreekt vanzelf. Welke levensredder, welke ontdekker, welke verpleger zal bij de trouwe vervulling van zijn taak ooit denken, ooit kunnen of willen denken: doe ik niet eigenlijk verkeerd? zijn er al niet te veel menschen op de wereld?....

Zijn er te veel menschen op de wereld? Als wij diep nadenken over deze vraag, en er eerlijk op antwoorden, dan zouden wij moeten zeggen: neen.

Neen! er *zijn* niet te veel menschen op de wereld. Dát is het niet. Er zijn evenwel te veel menschen in de bewoonde streken, en *dat* is de quaestie, *there* is the rub.

Als wij de oppervlakte van den aardbol beschouwen, dan zien wij ten duidelijkste, dat er overal gedeelten zijn, waar menschen zich met succes zouden kunnen vestigen; landstreken met goede levensvoorwaarden: een mild klimaat, een vruchtbaren bodem, water, enz. Maar.... de moderne mensch, gewend aan zijn steden, zijn comfort, zijn al te vele geriefelijkheden, wil niet uit ‘de bewoonde wereld’ weg, *wil* niet de eenzaamheid in, *wil* zich niet afscheiden van zijn gewendheden, zijn bekende situaties, zijn sleur, - niet bedenkende, dat in den kortst mogelijken tijd, *indien* een aantal zich vestigde, ergens in de, hoe groote verlatenheid ook, in minder dan geen tijd het isolement geen isolement meer zou zijn, dat men daar óók steden zou hebben met trams en taxis, met schouwburgen en bioscopen en bibliotheken, met electrische installaties en radio, met warenhuizen en sport-terreinen. Maar neen. Men klemt zich

vast aan de plek, waarop men nu eenmaal zit, en klit en kleeft daar, en houdt liever de hand op voor steun, dan die hand uit de mouw te steken, en zich elders een menschwaardig bestaan te verschaffen.

'Een menschwaardig bestaan voor iedereen', waar, jaren lang, zooveel over te doen is geweest. Maar leiden de te velen, dus de overbodigen, die door de gemeenschap moeten worden onderhouden, dikwijls ten koste van degenen, die uitgemergeld worden en uitgeperst door dien verplicht te geven steun, die hun in belastingen afgedwongen wordt, - leiden die parasieten op de samenleving, die woekerplanten in 's levens woud, een.... menschwaardig bestaan?!

Doch nogmaals: zij willen niet weg uit 'de bewoonde wereld'. Zij willen niet naar een ander deel van den aardbol, waar alles nog voor hen valt te doen. Zij hokken in de steden.... en doen b.v. de bevolking van Amsterdam in den tijd van een halve eeuw met honderdduizenden toenemen.... zoodat deze nadert aan het driekwart millioen inwoners....

Doch.... à quelque chose malheur est bon.... en de steeds toenemende cijfers der stedelijke bevolking maken ook de belangstelling grooter voor boeken, die een beschrijving geven van het desbetreffende milieu, en tal van interessante, historische bizonderheden geven.

Het voor ons liggende boek in quarto formaat van de hand des heeren Dr. Henri Polak, 'een bijdrage tot de kennis van het Amsterdamsche volksleven' in de 19e en 20e eeuw', rijk geïllustreerd met tallooze photo's van 'vroeger en nu' (uitgave Em. Querido N.V. Amsterdam) is een standaardwerk, dat heusch niet alleen de geboren en getogen Amsterdammers zal interesseeren.

Hoe Amsterdam zich van een provinciestad, in den loop der tijden tot een groote stad ontwikkelde, leert ons dit met diepe liefde en toewijding geschreven boek, dat met groote kennis van zaken is samengesteld, en waarin geen item vergeten is, dat buitenstaanders zoowel als bewoners belangstelling inboezemen kan.

'Zijn werk', zegt Burgemeester de Vlugt, die deze uitgave een hartelijk geleidewoord medegaf, 'is vol levendigheid en bekoring'. Hij heeft met zijn werk intens medegeleefd, zich verheugend over het schoone dat werd tot stand gebracht, betreurend het merkwaardige, dat noodlottigerwijze verloren ging. De schrijver heeft

vele veranderingen in zijn stad persoonlijk zich zien voltrekken, hij is dus geheel in staat vergelijkingen te maken tusschen toen en nu. Vele herinneringen zullen er door worden verlevendigd, en veel wordt ons bijgebracht, waarvan wij geen vermoeden hadden, en dat ons toch aantrekkelijk lijkt, om er méer van te weten:

In zijn Voorbericht zegt Dr. Polak:

> 'Een groot deel van dat alles (in dit boek beschreven) heb ik zelf aanschouwd, en veel vindt dus zijn oorsprong in mijn geheugen, doch ook in mijn aanteekeningen van hetgeen anderen mij in den loop der jaren hebben medegedeeld. Uiteraard heb ik ook geput uit hetgeen verschillende schrijvers hebben te boek gesteld. Bovendien had ik het geluk de hand te kunnen leggen op zeer merkwaardige notities van allerlei slag, die een Amsterdamsche wijkmeester een eeuw geleden heeft te boek gesteld, en waaraan hij vele, voor ons zeer curieuze documenten heeft toegevoegd. Ten slotte heb ik mij ook van officieele gegevens bediend.'

Daarom, zegt Dr. Polak, omdat mijn werk natuurlijk niet volstrekt volledig kan zijn, maakt het niet de pretentie wetenschappelijk te zijn. Hij wil alleen het verledene vastleggen voor het nageslacht, om dit er een voorstelling van te geven, hoe het eertijds was, in en met 'de lieve oude stad'. Want het veranderen zal niet ophouden, en door dit boek kan elk belangstellende zich nauwkeurig indenken in de toestanden en omstandigheden 'van toen'. Want 'pfeilschnell is das Jetzt entflogen', zooals Schiller zegt, en, van dit snel vervliegende heden, dat eenmaal 'Vergangenheit' zal zijn, èn van het steeds verder wijkende verleden iets te behouden voor de toekomst, dat is, zegt Dr. Polak het doel van dit boek.

En dan begint hij te vertellen.

En in een stijl zoo aangenaam, zoo rustig, zoo gezellig en aanschouwelijk, dat het een lust is naar hem te luisteren, verhaalt hij ons van Amsterdam's 'lotgevallen', en wat er verloren ging. De markten doet hij ons bezoeken, en de bekende 'straatfiguren' stelt hij ons in levenden lijve voor oogen. 'Meyer van den Dam', de 'Japanneesjes'.... nog zijn er die zich deze typen duidelijk herin-

neren, en het grappig vinden, er iets meer van te hooren. De heer Polak geeft ons een beeld van ‘den Amsterdammer, zooals hij reilt en zeilt; hij spreekt ons over de stadsattributen, over het verkeer, over wetenschap en kunst, over tooneel en muziek, over sport en spel, over de Amsterdamsche vermakelijkheden, over de dagbladpers, het stedelijk bestuur, het bedrijfsleven, over de curieuse bizonderheden, die typisch Amsterdamsch zijn, en in een epiloog beschouwt hij den huidigen tijd, die zóóveel veranderd heeft, zóóveel vernietigd, zooveel bloeiends en schoons door den stoomwals, die crisis heet, ten onder zag gebracht. Paleizen van huizen staan leeg, reusachtige kantoorgebouwen worden niet meer gebruikt, schitterende winkelzaken moesten hun bedrijf zien gestaakt.... Maar de schrijver van deze historie vol ‘ups and downs’, vol nieuwigheden, en dingen, die bewaard zijn gebleven, geeft den moed niet op. Hij ziet, al is het vaag en in de verte een nieuwen dageraad aanbreken, er zijn, zegt hij, reeds eenige vegen licht aan de kim, en, zooals de stad het al zoo vaak heeft zien gebeuren, zal zij zich wederom oprichten, en een nieuwe, schoone, sterke toekomst tegengaan.

En wie zou beter in staat zijn, een dergelijke voorspelling uit te spreken, die, hopen wij van ganscher harte, niet al te optimist zal blijken, dan de oer-Amsterdammer Henri Polak, die zóóveel met zijn stad heeft meegemaakt, zóóveel gebeurtenissen mede heeft ondergaan, en die dus uiterst bevoegd is tot oordeelen en conclusies trekken.

(Wanneer zal er eens een Dr. Polak opstaan, die ons op dezelfde wijze een geschiedenis geeft van 's-Gravenhage en van de wisselingen en uitbreidingen, die dit ‘schoonste dorp van Europa’ in den loop vann een paar eeuwen heeft ondergaan? Er zouden minstens evenveel belangstellenden worden gevonden voor de uitgave van een dergelijk boek, als voor dit mooie werk over Amsterdam. Want, zooals 's-Gravenhage veranderd is, in het tijdsverloop van slechts een halve eeuw, zooals het zich uitgebreid heeft van een kleine binnenkern tot een grondgebied, dat dit van Parijs overtreft, hoe het, eertijds omringd door een landelijke omgeving, thans aangebouwd is aan de verschillende omliggende gemeenten: Scheveningen, Loosduinen, Kijkduin, Wassenaar, Voorburg, Rijswijk, welke nieuwe verkeerswegen in de binnenstad zijn aangelegd, en

welke doorbraken en straatverbindingen daarvoor moesten plaatsgrijpen, hoe de ‘voorsteden’ met hun ‘vogelwijken’, ‘boomenen bloemen-kwartieren’, hun schilders- en zeehelden- en nu ook schrijvers-buurten er uitzien, en elk hun eigen karakter hebben, hoevele parken en tuinen er zijn aangelegd, en hoe de bevolking is toegenomen, hoe villa's moesten verdwijnen, om er flatgebouwen op te richten, en hoe de residentie daar ligt temidden der onvergelijke schoonheid van zee en strand en duin en bosch.... dat is toch stellig der vermelding overwaard, evenals de beschrijving der verdwijning van aloude winkelzaken, die vervangen zijn door de reuzencomplexen der moderne warenhuizen. Men zou desnoods de samenstelling van een dergelijk boek aan verschillende bevoegden kunnen opdragen; de een voor de architectuur, een tweede voor schoone kunsten, een derde voor de zeden en gewoonten, een vierde voor het intieme familieleven.... moge het verlangen naar een dergelijke uitgave, maar dan geheel in den geest van Dr. Henri Polak's prachtig-verzorgde boek, geen vrome wensch blijken!)

De heer Polak is hoopvol, en ziet teekenen eener naderende opleving in de tegenwoordige, trieste maatschappij. Moge hij gelijk hebben, en moge het opnieuw klinken: Van Amsterdam begint de victorie!.... als in het roemruchte jaar 1880, toen eenige onverschrokken jongelieden zich verbonden, en tezamen optrokken ter overwinning van sleur en achterstand, en moedig verder worstelden, in schier elke richting van cultuurstrooming: in de letteren het eerst, maar ook in de schilderkunst, de philosophie, de wetenschap, de school.... Over de geheele linie is thans de zege bevochten, er is ruimte van blik, en beter begrip en inzicht verkregen.... en grootere vrijheid ter ontwikkeling en ontplooiing der individualiteit. De heer Dr. Polak ziet opnieuw het licht gloren in de duisternis, Moge hij gelijk hebben is zeker de hartelijke wensch van geheel Nederland, dat al zoo lang in depressie zucht.... en iedereen, die ons een hart onder den riem steekt, heeft alreede een goed werk verricht.

Wij zijn blij en dankbaar voor den door Dr. Polak verrichten arbeid, en zijn boek zal weldra in weinig verzamelingen ontbreken, want wie de geschiedenis onzer hoofdstad ter harte gaat, en dat is toch zeker het geval met ieder echt Nederlander? zal het absoluut in eigendom willen bezitten.

N.G.

Levende schaduwen.

Schaduwen, die zich vanzelf bewegen, die een eigen leven hebben, - ziehier het door de film verwezenlijkte en voor elkeen tot zichtbaarheid bewerkstelligde ‘spokenbestaan’ van eertijds.

Ook voor anderen te ontwaren, persoonlijke droomen, zou men de film kunnen noemen. Want evenals in den droom, spreekt en gebaart hetgeen men ziet, zonder realiteit. Want evenmin als in den droom bestaat er voor de film tijd en ruimte.

De film is een der wonderen van den nieuweren tijd, en behoort met de radio tot de cultuur-uitvindingen, die het meeste invloed uitoefenden en uitoefenen op de moderne wereld.

Wij, menschen, levende in de werkelijkheid van drie dimensies, kunnen ons een vier-dimensionale wereld onmogelijk voorstellen, doch evenmin kunnen wij dit met een aanzijn van twee afmetingen.

Welnu: op de film zien wij het twee-dimensionale leven voor ons, bespeuren wij, dat ook twee-dimensionalen kunnen eten en drinken en kussen en loopen en slapen, en juichen en lachen en weenen.... en dit alles in een ruimte, die geen ruimte is, - èn in het tijdelooze.

Hoe men haar ook beschouwen moge, welke vooroordeelen men tegen haar moge koesteren, het is een feit, dat de film het geheele cultuurleven heeft veranderd.

Wat het tooneel niet geven kan, geeft de film. Alles wat op het tooneel slechts *verteld* worden kan (reizen, een schipbreuk, bergbestijgingen, ongevallen, de jacht, de wedrennen, enz. enz.) wordt, door de film, ons aanschouwelijk voorgesteld.

Doch dit niet alleen. Het onderwijs wordt er op de meest instructieve wijze door ondersteund; we *zien* de planten groeien, we *zien,* hoe de rankjes van een wingerd zich *tastend* bewegen langs een muur, om een aanhechtingspunt te vinden.... (l'intelligence des fleurs!), we *zien* het leven der bijen, vlinders en insecten, we *zien,* hoe wurmen en salamanders hun prooi bemachtigen, we *zien* het raadselachtige bestaan der onderzee-dieren, der visschen en schaaldieren, èn het openlijke, ruimtelijke leven der gevleugelden.

We worden, slechts met behulp van onze oogen, op alle mogelijke manieren ontwikkeld; we zien, hoe het toegaat met de kunstmatige champignonteelt, we aanschouwen de Indische cultures; de suiker-

aanplant, het winnen van indigo en kinine, het verbouwen van koffie, thee, tabak, het aftappen van rubber.... èn we genieten daarbij van den aanblik van onvergelijkelijke schoonheid, van ongekende landschappen, uit oorden, die voor 'gewone' menschen onbereikbaar zijn, oerwouden, bergen, stroomen, meren.... Vreemde natuurvolken worden bij ons gebracht in onze eigen stad, en wilde dieren worden voor ons 'pris sur le vif'....

En wij leeren, hoe, wat wij in onze onwetendheid, wel eens op Japansche platen voor 'onjuist' en 'onnatuurlijk' hielden in de houdingen van dieren uit de wildernis, integendeel precies *juist* en volstrekt *natuurlijk* is, en een prachtig getuigenis voor de zuivere visie der Oostersche observeerders en teekenaars. En wij aanvaarden dankbaar dit gemakkelijke onderricht, dat, daar het aanschouwelijk is, wij zeker nooit meer zullen vergeten.

Groote kunstenaars, wetenschapsmannen, ontdekkingsreizigers, worden, al zijn ze ook reeds verscheiden, voor het nageslacht behouden, door de rolprent, in hun uiterlijk, in hun *faits et gestes*. Het innerlijk mechaniek van ons lichaam wordt voor ons verklaard, het onbegrijpelijk samenstel van zenuwen en spieren, van hersenen en bloed, wordt, als in een tooverachtig wonder voor ons openbaar, de strijd der roode bloedlichaampjes, die, buiten ons bewustzijn om, ter instandhouding van onze wezendheid, wordt gestreden met bacillen en bacterieën, wordt zichtbaar.... des levensgeheim wordt hoe langer hoe meer benaderd: bloedsomloop, spijsvertering, ademhaling, de fabricage van levenssappen, het wegvoeren van afvalproducten, is geen mysterie meer; wij zien voor onze oogen het opdelven van de schatten uit den bodem der aarde, van steenkolen en edelsteenen, van goud en marmer; de sterrenhemel wordt ons nader gebracht, en chemische problemen worden opgelost, en chirurgische mirakelen worden voor onze oogen volbracht.

De film is een onmisbaar instrument geworden, om ons de wonderen, waarin.... en waaruit.... wij leven, nader bekend, en er ons mee vertrouwd te maken. Haar mogelijkheden zijn vele, haar kansen ontelbaar, haar durf en moed en volharding en ingeniositeit zonder grens. Aan de film is het heden, en, zeer zeker, de toekomst.

En naast al het bovengenoemde doet de film ons nog 'in levenden lijve' tooneelspelen en romans aanschouwen en hooren, en laat

ons zelfs ‘die Nibelungen’ en Kruistochten, en Ben Hur en Quo Vadis zien, en toovert ons voor oogen de figuren, die wij, schijnt het wel, ons heele leven hebben gekend, van Dickens of Thackeray, van Goethe of Victor Hugo, van Koningen en Keizers, van wijsgeeren en artiesten, van vrouwen aller eeuwen. De film is de vervulling eener behoefte, en alle fouten en vergissingen, die haar nog aankleven, alle *rubbish,* die zij ons opdischt, nemen wij voorloopig nog maar op den koop toe, omdat zij ons zóóveel geeft voor verstand en gemoed.

We kunnen gerust zeggen, dat alles wat de film betreft haast iedereen interesseert. En daarom zal het nieuwe boekje van A. van Domburg, aanteekeningen over films, dat u veel meer verhaalt, dan wij hierboven deden, dat met een volkomen kennis van zaken spreekt, en veel gewenschte inlichtingen verstrekt, algemeen de belangstelling wekken. De bescheiden titel verbergt vele verrassingen, want deze notities vertellen u zóóveel en noemen zóóveel namen en deelen u zóóveel mede van de bestrevingen en resultaten der productieleiders, als in een zoo klein bestek (dat óók nog verschillende illustraties biedt), maar mogelijk is. (Uitgave van Het Spectrum, Utrecht.)

Een handig nasla-boekje, dat na een Inleiding ons grondig op de hoogte brengt van ‘het verschijnsel Film’, ‘Historische momenten’, ‘De levende Film’, ‘Kleur en geluid’, ‘Nederlands geluid’, ‘Filmkeuring’, Katholieken en film’, en over al deze onderwerpen zeer intelligente en aanvaardbare dingen zegt.

(Mogen wij hier ook nog even herinneren aan J. Philip Kruseman's mooi-uitgevoerde kalenders, de film-kalender en de De wereld rond-kalender b.v., die uitstekende aanvullingen zijn van hetgeen wij aanschouwen in de bioscoop? Het lijkt wel wat laat om ze u nog aan te kondigen, maar dit is *niet* zoo, als men bedenkt, dat de beelden hier gegeven geenszins gebonden zijn aan een bepaald jaar, en altijd hun belang behouden, en iedereen, die deze kalenders bezit, immers de platen ervan bewaart!)

N.G.

Buitenlandsch overzicht door Maurits Wagenvoort.

De Nederlandsche regeering en ons volk behoeven niet naar buiten te kijken om te zien hoe het daar met het koloniale vraagstuk staat, maar aanbevelenswaardig is het op de hoogte te blijven van hervormingen elders, welke dan vaak blijken ongeschikt te zijn om in den Nederlandsch-Indischen archipel te worden nagevolgd. Met den eersten April 1.1. heeft de Britsch-Indische regeering voor de deelen van Hindoestan, welke direct onder Britsch gezag staan, wat niet het geval is met de groote en kleine, in ieder geval belangrijke half-onafhankelijke staten, van welke Haidarabad, met den 'Nizam' tot vorst, de machtigste is, een grondwet ingevoerd, welke - niemand zal er zich over verwonderen - allerwege hevige oppositie heeft gewekt. De befaamde Congrespartij houdt het vuur in vlam. Want de mentaliteit, vooral onder de Hindoesche bevolking, is zóó, dat indien de Hemelsche Vader in Alwijsheid voor deze landen met hun bevolkingen, Hindoes en Islamieten van onderscheiden soort, een grondwet voorstelde, zij er niet minder oppositie zou vinden dan die thans door Britsch-Indische wijsheid is samengesteld. Die grondwet, naar Britsche en bedachtzame Indische inzichten en bedoelingen gevormd, werd vooral door haar aangevochten, en zij weigert thans er genoegen mee te nemen. De jongste herziening der grondwet in Nederland was slechts kinderspel in vergelijking met de opstelling en uitvaardiging der grondwet, waarom het hier gaat. In het bijzonder wijl men de rechten had te ontzien van twee derden der volken des lands: de deelen geregeerd door Indische vorsten. Bovendien waren daar de onoverbrugbare geschillen tusschen de twee leidende godsdiensten: een kwart der

bevolking Islamietisch, drie kwart Hindoeïstisch in tal van vertakkingen. De overige godsdiensten zijn er talrijk en de gesproken talen door geen afzonderlijk individu te omvatten. Voorts is een belangrijk deel der bevolking analphabeet. Elf parlementen en even zoovele regeeringen waren er mee te voorzien, en zooal niet onmiddellijk dan toch eerlang moeten beschikkingen worden bestudeerd en getroffen voor een federaal bestuur. En dan spreken en getuigen de menschen er over een 'nationaal' bewind, het is waar: de gematigsten onder hen willen dan wel toestaan, dat Hindoestan een denkbeeldig geheel zal blijven vormen met Groot-Brittannië en de 'Dominions'.

Deze onberekenbare verschillen van regeeringssystemen, rassen, godsdiensten, in die godsdiensten 'kasten', talen en dan daarbij een overheerschend analphabetisme, zoodat zij die zich opwerpen als volksleiders niet door hun volgelingen kunnen worden gecontroleerd, zij vormen tezamen de groote moeilijkheid, waarmee het Britsch-Indisch koloniaal gezag heeft te kampen. Is de taak der Nederlandsch-Indische kolonisatie bezwaarlijk, wijl onze Indische archipel geen geographische eenheid vormt, zooals Hindoestan dit is, zij heeft bij verre niet te doen met de onderscheiden in genoemd land. Wie ziet niet in, dat de Vrijheid, waarover men zooveel onder Westersch bewind spreekt, eêr denkbeeldig is dan werkelijk, zelfs waar een volk niet onder een dictatuur leeft? Ook de kiezers en kiezeressen - want ook de vrouwen hebben in bedoeld Hindoestan door de nieuwe grondwet het kiesrecht verkregen - zijn er nu met vreugde ter stembus getogen. Voor velen is een kiesbiljet het recept voor alle maatschappelijke kwalen. Doch de Congrespartij, welke in vele provinciën de meerderheid achter zich heeft, wijl haar streven reeds jaren lang haar volgelingen in deze heete streken, waar de menschen sinds eeuwen gewoon waren aan de strengste overheersching, lieflijke vrijheidsverkwikkingen toewuifde, deze partij, die overal zulke heerlijke maatregelen propagandeert, bedankte er echter voor om, waar zij de meerderheid won, een deel der verantwoordelijkheid voor het regeeren op zich te nemen. Inderdaad is oppositie overal ook gemakkelijker dan verwerkelijking. In het bijzonder, waar het duidelijk is, dat een extreme oppositie uitloopt op chaos of, zooals in het jammerlijke Spanje van heden, op burgeroorlog.

Doch terwijl Hindoestan slechts de belangstelling wekt van dat deel der Westersche wereld, dat ‘the white man's burden’ draagt de voornaamste taak om Oostersche, in het bijzonder de gekleurde rassen, waartoe de Japanners nauwelijks behooren, te verheffen, nièt tot wat men met een gewoonlijk valsch klinkend woord ‘de Beschaving’ noemt, maar tot een begrip van redelijke en eerlijke regeeringsadministratie onder individuen, die heden zelf nog er niet aan denken, dat een dubbeltje maar tien centen waard is en twee maal twee slechts vier is, zijn daar volken in het Westen - en de Spanjaarden mee, welke ook hun goede eigenschappen, hun deugden bleken te zijn - van wie men zich afvraagt of zij wel geschikt zijn om zich door middel van een kiesbiljet - het beweerde ‘sesam opent U!’ der democratische zaligheden - mee te helpen hun gemeenebest te besturen? In den was van de Marxistische vloedgolf begon men, reeds vijftig jaar geleden, te getuigen voor het ideëel bestuur van den ‘verlichten despoot’. Zonder er echter een begrip van te hebben, dat er volken zouden zijn, die binnen betrekkelijk korten tijd de heugenissen van een despoot met zijn despotiek uitgekozen helpers zouden kennen, onbesproken de vraag of deze despoten recht zouden hebben op den eeretitel van ‘verlicht’ of niet? Het is waar, dat het kapitalistische regeeringssysteem aan den eenen kant en de Marxistische democratie aan den andere in een niet te ontwarren samenstel van oorzaken, deze moderne despoten, thans veelal dictators geheeten, hebben opgeroepen, wijl zij in ieder geval, zooal niet wijzer dan toch verstandiger, moderner als men wil, meer zonen van hun tijd, zijn dan de despoot genoemde heerschers van het oude weleêr. Zij zijn natuurlijkerwijs uit hun volk zelf opgekomen. Geen Westersch volk zou nu voor een dag willen leven onder een vorstelijk geboren despoot. Zooals de plant opkomt uit den bodem, kwamen Mussolini, Stalin, Adolf Hitler en de gematigder van hun soort op den Balkan, of elders in Oost-Europa, die niet de zonen zijn van maatschappelijke barensweeën, zooals Italië, Rusland, Duitschland die hebben gekend, op uit de jongste geschiedenis. In Spanje is dit geheel anders. In dit land is de chaos ontstaan door eeuwenoude misbruiken van volkskarakter, Kerk, grootgrondbezit, en daartusschen de onnadenkende propaganda van tot anarchisme verleidende Marxistische democratie, welke, na de vele militaire samenzweringen van het verleden,

een burgerlijke ‘pronunciamiento’ wist op te roepen, welke van den koning tot den oneerlijksten minister alle regeeringspersonen wegjoeg of gevangen nam. Maar tot de regeeringstaak geroepen, ontketende zij allengs den burgeroorlog.

In een vorig nummer deed deze schrijver zijn lezers de vraag wat deze eigenlijk wisten van den tegenwoordigen toestand tusschen de Spaansche oorlogvoerenden, waarmee hij, minder naief dan het scheen, wilde te kennen geven, dat hij er eigenlijk de kluts over kwijt was. En welke buitenstaander zou dit niet zijn? Alleen is het duidelijk, dat de burgeroorlog, want dit is hij nog steeds, hoewel aan beide zijden tientallen duizenden van onderscheiden landaard elkaar bestrijden, geen voortgang heeft. Noch aan het rechtsche, noch aan het linksche leger. Men weet, dat op aandrang van Engeland en Frankrijk de mogendheden een verbond hebben gesloten van non-interventie en middelen zoeken om ook de ‘vrijwilligers’ uit Spanje weg te noodigen: een vergeefsch zoeken stellig, want de door de Italiaansche regeering gezonden strijders zijn geen ‘vrijwilligers’ en Mussolini heeft openlijk verklaard in Spanje geen anarchistische of communistische republiek te zullen dulden. Italië wordt bovendien telkens nog beticht van het feit, dat het voorgaat met troepenzendingen. Wat Duitschland aangaat: men beweert, dat het tegenover Gibraltar de Noord-Afrikaansche kust ontzaglijk heeft versterkt. De Britsche oorlogsmarine heeft de koopvaarders naar de strijdende partijen gewaarschuwd tegen het gevaar van Franco's maatregelen op zee, doch wordt daardoor beschuldigd in de kaart te spelen van dien generaal, hoofd geworden van de voorloopige regeering der rechtschen, over wiens krijgsbeleid men intusschen harde noten hoort kraken. Doch zooals niets zooveel succes heeft als succes-zelf, is het verklaarbaar, dat men van een generaal, die geen overwinningen weet te behalen, zegt dat dit zìjn schuld is. Hoe dit alles zij: de mededeeling van een Engelsch blad, dat er een beweging zou zijn ontstaan om van generaal Miaja, de aanvoerder van de ‘linkschen’, anders genoemd ‘de regeeringstroepen’, een ‘neutrale dictator’ te maken, zal wel geheel op fantasie berusten. Men gelooft, wordt daarbij gezegd, dat een aantal generaals van Franco en het meerendeel zijner soldaten gaarne het leiderschap van Miaja zouden aanvaarden, en dat diens eigen troepen meer vertrouwen hebben in hun generaal dan in het beleid

van de regeering te Valencia'. Maar door zulke mededeelingen wordt de kans op het einde van den tegenwoordigen toestand in Spanje niet grooter en het gevaar, dat deze burgeroorlog een smeulvuur is voor een heviger brand althans in het Middellandsche Zeedeel van Europa is nog steeds niet gering, ofschoon men kan beweren, dat er geen regeering is, welke niet inziet, dat het oogenblik om allerlei redenen niet gunstig is voor de mogelijkheid eener overwinning voor zich-zelve. De tegenwoordige toestand der wereld is vol oorlogsgevaar, maar nooit was de vrees der regeeringen grooter, de kans op welslagen geringer, de voorzichtigheid der leidende personen subtieler. Men spreekt over den dictator Mussolini en de mogelijkheid dat Italië's marinemannen het voorbeeld der Duitsche van vóór den oorlog zouden volgen, die, beweert men, aan geen disch een heildronk konden instellen zonder te drinken op het 'oogenblik' om tegen de Britsche oorlogsvloot op te stoomen. Doch voor zooveel de mogelijkheid bestaat, dat er in de niet te versmaden oorlogsvloot van Italië heethoofden zijn, die het er op zouden willen wagen om tegen de Britsche in de zoogenaamde 'Mare nostrum' uit te varen. Mussolini's mond is wel wijd als een oorlogshaven, en de woorden die hij wel eens spreekt donderen als geschut, maar de zekerheid van zijn blik op politieke mogelijkheden, de kansberekening van zijn genie lijkt voor Napoleon's strategie niet onder te doen. Den lezer wordt verzocht hierbij te bedenken, dat het hier niet de bedoeling is den dictator eenigermate met 'le petit caporal' als legeraanvoerder te vergelijken. Doch zooals deze zijn genie heeft geopenbaard ook in het burgerlijke leven, zoo heeft 'il Duce' getoond, dat hij in de burgerlijke huishouding van zijn volk voortreffelijke maatregelen weet te nemen. Waarschijnlijk omdat hij, evenals de groote Napoleon, een doordringenden kijk heeft op de bekwaamheden der personen aan wie hij moeilijke taken toevertrouwt.

Het is belangwekkend om, terwijl hierboven werd te kennen gegeven wat de Britsche overheersching in Hindoestan te stellen heeft met het moeilijke vraagstuk der algemeene bevrediging der inheemsche volken, gegeven het feit, dat Groot-Brittannië zich heeft opgeworpen als opvoedster der volken aan zijn gezag onderworpen, zooals tegenwoordig alle koloniale volken opvoeders zich mogen noemen van de rassen en volken, die hun heerscherstalent heeft

gewonnen, een oogenblik gade te slaan welk een voortreffelijk werk het Engelsche genie - maar is het niet veeleer het Schotsche, en daarin mede het Iersche? - gedurende zijn overheersching van Egypte heeft verricht. Zeker, de mentaliteit der tegenwoordige Egytenaren heeft een groot deel gehad in hun vrijmaking. Maar deze is nu nagenoeg volkomen, en het laatste van hun afhankelijkheid wordt, om er tot de volledige afschaffing van te geraken, nu te Montreux besproken. Bedoeld wordt de z.g. ‘capitulatiën’. De Engelsche regeering is daarbij niet alléén betrokken. Deze ‘capitulatiën’ golden o.a. de rechtspleging in de landen der voormalige Ottomaansche overheersching, waartoe eens, althans in naam, geheel Noord-Afrika, in het bijzonder zijn kuststreek, behoorde. Men weet, dat ook in het Turksche Rijk van voorheen de zoogenaamde ‘Franken’ - in het Ottomaansche Rijk bedoelde men daarmee alle Christenen van welke nationaliteit ook - zich als koopvaarders en kooplieden voordeden, ofschoon zij spoedig geduchte zeekrijgers bleken, een noodzakelijke zijde van hun karakter, omdat de zeerooverij in de Middellandsche Zee, in het bijzonder die uit de havens der Noord-Afrikaansche kust met haar eigenlijk geheel van den Sultan onafhankelijke gebieders geen nationale vlag ontzag. Het was Frankrijk, dat door middel van kostbare geschenken van den ‘Grooten Heer’ te Stamboel en zijn viziers 't eerst zich door wetsbepalingen, welke op Ottomaansch grondgebied zouden gelden, door zoogenaamde ‘capitulatiën’ ten bate zijner kooplieden onafhankelijk wist te maken. Een korten tijd voegden die uit Noord-Nederland zich onder Fransch gezag. De zelf verkregen capitulatiën stelden de Nederlandsche onderdanen onder Nederlandsch recht, inzonderheid voor onderlinge geschillen, maar ook waar het handelsgedingen betrof tegen onderdanen van den ‘Grooten Heer’, die gezondigd hadden jegens de koop- en verkoop-opvattingen van commercieele eerlijkheid. Dergelijke rechtsbepalingen werden allengs ook verkregen van de semi-onafhankelijke vorsten van de Noord-Afrikaansche kust, hoewel die van Tunis, Algerije en Marocco ze beschouwden als ‘vodjes papier’. Immers de heerschers werden beheerscht door de hoofden der zeeroovers, die de gevangenen als slaven verkochten. Maar Egypte kwam allengs, toen de sterke ‘chedive’ Mohammed-Ali, in de eerste jaren der vorige eeuw, zich tot ‘dictator’ wist te verheffen, nadat hij eerst het regiment Mame-

loeken over de kling had doen jagen, zijn volk, toen nog op de laagste treden van geestelijke ontwikkeling, tegenover de ‘Frankische’ mogendheden, vooral waar het het handelsrecht betrof, tot de zienswijze, welke zoo lang had gegolden voor de ‘Ottomanen’, en in Cairo kwamen internationale rechtbanken. Nederland werd daarin steeds vertegenwoordigd door rechtskundigen, wier gezag onbetwistbaar was. De tegenwoordige regeering van Egypte, dus van een volk, dat door het Britsche gezag allengs tot een hooger maatschappelijk inzicht is opgevoed, was zeer begrijpelijk tegen een aan het land opgelegd rechtsbewind, dat tal van hoogst onbillijke bepalingen kende tegenover de individuen van eigen landaard: vrijheid van belasting o.a., immuniteit op wetgevend en rechtsgebied. Van Egyptischen kant wordt beweerd, dat deze zoogenaamde ‘capitulatiën’ lang geleden slechts bij wijze van proef werden ingevoerd, en de Egyptische woordvoerder te Montreux, Nahas-pasja, roemt de Egyptische gematigdheid, welke haar bezielde uit eerbied voor persoonlijke belangen, en hen zoo lang heeft laten bestaan. Hoe dit alles zij: zij zullen weldra tot het verleden behooren, zij 't ook met een tijdperk van overgang. De Turksche geweldenaar, ‘Kemal-pasja’, die, toen hij zijn volk o.a. den plicht oplegde zich een ‘familienaam’ te kiezen, voor den zijnen ‘Ata-Turk’ koos, deze dictator heeft de oude en eerste ‘capitulatiën’ voor het Ottomaansche rijk van voorheen met een pennestreek vernietigd, zonder er den ‘Franken’ naar te vragen of zij dit goed vonden. Maar de Egyptische regeering voelt meer voor wat men heden een ‘gentleman's agreement’ noemt, en heeft er een conferentie van gemaakt met de gretig aanvaarde belofte, dat zijn land dan daarop tot den Volkenbond zal toetreden, van welken een geestig man eens heeft gezegd, dat hij ‘beter dan niets’ is.

Van het uiterste belang voor de staatkundige houding van de Nederlandsche regeering en haar volk is wat er in den laatsten tijd omgaat in de politieke wereld onzer vrienden, de Belgen. Sedert het einde van den oorlog, of liever sedert het vloekwaardige ‘Tractaat van Versailles’ is er zooveel gewijzigd in heel de wereld, maar vooral in de onmiddellijke nabijheid der Belgische grenzen, dat de Belgische regeering los wil, maar geheel lòs wil, van aangegane verplichtingen jegens en ook van overeenkomsten met de groote mogendheden, in het bijzonder jegens en met Frankrijk en Enge-

land, en dit vooral met het oog op het opnieuw machtig geworden Duitschland, hoewel dit toch eigenlijk wel den indruk maakt van een uit zijn kracht gegroeiden reus, gevaarlijk sterk zeker, maar teringachtig. Het tractaat van Locarno, waaraan de Belgische regeering nog als 'Grrrroote mogendheid' deel nam, beneemt haar den adem. België wil enkel op eigen kracht vertrouwen, zooals Nederland het ook deed tijdens den oorlog, terwijl toen België zich reeds militair met Frankrijk had verbonden. Haar regeering is thans wars van gemeenschappelijke garantie der mogendheden, naar wier oogen zij had op te zien. 'Beter alleen dan in slecht gezelschap,' denkt ook zij, en terwijl dan de vraag ter sprake komt of het sluiten van een 'nieuw Locarno' niet gewenscht zou zijn, en het daarbij slechts de vraag is of men de 'U.S.S.R.' er toe mee kan en zal uitnoodigen, België van heden wil daar liefst buiten blijven. Zelfs al kon het daardoor de bescherming winnen van welke machtige legers ook.

De Nederlandsche neutraliteit ten tijde van den oorlog, hoezeer dan ook zij oogenblikken heeft gekend van wankelen, is voor België geen slecht voorbeeld geweest. Wij zijn uit den brand dier ongekende wereldbeproeving ongeschonden te voorschijn gekomen, en de op den oorlog gevolgde vrede heeft ons volk, althans in materieelen zin, maar ook moreel, in alle opzichten meer geschaad, dan alle toen tegen ons genomen oorlogsmaatregelen tezamen.

Feiten en fantasieën (dames-rubriek).
Mevrouw de Staël in haar leven en werk.
(Vervolg van blz. 393.)

Men kan het meer of minder eens zijn met de geschriften van madame de Staël, maar men zal altijd moeten erkennen, dat zij met haar geheele ziel zijn geschreven. Zij gaf zich, zooals zij was, spontaan, geestdriftig of weloverdacht, en het is verrassend, hoeveel nieuws men bij haar ontdekt bij een herhaalde lezing harer werken. Zij was ook, wat men gerust zoo noemen kan, haar tijd vooruit. Zij voelde nieuwe wegen en nieuwe stroomingen aan, en noopt den lezer tot nadenken, over hetgeen zij te borde brengt.

Haar uitingen waren dikwijls improvisaties, doch daardoor suggestief, (zooals het met welsprekendheid geuite woord dikwijls is), en men kan, als men haar nauwkeurig volgt, de groote *vogue,* die zij, tijdens haar leven genoot, heel goed begrijpen.

Thans, na een overzicht van haar oeuvre te hebben gegeven, gaan wij ons meer speciaal bezighouden met haar persoonlijkheid, in haar dagelijksch leven, met haar huiselijke en maatschappelijke relaties.

Men is vaak geneigd te denken, dat bij een *femme illustre,* zooals mevrouw de Staël zeer stellig was, de eigenliefde in haar bestaan wel een heel groote rol moet hebben gespeeld. Maar bij madame de Staël ging haar liefde voor anderen verre boven de liefde voor haarzelve. Ook was het onjuist, zooals men wel eens heeft verondersteld, dat de verbeelding bij haar zoozeer het gezicht op de werkelijkheid verdrong.

De innige verstandhouding, die er tusschen mevrouw de Staël en haar vader bestond, heb ik meermalen gelegenheid gehad, om

te vermelden. Zij zag hem als een wezendheid, die sterk op de hare geleek, met wien zij, omdat zij elkaar zoo volstrekt begrepen, een volmaakt zielscontact hebben kon, doch die, in alle opzichten, al haar goede qualiteiten in sterke en hoogere mate bezat. Twee eigenschappen, die mevrouw de Staël zelve in groote mate bezat: dankbaarheid en mededoogen, waren ook zeer aan haar vader eigen. Zij vond haar vader alle vereering waard: hij was in haar oogen in alle opzichten, zooals men een menschelijk mensch verlangen kan; hij was humaan, ruim van opvattingen, constant in zijn inzichten, goedhartig, wijs, rechtvaardig, zachtmoedig, en toch ferm en krachtig.

In haar gedachten was het begrip van ouderdom en dood in betrekking met haar vader onvereenigbaar. Als iemand toevallig eens zei, dat hij oud begon te worden, verwierp zij dit denkbeeld met werkelijken toorn, en zij beschouwde dengene, die deze meening opperde, als een soort van vijand.... en als iemand dit zou volhouden, zou zij liever allen omgang met hem afbreken.

Zij wisselde voortdurend van gedachten met hem, raadpleegde hem over alles, hield hem van alles op de hoogte, en als zij niet met hem samen was, schreef zij hem, uitvoerige brieven, en toen hij gestorven was, merkten haar vrienden uit den melancholischen toon in haar correspondentie met hen, dat er iets in haar was vervaagd, was verdoft, men zou kunnen zeggen, dat er in haar ziel een veer was geknapt of een snaar was gesprongen. En aan een vriendin, die haar aanspoorde tot schrijven, in de opinie, dat dit haar eenige afleiding geven zou, antwoordde zij vol weemoed, toen zij in Italië vertoefde:

> Chère amie, je m'arrête malgré moi au milieu de ces récits; c'est ainsi que l'année dernière je lui écrivais, je l'amusais, de mes observations, de mes pensées; ah! est ce possible que tout peut ce passer, comme quand il existait!

De brieven van madame de Staël zijn hoogst onderhoudend; zij bevatten een menigte van de pikantste anecdoten, van de meesterlijkste beschrijvingen, scherp-geteekende portretten van verschillende personen, soms lichtelijk caricaturaal, maar zonder cynisme of spot.... menschen, dingen, omstandigheden, van alles

hield zij haar vader met levendigheid op de hoogte; hij was wezenlijk het middelpunt van haar leven, en haar correspondentie met hem zou werkelijk de moeite van het lezen waard zijn, zegt een familielid, als haar vader ze niet bijna allen had verbrand, aangezien zij zich, doordat zij zich zoo intiem met hem voelde, altijd zonder eenige restrictie of voorzichtigheid tegen hem uitte. En deze voorzorg van den heer Necker was niet noodeloos; hij en zijn dochter verontwaardigden zich vaak over de gewoonte, om zonder respect voor de levenden en de dooden, de correspondentie van beroemde personen openbaar te maken. Dit absoluut juiste sentiment voelde ook George Eliot, die zich eens zeer fel uitliet over de onbescheidenheid, waarmee de schrijftafel van een bekende persoonlijkheid onmiddellijk na diens dood wordt geplunderd, waarna men zich niet ontziet het gevondene, wat het mag zijn: ontwerpen van brieven, notities een eerste opzet van werk, te publiceeren.

Het was ook in deze overweging, dat 'Willem Kloos' en 'Jeanne Reyneke van Stuwe' persoonlijk hun correspondentie hebben uitgegeven. Men kan zich namelijk niet door testamentaire bepalingen ertegen behoeden, dat na onzen dood iets in het licht wordt gegeven, wat men liever niet zou hebben gewild.

Wij raadpleegden daaromtrent mijn vroegeren voogd, een rechtsgeleerde, en deze antwoordde:

- Indien men iets dergelijks bepaalt, kan daaraan door de erfgenamen uit piëteit gevolg worden gegeven, maar wettelijk behoeven zij er zich niet aan te houden.

Ik herinner hier ook nog aan het treffende boek van Marie Diers: *Die nicht sterben dürfen.* De na hun dood gepubliceerde briefwisseling van twee artiesten, die niet mogen sterven, - die niet, als alle andere 'gewone' menschen het voorrecht mogen genieten, rustig in hun graf te liggen, maar die ook nog na hun dood worden uitgebuit, omdat men van het diepste, liefste en intiemste, wat hun betrof, geld maken wil, want weet, door de nieuwsgierige belustheid van het publiek, er geld van te *kunnen* maken.

Uit denzelfden beweeggrond heb ik van mijn dagboeken indertijd uitgegeven, wat voor publicatie was geschikt, en de rest vernietigd. En dit was natuurlijk ook de oorzaak, dat de heer

Necker de voor hèm alleen bestemde brieven van zijn dochter verbrandde....

Mevrouw Necker de Saussure, een nicht en trouwe vriendin van mevrouw de Staël, vertelt met aandoening van de laatste oogenblikken van haar vader:

> J'ai eu la douloureuse satisfaction d'assister aux derniers moments de M. Necker; j'ai contemplé vette mort du juste, du chrétien, du plus tendre père; j'ai vu ses lévres déjà pâles, ses mains toutes tremblantes, implorer le ciel pour sa fille, pour la France et pour lui; et jamais le ciel n'a reçu des voeux, plus purs.

De vriendschappelijke verhouding werd nadien tusschen de beide vrouwen nog inniger, zij werden als zusters, want toen madame de Staël, op weg was naar Coppet, om haar stervenden vader voor het laatst nog te zien, was het ook weer mevrouw Necker, die haar tegemoet reisde, om haar voor te bereiden op de droevige gebeurtenis, die alreeds had plaats gegrepen.

De smart van mevrouw de Staël was onbeschrijfelijk; een ‘sorte de vertige’ overweldigde haar. De aarde leek haar woest en ledig zonder haar vader, die, zoo lang zij leefde, haar het al-in-al was geweest. Haar radeloosheid was zóó groot, nu haar ‘levensbeschermer’ haar ontbrak, dat zij zich nu ook in alle opzichten in gevaar vermoedde: wat haar fortuin betreft, de opvoeding harer kinderen, de trouw van haar bedienden.... dat niets in haar huis meer goed kon gaan. En als men haar aanmaande, niet zoo toe te geven aan haar zenuwen, antwoordde zij onveranderlijk: Hoe kan ik anders: je n'ai plus mon père.

Het duurde langen tijd, eer zij haar zelfbeheersching herwon, doch toen werd zij weer de sterke, verstandige vrouw, die haar zaken behartigde, met de kracht van een man, de opvoeding harer kinderen met toewijding ter hand nam, en zich met liefde gaf aan haar literaire productie.

JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE.

(Wordt vervolgd.)

Bibliographie

Het Kloos-Bloc. Uitgave Firma Abels, Oudegracht 193, Utrecht.

De gedachte, waaruit het Kloos-bloc ontstond, is de volgende.

Er wordt in Nederland zeer veel geschreven, in vers en in prozavorm. Maar beseffen onze tegenwoordige schrijvers wel, dat hun uitdrukkingsmiddel, het woord, de taal, - het woord en de taal zijn, hun gegeven, hun geleerd door den Tachtiger Kloos, en berusten op *Zijn* inzicht, *Zijn* vondsten, en dus *Zijn* creatie zijn?....

Het thans gangbare, algemeen verstaanbare en te aanvaarden woord is aan *Zijn* initiatief, *Zijn* vernieuwend voorbeeld. *Zijn* geniale volharding te danken.

En daarom.... op iedere schrijftafel moet zijn naam gefluisterd worden; dagelijks moet men zijn beeltenis kunnen aanschouwen.... en *dit* is onze bedoeling met de uitgave van het Kloos-bloc, dat hoogst artistiek is uitgevoerd, en tegelijk een nuttig voorwerp is op elk bureau, terwijl de prijs valt onder ieders bereik.

De keuze van het portret van den Kloos-van-heden, naar de olieverfschilderij van Antoon van Welie, ter gelegenheid van Kloos' 75en verjaardag, is met opzet geschied, om daarmede uit te drukken, dat Kloos geen legende is, geen abstract begrip, maar dat hij leeft tusschen ons volk, leeft door zijn onvergelijkelijke Kunst en zich verheugt in aller liefde, van alle richting, streven of geloof. Beziet dat grootsche Dichtergelaat. Er ligt òver een paarse passiehuid, die de tweede, laatste lip neêrtrekt als in lust. Maar dan die oogen. De oogen lijden want zij schrijven de baan van 't menschenhart....

Holland is Kloos-land! voor nu en altoos.

Het Kloos-bloc is de eerste daad naar buiten van de jonge Utrechtsche Dr. W. Kloos-Vereeniging.... het is een daad, die de aandacht trekken zal, en een stellig succes met zich zal medebrengen.

HANS STELLWAG.

D. Gildenhuys. *Getye.* - Beperk, Kaapstad, 1934. Nasionale Pers.

Wanneer men de Afrikaansche taal slechts heel oppervlakkig kent, zooals bij mij het geval is, dan speelt juist haar idioom onze gretige ooren parten. Het primitieve, kinderlijk aandoende palmt ons in. Toch bemerkt men spoedig hier niet met voorname poëzie te doen te hebben. Het zijn frissche amoureuze en natuurminnende versjes, waarschijnlijk uit een onschuldig gemoed ontstaan. Voor den Zuid-Afrikaanschen dichter geldt echter hetzelfde als voor iederen anderen dichter: met wat gevoeligheid en beminnelijke wijsheid creëert men nog geen poëzie die waard is door haar bijzondere oorspronkelijkheid in vorm, klank, rhythme of beeld, langer dan een luttel aantal jaren te blijven voortbestaan.

Luc van Hoek. *Tussen Demer en Dommel.* - Tilburg, 1935. Uitgeverij Triborgh.

Luc van Hoek is in 1910 geboren en bewijst reeds nu met de verschillende gedichten over een vroom en typisch gaaf talent te beschikken. Zijn eenzijdig afgestemde religiositeit staat de vrije ontplooiing van zijn verbeeldingsleven in den weg. Het visioen verschraalt daardoor, want de taalmiddelen - de steenen van het gebouw - worden geweld aangedaan. Slechts een heel groot dichter kan zich de luxe permitteeren om eenzijdig te zijn. Het genie spint nog garen bij datgene wat het talent verminkt.

Luc van Hoek moet zijn uitzicht vrij laten, den drang van zijn bloed en geest niet moedwillig dwarsboomen. Dat komt hier op neer, dat iedere kunstenaar verplicht is zijn talent de kansen te geven waar het recht op heeft.

J.D. van Calcar. *Mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten?* Paasspel. - Assen, 1936. Van Gorcum & Co. N.V.

Ernst, vrome zin en verzorgde taalbehandeling zijn de voornaamste kwaliteiten van dit Paaschspel. Het zou dom zijn om deze voortreffelijke eigenschappen gering te achten. Wat zich echter

als kunstwerk aandient moet aan een kunst-maatstaf getoetst worden. Dan blijft er echter van dit verheven bedoelde Paaschspel niet heel veel over. Het is te glad, te weinig geëmotioneerd. Het verheft zich ook niet op een hoog geestelijk niveau. Het is gelijkmatig, hetgeen juist het tegendeel is van de door taalplastiek gevormde passie, die men artistieke beheersching noemt. Het boekje zal overigens zijn weg wel vinden. De gemiddelde Hollander houdt er nu eenmaal van om centjes te sparen en gesticht te worden, zooals zijn purperen hartstochten zich slingeren van de komijne kaas naar de Volksuniversiteit.

Liedjes van J.L.H.-S. - Haarlem z.j. H.D. Tjeenk Willink & Zoon N.V.

Elck wat wils. Hollandsche, Duitsche, Fransche en Engelsche gedichten. Allemaal ongeveer op hetzelfde peil. Voor almanak of de huiskamer niet onaardig.

Jef Last. *De bevrijde Eros.* - Rotterdam, 1936. Brusse N.V.

Het is nog zoo kwaad niet om communist te zijn en de gast van André Gide ergens in Moorenland. Rekent u er maar gerust op, dat de groote Fransche verteller zijn gasten weet te ontvangen. In zijn mooi huis vindt ge al wat comfortabel is en zijn tuin is een klein lusthof. In een stoel, die tot luieren uitnoodigt aan het mondaine strand, tegenover het lachende blauw van hemel en zee romannetjes te zitten schrijven... zelfs menige burgerman zou het uithouden.

De communistische dichter Jef Last verrast ons thans met individualistische gedichten, gespeend van propagandistische partijpolitiek. Hij schijnt nogal gemakkelijk stapje-over te kunnen spelen. Wie is nu eigenlijk Jef Last? De maatschappij-hervormer of de perverse eroticus? In elk geval is deze poëzie als aesthetische uiting verre superieur aan zijn tendenz poëzie van vroeger. Mooie, sensueel gekleurde volzinnen komt men in dit werk tegen; strophen, kleurig en statig-bewegelijk als een dans van Teresina.

En toch is het procédé waarschijnlijk ook niet: Jef Last. Meer technisch bekeken houdt dit rhythmisch proza het midden tusschen de traditioneele maar statige poëzie van Noto Soeroto en het modernisme van J. van Schagen. Ik hoop, dat we in de naaste toekomst nu eens gewaar worden wie precies de dichter Jef Last is. De bijzondere prozaïst Last is dit den dichter Last verschuldigd.

Th. Oegema. *Verzen van een Venter* - Rotterdam, 1936. W.L. & J. Brusse N.V.

Oegema weet nog niet precies waar hij staat. Laat hij maar leven, strijden en werken. Enkele heel curieuze zinnen wijzen op persoonlijkheid en fantasie. Bij de vele tekortkomingen zal ik niet stilstaan. Voorspellen blijft een hachelijke taak. En toch.... ik durf er bijna alles om verwedden, dat Oegema nog eens met oorspronkelijke en indringende gedichten voor den dag zal komen.

H. Kuitenbrouwer/Ad. Sassen. *Katholieke Poëzie na 1900. Een Bloemlezing.* - Utrecht z.j. Uitgeverij Het Spectrum.

Zonder veel opzien en zonder meterslange inleiding hebben de heeren H. Kuitenbrouwer en Ad. Sassen een werk verricht, waarmede zij niet alleen de katholieken, maar eveneens elken neutralen poëzie-liefhebber een grooten dienst hebben bewezen. De inleiding geeft precies wat we noodig hebben. Iedereen kan ik aanraden dit doelmatig uitgegeven en billijke boekje te koopen. Hij zal bemerken, wat de katholieke dichters in ruim dertig jaren hebben gepresteerd. En dit is geen klein beetje. Er zat leven en groot kunnen in ouderen, zooals Guido Gezelle, Prosper van Langendonck, Eduard Brom, Karel van de Woestijne en vele anderen. Er zit leven en gelukkig weer een groot kunnen in jongere talenten als Marnix Gijsen, jan Engelman, A.J.D. van Oosten en Anton van Duinkerken.

Men behoeft het heel jeugdige gedicht van den drie-en-twintig-jarigen Paul Haimon er maar op na te lezen om er onmiddellijk van overtuigd te zijn dat vele der jong-katholieken weer met

dienzelfden moed zijn bezield, die hun godsdienst en kunst eens groot heeft gemaakt:

> ‘Van vreugde en van leed moet gij hier zanger zijn
> en op de moerlemei van leugens en van laster,
> rijm fors 't nieuwe lied en 't wapperend refrein’.

(Blz. 85.)

Naast deugdelijke en goede poëzie kwam ik in deze belangrijke bloemlezing verschillende voortreffelijke gedichten tegen.

MAX KIJZER.

Maria Peremans. Verhuyck (Congostraat 5, Gent). *Chance.*

Als verhaal in een tijdschrift kan ‘Chance’ ermee door; erg belangrijk is de levensbeschrijving van Caro Beekman (die zij, vrij onnatuurlijk, gedetailleerd doet aan een vriendin) niet; en waarom een novelle, die niet in den handel is, ter recensie gestuurd?

Marie Gevers. *De reis naar het land van belofte.* - Z.H. Uitg. Mtsch., Den Haag.

Een boek van Marie Gevers, op de bekende smaakvolle wijze der Z.H. Mtsch. uitgegeven, en, op zijn meesterlijke wijze vertaald door Martin Premsela, dat is wel het neusje van de zalm. De omslagteekening van Mevr. Midderigh-Bokhorst geeft in een dubbel-figuur den geheelen inhoud van het boek weer in één beeld.

Marie Gevers is nu eenmaal een favorite van mij! Zij charmeert onuitsprekelijk, en deze ‘reis naar het land van belofte’ is wederom zoo menschkundig, zoo humaan, zoo fijn-psychologisch, en zoo verrukkelijk geschreven, dat men de bladzijden dóorleest, met een glimlach om de lippen en een verteederden ernst in den blik. Bij het vinden van Jean's handschrift denkt men onwillekeurig, - ai, daar krijgen we weer ouden wijn in nieuwe zakken opgediend;

maar, neen, o, neen, gelukkig niet. Marie Gevers is daartoe veel te origineel en zelve te begaafd om zoo iets noodig te hebben. De reis van Frère Jean wordt als basis gebruikt, om het verhaal op te bouwen, en met een volstrekt succes. Lees dezen ontwikkelingsgang van een menschenziel; ge zult van dit boek genieten in de heetheid en den chaos van het moderne leven, als van een koelen dronk, u geschonken in een landelijk-rustig prieel, met wilde rozen omrankt, op een klaren zomerdag.

Alice Nahon. *Maart-April.* - De Ned. Boekh., Antwerpen.

Voor de kennis van de lieve en veelgeliefde Alice Nahon, is de biographie van Renaat Korten voor al haar vrienden, - (en de jonge dichteres had er vele, ook in Nederland!) uiterst welkom. De jeugdgedichten zijn zonder toelichting niet allen goed te begrijpen. Van de nagelaten verzen is het meest ontroerend: Ik ben een bloem van 't veld. Fraaie portretten en een paar facsimilé's van haar handschrift maken dit boekje nog interessanter.

Alie Smeding. *Liefde. - W.B.,* Amsterdam.

Het nieuwe boek van Alie Smeding is een der mooiste uitgaven der W.B. van den nieuwsten tijd, ja, is ook stellig een der mooiste boeken der laatste jaren in Nederland verschenen. Kent ge Dusty Answer van Rosamond Lehmann, en zoo ja, dan bewondert ge dit boek waarschijnlijk evenzeer zonder reserve als ik. Welnu: Liefde van Alie Smeding is het eenige werk, dat voor mij hier te lande dezen prachtigen roman aequivaleert. Dit is veel gezegd. Maar niet *te* veel. *Liefde* is geschreven met een wonderbare, bijna occulte intuïtie, een wonderbaar *weten.* Er is geen enkele aanmerking op te maken. Elke tasting, elke voorzichtige speuring, elke navoeling van het ragfijne zieleleven van kind, meisje, vrouw, is met onfeilbare juistheid gedaan. Dit boek getuigt van een ongelooflijke knapheid, van een, zou ik willen zeggen, *meesterschap* van gevoel en psychisch inzicht. Zelden heb ik zoo'n waarachtig boek gelezen. Het is volkomen goed.

Drs. P. Dijkema. *Brieven aan Ouders.* - Erven A. de jager, Groningen.

Er zijn altijd ouders, die, wat de opvoeding betreft, gaarne raad ontvangen, en inderdaad kan het vaak hoogst nuttig zijn, mededeelingen te krijgen uit de ervaring van anderen. In theorie kan men genoeg raadgevingen uitdeelen en algemeene voorschriften geven, maar, och, aan de practijk getoetst, zullen zij dikwijls blijken van nul en geener waarde te wezen.... Immers, elk kind is een individualiteit op zichzelf, en ‘eines schickt sich nicht für Alle’. Toch, een boekje als dit van Drs. Dijkema zal velen welkom wezen. Het is verstandig, gevoelig en gegrond op ondervinding, opmerking en nadenken. Ouders en ook onderwijzers zullen goed doen, het zich aan te schaffen.

JEANNE KLOOS-REYNESE VAN STUWE.

[De Nieuwe Gids. Jaargang 53. Deel 6.]

Verzen door Johann Stellwag.

Maja ben ik en phantasia....

Rood flonkert Maja de goudvisch in
den eindigen, stilstaanden, vijverstroom.
Ach, alle stroom stroomt ten einde zijn stroom.
Daarom ik Maja zoozeer bemin.

Over zijn vijver en over zijn zoom
Hoog, uit haar blanke vleugelbegin,
Dwarrelt de vlinder Phantasia.... in
Haar wijden, oneindigen, vlinderdroom.

Ik, die ik ben, ben van Maja de zin.
Binnen den eindigen aardezoom,
Weerspiegel ik mij in mijn eigen kring....

Doch, uit den drang van oneindigen droom
Hef ik mij, lichte verwondering,
Uit kleurschijn omhoog ter.... bespiegeling!

Geschept papier

Het is geen luxe waarmee ik ben behept,
Geen gril die zich op mijn natuur verwent,
Dat onder pols en lied ik schuif geschept
Papier, dat aan zijn *watermerk* men kent:

Onderbewust mij schraagt het element,
Dat door den Storm bewust zich wordt - als ebt
De Storm, die met het Lied zich had gerept,
Het Lied, op 't strand aan schuim slechts inhaerent.

O, wilde verte, in ziel van eb concreet,
Uw flonkrend schuim is 't lijfsel van mijn lied,
Dat naruischt wat de verte, wijkend, aanwerpt;

Mijn kleine lied, dat sporen van zilt leed
Tegen het licht vertoont, wijl het *verschiet*
Doorzicht u gunt, gij kunt niet zijn verschérpt.

Bij stift en vêer

Tot Eline van Stuwe.

'k Tref beide: kunst en leven met crayon. -
'k Laat beven ochtenddreven, 't waas aan bergen,
Ongrijpbaar ver aan pen-smallen horizon.
Mijn speelsche veêr weêr weert het af. Een dwerge -

Besnaard echt vogeltje, dat.... zweven kon,
Vervliegt aan veêr, het neemt geen keer, te stérven.
De schaduw der geheven veêr doet derven
Mij alwat ruischt en bloeit en jubelt in de zon.

't Is mij geen spel of toeval dit gerucht
Van veêr weerspannig tegen het omlijnde:
Het leven schetst mijn veêr naar waarde: grijs.

Want dit papier, de ondergrond, zoo wijs,
Als 't leven, wil maar vluchtig zijn verlucht,
En blijven blank zoo bij 't begin als 't einde.

Silhouet

Beschrijven, schilderen, knutselen, kan de hand
Mijn leven, uit een keuze kleuren groot.
In 't o, schoon blauw; in 't aldaagsch koperrood;
In woelend paars; in waterverven van 't

Herfstnat; of, in 't teeder, lijdend kant,
Op grens des levens; (zoo ik de oogen sloot
Zie ik dan rose als 's levens binnenkant?)
Maar niet in silhouet, dat 't zwart mij bood....

Ik wil niet hangen aan eens laatren schouw,
Als 't hem vertrouwde dogme van des doods
Schaduwenspel. De kunst is zoo mij grootsch

Een weemoed, dat ik nimmer kan de waarde
Mijns levens peilen in een kleur van aarde,
Droever dan zwart, wonderlijker dan blauw.

Hoe wordt uw haar....

Hoe wordt uw haar zoo zacht, nu overstoven,
Moeder, in 't avondrood, met 's tijds grijze asch....
Hoe staart, uw oog, dat steeds zijn glans teruglas
In mij, uw oogappel, zoo leeg naar boven....

Hoe teer uw mond, welks pulv'ren lippen dooven
Wat van ons beiden o zoo bloedwarm was....
Hoe mat uw hand, wen zon door 't brandend glas
U in den schoot valt,, om uw ring te rooven

In vuurgloed van hartstochtelijksten brand! -
O, moeder, zachtkens, ga maar kleiner worden
Tot stervende eens, uw trouwe lichtglans dorde:

Ik draag uw ring, uw goud, 't pand van úw hand!
Uw ring.... uw trouw.... doorstaan ook hunne vuurproef
In mij? De klok sluit toe het uur, puur-droef.

‘De vijver’ van het schilderschap

Confessie aan Willem Kloos.

Ik dwaalde op wegen van bewógen werken,
Maar als verlegen bleef ik achterblijver.
Doch door den drang van 's wond'ren harten drijfveer,
Bereikte ik zoomen waar de stilten werken.

Geknield aandachtig voor den vollen vijver,
Die van den hoogen hemel diep dóórwerken,
Weerspiegeld, liet de klaarheid, toen herken-
De ik mij in teugen van bewogen ijver.

- O, schenker van het hemelsblauw, o schilder! -
Ik, die voorheen geloofd had in het boek
Maar dat mij had bezwaard, werd milder

Door open klaarheid, zelfgenoegzaam doek.
Hoe hoog het leven zich ook opwaarts breke:
Mijn lippen zullen door mijn oogen spreken.

Dutch poetry and the romantic revival by Dr. J.A. Russell. V. Potgieter and wordsworth.

Above all Romanticism, as has been implied, was an extraordinary development of imaginative sensibility. It brought a sense of wonder into life, providing a way of escape from the real world and subtly fascinating men's minds with a new potency of appeal. Yet, it was no mere world of hallucination and make-believe that the best type of Romantic sought to discover. With Wordsworth he might seek to make the supernatural natural, with Coleridge he might seek to make the natural supernatural, but always it was an avenue to the world of Romance, as disclosed by the imagination; and always it contrived to restore us to reality at some higher point. In the final analysis, therefore, it reduced the harshness, the drabness, the dragging routline of life to a matter of sense-impressions and the ‘ideas’ which reflected them, making Romanticism, of all literary movements, the one most impregnated with speculative elements.

Already by the turn of the eighteenth century the Movement had gathered so much momentum and ramified itself in so many different fashions that it is impossible to proceed further without determining the most marked phases. Obviously, not every Romantic can be included under the old ‘return to nature’ formula-Burns, Thomson, Cowper, we may, but for Wordsworth it is an undue simplification. ‘The Renascence of Wonder’, again, was a well-coined phrase to apply to the more ornate and elaborate vein of

Keats and Coleridge, but not very aptly can it be said to denote Scott's hearty and joyous familiarity with his Romantic world, Nor, since it was through the ballad rather than the more dignified lyric, that the spirit of poetry won its way to a simpler, more poignant diction and a more plangent rhythm, will the term *lyrisme,* as used by the French, suffice for the more scattered and heterogeneous Romanticism of England and Holland. Likewise, to think of it mainly as an expansion of the revolutionary individualism of Rousseau is not enough, for Rousseau, though he insisted on the worth and dignity of man as man and on the power of natural scenery to respond to his needs, was still far short of perceiving the harmonies between man and man, such as was to be the finest contribution of later poets and thinkers like Goethe, Wordsworth, Shelley, who surely realized Romanticism in its ‘most exalted mood’.

So far - with Macpherson and Young, with Feith and Bilderdijk, with Scott and Byron, with Beets and Van Lennep - it might seem as if the Romantic Revival were altogether a return to old moods and old modes. Now, as the eighteenth century closed down in the tragedies and triumphs of the French Revolution, there came a quickening of the spirit - in a few poets at least. The creators of this new spirit and of a finer music were, of course, Wordsworth and Coleridge in their famous ‘Lyrical Ballads’. That name itself is very significant. It represents very clearly, I think, the real and deep cleavage between their poetical conceptions and those of Scott and the more swash-buckling order of Romantics, and shows definitely what they were aiming at or had achieved. The real Scott emerged in the romantic and historical ballads, composed confessedly in imitation of the mediaeval versions, but here there was introduced a spiritual agitation to lend a deeper note to the simple matter of the songs. ‘Ballads’ Wordsworth and Coleridge might call their poems, but the homely and familiar themes of ‘Lucy Gray’, ‘We are Seven’, ‘Simon Lee’, were far removed from the heroic style of ‘Chevy Chase’ and ‘Sir Patrick Spens’. And even the balancing term ‘lyrical’ is not used in quite the accepted sense. Coleridge, for one thing, is not to be reckoned an essentially lyrical poet at all. But even though the epithet applies more particularly to Wordsworth's share in

the joint composition, there is not yet the singing quality in his measures found in both Blake and Shelley - the greatest of all singers among the Romanticisms. But there is something else, something of Wordsworth's own - and it is precisely his sensing of the joyous and abounding life of nature and its profound meaning for the heart ‘that watches and receives’. In Wordsworth alone is this an inspired thing, redeeming from failure poems in themselves commonplace, and sometimes even seeming to border on the ludicrous.

Poets like Wordsworth, Coleridge, Byron, Shelley, Keats, it is hardly needful to say after this, are bound to be differentiated from other Romantics like Macpherson, Young, and Scott. Yet, in turn, are not all these markedly dissimilar? Byron, for instance, had a name and fame in Europe when, as yet, Wordsworth and Shelley were quite unknown. The truth, of course, is that his temperament was oratorical rather than lyrical, and with what wistful appeal he paraded it to the contemporary world we have already considered. Nor did Coleridge give new effect to the ballad by making it a vehicle for a new and passionate conviction, the joy of a conversion; instead he gave to the narrative ballad - ‘The Ancient Mariner’, that is - a dramatic intensity, a beauty of imagery, and a musical subtlety and richness such as it had never known in all its history. Shelley, of course, possessed all the passion, all the intensity, of the lyical poet, yet he had little affinity with Wordsworth, and he appeared to rate him not much higher than did Byron - allowing the other's poetic genius. But both, in their far different ways, were teachers and prophets, and that alone binds them within the wide Romantic movement, however we may classify them individually.

In England itself the term ‘Lake School’ was devised by Jeffrey to circumscribe the narrow sphere of influence of Wordsworth, Coleridge, and Southey. Today when we consider the high and spacious intellectual machinery of the first two of the trio, at least the concept becomes a quite laughable one. Even Wordsworth, admittedly, had his limitations. He lacked vision for the world of man, save under certain broad and simple aspects - the patriot, the peasant, the seer, the child. He lacked vision for the past, save at certain points on which the spirit of liberty had

laid a fiery finger. His failure to take stock of the elements of conflict and pain in Nature has not been overlooked and he has been rebuked for imposing a tame ‘Anglican’ pantheism on the terrifying multifariousness of nature - he should have visited the Tropics, says Mr. Aldous Huxley, and he would have had his eyes opened. In the splendid rhetorical verse of Byron, in the robust narrative verse of Scott (and is not the tendency now to include that as a province of his prose?), these limitations were doubtless transcended in great measure. But in other respects how greatly do they lack the originality and strength of Wordsworth, and today we can only wonder that it should ever have been possible for the critics, if they seriously considered him at all, to look on the aloof Cumbrian star as an altogether lesser light of the firmament illuminated by the authors of ‘Don Juan’ and ‘Marmion’.

The causes for the delay in establishing Wordsworth as a classic form a not unprofitable line of enquiry. Was it due simply to the ‘darkness’ of the age, as the poet himself imagined? Was the reading public repelled by the feelings of strangeness and awkwardness to which his verses gave rise, as he anticipated they would be? Undoubtedly, there are vitiating elements to be found in the poet's output - its uneveness, its oft-times extreme banality, its infiltration of theory. And the paradox even arises that Wordsworth's greatness would have been less grudgingly admitted by a busy world if he had happened to die at forty instead of living till he was eighty. For many, undoubtedly, there was a gradual eclipse or exhaustion of genius. For them Wordsworth was ‘the lost leader’;they could find little or no interest in anything he wrote after the great decade of his zenith (the period 1798-1807). Even yet, I suppose, there must be many who, while recognizing in him the prophet and the mystic, the interpreter of a high Pantheism capable of exciting a strong but vague aesthetic emotion, ae far from realizing the consistent and patient realism of his art. The fact seems to be that the sublimity and the passion of the poet at his greatest inevitably stand in the way of our appreciation of his lesser, but still valuable, gifts. Ballads, for instance, however consummate, could never be understood as adequate to the larger aims of poetry. Yet, if ever a poet was

aware of these ‘larger aims’ it was surely William Wordsworth, and a most important category in the literature of a classic is precisely the critical power that he so abundantly possessed. More and more, then, his name stands out as one of the greatest of those great men to whom England owes the miraculous rebirth of its poetry over a century ago. We go back to him again and again. Even those who do not always love him go back to him; they cannot escape or resist him. He is, as it were, the rock of which the rest - Coleridge, Keats, Shelley, Tennyson, Arnold, Bridges - are in large part hewn; as we know, if not always by their own admission, by the evidence of their works. More than any other man he is the shaper of the art and spirit of English poetry for the next century. He irritates, he exasperates as only the very greatest can. In his own day he provoked people, and he does so still. Tennyson and Browning and Arnold are still read with enjoyment, their power to charm is not exhausted; but in a certain sense their ‘interest’ is: we have read their riddles, we understand their limitations; whereas Wordsworth - and, we may add. Keats and Shelley - besides the poetic renown he had already won in the later nineteenth century possesses for us to day a kind of interest more living than the tranquil fame of assured classics, the interest of one who compels us to interpret him afresh.

Amazing as it may seem, we must emphatically allow that it was the derided ‘Lake School’ - not even Blake or Cowper - that recreated English poetry. And Wordsworth above all; for it was he who, freeing himself alike from the doubts which paralysed the poetic faculty in the transitional period and from the easy certainty which killed it in the age of reason, found a new gospel which was at once a faith for every day and a poetic inspiration: for him life and poetry could be one, as they had been for no poet during the century before him. It is true that, when he wrote, for a hundred years and more something had been lacking. A realm of possible emotion had been lost to the poet. And lost not only to the poet, but to mankind at large. His very poetic scheme Wordsworth was forced to create - a scheme in which no symbols should stand between him and the outer world.

Wordsworth, in point of fact, more than any poet, more than Shelley himself, raises the issue of what poetry really is. It is

this that makes him both difficult and worth while, for the fact remains that the only poets who live are those who concern themselves with life, feeling it to be a thing of tremendous issues, and know how to re-create their sense of it and give to that sense a bodily shape in the form of a work of art. This, undoubtedly, or something like it, is what the calling of a poet meant for Wordsworth, what it meant for Keats, for Shelley.

Surveying Holland now at this time can it be said that there was any poet who revealed in anything like this fashion the depth of the emotional nature of man, of all men? Was there anyone who had this unique power of penetrating into the universal heart, penetrating with ease and certainty behind all veils of rough exterior or rude manners? Who at this time seriously endowed 'rocks and stones and trees' with sentient existence? What poets saw it as their business to show the sorriness underlying the grandest things, and the grandeur underlying the sorriest things? Was there in Holland a 'Lake School' - even on the most limited application of the term? In the search for an answer there is alas! a long and all too ominous pause. We look in vain for anyone 'striding the narrow world like a Colossus'.

Professor Prinsen[1)] maks an excellent point when he suggests that for the Dutch poets the influence of Wordsworth, Coleridge and Southey would have been much more suitable than that of Byron, under which they fell so readily. By their complete lack of discernment of these new and enlightened forces they deferred the day of recognition of the later and greater English Romantics for half a century. Of this needless wait for a less spontaneous and more technically inspired revolution Professor Prinsen is decidedly impatient. 'Welk een slap figuur maakt heel onze letterkundige kunst voor '8O,' he writes,[2)] 'tegenover die wereld van krachtige, frissche schoonheid. Wat is Borger's Rijn in 1820 tegenover het werk van Coleridge, Byron, Shelley van dien zelfden tijd!' Yet, is he not somewhat hypercritical in adumbrating thus against his countrymen? That Bilderdijk, against the persistence of French neo-classical forces, should have touched on Romanticism at all was surely an accomplishment of some magnitude. then

1) 'Geïllustreerde Nederlandsche Letterkunde', p. 204.
2) Ibid., p. 205.

Beets' child-like simplicity, his detachement from the Jeep and awesome problems of human life a sort of dull decensy! But against this what a woeful Jack of what we must still call ‘ideas’. Men like Da Costa and Beets would have been absurdly frightened by Wordsworth's charter of intellectual freedom. The set ‘didactic poem’ was as far as they allowed themselves to go, and even though Wordsworth himself too often put a ‘moral purpose’ in the forefront of his work, he never carried it out in the spirit of that weary, heavy-footed didacticism that drags down to earth and prose the very conception which it was meant to exalt. With such a standpoint Romanticism admitted no truce, but in its profoundest creative poetry was instinct with implicit ‘criticism of life’.

Again, the peculiar paradox arises that, though the people of Holland had of necessity a closer connection with Revolutionary France than had England, there came for no individual poet such a simultaneous immersion in its tumultuous idealism as was experienced by Wordsworth. And along with this we have the ecstasy of his passion for Annette Vallon. Little wonder after that that the philosophic lyric was his choice, causing his emotion to result in an intellectual attitude towards the problems besetting our journey through life! And what makes his influence so difficult to trace is that it is spiritual rather than formal and his style really inimitable.

‘Poetry,’ it has been said, ‘is philosophy, and philosophy is poetry.’ And, thinking of Goethe, Wordsworth, Shelley, we can well agree. Coleridge, we know, looked to his friend Wordsworth to write ‘the first philosophical poem in existence’; the celebrated ‘Tintern Abbey’ lines probably owe something to their early conversations about Spinoza, while in ‘The Prelude’ he wrote his own inner history - the greatest work of poetical introspection to be found in any language. As a philosopher, of course, we are bound to view Wordsworth much more indulgently than we would view Kant, Hegel, Spinoza, Schopenhauer. In thinking of him thus we mean that he possessed a certain metaphysical faith, but a faith held, not logically, but irrationally; in other words, his Pantheism was the product of immediate experience. For Coleridge, on the other hand, Nature was not experience, it was

concept, and it is his tragedy that, while he had a glimpse of something important, he could not speak simply about it, but was condemned to lose himself in a maze of verbosity, of parentheses and interminable notes. ‘An archangel a little damaged,’ Lamb called him, and there his reputation seems to rest.

Of the Dutch poets of the early nineteenth century it cannot be said that, beneath their masses of verbiage, they seemed to be getting at something true and important or were ever likely to give expression to a dominating philosophy. Definitely they made their poetry a medium for the expression of concepts merely, and when that happens it is often scarcely to be distinguished from prose. True poetry is the medium in which the concept becomes something different from itself. What this change which overtakes the concept may be is, of course, the great problem of poetical criticism; but what Holland lacked more even than great poets perhaps was a great critic or two. Porfessor Garrod, combining these functions, even lays it down that ‘the critic of poetry must be a poet, but not a very good one’: we think of Dryden, of Dr. Johnson. But, conversely, we think also of Wordsworth. of Coleridge, of Shelley, who, though they were before all else poets, yet, each of them, before he was a poet, was really a professor of poetry, seeking to write to, and from, theory. Sometimes, I know, it is held that they were singularly poor critics, but with that judgment I cannot agree - thinking of Wordsworth's famous Preface to the ‘Lyrical Ballads’, of Shelley's ‘Defence of Poetry’, of the critical help given by Coleridge to Southey, to Scott, and to Wordsworth himself.

In poets like Beets, Bogaers, Van der Hoop, Van Lennep, we find an incurable lack of self-criticism. They had no clear or passionate idea as to the nature of their mission. Not one of them ever properly grasped the principles of his art; ‘custom,’ we may say, ‘lies upon it like a weight.’ When we read them we have assuredly not the sensation of being in contact with the serious creative intelligence of a great nation. The quality of the thought above all seems immeasurably inferior to that which now goes to the making of a high-class review of letters. There is little, I would say, to recall the impressive intellectual and moral traditions of Hooft and Vondel. And the poverty of this poetry I am inclined

to ascribe to the fact that its writers put on record incredibly little thinking about poetry. Nine-tenths of our aesthetic theory, I suppose, derives from Germany, but has Holland no contribution at all? Where are its poetics? One thinks, of course, of the efforts of Bellamy and Van Alphen in a former age. Their efforts may seem puny beside the achievement of the Schlegels and Schelling, but they worked on commendable enough lines, had the times been ripe for them. Now, however, the critics seemed to have vanished into thin air, and aesthetes like Van Alphen would have been a godsend to current poetry. There was Wordsworth, of course, hut even among his own folk as we have seen, he was but little appreciated, and how should one expect foreigners to master his somewhat abstruse critical theories, conflicting so often with his actual practice of them? In the end, therefore, there seemed but one native thinker whose canons of poetic taste could he made to serve as the basis of any new conception of the art in Holland - and that, it hardly needs saying, was Willem Bilderdijk.

Few poets there are today who would give even nominal subscription to the dictates of this feverishly-working writer who dissipated his talents in far too many forms of composition. In this respect he was like his English friend Southey, the one of the ‘Lake School’ who had any sort of vogue in Holland. The fact that Bilderdijk's verdicts are no longer endorsed need, not, of course, blind us to their evolutionary value. He was still in harmony with the pseudo-classical poetic taste of the age as it filtered through the channel of French literature. His position seems somewhat akin to that occupied by Dr. Johnson in England - a man of amazing learning and personality, but one almost constitutionally incapable of writing a line of real poetry or of recognizing it when it was written by others. Potgieter in promoting the ‘Gids’ movement turned largely to Bilderdijk, because he himself possessed something of the same rigidity of mind, the same moral habit of thought, the same didactic conception of art. Even in the personal expression of ideas he remained singularly indebted to his compatriot, for he shared his view that feeling was the mainspring of poetry. On the strength of this it has been contended that the ‘Gids’ movement was a pointer to the ‘Nieuwe Gids-Beweging’ itself. But only on the most slender

evidences would one say that this was so. Granted that it was still early to discover the real value and worth of Keats and Shelley, this hardly excuses Potgieter for putting them altogether aside and finding in Bilderdijk an infinitely higher guide and authority. It was a fatal lapse of judgment on the part of a critic - almost as bad as Jeffrey's unmerited castigations of Wordsworth - and certainly did not enable the ‘Gids’ to establish itself freely for the propagation of ideas reared on a dizzy pinnacle of beauty; Holland was still a long way off from distrusting the kind of poetry that has a palpable design upon the reader.

Failing acceptance of the less conspicuous revolution of Shelley and Keats, there was Wordsworth waiting for acclamation and the recognition of professed disciples. Potgieter began with translations, just as he had translated from Burns, from Scott, from Longfellow; and admittedly he makes a very good job of his rendering of the jingling, yet typically poignant, poem, ‘The Reverie of Poor Susan’. Under the title of ‘Arme Geerte’ he begins

> ‘Op den hoek van den Dam, bij het dagen in 't Oost',
> Zingt een lijster, sinds jaren haar kooi er getroost;
> De arme Geert moest er langs om uit schomm'len te gaan,
> Leende 't oor aan het lied, en bleef peinzende staan.’

Much more important is the case for Wordsworthian influence Professor Kalff[1)] seeks to make out, chiefly through the references to ‘The Excursion’ which occur in various of his ‘Kritische Studiën’. But the groundwork of belief is too frail for serious opinionating, and against it we have the restrictions of Potgieter's own mind, his almost incredible rejection of Keats and Shelley, his setting up of the ‘Gids’ as the Dutch equivalent of ‘The Edinburgh Review’ with Bilderdijk as its fountain and figurehead. Only if he had devoted himself zealously to taking the Pull implications of the work of a major poet like Wordsworth could he, I think, have performed the highest service to Dutch poetry and prepared it for an easy fusion with its real reconstructors forty years later. And, naturally, the best proof - or disproof - of that, is an examination of his own verse.

1) ‘Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde’, p. 744.

The early poetry of Potgieter certainly gives little promise that he was a man gifted with more than ordinary organic sensibility. And it is not solely because he is haunted by a spirit of didacticism. He may present us with pictures of domestic felicity, elucidating the moral tendencies of the age, hut that seems something wholly consonant with his character - unlike Bilderdijk when he forces himself to work in the same vein. In this respect Potgieter may even be said to show a good deal of the robustness of the earlier and simpler phase of Romanticism. But often, as though attempting some greater moral hit still - something in the manner of Vondel himself - he returns ‘naar de kracht en grootheid der gouden eeuw.[1)] And, then, though we may allow his work certain sober beauties of language and construction, we are aware how conscious is the display of art behind it. Only if Potgieter had been able to seize what was best in the lyrical gifts of Vondel and Hooft would this two-centuries reversion have justified itself. But such was not the principal effect. Instead it confirmed him in his reactionary theory of ‘uplift’, so consistently asserted and holding in the end only disappointment and disillusionment, and making the aesthetic revolution all the more furiously radical when it did come. And, failing to capture from these original and powerful writers the secret of their vindication of the senses in verse - hardly needing to go, for lyrical purposes, beyond eyes and ears - he really made the long-continued domination of the reason a substitute for the exercise of ‘the primary imagination’. Only when Vondel's style descends to the specific and the contemporary does Potgieter's move freely in line with it - which is criticism of the former rather than praise of the latter. We see it a little in:

‘Een wonder is de Nieuwe Beurs!
Al zevenmaal, Jan Salie!
Joost Vondel zong het koopgeluk
Van 't achtste wereldwonderstuk;
Kees Loots vertroostte 't in zijn druk: -
Een lof, die als hun lof verrukk';
Faalt de uwe nog, Jan Salie!’

1) Prinsen, ‘Geïllustreerde Nederlandsche Letterkunde’, p. 234.

And who will gainsay that in poems like ‘Oranjelied’, ‘Aan 't Vensterke van Elzemoer’, ‘Cornput's Profeetsij’, the influence at vork might easily be that of Tollens, Bogaers, or Hofdijk!

Above all things, is seems strange to reflect, Potgieter detested the banal. Actually, his poetry is full of banality. For a writer of supposedly critical temper, it is surprisingly devoid of intellectual content; it lacks comprehensiveness of view. Never do we witness ‘that willing suspension of disbelief for the moment which constitutes poetic faith’. We long to shake the poet out of his tranquillity in order that he may take part in a passionate act of poetic creation, may let his imagination work on its own. It is not that he has even a diluted belief in the supernatural; he is ‘of the earth, earthy’, and can never for a moment be induced to sacrifice the verisimilar to the marvellous in life. So we have the competent, well-turned lines of ‘Jacob Willemsz’:

> ‘De Heere gaf - Hij heeft genomen,
> De naam des Heeren zij geloofd!’

But how much further Coleridge got by not trying to solve any ‘problems’ of human life!

At first glance it might appear that there is a fair degree of *rapprochement* between Wordsworth and Potgieter. The latter, in fact, seems even to have something of the human and dramatic imagination which the English poet lacked. In dealing with homely subjects he rarely falls to the levels of sheer bathos that dismay us in ‘Simon Lee’, ‘Peter Bell’, ‘The Idiot Boy’, ‘The Thorn’. and many another poem, hacknayed in theme and oversimplified in style and diction. And yet the paradox arises that the very banalities of Wordsworth are informed by an enthusiastic and meditative imagination, while Potgieter is less addicted to the representation of vulgar manners in vulgar language - with all its attendant artistic dangers - simply because he is more concerned to preserse correctness and uniformity than attempt the enunciation of a cosmic philosophy, for which such a language of heightened and imaginative prose might, in the main, be better suited.

In nothing is the different composition of the two poets brought

out so much as in their attitude to Nature. Potgieter has many descriptions of external nature:

‘'t Was zomer tot op Hollands duinen;
't Was middag, enkel licht en vreê;
Geen windje voerde van hun kruinen
Het blinkend zand ter vlakte meê;
Geen koeltje rimpelde de zee.’

‘Al deinsde 't landschap voor een vlugt
Van vlokjes, dwarlende uit de lucht;
Al viel het bosch, al viel het ijs
Der weem'ling van de jagtsneeuw prijs.’

But he ‘externalises’ only. Never does his poetry pass from straightforward description to inner reflection, though surely the native landscape lent itself, as much as the landscape of the Quantock country at least, to those gentle surprises of pleasure which were enough of stimulation for the feelings and imagination of Coleridge and Wordsworth. Plainly, Potgieter had not this ‘gift of the senses’; there is no imaginative blending of himself with the landscape in ‘a wise passiveness’; he establishes no relationship between sight and insight; he reads no transcendental significance into ‘the meanest flower that blows’; in a word, external nature does not offer to him the solution of life's primary problems.

Nor can it be said that he ever solved the dualism between spirit and matter in any other way - and certainly not by any Romantic derivative of the religion and the science of the eighteenth century. How weak and orthodox, for instance, is the climax of

‘Hoe het schuim om 't bootje krulde,
  Dat ter brik mij droeg!
Hoe de wind de zeilen vulde,
  Daar 't genot uit sloeg!
Stad en werf, - paleis en toren,
  Dook ten waterrand,
Alles scheen in 't zwerk verloren:
  Goeden nacht, mijn Land!’

compared with the liberation of the ‘total being’ that comes out in:

> ‘This city now doth like a garment wear
> The beauty of the morning; silent, bare,
> Ships, towers, domes, theatres, and temples lie
> Open unto the fields, and to the sky;
> All bright and glittering in the smokeless air.
> Never did sun more beautifully steep
> In his first splendour valley, rock, or hill;
> Ne'er saw I, never feit, a calm so deep!
> The river glideth at his own sweet will:
> Dear God! the very houses seem asleep;
> And all that mighty heart is lying still!’

And ‘dull would he be of soul’ indeed who would make the mere cities, Amsterdam and London, responsible for the differing reactions!

‘Zijn kunst,’ says Professor Prinsen of our poet, ‘verdiept en verrijkt zich steeds meer en hij komt tot de voltooiing van “Gedroomd Paardrijden” en “Florence.”’[1)] Up to a point we may agree. Age, experience, travel, the friendship of Huet, could not but add to his already abundant knowledge and technical skill in versification. But the sovereign poet must be not merely a singer; he must also be a sage. It is Potgieter's great fault that he does not extend in width as in height; in the end he becomes the historical, nostalgic dreamer, instead of firmly rooting himself in the hard earth as he spreads widely and mounts freely towards the sky. This, of course, is not to say that his strange inconclusiveness is for a moment that of the comfortable sceptic. Potgieter was above all a moral nature, and his greatest need was to discover a system in which his well-wishing mind could find repose. But if such a system can be said to exist ready-made, it is certain that he quite failed to find it. Why, then, was this? Did he misread life's purposes? Did he work too much from the experiences of other men - of Dante, of Shakespeare, of Vondel? Was his philosophical curiosity, his metaphysical hunger, ever

1) ‘Geïllustreerde Nederlandsche Letterkunde’, p. 234.

great enough for him to throw his whole being into the struggle?

Mr. J.B. Meerkerk, I think, came near the heart of the matter when he wrote: 'Potgieter was in zekeren zin agnosticus, in Socratischen zin mocht ik zeggen.'[1] It is this that makes him proceed with such caution; it is this that reveals in his slow indirect argument a tinge of anxiety. Ethically, he was the slave of conscience, hut the distinction he drew between conscience and religious feeling was more speculative than ever he would have cared to admit. But he would have been a greater, a happier, a more complete, personality could he have realized - not alone in the moral sense - that the Christian faith remained for him unshaken. His own ethical creed was not far off being a gospel of love and compassion for the human race, and he failed to find proper endorsement for it precisely because he lacked some solid object of worship to which his genial and kindly nature could attach itself. It is not my desire to represent Potgieter as decorous and respectable in religious matters. But I sec little reason why he should not have been so, since even a philosophical, Spinozistic thinker like Goethe recognized that Christianity satisfied certain real human needs. Indeed, by so unmotivatedly keeping morality and spirituality apart, he was kept from any true, passionate declaration of himself as a poet.

Psychologically, 'Gedroomd Paardrijden' should have been Potgieter's 'testament of faith', his 'Prelude'. But not in all its hundreds of stans does he contrive to achieve any sort of spiritual unity. And chiefly because he fails to realize that personal faith counts above all in the great historical process. The greatest poets are always seeking a philosophy of life - like Goethe, like Shelley, for instance - or a theology of Nature - like Wordsworth, above all. But Potgieter seems not to imagine that there might be some considerable connection between poetry and religion. And, essentially moral though he was, he was also essentially irreligious; due largely to his lack of poetic imagination. Imagination it is that enables one to achieve true spiritual unity and partake oneself in 'the eternal act of creation'. But of these matters it was not in Potgieter's nature to understand much, least of all that poetry

1) 'Gedroomd Paardrijden', Introduction, p. 4.

might in some sort be a substitute for religion. That was not Bilderdijk's idea, and to the authority of that writer he gave an almost pedantic submission, using his gifts in the service of a system of criticism and poetry that could not, in the end, assure him of salvation hut only force him into an ‘agnostic’ position. Few positive philosophies may stir the poets of our own day, no longer able to fuse the world of science and the world of religion by the mediation of metaphysics. But what a commentary on the Age of Wordsworth! ‘Agnostic’; as against ‘that willing suspension of disbelief for the moment which constitutes poetic faith’! The solution of Reason; hut Bilderdijk's Reason, not Reason that could become ‘imagination in her most exalted mood’!

In the critical writings of Potgieter we do not meet a mind of the highest order, any more than we do in his poetry. Subtle enough and involved enough in some ways it was - after the manner of the executively competent. Still, even in its scepticism, it reflected one not sufficiently disinterested to search for ultimate Truth, hut one able to live equably in ignorance of first principles. Potgieter's place, then, is not a foremost one. Poetically, he left the full implications of his craft still to be taken; and, critically, despite his admiration for the earlier Dutch poets, he is not so clearly entitled to be considered a leader as Huet who, despite his indifference to his predecessors in art, definitely assisted by his large French and Oriental sympathies and by his more caustic utterance towards the creation of a new kind of poetry in Holland itself.

(To be continued.)

Aan den ingang door Marie Schmitz.

Het was in de laatste dagen van de groote vacantie, de eerste Septemberweek, dat de zomer in den herfst vergleed. Elken dag rees uit nevelfloersen de parelig lichte morgen over het wijde polderland en wanneer Rien, nog voor het ontbijt, terugkeerde van een langen loop en al van ver het oude huis als een verweerde grauwe steenklomp onder het ijle hemelblauw zag staan, dan voorvoelde haar verbeelding al de teistering van storm en regenvlagen, waarin het gauw alweer zoo bloot en eenzaam staan zou, midden in de wijdheid. En haar blik gleed langs de vele ramen, huiskamer en zitkamer en wat van hen allemaal de slaapkamers geweest waren, eer de jongens het huis uit gingen. En dat eene, het linker hoekraam, dat eens Moeders kamer was geweest.... Hoe lang geleden....

Heerlijk loopen was het nu tusschen de leege akkers, waaruit de kruidige geur van herfst al opsteeg, en menigen ochtend gebeurde het, dat juffrouw Huyzer alleen aan de welverzorgde ontbijttafel zat, wanneer Rien, toen zij zichzelf nog maar aan het aankleeden was, haar vader al langs den schemerigen landweg had zien verdwijnen, het geweer over de machtige schouders, den ouden vilten hoed op zijn ruige hoofd. Wanneer zij dan, doortinteld van ochtendlucht en beweging, achter haar wachtend bord neerstreek, dan voelde zij in het kalm-heldere gezicht tegenover zich het onuitgesproken misprijzen jegens de ongebondenheid, die zich aan geen orde van het huishouden stoorde. Dan zweeg zij met moeite, maar een ongeduldig, wrevelig verzet maakte haar blik nog donkerder in de schaduwholten boven de grove jukbeenderen en

om haar mond met de wat puilende onderlip trok het spotachtig. - Wat ging het Ida Huyzer aan wat zij en Vader deden! dacht zij weerbarstig en zij peinsde, dat het heerlijk moest zijn om, zooals Vader, maar weg te zwerven, dagen lang, den polder in, en van dag noch uur te weten.

Maar toch was er, wanneer zij in den al vroegen avondval uit het raam van haar slaapkamer leunde en een trage wolk het laatste licht zag meenemen naar den verren einder, een gevoel van leegte in haar, een onvoldaanheid, ondanks de bevrediging van deze lange weken van lezen en loopen en onbeknibbeld doen wat het oogenblik ingaf. Het was hetzelfde gevoel, dat haar in den blij verbeiden Zondag altijd weer naar den Maandag deed verlangen, het heimelijk en vormloos verwachten van het leven, dat verrassend opnieuw zou beginnen. Zij verlangde naar het eind van de vacantie, naar school, naar alles wat weer de dagen vullen en plezierig maken zou, de lessen waar zij van hield, de gezelligheid van het schoolleven de catechisatie.... En dan, een nieuwe klas, de laatste.... Ze wou hard werken, fijn!

Toch waren het eigenlijk al deze welomlijnde dingen niet, waarheen haar verlangen trok, maar wat achter dit alles lokte als een verborgen gloed, iets onbekends, een leven van honderd onvermoede mogelijkheden. Een verwachting, waarvoor haar hart nog geen vorm of naam wist en die een zachtheid legde over haar stug gezicht.

* * *

En nu, na de groote vacantie, begon dan alles tegelijk, school, muziekschool en catechisatie. Maar op zangles kwam zij nog maar zelden; zij was zoo weinig muzikaal, dat zij zichzelf een beetje belachelijk vond daar. En de stem die gezegd had: - Niet om mooi te leeren zingen, Rieneke, maar muziek maakt gelukkiger, zweeg al zoo lang.

Naar de catechisatie ging zij nu 's avonds. Het smalle diepe vertrek, waar de petroleumlamp zijn goudigen schijn over hun hoofden legde, had nog altijd zijn eigen bekoring voor haar. Toch was het niet hetzelfde van vroeger, dat haar boeide hier. Het waren niet meer de oude verhalen nu, die haar vingen in hun toover, niet meer de kleurige romantische verbeeldingen voor haar zinnen;

iets diepers en duisterders, iets dat haar wezen opwoelde en in bezit nam, had haar hier voor 't eerst gegrepen, vond hier een zweem van bevrediging. De eerste schemer van het eeuwig geheim, dat lokt en kwelt en niet meer loslaat wien het eens gegrepen heeft, doemde voor haar geest. Als uit een diepe donkerte in haar binnenste schenen de vragen op te komen, en de eene sleepte de andere mee, eindeloos. - God heeft de wereld geschapen.... Maar waar kwam God dan vandaan? - God zag dat het goed was.... Maar waarom heeft God dan ook de zonde geschapen? En waarom straft Hij dan de zonde wanneer Hij die toch zelf geschapen heeft? - Eens, aan d'eindpaal van de tijden.... Maar wat begint er dan als ‘de tijd voorbij is’? De eeuwigheid. Maar wat is eeuwigheid? Een tijd waar nooit een eind aan komt. Dus toch weer een tijd? Nee, dat kan niet, iets anders dus. Maar wat dan? Je zegt ook van iemand als hij sterft dat hij ‘uit den tijd’ is, de ‘eeuwigheid ingegaan.’ Wat ben je dan voor eeuwig? En waar? En hoe?

Soms kwam iets van deze vragen moeilijk over haar stroeve lippen; haar blik hield Dominee's vriendelijke trekken dwingend vast. Maar het scheen haar vaak, dat haar vragen hem in verlegenheid brachten, hij antwoordde aarzelend met woorden die niet uit hemzelf schenen te komen en die haar onbevredigd lieten. Ook zag zij de stompe of vervelende of giechelende gezichten der anderen en voelde het bloed met een golf in zich omhoog slaan. Alleen Ingetje Prins met haar eerbiedige, bijna vervaarde oogen.... Dan duchtte zij het vragen weer voor een tijd. Wat was het dan dat binnen deze muren haar ving en bond? Misschien nu en dan een verloren woord, een gedachte die een sleutel gaf, het gevoel hier toch aan de poort van het mysterie te staan.

Eens liep zij in een gril met Ingetje mee. Zij zeiden beiden weinig. Onwennig liepen zij daar naast elkaar, Rien met haar fiets aan de hand, door de nauwe achterstraatjes over het hobbelig plaveisel. Ingetje was merkbaar verlegen en ook Rien voelde een ongewone bevangenheid. Maar haar aandacht werd geboeid door de omgeving, deze achterbuurten waar zij nog nooit geweest was. Met een spokig flakkerlicht scheen een lantaarn om een straathoek heen, in een kamerje brandde de lamp boven de tafel, waaromheen het gezin geschaard zat, het raam was kaal als een oog zonder

lid. Ergens in de hoogte teekenden bewegende schimmen zich af op een vaal verlicht gordijn, in een donker portiek stonden een paar gestalten aaneen geklemd, aan zijn werktafel, onder een karigen lampschijn, zat de schoenmaker en klopte, klopte.... Een kind kwam plotseling krijtend een gangetje uitgestoven en holde voor hun voeten weg; van binnen klonk een kijvende vrouwenstem. Dat dit ook een wereld was, een wereld waarin je leven kon! Haar blik gleed voorbij de morsige stoepen, langs de hellende geveltjes omhoog naar de lucht die ver daarboven zwart was en zonder sterren.

Nadien liep zij vaker door de avondlijke achterstraatjes, langzaam, verloren en liet het armelijk doorschenen duister over zich heen stulpen en tuurde met zoekende oogen in verlichte kamertjes, langs kierende deuren en onderging dit met tastende zinnen als las zij een verhaal, dat haar boeide, maar waarvan zij toch den zin niet verstond. Tot eens, op een ijzigen Novemberavond, het lompenkind, kleumend voor het raam van het snoepwinkeltje, haar, in haar warmen winterjekker, den verholen zin van dit alles ontdekte. Zij moest opeens denken aan het verhaal van den rijken jongeling, die Jezus volgen wou, maar niet in staat was al het zijne te verkoopen en haar minachting voor den zwakkeling schroeide weg in een bang en heet schuldgevoel. Zij stapte haastig op haar fiets en reed snel naar buiten. Daarna zocht zij de donkere sloppenn en stegen niet meer.

* * *

In die dagen stierf mijnheer Bergsma, de leeraar Nederlandsch. Hij was een stil en eenvoudig man geweest, een zestiger al, die weinig opgemerkt zijn weg ging. Er werd geen herrie gemaakt in zijn lessen, toch strafte of verbood hij nooit. Het was het dwingende, het in bezit nemende, dat uitging van zijn schijnbaar onaanzienlijke persoonlijkheid, de suggestie van zijn woord, zijn stem, die hen, zonder dat zij er zich rekenschap van gaven, vasthielden. ‘De Berg’ - zijn bijnaam leek méér dan een toevallige naamsverbastering, er klonk iets van respect voor het groote in. In zijn liefde voor zijn vak had hij hen veel meer bijgebracht dan het leerplan omvatte, dan in hun boeken te vinden was. Hij had hun harten geopend voor schoonheden die het leerboek niet ontsluit,

hij had hun ooren gevoelig gemaakt voor klank en rhythme. Hem een rei van Vondel te hooren lezen was niet alleen den bollebozen en gevoeligen een genot, maar hield de klas in een ban van aandacht gevangen.

Toch scheen het of zij dit alles eerst werkelijk beseften bij zijn dood. Zij vernamen het bericht, dubbel ontstellend door zijn onverhoedschheid, op een morgen op school: meneer Bergsma was den avond tevoren plotseling aan een hartverlamming overleden.

Rien was dien morgen laat en zij viel, niets vermoedend, in de verslagenheid van de klas. Verwezen stond zij bij haar bank en de stemmen om haar heen waren ver en vreemd. Er leek opeens iets verschoven, waardoor alle dingen anders werden. En terwijl zij met nog dat verwezen gevoel in haar hoofd de saaie stem van den Driehoek, den wiskundeleeraar, die aan het bord met een of ander probleem bezig was, over zich heen liet gaan en vergat naar zijn bewijsvoering te luisteren, werd zij zich een leegte bewust, maakte het besef van het verloren-zijn van iets liefs, dat in dezen vorm nooit zou weerkeeren, haar keel wrang.

- Nooit meer, het was het woord, dat in haar doorklonk als de grondtoon van een verborgen lied, het was het woord dat alle dingen een ander aanzien gaf. Voor alles kwam eens dit 'nooit meer', onherroepelijk. Voor wat je mooi en prettig vond en ook voor wat naar en moeilijk was. Het ging allemaal voorbij. Hoe kon je er eigenlijk nog blij of bedroefd om zijn? En ook jezelf; eens kwam er een dag dat je stil en koud op een bed lag, net als meneer Bergsma nu. Er schokte iets in haar op als bij een onverhoedsche aanraking; het leek of dit wonderlijke weten nog nooit zoo scherp was geweest. En dan? Weer was er de vraag, donker en dwingend, die zich niet liet afwijzen. Wat dan?

Maar in de klas is den volgenden dag de vraag al aan de orde hoe het nu met hun cijfer op het Kerstrapport zal gaan. En zou er voor die paar weken nog een tijdelijke komen? En zou er dadelijk na de Kerstvacantie een nieuwe zijn?

'Misschien heeft de Berg wel heelemaal geen cijfers genoteerd', zegt jo Hankema, die in alle vakken, maar vooral in talen, maar net mee kan, met een hoopvol oplichten van haar oogen. 'Zou een bof zijn!' Het is bekend dat meneer Bergsma zijn cijfers vaak meer naar een algemeene taxatie dan volgens nuchtere notities vaststelde.

‘Een hof dat de Berg er nu niet meer is, bedoel je?’ zegt Rien en haar harde stem geeft aan de woorden een ontstellend relief.

‘Dat zeg ik toch niet,’ snibt Jo, maar een trage blos trekt over haar huid.

‘Hoeft ook niet’, zegt Rien schamper, ‘dat is zoo al duidelijk genoeg!’ Zij heeft een hekel aan Jo met haar domme gezicht, de eenige die de lessen van Meneer Bergsma onaangedaan over zich heen liet gaan. Dit opzettelijk kwetsen geeft haar voldoening.

‘Nou nou’, sust Els Bakker, die scènes haat. Maar Frieda Selbeek zegt braaf:

‘Ik vind dat je nog niet zoo hoogmoedig tegen een ander hoeft te doen al ben jij nu toevallig knap. Daar kun je zelf ook niets aan doen. Ik vind hoogmoed een misselijke ondeugd.’

‘Zoo, vind je dat?’ hoont Rien. ‘'t Is te begrijpen als je zelf zoo stikvol met deugden zit, nooit liegt en draait en zoo ijverig bent!’

Zij heeft Frieda juist in haar zwakke plekken getast. Er wordt gemeesmuild, maar niemand valt haar bij. Zij weet het wel, dat ze allemaal een soort bewonderend respect hebben voor haar scherpe tong, maar er haar toch om haten. Het kropt in haar keel, zij draait zich om en gaat zwijgend in haar bank zitten.

Dan zegt achter haar Emilietje Rhoda's zachte stem:

‘Het zal vreemd zijn met een nieuwe. En hij treft het niet met ons, hoe geschikt hij ook mag zijn, want wij zullen altijd aan de Berg moeten terugdenken.’

Het heeft de atmosfeer opeens gezuiverd. Rien voelt een beschaming door zich heen trekken, heet en zwaar; zij voelt zich opeens weer de mindere van allemaal, maar vooral van het fijne ingetogen Emilietje, dat zij toch altijd zoo bewonderen moet om het overwicht van haar rust en haar beminnelijkheid.

* * *

Nog voor de Kerstvacantie stond het in de courant: dat tot leeraar in de Nederlandsche taal en letteren aan de H.B.S. en de M.M.S. was benoemd Dr. F.H. Markus.

Rien las het fronsend. De naam wekte een tegenzin in haar op; zij wist niet waarom. - Was het maar een juffrouw geweest, dacht zij, hoewel zij aan leeraressen in 't algemeen een hekel had,

dan hadden we niet aldoor hoeven te vergelijken. Wacht maar, Markus, dacht zij met een soort smalende wraakgierigheid, we zullen 't je wel gezellig maken.

Het nieuwe jaar begon met een bijna voorjaarachtige zwoelte, stil en vochtig. Was het daardoor dat er een vormlooze, maar vreemd opwindende verwachting in haar klopte? Een nieuw jaar, en wat dat allemaal brengen kon! Nooit eerder had zich dit zoo vol heimelijke beteekenis aan haar opgedrongen. Het jaar dat zij van school af ging - en wat dan? Dan begon er een ander leven, het eigenlijke, het echte leven.... Een onomlijnd verschiet, dat toch vol licht was, vol zoetheid en lokking, leek voor haar open te breken, een geluk, dat nog geen vorm of naam had, wenkte ginds....

Er was een stemming van gereserveerde afwachting in de klas voor de eerste les van Dr. Markus. Greet van Veen floot nog even een populair deuntje, maar Emilietje's vermanend ‘toe, Greet’ deed haar dadelijk stil zijn. Zij waren maar een kleine klas met hun elven en de jaren van vroolijke opstandigheid waren zij teboven. Maar nu was het zóo stil dat je het ritselen van een blad kon hooren. Het kille wintermorgenlicht viel door de twee hooge ramen over hun donkere en blonde hoofden en onthulde de armzaligheid van de bekraste tafels, den kalen houten vloer. Het bord was na de pas afgeloopen wiskundeles slecht schoongeveegd. Er was opeens niets van het gewoon-vertrouwde en gemoedelijke meer.

Recht en rustig stond de leeraar voor de klas, jong, zeker van zichzelf. Zijn oogen, waarvan het moeilijk te zeggen was of zij blauw of grijs waren, overzagen de naar hem opgeheven gezichten in een onbevangen onderzoek. En meteen ging zijn stem over de klas, een mannelijk heldere stem die dwong tot aandacht.

Met den scherpen frons tusschen haar wenkbrauwen zag Rien hem aan; stugger dan anders was haar onderlip. Een naar gezicht, dacht zij met een misprijzing die voldoening gaf. En een nare stem, een stem als een ijzeren hamerklop. Zou hij het voelen dat we allemaal den Berg zooveel liever hadden!

Alles aan dit gezicht was recht en scherp, het hooge vlakke voorhoofd onder het gladde lichte haar, de vierkante kaak, de mond, waaromheen even iets spotachtigs leek te trillen. En hard en helder als de stem waren de oogen.

Er was aan deze eerste les weinig opmerkelijks, of het zou moeten zijn, dat je eigenlijk niet merken kon dat het een eerste les was. Dr. Markus doceerde boeiend, hij stelde weinig vragen en wist toch uit iedereen te voorschijn te halen wat zij in zich had, zoodat ieder het gevoel kreeg van een persoonlijk contact. Op een als toevallig bij haar belande vraag omtrent den 'Max Havelaar' antwoordde Rien correct maar met een stugge kortheid, geen woord meer dan noodig was.

'Ik dank u', zei hij hoffelijk - maar trilde daarin een kleine spot? - 'uw antwoord munt uit door beknoptheid.'

Het gloeide in haar donkeren blik. - Mispunt! schold zij fel in haar gedachten.

Hij eindigde met Emilietje, in wie hij blijkbaar een der begaafdsten had herkend, het verhaal van Saidjah en Adinda te laten lezen en hij prees haar voordracht met warmer stem dan zij nog van hem gehoord hadden.

- Geschikt, was de algemeene opinie. - Maar waarschijnlijk niet gemakkelijk. Er trok een schamperheid om Rien's mond; zij zei niets.

Het was dit besef van de welwillende gezindheid van de klas jegens den leeraar, dat in zijn lessen haar innerlijk verweer verscherpte. - Ze zijn den Berg allang vergeten! hoonden haar gedachten. Hij geeft goed les, dat is waar. Maar niet beter dan de Berg, o nee, zeker niet beter, van den Berg stak je meer op. Misschien wéét hij meer, hij is Dr., maar bij den Berg was het anders, was het.... Zij verwarde zich in haar eigen gedachten. Ik vind hem een draak! gooide haar verzet er driftig overheen. En zij herhaalde nog eens heftig-nadrukkelijk of zij zichzelf overtuigen moest: - een mispunt, bah!

Zij besteedde bizondere zorg aan haar werk en haar lessen; zij zou geen aanmerking van hem hebben verdragen. Zij verbeidde haar beurt met een klopping in haar keel, die zij maar niet meester kon worden; zijn lof, waarin zij altijd, gespitst, speurde naar den spotklank, joeg haar het bloed naar de jukbeenderen. Haar blik tartte den zijne omdat zij dien eigenlijk niet verdragen kon.

Emilietje heeft het begin van Perk's 'Iris' gelezen. Haar zachte melodieuse stem heeft de woorden tot muziek gemaakt. Maar Emilietje is verkouden, zij moet telkens hoesten en vraagt van de

rest verschoond te mogen worden. Rien van der Pot zal het gedicht uitlezen.

Zij trekt het boek naar zich toe, leunt een weinig achterover en begint. Hard en nuchter klinkt in het stille lokaal haar stem na Emilietje's zangerige cadanzen. Ongevoelig. Opzettelijk ongevoelig. Haar wenkbrauwen zijn een weinig opgetrokken, schamper.

> ‘Mijn handen rusten op de uiterste kusten
> Der aarde, als, in roerloos peinzen,
> - Een bonte gedachte - ik mijn liefde verwachtte....
> Die mij achter de zon zal doen deinzen.
> 'k Zie, 's nachts, door mijn armen de sterren zwermen
> En het donzige wolkengewemel,
> En de maan, die mij haat, en zich koestert en baadt
> In den zilveren lach van den hemel.’

In steeds dezelfde harde onaandoenlijkheid rollen de zinnen naar hun einde. Er klinkt in hun toon iets van het smalende, dat langs Rien's mondhoeken en onder haar opgetrokken wenkbrauwen trilt. In de klas is even een onrust, maar tegen het einde wordt het gespannen stil.

‘Dank u’, zegt Dr. Markus' heldere stem. ‘Maar wanneer ik uit uw voordracht uw waardeering mag opmaken, dan is u geen bewonderaarster van dit gedicht.’

Zij dwingt zich tot rust, probeert het bonken in haar keel te overwinnen.

‘Nee’, zegt zij nadrukkelijk in de stilte, ‘ik vind dit geen mooi gedicht, want ik vind het onzin. Het lijkt alleen maar mooi, door.... door z'n dichterlijke beelden en z'n rhythme en zoo.... en als je het “mooi” leest zooals Emilietje. Maar als je probeert het je allemaal voor te stellen, dan zie je....’ zij hapert even en verzamelt de rest van haar bonzenden adem, ‘dan zie je dat het onzin is.’

Zij merkt het nauwelijks dat zij onwaar is, dat zij haar eigen gevoel verloochent. Nu is dit de waarheid waarmee haar opstandige hart, dat zich tegen zichzelf verdedigt, zich weert tegen zijn zekerheid, zijn overwicht.

‘Er is ook nog zooiets als gevoel en dichterlijke symboliek’, zegt Dr. Markus niet onwelwillend.

‘Maar je verstand moet het ook kunnen begrijpen, anders is het toch niets waard’, zegt zij hard.

‘Het nuchtere verstand van den heer Droogstoppel is in het algemeen niet het orgaan waarmee men kunst begrijpt, juffrouw van der Pot.’

Haar neusvleugels trillen bij dit ‘Juffrouw van der Pot’, waarin zij den verholen spot voelt.

‘Ik heet Rien!’ snauwt zij en haar stem is schorrig.

‘Dank u’, zegt hij hoffelijk. En met een glimlach, die zijn gezicht plotseling op merkwaardige wijze verzacht en geestig maakt: ‘Maar men kan niet met iedereen familiaar zijn.’

Zijn blik is in den hare, die tartend naar hem opgeheven is. Er vliegt een gloed over haar huid, er vaart een tinteling door haar bloed, die zij tot diep in haar lichaam voelt. Een verwarring trekt als een warme mist over haar heen. Zij zwijgt en slaat den blik neer.

* * *

Als een koorts is het over haar gekomen, hevig en bedwelmend na het eerste aarzelende en weerstrevende begrijpen.

In een bevangenheid, die de wereld voor haar buitensluit, loopt zij langs de wintersche wegen, eet en praat zij, doet zij de daaglijks gewende dingen, zit zij in haar kamer met haar boeken en meent dat zij werkt, maar geen gedachte, geen woord hecht zich vast in haar bewustzijn. Er is alleen dat eene, dat alles vervult, waarachter alles wegschimt: een blond scherp gezicht, de blauwe tinteling van een blik, waarvoor zij zich zou willen bergen en die haar toch met zooiets onuitsprekelijks vervult, de klank van een stem die een onstuimige siddering door haar bloed jaagt en haar lijf machteloos maakt. Zij heeft een uitzinnigen angst voor zijn lessen, voor het naar haar toe komen van die stem, dien blik en toch telt zij de uren af eer het weer zoo ver is en zij ondergaat de scherpte van zijn woord, zijn ironische hoffelijkheid met een zinnelijk behagen, verborgen onder een brutale onverschilligheid.

- En toch haat ik hem! Ik heb hem immers van het begin af ellendig gevonden! probeert zij nog met zichzelf te redeneeren en rukt haar boeken naar zich toe. God, ze moet werken! Ze raakt achter. En ze wil niet achter raken, ze gaan al hard naar het

Paaschrapport. Zij heeft eigenlijk alleen voor Nederlandsch behoorlijk gewerkt, de laatste weken. Wat zou hij zeggen als ze opeens eens niét meer werkte? Zij hoort zijn licht-spottende stembuiging - merkwaardig, echt een standje geven doet hij eigenlijk nooit - zij ziet zijn mond en het even trekken om de hoeken. Zij leunt achteruit in haar stoel, een kleine lach glijdt over haar gezicht en maakt den stuggen mond week, de oogen vol van glans. Heel haar houding is overgave.

* * *

Tusschen uitersten vliegt in dezen tijd haar stemming heen en weer. Wanneer het vervoerende geluksgevoel haar opneemt, dan schimt de werkelijkheid weg, dan wordt alles onbelangrijk. Dan is het haar om 't even wat er van haar werk wordt en of het thuis naar is met Ida Huyzer, aan wie zij niet wennen kan. Dan verlangt zij niets, dan denkt zij niet. Maar zonder dat zij erop bedacht is, stort deze even vergeten werkelijkheid zich plompverloren over haar heen. Dan is er het werk, verzuimde beurten, lagere cijfers; dan is er de verlatenheid thuis met al de leege kamers, dan is daar Vader's blik, die van over de tafel zoo vreemd onderzoekend op haar rusten kan, dat het haar beklemt als met de dreiging van iets onuitsprekelijks. Dan is het of zij wegzinkt in een zwarten put, dan heeft de wereld geen enkel perspectief meer.

Tot zij, even onverwacht, in een kolk van opstandig willen geraakt. Waarom heeft zij zoo'n verdriet? Waarom is zij zoo ongelukkig? Waarom moet je zooiets maar zwijgend en gelaten ondergaan? Te mag toch wel iets doen om je geluk te grijpen, je mag toch wel.... Het is onrechtvaardig, het is bespottelijk, een man mag wèl zeggen dat hij van een meisje houdt, maar een meisje moet altijd maar zwijgen, een meisje mag niets. Ineen-gedoken zit zij dan op haar kamer en bijt op haar vingers en staart naar buiten. Vage wilde plannen woelen door haar heen, zij zal hem een brief schrijven, zij zal hem opzoeken in zijn huis, op zijn kamer.... zij zal wel een voorwendsel vinden.... Of misschien een brief aan zijn vrouw, dat er een ander, dat er een meisje is, dat hem.... En 's avonds in bed, waar zij uren wakker ligt, rijgt zij woord aan woord en zin aan zin, teeder, hartstochtelijk, opstandig en gezwollen, zinnen zooals zij ze wel in boeken

heeft gelezen en die niets te maken hebben met haar eigen gevoel. Maar wanneer zij in het nuchtere daglicht de zinnen opschrijft, dan grijnzen de woorden haar aan als een bespotting en een bedreiging, dan is het of zij den spotklank van zijn eigen stem hoort en zij weet, dat zij niets van dit erge ooit zal durven doen.

En dan, onverhoeds - vanwaar het komt weet zij zelf niet - vallen al deze duisternissen van haar af. Dan vaart een driftige levenslust in haar bloed, dan is alles licht en vol heimelijke belofte, dan voelt zij bewust, als een geluk, de jonge kracht van haar lichaam. Dan kan zij ook weer werken, dan heeft zij het gevoel of zij alles kan, inhalen wat zij is achter geraakt en nog veel meer.

In deze stemming heeft zij een Zaterdagmiddag en -avond en een Zondag vrijwel onafgebroken gevost. Zij hebben voor Dinsdag een onmenschelijke geschiedenisrepetitie, bladzijden en bladzijden lang; nu merkt zij pas goed hoe slecht zij al dien tijd gewerkt heeft. Maar het zit erin gestampt nu; Brandtje zal haar met de hachelijkste beurt niet kunnen vangen. Zij heeft een onvoldoend Engelsch opstel heelemaal omgewerkt. Toen zij het foutvrij overschrijven wou vielen haar allerlei verbeteringen in. Het is haast een nieuw opstel geworden. Ze zal er haar cijfer niet mee verbeteren; ze heeft het maar voor haar eigen plezier gedaan. Zij heeft drie bladzijden Fransche litteratuur geleerd en het heele vorige hoofdstuk, dat er maar losvast in zat, nog eens doorgenomen. Nu hoeft zij alleen nog maar haar meetkundewerk in het net te schrijven en dan nog haar Nederlandsch.

Maar het is al kwart over tienen, ze heeft er eigenlijk genoeg van. Als ze eens alleen dat meetkundewerk overschreef en het Nederlandsch liet schieten? Het hoeft niet, ze kan dat romanuittreksel nog wel afkrijgen als ze nog een uur doorwerkt, moe is ze nog niet en die meetkunde is pas voor morgenmiddag Maar ze doet het niet! Een dol vermetel gevoel doorvaart haar: ze wil nu eens niet bij hem in de les verschijnen als het zoete meisje, dat altijd braaf haar lesje leert. Ze wil nu eens.... Haar gedachten formuleeren het niet precies, maar zij heeft een vage lokkende voorstelling van het scènetje, dat zich zal afspelen, haar achtelooze houding - jazeker, zoo'n beetje schertsend, lachend zal ze het zeggen: o, dat? Nee, dat heb ik niet gemaakt, daar had ik geen tijd voor. En zijn verbluftheid wanneer hij opeens ontdekt, dat

zij heel anders is dan hij dacht, geen kinderachtig schoolmeisje meer.

In dit lichte vervoerende gevoel, dat haar verandert, wil zij ook uiterlijk zich veranderen. Voor haar spiegeltje probeert zij een nieuw kapsel. Er is niet veel te maken van dat stugge dikke haar. Zal zij het opsteken? Haar hart bonst ervan. Dan zou hij toch zeker.... Maar het zal gek staan bij haar jurk, die nog maar zoo kort is, niet eens tot aan haar enkels.... Maar zij wil niet meer zoo'n kind lijken bij die anderen, Emilietje en Frieda en Jo Hankema, die het ook al opgestoken hebben, al zijn die dan achttien en negentien. En dien zoom kan ze misschien wel uit haar jurk tornen....

Met onhandige vingers vlecht en windt zij de stugge strengen. Raar voelt dat, die zwaarte aan je achterhoofd. En zoo kaal. Ze heeft het natuurlijk veel te strak gedaan. Dan krijgt ze een nieuwen inval, ze heeft het eens ergens op een plaat gezien of in een modeblad: een strik tegen het achterhoofd.

Gespannen beziet zij het effect dat haar toch nog verrast. In het onzekere lamplicht schijnt de hoekigheid van haar gezicht verzacht; de breed uitgetrokken, vlindervleugelige strik geeft er iets zwierigs en meisjesachtigs aan. Wat jammer dat zij het nu weer los moet maken om naar bed te gaan. Zij heeft heelemaal geen slaap met die opwinding die zingt en trilt in haar bloed. Zij zou nog... o, zij zou nog van alles willen!

Heeft de nacht slapen het gedaan? Wanneer zij wakker wordt in het kille ochtendlicht is alles zwaar en vreemd geworden. Zij dompelt haar gezicht in het water, of de frischheid het haar terug kan geven, maar zij kan niets meer weervinden van die tintelende lichtheid van gisteren. En het nieuwe kapsel wordt heelemaal niet wat het gisterenavond leek....

Zij heeft met geweld de beklemming van zich afgeduwd. Misschien ook is het de klank van zijn stem, dien zij altijd als een innerlijke aanraking ervaart, die haar uit die donkere zwaarte heeft opgestooten. Zij zet zich in een achtelooze houding en wacht, terwijl de schriften verzameld worden, op zijn verwonderde vraag naar het hare met een uiterlijke bravoure, die ook voor haarzelf haar onzekerheid moet verbergen. Zij ziet zijn blik de rijen langs gaan en, wanneer het stapeltje schriften bij hem wordt neergelegd, met

een vragend optrekken van de wenkbrauwen stil blijven bij haar.

‘Heb ik hier alle schriften?’

En met het gevoel van ‘daar is het dan nu’ antwoordt zij:

‘Het mijne is er niet bij.’

Zij verwacht een volgende vraag, maar daar hij zwijgend wacht op een nadere explicatie, moet zij het nu ineens wel zeggen:

‘Ik heb het niet gemaakt. Ik had er geen tijd meer voor.’

Wat luchtig en schertsend, een beetje coquet-ondeugend had moeten klinken, klinkt driest en grof. Zij hoort het zelf. Zij hoort ook de stilte in de klas, een verbaasde, laatdunkende stilte, waarin haar opeens redeloos de gedachte door het hoofd vliegt: - en ze hebben niets van mijn haar gezegd, ik zie er zeker gek uit! Er jaagt een angst in haar op voor wat daar gaat beginnen en een verweer bij voorbaat.

‘Hebben toiletproblemen u zoozeer in beslag genomen, dat er voor het werk geen tijd meer overbleef?’

Zij meent bij dat ‘toiletproblemen’ en dat ‘u’ een schamperen nadruk te hooren, zoo, of toiletaangelegenheden voor haar iets lachwekkends zouden zijn. Een vernedering doorschroeit haar en tegelijk schiet een triomfgevoel in haar op, dat hij het dan toch gemerkt heeft: dat haar vlecht weg is. Het vloeit onontwarbaar ineen.

‘O nee’, zegt zij nu bewust tartend, ‘ik heb hard genoeg gewerkt. Maar ik vond het nu eens noodiger voor andere vakken te werken.’

Het is haar, terwijl zij naar den naklank van haar eigen onhebbelijke woorden luistert, of zij zijn gezicht ziet veranderen. De spot trekt eruit weg, het wordt hard en streng. Zij voelt niet meer den man in hem, die het ontwakende vrouwelijke in haar doet trillen en verlangen, wiens spot zij ducht en tart, nu is hij alleen nog maar de leeraar, de toornende leeraar tegenover het rebelsche kind. Als een kou snijdt zijn stem door haar heen:

‘Wanneer dit vak je zoo weinig belangrijk voorkomt, dat je het niet meer noodig vindt ervoor te werken, dan lijkt het me verkieselijker dat je deze lessen niet meer volgt. Je wilt wel zoo goed zijn het even bij de Directrice te melden?’

Op trillende beenen staat zij in de stille gang. Eruit gegooid! Dit komt in hun klas, de hoogste, bijna volwassen meisjes, eigenlijk

nooit meer voor. Het is iets voor de belhamels uit de tweede en derde. Als een brandenden smaad voelt zij het vernederend kinderachtige ervan, in zoo hoonende tegenstelling met haar pas volwassen kapsel. Even voelt zij de dwaze neiging het los te trekken en weer te vlechten, of daar alles mee uitgzwischt zou zijn. Maar zij doet het niet. Dan bestormt haar het verlangen: weg! Niet dit drama ten einde spelen! Maar zij beseft nog bijtijds wat zij daarmee zou teweeg brengen. Zij heeft een vage hoop, dat de Directrice misschien juist les heeft, maar een blik op den rooster verijdelt deze verwachting.

En nu staat zij onwennig in deze rustige, gedempt-lichte kamer, waar zij vrijwel nooit komt, tegenover dat blanke gezicht onder grijs golvend haar, dat haar altijd weer door zijn wat hooghartige voornaamheid imponeert. En smadelijker nog dan tevoren voelt zij de vernedering van wat zij over zich heeft gebracht, nu zij, schor van weerzin, het bitter relaas doet: '.... en toen heb ik gezegd dat ik het niet gemaakt had omdat ik het noodiger vond voor andere vakken te werken.'

Zij ziet in een snellen blik het toornige fronsen, hoort de driftige stem, waarvan zij den diepen klank zoo goed kent, maar de zin der woorden gaat aanvankelijk aan haar voorbij. Tot deze allengs weer tot haar doordringt.

'.... zulk een ongehoorde vlegelachtigheid, en dat voor een meisje van jouw leeftijd! Ik heb trouwens van alle kanten klachten den laatsten tijd. Wat voor geest is er in je gevaren?'

Rien blijft het antwoord schuldig; wat moet zij hierop antwoorden?

Dan hoort zij: zij kan voor de rest van dezen dag naar huis gaan, daar de school voor 't oogenblik geen prijs stelt op haar aanwezigheid. Zij krijgt een brief mee als een stout klein kind. Half vijf wordt zij terug verwacht om de rest van haar vonnis te vernemen.

Half vijf. Vreemd klinkt de bel door de nu leege school. De

concierge met zijn schippersbaardje laat haar binnen.

'Nou, jij rijdt een rare schaats vandaag', zegt hij. En wijs geerig: 'Nou zie je maar weer, je mot het zelf maar bezuren.'

Nu staat zij ten tweeden male tegenover het gericht. Er is een loomheid over haar gevallen, het is of het haar niet meer schelen

kan wat er verder met haar zal gebeuren. Maar diep is de spanning.

‘Mijnheer Markus heeft je niet alleen uit deze les weggejaagd; hij heeft je het bijwonen van zijn verdere lessen ontzegd.’

Zij schrikt. Dit had zij niet begrepen. Maar nu herinnert zij zich zijn woorden weer. En dat nu, zoo kort voor het eindexamen!

‘Zijn klacht betreft niet alleen het gebeurde van vanmorgen’, vervolgt de stem, waarin zij die diepe trillingen weer hoort beginnen, ‘van het begin af is je houding jegens hem uitdagend en brutaal geweest, al gaf je werk dan nog geen reden tot ontevredenheid. Opzettelijk brutaal, meent Dr. Markus. Is dat zoo?’

‘Ik...’ hapert ze, maar zwijgt dan weer. Haar houding is een bekennen. Zij voelt haar hoofd warm worden; haar oogen mijden het gezicht tegenover haar.

‘Ik zou graag willen dat je mij dit verklaarde. Had je een bizondere grief tegen Dr. Markus?’

‘Natuurlijk niet. Hoe zou ik?’ zegt zij schorrig.

Al heeter voelt zij het bloed in zich omhoog stuwen. Zij durft niet opzien, zij zou willen wegkruipen, zij zou kunnen gillen in dezen brandenden angst, dat haar gezicht, haar oogen, alles aan haar het kwellend, het zalig, het vreeselijk geheim verraden zal.

‘Maar dat is waanzin. Je taquineert iemand maar niet zonder dat daarvoor een reden bestaat’, vervolgt de stem met de diep-toornige trillingen onbarmhartig, ‘'t zij een uiterlijke of een innerlijke reden.’

‘Ik vond.... ik kon dat spotlachje niet verdragen en ik.... ik had een hekel aan hem omdat hij.... omdat we Meneer Bergsma pas kwijt waren.’

De afschuw schroeit als vuur door haar heen om dezen leugen waarin een korreltje waarheid is. Met starre heete oogen staart zij langs het gezicht tegenover haar een verte in. Dan, in een plotselinge ingeving of dit misschien een eind zal maken aan deze kwelling: ‘Het spijt me erg. Ik wou dat 't niet gebeurd was.’ Dit is althans de waarheid.

De stilte duurt, een stilte waarin een spanning schijnt te vervloeien.

‘Het verheugt mij je dit tenminste te hooren zeggen, al komt je inzicht wel wat laat. Je bent altijd een goede leerling geweest -

althans wat je vorderingen betreft - het is heel jammer dat je nu op 't laatst jezelf zoo hebt vergeten.'

Zij moet de nagels in de handpalmen drukken. De nu weeke, pathetische modulatie dier stem irriteert haar en roert haar tegelijk tot tranen. Met gebogen hoofd luistert zij naar het slot.

'Wij willen aannemen dat je door het gebeurde zelf genoeg gestraft bent. Dr. Markus is bereid je weer aan zijn lessen te laten deelnemen, waneer je zelf hem den wensch daartoe te kennen geeft. Je kunt hem vanavond bij hem thuis spreken.'

Zij wacht even, bevrijd en bang beklemd. Maar het is afgeloopen; zij kan gaan. Met een onwezenlijk gevoel loopt zij de trap af, de leege gangen door, de verlaten school uit.

* * *

Gejaagd door haar verwarde gevoelens fietst zij dien avond naar de stad. Angst die haar de keel dichtwurgt; bonzende, adembenemende verwachting van het samenzijn met hem, alleen in zijn huis, op zijn kamer.

Wanneer zij haar fiets tegen het hek van het voortuintje zet merkt zij, dat zij het onzinnig warm heeft. Het is halverwege April, de avond is ongewoon zwoel en lenteachtig. Het is nog maar nauwelijks donker. Terwijl zij door het tuintje loopt, ziet zij een gezicht voor het raam in de voorkamer, een vrouwengezicht. Zij kijkt schichtig vóor zich en is in een paar stappen bij de deur.

Het dienstmeisje, dat haar binnenlaat, brengt haar ineens naar boven. Er is een raar getril in haar beenen terwijl zij de trap oploopt. Zijn stem van achter de dichte kamerdeur jaagt een schok door haar bloed.

Het is een ruime kamer, rustig en ordelijk. De deuren naar het balcon staan open; daarbuiten heft een kastanje vol knoppen zijn takken tegen den avondhemel.

Dr. Markus zit achter zijn bureau, dat schuinsch in een hoek staat en waarop een bureaulamp uitstraalt over zijn handen, maar zijn gezicht in schaduw laat. In den tegenoverliggenden kamerhoek, bij een wand vol boeken, brandt een hooge schemerlamp.

Heeft zij een groet gezegd? Zij weet het zelf niet. Het is heel stil in de kamer; zij hoort niets dan het gonzen van haar bloed.

Rechtop, de lippen saamgeklemd, zit zij op den stoel tegenover zijn bureau en staart naar die blanke zelfbewuste mannenhanden daar in het lamplicht, die handen, waarvan zij iedere lijn, ieder gebaar zoo nauwkeurig kent als de trekken van dat gezicht, waarnaar zij de oogen niet durft opslaan.

Maar de stilte wacht. Zij tracht vergeefs de beklemming uit haar keel te schrapen en zegt schorrig:

'Ik kwam om.... De Directrice zegt dat u.... dat ik weer in uw lessen mag terugkomen wanneer.... wanneer ik zeg dat ik dat zou willen.'

Zij hoort dat het onnoozel klinkt, maar weet het niet anders te formuleeren.

'Inderdaad, dat heb ik gezegd. Maar ik geloof dat je het wel een beetje erg simplistisch opvat.'

Koel, bijna onverschillig gaat zijn stem langs haar heen. Haar klamme handen zitten tot vuisten gebald in haar mantelzakken.

'O nee, ik begrijp best dat u.... dat ik excuus zal moeten vragen en zoo.... En dat wou ik ook. Ik zou werkelijk graag willen dat ik weer terug mocht komen.'

'Begrijpelijk', antwoordt hij met een licht sarcasme. 'Je kwam anders ook wel in een wat erg moeilijk parket, zoo kort voor het eindexamen.'

Het doet haar alweer het bloed naar de wangen vliegen. Zij ziet hem plotseling recht aan en zegt fel:

'Nee, daarom niet! Dat is.... als het daarom alleen was, dan zou ik er niet eens om soebatten. Maar omdat het me spijt wat er gebeurd is en omdat ik.... wèl graag bij uw lessen wil zijn.'

'Je waardeering voor die lessen is dan wel plotseling gestegen.'

'Nee', zegt zij met langzamen nadruk en laat den blik weer zakken tot op zijn handen, 'die heb ik van 't begin af prettig gevonden.' En als zijn antwoord uitblijft, dringender, haast smeekend: 'Ik heb toch ook aldoor goed voor u gewerkt?'

'Plichtmatig en uit welbegrepen eigenbelang, is 't niet?'

'Nee, om het vak zelf 't eerst!'

'Hoe kon je het dan zoo verloochenen?'

'Dat weet ik niet meer', zegt zij dof.

Waarlijk, zij weet geen weg meer in die gevoelscomplicaties, in die dwaze en bittere verwarringen, die haar tot hier hebben

gebracht. Zij weet alleen dat zijn stem den scherpen spotklank heeft verloren, dat zijn oogen met iets van zachtheid en glimlach op haar rusten.

'Je hebt je door je impulsen, door een onberedeneerd gevoel, misschien wel door een stemming laten meeslepen. Ik weet niet waarin dat gevoel zijn oorsprong vond en behoef dat ook niet te weten.'

Er slaat een dof wild bonzen door haar heen. Het is of zijn woorden een bedoeling hebben, die hij niet uitspreekt, of zij raken aan het diep verborgene. Hij is opgestaan en om zijn bureau heen geloopen. Er tegen leunend staat hij nu naast haar.

'En volgens je eigen getuigenis acht je het verstand nogal het hoogste criterium', zegt hij op een licht schertsenden toon, die haar nieuw is en haar verrukt.

'U bedoelt dat toen met "Iris"? O, maar dat was onzin, dat meende ik niet! Dat zei ik maar zoo. Dat.... dat hoort bij de rest!'

Hij lacht helder en jongensachtig.

'Welzeker, nu maar grondig opruimen! Bezem alles maar op den grooten hoop!' Hij keert zich vol naar haar toe. 'Meen je werkelijk dat het verstand geen voorrang heeft boven het gevoel?'

'Nee', zegt zij, en haar stem heeft opeens een wonderlijk diepen klank, haar oogen zijn vol gloed, 'alleen je gevoel.... je gevoel is het eenige dat erop aankomt!'

Het is als een bekentenis. Haar hart bedoelt het als een bekentenis. Open en weerloos is haar gezicht naar hem geheven, haar mond beeft, haar blik, warm en hunkerend, is enkel overgave.

Dan ziet zij de plotselinge verandering in zijn gezicht, waaruit langzaam de glimlach wegtrekt. Verwondering, begrijpen, afweer, misschien ook weerzin, en dit alles in hetzelfde oogenblik zich effenend in een even rustigen als argeloozen ernst. Het heeft zich onder haar oogen zoo snel voltrokken, dat zij het nauwelijks heeft kunnen volgen, maar een intuitief begrijpen van wat gebeurd is dat zijn geest het onuitgesprokene heeft opgevangen, verbijstert haar. Waar zij naar gehunkerd heeft, dat slaat haar nu met ontzetting; een oogenblik is het haar of de wereld wegdeinst. Als uit een donkere verte komt zijn stem:

'Het is goed en natuurlijk om op jouw leeftijd het gevoel zoo

hoog aan te slaan. Maar vergeet niet, dat je nooit het remmende en controleerende verstand mag uitschakelen.'

Zij wil iets zeggen, maar haar keel zit dichtgeschroefd.

'Misschien zul je mij hierop willen antwoorden, dat door het verstand gecontroleerd gevoel niet echt en zuiver is. Maar een gevoel, dat je eerlijke verstand verwerpen moet, behoef je niet in bescherming te nemen. Wat van zichzelf zuiver is kan den toets van het verstand doorstaan. Je hebt het eens zelf gezegd - hij ziet op haar neer met een schertsende milde zachtheid -: als je verstard het niet aanvaarden kan, dan heeft het toch geen waarde.'

Zij glimlacht met verstijfde lippen, wat haar glimlach een pijnlijke triestheid geeft. Zonder zwaarte klinken zijn woorden en zij zijn toch zoo zwaar van beteekenis.

Hij staat nu bij de open balcondeuren. Daarbuiten rijst achter de zwarte kastanjetakken de maan, groot en stil. Een koele windvleug glijdt de kamer in.

'En juist als je jong bent. Je staat nog aan het begin van alles, je kent nog niets van de werkelijke waarden van het leven. Je hebt nu gezien wat onbeheerschte stemmingen in je leven kunnen teweegbrengen - een verkeerd gericht gevoel kan in je jeugd meer bederven dan je later leven goed kan maken.'

Star staart zij langs hem heen en ziet niet hoe de scherpte van zijn gezicht zich heeft verzacht in een deernis, die haar hart zou hebben gelaafd en gepijnigd.

'Als je er deze les maar uit geleerd hebt, en dat hoop ik voor je, dan is dit.... avontuur niet voor niets geweest.'

Zij ademt een diepen zucht uit, waarin de te felle spanning van lijf en ziel zich oplost. Een weekheid, die na aan schreien toe is, doortrekt haar. Lust en pijn zijn nauwelijks te onderscheiden: het smartelijk geluk om de innigheid van dit oogenblik als een nooit gehoopte bevrediging, de jammer om wat hier wordt afgesneden en afgesloten met zoo zekere hand, dat het is als lag het al in een oneindige verte achter haar. Zij voelt zich barmhartig opgenomen en onverbiddelijk, voor eeuwig buitengesloten. Zij kan het niet ontwarren, een diepe moeheid legt zich over haar. Zij heeft het gevoel, dat zij eindeloos zoo zou kunnen blijven zitten en dit over zich laten gaan.

Maar zijn stem heeft haar plotseling daaruit opgestooten. Zij

staat voor hem, haar hand ligt in de zijne, haar oogen, omfloerst en zwaar, zien hem recht aan, en zien zijn gezicht verinnigd in den vagen lampschijn, donker tegen den zilvrigen nimbus van het rijzende maanlicht.

'Ga nu naar huis en denk over dit alles in een rustig oogenblik eens na. Je hebt een helder en paraat verstand; gebruik het niet alleen om met dichters te polemiseeren, maar als het noodig is ook om tegen jezelf te vechten.'

'Ja', fluistert zij en het woord heeft nauwelijks klank.

Lang ligt zij dien avond op haar knieën voor het open raam en huivert zonder het te weten in de koele zuiverheid van den nacht. De hemel is mat doorfonkeld en oneindig hoog, een wijde verlatenheid staat over de aarde gekoepeld. Den gloed aan den einder, dien zij zoo vaak met verwachtende oogen heeft gezocht, vindt zij niet. Zij staart in het ledige zwart, haar vuisten tegen haar mond gedrukt. - Waarom ben ik zoo ongelukkig? denkt zij.

En opeens - uit welke verte? - valt haar het lang vergeten woord in: Het koninkrijk Gods is binnenin u. Waarom moet zij daar nu aan denken? Het heeft immers geen verband met wat haar in dit oogenblik zoo diep vervult. En toch beroert het haar met een onweerstaanbaar geweld. Het lijkt een nieuwen zin gekregen te hebben: - Het geluk is binnenin u. Er trekt iets om haar mond, dat spot wil zijn, doch alleen maar smartelijk is. - Nee! verweert zich haar hart, - het is niet waar! Als je zoo ongelukkig bent! En dan komt het over haar wat den bitteren weerstand in haar hart breekt en wegspoelt in zijn onweerhoudbare golven, zij buigt het hoofd in de armen en schreit, hartstochtelijk, met heel haar lichaam, maar zonder opstand of bitterheid, overgegeven in de onwrikbaarheid van een macht, die zonder genade en toch barmhartig is.

Een nieuw dichtwerk van Hélène Swarth door Joannes Reddingius

Wijding, gedichtenbundel van Ilélène Swarth, uitgave van La Rivière & Voorhoeve, Zwolle, 1936.

Verzen van diepen ernst, verzen van overgave, verzen van hunkering naar rust. De melodie van lijden en strijden, vinden en verliezen, het lied van eindeloos verlangen, speelt voort door 't leven, opkomend uit de diepten, sereen als onwereldsche muziek, klinkend uit de binnen-wereld, die verbonden is met het Al-leven, dat rusteloos stroomt. En de Dichter hoort die muziek en vanuit die hoogere werelden, even reëel voor den schouwer als de materieele om ons heen, zingen de melodieën - sprak Goethe niet in zijn ‘Geheimenisse’ van den drieklank, doorvloten door de tonen van een fluit?

Gelijk in die hoogere werelden kleuren zichtbaar worden en de denker tot schouwen komt van beelden en symbolen, zoo zal de ‘van nature zingende mensch’, als een ware Maker, het woord Poëet (van Grieksche herkomst) drukt dit reeds uit, zingend beelden en beeldend zingen wat hij gestalte wil geven. Ja, een lied heeft een eigen geest-gestalte, die zichtbaar is, ook al houden wij onze stoffelijke oogen gesloten, ja een lied is een wereld....

De Dichter kan lezen in zijn levensboek en geschreven vinden op de eerste bladzijde één woord: God - en dan bij het omslaan bladzijden tegenkomen, als met kinderhand geschreven, groote,

ongelijke letters, maar met den wil reeds van vorm-geven, en bij het verder lezen haastig neergeschreven volzinnen vinden, meditaties, droomen, gezichten, ontroeringen en dan volgen liederen van liefde, klachten, jubelingen, verwachtingen en dan bladzijden blank gebleven en dan weêr verzen, gerezen uit het diepste van het hart.... de Dood heeft meegenomen, wat een wijl hier leven mocht....

Als wij denken aan de liederen van de Dichteres, die meester is over vorm en melodie en die waarlijk weet te beelden en te zingen uit innerlijke roeping, dan zien wij 'Eenzame Bloemen' en 'Blauwe Bloemen', zien 'Beelden' en hooren 'Stemmen' en dan is het plots of er in stil wintertijd 'Sneeuwvlokken' nederdalen. O een levensboek is zoo vol wonderen. En uit dat levensboek klinkt op de muziek van 'een zingend menschenhart'. Dat heeft destijds de jonge Willem Kloos onmiddellijk gevoeld en begrepen. O de muziek van een menschenhart, wie zou niet eerbiedig naderkomen en luisteren? De Philisters, ook in ons land vindt men ze, zelfs in letterkundige kringen, in veel schakeeringen, zijn in waarheid de Profanen (zij, die vóór den Tempel staan). Als zij niet zichzelf willen omvormen, moeten het maar Philisters blijven. De lichtkern van de waarachtigen is toch niet te raken, zij zijn onbereikbaar als de maan ('Der Mond' uit Herders Dichtungen):

> Und grämt dich, edler, noch ein Wort
> Der kleinen Neidgesellen?
> Der hohe Mond, er leuchtet dort
> Und laszt die Hunde bellen
> Und schweigt und wandelt ruhig fort,
> Was Nacht ist aufzuhellen....

Maar de ontwaakten zullen zien en hooren en hun innerlijk kan geestelijke schatten opnemen. Een mensch, geraakt door de Kunst, is nimmer verlaten, is nimmer alleen. Door Kunst leeren wij leven, groeiend zelf en zoekend het Licht.

De muziek van een menschenhart! Hélène Swarth is de eerste vrouw dezer nieuwere tijden, in de Nederlandsch sprekende gebieden, die den moed had zich zingend uit te zeggen, willend meewerken met haar talentrijke makkers, om te doen verrijzen een nieuwe Schoonheid.

‘Rouwviolen’.... O droefheid om het jonge leven, dat wijken moest van de Aarde, met haar natuurpracht, haar bergen en zeeën, landen en wouden, rivieren en beken, weiden en hei, de Aarde met haar bloemen en dieren en menschen, haar morgenzon en avondrood, haar dagen en haar nachten, maan en sterren, en regen, wind en lucht, o droefheid van scheiden, van àl-verlatenheid....

En ‘Passie-bloemen’ bloeien, want diep is het verlangen naar Liefde. En het levensboek vertoont woorden, in smart doorgehaald, als in wanhoop geschrapt, en dan verzen, en de muziek klinkt van het lied, dat nooit sterft.

En het levensboek vertelt van leed en van genade van te kunnen zingen.... geluk is vluchtig als een vlinder, die, ééns gezien, wiekt weg en niet keeert, maar de ziel van den Dichter leeft voort in eigen mysterie en getuigt van wat zij vindt, en zoo deed Hélène Swarth, de Dichteres, die in eenzaamheid werkt aan het vervullen van haar levenstaak.

Wij zien haar arbeid en weten, dat er nog vele bladzijden beschreven werden, verhalend van de droomreis door het raadselachtige leven met zijn verteederingen, zijn schoonheid en hartbijtend verdriet. Gelukkig, dat menigmaal de tijd verpoozing brengt en dat nà nacht het Morgenrood zichtbaar wordt. Niet het morgenrood van menschenjeugd, maar het morgenrood van hooger leven. Zie, de zon breekt door de wolken, het licht heeft overwonnen.... Zóó kan het ook licht worden in ons....

Hélène Swarth heeft gestadig gewerkt, als eenzame gaf zij aan velen. De edelste verzen, uit verschillende perioden, honderd gedichten, door haarzelve vereenigd in een keurbundel, verschenen in 1919, tot vreugde van haar vele vrienden, als een diepe gedachtenis aan een rijken zingenstijd. Schatten van hetgeen zij vond schonk zij aan de wereld der menschen en wie luisteren konden en zien, vonden.

Haar arbeid was nimmer geëindigd; aanvoelend het leven, duikend in zichzelf, ging zij tot de Natuur, die leven openbaart.

‘Al onder de boomen’ is het mijmeren zoet en als er dan beelden oplichten en de zingende stem zich laat hooren, dan komt de Dichter te leven in een zingende wereld, hij heeft maar te zien

en te voelen en het beeld zoo plastisch zuiver als hem maar mogelijk is gestalte te geven, wetend, dat zijn schepping, zijn lied, heeft een eigen sfeer, een eigen klank, een eigen rhythme, eigen intensiteit, eigen licht. Al haar verzen zijn bladzijden uit haar levensboek, verzen van heldere realiteit, verzen van droom, verzen van zien in Verbeelding, verzen van zingende, richting gevende muziek.... Zoo kan de Dichter in alle tijden leven, in alle tijden schouwen, in alle tijden de groote gestalten naderen. Als van dichtbij kan hij zien, kan hij luisteren en in zich opnemen waarheid.

'Dichten is ademen', zeide ééns P.H. Ritter jr., en dit woord heb ik altijd verstaan als kernachtig juist en ik ben hem zeer dankbaar voor dat woord.

Zij gaf in haar 'Natuurpoëzie', 'Kinderen', 'Vrouwen', ervaringen door menschen beleefd, aangevoeld door den Dichter, die, gedragen door innerlijke muziek van mededoogen, die Liefde is, beeldde en zong....

En nu ligt 'Wijding' vóór ons en deze bundel bevat veel schoone verzen.

De God-zoekende mensch heeft tot taak den Kruisweg af te leggen, gelukkig als dan het woord van Paulus tot hem klinkt: 'En al ware het....'

De Dichteres leerde heilige symbolen verstaan. Reeds vroeger getuigde zij

> Heeft dood ten lest dit vlammend hart gedoofd,
> Geen zware zerk, als leed tot steen verstard!
> Laat roode rozen rijzen uit mijn hart
> En 't Kruis van heil, dat de Eeuwigheid belooft....

Aan het einde van dit sonnet klinken ons de woorden tegemoet:

> Neen, vliet maar snel voorbij,
> Arm aardeleven. Laat getroost vergaan
> 't Versleten kleed, waar ik uit op zal staan.

Als Goethe uit zijn Rozekruiserslied, gekend als 'Die Geheimnisse', de vraag doet klinken: 'Wie is 't, die rozen rond het kruishout wond?', dan hooren wij het antwoord in ons: 'de milde,

zegenende kracht, die Liefde is.' 'Ontwaken in één verrijzenis', dit verlangen leeft in het menschenhart, dat zonder vrees tegemoet ziet het eenmaal opgaan in het Wordende....

Is zingen, rusteloos zingen, geen liefde-geven? Wordt een Dichterleven niet tot symbool van een streven zoo sterk, dat de duisternis wordt doortrild door kracht en melodie van licht?

In 'Wijding' geeft Hélène Swarth het innigste wat in haar leeft, in volmaakten vorm, werk van een kunst-begaafde, rijpe ziel. Zij kent de dalen van menschen-lijden en de witte bergtoppen glanzend in 't licht van den aether onbegrensd, rusteloos stroomend. Men kan met deze verzen stil zijn, op een rustig uur, als de geest wil mijmeren, even vrij van 't woelige leven om ons heen en al lezend en luisterend en ziend, gaat er iets in ons open. Men kan met deze verzen stil zijn, 'als de ziele luistert'...

En welke zijn nu de schoonste verzen? Welke bloem in 't bosch is de schoonste? Is het morgenrood schooner dan het avondrood, of omgekeerd? En we weten, dat geen morgenrood of avondrood is aan een vorig gelijk, zoo vele zijn de wonderen. Is de zee schooner dan een berg, of gaat juist naar een berg ons verlangen uit, of wenschen wij de zee te zien? Welk lied van alle Dichters is het allerschoonst? Gelukkig, dat wij daar geen antwoord op kunnen geven. Alle geestelijke schatten zijn, naar een oud woord, 'mild en menig'; rijkdom leeft in wat in volheid komt....

In ieder lied van Hélène Swarth is iets schoons te vinden, iets, dat treft door beeld, klank, muziek, kleur, rhythme, als wij aangeraakt worden door de wondermacht, die Poëzie is.

De in den wereldoorlog jong gesneuvelde groote Engelsche Dichter Rupert Brooke, o droefheid, dat menschenwaanzin, die helsche krachten van vernietiging ontketende, ook den dood ten gevolge had van dit prachtig, jong talent, de waarachtig groote Dichter Rupert Brooke zegt in zijn '1914 and Other Poems', in zijn gedicht 'The Great Lover' dank voor alles wat hij liefhad en eindigt met de woorden:

> O dear my loves, a faithless, once again
> This one last gift I give: that after men
> Shall know, and later lovers, far-removed,
> Praise you, 'All these were lovely'; say, 'he loved.'

In een bizonder fraai lied zegt ook onze Nederlandsche Dichteres dank voor wat zij mocht ontvangen:

> Ik wil U danken, God, voor 't blonde koren,
> Waar deinend rijpt en geurt ons daaglijksch brood
> En voor zijn bloemen, hemelblauw, vlamrood
> En voor den leeuwrik, stijgende uit de voren
> En voor de boomen, rank uit aardeschoot
> Ten hemel strevend, om Uw stem te hooren,
> Gelijk de beden, uit ons leed geboren,
> Die hoog verrijzen boven donkren nood,
> Voor gloed van zon, voor koel kristal van beken,
> Voor gras en mos, gedrenkt in aarde-aroom,
> Voor wolken, parelgrijze en blanke als room,
> Die smelten zacht in suizend regenleken,
> Voor storm en ruischwind, waar 'k U in hoor spreken,
> Voor avondschemer en voor manedroom.

Wij voelen de sfeer van Franciscus, die zong het groote lied van al-verbondenheid, van de groote cosmische broederschap....

De tweede reeks liederen bestaat uit ‘Gestalten’, figuren uit den Bijbel, gezien door het temperament van een modern Dichter met het fijn aanvoelen van de geestelijke wereld, die dat wat in den mensch het ondoofbare is, doet trillen, zoodat nieuwe vermogens van waarneming tot grooter ontwikkeling komen. In zich hoort hij muziek als van een harp of als geruisch van water.

Sommige dezer liederen werden als sonnet geschreven, zij klinken verwonderlijk mooi, zooals ‘Het gouden Kalf’, met dit begin:

> Gerinkel hoorde ik als van tamboerijnen,
> Doch 't was de klank van goud en zilverlingen....

andere in eenvoudiger vorm; 't zijn immer verzen vol beweging en klank, fraai van beeld, want haar plastiek is voortreffelijk. En wij zien ‘Abels oogen’, ‘Abels dood’, ‘De wijzen’, ‘De overspelige vrouw’, ‘Maria en Maria’ en ‘Ik zag....’, aanvangend:

Ik zag den Heiland op een heuvel staan....

en met dit slot:

Als lenteberken op een heuvelkling.
Was 't woud van armen, naar hun vorst geheven,
Of elke hand belofte blij ontving.
Doch Hij, Gods liefdezoon, wilde enkel geven
Zijn vrede en vreugd en - morgen - 't eigen leven
En zag den Kruisberg, die ten hemel ging.

Ook zien wij ‘Maria Magdalena’, die Zijn voeten zalfde en, later Maria steunend, weende bij het Kruis en den volgenden dag tot Zijn graf getreden ‘den Engel zag en hoorde wiekgeruisch....’

En nog andere gestalten schouwen wij: ‘Piëta’, ‘Saulus’, ‘Petrus bevrijding’ en ‘Bethesda's Engel’ en andere en zij leven in het onsterflijk licht, dat geen duisternis verslindt.

In onzen tijd, die zich kenmerkt door het verwerpen van oude geestelijke waarden (die later weêr machtig zullen opleven, want de geest van Waarheid, Liefde, Gerechtigheid en Vrijheid vervolgt zijn cosmischen weg), in onzen tijd nu, is het goed een werk als ‘Wijding’ meermalen ter hand te nemen, omdat dit Dichterwoord, adem-gedragen, weet te bereiken het menschenhart, den innerlijken Tempel, waar het Licht opgaat in het Oosten.

Verzen van Hélène Swarth.

I.
Verminkte boom.

Wie van die ranke bronzen boomezuil
Heetf bladerkruin en takken afgeslagen?
Twee armen bleven, 't noodlot aan te klagen,
Geheven breed met elke een loovertuil.

Hij kan niet sterven, 't leven moet hij dragen,
Geworteld diep, geklemd in d' aardekuil.
De takken zwaaien wild in stormgehuil.
In 't wonde hout nog voelt hij folterzagen.

Als door een vuist verpletterd, ligt zijn kop,
't Gelaat gestrekt, den hemel aan te schouwen.
Azuur lijkt hoon - Als wolken somber grauwen
Lijkt meelij-weenen elke regendrop.
Gemarteld wezen, laat met u mij rouwen!
De smart doortrilt mij van uw harteklop.

II.
Eenzaamheid.

Met loome voeten dwaalt zij door de dreven.
Elk blad springt open, hoor dien vogel fluiten!
Hij uit zijn vreugd - kon zij haar weedom uiten!
Wie, zelfbevrijdend, héel hun noodlot schreven
Benijdt de vrouw, die 't streng blijft binnensluiten.
Had één haar lief hoe blij zou hém zij 't geven!
Als een gekooide vogel voelt zij 't leven
Klapwiekend fladdren, wijl het wil naar buiten.

Moe keert zij weer - En zacht, in avondblauwen,
Verhaalt zij ál, vol droomig week vertrouwen,
De boersche meid, die - 't lijkt meewarig - luistert.

Dan voelt zij, weenend, brandend van berouwen,
Ten prooi geworpen één, neen, honderd vrouwen
Haar lief geheim, beduimeld en befluisterd.

III.
Nevelschim.

Uit vale heide bleeke neevlen klimmen.
'k Staar me op den einder blind, het hart vol vragen.
Een zware vogel klapwiekt, winden klagen,
De zwarte boomen langs den heizoom grimmen.

- ‘Nu maak u los uit d' ommegang der schimmen,
O liefste, mooiste van mijn levensdagen!
'k Wil aan mijn hart u naar mijn woning dragen,
Waar roze en gouden schemerlampen glimmen,
Met wijn u laven, aan mijn hart u warmen.
Bij 't lichte kleed van Iriskleuren zeven
Grijp ik u vast, zoo kunt gij niet me ontzweven.’

Maar de ijle schim ontglijdt mijn vleiende armen,
Een bleeke golf, in nevelzee verdwenen.
Zij wil geen uur mij van haar liefheid leenen.

Verzen van J.G. de Ridder.

Aan haar.

UIT SYMPATHIE OPGEDRAGEN AAN WILLEM KLOOS EN ZIJN ECHTGENOOTE

Ik had zoo graag veel willen doen
voor U, voor U.
Maar, arme!, onder zoden groen
sluimert gij nu.

Ik vlocht een krans van innigheid
voor U, voor U.
Een grafkrans dekt de schamelheid,
die rest van U.

Ik hield mij dapper steeds en sterk
voor U, voor U.
Nu waardeloos mijn lied, mijn werk
nog, zonder U.

Gij waart mij àlles; wàt was ik
voor U, voor U?
Toch!.... àlles, tot mijn laatste snik
zal zijn voor U!

Herinnering.

Niets in Uw sterven heeft mij zóó getroffen
Als Uw gelatenheid om heen te gaan.
Nooit wist 'k, dat zoo ver boven stof en
Zoo welbewust Gij boven smarten wist te staan.

Binnengedachten door Willem Kloos.

MC.

Zijnslang méér diepste Ziel 'k was, bleef 'k dan Lijf waarnaar 'k schaars kijk,
Daar 't eens toch weer vergaan moet. Achter 't eigenst Wezen zweven
Voel 'k iets nog verders wat mij dwingt, behoedzaam voort te weven
Aan 't fijn-diep weten willen wat kalm-werkend krachtiglijk

Mij voorthelpt en 'k mijn Ik noem. Eens, als mijmrend kind, een dijk
Hoog-breede zag ik tusschen 't mijne en 't waarste, maar sterk-streven
Bleef ik, dat vreemdste op 't laatst te nadren. Schuldloos. nooit in scheve
Verhouding tot een aêr ging 'k staan. En ijvrig zoekend, reik

'k Eindlijk ten versten Grond dees onbewusten Zijn's, want blijk
Geleidlijk 't beste spoor gevolgd te hebben. Niet meer beven
Onzeker blijf 'k thans voor den vreemden Dood. Ik streek en strijk

Zwijgend langs praters heen steeds. Aan dat dwaze toe te geven
Beviel me ook vroeger nimmer. 'k Ben nog lang geen zijnloos lijk,
Een Intellekt, scherp-fijn gevoelend ben 'k hier steeds gebleven.

MCI.

Wat kan 't mij schelen, of 'k verga geheel? Elk ding verdwijnt
Hier 't een na 't aêr. 't Lijkt subjektief, ja kindsch me, om te begeeren
Een verder, mooier leven, wen eens Dood zich meldt. Ontberen
Heel lang hier bleef ik alles, maar toch heb 'k toen niet gekwijnd.

Ik richtte me op aan Binnenwil, schoon 'k voelde: 't leven schijnt
Alleen maar iets te zijn: 't bestaat niet waarlijk. Want probeeren
Als knaap reeds ging 'k, om 't diep te proeven en een ephemere
Waan toen bleek me alles staeg te wezen. Dies mijn eigne Fijnt

Mijn allerdiepste, ging 'k toen houden vast. Niet zag 'k me als Kleint,
Maar evenmin als hooge Grootheid. Heen en weer bleef 'k veêren
Op stoere Binnenkracht. Mijn stam staat sterk. Maar doodlijk deren

Ging 'k nooit een waarlijk-eerlijk mensch. Want 'k bleef steeds puur-gebreind.
Soms streef 'k nog om een's andren wil, die goed is, te vermeêren.
Mijn verste Diepte straalt elektrisch door mijn woord omheind.

MCII.

'k Zal wèg eens zijn, lijk allen hier, die fiertjes schreên en spraken
In vroegre tij'n. 'k Doe meestal vredig, want ik weet en wist
Dat 'k later lig, stijf-uitgestrekt in nauwe donkre kist
Weetloos dus zonder verder mijmren. Och, het witte laken

Dat dan met tip op 't vale voorhoofd viel mij, schijnt te wraken
Dat iets van mij vèr-weg nog overbleef. Ik voel, dat list
Noch nietige ijdelheid ooit in mij huisden, schoon, als gist,
Toen 'k, jeugdig, nog gestaeg gehoond wierd, plotsling soms zich braken

Mijn diepste poortjes open en ik korte metten maken
Ging met half-vreemde onnoozlen, die lijk lange rist na rist
‘Bestrijders’ zagen hoog-doend op mij neêr. Maar niet gemist

Heb 'k mijn mooi levensdoel in de eigne literaire zaken
Daar 'k flink van diepst-uit dacht en denk en streef en kalm gehitst
Heb velen aan, óók zoo te doen. 'k Heb nooit mij gansch vergist.

MCIII.

Eerst weten we uit ons zelf nog niets, maar, jong, 't vermoeden rees
Heel traag me en vaag, dat 'k iets vermogen zoude, schoon al lieden
Waanden, dat 'k was een saaie jongen. 't Allerdroogst geschieden
Van 't Eeuwig-eendre zag 'k en in mijn vreedzaam Eentje prees

Of laakte ik sterk reeds zonder praten. Och, 'k genas, genees
Nooit van mijn fijn-diep alles merken. Durend-kalmpjes wieden
Ging 'k uit mijn Binnenst al 't onwijze, weetloos blijvend spieden
Ernstig naar 't Eigne en naar al de andren. Allervroegst reeds wees

'k Mijn vriendjes, hoe zij moesten zien en denken. 'k Weende of kreesch
Als kind zoomin als later en gedroeg mij steeds soliede.
Want dolle buitensporigheên reeds haatte als knaap 'k en heesch

Mijn schijnbaar-teêr gestel uit elke ziekte omhoog. Lief bieden
Geestlijke hulp ging 'k elk, wien 't dienstig bleek en 'k las en lees
Precies elks dichter's Kunst vóórdat 'k hem flinkweg laakte of prees.

MCIV.

Zoo weinig mooglijk steeds ging 'k andren hindren. Vredig stond
'k Stil-mijmrend in dit Aanzijn reeds als knaapje en vlijtig leerde
'k Wat mij gezegd werd toen, dat 'k weten moest, schoon 'k een beveêrde
Natuur mij diepst-in voelde, die 't alliefst aan niets zich bond,

Maar aan den andren kant zoo trouw en eerlijk als een hond
Verrichtte ik wat werd ernstig me opgedragen: 'k chicaneerde
Geen oogwenk met mijn huisgenooten, schoon zeer vaak bezeerde
Mij hun behandling en dies in mijn latre tij'n soms zond

'k Menschen onmerkbaar, want heel vriendlijk weg, wen zij vaak deerden
Mij door 't onnoozel-dwaze wat zij tegen mij beweerden.
Zelf wil ik zoeken en te weten komen en ik blijf heel rond

Maar al-voorzichtigst in wat 'k schrijf: mijn altijd rustge mond
Nooit sprak heel lang of veel. En als zeer schaarsch geagiteerde
Schreef ik nog nimmer over dingen, die 'k niet gansch verstond.

MCV.

Ik voelde en deed vaak onbaatzuchtig, schoon 'k diepst-in bedaard
Bewustloos half bevroedde wat van andren toe mij kwam
En wen 'k dit eindlijk kreeg, ik 't met een stil genoegen nam
Aan als een gave. Aemloos geboren, leef 'k nog dichtbehaard

Donker en zwaar en nog gelaten stevig-schuldloos staart
Naief, klaar-open, brilloos, scherts 'k, mijn oog der andren stram
Bedachtzaam zich bewegen aan. Ik zelf, diep-denkend, nam
Geen enkele beslissing vóórdat 'k wist. Angstig-vervaard

Voor goed nooit wierd 'k, omdat mijn Binnengeest geen oogwenk lam
Zich voelde, al peinst hij staêg, maar plots dan als een edel paard
Hij stormt omhoog weer, slaande met zijn hoeven. Och, ik stam

Uit een koel-sterk geslacht ter eenre, dat zich achter dam
Van zwijgend doen verschuilt, lijk 't Binnenzijn van heel dees Aard.
Kalm in en achter alles leeft en leefde de Eeuwge Vlam.

MCVI.

Van zelf, als kind, reeds kwam 'k er toe, te zeggen me uit in vers:
Nog wist 'k niet wat gebeurde mij, maar rustig 't aan bleef 'k kijken
En vredig hield ik op, zoodra te veel 't mij ging gelijken
Op wat 'k plots merkte, dat 'k eens in mijn boeken las. Een scherts

Onnoozle scheen mij dan mijn krabblen en als in den terts
Eener sekonde, hield ik stil mijn pen, want teen reeds prijken
Niet wou 'k met iets van andren. 'k Wilde alleen maar dát bereiken
't Geen 'k in mijn diepste Verte hoorde en waarnam. Wat de Pers

Toen zeurde of zweeg liet taamlijk koel mij, 'k vond dat geen gekners
Der tanden waard. Psychisch ik voelde Wil reeds, niet te wijken
Want diepst-in wist ik duidlijk: 'k word gedrongen naar iets ver's

Dat door mijn sterken kop steeds eender-logisch verder strijken
Van tijd tot tijd weer gaat en stevig blijft. Och, jeugdig-versch
Mijn Achterzijn een groeve blijft, vol van verborgen erts.

Wat dunkt u van den mensch? door Dr. Willem Kloos.

(Prof. Dr. L. Raeymakers. Wat denkt u van den mens? Korte wijsgeerige beschouwingen. - Utrecht. Uitgeverij Het Spectrum.)

De allerachterafste Zijnskern mijner nog altijd gewoon-flink en zonder eenigerlei drukken ophef bestaande en werken blijvende menschlijke Persoonlijkheid, dus het diepst-in levende Grondelement mijner uiterlijk-eenvoudige Eigenheid, herhaal ik, waaraan ik alles in eerste instantie dank, wat ik als tengere en tamelijk teêre knaap reeds, maar toen natuurlijk nog heel vaag in de toekomst werkend, begon te wenschen en te bestreven, en pas in deze latere periode van mijn Aanzijn mocht bereiken, die aanvankelijk, zeg ik, want in de eerste helft van fijn levend Bestaan, door mijn toen bijna geregeld door zeer moeilijke uiterlijke omstandigheden van allerlei aard, niet altijd even makkelijk zich bewegen kunnende diepere psychische Kracht, die terecht door groote wijsgeeren de menschlijke Onbewustheid is genoemd, en die de Oerbron van alle echte Dichtkunst, zoowel als van alle scheppende gedachtekracht is, dat verste en sterkste in de menschlijke natuur trad in de thans vrijwel geheel en al vergetene zoogenaamd dichterlijke schrijfproeven der meeste Veertigers slechts een heel enkelen keer voor den dag. Deze verzen werden echter door de toenmalige Pers van thans vijftig à zestig jaar geleden telkens hoog in de lucht gestoken, omdat de saamstellers er van predikanten waren of andere eerbiedwaardige betrekkingen bekleedden en zij bovendien makklijk vloeiend met de vers-maat te

werk wisten te gaan. En zoo ging voor een wijd publiek, dat die recensie's las, langzaam-aan een schijn om die brave auteurs zweven, alsof zij waardehebbende en houden zullende Dichters zouden wezen, maar op mijn tegenwoordigen volkomen-rijpen leeftijd moet ik het er voor houden dat deze toch niet veel werden gelezen en allerminst druk verkocht. En ik twijfel met eenig recht aan hun populariteit, daar ik op de publieke boekenauctie's, die ik nu reeds meer dan dertig jaren lang geregeld bezoek, om o.a. ook daardoor mijn steeds meer aangroeiende bibliotheek te kompleteeren, hun vrijwel koel-redeneerkunstige dichtwerken nagenoeg nimmer aangetroffen heb. En het thans volwassene. beschaafde publiek kent zelfs nauwlijks meer hun mij tusschen de jaren 1880-'90 beroemd geschenen hebbende namen. Maar ik wil natuurlijk hier al dien thans reeds 35 jaar, ja langer geleden gestorvenen dus in de Eeuwige Rust verzonkenen, onder welke alleen Everardus Johannes Potgieter en Joseph Alberdingk Thijm nog de moeite van het lezen loonen, geen kwaden naam nageven, zoomin als ik dit trouwens ooit, zoolang zij nog leefden, heb willen doen. Alleen glimlachte ik in mij zelf soms heel stillekens over hen, als ik in latere jaren hun werk nog wel eens doorkeek, en dan voor de zooveelste maal weer merkte, dat zij eigenlijk niets anders hadden weten te volbrengen dan op psychisch-koele en overgeleverd-bloemrijke wijze algemeene, zedelijke en godsdienstige meeningen, die iedereen reeds lang wist, op schrift te brengen in glad vloeiende versmaten, zoodat er in de even gemoedelijke hersens der lezers niets anders gewekt werd dan een rustig-knikkend ‘ja’, zooals dat bij echt-gemeende dus gevoelde gedichten nooit het geval pleegt te zijn.

En daarom juist trokken de verzen van den altijd door mij gerespekteerd geblevenen jongen De Genestet in dien tijd veler aandacht. Want deze warmde niet eentonig, op suf-redekunstige wijze, de oude bekende kostjes op - alleen de knappere Ten Kate trachtte daar soms boven uit te stijgen - neen, slechts de in burgerlijk opzicht even sympathieke maar diepst-in meer levendig-begaafde Petrus Augustus stelde er zich niet tevreden mee om als de andere zoogenaamd-godsdienstige dichters op luchtigeren toon nog weer eens te herhalen, wat de heusch niet zoo minne 18e-eeuwers op breedere wijze steviger hadden verkondigd. Neen,

hij gaf zijn eigen meer moderne indrukken over het Kerkelijke weer op een toon van wel gemoedlijk-vriendlijk blijvende, maar tegelijkertijd een beetje meer pittige gemeenzaamheid, zoodat hij ook heden, driekwart eeuw na zijn overlijden, nog geenszins als Dichter zóó volslagen tot het verleden is gaan behooren als zijn versificeerende oudere ambtgenooten dat blijken te zijn. Men kan dien veel te vroeg door ons gemeenschappelijk menschlijk noodlot gevelde nog altijd hier en daar met eenig geestlijk en waardeerend aesthetisch genoegen doorspeuren, evenals men dit ook de verzen van den evenmin eentonig-droog schrijvenden Van Lennep op verschillende plaatsen kan doen, die met zachteren en nog meer verborgenen glimlach dan die van Voltaire, blijkbaar evenals deze, zijn schouders, als hij zat te arbeiden of te schrijven, lichtlijk geschokt heeft over vele voorbijgaande zotheidjes van zijn tijd. Ja, deze laatste is eenigszins te beschouwen als het prototype van den auteur der Leekedichtjes, ofschoon de jongere in aanleg wat meer psychischen durf en dus ook radikaalheid in het beslissen heeft getoond. Doch uitgezonderd bovendien de altijd ernstig te nemene Potgieter, die echter door zijn voortreflijke liedjes van Bontekoe bewees, dat er ook soms luchtiger kwaliteiten in hem scholen, is de rest der literatoren van 1870-'80, op een paar kleine stukjes van elk hunner na, niets meer gebleken te wezen want voor ons gebleven dan op eentonige lage wijze dezelfde vage algemeenheden weer telkens eigenlijk ongevoeld en verbeeldingsloos herhalende versificatoren, als die zij ook van hun spreekgestoelte deden vernemen, aan hun natuurlijk beweegloos blijvend maar niet altijd alleroplettendst naar hun gesoigneerde volzinnen luisterend publiek.

Vergelijkt b.v. een beschaafd en niet onkerkelijk mensch van heden den Rijmbijbel, dien een der Veertigers op schrift bracht, met de niet bijzonder-suggestief geschrevene rijmgeheelen van den 17e-eeuwer Moonen, of zelfs met de religieuse poëzie der i8e-eeuwers, op wie alle Veertigers diep neer poogden te zien, maar die wezenlijk voor een fijn-aesthetisch proefvermogen nog altijd eenige, zij het ons niet lang vasthoudende waarde bezitten, dan voelt men zich wezenlijk een kort oogenblik verbaasd worden, omdat er tenminste eenig echt godsdienstig sentiment in die oude verzen blijkt te leven, terwijl onze brave negentiende-eeuwer, die

veel meer verdienste als prozaschrijver dan als dichter bezat, in dat hierboven genoemde langere stuk van zijn hand niets anders heeft weten te geven als een den nog altijd sterken belangwekkend geblevenen Bijbel indiepst-onwaardig want mak. vlak en weinig-zeggend gerijm. Och, ik zeg hier waarheden want strikte juistheden die reeds 50 à 60 jaar geleden, toen ik nog wel een piepjong menschje was, maar toch reeds altijd ernstig zat te studeeren en te denken, mij uit den psychischen Achtergrond mijner toen nog eenigermate vaagjes mijmerende hersenen, te voorschijn kwamen dagen en mij eindelijk deden besluiten om een nieuw tijdschrift te stichten, daar er in de oudere organen nagenoeg gene of slechts uiterst schaarsch plaats bleek te wezen voor het dichterlijke, zoowel als voor het kritische werk van het toenmalige jongere geslacht. En dit besluit, dat lang en ernstig door mij werd overdacht en eindelijk volvoerd kon worden, heeft, zooals iedereen nu is gaan inzien, die niet met geestlijke blindheid is geslagen, meegeholpen om het allerinwendigste onbewuste, geestlijk-psychische leven der Hollanders naar een beter plan te leiden en het daarop dan ook te houden, dan waarop het in de laatste io jaren voor 1885 langzamerhand hoe langer hoe egaler was blijven zakken, met het blijkbare doel om daar voortaan te blijven staan.

De geestlijk-degelijke en psychisch hoogfijn begaafde Potgieter had op het eind van zijn leven reeds gemerkt, dat er een ver-nieuwing in de Nederlandsche letteren behoorde te komen en zijn achttien jaar jongere vriend en geestlijke opvolger Conrad Busken Huet, die in zijn inwendigst Wezen veel minder hoopvol bleek te zijn over de stoffelijke en geestlijke toekomst van ons land en onzer letteren, is twaalf jaar lang na den dood van Potgieter nog zeer ijverig voort blijven gaan om op zijn eigen, voortreflijke wijze de letteren hier in het goede spoor te houden. Maar hij stelde veel meer belang in het begrijpen van historische tijdvakken en van geestlijke stroomingen dan in het algeheel zuiver-onderscheiden van het diepste Wezen der Dichrkunst. En de nieuwe, poëtische literatuur, die in 1880 begon op te komen, wist hij dus niet afdoend te onderscheiden van de vers-literatuur zijns eignen vroegren tijds, waar hij - in dit geval niet zoo ten onrechte - evenmin mee ophad en die hij dus wel eens hier en daar op vredig-vernuftige wijze had afgestraft en zachtjes geduwd

in den hoek. Ja, dan nam hij geen blad voor den mond, of juister voor zijn geest, zoodat hij, onze brave voorganger, ook nog voor de huidigen goed-leesbaar blijft en men dikwijls heel aardige dingen door hem te weten komen kan. Zijn koel-verstandelijke kritische, fijnscherpe geest had zich echter niet zoo heelemaal in weten te stellen op het onbevangen medevoelen van waarlijkmooie gedichten en zoo lieten ook die van Jacques Perk bv., ofschoon hij diens familie kende, hem volkomen koud, zooals ik van mijn goeden vriend Charles van Deventer, die een oomzegger van hem was, tot mijn leedwezen moest vernemen. Had niet de breed-wetende en fijn-verstandelijke schrijver van o.a. 'Het Land van Rembrandt' tamelijk jong reeds - hij was toen even over de zestig heen - onverwacht moeten overlijden, dan zou hij in lateren tijd vermoedelijk wel tot een juister inzicht van de waarde van den dichter Perk, zoowel als van de lateren zijn kunnen komen, maar hij woonde reeds lang in Parijs, en was ook in verband met zijn temperament alles hier in het toenmalige Holland een beetje onverschillig-glimlachend gaan beschouwen.

Men ziet uit het vorige, dat ik Busken Huet naar verdienste te waardeeren weet, zooals ik dat in vroeger jaren ook steeds ben blijven doen.

Doch, herhaal ik, in de waarachtige Dichtkunst, doch ook in wat deze onderscheidt van het door tamelijk velen nogal makkelijk aan te leeren kunstje om koel-verstandelijk met rijmwoorden te manoeuvreeren, dáár was de zeer knappe theologische en historische beschouwer Huet zich uit den aard der zaak nooit diepst-in ernstig zielvol genoeg op toe gaan leggen. Hij zal daar wel geen tijd voor gehad hebben, terwijl ik daartegenover sinds mijn toe jaar, dus thans reeds nagenoeg 6 decaden lang, alle echte zoowel als alle onechte 'poëtische' voortbrengeslen, die ik onder oogen kon krijgen, nauwkeurig met mijn diepst geestlijk Wezen geproefd en onderzocht heb en dan ten slotte over de waarde dier verzen zelve, zonder er aan te denken of hun inhoud met mijn eigen geestlijk Wezen overeenkwam, en nog minder of de schrijver ervan, indien hij nog in leven was en ik hem dus wel eens ontmoet had, of ten minste ontmoet hebben kunnen zou, mijzelf toescheen een, wat men noemt, sympathiek mensch te zijn. Zoowel mijn vers-werk als mijn proza is steeds zonder dat ik

dit forceer, uit mijn allerverste Achterdiepte gerezen en nog blijven komen en ik breng het dan op mijn papier zonder daarbij andere scrupules in acht te nemen. als die welke de beste want redelijkste Wil mijner Binnenstheid mij duidelijk laat merken dat door eenige het fijn-wijs en goed bedoelende lezers terecht er tegen in gebracht zouden kunnen worden. Ja, zoo heb ik als jongen reeds al mijn werk voortgebracht en blijf dit ook nog heden doen.

Ik geloof, heel kalm objektief van binnen uit gezien, zooals ik als 18 jarige jongen reeds ben begonnen te werken, ik geloof. herhaal ik, niet, dat de levers hier op de Aarde iets absoluut belangrijks in en aan zich hebben, behalve het deeltje dat zij bij hun geboorte mee hebben gekregen uit den algemeenen Geest, die het nergens eindigend Heelal en alles wat er overal is, dus ook op deze Aarde gebeurt, gebeuren doet, essentieel in stand blijft houden, dus ook dat wat die centrale kracht in onze goede literatuur te voorschijn roept. Of ik zelf bv. nog voor een nieuwe loopbaan in heel andere streken berekend ben na mijn later afsterven, ik weet heelemaal niets stelligs er van. Want zoo lang er in en uit zichzelf dus waarlijk levend leven op onzen wereldbol bestaat, dus misschien reeds honderdduizend jaar, is die Eeuwige, Hyperpsychische Diepte voortgegaan met doen hier. Ik begon haar in mij te merken als langzaam-aan tot bewustzijn komende knaap, en vandaar dat ik mijzelf toen spontaan eens, in een geheel en al naief gerezen vers, als God heb betiteld, wat een zeer onredelijke lyrische overdrevenheid was. En natuurlijk voelde ik destijds evenzeer reeds toen ik dien regel spontaan had neergeschreven, dat hij geen exakte waarheid inhield, neen, dat hij eenvoudig niet meer was dan een symbolische uitdrukking van mijn binnenst Weten, dat mijn ideeën in latere tijden meer ingang zouden kunnen vinden, dan zij nog deden toen ik zelf nog voor in de twintig stond en alles hier in Holland er vrijwel anders uitzag en praatte dan thans. Want in de literatuur geschiedde toen heel weinig: men deed niets dan elkander zeurig nababbelen. zonder dat iemand iets echt-nieuws of degelijks van inzicht of voelen te voorschijn bracht. Ik begon mij dus psychisch-spontaan op mijn eigene aangeborene beschaafde wijze te doen gelden en voor mijzelf in mijn eentje heb ik dat willende kunnen voortgezet tot heden, en hoop ik dit nog lang te kunnen blijven doen,

daar zoowel mijn lichaam als mijn geest nog naar behooren bezig blijven, en ik geenerlei last van hen ondervond. Spreek ik hier over mijzelf? Volstrekt niet expres, om bekend te worden of mij te verheffen. Maar eenvoudig, omdat ik alle dingen hier wil laten zien, zooals zij waarlijk zijn, maar wat dan weer gestadig door radde penners, die niets van mij weten, tegengesproken werd.

Doch flink daartegen in, steven ik, onbewust ten deele, verder diep-sterk-willend en niet zwak, neen, rustig-weg verrichtend, want doende en schrijvende, wat mijn tegenwoordig altijd vredig blijvende Binnengeest mij voorschrijft, dat ik moet doen, zooals hij mij dit ook op jongren leeftijd en in alle latre jaren heeft gewezen, mij gewoonlijk al heel gauw maar soms onmiddlijk waarschuwend als er ergens gevaar dreigt, zooals dit ook gebeurt met alle nuchter-kalme menschen, gelijk ik dat door de stevige standvastigheid van mijn's vader's voorgeslacht, dat uit NoordDuitschland kwam, steeds geweest en gebleven ben.

Diepst in mijzelf, dus met mijn verst inwendig bewustzijn voor mijzelf, ben ik altijd een vredig mensch en bezit ik ook de overige karaktereigenschappen, eerlijkheid en standvastigheid bv. van het hier en elders wijd-verbreide geslacht Kloos, dat in al zijn leden een toch altijd gemoedlijk blijvende hardheid vertoont. Maar voor de andere helft, mijn emotievol dichterlijke en fantaseerende, dus hoog en wijd en vèr ziende, ben ik dank verschuldigd aan de Fransche voorvaderen mijner grootmoeder, mevrouw Amelse Hébert, die een levensvolle vroolijke vrouw was naar de berichten, die ik later over haar vernam. Want zij stierf haast tegelijkertijd met haar dochter, mijn goede moeder, toen ik één jaar oud was, dus in 1860. En ik heb die twee naaste bloedverwanten dus nimmer wetend gezien. Maar aan hen beiden ben ik dank ver-schuldigd voor de meer gallische helft mijner Ziel, die mij door al mijn strakke sombervoelende jaren van mijn vroeger leven heen nog het hoofd omhoog heeft doen houden en mij op mijn verren tegenwoordigen leeftijd nog sterk doet blijven staan ondanks alles wat gebeurt. Als jonge knaap reeds was ik in mijn diepste Diepte soms fijn-teergevoelig, waar mijn hollandsche makkers van die dagen soms met verwondering, iets van merkten, en er dan over gingen glimlachen omdat ik deze eigenaardigheid van mij aan mijn half-duitsche afkomst dank, maar aan den

anderen kant kon ik ook soms fijn-scherp-juiste opmerkingen maken en steeds raak schrijven, wat men voor ongeëquilibreerde boosheid hield, waarover ik dan op mijn kop kreeg. Dit laatste was het Fransche element in mij, doch boven die twee stemmings-elementen uit, die tezamen mij tot een niet zoo makkelijk doorgrondbaar levend Wezen in de Hollandsche literaire maatschappij maken, bleef toch altijd mijn stevig-willende en doende Hollandsche geest zich verheffen, die alles van mijn zelf goed waar bleef nemen en mij tegenover mijn lastig leven mij van tijd tot tijd krachtig handlen deed waar dit noodig bleek.

Die zuiver-hollandsche bovenaard van mij, dien ik aan mijn westfrieschen grootvader, den literator en auteur en schoolhouder Cornelis Amelse (t 1845) dank, heeft mij boven al mijn fransche en duitsche zielseigenaardigheden, die de menschen in Holland gewoonlijk zonderling schenen, hoog-uit weten te houden, zoodat ze alleen maar in mijn dichtwerk hier en daar te voorschijn rezen en dan ‘gek’ werden gevonden.

Ik kwam tot deze waarheidsgetrouwe zelfbeschrijving door het lezen van prof. Raeymaker's boek, dat mij interessant bleek, en gaarne beveel ik het andren aan.

Maandelijksch overzicht
Letterkundige notities.

De diepste drang.

Toen Siegmund Freud als leidende karaktertrek van den mensch den ‘Sexualtrieb’ opstelde, is hij wel zeer eenzijdig geweest. Want, hoe machtig en veelomvattend de sexueele neiging in den mensch ook moge zijn, deze is toch niet de eenige factor, die het leven heheerscht.

Laten wij zeggen, dat de Sexualtrieb de voornaamste eigenschap is van het animale menschenbestaan (zooals deze het ook in de dierenwereld is), maar hij is niet de hoofdzakelijkste qualiteit in het *geestelijke* leven van den mensch.

De drang, de diepste drang, die daarin zetelt bij zeker 80 % van de levenden, is de jaloerschheid, de afgunst, de ijverzucht, l'envie.

De sexueele neiging is de zelfhandhavingsdrang; de afgunst is de vernietigingsdrang van alles wat meer is of héét, dan de persoon in quaestie zelf.

L'envie, - om dit woord te gebruiken, daar het alle nuancen van dit zeer gecompliceerde begrip omvat, - is een vreemd, noodlottig verschijnsel in den menschelijken geest, en ongetwijfeld de grootste aanleiding van de ellende op deze wereld. Zij veroorzaakt zedelijken ondergang, familietwisten, vijandschap, haat, wraakzucht, - oorlog en dood.

Jaloerschheid, afgunst, ijverzucht, nijd.... in al deze woorden is een andere schakeering van het woord ‘envie’.

De twee hoofd-onderdeelen der envie zijn de volgende:

De eene soort wenscht, hetgeen een ander meer of beter bezit, voor zichzelf.

De andere soort misgunt den gelukkigeren mensch hetgeen hij aan grootere voorrechten bezit, en dit gevoel is somtijds zóó sterk, dat de afgunstige alles in het werk stelt, om dezen kwaad te doen, op alle manieren te schaden, en zelfs te vernietigen, indien hij daartoe bij machte is.

Zijn sterkste wapen is hierbij de laster. Calomniez, calomniez, il en reste toujours quelque chose.

De laatste soort is de akeligste en de fataalste.

Dat een mensch begeert, hetgeen een ander heeft, omdat hij het zelf niet bezit, is een qualiteit, die men niet behoeft te bewonderen, maar die men tenminste kan begrijpen, omdat zij valt binnen het kader der menschelijke natuur.

Bij de kinderen openbaart zich reeds deze eigenschap. Daar is men jaloersch op méér speelgoed, grootere knapheid, beter geliefd zijn. En het zijn de liefste kinderen, van wie men zeggen kan, dat zij anderen hun bevoorrecht-zijn van harte gunnen.

Maar het verfoeilijke verschijnsel der misgunning is een feit, dat de wereld duizendmaal miserabeler maakt dan zij behoefde te zijn. De afgunst is een invreter der ziel, die den mensch-zelf èn zijn me-demensch verbittert en vergiftigt, en waardoor wel nimmer sprake zal kunnen zijn van een ‘zedelijke evolutie der menschheid’. Want de ‘envie’ is niet uit te roeien of te overwinnen, zij sticht op aarde het meest helsche kwaad en is de oorzaak van het diepste leed, het grootste onheil, de geweldigste rampen, den infaamsten laster, den onuitbluschbaarsten haat.

‘Jaloezie is een algemeen-menschelijke aandrift ten kwade’, en ‘een der machtigste algemeen menschelijke aandriften’, zegt de priester Wouter Lutkie in een nummer van het tijdschrift ‘Aristo’.

En in weder een andere aflevering haalt hij in een artikel ‘Critiek en afgunst’ eenige bladzijden (in vertaling) aan van Ernest Hello, waar deze het heeft over de jaloerschheid, en waaraan wij het volgende ontleenen

‘De afgunstige haalt neer wat hoog is.’

‘Zijn venijn is zóó subtiel, dat zijn eigen tong het soms niet eens proeft.’

‘De jaloezie is misschien de meest draaierige, wringende, zichzelf ontveinzende eigenschap ter wereld.’

‘De jaloersche is vol sluwheidjes, boosaardigheidjes, kuiperijtjes.’

‘Het instinct van haat werkt in den jaloersche en leert hem de meest doeltreffende manier van neerhalen.’

Er is onlangs een geheel boek verschenen over L'envie, en zijn róle social’ (het is trouwens in De Nieuwe Gids reeds besproken) waarin de schrijver Eugène Raiga, deze eigenschap van alle kanten,

in diepgaande studiën, beschouwt; hij geeft een Genèse de l'envie; onderzoekt haar in het familieverband, in de vriendschap, in haar voornaamste manifestaties; de rol, die zij speelt bij de dokters, de advocaten, de militairen, de letterkundigen en critici, de schilders en beeldhouwers, de wetenschapsmenschen, de politici.... en toont ons een wereld, doodziek en doorvreten, zoo afschuwwekkend, zoo verdorven en verrot, door het niet te genezen kwaad der jaloezie, dat het ons verbijstert, en het is om te vertwijfelen.

En voor de betrokkenen, de lijders aan de jaloezie-der-anderen, kan het weliswaar een troost zijn, dat hun ideeën, uitvindingen of ontdekkingen (op welk gebied ook) zich toch wel baan breken, maar een vergoeding voor onnoemelijken smaad, vervolging, miskenning, tegenwerking, verguizing, laster en haat, kan dit nauwelijks wezen.

'Immer hat sick die Gelehrtenwelt gegen das Neue gesperrt, immer hat man die Neuerer gehetzt, geachtet, verbrannt. Dennoch hat sick ihre Idee durchgesetzt', zegt Paul Rosenheyn, en zoo is het ook. En als men tijd van leven heeft, herstelt zich het evenwicht, en kan er nog het een en ander worden vergoed, van de ellende, die men heeft ondergaan. Maar wat, als Edison, die in zijn jeugd als een misdadiger werd gehoond en beleedigd, totdat hij op den weg van Boston van gebrek en uitputting nederviel, - eens *niet* door Lord Ewald was gered en voortgeholpen, maar als jonge man gestorven? Als Wagner eens *niet* door den Koning van Beieren was gewaardeerd en in het juiste licht geplaatst, maar ondergegaan was op jeugdigen leeftijd, zooals dit het geval is geweest met b.v. Percy Bysshe Shelley, die *nooit* eenig pleizier van zijn werk heeft beleefd, zoodat de Memoirs van Mrs. Shelley over haar man tot de meest trieste en neerdrukkende lectuur behooren, die er bestaat?....

Waarom, waarom, waarom is men geneigd te vragen, is het noodig, ja, *noodzakelijk,* dat aan de uitstekenden, de voortref f elijken, de hoogerstaanden, de begaafden, aan hen, die de wereld verder brengen door hun kennis of hun kunst, het licht in de oogen niet wordt gegund? Dat zij in den aanvang geen hulp, geen erkenning, geen appreciatie vinden, en moeizaam moeten voortworstelen, dat zij schier alle deuren voor zich gesloten vinden, en tallooze hinderpalen moeten te boven komen, - inplaats dat hun de weg wordt gebaand, en zij in triomf worden ingehaald?

Waarom hebben zij te kampen met de verdoemelijkste gemeen-heden, met leugen en bedrog, waarom worden zij op alle manieren belasterd, beleedigd, gehoond en gesmaad, waarom tracht men hen te benadeelen en terug te dringen in de duisternis, - terwijl *zij* het juist zijn, die de vernieuwing brengen, de verbetering, het licht en de schoonheid? Waarom houdt men hen tegen, waarom belastert men hen, waarom ketent men hen als een Prometheus aan de rots, en laat de gieren op hen los, die hun den lever uitvreten? Waarom, in Godsnaam, waarom?

De waarde van een schrijver, - is het niet waar? is af te meten naar de ontevredenheid, den weerzin, de jaloezie, de verbittering, die hij opwekt bij zijn minder geniale confraters. Het is aldus, dat de waarachtige verdienste van De Nieuwe Gids werd miskend; dat de Tachtigers werden gehekeld en bespot, ja, geparodieerd. Dat men terzijde stelt, wat men niet begrijpt, dat men negeert, wat ons te hoog gaat, dit is tot daaraan toe. Maar waarom het te verguizen, te bespuwen, te caricaturiseeren, en dit te doen met een hartstocht, die grenst aan razernij? (Als voorbeeld noem ik de persoon van den erentfesten Mr. J.N. van Hall, die zich niet te goed achtte om parodieën te schrijven op de poëzie der Nieuwe Gids-dichters, in het toentertijde waardigste en bekendste tijdschrift: De Gids.)

Soms evenwel, en dit is de ridicule tragiek der jaloezie, is het, dat ‘l'envie assure le succès’, zooals Léon Daudet zegt, die zelve heeft blootgestaan aan de ongelooflijkste en onmogelijkste beschuldigingen, van de zijde zijner jaloersche tegenstanders.

Doch laten wij hem even zelf aan het woord. Men heeft dan van hem beweerd, dat hij: ‘.... n'avais aucun talent, que j'étais un émergumène, un voyou, un dément furieux, un assassin, un diffamateur professionnel, un ignorant, un áne, un brute, un pédant, un crétin, un gros, un juif, un nègre, un turc, un mauvais époux, un mauvais père, un mauvais fils, un monsieur qui captie les testaments, un mauvais citoyen, un pleutre, un vaniteux, un hábleur, et pour tout dire un incroyable rebut humain.’

Daar kon hij het mede doen, nietwaar? en men strafte hem er voldoende voor, nietwaar? dat hij in het openbare leven een rol durfde spelen, en het waagde, daarin succes te hebben.

Interessant is ook de lezing van Franz Blei's *Das grosze Bestiarium der Literatuur,* waarin hij de tegenwerking van het geniale

toeschrijft aan een ‘ethischen, ästhetischen und politischen Stumpfsinn’. Maar.... is het wel ‘Stumpfsinn’. Is het niet veel meer een ondergrondsche, onbewuste drang, de afgunstige drift van het mediocre tegen het geniale?....

Zooals boven gezegd: het nieuwe dat komen moet, breekt zich baan met en door den tijd, en de bestrijders, de ‘impotents en envieux’, die zoolang ‘hurlant sur les talons’ van de genieën waren geweest, worden onverbiddellijk weg-geblazen door ‘le souffle de l'histoire’. Ida, gravin Hahn Hahn drukt dit aardig uit, waar zij zegt: ‘Der Dichter gehort allen Zeiten und Volkern an, - der journalist.... einem Moment. Ihr Wort gleicht dem St. Elmsfeuer, das in Sturm auf der Spitze der Mastbáume flammt, und heller ist als die Sterne; allein, hat das Unwetter ausgestobt, so verschwinden die wunderlichen Flammen, und die Sterne treten in ihre Rechte.’

‘Mischiefmakers general’, scalping Sioux’, noemt Byron geestig de would-be critici. ‘Alle kunstenaars worden door “unebenbürtigen” menschen veroordeeld’, zegt Frank Harris, de ruw-rondborstige, die alles durfde zeggen, en het nooit noodig vond, een blad voor den mond te nemen. En: Crucifixion is the reward given by men to their supreme guides and teachers. The benefactors of humanity all pay for their service with blood and tears.

Bij de schrijvers van alle talen en tijden vindt men uitspraken, die bewijzen, hoe zij allen hebben gevoeld, dat hun ‘anders zijn’ den haat der minderen heeft opgewekt. Zeide niet Lamartine: Tout génie est martyre?.... en Stendhal: J'ai assez vécu pour savoir que différence engendre haine....? en Multatuli: Men is niet ongestraft iets anders dan het gros....?

De stille kunstenaar, zegt Stefan George, ‘die sein Bestes tat’, moet maar geduldig wachten ‘bis der Himmel helfe’. En Walter Pater vraagt, of ook Homerus voor de lieden van zijn eigen tijd ‘unreal and affected’ heeft geleken in zijn ‘poetic flight’, zooals later het geval is geweest met elke ‘verg new litterature’?.... ‘Man is to man the sorest, surest ill’ klaagt Edward Young, en.... dat is maar al te waar!

Maar het genie kán niet anders doen dan hij doet. ‘Le poète’, zegt Baudelaire’ is een: exilé sur le sol’, en:.... au milieu des huées, ses ailes de géant l'empêchent de marcher.

En Victor von Schef fel merkt op, dat: Tuchtigkeit und vorra-gender Wandel, die Welt oft noch tiefer beleidigt als Frevel und Sünde.'

En Goethe?

'.... wenn irgend ein guter Kopf die Aufmerksamkeit des Publikums durch ein verdienstliches Werk auf sich gezogen hat, so thut man das Móglichste um zu verhindern, dasz er jemals dergleichen wieder hervorbringt.' Zelf heeft hij het immers ondervonden, zooals hij het puntig uitdrukt

Denn wie man wohl den Entschlusz faszt, Soldat zu werden und in den Krieg zu gehen, sich auch mutig vorsetzt, Gefahr und Beschwerlichkeiten zu ertragen, sowie auch Wunden und Schmerzen, ja den Tod zu erdulden, aber sich dabei keineswegs die besonderen Fälle vorstelt, unter welchen diese im allgemeinen erwarteten Uebel uns äusserst unangenehm uberraschen kónnen: so ergeht es einem jeden, der sich in die Welt wagt, und besonders dem Autor, und so ging es auch mir.

En weinig schrijvers schijnen zóózeer door miskenning en wanbegrip getroffen te zijn geweest als Victor Hugo, van wien men geen werk kan opslaan, of hij karakteriseert de schrijvers als 'hommes loyaux, auxquels on fait un guerre déloyale', of: 'Ceux, autour desquels s'amassent incessamment calommies, injures, haines, jalousies.'

En ook Hdlderlin maakt gewag van het vreemde verschijnsel, dat: teder, der in der Welt sich einen Nahmen macht', afbreuk schijnt te doen aan anderen, die dien naam graag zelf hadden willen hebben!

Maar Elisabeth Barrett Browning spreekt een woord van troost, waar zij zegt

The world is very deaf and dumb, I think, - hut in the end we need not be afraid of its not learning its lesson. En Victor Hugo bemoedigde zichzelf, - en anderen! toch nog door deze uitspraak:

Il est bon d'avoir des ennemis. Les amis prouvent la même chose que les ennemis, c'est: *qu'on va au bit.*

Och, ja, zoo is het ook. Het ware genie, het waarachtige waarde-volle breekt zich baan ondanks alles, en *wordt* erkend, hetzij de kunstenaar levend of dood is. Doch het pad van den vernieuwer is een lijdensweg, en er zijn personen, die ondanks zichzelf, animosi-

teit verwekken, en van wien de naam niet kan worden genoemd, of het is met een vijandig of wansmakelijk commentaar. Een voorbeeld hiervan is onder anderen Willem Kloos, die, men weet het, zijn heele leven uitsluitend heeft geleefd voor de omhoogstuwing en loutering der Nederlandsche literatuur, die honderden heeft voort-geholpen, die zich nooit ambitieus in de wereld op den voorgrond heeft gedrongen, die er tevreden mee is, in de stilte der eenzaamheid te blijven arbeiden aan zijn levenstaak, en die zich immer ontzaglijk blij en dankbaar heeft getoond, als er in de wereld der letteren iets nieuws en iets schoons verscheen (meerderen hebben hiervan ter gelegenheid van Kloos' verschillende jubilea getuigd), en die het woord van Elisabeth Browning tot zijn levensmotto blijkt te hebben gemaakt:

'.... in fact beauty is beauty, and whether it comes by our own hand or another's, blessed be the coming of it.'

En daarom verbaast het zoo, als men Kloos (het is heusch malgré moi, dat ik mij weer geroepen voel Kloos te verdedigen, maar niemand wordt zoo geregeld en onverdiend gehoond) onverwacht op zonderling-onredelijke wijze zie aangevallen, of opzettelijk in een verkeerd daglicht gesteld. Zoo bijvoorbeeeld in de Aprilafl. van Groot Nederland, waarin, om coute que coute Verwey te prijzen, Kloos op zeer vreemde wijze door Richard Roland Holst aan het publiek wordt voorgesteld. Indien waarlijk, tijdens Verlaine's bezoek aan Holland, Kloos een discours heeft gehouden als R.H. beweert, waarbij Verwey toeluisterde en niets zei: is het dan toen niet tot dezen vermelder van een stukje geschiedenis van nu meer dan veertig jaar geleden doorgedrongen, dat Verwey wel eens gezwegen kon hebben, omdat Kloos de waarheid sprak, en Verwey die natuurlijk niet weerleggen kon? (Ditzelfde zou ik een criticus willen zeggen die beweerde het zoo 'mooi' van Verwey te vinden, dat hij Kloos nooit geantwoord had.) Immers, het is van voldoende algemeene bekendheid, dat, toen Kloos bij Witsen in Londen logeerde, Verwey, gebruik makende van Kloos' afwezigheid, bij de andere redactieleden van De Nieuwe Gids aan het intrigeeren ging, om Kloos uit de redactie te zetten, en dat Witsen, hier toevallig achter gekomen zijnde, zijn vriend waarschuwde, waarop deze naar Holland terugkeerde, met de andere redactieleden ging spreken, waarvan het gevolg is geweest, dat Verwey De Nieuwe

Gids moest verlaten. (Dit relaas is te vinden in een der brieven van Willem Kloos aan Jeanne Reyneke van Stuwe, uitgave Leopold, Den Haag.) Inderdaad, Verwey antwoordde niet, - et pour cause. Men kan slechts betreuren, dat de heer Roland Holst niet voldoende loyaliteit bezat, om mede te deelen, *wat* Kloos op deze bijeenkomst precies heeft gezegd.

Nog bonter maakt het, in deze zelfde aflevering van Groot Nederland, de heer E. du Perron, die, zonder de minste of geringste aanleiding daartoe, de opinie uit, dat Jacques Perk ‘zonder Kloos’ wel eens mooier zou kunnen blijken, dan met Kloos, en nog eens ophaalt het wonderlijke geschrift van den heer Greebe, dat in het jaar 1916 reeds door Dr. Aeg. W. Timmerman in een voortreffelijke studie, volkomen is *knock out* geslagen. Maar dringt het dan nooit tot de jongeren van heden door, dat Jacques Perk zonder Willem Kloos in het geheel niet zou bestaan? en dat het van Kloos' zijde een daad van waarachtige liefde en piëteit is geweest tegenover zijn vriend en tegenover de kunst, toen hij het werk, dat hij bewonderde, redde uit de vergetelheid, in een tijd, toen hij zelf zich nog een weg had te banen, en bijna iedereen in zijn geval, zeer stellig niet een concurrent naar boven zou hebben gehaald, die zonder hem veilig in de eeuwige onbekendheid rusten zou?

Maar het gekste is wel de uitlating (zóo dwaas, dat men zich afvraagt: debiteert du Perron hier misschien een misplaatste aardig-heid?) waarin hij de mogelijkheid oppert, of Perk misschien alle literaire nieuwigheden heeft gevonden, en dat Kloos slechts op diens thema's voortborduurde?.... Deze vraag is volstrekt zinneloos, aangezien alles, wat van Perk's proza bij zijn dood bestond, - zijn Tante, Betsy Perk heeft het publiek gemaakt, zoo jongensachtig, oppervlakkig en onbeduidend was, dat er ten duidelijkste uit blijkt, dat Perk, hij moge dan een groot dichter zijn geweest, nooit een diep denkhoofd was, en slechts vluchtig en dus voor niemand van belang over verschillende dingen heeft nagedacht.

Hoe dus een dergelijke bewering in het brein van een literator opkomen kan, - en wat de reden, de bedoeling, de strekking ervan is, moet iederen lezer volmaakt een raadsel zijn. Het is echter een goed staaltje van de onredelijkheid, de opzettelijke insinuaties, waaraan Kloos in zijn lange leven heeft bloot gestaan.

Waarom?

In het algemeen is deze vraag, ook in het begin van dit opstel gedaan, wel eenigszins verklaard, maar niet volledig beantwoord kunnen worden.

Waarom?

Omdat de aard van de menschheid nu eenmaal zoo is.

Waarom?

Omdat de 'eigenni tzige', zoowel als de uneigenni tzige' afgunst de diepste drang is, de krachtigste drijfveer van veler menschen aandriften en handelingen.

Maar naast de verguizers en lasteraars staan ook de bewonderaars, de dankbaren en de erkenners. Wagner werd door koninklijke hulp, wat hij geworden is; Malherbe werd door Maria de Medicis gepensionneerd, Corneille en Molière door minister Colbert en la Bruyère door Condé, terwijl Keizerin Katharina van Rusland, om Diderot te helpen, diens bibliotheek kocht en hem tot aan zijn dood in het bezit ervan liet. En in het Grieksche Prytaneion vonden oud geworden kunstenaars een veilige woonplaats.

En de persmenschen, die er geen eigen oordeel op nahouden, werden voldoende gesignaleerd door Huxley, die zei:

Critic has followed critic, with the dull docility and solemn sagacity of sheep, en niet minder scherp door jan Greshoff:

'Het psychologische inzicht der dagbladrecensenten is zeer primitief. Van een mensch, wiens warme waarachtigheid hun ontgaat, maken zij een vogelverschrikker. In dit beeld teekenen zij ten slotte slechts hun eigen verbitterde armzaligheid.'

Er bestaat een geheel boek over de 'Goethe Gegner', van wie niemand de namen meer kent, - maar de naam van Goethe is onsterfelijk.

Kunstenaars, troost u daarmee!

Jhr. K.

Naschrift. - Juist met de correctie van dit opstel bezig zijnde, komt mij een artikel tevoren, dat op mijn betoog past als de deksel op een bus. Het betreft.... het Kloos-bloc.

Als gewoon, onergdenkend mensch is men geneigd te vragen:

kan het eenvoudiger, kan het onschuldiger, dan dat er een blocnote verschijnt, met de beeltenis van een bekend literator op den omslag?....

Maar, neen! dat blijkt óok al weer een ten hemel schreiende misdaad te zijn, een ongeoorloofde 'verheerlijking' van Kloos, een zoo brutale, hinderlijke, verfoeilijke, averechtsche 'heldenvereering', dat het een 'pijnlijk geval', een 'soort van Juliagrap' lijkt te zijn, volgens iemand, die toegang heeft tot het Handelsblad en daarin (Dinsdagavondblad 11 Mei 1937) een lang stuk schrijft om het idee van het Kloos-bloc (als uiteengezet in de Bibliographie der Mei-aflevering Nieuwe Gids) uit te hoonen, te bespuwen, te beschimpen, met een volstrekt onbegrijpe-lijken hartstocht. En ook De Tijd doet waarachtig mee!

Mag dat óók al weer niet, heeren Tijd en Handelsblad, dat een nuttig voorwerp een portret draagt van Kloos en dat dit blok wordt ingeleid door een jongere, die uit zijn diepste overtuiging Kloos' verdiensten roemt, en mag het óók niet, dat hij van een 'grootsch dichtergelaat' spreekt, als hij dat zoo vindt?

Objectieve, neutrale lezers, merkt ge nu wel, hoe waarachtig wáár het is, wat ik hierboven zei, namelijk dat men expres een aanleiding *zoekt,* en in de kleinste kleinigheden, de onbelangrijkste oorzaken, aanleiding *vindt* om Kloos er met de haren bij te slepen en hem een veeg uit de pan te geven, en ook zijn vrienden en bewonderaars uit te veteren, te hoonen, te beleedigen?.... En waarom? Waarom hindert het sommigen zoo vreeselijk, als Kloos wordt geprezen? zóó vreeselijk, dat zelfs zijn aanhangers op de misselijkste wijze moeten worden aangevallen? Van reverentie, van dankbaarheid, van erkenning voor den thans 78-jarigen Kloos geen spoor, bij dezen, die de vervolging voortzetten om onbekende redenen (want Kloos héέft zijn verdiensten, - of soms niet. heeren Tijd en Handelsblad?), waaronder deze Groote, ja, laat ik de stoutmoedigheid begaan om te durven zeggen, een der *Grootsten* onder ons, nu al zestig jaren heeft bloot gestaan.

Waarom?....!

Ware het niet zoo absoluut ridicuul, het zou om te huilen wezen.

Maar nu, laten wij liever ons lachen inhouden: Risum teneatis, amici!....

Jhr. K.

Buitenlandsch overzicht door Maurits Wagenvoort.

‘God save the king’! - ‘God save the queen’! - ‘God save the British Nation’! De twee eerste uitroepen, welke op den 12 Mei, den kroningsdag van George VI en zijn gemalin Elisabeth, in Londen de regenachtige lucht deden daveren, waren een samentrekking van den derde. Zoo inderdaad in het bijzonder eenige natie ter wereld verdient onder Gods hoede te staan, dan is het de Britsche, welke in vele opzichten een voorbeeld is voor de overige, ook voor ons. Want meer dan eenig ander volk, groot of klein, of liever talrijk en gering - want groote of kleine volken zijn er niet, er zijn slechts groote of kleine menschen - is Groot-Brittannië een eenheid, een bewonderenswaardige eenheid zelfs. Een Nederlandsche omroeper in het Londensche gedrang van dien dag hoorde een man uit het volk naast hem zeggen: ‘hier is hèèl Engeland bijeen, ook het beroerde weer.’ Elk volk is gegroeid uit het verleden, zooals menschen groeien uit hun ouders, en nooit is er juister wet gegeven dan deze: ‘eert uw vader en uw moeder, opdat uw dagen verlengd worden in het land, dat de Heer u geeft.’ Een volk, dat zijn verleden eert, heeft een toekomst. Geen volk eert zijn verleden hooger dan het Engelsche, en dit verleden is in zijn staatkundigen vorm ook daardoor een voorbeeld geworden voor alle andere, al hebben vele het op kwalijk begrepen en ondoordachte wijze nagevolgd. Deze traditie leefde dien kroningsdag op de schoonste en indrukwekkendste wijze óp in kleur, in pracht, in oud gebruik, zelfs in kleur van huid. Want wel alle volken namen met individuen aan de plechtigheid deel. Immers nooit was een gemeenebest ter

wereld wijder verspreid, nooit bezat er een grooter verscheidenheid van volken. Het Engelsche volk is waarlijk groot omdat het, in het bijzonder in staatkundigen zin, een grooter aantal in het verleden geschoolde regeeringsmannen bezit dan eenig ander.

Niet dat het Engelsche volk in zijn traditie niet menigmaal gefaald heeft. Het feit, dat nog even vóór deze kroning Ierland Engeland een hak zette door in zijn nieuwe grondwet te verklaren, dat het zich over den geheelen 'Vrijstaat' uitstrekt, - wat niet waar is - dus het 'dominium' tusschen het moederland en het nabuurland verbroken acht, nu en voor altijd, moet vooral worden verklaard door den strijd in het verleden van twee fanatieke godsdiensten: het felle Katholicisme en het even felle Protestantisme, waarbij het laatste een even harde als onmeedoogende overwinnaar zich toonde, in de anderhalve eeuw, welke volgden op de overwinning van onzen toch zoo verdraagzamen Willem III, toen hij met zijn gemalin Mary wel den Engelschen troon moèst bestijgen, waarvan zijn aartsvijand Lodewijk XIV van Frankrijk hem dacht te kunnen verjagen. Ierland werd toen het katholieke oorlogsveld, waar de Zonnekoning het Protestantisme meende te kunnen aantasten. De Ieren zijn niet zoo gevoelig van hart, of juist daarom, of zij worden beheerscht door sterke gevoelens van haat en van liefde. De 'Oude moeder Ierland' zou niets liever dan haar machtige geburin Engeland onder haar voeten vertreden. Zoo ver echter zal het niet komen. Juist door de machtige Britsche traditie, waarvan heel het volk is doortrokken. Er is een voor ons gek klinkend Engelsche gezegde: 'Johnnie loves a lord.' Maar 'Jantje' houdt niet van een grooten heer uit specialen eerbied voor wereldsche grootheid, doch wijl, juist in Engeland, de democratie een kleine duizend jaren lang van boven af is gekomen. De 'lord' heeft den kleinen man den weg naar de grootheid en de macht gewezen, niettegenstaande ook hij in het verleden dien 'kleinen man' placht te onderdrukken, zooals trouwens overal het geval was. Een deel van Ierland, Ulster, de zes Noordelijke provinciën, blijft het Britsche gemeenebest trouw, en de halve Spanjaard, De Valera, die sedert jaren den Ierschen Vrijstaat regeert, zal waarschijnlijk nimmer zijn droom verwerkelijkt zien, al tuimelen zijn volgelingen ook de standbeelden in zijn gebied der Engelsche Georges omver, zooals

zij, ter eere van de kroning, deden met het ruiterbeeld van George II in Dublin. Hij zal niet van geheel ‘Eire’ een ‘saorstat Eireann’ kunnen maken. Allermeest omdat de lersche economische verhoudingen tot den machtigen nabuurstaat, over heel de wereld verspreid, dan zulk een knak zouden krijgen, dat, indien hij het ooit zoover bracht, De Valera misschien de eerste zou zijn om zijn werk te betreuren. Het Britsche kroningsfeest was ondanks de dwaze terugroeping der Italiaansche journalisten een functie van voor alle volken voorbeeldige staatseenheid en staatsluister, waartoe allerminst het Italiaansche, zijn fascistische zelfoverschatting ten spijt en zijn in tweeën gesplitste regeeringen, het nog heeft kunnen brengen. Misschien hadden ook de Italiaansche krantenlezers er iets uit kunnen leeren. Al ware 't slechts hoe men bij zulke gelegenheden de straten en pleinen nièt moet versieren. In het bijzonder dit laatste verstaan de Nederlandsche steden beter dan Londen.

Er is, helaas, nog heel veel duisters en bedroevends in de onderlinge verhoudingen der volken, en wel speciaal in die tusschen Groot-Brittannië en Italië. De terugroeping der Ita-liaansche journalisten, van de kroningsfeesten wèg, is daarvan een ellendig voorbeeld. De oorzaak is wel, dat alle volken beheerscht worden door economisch eigenbelang en democratische kortzichtigheid. Ook van beide is het Britsche volk een voorbeeld, doch in dit opzicht weinig stichtelijk. Alle grenzen zijn voor vreemden arbeid, vreemde arbeiders, vreemde producten gesloten, en de kortzichtige Britsche democratie, doch dit deelt zij met die der overige landen, vergeeft het Italië en zijn tegenwoordigen fascistischen heerschers niet, dat deze de hand hebben gelegd op een in Afrika liggend staatkundig fossiel als Abessynië. Er was geen enkele reden waarom dit verdiende te worden geëerbiedigd: de inboorlingen stonden er op den laagsten trap van politieke ontwikkeling, openbaar onderwijs bestond er niet, de slavenhandel bloeide er, maar het lag te diep in Afrika en te ver van de kusten om er gemakkelijk op los te trekken. Zoo is Abessynië blijven bestaan tot den huidigen dag. Dat het nu juist het door zijn moderne staatsvorming van het Fascisme bij de internationale democratie gevreesde Italië moest zijn, dat het als overrijpe, haast rotte vrucht in de handen opving, daarbij geholpen door de vlucht

naar Engeland van zijn Negus, is onzen democraten hinderlijk genoeg.

De terugroeping der Italiaansche dagbladschrijvers uit Londen wèg is eigenlijk van bijzonderen ernst. Journalisten zijn vaak de bewerkers van den oorlog, zooals zij in hun nobelste streven ook vredestichters kunnen zijn. De Britsche democratische politici en journalisten zijn fel tegen het Italiaansche Fascisme, wijl dit o.a. het voorbeeld heeft gegeven van het muilbanden van door vakbonden betaalde politicasters in en buiten het Parlement, dat in haast alle landen een broeikas is geworden van giftige staatkundige en economische paddestoelen. De Duitsche 'Nazi'beweging heeft onder leiding van Adolf Hitler en zijn paladijnen, thans aan het hoofd van het 'Derde Rijk', dit parlementaire muilband-voorbeeld gevolgd, en deze twee voorbeelden zijn voldoende om de ultra-democratische politiek onder Joodsch-geestelijke leiding tegen de twee regeeringen op te drijven. Zij is te machtiger, die politiek, omdat zij ook overal onder den invloed staat van Joodsch kapitaal. Het lijkt wel tijd om die twee: Joodsche politiek en Joodsch-kapitalistische invloed in alle landen te fnuiken, althans in enger banden te houden. Het is waar, dat beide zoo goed als niet gemengd zijn in de jammerlijke toestanden van het eertijds zoo trotsche Spanje, dat zijn verderf tegemoet snelt. Wanneer men de geestelijke roerselen in Europa en niet minder in Noord-Amerika overdenkt, dan besluipt ons de gedachte, dat het Westersche genie, dat eens de heele wereld bezielde tot onovertroffen stichtingen, ziek is tot krankzinnig-wordens toe. Deze zoogenaamde burgeroorlog in Spanje, welke zich vertakt in kleinere oorlogen onderling: Italianen en Duitschers tegen Spanjaarden, Russen, en Franschen, vereenigd met alle aangebrande idealisten uit andere landen, tegen Spanjaarden; Spanjaarden, die communist zijn tegen Katalanen bezield door het denkbeeld van een mogelijke Burgerlijke republiek in een federatief land, onderdeel van een sociaal-democratische federatieve republiek voor heel Spanje; de Basken, oudste oorspronkelijke bewoners van ons werelddeel, met hun taal los van de andere Indo-Germaansche talen, die ook tegen de Spanjaarden strijden, om wederom hun eigen volksleven te kunnen leiden, dit alles vormt een mengeling van idéeën, van excessen, van verwoesting en wreedheid over en weer,

waarvan de onschuldige slachtoffers, zoo al niet gedood, thans met vreemde hulp hun verwoest vaderland ontvluchten. En de toeschouwer moet daarbij wel aan een zinsverbijstering denken, welke de veelal honger lijdende menigte tot razernij opzwiept. Een zinsverbijstering door overmaat van genie. Als ons nabuurland, Duitschland, aan welks geest ook ons volk zooveel schoonheid en zielsverheffing dankt, ook van zijn Joodsche bevolking, welke het nu met den zweep wegdrijft of vastlegt in maatschappelijke verboden, tegen het Christendom in de in de muziek van Richard Wagner zoo poëtisch herleefde Germaansche Goden op hun altaren herstelt, terwijl zijn regeeringsmannen, wier hoofd een vrijgezel is van zeldzaam-machtige bezieling, talrijke huisgezinnen voor het Duitsche volk noodzakelijk acht om eens opnieuw tot de zoozeer gevreesde wereldmacht te geraken, en daarbij onderwijl naar volkomen autarchie streeft, waarbij men er van droomt om van steenkool 'lekkere' boter te maken, omdat, immers, kanonnen voor een volk noodiger zijn dan het nationaal product onzer onschuldige koeien, en tevens langs chemischen weg tot vervaardiging te komen van andere olie, andere rubber, andere stoffen voor het gebruik. waarvan het verboden is om van 'Ersatz' te spreken, dan moet men wel denken aan een op hol geslagen genie, aan het wild geworden steppenpaard, waarvan Victor Hugo dicht, als het met Mazeppa op den rug gebonden de steppe wordt ingezweept.

Langs dezen krommen weg keert de menigte dan weer tot den godsdienst terug. Vader Karl Marx, schepper van de dwaalleer van het socialisme, heeft terecht beweerd, dat 'godsdienst opium is voor het volk.' Doch niet het minst door zijn eigen leer is 'het volk' ziek geworden, en het kan nu nog slechts eenigermate worden gekalmeerd door het toedienen van geestelijke opium, welke het zich uit eigen wanhoop verschaft. In het Bolsjewistische Rusland, welks bevolking zich onder het Czarisme te buiten ging aan dit met wodka vermengde heulsap, is men tot de dwaling vervallen, dat alles met één slag beter zou worden, indien men de kerkdeuren op een kier zette, zoo niet de heiligdommen-zelf afbrak. Maar de boersche bevolking van eenvoudige lieden, verslaafd óf aan wodka of aan godsdienst, liep te hoop in een 'Bond van Godloozen', en daartegen was de regeering gedwongen de kerkdeuren opnieuw wijd open te zetten, al wordt dan beweerd, dat daardoor de contra-

revolutionnaire actie wordt versterkt. Dr. Gdbbels, de geestelijke paladijn van Adolf Hitler, verkondigde dezer dagen: ‘de nationaal-socialistische beweging, is thans de politieke kerk van het Duitsche volk’, bewijs dat men in dit opzicht in Duitschland consequenter is dan in Rusland. Want men heeft er niet zoo openlijk het Bolsjewisme tot godsdienst durven verheffen. Het is waar, dat de kleine groote man dr. Gdbbels meer durft ter zedelijke verheffing van zijn volk dan wie ook in het Derde Rijk. Zijn laatste ukase is dat voortaan hooge ambtenaren van het rijkspropaganda-ministerie ieder twee maanden als hulparbeiders in de bedrijven werkzaam moeten zijn. Twee ‘Ministerialräte’, twee ‘Regierungs-ráte’ zijn reeds gaan dienst doen als gewone arbeiders bij den aanleg van autowegen, als steenkloppers, tegelsjouwers, keientremmers, landarbeiders of stokers op zeeschepen. Zij moeten daarbij van hun arbeidsloon rondkomen. De aankondiging van dit besluit lijkt wel is waar een late Aprilgrap, maar is de Duitsche geest van heden nog tot grappen geneigd? Is de Europeesche wereld thans niet van ernst doortrokken?

De twee Fascistische landen, Italië en Duitschland, neigen hoe langer hoe meer tot elkaar, en hun verhouding is vooral voor Frankrijk en Engeland onrustbarend van teederheid. Duitschland heeft zijn koloniën door den oorlog verloren. De overwinnaars hebben het uitgeschud als een op den weg door roovers overvallen man. Doch zijn hoofdmannen geven het denkbeeld niet op om die door kanonnen, welke immers voor het Duitsch-nationale leven noodzakelijker zijn dan boter, op de roovers te herwinnen. Daarom neemt het deel aan den oorlog om te trachten in Noordelijk Spanje de Baskische ijzermijnen in te palmen, en wijl het op zijn weg naar de toekomst allerminst door eerbied voor traditieën, zoozeer het kenmerk van het Engelsche volk, wordt weerhouden, heeft het bij een bombardement Guernica, den heiligen schrijn van het oude Baskische volk, verwoest: heiligdom en boomen daarom heen. De Katholieke koningen kwamen in het verleden de Baskische voorrechten, de ‘fueros’, daar beëedigen. Italië en Duitschland beoogen, naar het schijnt, een industrieele en economische samenwerking tusschen de twee landen, waarbij Italië aan Duitschland o.a. belangrijke handels- en andere concessiën in Abessynië zou afstaan.

De verwoesting door Duitsche bommen van de heilige stad der

Basken, Guernica, niet ver van Bilbao, heeft bij dit volk van godsdienstige bergbewoners en, aan de kusten, visschers, een brandende haat ontstoken tegen dat overige deel van het Spaansche volk, dat onder Franco de ultra-radicale elementen bestrijdt. Toch, juist wijl zij zoo godsdienstig zijn, behooren de Basken daartoe eigenlijk niet. Met hun zoozeer geheimzinnige eigen taal tot voertuig bewaren ook zij als hun kostbaarste volksschat hun traditiën, waarvan Guernica de schrijn was. Echter is het gif der radicaalste denkbeelden ook onder hen doorgedrongen, en dit verwondert niemand, wijl immers dier leer is dat godsdienst opium is voor het volk. Maar al is dan het Baskische verzet, dank zij de Duitsche luchtbommen, op Bilbao na, gebroken, Madrid, welks inneming door de troepen van Franco reeds een half jaar geleden werd aangekondigd, geeft zich niet over, en het schijnt wel alsof de belegerden van die eertijds zoo blijgeestige hoofdstad van Spanje, wier levensgenieting er echter nooit aan heeft gedacht de eeuwenoude misbruiken van geestelijkheid en grootgrondbezit eenigermate tegen te gaan, er niet tegen opzien, dat zij, evenals Guernica, met den bodem gelijk gemaakt zal worden. Deze hoofdstad - centrum van dat Spanje, 't welk heden zelfmoord pleegt - werd echter altijd gehaat en door de locale besturen tegengewerkt. Misschien juist wijl er niets anders dan sleur van uitging. Katalonië in het bijzonder bestreed Madrid, en het is haast van-zelfsprekend, dat de Katalaansche republiek, welke reeds in vroeger eeuwen er naar streefde zich van Madrid en Oud-Kastilië los te maken, bij de nieuwe verkondiging eener Spaansche republiek, zich van de rest af scheurde. Katalonië is het rijkste en werkzaamste deel van heel Spanje, doch geheel op het naburig Frankrijk gericht. Maar zooals dit land, vervalt het voortdurend méér in het niet te breidelen communisme. In Spanje is dat nog wat erger dan overal omdat het gemeene zaak pleegt te maken met anarchisme. Dit is dan ook de oorzaak, dat in de afgeloopen maand in Katalonië zich een afzonderlijke burgeroorlog verhief, omdat het tot razernij vervallen Spaansche volk aan één burgeroorlog niet genoeg schijnt te hebben en, wars van alle traditie, zich geheel los wil maken van het verleden, dat eens toch heel de wereld ontzag inboezemde, al zijn innerlijke misbruiken en politieke voosheid ten spijt.

Bibliographie

A.M. Nachenius-Roegholt. *Cootje zet zich schrap,* en: *Lot speelt in de levensloterij*. J.H. Brinkgreve-Entrop. *Tjits en Anke naar de filmschool.* Ems van Soest. *Jonge Zwervers*. A.D. Hildebrand. *Drie jongens in de journalistiek*. N. van Hichtum. *Afke's tiental.* - Allen Gebr. Kluitman, Alkmaar.

Al vele malen heb ik het mogen constateeren, maar hoe kostelijk zijn de uitgaven van de Gebr. Kluitman! Wanneer de zomer naakt, wordt het jonge volkje voorzien van een smakelijke verzameling jeugd-lectuur, zooals de ouderen nimmer hebben gekend. De uitgaven zijn tiptop verzorgd, met fleurige banden, goeden druk, aantrekkelijke illustraties (ditmaal van Hans Borrebach, C. Jetses en jan Lutz, die de kunst verstaan ons de situaties levend voor oogen te stellen) en een met zorg gekozen inhoud. Mevrouw Nachenius-Roegholt is, geloof ik, zich nog maar kort in de rij der meisjes-romanschrijfsters komen scharen, maar zij is door onze bakvisschen met warmte welkom geheeten. En geen wonder. Haar schrijftrant is allergezelligst, zij kan zich geheel in de jonge sfeer verplaatsen en verstaat de kunst een onderhoudend verhaal samen te stellen. In *Cootje* treedt een jolig troepje op, waarmee we werkelijk meeleven, en het langzaam rijper worden van Cootje, eerst nog geheel kind, later aankomend meisje, en de verandering in haar gedragingen en gevoelens, is goed weergegeven. Het genre van Lot lijkt een beetje op dat van Cootje; maar ja, hoe kan het ook anders; het terrein van het jongemeisjesleven is nu ook niet zóó gediversifieerd, nietwaar! En hiermee is tevens gezegd, dat mijn lof voor Cootje ook op Lot van toepassing is!

Mevrouw Brinkgreve-Entrop slaat een anderen toon aan in haar

Tjits en Anke naar de Filmschool. Dit boek is wel heel modern, en de jeugdige lezeressen zullen het 'reuze-interessant' vinden en 'denderend' en 'knal', ik durf dit met gerustheid voorspellen. Maar de grootste pluim verdient ditmaal Ems van Soest met haar *Jonge Zwervers;* het lijkt mij een harer allerbeste boeken, en ik heb het met groote belangstelling en zeer geboeid gelezen. De handeling valt voor in Indië en Europa. Frankrijk, Spanje trekken ons in een reeks beelden voorbij, die ons niet gauw uit het geheugen zullen gaan. Ems van Soest heeft met dit werk zichzelve overtroffen.

Maar ook onze jongens zijn niet vergeten. A.D. Hildebrand verrast hen met het geschenk van: *Drie jongens in de journalistiek,* en waarlijk, dit boek is niet minder spannend dan *20.000 jongens op stap,* dat verleden jaar zoo geweldig is ingeslagen. In vroeger jaren gingen 'drie jongens op jacht naar een witten buffel', - thans, heel modern, reizen zij de landen af als journalist. Maar de huidige kinderboeken, waarbij men midden in het werkelijke leven blijft staan, zijn nog wèl zoo natuurlijk als de eertijdsche, romantische avonturen-reeksen met Indianen, wilde dieren en wat dies meer zij. *Ik* houd er méér van en, blijkens het succes, de jongeren van heden óók. Echte, gezonde realistiek geeft ook N. van Hichtum in haar Afke's tiental, een boek voor jong en oud, en van welks succes deze *tiende* druk een schitterend getuigenis aflegt.

De firma Kluitman is met haar keuze ditmaal wel heel gelukkig geweest.

Elisabeth Zernike. *De oudste zoon.* - Em. Querido. Amsterdam.

Het werk van Elisabeth Zernike heb ik wel eens, vanwege de koelheid en klaarheid, vergeleken met glas; ik vond haar boeken transparant, dus van een absolute zuiverheid, maar.... den indruk van warme, waarachtige, hartstochtelijke menschelijkheid maakten zij niet.

Langzamerhand is er een kentering gekomen in het, vrijwel uitsluitend cerebraal lijkend temperament van deze schrijfster, die het zeldzame geluk geniet, schier nooit in de pers te worden

afgekeurd. Zij schijnt in geen enkel opzicht de critici te irriteeren, zooals zoo dikwijls het geval blijkt te zijn met sommige argelooze auteurs, die, met wat zij ook schrijven geen goed lijken te kunnen doen. Maar, zooals gezegd, Elisabeth Zernike verkeert in het gunstige geval, algemeen in den smaak te vallen, en dit doet mij des te meer pleizier, omdat zij haar succes ook waarlijk verdient. Met haar werk gaat zij niet te diep en niet te hoog, het is egaal, gaaf, respectabel, natuurlijk, eerlijk, af. *Het leven zonder einde* was reeds bewogener en levender dan haar vroeger werk, met *De oudste zoon* staat Elisabeth Zernike in het volle leven, en wat zij verhaalt, is interessant, want realistisch-aanvaardbaar, want gevoeld, want goed gezien en uitgebeeld.

Sigrid Undset. *Witte orchideeën.* -J.M. Meulenhoff, Amsterdam.

Merkwaardigerwijze verschijnt vrij tegelijkertijd met boven-genoemd boek een fraai uitgegeven werk van Sigrid Undset, dat eenigszins hetzelfde thema behandelt, namelijk de ontwikkeling van het uiterlijke leven en het zielsbestaan van een jongen knaap tot man. Het is typisch om de boeken van deze twee schrijfsters te vergelijken; de Noorsche is krachtiger, voller, gepassioneerder dan haar Westersche collega, en ook gaat deze geschiedenis verder dan die van Miel, namelijk tot na het huwelijk. Maar bij beide auteurs is de psychologie voortreffelijk, en beider werk is volkomen *up to date.* De symboliek der *Witte orchideeën is* mooi in den roman verwerkt. Hoogst aanbevelenswaardige lectuur.

Helma Wolf-Catz. *Opkomst* - A.W. Sijthoff, Leiden.

Dat Helma Wolf-Catz schrijven kan, had zij al meer bewezen, maar nog niet zoo duidelijk als in dezen lijvigen, boeienden, merkwaardigen roman. De geschiedenis loopt over eenige geslachten heen, en elke episode heeft haar eisch gekregen, en is volkomen verantwoord. De karaktereekeningo is uitstekend, en de voortschrijdende handeling volstrekt natuurlijk en aannemelijk. Een knappe studie van hedendaagsch leven.

Marie van Dessel-Poot. *Visschers voeren uit.* - C.A.J. van Dishoeck, Bussum.

Marie van Dessel-Poot, die een goeden inzet had met haar modernen boerenroman *De Uittocht,* en met haar *Afgedwaalden* een weinigje.... afgedwaald leek, herstelt zich tot haar eerste genre met een stoeren, realistischen visschersroman. Wij, Hollanders, lezen graag van dit kloeke volkje, en dit boek, opgedragen aan het Comité voor het Visschersmonument te Vlaardingen, zal zijn weg wel vinden.

Gladys Hasty Carroll. *Op eigen erf.* Vert. mevr. G. van Nes-Uilkens. - Z.-H. Uitg.-Mij., 's-Gravenhage.

Van een uitgave in de Cultuur Serie door de Z.-H. Uitg.-Mij. te 's-Gravenhage kan men altijd zeker zijn, dat het boek voor-treffelijk is uitgegeven, uitstekend van inhoud en superieur van vertaling is. Op eigen erf is een huiselijke symphonie vol harmonische accoorden, die in de jacht dezer chaotische tijden aandoet als een verzachtende 'lullaby' voor den gemartelden menschelijken geest. *Op eigen erf is* een grootsch opgezette familieroman, die in velerlei nuancen het gezinsleven uitbeeldt in den boeiendsten vorm.

JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE.

Ontvangen brochures, herdrukken, woorden boeken, vertalingen, bloemlezingen, verslagen, enz. enz.

Daphne du Maurier. *De geschiedenis van mijn Vader.* Vert. Clara Asscher*Pinkhoff.*
Clarence Day. *Dictator.* Vert. E.C. Pierson-Andrée Wiltens en jan Walch, beiden Z.-H. Uitg. Mtsch., 's-Gravenhage.
Ralph Luther. *N. Test. termen en hun beteekenis,* Vert. J, P. Enklaar, - C.J.A. Ruys' Uitg. Mtsch, Zutphen.
Dr. Lavo Cermeij. *Life and death struggle of a national minority,* Ljubljana.
Ir. H, L. Copijn, *Een economisch kompas in den economischer mist.* - J. Noorduyn en Zn., Gorinchem.
Sjolochow. *De steppen in vuur en vlam.* Vert. S. v, Praag. W.B., A'dam.
R. Bruning, *Radium.* Vert. A. Hermans-de Roos. - Ned. Keurboekerij, Amsterdam.
Hans Fallada. *Een oud hart gaat spelevaren.* Vert. Nico Rost.
Johan Schwencke. *Het ex-libris in Engeland.* - W.B., A'dam.
E.A. Poe. *De* Goudkever. Vert. W.L.M.E. van Leeuwen. - W.B., A'dam. (Niet in den handel).
H. Davignon. *Petite béguine, voulez vous danser?* Paris Librairie Plon.
Dorothea Brande. *Ontwaak en leef!* Vert. J, Tersteeg. - N.V. Leidsche Uitg. Mtsch., Leiden.
Prof, Dr. Kohnstamm, *Waakzaamheid,* 1, 2, 3, - v. Gorcum, Comp., Assen.
G.F. Wamelinck. *Open brief aan Z. Ex. Dr. Colijn,* - Drukkerij Duinoord, 's-Gravenhage.
Mr. Duys. *Democraten op fascistenjacht*. - A.W. Sijthoff, Leiden.
Anatole France. *De goden dorsten.* Vert. A. Moresco, 2e dr. - W.B., Amsterdam.
Dr. J. Fransen. *Iets over eergel. Literatuurstudie.* - J.B. Wolters, Groningen.
El. Zernike, *Weest overtuigd.* - Lantaarn-Uitgeverij, A'dam.
Dr. Willem Pée. *Dialectgeographic der Ned, diminutiva.* - G. Michiels, Tongeren.
Verslagen en mededeelingen. Kon. Vlaamsche Academie, Aug. 1936.
Leo Lania. *Land van belofte.* Vert. Nico Rost. - Ned. Keurboekerij, Amsterdam.
Willem de Geus. *Wilde vaart.* - Leopola's Uitg. Mtsch., 's-Gravenhage.
Klaas Smelink, Ship ahoy. - H. Meulenhoff., A'dam.
Joh. H. Doorn. *De roode straten van Damascus.* - H. Meulenhoff., A'dam.
R. Brulez. *Novellen en schetsen,* 2e dr, - A. van Acker, Brugge.
Mathias Kemp. *Het kwellende wonder.* - Leiter Nijpels, Maastricht.

H. de Bruyn. *Schalm en scharnier.* - J.H. Kok, Kampen.
B. Roest Crollius. *Onheil in de verte.* - H.P. Leopold's Uitg. Mtsch., 's-Gravenhage.
Johan v.d. Woude. *De vreemdeling.* - H.P. Leopold's Uitg. Mtsch., 's-Gravenhage.
Jef Scheirs. *De boetseerder der smart.* - Het poirtersfonds, Eindhoven.
Mr, Johan Huyts. *Gesch. van de Russ. revolutie.* - W.B., A'dam.
Jo Otten. *De schat van de Lutine.* - W.L. en j Brusse, R'dam
Alb. Kuyle. *Een jaar vol Heiligen.* - Het Spectrum, Utrecht.
K. v.d. Woestijne. *Over schrijvers en boeken,* 2e bnal. - K. v.d. W. genootschap, Brussel
Ch. A. Cocheret. *Poppenkast.* - W.L. en J. Brusse, R'dam.
J. Hagers, *Beethoven Vredes Olympiade.* - N.V. Uitg. Mtsch. v.d. Laan en Co., 's-Gravenhage.
Dr. P.H. Ritter. Jr. *Over lezen en schrijven.* - W.B., A'dam
Prof. Dr. Jac. van Ginneken. *Het prinselijk huwelijk.* - Brusse, R'dam.
Arthur van Schendel. *Fratilamur. 3e dr.* - A.A.M. Stols, Maastricht.
A. Roland Holst. *Over den dichter Leopold.* - Stols. Maastricht.
K. v.d. Woestijne. *Laethemsche brieven over de lente.* - Stols, Maastricht.
Mag Maes. *De god die men vereert.* - Het Spectrum, Utrecht.
R.W. Broekman. *De schepper en zijn werk.* - H.D. Tjeenk Willink en Zn., Haarlem.
Dr. Th. Schlichting. *Louis Pasteur.* Het Spectrum, Utrecht.
Agenda a Madrid, 1939.
Prof. Dr. Faddegon. *Het spreken en zijn voorbereiding* - H.P. Paris, Amsterdam.
Paul de Vree. *Hedendaagsche Vlaamsche Romanciers en novellisten.* - De Eenhoorn, Mechelen.
Grijze Uil. *De lotgevallen van Sajo.* Vert, Reina Croll. - W.B., A'dam.
André de Ridder. *Het expressionisme in de Vlaamsche schilderkunst.* - A. van Acker, Brugge.
Edith Zellweker. *En Peter is zijn dochter.* Vert. Elsa Kaiser. - De Steenuil., A'dam.
Prof. Mr. Josephus Jitta. *Het Nederlandsch volkskarakter. - A.A.M.* Stols, Maastricht.
Kon. Ned. Stoombootmtsch. *Zomerreizen naar het Noorden en Madeira.*
Multatuli. *Saidjah en Adinda. - W.B.,* A'dam.
Honderd vragen en antwoorden over het Russ. Communisme. Comité Kath. Actie. - H. Bergmansen Cie., Tilburg.
Het sanatoriumfonds der Onderofficieren gedurende 25 jaren. Ver. Onderofficieren ‘Ons Belang’.
Mr. Dr. L.W.R. van Deventer. *De Gelding van het recht.*
Koenen-Endepols. *Verklarend handwoordenboek der Ned. Taal,* 18e druk. - J.B. Wolters, Groningen-Batavia.
Jean Giono. *Het lied der wereld.* Vert. S. v. Praag, - W.B., A'dam.
De Weegschaal-Essays. Protest. Christelijke Kunst. - J.H. Kok, Kampen.

Gesprekken met zichzelf door Keizer Marcus Aurelius. - Uitg. A. van Acker, Brugge.
Boemlezing uit de gedichten van Stalpart v.d. Wielen door G. Kamphuis. - Bosch en Keuning, Baarn.
Urbain v.d. Voorde. *'k Heb menig uur bij u.....* - Onze Tijd, Brussel.
La Mastra del Tintoretto a Venezia. - Palazzo Pesaro. Venezia 1, 2.
Bijdragen tot de Ned. Taal en Letterkunde, Prof. Dr. Jac. van Girmeken aangeboden bij zijn boen verjaardag. - *W.L.* en J. Brusse, R'dam.
Dr. A.J. de jong. *Ned. Letterkunde.* - J.B. Wolters, Groningen, 2e dl.
Anke Servaes. *Bezoekuur, 2e dr.* - Hollandia Drukkerij, Baarn.
Dr. J.H. Carp. *Van despotisme tot vrijheid.* - *v.* Gorkum, Comp., Assen.
Jeanne Oterdahl. *Helga Wilhelmina.* - *J.M.* Meulenhoff, A'dam.
Oranje Nassau-Museum. *Jaarverslag.* - *W.P.* van Stockum en Z., den Haag.
Mr. S. Jaarsma. *Grond voor den Nederlander,* 2e dr. - De Toekomst. Soerabaia.
Dr. Wynaendts Francken Aphorismen. - W.B., A'dam.
Bert Bakker. *Een vraaggesprek met Trygue Gulbranssen.* - J.H. Kok, Kampen.
S. Vestdijk. *Kunstenaars en oorlogspsychologie.* - W.L. en J. Brusse, Rotterdam.
Intern. Conciliation Carnegie Endoyment, April May. 1937.
Balthazar Verhagen. *Het gesproken woord.* - *H.J.* Paris, Amsterdam.

Inhoud.

JULI-NUMMER.

	Blz.
Dutch Poetry and the Romantic Revival door Dr. J.A. RUSSELL	1
Geschiedenis der stad Rome door ELISABETH KUYPER	22
Het van Mander-Bredero vraagstuk door Dr. J.B. SCHEPERS	28
Het spiegelbeeld door M. MOK	41
Ik zag in droom... door HÉLÉNE SWARTH	52
Het schaap door Professor B. FADDEGON	55
Binnengedachten door WILLEM KLOOS	56
Twee jeugdige dichters door Dr. WILLEM KLOOS	65
Maandelijksch Overzicht (N.G.) Ruimte en tijd.	73
Buitenlandsch Overzicht door MAURITS WAGENVOORT	79
Feiten en Fantasieën (Dames-Rubriek) door JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE	87
Bibliographie door JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE	95
Bibliographie door MAX KIJZER	97

AUGUSTUS-NUMMER.

Dutch Poetry and the Romantic Revival door Dr. J.A. RUSSELL	101
'De Havik' door JOHANN STELLWAG	124
Felix door JOAN C. HOL	131
Pastorale door JOB STEYNEN	140
'Die het kind heeft, heeft de toekomst' door EVA ASSCHER	151
Ik zag in droom... door HÉLÉNE SWARTH	154

Het Schoone web door JOHANN STELLWAG 157

Binnengedachten door WILLEM KLOOS 158

Een hoogst aangenaam Auteur door Dr. WILLEM KLOOS 165

Maandelijksch Overzicht (N.G.) 173
Drift en Bezinning. - Wij en de dieren.

Buitenlandsch Overzicht door MAURITS WAGENVOORT 180

Feiten en Fantasieën (Dames-Rubriek) door JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE 188

Bibliographie door JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE 194

Bibliographie door MAX KIJZER 196

SEPTEMBER-NUMMER.

Frans Hals door L. VAN DEYSSEL 201

De idee der demokratie bij Thucydides door P. VAN SCHILF-GAARDE 217

Bij den vijftigsten sterfdag van Jules Laforgue door D.A. DE GRAAF 228

Nagelaten gedichten van August Vanhoutte door MAX KIJZER 250

Ik zag in droom... door HÉLÉNE SWARTH 255

Schilderschap door JOHANN STELLWAG 258

Le départ door H.W. SANDBERG 261

Binnengedachten door WILLEM KLOOS 263

Gedichten van T. Volker door Dr. WILLEM KLOOS 270

Maandelijksch Overzicht (N.G.) 279
Geestelijke onvolwaardigheid.

Buitenlandsch Overzicht door MAURITS WAGENVOORT 286

Feiten en Fantasieën (Dames-Rubriek) door JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE 294

OCTOBER-NUMMER.

Vondel en diens vader door ANDRÉ SCHILLINGS 301

Schijnwerpers op de vrouw door MAX KIJZER 308

Grieksche boeren, priesters en briganten door MAURITS WAGENVOORT 312

De weg naar de eenzaamheid door C. CRETIER 331

Herfst door HÉLÉNE SWARTH 335

Verzen door JOANNES REDDINGIUS 339

Binnengedachten door WILLEM KLOOS 349

Over Dr. Karel de jong en diens geschrift over de Stoa door Dr. WILLEM KLOOS 356

Maandelijksch Overzicht (N.G.)Vertellen. 364

Buitenlandsch Overzicht door MAURITS WAGENVOORT 371

Feiten en Fantasieën (Dames-Rubriek) door JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE 379

Bibliographie door Dr. K.H.E. DE JONG 386

Bibliographie door LEO RIKMENSPOEL 391

Bibliographie door JACOB HIEGENTLICH 395

Bibliographie door MAX KIJZER 396

NOVEMBER-NUMMER.

Belangrijk bericht 401

Het schaap door R. VAN HEYNINGEN 403

Horatius' brief aan de Pisonen over de dichtkunst door Dr. AE.W. TIMMERMAN 422

De ijk door EVA ASSCHER.... 440

Non deve mai pensar l'uomo... door B. WILLE.... 442

Vrouwen door HÉLÉNE SWARTH 444

Verzen door BOB STEMPELS 447

Binnengedachten door WILLEM KLOOS 457

Herman Robbers door JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE 464

Paul Verlaine door Dr. WILLEM KLOOS 466

Maandelijksch Overzicht door JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWEDe firma mensch en hond. 474

Buitenlandsch Overzicht door MAURITS WAGENVOORT 479

Feiten en Fantasieën (Dames-Rubriek) door JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE 486

Bibliographie door MAX KIJZER 493

DECEMBER-NUMMER.

Belangrijk bericht 499

Over een Dichtwerk van Reddingius door Frans Erens † 501

Het Schaap door R van Heyningen 502

'De Havik' door Johann Stellwag 519

Brandstichter door Willem Eges 521

Camisole de force door Jacob Hiegentlich 527

De Liberale Brandspuit door H.H.J. MAAS 533

'De Examendag' door EVA ASSCHER 548

Vrouwen door HÉLÉNE SWARTH 552

Verzen door HANS P. V.D. AARDWEG 555

Binnengedachten door WILLEM KLOOS 558

Vóórkennis door DR. WILLEM KLOOS 567

Buitenlandsch Overzicht door MAURITS WAGENVOORT 574

Feiten en Fantasieën (Dames-Rubriek) door JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE 583

Bibliographie door JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE 587

Ontvangen Brochures, Herdrukken enz. enz. 596"/>

[De Nieuwe Gids. Jaargang 53. Deel 7.]

Dutch poetry and the romantic revival by Dr. J.A. Russell. VI. Jacques Perk and Willem Kloos.

Though we may credit the founders and followers of the ‘Gids’ Movement with an authentic desire to redeem both Dutch poetry and the criticism of poetry from dullness and sophistication, there seems no overwhelming reason why we should regard them, in themselves, as other than a rather indistinguished company. What, for instance, had come of their grandiose schemes after forty years? What names among them are remembered today? A little sweetness and light, undeniably, Potgieter and Huet had managed to impart, yet neither had the first created more than a tepid interest around the middle slopes of Parnassus nor the second caused any thrones of critical authority to shake - be they of London, Paris, or Amsterdam. Perhaps Dr. Kloos' comment on the poets he was obliged to read in his schooldays contains just a little of overstatement here. ‘Ze lieten mij,’ he says, ‘zoo koud als een steen.’ But, in truth, there was little superiority of mind and spirit about them - that inspired urge towards a creative literary revolution, in a word, was not yet there. Douwes Dekker, of course! Yet, was even his a mind sufficiently disinterested, or sufficiently balanced in its conception of the totality of life, to do more than plead its own special cause, despite the heart-wrung insistence of his rich poetic-prose style?

While both Professor Prinsen and Mr. Herman Robbers allow Potgieter and Huet a certain correctional influence, and ‘Multatuli’ a liberating one from pent-up feelings and a stifling sense of repression, it is significant that they have no hesitation in allotting the main inspiration by far to foreign sources - in prose

to the great French Naturalistic writers, Balzac, Flaubert, de Maupassant, Zola, in poetry to the great English Romantics. But only outwardly are they at one. In the inner sense they are almost discordantly apart. For Mr. Robbers the principal Dutch critics, Professors Kalff, Te Winkel, Prinsen - rather more reluctantly does he cite the last-named of these - are far too ‘facty’ - to use a word coined by Bernard Shaw to express a main quality in Mr. H.G. Well's style; they do not adopt a wide, evolutionary reading of the literary history of their country, and so much do their studies lose in consequence that it might almost be said of them that criticism only begins where history leaves off. My own comment is inclined to be that, if this is true of Kalff and Te Winkel, infinitely more so is it true of Professor Ten Brink. Throughout his mighty ‘Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde’, it is this critic's method to divide off his subject-matter in almost water-tight compartments, making it endlessly difficult to follow the free course of the main literary stream. And nowhere is this artificial and annoying line of treatment pursued so undeviatingly as in the period under review. Conveniently but unimaginatively the poets are partitioned of f in strict chronological order and soullessly labelled: ‘Jong-Holland I’, ‘Jong-Holland II’, ‘Jong-Holland III’. That is as far as the bock gets, and for the third and last category there is - luckily perhaps - the scantiest consideration possible. In this arbitrary system only one thing seems to matter - and that is that the poet should complete his work within the limits set and should not impinge the least particle on what went before and what, apparently, comes after. I can imagine the late Mr. G.K. Chesterton waxing eloquent if he had heard of anything so ridiculous - or so comical. It always riled him when anyone spoke of a new nation - Canada, for instance - producing ‘a new literature’ - just as though that were on a par with ‘growing a moustache’. Here also the method sauvours of making poets turn out their productions to order - and at piece - work rates! Thus, ‘ons geschiedverhaal eindigt met 1880, het jaar der verschijning van jong-Holland 111’.[1)] Perhaps it is enough if we say that it also suggests literary history to order!

1) ‘Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde,’ p. 669.

The comparative failure of the French Romantic poets to grasp the new principles is astonishing, especially when one notes how alive and fruitful they were in the achievement of their great English contemporaries. Something like the same antithesis, I consider, holds good for Holland as agaiinst Germany. It had altogether failed as yet to turn to the better type of Romantic; had plunged impetuously for the heroics of 'Ossian', the sentimentalities of Young, the vague rhetoric of Byron, the buckram fashions of Scott. And in so doing, as has been well said, 'it had only imitated the scenery and ignored the soul'. There was, therefore, much leeway to make up before it could possibly achieve the higher Romanticism of Blake, Wordsworth, Shelley, Keats. After this long *hiatus* where, indeed, was it to begin? To much alas! had Holland temporized with, what Mr. Robbers has called, Potgieter's 'soort gekunstelde romantiek',[1] too much had it dallied with Busken Huet's southern 'Lidewijde'. And now, in some ways, it had outgrown certain important phases of the Movement. Especially, I would say, the particular phases represented by the genius of Blake and, to a lesser extent, that of Wordsworth.

It took Engluand itself, of course, about a century to appreciate Blake's deceptively simple mystical writings, and a considerable part of one to begin to understand the lofty pantheistic idealism of Wordsworth. Yet, both shared in that burst of creative activity which inspired English literature in the first quarter of the nineteenth century. Why, then, unlike Scott, unlike Byron, did they go so long unhonoured and unsung? Was it, as Matthew Arnold tended to think, that that outburst had about it something premature? Or was it that they were really lyricists before they were Romantics? In many ways Wordsworth, it seems to me, escapes our definition of Romantic poetry; he lacks fire and passion in the ordinary sense; he avoids excess in expression; he himself hated the 'degrading thirst and outrageous stimulation' which marked the morbid Romanticism of the late eighteenth century. Of all Romantic representatives he stands apart as the most complete individualist. In Blake, on the other hand, we have probably the greatest singer of all; hut one singing unrestrainedly

1) 'De Nederlandsche Letterkunde na 1880', p. 9.

the ecstasy of joy and innocence as he recaptured it in an imagin-ative interpretation of childhood. And besides, this Blake - the Blake formed by the poetry of Traherne and Milton, the chief literary influences in which he had steeped himself - there is the other Blake in whom we see the signs of mental and spiritual conflict, disturbing his power to shape and control, and finally turning his art into anarchy. It is the Blake of the 'Songs of Innocence' and the 'Songs of Experience', not of the chaotic 'Prophetic Books', that we remember now. But for long they were read by no one who could feel their influence and benefit by it. In Holland men like Da Costa, Beets, Potgieter, never give him a thought. And when, in the 'eighties', there arose keener minds capable of appreciating a finer music, his greatest successor, Shelley, had appeared as a more completely developed being, and one more likely not to put a greater strain on the lyric form than it was quite able to bear. The effect of Blake's lyric would have been to give to the Dutch a new and piercing sweetness. But to these young and eager poets - combining culture and scholarship with amazing intensity of feeling - the gamut of emotion would no longer have been wide enough, nor his personal and intuitive philosophy, so enigmatically expressed, other than unsatisfving, either intellectually or aesthetically. Time, I think, has well substantiated their verdict.

There is little doubt that it is in Keats and Shelley that we reach the culminating points of English Romanticism. In their work are found almost all the important elements that we associate with such literature - Wordsworth's passion for Nature and reverence for the dignity of individual personality, Coleridge's far-travelling mysticism and mediaevalism, Scott's historical interest, Byron's exoticism and hatred of cant. Yet, for the most part, they made little common cause with any of these contemporaries, and no one seemed to know - least of all the critics - in which direction their revolutionary theories of art were leading them. Inseparably, as it were, the names of these two great poets of the younger order of Romantics are linked together; actually, in their attitude to life and art, they differ profoundly, and though they might come to think of both Wordsworth and Coleridge as renegades of their own gospel, as expressed through the 'Lyrical

Ballads', this was not a very integral matter and had no effect in bringing their own dictated paths any nearer. In both of them, certainly, there flames up afresh the old enthusiastic passion for poetry - but in each it is with a changed significance. With Shelley this idealism is caried to the point of mysticism, though, again, he was no spiritual coward taking refuge in nostalgie dreams merely; the sight of the world's chaos stung him, indeed, to ardent revolt against all the injustice and cruelty of society. Lyricism we might almost identify now with liberty, for Shelley's highest enthusiasm was his reforming zeal for the world, by which the 'Spirit of Beauty', which he worshipped, would ultimately triumph and effect the enfranchisement of Mankind. Against this, we have the even purer aesthetic of Keats. No less convinced of the supreme importance of poetry, he evinced no deliberate concern with any didactic aim, even one so widened and deepened as Shelley so ecstatically proclaimed in his 'Defence of Poetry'. In him there lives again something of the Renaissance spirit, and for him it was enough to know that 'what the imagination seizes as beauty must be Truth'. Behind that statement, of course, lies a process of self-criticsm and conscious artistic endeavour almost as severe and exacting as that to which Milton subjected himself. And the noble purpose which he pursued and, to a considerable degree, accomplished, might even be said to mark him as the one great classical artist among the Romantics - an independent, self-disci-plined classicist, of course.

If we have spoken at such length of the great men of Britain, it is because of the tremendous influence they were to exert in Holland. Like Britain itself, that country is one of those sane nations which can maintain its life comparatively well even amid a dearth of great figures. But no country can continue so indefi-nitely - and least of all in the realm of art. Not unnaturally, therefore, disquieting murmurs began to arise as the year 1880 drew near and only fourth or fifth carbon copies of Bilderdijk continued to be turned out. Then, all unexpectedly, the miracle happened: Holland found the exact source of stimulation required. Great events, of course, spring only from great causes; but in the proximate sense at least we might well say that prophecy in Doorenbos became poetry in Perk. In the ultimate sense, of course,

we have to go back to Greece to discover Perk's literare ancestry, for with him, for the first time since Vondel, Greek poetry entered vitally into Dutch.

Jacques Perk is well entitled to be known as the ‘Keats of Holland’. Even if he had never come to a knowledge of the work of the English poet, he would still merit the description. It is not, however, that we find a great many exact parallels in their lives; and, grievously short thought these were, the circumstances under which they were cut off were remarkably unlike also. Peculiarly enough, it is the senior of the two, the English poet, who has left most problems; Perk was fortunate in his friends and admirers - later to elucidate his brief but eventful history - but a Kloos alongside Keats would have saved us many a heartburning question ere we can ever know ‘what porridge had John Keats’. But their true affinity lies in the Pact that they were primary poets of an altogether rare order, holding among their respective countrymen the subtlest sense of beauty known within their century at least. It is not enough for a poet to be a great artist - like Dryden, like Potgieter; he will fail to be a great poet if the substance of his poetry comes to him not from the impulses of his own soul. But if Perk and Keats were born poets, they were, at the same time, made into highly artistic ones by the same diffusion of the Hellenic love of harmony and form. ‘Keats is zelf 'n Griek,’ says Dr. Dekker;[1] and when Dr. Kloos tells us that ‘voelde Perk zich inwendig-eenzaam, in de literatuur van zijn tijd en zijn land,’[2] I think he implies almost as much.

The literature in which Perk first steeped himself, as a formative influence - his self-acknowledged masters, Dante, Petrarch, Vondel, Goethe - suggested to him the form in which to express himself. Not the songlyric, but the sonnet, was to be the field of his triumph over all his compatriots for more than two centuries. Artistically, it was an admirable choice; within ‘the sonnet's scanty plot of ground’ he was limited to the statement of a single complete though, so that as Dr. Kloos well says: ‘Ieder gedicht van dezen echten zanger is als een éénheid van gevoel.[3] Keats,

1) ‘Die invloed van Keats en Shelley in Nederland gedurende die Negentiende Eeu’, p. 29.
2) ‘Jacques Perk: Gedichten’, Introduction, XLV.
3) ‘Jacques Perk: Gedichten’, Introduction, XLVI.

of course, wrote many fine sonnets, but it was in the ode that the full current of his soul, his deep sense of the beauty of nature, the significance of art and mythology as the symbols in which the human soul had sought to give expression to its adumbrations of the true values in nature and man, his impassioned sense of the basic mystery of beauty, found most free and satisfying outlet. Perk, by his adoption of the slighter and more restricted form for his verse, gains the advantage of producing almost perfect work from the start. Constant pruning and refining must have been as necessary to him as to all great poets - and especially to all great sonneteers - but there is a quite startling maturity about everything for one so incredibly youthful. Perhaps, indeed, his poems are a little too much matured by law and precept. But, considered in their totality, the criticism loses its force, for - like Petrarch, like Shakespeare, like Wordsworth - he betrays the real, subtle evolution of his mind and art - his deep sensations as a man, his keen watchfulness as a poet - by the elaboration of a poignant sonnet-sequence, ‘eene idylle uit het leven’. In this respect he differs greatly from Keats, his later idol and inspirer, for the sonnet itself conditions the subjective use of his emotional material, while the ode, built though it also is on the foundation of a strong, concentrated emotion, manages to raise a structure of independent objective beauty. But extreme subjectivity, we must remember, was the key-note of the initial ‘Nieuwe Gids’ art, and Keats himself only won very gradually to the realization that deep thought and emotion might be used in any different way.

By its very nature a thesis may often leave out more than it includes and, skilfully as Dr. Dekker handles his case, I am not prepared to admit that it is the only - or even the best - approach to the poetry of Perk. Above all, if we seek at every turn to disentangle his Platonic philosophy - inextricably though it is bound up with his Grecian aesthetic - I think we will be too apt to lose sight of his supreme qualities, as a poet essentially; and even more important than probing to its source every possible particle of influence of Keats and Shelley, it seems to me, is to understand the spiritual influence of his own thought and experience determining what it is he wants to say. ‘Iris’, his beautiful swan-song, doubtless is highly indebted to Keats and Shelley -

to the latter's ‘Cloud’ most of all - but this is not to say that its value is inevitably increased by these tokens. Personally, in fact, it is precisely because it bears so *much* the impress of Shelley that I am inclined to rate it below the magnificently-sustained sonnet-sequence of ‘Mathilde’. Apropos of this very poem, by the way, it is of interest to note a remark of the late Professor W.P. Ker. ‘It is a curious fact,’ he says, ‘that the measure of the *CPoud* has an attraction for Dutch poets, and is used by one at least of the South African composers.’[1)]

I am inclined to doubt very much if Perk is really so Keatsian as he is so often made out to be. He was likewise a very human creature; but his tastes were less robust, I think, his mind more mystical. Nor veere his feelings keyed up to such an unusual degree od intensity as the English poet's, while he had not his divine gift of imagination. Neither, of course, dying so young, ever reached such perfect harmony of thought and feeling as he would have wished, and this is doubtless responsible for the wistful, even at times, bitter, note that creeps into his work. But, somehow, I have the fancy that Keats's less soaring and ardent, more luxurious temperament, loving to ‘load every rift with ore’ rather than risk lapsing into abstraction and nebulosity, would have stood the test better and finally attained ‘all passion spent’, to Olympian serenity and calm.

When all is said, however, we have in Perk the most amazing phenomenon to date in Dutch Romanticism. Above all, of course, he must be honoured for having brought back beauty into Dutch - hitherto a not too conspicuous ingredient, and one that had been almost entirely overlooked since the closing years of the seventeenth century. He was the frail, yet inspired and indefatigable, champion of intellectual beauty, and it is in this regard that it is unfair to look on him merely as an off-shoot of either Shelley or Keats - or of both. For Shelley it can be said that love alone mattered, for Keats, beauty; and while Perk had not the metrical resources of the one nor the combined vision and vitality of the other; working, as it were, in a somewhat less precious metal, he still has every right to be considered apart from them altogether,

1) ‘The Art of Poetry’, p. 49.

and as a permanent addition to the ranks of the very greatest poets of his own country. As a new type of Romantic, of course, it was natural that he would meet with eager acclamation from a nation starved for poetry. But the fact that, in his own country, his faim endures today, equally with that of the two great English Romantics in theirs, is surely the most significant recognition that in him poetry was at last become the profoundest source of intuition about all life. For Bilderdijk it had been largely an intellectual exercise, for Potgieter a social art, not a vatic one. But now a youth - no more than grown-up himself - had shown that Dutch poetry, after many growing-pains, had grown up too, that henceforth Beets, Da Costa, Van Lennep, Tollens, must be put away with childish things. No man before him had so made literary history, nor one at his youthful years ever uttered such profundities of thought in the same felicitous way. Throughout all his work we are haunted by an almost anguishing sense of beauty; great images, cry out to us from almost every single page:

> ‘De maan blinkt door den zwarten bouwval henen
> En laat haar zilver glijden langs de duin,
> Door de Ourthe omkabbeld en gekroond met puin:
> Getrotste grootheid in bemoste steenen.’
>
> ‘De hemel is mijn hart, en met den voet
> Druk ik loodzwaar den schemel mijner aard',
> En, nederblikkend, is mijn grimlach zoet.’
>
> ‘Een hooge liefde zal uw hart doordringen.’
> ‘Een gouden waterval van zonnestralen.’

What new voice is it that we have heard? It is like no other in Dutch poetry. Sometimes we catch a note of Wordsworth, of Hooft, sometimes of Vondel; sometimes of Loots or other quite minor bard. Always, of course, we are *supposed* to hear the accents of John Keats; but while Perk might well have corroborated all the famous dicta of the author of the ‘Ode to Autumn’ about poetry, in practice only the most general resemblance is apparent,

to me, in their work. In fact, I can just as easily get an anticipation of Rupert Brook's:

> 'Breathless, we flung us on the windy hill'

in 'Lig daar, mijn wandelstaf! Hier is de top', as I can discover an echo of 'Bright star, would I were steadfast as thou art' or 'On first looking into Chapman's Homer' or 'Ailsa Craig', in any single one of his sonnets.

Had Perk lived there is no doubt that he must have achieved, with the aid of his imaginative power, a fusion of the somewhat dissociated elements of Romanticism which so hurriedly he was called upon to assimilate. And, also, he might have laid the taint of that faintly morbid self-consciousness which is the corruption of Romantic individualism. He would have perfected then the sonnet form of Hooft, attained a Vondelian mellowness of touch, become *really* like Keats by making the visionary scheme more concrete and vivid, raised himself to the musical genius of Shelley by a lighter handling of the lyric in the more genuine song. But all *that* it was left to his young successors to do; he himself had 'outsoared the shadow of our night'; and, historically and aesthetically the 'Keats of Holland', done enough equally to merit the immortal words of Shelley:

> 'To that high Capital where kingly Death
> Keeps his pale court in beauty and decay
> He came; and bought, with price of purest breath,
> A grave among the eternal.'

How different, we reflect, would have been his reception and his influence fifty years earlier! A dreamer, a romantic poet of idealism, he would have been quite beyond the powers of anyone of his age to appreciate; he would have been, like Keats himself, a voice crying in the wilderness; and oblivion might well have been his lot. In the early 'eighties he still seemed like a spiritual being; yet one enthroned, nevertheless, in the hearts of his fellows - or in the hearts of those who mattered at this still somewhat precarious stage of literary development. It is unlikely, of course, that he ever persuaded himself that the manner of his writing in the slender volume of the 'Mathilde' sonnets would inaugurate

a completely new order of poetry in Holland, yet incontrovertibly his noble method of composition sounded the awakening of a new fresh youth. Later, in the Naturalists who followed Zola, we detect at once ‘the voice of maturity speaking to maturity’. But here all the time it is the voice of youth, speaking in tones of boundless hope, high courage and resolve. Never, I think, can there ever have been a Movement so completely inspired and consummated by youth as that of the 'Eighties: Chatterton, ‘the marvellous boy’, is seen no longer as an isolated phenomenon.

It is to easy to maintain that this ebullition of youthful enthusiasm was but a passing example of the type of vicissitude by which the history of literature is kept fresh and varied. But such an explanation will not suffice. The whole Movement was far too cleverly planned, too assuredly - in the case of Van Deyssel we might almost say combatively - urged and directed - to be disposed of so superficially. In a word, it was the great glory of these young daring innovators that it could be, in their own persons, both critical and creative. Freedom was their watch-word, hut for them this was no mere abstract or Platonic truth - is it not the case that those who love freedom platonically at twenty are the very same who will cry for authority and lean back on a traditional revelation when they are forty? By the establishment of ‘De Nieuwe Gids’ as their critical organ they demonstrated clearly that something more than a counterblast to the ultrarespectable ‘Gids’ was intended, something that would guide Dutch poetry and art into new and hitherto unexplored channels.

It was the great misfortune of the earlier ‘Gids’ Movement that it was not backed bv men of feeling as well as intelligente, for however logically theory may be built up and expounded it must, in the last resort, give place to the superior profundity of intuitions and visions. Dr. Walch notes as the basic difference between the two ‘revolutions’ that the second - and infinitely more boundingly successful one - pursued an exclusively aesthetic ideal, based, of course, upon the abiding principle of beauty. With Potgieter, supported by a ponderous style and full of learned allusions, it is as though we were set a series of academie exercises from a professorial chair - with Huet the chair becomes almost a pontifical throne. ‘Vooral in de kritiek,’ says Professor Prinsen,

'openbaarde zich een groot verschil met de generatie van '37.'[1] And when he goes on to declare that 'de intellectueele kritiek van Potgieter en Huet moest plaats maken voor de gevoelskritiek,' he comes very near the heart of the whole matter. The only poets who live are those who concern themselves with life; and a philosophy of life can *only* be based on aesthetic values when the poet has first learned in the rough and tumble of experience to reconcile spontaneity and reverence. For his technically ingenious exercises Potgieter claimed the name of art, but it was merely the display of a cleverness and virtuosity that had little real bearing upon life; and it was infinitely removed from the direct contemplation bestowed in the 'eighties. The whole truth is that in '37 we were given for leader a man with talent and ability - Potgieter himself - now, however, we were entitled to claim a man with genius and a 'daimoon' - Willem Kloos.

Dr. Kloos has long been established as a classic beyond challenge. This means, I suppose, that his poetic output has been winnowed and is known today in the anthologies by every Dutch schoolboy of eighteen. But it also means that he himself will be described, discussed, appreciated, in a perpetual stream of books, pamphlets and articles, until the day when Dutch - or may I say here Anglo-Dutch - culture perishes. In the 'literature' of a classic three main categories are to be noted - first, the texts themselves, the actul words of the artist, then the work of scholarship, editorial and historical, and finally criticism. I intend here to deal largely with the first - and surely most important - category, for do not scholarly publications tend to be relegated sooner or later to shelves of infrequent reference, and does not even sound, perceptive criticism - except in so far as it is original, the arresting expression of an unusually interesting mind - soon become out of date?

The contents of the first category, it is idle to deny, are themselves of different degrees of intrinsic value, from the masterpieces of poetry which are the verg sources and perennial fount of our interest in the whole subject to the merest scrap of a letter which derives its value solely from its relevante to the study of the poet. But whatever its intrinsic value, all of this category is permanent.

1) 'Geïllustreerde Nederlandsche Letterkunde', p. 252.

Happily, Dr. Kloos, the father of modern Dutch Romanticism, remains with us - his sentiments still warm, his ideals intact, his practised brain an engine of tough reasoning; and if his potential development both as poet and as leader of thought has been frustrated at all, it has not been so much by the gradual subduing of personal passion, the suppression of temperamental idiosyncrasies, the planting of the tanker of doubt and despair in his own heart, as by the absence of organized resistance to his amazingly successful Movement, the natural wearing down of its initial momentum (and perhaps also to a slight weakness in its aesthetic doctrine of the beautiful). And how could it be otherwise, I ask? Though a poet starts off by being in conscious and bitter revolt against almost all that has gone before in the name of poetry, it is not to be seriously expected that he can remain in continuous insurrection against the current thinking (which of necessity must bear so much the stamp of his own mind). So we are brought back to the stable category of the original texts and the original poetic doctrine. The portrait of the poet and the effect of his poetry wil always be subject to the shifting lights and shadows of this world's passing show. But the main lineaments of his character and genius are already far too deeply imprinted on his works and too faithfully recorded by highly perceptive and intimate witnesses to be mistaken by unsophisticated readers.

It will always, I think, be the crowning triumph of Kloos that, more than any other poet of his country, he has raised the issue of what poetry really is. For the first time he taught his fellowpoets to think - not vaguely and verbosely like Bilderdijk and Potgieter, not sententiously like Feith and Van Alphen. Rightly he demands that an artist should assume a conscious attitude to his work. Sublimity there may be in the moralising of Bilderdijk, the sermonising of Da Costa; hut we cannot imagine there is a less sublimity in the single-minded devotion of the artist to his technique. An attitude that was admirable enough in the eighteenth century may be quite futile in the nineteenth; and even the critical severity of Kloos rings like a refreshing peal of bells in a decidedly sultry age. ‘Poetry,’ said Wordsworth, ‘is the breath and finer spirit of all knowledge.’ Not only is the age-long question correctly posed for the benefit of Holland, but probably, too, it is

more correctly answered than at any other time in its literary development.

I do not propose here to go tiresomely and exhaustively into the origins of Kloos' literary genius - be they in Platen, in Keats, in Shelley, or in anv other. Much - perhaps too much - has been already said on that particular score, and amid these mazes of critical theories there is a serious danger of the poet's native abilities and inspirational powers being given much less than justice. With Perk I have already dealt, and I would only add that, deeply involved through the two young innovators were by their mutual friendship and their endowment as poets, a large element of speculation must necesarily remain about the matter of their inter-relationship. The enigma of the Perk that *mighthave-been is* one over which many may linger hut bevond which non can pass; hut assuredly, I think, it does not entitle us to be little the triumph of Kloos - unanticipated though it was - by fancying that in *himl* we have merely a Jacques Perk grown to fame. No one wishes for a moment to deny the particular and definite influence *he* exerted, hut I say with all deliberation that. even without contact with him, Kloos would stilt count as the unrivalled leader, in his own right, of the new Dutch Romantic poetry. Both had a striking genius for poetical performance, and both were a young and unformed; there, in my opinion, the resem-blance between them begins and ends. Perk, though endowed with the same exquisite sensibility, had not, beneath it, a prose mind just as sensible, nor those sturdy qualities of leadership and courageous acceptance of the formidable task of regeneration; I even doubt if, by himself, he could have risen above mild protest ever to proceed to radical revolt. In the age of Zola he preferred to go back to Hooft and the Greeks; quite unlike Kloos, who in body belonged to the century of Goethe, Darwin and Haeckel but in spirit re-created it as a new Vondelian age of song.

Even the penetrating Dr. Dekker, I am relieved to find, can divulge no great degree of parallelism between the work of Kloos and that of Keats; he seems to me, indeed, to make out no particularly strong case at all and adduces hut fragmentary possible resemblances, of little value in themselves against the primary, all-absorbing creed:

‘Confederate to one golden end -
Beauty - the vision whereunto.
In joy; with pantings, from afar,
Though sound and odour, form and hue,
And mind and clay, and worm and star -
Now touching goal, now backward hurled,
Toils the indomitable world.’

‘Beauty is truth, truth beauty’ is surely not markedly different from: ‘God is de hoogste schoonheid.’

It is much more difficult to overstate and exaggerate the influence of Shelley, since, being backed by that great critique, ‘The Defence of Poetry’, it was so apparently objective and irrefutable. Dr. Dekker is, doubtless, quite correct in saying that ‘in Kloos se eerste en beste kritiese werk is ook sterk invloed van Hhelley se “Defense” te bespeure.’[1] But two things we must not overlook in this respect: first, that it is the natural tendency of youth to see in Shelley a dazzling luminary that nothing can dim, and second, that the criticism of fifty years ago was also liable to share in this unbalanced hero-worship. How different from the immoderation, in the opposite direction, of Mr. T.S. Eliot, who is almost contemptuous of the measures of ‘The Skylark’, and finds Shelley himself repellent, ‘sometimes almost a blackguard’!

Even Dr. Kloos himself, I suppose, would hardly care to subscribe to all his former adulation, but would, I am sure, by overcoming some part of the magie thrown over us by this ‘beautiful and ineffectual angel’, see him as he is - as, for instance, Mr. Maurois in his delightful study, ‘Ariel’, contrives to do. Nor need it be any discredit to his later verse to say that it speaks for itself, regardless of whether or not it satisfies the critical formulae of '85.

Great as was the influence of Shelley's ‘Defence of Poetry’ upon the early mind of Kloos, I am inclined to think that Dr. Dekker overstates its importance in relation to the development of his art. Actually, if it was so all-powerfull as he tries to

1) ‘Die invloed van Keats en Shelley in Nederland gedurende die Negentiende Eeu’, p. 113.

make out, then we may say: the less poet he. Personally, with the best will in the world, I cannot see that ‘Shelley is vir hom die maatstaf waarnaar hij meet.’[1] Mr. Khouw Bian Tie, I consider, is on far surer ground here in noting the inconsistency of Shelley himself. ‘Niemand,’ he says, ‘zal durven beweren, dat Shelley's kunst op grond van zijn opvatting over de poëzie uitsluitend zich bezig gehouden heeft met eigen Ik.’[2] This at least allows for the exercise of judgment and the infiltration of other ideas. And these, as it happens, are readily forthcoming, far bevond the ‘Defence of Poetry’ - in Emants' ‘Lilith’, in Coleridge's ‘Biographia Literaria’, in Wordsworth's famous ‘Preface’, in the Greek theory of ‘Kunst om de Kunst’. Besides, to follow the single track that Dr. Dekker directs us into is surely to ignore the poet's own contribution, if we are to regard the ‘Nieuwe Gids-Beweging’ as in any sense one of radical consequences, and not a mere ‘throw-back’ to an ephemeral romantic cult. Not that at this time of day we can expect any poetic dicta to be wholly new and original; but undoubtedly it was through his positing of them with characteristic Dutch force and directness that his description of poetry as ‘de allerindividueelstee expressie van de allerindivi-dueelste emotie’ and his perceptien that ‘Vorm en Inhoud zijn een’ became basic canons in the establishment of a new art of poetry. That they all go back to the time when he was swayed bv Shelley is too apt, however, to make us attribute them to that brilliant English expositor of Romanticism. In this respect Khouw Bian Tie again hits it off very well indeed when he says: ‘Altijd door is hij blijven handhaven, hetgeen hij eenmaal in zijn jeugd en met name zoo schoon verkondigd heeft in zijn klassiek geworden en beroemd geschrift: De Inleiding tot de gedichten van Jacques Perk. Men kan gerust zeggen, dat al zijn later werk bestaat in een gestaêg doordenken en steeds verdere verfijning van de leerstellingen, zoo vroeg reeds en waarschijnlijk meer door geniale intuitie dan door moeizame, logische redeneeringen gevonden.’[3]

The fact is that Kloos is altogether far less formed in the image of Shelley than some present-day critics care to allow. Dr. Dekker,

1) ‘Die invloed van Keats en Shelley in Nederland gedurende die Negentiende Eeu’, p. 111.
2) ‘Willem Kloos en de Dichtkunst’, p. 90.
3) ‘Willem Kloos en de Dichtkunst’, p. 2.

however, is not one who is so blinded by the need to sustain his thesis as to fail to detect these differences - in many ways as great as the resemblances, and as important in any true under-standing of their respective minds and art. In the deepest poetic sense, of course, he realizes their close affinity - a concession that would be even more welcome in the case of Keats than any number of similar-seeming lines and phrases. But the *proof* he finds, not in the totality of their vision, but as usual in this or that adventitious instance. But with altogether amazing abandon he at the same time proceeds to show how little kindred the two poets really were, despite their possession of similar noble and exalted natures. For one thing, he notes of Kloos: 'Sy poësie is slegs 'n poësie van stemminge.'[1] That is very true. Here we must not expect to find, in the same way, the Barnest and perplexed citizen of the actual world; he is under no Messianic delusion to become the great emancipators of the people; for him it is not the artist's function to help and improve mankind, confronting to that end the problems which have baffled metaphysicians and sociologists alike.

Shelley, of course, suffered from hallucinations; corresponding to the trance-like states of Coleridge, 'the divine somnambulist'. Even in what he called love, for example, there was much more of the love of the ideal (if that is rightly to be called love at all) than of the love of another person. Admittedly, it was the existence of such abnormality in him that was the verg provocation of his genius, increasing his awareness of normality and enabling him to see with waking eyes what others see only in their sleep. Kloos, however, is not to be embraced within such a category; he is not to be thought of as 'an archangel a little damaged' or 'a beautiful, ineffectual angel'. He is altogether a more robust and substantial type, standing nearer to the norm of his countrymen. Not less individualistic, he is less dreamy, less idealistic, less given over to the allied defects of vagueness and verbosity. Shelley's lines:

> 'Life, like a dome of many-coloured glass,
> Stains the white radiance of eternity,'

1) 'Die invloed van Keats en Shelley in Nederland gedurende die Negentiende Eeu', p. 124.

sound magnificent; hut somewhat less so when we hear the cooler, calmer voice of Kloos declaring:

> 'De Dichtkunst mag geen zeuren over oude abstracties zijn.'

It indicates surely a sharper, more precise, more egocentric order of mind; a nature at once more warm and personal, more passionate, perhaps also more sensuous in some respects. Speaking of him in the days of his youth Verwey has told us that 'hij is dan toch maar de hartstochtelijkste mensch van Nederland'. It seems a thoroughly apt description, for as the conscious artist striving for beauty he finds it ready to hand in the formula, 'Kunst is passie', that great critical tenet of the 'eighties. Spiritally, this enables us to note the main stages through which Kloos's life has accomplished itself - first, the sufferer, then the combatant, and now the enthusiast; whereas, were we to attempt the same sort of thing for Shelley, the order would have to be revised to read - the enthusiast, the combatant, the sufferer. It is an illuminating distinction I think, and indicates the process of their poetry more than has perhaps been realized.

As I have said, I do not consider that Dr. Dekker's case for a Kloos overrun by Shelley is a particularly inviolable one. 'In diepste kern het hulle iets gemeen' are the words he applies to one of his many comparisons. But I would much rather accept this dictum for the *totality* of their poetry, and find here and there no more than co-incidental resemblances. Truthfully to speak, I do not find this overwhelming similarity even in the early work of Kloos, to which at the moment we shall confine ourselves; nor do I consider that most of the parallel passages adduced by Dr. Dekker are at all conclusive. Thus, in the quatrain of the famous sonnet:

> 'Ik ben de Zoeker naar het Nooit-Behaalde,
> Ik ben de Strever naar het Ware Zijn,
> Ik ben de dronkene van 's Levens Wijn,
> Die wonderlijk-krachtig mijn spieren staalde.
> 'Wen ik, als onverschrokken duiker, daalde
> Tot in de krochten van het Diepste Zijn,
> Waar ik dan uit meebracht een luttel grein
> Waarheid, die, klaar gelijk juweelen, straalde,'

there is an authentic Shelleyan ring, undoubtedly: but to me it is as much the Shelley of ‘Prometheus Unbound’, ‘The Revolt of Islam’, even ‘The Cloud’, as the carefully specified ‘Wedded Souls’. And even when we do come across words almost identical, the image is never sustained for more than a line or two; and it would indeed be foolish to build up any large correspondence of universal thought on a foundation so narrow. After all, is it really such an important thing if, momently, such a line in Shelley as ‘My soul is an enchanted bost’ is handled by Kloos as ‘Mijn ziel is als een bootje’, when neither the form nor the content of the particular poems otherwise is at all related? In any case, where the sea is concerned, may not Amsterdam or the North Sea dunes count as much to a Dutchman as a foreign poet?

We must bend a long, unwieldy bow if we are going to make so much in the general poetry of Shelley count as positive hits in the early writings of Kloos. It is not the way I prefer to associate them; and I shall continue to be satisfied with less tangible effects than that; a youthful note of pessimism and despair here and there, a decidedly romantic absorption with death and decay, an intimation of personal fears, a sense of unfulfilment, and occasionally of defeat, and also the pure lyric cry in all the ecstasy of personal joy and sorrow, unhampered by logic or narrative; making us feel again that all poetry is in essence lyrical.

At one time it is:

> ‘Nu huilt de winter in mijn hart.’

As another:

> ‘Ik kan niet lachen, ik kan niet weenen,
> Ik ben zoo vreemd te moe;
> De zomer-pracht gaat henen, -
> Ik doe mijn oogen toe.’

Or it is:

> ‘Nu kan ik niets meer zingen
> Dan dat ik sterven moet.’

And, be it whispered, it is also possible for Kloos's raptures, like Shelley's, to give place to prosaic preachifying; too much

altogether there is of Potgieter and the past in sententious lines like:

> ‘Ieder mensch heeft eene sfeer wonderbaar.’
> ‘Elk mensch heeft eenen rechten weg door 't leven.’
> ‘Kan *ik* het helpen, dat ik verzen maak
> Van de Eenig-Ware, Zuivre, Goede en Schoone?’

But what of genuine nature songs and sonnets of the type of: ‘Stads-Avond’, ‘Hoog uit de lucht de witte Winter nadert’, ‘De Winter heeft zijn rijk weer ingenomen’, ‘De zon komt in de wereld’? It may be, of course, that these, in general, are as interesting as musical utterances of the poet's own dreams and desires as they are as transcripts of nature, hut they must not on that account be denied their due place in the strong if belated ‘terug tot de natuur’ claims of the ‘Tachtigers’. ‘Pure Shelley’ is what we often feel like exclaiming when we encounter ecstatic yet somewhat empty lyrics of the type of: ‘De rassen dezer aarde zijn als droomen’, ‘De zoete nacht, die langzaam gaat’, ‘O, mijn gedachten vliegen heen en weder’, ‘De mensch moet leven als een plant’. But I confess my fondness rather for those lyrics which can be said to be saturated with Kloos's own personality and in which the concentration is not on an art, rich and starry, and not always as sensitively introspective as the lyric warrants. Ambitious declamation, the idea of a ‘mission’, has certainly no place in the lovely description and verbal music of: ‘O, leven, zoet leven’, ‘De zee, de zee klotst voort in eindelooze deining’, ‘Al liefde is als een spel van lucht en water’, ‘O, laat mij tot uw voeten komen’, ‘O, ik ben zoo vroolijk’, ‘O, ik kan het niet helpen’, ‘Licht van mijn leven’, ‘De teerheid uwer ziel is als een wijde’, ‘Uw ziel, Lief, is als een diep-breede oceaan’, ‘Uw ziel was als een bleeke zon’, ‘De breede corridor verleedner tijden’. Truly of all such melodious pieces has the poet the right to say:

> ‘Mijn verzen volgen 't kloppen van mijn bloed
> En gaan zacht-mijmrend of met dansers-spoed.’

These have their place with: ‘Swiftly walk over the Western wave’, ‘Life of Life! they lips enkindle’, ‘On a poet's lips I slept’,

‘I arise from dreams of thee’; whether or not the industrious researcher can always fit them to the exact pattern of Shelley.

The later poetry of Kloos it is not my intention to discuss here. With tbc influence of Shelley dwindled gradually away, the Keatsian elements of ‘Okeanos’ left far behind, it might seem that he ‘is niet meer wat de man van '85 was’ (perhaps not even a Romantic at all). To a certain extent that is rue. So deep-feeling; deep-thinking, a writer as Kloos was bound to assure himself of an ever-flowing and increasing inspiration; and today, therefore, we hear much of ‘De metaphysische achtergrond van Kloos' Binnengedachten’, a truly amazing amalgam of Oriental wisdom, the theosophical learning of India, the philosophical systems of Spinoza, Berkeley, and Kant, the monistic theories of Schopenhauer and Hardy, invariably set forth in short fourteen-lined poems - but in lines so long and complicated as to be admissible neither as sonnet nor lyric proper. It is, as it were, on the ‘quadrilateral’ of pantheism, mysticism, humanism, and, withal, a little scepticism, that he builds the imposing temple of his cosmic thought; and quite inadequate for his fresh purposes at those times seems the former ‘triangle’ of passion, beauty, and art. Intellectually and spiritually the Goethe, the Wordsworth, of Holland, the noblest Laureate of his land, he has in the end come nigh to fulfilling himself. Yet, if I may conclude on a prophetic note, my reading is that he will live on finally, not so much as the mazy, mvstifying philosopher, but as the lyricist, the clear and buoyant singer - and especially the singer of the ‘Beweging van Tachtig’, that supreme ‘Romance’ of Dutch Literature, when:

> ‘Bliss was it in that dawn to be alive;
> But to be young was very heaven.’

(To be concluded.)

Geschiedenis der stad rome door Elisabeth Kuyper.

Gij Phoebus en Diana, godin der wouden,
Eeuwig lichten in 't hooge hemelgewelf,
Geef ons, o schoonste, wat thans wij U smeeken in deze heilige stonde,
Gij verheven Sol met de schitterende wagen,
Die ons brengt den dag en ontneemt hem ons weer,
Die ons zijt dagelijks nieuw en altijd dezelfde,
Toone gij ons ergens op aarde
Iets dat grooter is dan Rome!

H o r a t i u s (Carmen Saeculare).

De Rome-reiziger treft voorbereidselen voor zijn bedevaart, waarnaar hij zoo vurig verlangd heeft! Wanneer hij zich voor 't eerst gereed maakt dezen weg, die een ommekeer in zijn leven beduidt, te betreden, dan vormt hij zich tevoren een voorstelling van het beeld der stad. Hij roept zich voor den geest, wat hij zich nog van de geschiedenis van Rome herinnert en tracht zijn kennis daaromtrent te vermeerderen. Hij vormt zich een overzicht van de verschillende tijdperken, van architektuur, beeldhouw- en schilderkunst. En daarna begint hij zijn reis. Deze reis die een bedevaart gelijkt, zelfs in luxe-expresse en vliegtuig! Nadat hij het doel bereikt heeft, wordt hij nochtans overweldigd, in extase gebracht door de menigte van impressies, welke hij thuisgekomen, rustig tracht te verwerken. Hij begint te wikken en te wegen, zoekt zijn kennis van het geliefde Rome te verdiepen en wordt van nieuw verlangen vervuld - en gaat wederom op weg. Niet slechts één keer, maar *herhaaldelijk!* Onweerstaanbaar trekt 't den Noordschen niensch. Vele van deze Romereizigers uit passie hebben anderen den weg gewezen.

Een van deze gidsen is de Duitsche geleerde en kunstenaar *Theodor Niemeyer,* oud-rektor der universiteit te Kiel. Als

gouden vrucht van zijn veertigjarige liefde schenkt hij de wereld zijn ‘Geschiedenis der stad Rome.’ Zij is een gigantische kroniek der stad, twee duizend jaar omvattend van af de Etruskers tot de kortstondige Romeinsche republiek 1849.

De beroemde rechtsgeleerde - met Holland in bizondere betrekking staande door zijn serie voordrachten, gehouden aan de Akademie voor internationaal recht te 's-Gravenhage, gaf het werk uit onder den naam van *Th. Neomario,* schuilnaam in Italiaanschen vorm, afgeleid van de geromaniseerde naamvorm Neomarius, die zijn humanistische voorouders in de 16e eeuw aan hun westfaalsche boerennaam gaven. Waarlijk, humanistische ontwikkeling van de persoonlijkheid en westfaalsche grondigheid kenmerken het werk.

Aan dit werk moet de Rome-zoeker van eiken aard zich ver-rijken, de geschiedkundige, zoowel als de kunsthistoricus, de kunstvriend, en ieder persoon van beschaving.

Deze geschiedenis der stad Rome is daarbij populair-weten-schappelijk geschreven, hoewel zij natuurlijk niet bestemd is voor hen, die alleen nog maar in illustraties kunnen bladeren. Maar zelfs het oog komt tot zijn recht. De 7 bijgevoegde tabellen en kaarten van Rome in verschillende perioden, die de schrijver naar oude gravures en teekeningen met groote finantieele offers voor 't werk zelf heeft laten reproduceeren, zijn niet alleen leerrijk, maar zij beteekenen aesthetisch genot.

Hoe betoovert dadelijk de tabel vóór het titelblad: Platte grond der stad tusschen 1490 en 1538, vroeger aan Rafael toegeschreven. Is 't een platte grond, is 't een stadsbeeld in vogelvlucht waarin men mooie aaneensluitende komplexen en vrijstaande gebouwen in hunne eigenaardigheden herkent? Deze tabel noodigt uit tot een gang door de stad, zooals een andere tabel tot een uitstapje in de campagna en tot het meevieren van al die tot dien tijd behoorende feesten. Ik zou eiken Rome-vriend een gids voor deze oorden toewenschen, zooals de schrijver 't was op winteravonden voor een groep van vrienden en kenners, waarbij de origineelen dezer tabellen reuzengroot de wanden bedekten. De konstruktieve fantasie van Neomario voert ons met haar tooverstaf op deze vlakten even als in de bladen der kroniek naar lang vervlogen eeuwen terug.

Het is kenmerkend voor zijne aanschouwelijke wijze van voor-stelling, dat bijv. in de inhoudsopgave van 't hoofdstuk ‘Stadbeeld en stadleven’ 14-235 na Chr. ‘*Een Wandeling* door het Oostelijke Stadkwartier’ aangegeven wordt.

Aanschouwelijkheid en klaarheid van stijl gaan hand in hand. Als voorbeeld van dezen stijl zij hier zijn beschrijving van de Pausverkiezing van Julius II, den beroemden Medici weer-gegeven:

‘Op 1 Okt. 1523 vergaderden 35 kiezers in de Siktijnsche Kapel tot vorming van het conclave. De voor de kiezers bestemde cellen waren door kleine tusschenruimten van elkaar gescheiden en door de letters van het alphabet nader aangeduid. De versieringen der voor de cellen van de door Leo X benoemde Kardinalen waren van roode, die der overigen van groene kleur. De bewaking van het Vatikaan was aan de Zwitsersche garde toevertrouwd. In de nacht van 18 tot 19 November 1523 werd de kardinaal Julius tot Paus verkozen. Hij werd als Clemens VII uitgeroepen. Op den 26sten November 1523 werd de Paus gekroond.

De geschiedschrijver Guiccardini bericht over de opvatting van den emimenten Markies van Pescara betreffende deze ver-kiezing: Nooit misschien is de algemeene wensch in zoo hooge mate vervuld geworden. Kardinaal Julius Medici had zich door zijn regeering in Florence een groote naam gemaakt. Hij gebood over de stad Florence, zonder aan hare vrijheden afbreuk te doen. Daardoor verdubbelde hij, Paus geworden, bijna de macht van den Kerkelijken Staat. Men kende hem als ernstig en bedachtzaam, hield hem voor iemand met een breeden blik. Hij had een veelzijdige ontwikkeling, sprak goed en converseerde gaarne, ook over philosophie, voornamelijk aan tafel, waarbij steeds twee doktoren aanwezig waren. Zijn lieflingsthema was hoofdzakelijk de bouwkunst, speciaal waar 't betrof krijgswezen en waterbouw. Hoewel geen geleerde, zooals vele van zijn familie, beschermde hij wetenschap en kunst. In het paleis werd een strenge tucht gehandhaafd. Grappenmakers werden niet geduld. Bij den maaltijd hoorde hij gaarne instrumentale muziek. Bellini schildert hem, als hij in het Belvedère, waar hij zich veel ophield, gedurende het eten genoot van eenige motetten, die hij zich liet voorspelen.

Maar wees ik tot nu toe op de aesthetische eigenschappen van het werk, zoo zou ik thans op zijn *wetenschappelijke* kwaliteiten de aandacht willen vestigen.

Over het feit, dat dit werk inderdaad in een leemte der wetenschap voorziet, spreekt de schrijver zich uit tot hen, die hem vroegen welk standpunt zijn geschiedenis van Rome inneemt tegenover de beroemde werken van Reumont en Gregorovius.

In de eerste plaats bericht hij over de beteekenis van deze oudere werken en hoe zij ontstaan zijn: De gedachte, de geheele geschiedenis der stad Rome in een gesloten geheel te behandelen, is slechts eens tot uitvoering gebracht, namelijk door den diplomaat Alfred von Reumont. (1868-1887). De eerste stoot tot dit werk heeft Koning Maximiliaan II van Beieren gegeven, door aan Reumont de opdracht van 'Een geschiedenis der stad Rome in overzichtelijke vorm voor een grootere lezerkring' uittevoeren. Het werk verscheen onder de titel: 'Geschiedenis der stad Rome van Alfred van Reumont' en wel tot ieders verwondering als uitgave der Koninklijke hofdrukkerij (v. Decker) te Berlijn. In vier lijvige deelen verscheen het werk, (1864-1870) opgedragen aan de beide Koningen Frederik Willem IV van Pruisen en Maximiliaan II van Beieren. Het werk van Reumont omvat het tijdvak van 21 April 754 v. Chr., als de geboortedag van de stad Rome, tot de 3de November 1867, de dag van de slag bij Mentana. Door een grooten overvloed van materiaal aan plannen, kaarten, tijdtafels, opschriften, stamboomen, afdrukken van literaire citaten van verschillende soort, biedt dit werk een bron van blijvende waarde voor eiken Rome-vorscher. Evenwel, wat Koning Max zich had voorgesteld, is dit boek niet geworden, wegens zijn langdradigheid, onoverzichtelijkheid en willekeurigheid in de keus en samenstelling van de stof. Gregorovius spreekt hierover zijn oordeel uit in zijn Romeinsche dagboeken. Pagina 354.

'Reumont heeft een goeden kijk op de feiten, hij verzamelt alles wat hij leest, maar mist den hoogeren artistieken blik en het vermogen tot nauwkeurige weergave.

De Oostpruisische geleerde en tot 1850 uitgever der demokratische "Nieuwe Koningsberger Courant", had reeds van 1856 in Rome, waar hij van 1812 tot '74 leefde, het besluit genomen "De geschiedenis van de stad Rome in de middeleeuwen" te

schrijven. Op 7 Januari 1856 teekende Gregorovius in zijn dagboek aan: De gedachte om het boek te scheppen, kwam bij mij op, toen ik op de brug van S. Bartolomeo stond, bij het aanschouwen van Trastaveres en de Keizerpaleizen.'

10 juni 1858 waren de twee eerste deelen van het werk gereed. In den boekhandel verscheen het eerste deel 1859 bij Cotta: 19 Januari 1872 zette Gregorovius zijn 'finis' onder het slot van het 8ste deel, dat in hetzelfde jaar verscheen. Toen Gregorovius Rome op 14 Juli 1874 verliet, dat hem in de 22 jaren, die hij daar heeft doorgebracht tot een tweede vaderstad werd. schreef hij in zijn dagboek: Mijne zending in Rome is ten einde. Ik was hier als gezant, in bescheiden vorm, doch wellicht in een hoogere beteekenis dan diplomatiek minister. Ik kan de woordeno van Flavius Blondus tot de mijne maken: Ik schiep, wat nog niet bestond. Ik wierp nieuw licht op donkere eeuwen en schonk den Romeinen de geschiedenis van hunne middeleeuwen. Dat is mijn gedenkteeken.

Het werk van Gregorovius is een gedenkteeken en een der grootste sieraden der Duitsche letterkunde geworden en zal dit vermoedelijk altijd blijven. Het boek is tegelijkertijd de kroon van deze periode der geschiedschrijving van de middeleeuwen in Duitschland, die door de 'Geschiedenis der Hohenstaufen' door Friedr. v. Raumer (1823) ingeleid werd.

Sedert 1859 hebben zich ontelbare scharen van Rome-reizigers en geschiedenisvrienden in Holland, Duitschland, Italië, Zwitserland, Engeland en Amerika door het boek van Gregorovius laten inspireeren. Het is in 't Italiaansch vertaald en den schrijver zijn de hoogste eerbetuigingen van de stad Rome daarvoor bewezen.

Omstreeks het jaar 1900 zag men in de hand der Vetturini op de straten en pleinen van Rome de vertaling in den vorm van periodieke afleveringen, die zij onder den bok van hunne koetsen bewaarden.

Dat Gregorovius geen geschiedenis der stad Rome, zelfs niet een gedeelte daarvan schreef, maar een letterkundig *kunstwerk* geschapen heeft, is door het literaire en wetenschappelijke publiek te weinig ingezien.

En nu staat Niemeyer ons een blik zijn werkplaats toe: De

voorgenoemde toestanden der literatuur hebben mij als schrijver tot de overtuiging gebracht, dat de groote lijnen der Romeinsche stadgeschiedenis over een periode van duizenden jaren loopen en dat zich zonder dit perspektief het gewichtigste verband in de Romeinsche stalgeschiedenis niet laat herkennen. Zoo is 't met het Etruskische karakter van het oude Rome, met de uitsluiting der Grieksche kultuur in Rome 5IO, tegen het eind der republiek, met de mythe van de schoonheid der Augustijnsche stad, met het Christendom te Rome in de eerste Keizertijd, met de geschiedenis der bouwkunst vanaf het jaar 410 tot aan de restauratiepausen.

Inderdaad, wat Reumont ontbreekt, de vorm en het geestelijke doordringen van de stof en wat bij Gregorovius niet te vinden is, de totaalblik over de duizenden jaren der stad, dat vereenigt Niemeyyer in zijn werk tot een absoluut nieuw geheel.

Tot besluit noem ik hier nog eenige hoofdstukken als bewijs van de opvatting en waarnemingswijze van Niemeyer. De geschiedenis der bouwkunst in de verschillende tijdperken wordt uitvoerig en met zorg behandeld, te beginnen met de stichting der Palatijnsche stad - over de ontwikkeling van het woonwezen, tot aan den dood van Augustus, - van het stadbeeld en stadleven op den 24 September 210 na Chr. en verder op de beschrijvingen van persoonlijkheden, in 't bijzonder op het begrijpen van Augustus, de beschrijving van Theodorik, de figuur van Alexander Borgia zij hier nog in 't bizonder gewezen. En speciale aandacht vestigen wij op de plastische weergave van het kultuurtijdperk in ‘Grieken en Hellenisme in Rome’, voor alles echter de beschrijving van het zedenleven van den Keizertijd, die geheel nieuw licht werpt op de kuituur in de eeuwige stad.

Ik zou nog lang kunnen voortgaan met het wijzen op de goede hoedanigheden van Niemeyer's werk, maar door een beperkte ruimte, moet ik 't nu den lezer overlaten de schoonheden er van te zoeken en te vinden.

Berlijn, Okt. 1936.

Het van Mander-Bredero vraagstuk door Dr. J.B. Schepers.

Naar een aannemelijke oplossing.

Hebben zij elkander persoonlijk gekend? Het sonnet van Bredero op Van Mander bewijst alleen dat hij voor de grootheid van de Vlaming gevoel had. Theoretisch is dit juist: de beide dichters staan niet samen op een kiek. Toch is de vraag eerder gewettigd: hoe zou Bredero van Mander niet gekend hebben? Karel van Mander is jaren bezig met zijn Schilderboek wat zijn vrienden Goltzius en Badens, de Haarlemse etser en de 'Italiaanse Schilder' van Amsterdam, stellig bekend was. Zij wisten dus ook, dat hij in 1603 uit Haarlem vertrok naar het huis te Zevenbergh (Marquette bij Heemskerk), om het aftewerken. En zouden zij dan niet een juichtoon vandaar vernomen hebben: het werk is af! Ik kom naar Amsterdam met mijn gezin om toezicht te houden op het drukken? Zijn afscheid van Zevenbergh was een luisterrijk feest geweest en zo trok het gezin met hebben en houden per as naar Beverwijk, om daar de boel over te laden in een schip en op een mooie junidag over Meer en IJ naar Amsterdam te varen, waar een huis bij de Montalbaenstoren hen wachtte. Badens zal hem wel geholpen hebben bij het huren. Tenminste Van Mander laste nog in het Schilderboek in, dat hij bij Badens, toen hij hem in 1604 een bezoek bracht na zijn vaders overlijden een groot (uitvoerig beschreven) schilderij zag. Of Goltzius toen al overgekomen was uit Haarlem? Zo'n eerste dag is altijd nog al rommelig, maar

het was dan toch zijn beste vriend, die zijn levenswerk ter perse kwam brengen. Zo ja, dan was Badens ook aan de waterkant als altijd, wanneer Goltzius er kwam en had stellig zijn romantische leerling Gerbrand Adriaenszoon Bredero gevraagd, of hij ook mee mocht. Hij hunkerde immers naar meer kennis van de mythologie en in het Schilderboek - hij wist het al van Badens - werd ook ingebonden van Manders werk over de Metamorphosen van Ovidius. In ieder geval zijn Badens en Bredero samen naar het huis bij de Montalbaenstoren gestapt, waar de 19-jarige dan eindelijk *de* grote kenner der Oudheid, de beroemde Vlaming, zag, die wel naar Amsterdam wou komen, om er te wonen. En zij beiden hebben van Mander daar warm de hand gedrukt en welkomswoorden gesproken.

Een van Van Manders gezin ontbrak er wellicht, n.l. de oudste zoon, die ook Karel heette, want die is sedert 1604 werkzaam in de tapijtfabriek van Spierincx te Delft en is dus wellicht van Beverwijk op Haarlem gereisd en zo verder. Het is ons vrij onverschillig, of ‘de jonge Manier’, zoals hij genoemd werd, eerst toch nog meetrok naar Amsterdam, of rechtstreeks naar Delft ging: hij was nog niet de kunstenaar die Bredero in het lofdicht op de oude Van Mander in 1617 mee bezingt. Een regel uit dat vers spreekt van grote verering voor junior, maar er was geen reden voor zo grote lof in 1604, toen de jonge zijn loopbaan pas begon. Ook de kennismaking met de Vader had stellig geen drukke bezoeken aan de Montalbaenstoren ten gevolge: oud en jong, een 56-jarige en een 19-jarige passen op den duur niet samen en - beiden hadden het druk, de oude met het drukken van zijn Schildersboek en Gerbrand wist niet, wat hij eerst of laatst moest doen: als hij bezig was op zijn kamertje zijn boertige liedjes te zingen en op te schrijven, brandde het hem in, dat hij wellicht Margriete op straat kon tegenkomen en van haar gezicht, van haar soort van lach of groet, hing zijn stemming af, als hij weer terugkwam en tot een wanhoopslied kwam of tot schilderen van het gebeurde op straat op de voois, die hem dan weer door 't hoofd speelde. 's Avonds vooral was er geen rust en hij zat wel onder een luifel tegenover haar huis te wachten en te gluren, tot een medeminnaar, gelukkiger in 't gezelzen, bij de liefste vandaan kwam. En daar kwam nu ook nog de studie bij van dat Schilder-

boek; de mythologie er uit ten minste. En de toepassing van zoveel daaruit op hemzelf. Voeg daarbij de roem-om-zijn-lied ter ene zijde en de schampere opmerkingen van de gehoonde in zijn liedjes ter andere en het is niet te verwonderen, dat dit drukke leven in moede somberheid dreigde om te slaan. - Bredero toog naar Antwerpen op zijn laatst in 1606. In 1607 immers komt met vele versjes van zijn hand ter verklaring bij de platen een groot plaatwerk van Vaenius uit, waar men al zonder hem aan begonnen is, want er zijn ook exemplaren zonder zijn versjes. Hij zal dus allicht vóór de winter in September b.v. de vaart naar Antwerpen ondernomen hebben en kon dan allicht het sterven van Van Mander niet meer beleefd hebben te Amsterdam in diezelfde maand van 1606 en zo een van diens laatste woorden opvangen: ‘'t Is kunst te leven als de dood komt’. Hoe aandoenlijk dit tafreel ook geweest zou zijn, het paste ook niet bij de sombere teleurgestelde minnaarstemming; mocht hij er nog geweest zijn, dan heeft het hem wellicht toch niets gezegd.

Maar naar de eenzaamheid op de zee van Texel ging van Manders geest met hem mee, allicht ook zijn boek met de Metamorphosen. En zie, hij is jong en de bereddering voor de reis friste hem al op en op Texel speelde hem de wijze: *Phebus die is lang al over die zee* door 't hoofd en hij kon er weer om lachen: hij Phebus! En zie daar ontstond een Amoureus Liedtjen op deze wys. Dat lei hij Margriete in de mond als zoete wraak:

Nu dobbert mijn Liefje op de ree
Op de woelende springhende baaren
Van de wijtluchtighe groote zee,
Dien hij elacy! nù sal bewaren:[1)]
Vaart heen, vaart heen, vaart voor de windt
En denckt altoos, waar dat je sint
Op haar die u bemindt.

En zo gaat het verder en neemt hij een speelse wraak op de geleerde schone joffrouw, om wie hij uit Amsterdam wegtrok.

1) Knuttel wil lezen ‘bevaren’, wat ook wel kan, maar er staat een w. Volgens het Gr. Ned. Wdb. hebben wij: zijn kamer bewaren = houden. Zo zou bewaren ook houden kunnen zijn n.l. voor lang bevaren, zee houden.

Hij voelt op de ree de beweeglijkheid van het herfstige water aan den lijve - zie de gekursiveerde regels -; het wordt avond en hij is er alleen met

De winden, 't water en de vloet
Hipplende Starren en vaste Polen.

O die hipplende sterren! Hij voelt de zeeziekte al aankomen maar de klassiek geschoolde Margriete zál zingen van haar verlangen naar de vliegkunst van Dedalus om bij hem te komen, naar Stentors stem, om hem te beroepen, naar Medea's tover-macht, om Aeolus te beletten een ‘stoocker’ (wat een mooi woord voor een windbui!) uit zijn windzak los te laten anders dan om hem voort te stuwen. En dan komt er nog de aandoenlijke liefde van Halcyone bij, die haar Ceyx verstoot en met hem in een ijsvogel wordt veranderd. Van al deze dingen vertelden hem Van Manders Metamorphosen. En zo wordt dit vers niet alleen een voorloper van het lofloed dat Lucelle's vertrouwde, ook Margriete geheten (!), ter ere van de dichter Ascagnes (Bredero!) aanheft; het is ook in dit geval niet een onmogelijke vers met alle klassieke herinneringen, wat het in de mond van een gewoon zeemansmeisje in die tijd zelfs, stellig wel geweest zou zijn: Margriete kende dat alles. Maar het is meteen te beschouwen als de neerslag van Van Manders kort geleden verschenen boek, dat hem in de klassieke fabel- en mythenwereld inwijdde en waar hij te Antwerpen en ook later nog zoveel aan hebben zou. Van Manders geest voer mee naar Antwerpen.

Maar, terug in Amsterdam in de ruige werkelijkheid van zijn stad, doorleefde hij de strijd van de mooi opgemaakte klassieke herinneringen, ook aan van Manders boek, met de humor van het opbruisende leven der zich voelende bevolking. In het ‘Moortje’ is deze strijd op de planken te zien geweest. Hij leek er overheen, maar zou onverwacht weer tot zijn eerste romantische levensfaze terug gebracht worden.

Tien jaar na de dood van Van Mander, waren er twee uitgevers tegelijk bezig met een bewerking in herdruk van het

Schilderboek c.a. Een van deze was de vriend van Bredero C.L. van der Plasse, die het werk uiteindelijk aan de ander, Wachter, overliet. Mogen wij het nu misschien toch aan de eerste toeschrijven, dat Bredero's naam verbonden Is aan deze tweede druk r Dit moet ik haast wel denken, juist omdat het reële blijspel zóveel macht had gekregen over Bredero - hij was begin 1617 met zijn mooiste blijspel bezig - dat hij uit zich zelf niet tot de stemming gekomen zou zijn, waarvan zijn sonnet 'Toegift' achter het Leven van Van Mander getuigt. Dit sonnet is uit datzelfde begin van 1617[1] zoals straks wel duidelijk zal worden.

TOEGIFT.

Treurt nu ghy Rymers treurt, treurt aardighe[2] Poëten,
Treurt brave Schilders eel, want siet de felle doot
Heeft met haer ysre handt getrocken in haer schoot
Die *Karel* die een *Man - der* Mannen wel mocht heeten.

Sijn Lichaem is vergaen, zijn beenderen versmeten,
Dan doch zijn hooghe siel die eet nu Hemels broot
En laet hier nae een Naem so eeuwich en so groot,
Dat men daer duysent jaer sal af te spreken weten.

Ghelucksalige siel van onsterflijcke Lof,
Gelijck den Phoenix sich verbrandt tot as en stof
En met zijn eyghen doodt hem weer verweekt een ander,

So ist met u gheslacht, so ist oock met u saet,
Waer uyt soo waerdelijck en prijsselijck op staet
Geen mindre, maer soo groot een *Karel van der Mander.*
G.A. Bredero.
't Kan verkeeren.

Hier staan wij dus in eens voor de lof van twee van Manders, vader en zoon, en voor beide heeft de dichter grote verering.

1) 1616 zegt Dr. J.A.N. Knuttel.
2) Geestige.

De roem van de Vader is groot genoeg voor ‘duysent jaer’, waarvan dan nu bijna het derde deel om is en de hulde hem het vorige jaar gebracht bij zijn graf mag een goed voorteken genoemd worden. Maar junior is

> ‘Geen minder, maar soo groot een *Karel van der Mander’*.

De gevolgtrekking ligt voor de hand, dat men gaat zoeken naar een tijdstip, waarop zijn leven en dat van Bredero elkander gekruist kunnen hebben. Wij zagen hem van het Huis te Zevenbergh de 2e juni 1604, mogelijk wel terstond over Beverwijk en Haarlem naar Delft trekken, waar hij bij Spierincx in de tapijtweverij kwam in dat jaar. Dr. A. Bredius heeft naar de officiële bescheiden dit leven beschreven[1)], dat met veel moeilijkheden en twisten met de patroon gepaard ging, totdat hij zich in December 1615 verbindt met Nicolaas Snoukaert en zij samen met diens geld een eigen fabriek oprichten.

In de tussenliggende jaren is geen sprake van betrekkingen op Amsterdam en als hij er in 1606 geweest is met Vaders over-lijden en begrafenis, dan heeft hij daar waarschijnlijk, zoals ik al zei, Bredero niet ontmoet. Maar van een grote roem merkt men ook niet veel. In 't volgend jaar komt daar echter plotseling een grote omkeer ten goede in. In plaats van Spierincx, die niet voldoet, ontbiedt de Deense koning Christiaan de Vierde hem (Sept. 1616) om het nieuwe kasteel Frederiksborg van wandtapijten te voorzien. Hij moet dus toen al een naam als kunstenaar gehad hebben. Over Amsterdam gaan heen- en terugreis. In December sluiten koning en kunstenaar een overeenkomst, waarbij Van Mander belooft hem in Mei 1617 de patronen voor een flinke bestelling wandtapijten te zullen laten zien. Hij wordt in staat gesteld in kasteelen en op slagvelden naar deskundige inlichtingen schetsen te maken en komt dan in Februari 1617 te Amsterdam aan, waar hij altijd een dag of wat geweest moet zijn: hij wist er ten minste bij een geldhandelaar Pauwels de Wilhem wiens broer al borg voor hem was geweest, in Kopenhagen, een lening van duizend rijksdaalders te sluiten in afwachting van wat de koning hem betalen zou. Bovendien zal hij toen in de volle

1) In Oud Holland 1885.

glorie van zijn erkende kunstenaarschap wel zeer vermoedelijk een (of meer) bezoek(en) bij zijn Oom Adam van Mander[1], de jongere broer van zijn vader, gebracht hebben, die schoolmeester te Amsterdam was.

Welnu, zoals ik het nu zie, komen daar in Febr. 1617 verschillende levenswegen samen. Daar komt Bredero, misschien wel in opdracht van Van der Plasse om Adam van Mander te interviewen over het leven van zijn broer, zoals later Brusse uit ondervragen ging. Er moest voortgang gemaakt worden met het Leven van Karel van Mander, want het boek moest in 't najaar verschijnen. Ik kan niet nagaan, waarom dit 1618 geworden is; zeker door de twisten tussen de twee uitgevers.

Bredero máést er ook wel heen, als hij dat leven zou beschrijven, want het had zich voor 't grootste deel in Vlaanderen ontplooid, voor hij naar Haarlem vluchtte met vrouw en kind. Daarvan kon niemand beter dan Adam vertellen, die zelf in dat leven een rol speelde.

Maar Bredero komt er met tegenzin, hij moest er uitbreken; hij was juist zo lekker bezig aan zijn ‘Spaanse Brabander’ (die in April d.a.v. af kwam). En zo moest hij een zekere wrevel overwinnen; Van Mander met zijn mythologie ‘lag’ hem ook niet meer. Maar aan de andere kant stonden zijn herinneringen van de eerste ontmoeting in 1604 en de grote man was toch schilder èn schrijver als hij zelf. Zijn eigen schilderijen behandelden soortgelijke stoffen als de kunstenaar beschreven had. Ja, wie weet, of hij niet al iets gevoeld heeft van inniger zielsverwantschap tussen hun beiden èn als viswelen in de kunst èn als doopsgezinden in het geloof. Om bij dit laatste te beginen, in datzelfde jaar bereiken de ruzies tussen Contra-Remonstranten en Remonstranten de hoofdstad en Bredero keert zich af van die ‘averoude twisten’, zoals Van Mander zich als doopsgezinde afzijdig had gehouden van alle protestanten strijd[2]. Maar in het visuele is beider overeenkomst nog groter: Jacobson, Van Manders levensbeschrijver, wijst er op hoeveel schilderachtiger vaak Van Man-

1) Als kunstenaar eerder bij deze dan bij zijn moeder, die van een bekoorlijke schone, volgens de Haarlemse rektor Screvelius ‘een Vlaamse mokke’ (slons) geworden was, die hem zeker voor zijn kunst geen steun kon geven.

2) Een levensbeschrijver heeft v. M. aaarom zeker voor Roomsch verklaard.

ders verzen zijn dan die van Vondel bij dezelfde onderwerpen, en *het* eigenaardige van Bredero is wel, dat wij zijn beste versregels als zoveel filmtrekjes of - tafrelen voor onze ogen zien voorbijtrekken terwijl de verwante minnedichter Hooft meer tot de auditieven hoort. Het beste vers van Bredero 'Vaert wel mijn Lief mijn Leven' is een aaneenschakeling van stemmingstafrelen, terwijl bij Hooft het melodieuse, het gedragen-in-het-vers overheersend is b.v. in 'Sal nemmermeer gebeuren'. Als Gerbrand Van Manders verzen vooraf gelezen heeft, is hij wellicht verzoend met zijn opdracht naar Adam van Mander toegegaan. Daar vernam hij zeker, hoe verstoord deze was over het ruimte maken in het graf van Van Mander, de grote Vlaming:

'Zijn Lichaem is vergaen, zijn beenderen versmeten'

klinkt het, nog verontwaardigd, na in het vers, dat Bredero later schreef.

Wat er precies gebeurd is, valt niet meer nategaan: een verzakking van de steen door weglopen van zand naar het graf er naast, een opening van 't graf om nog een ander lijk te plaatsen, terwijl het oudste lijk naar het knekelhuis werd gebracht? Wie zal het zeggen? In elk geval is in 1648 het knekelhuis verdwenen. Ik weet het niet, maar een levensbeschrijving in de herdruk van het Schilderboek moet hem wel heerlijk toegeschenen hebben als eerherstel voor zijn broer. Dat gaf aan het graf (zonder enig kenteken) zijn waarde. Bovendien het was zijn trots, dat hij zo goed op de hoogte was van het leven van zijn broer en de vroegere familierelaties. En zo zat daar Adam op te halen van de oude glorie van hun familie en, naar het hem inviel, van Karels jeugd en grappen. Het bleef alles als geweerhaakt zitten in het brein van zijn jongere toehoorder, die plotseling verwantschap voelde tussen de humor van die krachtige Vlaming en de doodgraver uit zijn 'Spaanse Brabander', waar hij juist mee bezig was. En zo zaten zij daar heel gezellig te lachen van de leute, te schateren, ja te bulderen soms.

En onderwijl - ik stileer hier - was de jonge van Mander op weg van de haven en zijn Deense schip naar zijn Ooms woning. Oom moest toch het eerst van zijn sukses in Kopenhagen ver-

nemen. - Als het bij Adam van Mander even stil geworden is onder de indruk van Van Manders sterfbed, vanwaar de laatste bewaard gebleven woorden: ‘'t Is kunst te leven als de dood komt’ de kamer in klonken, als uiting van zijn geestkracht; in die stilte klopt Karel Junior op de deur, komt binnen en vervult de kamer met zijn uitbundige trots op zijn roem, op de genoten eer ten hove, met het ritselen van de schetsen, die hij Oom moet laten zien. Bredero moet mee blijven kijken, ja, ja wel hij was hem bekend genoeg! En opgetogen over zoveel nieuws, als hij gehoord heeft over de geweldige vader en zijn kunstvaardige zoon komt hij thuis en, terwijl Karel aan zijn Oom verder vertelt van Kopenhagen, legt hij zijn doodgraver de regel in de mond:

> ‘'t Is kunst te leven als de doodt komt, sey de Nabuur in de kooren mudden’.

Misschien schrijft hij terstond daarna het loflied op Vader en Zoon als sonnet.

Als ik dit overzie zijn de tegenstrijdigheden hiermee verdwenen; alles geeft een aaneengesloten geheel, al bestaat de moge-lijkheid, dat Bredero Karel jr. op een andere dag dan vlak na zijn terugkomst en ook elders nog dan bij Oom Adam ontmoet heeft. Mij dunkt, dat er grote waarschijnlijkheid is, dat èn het overleg met Adam en het ontmoeten van junior en Bredero moeten hebben plaats gehad in Februari 1617, want Karel jr. ging uiteraard spoedig naar zijn mooie werk voor de koning, dat in Delft gedaan moest worden. Mei moest hij alweer terug zijn in Denemarken.

Er blijven nog een paar moeilijkheden.

De eerste is niet zo heel belangrijk: waarom zag ten slotte Van der Plasse van zijn uitgave af en liet die aan Wachter over? Omdat Bredero zijn naam niet zetten kon of wou onder het ‘Leven’? Och, dat geloof ik niet; er is geen enkel spoortje van onvriendelijkheid in Van der Plasses uitingen van 1617 en 1618 tegenover Bredero. Misschien kan het oude notariële archief inlichtingen verschaffen over deze uitgevers-kwestie.

De tweede is de wijze van samenwerking tusschen Adam van

Mandere en Bredero, van de oudere, de Vlaming, die het leven kende en de jongere Amsterdammer, die er de humor en geestkracht van waardeerde.

Maar geen van beiden heeft er zijn naam onder geplaatst.

Tegen Bredero's medewerking pleit dit echter niet: de ‘Vaersen op de Sinnebeelden van Horatius’ zijn noch in 't werk van Vaenius door hem ondertekend, noch in de ‘Nederduytsche Rijmen’, waar zij uit zijn nagelaten papieren in terecht gekomen zijn; het liederbundeltje ‘Apollo oft Ghezangh der Muzen’ werd alleen om het grote vers, dat als inleiding dient aan hem toegeschreven en Knuttel wijst op een versregel die dit bevestigt. En in diezelfde bundel blijven de sonnetten ‘van de schoonheydt’ met meer verzen van Bredero zonder waarmerk, terwijl hij ‘het eerste van de schoonheydt’ toch in zijn werk heeft opgenomen, waarschijnlijk omdat hij zich in dit laatste het meest bevrijd heeft van de modellen, waar hij bij dit slag van verzen naar werkte, óf ze dan van Justus de Harduyn bf een ander waren. Trouwens wie zal zeggen, waarom Bredero een of ander vers of stuk proza niet gewaarmerkt heeft? 't Is zeker wel eens niets dan slordigheid geweest, of hij vond het de moeite niet waard. Meer dan de helft van de stukjes in ‘Nederduytsche Rymen’ is ongetekend als gelegenheidstukjes, speeches enz. maar er zijn toch ook ongetekende sonnetten tot Margriete gericht, onder. In 't ‘Liedtboeck’ daarentegen staat onder alles ‘'t Kan verkeeren’ op vier boertige liedjes na en, tot mijn verbazing, ook zijn mooiste vers: ‘Vaert wel mijn Lief, mijn Leven’ is ongetekend. - Maar natuurlijk is het niet van hem alléén ook dit Leven van Van Mander, en, omdat Adam van Mander hem geholpen had, liet Bredero allicht zijn merk weg: hier in zo'n groot opgezet werk was 't geen slordigheid, dat spreekt vanzelf. Zijn vers ‘Toegift’ volgt het ‘Leven’ op de voet. Sapienti sat.

Het geheim der samenwerking zal bij gebrek aan kladboeken wel voorgoed onoplosbaar blijven. Ik ben al blij met mijn aannemelijke verklaring, hoe dezelfde uitdrukking in twee geheel verschillende werken uit precies dezelfde tijd kon voorkomen. Met te meer klem kan ik nu in ‘de Nabuur in de Koorenmudden’ uit de Sp. Br. de man uit het naburige land, Vlaanderen, Karel van Mander aanwijzen. Juist het woord ‘nabuur’ is voor hem

zo goed gekozen. En dan heette misschien wel zijn laatste, nu afgebroken huis, ‘in de Koorenmudden’.

Misschien! Ja, misschien kan er een stoot uitgaan tot nader onderzoek van de bewerking in Nederlands van deze tijd welke op initiatief van de Wereld Bibliotheek is tot stand gekomen. ‘Het Schilder-boek van Carel van Mander, het leven der doorluchtige Nederlandsche en Hoogduitsche Schilders in hedendaagsch Nederlandsch door A.F. Mirande en Prof. Dr. G.S. Overdiep met tweehonderd-en-twintig afb., bandontwerp van Georg Rueter’ is een dankbare vermelding waard. Het kan met zijn rijkdom van gegevens in tekst en noten vervat een schat van kennis doen vergaren, vraagstukken dichter bij hun oplossing brengen, moeilijkheden en tegenstrijdigheden oplossen. En er zijn er zeer vete. En voor de grote schare der intellektuele kunstliefhebbers is toch al te vaak het ‘Schilder-boeck’ van 1604 of 1618 (de beide drukken) moeilijk bereikbaar. Voeg daarbij de 220 foto's naar schilderijen in de tekst genoemd ter verlevendiging van de voorstelling en men kan zeggen dat de W.B. de kunsthistorie aan zich verplicht heeft met dit kloeke boek van bijna 600 blz. op prachtig papier in een stevige linnen band met verguld in op-schrift en tekening. Daar hoorde durf toe! Toch ben ik niet geheel voldaan, al zal menig kunsthistoricus die in 't begin van zijn studie is er in grasduinen. Ik-voor-mij heb het bezwaar, dat de schepper van het werk er, wat de bronnen van zijn leven en de beschrijving hiervan betreft wat kaal afkomt. Om iets te noemen: in een noot had op blz. 34 ten minste verwezen moeten worden naar Dr. R. Jacobsen's Carel van Mander dichter en prozaschrijver (1548-1606). Bij Jan en Hubert van Eyk staat een kunsthistorische aantekening van ruim een blz. klein gedrukt; hier zo goed als niets. Voor bronnenstudie over Van Mander zelf heeft men niet genoeg in dit boek. En dan nog iets - ik bepaal mij alleen tot het ‘Leven’ -: het Nederlands, waarin het is overgebracht kan ik niet overal loven. Ik zocht terstond naar de typische uitdrukking: ‘'t is kunst te leven als de dood komt’. Dit is geworden: ‘'t is een toer in leven te blijven als de dood wenkt.’ Hierin zijn: ‘'t is een toer’ en ‘als de dood wenkt’ geheel tegenovergesteld van gevoelswaarde; het eerste is laag bij-de-gronds vergeleken met het ‘wenken’ van de dood; maar

dit ‘wenken’ is nodeloos in plaats van het ‘komen’ getreden en ‘te leven’ is verwaterd tot ‘in leven te blijven’.[1] Waarom is de oude, in één sfeer levende, uitdrukking niet gebleven en er in de noot onder gezet: ‘dezelfde regel legt Bredero in de “Spaanse Brabander” de doodgraver in de mond r. 326’. - Uit een andere uitdrukking was veel meer te halen geweest; dat moet ik hier nu zelf trachten te doen. Op blz. 23 wordt de oudste zoon naar de grootvader Cornelis genoemd; op blz. 26 de tweede zoon Pieter naar zijn aangetrouwde oom. ‘Om de pest en andere redenen vertrok hij met vrouw en kinderen in 1582 naar Brugge’. - Iets verder meldt de schrijver Karels vertrek met zijn vrouw, haar moeder, en zijn kinderen per schip naar Holland’, Haarlem. Op diezelfde blz. eindigt kennelijk het eerste deel van het Leven met ‘Amen. Vaarwel’. De tweede schrijver vermeldt hem dan werkende in Haarlem sedert 1583[2], wat hij op blz. 34 herhaalt: ‘hij heeft van 1583 tot 1603 in Haarlem gewoond.’ En dan zo wat aan 't eind gekomen noemt deze onder zijne leerlingen *‘zijn oudste zoon Karel van Mander,* die te Haarlem geboren werd en te Delft woont.’ Over hem nu heb ik het hiervóór gehad. Onder staat alleen als noot dat er ook nog een K. v. M. III is, maar deze, zoon van de tweede, hebben we hier niet nodig.

Dus de tweede levensbeschrijver kende noch Cornelis noch Pieter als zonen van Van Mander. Zij waren waarschijnlijk slachtoffers geworden van het zwerven in hun jeugd in die ruwe tijden met gebrek aan hygiene en de tweede levensbeschrijver stond zijn objekt ook niet zo na. Die beide kinderen en nog een later geboren kind zijn van de 10 gestorven. Duidelijk is dus wel, dunkt me, dat een verwant het eerste deel geschreven heeft: hij gaf de voorgeschiedenis, ook van de familie, waar hijzelf toe behoorde, Adam van Mander.

En de tweede is dan Bredero, al was 't alleen maar om de bovengenoemde uitdrukking, die terzelfder tijd ook in de ‘Spaanse Brabander’ geplaatst is.

Nog iets. Karel van Mander II is dus nagenoeg een tijdgenoot

1) Ik wijs nog, naast ‘toer’, op ‘presteeren’ blz. 15, ‘de revue laten passeeren blz. 28’ die te on-hollandsch klinken in dit boek, terwijl ‘afkammen’ blz. 28 weer te ordinair is, te modern ook.

2) J.Q. v. Regteren Altena zegt 1584, Elsevier Febr. 1937.

geweest van Bredero[1]. Omstreeks 1584 was hij in Haarlem geboren. En gesteld Bredero zag hem in 1604 bij Vaders komst te Amsterdam, òf in 1606 bij diens overlijden, noch de 20-jarige, noch de 22-jarige konden een indruk op de tijdgenoot maken als in het sonnet ‘Toegift’ tot uiting komt. Eerst in Febr. 1617 toen de drie- of vierendertig jarige voor zijn ogen stond met om zijn hoofd de glans van de Deense glorie als tapijtweefkunstenaar, met de bestelling voor de koning in zijn handen, toen maakte Bredero de vergelijking tusschen Vader en Zoon in zijn gedachte en vond hem

> ‘Geen minder maar soo groot een Karel van der Mander’.

Zo kom ik ten slotte tot het oude Schilderboeck van 1617 terug, voor de indeling van het Leven, want het vertalen heeft alles gelijk gemaakt natuurlijk, en, aangezien ook in Bredero iets van een schoolmeester zat, is de vertaling in 't geheel wat droogschoolmeesterlijk van stijl. Ook in 't oorspronkelijke proef ik niet zo'n groot verschil. Moge 't grondig onderzoek’ ons voorgespiegeld (blz. 11) door Prof. Overdiep volledige ‘klaarheid’ ‘geven’! Uit het vorige bleek wel, dat Bredero het werk van Adam van Mander allicht niet onder ogen gehad heeft om het te betuttelen. Het was ook van een zoveel oudere: Adam van Mandere was ± 55 jaar, van 1562. De Vlaamse schoolmeester had zich in de ruim dertig jaar van ook zijn verblijf in Holland goed weten aan te passen bij de Amsterdamse beschaafde verteltaal; die zich in de richting van het Algemeen Beschaafd bewoog. De enkele Vlaming dook in die taal onder. Eerst toen tien jaar later Vlamingen en klassicistische Hollanders samen de Bijbel gingen vertalen (1627-1637), was de tijd rijp voor de geboorte van het begrip: Schrijftaal tegenover Spreektaal, waar wij nu nog mee opgescheept zitten, onafscheidelijk verbonden met het scheldwoord ‘plat’, waar onze hele Bredero mee gedoodverfd is. Jammer genoeg!

Haarlem, 18 Maart 1937.

1) Geb. plm. 1584; G.A. Br. in 1585. Dr. A. Bredius t.a.p. laat de eerste plm. 6 jaar ouder zijn.

Het spiegelbeeld door M. Mok.

Maneschijn en wolkelooze hemel. Ik zie mij naast haar loopen, als een schuchtere jongen. Ik zou wat afstand van haar willen nemen, om haar te kunnen zien tegen den achtergrond der weilanden, waarvoor de oude boomen hoog oprijzen. Een eenzaam mensch, een eenzame vrouw - en die teedere gevoelens in mij opwekt. Maar ik zie haar niet van verre, zij gaat vlak naast mij en ik heb den indruk, dat ik haar in 't geheel niet zie, slechts haar aanwezigheid voel. Maar mijzelf, waarom zie ik mijzelf dan wel?....

Kom, nu niet piekeren. Haar schreden kraken in het grind, er komt een koude wind aangevaren, ik moet haar vasthouden, anders zal zij te eenzaam worden. - Ik zal u maar een arm geven.... - oed, antwoordt zij. En dan begint zij weer te spreken. Wij naderen trouwens reeds de stad, de lichten liggen voor ons. - Ik ken deze buurt niet, zegt zij, ik heb hier nog nooit een voet gezet. - Merkwaardig, ik zou niet kunnen zeggen hoe vaak ik hier al heb gezworven....

Nu ik mijn stem weer hoor, voel ik, dat ik er wel degelijk ben, binnen de beschutting van mijn jas. En via mijn onderarm, die over den hare ligt, doorstroomt mij een warm gevoel, want wij zijn er beiden.

- Ik ben veertig jaar, zeg ik, daarvan heb ik er meer dan twintig in deze stad doorgebracht. Ik ken hier alle straten en stegen, de heele omgeving. Ik dacht zelfs, dat ik alle menschen kende.... - at bedoelt u zeker niet letterlijk. - Nee, natuurlijk niet. Mijn wereldwijsheid meende het zoover te hebben gebracht.... - En nu gelooft u dat niet meer? - Sinds ik u

ken, nee. Ik moet u iets zeggen. Laten we een beetje langzamer loopen, want we zijn zoo weer in de stad.... Ik weet niet wat u van mij denkt. Maar ik weet ook niet wat ik van u denk. - Ik hield u voor een evenwichtig mensch.... - O, dat ben ik ook. In hooge mate zelfs. Ik ben bekoeld tot het evenwicht der veertigjarigen. Ik mag wel zeggen, dat ik mij systematisch tot dien lagen warmtegraad heb gebracht. - Een eigenaardige liefhebberij. - Het klinkt u misschien harteloos in de ooren. Alsof iemand vivisectie op zichzelf had gepleegd.... Daar is mogelijk wel iets van waar. Zoo ben ik nu eenmaal. Ik stelde er prijs op, u dit te zeggen.... - 0, is het dat? Zij scheen het niet belangrijk te vinden. Was ze dan niet scherpzinnig genoeg om de waarschuwing uit deze woorden te distilleeren?

Op dien avond kenden wij elkander ongeveer twee weken. In een winkel waar ik boeken placht te huren, trof ik haar en raakte toevallig met haar in gesprek over een bepaalden auteur. Zij was rijp, in haar dertig jaren en meer. Een rustig meisje, dat veel had verwacht, zooals allen, en misschien nog veel verwachtte, maar ook zonder dat zich eenige vervulling opende, getroost door het leven ging. De bezinning had reeds een overheerschende plaats in haar leven ingenomen, en was het met mij ook niet zoover, sinds lang?

Dit overdacht ik, mijn eerste indrukken verwerkend. En 's avonds sloeg ik de stamtafel over en ontving haar op mijn jonggezellenkamer. Wij praatten als bezadigde menschen, ik schepte er behagen in, het scheen ook haar te behagen. Het sexeverschil was van weinig belang, ik dacht er bijna niet aan. Zij was voornaam van uiterlijk, haar grijze oogen hadden een ietwat peinzende uitdrukking. Het korte donkere haar was achter de ooren weggekamd, een harde bos vormde een horizontaal verlengstuk van haar achterhoofd. Wij zeiden elkaar niet hoe oud wij waren. Het deed immers niets ter zake. Maar wat deed wel ter zake? Wat had zij gedacht, toen ik haar uitnoodigde mij dien avond te bezoeken? Wat had ik beoogd? Een aanspraak, een variatie op het mannelijke timbre, dat mij sinds jaar en dag in de ooren klonk. Dus toch sexualiteit?....

Ik was in 't geheel niet in verwarring, toen zij tegenover mij zat. Een correct gastheer, die voor thee en koekjes had gezorgd

en zijn uiterlijk aan een nauwkeurig onderzoek onderworpen. Maar dit alles had ook een zakelijke bespreking kunnen gelden.

Zij was uiterst kalm, hoewel zij bij tusschenpoozen levendig sprak. Zij ging nader in op ons vluchtig gesprek van dien middag, vertelde van dingen, die zij gelezen, gehoord of gezien had. Zij scheen mij een onafhankelijke, krachtige natuur. Er zou wel ergens een breuk zijn, een geheim verlangen, maar zij wist dit zeer goed te verbergen. Het was een geruststelling voor mij, dit te constateeren. Een oogenblik kwam mij de vraag op de lippen, waarom zij mijn invitatie zoo gereedelijk had aanvaard. Maar ik zag gelukkig bijtijds het absurde daarvan in en bepaalde mij ertoe, op de door haar opgeworpen quaesties in te gaan. Het kwam mij voor, dat zij over alles sprak, alsof het haar niet aanging. Toch was er leven genoeg in haar stem en de feitenkennis, die zij toonde te bezitten, bewees mij, dat zij belangstelde in het wereldgebeuren. Ik dacht aan een maatregel van voorzichtigheid harerzijds: zich niet te spoedig, misschien in 't geheel niet te willen blootgeven.

Zij bracht haar dagen al voorlezend bij een bejaarde dame door, een werkkring, die tot eenzelvigheid moest leiden, veronderstelde ik. Zij haalde slechts even de schouders op en ik begreep plotseling niet meer, wat deze opmerking van mij te beteekenen had. Zij sprak terloops over haar hospita en over haar moeder. Ik leidde hieruit af, dat zij op kamers woonde, maar vroeg haar adres niet. Wel zei ik bij het afscheid, dat ik haar graag weer eens zou ontmoeten en zij stelde voor, samen naar een bioscoop te gaan, waar een film liep, die haar interesseerde.

Vijf dagen scheidden ons van den uitgaansavond. Ik verrichtte mijn werkzaamheden, converseerde met mijn vrienden en geloofde, dat alles weer was als voorheen. Ik was voldoende getraind, had geen behoefte meer aan dergelijke afleidingen. Lichaam en geest gehoorzaamden volkomen en dat korte oogenblik van zwakte moest ik maar vergeten, zoo er al van zwakte mocht worden gesproken. Ik had een realiteit ontworpen, pasklaar voor mijn behoeften. Wat mij niet aangenaam was, bestond niet en aangezien mij alles onaangenaam was, wat buiten den dagelijkschen sleur en het avondlijke geleuter viel, was mijn wereld klein, maar zonder risico's. Nu goed, ik zou haar nog eens ontmoeten, om

den schijn van onbeleefdheid te vermijden. En daarna zou het leven weer zijn ouden gang gaan. Toch zag ik tegen de tweede ontmoeting op. Mijzelf mocht ik veilig weten, van haar wist ik niets en ik wilde alle complicaties vermijden. Ik moest mijzelf uitlachen om mijn scrupules. Ik had mij wel eens anders gedragen tegenover vrouwen.... En deze rustige figuur zou zich door mijn grijzende haren niet uit het evenwicht laten brengen.

Om half negen zouden wij elkaar op straat ontmoeten, maar toen ik om half zeven van kantoor thuiskwam, vond ik daar een briefje. Zij schreef mij, dat haar werkgeefster plotseling ongesteld was geworden, waardoor haar arbeidstijd wat langer dan gewoonlijk duurde. Het was jammer, want de film zou na dezen nog slechts één avond draaien. Een groet en verder niets. Natuurlijk, verder niets. Niet zinspelen op een andere gelegenheid om mij te ontmoeten. Ik moest mij toegeven, dat mij dit verloop van zaken eenigszins teleurstelde. O neen, niet omdat ik haar gezelschap zou moeten missen. Maar ik had mij er nu eenmaal mee verzoend, dien avond niet in de kroeg door te brengen en nu moest ik mij plotseling weer op mijn dagelijksche gewoonten inschakelen. Niets gemakkelijker dan dat: ik kon rustig eten, bedaard de krant lezen en dan eens op de klok kijken, of het nog geen tijd werd te vertrekken. Toen het zoo laat was, dacht ik: ik blijf maar liever thuis. Ik heb eigenlijk hoofdpijn en bovendien regent het, wat altijd een goed excuus is. Maar plots herinnerde ik mij, dat ik had vergeten een kaart te schrijven aangaande een of andere kleinigheid. Ik schreef de kaart en ging die posten. Inderdaad, het regende en zonder verder na te denken, keerde ik bij de bus weer om, ging naar huis en kroop onder de dekens. Sedert jaren was ik niet zoo vroeg naar bed gegaan en ik bemerkte, dat ik daaraan niet verkeerd had gedaan. Want uit een langdurigen slaap ontwaakte ik allerminst opgefrischt, maar integendeel met versuft hoofd. Ik kleedde mij, maar deed alles even onhandig. Tot tweemaal toe stapte ik in de verkeerde broekspijp, ik sneed mij bij het scheren en bevond, dat mijn ei slecht was gekookt. Dit laatste was weliswaar niet mijn schuld, maar ik was dien ochtend in een stemming om alles aan mijn slaperigheid toe te schrijven. Natuurlijk voer ik tegen de hospita uit en dat was zeer nuttig, omdat het mijn hoofd wat verhelderde.

Op kantoor deed mijn verstrooidheid nog haar nawerking gelden, want ik miste mijn vulpenhouder. Dien moest ik thuis hebben laten liggen. Gisteravond had ik haar natuurlijk na het schrijven van die kaart verlegd. Inplaats van den loopjongen naar mijn huis te sturen, besloot ik na twaalven zelf de pen even te gaan halen. Een kleine wandeling zou het restant van slaperigheid uit mijn hoofd verdrijven.

Het toeval wilde, dat ik mijn nieuwe kennis in de buurt van mijn woning tegen 't lijf liep. Zij lachte vroolijk, maar waarschijnlijk meer om mijn kwalijk verholen onthutstheid, dan wel om de vreugde, die deze ontmoeting haar bereidde. Het verbaasde mij inderdaad zeer haar te zien. Ik had dien ochtend in 't geheel niet aan haar gedacht, maar dat was natuurlijk geen reden om nu zoo'n schooljongensfiguur te slaan. Gelukkig herstelde ik mij spoedig en misschien had zij toch wel niets gemerkt. Zij was tenminste zeer vriendelijk, toen ik haar mijn spijt betuigde over den gemisten uitgang. Die ongesteldheid van haar werkgeefster was onbeteekenend. Zij had gisteravond nog wat bij haar gezeten, was laat naar huis gegaan en had vanmorgen heerlijk uitgeslapen.

- Dus vanavond...., waagde ik. Welzeker, dat kon best. En de film liep nog. Enfin, dacht ik, we hadden nu eenmaal afge-sproken en 't is dan toch maar beter, dat ik het doe.... Geen opwinding, maar kalmte, en, neen, ook geen verborgen vreugde.

Hoe heet zij? dacht ik dien middag. Zij heeft mij haar naam genoemd: Hermien Saayers. Vreemd, dien was ik absoluut vergeten, maar nu noemde ik haar in gedachten bij den voornaam. Hermien, zei ik, het is mij heel aangenaam geweest, werkelijk heel aangenaam.... Maar nu.... Ik trachtte een muur van afweer op te richten en ik was daarmee zoo druk bezig, dat ik niet merkte hoe zwak mijn positie door dien ijver werd. Ik ging naar huis en had geen lust de tram te nemen. Wandelen wilde ik en rustig nadenken. En opeens was er geen houden meer aan, alle weerstand werd weggespoeld - ik was verliefd. Maar dit kon *ik* niet zijn, niet de Ik, die veertig jaren had geleefd en zich een opinie omtrent zichzelf had gevormd. Niet de man, die zijn plichten kende en als vrijwel eenig recht voor zich opeischte, zoo afzijdig mogelijk van anderen te leven. De onbewimpelde erkenning van mijn toestand deed mij plots alle zelfrespect verliezen.

En ik voelde zulk een verachting jegens mijn persoon, dat de vraag in mij opkwam of ik mij wel ooit werkelijk had gerespecteerd. Had ik dat gedaan, dan bewees dit mijn intellectueele minderwaardigheid, die nimmer had leeren onderscheiden. Het deed mij goed, mijzelf onbelemmerd te mogen verachten, de liefde die ik voelde belachelijk te maken. Daardoor zou ik spoedig genezen, weer de oude worden.

Maar dien avond, kort voor ik haar tegemoet ging, sidderde ik zoo, dat ik nauwelijks de kam door mijn haren kon halen. En ik wist, dat ik mij moest verachten, maar ik was er niet toe bij machte. Het gevoel beheerschte mij en sleepte mij mee op wegen, die ik sinds lang afgesloten had gewaand. En inderdaad, ik was het totaal vergeten, dat ik eenmaal, een kleine twintig jaar geleden, smoorlijk verliefd was geweest. (Maar was het toen wel hetzelfde gevoel van thans?) Een onaangename historie, de vergeten pijn herleefde, ik schopte een stoel omver, van ergernis, van verdriet. Zij had een ander verkozen - maar wat, in Godsnaam, kon mij dat nu nog schelen? Gelukkig, dat zij het had gedaan, waarom moesten de huwelijksketenen juist op mij worden geladen?

Hermien wist van niets en ik wist ook van niets meer. Wij waren beiden kalme, bezadigde menschen en de vleug van waanzin was spoorloos voorbijgegaan. Ik gaf haar alleen bij ontmoeten en afscheid een hand, noemde haar juffrouw en voelde jegens haar een teederheid, die ik eer goddelijk dan menschelijk geliefde te noemen. Zij hunkerde naar een bewijs van vriendschap en ik schonk haar dat, zonder voor mijzelf iets te verlangen. Integendeel, ik offerde mij op, want ik bezocht een bioscoop, wat tegen mijn principe indruischte. En meer nog: ik bood haar mijn aanwezigheid, terwijl ik ter wille van mijn eigen gezondmaking alleen begeerde te zijn. Dit laatste was zeer menschelijk maar....

En nu, deze avond, maneschijn, wolkelooze hemel. Deze wan-deling is een verrukking. Alle twijfel in haar wegnemen en daardoor ook in mijzelf. Haar beschermen, omdat dat aangenaam is voor haar en voor mij, maar haar overigens kunnen ontberen. Ik ben de eenzame die ik was, de niets behoevende. Alle dingen, die anderen vrouwen eigen zijn, ontbeert zij. Zij spreekt niet over liefde, broederschap, vrede, overgave en andere fraaiïgheden,

die ik verfoei. Zij is volkomen onsentimenteel, spreekt als een man over allerlei problemen, intellectueel en toch warm, zonder zich aan eenige illusie over te geven. Ik zou mijn kroegvrienden kunnen opgeven voor haar, als zij geen vrouw was. Plotseling denk ik dit, maar wat is deze vrees voor haar vrouwzijn?

Wij spreken niet meer, loopen gearmd door de stille, smalle straten van een buitenwijk. Hier kent ons niemand, maar nogmaals: waarom geen vriendschap met haar? - Gelooft u in vriendschap tusschen man en vrouw? De vraag is er onverhoeds uit. - Er bestaat niets anders, antwoord zij. Tenminste tusschen volwaardige schepselen. Het zelfrespect staat voorop. Men assimileert iemand van de andere sexe aan zijn eigene, d.w.z. aan zijn eigen persoon. - Dus voor de vrouw wordt de man ook vrouw? En voor den man wordt de vrouw man? - Nee, wat ik een volwaardig mensch noem, ziet zich niet in de eerste plaats in zijn sexueele gebondenheid. Hij is een mensch tout court - het andere komt pas veel later. - Maar het komt toch?.... - et komt, ja, maar het staat niet voorop. - Dus dat ligt voor u buiten het terrein der problematiek? - Inderdaad. - U neemt me niet kwalijk: maar ik ben zoo vrij uw standpunt uit onbekendheid met de realiteit af te leiden. Ik dacht, dat u de dingen minder eenvoudig zag.... - Misschien heb ik die zaken niet genoeg doordacht. Maar mag ik ook op een eigenaardigheid bij u wijzen? Zooeven, toen we bij dat bruggetje liepen, had u het over wat u uw lagen warmtegraad noemde. Hoe komt u dan nu tot dit onderwerp? Is het misschien doordat u niet weet wat u van mij denkt?....

Nog steeds houd ik haar arm vast, ofschoon ik voel, dat zij mij gaat vangen. Maar ik sla een allerdroevigst figuur. - Laten wij alle theorie aan kant zetten. Die houdt toch geen stand onder den druk van het leven. - En u hebt u geheel volgens theorieën opgevoed?.... 0, zij is scherpzinnig als een rechter van instructie. Zij is meedoogenloos - nu ik haar eenmaal de kans heb gegeven het te zijn. En zij houdt zeker niet van mij en welken zin heeft het nu, verder te praten? Zoo is het alles immers goed?

Maar ik kom er niet zoo gemakkelijk af. - Het is merk-waardig, zegt zij, dat sommige menschen zoo graag diepzinnig doen. Op zichzelf heb ik daar niets tegen, maar men moet het

te gelegener tijd doen. U schijnt ook tot de lieden te behooren, die complicaties scheppen. - De complicaties zijn er! Overal en altijd! - Maar men moet ze niet kunnen zien, ze wegdenken! Zoo wordt immers elke spontane opwelling vergald?.... Dit is een vlijmende waarheid. Sinds jaren heb ik mij aldus alle ware vreugde ontnomen. Of neen: aldus te doen was een vreugde voor me. Maar nu schijnt het me plots hopeloos benauwend en dwaas. En ik hoor me zeggen: - U weet misschien niet, dat ik argeloos als een kind zou willen zijn.... - l sprekend ontdek ik nieuwe werelden. - 0, maar u bent zoo onkinderlijk als maar mogelijk is. Hoewel - dat maakt uw verlangen zeer begrijpelijk.... Maak mij tot kind, zou ik willen zeggen, maar tot zulk een dwaasheid verval ik niet. Ik krijg echter eensklaps het gevoel, dat ik aan haar arm loop, zooals ik eenmaal aan den arm van mijn kinderjuf liep. Ik had de kinderjuf niet lief en ik heb het háár ook niet. Nee, dat weet ik nu wel zeker en wat ik voor liefde hield. was zeker iets anders. En zij is mijn kinderjuf niet. Ik ben een hoofd grooter dan zij en kan zonder moeite op haar neerzien. Maar neerslachtig ben ik en alle wijsheid is uit mij verdwenen.

Nu ik weer zwijg, zwijgt zij eveneens. Zij is mij antipathiek, die naast mij voortschrijdende gestalte. Ik zou mijn arm van den hare willen losmaken. Dit is de laatste avond - ik weet het opeens - deze avond van sterrenschijn en machteloos gepraat, machteloos van mijn kant. Nu gaat zij baars weegs, nu ga ik den mijne. Om haar hoef ik mij niet te bekommeren - dwaas, die ik was! Maar ikzelf: met angst loop ik mijn kamer op en neer. De nacht is stiller dan ooit te voren. Er gebeurt niets, absoluut niets en in mij roert het, als had ik mijn maag bedorven. Ja, misselijk ben ik, misselijk is dit leven. Ik heb er den smaak van verloren, eigenlijk al sinds jaren, maar nu eerst moet ik het mij bekennen. Geen woord van wederzien, een kort, koel afscheid - en zij, die mij in gedachten bespot.... En ik, die haar gelijk moet geven, duizendmaal gelijk! Misdadigers werden vroeger op geraffineerde wijze gemarteld, en terecht! Want nu weet ik wat zulk een misdadiger waard is en wat hij verdient. Tegenover anderen heb ik niets misdreven, alleen tegenover mijzelf. Alleen - alsof ik niet de geheele wereld ben! Lafhartig ben ik

altijd geweest, de moeilijkheden ontvluchtend. Maar nu ben ik, in zekeren zin althans, moedig. Want het denkbeeld der vernietiging schrikt mij niet af, zelfs niet dat der zelfvernietiging. Een afschuwelijke clown ben ik, die tandenknarsend heen en weer loopt en zich toevoegt: - Idioot! Hansworst! Nietsnut! Ver-slagen door een vrouw, versta het wel: door een vrouw.... Zij heeft mij op mijn nietswaardigheid gewezen. Neen, haar heb ik niets te verwijten, ik moet haar dankbaar zijn, dat zij mij uit den zelfgenoegzamen droom heeft geholpen. Kind noch kraai heb ik op deze wereld, niemand die mij lief heeft, niemand dien ik kan liefhebben. Dit hart heeft afgedaan....

Maar natuurlijk leef ik voort. Anders zou ik mij niet meer lafaard kunnen noemen. Anders zou mij de herinnering ontschieten aan dien avond van sterrenschijn en wolkeloosheid. Zij, die mij in het dagelijksch verkeer ondergeschikt zijn, vreezen mij meer dan vroeger. Ik hoef het masker der menschelijkheid niet langer te dragen, want ik ben geen mensch meer, maar niets, absoluut niets. En dat merken zij niet eens, de uilskuikens.

Soms denk ik, dat ik iets zou willen doen om mij te verheffen boven mijn zelfhaat. De situatie steeds weer overdenken helpt niet, want ik heb geen vertrouwen meer in mijn zin voor logica. Het is geen denken wat ik doe, maar tasten, stumperen. Ik moest kunnen schilderen, een beeld van mij scheppen, zooals ik naast haar liep, dien avond. 0, dat was het, reeds toen ik nog in den waan verkeerde haar tot steun te moeten zijn - dat was het: ik zag mijzelf loopen, ik ontdekte mij, reeds doemde de erkenning in mij op, dat ik een dwaas was, een nietswaardige. Geen penseel zal ik ooit in handen nemen en het is niet noodig, want ik hoef maar even mijn oogen te sluiten en het tafereel is levend voor mijn geest. Ja, zij is superieur aan alle menschen, zoowel mannen als vrouwen, die ik ooit heb ontmoet. En daarom liet zij mij gaan en daarom deed zij mij het evenwicht verliezen, zoodat ik ook haar ontliep. Maar wie, wat verlost mij van deze kwelling?

Drie lange weken verstrijken. Men ziet mij niet meer in de kroeg en dat schijnt niemand te verbazen, althans niet in die mate, dat een der stamgasten ooit om informatie bij mij komt.

Het verbaast mij ook niet, ze hebben gelijk. Maar thuiszitten doe ik weinig, ik zoek de straat, zoovaak het mij mogelijk is. De avonden zijn koud, vervuld van wind en regen. Er passeeren niet veel menschen. Overal zijn verlichte vensters en daarachter houden creaturen zich in vreugde en evenwicht. Ik heb hen nimmer benijd en ik benijd hen nog niet. Eenmaal waande ik mij superieur, nu ben ik mij bewust van mijn inferioriteit, die geen beter lot verdient. Minder dan ooit voel ik mij verwant aan die schepselen en in een uur van verslagenheid overweeg ik de laatste banden te verbreken, mijn betrekking vaarwel te zeggen en in absolute eenzaamheid met mijn wanhoop te gaan leven. Maar spoedig keert weer het behagen in een heerschzucht, die ik scherp heb onderkend als een compensatie van mijn minderwaardigheidsgevoel. Aan de vrouw denk ik niet meer, het zou mij moeite kosten mij haar naam te binnen te roepen. Ik ben haar dankbaar, dat zij mij aan mijzelf ontdekte, ik koester een wrok jegens haar, omdat zij mij in een waan van liefde bracht, die mij tot dwaze dingen voerde. Maar het ontglijdt mij langzamerhand, iedere dag verwijdt den afstand tusschen haar en mij en na drie weken komt het mij voor, dat ik sinds jaren in dezen staat verkeer.

Reeds is middernacht nabij, als ik van een verre wandeling terugkeer, langs onverlichte buitenwegen. Storm door hooge bladerlooze boonren, een wereld wijd en kil en plots overvalt mij een onbestemde vrees, die mij terugdrijft naar de stad. Maar ik heb nog meer dan een uur te loopen voor ik de eerste huizen bereik en in dien tusschentijd woelt geweldig het verlangen door mijn lichaam om af te rekenen, voorgoed, met dit bestaan.

Er gulpt een stroom van menschen uit een hooge, verlichte poort. De stroom verdeelt zich snel in kleine afzonderlijke lichaamsklompen, die het duister absorbeert. Ik wil doorloopen, zoo vlug mogelijk, maar een nieuwe stroom houdt mij tegen en ongeduldig zoek ik een doorgang. Al die onnoozele pretzoekers Maar ik herinner mij eensklaps, dat ik dit gebouw met haar heb bezocht en op hetzelfde moment kijk ik in haar ocgen. Rechtsomkeert; - maar zij heeft mij ook gezien en glimlachend komt zij op mij toe. - Hoe maakt u het? Was u ook in de bioscoop? - Nee, ik heb nog even een wandeling gemaakt.... - moet toch ook mijn richting uit? En reeds wandelen wij samen voort.

Zij spreekt over de film, die zij zooeven heeft gezien, maar zij weet alles van mij en daarom wilde ik haar ontloopen. Onnoemelijk heb ik geleden sinds ik haar leerde kennen en ik wilde haar uit mijn geheugen wisschen. Maar zij is vol élan en praat over dingen, die mij hoegenaamd niet interesseeren, zooals vrijwel niets mij nog interesseert. Ik wil mij van haar afwenden, maar onverhoeds zie ik haar gelaat opbloeien onder het licht van een lantaarn. En een oppermachtig verlangeu naar jeugd en liefde komt boven in mij, die zoo kort geleden nog worstelde met den dood. 0, sterven, ja, toch sterven, maar in een waanzin van kussen, in een storm van zaligheid, die het bewustzijn wegsleurt.... Ik wankel, ik moet mij vasthouden aan haar arm..

- Wat hebt u? Voelt u zich niet goed?.... - ee, niets,

ik ben een beetje moe, duizelig.... - en gezonde slaap zal u goed doen. Ja, zeker, je bent een verstandige vrouw, een bijzondere vrouw en je mond is te heilig voor mijn kussen. Jij hebt mij leven en dood doen zien, eenzaamheid en liefde. En wat ik aanschouwde vergeet ik nooit. Het ontzettende zal ik tot de laatste phase doorstaan, het schoone zal ik diep in mij terug-dringen, maar altijd zal er in het ontzettende iets van het schoone zijn. Dat maakt het nog erger misschien, laat het zoo zijn, want ondanks alles zal ik jou weten als het spiegelbeeld van een, die ik had willen aanschouwen en die ik misschien eens aanschouw. Het woord is gesproken en het kan ook op mij van toepassing zijn: mijn rijk is niet van deze aarde....

Ik zag in droom... door Hélène Swarth.

I
Vrede.

Ik zag een knaap - Zijn kleed mij leek geweven
Van louter zonlicht. Hij beklom de top
Van trotsch een berg, die hief den sneeuwen kop
In 't hemelblauw. Zijn aanschijn blonk, verheven
Als 't aangezicht van een profeet. De klop
Van 't zingend bloed mij dwong hem na te streven.
't IJs brokkelde af - ik klom, al waagde ik 't leven.
In 't starend oog bevroor een tranedrop.

Hij zag me en sprak: - ‘Niet langer kan ik zwijgen.
Ik wil, ik moet den hoogsten kruin bestijgen,
Om 't woord te roepen, waar mij God toe drong.’

Gebiedend schallend klonk zijn roepstem: - ‘Vrede!’
In diepe dalen stemmen riepen 't mede,
Gelijk een noodkreet, die mij wakker zong.

II
De stad.

Ik hoorde een stem: - ‘Wij zijn een stad aan 't bouwen,
Als nooit gebouwd werd, met een Engelhoofd,
Van heilig woud als lokken groen omloofd,
Bij stille waatren, licht van hemelblauwen.

Ik vroeg: - ‘Zal ik die nieuwe Stad aanschouwen?’

O moge niet mijn levenslicht gedoofd
Aleer ik zie, mij door een droom beloofd,
Die Stad, ombloeid van zalige landouwen!
En zoo ik zelve zingend helpen mag
Aan 't bouwen van de omveiligende muren
En van den blanken tempel, bij de azuren
Gewijde waatren, blauw van hemellach,
Als de avond daalt, zal 'k gouden vreugdevuren
Doen laaien blij en zegenen mijn dag.

III
In 't oude park.

Ik hoorde een stem mij roepen, welvertrouwd,
In 't park van lief weleer, vol zoet gekweel.
En in de loofnis van een groen priëel
Heb 'k, jong en blij, wie dood me ontnam aanschouwd.

In 't loof doorzieplend zomerzonnegeel
Zij vroolijk hief een kleed van zwart en goud.
- Toen 'k haar verloor gebroken was ze en oud! -
Ik vond geen woord, vol tranen zwol mijn keel.

Haar hand had zijde en goudbrokaat geplooid.
- 'Nu pas dit kleed, ik heb 't voor jou genaaid.'
't Gleed langs mijn leden, 't leek nog onvoltooid.

En 'k zag, door glans van Eeuwigheid doorlaaid,
Door suizelwind van Euwigheid doorwaaid,
't Verloren park tot Paradijs vermooid.

Het schaap door Professor B. Faddegon.

Met een wapen, dat ik kocht,
In een greppel, die ik zocht,
Wilde ik tot den dood ontslapen,
In een greppel met een wapen.

Onder struiken, waar ik kroop,
Waar langs takken nevel droop,
Kon alleen een speurhond ruiken,
Onder takken, tusschen struiken.

In het voorhof van den dood
Bij den klopper, dof als lood,
Nam ik van het leven oorlof
Bij den klopper in het voorhof.

Op de slagen klonk de deur
Van den klopper met een scheur,
Maar geen stem kwam antwoord dragen
Op den klopper, op zijn slagen.

En ik rilde, waar ik lag,
En verstilde, waar ik zag
Heide en schaap, en hoorde 't blaten,
't Schaap, in zelfzucht, ach! verlaten.

Binnengedachten door Willem Kloos.

MCVII.

Bescheiden, wijd-uit mijmrend, als verloren kind, probeeren
Diepst-in begon 'k, mijn Eigent na te zoeken, die 'k verstaan
Bewustloos reeds een beetje deed, daar 'k staeg mij voelde slaan
Kort-scherp door 't leutren mijner luidjes, die soms plots beweren

Overmijn zwijgend Zelfje aêrs gingen, als mijn stug-austère
Koel-schrandre geest zichzelf te zijn wist. Elken vlotten waan
Reeds haatte ik: loutre Waarheid wou 'k slechts. Langzaam maar spontaan
Stil leerde ik fijn-begrijpen mijn van tijd tot tijd vrij teêre

Doch gauw verkoelde Binnenziel. 'k Gedroeg mij nooit als veêren
Pluim, die gaat daadlijk aêrs, wen iemand blaast er tegen, staan,
Want 'k handel slechts, wen 'k voel: Dit moet dus zal. Kalm mediteeren

Liefst blijf ik, psychisch, tot 'k op 't laatst verricht precies mijn Daén.
Hartstochtlijk willen, schrijven, doe 'k nog, maar praat nooit als ‘kraan’.
'k Leef altijd in mijn Binnenst, dat zichzelf gestreng blijft eerera.

MCVIII.

Mijn Ziel zich vroeg strak af, als kind, soms plots: Wat heb 'k te maken
Met andren? Maar dan liep ik toch weer naar hen heen. Verlegen
Was ik, neen, leek ik daaglijks. 'k Zweeg, daar niemand mij genegen
Thuis bleek, ofschoon 'k geen kwaad deed. En vroeg 's avonds zwaar ging 'k waken

In bed, waarheen 'k bevolen werd. Zóó wierd mijn Zelfje 't Baken
Waaraan 'k mij diepst-in hechtte en dat mij hielp. Doodstil gelegen,
Denk-voelend in een donkre bedstee, buiten hoorde ik regen
En wind slaan tegen de oude raampjes en soms rad het laken

Sloeg 'k om 't stug haar, wen 'k ‘spoken’ hoorde. 'k Had heel vaak terdege
Geleerd, dat niet bestonden ze, en ik ging dus gauw de ‘taken’
In 't hoofd herhalen mijner school, zoodat allengs de zegen

Viel op mij neêr des vredes. In al ‘griezelige’ zaken
Mijn psychisch Diep-zijn hield mij staand, schoon vlak daarnaast bewegen
Mijn kindervoelen bleef zich. Alverst-in mijn Wil was staêg een Rake.

MCIX.

Zit, zat 'k ooit literair te leutren? Vlotte journalisten
Dit bleven wanen sinds mijn jeugd al. 'k Ben een vredig mensch
Van kleinen jongen reeds, die nooit iets zeide en geen gedrens
Liet hooren over wat met hem gebeurde. Maar kalm twistte

'k Bewustloos met mijzelf reeds, en dies nooit volstrekt ik miste
Te doen, te krijgen wat 'k echt wou: 'k Zie alles als door lens
Der Ziel, die scherp aanschouwt al wat geschiedt. Een volle pens
Nooit hebben wou 'k. Dus 'k at, eet, dronk, drink matig. Ik vergiste

Nooit me, en ook tháns niet, in mijn eigen Wezen, dat ‘Al Hens
Aan Dek’ slechts riep, wen 't moest. En 'k won dan. Wijs veelal besliste
Mijn verste Geest, die weet, dat alles hier heeft eigne grens.

Diepst-in voel-denk en werk ik, dus mijn lijf, lach 'k, blijft een flens.
'k Verachtte, sinds mijn jeugd reeds, alle laag gesmede listen,
Eens zal men me, als 'k diep-dood ben, breed-gemoedelijk gaan ‘kisten’.

MCX.

'k Zal voelen, denken jeugdig tot 'k stok-oud verga. Streng leef
En leefde ik, maar nooit staeg-dogmatisch. Rustig-warm beschrijdend
De in-verste paden mijner Eigent fijntjes blijf 'k mij wijdend
Aan 't wijd ontraadslen dezer wereld. 'k Sta thans kalm en bleef

In alles psychisch zaaklijk ferm en dus nog door 'k steeds weef
Voorzichtig-pennend voort aan 't puur begrijpen, vredig beidend,
Zooals 'k dit reeds als jongen deed, 't eind mijner Zelfheid, mijdend
't Onechte en 't halve, klaar-bewust. Aanvankelijk nooit schreef

'k Heel veel: 'k wou niets verganklijks zeggen en bedaard ik dreef
Vele andren goedig aan om óók te doen zoo. In al lijden
En vreugde hield ik sterk mij vast en ging heel schaars forsch strijden

Tegen 't onnoozle zeuren van de Halven. Breed ik diepstin streef,
Van knaap reeds zeker van mijn Diepte en sterk-standvastig weef
'k mijn levenstaak steeds verder, 't me onverstaanbare vermijdend.

MCXI.

Kalm-sterk ik blijf, want in mij leeft en leefde steeds de Geest.
Ik ben een stille eenvoudge, die door andren heeft geleden
Omdat 'k bedaard mijn eignen rechten gang ging en mijn zeden,
Mijn goedig diepst-geaard zijn, eender bleven. Schriel geweest

Nooit ben 'k: had 'k zélf iets, gaf 'k ook graag iets weg, niet klein bevreesd
Dat 'k eens daardoor te kort zou komen. Och, 'k heb soms gereden
Hoog op den wilden wind des Aanzijn's, maar dan weer tot vrede
Kwam 'k, en dan trok terug 'k me in 't eigen Binnenst, als bedeesd.

Wacht thans de Dood? Och, wèg vlieg 'k eens als elk. 'k Was nooit een beest.
Wild-gretig nooit ik handelde, want volgde steeds mijn Rede
Die blijft diep-fijnst vermanen me. Eerlijk leefde ik, strak van leest

Verstandlijk, want diep-wetend, en wen 'k ben eens overleden,
Dan komt misschien iets aêrs of eeuwge stilte. Ik ben gesneden
Uit staal, dat staat en stijf is, en dus nooit heb 'k dwaas gerace'd.

MCXII.

Als kleine jongen leefde ik, door de bank heen, reeds bezadigd.
Men waande, dat ik zwak, half ziek was, want zoo leek ik. Noô
Kon 'k babblen, schertsen, want wen 'k dit probeerde, onmiddlijk ‘ho!’
Stiefmoeder zei, die 'k voor mijn eigne hield. Niet begenadigd

Dies voelde ik mij door 't Aanzijn hier, maar steviglijk ‘verstadigd’
Daardoor reeds jong mijn vaste Wil werd. Breed, nú zus, dan zóó
Hij kantte tegen 't lot zich zwijgend. Vriendelijke vloo,
Nietge, mij vond 'k toen, vastgeprikt. En later ook ‘verdadigd’

Mijn wil niet heeft steeds dra tot doen zich. Maar toch stroo
Noch ‘pop’ ik wierd, méér deed 'k dan mijn belagers. 'k Wierd gegadigd
Prompt in de Letteren te zijn, te blijven goede Boó

Die durend onderzoekt en meedeelt. Geestlijk veel cadeau
Direkt of indirekt blijf 'k geven, zonder quid pro quo.
Ook in dit late tijdperk sta 'k nog ganschlijk onbeschadigd.

MCXIII.

(Herinnering aan Jacques Perk. 10 Juni 1937.)

Jacques, zes-en-vijftig jaar geleên Ge ontsliept. Met bloote beenen
Stondt ge iedren dag in 't water en vingt vischjes. Hooploos leek
Uwer nog vage Psyche 't heele leven, daar u bleek
De effene jonkvrouw niet te willen nemen. Lang thans henen

Gij zelf zijt en ook zij, met beider zoo verschillend meenen
In 't matelooze Al-Eeuwge, waar 'k toen zelf reeds vaak naar keek
Als eenzaam menschje, kalm-ontroerd. 'k Ging niet wanhopig-bleek
Lijk doen ‘poëten’ om uw tragisch sterven bitter weenen, -

Neen, 'k redde trouw uw werk, gescholden door de jaren henen
Over mijn zuiver zorgen, door onnoozlen. 'k Werd nooit week
Daar 'k sterk-standvastig doen bleef, telkens kalm beschenen

Door 't licht des Geestes, die staeg wil, dat ik in deze streek
Kleine, mijn plicht blijf doen, zoodat ik door geen dwaasheid breek
Van wie nadrukklijk babblen zullen óók wen 'k ben verdwenen.

Twee jeugdige dichters door Dr. Willem Kloos.

(G. Kamphuis. Aardsch Seizoen. - Uitgeversmaat- schappij Holland, Amsterdam 1937.
Ruurd Elzer. Verren. - 1936. C.A.J. van Dishoeck, Bussum).

Na mijn thans reeds bijna zestig jaren in mij voortbestaan hebbende, dus met mij meëgeborene en in mij voortduren blijvende, maar mij eerst op mijn 17e jaar eenigermate bewust gewordene en sinds dien tijd langzaam-aan versterkte dieppsychische belangstelling voor en neiging tot de waarachtige Dichtkunst - mijn geregeld-voortgezette velerhande studiën dienden er o.a. toe om haar te versterken, want er een heelemaal hekuren grondslag onder te leggen - kan ik thans voor mijzelf met vriendlijk genoegen konstateeren, dat ik dien hyperpsychischen Inwil mijner verste Eigenheid niet vruchteloos heb besteed.

* * *

Och, ik voelde mij in den eersten aanvang mijner Zelfheid, dus nog vóór mijn 20e jaar en ook nog een groot aantal verdere. jaren lang, hier, in mijn geboorteland, eigenlijk als in een verlatene woestijn leven, waar telkens vreemdsoortige wezens rondzwierven en alles poogden te verslinden en dus te verdelgen wat geen banaal-verstandelijk rijmwerk was en dus niet paste bij hun eigen beperkt temperament. Maar, gelukkig voor mij en de zeer weinigen, die het langzamerhand min of meer eens met mij vermochten te worden, bleken mijn psychische vermogens en ook mijn lichamelijke constitutie flink en robust in elkaër te zitten, zoodat ik

tegenwoordig op mijn vrij hoogen en volkomen bezadigden leeftijd mij nog volkomen weet te gedragen, dus ook naar buiten voor te doen, alsof ik pas de helft van mijn tegenwoordigen leeftijd had bereikt.

En ik zeg dit volstrekt niet uit kleine zelfingenomenheid, want deze heeft nooit in mij bestaan, maar, och, nu ik toch eenmaal bestemd ben gebleken om, zooals ik zelf mag zijn, op de Aarde te komen en daar te blijven, en er altijd mijn persoonlijke best te doen, zooals ik dan ook gedurig met mijn diepste inwendigste krachten deed en doe, nu gaat eindlijk mijn meer zakelijke uiterlijke helft, die zich vroeger, omdat zij niet begrepen werd, en dus dikwijls heel gek door anderen werd behandeld en voorgesteld, tot haar zelf-onderzoek reeds aangevuurd voelde, nu gaat, zeg ik, mijn altijd scherpziend geestlijk oog zich nog meer geregeld van zelf tot haar meer gewone Zelfheid richten en blijft zij dus haar eigene Buitenzijndheid, haar geestlijke nl. óók kalm-objektief bezien!

Die buitenhelft van mij, die in verste instantie natuurlijk ook uit haar innerlijksten Geest stamt, maar koeler-verstandelijk dan deze is, vraagt zich tegenwoordig veel meer dan vroeger af, of tegelijk met haar ook mijn Binnenwezen eens zal vergaan. En dan krijgt zij als antwoord van binnen uit: ‘Mij, die achter jou wegschuil, is dat goed.’ Ik kan mij een bestaan zonder jou, hoor ik mijn Geest zeggen, niet goed voorstellen. Want als ik, na mijn scheiding van jou, alleen overblijf als Gedachte, dan word ik weer persoonlijk wezenloos één met het Eene, dat alles draagt. En ik voel dus, dat het dan geen zin heeft om te zeggen, dat ik zelf nog bestaan wil, als jij, de voortbrenger van mijn Bewustzijn, nergens meer aanwezig bent, want als mijn sekundaire Bij-essentie hebt opgehouden te leven of, juister uitgedrukt, een Eenheid te zijn.

Zóó spreekt mijn diepere Geest, of wat ik zoo noem, hoe langer hoe duidelijker tot mij, zoodra ik hem ondervragen ga in mijn tegenwoordige gesteldheid, maar nu mijn Aardschheid nog met haar te zamen is, doet onze wederzijdsche vereeniging nog al haar best om te doen datgene wat haar opgelegd schijnt te zijn en blijf ik dus werken voor het welzijn der Nederlandsche Letteren.

En zoo las ik dan ook nu weer in deze maand een paar dicht-bundels, over welke ik hier het een en ander meedeelen zal zooals

ik dit thans reeds meer dan een halve eeuw lang, en dit niet zonder succes, ben blijven doen over andere boeken of kwestie's.

Want sinds mijn allereerst diep-geestlijk benul, dus, kan ik zeggen, sinds mijn ige jaar, heb ik mij geïnteresseerd voor wat andren op het papier brachten, omdat ik in dienzelfden tijd begonnen ben, heelemaal spontaan, dus zonder aanzetting daartoe van andren, over de Letteren te denken, zooals ik dan ook reeds vroeg besloten had er in te gaan studeeren en hen dus als mijn lievelingsvak te kiezen. Och, ik weet stellig, dat ik na een korter of langer aantal jaren niet meer als verganklijk bewoner dezer Aarde zal bestaan, zooals dat met iedere Individualiteit hier ook eens gebeuren moet. En in het allerverste Achterdeel mijner binnenste psychische, essentieel-geestlijke Wezendheid, dat ik als jongmensch reeds soms op eens gewaar ben begonnen te worden, maar dat zich in de laatste jaren, getuige in 't bijzonder mijn gestadig zich voortzettende ‘Binnengedadhten’, hoe langer hoe veelvuldiger krachtig omhoog blijft dringen, stel ik mij tevreden met of, juister uitgedrukt, berust ik volkomen in het eindlijk geheel ophouden mijner menschlijke Individualiteit. Want naar de Eeuwige, dus tijdlooze en hypergeestlijke Levens- en Wereldessentie terug te keeren, wanneer ik op 't allerlaatst als levende dus werkende persoonlijkheid niets meer waard ben geworden, lijkt mij geen verschrikking, maar een hemelsch-zalige verrukkelijke Rust, zooals mijn Eigenste Eigenheid óók rust had, voordat zij, door toevallige omstandigheden, op de Aarde verrees en sindsdien als ‘Willem Kloos’ bleef bestaan.

Maar, zoolang als ik hier voortleven blijf als intelligente en voelende Wezendheid, blijkt mijn Binnenst zich te interesseeren voor het juist begrijpen, dus het goede verstaan van alle soorten van letterkunde, maar inzonderheid voor dat der Dichtkunst, en voor alles wat daarmede in verband gebracht kan worden, en hoop ik dus, ja, durf ik vertrouwen dat ik dit streven zal kunnen voortzetten, heel onbevooroordeeld weg, totdat ik niet meer hier aanwezig ben, en dan vermoedelijk zelf niet meer besta.

En zoo ben ik thans ook weer belang gaan stellen - het is mijn levenstaak, want ligt in mijn macht - in de twee hierboven vermelde bundels van Kamphuis en Ruurd Elzer.

Ik ben (in tegenstelling, meen ik, met anderen) altijd minder

blijven geven, als kritikus, om de menschen, die verzen schreven, dan om hun werk, die verzen zelve, want al voel ik mij, als ieder, door menschen soms aangetrokken of onwillekeurig afgestooten en liet ik mij dus wel eens door hen bezoeken, of vermeed ik hen voortaan, hun dichtwerk bleef toch altijd de hoofdzaak voor mij. Want ik mag mij gelukkig, van kleinen jongen reeds, verheugen in het bezit van den logisch-vasten gemoedsaard, die karakter wordt genoemd. En nu ik wel niet meer piep-jong ben, maar toch over mijn eigne uitingskracht, tot mijn genoegen, de volle beschikking heb behouden, en ook mijn Geest steeds zichzelf meer bevroedend is geworden, nu voel en denk en wil ik dus nog in rustige aansluiting bij al het vroegere. Want zonder eenige zelfinbeelding, kan ik zeggen, dat die Geest steeds goedig maar nooit zwak en wel diepst-in degelijk maar nooit droog-koel saai, neen, psychisch gevarieerd is gebleven.

Gelukkig ben ik nog gezond van lichaam en ziel, en wel omdat ik uit drie oude, fatsoenlijk-burgerlijke familie's stam, nl. een Kennemersche en een Duitsche en voor een derde deel door mijn moederlijke grootmoeder heen, ook uit een Fransche, welke driezijdige oorsprong mij gelukkig ook tegenwoordig nog in staat blijft stellen om vele dingen ruimer te zien en te begrijpen dan vooral vroeger de Hollanders van volstrekt hollandsche afkomst bleken te kunnen doen.

En daardoor ben ik, voor al het andere, er op aangelegd om de Dichtkunst te blijven beoefenen, die al de onderling nog al verschillende kwaliteiten van die drie volkeren noodig heeft, wil zij niet eng-nationaal maar universeel zijn.

Om wat andere menschen mij reëel aandoen of -deden of mij aan te doen wenschten alleen, b.v. door op een indiepst zonderlinge wijze tegen mij te gaan spreken, heb ik nooit diepstinwendig lang blijven geven, en ik werd er zelfs ondanks mijn steeds inwendig emotioneel temperament slechts hoogst zelden uiterlijk toornig over, omdat ik mij van zelf dus onbewust steeds in acht genomen heb reeds, toen ik nog een schrale en tamelijk teêre, want inwendig en uitwendig weinig gespierde kleine jongen was. Maar als ik in mijn solied-intiem zelfgevoel door anderen dom gekweld was geworden, stoof en stuif ik nog een enklen keer soms heftig op in schijnbaar-kalme want diepst-in

onstuimige woorden, die 'k nog nooit verloochende, maar op verzoek van sommigen soms later weggenomen heb. Doch over 't geheel, want diepst-in ben 'k en blijf 'k dezelfde mensch. Ik wist steeds wat ik zeide en deed en kan het algeheel verdedigen waar 't wordt noodig, daar ik streng-koel elk ding wat ik vroeger deed of zeide, rechtvaardigen kan met mijn gelaten-wetend fijn verstand. En dus als knaap reeds voelde ik soms dat ik was een Zijndheid in mijn werk uit een heel andre Zijnssfeer van waaruit mijn Ikheid wordt bestuurd. En daarom zag 'k me in jeugdigen dwazen overmoed, soms als een God in 't Binnenst van mijn Wezen, wat natuurlijkerwijs het nimmer buitengewoonheid duldende Holland later een dwaasheid vond want een lyrische pedanterie van een kwajongen, wien men dit gaarne vergaf. En men had, ook heel nuchter gezien, daarin gelijk. Want ik heb psychisch meer gezien en beter en langer bereikt dan de menschen, die mij aanvielen en weerleggen en kleineeren wilden. Maar ik ben door mijn eindelijk succes niet ijdel geworden en om hoogmoed van andren ik glimlach, omdat ik weet, dat wij allen niets zijn dan instrumenten van het eeuwige Raadsel, dat mij in stand blijkt te willen houden tot in dezen tijd.

Ik heb altijd als volkomen eerlijk en fijnspeurend mensch niet alleen tegenover mijzelf, maar ook tegenover anderen gestaan. en daar, schoon alle andere dingen in dit leven mij ook sterk interesseeren, en ik er mij dus levenslang gedurende langeren of korteren tijd op toe ben blijven leggen, houdt mij méér dan al het overige, de dichtkunst bezig en dus krachtens mijn gever-seerdheid in deze kan ik thans het hier volgende als blijvende waarheid verzekeren, dat de twee versbundels, wier titels ik aan het hoofd van dit opstel plaatste, zeer de moeite waard zijn om gelezen te worden. Zij roepen tenminste in mijzelf, niet door hun inhoud, neen, alleen door hun vlotte levendige stelmanier, de herinnering een beetje in mij terug aan den beminnelijken want psychisch-eerlijken en scherpzinnigen maar helaas te vroeg weggeganen De Génestet. Ik weet niet of zij belangrijke dichters van blijvende waarde zullen kunnen worden, maar als zij doorzetten zal, dit vermoed ik, het geval kunnen zijn. Want beide jonge dichters blijken, door hun verzen, iets van de voor stervers onbenaderbare diepste Diepte van het leven aan te voelen, zooals

dit in zijn tijd ook de al te vroeg heengegane auteur der Leekedichtjes te doen wist en de vraag is dus slechts, of zij die stemming zullen kunnen bestendigen in de grootere kracht en de meer volmaakte schoonheid van latere verzen, of dat dit nu nog eenigszins vage aanvoelen door den altijd vloeien blijvenden stroom der daaglijksche geschiedingen zal worden weggespoeld.

Halfbewust voelde ik zelf reeds als jonge jongen, dat dit ook zoo bij mij zou moeten zijn als ik mij in het gewone leven mengde en mijn in moeilijke levensmomenten dikwijls praktisch geblekene innerlijkste Wilskracht wist zich toen rustig-energisch maar altijd 'fatsoenlijk' blijvend, langzaam-aan door alle mij in den weg staande belemmeringen heen te slaan, want ik begreep, dat ik mij alleen door alle hinderpalen heen zou kunnen werken, als ik onwendbaar bleef gehoorzamen aan het allerbeste deel van mijn persoonlijken Geest, dus aan mijn ziel. En ik zeg dus dezen jongelieden, als welbejaarde natuurlijk, maar nog geenszins versletene dus verstompte oude: Er blijkt aanleg in u beiden te zitten, want ingenium en een aangename vaardigheid in het rijmen over uw eigen Binnendingen, dus houdt maar vast aan u zelf, dus aan uw verste en mooiste Binnenkracht, dan zullen er, naar ik vermoeden durf, Dichters uit u kunnen groeien in vroegere of latere jaren, die het waard zijn om waarachtig zóó te worden genoemd. Want gij toont door deze verzen, in uw allerbinnenste Psyche den aanleg er toe te bezitten: gij stooft geen oude kostjes op in vloeiende maat en rijm, zooals men vóór het jaar 1880 veelal de gewoonte had om hier te doen, neen, gij wilt iets van uw eigen Inzijn geven dat aan geen ander eigenlijk behoort en weet dat in verschillende plaatsen uwer bundels reeds te bereiken op een meevoelbare wijs.

Ik zal eindigen met uit elk dezer nieuw aangekomene jongeren iets te citeeren.

Ten eerste dan Ruurd Elzer. Op bladzij XI van zijn bundel laat hij het volgende kwatrijn zien:

> De waterval baant zelf den weg
> Dien zij verkozen heeft te gaan.
> Zoo baant de sterke zich den eigen weg
> En duldt geen hindernissen in zijn baan.

Toen ik bezig was Elzer's boek aandachtig te lezen, hield ik een oogenblik plots bij dit vers op, omdat de overtuiging in mijn hersens rees: 't is of Elzer hier spontaan je eigen leven heeft geschilderd, en je persoonlijken aard zonder toch iets van je te weten. Want jouw leven is ook begonnen met een waterval te zijn, wat je dichtwerk tenminste betreft. Maar al dadelijk ont-moette ik steile en naar ik mij in mijn toenmalige kleinheid verbeeldde, onoverkomelijk-hooge rotsblokken, die mij beletten in het eerste oogenblik om verder te gaan. Doch de met mij mee-geborene stuwing van boven en van binnen uit ging daardoor niet ophouden, neen, wist zich een weg te blijven banen door en soms over die psychische rotsen die zich allersoliedste literatoren waanden te wezen, maar steevast op hun eigen voetstuk staan bleven heen. 0, mijn jeugd is ook in schrijversopzicht allermoeilijkst geweest. Maar dit ligt nu gelukkig allemaal achter mij, want in 1885 bracht ik De Nieuwe Gids tot stand.

En thans nog een paar woorden over Kamphuis. Ik kan mij in dit opzicht een beetje vergissen misschien, maar hij lijkt mij een paar jaar ouder dan Elzer te zijn. Hij spreekt in zijn verzen hier en daar over ‘God’ en ‘Jezus’, zonder hun namen, dus niet alsof hij een predikant ware geweest, die zijn lezers onderrichten wil, naar den voorgrond te brengen. En dit laatste, nl. dat hij dit *niet* doet, vind ik voortreffelijk. Want een Dichter mag in zijn verzen alleen stellige, religieuse termen gebruiken, wanneer hij tegelijkertijd door het timbre dier verzen den lezer weet te doen voelen, dat hij die uitdrukkingen waarlijk diepst-in meent, zooals onze groote zeventiende-eeuwer Jerernias de Decker dit in zijn waarlijk treffend werk zoo dikwijls heeft weten te doen.

In tegenstelling met hem, telkens die kerkelijke woorden in zijn verzen te pas te brengen, zooals enkele Vóórtachtigers dat gedaan hebben, zonder daaronderdoor er veel voor te voelen, zet verzen onverbiddelijk den schijn bij van niets anders te wezen als rijmend preekstoel-gepraat, wat mij als naieve jongen reeds, als ik zulke verzen las, tegen de borst stuiten ging.

Een mooi christlijk vers van dezen nieuwen Dichter vind ik dit:

Veronica's Doek.

Dit hoofd. bloedrig bezweet en vuil,
de starend-groote schrik der oogen
en stekels scheurend in het hooge
Voorhoofd, verminkt door schram en buil.
Geen deernis en geen mededoogen,
afschuw van zooveel walglijk leed Is in het neerslaan onzer oogen.

Maar God, waarom voor hem zoo wreed,
terwijl met ons Gij waart bewogen?

Doch geen, die uw geheimen weet
dan dat: Gij zijt met ons bewogen.

Dit modern-godsdienstige gedicht, want de poëet neemt niet meer zwijgend-aanbiddend de gewone voorstelling aan, maar begint zich van binnen uit een vraag te stellen over de redelijkheid van wat hij gelooft, want hij wil buitendien begrijpen, dit gedicht, zeg ik, trof mij zeer. En het riep ook weer de herinnering aan den goeden De Génestet in mij terug, ofschoon ik daarom nog volstrekt niet aanneem dat Kamphuis hem las.

Ik eindig hier, maar beveel gaarne beide jonge Dichters in de attentie der lezers aan.

Maandelijksch overzicht
Letterkundige notities.

Ruimte en tijd.

Ruimte en tijd zijn de twee begrippen, die de menschheid sinds haar eerste denken het meest hebben gehanteerd.

De mensch leeft nu eenmaal in ruimte en tijd, - maar wat *is* ruimte, wat *is* tijd.... bestaan ruimte en tijd onafhankelijk van ons, of.... schept de mensch ze, omdat het leven hem anders onmogelijk zou zijn?....

Vragen, waarop nooit een antwoord komen zal.... en die zich toch aan ons opdringen met onweerstaanbare kracht.

De tijd.... wat is het geheim van den tijd?

Tegenwoordig is het vraagstuk van den 'meervoudigen tijd' druk aan de orde. Bestaat er een tijd voor u, voor mij en een tijd 'an sich'?.... is de tijd altijd even lang?

Ligt, voor de individuën, hun leven reeds, gedurende de toekomst, kant en klaar, dus geheel compleet?.... als een volkomen gereed zijnde film, - die bewijst, dat er geen tijd bestaat, doch slechts een eeuwig Nu? doch die, omdat de mensch er anders niet tegen kan, langzaam, geleidelijk, dus 'in den tijd' wordt afgedraaid?....

Men komt tot deze veronderstelling vanwege de profetiën, die, gedurende de geschiedenis der wereld, dikwijls met onfeilbare juistheid werden gedaan; hetgeen onweersprekelijk zou bewijzen wat wij hierboven zeiden en dat de voorspellers, met een op zichzelf ook weer zeer merkwaardige clairvoyance, een verder stukje van de film hebben gezien dan aan de 'gewone' menschen mogelijk is.

(Of.... kan het ook anders zijn, namelijk zóó: volgens de wet

van oorzaak en gevolg moeten de dingen noodzakelijkerwijze gebeuren, zooals zij gebeuren. En misschien heeft de voorspeller de mysterieuse macht om bliksemsnel verschillende gevolgen over te slaan, om te komen tot een feit, dat logisch moet plaats hebben, doch nog lang niet aan de orde is!)

En even onzeker als wij zijn omtrent het begrip tijd, zijn wij dat omtrent het begrip ruimte.

Ja, de mensch leeft in den tijd, kan niet anders leven dan in den tijd. Hij groeit op van kind tot man, hij heeft tijd noodig om adem te halen, om zijn voedsel te verteren, om rijk te worden, om arm te worden, om ziek te worden en weer te genezen; hij berekent de baan van de aarde om de zon, ziet de seizoenen wisselen en aanschouwt het verschil tusschen dag en nacht.... maar of er een absolute tijd bestaat, een tijd buiten hem om, een tijd, die zonder hem, op zichzelf noodig is, - dat weet hij niet. Hij kan het bevroeden, hij kan het voor zeker aannemen, omdat het hoogst waarschijnlijk is.... maar *weten* doet hij het niet.

En het is evenzoo met de ruimte.

In den loop der eeuwen hebben wij zeer veel omtrent de ruimte ‘geweten’. Zij was zoo.... en zoo.... en zoo. Vele theorieën zijn omtrent haar uitgesproken, die dan weer door wijzeren werden weg geredeneerd. De allernieuwste opvatting, door Einstein gelanceerd, is deze:

De ruimte is onbegrensd, maar niet oneindig.

Op het eerste gezicht lijkt deze uitspraak een *contradictio in terminis.* Toch is zij dit niet, als men de glasheldere uitlegging leest, welke Mr. Dr. G. van den Bergh geeft in zijn prachtig en leerrijk boek: *Aarde en wereld in ruimte en tijd* (uitgave: N.V. Querido's Uitg.-Maatschappij, Amsterdam).

Er zijn over dit boeiende onderwerp in den laatsten tijd zeer vele boeken verschenen (van jeans, van Eddington, van Prof. Papp o.a.) ook in Nederland, maar geen enkele der schrijvers, hoe knap en vol verdienste zij overigens zijn, heeft het aangedurfd of aangekund om een nadere verklaring te geven van Einstein's bedoeling. Zij namen zijn theorie aan zonder bedenking, alsof iedereen het er vanzelf mee eens moest zijn en ook de vertalers der buitenlandsche boeken gaven zich nooit de moeite een poging ter verheldering te doen.

Dr. v.d. Bergh evenwel voelt, (en hij erkent ruiterlijk, dat Einstein's formuleering van het belangwekkendste probleem, dat ooit de geesten der menschen bezig hield, lijnrecht indruischt tegen alles wat de menschheid tot dusver als waarheid heeft geloofd en dus als waarheid heeft aangenomen), dat de leek *ébahi* tegen deze oplossing van Einstein staat aan te kijken en hij doet een zeer waardeerbare poging om ons omtrent Einstein's bedoelingen beter in te lichten. En ofschoon hij waarschuwt, dat hij niet alles uitleggen kan aan den doorsnee-lezer, omdat men, om Einstein's leer volledig te begrijpen, goed op de hoogte moet zijn der hoogere wiskunde, slaagt hij er toch in een zeer duidelijk beeld te geven van de geheimzinnige uitspraak:

De ruimte is onbegrensd, maar niet oneindig.

Het uitgangspunt van Einstein is, dat hij de ruimte als een bolvorm beschouwt.

Indien wij deze opvatting aannemen, dan, zegt Dr. van den Bergh, kunnen wij ons voorstellen, dat, als bijvoorbeeld een vlieg over een voetbal loopt, hij aldoor kan voortwandelen zonder ooit een grens te vinden. De ruimte is dus ‘onbegrensd’.

Maar de ruimte is niet oneindig. Neen, want zij is een bolvorm. En hiermede is Einstein's theorie uiteengezet.

Maar....

Onderzoekingen hebben aangetoond, dat het heelal zich uitzet; (de sterrenstelsels schuiven steeds verder uit elkaar), maar, vraagt een nuchter mensch, *waarin* zet de ruimte zich uit, als de ruimte een bolvorm is en daarbuiten dus niets bestaat? (want de ruimte is immers alles?). Een oneindige ruimte is voor onzen geest zeer moeilijk te bevatten, maar ons verstand weigert eenvoudig een *eindige* ruimte aan te nemen.

Wanneer Einstein en consorten spraken van ‘ons heelal’, ‘ons sterrenstelsel’ of iets dergelijks, dan zouden wij met hem kunnen meegaan in de theorie van den bolvorm. Maar als zij spreken van ruimte, van ‘space’, dus van alles wat er bestaat, - hoe, waarin kan deze bolvorm zich dan met mogelijkheid uitzetten?

Men zegt, dat Einstein bezig is een beetje terug te komen van zijn stoutmoedige beweringen. Ook *hij* weet het dus niet? ook in zijn vasten geest fluctueert het weten dus tusschen zekerheid en onzekerheid? Moet ook *hij* ten slotte erkennen, waarmee alle

geleerden eindigen (ook Dr. v.d. Bergh en dat maakt hem betrouwbaar en sympathiek)
Ignoramus. Ignorabimus....?

* * *

Zelden lazen wij een zoo leerzaam en aangenaam inlichtend boek over de interessantste topics, die er bestaan, als het bovengenoemde werk van Dr. v.d. Bergh.

Er zijn, zegt hij, vele boeken verschenen over dit onderwerp, maar zij zijn allen te moeilijk. En dit is ook zoo. Men moet uit zichzelf al vrij veel weten om alles gauw en goed te kunnen begrijpen. De heer Van den Bergh neemt aan, dat hij spreekt tot een publiek, dat over deze dingen niets of bijna niets op school heeft geleerd en geduldig en zéér duidelijk legt hij de spectraalanalyse uit, en de berekening van Paschen, en het verschil tusschen de Juliaansche en de Gregoriaansche tijdrekening, en vertelt hij ons van de planeten en de maan, van de zonnevlekken en de wisseling der seizoenen.... en onthult hij ons het 'begin' en de geleidelijke evolutie van alles wat er bestaat.

Wie er prijs op stelt zich wat meer te ontwikkelen, wie niet dwaas genoeg wil zijn om tevreden te wezen met aan te nemen, dat alles, wat wij waarnemen, vanzelf is ontstaan of aan een toeval te danken is, voor wien de verklaring: 'een komeet is een ster met een staart' beslist onvoldoende is, - hij leze en herleze het boek van Dr. van den Bergh met aandacht en belangstelling. Het is ongeloofelijk wat hij er 'vanzelf' uit leeren zal. Wie zijn gedachten houdt bij deze lectuur, strijkt ongemerkt een schat van kennis op en vele vragen, die hij zichzelf wel eens heeft gesteld, vinden hier een verrassend antwoord.

Zelden zijn wij een boek tegengekomen, dat in zoo groote mate geeft wat het belooft, *(has there ever been such value f or money?)* want het werk is ook voortreffelijk uitgegeven met mooien druk op uitstekend papier, vele illustraties en sterken, soberen band), en wij kunnen ons voorstellen hoe welkom het moet wezen als cadeau voor vele weetgierigen (die er zeker 800/o meer dan vroeger bestaan). Dr. van den Bergh maakt zich nergens 'met een jantje van Leiden' af; hij gaat diep op het te behandelen onderwerp in

en bekijkt het van alle kanten. (Apropos, kent hij de verklaring omtrent de zonnevlekken van John Elliot Emerson, die wil, dat zij het gevolg zijn van 'periodiek binnendringende groote stukken 'wereldijs' en verdwijnen als dit ijs gesmolten is?) Wat de heer Van den Bergh zegt omtrent leven in het heelal heeft onze volkomen instemming. Ook Professor Papp zeide reeds: Is het aannemelijk, dat onze aarde, die kleiner is dan een zandkorreltje in het heelal, de eenige plek zou zijn waar leven bestaat? en de heer Van den Bergh spreekt als zijn meening uit:

'.... ik kan noch wil aanvaarden, dat een Heelal met trillioenen zonnen de omgeving zou vormen voor één Aarde met leven en redelijke wezens. Ik geloof in het bestaan van millioenen werelden met leven, ten dele veel hooger ontwikkeld leven, - omdat het tegendeel voor mij absurd zou zijn.'

Maar wij moeten natuurlijk niet gelooven, dat al dit leven *gelijk* aan het leven op Aarde zal zijn! Want daartoe zouden alle planeten in het heelal volkomen identiek aan *o ize* wereld moeten zijn, met andere woorden, in precies denzelfden toestand moeten verkeeren als onze aarde. En onze conditie is volstrekt niet overeenkomstig met die der andere planeten. Om bij ons eigen zonnestelsel te blijven: Mars is b.v. veel ouder dan onze aarde en heeft misschien leven *gehad;* Venus is daarentegen veel jonger en moet misschien *nog leven krijgen;* Saturnus is waarschijnlijk nog niet vast; op Pluto zal het zoo koud zijn, dat *menschen* er niet kunnen bestaan.

Doch wij staan in deze geheel aan de zijde van Dr. van denl Bergh en zijn het volstrekt oneens met James jeans, waar hij verkondigt, dat zijns inziens het leven een uitzondering is en wellicht zelfs een *ziekte* van onze planeet.

Een eigenaardige ziekte, die zèlf ziekten heeft.... en is dan ook ons psychisch leven een ziekte of mogelijk wel een krank-zinnigheid van den wereldgeest? Waar komt dan volgens jeans onze rede, ons begrip, ons besef vandaan?

Maar jeans, hoe kundig hij ook mag zijn en hoeveel kennis hij ons heeft bijgebracht en hoe populair hij door zijn geschriften geworden is, vergaloppeert zich wel eens, b.v. dáar, waar hij *mir nichts dir nichts* beweert, dat alle zodiacale teekens naar dieren zijn genoemd, terwijl men toch heusch geen astronoom behoeft te wezen om wel eens gehoord te hebben van den Schutter, den

Waterman, de Tweelingen, de Maagd. Zulk een *slip o f the tongue* is ons van een geleerde als James jeans absoluut onbegrijpelijk.

Neen, dan gaan wij veiliger aan de hand van Dr. v.d. Bergh, die het eene wonder na het andere voor onze verbaasde oogen onthult en die niet rust vóor hij door voorbeelden en omschrijvingen ons inzicht heeft verhelderd, onze kennis vermeerderd heeft. Zijn werk heeft thans reeds een tweeden druk, - moge nog menige herdruk er van volgen, ten bewijze, dat ook het Nederlandsche volk er tuk op is zich beter te ontwikkelen. Dr. v.d. Bergh is door en door modern; hij houdt ons niet aan het lijntje met à-peu-près, hij brengt ons op de hoogte van de allernieuwste wetenschappelijke onderzoekingen, uitvindingen en ontdekkingen en tegelijk schrijft hij 'in zulk een klare en simpele wijs als kinderen verstaan.' En daarom, publiek, schaf u dit boek aan en houd het dicht in uw buurt; door de lectuur ondervindt ge een zuiver geestelijk genot; en bovendien hebt ge nog het groote nut ervan, dat, als ge eens hoort spreken over 'de aberratie van het licht', de 'schijngestalten van de maan'. de 'planetoiden', de 'cepheiden', de 'interferometer', de 'hoeveelheid materie in het heelal', de 'praecessie der nachteveningspunten', de 'parataxis der sterren', de samenstelling der atomen, en ge hebt het niet precies meer in uw hoofd, gij dadelijk dit boek te voorschijn halen kunt om het even op te zoeken.

Een zeer, zeer gelukkige uitgave en die waarschijnlijk wel het succes zal hebben, dat er met alle redelijkheid van mag, worden verwacht.

N.G.

Liefste en trouwste V. - Ja, tóch wil ik U danken voor dezen gebenedijden Zondag. Hetgeen U in Uw brief schrijft, is waar. En zóó komt dus weer de eerste zegen van U....

Met onveranderlijke en innige gevoelens van diepe erkente-lijkheid,

Uwe

J.K.-R. v. s.

Buitenlandsch overzicht door Maurits Wagenvoort.

Van een vluchtig uitstapje naar en door een gedeelte van de ‘Bolsjewistisch’-genoemde Russische landen, bekend onder de geheimzinnige letters ‘U.S.S.R.’, is een Nederlandsch predikant, klaarblijkelijk lichtelijk over den pal van het gezond verstand gekomen, teruggekeerd, en heeft in een brochure beweerd: ‘ik zie wat in Rusland’! Zoo zien de reizigers in de woestijn lieflijke palmlandschappen aan vlhheiende wateren en, als zij dieper in ‘het land van de dorst’ doordringen, dan blijkt het gezicht een bedriegelijke luchtspiegeling te zijn geweest. In verband hiermee het juiste gezegde van Francois Mauriac in zijn onlangs verschenen ‘Journal’, naar aanleiding dier brave, van een Russische reis terugkomende lieden, die beweren ‘wat gezien’ te hebben: ‘tous les voyageurs nous ont décus: ils n'ont rien vu ou, plutót, ils n'ont fait que voir; ils nous rapportent des apparences; ils n'ont rien connu du dedans.’

Wat moet zelfs onze ‘dominé’ echter wel denken van een land, van een volk geregeerd door een aan een vreeselijke ziekte van onuitstaanbare pijnen lijdenden despoot, Stalin, door wien en door wiens naaste omgeving het als zoo machtig en sterk geroemde leger, onder een voorgeven, dat door niemand kan worden gecontroleerd, door een vonnis van zijn voornaamste leiders wordt beroofd? De predikant beweert, en de andere aangebrande idealisten, die in Duitschland wel eens ‘edel-communisten’ worden geroemd, beweren, dat zij in de ‘U.S.S.R.’ ‘wat’ zien. Maar zij zien nièt wat voor alle anderen duidelijk en waarneembaar is: de machts-dwingelandij en de wreedheid van de groep Moscovitische heerschers met den zieken Stalin aan het hoofd, wier regeeringssystemen hun fellen vijand, buiten het bereik hunner machtswellust, Trotski, doet juichen, dat dit het begin van het einde is. Deze

Moscovitische regeeringshoofden beweren wel, dat de ter dood gebrachte officieren het plan hadden gesmeed om ten koste van Bessarabië, dat door hen in toekomstige verkwanseling zou worden afgestaan aan een ‘vreemde mogendheid’, dus de Soviët-Unie in geval van oorlog zouden verraden, doch voor zooveel er in de Ruslanden van een publieke opinie sprake kan zijn, deze wordt vooraf in de dagbladen des lands bekokstoofd. De buitenlandsche pers heeft echter een beteren kijk op dit zoogenaamde verraad en ziet duidelijk, dat er, zooals trouwens, gegeven de aard van het volk, in het bestuur des lands evenveel rottigs is als ten tijde van het Czaristisch bewind. Met niet minder wreede dwingelandij er bij.

Zullen wij dan wenschen, dat de ‘Soviët’-landen, hoe dan ook. terugkeeren tot een heerschappij als die hun bolsjewistische geweldenaars in misdaad en bloed hebben gesmoord? Zooals Rusland thans door de hoog opdeinende golven der steeds met een nieuwen wereldoorlog dreigende algemeene politiek vààrt, zij 't ook met een lek geworden regeeringsschip, is het voor allen, die hun koelen en beredeneerden levenskijk nog hebben weten te bewaren, een nuttige les wat het beteekent als een volk zich dermate heeft ‘vrij’ gevochten, dat het, behalve over zijn adem en zijn zweet, vast ligt in de banden zijner overheid. Echter, welk nut heeft zulk een les voor de overige volken? Op zijn best het nut van een verfrisschenden wind op een heeten zomerdag. Van evenveel, misschien nog grooter belang voor de overige wereld is wat er gebeurt in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. Daar heerscht sedert eenigen tijd een economische burgeroorlog, gelukkig met minder opoffering van menschenlevens dan de staatkundige burgeroorlog in Spanje. Hoewel deze laatste voor een belangrijk deel, door de overtalrijke strijders van alle nationaliteiten aan beide zijden, geen burgeroorlog meer is. Maar een communistische burgeroorlog is die in N.-Amerika. Het gaat er om een revolutie in het economische bestel dier staten. Het is waar, dat ook in dat zoogenaamde ‘Land der Vrijheid’ in de bejegening van de arbeiders der reusachtige industriebedrijven, doch ook in den landbouw, nog wantoestanden heerschen, welke enkele Europeesche volken reeds sinds jaren door de wetgeving onmogelijk hadden gemaakt. In die groote industrieën, dan hier, dan daar, dan in dit bedrijf, dan in dat, ook in die, als bijvoorbeeld, de nijverheidsinstellingen van Ford, welke

door de leiders werden beschreven als het Paradijs in de industrieën langs den loopenden band, komen werkstakingen voor van tientallen duizenden arbeiders op wacht tegen honderdtallen ingeslopen werkwilligen, daar buiten door de stakers belegerd, doch door vliegmachines van voedsel voorzien. Of de stakers nemen eenvoudig bezit van de fabrieken - diefstal in gemeenschap dus, waartegen de overheid machteloos staat door het groote getal der 'dieven' - het systeem der 'sit-down'-staking, dat bezig is de Europeesche proletarische werklieden voor zich te winnen omdat, wààr ook, de regeering er niet tegen kan optreden, indien zij niet van wreede en bloedige bestrijding wil gebruik maken. Het ergste daarbij is, dat de leiders, ofschoon die nog steeds voortgaan te doen alsof de stakers gehoorzaam onder hun parool staan, weinig of geen invloed meer bezitten en er op vele plaatsen tegelijk en in onderscheiden industrieën, vaak zonder ernstige reden van de zijde der werkgevers, stakingen uitbreken, waarvoor zij niet verantwoordelijk zijn. De tegenwoordige geniale President der 'Staten', Franklin Roosevelt, tracht ook in dezen chaos eenige orde op te roepen, doch evenals in zijn voorgestelde saneering van het Hoog-gerecht in zijn landen, wordt hij daarbij tegengewerkt door politieke vijanden en belanghebbenden. In een artikel, dat dit staatshoofd in de voornaamste bladen der wereldpers publiceerde, ten onzent in het 'Algemeen Handelsblad' gelezen, zegt hij: 'De overgroote meerderheid van het volk der Vereenigde Staten verdient haar dagelijksch brood met arbeid in den landbouw en in de industrie. Een derde deel der bevolking komt nog voedsel tekort, is slecht gekleed en is gehuisvest in krotwoningen, den mensch onwaardig. Het grootste gedeelte van ons volk begint zich ongeduldig te toonen tegenover het handjevol lieden, die beweren dat de welvaart is teruggekeerd, dat de bonen hoog genoeg zijn, dat de prijzen der landbouwproducten te hoog zijn en dat de regeering met vacantie zou kunnen gaan.'

En verder: 'Het Amerikaansche volk, dat over zooveel natuurlijke rijkdommen beschikt en over zooveel practischen zin en vernuft, moet in staat zijn om aan alle mannen en vrouwen een behoorlijk loon en dagelijksch werk te verzekeren. Een democra-tische staat, die een hoogen graad van beschaving heeft bereikt, kan door niets den slavenarbeid van millioenen kinderen op een

leeftijd, dat zij naar school gaan rechtvaardigen, evenmin als de voortdurende daling der bonen en de aanhoudende verhooging van de werktijden. Helaas vinden wij nog in onzen tijd die onrechtvaardige verschijnselen in de Vereenigde Staten van Amerika....'

'Verlichte ondernemers ontkennen thans niet meer, dat de strijd tegen de concurrentie niet mag leiden tot een verlaging van het materieele peil van de werknemers, want zulk een verlaging heeft tenslotte onvermijdelijk haar reactie ten aanzien van de winsten.'

'Om deze reden geven de meest verwoede individualisten toe, dat de regeering het recht moet hebben controle uit te oefenen op de bonen, de werktijden, den kinderarbeid en het gebruik maken van ongeorganiseerde arbeiders.'

Het blijkt dus, dat zelfs dit staatshoofd, de man die er naar tracht van zijn regeeringsperiode een tijdperk te maken van heil-zame economische hervormingen, waaraan zijn veelgeroemd land zoozeer behoefte heeft, erkent, dat voor een groot deel de arbeiders recht hebben zich tegen de bestaande arbeidssystemen te verzetten, al zal hij dan hun optreden en doen ter verbetering er van niet goedkeuren. Er is sprake, bij werkgevers en werknemers tot verbetering te geraken door 'collectieve vertegenwoordiging' van beide groepen in het beheer der huishouding van het bedrijf. Maar hoe moet zulk een vertegenwoordiging van beide groepen worden geschakeerd? Die er tegen zijn moeten wel is waar voornamelijk worden gezocht in de egoistisch geneigde werkgevers, van ouds vijanden van alle georganiseerde vakvereenigingen, maar ook dat deel der jonge, communistisch-gezinde werklieden is er tegen, dat nog niet aan vaktucht is gewend. Het is duidelijk, dat deze economische burgeroorlog in de Vereenigde Staten zoomin het eind ziet als de oorlogstoestanden in het jammerlijke Spanje.

Hoe gevaarlijk jonge, onervaren communisten zijn voor de zaak, die zij meenen te dienen, is pas weêr gebleken met betrekking tot het bombardement van het Duitsche oorlogsschip 'Deutschland', in de Spaansche wateren. Hun tuchtelooze geestdrift voor de 'ronde' Valenciaansche regeering heeft het Duitsche volk het leven van dertig schepelingen gekost, behalve de gewonden, en de Westersche volken dichter bij den afgrond van een nieuwen oorlog gebracht dan tot nu het geval was. Misschien was dit laatste hun verachtelijk doel. Gelukkig is het mislukt. De Engelsche en

Fransche staatslieden, minister Eden in het bijzonder, wegen met de leidende mannen van Duitschland en Italië een Europeeschen oorlog tegen den vrede als op een goudschaaltje af, en de balans daalt dan steeds naar den vrede. Het is niet met woorden te zeggen welken dienst zij der menschheid daarmee betoonen. Hier mag dan niet worden nagelaten te erkennen, dat ook door de mannen, die het ‘Derde Rijk’ van Duitschland besturen, den leiders in Engeland en Frankrijk een lofwaardige politieke meegaandheid is getoond. De ‘non-interventie’-beweging na den aanval dier Spaansche communistische vliegers op de ‘Deutschland’, was het grootste mislukkingsgevaar. Doch de jongste berichten geven te kennen, dat de beide verontwaardigde regeeringen, die van Duitschland en van Italië, welke twee één lijn trekken, welke men dan ‘de as van Berlijn naar Rome’ noemt, ook voortaan deel zullen blijven nemen aan de werkzaamheden van genoemde commissie, van welke zij dreigden zich te zullen afscheiden. Wat men noemt ‘een pak van het hart’, vooral van ‘mister’ Eden, den Britschen minister van Buitenlandsche Zaken. En die zoogenaamde ‘burgeroorlog’ in Spanje zet dan zijn noodlottige vernieling van een belangrijk deel van het oude en zoo schoone land voort: de Basken geven Bilbao op, trekken zich terug, doch ook dit noordelijk deel van Spanje zal eerlang een bouwval zijn. De mannen der verdediging tegen de ‘rechtschen’, 't zij dan dat hun doel - en dit was toch wel eerbiedwekkend in zekeren zin - is, wat zij de toekomstige onafhankelijkheid van hun vaderland dachten, 't zij dat zij, zooals die van Valencia, zich tooien met leuzen van een denkbeeldige vrijheid, zooals thans de gelukkige burgers der Bolsjewistische republieken genieten, of, erger, zich vastklemmen aan de regeeringsbaantjes, welke zij in hun democratisch-genoemde loopbaan op de ruggen der goedgeloovigen voor zich hebben weten te bereiken, die ontzettende oorlog wordt een sleur van bloed, jammer, ondergang van duizenden, van heel hun roemrijk maar altijd zoo slecht geregeerd vaderland van eertijds. Dadelijk na het bombardement van de ‘Deutschland’ heeft dit oorlogsschip op zijn beurt het zeestadje Almeria gedeeltelijk platgeschoten, en, als dit niet het geluk, voor dit geval een geluk, had bezeten, dat het grootste deel zijner pauperbevolking in berggrotten woont, dan zouden de burgerslachtoffers waarschijnlijk tienmaal talrijker zijn geweest.

Zoo was dan de achterlijkheid der levensomstandigheden der armste bevolking van Spanje een zegen voor de anderen. De burgeroorlog in Spanje? Waarschijnlijk heeft de oud-politicus Zamora gelijk, als hij zegt: 'Het einde der operaties zal niet het einde van het Spaansche drama beteekenen. Als de rechtschen de overhand be-houden, zullen de Requêtes zich tegen de Phalangisten keeren; als de linkschen winnen zal de strijd niet achterwege blijven tusschen de communisten, die in dienst van Moskou staan, en de anarcho-syndicalisten. De overwinning van geen. der partijen zal pacificatie brengen. Ik zie het einde der slachting niet.'

Toen 'kameraad' L. Blum in Frankrijk als 'ministre-président' zou optreden van het ioie ministerie sedert het ontstaan der Republiek, zoodat de levensduur van elk gemiddeld op acht maanden werd berekend, heeft de schrijver dezer bladen, die waardeering gevoelt voor zijn Joodsche landgenooten, ofschoon hij hun niet gunt, dat hun uiterlijk en hun doen te sterk herinneren, dat hun verre of nabije voorvaderen in het aan de 'golven ontwoekerde land' aan de Noordzee niet geboren waren, zich onderstaan den 'L' van diens voornaam als de beginletter van 'Levie' te duiden, hoewel de minister zich naar Joodsche gewoonte een aan den kalender der Christelijke heiligen ontleenden 'L'-naam had gegeven. Voorts stond de nieuwe 'ministre-président' in de dagbladen afgebeeld met een absoluut-vulgairen schaterlach om den zinnelijken mond, welke de hem omringende dagbladreporters met verbazing, ja met ontsteltenis sloeg. De schrijver werd daarover gekapitteld door een voornaam Joodsch lezer van den 'N.G.', die hem beschuldigde van anti-Joodsche gevoelens. Waarschijnlijk was deze lezer onbekend met de studie, welke door dezelfde pen vijfen-dertig jaar geleden werd geschreven over de 'Salonicensische Jodengemeente', opgenomen in zijn boek 'Van Madrid naar Teheran'. De geest dezer studie was dermate Judophiel, dat hem spoedig een schrijven bereikte uit Weenen om, in het belang der Joden in Oostenrijk en op den Balkan, het auteursrecht er van te koopen. Neen, deze schrijver is geen vijand van de Nederlandsche Joden. Hij acht hun Nederlandsch verleden hoog, gevoelt sympathie voor hun familieleven, eerbied voor vele uitingen van hun geest. Wil dit zeggen, dat hij al deze gevoelens óók koestert voor de Joden elders, ook voor dier politiek en maatschappelijk streven in

richtingen, welke hij schadelijk vindt en waarvan hij zich afwendt? Maar nu dan ‘kameraad’ L. Blum een vol jaar - denk toch eens aan dit lange tijdsbestek voor een Fransch ministerie!! - een vól jaar ‘ministre-président’ is geweest,*) nu wil hij wel erkennen, dat deze Joodsche staatsman in dit tijdsverloop blijken heeft ge-geven regeeringsgaven te bezitten, niet zoozeer omdat hij te kampen had tegen een oppositie van zijn politieke vijanden, doch ook jegens dezen heeft hij zich met eenig beleid gedragen, maar omdat zijn ergste tegenstanders, tegenwerkers althans, juist zijn vuurroode partijgenooten waren, mannen in den trant van den leider van het Fransche vakverbond, Jouhaux, die zich niet ontzag openlijk mee te deelen, dat indien het ministrie-Blum door politieke tegenstanders ten val werd gebracht, het Vakverbond, d.w.z. hij en zijn medebestuurders, wat indertijd wijlen Troelstra noemde ‘zouden grijpen naar de macht’. ‘Het tijdperk’, zei hij, ‘van de politiek is voorbij. Het land moet geregeerd worden in wettige democratie en het Vakverbond heeft het recht op economisch terrein namens de meerderheid van de burgers, welke het vertegenwoordigt, te regeeren. Het heeft hiertoe het recht, doch wil dit recht niet uit-oefenen om in de plaats van de wettige regeering te treden. Evenwel zal het vakverbond de sociale hervormingen doen eerbiedigen in het belang van de arbeiders.’

Jouhaux heeft, ontsteld van de verontwaardiging, welke op deze verklaring in binnen- en buitenland werd uitgesproken, deze stoute bewering later verzacht tot wat meer nadenken dan waarover de verhitte hersenen der politieke leiders beschikken, en moeten erken-nen, dat overal het getij voor de dictatuur aan het verloopen is. Het Fransche volk, hoe gemakkelijk het zich gewoonlijk ook laat inpalmen, staat toch gemeenlijk in nadenken veel hooger dan de onwetende massa in Rusland, in de dagen dat daar de Bolsjewistische denkbeelden tot de dronkenschap der overwinning kwamen.

Een vol jaar dan is ‘kameraad’ Blum hoofd der republikeinsche regeering in Frankrijk, en men moet erkennen, dat een deel zijner regeeringsmaatregelen, ondanks de ongewilde tegenwerking van jouhaux en diens volgelingen, die het hunne deden om de wereld-tentoonstelling te Parijs te saboteeren, den afstand, welke er steeds

*) Maar kort na zijn jubileum zeeg zijn ministerie ineen als een ballonnetje, door een speldeprik getroffen.

moet bestaan tusschen een wel overleggende regeering en een dolle, scheldende, dreigende en onwetende menigte eêr door hem verlengd is dan verkort.

Van ‘kameraad’ Blum naar ‘kameraad’ Adolf Hitler is de afstand lang niet zoo groot als men geneigd is te denken. Maar diens oordeel is in het algemeen aanmerkelijk klaarder en juister en, schepper van het ‘Derde Rijk’, zal de Duitsche toekomst een onvergankelijke faam voor hem bewaren. Wie herinnert zich niet de blijde begoocheling der menschheid, toen het in I9I9 tot vrede kwam? Duitschland werd door de overwinnaars volkomen machteloos gemaakt. Zij, die eindelijk weer geloofden, dat men na een vierjarige nachtmerrie was ontwaakt voor een gelukkigen morgenstond, meenden, dat, nu het kort geleden zoo verschrikkelijk geachte Duitsche Keizerrijk, algemeen gevreesd als de bietebauw door kleine kinderen, tegen den grond lag: verzwakt, bloedeloos, verarmd, ontwapend: zijn vloot in een Britsche haven, zijn leger vernietigd en verrevolutionneerd, zijn vestingen aan den Rijn bouwvallen, machtige landstreken er van losgerukt, wie dacht toen niet, dat de overige groote mogendheden, gedwongen door haar volken, zouden streven om vrijwillig óók zoo zwak te worden, zoo machteloos als Duitschland door de overwinnaars was gemaakt, opdat voortaan een tijdperk van duurzamen vrede kon worden ingeluid, dus langzaam aan zouden ontwapenen. De jongste geschiedenis heeft ons geleerd, dat het tegenovergestelde zou volgen: een tot algemeene krankzinnigheid opgevoerde bewapening der volken, bij dit neergeworpen Duitschland. En Adolf Hitler zei het nu terecht op een groot nationaal-socialistisch congres in Regensburg: dat Duitschland van heden opnieuw als de bietebauw in de nachtmerrie van kinderen is geworden, door de alleenige schuld der overige groote mogendheden. ‘Eenige jaren geleden was Duitschland ontwapend’, zei hij. ‘De andere mogendheden zouden gemakkelijk hebben kunnen profiteeren van de weldaden der ontwapening. Zij hebben zich daarvan geen rekenschap gegeven. Thans merken zij dat Duitschland herbewapend is.’

En zoo is het. Wanneer dan de schuld van dit ontstellende, dit ontmoedigende feit niet ligt bij de regeerders, aan wie, wààr ligt de schuld dan? En het antwoord kan slechts zijn: aan het algemeenheerschende egoïsme en bij de volken-zelf.

Feiten en fantasieën (dames-rubriek).
Mevrouw de Staël in haar leven en werk.
(Vervolg en slot van blz. 487.)

Toen Germaine Necker op den leeftijd was gekomen om te worden uitgehuwelijkt, was het, ondanks het groote aantal dergenen, die naar haar hand dongen, niet gemakkelijk de passende partij voor haar te vinden. Zij wilde Frankrijk niet verlaten; haar moeder, een ijverige Protestante, wilde, dat haar dochter iemand van haar eigen godsdienst trouwde. Baron de Staël leek de persoon-lijkheid, die aan alle voorwaarden voldeed. Hij was van hooge geboorte, had een goed en loyaal karakter, aangename manieren en een groote bewondering voor het jonge meisje. De Koning van Zweden, Gustaaf III, begunstigde in hooge mate zijn plannen en beloofde hem voor vele jaren de positie van ambassadeur in Frankrijk, omdat hij wist, dat mademoiselle Necker niet gaarne Parijs vreliet en de heer de Staël beloofde haar, dat hij haar nooit tegen haar wil zou dwingen zich in Zweden te vestigen.

Dit waren de redenen, welke het meisje noopten haar hand te schenken aan een vreemdeling, die vele jaren ouder was dan zij en die weinig voorkeuren voor verschillende dingen met haar gemeen had.

De verbintenis bleef ietwat koel van beide kanten en zelfs verwijderde madame de Staël zich eenigen tijd van hem met de kinderen, maar toen de heer de Staël, oud en ziek, behoefte aan haar zorgen had, keerde zij weer tot hem terug.

Zij vestigden zich in Zwitserland, dicht bij het verblijf van haar vader, totdat, zeer kort daarop, de heer de Staël overleed.

Madame de Staël was bij uitstek een teedere moeder, evenals

zij altijd een teedere dochter is geweest; maar zij was van oordeel (zooals zij het reeds in *Delphine* heeft uitgedrukt), dat:

> ....les démonstrations passionnées ne valaient rien pour l'enfance, et que la bonté et la justice lui convenaient mieux.

Haar liefde voor haar kinderen was niet blind, maar stond altijd onder het beheer van het gezonde verstand; en zij bezat een zekere 'pudeur maternelle', die haar belette over alle mogelijke onderwerpen met haar oudsten zoon Auguste te spreken. Zij kende volkomen goed de fouten en gebreken harer kinderen en vergoelijkte ze geenszins, doch strafte ze naar behooren; maar zij ging aangenaam en gemoedelijk met hen om en was, als ze ziek waren, de wanhoop ten prooi.

Toen eens haar zesjarig dochtertje, op een reis naar Frankfort, ziek werd, schreef zij:

> Que deviendrait une mère, qui craint pour son enfant, sans la prière? Cette situation ferait découvrir la religion, si jamais personne ne vous en avait parlé.

Het succes harer kinderen bij de studie, het genoegen, dat zij smaakten bij lectuur of sport en spel, verheugde haar innig; en een harer grootste verdrietelijkheden tijdens haar verbanning was de vrees, dat de kinderen zouden lijden door het niet meer in hun eigen vaderland vertoeven.

Waarheid, oprechtheid vond zij een der eerste voorwaarden in de opvoeding en zij ging volstrekt natuurlijk met hen om; niet uit de hoogte, maar ook niet te kinderachtig; zij sloeg de ontwikkeling hunner karakters gade met verteedering en nieuwsgierigheid en bestudeerde ze met de meeste belangstelling. Zij leidde hun opvoeding met vaste hand en liet haar wil nooit door hen overwinnen en achtte vertrouwen en gehoorzaamheid tot de eerste plichten der kinderen te behooren. Zij was rustig en evenwichtig in haar pedagogische taak en haar kinderen hadden liefde, maar ook achting en ontzag voor haar.

Zijzelve heeft haar kinderen vele lessen gegeven en zij was zoo

verstandig hen altijd vrij te laten in hun spelen en ze niet te willen regelen.

Haar dochter leek in vele opzichten op haar, maar zij moedigde het meisje nooit aan in haar voetstappen te treden. Zij waarschuwde haar er altijd tegen niet haar moeder te willen imiteeren en niet ambitieus te zijn en niet naar beroemdheid te streven. Zij hield niet van ‘een copie van zichzelve’, zeide zij:

> Les échos m'ennuient. J'ai assez de moi en moi, en ik hoor liever een andere stem dan voortdurend mijn eigene.

Voor haar zonen bezat zij de eerzucht, dat zij zich een naam en positie in de wereld zouden verwerven.

Haar oudste zoon kreeg al spoedig een goede betrekking te Parijs, waarna zij hem steeds bleef steunen met haar belangstellende brieven.

Haar dochter trouwde den hertog de Broglie en men krijgt een goed idee over de verstandhouding van mevrouw de Staël en haar kinderen als men het volgende schrijven leest:

> Ma mère, schrijft madame de Broglie, attachait une grande importance à notre bonheur, dans notre enfance, et prenait une part sensible aux chagrins de notre âge. Elle avait quelquefois des conversations d'égal à égal avec moi à l'âge de douze ans et rien ne peut donner une idée de la joie qu'on éprouvait quand on avait passé une demi heure d'intimité avec elle. On sentait une vie nouvelle, on était placé plus haut, et cela donnait du courage pour toutes les études.
> Ses enfants l'ont toujours passionnément aimée. Dès l'âge de cinq ou six ans nous nous disputions pour savoir celui de nous qui l'aimait le plus, et quand elle causait tête à tête avec un de nous, c'était une récompense dont nous étions vivement jaloux. On était heureux de coeur et d'amour-propre auprès d'elle.
> Le dimanche, elle lisait toujours avec nous les sermons de notre grandpère. Elle n'a jamais voulu avoir de gouvernante pour moi, et elle m'a donné des lesons tous les jours,

> méme dans ses plus grands chagrins. Le développement de notre esprit était une jouissance si vive pour elle, qu'il n'était aucune récompense qui put valoir pour nous le spectacle du bonheur qu'on lui donnait.

Eens zeide zij tegen haar zoon Auguste: J'ai besoin de ton approbation; en zij erkende het ruiterlijk als zij zich eens had vergist of als een besluit of oordeel van een harer kinderen haar beter voorkwam dan het hare. Zij zeide eens:

Als jullie iets verkeerds doen, dan spijt mij dat niet alleen voor jullie, maar dan doe ik mijzelf de grootste verwijten. En moest zij hen straffen, dan zei ze soms:

- Ikzelf heb het meeste schuld. Ik had deze fout bij jullie kunnen vookomen, als ik je beter had opgevoed.

En deze woorden, die zij sprak met tranen in de oogen, werkten méér uit dan het sterkste verwijt of de zwaarste straf.

Haar kinderen waren dan ook allen eerlijk, trouw, oprecht en zuiver van ziel.

* * *

In haar levensloop heeft madame de Staël zeer veel vriendschappen gesloten. Haast op het eerste gezicht boezemde zij bij anderen deze gevoelens in en dikwijls was zij verrast door den indruk, dien zij maakte. Zijzelve hield om verschillende redenen van haar kennissen, om hun karakter, om hun begaafdheden, om hun vriendelijkheid, om de attenties, welke men haar bewees. Zij vergat nooit de erkentelijkheid, die zij iemand schuldig was en was eenmaal haar opinie omtrent iemand gevestigd, dan veranderde zij die niet meer.

Zij bestudeerde de personen harer omgeving, maar ook zichzelve en dacht lang over daden en gesprekken na. ‘Elle voyait clair et toujours clair’, zegt madame de Saussure, ‘clair dans l'opinion générale de la société, clair dans les impressions, dans les motifs de chaque individu, clair dans le ceeur de ses amis et de ses proches.’

Mevrouw de Staël heeft een veelbewogen leven gehad, met veel vreugde en veel verdriet; het was, om zoo te zeggen, een drama

vol poëzie. Nooit heeft zij een vriendschapsrelatie willekeurig afgebroken, en deed men haar onrecht aan, zij vergaf dat maar al te graag. Zij was geduldig en verdraagzaam, niet alleen omdat haar natuur zoo was, doch misschien óók wel eenigszins door een soort van superioriteitsgevoel, dat haar *boven* de dingen deed staan.

Typisch is de passage in *Delphine:* waar deze verneemt, dat alle hoop om Léonce te trouwen haar door de perfide madame de Vernon is ontnomen, is het niet over dit mislukte huwelijk, dat zij het meeste verdriet heeft, maar over 'l'amitié trahie'.

En tijdens haar verbanning was het haar grootste angst haar vrienden niet meer te zullen terugzien. Haar vriendschappen waren haar een waarachtige levensnoodzaak, ofschoon zij wel eens wee-moedig zei

Jamais je n'ai été aimé comme j'aime. Ofschoon zij zich hierin vergiste! want weinig menschen zijn zoo vereerd en liefgehad als madame de Staël.

Haar gesprek was altijd interessant. Levendig, afwisselend, geestig, boeiend als een knetterend vuurwerk. En door haar suggestieven geest maakte zij de conversatie van anderen óók tot iets bijzonders.

* * *

Het tweede huwelijk van madame de Staël heeft veler verwondering gewekt.

Een jonge, even begaafde als beschaafde man baarde te Genève veel opzien, doordat zijn wankele gezondheid in zoo groot contrast leek met zijn krachtigen, overheerschenden geest. Wonden, tijdens den Carlistenoorlog in Spanje opgedaan, hadden hem aan den rand van het graf gebracht en hij was sindsdien zwak en lijdende gebleven. Een briefje van madame de Staël had op hem een wonderbare uitwerking. En hij zeide tegen een zijner vrienden:

Je l'aimerai tellement, qu'elle finira par m'épouser.

Madame de Staël verkeerde toentertijd in een zeer gedeprimeerden toestand; zij was nog lang niet heen over het verlies van haar vader en haar 'exil' woog haar zwaar. De toewijding van den jongen man deed haar oneindig veel goed en het leek wel, of haar levensdroom: 'l'amour dans le mariage' zich met hem zou verwerkelijken.

J'ai besoin de tendresse, de bonheur et d'appui, et à un noble caractère, je sacrifierai ma liberté.

Dit ‘noble caractère’ vond zij in den jongen Rocca, èn ‘une tendresse extrème, une constante admiration, des sentiments che-valeresques’.

Bovendien had de jongeman een alleraangenaamste conversatie en gaf zelfs blijk van talent in eenige geschriften; hij bezat een rijke verbeeldingskracht, een fijn-onderscheidend begrip, een gevoeligen humor en gedroeg zich met gratie en geest in den omgang.

Voeg hierbij het ontzettende medelijden, dat mevrouw de Staël met zijn lijden en ongeluk had, en men begrijpt, dat de belangstelling van mevrouw de Staël blijvend in haar was gewekt. En toch, - al leek het bestaan van den jongen Rocca ook uiterst onzeker en scheen zijn leven voortdurend met uitdooving bedreigd, - door het geluk en den steun zijner vrouw richtte het ‘gekrookte riet’ zich op en.... hij heeft zijn echtgenoote zelfs overleefd. Al was het niet lang.

* * *

In gezelschap was madame de Staël altijd een opvallende verschijning. Zij bewoog zich met een opvallende gemakkelijkheid en nam met animo deel aan het gesprek; zij had het talent om met elkeen te converseeren over het onderwerp, dat den ander het meeste belang inboezemde en zij vergat haar eigen aangelegenheden en préoccupaties, om óp te gaan in de dingen, die een ander bezig hielden. En door haar intelligente vragen en de wijze, waarop zij toeluisterde, verhelderde zij de gedachten en de uitingen van dengene, die met haar sprak.

Haar vader zeide eens:

Ma fille n'a besoin que dun premier mot. En dit eerste woord sloeg gewoonlijk direct bij haar in en zij borduurde er op voort met veel vivaciteit en vaardigheid.

Doch het was vooral in een dispuut, dat mevrouw de Staël ‘extraordinaire brillante’ was. Zij debatteerde logisch, verstandig, voet bij stuk houdende, zonder bitterheid, zonder boosheid, zonder ironie, zonder arrogance, zonder sarcasme. Zij hield er ook van,

als haar tegenstander haar zijn argumentatie niet spaarde en bekeek graag een zaak grondig en van alle kanten.

* * *

Mevrouw de Staël hield hartstochtelijk veel van haar eigen land; en de eerste maal, dat zij verbannen was (in 1803) deed zij niets anders dan denken aan haar vrienden ‘aan den overkant van den Rijn’. En later, in 1814, toen men haar trachtte te troosten door de inname van Parijs, dat een einde zou maken aan haar verbanning, antwoordde zij: ‘hoe kan men denken, dat mij een vreugde is, wat mij juist de diepste droefheid veroorzaakt.’

Het lot van haar land ging haar ver boven haar eigen. De bezetting van Frankrijk door vreemde legers deed haar ontzettende pijn. En zij zeide: Laat ons eerst aan onze onafhankelijkheid denken, de vrijheid komt later wel. En als er te Coppet bezoekers kwamen, die het plan te kennen gaven zich bij de geallieerden te voegen, zocht zij hen met ernst en kracht daarvan terug te houden.

* * *

Mevrouw de Staël heeft altijd van haar uren een zeer goed gebruik weten te maken. Als zij een plan had, zette zij het ook dóór en noch warmte, noch koude, noch welke weersgesteldheid ook had invloed op haar.

Haar morgens waren aan het regelen harer zaken gewijd; de middagen aan haar werk (in elk harer kamers stond een schrijfbureau, zoodat zij zich dadelijk neerzetten kon voor het opschrijven eener invallende gedachte) en de avonden aan menschen zien, uitgaan naar theater of concert of aan haar correspondentie.

Er heerschte een formeele orde en regelmaat in haar huis; en zoo goed administreerde zij haar fortuin, dat het zich steeds vergrootte gedurende haar leven.

* * *

Zij las veel en vlug en kende, doordat zij haar talen zoo goed meester was, vrijwel de geheele Europeesche letterkunde van dien

tijd. Zij interesseerde zich ook zeer voor de philosophie; zij prefereerde Bacon, die haar ‘le plus inépuisable’ leek.

En als zij literatuur las, dan beviel haar het beste, ‘de echte poëzie, ‘ou il n'était aucune idée.’ (Zeer juist!) Als zij iets moois had ontdekt, had zij de behoefte dit aan al haar vrienden te laten lezen; zij hield veel van Chateaubriand's René en van sommige lyrische gedichten van Lord Byron.

Zij hield ook veel van muziek en was zelve een zeer goede musicienne; zij had een klankrijke, veelomvattende stem en haar heele leven is zij blijven studeeren. Echter bevielen haar niet alle muzikale genres. Haydn bijvoorbeeld was haar te verstandelijk, zij eischte uitsluitend een melodieus, harmonisch rhythme.

Van het tooneel hield zij ontzaglijk veel. En ook zelve acteerde zij graag, maar vooral in tragische scènes; ook droeg zij uitstekend voor en stelde een aantal kleine stukken voor dilettanten-tooneel samen, ontleend aan de Bijbelsche geschiedenis of aan de historie. Gespeeld werden o.a. *Agar dans le désert* en *La Sunamite.*

Zij had behoefte aan het gebed; zelve bad zij veel en in haar brieven kwam haast altijd het verzoek voor, te bidden voor haar kinderen en voor haar. In haar laatste levensjaren was Thomas à Kempis' *Imitatio* haar een groote troost.

In haar ziekte, die zou eindigen in den dood, toonde mevrouw de Staël zich geacht, geduldig en dankbaar aan allen, die iets voor haar deden. Zij zag haar einde getroost tegemoet: Mon père m'attend sur l'autre bord, zeide zij. Ook voor het stervensmoment had zij geen vrees

Je cruis savoir, zeide zij, ce que c'est le passage de la vie à la mort, et je suis sure, que la bonté de Dieu nous l'adoucit. Nos idées se troublent et la souffrance n'est pas très vive.

Haar heengaan in 1817 wekte deelneming in geheel Europa; en er zullen weinig schrijfsters zijn, die zoo betreurd werden bij haar verscheiden en gedurende haar leven zóó alom gevierd en geliefd.

Einde.

JEANNE KLOOS-REYNEKB VAN STUWE.

Bibliographie

Mia Bruyn-Ouwehand. *Dokter Heldring's groote conflict.* A.A.M. Stols. Maastricht

Een aangenaam leesbaar, goed geschreven boek, dat ons Indië. wat milieu en landschap, menschen en zaken betreft, uitstekendduidelijk voor oogen stelt. Het conflict van dokter Heldring is het conflict van vele mannen, die, naast de liefde, een beroep, een taak of een voorkeur hebben voor iets, waar de echtgenoote buiten moet blijven staan. Ik herinner hier aan Dickens' vrouw, die haar man verliet, omdat zij niet langer verdragen kon achter te staan bij zijn werk. Ja.... wanneer een meisje in het huwelijk treedt met een man, die een kunstenaar, een geleerde of een wetenschapsmensch is, dan weet zij van te voren, op straffe van de toekomst van haar echtgenoot te vernietigen, zich op het tweede plan dient te moeten houden; en wie dat niet kan, wie er niet tevreden mee is te leven ‘blottie dans la grande ombre’ van haar beroemden gade, die roept de tragedie op, die de ondergang is van liefde en huwelijk.

Met fijnheid, gevoeligheid en intuitief begrip heeft Mia Bruyn deze tragedie uitgebeeld. En, gegeven het karakter van dokter Heldring, is het ‘happy end’ logisch en aannemelijk.

Wanneer wij komen aan het tweede deel van het drama (daar waar Hetty van een anderen man een kind verwacht) worden wij onweerstaanbaar herinnerd aan Gabriele d'Annunzio's *De schuldelooze,* en....

Maar laten wij niet onrechtvaardig zijn. Mia Bruyn zal zich wel niet verbeelden op gelijke hoogte te staan met een d'Annunzio. Laten wij dus maar alleen constateeren, dat deze schrijfster het er op hare wijze heel goed heeft afgebracht, dat zij de werkelijkheid geen geweld heeft aangedaan en dat wij haar verhaal kunnen beschouwen als wezenlijk gebeurd.... geen kleine verdienste waarlijk.

Margot Warnsinck. *Meisjes spelen het klaar.* Joh. E. Kuiper. *Als je maar wilt.* D.A. van Binsbergen. *Naar de Tapajos.* (Geïllustreerd door Hans Borrebach en R. v. Looy. Allen: Gebr. Kluitman, Haarlem.)

Vóór de groote vacantie en voor de groote vacantie komen de verrassingen der Gebr. Kluitman los. Al vele, vele malen heb ik deze firma kunnen roemen en ik blijf er nog steeds gelukkig aanleiding toe vinden. De 'boeken van Kluitman' staan dan ook altijd bovenaan op de verlanglijstjes der jonge leeslustigen.

Meisjes spelen het klaar.... (Apropos, dames, verzin nu s.v.p. eens andere titels dan: *Cootje zet zich schrap, Tanden op elkaar, Puck zet door, Het stuur in handen, Als je maar wilt, Meisjes spelen het klaar,* - die allen al te duidelijk denzelfden inhoud verraden en welke boeken men dus gemakkelijk met elkaar verwisselen kan!) Het is typisch op te merken, dat er, zelfs in kinderboeken, een soort van 'mode' bestaat. Nadat wij te uit en ter na genoten hebben van 'robbedoezen' en 'wilde Jo's' en 'driftkopjes' en 'ontembaren' en 'wildebrassen', bestaat er thans een neiging., in overeenstemming met de tijdsomstandigheden, om bakvisschen aan allerlei beproevingen en moeilijkheden bloot te stellen, die zij dan glorierijk doorstaan. Ook in pedagogisch opzicht is er voor deze moderne keuze van onderwerp zeer veel te zeggen!

Als je maar wilt herinnert mij aan een boek, dat mij in mijn meisjesjaren zeer lief is geweest, n.l. *The daisy-chain* van Charlotte Younge. Deze woorden beduiden niets dan lof voor het boek van Johanna Kuiper.

En dat Margot Warnsinck het métier verstaat, dat weten we wel. De verschillende meisjesfiguren, en vooral Ank. zijn goed geteekend en de familieomstandigheden (zieke vader, zieke moeder, dood van een dezer, verlies van fortuin, - ja, wat zal men anders al verzinnen om den toestand thuis zwaar en ingewikkeld te maken?) zijn niet onnatuurlijk. Een 'echt' boek, zelfs 'knal'!

Voor jongensboeken is het terrein niet zoo eng begrensd, neen, heerlijk ruim en alle mogelijke genres omvattend. Na een boeienden band (ruiters, weg-racend voor een razenden brand) krijgen we een avonturenroman, dien men ademloos van bladzijde tot blad-

zijde volgt. Weg met Aimard, weg met Lucien Biart, weg met Karl Muller, hier hebben we een Nederlandsch auteur, die ons meevoert naar den Tapajos, een der bronrivieren van de Amazone, waarheen een wetenschapelijke expeditie vertrekt, die twee gelukkige Hollandsche jongens mogen vergezellen. Men hoeft echter de lotgevallen niet zelf mee te maken om ze met romantisch pleizier te apprecieeren en we zijn het dan ook volkomen eens met de Amsterdamsche vrouw, moeder en tante, die zei, dat ze van de verhalen meer genoot dan ze gedaan zou hebben als ze al die avonturen zelf had beleefd. D.A. van Binsbergen (een nieuw aangekomene?) heeten we van harte welkom in den kring.

JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE.

H.W. Ponder. *Java's Pracht en Praal.* - Voor Nederland bewerkt door Dr. C.P. Gunning, ingeleid door Z.Exc. Dr. H. Colijn. Amsterdam 1936. Nederlandsche Keurboekerij.

'Dit boek brengt Java werkelijk dichter bij Nederland. Het geeft beschrijvingen, feiten, stemmingsbeelden en historische mededeelingen op een wijze, dat elk eenigszins ontwikkeld Nederlander het gelezene als bijna zelf beleefd of gezien zal vasthouden. Aan scherpe waarneming paart zich bij herhaling gezonde humor. de illustraties zijn goed en, wat bij de snel wisselende toestanden 66k van beteekenis is, het boek verscheen in 1934; het is dus ook "up to date". Kortom het is een boek over Java zooals er tot nog toe geen was; het voorziet - om een gemeenplaats te bezigen - in een werkelijke behoefte. En men dient schrijfster en vertaler beide erkentelijk te zijn voor de moeite die zij zich gaven om in een bestaande leemte te voorzien'.

Aldus Minister Dr. H. Colijn in zijn 'Ter Inleiding' van dit boeiende en met liefde geschreven boek. Inderdaad is Miss Ponder erin geslaagd ons in eenvoudige taal haar indrukken weer te geven, die Java op haar heeft gemaakt. Wij reizen met haar mee in haar auto door de bergen en over de hoogvlakten en luisteren

gretig wanneer zij vertelt over djongos, Chineesche kooplieden, sawa's, wajangpoppen, den Soesoehoenan van Solo, den Pasar Gambir, de suikerplantages en zoovele andere interessante dingen die er op Java te vinden zijn. Dit alles discht Miss Ponder ons smakelijk op, afgewisseld door persoonlijke ervaringen en pittige bijzonderheden. Bovendien is het voor een Hollandsch oor wel heel aangenaam door een Engelsche de goede kolonisatie-hoedanigheden van de Nederlanders te hooren roemen. Haar groote sympathie voor dit eiland en zijn bewoners, gesteund door een soms weldadigen humor, heeft ons een boek geschonken, dat, om in den geest van Minister Colijn te spreken, voorgoed een plaats zal veroveren in het hart van iederen Nederlander.

W.L. Brusse. *Patiënt.* - Rotterdam 1935. W.L. & J. Brusse's Uitgevers-maatschappij N.V.

Een dankbare patiënt vertelt hier van zijn ondervindingen in een groot, openbaar ziekenhuis. Het werd een boeiend relaas van het inzicht, de kundigheid en hulpvaardigheid, die daar van het hoog en laag dienstpersoneel worden vereischt.

Jan Walch. *Kortsluiting.* - Amsterdam 1935. N.V. Em. Querido's Uitgevers-Mij.

Een dol vermakelijke klucht. De geschiedenis van vrijgezel majoor Muys, hoe hij op een buitenlandsche reis plotseling zijn geheugen verliest en op even zonderlinge manier weer terug krijgt. De scène's waarin de majoor zonder geheugen verwikkeld wordt, zijn ook voor de film om van te smullen. Bijzonder geslaagde amusementslectuur die ik gaarne aanbeveel.

Arthur van Schendel. *Een Hollandsch Drama.* - Amsterdam 1935. J.M. Meulenhoff.

Een gevoelig en sober verteld verhaal van soliede burgermans-fatsoen en menschelijke gepredisponeerdheid. Floris is erfelijk

belast. Hij is een dief en weet dit zelf. Hij heeft ontzag voor zijn oom Gerbrand, die weliswaar een nauwen en geringen geestelijken horizon er op na houdt, maar toch een man is van karakter en onvolprezen rechtschapenheid. Wellicht had Floris onder elk ander milieu eveneens een dief geworden.

Het is de groote verdienste van den schrijver dat wij volkomen begrijpen, hoe Floris bijna tot waanzin geraakt en brandstichter wordt, hoofdzakelijk door het zonlooze milieu waarin hij verkeert. Ook Wijntje, zijn meisje, dat hem oprecht lief heeft, kan hem niet voldoende boeien. Vooral het slot van dit Hollandsch Drama is heel suggestief geschreven. Het vertoont den natuurlijken climax van een dramatisch gebeuren.

Persoonlijk boeide mij de auteur van Drogon, Een Zwerver Verliefd, Angiolino en de Lente en Der Liefde Bloesems veel meer. Er was in de romatische periode, zal ik 't maar noemen, van Van Schendel wel eens iets dat naar manier zweemde, maar er was ook en vooral kleur, contrastwerking, melodie, verhaalspanning en innerlijk zielsbewegen. Ook in dit laatste boek van Van Schendel voelt men voldoende aanwezigheid van het gemoed. De strakke schrijfwijze beteekent niet alleen een winst. De taal is valer geworden, het verhaal minder veelzijdig.

De lezer heeft allang begrepen, dat ik dus ook dit boek van Van Schendel waardeer. Met zijn vroegere boeken was ik blij. Zij gaven me iets moois in mijn leven. Maar waardeering voor kunst is lang niet het beste waartoe men kan geraken. Ik zal het dan maar eerlijk zeggen: het deugdelijk werk Een Hollandsch Drama heeft mij niet geboeid. Bij de eerste 150 bladzijden heb ik mij verveeld. En dit is altijd een achteruitgang.

MAX KIJZER.

[De Nieuwe Gids. Jaargang 53. Deel 8.]

Dutch poetry and the romantic revival by Dr. J.A. Russell. VII. The last phase.

There would be general agreement, I think, with the statement that poetical achievement has been sustained in England at a remarkably high level, with little intermission since Spenser's time - and substantially what Spenser had Chaucer had before him. In view of this, it seems an altogether peculiar thing, then, that one of the few periods when the fundamental creative urge did flag a little was midway through that great Romantic age, the nineteenth century. Consider what the position was. Shelley and Keats were both dead, vet in the main still undiscovered. The trend of civilisation was towards materialism and ugliness. Science and rationalism alike grew by leaps and bounds. There was a hardening of the social conventions and a narrowing of the moral code. All these factors were in direct opposition to that idealism - the sult of beauty, imagination, and liberty - which we reckon the verg soul of Romantic poetry. Perhaps it was that never again upon the earth would there be the same powerful and easy flight into the upper air, the same transfiguration of reality by the pure light of imagination, that were so miraculously accomplished in the first flush of the Romantic Revival. At any rate, for the early Victorian age, the poetical taste was distinctly middleclass, pious, sentimental - with such as Mrs. Hemans and Robert Montgomery the leading luminaries.

‘ It was against poetry of this bourgeois, sentimental kind in

Holland,' says Sir Herbert Grierson, 'that a number of young men in the eighties made a vehement protest, declaring that poetry was not sentiment and sermons but art and passion.'[1] England itself, he goes on to state, 'dispeled the influence of this inferior stuff without the necessity of an active crusade and the foundation of such a periodical as *De Nieuwe Gids* to make the appeal effective.' It is all part, apparently, of that wonderful English Tradition in poetry that, almost simultaneously, should arise the two giants of Victorian verse, Tennyson and Browning, so opposite in mind and art but alike in two important respects. 'Each,' declares Jean Stewart, 'is a Romantic of the second generation';[2] and also they both carry on the English tradition of writing each his own type of poetry, undisturbed by new movements and theories, devoid of theory themselves. Later came the need to attempt to solve anew the poetic problem. But by the cunning of their art, displayed in different yet complementary ways, they were for the present amply sufficient.

While, with typical independence, the English poets could go their own way, adopting certain Romantic influences and rejecting others, the continuing life of Dutch poetry was far more preca-riously poised; and, indeed, only a concentrated effort through some consciously formulated ideal could hope to save it. Hence the phenomenon of the 'Beweging van '80', with the origins and first fruits of which I have already tried to deal. Briefly, in this, we seem to have, for the first time since the 'Golden Age' of Vondel and company, an approach to a definite literary 'school'. Yet, after fifty years, when something like a stock-taking can be attempted - when alas! so many of the first great figures have made their last bow and gone their way - we can see that Romantic Brotherhood was never so complete or homogeneous as at one time imagined. Rather than by any single common ideal as by a necessarily transitory bond of sympathy, a community of impulse, must we think of its members bound together. Above all, of course, they were Romantics, for Romanticism is necessary when traditional beliefs become outworn - it is objectionable only when the poet revolts against an attitude which he himself

1) 'Lyrical Poetry from Blake to Hardy', p. 65.
2) 'Poetry in France and England', p. 129.

would admit still to be tenable. But Romanticism also carries within it the seeds of its own dissolution. Only by Romantic poetry - the poetry of the personality - can the new vocabulary be found and the old faith reasserted. But, again, just because it denies, however regretfully, all outside authority, it tends to extreme individualism; the Romantic poet is bound to exploit his personality and make his poetry that of immediate perception. Trusting, however, his emotions rather than his intellect, he is always liable, whatever his theories may be, to exaggerate the importance of his own emotions - though, paradoxically, it is only *by transcending* his own particular emotions that he can progress towards an attitude *generally* acceptable. In a certain sense, I suppose, no poet is ever utterly 'Romantic', since, obviously, Romantic poetry is the result of a poet's struggles against his own Romanticism; like other terms we must take it as a representing a limit, to which actual examples approximate, and the statements which we can make about the hypothetical 'Romantic poet' are never quite true of any individual Romantic.

Of the men of the 'eighties Mr. Spanjaard would use the term 'Individualiteit', and not the more usual 'Individualisme', to describe their most marked characteristic. A little additional emphasis may thus be secured, hut the essential point is not altered - that the movement they sponsored was subjective to a degree. Thinking of the reaction largely as an attack on those successors of Bilderdijk who had abandoned serious work and contented themselves with vague emotion and slovenly expression, Professor Prinsen once went so far as to suggest that 'de eenheid in deze groep was een negatie', and, again: 'Doch in hun eigen aard en persoonlijkheid openbaarde zich al spoedig een groot verschil.'[1)] Fortunately, he did not stop there, but by carrying the discussion to the narrower plane of criticism indicated the new complication that had arisen from the fact that now, for the first time in earnest, 'de kritikus is zelf kunstenaar.' Now criticism is a customary and vital function of literature. Even in the Elizabethan age in England there was a busy, unofficial criticism, and the great era of German literature was inaugurated by the brilliant criticism

1) 'Geïllustreerde Nederlandsche Letterkunde', p. 251.

of Lessing, But Dutch criticism had never succeeded yet in acquiring either sensibility or a standard - Bilderdijk had lived in an age of dogmatic controversy, and on the part of his Calvinistic successors there was singularly little sympathy with poetry. So criticism in Holland sank to a mixture of local patriotism and vague international sentiment, with little relation to the works criticised; and, naturally, something like consternation reigned when at last the men of the 'eighties appeared, ready to set up their new-fangled ‘Autonomie der Schoonheid’ on that most absolute of principles: ‘de schoonheid als criterium bij alle objectieve kritiek.’ Upon the elucidation of this latter doctrine, I fancy, more intellectual energy must have been expended than upon any other within the entire range of Dutch poetry. For long, indeed, the golden key seemed quite lost to students of the theory of aesthetics, and only recently, by a greater concentration of effort than ever, do I seem to find any coming near to surprising this ultimate secret of the new poetics. There is Mr. Robbers, of course, who comes down categorically against the tenability of the doctrine. ‘De waarheid is,’ he says, ‘dat volstrekte objectiviteit in de kunst natuurlijk niet bestaat.’[1)] And Mr. van Leeuwen argues quite as emphatically of today: ‘Van de objectieve kritiek die de Tachtigers eischten, zijn we afgezakt (ik noem dat zoo!) naar het uiterst subjectieve.’[2)] But the finest reading of all, I would say, is that of Mr. Max Kijzer, who expresces his opinion thus: ‘De kunstcritiek, die ik de voorkeur geef, is objectief in haar uitingsdrang en persoonlijke keur.’[3)] It is an implied recognition that, with men so individualistically inclined as these same leading ‘Tachtigers’, there was soon bound to supervene an acute crisis over the principles of criticism to which their finer sensibility to beauty inevitably gave rise. Like almost all good critics they were great imaginative writers themselves. But this very factor proved also their ‘Lorelei’, for while they were lured on by the supreme need of Beauty, and achieved great things on the creative side of Romanticism, they provided but the scantiest vesture of Romantic *criticism* before breaking away and taking

1) ‘De Nederlandsche Litteratuur na 1880’, p. 20.
2) ‘De Nieuwe Gids’, July, 1936.
3) Idem, November, 1936.

their own individual, isolated, and unsystematized routes. They formed no ‘school’ in criticism, as they had done in poetry, in order to grasp the larger significance of their own movement by an analysis of the principles on which its appreciation was founded. It was as though the goud ship ‘Nieuwe Gids’ was rent between the ‘subjectivity’ of Scylla and the ‘objectivity’ of Charybdis and well-nigh foundered at last - at any rate, sending many of its foremost occupants violently overboard, some to the perilous depths of Naturalism, some to the bitter waters of Socialism, and one at least to the mysterious pools of Catholic morality. Perhaps, indeed, there was but one who escaped quite unscathed from the wreek, to go on presenting the new aesthetic principles in their depth and richness of meaning. At least, if we allow that Romantic criticism involves nothing less than a survey of *all* philosophy, then are we bound to admit that alone in the recondite constructions of Willem Kloos was its true culmination ever reached in Holland. The late Mr. Frans Erens once expressed the opinion that Kloos's prose writings transcend - in value as in beauty - his poetry; but, while not agreeing with this, I would go so far as to say that, among the ‘Tachtigers’, only his critical work -his various studies in theoretical poetics - is remarkable enough as to be in itself akin to creation; only with him did Poetry require no other substance than the visions and passions of the individual, clothed in the rhythms and images that were of the very texture of his own mind. Not in any thing like the same triumphant degree did any of his henchmen make the separate life a possibility; for, quite obviously, the aesthetic of neither Verwey, Gorter, or Van Eeden remained pure enough to allow him to effect the divorce between Poetry and Society or between Poetry and Religion. At first their art may appear to have introduced a new, revolutionary factor into the conception of poetry; but, actually, it was only an extreme, though logical, result of Romanticist individualism, of the poet's licence to create his own form, expressive at every turn of his idiosyncrasies. As Mr. Michael Roberts well puts it: ‘Each revolt egainst Romanticism shows no return to an abiding standard, but rather a fresh and more violent assertion of that individualism which is essentially romantic.’[1)]

1) ‘Critique of Poetry’, p. 206.

It is in Verwey above all, I would say, that we sec the Romantic ideal ‘come full circle’, as it were, in this way. His early work is of a pure and unforced Romantic order, placing the stress on energy and freedom and on powerful intensity of emotion. In this enthusiasm he declares:

‘De poëzie komt over me als een droom
Vol sterren en een liefelijke nacht
‘Van duister.’

He accepts the canon complete:

‘Ik ben een dichter en der Schoonheid zoon.’

Spontaneously the lyric measures flow:

‘Mijn ziele is in mijn zangen,
Mijn zang is in mijn ziel:
Mijn lied is 't ziet verlangen,
Dat in mijn harte viel.’

‘Waar de steen is en de zode,
Waar de bloeesem bitter is,
Bracht ik mijn bleeke doode
Met groote droefenis.’

‘De grachten van mijn deftige stad
Zie 'k weer en zie wat 'k ben geweest:
Een knaap, die in het ochtendlicht
Onder de boomen loopt en leest.’

‘Ik zit in November-misten,
Een eenzaam man, -
Zij streepen in lange risten
Mijn venster an.’

Here, indeed, I would say, we have the nearest approach in Dutch to the pure lyricism of Shelley, and I am at one with Dr. Dekker when he declares: ‘Die invloed van Keats en Shelley

is bij geen van die tagtigers so direk as bij Verwey nie.'[1] Into all the possible comparisons and suppositions on which he builds up his case we need not follow him; but, as usual, he does his job thoroughly and well, noting the epic quality imparted by a knowledge of 'Hyperion' to the much-disputed 'Persephone', his translation of the 'Defence of Poetry' and of poems like the 'Hymn to Intellectual Beauty'.

'Laat dan mijn ziel in tot uw ziel en paar
Hen beiden in één smart en éene klacht; -
Opdat ze als tweelings-vlammen in één nacht,
Verborgen brandend, gloren naast elkaar,
In eenen stillen walm en ronden gloed.'

That, we can well agree, is the Shelley of 'Epipsychidon', just as 'Cor Cordium' is impregnated with the Platonic ideas of that same poem:

'Ziel van mijn Ziel! Leven, dat in mij woont,
Veelnamige Mysterie, die ik noem
Mijn Ik, mijn Zelf, mijn Wezen...'
'Daar leeft geen andere God! Gij zijt alleen.'

But occasionally, on application, tbc theory stubbornly refuses to fit. By all the laws of poetry 'De Dood van een jaar' should be an amalgam of Shelley's 'Autumn - A Dirge' and his 'Ode to the West Wind'; unfortunately, it far more recalls Tennyson's 'Death of the Old Year'. Consideration, again, of the sonnet-cycle, 'Van de Liefde die Vriendschap heet', leads him to Shakespeare in general conception; and I think he fails to do justice to the rhapsodical invocations and the airy rhythms of

'Licht mijner ziel! ik zag u steeds van veer.'
'Licht van mijn Liefde, dat nu donker werd,
Daar ge in een mist van tranen altijd weent.'

'Lamp mijner ziel, die me in 't verborgen gloort,
Zoet wonder van 't heelal, dat niemand weet.'

1) 'Die Invloed van Keats en Shelley in Nederland gedurende die Negentiende Eeu', p. 140.

These, to me at any rate, are more Shelley-an echoes than any others in the entire range of the sonnets. Dr. Dekker, too, I think, rather misses the point when he goes out of his way to draw attention to a few odd words of resemblance in ‘The Revolt of Islam’ and ‘Bij den Dood van J.A. Alberdingk Thijm’. When two poems are so utterly different in theme, conception, form, I cannot see that anything of importance is to be gained by arguing from the *particular*. How infinitely more valuable would be his criticism if he could have discovered in Verwey here an actual ‘Adonais’! And would it not have repaid the trouble of going into the whole question of versification and vocabulary, besides merely pointing out the similarity of their views on the relationship of language and art? Also, is there no significance in the adoption of blank verse for both ‘Persephone’ and ‘Demeter’ - as though the faults and immaturities of an ‘Endymion’ were to be blotted out in the assured achievement of a ‘Hyperion’?

Profound, undoubtedly, as was the influence of Shelley and Keats upon Verwey's early work, there is no escaping the fact that he is capable of poetry far below their very poorest level; dull unimaginative stuff, weak, banal, and tawdry by turns. Almost, in fact, there is as much to dismay as to inspire; freedom there is and buoyancy, at the best, hut at the worst - lapses from poetic taste so lamentable in themselves as to be well-nigh unpardonable. It is best, I think, to forget the loose jargon of:

‘Al liepen alle vrouwen nou
Op straat in blauwe japonnen,
Al liepen hun mannen ertusschendoor
In roode pantalonnen.’

And the sheer pedestrianism of:

‘De koopman zit op zijn kantoor en somt
Bij 't walmend licht der lamp de winst van 't jaar.’

‘Zooals ik soms zat in een kerk, de hooge
Vensters behangen met een groene flarde,
Versleten, daar een zilvren dag door sarde;
En in het ruim, de preekstoel uitgebogen.’

Speaking of the change of mind and heart which carried him out of the 'Nieuwe Gids' into his own 'Beweging', Dr. Haantjes expresses himself thus: 'One of these poets, however, Albert Verwey, understood at last that beauty was not everything in life. He understood that being a poet did not necessarily mean abstaining from social and cultural life, but that a higher literary attitude was possible, not based on a merely poetical constitution, but on a poetical *personality*.'[1] In the new, symbolical poetry of Verwey, we see the Romantic still at work. But his gods are no longer Shelley and Keats, but Potgieter and Goethe - perhaps in that order, too, when one considers the sombre moralising of

> 'Hoe vreemd dat we in onze gedachten wonen
> Als in ons huis: wij hooren er omheen
> Den storm, of 't volk dat stormig huilt: een steen
> Rinkelt eens door de ruiten, maar wij toonen.'

Much as he might extoll Spinoza and Goethe, his sentiment remained too simple, too idyllic, for him ever to hope to reassemble their mighty cosmos of philosophy and poetry. Vagueness of thought can never be a substitute for true intellectual force and intense imaginative vision, and I confess I find many of these latter utterances singularly vapid and unconvincing. Is there much more than shallow optimism, I wonder, in this sort of thing:

> 'Ik ben een mensch als gij en heb gevonden
> Dat alles leeft en alles waarde heeft.'

He seems happiest as the artist, interested in the expression of a single mood, and is often at his best when this mood is dramatically conceived (here, again, he seems to follow Tennyson, or perhaps Browning, in the cultivation of the dramatic lyric); his 'Nacht in het Alhambra' is an excellent instance of this. Even here his most intimate note remains an echo of Romantic lyricism. His 'philosophy' never completely succeeds in developing the Romantic view of life; living in an age of Naturalistic novelists and 'Parnassien' rivals, he tries to combine far too many functions

1) 'Contemporary Movements in European Literature', p. 230.

with his own basic lyric impulse. Only if he had possessed a higher order of imaginative power could he have fused such heterogeneous elements. But diversity of aim is his final undoing, in a Romantic sense, for far more of ten are we struck by beauty of technique than by any very deep note of feeling.

In thinking of Verwey's fine early Romanticism, we must be given to wonder that the lyrical afflatus, so potent in his work then, did not seek to express itself in the form of song alone. Only when he is concerned with a single mood and its adequate rendering in word and image and rhythm - and less eager, therefore, to suggest ways of compromising with the age - do we feel that his art is fully consonant with the spirit of Romanticism and of the ‘Nieuwe-Gids-Beweging’. In verses like:

> ‘De warme zon is boven mij,
> Ik wandel in de warme lucht,
> Mijn voeten op de warme wei
> Maken alleen, haast geen gerucht.’
>
> ‘Liefde is meer dan alle dingen
> Die in 't daglicht lokkend staan,
> Liefde is dan de erinneringen
> Meer die schoonst in schemer gaan.’
>
> ‘Schoonheid: droom en klaarheid:
> Waarheid die beide zijt:
> Uw openbaarheid
> Vervult mijn levenstijd.’
>
> ‘Waar in een volk een nieuwe schoonheid blinkt
> Kan zij niet sterven,’

far more than in

> ‘'t Leven is in de Idee: daar staat dat heele
> Stille bestaan dat uit-ons leeft zoo luide
> En 't onberekenbare en onberuide
> Van wisselwerking is door deelen vele.’

and:

‘Bedenk hoe schoon wanneer wij zijn gestorven
De aarde zal zijn die dan naar ons niet vraagt.
Gij weet dat ze altijd eendre vreugden draagt
Als waar wijzelf ons aandeel van verworven’,

he lives today, and it is such verses that will be incorporated finally into the great body of Dutch poetry.

The usual defence of Verwey's poetry is that it is lyrical, and that all poetry should be lyrical, should be as spontaneous as a song. To apply this method without modification, however, would be akin to judging all Dutch poetry by Hooft; it would overlook the definitely intellectual structure of the poetry of Vondel and Kloos - and, indeed, of much of Verwey's own verse. Applied to the work of Herman Gorter it would not be an altogether fatal thing, hut it certainly would cause a wide and serious gap by the omission of that great symbolical and philosophical poem, ‘Mei’. Perhaps I should say ‘masterpiece’, but I shall not try to settle between Mr. AE.W. Timmerman, who says that ‘hoe lang zal het duren voor men “Pan” zal leeren waardeeren als zijn grootste en schoonste werk’,[1] and Mr. Robbers, who is as emphatic that ‘zijn “Mei”, na Vondel m.i. het schoonste gedicht van langen adem, dat de nederlandsche litteratuur heeft voortgebrach, is vol romantiek in iedere denkbare beteekenis.’[2] For the moment it is quite enough that ‘Mei’ should be recognized as the poem by which he came to acquire a foremost position. This it did, of course, by its allegorical attempt to interpret Life and, show, incidentally, what the whole ‘Beweging van Tachtig’ wanted and wherein lay its weakness, if weakness it possessed.

In concentrating on the debt owed by Gorter to Shelley and Keats, Dr. Dekker has rendered a notable service to scholarship - I am almost inclined to rank his analysis of ‘Mei’, indeed, as his penetrating piece of criticism. Here, I do think, he realizes the correct manipulation of the comparative method and achieves a striking success. To begin with, consideration of Gorter obliges him to make but one long sustained comparison with Keats -

1) ‘De Nieuwe Gids’, October, 1927, p. 370.
2) ‘De Nederlandsche Litteratuur na 1880’, p. 35.

it is ‘Mei’, measured poetically and philosophically, against ‘ Endymion’ - while for Shelley, with whom actually he had a much stronger affinity in respect of his social ideals, he localises the general revolutionary outlook to ‘The Revolt of Islam’ and ‘Prometheus Unbound’ and then, through glances at poems of such ethereal colouring as ‘The Skylark’, ‘The Cloud’, ‘The Sensitive Plant’, shows how outward Nature is regarded as a moulding and hallowing power, preparing us thus for Gorter's later vision that would make of his worship of beauty hut an aspect of his worship of freedom, in the light of Socialist formulae.

If, as I have indicated, ‘Mei’, artistically, marks the culminating point reached by Gorter as a ‘Nieuwe Gidser’, it must also be taken as the jumping-off ground for his plunge into Socialism. In that richly-decorated allegory Keats was his most evident precursor in Romanticism, hut, with all its ethereal colouring and musical cadences, it was as yet hut an incomplete expression of the poet's nature. It is the embodiment of the visionary quality of his genius, wrought into imaginative allegory, hut it raises anew the whole conception of his art. There is even a hint of personal disillusionment over the discovery that beauty is pre-sented only as an impalpable dream and not as the glorious vesture which familiar things wear to the imaginative eye. Shelley has come upon him, and he experiences a mood of despondent contemplation of life; so great now is his revolutionary impatience that nothing will satisfy him hut the opening up of a new vision, within or through the old. Henceforth he will seek the beauty, not of repose, hut of energy, for beauty, he had come to see, must be in some degree a negation of fixed form; it must ally itself with freedom and social justice and, indeed, be virtually inseparable from practical helpfulness; the poet's voice must become a prophetic one, uttering, not his own sorrows, hut the woes of all mankind.

It was natural, I suppose, that the Romantic-cum-Socialist poet should look back on the ‘Beweging van Tachtig’ as mere ‘bourgeoiskunst’ and should look forward with avidity to the writing of beautiful romances of revolution, informed by a new and glorious sense of the potentialities of life. Yet, in practice, his

‘apostasy’ did not work out that way at all. Far less, indeed, was changed than might have been expected, for his Socialism, being ethical and emotional in origin, really proceeded from the heart instead of from the Gold logic of the doctrinaire. The truth is, of course, that it was grounded far more than he knew on the realistic side of the Romantic ‘Nieuwe Gids-Beweging’. Never was it possible that he could begin to subordinate his art to Left Wing propaganda, full of the usual cumbrous, semiclassical jargon - ‘zulk een socialistisch dichter is hij zeker niet,’ declares Mr. Robbers with absolute reason. When it came to a question of doctrine he was as much the man of feeling as ever, even to the belief he shared with Shelley, that he was being most practical when he was, in fact, being not a little mystical. And, much as he might wish to repudiate Romanticism, with its antecedents and its posterity, he was far too closely related to it, by temperament and manner, ever to escape its early influences and seek to wrest a meaning from facts by grappling with them at closer quarters than its lyrical flights rightly allow.

If there is anything to regret in Gorter's espousal of the cause of Socialism, it should be the indifference it created in his poetry towards story-interest, which otherwise he seemed not unskilled to excite. On the other hand, it must be allowed that, if the teaching of Socialism exercised its stimulus, it failed to impose its limitations, beyond an occasional too great directness of plea, or crudity of thought or versification. Such an incongruous medley we have in:

> ‘Toen 't avond was,
> de stad blonk flauw als een robijn,
> heb ik het socialisme gekend.’

And in the nature of things nothing could be less Shelley-an than:

> ‘'t Kapitalisme bouwt ons de machines,
> 't Kapitalisme bouwt ons de fabrieken,
> wij bouwen 't kapitaal, 't kapitaal bouwt
> ons werkhuis -’

Yet, there are times when it is this politically intruded note that imparts a certain unique interest to his work. There is both grandeur and simplicity, for instance, in typical lines like:

> ‘Gij weet het, kindren, het was de Commune.
> O zacht klinke de naam zooals een bloem.’

But, impasioned student of Socialism though Gorter became, it cannot be overlooked for long that from the very outset of his career as a poet he had been a close and eager watcher of nature and that traits of natural landscape are for ever flashing upon him with a vivid and penetrating veracity of detail - the cast of his imagination had a natural affinity to his own Dutch landscape, and he had little need to turn, like Potgieter, to Italy for stimulus, or like Verwey to Spain. In the continuel neighbourhood in the actual world of visions long familiar he found ample inspiration. So he sings:

> ‘Mijn kamer is der stilte diepste groef
> 's morgens om vijf uur, als de eerste haan
> nog slaapt. Stil is het vuur van 't lamplicht aan,
> dat goudstralend zich in schemer begroef.’

Or it is:

> ‘De dag gaat open als een gouden roos;
> ik sta aan 't raam en zend mijn adem uit,
> het veld is stil, en nauwlijks één geluid
> breekt naar het koepelblauw bij tusschenpoos.’

And always he keeps the old passion for beauty, if sometimes he does urge it too self-consciously and fails to realize Shelley's mastery of it. The English poet, we can hardly imagine, would have been capable of the inartistic bluntness of

> ‘De schoonheid kan nog niet zijn,
> de arbeiders zijn nog niet sterk genoeg.’

Nor could he ever stumbled along as in:

‘Er gaat een storm naar Eenheid, dat's de Schoonheid,
Er gaat een ontvlamming en dat's de Schoonheid.’

But when his vision is not rendered crude by the imperfect blending of his art and thought, it can dazzle and illuminate. It does so when he apostrophizes:

‘O nu te branden als een enkel licht
In den grooten gloed die naar de Eenheid brandt,
O stil te houden het zuiver gezicht
In den gloedboog die staat boven het land.’

And in:

‘Ik ben dood,
ik ben mij zelf niet meer.
Ik ben Waarheid geworden, bloot
Liefde, en daardoor Muziek teer.’

More and more, of course, the passion for beauty is identified with the passion for freedom. So it is:

‘O Schoonheid gij zijt niets
Dan de wordende Vrijheid.’

Yet, fragmentary though most of this work is, we catch in it from beginning to end the elemental symphonies of ‘Mei’ and ‘Pan’. In the 'eighties ‘een nieuwe lente en een nieuw geluid’ - the spring-time of Romance and the first sounds of reaction; and after it all the avowal of an unshaken faith:

‘Met al mijn bloed heb ik voor u geleefd,
O poëzie.’

‘De Nieuwe-Gids-idee,’ as Mr. Max Kijzer has well said, ‘is geen wijdere dan de kunstzinnige idee van Tachtig.’[1)] That is, its primary concern was not with politics, any more than it was with religion or morals. Gorter's revolt, therefore, against social injustice must have put him permanently outside the inner fold had it not been that the main effect of his seizing upon the

1) ‘De Nieuwe Gids’, December, 1931, p. 617.

doctrines of Marx was actually to foster his bias towards the abstract and leave him more acutely aware of the idealist's impatience of the limitating distinctions of the material world. Not so, however, with a sentimentalist like Frederik van Eeden. At no time did he have such a serene and intuitive sense of beauty that it could not be staled by custom. Far too insistently he harped on the single string of his own emotions, and apparently thought it the poet's ‘mission’ to soothe the sufferings of humanity by the relation of his own.

It was Van Eeden's sad mistake that in all this he believed completely that he was interpreting the mind, the art, and the emancipating vision of Shelley, as expressed in that ‘Bible’ of the 'eighties - ‘The Defence of Poetry’. But Van Eeden interpreted far too literally and exactly. He knew little of the intellectual abstraction of the other, or his personal self-devotion; the ‘egoistic sublime’ in him rendered him incapable of seeing that to Shelley, with his gaze fixed upon the ‘Life of Life’, the individualities of the sense-world became fluent and indistinct. The truth is that his command of the springs of beauty was infinitely less wide, and by his false and foolish notion of ‘ethiek in de kunst’ he plainly revealed himself as no more than ‘a pseudo Shelley’. If the poetry of the English writer stood for anything, it stood for spiritual and artistic freedom, so that eventually the pure defiance of Prometheus resolved itself in a cosmic symphony of love. To religion he was certainly not indifferent, hut he unequivocally refused to make it identical with Christian orthodoxy: following Wordsworth in this, following Keats, following Coleridge, despite the Catholic colouring imparted to ‘The Ancient Marmer’. But Van Eeden had not anything like the same indomitable mental energies as these; and the morbility of his nature contrived to cut him off from immense tracts of rich and vital experience, preparing him, if hut half-consciously, for the confessional and the moral penance demanded in expiation of sins.

In some wars Van Eeden was as fluent a writer as Shelley, hut undoubtedly his boasted versatility ran more to productivity than to depth. Only in his first phase can we say that he held the Romantic devotion to particulars and the Romantic faith in the transforming power of the passion and imagination. There-

after he quickly lost his inspiration and his independente, degrading his art by simulating a morbid sensibility whch had no basis in experience - almost a reversion, in some ways, to the lachrymose sentimentality of Young, Blair, and Feith in the early exaggerated days of Romanticism. Shelley, too, has despondency in plenty, hut even when he faints and fails, when he trembles and expires, he does it so musically and lyrically - it is, in fact. a quite characteristic note of his poetry. The more we read Van Eeden, however, the more does it seem that sadness and disillusionment are all too easily allowed to gain the mastery over his lyric impulse; he shows himself an unequal artist, allowing his principles to harden into dogmas and often merely preaching - or teaching - in prosaic doggerel.

The fine aesthetic ideal of the 'Tachtigers' makes the ultimate failure of Van Eeden all the more disappointing, for it is true that nearly all of what is supreme in his poetry - as also in his prose, of course - was written when he remained with, or near, Kloos and those other contemporaries, of whom his critical judgment led him so far astray. None of these, on the other hand, but has bestowed free and ungrudging praise upon 'Ellen' and his early verse, and if he were a Shelleyan - on somewhat false premises - there was as yet little to throw doubt on the genuineness of his sorrow and longing.. In a poem like 'De Noordewind', for instance, as in Shelley's 'Ode to the West Wind', there is a definite interplay of the abstract and the concrete; ideas take shape in an evershifting train of images - the objects of the external world are valued less for their own loveliness than for what they suggest:

> 'Ik wil ééns vrij zijn, ééns oneindig vrij,
> dat er geen liefde en lachen om mij is,
> geen zoete stem, geen blik van vrienden-oogen,
> geen weekheid en geen weemoed en geen lust.'

Dr. Dekker has been quick to note this trait. 'Nes Shelley,' he says, 'is ook Van Eeden nie in die eerste plek kunstenaar nie.' And again: 'Want 'n digter as Van Eeden word meer deur die gedagte as deur die vorm beïnvloed.' I shali not, however, try

to follow him in finding complete parallels between the two Romantic poets - sometimes a mere word is enough to set our learned friend off, and not always can I agree with this monumental construction. But when I see such lines as:

‘Ik droomde 't Leeven als een groot, groen bosch,
De vogels zweegen en het loof hing stil,
De beeken vloeiden niet, geen windgerucht
Voer door de takken,’

‘O mocht ik bouwen om uw lieve ziel,
Mijn schat! voor altijd een hoog huis van vreede.’

‘God is een God van Lijden, niet van Lust.
Hij is de Smarteman, en wien Hij kust,
Moet bloeden uit veel wonden, diep en wreed,’

‘Maar daar is Lijden schooner dan de Dood,’

‘Al mooye dingen verminderen
   En verlaten mij nu -
Mijn lieve zinne-kinderen
   Haten mij nu,’

I am more aware that the style is subjective - through the poet's interpretation of nature in terms of his own feelings - and Romantic - because of the plaintive, intimate note adopted and the general mistiness of content - than that it is strictly Shelley-an. Indeed, since the ecstasy that quickens these lyrics is not *joy* but sorrow and bitterness, I am as often reminded of Swinburne and Thomson (the second of that ilk). ‘Ellen’ is certainly the greatest of these sustained lyrics of Van Eeden's, and Dr. Dekker does well to compare it in parts with ‘Epipsychidion’, with ‘Julian and Maddalo’, with ‘The Skylark’; yet, in a general direction, it is just here that the two poets exhibit their unlikeness most pointedly. Each finds something amiss in the nature of things, but only Shelley is great enough to persist in an individualist idealism, refusing to accept ordinary human values

or make contact with reality, knowing that in his poetry he is free to refashion the world on the pattern of his dream. But with Van Eeden it is far otherwise. His spirit is still earth-bound enough to demand some final vividnes of vision, and in the absence of that the strains of his music gradually die away; for him this apparently vital new current of poetry leads round to the quiet backwater of the Catholic Church, with its exotic beauty and its heavy atmosphere.

I stop here; though there is no *finis* to art, no end to the poet's endeavour to interpret phenomena to man. But the 'Beweging van Tachtig', as I see it, marks a final stage in the process begun a hundred years earlier, when Holland discovered - or, better perhaps, *revived* - the Romantic viewpoint. To discover, even before the end of the nineteenth century, an unmistakable drift towards altogether new horizons is not a difficult task. Dr. Haantjes, paraphrasing Dirk Coster, may remark off-handedly: 'Before the War we were all romantic.' But to that, in turn, it is easy to rejoin that there are still only romantics - the romance of Adama van Scheltema and Henriette Roland Holst themselves, for example, is Dutch Democracy. But such cloudy considerations cannot be allowed to alter the fact that in the work of the first 'Nieuwe Gidsers' - Kloos, Verwey, Gorter, Van Eeden - we do witness the gradual and, I think, final subsidence of that great and indubitably Romantic wave which had traversed the century - and more. Now, it seems, we are faced with the dislimning of the special ideals, hopes, dreams, illusions which had inspired the many tones and moods of their poetry; and with this change of theme and tone we must also note a change in the form, the technique.

The spirit of the poetry of the 'Tachtigers' was romantic through and through. Against the existing fashion, it sought along the dangerous road; it tended, undoubtedly, to stress certain aspects of creation to the detriment of others; it mistrusted restraint and order: it valued intensity of experience for its own sake. These are the essential features of all Romantic art; and the qualities and defects common to it are but the natural result of a new-found freedom and indiscipline. Beyond this it seems futile to pursue resemblances between particular poets, to go on

attributing a common purpose to such marked individualists: even in the alluring 'eighties, let us not forget, such skilled and sympathetic versifiers as Hélène Swarth and Louis Couperus preferred to keep alongside, without actually being drawn into the ‘movement’ (to use a hackneyed term, with all its regrettable associations). In each case the development of life was bound to lead to a poetical impasse. ‘Pure poetry,’ thus, wilted in Kloos himself to some extent when his mind was confronted at last with the insolubility of life's problems. He did not surrender, of course, for at heart he is a metaphysical poet, inspired at once by his vivid sense of life and nature and by the interpretation of their interrelation, derived on the one hand from experience and on the other from his reading of the great philosophical systems of the world; instead, he sought escape, not like others into the morass of sentimentality into which Romanticism was slipping or into the materialism of the age, but through a sort of tentative Classicism back to the serenity and sanity of the Greek spirit. Additionally, Kloos and Gorter raise the problem of how far a poet's opinions, political or philosophical, must be understood before his poetry can be fully enjoyed. In Van Eeden, obviously, it was the preponderance of the religious element that caused the breakdown. I do not know that he ever found any considerable connection between poetry and religion - rather was it that, failing to do so, he reversed Matthew Arnold's notion of poetry as in some sense a substitute for religion and made religion a substitute for poetry.

From the fact that the ‘Nieuwe Gids’ Romantic poets failed to settle the paramount problem - the relation of art to life - it might be thought that the end had been lamentable. Nothing could be further from the truth. Only, indeed, if the aestheticism of Kloos and his fellows in the 'eighties had been a pose could that have happened. But, as we know, it was a very definite Movement - created as well as planned. And its greatest vindication was just this - that it did not quickly peter out in such ‘decadence’ as surrounded the compilers of the ‘Yellow Book’ a decade later. In the France of the period, it is admitted, realism and naturalism could, for the most part, be looked on as ‘degenerate romanticism’. But in Holland, it can be stated emphatically,

few of the grosser products of Naturalism came to fruition; the early violences of Emants and Van Deyssel, we can now plainly see, were precisely the kind of excesses to be expected of strong Romantic natures; intense and suffering spirits they were - now like Zola, now like Baudelaire - but experience of life never filled them with such horror and disgust that they could not exploit it in a creative way - otherwise it could never have been said of Van Deyssel that ‘he has written critiques of Zola which are like lyric-prose songs’. The sentiments of Naturalism, of course, are long out of fashion, in any case; but, likewise, must we recognize that the great collective impulse known as Romanticism has given place to new mottoes and tendencies, differing considerably one from another. Once more we stand at a transition-stage in movement of the poetical mind; and if poetry has not followed religion into bankduptcy there is no gainsaying the fact that both it and the criticism of poetry have in recent years fallen upon sophistication - we quarrel about everything save poetry, and then, not about its substance, but about some accident of it. At present our poets seem divided between pessimism and a weakly Platonism - there are few positive philosophies, even if life is conceived only by a Hardy or a Housman as ‘a long fool's errand to the grave’. Poetry, in a word, has become less ‘poetical’ - more recondite, difficult, cynical, intellectual, more suited to the modern disillusioned world. Only an odd poet here and there still writes in the old manner - like Hélène Swarth, for instance, almost the last of the Romantics in Holland; for while the joyous, intimate note of much of Bouten's poetry is an echo of Romantic lyricism, he has not, like many contemporaries, neglected to his cost the lessons of discipline and artistry, and by the level dignity and polish of his work is in many ways entitled to be called a great Classical writer, unburdened by the mental agony of the post-Romantic generation.

Romanticism in Holland has run its course; as it has elsewhere. For a full century its impulse persisted - a dominating literary force, its ways and aims revived alike by those who truckled to their age's civilisation and those who rejected it. It is certainly a far cry back from Kloos and his intransigeant ‘Nieuwe Gidsers’ to those mild rebels, Van Alphen and Nieuwland. Before the Roman-

tic Revival poetry in Holland admitted little variance from a tradition of aristocratic culture that traced itself back to Latin origins and, though the achievement of Vondel and Hooft, as I have sought to show, influenced all Dutch poetry that followed, whether lyrical or dramatic, it could in the nature of things only partially help to form the genius of Perk and Kloos and Gorter - in these, as in their greatest predecessors, the lyric tradition lives on, but lives on in perpetual change. No more is the lyric written with the same natural, thoughtless grace - it now expresses the richness and complexity of experience as it is known to the self-perusing mind. At first, however, in poets like Bilderdijk and Feith we find a treatment that, inevitably, is a little romantic in the bad sense; they may admire Vondel and seek to imitate him, but they were no longer writing in an age when a high standard of poetic performance existed, and through the very poorness of their technique were ever descending to what was false in feeling and style; in a word, their poetry was not an art, as it was with Vondel and Hooft, and religious dogma and moral formulism prevented them from passing on to a higher plane of Romanticism and producing opposite numbers to Wordsworth, Shelley, and Keats. Until the closing quarter of the nineteenth century the Dutch poets remained substantially ignorant of these great English contemporaries, as also did Huet, the Sainte-Beuve of these days in Holland; the next step for them in Romanticism was fully represented by the forceful measures of Scott and the theatrically glamorous stanzas of Byron, which seemed to them, in fact, the *nec plus ultra* of the entire Movement.

In almost every way the poets of the third, final, and most vital phase of Romanticism - the phase of subjectivism, beauty worship, mystical Pantheism, and social idealism - were bound to be in conscious and bitter revolt against all that had gone before in these more abortive phases. For the stoical classicism of Bilderdijk they found no use at all - at best he was for them an old balladist Calvinised; Feith, they saw, had dreamed darkly in church-yards because he could not live realities in the free, open air; Van Lennep and Beets they regarded as mere virtuosoes in verse. Their necessity was for something entirely otherwise - for a vigorous living poetry, which would release their own

pent-up inner energy and turn it to new ends, providing them with finer adjustments and enabling them to harmonise a greater range of experience. So they became students of poetry - of English poetry especially, and of the transforming idealism of Shelley and the exaltation of Keats in particular. Naturally, as a humble compatriot of these, it is with the deepest gratification that I have followed their influence in this. Not since the sixteenth century had Holland made such a rapturous response to the loveliness of the universe. A wonderful age, truly, in all respects. In its interpretation I have not always in these columns agreed with the critics. But now at the last I must concur entirely wih Dr. Dekker when he says that 'Jacques Perk was vir Nederland in nog groter mate wat Keats vir Engeland was' and with Mr. Robbers when he declares that 'het is met Kloos en Gorter, met Verwey en Van Eeden, ja en ook met Hélène Swarth en Hein Boeken dat een nieuw bloeitijdperk voor onze lyriek werd ingeluid.'

It may be, as Dr. Haantjes suggests, that Holland 'is not at its literary zenith now.' Yet, this surely does not invalidate the fact that it was the 'Beweging van Tachtig', which might, under less skilful guidance, have degenerated into sheer anarchy, that opened up all the ways for future development. Without it modern Dutch poetry, I make bold to say, would be nothing at all. With it it has managed to cling the traditions of the national Muse in so far as these are natural and fundamental, and not arbitrary; but it has dove much more besides: it has added a wealth of passionate thinking about life, about nature, about love, and about beauty. And now how utterly fitting that, of that great race of poets, he who uttered with more unqualified boldness than any of them the faith that was implicit in them all, should still sway the destinies of this same historic 'Nieuwe Gids'. My only wish can be that, 'the third among the sons of light', long be he spared yet to do so!

(Concluded.)

‘De Havik’ door Johann Stellwag.
(Vervolg van pag. 238, Mrt.)

VIII.

Een en velen.

Met den havik in de armvouw verliet ik de school voor huis. In de fabrieksbuurt twee arbeiders roeiden door 't kadewater. Naar een zwaan, die zich ópkrachtte om naar de boot over te steken, hun vederlooze riemvleugels schopten. De zwaan kreeg een nijdschok in de vleugels, toen een der mannen hief uit den riem in een meterhoogen slag: ‘Ga weg, jij béést maar’. Zou het dier, dat begonnen was, winnen? De manslag ketste af op het water, maar die van den vogel trof de bootrand, zwenkende naar de kade. ‘Hè’, een, drie, negen, vijftig arbeiders, aangerend, wierpen een dakpan, steenen, kluiten, een fonkelnieuwe spade. De twee mannen joegen hun zitplaats naar den zwevenden steiger. De zwaan, linkste en rechtste zich, maar dook niet. Het gansche menschdeel der fabriek schreeuwde en wierp: ‘Verrek schooier’. Toen sloeg een bout een vleugel dicht. Een kamrad den andere. De honderden hadden gewonnen. De slachting werd voorkomen door de overzijpolitie. De mannen bewierpen een beetje nog elkaar. Ik ging naar den agent. ‘Natuur en arbeider, ach, de schoonheid verliest..’

‘Schoonheid? Zoo'n vogel staat voor niets.’

‘Dat is zijn schoonheid, zwaan of havik.’

De agent bekeek mijn schoenen, jas en schooltasch: ‘Je bent zeker op t' Oranjegym, hier-terug?’

‘Ja, en er zijn minder dan honderd jongens. Je bent alléén, in en uit het gym’. Ik verschoof den havik. ‘De vogel wint.’ Verwonderd hij salueerde als voor een meerdere. Naast zijn collega in rechten trots hij ontspoedde zich.

IX.

Het kruispunt.

Moeder bleef de agent, die ‘den havik’ in bescherming nam. Tegen tienen des avonds in den roestigen wintertijd zette Zij bordje, brood en gekookt ei klaar en over het haastig slikken-mijn kuifde zij mijn haar op tot een hoogzedelijke overwinning. Haar hand was koelbegrijpelijk en schonk dus mij geen kamgenot. Maar 't bobbelend ei verwarmde mij en streek met warme hand over mijn droom kookblaasjes, waaruit óplichtten oogen, jongensknieën, scheiding en kuiven. Eens, tegen vijven afgewend van den zwaren nacht, kwam in halfdroom een jongen, wiens gezicht ik niet zag, door den tuin in de serre en op de glazen deur een plekje beademend, trok hij met de vinger een poppetje daarin. Ik werd gedwongen om na 't ontbijt naar de serre te gaan en op dezelfde plaats, in even groot, dat poppetje te omtrekken. Na schooltijd was dat mêeweggezeemd, maar moeder had den morgendroomjongen, scheen het, binnengewenkt: vreemde koffers, jasje, duitsche schoolpet lagen op de gankbank. Haar boezem was breeder: ‘Ons duitsch gastje’. Winter '21, bajonetdun, groezelig door water-en-melk-kindertrein. ‘Ons gastje: Edmund’ kleurde zij nader aan en ‘O, Albert, dezelfde beving en witte kijk als Hans heeft...’ Ik zag trillen den krommen rug, loopen den neus en de vingers zweeten. Overgeprikkeld woedde ik mij plotseling op Háár en den jongen wègduwend, trapten mijn woorden en voeten in 't rond: ‘Is dàt mijn voorbeeld? Jij en Frankrijk zijn viezerds’.

Vol haat op Hans en Edmund, medelijdde ik mij met den droomjongen. Zijn bedje versjouwde ik van de logeerkamer tot naast het mijne en legde hem glaslinnen armoedig, in de lakens, wit van traditie. Dien avond, hongerig naar tandpasta, Edmund drukte een tube uit en slingerde den sliert in de waschkom tot een poppetje. Toen werd hij verlegen naast zóó'n vrijpostigheid, maar ik zei: ‘Ik zal dat witte spook wel even weggooien’. Edmund zwak kroop in bed en blijdde zich zichtbaar bij 't verspoelen. Het wit vloekte zich weg door de spoelgaatjes. Geel zag ik mij worden vanuit de waschtafelspiegel als een durvend crocusje, o, in den winter.

Zij vond ons slapend. Daar zij anders dan gewoonlijk op de téénen wegsloop, werd ik zalmbleek wakker. De deurknop in haar hand draaide zich tot een vraagteeken omheen haar bedroefde stem: ‘Ben je nog boos op mij, Albert? Ach, jij - alleen kunt mij Hans teruggeven’.

X.

Overdracht.

Edmund hoe vies, zat toch zijn parel voor. Hij omringde zich met de goudbanden uit de boekkamer, maar beet dan plotseling in 't dik nederlandsch papier: hij zocht den schrijver? De leesteekens telde hij uit een rijmvorm, en, na eenige aangesterkte maanden, ook hij wist reeds, dat de vrouw meer in kommapunten zich bezint dan de man, die al maar komma's en een vluchtige punt kent. ‘Lichamelijk?’ ‘Natuurlijk, ach, der Geist..’ Wij zaten lezende dicht naast elkaar en zijn leeszaam lijfje was een woudreus aan mij. Moeder kwam met thee binnen, maar zei niets, daar Hans steeds óvergestaard boeken had. Zij wilde bij de deur zwijgend iets op mij zeggen, maar Edmund, die achterover ging leunen, vergoedde 't gewilde woord. Ze bleef aan de deur bij zijn leunen en knikte van ‘ja’ mij toe. Ik ‘van neen’, want ik was nu slechts Edmund gaan zien. Daar hij, kleine duitscher, begreep, dat hij ervoor bestemd was, vernietigd te worden, had hij thuis al, een eigen boekje uitgelegd. Zijn ziel scheen niet geleden te hebben, want de zinnen schoten niet in klank- maar in geestrijm. Zoo rijmde bijvoorbeeld op slaap: God en ideëel. Het eerste gedicht heb ik voor hem in deze taal gedaan:

Ik durf niet meer aan een boek beginnen.
Het liegt bij den eersten oogopslag.
In schijn van goud passen mannenzinnen?
't Is als een boot onder valsche vlag.

In fraaien glans liggen kreten geketend:
De leesteekens, braille aan ziende blinden.
De mannenlusten geen antwoord vinden
Op vraagteekens wijd als hoofdjes onwetend.

't Avondei verdween en ook Edmund kreeg er geen, maar dat was natuurlijk, omdat hij anders te sterk voor Hans werd. Vaders glas nam toe maar zijn oog rustte op Haar méér.

Wij lazen en spraken, tot mijn nacht hem bedierf. Den havik op het notenhouten kastje bij 't venster had ik gezet. Zijn wijdonspreide vleugels droegen ons door het nachtdal. Soms vroeg ik: ‘Edmund, slaap je al?’ Zijn duimmuis beroerde mij dan. Mijn dunne zijden vulden zich en hun wordende molligheid verwende mij tot in glimlach. Oneven getallen balden zich weg in evene. ‘Edmund, je moet je diepteboekje Das Du vom Ich noemen’.

XI.

kunstbloemen.

Vader, pinguin, met spiegel knipoogend, hij deed het als volgt:

‘De moeder van je aardige klasmeisje Amy is jarig. Ik ken haar vóór je moeder. En zeg, hij is een begaafd mensch! Geldelijk gesproken hoefde hij niet te werken, en.. hij is nimmer beneden. Jullie jongens zien in de meisjes nooit de ouders. Dus..’ Het meisje borstelde nog zijn hoed vet. ‘Albert, je wordt zoo'n nette jonge, breng jij nu wat mooie bloemen mee..’ Edmund liep mij te zoeken. Vader lei zijn handschoen op zijn schouder: ‘Je moet even zonder Alberts' hand zijn.’

Het was net alsof Vaders Grootvader uit zijn lijst zich wègschreeuwen wou om er nog wat aan toe te voegen. Uit de verre keuken haastte zich mijwaarts een diepe jusgeur. Het andere meisje deed mij, bloemenpeinzer, de deur open. Een fluitje besliste: ‘Some of these days..’

Ik moest langs den schouwburg gaan. Arbeiders op ladders zeemden de buitenzijde. Arbeiders droegen bloemenmanden aan. Arbeiders aan touw óptrokken doek met ‘Prima Donna, la belle E.’ Blond, gele huid, vinger: steel in mondkers.

Vader zag niet in de papiertuit. In de thuisomgeving Amy wèl paste: zwarttafteenvoudig. Lachte noch sprak bij mijn binnenkomen. Vader ging naar naar haar toe: ze bleef zwart in rose jurk.

Het meisje onder theekopjesblad fluisterde met ‘Mama’. ‘Wat kind?’ ‘Mama’ begreep niets. Ze fladderde schielijk ten gang.

Vader brugde zich met Amy en mij. Een dame sprak over mij, want zij keek naar Amy.

‘Mama’ was weer terug. Lachend, met opgetrokken voorhoofd, zei ze: ‘Wat origineel, Albert! Bloemen, die niet verwelken kunnen’ Ze had hen niet in de hand.

Vader trok zijn vest af, schokverbergend, en knoopte tevergeefs de pandjesjas dicht. Amy bleef zwart.

‘God, ze laat niets merken’ bekeek ik haar.

‘Dank je nog wel, Albert.’

Vader, op straat: ‘O.. jongen.’

Ik kon aan de toonhoogte nog niet merken, of hij het begréép.

Langs de Bodega gaand: ‘..Hans is aan tering gestorven. Je moeder is onverstandig. Je moet een nieuw leven beginnen. Of.. is dat er al?’

XII.

De drie penhouders.

De musschen bloeien in het loof. Hun kwetterpluizen stuiven rond uit de tjilpbloem. 't Raam vlagt voor 't eerst aan den haak. De zure inkt moet zich oefenen in een vrij vóór-eindexamenopstel. Drie zelfstandigeren hebben een vulpen; de twee meisjes en de anderen gekleurd hout. Ik zit nog denkbellen te blazen, die vaak door een omkijker opgevangen worden met de penpunt. Dan roeit deze alweer een naaste paginabocht binnen. Ik denk aan Hans en ik zie Moeder; denk ik aan mijzelf, dan zie ik Hans en Moeder; schrijf ik, dan zie ik Edmund. Zou ik er wel komen van 't jaar? Zoo ver heeft moederhans 't niet gebracht. Lentescheut buiklacht in een inkspat. Ik trek er lijntjes uit, wegjes. De blauwe inkt krijgt een groene huid. Hè, de twee meisjes schrijven in groene schriften. Nee, een jongen loopt niet gebukt naar de aarde te kijken. Die rekt zich naar een blauw ideaal. Mijn penpunt vasthaakt en breekt een been. ‘O, gut..’ Dat ik nou toch van Amy een pen te leen krijg! Ze heeft houterig haar naam er in gestreept. Ik buig mij ver naar voren om eens te beginnen. Ik voel een langwerpige borstpijn. Wat is dat? O, Edmunds potlood van gisteravond. Ik lees over wat de pen van moeders bureautje gedaan heeft:

‘Treurwilg.’

‘De boom staat diep gebogen
de zich bedrinkende
aan leed. Hij draagt geen vrucht
als 't graan.... De kerkhofbloemen
zijn vrucht van 't leed dat hij betreurt.’

Ik stak mijn vraag op. ‘Wat is er, Albert?’

‘Alcohol van vader, geeft hij tering aan kind?’

Een zee van pennen bevroos.

‘Maar jongen, wat heb jij daar nu toch mee te maken? Je hebt nu een andere pen gekregen, schrijf daar nu je opstel mee af.’

Ik kleurde, toen ik Amy's pen op het blad zette. Neen, de pen zei mij niets, dan eenige zinnetjes in proza, die het beeld verduisterden. Om den toch al treurenden boom dreven donkere wolken.

Mijn andere hand speelde met Edmunds potlood. Het was geel. Het kraste wat op de bank. Ik voelde het potlood aan zóó rond, dat ik rijmen kon.

'De vrucht.'

'De boom zal zelfs nog meer dan vroeger treuren
Om de verloren vrucht die hij betreurt
Wijl deze bloesemt in het zachte kleuren
Dat in herkenning van elkaâr gebeurt.'

Ik meen dat ik in vaders ontbijtpost de leeraarhand herkende.

XIII.

De tandarts is vrouwlijk.

Vader, sigaarrookwieren afschuddende, dook eensklaps mij dichtbij op; de vlamschijn begoudvischte zijn gezicht, dat na den trek vervolgens zich kleimaskerde in visch-op-'t-droge. Ik zág Hem. Mijn broek trok zich hooger op en mijn jas werd korter. Verlegen en doorrookt wij stonden tegelijk op, woordgrijpend naar Edmund. De vaderneus stiet den woordrook door den neus kortaf uit, maar ik rook slechts aroma. Dikke bundels asch vielen op zijn schoenneus. De sigaar, wip tusschen wijs- en middelvinger, begeelde de nagels, waartegen de trouwring vlekkeloos goud omhoogbleefhouden. Toch twistte Hij ook met den kleineren moederring, omdat Zij op ons wijzend spottend van 'de hooge heeren' sprak. Edmund zat tusschen haar en ons in, ergens bij de roode vlek in het tapijtgrijs. Vader bebeet zijn stompje en schreeuwde au! met de oogen. Toen hij tegen mij het luidst over Edmund sprak, hoorde ik, dat hij kiespijn had. 'Vader, ik zal u even brengen.' 'Gaat Hans mee?' zei Zij en: 'Ach, hé..'

'Hans, Hans? Jij maakt ons gek met je Hans.'

In de gang trok ik eens flink aan mijn gezonde tanden. Met Vaders jas over den arm zei ik tot Edmund: 'Loop mij zoo weer tegemoet.'

Ik ging toch maar even mee in de wachtkamer. Op de tafel lag 'Dieu et Femme' onopengereten; afgegeten bij stukjes tijdschrift 'L'homme chez soi'.

Platen over gebogen inboorlingen tegen gedooden ouden man: ‘Une messe’.

Een tijdje later keek ik langzaam op door de vitrages in de lange laan. Achter mij in het huis hoorde ik spoelwater door nauwe gaatjes zich wegvloeken; vòòr mij uit dreef de wind jongenscape en mantel voorwaarts. Zij was meegekomen. Onomarmend. Ik wenkte en wenkte, totdat ook Edmund terugzwaaide. Zij zag mij nog niet. Vader kwam mij halen. *De tandarts was vrouwelijk.*

Gevieren wandelden wij door den avondwind; Zij en Hij vooraf, Hij tot de boomen gewend sprekend met Haar; Edmund en ik iets achter,

XIV.

ik, strijkend over zijn schouder en bovenarm neêrwaarts, als bij een tamme vogel, die de vleugels verleerd heeft uit te slaan.

Felix
schets door Joan C. Hol.

Het volgende bevond zich in het dagboek van mijn vriend Gaston (zie *Nieuwe Gids* Jan. 1935, blz. 20). Het geeft een nieuwen blik op zijn karakter tijdens zijn weduwnaarschap, voor hij trouwde met Vera. Gelijk vroeger vertaal ik zoo getrouw mogelijk. Het motto is naar R. de Gourmont.

‘Prendre parti pour la créature instinctive contre la créature raisonnable.’

‘Het beste kan men niet meedeelen. Niet dewijl het te fijn is; het vindt geen weerklank. Er zijn roemers, geslepen voor den kostbaarsten wijn; doch weinigen kunnen ze aan de lippen zetten. Vandaar deze fragmenten. Wellicht komt later iemand, die er plezier in heeft.

Flieks, mijn jonge kater, is volledig voor wie niet meer verlangt dan hij geven kan. Dit doet Barbera, mijn huishoudster nu Berthe gestorven is. Zij is een verre bloedverwant, uitgeweken uit den Elzas, en deed aan schilderen. Zonder fantasie en innerlijke concentratie bracht zij 't niet ver. Maar ze had geld. Dat heeft zij nu verloren. Toen ik een huishoudster zocht, vroeg ze of ze komen mocht. Het spijt me; ik zit nu tusschen Flieks en Barbera; zij werkt me tegen.

Flieks is lief en klein, heeft hulp noodig; mijn heele schat, sinds ik alleen ben. Ik hou van 'm, zooveel als je van 'n dier houden kunt; en ik merk, dat het heel veel is. Het opent de heele

dieren-wereld voor me. Liefde is geven zonder terug te verlangen, dat leer ik nu. Toch geeft Flieks ook wel; maar op zijn manier en niet altijd. Soms domineeren zijn instincten, dan leeft hij buiten; ons huisje zijn restaurant. Barbera vindt het verschrikkelijk ondankbaar; ergert zich, dat hij nooit komt als ze roept. Dat vind ik juist heerlijk; hier geen zweem van heerschzucht; alleen genegenheid. Barbera wil heerschen; met 'n hond zou 't beter gaan. Maar 't geblaf verdraag ik niet. En hoe zou Flieks het vinden? Muziek kan hij al niet uitstaan.

Mijn vriend Martin, de dorpsdokter, zegt dat ik Barbera verwen. Ik heb haar onze slaap-kamer gegeven. Ik slaap nu op de couch in mijn studio. Ons zomerhuisje maar drie kamers (plus bad- en aanklee-kamertje). Toen Berthe zooveel geld kostte, bleef ik ook 's winters buiten; stads-woning opgezegd. 's Ochtends met auto naar kantoor, déjeuneer er; 's avonds vóór het eten terug. Flieks zit op het terrasje te wachten, als-i honger heeft; of miauwt binnen als hij me op de treden hoort. Hij beruikt de pakjes; soms breng ik vleesch voor hem mee, dan trekt hij het tafelkleed bijna van de tafel. Barbera zegt dat ik Flieks verwen. Mijn beginsel: er is lijden genoeg op de wereld, vooral onder de dieren; Flieks tenminste zal gelukkig zijn: Felix. Wanneer een Frans van Assisi aan de katten het evangelie kwam prediken, moest Flieks kunnen zeggen: ‘dat weet ik; dat ken ik; bij ons thuis is het zoo.’ In 't begin was het heelemaal niet zoo. Ik hield niet van Flieks, had 'n afkeer van katten, vond ze griezelig. Van mijn moeder geërfd; als knaap schoten we al op de katten, die in onzen tuin kwamen. Flieks' geur kon ik ook niet verdragen, duldde hem niet in mijn studio. Gemeenruw heb ik hem eens van het keuken-raam gegooid, waar hij niet op mocht omdat Barbera er vogels voert. Met zijn neusje kwam hij op de steenen terecht; het litteeken duurde drie maanden; even lang heeft hij zich niet op het venster gewaagd.

Barbera heeft hem van Sarah tegen de muizen gehaald. Maar als hij ze ving en er mee speelde, nam ik 't hemn kwalijk. Hij knauwde ze, liet ze weer loopen, haalde ze terug als ze bijna onder de commode waren. Eén heb ik er met 'n hamer doodgeslagen; in

één hap slokte Flieks het lijkje op. Wij waren nog meer verontwaardigd wanneer hij vogels ving, met bloed bevlekt uit het bosch kwam. Een klein roof-dier hadden we in huis genomen, maar zijn roofdier-instincten verdroegen we niet. Toch bleef hij goedig en aanhankelijk; kwam telkens weer of hij op mijn knieën mocht. Langzaam maar gestadig heeft hij toen mijn hart veroverd. Mijn schuldgevoel werkte ook mee (‘'t neusje is nog altijd niet genezen’, plaagde Barbera), ik had iets goed te maken.

Voor één ramp heb ik hem toch bewaard. Flieks moest gechâtreerd worden, dan zeien ze allemaal, vooral 'n oude weduwe (haat tegen 't mannelijke): 'n kater ongeschikt; altijd op avontuur uit, komt gehavend naar huis. Barbera vond het ook. Ik wilde 't niet, kreeg hulp hij Sarah, de groente-vrouw: 't was te laat, zou veel te pijnlijk zijn; Flieks kon er dood van gaan. Sarah leeft vrij op haar erf met 'n minnaar (‘de tweede al’, zegt braaf-booze buurvrouw) en 'n ouden knecht. Zij kent geen teruggedrongen begeerten, geen dwang in de liefde, geen haat tegen de mannen. Waarom zij niet trouwen gaat? Niemand begrijpt het; maar Flieks heeft ze gered. De anderen wilden zijn ondergang: 'n ontmande kater, log, zonder temperament of gratie, 'n dikke, ruige salami met staart en pootjes. Zonder Sarah had ik wellicht toegegeven; Barbera is zeer hardnekkig, haar verhouding tot Flieks altijd vrijheid-beroovend. Ze houdt misschien van 'm, maar behandelt hem als 'n kind. En hij is nu volwassen, hoewel klein en machteloos tegen ons reuzen. Hij weet precies wat hij wil en zet het door, wanneer het gaat; zoo nièt, dan résigneert hij zich; 'n kleine philosoof. Hij wil op Barbera's schoot, zij zet hem op 'n stoel; floep, met een sprong is hij toch weer op haar schoot. Ik zet hem op den grond; floep, is hij weer op den stoel en ik laat er hem. Barbera vindt dat geen opvoeding, wil hem tikken. Dat duld ik niet, 'k wil volle vrijheid. Buiten vindt hij gevaar, angst voor alles wat sterker is. Bij ons moet zijn tehuis zijn, waar hij alles mag, alles kan en steun vindt. Met 'n sprong is hij midden op de theetafel, languit op Barbera's krant. Dan kijkt-i me aan: wat zeg-je dáárvan? Ik vind 't kostelijk; Flieks brengt leven in eentonige winter-avonden, als ik moe van kantoor ben, niets ernstigs meer kan doen. Barbera wil het niet: ‘op tafel! fi donc!’

Ik hecht me steeds meer aan Flieks, omdat ik iets voor hem zijn kan. Hij heeft 'n vijand, een groote grijze kater, daar kan hij niet tegenop. Eens groot geschreeuw in de garage; ik ga kijken: Flieks bloedend in 't donkerste hoekje, de grijze springt door 't kelderraam. 'n Andere keer zit hij in de keuken bij Fliets' etensbord en Flieks verstopt in de eetkamer. 's Ochtends de grijze al weer in onzen tuin; Flieks vlucht op 't bouwterrein naast ons. Ik neem steenen op; Flieks kijkt vol spanning hoe dat zal afloopen. De groote kater weg, zaadra de steenen in zijn richting vallen. Flieks vol dankbaarheid weer over de omheining; beschouwt me nu als 'n soort voorzienigheid. We gaan samen het bosch in, Flieks achter me aan, naar de plaats waar de poesjes komen en de vecht-partijen zijn. Hij vindt 't prachtig. 'k Geloof zeker, dat hij van me houdt. Barbera zegt: ‘'n pure illusie; 'n kat houdt alleen van zich zelf.’ Ik moet hertrouwen, werp nutteloos mijn minzucht op 'n kleinen kater. (Barbera krijgt 'n Parijsch blad, waarvan Freud eerepresident.) Ik spreek er met vriend Martin over. ‘Pas maar op, dat ze haar minzucht niet op jou werpt! Je moet hertrouwen; wel, wel! En met wie?’ Ik vijf en dertig; Barbera negen en veertig en 'n beetje contrefaite. Met Flieks' sierlijke slankheid kan ze niet concurreeren; elk zijner bewegingen vol gratie, iedere houding 'n gedicht. Hij is prachtig geteekend, zwart op licht-bruin, geheel symmetrisch. Hij is van zuiver ras; vandaar zijn goed karakter. Nooit zal hij stelen of krabben, hetzij dan per ongeluk. Eénmaal in 'n heel jaar van aardappelen ‘en robe des champs’ gesnoept, omdat hij ergen honger had, uren alleen thuis was. Barbera gaf hem niets, vòòr hij die koude aardappels op had. Gelukkig bracht ik 's avonds goed vleesch voor hem mee. Afval koop ik niet meer; daar riekt ons heele huisje naar en Flieks ook, zoodra hij 't binnen heeft. Barbera vindt 't 'n schandaal: ‘het beste vleesch voor 'n kat!’ Om de situatie te redden, eet ik er ook wat van, tegen mijn overtuiging en hoewel 't niet goed voor me is.

Gisteravond met den dokter naar stad; we wilden door het bosch gaan, verder met de tram. Flieks liep 'n eindje mee, bleef telkens zitten. Hij gaat niet zoo ver van huis. We riepen en lokten hem, dan kwam hij weer. Of hij den weg alleen terug vindt? O, zeker, zei de dokter. Toen ik 's avonds laat thuis kwam, was Flieks er

niet. Dat gebeurt wel meer, maar ik was ongerust. Den volgenden morgen, Zondag: geen Flieks. 'k Had wroeging; 'n kind zou je zoo niet achterlaten. ‘'n Kat is ook heel iets anders’, vond Barbera. Maar ze ging hem toch zoeken. Uit valsche schaamte ging ik zelf niet. Dat is juist wat ik nièt wil: Flieks ‘maar 'n kat’. Barbera streelt hem met haar voet en schoen, bijna in z'n oog. Ik heb haar verzocht het niet te doen. Toen ze 't weer dee, heb ik met ontslag gedreigd. Ze werd giftig, maar begreep, dat het ernst was. ‘Niets gevonden,’ kwam ze terug. Toen ben ik zelf gegaan, eerst het bosch, toen het overbosch. Overal geroepen, bij den houtvester gevraagd. Flieks nergens gezien. 'k Was dood-ongerust. Eindelijk, om drie uur, kwam hij heel kalm aan. 'k Heb hem aan mijn hart gedrukt, maar hij had honger, sprong weg om te eten. ‘' Pure illusie.’ Maar ik houd toch werkelijk van mijn kleinen slanken tijger; anders zou ik niet zoo ongerust zijn geweest.

Flieks was ziek; wou niet in zijn mandje; den heelen nacht onder mijn schrijftafel hoestend en stootend met keel en buikje. Er zat iets dat hem hinderde. Hij kon niet eten of drinken; zijn bek open maken wilde hij ook niet. 'k Heb goedkoop gehakt-vleesch voor 'm gekocht en nu denkt Barbera, dat er been-gruis in zat, dat kleven bleef. Daar heb je 't nou! 'k Ben niet naar kantoor gegaan. 's Middags ging Flieks naar buiten; ik mee. Eerst over 't smalle slootje; toen ging-i in 't gras liggen. Met gebroken oogen lag hij zacht te klagen. Beroerd dat je niets doen kunt. In eens stond hij op, sprong over de tweede sloot. Die is breed; ik moest 'n omweg maken. Toen ik kwam, was hij weg; nergens te vinden. Of Barbera met haar minzucht toch gelijk heeft? Ik had 'n desolaat gevoel als toen ik knaap was en 'n meisje dat ik naliep in de straten, plotseling verdween, onhervindbaar. 's Avonds kwam Flieks terug. 't Leek met hem iets beter. Maar daar kuchte hij weer, at of dronk nog niet. Toen met weeke kaas geprobeerd; dat ging en maakte z'n keeltje vrij. Daar hebben we hem mee opgekweekt; hij dankbaar, dat hij zoo vertroeteld werd. Altijd als hem wat mankeert, komt hij nu bij ons. Eén keer al kermend 'n lange grashalm met 'n beetje slijm op 't tapijt gedeponeerd, met haartjes die hij bij 't toilet-maken inslikt. ‘Dat had hij wel buiten kunnen doen’, gromde Barbera. ‘Als hij maar 't gevoel heeft, zei ik, dat hij bij ons hoort, op ons

rekenen kan.’ Voor vreemden is hij bang, gaat op de vlucht zoodra er visite komt; maar voor ons is hij onbekommerd, ligt midden in den weg, vlak voor je stoel, of loopt tusschen je beenen. 'n Heele toer hem nooit pijn te doen.

't Is of Flieks door onzen omgang menschelijker wordt; soms draait hij in eens zijn kop naar me toe en kijkt me aan; dat deed hij vroeger nooit, althans niet zóó met intentie, van persoon tot persoon. 't Ligt aan zijn houding; zijn gezicht verandert weinig, blijft ernstig en streng (dit de moeilijkheid voor dieren-temmers; zij weten nooit hoe 'n tijger te moede is). Maar hij wuift met z'n staart soms kleintjes, soms breed-krachtig, als in 't open venster hij de frissche lucht voelt, het wijde landschap ziet. 'n Kapelmeester die de emoties slaat. En zoodra 'k hem streel of op de knieën neem, snort hij van plezier en tevredenheid. ‘Dat gaat goed’, denkt hij dan. Toen hij nog jong was, snorde hij den heelen dag; hij scheen het niet kwaad bij ons te vinden. Barbera zegt: ‘hij is zoo verwend, dat hij 't bij niemand anders meer uithoudt’. Hij mag nu alles doen, maar maakt er geen misbruik van. 't Verheugt hem, dat zijn roofdier-willetje in niets belemmerd wordt, hij op alle stoelen, tafels en divans mag. Want hij houdt van afwisseling, zijn smaak verandert met den dag. Als Barbera hem terecht zet, voelt hij zich verongelijkt, komt dagen lang niet op tafel of rustbed, tot ik hem expres er weer opzet. Hij heeft gevoel voor waardigheid en eergevoel, onze kleine man, die alleen maar zwijgend voor de keukendeur kan zitten, als hij dorst of honger heeft. Wat, dat moeten wij raden. Als we iets goeds hebben, krijgt hij steeds zijn deel. Wanneer hij 't lust; want zijn smaak is heel anders en wij zijn vegetariërs. Hij is 'n kleine Don Juan en dus 'n liefhebber van krachtige brokjes. Hij maakt den heelen dag toilet en heeft al heel wat kinderen. De buren zijn er tevreden mee, omdat ze mooi gestreept zijn. Het is ontroerend, zoo'n zwijgende existentie, geheel van onzen goeden wil afhankelijk. Onschuld en hulpbehoevendheid deelt hij met de kinderen. Toch is hij nu volwassen en gaat niet meer mee wandelen. Maar hij vindt 't prettig, als ik met hèm meega en in 't bosch naast hem ga zitten, zijn vrijheid respecteerend, zonder hem aan te raken. In eens werpt hij zich op zijn rug, rekt zich en strekt zich, dan wil hij gestreeld zijn.

Kern van alle genegenheid: het offer; haar grondslag en oorzaak: 'n zékere hoogschatting. Die hèb ik voor Flieks, voor zijn gratie, de zekerheid van zijn instincten. Het maakt me gelukkig hem iets te offeren, mijn nachtrust bij voorbeeld. Dat gebeurt maar zelden; zoolang ik slaap, zal hij me nooit storen. Dan dribbelt hij rond of ontglipt door het venster, dat op 'n kier staat. Maar zoodra ik me beweeg, komen zijn voorpootjes op mijn deken en als hij er heelemaal op mag, is hij dol gelukkig. Met slapen is het dan gedaan; hij ligt liefst boven op me, aait mijn gezicht met zijn klauwjes. Toen hij klein was, hield hij zijn nageltjes in; nu denkt hij er niet meer om; begrijpt ook niet, wanneer je 't hem bij wilt brengen. Zijn geest is massiever geworden, gelijk zijn hals en kopje.

Flieks is gestorven, door Barbera vergiftigd. Middellijk althans. Zij wilde typhus-bacillen koopen tegen de veldmuizen; de cultuur moest direct uit de flesch in de gaten gegoten. 'n Goddeloos middel, dat zich keert tegen wie dit gebruikt. Ik heb het streng verboden; zij heeft het toch gedaan. Flieks dood in de garage. Mijn vriend gehaald; geen leven meer in te krijgen. 't Was geen typhus, zegt Martin, dat zou langer geduurd hebben. Maar vergiftigd is-i; waarschijnlijk arsenicum.' 'Weet je 't zeker?' Martin haalde z'n schouders op: 'Hij heeft twee stijve muizen in z'n maag; laat 'n autopsie doen.' Ik denk er niet over, Flieks open te laten snijden. Wat geeft 't? Hij is dood. Barbera heeft bekend; zij heeft het bocht gekocht, of ze dan ook bedrogen is. 'Maar goed, zegt Martin, stel je voor, dat ze 'n typhus-épidemie gearrangeerd had. 't Zou strafrechtelijk geworden zijn.' 'Voor menschen is 't niet gevaarlijk.' 'Ja, dat zeggen ze.'

Barbera kon ik niet meer zien; terstond weggestuurd. Ze had recht op drie maanden. 'Daar is je geld, als je dadelijk weggaat.' Den eigen dag verdween ze.

Flieks ligt in de garage, in mekaar gerold in zijn mandje; zoo sliep hij altijd. Maar hij is ijskoud. Vier dagen heb ik gewacht, om zeker te zijn. Ik hoopte altijd dat hij als van ouds zich rekken zou, op zou staan. Toen er ontbinding kwam, heb ik hem begraven; bij den sparrenboom die Aimé ons indertijd gebracht heeft. Voor Aimé is Flieks nooit bang geweest. Hij is de knecht van Sarah en heeft me geholpen.

Nu ben ik geheel alleen. 'k Zie nog zijn lieve kopje op het kussen, de licht-bruine zijkant naar boven. En de mooie teekening. Ik kan het niemand zeggen, maar de leegte is ontzettend; de genegenheid voor zoo'n dier heeft geen schaduw-zijde. Nu zal hij nooit meer springen op de tafel. Ik kan het niemand zeggen, dat ik gesnikt heb.

Ik had 'n doel met Flieks, 'n ideaal; dat is nu vernietigd. Ik wilde hem bevrijden van zijn zwijgende afgescheidenheid, door vrijheid en genegenheid. Hij kwam al, hij naderde, begon meer en meer te begrijpen. Hij kon je zoo intelligent aanzien. Eens heb ik lang met hem gepraat over Berthe; ten slotte snikte ik bij hem. Ineens lichtte er iets in zijn oogen; hij richthe zich op, keek me aan, zoo pénétrant.... 't Was iets nieuws voor hem: meegevoel. Lijden wordt door dieren het eerst begrepen; zij kennen het. Wellicht zou hij bij herhaling meer en meer gevoeld hebben; langzaam aan zou ik hem verlost hebben uit zijn kringetje van eten en drinken, slapen, angst en voortplanting. Ik geloof niet aan zielsverhuizing; 'n praatje; daar weet ik niets van. Maar ik geloof ook niet aan 'n absoluut onderscheid tusschen menschen- en dieren-ziel; al streven ze niet en kennen ze geen abstractie. Er zijn overgangen; daar behoorde Flieks toe.

Ik heb nu 'n schoonmaakster, iederen morgen; 'n jonge vrouw, bol voorhoofd, bleeke wangen, zwarte haren teruggekamd, recht neusje, glanzende oogen, kers-roode lippen. Tweemaal getrouwd, tweemaal gescheiden; komt 's ochtends op haar fiets, cigaret in 't hoofd. Maar toen ik haar van Flieks vertelde, kreeg ze tranen in de oogen. Waarom heb ik haar niet eerder ontdekt. 't Zou een paradijs zijn geweest voor Flieks en voor mij. Moeilijk aan de Voorzienigheid te gelooven, als goede dingen altijd te laat komen.

Martin zegt, ik moet op reis gaan, hertrouwen; hartelijkheid geven èn ontvangen. We zullen zien. Voorloopig zou mijn vrouw nog op Flieks jaloers kunnen zijn. Ik wil hem niet vergeten, dat kleine stuk bescheiden, volkomen leven.'

Tot zoover Gaston's dagboek. Het volgende briefje lag tusschen de bladen:

'Groot kind,

Je heb me weggejaagd, omdat ik schuld bekend heb. Daarin had

ik ongelijk. Jij hebt schuld aan alles. Ik moest Flieks eten geven, wanneer hij er maar om vroeg; vier maal, vijf maal per dag. Dat heeft hem schrokken geleerd. Aan twee muizen is hij te gronde gegaan; één zou hij misschien verdragen hebben. 't Was alles pure illusie; hij wachtte niet op je, hij wachtte op zijn eten. Wanneer hij 't vleesch binnen had, liep hij weg. Hij wilde eten, drinken en animale warmte op je schoot; daar was hij ook 'n dier voor. Slank was hij al lang niet meer, dik als 'n poes, die jongen werpt. Z'n straat-pooten op antimacassers, tafel-kleed en divan-deken! 't Was onzinnig; dat heeft me dol gemaakt. Koop 'n echten tijger, tracht die te "humaniseeren"; hij zal je in stukken scheuren. Overwin je mateloosheid!

Barbera.'

Gaston heeft er onder geschreven:

'Alles wat je zonder liefde bekijkt, ziet er zóó uit. Iedere groote genegenheid is mateloos. Ik had al lang gezegd, dat Flieks minder eten moest.'

Hij heeft dat briefje nog in overweging genomen! Gaston was te goed voor de menschen- als voor de dieren-wereld. Zijn vruchtelooze poging zich geheel te hechten, zonder voorbehoud, stemt weemoedig. Met Berthe was het hem ook zoo gegaan. Zij had er geen behoefte aan.

Pastorale door Job Steynen.

Op het erf van de eenzame hoeve huilden de honden en sjorden aan hun ketting. In de armzalige vlieringkamer boven de deel lag de oude boer op sterven. Dien, zijn jonge vrouw, die de benauwde lucht daarboven niet verdragen kon, liet zich in een donkeren hoek van den stal zoenen door den brutalen knappen knecht. Het was stil in huis, want de meiden waren naar het veld gegaan om aardappels te rooien. De eenige geluiden waren: het schuifelen van den zwarten ruin in het stroo, het kirren van duiven in de hanebalken, het slaan met de staarten, dat de twee roodbonte deden en nu dan het klaaglijk getoeter van de blaar, die kalven moest.

‘Zou hij nog niet dood zijn?’ vroeg de knecht en sloeg de oogen, die goudbruin en klaar waren, naar de zoldering.

‘Stil, praat daar niet van’, zei Dien, terwijl een plotselinge schrik zich op haar frischroode gezicht afteekende.

‘Nou, hou je maar niet zoo’, hernam de knecht, ‘je verlangt er nog harder naar dan ik.’

‘Wie zegt dat? Wie zegt dat?’ riep Dien angstig.

‘Dat zeg ìk’, grinnikte de knecht.

‘Jij.... jij hebt zijn schoenen al angetrokken’, verweet ze hem met een benauwden blik naar zijn voeten.

‘Nou, wat zou dat?’ lachte hij.

‘En.... en zijn goeie mouwvest ook’, ging ze voort.

‘Nou, en?’ ginnegapte de knecht.

‘Dat wil ik niet. Het is niet van jou. Het is van hèm. En de schoenen zijn ook van hèm.’

‘En is dit ook van hém?'’ grijnsde hij, terwijl hij haar weer om het middel greep en zoende.

Hiertegen was de vrouw niet bestand. ‘Dat is van jou’, lachte ze met een rood verhit gezicht.

‘O, dat zou ik ook zeggen’, en de brutale jonkman bezag haar met gretige oogen als een prooi. Dan viel hem het kirren van de

duiven in de hanebalken op en hij schaterde erom. ‘Mooi weer’, lachte hij, dan met een hoofdbeweging naar het erf, waar de honden weer begonnen te huilen: ‘Hoor je dat? Dat is kwaad weer. Dat is een dooie.’

Met vervaarde oogen keek de vrouw hem aan zonder een woord en holde de deel op. Maar halverwege stond ze stil en luisterde. Geratel van wielen klonk op het ef. De knecht, die haar nageloopen was, bleef nu ook staan en allebei keken verschrikt naar de deur.

‘Het is Geert’, fluisterde ze met bevende stem.

Een groote ouderwetsche sjees kwam tot vlak voor de deur gereden, een kerel als een boom sprong eruit. Hij zag Dien en den knecht en, de strakheid van hun gezicht bemerkend, vroeg hij met een snellen blik naar boven: ‘Is hij al dood?’

Dien rilde en liep weg.

‘Wat beteekent dat?’ voer Geert, die de oudste zoon van den boer was, nu uit, ‘ellendige zenuwlijders dat jullie bent.... Is hij dood of niet?’

‘Ga zelf maar kijken’, zei de knecht hoonend.

‘Dat zal ik zeker....’

En de zoon klom de steektrap op, liep tot vlak voor het bed van den zieke, keek naar diens grauwe gezicht, en voelde eens aan een van de magere voeten, die onder het dek uitstaken. Die voet was zoo koud, dat hij snel zijn hand terugtrok en met een koelen blik op het steenachtige gezicht van zijn vader bromde hij: ‘Ik dacht het wel, ik dacht het wel.’

Beneden gekomen trof hij de twee anderen weer samen op de deel. Er kwam een spottende trek om zijn mond glijden, maar hij zweeg.

‘Nou, hoe is het?’ vroeg de knecht met kwalijk verborgen ongeduld.

‘Best.’

‘Wat best? Is hij dood?

‘Best, zeg ik.’ Dan zich tot Dien keerend, met nadruk: ‘Best voor jou.’

‘Wat?’ trotseerde ze hem. ‘Waarom voor mij?’

Maar dan stond ineens zijn breede lichaam als een dukdalf voor hen tweeën. Ze leken wel kleiner te worden in zijn schaduw. Stijf neep hij zijn lippen opeen. De vrouw gebaarde onverschillig, maar

dan drong haar instinct en uitdagend lachend keek ze den man vóór haar plaam in het gezicht om dan dadelijk weer de oogleden neer te slaan. Geert liet zijn grauwblauwe boersche oogen van haar afdwalen naar den knecht, die zijn blik niet ontweek, en zei wild of hij beet: 'Ik kijk door jullie heen, ontig volk.'

Met een korten zwaai keerde hij zich om en liep naar de woonkamer, waar hij zich zette in den grooten leunstoel van zijn vader. Langzaam stopte hij dan zijn calcinee en begon te rooken.

Dien was schouderophalend naar de keuken gegaan, de knecht hervatte zijn werk in den stal.

Na ruim een kwartier kwam een tentwagen het erf opgereden. Rut, de tweede zoon, en zijn vrouw Rosa stapten uit. Hij had een stomp, suf gezicht, terwijl zij al leven en bedisseling was. In de woonkamer troffen ze Geert in een nevel van tabaksrook.

'Wel, hoe staat het?' vroeg Rut op overschilligen toon aan zijn broer zonder hem te groeten.

'Het is gebeurd', antwoordde deze kort, maar hij keek er niet bij op.

Rut en zijn vrouw zetten zich aan de groote ovale tafel zonder eenig teeken van ontroering. Niemand van de drie sprak nu een woord. Na een poos haalde ze zwijgend uit de muurkas een kruik sterke drank en schonk de mannen een borrel in.

Weer klonk het geratel van een wagen op het erf, en even later kwam de jongste zoon Douwe met Giel zijn opgedirkte vrouw binnen. Zij groetten en vroegen op hun beurt hoe het stond.

'Afgeloopen', zei Geert tusschen twee rookpaffen in, de anderen knikten eens koeltjes en Rosa ging voor den jongsten zwager nu ook een borrel inschenken. Douwe, die wat bleek geworden was, sloeg het glas gulzig om, smakte met de tong en nam met zijn vrouw plaats aan de tafel. Geert kwam er nu ook bijzitten, stutte zijn ellebogen op het geschuurde tafelblad, keek eens rond en zei spottend: 'Zoo, nou is de familieraad compleet. De Zot telt niet mee.'

Met den Zot was Sander, de jongste op één na, bedoeld. Die bijnaam was hem door de anderen in opperste minachting gegeven omdat hij anders leefde dan zij allen, zich aan niemand stoorde, omtrent alles een meening had, die hemelsbreed verschilde van de hunne, niets voelde voor de dorpsche fatsoensbegrippen, waarop

zijn broers en zusters doodgekeken waren, en, sober voor zichzelf, maling had aan hun god, den welstand.

‘Maar hij zal toch ook zijn deel moeten hebben’, opperde Rut.

‘Hij vraagt er niet eens om, let op. Die sufferd’, zei Geert schamper.

‘Wat een geluk, dat we hém (hier wees Douwe naar de zoldering) ervan hebben afgehouden om wettig met dat vrouwmensch te trouwen. Anders had die Dien ook haar deel nog gemoeten.’

‘Tja, veel varkens maken de spoeling dun’, grinnikte Geert, ‘ze zal het nakijken hebben.... en dat heit ze verdiend.... Ik vertrouw haar niet verder als ik haar zie. Mijn kop eraf als ze nou niet met die staljongen hokt.’

‘'n Schande voor de familie’, kreesch Giel, die er zelf voor een jaar of wat met een brigadier van de gendarmen vandoor was geweest, maar door haar man weer in genade aangenomen vanwege de spaarduiten van haar ouders.

Geert, die den weg wist, had den geldtrommel en de papieren al opgeschommeld en stalde alles vóór zich op de tafel uit.

‘Ik heb uitgerekend, dat ik de hofstee voor taxatieprijs kan nemen.... Dat is net mijn deel’, begon hij.

‘Daar hebben we allemaal evenveel recht op’, viel Rut uit, ‘we willen allemaal wel op de plaats zitten.’

‘De bunders tusschen de popels en de vaart neem ik er niet bij, dat is goeie grond voor Douwe z'n bieken.’

‘Hou jij je goeie grond en geef mij de plaats’, stoof Douwe op.

‘Ja, wij de plaats’, schreeuwde Giel opgewonden, ‘ik laat me die niet aftroggelen. Van mijn trouwdag af heb ik er op gevlast en ik zál d'r zitten.’

‘In het kot zal je zitten, wijf’, blafte Geert en sloeg met zijn geweldige boerenvuist op de tafel.

‘Zeg eens’, barstte Douwe uit, ‘jij zal je groote bek tegen mijn vrouw houden. Wat let me of....’ En hij stond dregend voor zijn ouderen broer.

‘Christus, nou zallen die mekaar nog te lijf gaan’, gilde Rosa en haar stem sloeg over, ‘we hebben nog niet genog aan één dooie.’

Geert lachte venijnig en keek Douwe met kwade oogen aan. ‘Ik neem de plaats’, beet hij hem toe, ‘ik ben de oudste en ik hoor er.’

‘Dat zallen we dan nog eens zien’, dreigde Douwe.

‘Ja, dat zal je zeker zien’, tartte Geert.

‘Wat benne dat voor papieren, die je daarnet weggemoffeld hebt?’ riep Rut middenin de ruzie.

‘Dat benne de eigendomspapieren van de grond in het dorp’, schreeuwde Rosa, ‘die wil hij ons afhandig maken, de sloeber.’

‘Sloeber? Sloeber?’ blafte Geert, ‘je zal je kale vader bedoelen, die je geen cent heit meegegeven en je op de zak van onze familie laat schobberdebonken’.... ‘Hier’, snauwde hij Rut toe, die de papieren wilde bemachtigen, ‘dat is geen spek voer jouw bek. Pooten thuis of....’

‘Nou, of wat? Of wat?’ lawaaide Rut en sprong overeind. Met gebalde vuisten stonden de broers tegenover elkaar. Douwe begon op den vloer te trappen om ze op te hitsen, de vrouwen gilden.

Ineens een kreet, schel en machtig als van een barende vrouw, en met radelooze oogen kwam Dien aanrennen. Allen sprongen op en snelden naar haar toe. In hun verwarring smeten ze de stoelen omver en stortten bijna over elkander. Aan de deur bleven ze als verlamd staan. Achter de meid brandde de deel. Een voer hooi stond in lichte laaie. Dikke rook en vlammen warrelden eruit op naar de zoldering.

‘Water, water’. Naar buiten, naar buiten.’ ‘Blusch het dan’, klonken de ontstelde stemmen dooreen. Geert was het vuur genaderd met een riek om het brandende hooi uiteen te rukken, Rut viel het woedend met een stalschop aan, de vrouwen vulden ijlings emmers met water en wierpen dit in het vuur. Niets hielp. De vlammen sprongen recht op hen toe, dreven hen achteruit. Er was geen redden. Jammerend met de handen voor het gezicht vluchtten de vrouwen naar buiten. Een oogenblik later stormden de mannen haar na.

Douwe was in zijn tilbury gesprongen en joeg naar het gemeentehuis, waar de brandspuit was. De kinderen en honden stoven weg van de kassei, zoo raasde hij ervan langs. De veldwachter op het raadhuis liet den trommelslager uitrukken, zooals bij brand gewoonte was en door het stille dorp klonk eentonig en benauwend het dof rombom. Van allen kant kwamen de dorpelingen opzetten en met groot misbaar werd de oude halfvergane brandspuit voor den dag gehaald en de merrie van Douwe, door vele rappe handen afgespannen, eraan gezet. Hoei-hoeiend en stampend ging het nu voort.

Douwe met de leidsels en de zweep ernaast, de mannen er omheen in een dichten zwerm.

Langs de groote baan ronkte en bonkte de trom en haar dreigende stem riep de menschen uit den dommel van hun dagelijksch eender gedoe. Angstig kwamen ze uit hun huizen, rekten de halzen, tuurden de lucht in en als ze in den noordelijken hoek van den hemel den zwarten rook zagen aanwentelen, wezen ze dien elkaar met de groote ietwat theatrale gebaren, welke de menschen bij een ramp als uit een oud instinct terugvinden, holden weer hun huizen binnen, riepen elkander, om zich ten slotte te scharen achter den trommelslager. Als een andere rattenvanger stapte deze voort met achter hem aan de stoet, die aldoor groeide. En in de ziel en in de armen van den boerentamboer leek een macht gevaren.... was het begeestering voor de taak, waartoe hij in dat uur geroepen was?.... de stokken beukten op het vel dat het dreunde en daverde door het dorp.

Toen Douwe in zijn tilbury naar het spuitenhuis gereden was, hadden de anderen nog een poos als verdwaasd over het erf heen en weer geloopen, maar ineens zei Rut met een ietwat schokkende stem: ‘Maar het lijk van den ouwe....’

‘Ja, en wat d'?’ deed Geert barsch.

‘Maar we kunnen hem toch niet laten verbranden’, verzette Rut zich.

‘Hij is dood.... Hij voelt het niet meer.... Daar zallen we ons maar mee troosten....’ bromde Geert meer tot zichzelf dat tot zijn broer.

‘Dood? Is hij dood?’ riep een lange magere kerel met een sloom gezicht, die juist het erf opkwam Hij hijgde van het harde loopen. Het was Sander, de Zot.

‘Ja, dood zeg ik, dood’, baste Geert met een kwaden blik, ‘je bent toch zeker niet doof ook nog?’

‘Dood of niet dood, hij mag daar niet blijven’, riep de Zot en meteen rukte hij zijn sjofele buis uit, rende ermee naar de nabije vaart, doopte het erin en sloeg het over zijn kop. Zoo sprong hij den dichten rook in, die door de deeldeur naar buiten zwalpte. Geert, Rut en de knecht liepen hem na, maar een oogenblik later kwamen ze alle drie hoestend en rochelend weer naar buiten.

De Zot zette door. Op den tast ging hij door den vasten rook tot

hij aan de steektrap kwam, die naar de vlieringkamer leidde. Boven hem en om hem heen vlamden en kraakten de balken, binten en meubelen. Vanuit de stal klonk het dof gebulk van het vee. Duiven, halfversmoord, fladderden met snel kleppende vleugels over hem heen. De scherpe rook drong hem door neusgaten en keel naar binnen. Zijn oogen staken of ze wegbrandden. Er hing een walglijke lucht van schroeiend vet. Hij was als een blinde, hij was als een waanzinnige, en toch tastten zijn handen nog naar voren terwijl hij door den rook voorwaarts tuimelde. Dan ineens een helsche hitte en hij zag vlak vóor hem de traptreden als een skelet van vuur. Nog wilde hij de leuningen grijpen, maar zijn handen vatten louter vlammen. Knetterend en krakend stortte de trap nu in elkaar. Sander rolde op den vloer, kroop op handen en voeten terug door den worgenden rook en vond als door een wonder de deur. En daar rees hij voor de vervaarde oogen van wie daar buiten wachtten op als een spook van klinkklaar vuur. Alles aan hem brandde. En deze levende vlam struikelde en viel voor hun voeten en richte zich weer op en struikelde opnieuw en hief de armen en gilde als een verdoemde. De mannen, die tevergeefs putten water in het brandende huis hadden gesmeten, stortten nu het water over hem heen. Het hielp niet. Toen greep de knecht een groote rijf in zijn nabijheid en deze in Sanders kleeren stekend, duwde hij hem voor zich uit, maar hij viel opnieuw. Dan sleurde de knecht hem met de rijf in zijn buis vastgeprikt, naar de vaart, waar hij sissend en spattend onder water ging.

De vrouwen - de zusters en vele nieuwsgierigen. die toegeloopen waren - jammerden van angst en holden weg als radeloos, maar de knecht was Sander al nagesprongen en bracht hem aan den wal, waar hij hem op het gras leerlegde. Hij knoopte zijn kleeren los en luisterde met het oor vlak bij zijn mond of hij nog ademde.

Intusschen waren Douwe en de mannen met den spuitwagen het erf opgereden. In een oogwenk lagen de slangen uit tot aan de vaart en begonnen de mannen, ter weerszijde aan de handboomen geplaatst, deze om beurten op en neer te bewegen. Om het tempo erin te houden gingen ze erbij zingen. Een sombere deun, dien de schokken van de boomen scandeerden. Een dikke, zwiepende straal boorde nu in den rook, waar het rossig schijnsel van de vlammen doorhenen speelde.

Geruimen tijd bleef men zoo bezig, maar het leek wel of men het vuur op die wijze nooit de baas worden zou. Eindelijk kwam er hulp. Dien heelen dag had de lucht gedreigd, maar noemenswaardige neerslag was er niet geweest. Nu echter kwam de regen los, plotseling, uit een lage loodgrauwe wolk, die langzaam-aan als een gordijn over den hemel was geschoven.

Plotseling een heftig gekraak en een zware rookwolk, valer, grijzer dan de andere, rolde naar buiten. Dan nog een. En dan nog een. En dwars erdoorheen als roode vervaarlijke vuursignalen schoten lange vlammen. Het moest de stalwand zijn die daar was ingestort, want heel nabij en verschrikkelijk klonk het gebulk van de runderen. In den vuurgloed als een hel, die tegen de zwarte lucht te feller zich afteekende, verscheen trillend en met de vrees des doods in de oogen de zwarte ruin. Hij steigerde hoog en zwenkte op de achterbeenen om en om; het was of hij een dans uitvoerde, en met zijn gezengde manen en staart, met de uitpuilende oogen en den schuimenden mond was hij het beeld der verschrikking. Ineens legde hij de ooren in den nek en rende voort, de velden in, hinnekend als bezeten. De paarden, die nog voor de wagens gespannen waren en de merrie, welke de brandspuit had getrokken, hadden steigerend en briesend dit oogenblik verwacht, want alle rukten zich los en renden met de neusgaten in den wind den ruin achterna. Een vlucht witte duiven, zwaaiend als bedronkenen van den rook neergestort, werden nu door de paardenhoeven vertrapt en een sneeuw van veeren dwarrelde om de dieren henen toen ze de vlakten in stormden. Nu holden de koeien naar buiten met waanzinnige oogen en lange slierten kwijl aan wijdopen bekken, de roodbonte vooraan en daarachter de blaar, die, loeiend als een schip in nood, het kalf uitstiet dat ze meteen onder de trappelende pooten vertrad. Met hooge zwiepende staarten galoppeerden allen de velden in, een walgelijken stank verspreidend van verschroeide haren.

Stom en als verlamd staarden de mannen naar dit tafereel der verschrikking.

Ineens tot bezinning komend schreeuwde Geert: ‘Maak de honden los’ en zelf liep hij naar de hokken. Rut volgde.

Amechtig van het huilen stonden de dieren met opengesperde bekken te hijgen, maar nauwelijks voelden ze zich bevrijd of in groote sprongen jakkerden ze de paarden en het vee na.

De regen schoot nu met vaart omlaag en zoo dicht werd hij, dat het wel leek of de heele ruimte tusschen de wolken en de aarde met water was gevuld, massief als een rivier. En allengs begon het vuur te dooven, de rook kolkte niet meer omhoog, maar werd door het water nu omlaag gedrukt, gesmoord op zijn beurt. En hij dreef weg, laag over het erf, een grauw kleed gelijk, dat werd opgerold, en allengs kon men het huis weer zien, geteisterd en geblakerd. De muren stonden nog overeind, het dak, hoe gehavend ook, was nog op zijn plaats. De weeë lucht van verkoold hout en brandend vet was als een pestilentie.

Behoedzaam waagden de mannen zich nu in het huis. Allengs gingen ook de vrouwen binnen. Op de deel smeulde het nog, hier en daar klom nog rook uit het puin, en wat ze maar even met den voet aanstietten stortte in elkaar.

'Kijk eens, de ouwe eiken bank van grootvader.... Het lijkt wel een zwart geraamte', jammerde Ciel.

'En de koperen staren benne half gesmolten', zei Rosa en ze begon te schreien.

'Leg nou maar niet te lamenteeren', snauwde Rut, 'wat geweest is, is geweest.'

'Maas ze waren mij beloofd.... Ik heb er jarenlang naar verlangd ze te hebben', snikte Rosa.

'Neem ze dan mee', hoonde Rut en schopte ertegen zoodat het verwrongen en afgesmolten messing rammelde.

'Ellendeling, jij gunt me niks', keef Rosa 'als jij maar je sigaren en borrels hebt. En naar de meiden in de stad kan gaan.... De appel valt niet ver van de boom....'

Ze waren al loopend tegenover de vlieringkamer gekomen, die nauwelijks te herkennen was zooals ze daar als een zwartgeblakerd hok zonder trap hoog tegen de dakpannen hing. Bij haar laatste woorden keek ze naar boven en ze gaf een gil.

Geert en Rut, die dicht achter hen aankwamen, en hevig over de taxatieprijs van de hofstede krakeelden, schoten toe en keken.

Tegen het venster van de vliering, de handen omhoog alsof ze het in een laatste wanhopige poging hadden willen openduwen, leunde het lijk van den oude, deels verkoold. In de weggeschroeide haren en baard was het gelaat nauwelijks te herkennen, maar in dat zwartgezengde gezicht, met den neus plat tegen de ruit gedrukt, glommen de verglaasde oogen als van een gelynchten neger.

‘Die het kind heeft, heeft de toekomst’ door Eva Asscher.

Dat ik niet ben aangelegd er erftantes op na te houden kunt U uit ‘Een Kinderleven’ hebben gemerkt.

Hoe ik, onnoozeler dan de eerste beste ezel, ook mijn tweede en laatste buitenkansje heb vergooid, wil ik, schaamte ten spijt, U vertellen ter waarschuwing van ‘Het Kind’, ons nageslacht.

Ik toch onderga sedert jaren telkens weer opnieuw de journalistieke pijniging:

‘Gegadigden voor de Stichting N.N. worden opgeroepen enz. enz. enz.’

Ach ja! Ik gun het de oude heertjes best. Maar wanneer ik nu en dan moet ervaren, dat mijn eerzame nichten, medeactrices in het drama, op een houtje moeten bijten, voel ik den drang in mij opkomen, de wijsgeertactiek, míj te laat bijgebracht, ‘Het Kind’ vroegtijdig te doen onderwijzen.

Over het geheel genomen moet die luiden:

‘Je doet het tegenovergestelde van hetgeen ik op mijn kerfstok heb, wil je eventueel je erfenis niet inboeten.’

Het was een ondeugende kleine rakker, die schoonzuster van Vader. Lang niet van geest ontbloot, wat voor de neven en nichten wel het ergste inhield. Ze zag zelfs altijd nog meer, dan er te zien was en had een armzalig joggie, zoontje van een zuster uit haar achterland, in huis genomen, waarmede ze ons uitbuitte.

Een ‘Bruintje Beer’. Hij wist het altijd wel. Werden we voor een uitstapje mede genoodigd, dan had ‘Bruintje’ het zuinige plan de campagne vastgesteld: loópen moesten we, loópen.... Op een dinertje bij haar aan huis werden Bruins lievelingsboerenkostjes opgediend.

Ik was nu al dertien jaar en besloot haar langzamerhand van het tapijt te schuiven. Wat mij, achteraf beschouwd, helaas! volkomen gelukte.

Gegadigden voor de....

Eens werden onze logé, een Engelsch nichtje, dat toen in Haarlem woonde, en ik, uitgenoodigd om een dagje met onze tante naar Scheveningen te gaan. Aan het Weesperpoortstation zouden we elkaar ontmoeten. Tante stelde zich daar op, alsof we een Noordpoolreis moesten ondernemen. Ze commandeerde, vitte, berispte, droeg Annie op de spoorkaartjes vast te houden, tot eindelijk de conducteur het naderende vertrek aankondigde.

‘Hiér de kaartjes, hiér de kaartjes, geef ze nu mij maar, toe dan de kaártjes’. En in een mephistoofsche opwelling hijgde Annie: ‘Verloren’.

Tantes hevige beroering bracht mij er toe, haar te hulp te schieten.

‘Daár, vlak voor uw voeten liggen ze’.

En zooals veelal in het leven kreeg ik de haver niér.

Tante griste de kaartjes van den grond, verdacht mij van de euveldaad en stootte me van haar af.

‘Ik neem je niét mee, ik neem je niét mee, zoo rende ze maar heen en weer.

Wanhoop greep me aan. Ik durfde niet naar huis te gaan. Heel erg zou de straf zijn, die er op volgde, daar Moeder wijselijk, die lastige tante juist altijd in het gevlei kwam.

‘Instappen dames, instappen’, maande de conducteur.

‘Geliefde tante, lieve tante, tantetje lief’.

Ik beloofde, ik smeekte.

‘Ik neem je niét mee.... ik neem je niét mee!’

De locomotief stoot zijn schel gefluit uit, tante vliegt in de coupé en ìk.... stap mede in.

Klets deed de deur en we hobbelden gedrieën verwachtingsvol naar het beloofde land.

Dat mijn nichtje door de sterke emotie nog slechts Engelsch sprak, waarvan tante geen woord kon verstaan, deed haar weer mij toenaderen.

Annie's Vader bewaakte eveneens streng de buit.

We kwamen overeen, gedachtig aan het ‘Gedeeld leed is half leed’ de schuld op ons beiden te laden.

Tante was zoo pienter om er thuis niet over te reppen. Er zóó te zijn ingeloopen is ook wel een heel moeielijke bekentenis. Of ze het mij ooit vergeven heeft?

‘Gegadigden voor.... enz. enz. enz.’

Moraal.

‘Leer Uw kind altijd zich zelf te zijn, zijn persoonlijkheid hoog te houden. Maar waar het gaat om hypergevoelige erftantes leer hem reeds jong op gegeven oogenblikken in haàr huid te kruipen.

17 Januari 1937.

Ik zag in droom... door Hélène Swarth.

I.
In kloostergangen.

Hol klonk mijn stap door marmren kloostergangen -
Als van een koor, in Vagevuur gevangen,
Vanwaar 't den Hemel onbereikbaar ziet,
Ik hoorde een zang bij sombere orgl-accoorden,
'k Verstond de taal niet, doch de ziel der woorden
En luistren bleef ik naar dat smeekend lied.

't Leek uit een cel te stijgen, als verlangen
Naar God en dreef de tranen langs mijn wangen,
Tot plots mijn hand een celdeur openstiet.
De cel was leeg, den leeznaar aangeklonken
Met zilvren keten lag een boek - Hoe klonken
Als uit dat boek de klachten van dat lied!

Verwoest lag de kapel, geen andre treden
Dan d'eigen voetstap door de gangen schreden.
Leeg elke cel, die openstiet mijn hand.
En aldoor, schreiend om bevrijding, klonken
Die klachten, als van geesten bang verzonken
In vlammend heimwee naar het Eeuwig Land.

II.
Honden.

De leege straten, waar ik eenzaam dool,
In vreemde stad, zie op een plein ik monden,
Waar, als een grieksche tempel, blankt een school.
En van de trap, met twalef booze honden,
Daalt áf een knaap, omdruischt van luid gejool.
Die honden, streng gekoppeld en gebonden,
Maar elk oog vonklend als een vuur'ge kool,
De tanden bloot, al dreigend mij te wonden -

Het duurde een pooze eer ik die droom verstond.
Herinneringen trouwsymbolen waanden
Gedroomde honden, wijl was trouw mijn hond.

Maar nu besef ik hoe voorspellend maanden
Die honden boos, verbeeldend twalef maanden,
Die uit de levensschool mij 't noodlot zond.

III.
De gouden vogel.

Als Martha, stil met needrige' arbeid druk,
In kamerschemer, waar mijn plicht mij bond,
Doch luistrend naar een ver geluid, ik stond -
De deur week open onder zwaren druk
En tot mij vroolijk sprong mijn groote hond,
De muil bebloed en kwisplend van geluk.
Mijn broozen vogel beet hij 't keeltje stuk,
Mijn gouden vogel, dien mijn Koning zond.

Hoe blij ontving ik, bevend, aan mijn borst
Dien koningsbôo, dien noode ik streelen dorst,
Mijn leed vertroostend met zijn teedren zang.

Ook van mijn Koning ik ontving dien hond
En liefde ook hem, tot hij mijn vreugd verslond,
Mijn hemelvogel - 'k Werd voor 't leven bang.

Het schoone web door Johann Stellwag.

Aan de nagedachtenis van Li Tai Po.

De Dichter spreekt:
Een kruisspin voor mijn venster weeft
Zijn web waarmede hij bestreeft
't Leven te vangen van de ziel,
Die, vleugellam, hem te voet viel -

O, Jezus! die uw kruis bewoog
Mij om het harte en 't geestesoog:
Mijn ziel had zich in u begeven,
Had gij uw inborst uit g e s c h r e v e n .

Binnengedachten door Willem Kloos.

MCXIV.

Mijn werk spontaan steeds schreef ik, schrijf ik na wijd-diep gemier.
Het Aanzijn reeds me als kind niet makklijk viel, maar eigne Krachten
Dreven me allengs mijn zware Diepte uit en stoer-stuwend brachten
Zij mijn puurst Zelfje omhoog. Der daagsche menschen klein pleizier

Nooit veel mij zei, schoon 'k 't niet steeds haatte. Als bleeke onhandge Pier
Slank, slungelig ik liep en keek. Liefst las 'k. Heel schaars ik lachte.
En onbespeurbaar weende ik kort soms, maar geen klachten
Ooit uitte ik over hoe 'k in huis bejegend wierd. Zacht-fier

Mijn dorre omgeving zwijgend duidde ik; 'k maakte nooit getier.
Beweegloos zag 'k in boekjes en dan peinsde ik. Vriendlijk trachten
Bleef 'k naar iets vreemds, maar 'k wist nog niet naar wàt. Haast alle nachten

Zonder ontroering, wijd-uit mijmrend wel een drie of vier
Uren lag 'k wakker. Ieder dacht: hij leeft niet lang. Maar hier
Nog zit 'k, gezond, als jong, gelijk de Antieken 't ook soms plachten.

MCXV.

'k Vermeed, vermijd al 't lage en dies ook 't liegen. Diplomaat
Echter reeds wist, als kind, te zijn mijn Geestje en dies verzwegen
Heb 'k, als zesjaar'ge al, trouw mijn weemlend Binnenst, daar 'k terdege
Kort-nijdig werd bestraft, wen 'k zei wat 'k dacht. Heel langzaam raad

Gaf 'k, nauw bewust, mijzelf dan, hoe 'k moest doen voortaan. Streng maat
Allengs dus hield ik in mijn praten, handlen. Licht-verlegen
Ik ook bij vreemden veelal leek. Wen 'k plotsling mij genegen
Tot menschen voelde, was dit geenszins, wijl ik eenge baat

Verlangde: mijn karakter is stoer-stroef: mijn Wezen staat
Heel diep in 't Zielszijn: 't wil alleen maar klaar verstaan. Gestegen
Thans ben 'k, volkomen eens met heel mijn Zelf, dat zich bewegen

Als kind reeds door rad babblen nooit lang liet. Een beetje laat
Vermag 'k mijn simpel Zijn thans gansch te zien en schoon te vegen
Van dwaasheên waar dees vluchtig-weemlende Aard mij mee belaadt.

MCXVI.

Waartoe, hoe 't schouwspel, dat ons lijkt het Zijn, verscheen? Dees vraag
Reeds rees me als stille knaap, half onbewust. Heel langzaam rijzen
Mij gingen, 't een na 't aêr, zeer veel vermoedens, want nooit deizen
Mijn Rede wou voor 't Raadsel en dies kalmpjes plaagde en plaag

'k Mij thans nog met fijn speuren naar verheldring. Maar ik jaag
Niet meer hartstochtlijk als voorheen. Scherp weet 'k, daar reizen
Nog altijd blijf 'k, met diepe hersens alles ziend en prijzen
Of somtijds laken doe 'k dan dingen. Maar bedaard verdraag

'k Thans, dat geen sterver ooit het Eeuwig-Eene wist. ‘Hoog’, ‘laag’
Nooit wilde ik doen of heeten. Och, 'k ben nog lang geen grijze
Onnoozle, die steeds eender 't Eendre murmelt. Rustig hijschen

Mijn Geest blijft diep-getrouw de Lettren hier omhoog gestaêg.
Den fijnen willer help ik, tot hij duidlijk gaat bewijzen,
Dat niets te zijn hij weet dan vlotte goed-bespraakte blaag.

MCXVII.

Gelaten leef 'k steeds stoïsch. 'k Eer mijn binnenst Zelf en 'k meed
Als knaap reeds, dingen reedloos te verrichten en streng giste
'k Diep-psychisch naar 't juist wegje dat 'k te gaan had, totdat flitste
Opeens het ware pad hóóg voor mijn oogen. Ernstig deed

Ik levenslang: nooit werd 'k een volger. 't Richtinkje, dat breed
Voor me uit te liggen leek en hun die 't wezen mij, leek 't wiste.
Voorbij 'k liep, kiezend eignen weg en nooit daarin vergiste
'k Mij lang. Was 't fout, dan 'k weldra met mijn logisch voelen gleed

Op zij, en zóó weer kwam 'k op 't juiste Binnenpad. 'k Besliste
Nooit in de Lettren, vóórdat 'k diepst-in zeker stevig weet
Dat wat ik zeggen ga 't onwrikbaar-juiste is. Schrijvers reed

'k Nooit heel of half omver, die 't niet verdienden, en dus miste
Mijn woord, mijn daad nooit zuivre billijkheid. Stil-moedig kweet
En kwijt 'k me er van, kalm door te gaan, zonder gemeene listen.

MCXVIII.

Nog al gestorvnen zacht mij raken, schoon zij lang verdwenen
In 't wijde Zijn des Tijds, die bracht hen, maar slechts gaf te leen.
Steeds zeg en zeide ik, wat mijn diepste Geest weet, dus wat 'k meen.
Al 't oppervlakkge doet mij niets en zelf heb 'k nooit geschenen

Dwaas mij, schoon ieder rad mij tegensprak. Neen, een als steenen
Wil leeft, mij drijvend, de onbewuste, klare Geest. Och, 'k speen
Jong, oud mij van al 't overboodge. 't Glibberige veen
Der Aard, waar 'k thans nog alles doe, houdt staand me en iets ontleenen

Aan andren nooit ik deed. Ik leer mijzelf steeds: goede reên en
Bewijzen, diepe, geef en gaf 'k voor wat ik schrijf. Ja, neen,
Ronduit ik zeg, wen iemand vraagt me iets. 'k Weet me een stevig-beenen
Voertuig, dat onverwoestbaar houdt zich. Vrijwel leef 'k tevreên,
Want werk aanhoudend zonder drukke moeite. In 't ver verleên
Aers soms dit scheen. Eens ga 'k mij vredig met heel 't Zijn weer eenen.

MCXIX.

Ben 'k virtueel? Raren vaak zanikten, dat 'k slap was. 'k Ben
En 'k blijf, lijk toon ik me in mijn diepen arbeid, die begonnen
Spontaan heel jong reeds, veelal vredig heeft zich voortgesponnen
Tot in dees steevgen laten tijd, nu 'k diep nog voel en pen.

Mijn vredige Eigent leefde psychisch-mijmrend, stil. Ik wen,
Maar, minder nog, ik wende me aan den Schijn. Op pantalonnen
En rokken schaars ik lette, alleen op menschen. Diep bezonnen
Als knaapje reeds ik werd een beetje, toen 'k van ‘one to ten’

Nog nauwelijks kon tellen in veel dingen en ik schen
En jong ook schond 'k geen enkel echt gevoel. Dies overwonnen
Geen mensch ooit heeft mijn onbewuste Ziel, die 'k wijslijk men.

Ze is mijn best Wezen, dus mijn Wil, dien 'k altijd kalm erken
Want die mij hielp en nooit verliet. 'k Peins nog in 't licht der zonne
En haal mijn weten uit mijzelf, heen door al kennis-bronnen.

MCXX.

't Oneindige is mijn eenge Heiland. 'k Wierd nooit vaag gedrijf
Door elkaêr heen van aardsche wanen. Eigen zekerheid
Ontving ik uit mijn Zelf, waarin gestadig stilkens strijdt
't Een met het andre, tot op 't laatst het Eene 't wint. Gerijf

Hoog-vriendlijk vond ik in mijn Zelf steeds. Vredig tijdverdrijf
Ik kreeg door vele dingen soms, maar hield sterk-streng me in 't lijden
Zoowel als in al vreugden. Andren kleintjes-weg benijden
Nooit deed 'k. Slechts wou 'k met hen gelijk zijn en dus kalm beklijf

'k Staeg hun, die 'k voel, dat verst-in goed zijn. Nooit meer nijdig kijf
'k Met dubblen: 'k hoor hen vredig aan, en verder blijf 'k hen mijden.
'k Had altijd snel genoeg van al het wederzijdsch gekijf

Met scherpe woordjes, daadjes, die toch tot geen uitkomst leiden.
Mijn geest en lijf nog flink-weg dragen voort zich, slap noch stijf.
Gelaten bleef ik steeds mijn vrede-gevend heengaan beiden.

Een hoogst aangenaam auteur door Dr. Willem Kloos.

(Château de Bersac '12, door Ben van Eysselsteyn. - H.D. Leopold's Uitg.-Mij.. Den Haag, 1935.)

Ook weer in dit luchtig-maatschappelijke, nauw merkbaarkomisch gehoudene tooneelspelletje blijkt Ben van Eysselsteyn te kunnen wezen een onzer prettig-fijnste, leuk-menschelijkste moderne Auteurs.

En dus nu vrijwel alle moeilijkheden, die mij vroeger in dit zonderlinge Aanzijn voortdurend psychisch een beetje drukten en mij ten slotte taamlijk vredig-onverschillig maakten, want mijn eigenst binnenst Wezen naar onderen hielden, tot het verleden zijn gaan behooren, zoodat ik mij thans weer, lijk ik ook in mijn jeugd reeds deed, gestemd kan voelen, om van uur tot uur geregeld mijn inwendig-geestlijke bezigheden te verrichten - ik ben van nature, als de menschen mij niet hinderen een bedaard-voorzichtig peinzende geest, die gedurig *wil* en waar dit noodig wordt, ook doet, want kan, nu, zeg ik, voel ik mij door mijn wat beter gewordene dagelijksche omstandigheden en daarmede saemhangende opgewektere gemoedsgesteldheid, veel aanhoudender dan vroeger in staat om volkomen ontvankelijk voor het genieten van allerlei soorten van voortreflijke literatuur te zijn, en om ook zelf te produceeren.

Mijn voor een deel want over de Moeder mijner moeder heen gallische afkomst (zij heette Mevrouw Amelse-Hébert, overleed in 1860, dus toen ik één jaar oud was en moet volgens de berichten over Haar een levenslustige Vrouw geweest zijn) dat meer

zuidelijke element in mij, herhaal ik, heeft mij als kind en jongen-jongen - maar toen natuurlijk nog geheel en al onbewust - geholpen, om mij een klein beetje boven mijn onprettige kinderjaren en jongensleeftijd te blijven verheffen, en daardoor heb ik mij ook in mijn verder veelal niet glad-vloeiend mannelijk leven altijd behoorlijk staande kunnen houden in mijn veelverscheiden maar toch altijd eerlijk-eenvoudig doorzettend menschelijk gemoed. En dit inzonderheid óok, omdat ik aan de andere zijde, want van vaders kant van duitsch-hollandschen oorsprong en door mijn literairen grootvader Amelse, die eveneens een stevig-strak mensch is geweest - hij overleed reeds in 1845 en heeft in proza en vers boeken geschreven en gepubliceerd - een stijf-stroef, hoofdzakelijk alleen voor de studie levend karakter ervan mocht.

Ik ben in mijn privaat leven nooit over de schreef gegaan, wat mijn altijd bescheiden blijvende geldmiddelen mij trouwens ook belet zouden hebben, al had ik daar neiging toe gevoeld. En zoo kan ik ook nog tegenwoordig in mijn groenen ouderdom als bloeiende stam omhoog blijven staan en goede vruchten dragen.

Ja, dit laatste, nl., dat ik mij thans in mijn negen en zeventigste jaar als jeugdig frisch voel en altijd werkzaam blijf, ontstaat uit mijn drievoudigen oorsprong - west-friesch, duitsch en fransch - en mijn eigen inwendige psychische moeilijkheden rezen, behalve uit den weerstand, dien ik van buitenaf te verduren kreeg daardoor, omdat de Hollanders mij zelden goed begrepen, uit den zwaren inwendigen strijd dien ik onbewust-psychisch had te voeren, om die onderling zeer verschillende, ja soms tegenstrijdige elementen met elkaêr in harmonie te houden, waarin ik thans echter, gelukkig voor mijzelf en ieder, ten slotte volkomen ben geslaagd.

De menschen die hier altijd druk bezig bleven, in het vorige geslacht, zoowel als heden nog, om over letterkundige werken te schrijven, zonder dat zij toch veel aanvoelings- en allerminst invoelingsvermogen hadden, voor psychische scheppingen zooals toch alle verzen, zoowel als op meer gekompliceerde wijze, o.a. romans hebben te zijn, gingen daarbij in de meeste gevallen veel te resoluut uit van abstrakte woorden als klassiek en romantiek en realistiek, terwijl men uit het oog verloor dat die drie woorden niet onderling streng afgescheiden, neen, integendeel elkander

vaak naderende, ja soms zelfs saam te vallen schijnende beteekenissen hebben. De groote Grieksche tragici, Aischulos en Euripides bv. heeten klassici te zijn, maar doen soms vrijwel romantisch en tegelijkertijd realistisch, want elke van die drie door abstraheeren willende literair-historici bedachte benamingen duiden geestes- en gemoeds-stemmingen aan, die in alle groote waarachtige dichters van alle volken en tijden terug te vinden zijn.

En daar het met alle echte poëten zoo gesteld is, nl., dat zij drie psychische elementen in hun geest van nature in zich moeten hebben - zelfs de klassicistische Drijden en Pope en bij ons Feith en Bilderdijk, en ontelbare anderen in alle landen der Aarde, die probeerden om te gaan schrijven op de wijze der Antieken (het zuiver-klassieke hield echter, zooals ik reeds opmerkte, bij deze laatsten ook niet altijd stand) maar die nog altijd waardeerbare Engelschen uit de 17e en 18e eeuw zoowel als die Hollanders, van weer honderd jaar later, zijn allemaal klassiek en romantisch en realistisch te noemen, overal waar het in hunne spontaan werkende, verzenschrijvende psyche voorkwam, en deze hun dus gebood, om zoo te zijn. Neen, klassiek, romantisch en realistisch, die drie woorden zijn volstrekt geen onverwrikbare voorschriften, volgens eene van welke een dichter heeft te werken op straffe van anders geen echte dichter te zijn, maar waardelooze warhoofden, neen, zij zijn slechts doór oppervlakkig psychisch voelende, dus niet zoozeer diepindringende vroegere literair-historici, bedachte benamingen, voor menschlijk-geestlijke toestanden, die in iedere waarachtige Dichter hetzij uit de Oudheid, hetzij uit de Middeleeuwen, ja zelfs uit den nieuweren tijd terug te vinden zijn. Dichtwerken zijn geen volgens een bepaald stelsel van vooropzettingen vervaardigde maakwerken, maar scheppingen van den menschlijken geest, wanneer deze in verband kan komen te staan met de achter hem verscholen blijvende levende menschlijke Ziel, die in zichzelve onbewust blijft voortwerken, als zij de ziel is van een waarachtig-echt dus natuurlijk dichter, en die dan in haar verste Binnendiepte den aanleg zoowel tot het zoogeheeten klassieke, als tot het realistische en romantische bezit. Wezenlijk-ware Dichters hebben in hun bewustelooze levendheid universeele dus alle elementen van het Psychische het klassieke, het romantische, het realistische - die drie zijn slechts willekeurige menschlijke abstraheeringen -

in zich vereenigend te zijn. En zoo blijkt dit dan ook het geval te zijn geweest met de waarachtige dichters van alle tijden en landen, want zij schreven van uit hun eigene natuur, dus volgens hun hen stuwenden Binnengeest, die alle elementen van de Ziel tot harmonische eenheid brengend deze spontaan naar buiten wist te werpen als hun eigen persoonlijke Kunst, zonder daar onderdoor gestreng-dogmatisch rekening te houden met de verstandelijkbedachte voorschriften der wel stellig-intelligente maar de indiepste geaardheid der kunstwerken niet bevroedende, want hen tant soit peu als mechanische produkten beschouwende droge beseffers.

Als 19 jarig jongmensch reeds, die er uit zichzelf naar ging trachten om den oorsprong en de ware geaardheid van gedichten en dus ook de algeheele Dichtkunst na te speuren, daar ik nog volstrekt niet begreep waarom en hoe er van tijd tot tijd heelemaal onvoorbereid verzen, hollandsche en duitsche in mij omhoog kwamen, die ik dan gauw opschreef, als nog niet volstrekt volwassen mensch dus ging ik al van zelf in mijn eigenen Geest over het Wezen der Poëzie denken, daar de kritische beschouwingen, die ik in boeken er over bv. van Rudolf Gottschall vond mij niet voldoende inlichtten. Zij leken mij te vaag, te veel in het onbepaalde weg gedacht, en dus ging ik zelf als jonge knaap denken en kwam zoodoende langzamerhand tot resultaten mij aldoor stevig-streng met mijn geest tot de Dichtkunst en haar voortbrengselen bepalend, die mij bij later recapituleeren en ze aan de teksten van tal van dichters toetsend aldoor juister en juister bleken te zijn, want met de werklijkheid te kloppen. En daar ik als kind reeds boven alles van lezen hield, en dus alle boeken trachtte te leeren begrijpen, die ik in handen kon krijgen maar mij boven alles voelde aangetrokken tot de Dichtkunst, en deze sterke aangeboren neiging in mij bleef voortduren, nu reeds bijna zestig jaren lang, ben ik langzamerhand psychisch in staat geworden, om na een korten inkijk in hun werk echte dichters te onderscheiden van knap-rijmende zeurders.

Ik zou mijn gewaarwordingen in dit opzicht nog het beste kunnen aangeven op de volgende wijze. De verzen van een echt dichter - of hij reeds lang dood is dan wel heden leeft, komt voor mij op hetzelfde neer - zenden, zonder dat ik daar moeite

voor doe, een psychisch-elektrischen stroom naar mijn hersens over, zoodat ik mij prettig gestemd voel; verzen van koude, maar hun werk sterk willende en zich daartoe dwingende rijmers zeggen mij niets.

En ik heb dus alle literaire werken in vers en proza, die ik las altijd alleen beoordeeld van uit mijn eigene Ziel zonder in mijn oordeel af te gaan op wat anderen over die werken hadden te boek gesteld. En dit is de reden, waarom ik mij als kritikus 'individualist' heb genoemd wat door laag bij de grondsche, dus niet veel begrijpende recensenten dan wel eens is opgevat geworden, als zou ik een subjectieve zijn, die zich alleen bekommert om wat zijn eigen oogenblikkelijke luim hem op het papier zetten doet.

Terwijl toch juist als de diepste dus zuiverste waarheid omtrent mijn kritischen arbeid altijd heeft kunnen gelden dat ik nooit een letterkundig oordeel op het papier heb gebracht, wat ik later zou wenschen te herroepen, omdat het zich niet logisch aansluit bij wat ik in vroegeren tijd schreef.

Als jonge knaap reeds ging ik denken heel van zelf en vond dan dikwijls nieuwe, maar toen natuurlijk nog onbeduidende dingetjes. Ik had hen niet in boeken gelezen, en kwam dus allengskens tot de slotsom, dat er achter mijn vrijwel schranderen, want mijn school-thuiswerk vlug maar toch behoorlijk afmakenden daagschen kop, nog iets anders, iets meer zuiver-geestlijks moest schuilen, waardoor ik tot die in mij rijzende bevindinkjes kwam. En daar, hoe ouder ik werd, sinds mijn achttiende jaar die innerlijke bevindingen over verschillende dingen hoe langer hoe talrijker werden, zonder dat zij ooit vierkant strijdig bleken te zijn met wat er vroeger in mij was gerezen, begon ik op het idee te komen, dat er achter mij een geest moest zitten, die mij van tijd tot tijd iets wou meedeelen wat mijn Daagscheid nog niet wist. En ik trachtte er dan over te denken, wat dat onbekende gedachte-bronnetje achter mij zou kunnen zijn, dat in een kort totaaltje soms iets naar mij omhoog zond, wat ik tamelijk interessant vond, want waar ik voor mijzelf iets aan had. Zou dit 'God' zijn, dacht ik dan plotseling, maar toen berispte ik mij onmiddellijk, want ik zei mij: doe toch en denk niet zoo mal-pedant. En ik bleef dus geheel in het onzekere over den oorsprong van

mijn eigen denken. Want uit mijn gewone daagsche hersens, die vriendlijk-nuchter alles bekeken, kwamen die telkens geheel onverwacht mij rijzende gedachten natuurlijk niet. Doch op een goeden dag langs de boekenstalletjes op de toenmalige Botermarkt loopend en alles daar opnemend en beziende, zooals ik dat in de vacanties dikwijls deed, viel plots mijn aandacht op een groot dik gebonden boek en het opnemend las ik op het titelblad Ed. von Hartmann. Philosophie des Unbewussten. Die woorden troffen mij in mijn negentienjarige achterhersens, en ik kocht het dus, na de helft afdingen, voor *f* 2.75. Ik weet nog, dat de Israëliet, mij het boek tenlaatste gevend zei: ‘Nou, meheir, ik zal je het boek dan maar voor niks laten, 't schijnt een beroemd boek te zijn, maar geen mensch, die hier langs kwam heeft het van me willen koope, en voor mijzelf is het ook Hebreeuwsch’.

Ik blij, met mijn inkoop zonder dat ik wist waarom, verliet den goeden man, met het boek onder mijn arm en zette mij thuis aan de voorzichtige lektuur er van, op ieder woord aandachtig lettend, en na een uur of wat hiermee door te zijn gegaan, ging ik op eens tot mijn blijde verrassing bespeuren, dat dit werk mij een oplossing aan de hand deed, door het onderscheid dat het maakte tusschen bewusten en onbewusten Geest, over het raadsel, dat mij was gaan interesseeren, nl., hoe ik eenvoudige jongen, die nog heelemaal geen geleerde volwassene was, want niets anders als een tamelijke hoeveelheid romans en verzen had gelezen, gedachten in mij had kunnen krijgen over hoogst belangrijke kwesties, het Godsbestaan bv. en het innerlijkst Wezen der Poëzie. Deze gedachten, begreep ik toen, zijn uit mijn onbewuste achterhelft naar mijn een beetje droog-zakelijk willenden kop gerezen, zonder dat ik dit bewust wilde, dus met mijn daaglijksch medeweten bedoelde te volbrengen.

Dit, dus ik bedoel het lezen van Hartmann's Philosophie des Unbewussten, waardoor ik over zeer vele dingen eenigszins beter werd ingelicht, dan ik als toen nog geen twintigjarige daarover geheel en al uit mijzelf had kunnen wezen, was het eerste begin van mijn later het heele leven door, sporadisch hervatte wijsgeerige studie en zelfdenkerij en dat heeft mij ook gestadig een beetje sceptischen ernst bijgezet, vooral omdat ik al gauw

bespeurde, dat al die groote dus beroemd gebleven wijsgeeren het eigenlijk door de bank heen, geenszins heelemaal onderling eens zijn.

Maar andrenzijd's zooals ik hier boven reeds opmerkte, is mijn innerlijke geaardheid door mijn afstamming ook gedeeltelijk Fransch, en heb ik dus vroeger soms onprettige praktische dingen, bv. geldnood meer opgewekt kunnen blijven verduren, dan het vrijwel teergevoelige Duitsche deel van mijn totaal temperament mij zelf soms deed veronderstellen, dat ik kunnen zou. Want ik bezit ook voor een goed deel, door Kennemersche voorvaderen, evenals meen ik de dichter Hofdijk heeft bezeten, een regelrechte standvastigheid, die zijn eigen binnenst zelf nooit loslaat, neen daarin doorstapt onbevreesd en het dan ten slotte ook wint, zooals uit mijn eigen leven gebleken is. Maar ook bezit ik, in een gekompliceerd samenstel, iets van de psychisch-opgewekte vroolijkheid van die drie verschillende volkeren in mijn Binnenst en kan ik dus een boek als Château de Bersac volkomen genieten.

Daar mijn innerlijkste Geest, uit welk's geheimzinnige altijdbezige Achterafheid ieder woord, dat ik opschrijf, rijzen komt, reeds toen hij als jong Literator zich tot den arbeid ging zetten, altijd uiterst behoedzaam zijn eigen inwendig voelen en denken wilde openbaren, precies zoqals hij, maar veel rijper heden ook nog blijft doen, heb ik bijna nooit een langen overvloed van aanhalingen gegeven uit de werken, die ik bespreek. Ik ben nooit wat men noemt, een copymaker, neen een ernstig te nemen arbeider in alle soorten van letterkunde geweest en ik gaf en geef slechts dán citaten, als ik inwendig voelde, dat een aanhaling noodig was om voor de lezers de geestlijke indrukken te versterken, die ik als bevindingen in mij had gekregen door de studieuse lezing van het eene of andere boek.

Mijn lezers kunnen er zich, in zichzelf van overtuigd houden, dat als ik een letterkundig gewrocht karakteriseer, mijn oordeel altijd berust op een herhaaldlijk, woord voor woord telkens, bestudeeren van het werk, waarover ik iets zeg, al haal ik er ook geen enkele passage uit aan. Want och in haast ieder letterkundig geheel zijn plaatsen te vinden, die minder of beter voldoen dan de rest en de vluchtige

tegen of vóóringenomene recensent, die zonder zich een eigen deskundig dieper inzicht in het heele werk gevormd te hebben een beter of minder goed geslaagde plaats uit een letterkundige poging of wezenlijke schepping aanhaalt, als bewijs voor de waarde of onwaarde van het geheel, gelijk ik zoo vaak in mijn langdurig letterkundig en altijd studeerend leven heb zien gebeuren, geeft daarmede een slag in 't gezicht van de objektieve waarheid en hij toont zich dus te wezen een in den loop der tijden stellig wel weer geheel vergaan zullend maar toch een poos lang tot psychische schade van vele anderen leuterend babbelaar zonder dieperen grond.

Doch ik wil hier toch een paar plaatsjes aanhalen, alleen om te laten zien, hoe opgewekt-geestig dit heele tooneelspel geschreven is (bladz. 14).

'Curé. Waarom zoudt U een idioot zijn? Van een zuivermaterialistisch standpunt gezien, is ieder gevoelsmensch een idioot, maar.... ik ben geen materialist. Hoeveel menschen vluchten er niet van het heden in het verleden. Zouden dat allemaal idioten zijn.'

De Curé gaf hier een vriendelijk-afwerend stootje tegen de voorborst van allen, die alles wat geweest is willen bestrijden of alleen maar verwaarloozen om met een zoogevaamd nieuw vaandel boven 't hoofd naar de toch nooit sekure Toekomst te marcheeren.

En het volgende is óók een aardige zet.

'Comte: Profond négligé is alleen geoorloofd voor dames. Een vrouw wordt in haar slaapkamer een nymph. Een man wordt in zijn slaapkamer een gorilla. Dat is een groot onderscheid.'

Ik haalde hier twee plaatsen aan slechts, maar deze volstaan om het geheele tooneelspelletje in zijn geaardheid te doen kennen, daar het overal evenzoo levensvol gevoeld is en gesteld.

Maandelijksch overzicht Letterkundige notities.

Drift en bezinning.

Het is onder dezen voortreffelijken, want karakteristieken en zeer suggestieven titel, dat de heer W.L.M.E. van Leeuwen een nieuwe studie in het licht gaf, waarmee hij bedoelde een beknopte geschiedenis te geven der nieuwe Noord Nederlandsche Letterkunde.

De heer W.L.M.E. van Leeuwen, - wij hebben het meermalen te dezer plaatse mogen constateeren, - is een onzer allerknapste essayisten en literair-historici.

Van nature bezit hij een fijne intelligentie, een diep aanvoelingsvermogen; hij heeft een klaarziend oog voor verschillen; hij, weet te onderscheiden met een nooit-falend instinct, hij bepaalt de plaats en de waarde van elken auteur afzonderlijk, en zijn gevoel is zoo zuiver, dat hij gerust een zich zoo goed als nooit vergissende letterkundige autoriteit kan worden genoemd.

En dan bezit hij nóg een eigenschap, die het de moeite loont, om te worden vermeld; hij heeft de schrijvers, die hij behandelt, ook werkelijk gelezen; zijn documentatie is op degelijke studie gegrond.

Is het, vraagt de lezer verwonderd, noodig, deze vanzelfsprekende qualiteit te noemen? Het is toch de plicht van den literairen historieschrijver om zich volledig te renseigneeren, eer hij zijn geschiedenis te boek te stellen begint.

- Natuurlijk! ge hebt volkomen gelijk, lezer, om dit de *plicht* van den criticus te noemen. En elke beoordeelaar, die eenigen eerbied heeft voor zijn publiek en zichzelf respecteert, zal dat ook doen, en héét het, in het verleden, ook altijd gedaan. Dr. K.

H. de Raaf bijvoorbeeld heeft zich daardoor altijd gekenmerkt, en een evenzeer hoogst betrouwbaar criticus is de jongere Max Kijzer, wiens soliditeit en eerlijkheid eveneens geheel den toets kan doorstaan. En een *Dritter im Bunde,* wiens oordeel men ook in volle gerustheid kan aanvaarden, is W.L.M.E. van Leeuwen, die naar de meest volstrekte objectiviteit streeft, en daar ook zeer gelukkig in slaagt.

Er *zijn,* al is het nauwelijks te gelooven, critici, die zichzelf voor zóó geniaal houden, dat zij de boeken van een bepaalden schrijver wel gelooven te kennen, ook zonder ze te hebben gelezen. Tallooze voorbeelden zouden we hiervan kunnen ophalen, (en hebben wij ook wel eens opgehaald), om deze bewering te bewijzen. Het is ongelooflijk, met welk een rustige brutaliteit, sommige journalisten een schrijver of schrijfster een etiket opplakken, zonder kennis te hebben genomen van het werk der desbetreffende auteurs. Wanneer zij eenmaal een opinie hebben opgevat, dan blijven zij daarbij, in de onnoozele overtuiging, dat verdere productie wel hetzelfde als de vroegere zal zijn.

Ook gebeurt het vaak, dat men klakkeloos de overtuiging van een ander overneemt, 'omdat die het wel weten zal', en men zich dan een eigen onderzoek bespaart: luiheid, domheid zijn de drijfveeren van een dergelijke werkmethode.

Maar.... één ding is gelukkig; de 'critici' zonder degelijke basis, zonder objectiviteit, zonder ernst en zonder geweten, verdwijnen vanzelf uit het literaire kamp, als hadden zij nooit als operette-generaal aldaar een hoog commando gevoerd.

De tijd, o, de tijd brengt zooveel, brengt ten slotte *alles* in het reine. En wanneer een schrijver maar oud genoeg worden mag om het te beleven, ontvangt hij de uiteindelijke erkenning, waarop hij recht heeft, krachtens zijn talent.

Maar als hij jong sterft, wat dan?

Wanneer hij dan niet een goeden vriend had, zooals Jacques Perk bezat in Willem Kloos, - dan raakt zijn werk in het vergeetboek, en triomfeeren de eendagsvliegen der critiek, totdat een toeval den verwaarloosden auteur soms weer naar voren brengt....

De heer W.L.M.E. van Leeuwen schonk ons met zijn rijp en rijk en waardevol werk een boek, dat een standaard-studieboek

kan worden genoemd. (Uitgave Wereldbibliotheek, Amsterdam.) Naast andere studies, ook door de W.B. uitgegeven, als: Frans Bastiaanse Overzicht met bloemlezing van de Ontwikkeling der Nederlandsche Letterkunde (4 deelen); E. d'Oliveira: De mannen van 80 aan het woord, en van denzelfde: De jongere Generatie maakt dit boek: Drift en Bezinning een uitnemend figuur.

De heer van Leeuwen schrijft aangenaam. Zijn stijl is helder en pakkend, en, eenmaal begonnen, blijft men onwillekeurig voortlezen, omdat zijn betoog zoo boeiend is als een roman. Hij beeldt, hij karakteriseert, hij analyseert en verklaart met groot gemak, en zijn uitspraken zijn altijd aanvaardbaar.

Hij heeft zijn stof, die hij volledig 'onder de knie' heeft, in verschillende interessante rubrieken onderverdeeld.

Hij begint met een algemeene inleiding van 1880 tot 1914, en leidt ons, in dit eerste hoofdstuk in, in De beteekenis van Tachtig, om in beknopten vorm verder te spreken over:

Schoonheid van ziel en zinnen.

De strijd der ideeën.

Van de 19e naar de 20e eeuw.

Het Tachtiger realisme in vollen bloei.

Zij, die het leven genoten (Van Deyssel, van Looy, Couperus, Querido, Robbers, Gorter, Bastiaanse.

De tragiek van Tachtig (hiermede bedoelt de schrijver de tragiek der auteurs 'die aan het leven leden: Kloos, Hélène Swarth, Leopold, en o.a. Aletrino, Emants, Coenen, van Oudshoorn, de Meester.)

De vlucht in het verleden (Ary Prins, van Oordt.)

De vlucht uit de materie (van Eden, Boutens, A. Roland Holst, van Schendel.)

Zoekers van inzicht (o.a. Albert Verwey, van Eyck, Dèr Mouw, Carry van Bruggen, van Suchtelen, Aart van der Leeuw, van Genderen Stort.)

Geloof in een gelukkiger menschheid (o.a. Gorter, Henriëtte Roland Holst, Heyermans, van Moerkerken.)

Uit de school van het materialisme (o.a. Augusta de Wit, van Hulzen, Margo Antink, Brusse, Frits Hopman, Henri van Booven, Jaarsma, enz. enz.)

In het tweede hoofdstuk behandelt de knappe schrijver De

groote catastrophe: verscheurdheid en bezinning, en schildert een tijdsbeeld van vóór den oorlog; de reactie der 1e en 2e generatie op den oorlog, de reactie der grensfiguren op den oorlog, en de reactie der ethici.

(De heer van Leeuwen's spelling is de 'nieuwe', wij blijven de gelijkte spelling van de Vries en te Winkel volgen.)

Vervolgens in het derde hoofdstuk krijgen wij:

Het milieu, waarin de oorlogsgeneratie opgroeide.

Hoe de jongeren over de vorige generaties oordeelden.

Het karakter der oorlogsgeneratie.

In het vierde hoofdstuk: Affiniteit en aversie, neemt de heer van Leeuwen verschillende groepen en afzonderlijke gestalten onder de loupe.

Hij bespreekt hier de tijdschriften der jongeren en behandelt met inzicht verschillende gestalten.

Hij beschouwt prozaïsten en dichters; bespreekt 'sociale romans', Katholieke schrijvers, Protestantsche schrijvers, enz.; en doet dit zoo volledig en met zooveel oordeel des onderscheids, dat dit hoofdstuk een allerbelangrijkste bijdrage is geworden tot de kennis onzer vaderlandsche literatuur.

Wanneer de heer van Leeuwen een schrijver behandelt, dan doet hij dit zeer grondig en geduldig, en bewijst alles wat hij zegt, met raak-slaande argumenten. Lees bijvoorbeeld eens de studie, die hij aan Dirk Coster, en aan diens onzekere, onklare persoonlijkheid heeft gewijd, waardoor ge een uitstekend inzicht krijgt in diens telkens met zijn eigen uitingen in tegenspraak komende beweringen. Wij voor ons geven de voorkeur aan de beschouwing van den heer van Leeuwen boven de misschien wat eenzijdige en subjectief-felle essay van E. du Perron over Coster, ofschoon deze er óók wezen mag!!

Summa summarum. Het namen-register toont aan, hoe nauwkeurig en volledig de hr. van Leeuwen heeft gewerkt, en hoe hij nagenoeg géén letterkundige heeft overgeslagen. Een enkele vergeten kan nog bij een herdruk worden ingevuld, evenals wij hopen, dat bij een nieuwe editie, een hoofdstuk over de Nederlandsche tooneelschrijvers zal worden toegevoegd. Overigens: niets dan lof. Men moet erkennen, dat de hr. van Leeuwen *summa cum laude* in zijn opgave is geslaagd. Zijn boek hoort niet alleen

in alle bibliotheken thuis, maar het is te hopen, dat het ook op de scholen ten dienste van het onderwijs zal worden gebruikt. En bovendien zal het een welkom geschenk zijn voor iederen literatuur-liefhebber, die in dit werk een betrouwbaren leiddraad vinden zal, die hem veilig voert langs alle wegen van het labyrinth onzer letterkunde, zoodat wij op aangename, gevoelige, smaakvolle en intelligente wijze een overzicht krijgen, van wat ons toch zeker allen interesseert, en een zeer belangrijk cultuur-element moet worden genoemd: onze Nederlandsche literatuur.

N.G.

Wij en de dieren.

De connecties tusschen menschen en dieren worden hoe langer hoe uitgebreider, vanwege de honderden boeken, die door natuuronderzoekers worden geschreven en vooral ook door de film.

Door de film wordt het leven der vogels en der visschen, der dieren in de wildernis, in het water zoowel als op het land, ons hoe langer hoe meer vertrouwd; wij kunnen hen, rustig en veilig op onzen stoel gezeten, stilletjes gadeslaan, hoe zij hun prooi beloeren, hoe zij zich verzadigen met eten en drinken, hoe zij omgaan met hunsgelijken, hoe zij elkaar beminnen en met elkaar vechten op leven en dood, hoe zij spelen en op de jacht gaan, en hoe zij hun jongen verzorgen. En de boeken, die voor ons worden geschreven, lichten ons in over het leven der bijen en der termiten, der kevers en spinnen, der wormen en hagedissen, der rupsen en vlinders.... en hoe meer wij zien en hoe meer wij lezen, hoe meer wij ook worden geslagen met een bijna anstige verwondering-volontzag over de verbijsterende mirakelen der natuur. Zelfs een eenvoudig, beknopt boekje, als het zeer aangenaam en gemakkelijk te bevatten en geïllustreerde geschrift van jan Vriends: In de stilte der bosschen, brengt ons zóóveel interessante kennis bij, dat wij zwijgend want geschokt tegen al deze ongeweten wonderen aankijken. (Uitg. Het Spectrum. Utrecht.)

Wat weten wij weinig.... en hoe oneindig veel valt er niet te weten. Wij worden haast bang voor al het verborgene en geheimzinnge, dat ons omringt.... en als van tijd tot tijd een tipje van den sluier wordt opgetild, dan voelen wij met een

huivering, hoeveel meer er nog achter blijft in het diepe duister der menschelijke onwetendheid. ‘In raadselen wandelt de mensch op aard’.... en de oplossing van het ééne raadsel, onthult ons tevens een geheele keten van nieuwe geheimenissen....

O, hoeveel smaak, hoeveel fantasie, hoeveel liefderijke toewijding, hoeveel intelligentie leeren wij kennen en waardeeren, als wij de natuur bestudeeren en onderzoeken. Waarom is het eene soort eitje zeegroen gekleurd en het andere teer rose, of blauw of bruin, of grijs, of heeft het de kleur van ivoor, of is het gespikkeld of gevlamd of genuanceerd, - waarom?.... Wat blijkt er uit, als men in een nest een kievitsei vindt, bijna geheel zwart en een ander daarbij bijna wit? Moet dit niet beteekenen, dat aan elke vogel een zeker quantum kleurstof is toebedeeld, en dat, toen er voor het eene ei te veel was gebruikt, het andere aan kleur te kort komen moest?.... Maar waar zit de kleurstof, vóórdat de eieren worden gelegd, en *hoe* weet de vogel welke portie zij daarvan mag gebruiken?? O, de mensch weet al veel. Heel veel. En nog dagelijks speurt hij met ‘kijker, camera en loupe’, en vorscht rusteloos naar méér kennis, méér. En toch.... van het diepste, van het wezenlijkste, van het eigenlijkste, van het intrinsiekste ‘waarom’, - weet de mensch niets. Niets. Niets. Niets.

Met het boek over het hondje Fontie van Nico van Suchtelen komen we op rustiger, veiliger, en zeker niet zoo schrikwekkend terrein als in het bosch, waar men in een oppervlakte van bijvoorbeeld slechts een halven vierkanten meter de gruwelijkste gevechten en slachtingen bijwoont, waar sluipwespen, roofwespen, mierenleeuwen, gewapend met angels en kaken en zaagboren, voor zich of hun kroost gebruik maken van andere levende wezens, waar spinnen eerst hun heer gemaal oppeuzelen, en daarna hun kindertjes, die ze lang en geduldig op hun rug hebben meegezeuld, verorberen, wanneer deze rond en mollig genoeg zijn geworden om een lekker hapje te vormen. O, neen, laten we nu liever een poosje omgaan met een soort dier, dat wij kennen, wiers liefheden en stoute streken tenminste binnen de grens van ons menschelijk bevattingsvermogen liggen. Weg voor een oogenblik met al het onheimelijke en onbegrijpelijke, dat ons brein verwart en ons hart beklemt, zoowel om de schoonheid der

natuur, als om haar wreedheid en onverschilligheid. Met *Fontie* zijn we *en pays de connaissance,* en deinzen niet terug van ontzag en sidderen niet van afkeer, en worden niet gebouleverseerd, door een absoluutheid en volkomendheid, die verre uitgaat boven ons menschelijk begrip....

Want wij, u en ik, hebben óok wel eens een Fontie in ons huis gehad, ook al heette hij dan bij u of mij soms Puck, of Portando of Spolah of Duc. Ook wij, u en ik, konden wel een boek schrijven over onzen huisgenoot, hoe hij 'alles verstond', en enkel op een hoofdknik of een handwenk reeds reageerde, hoe hij zichzelf dingen leerde, en de dagen der week uit elkaar leek te kennen; hoe hij weg-liep of gestolen werd, en een week weg bleef, en werd ontdekt door een anderen hond-huiskameraad, die met golvende sprongen op hem los-stormde, toen hij sukkelde door de straten door een jongetje aan een touwtje vastgehouden.... hoe hij zelfs in ziekte volstrekt zindelijk bleek, en altijd vooruit al wist, wanneer zijn lieve vrouw van haar 'reis naar buiten' was terug-gekomen.... Hoe hij meehuilde met de bedroefden en meejuichte met de blijden.... En daarom zal dit geestige boekje, (uitgave W.-B., Amsterdam) met de niet minder geestige teekeningen (van Jo Spier) elken hondenliefhebber, - en ach, wie is dat eigenlijk niet? sympathiek aandoen en zeer welkom zijn.

J.K-R.v.S.

Buitenlandsch overzicht door Maurits Wagenvoort.

‘De wijze koning Salomo’, die, omgeven, zegt de legende, door duizend vrouwen, zijn roem als scheidsrechter verdiende in het geding over een kind, waarop twee vrouwen als moeder recht zeiden te hebben, zou - ook de wereld is een vrouw - gevaar loopen dien heden ten dage te verliezen, wijl heel het leven thans slechts een reeks van verbijsterende en gevaarlijke geschillen is tusschen strijdende partijen. Welk een geruststelling zou het voor dien ‘wijzen koning’ zijn een geschil te mogen beslechten als thans beslecht is door de internationale rechters van het Haagsche Vredespaleis tusschen twee zoo redelijke partijen als de Nederlandsche regeering en volk en de Belgische regeering en volk.

Laat men het noemen zooals men wil, maar wanneer de schrijver dezer bladen deze twee volken, in het bijzonder het onze, vergelijkt met andere en met alles wat hun leven betreft in dezen moeilijker tijd dan ooit te voren, dan is hij trotsch en dankbaar zoon dezer Lage Landen te zijn. Toch ging het over een voor beide volken gewichtige strijdvraag. Zou België voor het Albertkanaal ook gebruik mogen maken van een deel van het Maaswater? Maar wilde niet Nederland voor het aan te leggen Julianakanaal gebruik maken van datzelfde Maaswater elders? Ons buurvolk bestreed daarvan de rechtmatigheid, dan tenzij ons land concessies wilde verleenen voor de Belgische verbinding tusschen Rijn en Schelde, waarop het geschilpunt eigenlijk neerkwam. Wel wilde onze regeering deze strijdvraag onderwerpen aan de rechtsspraak van het Haagsche Hof, doch België trad daar niet in, en zoo bleef het geschil, zij 't ook op vreedzame wijze, jarenlang hangende. De zaak kwam

eindelijk voor de Haagsche rechters en op de geniale wijze van koning Salomo gaven deze beide partijen gelijk en tevens ongelijk. De Maas is een internationale stroom: België mag er gebruik van maken voor zijn Albertkanaal, Nederland voor zijn Julianakanaal. Misschien juicht België met zijn bekende 'Vlaamsche Beweging' wat luider dan Nederland, dat alles veel kalmer opvat, wijl toch het geval er toe lag, dat, indien de rechters onze regeering tegenover de Belgische heelemaal gelijk hadden gegeven, zij daarvan geen gebruik had kunnen maken dan tenzij door middel van overwinnende wapenen. Daaraan dacht niemand aan dezen noch aan genen kant. Overwinning dus van het arbitrage-vraagstuk, waar het gaat om geschillen, welke van beide zijden gezegd werden levensvragen te betreffen. En het is zoo juist wat de 'Volksgazet', het blad van den Antwerpschen burgemeester Huysmans, zegt: 'Wij zijn er Holland dankbaar voor, dat het naar Den Haag heeft willen gaan om deze les aan zoovele andere staten te geven. De conclusie moet dus zijn, dat wanneer een land zich steeds eerlijk gedraagt, het evenmin den rechter heeft te duchten als een eerlijk mensch het behoeft te doen. Eerlijke menschen vechten niet. Eerlijke landen hebben evenmin reden om het te doen. Nederland en België hebben een nieuw precedent gebracht, dat, naar wij hopen, navolging in zeer breeden kring zal vinden.'

Maar is dan het geschil, dat voornamelijk de Engelsche rechter heeft te beslissen, niet veel ingewikkelder, niet veel gevaarlijker: de vraag hoe in het zoogenaamde Heilige Land vrede, rust en welvaart op te roepen? Immers hij heeft hier te doen met twee broedervolken, Joden en Arabieren, broedervolken van onderscheiden aard: de Joden, die, overeenkomstig het geloof der Vaderen, het leven zien in de richting van Jeruzalem, maar intusschen, over heel de wereld verspreid, aan het moderne, practische leven deelnemen met niets ontziende energie, subtiel-ontwikkelden geest en, liefst levende onder een achterlijke landbouwbevolking, deze uit haar bezit trachten te verdringen, terwijl daarentegen velen zich sedert eeuwen hebben gevestigd temidden der volken, die het moderne leven met zijn handel, nijverheid en wetenschap leiden, en zelfs daarin een plaats van beteekenis hebben weten te winnen, welke hen door hun omgeving niet minder doet vreezen dan de anderen in de landbouwstreken. Begaafd met

velerlei voortreffelijke eigenschappen, bezitten zij ééne er bij: zij zijn slim, en deze verzuurt de andere. De Joden, kortom, zijn een volk, waarmee alle andere rekening hebben te houden, en, tegen alle onderdrukking in, welke een ellendige vlek werpt op de geschiedenis, zich hebben weten te handhaven, waar zij zich ook bevinden. De Arabieren echter zijn geheel anders voor zooveel zij getrouw blijven aan den Islam: godsdienst, geheel op de weinig verheven beloften van het Hemelsche Hiernamaals gericht. Zoo niet, dan hebben zij vele gevaarlijk-subtiele eigenschappen met de Joden, hun broeders, gemeen. Ook zij, ofschoon onder andere leuzen, nestelen zich gaarne onder zwoegende landbouwers, die zij door hun slimheid uit hun bezit weten weg te werken. Vooral waar zij zich kunnen beroepen op Westersche wetten, geldende voor het Oostersche leven, doch vaak daarmee in strijd. De Joden dan hebben zich in het verleden van vóór de Christenheid in Palestina weten te vestigen, doch zijn daar grootendeels weer uit weg gewerkt, wijl hun hoogmoed en geloofsfanatisme in strijd kwamen met de Romeinsche overwinningen en daarmee gepaard gaande levensinzichten. Doch voor het Joodsche geloofsfanatisme kwam het Christelijke. Trouwens dit een uitvloeisel van het andere. En het maakte van heel de Joodsche hoofdstad Jeruzalem een heiligdom, en liet den Joden voor hun geloof niet veel anders er van over dan een cyklopischen muur, welke afkomstig heet van den Salomonischen tempel, aan de zijde, doch onder een heuvelvlakte, waarop een nog latere veroveraar, volgeling van den Profeet Mohammed, chalief Omar, zijn nog bestaande heerlijke moskee bouwde, wijl, heet het, de Profeet daar de bezieling vond voor een gedeelte der Koranische wetgeving. Zoo is dan Jeruzalem de heilige stad geworden van drie godsdiensten, welke elkaar niet den adem gunnen, niet het licht der oogen, allerminst de gedachte, dat de menschheid alleen door dezen aan te hangen zalig kan worden. De schrijver dezer bladen heeft er een geheelen winter vertoefd, en er verloren wat er in hem nog aan eenvoudig Christendom leefde, zonder dat het Joodsche geloof noch het Islamietische in staat was hem iets van het verlorene te vergoeden.

Een der gevolgen van den oorlog nu is, dat het alles vastgrijpende Engelsche geestesleven, maar dit voornamelijk gericht op een ‘Pax Brittanica’, waardoor ‘Gods Engelschen’ de wereld naar

hun verlangen zouden kunnen inrichten, de hand heeft gelegd op dit wespennest van drie tegen elkaar in gaande godsdiensten: de Joodsche, de Christelijke, de Arabische. Doch is er geen uitzicht, dat het een oplossing weet te vinden om alle geloofsopvattingen te bevredigen, welke in het bijzonder hechten aan de heilige stad Jeruzalem. Een Koninklijke Commissie heeft nu een verdeeling in drieën van het zoogenaamde Heilige Land voorgesteld, doch geen der drie strijdende partijen gunt het gehéél aan een der andere. De Joden hijgen naar het bezit van Jeruzalem. Telken jare, op hun Paaschfeest, hoe materialistisch geneigd zij overigens ook mogen zijn, verzuchten zij: 'dit jaar het Paaschfeest nog hier (in hun zoogenaamde ballingschap, waarin zij echter sinds vele eeuwen geboren zijn), maar het volgend jaar in Jeruzalem.' En nu stelt de Britsche Koninklijke Commissie voor ten eerste Palestina te verdeelen in drieën, waar alle drie het gehéél voor zich opeischen, maar van het deel, dat den Joden aangewezen zouden krijgen en dat zij, het moet erkend worden, in den betrekkelijk korten tijd, dat zij het bewerken, wijl ook het dichtst bij het wereldverkeer gelegen, tot een hooge mate van welvaart hebben weten te brengen, zou dan Jeruzalem afgezonderd blijven, met Bethlehem mee, waarvan de Engelschen om redenen van godsdienstvrede geen afstand willen doen. En de Balfour-belofte dan? Palestina zou een Joodsch-nationaal 'Tehuis' worden. Ondanks dat de Arabieren er zich sinds bijna twintig eeuwen ophielden. Het is waar in een primitief en achterlijk leven, zonder gebruik te maken van de mogelijkheden ter ontwikkeling, welke deze landstreken bieden. En het Zionisme dan, verkernd in de Joodsche Paaschbelofte: 'dit jaar nog hier, doch het volgende in Jeruzalem'? Dat Jeruzalem, waarvan de Psalmist getuigt: 'veeleer vergeet mijn rechterhand zichzelve, eêr ik U vergeet'? Vervolgens het zeer beperkte, ofschoon dan het beste gedeelte van Palestina, dat de Joden als 'nationale staat' zouden bezitten, terwijl er zelfs thans nog duizenden Arabieren wonen, die er sinds eeuwen zijn gevestigd. Terzelfder tijd bevinden zich vele Joden in het aan Arabië toe te kennen deel. Zoo dat in beide landen een strijd der minderheden zou ontstaan, waarvan men de ellenden ook in Europa kan gadeslaan. En nog dit: een Joodsch-nationale staat zònder Jeruzalem, waarin thans een Joodsche Hoogeschool is gevestigd, waar een Nederlandsch-Joodsche dichter als slacht-

offer van een sluipmoord viel, Jacob Israël de Haan, die er met verwerping van zijn geboorteland heen toog, waaraan hij niettemin zoo vaak met weemoed dacht. Een Zionisme dus zonder Zion. Is er nog iets meer noodig om te doen blijken, dat de scheidsrechter in deze ingewikkelde aangelegenheid een oplossing voorstelt, welke niemand bevredigt? Zelfs 'de wijze koning Salomo' zou voor de taak moeten bedanken. Dit te eêr omdat het Arabische gedeelte der Oostersche wereld allengs tot een bewustzijn van eigen belang, eigen kracht, eigen recht is gekomen, welke de Joodsche verlangens om van Palestina een nationaal-Joodschen staat te maken verhindert.

Dan is daar voor een scheidsrechter het geschil tusschen Japan en China, met de Russische Mongolen mee, drie machtige volksstammen, van wie het Nipponsche eilandenrijk, Japan, immers als eiland nagenoeg onaantastbaar, zich het gemakkelijkst uit het opdringend gewoel der Westersche volken in hun streven naar macht en welvaart afzijdig heeft kunnen houden, terwijl het van hen eertijds, inzonderheid van het bedachtzame, maar niettemin krachtig strevende en werkzame Nederlandsche, leerde hoe en op welke grondslagen een moderne staat is op te bouwen, welke vrij en zelfstandig, als het kan machtiger dan de mededingers, zijn eigen doel in den strijd beoogt.

Wij leven in een tijdperk, waarin een oude wereld ondergaat en een nieuwe nog moet gevormd worden, en, hoezeer zich dan van heel de menschheid, met verwerping van oorlog, een vredelievende strijd voor het leven heeft meester gemaakt, zònder oorlog in zijn vreeselijke vernieling van wat bestaat, zal de nieuwe wereld toch niet gevormd kunnen worden. Is het dan niet waarschijnlijk, dat, onder aanvoering en naar het voorbeeld van Japan deze heele Mongoolsche wereld, hoewel thans nog onderling in strijd om de hegemonie, zich tegen de Westersche wereld zal keeren, welke, naar het scheen, de aarde en haar volken naar eigen beeld trachtte te herscheppen? China, tot nu, leek het, de achterlijkste van de drie, komt allengs tot het bewustzijn van eigen kracht en eigen genie, dat zich zoo eigenaardig bij Westersche methoden weet aan te sluiten. Zooals trouwens Japan, zooals trouwens Rusland: ook die twee Oostersche, maar voor de moderniteit gehard door het Westen. Ja, het is mogelijk, dat de Oostersche wereld: Rusland,

Japan, China, de Westersche hervormt na eerst daarvan de hervorming te hebben ondergaan. Maar zooals Nederland Nederland zal blijven, zoolang ook zal de Westersche wereld de ziel en de bezieling blijven van het moderne practische leven, dat gericht is, in de eerste plaats, op de werkelijkheid.

Arme scheidsrechter! Arme kleine scheidsrechters, zooals deze schrijver, die in hun studeerkamer de gebeurtenissen in de wereld gadeslaan, en beoordeelen en denken aan den wijzen koning Salomo, vader van het scheidsgericht. Immers dichterbij worstelen de volken tegen een instorting van het verleden, over hun hoofden heen, zooals werklieden bezig in woelende aarde wel eens onder zandverschuivingen bedolven raken. Moeten wij daarbij niet allereerst denken aan het oude, eens zoo glorieuze Spanje, indrukwekkend nog steeds door de monumenten van zijn verleden, dat bezig is eigen land te verwoesten, als een die geen hoop meer heeft om het leven te leven. De ontzettende oorlog door de zonen van dat land tegen elkaar met anderer hulp gevoerd heeft nu een vol jaar geduurd en het einde er van is niet te voorzien. Zelfs zoekt het overige Europa angstig naar de middelen om er buiten te blijven, om niet op den oorlogsweg te worden meegesleurd. Vier der machtigste volken van het Westen: Groot-Brittannië, Frankrijk, Duitschland, Italië, die in Spanje en zijn ligging aan de Middellandsche Zee en de Straat van Gibraltar, kortsten weg naar het Oosten op de Roode Zee aan, een vasten grond zien om zichzelf te handhaven en uit te bouwen naar een toekomst, zooals zij die wenschen, zijn daarbij in het spel.

Ook van dit geschil is in deze weinige bladen niet het dagelijksch verloop van één maand te volgen. Alleen is er van te zeggen, dat het Spaansche volk, geholpen, heet het, door welmeenende vrienden van Fascistisch of Communistisch inzicht, een langzamen zelfmoord pleegt als staat die, oud en vervallen, reeds lang door de moderne levensinzichten was veroordeeld. Fascistisch of Communistisch, overeenkomend in dictatorschap, in een dezer twee richtingen lijkt de toekomst zich wel te vormen. Beide levensbeschouwingen winnen 't eerst die volken, welke hun daadkracht buiten de verkoelende bezieling der bedachtzaamheid houden, zooals die van Noordwest-Europa. Spanje, Italië, welk een verleden van kunst en schoonheid bezaten die twee! Hoe

machtig zijn zij eens geweest, toen de Westersche wereld voor de geschiedenis ontwaakte in een steeds schooner, steeds rijker, steeds zegenrijker bloei. Maar zij misten de bedachtzaamheid, immers volken van onstuimig bloed, de bedachtzaamheid, welke zij verklaarden als de eigenschap bij uitnemendheid van den ouderdom. Italië is herleefd, herleefde in oude kracht en dreiging. Niets blijvends echter is zonder bedachtzaamheid te volbrengen, al zijn haar wegen vaak lang en moeilijk. Engeland is zulk een bedachtzaam land. Althans het Engelsche volk is bedachtzaam geworden, nu het veel verzameld en veel goeds in de wereld verricht heeft, dat zij behouden wil in den toestand, waarin het thans is samengesteld. Engeland is daardoor voor het oogenblik de groote vredeshandhaver, wijl machtig en wel gefundeerd, bewoond door een volk, dat anderen door het Parlementarisme het voorbeeld heeft geleverd van een bedachtzame democratie. Het groote wachtwoord in het Spaansche conflict, door Engeland en het gezond verstand uitgegeven, is ‘Non-interventie’, d.i. ‘hands off’! Maar Italië en Duitschland, maar het Fascisme en het Communisme popelen juist om met daadkracht het Spaansche geschil te beslissen, het Spaansche vuur te blusschen of aan te blazen naar gelang zij in hun belang achten. Bedachtzaamheid! Non-interventie! Onze waardige gezant aan het Engelsche hof, aftredend thans na vele jaren van uitnemenden dienst ten bate van ons volk, Jhr. de Marees van Swinderen, heeft, toen de Non-interventie-gedachte gevaar liep uit te loopen op een algemeene twist, in de Commissie der Non-interventie een geestelijke overwinning behaald, toen hij voorstelde aan den voorzitter, lord Plymouth, de werkelijke leiding er van toe te vertrouwen. Echter tot nu zonder eenig practisch gevolg. Niemand hield zich aan die Non-interventie: Portugal en Frankrijk zijn 't eerst betrokken bij wat er in Spanje gebeurt. Beide loopen gevaar meegesleurd te worden door den nieuwen geest, welke zich, alle bedachtzaamheid ten spijt, van de wereld dreigt meester te maken: Fascisme of Communisme. In Portugal lijkt het eerste 't sterkst, maar ofschoon dan ‘kameraad’ Blum, toen hij het eerste jaar van zijn ministerie gevierd had, de leiding van zijn volk moest overgeven aan zijn ‘kameraad’ Camille Chautemps - boter om kaas dus - toch wel geneigd is, ten spijt van de wereldtentoonstelling te Parijs, het Communisme

verlokkend te vinden, o, een bedaard Communisme dan, als het kan vrij van wreedheid, ‘kameraad’ Blum is ook thans nog aan het hoofd der regeering in Frankrijk, vice-voorzitter in den raad der ministers, naast Chautemps. Dus aan deze zijde van de Pyreneeën speelt het Communisme zijn troeven uit in het Spaansche spel. Het gevolg is, dat de Fransche schatkist lijdt aan vliegende tering. Maar welke beteekenis heeft voor het Communisme nog 's lands schatkist? Rusland, ook Duitschland heeft er het voorbeeld van gegeven hoe gemakkelijk een groot land van zijn schuldenlast kan afkomen door een revolutie. Men weigert dan eenvoudig eenige verantwoording over te nemen voor de door zijn vroegere regeering opgenomen leeningen, en begint dus het nieuwe staatsleven met een nieuwe kapitalistische lei. Er zullen wel altijd onnoozelen blijven, die hun spaarduitjes toevertrouwen aan lokkende woorden van winst, zooals er wel altijd onnoozelen zullen zijn, die met hun hart en hun jeugd uitstormen naar het beloofde nieuwe heil der menschheid.

Feiten en fantasieën (dames-rubriek). Aanteekeningen over Vicki Baum.

Vicki Baum, de schrijfster met wereldvermaardheid, bezit twee eigenschappen, waarom zij door de journalistiek nooit zal worden gerekend te behooren tot de groote, echte, waarachtige literatuur, en waarom zij altijd over haar spreken zal op geringschattende, laatdunkende wijze. De eerste eigenschap is: haar ontzaglijke populariteit; de tweede eigenschap is: haar vermogen om veel, zeer veel te schrijven.

Populariteit is een omstandigheid, die door de journalisten niet wordt vergeven. Een auteur, die graag gelezen wordt, die dus blijkbaar voor velen toegankelijk is, moet noodzakelijk volgens hen de bedenkelijke minderwaardige qualiteiten vertoonen van banaliteit, laagbijdengrondschheid of speculatie op de lagere instincten der lezers. De journalisten trekken dus tegen zoo iemand te velde, hakken op hem (haar) los, spreken van *Kitsch* of Schund, kijken *du haut de leur grandeur* neer op het werk, en maken het met een paar hoonende, beleedigende woorden af. Het was Mr. C.P. van Rossem, die krachtige, onafhankelijke, eerlijke, die eenmaal in 'De Haagsche Post' durfde schrijven (ja, *durfde,* want daartoe behoort moed, - het *Niederträchtige* is nu eenmaal *das Mächtige,* zooals reeds Goethe waarschuwde):

> De (een of andere) anonymus heeft een rijksdaalder of vijf gulden noodig. Hij grijpt het eerste het beste boek, hakt de schrijfster in stukjes, en wacht tevreden op de giro-chèque.
> Maar welke drang kan hem nopen, een negatie te publiceeren, waar gevraagd wordt naar het positieve, dat den zoekende een richting en een keuze wijst?.... Verfoelijk en onbegrijpelijk systeem! De anonymus X. is een schadelijk

> insect, dat verborgen van uit een hinderlaag, zijn aanval inzet.... hij is de parasiet, die leeft op het hartebloed van moeizame scheppers....

En riep Swinburne niet eens in een aanval van arrenmoede: The press in a damnable institution, a horrible institution, a beastly institution....?

Helaas, soms lukt de toeleg van de pers, en wordt een schrijversloopbaan vernietigd, en wordt het een auteur onmogelijk gemaakt, nog verder werk te publiceeren, dat toch aan velen verpoozing, afleiding, een rustig genot kon hebben geschonken....

Neen, populariteit is een literaire misdaad, welke blijkbaar aan den bedrijver bloedig moet worden gewroken.

En als iemand in staat is, veel te schrijven? Ook dat is een onvergeeflijke zonde. Wie veel schrijft, is oppervlakkig, knutselt vluchtig zijn boeken in elkaar, is onbeduidend en mag met een paar ironische volzinnen worden afgemaakt. Het is waar, dat niet aan velen een rijke mate van fantasie, realiteitszin, wereldkennis en uitbeeldingsmacht is toebedeeld, maar als dat bij iemand zoo *is*, moet men het feit dan niet met vreugde begroeten en er dankbaar voor zijn?.... Maar, och, wat geeft het, om te protesteeren. ‘Practisch geloof ik niet, dat dergelijke protesten iets uitrichten. Er wordt wat over gesproken, menschen schrijven je welwillende brieven.... de wolken strijken weer voort over den blauwen hemel, en.... alles blijft bij het oude....’ (Mr. C.P. van Rossem.)

Maar laat ik komen tot mijn doel, en dat is: een lans te breken voor de, maar al te vaak verguisde en miskende Vicki Baum, on dat ik, die *alles* van haar heb gelezen, en herlezen, die haar werk heb overdacht en grondig onderzocht, ten minste zeker weet, met kennis van zaken te kunnen spreken.

Wanneer een auteur in zijn boeken geen woord te veel zegt, en geen woord te weinig; wanneer hij Goethe's voorschrift: ‘Bilde, Künstler, rede nicht’, absoluut in toepassing brengt; als hij den inhoud van zijn werk volkomen logisch weet te verantwoorden; als hij met rake, gave preciesheid zijn personen voor u neerzet, en hun karakters direct aangeeft, enkel door een gebaar, een handeling, een woord; als hij de werkelijkheid nergens geweld aandoet, als de gesprekken zuiver-reëel zijn, en hij alle overbodige ‘padding’

(vulsel) vermijdt; als elke zin de handeling wat verder brengt, en dus onmogelijk kan worden gemist; als het den lezer, wanneer hij het boek dicht slaat, is, al had hij het gebeuren uit het boek persoonlijk meegeleefd, - als men, onder de lectuur, levende menschen ziet en hoort, - behoort hij dan tot de echte, groote, waarachtige literatuur of niet?

Ik zou zeggen van ja.

Maar als al het bovengenoemde nóg niet de kenmerken zijn der echte, groote, waarachtige literatuur, dan houd ik mij dringend aanbevolen, een volstrekt-juiste, duidelijk-omschreven karakteristiek te ontvangen, van wát en hóe de echte, groote, waarachtige literatuur moet zijn.

Zoo pas voleindigde ik de lezing van Vicki Baum s nieuwste boek: *Der grosze Ausverkauf* (Uitg. Em. Querido, Amsterdam).

Dit boek heeft mij van de eerste tot de laatste bladzijde geboeid en ontroerd.

In fijne, maar met meesterhand getrokken lijnen zijn de personen uitgebeeld. Heeft Vicki Baum lange psychologische ontrafelingen noodig, of vervelende uitweidingen en omschrijvingen, om u aan het verstand te brengen, hoe haar personen voelen, denken, zijn? O, neen! Slechts enkele regels behoeft zij en ge *kent,* als hadt ge dagelijks met hen verkeerd, Nina en Lilian, Erik en der alte Philipp, Gräfin Bengston en Steve Thorpe, en Mr Crossby en Mr. Bradley en zelfs de kleine Skimpy....

In het milieu van het groote Amerikaansche Warenhuis Zentral valt de handeling voor. Heeft de schrijfster het noodig gehad, met technische details deze omgeving minutieus te beschrijven, zoodat men geneigd is, die vervelende bizonderheden, die alleen dienen om de volledige wetenschap der schrijfster te bewijzen, over te slaan, omdat men verder wil met het verhaal? O, neen. De schrijfster kent het toonneel, waarop haar figuren optreden, door en door; maar voor háár zijn slechts enkele aanwijzingen daaromtrent voldoende, en.... ge zijt onmiddellijk zelf in de scène verplaatst, en ontvangt mede de Kundschaft, en staat mede de bezoekers te woord....

Mèt Nina zijt ge thuis en in de woning van Steve Thorpe; met Lilian, de mannequin, demonstreert ge de toiletten aan mevrouw Thorpe en haar ‘graaf’; met Lilian zijt ge in het pandjeshuis,

met Erik op het atelier.... och, laat ik het maar met één woord zeggen, dit zooveelste boek van Vicki Baum is een meesterstuk. Een meesterstuk van intuïtieve psychologie, van bedachte en uitgewerkte intrige, - van sentiment en van intelligente finesse. Onderzoekt het zelf, lezend publiek, en ziet, of ge mij geen gelijk geven moet. Is er één overbodig woord in dit boek? is er één woord te weinig in dit boek? Neen, neen. Is er één lacune in de karakteruitbeelding? Neen. En is deze toch niet, ondanks haar soberheid, geheel volledig? Ja! Is er in dit boek niet een groote 'Menschenfreundlichkeit', een zachte ironie, een fijne humor, die de lectuur tot een genot maken voor den literairen gourmet? Ja! en nog eens ja! En wat zou er dan aan ontbreken, om dit werk tot 'letterkunde' te rekenen? Ik weet het niet. Ik kan voor 'echte, groote, waarachtige literatuur' geen andere definities vinden, dan de door mij straks boven genoemde, en.... die allen op Vicki Baum van toepassing zijn.

Vicki Baum is knap, zeer zeker. Maar zij is ook menschelijk; zij is ook intelligent en vol begrip. Zij bezit een benijdenswaardige fantasie, die echter vastgeplant staat in den bodem der werkelijke realiteit. Zij heeft geen schokkende onwaarschijnlijkheden noodig, om te boeien; zij schrijft geen 'Thrillers', met geforceerde toestanden en akelig onnozele toevalligheden, - o, neen! Zij bekijkt en beluistert eenvoudig het dagelijksche leven, en stelt daar, zonder de werkelijkheid ooit geweld aan te doen, zonder het fatum ooit willekeurig te doen ingrijpen, haar verhalen uit samen, met subtiel-tastende zekerheid. Telkens verheugt zij u door de onfeilbaarheid van haar toets, de rustige securiteit van haar kennis, de logische ontwikkeling van haar gegeven. En.... al speculeert zij nooit op de grovere instincten van het publiek, al werkt zij ook nooit 'op het effect' toch, toch weet zij te ontroeren, toch doet zij iets in u trillen van meegevoel, van diepere belangstelling, van innerlijke bewogenheid en sympathie. Maar zij doet dit zonder opzet, zij drukt u niet met den neus op een schokkende gebeurtenis, en dwingt u geen gemakkelijke tranen af, - als zij u ontroert, en dat doét zij! dan is het met een enkel los woord, als bijvoorbeeld het slotzinnetje in *Der grosze Ausverkauf,* dat in zijn onopzettelijke, maar diepe indringendheid het heele boek karakteriseert en dat daardoor onvergetelijk is.

Ik kan het niet helpen, ik houd van Vicki Baum; ik hoop den lezer ook nog verder te kunnen bewijzen, dat ik in mijn genegen voorkeur geen ongelijk heb, - en ik houd van deze, haar nieuwste creatie in het bizonder. *Der grosze Ausverkauf* is in aangenaam formaat uitgegeven, welverzorgd, met typisch omslag (van Garnman) en in zeer goeden druk, zooals men dit van deze firma is gewend. Ik.... heb spijt, dat ik dezen roman al ten einde gelezen heb!.... Hij zal wel weer, dunkt me, 'ein Riesenerfolg' hebben.. en.... verdient dat ten volle.

Menschen im Hôtel.

Wie kent niet den inhoud van dit boek, hetzij door lectuur, hetzij door de film, hetzij door het theaterstuk?

Het was eigenlijk door 'Menschen im Hôtel' dat Vicki Baum haar bekendheid over de geheele wereld verkreeg. Zij vond hier de gelegenheid, om in de omgeving van een hôtel, de levensgeschiedenissen te comprimeeren van de meest verschillende personen, en slaagde er in, om in beknopten vorm de psychologie te geven van den zakenman, den kleinen, onderdrukten ambtenaar, den onscrupuleusen parasiet, de danseres, het moderne kantoorjuffertje.... en dit alles in ongedwongen natuurlijkheid en gaaf en compleet.

Vicki Baum's talent vertoont zoovele facetten, dat het meest verschillende, en de meest-onderscheidene eischen stellende publiek 'seine Freude d'ran' vinden kan. Zij geeft, zonder expresse bedoeling, elk wat wils, en haar vèrstrekkende menschenkennis, haar groote wereldbewustheid, haar humaniteit en haar geest, maken haar geliefd bij een zeer ruim publiek.

Het uit den roman getrokken tooneelstuk, gespeeld door Hollandsche artiesten: Else Mauhs als de danseres, baron von Gaigern, vertolkt door Johan de Meester Jr., Frits van Dijk als Kringelein, - kon slechts, uit den aard der zaak, gedeeltelijk voldoen, evenals de film, ofschoon hiervoor alleen 'sterren' in werking waren gesteld door de Metro Goldwijn Mayer: Greta Garbo als Grusinskaja, John Crawford als 'Flämmchen; John Barrymore, baron Gaigern; Lionel Barrymore Kringelein; Wallace Beery Preysing, - want in de korte opeenvolging der scènes in de gesprekken, in het decor, is het wel mogelijk de uiterlijkheid weer te geven,

maar met geen mogelijkheid de psychologie der optredende personen.

Wat krijgen wij bijvoorbeeld te zien van den oorlogsinvalide Dr. Otternschlag, om wien, temidden van het drukke, wereldsche hôtel-gewoel, de meest volstrekte en doodelijkste eenzaamheid heerscht? De man, die elk oogenblik bereid is, afscheid te nemen van een bestaan, dat voor iedereen en ook voor hemzelf volmaakt onbelangrijk is, en die zich toch nog vasthoudt aan het leven, zooals één, boven een afgrond zwevende zich klemt aan een tak, dien hij te eeniger tijd toch verplicht is, los te laten. Wij hooren hem, op het tooneel (veel te luid) spreken; in het boek beluisteren wij de gedempte, en toch tot de ziel dringende stem als van de, nóg in toom gehouden vertwijfeling. Eén oogenblik wordt Otternschlag van zijn donkere, leege, onmenschelijke verlatenheid ontheven, als hij zich verbeeldt, voor Kringelein een hulp te kunnen zijn, - maar deze hoop vergaat, als Gaigern dien arme in de hand neemt, en hij opnieuw wordt terug gestooten in zijn onmetelijke, tragische troosteloosheid. Kan het tooneel of de film de dramatisch-dynamische kracht van zoo'n intens oogenblik voelbaar maken, zooals Vicki Baum het weet te doen in haar roman, gelijk zij zoo vaak, zonder met woorden te morsen, een zielesituatie aanduidt, die als een scherpe pin in ons hart wordt gedreven? (Excuus voor de ouderwetsche beeldspraak, welke echter zeer goed de gewaarwording, die men door een dergelijk moment ondervindt, evoqueert.)

Wie lange noch? Wozu? vraagt Otternschlag en vult een Pravazspuitje met gif.... en.... laat dat weder er uit loopen. Nóg laat de boven den afgrond hangende, den tak niet los. En toch.... *man will einmal fertig werden.* Maar wanneer, wanneer zal dat zijn? O, verschrikkelijke tragedie des levens.... o, verschrikkelijke tragedie des doods....

Alleen de figuur van Dr. Olternschlag zou al voldoende wezen om Menschen im Hôtel te redden van het vonnis, dat dit boek een.... colportage-roman zou zijn!.... welk etiket Vicki Baum trom wens zèlve ondeugend-sarcastisch op haar roman heeft geplakt.

JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE.

(Wordt vervolgt.)

Bibliographie

Anna van Gogh-Kaulbach. *Spel van vier.* Ned. Keurboekerij. Amsterdam.

De fijn-inzichtige, subtiel-verstandige criticus W.L.M.E. van Leeuwen, die, met een enkel bijvoegelijk naamwoord menig schrijver verrassend-raak karakteriseert, vond voor Anna van Gogh-Kaulbach een zeer teekenend epitheton: hij noemde haar 'innig'. En is deze benaming niet werkelijk op deze begaafde schrijfster van toepassing? Anna van Gogh is een vrouw, wier zuivere zielegoedheid uit elk harer werken blijkt. Maar dit is niet alles, wat van Anna van Gogh als schrijfster kan worden gezegd; ik mocht het reeds meermalen constateeren; om te beginnen stelt zij zich een probleem, en rust niet, vóor zij het van alle kanten heeft bekeken, en tot een plausibele oplossing of slotsom gekomen is.

Ditmaal koos onze knappe auteur al een zeer interessant en modern gegeven. *Spel van vier* wordt door twee echtparen gespeeld. Een zuster is met den gescheiden echtgenoot van haar oudere zuster getrouwd, en deze oudere zuster is ook hertrouwd. Wanneer deze vier personen met elkaar in contact komen, en wat er dan gebeurt, wordt ons door de schrijfster absoluut logisch en, volkomen accepteerbaar, psychologisch verklaard. Een mooi en boeiend, knap en innig boek!.... èn een boek, dat een algemeen probleem stelt, wat tegenwoordig wel zeer aan de orde is!

Martha Walden. *Schandaal om Benvenuto Barrera.* Ned. Keurboekerij. Amsterdam.

De knappe actrice Martha Walden, wier creatie mij in mijn zangspel Wie?! dat indertijd werd ten tooneele gebracht door Cor van der Lugt Melsert's Hofstad-Tooneel, altijd onvergetelijk zal zijn, en die in haar tooneelstuk *Der Tag bricht an,* waarin zij de figuur van Walter Rathenau naar voren bracht, (zooals dat later

ook geschiedde door Dr. H. Gerversman) reeds blijk gaf van een opmerkelijk talent, verrast ons thans met de gedetailleerde levensbeschrijvnig van een andere figuur, die een tijd geleden zeer in het brandpunt der publieke belangstelling stond, en als gevolg daarvan ook veel werd benijd en dus belasterd en in een verkeerd daglicht geplaatst. Wij weten maar al te zeer, hoe jaloezie de menschen kan aandrijven tot de laagste en slechtste daden (Eugène Raiga heeft het ons in zijn machtig boek *L'Envie* maar al te duidelijk getoond, - zie de studie van Jhr. K. in de Juni-afl. van De Nieuwe Gids), en als Martha Walden een exacte biographie heeft gegeven van den betrokken persoon, en waarom zouden wij daaraan twijfelen? dan is deze mensch wel zeer onderschat en miskend en allerverkeerdst beoordeeld. Maar ook als Benvenuto Barrera een geheel fictieve figuur zou zijn geweest, dan nog is Martha Walden's boek interessant genoeg, want lijkt met groote kennis van zaken geschreven, en geeft vele belangwekkende details omtrent het Indische zakenleven. Een rechtvaardiging van een ten onrechte verdacht en scheef beoordeeld iemand is altijd een sympathieke daad, en dus hopen wij, dat mevrouw Walden veel succes met haar werk mag beleven.

Maria Peremans-Verhuyck. Catlyne Meyblom. *De weg naar het voetlicht.* Uitg. Steenlandt. Kortrijk.

Wie gelooven mocht, dat dit boek: ‘De weg naar het voetlicht’ ook maar eenigszins lijken zou op Vicki Baum's *Eingang zur Bühne* vergist zich ten eenenmale. En daarom had mevr. Peremans misschien beter gedaan, dien ondertitel weg te laten. Want deze schrijfster, die verleden jaar een klein verhaal Chance uitgaf, bewees daarmee, al beteekende deze novelle niet veel, - dat zij het métier der schrijfkunst verstaat, en het niet noodig heeft, zich op sleeptouw te laten nemen door een beroemd auteur. Catlyne Heyblom is de knap en gemakkelijk geschreven geschiedenis van een vondelinge, en hoe het meisje eerst op een kloosterschool komt, en zich hoe langer hoe meer ontwikkelt, totdat zij, na veel verwikkelingen en ondervindingen het tooneel betreedt. Dit lijvige boekwerk is nog pas echter het 1e deel van een uitge-

breider oeuvre, waarvan wij dus het vervolg tegemoet mogen zien. Dit eerste deel hebben wij met genoegen gelezen, en de toestanden dier dagen (tegen het einde der 18e eeuw) zijn met kennis van zaken en zeer interessant beschreven.

Tot het lezen in Jacobus van Looy door zijn vrouw. A.W. Sijthoff. Leiden.

Men weet, met welk een aandoenlijk-devote, grootsche toewijding mevrouw Titia van Looy-van Gelder de nagedachtenis van haar man in eere houdt. Het Jacobus van Looy-museum te Haarlem is daarvan een der schoonste bewijzen, maar nu komt mevrouw van Looy, aan het huidige en het nageslacht weer een nieuw en welkom geschenk aanbieden: een inleiding tot het kostbare werk van haar man. Het werk van den Groote die Jacobus van Looy als kunstenaar is, was als kostbaar porcelein: de kenners weten er de waarde en genieten er ten volle de schoonheid van; maar de leeken willen wel graag daarvan op de hoogte worden gebracht. En daarom zijn we mevrouw van Looy zoo dankbaar voor 't geen zij voor dezen heeft willen doen. Haar werk is *in hooge mate* interessant, en wij verlangen zeer naar de volgende deelen.

JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE.

K. Kerényi. *Apollon. Studien über antike Religion und Humanität.* Verlag Franz Leo & Comp. Wien, Amsterdam, Leipzig. (1937).

De auteur tracht het wezen van de fascineerende Apollo-figuur vast te leggen. ‘Apollon ist für die Griechen der Gott der geistigen Menschen’ p. 49, ‘In Italien ist Apollon ein finsterer, tödlicher Gott’, p. 51, ‘In Apollons Gestalt ist der todesbittere Odin der germanischen Mythologie eins mit dem weissen Schwanenritter der Todessüsse: dem Lohengrin’,, t.p. Het apollinische in de oude cultuur gaat Kerényi van verschillende zijden nader belichten uit een modern oogpunt.

Er staat in dit boek, dat overigens geen strenge eenheid vormt, veel, dat goed geslaagd lijkt, bijv. de beschouwingen over de Hippolytusfiguur, die met Enkidu in het babylonische Gilgameschepos wordt vergeleken, p. 68 vlgg., de uiteenzettingen over het 'hermetische' volk der Pheaken, een ieder uit de Odyssea bekend, p. 137 f.f. Wanneer echter de auteur p. 206 decreteert dat Vergilius en Horatius de 'beiden grössten Dichter des Römertums' zijn, dan zal bezwaarlijk iedereen dit voetstoots toegeven.

K. Kerényi is een geleerde van veelzijdige belezenheid en hij verdiept zich ook in subtiel détailonderzoek, vgl. zijn studie over fragmenten van den realistischen griekschen dichter Sophron, p. 146-166 f.f. Hij is echter ook geneigd tot, om het aldus uit te drukken, 'Schwärmerei' bijv. wanneer hij p. 35 concludeert: 'Nur wenn man den Kosmos fühlt, fühlt man Realität'. 'Realität' toch gevoelt men altijd, als men iets met de zintuigen waarneemt, hetgeen ten opzichte van den 'Kosmos' als zoodanig nooit het geval is.

Met dat al is het werk van den hongaarschen philoloog ook voor diegenen, die andere opvattingen zijn toegedaan, leerrijk en 'anregend'.

Enkele beschouwingen van Kerényi zijn door fraai uitgevoerde afbeeldingen toegelicht.

Dr. K.H.E. DE JONG.

Siegfried E. van Praag. *La Judith,* 2e dr. - Amsterdam 1936. Em. Querido's Uitg. Mij. N.V.

Reeds in 1930 verscheen de eerste druk van dit mooie, donkere boek. Het is alweer de plaatsruimte die ons verbiedt bij een herdruk langer dan strikt noodzakelijk is stil te staan. Een zot die zich zelf citeert, maar ik kan niet beter mijn gevoelens voor dezen roman van Van Praag vertolken dan thans te herhalen wat ik reeds 1 November 1931 in 'De Hollandsche Revue' schreef:

'Zonder de geringste overdrijving kunnen wij vaststellen dat met dit boek Siegfried van Praag zich een plaats heeft veroverd

onder de allereerste romanciers van zijn land. Het verheugt ons, dat wij met eenige woorden van onze waardeering voor dit werk mochten getuigen. Die dit boek verzuimt te lezen, laat zich ongetwijfeld een leerrijk en hoog genot voorbijgaan'.

Henriëtte Roland Holst van der Schalk. *De Stem die roept.* Zes kleine spelen en koren. Rotterdam 1936. W.L. & J. Brusse N.V.

Hoe belangrijk ook van menschelijk standpunt uit bekeken, behooren deze kleine spelen en koren, zuiver kunstzinnig beoordeeld, toch voor mijn gevoel tot haar minder op den voorgrond tredenden literairen arbeid. Gelijk haar leekenspelen, haar feestelijk spel (De Kinderen 1922), haar anti-oorlogsspel (Wij willen niet 1931) vertoont dit soort tendentieuze poëzie slechts een gering deel van haar groot kunnen. In De Stem die roept treft men naast werk van 1935 en 1936 ook werk aan van tien jaar geleden. Bezwaarlijk is dit laatste niet. Deze merkwaardige vrouw schonk ons een menschenleven terug met haar eersten dichtbundel (Sonnetten en verzen in terzinen geschreven 1895) reeds een diepzinnigen en aaneengesloten arbeid, waarvan de schoonheid en het menschelijk accent ons vandaag nog elk oogenblik vermag te bekoren. Een rijk en gistend leven! Met trouw, waarachtigheid, een mannelijk idealisme en een geniale, poëtische bedrevenheid als voornaamste kwaliteiten. Het onaantastbare medelijden van deze interessante vrouw met al het geborene is bloesemrijk en vruchtdragend als een bloeiende perelaar. Haar menschelijk accent dwingt den beoordeelaar haar werk een anderen maatstaf aan te leggen dan hij dit gewoonlijk aan poëzie als zoodanig meent te mogen doen. Deze dichteres heeft daarop het volle recht! In deze poëzie is dikwijls het ethische en aesthetische op geheel natuurlijke wijze met elkander verstrengeld. De starre tendenz is door haar emotieve woord gaan leven. Haar wereldbeschouwing in haar verzen uitgedrukt is geen belangrijk onderdeel, maar de motor van het geheele werk.

> Nu en altijd, willen wij bij u zijn;
> willen meedrage' uw last, meelijde' uw pijn, -

De ontplooiing van dit boeiende leven in al zijn rijke zielsbewegingen te volgen, ook waar de poëzie op zich zelf aan schoonheid te wenschen overlaat, maakt je rijker en blijft steeds een zeer uitzonderlijk genot.

Dr. K.L. Piccardt. *Het wezen der kunst* - Amsterdam 1937. H.J. Paris.

Een boek over het wezen der kunst, dat dus tevens een onderzoek is naar de gronden der aesthetische waardeering, is niet in een paar regels te bespreken. Nogmaals wil ik mijn geachten lezer er opmerkzaam op maken, dat De Nieuwe Gids het eenige tijdschrift is, dat van bijna alle Nederlandsche uitgaven notitie neemt. Dat de bibliograaf dus verplicht is met zijn plaatsruimte te woekeren, spreekt vanzelf.

Mijn bezwaar tegen de methode van dr. K.L. Piccardt is in de allereerste plaats, dat hij ons iets van de kunst vertelt in een onbuigzaam kunstjargon. Wanneer een philosoof de moeilijkste philosophische termen gebruikt, ligt dit in den aard der zaak. Piccardt maakt zelf een soort starre taalbeelden en denkt ons hiermee te imponeeren. Het tegendeel wordt daardoor bereikt. Een dergelijke gekunsteldheid maakt wantrouwend en wrevelig. Dit is wel heel jammer, want in zijn algemeene beschouwingen gaat hij van een ruime en heel aanvaardbare formeele grondstelling uit. Uit de waarneming bouwt hij een algemeene norm ter beoordeeling op. Wat hij bedoelt te geven zijn de eigenlijke schoonheidsgevoelens. Terecht zegt Piccardt, dat Heymans op juiste wijze de algemeenen menschelijke gevoelens heeft aangeduid en samengevat. De schrijver van Het Wezen der kunst streeft dus naar een loffelijke objectiviteit. Daardoor verheft dit boek zich, trots zijn starre formuleeringen, ontegenzeggelijk boven het gevaarlijk dilettantisme van een onwetenschappelijke kunstleer.

MAX KIJZER.

[De Nieuwe Gids. Jaargang 53. Deel 9.]

Frans Hals spelingen van begrippen.[1)]
door L. van Deyssel.

De vier mooiste schilderijen op de tegenwoordige Frans Halsten-toon-stelling te Haarlem zijn: 1. *Zingende jongens* ± 1627. Catalogus No. 31. Afbeelding in den catalogus No. 10. - 2. *De Nar met de luit,* 1623-1625. Catalogus No. 20. Afbeelding in den catalogus No. 23. - 3. *De vroolijke drinker,* ± 1627. Catalogus No. 32. Afbeelding in den Catalogus No. 32. - 4. *Lachende man met bierstoop.* Catalogus No. 83. Afbeelding in den catalogus No. 84.

De Zingende jongens, - de grootste der twee heeft het vooral - hebben dat bloemige in de schilderwijze, in den kop hoofdzakelijk - dat ik ook nog op één ander stuk zag, dat dan het vijfde mooiste zoude zijn.

De lachende man met bierstoop is het grootste meesterstuk. Het bloemige is hier geen bloemigheid meer zoo zeer, maar wel iets dergelijks. Alles, het gezicht, de kleêren, de bierstoop, de natuur achter en om de figuur heen, het is álles één, en alles zóo gedaan, dat de vormen van het verfspel zelf beteekenen de zelfde jolige, gelukkige, vroolijkheid, die den drinker vervult. De vormen van het verfspel drukken dartele vroolijkheid uit. Het *geluk,* dat in vroolijkheid is gelegen, is hier prachtig afgebeeld.

De figuur kijkt u aan van zijn *hoogeren* toestand uit. Hij verzekert met de uitdrukking zijner oogen en verder aangezicht, dat hij in dat heerlijke, hoogere werkelijk ís en ónaantastbaar daar in is.

1) Zie ook: 35e jaargang De Nieuwe Gids blz. 895, mijn artikel over Frans Hals.

De lachende man met bierstoop heeft niet een, zij het nog zoo weinig, edelen, of ook maar het allerminste karakter-moois uit drukkenden, kop, in-tegen-deel, hij is het toonbeeld van een weeën, laffen, sulligen onnoozele. Zijn vroolijkheid is dan ook niet, vergeleken met vroolijkheden in andere, betere, menschen, als zoodanig, als gemoeds-toestand gekeurd, van eenig noemenswaardig gehalte. Het is alles even suf en flauw en onbenullig. Maar naar déze opvatting der schilderkunst komen zulke bizonderheden hier níet, - zoo als bij Hals' portrètten wèl - in aanmerking.

Ergens in de natuur, in een onder-deel van die afdeeling der natuur, die men menschheid noemt, was het verschijnsel Vroolijkheid. Die vroolijkheid werd door de oogen gezien en wêerkaatst door een geest en gemoed van aller-buitengewoonste proporties. Dat daar Vroolijkheid was, werd gezien en veranderde in het immense begrip en gevoel van vroolijkheid van den ziener en die stortte dat begrip en gevoel uit op het doek.

Zoowel bij den *Lachenden man met bierstoop* als bij den *Vroolijken drinker* zijn de aangezichten, die de zalige vroolijkheid uit-drukken, zóo ordinair, dat men als ware het een verbazing in ze zelf veronderstellen kan over de gebeurtenis, die ze wedervaart, van door zoo iets geweldigs als deze verrukkelijkheid bezocht te worden.

De Nar met de luit en de *Vroolijke drinker* hebben het absolute in het realistische weten te leggen, - zij willen zeggen, dat in de gewone verschijningsvormen van het gewone leven, in het realistisch karakteristieke, een even groote waarheid, even groote diepte van besef kan gevonden worden als in het klassieke of mystieke.

Bij den *Vroolijken Drinker,* ofschoon anders van factuur als *de Lachende man met bierstoop,* zoo dat hier niet de makelij aandoet als een dansende zwerm verf-vlindertjes, als een vlag van verf-bloemblaadjes, - bij den *Vroolijken Drinker* is toch een zelfde hoofdzaak aanwezig. Hier ook IS *vroolijk* de heele verfmassa. De gestalte van den *Drinker* in zijn geel-gouden costuum, is in haar geheel, dus met het heerlijk-blijde aangezicht met zijn oogen vol hooge tinteling, een gouden afbeelding van den lach.

Hier-in, namelijk in het uit-drukken door de geheele *verfmassa* van de aandoening, die de afgebeeldde persoon vervult, is een kenmerk van de superioriteit dezer zeventiende-eeuwsche kunst boven latere behandelingen van zulke motieven.

Hier is gebeeldhouwd met verf en in elk kloddertje is het (vroolijkheids-) gevoel van den maker geslopen. Interessant is door nauwkeurige beschrijving van de kleinste onderdeelen der toedracht het verschil tusschen dit en, bijvoorbeeld, het pointillistisch procédé te toonen.

Men kan niet ontkennen, dat vroolijk zijn beter is dan nietvroolijk zijn. De grootste ernsten, die van den godsdienstleeraar en die van den staatsman, hebben tot doel of hoop de verwerving der vroolijkheid over het verwezenlijken hunner bestrevingen, voor hen zelf en voor anderen, in den hemel of aan het partijoverwinnings- of oorlogszegepraal-maal. Ik voor mij mocht slechts één maal een uitdrukking van volstrekte zaligheid, die den jongen blonden krullebol met de blauwe oogen en roode wangen een Italiaansche Primitieven-engel deed gelijken, bij een hier op onze aarde levend mensch, waarnemen, namelijk bij een landarbeider, die 's Zondags-'s middags, alleen, door een zonnige laan huis waards ging na in een dorpsherberg veel sterken-drank te hebben gedronken.

Een algemeen gevoelen er over zullen wij bij de opneming in ons van zoo geheeten realistische Kunst uit-drukken met de woorden: ‘wat ís dat wáar!’.

Frans Hals' schilderijen nu verdiepen in ons het begrip ‘waarheid’ zooals wij gewend zijn het te hebben en toe te passen op sommig negentiende-twintigste-eeuwsch realisme. Dit begrip wordt grooter en gaat dieper liggen in den geest.

Hals zegt: iets van achttien Karaats waarheid is *iets meers* dan iets van vijftien Karaats schoonheid. Als ik zoo over Hals en schoonheid en waarheid spreek, vergelijk ik in gedachte Hals met, bij voorbeeld, Rafaël. Hals wil niet geven de schoonheid van de (aardsche) werkelijkheid; maar hij geeft er de wáárheid van zóo enorm, dat die de bestaande grootste schóónheid zou evenaren, zoo niet overtreffen, het begrip ‘waarheid’ in den geest, als

geestelijke waarde in het algemeen, doen stijgen naast, zoo niet boven, het begrip ‘schoonheid’.

Van zijn stukken af gebíedt de Waarheid haar te erkennen als de, van zelf alles onderwerpende, on-weêrstaan-bare, opperste.

Zegepralende zékerheid schijnt van zijn stukken af de zaal in. Hij pleit. Hij kiest met opzet de op zich zelf leelijkste onderwerpen om sterk en hoog te houden en te vieren de idee van Waarheid.

De Regenten- en Schutters-stukken stellen alle, gave, normale, ‘knappe’ mannen voor, die lichtelijk gekarakteriseerd zijn in vergelijking met de intense karakteristiek in vele der afzonderlijke portretten.

Maar noch de groepen portretten der Schutters en Regenten, noch de afzonderlijke, hebben het akuut leelijke vooral van de *Lachende Kinderkopjes,* vervolgens van den *Rommelpotspeler* en de *Visscherskinderen,* en van drie der vier beste werken: den *Vroolijken Drinker,* den *Lachenden man met bierstoop* en de *Zingende jongens*.

Het geheele Frans Halsmuseüm is nu met een hooger leven bevolkt. Ziet men nu, behalve de Schutters- en Regentenstukken, die het permanente bezit van het Museüm zijn, in álle zalen dat volk van Halsen, en ziet men onwillekeurig daar naast zoo wel de andere schilderijen, die in het Museüm zijn, als de menigte der levende toeschouwers, dan ontwaart men, dat hoogere Wezens op bezoek zijn gekomen, dat een hoogere Werkelijkheid het oude Haarlem heeft aan gedaan dan die, in welke zich in ons en om ons heen het leven pleegt te vertoonen.

Ik noemde eens prijzend aan een vriend, een koopman, een anderen, hem onbekenden, vriend. Ik zoû juist mijn lofwoord commentarieëren door den anderen te kenschetsen als een interessant mensch, met fijn ontwikkeld gevoelsleven, en zoo verder, - daar gelaten nog de veelvoudige kennis, de ruime bereisdheid, en z.v. - toen mijn vriend mij voorkwám met de vraag: ‘ja? een vroolijke man?’ Hij veronderstelde dus van zelf, dat de beweegreden, om iemant graâg te mógen, zou zijn, dat die iemant ‘een vroolijke man’ was.

Vroolijkheid als hoofd-karaktertrek komt niet zoo veel voor. Op feest-dagen, bij vreugde brengende gebeurtenissen, zal menigeen ‘vroolijk’ zijn. Maar vroolijk als ingegroeid, en dus al tijd aanwezig, bestand-deel van den aard?

Een mooye vroolijkheid is opgewektheid en daarin, of daarover, vreugde.

Het gezegde van mijn vriend heeft mij doen nadenken en de vraag stellen, of vroolijkheid niet te verkiezen is boven alle interessantheid en elk ‘fijn ontwikkeld gevoelsleven’, - de vroolijkheid op zich zelf, dus zonder vereenigdheid met grofheid.

Denk er wel over na. Vroolijkheid. Naar wien zouden de kinderen na de school liever toe gaan dan naar den vroolijken jongenvader?

Deze man hier is fijn gebouwd, hij heeft een zeer fijn gezicht, dat uitdrukt hooge geestesontwikkeling, de beste, door een lange rij voorvaders overgebrachte gedachten, opvattingen, meeningen. Zijn houdingen en manieren zijn ook van een fijne edelheid. Nu hebben wij een tijd aardig, interessant geconverseerd; maar nú.... gebéurt er iets, iets bizonders in dien mensch met al zijn qualiteiten. Nu wordt, door een gezegde, dat hem zekere herinneringen te binnen brengt, of door een glas-wijn, nu wordt hij vróólijk. Nu komt ín al wat reeds aanwezig was iets anders, een verrukt bewegen van het gemoed. Zijn oogen worden met van binnen komend licht aangedaan. Zijn gelaatstrekken worden met meer leven doortrokken. Een ander, een hooger leven is nu in hem. Nu is hij vróólijk. Bij dit léven, bij deze innerlijke beweging vergeleken, was al het vorige.... wel, min of meer, mooi, maar. eenigszins, dóód.

Frans Hals was een ziener. Het sterkste der Schutters- en Regentenstukken is dat der *Regentessen van het Oude-Mannen-huis,* 1664. Catalogus No. 115, Afbeeldingen in den catalogus No. 115.

Het gelukkigste gedrag voor een portret-schilder zoû mij lijken te zijn: Alleen de verschijningen te schilderen, die hem op zich zelf uit-muntend voorkwamen, niet door het karakteristieke, nog minder om dat zij een hooge positie in staat of maatschappij innamen, maar om dat hij ze bizonder mooi, bizonder lief, bizonder

elegant, bizonder de moeder, bizonder de beminnende, de bruid, vond. Hij moest dan schilderen wat hij, op die wijze, door de natuur geheel gereed afgeleverd aantrof en vond hij eens het in zich zelf niet geheel volmaakte, dan moest hij schilderen naár de meerdere mooiheid, liefheid, en zoo verder, tóe, dat wil zeggen aan dáe eigenschappen in het onvolmaakte model de nadrukkelijkheid geven, díe eigenschappen wel niet overdréven voorstellen zoo, dat ij aan de natuur ontrouw werden, maar zóo die eigenschappen doen uit komen, dat steeds zijn opvatting bleek het mooye, en z.v. te schilderen, en níet dezen of genen mensch. Sporen van het mooye zijn altijd iets hoogers dan de quaestie hoe een bepaald mensch nu precies, compleet, ís.

Deze opvatting staat natuurlijk recht tegen-over die van Frans Hals, waarschijnlijk onder andere, om dat het Waarheids-begrip, op het niveau, waarop Frans Hals ons dat leert kennen, nog niet geheel aanvaard is kunnen worden door dengene, die hier zijn ideeën voor u open legt.

Frans Hals zoude niet een ziener zijn, indien het hem er om te doen ware te toonen hoe een mensch precies, compleet, is, zóó, als het ook op een oppervlakkige wijze mogelijk is. Wij vereeren hem om dat hij een ziener is, in wien het begrip van dat precieze en compleete zich tot iets van ongeëvenaarde waarde heeft verdiept.

Door hun Waarheid zijn de *Regentessen van het Oude-mannenhuis* afgrijselijk. Zij zijn, dóór hun volstrèkte, sòbere Wáárheid, verschrikkelijker dan de ergste caricaturen of monsters zouden zijn. Onwederlegbaar, - zoo spreekt Hals - heeft de natuur deze wezens voortgebracht. Neen, het zíjn niet duivelen, het zijn niet slangen of schorpioenen, - het zijn vrouwelijke mènschen.

Enkele dezer *Regentessen* zijn, b.v., veel leelijker dan de dorpswaarzegster of idiote, *Malle Babbe,* van 1635-1640, catalogus No. 62. Afbeeldingen No. 64.

Men kan leven op het vaste-land van zekere, al tijd zelfde, inzichten, opvattingen, meeningen, overtuigingen. Maar dan is

het ook eens aangenaam te gaan váren, op de zee van den lieven twijfel en de beminnelijke wisselvalligheid.

Zoo iemand hier aan toe is en was te weten gekomen, dat het beste is de wereld te zien als zijnde ‘schoon’, - dan moet hij Frans Hals bezoeken en zal zéér ver-wonderd staan.

Een karakteristiek, voort komend uit een door zijn scherpte diep gaand psychologisch apmerkingsvermogen, te geven, zoo als Hals in zijn afzonderlijke portretten doet, is reeds in strijd met de leer der Schoonheid. Volgens díe leer moet men hoofdzakelijk schilderen wat een mensch in zich heeft van het ideale-type. Van een jongeling moet vooral uit komen wát hij in zijn trekken van b.v. Apollo heeft, waar ik zoo even reeds op wees.

Wat wij over Schoonheid en Waarheid gezegd hebben, komt hierop neêr, dat indien Hals waarder is in het ware, iets grooters, iets diepers aan Waarheid geeft, dan ik van Schoonheid kén of wéet ín het Schoone, dan ik van groots of dieps aan Schoonheid weet; dan bekeert hij mij voorloopig tot het Wáre. Voorloopig, want ik *weet* alleen dát wat ik nú, op dit oogenblik, weet. Dus indien hij iets grooters, iets diepers, aan Waarheid geeft dan ik nú, op dézen dag, of in déze week, van aan schoons gegevens in bestaande Schoonheid weet, dan bekeert hij mij, voor ik weet niet hoe lang, tot het Ware.

Er zij aan herinnerd, dat de termen Waarheid en Schoonheid begrepen moeten worden overeenkomstig de structuur, in welke wij hier in deze regelen denken.

Want volgens de Schoonheids-leer bevat ‘de Schoonheid’ een hóógere Waarheid dan bevat de Waarheid zónder Schoonheid. Maar naar ons huidig denken vervalt dit inzicht zoodra men te weten komt van een Waarheid zonder Schoonheid die grooter is dan de Schoonheid, welke men kende toen de Schoonheid de hoogere Waarheid heette te bevatten.

Men kan hier-tegenover zich aan de stelling wagen, dat een duivel, die grooter ware dan een god, daardoor toch niet iets aan dien god superieurs zoú blijken te zijn. Het komt er hier bij op aan welke beteekenis men aan het begrip Grootheid geeft tegenover het begrip Kwaad-en-Goed.

Indien men de begrippen Schoon en Leelijk tegenover elkaâr

stelt, is de oplossing niet moeilijk, daar het leelijke het in zich zelf volstrekt verwerpelijke geächt wordt te zijn.

Niet de ideeën Schoon en Léélijk, maar die van Schoon en Wáár staan hier tegenover elkaâr. Een in de natuur leelijk object komt niet meer in de eerste plaats als leelijk uit indien het in een door diepe waarheid uitmuntend Kunst-werk wordt voorgesteld.

Het is de geweldigheid, waarmede de stukken van Frans Hals U betuigen, dat die werkelijkheid zóó leelijk is, die de leelijkheid onbelangrijk maakt onder het geweld der betuiging.

Ik zag nooit in een Kunstenaarsportret, - bij voorbeeld in portretten van Rubens of Rembrandt - het wezen van een Kunstenaar, dat is een man-der-gedachte, in tegenstelling tot een man-van-de-daad, dermate uit-gedrukt, als in de oogen van Hals' zelfportret. Catalogus No. 98. Afbeelding in den catalogus 98. De man-van-de-daad, - dat is de man wiens geest op iets anders gericht is als op weêrspiegeling, - wiens gedachten steeds vermengd zijn met zijn handelingen, - kijkt met een helder en krachtig oog uít, hij kijkt naar buíten. Rubens en Van Dyck kijken naar buiten. Zij waren immers tévens man-van-de-daad. Hals daarentegen kíjkt niet úit. Hij kijkt naar binnen, in dién zin, dat zijn vertoeven in visioenen, in de voorstellingen zijner verbeelding dus, dermate zijn eenig eigenlijk leven is, dat door dit geestesproces het karakter zijner, uiterlijk zichtbare, oogen, geheel wordt bepaald, en deze dat geestesproces niet door soortelijke afzonderlijke blikken maar door den vorm en kleur der oogen zelf, permanent uit-drukken.

* * *

De quaestie der verhouding tusschen een fijn verstandelijk, fijn gevoelig en fijn vormelijk leven èn vróólijkheid, wordt misschien nuttiger gesteld door aan het woord vroolijkheid het woord geluk te substituëeren. Zij geldt dan de verkieslijkheid van fijnheid boven geluk of omgekeerd. Gij zegt, dat fijnheid en geluk niet tegenover elkaâr staan, daar men immers te gelijker tijd fijn en gelukkig kan zijn. Zeker, zeker, dat kán en dat komt ook wel

eens voor. Maar men kan er pleizier in hebben te vragen wat, van de twee gegevens geluk en fijnheid, *op zich zelf* de voorkeur moet hebben, ook al zij erkend als de mooiste toestand de vereeniging dier twee.

Ik heb lang gedacht over de verhouding tusschen den *Man met bierstoop* van Frans Hals en een landbouwers-afbeelding van den onvolprezen Hart Nibbrig, dien ik mij herinner. Men heeft Hart Nibbrig niet op de juiste waarde geschat, om de eenvoudige reden, dat men dat wat hij was, dat wat hij uitdrukte, niet kende, niet herkende, herkende namelijk door dat het identificeerbaar was met iets in den eigen geest.

Een der *hoofdzaken* in het door kunstschilders uitgedrukte is de gemoeds-aandoening. Nu kende men van vele, misschien bijna van alle, schilders, onmiddelijke voorgangers en tijdgenoten van Nibbrig, dat, wat zij met hun schilderij zeggen wilden. Maar van Hart Nibbrig het minst. Jan Toorop heeft maar in zeer enkele stukken uit-gedrukt wat ik een gemoeds-aandoening noem. In de meesterwerken *De drie Bruiden* en andere uit deze zijne levensperiode komt het, bij voorbeeld, niet voor. *De drie Bruiden* beeldt eene mystisch te noemen idee met *uiterste gevoeligheid,* en met alle prachtige schildersqualiteiten, af. Maar, ofschoon dus die bepaalde *groote gevoeligheid* óok er in is, is dit toch iets anders als het uit-drukken eener gemoeds-aandoening van den schilder, zoo als dat voorkomt in Toorop's groote schilderij *Trio fleuri* en in zijn zeer kleine etsje, gevend een kind, een meisje, uit-ziend over een zee met scheepjes. Deze twee stukken bevátten *weemoed,* zijn daarvan doordróngen, bevátten als ware het tastbaren weemoed, zoo als een flacon zijn reukwater. Voor mij vertegenwoordigen deze twee stukken de meest sublieme momenten uit des schilders leven.

Maar nu wilde ik zeggen, dat ook b.v. Toorop niet heeft aangetroffen wat Hart Nibbrig geeft in dien landbouwer. Hij geeft in dien landbouwer het oogenblik zelf, dat in den geest van een mensch het geluk het wint van het ongeluk, dat namelijk de aarzeling in de overweging tusschen of nu eigenlijk het geluk of het ongeluk er ís, met de overwinning van het geluk eindigt.

In dezen landbouwer is geen spoor van ‘vroolijkheid’. Integen-

deel. Het is eerder een zonnige, heilige, ernst, die hem vervult. Het idee, dat vroolijkheid geluk zoû zijn, is nooit bij Nibbrig opgekomen. Hart Nibbrig nu, *idealiseerde,* terwijl Frans Hals betoogt, dat niet in eenige idealiseering, maar dat in de meest drastische wedergeving van de leelijkste werkelijkheid de edelste dingen van het menschheidsleven, de gemoeds-aandoeningen, zijn te vinden.

Bij Nibbrig is er óok Eenheid tusschen het zeer-lichte-kleuren-geheel der schilderij en hetgeen de landbouwer in zijn gelaat uitdrukt. Maar totaal anders als bij Hals verhouden zich de verschillende elementen der compositie tot elkaâr. Bij Nibbrig een teêr en fijn gedachtenspel, dat met de mooiste gevoeligheid zijn levensbeschouwing op het doek legt. Bij Hals de vroolijkheid, die de meest directe, door het geluk voor zich gekozen vorm is om zich te manifesteeren, - de vroolijkheid zelve, die elk korreltje verf drenkt.

In Hals' *Rommelpotspeler* is op een zeer bizondere wijze de blik van het hart. Dat wil zeggen de in de oogen culmineerende gelaats-uitdrukking, die een gemoedsbeweging te kennen geeft, behoorend tot die groep, waarin de werking is van liefde- of teederheid-vermogens en -aandoeningen, welke verondersteld worden uit het hart, als het centrale levensorgaan, voort te komen of er zeer beïnvloed door te worden, al is hun resideeren in het hoofd, waar de gedachten zijn, ons alleen zeer hoofdzakelijk bewust.

Natuurlijk zijn de aangezichten op Hals' schilderijen een zeer voornaam bestanddeel van zijn grootheid. Het is dát in die aangezichten, waardoor hij verschilt van en uitmunt boven de andere portretschilders, waar het om gaat.

Het is zeer opmerkelijk, dat geen enkele ‘sterveling’ heeft kunnen aangeven, waarin die grootheid eigenlijk bestaat. Even min als ik er zoo een in der tijd, bij mijn werkzaamheid betreffende Rembrandt, wat Rembrandt aangaat heb kunnen vinden. Een Duitsch archivaris in 1852 en een Fransch schilder van wat later tijd bleken toen min of meer den kern van het probleem te hebben genaderd, maar beréikt toch ook niet.

Het gelaat van den *Rommelpotspeler* drukt uit een zekere

verteedering en een, in de wereldruimte uitgezonden, vraag om sympathie, in verband met het genoegen, dat de bij den speler staande kinderen, in zijn spel vinden.

Ja, dát leert ons de meest oppervlakkige beschouwing. Maar de grootheid van Hals bevindt zich in het verschil tusschen déze afbeelding van dit geval èn de afbeelding door een ander. Het ligt híer-in, dat Hals deze toedracht heeft gegeven met zulk een diepte en zulk een innigheid, dat hij uit deze abjecte werkelijkheid een aan de gewoonste dagelijkschheid van het volksleven eigene waarde heeft kunnen opdiepen, die als waarde gelijk is aan de edelste en meest verheven geestes-uitdrukkingen in gelaatsttrekken, welke in de schilderkunst voorkomen.

De toeschouwer wordt getroffen, maar zóo diep, dat hij een ont-dekking doet, dat iets onvermoeds voor hem open gaat, dat hij er een nieuwe vindt te midden van de groote categoriën, waarin het door de menschheid in de Schoone-Kunsten voltrokkene in zijn geest stond verdeeld.

Het hart zelf van het menschengemoed geeft hier, onbedekt en geheel onomwonden, zijn heiligen schijn van uit het walgelijke en wéêr-zin verwekkende werkelijke.

Ziet nu voor de aardigheid eens het *Damesportret* van 1634. Catalogus No. 51. Afbeeldingen in den catalogus No. 52. Dit is mínder om dat er niet een gemoedsaandoening in is gegeven. Alleen een houding van den geest in zekere omstandigheid. Dit portret drukt namelijk uit het haar lichtelijk aangrijpend besef bij deze vrouw nu geportretteerd te worden. Hals geeft haar zoo als zij is in díe omstandigheid, - gelijk het overigens niet bij alle portretten door Hals het geval is, - waaruit dus niet een aan Hals eigene, persoonlijke, opvatting omtrent portretteeren in 't algemeen, blijkt, de opvatting namelijk, dat portretteeren zoude zijn iemand afbeelden juist zoo als hij toevallig is in het uur, dat hij voor den schilder poseert.

Het idee van afgebeeld te worden brengt deze dame in een gespannnen toestand, zoo als duidelijk is uit haar de eene stijf over de andere gedrukte handen, met den lichtelijk buitenwaards zich buigenden duim van de eene hand, èn uit haar oogenpaar. Behalve deze gezamentlijke gespannenheid te hebben, doen de

oogen verder elk een afzonderlijke verrichting. Boven het gesloten, naar het rechter lippenhoekje ietwat schuin afhellend mondje, kijkt het rechter oog, zonder bepaald iets op te merken, naar den schilder, althands voor-uit, terwijl het linker een verdwaling in de confuusheid betreffende deze haar zoo zeer aangaande levensomstandigheid, waarin zij hier nu verkeert, te kennen geeft.

Deze twee-voudigheid van het oogen-handelen geeft een andere geestes-samen-stelling te kennen als heeft het *Damesportret* van 1645-1648. Catalogus No. 96. Afbeeldingen in den catalogus No. 96. Ofschoon het onderwerp der gedachte en de houding in 't algemeen van den geest het zelfde is. Ook hier de eene hand stijf de andere vast houdend door de gespannenheid. Maar het lichtelijk aangrijpende van het geval heeft hier den mond-glimlach onder de met een, zeer lichte, confuusheids-wazigheid overtogen (deze wazigheid is niet te zien, maar wie zóo kijkt in déze omstandigheid voelt het in zijn oogen als wazigheid), beide juist met den zelfden blik uit-kijkende, oogen ten gevolge. Dit aangezicht behoort tot die, welke wel niet permanent déze uitdrukking hebben, maar wel permanent zóo staan alsof zij elk oogenblik deze uitdrukking zouden aannemen. De geestes-elementen, die in de gelaatst-uitdrukking hier in beweging zijn gekomen, behooren in rust tot de voornaamste trekken van den aard.

De eerste eigen-aardigheid bij de afzonderlijke portretten door Frans Hals is, dat de voorgestelden bizonder krachtig hun aanwezigheid betuigen. Hij heeft dat verkregen door een dermate objectieve schilderwijze, dat de kunstenaar als 't ware in zijn modellen is overgegaan. Zich ingedacht hebbend in de af te beelden persoon, wordt, - op de wijze van enkele groote tooneelspelers - de kunstenaar die persoon, waardoor deze in het afbeeldsel zich vòl-strèkt uit-drukt, nu de persoon van den kúnstenaar, met haar subjectiviteit, geheel in het model is opgegaan. Geen sprake van gemoedsaandoening, geen quaestie van de doortrokkenheid van heel de verf-materie door het karakter van den voorgestelde. Zoo als bij den *Man met bierstoop* alle verf vroolijk is, zoo is niet alle verf scherp-ernstig bij het portret van Pieter Tjarck van ± 1638, Cat. 75, Afb. 76, of de verf gemoedelijk-levendig bij het Heerenportret van 1648, Cat. 97, Afb. 97.

Daar deze geesteswerking in den schilder een der moeilijkste,

een der sterkste praestaties is, waartoe de menschengeest in staat is, vertoont zich dit proces uiterst zelden in de schilderkunst en maken de stukken daarom den indruk ongeëvenaard ‘kranige’ werken te zijn.

Ook lijkt bij Hals' werken de geheele terminologie, waarin schilderijen der laatste honderd jaar behandeld plegen te worden, niet aanwendbaar.

Men moet steeds in gedachten houden, dat de afgebeeldden een bepaald soort menschen waren. De mannen zijn vóór al gezien als flinke kerels, kèrels, ‘die er wezen mogen’, buitengewoon krachtige figuren, die zonder inspanning de zwaarste dingen doen en de meest ‘degelijke’ en vaste levensopvattingen hebben. Van afstammelingen van oude koningsgeslachten is geen sprake. De grondleggers van de patriciërsfamilies waren niet fijne aristocraten, zoo als men die bij de negentiende-twintigste-eeuwsche patriciërs nog aantreft. Nergens hierbij een zoo teêr en bijna geheel vrouwelijk gezicht als heeft de jonge Prins van Oranje als knaap, door een anderen schilder, ook in het Frans Hals-museüm. Maar ook niets noch van het Pruisisch militaire, trant Frederik den Groote, noch van het in de geschiedenis unieke, Frankrijk als een afzonderlijke wereldwaarde van den eersten rang af-beeldende, Fràansch-Caesaristische Bourbon-type. Het zijn búrgers. Het zijn ontzachlijk krachtige, stevige, massieve belichamers van het begrip ‘hoogere-burgerij’. Ik heb trouwens zulke zeventiende-eeuwsche Hollandsche mannen en vrouwen in de negentiende en in de twintigste eeuw te Amsterdam nog gekend: Jan Six te Amsterdam, die op zijn door Rembrandt geschilderden in zijn eigen zijkamer hangenden voorvader geleek. Verder den ook sedert lang overleden ‘Jhr. Mr. J.F. Backer’. Dan de, met Mr. H.P.Q. Quack gehuwde, jufvrouw van Heukelom. En niet in de laatste plaats mijn goede bekende jonkvrouw Hilda Hooft, nu nog levend te Hilversum. Deze freule Hooft is een toonbeeld van onze zeventiende-eeuwsche menschheids-architectuur, met grootheid in de trekken, zoo als die in onzen tijd bijna niet meer geproduceerd wordt.

Het pleidooi voor het begrip Waarheid, dat de afzonderlijke portretten door Hals houden, bevindt zich in het magistrale der factuur. De figuren zijn vervuld van beklemtoning hunner aan-

wezigheid, der werkelijkheid van hun bestaan. ‘Wij, prachtige schepsels, zijn hier’, laat Hals onze zeventiende-eeuwers zeggen. ‘Onze gestalte, in haar rust, in haar rijke volgroeidheid, drukt macht uit. Wij hebben in een mate onze hoedanigheden, die ons voor géén ander type doet wijken. Wij hebben iets soortelijk volkomens bereikt, dat ons als zoodanig, namelijk wat aangaat de volkomenheid, gelijk maakte aan de besten, de meest hun volgroeid type te zien gevenden, van andere volken.’

Deze afzonderlijke portretten hebben het klassieke bij uitnemendheid door wat betreft hun stijl zich aan geen tijd gebonden te vertoonen. Zij zijn in zoo ver zeventiende-eeuwsch als juist in de zeventiende eeuw deze hooge portretteer-wijze in practijk werd gebracht, in welke geen tijd te herkennen is. Leefde in de twintigste eeuw een mensch met de opvatting en het vermogen van Hals, dan werden nu juist zulke portretten gemaakt.

Het *Portret van een jongeman* van ± 1638, Cat. No. 74, Afd. 75, drukt uit een verweer tegen een verondersteld onvoldoende waardeering. Hij denkt: ‘wat wóú je? Ik ben die ik ben, hoor, - wat dacht-je dán?’

In het *Portret van Pieter Tjarck,* Cat. No. 75, Afb. 76, is niet een bepaalde gedachte van den geportretteerde weêr-gegeven. Het geeft een karakter in rust, een aard, waarvan de kunst-matig tot óp-zwiervorm gebrachte knevel, zoo wel als het door de natuur veroorzaakte diep ín-liggen der oogen en de verticale denk-rimpel boven den neus trachten de feitelijke onbeduidendheid te compenseeren. Dikwijls zijn juist bizonder expressieve aangezichten voorgevels van een ledig gedachte-, gevoel- en wil-leven, - zóo als een niets beteekenend dorps-denker soms er veel denker-achtiger zal uitzien dan bij voorbeeld Von Spengler. Het is opmerkelijk, dat niet alleen de dorps-kunstenaar of dorps-politicus hun door ze zelf geördend uiterlijk zóo máken; maar dat de natúúr het soms zoo inricht.

Het laatste wordt veroorzaakt door dat de vader of, vooral, de moeder, onder de menschen de kunstenaars altijd de mooiste soort heeft gevonden, als meisje, ten gevolge, o.a., van lagere romanlectuur, steeds vagelijk gehoopt heeft eens door een kunstenaar te

worden ‘geschaakt’, en ook soms een wat doezelige voorstelling zich in haar verbeelding zag vormen, waarin verschillende door haar geziene kunstenaars-portretten, samen gemengd, voorkwamen.

De meeste portretten door Hals zijn in één zelfden, grooten, stijl.

Ik herhaal, - dít is het ‘cardinale’ punt, waar het op aan komt - de eenig-heid en de groot-heid van de zeventiende-eeuwsche Hollandsche schilders-school, zoo als die vertegenwoordigd wordt door Hals en Rembrandt, is, dat zij in het realisme waarden heeft gegeven, die even groot waren als de door Italiaansche Primitieven en Italiaansche Renaissancisten gegeven waarden. Men kan daarom toch meer houden hetzij van die Primitieven hetzij van die Renaissance-mannen. Daar gaat het op 't oogenblik niet om. De quaestie is deze, dat in den geest van den zich alleen met zijn ellendige omgeving bezig houdenden Rommelpotspeler een liefde-waarde gevonden wordt even groot als in een idealen, maagdelijken, God-aanbiddenden engel....

Door de zeventiende-eeuwsche realisten is deze gelijkwaardigheid getoond, althands in het geding gebracht. Dit beduidt, dat op de plaatsen op de aarde, - welke plaatsen zich bevinden in zekere menschenhoofden - op de plaatsen, *waar het best gedacht wordt,* de quaestie dezer gelijkwaardigheid geächt wordt in overweging genomen te moeten worden.

Onafhankeliijk van het overige hierbij betrokkene, beseft men, dat hier dus wel iets, zeer, gróóts aan de orde is.

Het overige hierbij betrokkene is hoofdzakelijk, dat de waarden in de Kunst door Primitieven gegeven onmiddelijk in verband staan met den godsdienst, met wereld-omvattende godgeleerdheid- en moraal-stelsels, met bouw- en toonkunst-stijlen, terwijl men deze correspondentiën bij de Zeventiende-eeuwsche schilderkunst niet zóo zéer bespeurt.

Indien de *werking in de menschheid* dezer schilderkunst zich bepaalt tot de aesthetisch-philosophische sensitieve genietingen tot het genoemde inzicht betreffende de gelijkwaardigheid *bij aesthetisch-philosophische keuring;* en niet den geheelen mensch neemt en naar een door de hoogste idealen bepaald model vervormt, zoo als doen de stelsels, met welke zoo wel de Antieke als de Primitieve Kunst verband houden, dan houdt de gelijk-

waardigheid, van dit eene gezichtspunt uit, niet de mogelijkheid in van in de waardeering zich tot algemeene suprematie te verheffen.

Van de aesthetisch-philosophische keuring uit bezien, kunnen Kunstscholen blijken als waarden aan elkaâr gelijke voortbrengselen te hebben gegeven, die daarom echter nog niet als waarden voor het algemeene wereldleven gelijk staan.

Een gelukkig prijzen, bij het welslagen dezer ten-toon-stelling, van den heer G.D. Gratama, Directeur van het Frans Halsmuseüm, moge hier bijgevoegd worden. Op den zes en veertigsten ten-toon-stellingsdag schreef de dertig-duizendste bezoeker zich in.

De catalogus doet blijken, dat het geheel der ten-toon-stelling uitmuntend is samen-gesteld. Ook de door Gratama in den catalogus geplaatste bladzijden over Frans Hals zijn juist gepast. Zich te verlustigen in letterkundige, dat is psychologische, lyrische en philosophische, beschouwingen over deze schilderwerken heeft hij te recht aan anderen overgelaten. Híj heeft de daad gedaan. En deze gebeurtenis zal, mèt de restauratie der Schutters- en Regentenstukken, waardoor deze herboren werden, en waarmeê Gratama het initiatief voor zulke restauraties nam, zijn groote levenswerk blijven.

De idee der demokratie bij Thucydides door P. van Schilfgaarde.

I.

In 480-479 v. Chr. hebben de Grieken een geweldigen aanval van het machtige perzische rijk afgeslagen.

De Perzen waren het meest krijgshaftige volk van het Oosten; de leiders van dat volk waren ridders, die uitmuntten door zelfstandigheid, moed en initiatief, en door een groothartige vrijgevigheid welke het kenmerk is van den geboren heerser. De spartaans gezinde Xenafon heeft later hun sportieve tucht, hun nobelen adel en edelmoedige despotie tot ideaal voor de opvoeding gesteld. Het waren ook knappe organizatoren, de Perzen: in een minimum van tijd veroveren zij een werelddeel, van Persepolis tot Milete, van den Kaukasus tot den Nijl, zij leggen wegen aan, stichten een postdienst, en voeren een humaan bewind, dat door iedereen, door al de talloze stammen van Klein Azië, werd aanvaard.

Door iedereen, behalve door de Grieken, die zich ook in steden langs de kleinaziatische kust hadden gevestigd. Deze Grieken, mannen van vrijheid en met een levendigen, oorspronkelijken geest, even beweeglijk te water als de Perzen het waren te paard, moesten niets hebben van die oosterse aristokratie; anders geaard dan de origineele inwoners van Klein Azië, de Lydiërs, Kappadociërs, Kariërs, en hoe zij verder mogen heeten, trok hun hart en hun hoofd naar de bonte ontplooiïng van het

menselijk vernuft en de rusteloze aktiviteit, welke kenmerk zijn van het Westen. Twee levensbeschouwingen botsen hier tegen elkaar, twee levensspanningen liever: de strijd van 480 is (in de geschiedenis altans) de eerste, en een hevig bewogen, ontmoeting tussen Oost en West. De technische bizonderheden, de strategische oorzaken van de perzische nederlaag zijn van ondergeschikt belang: twee werelden stoten op elkaar, en in die worsteling behaalt het Westen de overwinning. Met den strijd van 480 begint de westerse geschiedenis.

In dien strijd hadden de Atheners de leiding, en men moet zich indenken in de ontzaglijke spanning, waarin dat origineele, gevoelige en levendige volk in die jaren moet hebben geleefd, om de geschiedenis en de idealen der vijftig volgende jaren te kunnen begrijpen. In 490 nog een klein en onbeduidend provinciestadje, heeft Athene zich in 440 ontwikkeld tot een wereldmacht. Dezelfde mensen, die als twintigjarigen, op dien ontvankelijken, wakkeren leeftijd, den strijd tegen de perzische drommen hebben meegevochten, hebben als veertigjarigen met oorlogs- en handelsvloot een wereld veroverd, en als zestigjarigen het nieuwe rijk beheerst. Men was vervuld van glorie, trots en eerbied, en van een machtig vertrouwen in eigen kracht: ‘Onze staat is eer anderen tot voorbeeld, dan volgeling. Hij staat open voor ieder: wij kennen niet den angst dat onbescheiden ogen het geheim onzer kracht zouden afkijken om ons, ten eigen bate, te kunnen overvleugelen. Zonder vrees staan wij tegenover het buitenland, meer vertrouwend op ons eigen stoutmoedig handelen, dan op allerlei achterdochtige maatregelen van afweer. Uit heel de wereld stromen de schatten ons toe en vreemde vrucht en vreemde wijsheid zijn ons even gemeenzaam als die van eigen bodem. Aanschouwt iederen dag de macht van onze stad met open ogen en welbewust en wordt haar minnaar, bedenkend dat mannen haar hebben verworven door durf, juist inzicht, en eergevoel bij de daad!’[1)]

Het kultureele middelpunt van het atheense imperium, dat alle eilanden en kusten der Ionische Zee beheerste, was Delos, met den cultus van den universeelen lichtgod Apollo. Naast het

1) De citaten zijn verspreid uit Thucyd. II 36-46.

op daden beluste zelfvertrouwen is dit het tweede kenmerk van het atheense rijk: het universeele. Al waren de verschijningsvormen en de dagelijkse praktijk doortrokken met kortzichtig eigenbelang en benepen heerszucht, hetgeen den ondergang van het rijk heeft verhaast, zijn strekking of bedoeling (en dus zijn ware wezen) was een verwijding, een verheffing boven het enghartig-persoonlijke of kleinzielig-atheense. Niet vanuit Athene, niet vanuit een beperkte politieke struktuur worden wereld en mensheid bekeken, maar vanuit een algemeen begrip van menselijke waarde: ‘Van den geest onzer stad gaat voor Hellas een opvoedende werking uit.’

Athene mag men intussen niet met Griekenland vereenzelvigen, en niet slechts tussen Oost en West, ook in Hellas zelf bestonden sterke tegenstellingen, die, in den gemeenschappelijken strijd tegen Perzië een ogenblik overbrugd, zich daarna weer scherp afteekenden. De tegenstelling is die tussen Athene en Sparta.

De Spartanen zijn een volk van soldaten. Als kleine groep overwinnaars bewonen zij een vreemd land; voortdurend dreigt de overwonnen bevolking met verzet en opstand. De aandacht is sterk gericht op het handhaven van eigen positie. Militaire tucht en een stalen wil, welke iedere weelde en weekheid afwijst, hebben dit volk gesmeed. De Spartaan is voortdurend op zijn hoede voor gevaar dat hem in den rug beloert: zijn levenshouding is die van afweer. Werd de Athener tussen 440 en 430 gedragen en meegevoerd door een sterken stroom van zelfvertrouwen, de Spartaan is onzeker, hij voelt zich omsingeld en bedreigd, en hij klampt zich vast aan zijn eigen politieke en militaire diktatuur, waarin hij zijn eenige levensmogelijkheid ziet.

Een konflikt tussen Athene en Sparta kon niet uitblijven. Het brak uit in 431. Perikles, de leider van Athene, was vol zelfbeheersten moed, en overtuigd van Athene's grotere kracht. In dat besef hield hij in 430 een lijkrede ter eere van de eerste groep gesneuvelden, waarin hij de beginselen van de atheense politiek uiteenzette en aantoonde, hoezeer het zelfvertrouwen gewettigd was. Jaren later, toen Athene door een katastrofe het onderspit had gedolven, schreef de geschiedschrijver Thucydides, die Perikles' werkelijke rede met sterke aandoening heeft gehoord,

een redevoering welke hij Perikles in den mond legt, en waarin hij de geestelijke krachten, welke Athene in 440-430 bewogen, op meesterlijke wijze onder woorden brengt. Daarin vormen bovengenoemde twee beginselen, het bewustzijn van eigen kracht, en het universeel georiënteerd zijn, den grondslag.

'Eerst zal ik aantonen,' zo laat Thucydides Perikles zeggen, door welke levenspraktijk we aan onze heerschappij zijn gekomen, en door welke staatsinrichting en karaktertrekken zij groot is geworden. De macht van onzen staat hebben wij door deze inborst verworven: wij alleen blijken sterker dan onze faam; geen vijand voelt zich vernederd, wanneer hij door ons wordt overwonnen, en geen onderdaan schimpt ons als een onwaardig meester. Iedere zee en ieder land hebben we opengebroken voor onze stoutheid, overal onvergankelijke heugenis stichtend beide van onze rampen en ons welslagen.

'Wat den naam betreft: ons staatsbestel heet "demokratie", daar het bestuur in handen ligt niet van enkelen, maar van velen.' Meteen echter blijkt deze algemeene, weinig zeggende bepaling enkel formaliteit; waar het op aan komt, is de sociale struktuur, zoals deze tot uiting komt in het partikuliere leven en in de strekking der wetten: 'Ten aanzien van hun persoonlijke geschillen staan allen voor de wet gelijk; de maatschappelijke achting evenwel wordt niet bepaald naar stand of klasse, doch naar bekwaamheid.' Een geestelijke hiërarchie derhalve, echter niet gefixeerd, zoals bij den aristokraat Plato, in een kastenstaat, doch beweeglijk en verrassend als een fakkelwedloop. Men ziet, hoe terstond scherp onderscheiden wordt tussen de formeele gelijkheid voor de wet, het uitbannen van elk wettelijk privilege, en de materieele ongelijkheid der burgers op grond van hun waarde. En waarin bestaat die persoonlijke waarde?

In de bepaling daarvan richt Perikles zich tegen Sparta: 'Anderen (de Spartanen nl.) drillen hun zonen van jongsaf met moeizame oefening, om hen dapper te maken; wij daarentegen zien dezelfde gevaren onder het oog, hoewel we zonder dwang door het leven gaan.' De waarde ligt in den edelen bouw die zich ongedwongen ontplooit, met een geforceerd zwoegen en tobben wordt geen voorsprong bereikt. 'Bespreking,' heet het verder, 'bespreking doet geen afbreuk aan daden, wel ondoordachte

overijling: zinneloze driestheid is geen ware moed en wie inderdaad koen is, wordt door berekening niet versaagd.'

Naast deze geestkracht, adel van leven: 'Niet door diensten te ontvangen, maar door ze te bewijzen verwerven wij onze vrienden; niet uit berekening van het voordeel helpen wij, maar in vertrouwen op de vrijheid steunen wij een zwakkere zonder vrees. In vrijheid leven wij als burgers, en ook in onzen persoonlijken omgang: niet met argwaan of een hatelijken blik kwetsen wij den buurman, die leeft naar eigen lust. Het geluk ligt in vrijheid en vrijheid in edelen moed. Slechts de ware eerzucht veroudert niet, en in den zwakken ouderdom brengt niet winstbejag, maar achting genot.'

Deze opvatting van menselijke waardigheid, waar Thucydides' demokratie op berust, blijkt intussen onverbrekelijk verbonden met de polis, de stad of den staat, waarvan de mens burger is. 'Dezelfde man is bij ons in staat, zowel zijn partikuliere als de publieke zaken te behartigen, en zijn aandacht voor eigen belangen maakt hem niet ongeschikt voor het burgerschap. Van wie zich aan het politieke leven onttrekt, zeggen wij niet dat hij zich onthoudt, maar dat hij onbruikbaar is. Wij handelen niet in strijd met de staatsorde, voornamelijk uit ontzag, en ook omdat we luisteren naar de overheid en naar de stem der wetten, in de eerste plaats van de wetten die de verdrukten helpen, en van de ongeschreven wetten wier overtreding door ieder wordt gebrandmerkt.'

De ideale mens van Thucydides blijkt geworteld te staan in een verband van staatsorde en maatschappelijke hegemonie, en de gesneuvelden worden in de eerste plaats hierom geroemd, dat 'zij niet, door zich vast te klampen aan den rijkdom of aan de hoop der armoede op een beter levenslot, den dood hebben verschoven. Zij hebben het afslaan der vijanden boven het genot van hun rijkdom of hun levensbegeerte verkozen het ongewisse van den uitslag aan de hoop toevertrouwend, naar de eisen van het ogenblik met de daad bouwend op eigen kracht. Het is dan ook tegenover degenen onder hen, die zich tevoren minder goed hadden gedragen, billijk in de eerste plaats rekening te houden met deze dapperheid ter verdediging van het vaderland: door hun deugd immers hebben zij hun zwakheden verduisterd, voor

het openbaar meer goed doende dan zij als partikulier misdreven, zodat pas hun ondergang hun waarde aan het licht bracht of bevestigde.'

Niet in het persoon of persoonlijkheid, maar in het burger zijn ligt hier de waarde van den mens; vandaar ook Perikles' uiting: 'Aan wat ik tot lof van de stad heb gezegd, geeft het stoutmoedig gedrag van zulke mannen een schone bevestiging.' En de ouders, die hun kinderen in den slag verloren, worden getroost met de overweging, dat alleen wie bereid is ook zijn kind op te offeren, in staat kan zijn naar behoren aan het politieke leven deel te nemen. Op deze voortreffelijkheid, ten slotte, der politieke gemeenschap van mannen, die zich met ongedwongen gratie tot zelfstandige wezens maken, en wier geest ruimte laat voor ontspanning en schoonheid, berust het recht op hegemonie.

De waarde van burger en staat culmineert in deze 'zelfstandigheid', in de autarkie, welke alle vrees overbodig maakt en ook den vreemdeling welkom heet. Het eigene van deze levenshouding wordt pas duidelijk, wanneer men bedenkt dat uitdrijving van vreemdelingen een gebruikelijke wijze was, waarop in de griekse oudheid de staat zijn gesloten karakter handhaafde. In Athene verkrijgt de idee der autarkie, het van niemand of niets buiten het eigen verband afhankelijk zijn, een nieuw cachet: zij wordt de quintessens van een autonome organische eenheid van burgers, die, gedragen door zelfvertrouwen, moed, en een spontane maar beheerste aktiviteit, als eenig criterium erkennen de bezielde toewijding aan een waardige, den mens verheffende taak.

II.

De idee van menselijke waarde en demokratie, welke Thucydides onder zo hel klinkende woorden heeft gebracht, dat velen der later levenden de geheele griekse oudheid onder dit aspekt hebben bekeken, is door politieke ontaarding verloochend. De atheense burgerschap heeft niet de zelfbeheersing bezeten, welke Thucydides van haar eiste of Perikles van haar verwachtte. Voornamelijk door een katastrofale bezoeking, de pest, is de oorlog met Sparta voor Athene tot een ramp geworden. De ontwrichting, welke hiervan het gevolg was, bracht een andere

demokratie en een ander ideaal daarvan. Een der vele woordvoerders van die nieuwe opvatting was de sofist Gorgias uit Sicilië, die in 427 in Athene kwam. Het is pikant, dat Thucydides zijn lijkrede in retorischen wedijver met Gorgias heeft geschreven; misschien ook naar den inhoud als polemiek.

Die latere opvatting omtrent demokratie, uit den tijd van het politiek ontwrichte Athene, wordt kritisch ontleed in Plato's 'Gorgias', een geschrift dat onder meer handelt over de openbare welsprekendheid. Nu is alles vervlakt. Menselijke waarde en waardigheid tellen niet meer, er wordt niet naar gevraagd: zich doen gelden, macht en aanzien verwerven is het parool. De overkoepeling, die alle burgers tot een boven het persoonlijke uitrijzend geheel tezamenbond, is verbrijzeld. De twee grondpijlers, het zelfvertrouwen in geestelijken moed, en het gericht zijn op het universeele met achterstelling van persoonlijke liefhebberij of beperktheid, zijn losgerukt. Het zelfvertrouwen heeft plaats gemaakt voor machtsbegeerte, dat eigenaardige plechtanker voor wie zich onzeker en zonder grond voelt. Werd door Thucydides het recht op macht gefundeerd op de waarde van het karakter, door Gorgias wordt omgekeerd de waarde van een mens afgemeten naar de macht, welke hij, hoe dan ook, weet te verwerven. De mens in zijn toevallige luim is zijn uitgangspunt; het recht of de wet, waarnaar de burger van Thucydides met ontzag luisterde, wordt van hoogheid ontdaan en deels tot middel voor een zijdelings doel, deels tot nuttigheid gemaakt. Autarkie is hier eigengereidheid geworden.

Het is niet te verwonderen, dat deze neerslag der politieke ontbinding, welke naar het uiterlijk, in zijn eis van gelijke rechten en individueele vrijheid, met Thucydides' demokratie overeenstemt, doch naar den inhoud en de strekking de negatie ervan is; het is niet te verwonderen dat deze leer geen basis kon vormen voor een staatsleer. Aristokratische geesten zoals Xenofon en Plato trekken zich uit dien chaos terug en wenden den steven over een anderen boeg: zij verwerpen de demokratie en stellen als staatsleer de idee op van den gefixeerden hiërarchischen kastenstaat, waarin evenals bij Thucydides de menselijke waarde grondvest vormt, maar, in tegenstelling tot hem, als een vaste, opgelegde statiek; waarin ook de staat als het alomvattende,

alverbindende, bovenpersoonlijke verschijnt, doch de enkeling meer de figurant dan de drager van die eenheid is.

De idee der demokratie van Thucydides heeft zich in Griekenland noch ontwikkeld noch gehandhaafd: zij staat op zichzelve als een eenzame bloem. Gorgias en zijn denkgenoten zijn haar ontkenning, Plato's staatsleer is haar tegenpool. Bestaan er derhalve tussen de drie helleense opvattingen omtrent de verhouding tussen individu en staat belangrijke verschillen, toch hangen ze nauw samen. Hun gemeenschappelijk kenmerk is het persoonlijke van den staat, die, als een vader zijn kinderen, de burgers opvoedt; Gorgias' emancipatie beweegt zich principieel in dezelfde gedachtensfeer. Zeer schoon wordt deze gedachte uitgewerkt in Plato's ‘krito’. De wetten spréken tot den mens met een vermanende stem; de staat is het geheel dat allen samenbindt in een groot gezin, een oikos, en oikonomia en staatsbeleid zijn niet te scheiden.

Tegenover deze grondgedachte, als haar antipode, staat die der Romeinen. Polen liggen in eenzelfden kring, antipoden hebben een verschillenden grond. Kenmerk, stramien der romeinse struktuur is de juridische organizatie. De verhouding tussen burger en staat is hier niet een persoonlijke, maar een zakelijke: wet en staatsrecht zijn de onpersoonlijke, zakelijke vorm, het skelet dat de maatschappelijke orde draagt. Bij de Hellenen de stem die maant en tot een hoger, edeler leven roept, bloed van eigen bloed; bij de Romeinen het geraamte dat, zelf bloedeloos, het leven regelt en inperkt.

Pas deze zakelijke verhouding maakt, in een bepaalden zin, vrijheid mogelijk, en wel de persoonlijke vrijheid van den enkeling. Wanneer de wet als een objektieve zaak, voor allen gelijkelijk geldende, tegenover de mensen staat, worden zij, als onderling gelijk, op zichzelf gesteld, zelf-standig. Vandaar de trots van het ‘Civis Romanus sum!’ - dat gold onafhankelijk van persoonlijke waarde; vandaar de omineuze beteekenis van het woord ‘rex’, zowel bij Cicero, als bij Livius en bij Tacitus, drie figuren uit zeer verschillende perioden: de rex immers maakt onzakelijk inbreuk op die persoonlijke zelfstandigheid, terwijl de Grieken den turannos menigmaal hebben geëerd als een vader des vaderlands.

De idee der demokratie, welke bij deze opvatting van de verhouding tussen mens en staat past, onderscheidt zich duidelijk van de helleense. Ginds een autarkie van kultureele, spontaan in den staat funktioneerende aktiviteit; hier een autarkische, persoonlijke karaktervastheid, welke iedere inmenging schuwt. Ginds, en speciaal bij Thucydides, de vrijheid der ontplooiïng in een gemeenschappelijk verband; hier de, in vergelijking daarmee negatieve, vereenzaamde vrijheid van den enkeling. Ginds de ontvouwing in verscheidenheid vanuit een gemeenschappelijk grondbeginsel, hier de gelijkheid tegenover een zakelijk schema, tegenover een zakelijke geldigheid. Ginds de onvrijheid van het ondanks zichzelf ingeschakeld zijn in het nu eenmaal zó zijnde staatsleven, hier de onvrijheid der gehoorzaamheid aan een objektieve dogmatiek. Voor den Griek is de mens burger en moet de burger mens zijn; voor den Romein is de mens ongenaakbaar en de burger onderdaan.

Romein en Griek blijken tegenover elkaar te staan als verschillende levensbeginselen, ook als verschillende wijsgeerige beginselen, die in de westerse kultuur een hevigen strijd voeren. Spinoza ziet het wereldgeheel als een ‘organische’ ontplooiïng (in logischen, tijdlozen zin wel te verstaan) vanuit een grond, God geheeten of de Natuur, alomvattende, aldoordringende ‘substantie’, een leer welke analoog is aan den grieksen kijk op het staatsgeheel en de verhouding tussen mens en maatschappij. Daartegenover stelt Kant een juridisch schema op van onpersoonlijke geldigheden, in den trant der Romeinen, en zoekt hij, isoleerend, de menselijke vrijheid en onaantastbaarheid in een persoonlijken plicht aan een abstrakte boven- of buitenwereldse wet. De moderne Spinozist is geneigd de idee der demokratie los te maken van den staats*vorm* en haar als levenshouding of denkrichting te beschouwen, zoals ook Thucydides deed, een denkrichting welke in verschillende vormen tot uitdrukking kan komen en den vorm leven doet; de meer kantiaans gezinde ziet in een bepaalden staatsvorm de juiste en definitieve uitdrukking der demokratische gedachte, en hecht het begrip der demokratie aan die politieke inrichting.

Het betreft hier gelijksoortigheden, geen herhalingen; gelijksoortigheden intussen, waarbij de erfenis haar invloed heeft. De

grondgedachte der Romeinen wordt uitgewerkt door de Stoa, en ten deele overgenomen door de Rooms-Katholieke Kerk waarin alle mensen gelijk en vrij zijn tegenover de hoogste autoriteit; men vindt haar terug in zekere aspekten van de leer der algemeene broederschap, en in de leuzen der franse revolutie, waarvan Kant een vurig bewonderaar was. Aan den anderen kant bewaart de universeele Kerk van Rome ook iets van de griekse traditie der 'organische' theorie, met name in haar opvatting van het kerklidmaatschap; verschillende kanten van deze 'organische' grondgedachte vindt men bij Hegel, en, zij het wonderlijk misvormd, bij de moderne duitse staatsleer.

Overeenkomsten, gelijkenissen, voortspruitend uit het algemeen menselijke, min of meer krachtig gesteund door traditie, geen nabootsingen. De westeuropeese kultuur heeft zich intussen volstrekt niet tot gelijksoortigheden beperkt: er is ook een geestelijke voortgang te bespeuren. Het griekse en het romeinse uitgangspunt heb ik antipoden genoemd; toch hebben zij, vanuit een groter afstand en wijder mogelijkheid bekeken, een gemeenschappelijken grondslag. Voor beide volken geldt de staat als het overheersende, omsluitende; de emancipatie van iemand als Gorgias blijft een emancipatie binnen het staatsverband en steekt scherp af tegen een uitspraak zoals men bij Nietzsche vindt, die den staat 'das kälteste aller Ungeheuer' noemt. Door het moderne Westen worden de grondbeginselen van Athene en Rome ontwikkeld, en vanuit eigen kijk aangevuld met de ontbrekende zijde, de idee der vrije persoonlijkheid. Kan men de verhouding tussen Plato en Thucydides een polaire (saamhangend dus), die tussen Hellas en Rome een antipodische (elkaar uitsluitende) noemen, die tussen oudheid en modernen tijd is een dialektische, waarin de stellingen uit hun verenkeling worden verlost en, tezamen met hun keerzijde, overbrugd.

De moderne mens ontwikkelt zodoende boven de eenzijdigheden uit ook de idee der vrije persoonlijkheid, die zowel autarkisch, onaantastbaar, in den romeinsen zin, als overeenkomstig de griekse opvatting lid is van een verband, doch beide niet als toevallige, reëele gesteldheid, als een van buiten opgelegde bepaaldheid, maar als autonome, innerlijk te ontwikkelen mogelijkheid of vermogen. Het gezag der overheid, voor de ouden een

vanzelfsprekend, onbetwist dogma, wordt door de modernen kritisch ontleed en afhankelijk gesteld van het oordeel over waarde en geldigheid, zodat de onderdaan zich mede tot overheid maakt, doch door begrijpende zelfbepaling, niet door berustende volgzaamheid in een traditioneele regeling. Het zakelijk standpunt der Romeinen wordt zo verbonden met het persoonlijk gezichtspunt der Grieken: het gezag als idee is zakelijk, doch het is niet onafhankelijk van het oordeel der wijsheid. Tamelijk onverschillig tegenover den staats*vorm*, waaraan de Romein zo grote waarde hechtte, richt men zijn volle aandacht op de dynamiek van het staatsleven, doch daarbij meer lettend op de immanente ontvouwing en de maatschappelijke strekking, dat is dus op de innerlijke bewogenheid en spanning der mensen, dan (zoals de Grieken deden) op den bouw van den staat als geheel.

Het demokratische beginsel berust op de zelfbezinning der persoonlijkheid, die, in de mogelijkheid van zijn oordeel autonoom en door geen staatsmacht te dwingen, als konkreet verschijnend wezen aan de omgeving gebonden, deze binding hervormt en die hervorming beseft als ontvouwing of verwerkelijking van eigen vrijheid. Het zelfvertrouwen en het gericht zijn op het universeele, de grondtoon van Thucydides' heldere stem, verschijnen hier opnieuw en vernieuwd, verdiept en verinnerlijkt, in het streven naar zelfbepaling en ontvouwing van een algemeene geldigheid.

Bij den vijftigsten sterfdag van Jules Laforgue door D.A. de Graaf.

Op 20 Augustus 1887 stierf te Parijs Jules Laforgue op 27-jarige leeftijd na een longlijden van eenige maanden. Bij zijn begrafenis bevond zich onder den lijkstoet o.a. - de - eveneens op jeugdigen leeftijd - 4 jaar later overleden schilder George Seurat. En het is met dezen genialen 'post-impressionist' dat ik hem, wien men wel 'le symbole du Symbolisme' genoemd heeft, in verband zou willen brengen, teneinde den lezer met de sfeer van Laforgue's kunst vertrouwd te maken.

Seurat was een toeschouwer van het leven van zijn tijd, van het Parijs der 'Fin de Siècle'. Tegenover het koortsachtige, decadente, genotzuchtige leven stelde hij zich als lucide observator, niet schiftend, niet kiezend, niet oordeelend, maar noteerend. Zoo ontstonden werken als 'Promenade sur la Grande Jatte', 'Le Chahut' en 'Le Cirque'. De uitdrukking 'nuchtere toeschouwer' is intusschen feitelijk te Hollandsch, de stemming waarvan deze doeken getuigen is beter door het Fransche 'ironie froide' weer te geven. Deze laatste term nu is geheel van toepassing op de atmosfeer van Laforgue's voornaamste werk, waarbij ik eenige oogenblikken wil stilstaan.

Seurat's figuren bewegen zich - gedekt met hoogen hoed en gehuld in gekleede jas - 'd'une allure correcte et traînarde', om in de taal van Laforgue te spreken; deze zou trouwens een van hen kunnen zij en is dan ook eens een Rimbaud in gekleede jas genoemd. Wij zijn gewoon om de gekleede jas met het idee van braafheid en burgerlijkheid te associeeren, maar deze schilder en deze dichter zagen in dit kleedingstuk het lijkkleed eener

stervende cultuur. En wanneer het mij thans vergund is Laforgue een oogenblik aan het woord te laten voor de uitbeelding van deze ‘Menschen im Hôtel’ in enkele rake penseelstreken, zullen Seurat-vereerders in dit beeld de hand van den meester herkennen:

> ‘Central Hôtel. - Les grooms en ligne se chauffant le dos en causant à la vaste cheminée du hall, - les langues étrangères se croisant.
> Et en montant l'escalier somptueux à tringles de cuivre, on se croit obligé de prendre une démarche vraiment accablée de gens très gâtés depuis des temps, - des temps vous savez!...’

Ik noemde den naam van Rimbaud en dacht in dit verband aan den van diens ‘Illuminations’, die den titel draagt van ‘Promontoire’ en waarvan het slot aldus luidt:

> ‘...eet hôtel... dont les fenêtres et les terrasses... sont ouvertes à l'esprit des voyageurs et des nobles, qui permettent aus heures du jour, à toutes les tarantelles illustres de l'art de décorer merveilleusement les facades de Palais Promontoire.’

En bij de evocatie van het hotelleven en ‘kurort’bestaan zijn wij ‘en plein Laforgue’ en wel in diens meesterstuk in proza: ‘Le miracle des roses’ - een moderne legende die verdient onder haar zooveel oudere zusters te worden opgenomen.

Een legende uit het jaar 1886: hoe moet men zich die voorstellen! En dat nog wel in een typisch Duitsche badplaats als Baden-Baden met zijn publiek van rijke leegloopers, van echte en quasi patienten en waar bijna elke vrouw het moderne brandmerk ‘hysterica’ draagt!

Een der attributen van de legende is het spreekwoord en zoo treffen wij in deze moderne legende een zegswijze aan in modern costuum: ‘cet étage est sans pitié’... Die étage is het sousterrain waar het bedienend personeel zich ophoudt en hun diagnose - onfeilbaar! - van de patienten der bovenverdieping stelt. Een ander ornament der legende is de toovermelodie en zie: bij den

modernen mythomaan wordt het de onsterfelijke wals eener oudere generatie, de ‘Myosotis’.

‘Ironie froide’ - inderdaad, maar dan ook niet minder ‘l'Ironie tendre’:

> ‘Ah! que tout n'est-il opéra-comique!... Que tout n'évoluet-il en mesure sur cette valse anglaise “Mysotis” qu'on entendait cette année-là au casino, valse si décemment mélancolique, si irréparablement derniers, derniers beaux jours!...’

Ook de Lorelei ontbreekt niet aan deze legende, alleen is haar naam Ruth en haar rots is een rolstoel. Maar van daaruit maakt zij niet minder haar slachtoffers en zelfmoord strooit deze moderne sirene om zich heen...

Reeds een tiental jaren tevoren had een ouder - eveneens jong gestorven - dichter, Tristan Corbière, uitgeroepen in den zelfden toonaard van ‘Ironie tendre’: ‘A moi, Myosotis! Feuille morte de jeune malade à pas lent!’ En zoo is naast Rimbaud, Corbière de tweede ‘inclassificatie’, in wiens nabijheid het genie van Jules Laforgue ademt. Beide zijn Kelten, beiden lijden aan een onoverkomelijke ‘nostalgie’: bij Corbière naar het zeerooverschap, bij Laforgue naar het cowboyschap in de ‘Far West’:

> ‘On m'a dit la vie au Far-West et les Prairies,
> Et mon sang a gémi: Que voilà ma patrie!...
> Eéclassé du vieux monde, être sans foi ni loi,
> “Desperado”! là bas, là bas, je serai roi!...
> Oh! là-bas, m'y scalper de mon cerveau d'Europe!’

Ook Rimbaud had reeds uitgeroepen: ‘Philosophes, vout êtes de votre Occident’ en ten tijde dat Laforgue deze verzuchting slaakte, beleefde Rimbaud de realiteit van dit ‘scalper de mon cerveau d'Europe’. Maar voor deze ‘maudits’ is ontkomen een onmogelijkheid; het conflict is onoplosbaar. ‘Et ce spleen me venait de tout’ erkent Laforgue.

‘Spleen’ Engelsche term, onvertaalbaar in andere talen en vóór Laforgue door den anglophil Baudelaire gebruikt.

Laforgue neemt Baudelaire's opvatting van ‘dandysme’ over,

die gecristalliseerd is in de uitspraak: ‘beau, élégant, correct comme le génie’ en wellicht had Baudelaire, wanneer hij Laforgue was tegengekomen, uitgeroepen: Zóó had ik willen zijn! Ook Laforgue hoort tot het ras der ‘errants distingués’, waartoe hij Poe, Nerval en Baudelaire rekende.

Tot zoover de ‘geestelijke voorouders’ van Jules Laforgue. Wat is nu ‘het land van herkomst’ van deze exotische plant, die nergens kon aarden? Op 16 Augustus 1860 werd te Montevideo, gelegen aan Rio Grande de la Plata, de tweede zoon geboren van Charles Laforgue en Pauline Lacolley, die den doopnaam ontving van Jules. Niet naar een familielid, doch naar niemand minder dan Julius Caesar werd dit kind van zachtheid en teere ironie door den bewonderaar van den Romeinschen Imperator genoemd. Slechts zes jaar bracht Jules in Uruguay door, maar de herinnering aan het land, waar een generatie vroeger de zanger van de ‘Chants de Maldoror’ het levenslicht gezien had, zou den dichter steeds blijven hanteeren, onverschillig of het Tarbes, Parijs, Berlijn, Homburg dan wel Baden-Baden was, dat hem onder hun inwoners telde.

Na den toen nog zoo eindeloos langen overtocht over den Oceaan, wordt de kleine jongen opgeborgen in het luguber provinciestadje Tarbes en van dit naargeestig oord zullen eveneens de ditmaal sombere herinnerigen hem bijblijven. Toch waren deze sombere beelden vermengd met lichtende gestalten; was dit niet de tijd waarin voor het eerst de vereering voor de ‘phares’ der menschheid - hij noemt in één adem Baudelare en Michel Angelo - in hem rijpte:

> ‘Souvent le soir couché tard dans le silence de la maison et du quartier endormis, le front sur son coude accommodé dans ses coussins, écoutant l'apaisement de la nuit qui marche, - il songait scrutant un à un ces dessins - c'était un dessin de la nuit de Michel-Ange - les vers de Baudelaire - le meilleur dessin qu'il eût fait à l'école, il l'avait copié à la chapelle - c'était d'un trompe-l'oeil étonnant, et comme dans la pénombre de l'angle où le dessin était cloué, le papier du dessin se confondait avec celui de la tapisserie,

> il arrivait á ne voir que la Nuit isolée, avec ses formes tournant - Michel-Ange avait touché cela, avec son ciseau, contemplé de ses yeux, caressé de ses doigts rudes, taillé la nuit dans le silence de Florence avec sa lampe pendue au chapeau - et il voyait Michel-Ange - le portrait de l'Escurial - son milieu, ses passions. Plus rien...'

En dan is er een andere lichtende gestalte, een meisje van zeventien jaar, op wie de vijftienjarige Jules verliefd was, terwijl de tragi-comische afloop dezer idylle vereeuwigd is in 'Les Amours de la Quinzième Année':

De waarschijnlijk een tikje te prozaïsche en maatschappelijk berekenende schoone Ophelia was dezen modernen Hamlet tenslotte een desillusie geworden, ware hij niet bijtijds door 'Monsieur le Commissaire' van de dwalingen zijns weegs - had hij niet uit pure jalouzie een ruit van haar deftige woning ingegooid? - gered en voor één nacht - de eenige in zijn leven, haast Laforgue zich ons te verzekeren - veilig in de 'violon' ondergebracht. Maar in zijn werken ziet men vaak een glimp van haar, wie hij eens toeriep: 'Je ne te connais pas, mais je t'ai reconnue!'

Het is het type van de 'pensionnaire', een van de trouvailles van dit uniek genie.

Daartegenover 'Bobo', het type van de 'femme achevée et raffinée', slachtoffer van het lot eener moderne cultuur 'avec l'infinité dans ses yeux', maar tegelijk in dienst der materie, van' het nut voor het algemeen'. Laforgue is niet botweg een 'mysogyne', maar hij heeft het probleem van het 'ewig weibliche' - hij vraagt ergens leukweg zich af waarom men niet van 'l'éternel masculin' mag spreken - in al zijn diepte gepeild. Het meest volledig heeft hij zich daarover in zijn Hamlet uitgesproken, doch in de 'caprice' Bobo vindt men het conflict in eenige regels gecomprimeerd.

Na Tarbes Parijs, na de provinciestad de metropool. Eerst nog eenige jaren op het lycée Fontanes (thans Condorcet geheeten) waar o.a. Henri Bergson zijn medeleerling was, daarna 'la vie des bibliothèques', een armoedig bestaan vaak van verdwaalde in de wereldstad met alleen een jongere zuster als 'confidente'

en de club der ‘Hydropathes’ als litterair toevluchtsoord. Daar verscheen de twintigjarige, geheel in het zwart gekleed, ‘un peu clergyman’, zooals een tijdgenoot hem teekende, en sloot zich aan bij dichters als Charles Cros, Gustave Kahn en Paul Bourget. Behalve dat hij onder invloed van den schrijver van ‘La Coffret de Santal’ kwam, zal hij dank zij dezen vroegeren vriend en ‘kostheer’ van Rimbaud met diens werk in manuscript in kennis gekomen zijn, zoodat het geen verwondering behoeft dat reeds in den eersten dichtbundel ‘le Sanglot de la Terre’ vele reminescenzen aan ‘Bateau Ivre’ en ‘le Sonnet des Voyelles’ te vinden zijn.

Deze gedichten geven ons nog slechts zelden als flitsen den eigenlijken Laforgue te zien, - vaak gaat hij schuil achter Baudelaire, Verlaine, van wiens bundel ‘Sagesse’ hij een der eerste bewonderaars was, Bourget ook: de ‘eerste’ Bourget van ‘Les Aveux’ en ‘La Vie inquiète’. Maar in enkele sonnetten als ‘Sonnet pour Evantail’, ‘La Cigarette’ en in minder strak gevormde gedichten als ‘Dévant la grande rosace’ - het rozet der cathedraal: weer een ornament van Laforgue's kunst - breekt de echte klacht door van het ‘enfant prodigue et boudeur’. Het hoogtepunt echter wordt in dezen bundel bereikt in het onvergetelijke ‘Chanson du petit hypertrophique’, een meesterstuk van het genre-Speenhof, maar m.i. dieper gaande.

Het eerste couplet moge hiervan een voorloopigen indruk geven:

‘C'est d'un' maladie d' coeur
Qu'est mort', m'a dit l' docteur,
  Tir-lan-laire!
  Ma pauv' mère;
Et que j'irai là-bas,
Fair' dodo z'avec elle.
J'entends mon coeur qui bat,
C'est maman qui m'appelle!...’

Het is hier het volksledje dat doorklinkt en waarin Duitsche Romantici als Brentano en Heine de Franschen zijn voorgegaan en dat later weer in symphonieën van Mahler zal opduiken.

In September 1881 wordt Laforgue secretaris bij den kunst-

kenner van Russische afkomst, Charles Ephrussy, en verdiept op deze wijze zijn kennis va de kunst der Impressionisten, waarover hij later uitmuntende dingen zou zeggen.

Daarmee hebben tevens zijn finantieele zorgen een einde genomen die men vooral niet te gering mag aanslaan; men is bij de z.g. decadenten zoo licht geneigd aan luxe en verkwisting te denken, die dan levensmoede menschen kweekt. De levensmoeheid heeft een dieper oorsprong en spruit voort uit een afkeer voor alle zelfbegoocheling, voor het dupe zijn van de eigen menschelijke zintuigen. Neen, de realiteit van het materieele bestaan van den 20-jarigen Laforgue ziet er aldus uit:

> 'Je me suis nourri très irrégulièrement, tantôt avec un franc par jour, tantôt douze sous...'

Maar ook aan dit finantieel nog vrij onzeker bestaan komt een einde wanneer op voorspraak van Ephrussy en Bourget in November '81 aan Laforgue de zoo juist vacant geworden post van 'lecteur' aan het Hohenzollernsche hof bij keizerin Augusta, de vrouw van Wilhelm I en bekend staande om haar uitgesproken pro-Franschheid, ten deel valt.

Hoe men ook over dezen stap moge denken, een feit is het dat Laforgue nimmer onder den geest van het hofleven gekomen is en daar gedurende bijna 5 jaar als een kat in een vreemd pakhuis heeft rondgeloopen.

De eenige persoon voor wie Laforgue werkelijk waardeering gevoeld heeft, was juist de menschenschuwe, ongemakkelijke, ongemoedelijke, maar zeer intelligente Augusta, die van haar kant de correctheid en de gereserveerdheid van haar jeugdigen lecteur zeer op prijs stelde: men zou geneigd zijn te zeggen dat dit bestaan op zich zelf al een moderne legende was...

Het resultaat van deze totaal veranderde levenswijze is met één woord uit de drukken: het reeds hierboven genoemde 'spleen'.

Dit moeilijk in een andere taal weer te geven woord is het beste nader te verklaren in Laforgue's eilgen woorden: 'Quand je me replie sur moi-même, je trouve mon éternel coeur pourri de tristesse.'

Verschillende gedichtenbundels komen in deze periode, deze

lijdensperiode van ‘dépaysement’ tot stand, allereerst de ‘Complaintes’, die in het jaar 1885 te Parijs verschenen en van Laforgue's werken het meeste stof hebben doen opwaaien van wege een zeker esoterisme, waarvan verschillende complaintes getuigenis afleggen. Ik voor mij houd het minste van deze gedichten, omdat zij zoo topzwaar zijn van gedachten. Toch zou ik sommige er van niet graag willen missen, zooals b.v. het ragfijne gedichtje ‘Complainte de la bonne défunte’, dat men in haar geheel moet lezen, doch waarvan ik een tweetal coupletten bij voorbaat aanhaal:

‘Elle fuyait par l'avenue;
Je la suivait illuminé,
Ses yeux disaient: “J'ai deviné
Hélas! que tu m'as reconnue!”

Je la suivais illuminé!
Jeux désolés, bouche ingénué -,
Pourquoi l'avais je reconnue,
Elle, loyal rêve mort-né?...’

Dan is er de ‘Complainte d'un certain Dimanche’, waarin sommige biographen den poëtischen neerslag van een bepaald feit uit het leven van Laforgue - de verbreking van een liaison - willen zien en dat een gedicht is dat direct tot het hart spreekt en waarvan het telkens even gewijzigd refrein zich ontwikkelt van ‘Moi je veux vivre monotone’ tot het meer aarzelende maar levenswijzere ‘Tâchons de vivre monotone’...

De meest modern klinkende complainte is wel de ‘Grande Complainte de la Ville de Paris’, geschreven in ‘prose blanche’ - zooals de dichter dit moderne proza zelf noemt. Het dunkt mij niet te ver gezocht om in dit verband den naam James Joyce te noemen, al maakt Laforgue tegenover den schepper van ‘Anna Livia Plurabelle’ nog een klassieken indruk:

‘...l'automne s'engrandeuille au bois de Boulogne, l'hiver gêle les fricots des pauvres aux assiettes sans fleurs peintes... Puis, comme nous existons dans l'existance où l'on paie comptant, s'amènent ces messieurs courtois des Pompes

Funèbres, autopsies et convois salués sous la Vieille Monotopaze du soleil.
Et l'histoire va toujours dressant ses Tables criblées de piteux idem, - ô
Bilan, va quelconque! ô Bilan, va quelconque!...'

Een andere pijl die op den debuteerenden dichter werd afgeschoten, was het verwijt van onoorspronkelijkheid, immers was, zoo zei men, veel aan Tristan Corbière ontleend, die twee jaar tevoren door Verlaine aan de vergetelheid was ontrukt. Laforgue zelf ontkent dien invloed ten stelligste en erkent slechts een verre verwantschap: 'un grain de cousinage d'humour'. In zijn ijver om dezen critici den mond te snoeren is hij - getuige een brief aan een bekend redacteur Leo Trezenik - te ver gegaan en heeft zich eenigszins laatdunkend over zijn grooten voorlooper - al hoeft men dan in het geheel niet van 'voorbeeld' te spreken - uitgelaten. Dit nu is hem van de zijde van Corbière-aanhangers zeer kwalijk genomen, die hem nog steeds naar het hoofd slingeren dat hij geen blik heeft gehad op het genie van Corbière. Dit is er echter volkomen naast, getuige de 'notes sur Corbière', opgenomen in de z.g. 'Mélanges Posthumus', aangevuld door de 'notes' in de veel recentere editie der 'Connaissance'. En langs dezen 'omweg' ben ik gekomen tot den psycholoog in Laforgue. Want het beeld dat Laforgue na lectuur van de 'Amours Jaunes' van dezen modernen Tristan heeft gereconstrueerd, getuigt van groote scherpzinnigheid. Wij critici hebben gemakkelijk praten die een heele litteratuur over Corbière gelezen hebben en bovendien minstens 2 generaties verder zijn in ervaring van dergelijke litteraire experimenten, maar men verdiepe zich eens in de volgende karakteristiek van Corbière:

'Bohême de l'océan...
Cassant, concis, cinglant le vers à la cravache...
Strident comme le cri des mouettes et comme elles jamais las...
Toujours sec, insaisissable, épave, sans coeur de chic...
L'enfant gâté qui fuit la société et se lamente qu'on le laisse seul...
Au fond ce sentiment incurable de la déroute de l'absolu

> et du libre arbitre et de la logique que Hegel a soufflé partout. -
> Jamais Cabotin, jamais.'

Maar het diepste gaat wel de karakteristiek van Baudelaire, die m.i. nog door geen andere Baudelaire-kennes is overtroffen. Laat ik een enkelen greep mogen doen uit dit rijke psychologische materiaal:

> 'Un poète. Un éternel grand enfant, triste du cirque et des ritournelles, des bals, - amoureux de la gloire et de la couronne d'épines pour lui et pour ceux qu'il aime - être intéressant!...'

Wanneer men de verschillende psychologische portretten bijeenbrengt, welke Laforgue van zijn onmiddellijke voorloopers gegeven heeft - Baudelaire, Mallarmé, Rimbaud en Corbière - dan zou men uit al deze karakteristieken een goedgelijkend zelfportret van Laforgue kunnen distilleeren. Ik noem enkele 'trekken' van dat portret: 'triste des ritournelles'; ter illustratie diene de volgende notitie, waartoe alweer de luxe badplaats Baden-Baden hem geïnspireerd heeft:

> 'Cet éternel orchestre et les accès de mélancolie bourgeoise et criarde du cornet à piston - mêlant le lointain romantique du cor au timbre vulgaire et nasillard des bals de barrière...'
> Cette valse anglaise si après midi pluvieuse et château anglais et pensionnat...'
> La poignance lointane de ces valses - faites de souvenirs - on les joue en automne solitaire après les casinos d'été où elles accompagnent une illusion d'une vie idéale...'

Een andere facet zijner persoonlijkheid:

> 'Amoureux de la gloire et de la couronne des épines...'

Ook het fantastisch genie van de, een generatie oudere Villiers zou tot een dergelijke evocatie in staat geweest zijn.

Maar niet alleen zie ik in dit laatste een wezenstrek van Laforgue, ook van een tijdgenoot die toch oogenschijnlijk wel de

laatste zou zijn met wien men Laforgue in verband kan brengen: ik bedoel van Gogh.

Evenwel is het noodig Laforgue niet in een tour d'ivoire van verfijnde decadentie op te sluiten, want dit stelt hem in een verkeerd daglicht. Zooals men omgekeerd ten onrechte van Gogh tot een proletariër - in politieken zin vooral - heeft 'gebombardeerd' om een term van Verlaine te bezigen. Ik vermoed dat Laforgue de getourmenteerde doeken van Vincent zeer goed begrepen zou hebben, getuige verschillende notities over het Impressionisme, welks bloei hij voor een groot deel heeft meegemaakt:

> '...ces yeux aigus d'artistes qui, plus sensibles aux variations lumineuses en noteront naturellement sur leur toile des nuances, rares, imprévus, inconnus qui feront crier les aveugles à l'excentricité voulue, et même dût on faire la part de l'incohérence d'un oeil naturellement, volontairement si l'on veut, exasperé dans la hâte de ces oeuvres d'impressions notées dans la toute première ivresse sensorielle d'une réalité déjà choisie rare et imprévue...'

Uit een zijner 'pensées' blijkt tevens dat hij ook met den idealist in van Gogh verwantschap vertoonde en vooral de uitdrukking: 'saigner de pitié et d'amour universel' herinnert aan den van Gogh der Borinage.

Een gansch anders geörienteerde schilder met wien ik Laforgue in verband zou willen brengen is de dichter bij Seurat staande A.C. Willink. Ik zou deze verwantschap heel in het kort aldus kunnen uitdrukken: wie Willink's 'Late bezoekers van Pompeji' bewondert, moet houden van Laforgue. Van beiden geldt de uitspraak van Cocteau (het gold den Italiaanschen schilder Chirico) 'l'ennui plei de charme de civilisations qui se mélangent' - wanneer men mij deze variant op Cocteau's diepzinnige uitspraak veroorlooft. Brengt Willink rok en witte das bij hellenistische architectuur of een andere maal - in het z.g. dubbel portret - colbert en jumper in een Romeinsche villa te Frascati, Laforgue geeft Hamlet een doos 'Dubec's' in de hand, maakt van Perseus een elegant cavalerist en zijn Salomé is het type van een meisje uit den tijd van 'A Drama in Muslin' van

George Moore, die in het paleis van Herodes de lakens uitdeelt.

Hiermee zijn de reeds eerder ter sprake gebrachte ‘Moralités Légendaires’ voor het voetlicht verschenen. Het laatste woord feitelijk dat Laforgue tot de wereld gesproken heeft. Het was een oude overmoede wereld en de term ‘fin de siècle’ duidde meer aan dan enkel het einde der 19e eeuw. Paralellen werden getrokken met het einde van het Romeinsche rijk; Verlaine sprak het uit:

‘Je suis l'empire romain à la fin de la Décadence.’

Men zou het zoo kunnen uitdrukken: Er treedt een algeheele liquidatie der Westersche cultuur op; de grenzen vervallen, zelfs de meest hechte, waarbinnen het gebied der legende ligt. Zoo treedt Hamlet uit het kader van Shakespeare's tooneelstuk niet alleen, maar ook buiten het kader van zijn tijd. En toch vergeten wij en hij zelf geen oogenblik dat hij de Hamlet van Shakespeare is, onverschillig of hij sigaretten rookt of hij er een ‘laboratoire d'aquafortiste’ op na houdt, of hij een dagboek schrijft dan wel amateur-dichter, poète-à-ses-heures genoemd wordt. Hij bekent dat zijn leed veel te groot is om in 5 actes uitgedrukt te worden en wij gelooven hem ontroerd op zijn woord, zonder een oogenblik bezorgd te zijn voor de reputatie van Shakespeare.

Laforgue heeft sprekende van Baudelaire gezegd: ‘ Il prend son temps et le spectacle de travail de ses contemporains par le côté dandy’. Van hemzelf zou men kunnen zeggen: ‘il prend tous les temps et le spectacle de travail de tous les gens par le côté dandy’. Mits men het woord ‘dandy’ niet misverstaat. Het is geen fat, maar iemand die 24 uur in een etmaal zich een houding geeft, iemand die zich noch innerlijk noch uiterlijk ooit laat gaan, die altijd leeft als ving een spiegel al zijn doen en laten op, zooals Baudelaire het uitdrukte, of altijd voor een denkbeeldig publiek optreedt. De houding nu, de mode en de steeds wisselende uiterlijke verschijningsvorm, interesseeren Laforgue meer dan de groote lijn, het wezen, het karakter; het ephemere meer dan het blijvende. Hij draait alles binnenste buiten. Neme men een voorbeeld dat voor het grijpen ligt: the man in the street loopt ‘eeuwig’ met een stuk sigaret in zijn mond. Wat beteekent nu meer voor hem, zijn noodzakelijke en belangrijke kleeren of dat volkomen overbodige peukje sigaret?

Wat typeert hem meer: de wijze waarop hij gekleed gaat, welke politieke of godsdienstige richting hij er op na houdt - of hoe hij de cigaret in zijn eenen mondhoek laat hangen? Morgen ligt zijn colbertje in de lommerd, maar zijn cigaret is onvergankelijk. Dat nu beteekent voor Laforgue het ephemere.

Want interesseert Laforgue het meest in Salomé, dochter van den tetrarch Herodes? Haar kleeding. Van 2000 jaar geleden? Neen, van heden, 'le présent quotidient' van het jaar 1886. Laforgue interesseert zich voor deze vraag: wat decreteert de mode van dezen dag aan de Vrouw? Antwoord: mousseline. Dan zal mousseline het meest wezenlijke bestanddeel zijn van de heldin dezer 'Moralité Légendaire', of om in de taal der Wagnerianen te spreken - het is 3 jaar na diens sterven - het Leitmotiv.

Hoort hoe telkens de komst van Salome voor het voetlicht wordt aangekondigd:

> 'une jeune fille mélodieusement emmousselinée d'arachnéenne jonquille à pois noirs...

Hoort ook de variaties op dit thema, want de verfijning is ook een der attributen van het ephemere:

> 'une jeune forme décidemment emmousselinée...

of

> 'hermétiquement emmousselinée'

om tenslotte te culmineeren in:

> 'mousseline violet-gros-deuil à pois d'or.'

Wat draagt de Vestaalsche maagd Else van Brabant - men lette op de vermenging der culturen - als ordekleed? Een onderdeel wordt slechts vermeld, het eenige wat Laforgue interesseert: de guimpe anno 1886.

Een ritueel is slechts belangrijk voor zoo ver het gestoord kan worden door een zeer willekeurige en alledaagsche opmerking; daartoe wordt eerst het gansche ritueel der excommunicatie in al zijn verfijnde pracht - Villiers schrijft in denzelfden tijd 'Akédysseril' - den lezer voor oogen getooverd. Ik begin bij het slot dezer apotheose:

> ‘un héraut s'avance, il élève vers le peuple, sur un patène, l'Aérolithe qui va corroder ces beaux yeux succulents, il sonne aux quatre points cardineux de son oliphant d'ivoire, puis...
> - Si vous sonniez un peu plus sérieusement du côté de l'horizon des mers, lui fait observer Elsa.
> - Elle se moque.
> - Elle veut nous faire poser. - A l'ordre! - La clôture de ses yeux.
> - Je ne veux rien avoir à me reprocher, déclare le Grand-Prêtre:
> Héraut, obtempérez et sonnez plus sérieusement du côté de l'horizon des mers!
> Le héraut sonne dérisoirement du côté de l'horizon connu des mers! pluis il clame:
> “Que celui qui veut prendre pour épouse légitime Elsa, Vestale au rancart, s'avance et le jure à haute et intelligible voix!”
> Elsa ne daigne pas jouer de la prunelle; elle tourne le dos à la cérémonie, semble inspecter l'horizon si inconnu des mers.’

Ook hier is een alledaagsche opmerking telkens ietwat gewijzigd herhaald tot Leitmotiv geworden, waaruit tevens blijkt dat Laforgue nooit zonder meer tot een grappenmaker afdaalt; hij blijft de artist, wienst geestigheid trouwens steeds iets teedersweemoedigs heeft...

Het volgende voorbeeld van dat even uit den toon vallen (dat regelmatig terugkeert) kies ik uit de laatste der ‘Moralités’, Pan et Syrinx, - in April 1887 verschenen. Het is weer een stukje dialoog, waarbij Laforgue altijd bij uitstek in zijn element is:

> ‘Quels yeux étonnants, ma parôle, ô vous, qui que vous soyez! Et ce visage si amincie du bas! Et cette moue si légitime! Rêvez-vous parfois d'être autrement, quand vous vous regardez dans le miroir des sources?
> Mais non, puisqu'on a le visage de son âme, et que mon

âme ne saurait donc concevoir plus elle-même que mon visage.
C'est un cercle vicieux, je vous reconnais bien là.
- Il est heureux que vous soyez déesse: sans cela, un temps viendrait, celui de la vieillesse, où votre âme concevrait un autre visage que le sien.
- Je n'y avais songé. Vous êtes bien réaliste.
- Je suis Pan.
- Pan qui?...'

Om deze caprices ten volle te kunnen genieten moet men feitelijk vooraf de klassieke voorbeelden lezen, waarvan deze de hoogst origineele parodie vormen. Of eigenlijk kan men beter spreken van een modern kleed - het kleed van het ephemere - waarin oude legendes gestoken zijn. Lees Shakespeare's Hamlet en, met het oog op een speciaal onderdeel, Flaubert's 'Légende de Saint-Julien l'Hospitalier', voordat ge met de lectuur van Laforgue's Hamlet begint; vergelijk met diens Salomé Flaubert's Herodias en - ofschoon jaren later geschreven - Wilde's Salome; men verdiepe zich in Mallarmé's 'Après-midi d'un Faune' en leze daarna pas Pan et Syrinx; woon Wagner's Lohengrin bij en zet U bij thuiskomst aan de lectuur van Lohengrin, Fils de Parcifal.

Want alsdan kan men constateeren dat de imposante en dreigende toespraak van Hamlet's vader, waarin van zijn schandelijke en lafhartige vermoording sprake is, gereduceerd wordt tot de volgende terloopsche en als het ware overbodige aanwijzing - men mag toch vooral geen detail overslaan! - 'feu son père le roi Horwendill, irrégulièrement décédé en état de péché mortel[1)] et dont Dieu ait l'âme selon sa miséricorde bien connue.'

Een ander voorbeeld: wanneer de lezer van Flaubert op alle manieren is voorbereid op wat komen gaat, de voltrekking van het vonnis van Johannes den Dooper op wensch van de wreede vampyrachtige Salome, vormen de woorden van de prinses een hoogtepunt in het drama. Bij Laforgue nu is dit volstrekt niet het geval: het is slechts een klein incident dat voorbij is, voor men eigenlijk weet wat er gebeurde. Hoort de stem van dit

1) 'Cut off even in the blossoms of my sin' (Hamlet, Act 1, scene 5).

geëmancipeerde meisje, een toon als ging het om een nieuwe japon:

> '- Et maintenant, man père, je désirais que vous me fassiez monter chez moi, en un plat quelconque, la tête de Iaokanann. C'est dit. Je monte l'attendre...'

Het is wel een binnenste-buiten gekeerde wereld, de wereld van Laforgue: het onbelangrijke wordt hier belangrijk en de hoofdzaak wordt daaraan ondergeschikt. Van het eerste is b.v. de persoonsbeschrijving van Hamlet zooals Laforgue ons die geeft, en die men bij Shakespeare tevergeefs zal zoeken, typeerend en zoo uitvoerig schildert de schrijver zijn held ten voeten uit, dat velen daarin een verkapt zelfportret hebben willen zien. Hetzelfde geldt voor het uiterlijk van Salome en vooral ook dat van Johannes den Dooper, dien Laforgue eenigszins het uiterlijk van een Gandhi - avant la lettre! - heeft gegeven. Toch heeft Laforgue niet geheel gebroken met de klassieke traditie. Men vindt in de Moralités Légendaires de oude rolverdeeling die Sophocles in het Attisch tooneel heeft ingevoerd, nl. de hoofdpersoon of protagonist, diens tegenspeler of deuteragonist en tenslotte de tritagonist - het element dat de intrige in het spel brengt, zooals Balthasar Verhagen het in zijn 'Tragische maskers van Hellas' heeft uitgedrukt. Wat nu de hoofdpersonen betreft, dit zijn resp. Hamlet, Pan, Lohengrin, Ruth, Andromède en Salome. Tegenover Hamlet staat Ophelia, tegenover Pan Syrinx, tegenover Lohengrin Elsa, terwijl Ruth, Andromède en Salome resp. Patrick, Persée en Hérode als tegenspeler hebben. En nu de tritagonist? Diens aard is dikwijls zeer mysterieus. In het Miracle des Roses is het de geheimzinnige aanbidder-en-vervolgens-zelfmoordenaar van Ruth, in Salomé is het Johannes de Dooper, in Persée et Andromède, het monster, in Lohengrin de zwaan en tenslotte in Pan geen mensch en zelfs geen dier, maar de herdersfluit, die in het verhaal een soort metamorphose ondergaat. Zoo is dus Laforgue's wereld niet absoluut een omgekeerde of binnenstebuiten gedraaide te oemen, doch het is nog altijd de ware dichterwereld, want Laforge is vóór alles dichter en dit dichterschap is de eigenlijke sleutel tot zijn schijnbaar vaak duister oeuvre.

Het jaar 1886 was een der vruchtbaarste in het litteraire leven van Laforgue. Behalve bijna alle Moralités Légendaires - in het avant-garde tijdschrift la Vogue verschijnende - hadden in dit jaar niet minder dan drie dichtbundels het licht gezien: Le conseil féerique, l'Imitation de Notre Dame la Lune en les Fleurs de bonne Volonté waren feitelijk geheel voltooid maar werden om nog niet opgehelderde redenen in portefeuille gehouden. De gedichten uit den laatsten bundel dienden Laforgue later als studiemateriaal voor de - evenmin tijdens zijn leven gedrukte - Derniers Vers.

L'imitation de Notre Dame la Lune selon Jules Laforgue leidt ons in de wereld van den teekenaar Adolphe Willette, een der scheppers van het Pierrot-genre, dat tegenwoordig nog in den Italiaan Severini een genialen vertegenwoordiger bezit. Men zou den Pierrot een ‘bonhomme posthume’ kunnen noemen en de uitspraak van Laforgue, waar het ging om Corbière's laatste werk, is ook geheel op dezen bundel toepasselijk, evenals op Rimbaud's laatste gedichten: ‘de fines mauves pâles filigranées d'ironie sur un ton posthume.’

De laatste regel van het eerste gedicht uit dezen bundel is feitelijk het motto: ‘s'inoculer à jamais la Lune...’

Ook hier dus weer de omgekeerde wereld: de voornaamste lichtbron, de zon, wordt in een hoek gezet en het secundaire, indirecte licht van de maan komt in haar plaats. Nu is het ook met die vereering weer eigenaardig gesteld: de adept van deze cultus - waarvan inderdaad sporen in de Oudheid zijn te vinden, getuige o.a. de maanhymne in den ‘Gouden Ezel’ van Apulejus, - valt vaak uit zijn rol, een verschijnsel waarmee Laforgue den lezer wel zeer vertrouwd maakt. Vooral in de ‘Litanies des Premiers Quartiers de la Lune’ beweegt de dichter zich, als ware hij een koorddanser, tusschen devote vereering en geestige profanatie:

‘Lune bénie
Des insomnies,

Blanc medaillon
Des Endymions,

Embarcadère
Des grands Mystères,

Madone et Miss,
Diane-Artemis,

Dame très lasse
De nos terrasses,

Rasace et dôme
Des derniers psaumes,

Sois l'Ambulance
De nos croyances!...'

Laforgue vertoont soms een trek van wat alleen met het Fransche 'humour' is weer te geven en in Verlaine's later werk veel te vinden is, een zekere ruige goedmoedigheid van een sergeant-majoor, en die bij al zijn verfijndheid bepaald pikant aandoet. Men negeere dezen trek niet, hij maakt het beeld volledige en interessanter. Hier is b.v. het begin van 'Clair de Lune':

'Penser qu'on vivra jamais dans cette astre,
Parfois me flanque un coup dans l'épigastre...'

Ook hier weer een enkele maal de parodie b.v. van Verlaine's 'Art Poétique' gecombineerd ook met tallooze profanaties:

'Chut! Oh! ce soir, comme elle est près!
Vrai, je ne sais ce qu'elle pense,
Me ferait elle des avances?
Est-ce là le rayon qui fiance
Nos coeurs humains à son coeur frais?'

Men zou zoo op het eerste gezicht zeggen dat deze bundel wel het meest het karakter van Décadence vertoont en als beeld van een bepaald tijdsgewricht gedoemd is met dien tijd te verdwijnen. Toch geloof ik dat juist vele van deze schijnbaar zoo speciale gedichten den tand des tijds glansrijk zullen doorstaan. Het is niet voor het eerst dat zoo'n verschijnsel zich voordoet.

Daar ik me niet competent gevoel naar aanleiding van Laforgue's laatste gedichten op deze plaats een verhandeling over het ontstaan van het z.g. vrije vers te geven, verwijs ik naar hetgeen François Ruchon in zijn studie over Laforgue daarover te berde heeft gebracht. Men weet dat Rimbaud in ‘Marine’ en ‘Mouvement’ voor het eerst het vrije vers heeft toegepast, welke gedichten ongeveer gelijktijdig met gedichten van Kahn en Laforgue in La Vogue werden gepubliceerd, ofschoon ze reeds een veertien jaar tevoren waren geschreven. Maar wel wil ik eenige fragmenten van ‘Solo de Lune’ citeeren, omdat hierin het goed recht van bestaan van het vers libre wellicht op de overtuigendste wijze tot uiting komt, omdat het vrije vers zich hier op de schoonste wijze manifesteert:

‘Je fume, étalé face au ciel,
Sur l'impérial de la diligence,
Ma carcasse est cahotée, mon âme danse
Comme un Ariel;
Sans miel, ni fiel, ma belle âme danse,
O routes, coteaux, ô fimées, ô vallons,
Ma belle âme, ah! récapitulons.
- - - - - - - - - - -
fraîcheur des bois le long de la route,
O châle de mélancolie, toute âme est un peu aux écoutes
Que ma vie
Fait envie!
Cette impériale de diligence tient de la magie.
- - - - - - - - - - -
La Lune se lève,
O route en grand rêve!...
On a dépassé les filatures, les scieries,
Plus que les bornes kilométriques,
De petits nuages d'une rose de confiserie,
Cependant qu'un fin croissant de lune se lève
O route de rêve, ô nulle musique...
- - - - - - - - - - -

Et je les passe et les abandonne,
Et me recouche face au ciel,
La route tourne, je suis Ariel,
Nul ne m'attend, je ne vais chez personne.
Je n'ai que l'amitié des chambres d'hôtel.

La lune se lève,
O route en grand rêve,
O route sans terme...
- - - - - - - - - - -
O clair de Lune,
Noce de feux de Bengale noyant mon infortune,
Les ombres des peupliers sur la route...
Le gave qui s'écoute,...
Qui s'écoute chanter...
Dans ces inondations du fleuve du Léthé...

O Solo de lune,
Vous défiez ma plume,
Oh! cette nuit sur la route;
o Étoiles, vous êtes à faire peur,
Vous y êtes toutes! toutes
O fugacité de vette heure...
Oh! qu'il y eût moyen
De m'en Barder l'âme pour l'automne qui vient!...'

Voor deze hymne op de maan, waaromheen als een klimplant weemoedige herinneringen aan een verloren liefde zich slingeren, zoeke men paralellen - in rudimentairen vorm - bij de Duitsche Romantici, bij Novalis in zijn 'Hymnen an die Nacht' en bij den reeds genoemden Brentano in 'Sonnenuntergang' en 'Der Spinnerin Lied'. Natuurlijk voelt men zeer sterk het verschil van natie, tijd en cultuur, maar een gelukkig verschijnsel is het in ieder geval te noemen dat een exclusieve Franschman zijn inspiratie ook bij niet Fransche stroomen opfrischt, dat een modern geörienteerd intellectueel, die Hartmann's 'Philosophie des Unterbewustseins' tot zijn dagelijksch geestelijk voedsel rekent en deze psychologische kennis ook niet onder stoelen en banken steekt, toch niet aan de rijkdommen der Romantiek met een

medelijdend gebaar voorbijgaat. Laforgue heeft getracht zich in alle toonaarden uit te drukken: ‘Tous les claviers sont légitimes’ heeft hij eens verklaard, om aldus de Fransche poëzie, die in een impasse dreigde te geraken, te redden door haar in nieuwe banen - of tot nog verboden banen - te leiden. Alle gebieden van het dagelijksch- en niet dagelijksch leven nam hij in zijn kunst op en daarom wordt hij vaak als voorlooper der Surrealisten beschouwd, afschoon hij door zijn intellectueelen inslag daar niet toe behoort. Toch heeft hij eens uitgeroepen:

‘Aux armes, citoyens, il n'y a plus de raison!’

Uit verschillende zijner ‘canevas’, ontworpen voor romans, blijkt hoe hij voor zichzelf vaak revanche nam op zijn litterair dandysme’ en een soort van impressionistisch proza schreef, wel zeer afwijkend van hetgeen de Naturalisten gaven te zien. In den volgenden geestesstaat wil hij zich verplaatsen om onder dien hoek de wereld te bekijken:

> ‘Me mettre dans l'état sacré d'un Gaspard Hauser amené devant les gens, écoutant, regardant, ne parlant jamais et le soir barbouillant avec des rictus de Christ des feuillets qu'il cache dans son traversin...’

Kaspar Hauser, inderdaad een figuur naar het hart van Laforgue, die evenals Verlaine meende in een andere eeuw geboren te moeten zijn en nu het gevoel had steeds te vroeg of te laat te verschijnen onder zijn medemenschen: ‘Suis-je né trop tôt ou trop tard? Qu'est-ce que je fais en ce monde?’

Er bestaat een gedicht van hem, waarin dat gevoelen uitdrukking gevonden heeft in het beeld van den feestganger die te laat het doel van zijn reis bereikt, de man die nooit anders dan de ‘soirs de fêtes’ kent, wat dan ook de titel van het gedicht is. Het is dan weer de klacht van Pierrot op wien zijn woorden van toepassing zijn (ik citeer uit de ‘notes sur Corbière): ‘C'est l'homme qui déclare son amour et qui est dépité qu'on l'écoute, qui fuit la société et se lamente qu'on le laisse seul...’

Met dit in zijn geheel geciteerde gedicht wil ik afscheid nemen van een figuur die, om een woord te gebruiken dat reeds op een ander dichter werd toegepast, minder de spiegel dan wel de ‘conscience’ van zijn tijd geweest is. Daarom zou ik de vraag

‘Hoe denkt ge over Laforgue?’ willen beantwoorden met de wedervraag ‘hoe denkt ge over den tijd waarin ge leeft?’ Het antwoord gaf eens Verlaine sprekend van zijn eigen leven: ‘Ma vie au fond si intéressante’. Er zijn nu eenmaal figuren die andere snaren doen trillen dan die van het goed- of afkeurend oordeel...

Soir de fête.

‘Je suis la Gondole enfant chérie
Qui arrive à la fin de la fête,
Pour je ne sais quoi, par bouderie,
(Un soir trop beau me monte à la tête!)

Me voici déjà près de la digue;
Mais la foule sotte et pavoisée,
Ah! n'accourt pas à l'Enfant Prodigue!
Et danse, sans perdre une fusée...

Ah! c'est comme ça, femmes volages!
C'est bien. Je m'exile en ma gondole
(Si frêle!) aux mouettes, aux orages,
Vers les malheurs qu'on voit au Pôle!

- Et puls, j'attends sous une arche noire...
Mais nul ne visent; les lampions s'éteignent;
Et je maudis la nuit et la gloire!
Et ce coeur qui veut qu'on me dédaigne!’

Bibliographie de Jules Laforgue.

Poésies 1 en 2.
Moralités légendaires.
Mélanges posthumes.
Lettres 1 en 2.
Berlin, la Cour et la Ville.
Agenda 1883.
Ennuis non rimés, Chroniques parisiennes, (Ed. La Connaissance).
Dragées, Baudelaire, Corbière, (Ed. La Connaissance).
François Ruchon. Jules Laforgue. Sa vie et son oeuvre.

Nagelaten gedichten van August Vanhoutte door Max Kijzer.

Helikon, No. 2, 1937.

Over invloeden is veel geredekaveld. ‘Epigonisme, dus waardeloos’ is een uitspraak die den laatsten tijd haar kracht heeft verloren. En terecht. Wanneer de invloed niet verwerkt is, zoodat men van directe namaak kan spreken, dan is zulke arbeid natuurlijk reeds daardoor veroordeeld. In het geval dat eigen gemoedsaandoening, visie en geluid ontbreken en men - natuurlijk verzwakt - slechts de kunst die beinvloed heeft te zien en te hooren krijgt, dan is van natuurlijke geestverwantschap geen sprake meer en heeft men met een soort plagiaat te doen.

Nochtans zijn er sterke dichters die met hun kunst op die van talenten zwakker dan zij zelf grooten invloed hebben uitgeoefend, zonder dat deze laatsten daardoor waardelooze kunst voortbrachten. Het symbolisme in Frankrijk voor de dichters en het naturalisme voor de romanschrijvers zijn voorbeelden van een ‘school’, van een volkomen natuurlijke analogie tusschen velerlei literaire kunstwerken uit die dagen. De poètes maudits brachten dikwijls denzelfden vorm, altijd hetzelfde heimwee. Walt Whitman ging den jongeren Duitschen en daarna den Nederlandschen dichters duidelijk vooraf. Met name is Herman van den Bergh hier minstens even duidelijk de voorlooper van Marsman en de zijnen geweest. De adem van het Marsmanniaansche gedicht ging daarvóór reeds volledig door het vers van Herman van den Bergh. Er is een natuurlijke wederzijdsche bevruchting in elke reactie periode.

Karel van de Woestijne was geheel alleen een reactie. Zijn vleeschelijke versplastiek, zijn bronstig menschelijk geluid was dit op de vergeestelijkte woordmuziek van Guido Gezelle. Eigenlijk

alleen de welluidende stem van Prosper van Langendonck en de verhevenheid van Rodenbach zijn poëtische kwaliteiten die den zijnen in Vlaanderen voorafgingen.

Reeds bij vroeger werk van den onlangs overleden dichter August Vanhoutte (Hart en Geest 1933) mocht ik sterken invloed van Karel van de Woestijne constateeren. Ook in deze Nagelaten Gedichten valt die verwantschap niet te loochenen. Bij den dood van een kunstenaar wordt men dikwijls opnieuw met zijn werk intiem. De laatste weken hoorde ik de stem van Slauerhoff tusschen mijn werk door. Slauerhoff's daad? De zee entert het land. De cultureele stadsmensch is een tijdlang afhankelijk van de golven en de wijkende horizon, van den zeeman en zijn schuit. Door de eerlijkheid van een zeemansgraf voelt men de pose van het standbeeld op het wereldsche plein. Oprechtheid en waarheidsdrang waren o.a. de bijzonder waardevolle kenmerken van Slauerhoff's poëzie. Het zijn ook de eigenschappen van deze Nagelaten Gedichten. Verder zijn deze te jong gestorven dichters niet met elkaar te vergelijken.

Het vers van Slauerhoff is jong en werkt kunst-vernieuwend. Tegen een zakelijk opgetrokken fort in een ‘romantische’ omgeving schiet Slauerhoff om zoo te zeggen de projectielen af van de allerlaatste fabricage. Slauerhoff attaqueert. Vanhoutte mediteert. Het groote en beslissende verschil is dat tegenover de opvallende oorspronkelijkheid van Slauerhoff's gedicht het werk van August Vanhoutte aandoet als weinig origineele nabloei. Het zij zoo. En toch.... is hier zeer beslist een taalgevoelig dichter aan het woord, een die genieten wil en schuw is tegelijkertijd. Een volwassen, geestrijke en zielvolle man die zijn volledige deelneming verpand heeft aan de gevallen strijders en mijmert over een wereld achter de sterren.

Hoeveel moet deze dichter van Karel van de Woestijne's 't Vader-Huis en De Modderen Man gehouden hebben! Diens trotsche afwijzing van de vrouw, diens verteedering en lijfelijke smarten moeten hem wel zeer gegrepen hebben. Vooral in de iets stijve sonnetten wordt men getroffen door een lyrischen, gevoeligen toon, die onmiddellijk geinspireerd is op dien van Karel van de Woestijne. Bij beiden is gespletenheid in de poëtische structuur te bemerken.

Het romantisch-lyrische, het explosief-lijfelijke naast een steeds weer opkomend verlangen naar het vergeestelijkte. Karel van de Woestijne's klassieke vormen voor zijn bedwelmende lijfshunkering, voor zijn lyrisme én voor zijn drang naar heiligheid zijn m.i. onvergankelijk. Karel van de Woestijne is lyricus en mysticus. Zijn leerling is, op bescheidener schaal: lyricus en philosoof.

Bij den meester het probleem: zinnelijkheid en mystiek. Bij Vanhoutte: het lichaam verlost zich in een lyrische boutade waarbij de geest weerstreeft. Wanneer eindelijk de geest overwint blijkt ook deze ontoereikend. De geest heeft echter vermoeden van zijn ontoereikendheid. Dit is zijn surplus op de zinnelijke waarneming. De astronoom in Vanhoutte ontwaakt. Hij redeneert aanvankelijk kosmografisch. De telescoop openbaart tot.... de grens van het gezichtsvermogen. In den beginne steeg zijn kennis, verruimde zich zijn inzicht. In de sterrenwacht vergaat de nacht met cijferen en meten. Onnoemelijk is het getal manen dat hij aan het hemelruim ontdekt. Miljoenen sterren en planeten, duizenden zonnen met haar kometen fascineeren hem. Zijn weten is verrijkt, zijn droom blijft onvervuld. Weer ziet hij het leven als een disharmonische tragedie. Zijn geloof het absolute eens te zullen kennen vervliegt. Zijn weemoed en verlangen verdampen niet. Wat den mensch tenslotte blijft is nogal armzalig. De wijsgeerige gevolgtrekking dat de geest een vermoeden heeft van een zuiverder, harmonischer Zijn dat zich uitstrekt achter de wereld der waarneembare verschijningen:

> - Nooit wordt de kaart der hemelen volmaakt.
> Hoe hoog men ook met telescopen kijkt
> Daar komt een grens waarover 't oog niet reikt.
>
> Terwijl de geest vermoedt al wat daar prijkt
> Achter de grens, al wat daar verder blaakt,
> Verder en verder, waar de verte wijkt.
>
> (Blz. 48)

Met August Vanhoutte is Vlaanderen een eerlijk zoeker naar de hoogste waarde en een gevoelig kunstenaar ontvallen. De gebreken van zijn werk mogen ons niet beletten dit voor altijd vast te stellen.

Ik zag in droom... door Helene Swarth.

I.
Angst.

'k Toefde in een kamer, bang, alleen met haar,
Die moedergoed mijn jeugd was toegewijd.
En 't huis omklaagde wind van eenzaamheid -
En boven, dreigend, sloop een moordenaar.

En luistrend, hand in hand, tot vlucht bereid,
Wij stonden bevend, stil, maar hoe en waar
Ontvloden wij, zoo weerloos, 't moordgevaar?
'k Werd als een kind, dat hulp van moeder beidt.

Die stap al op de trap! die deur op slot!
Het rosse lamplicht flakkert en gaat uit.
En in de gang, al nader, 't stapgeluid
Tot ons, gevangen in de cel van 't lot -

Ik wil begrijpen wat die droom beduidt.
Is 't Dood, die rondwaart, loerende op zijn buit?

II.
Het koord.

't Woud, blank besneeuwd, doorzweepte wind van 't Noorden.
'k Wist niet waarom ik volgde hem, die wond
Mijn hart sloeg met de woorden van zijn mond
En toch hield vol dat bij elkaar wij hoorden.

Hij stormde voort, 'k bleef achter - Wat mij bond
Ontwaarde ik plots - Ik vond geen kreet, geen woorden.
Als bij een dier, gesleurd waar één 't zal moorden,
Een koord zich rekkend rond mijn enkel wond.

O stil nu rusten onder sneeuwen deken!
'k Was niet voor sterven, doch voor leven bang.
Hij wenkte en riep, hij kwam mijn weerstand wreken.

't Koord golfde elastisch, kronklend als een slang,
Als 't zilvren koord, dat dood alleen kan breken,
Wijl 't houdt de ziel geprest in aardsch gevang.

III.
Bevrijding.

Een sombre steeg, waar dreef een geur van lijden,
Van klevend slijk de keien zwart en glad,
Een dreigend huis, waar 'k huivrend binnentrad -
Een donkre cel, waar sterven te verbeiden
Een grijze vrouw met wanhoopsoogen zat.
Zij kreunde en weende: - ‘Wie zal mij bevrijden?
Ik moet hem dienen, kan hem niet vermijden,
Hij straft mij wreed als 'k om genade bad’.

Ik hief haar op en sprak: ‘Waarom niet vluchten?
Uw beul is weg, de deur staat op een kier.’
- ‘Hij snelt terug met zweep en vloekgetier!’
- ‘Uw angst verlamt u, blijf niet langer zuchten!
Waar boomen ruischen onder blauwe luchten
Wil ik u veilig brengen ver van hier.’

Schilderschap van Johann Stellwag.

Het onweer van den blinde.

Den dag de schemering beroert.
De blinde leeft bij avond eerst,
Daar dan de kleur niet overheerscht.
Hij staat aan 't raam. Ter kin gevoerd,

Hij de viool houdt. 't Lied wordt maat
En ooggeleide. Opgestoken,
Een storm van ver onweer ontlaadt.
De klanken knappen af, gebroken,

Dan snel zijn handen weder zoeken.
De vreugde jubelt weg de klacht:
Bij onweer speelt hij in den nacht
De helsche vreugd van 't kleurenvloeken.

Het handschrift.

Mijn ziel is de aarde in verschiet!
Gelijk de golfslag van het lied
Eens meesters langs 't papyrusriet
Zich voortplant op gedáchtenwegen
(De roos in geur wast door den régen)
Zoo houdt mij de aard' haar handschrift tégen,
Totdat mijn adem mij ontvliedt....!

‘Vruchtenschaal.’

Verstrengeld zijn twee beelden één in kracht:
O, Vrouw, Gij zijt een blanke vruchtenschaal,
Die heft in 't licht uw veler vruchten pracht
Doch toont Gij eerst Uw vrucht bij 't avondmaal:
Wanneer Uw heerscher streelt de boekenvacht
En naar de doffe vrucht van wijsheid zweemt,
Dan spreekt, G' ontledigd, luid de schoone taal
Van iedre blanke, stille vruchtenschaal:
‘Ik dien slechts, dat men mij de vrucht ontneemt.’

Landschap.

O, verre beemden, draagkracht mijner vreugde.
Er staat een reiger met *mijn* blik te staren:

Een visscher schrijft de lijn der pyramiden
En knielt voor zoeten Boeddha, nu hij inlegt.
De grieksche krekel des te luider roept,
Nu 't christlijk vesper de avondkerkklok luidt.
Eens leg ik af den oogopslag der ziel..
'k Reik u de hand, mijn allerschoonste najaar.
O, wilt dan gij, die dan dit land bezwerft,
Luid zingen dit mijn lied, dat rijmloos blijft.

Ontwaken.

De zon, mijn oog! klankloos verrijst,
En met het blauw, ziel! de aarde omlijst.

Houtskool.

Soms voel ik pijn alsof ik brand mij, zoo ik in de
Hand houd het houtskoolzwart, de hand van kleurenblinden

Le départ par H.W. Sandberg.

Pour Jeannette.

Tue es partie,
Tu me laisses seul
Avec mes pensées,
Avec ma misère,
La misère de la vie.
Tu m'étais si chère,
Je t'aimais tant,
Il m'était si doux
De t'appeler par la fenêtre
Et de te dire
Bonjour, bonne nuit
Et dors bien.
Sans toi je suis rien,
Désolé, triste,
Morose.

A qui parler maintenant,
A qui sourire,
Tu m'as quitté,
Et sans rien dire
Je t'ai laissé partir.
Je n'ai pas dit:
Mon petit soleil
Reste avec moi,
Je n'ai pas dit:

Ma petite abeille
Rien que ta voix,
Le son de ta voix,
Me rendait heureux,
Je n'ai pas dit
Que le ciel était bleu
Pendant tout le temps
Que tu étais là.

Ah, j'avais quelqu'un à aimer,
Je pouvais penser
A toi et admirer
Ta démarche, ta gaîté,
Tes cheveux et ta bouche.
Tu m'as quitté, ma chérie,
Et sans rien dire
Je t'ai laissé partir
Parce qu'il le fallait.
Mon amour était mon doux secret,
Mon amour était pur et simple,
Je ne me rappelle plus quand il a commencé,
Il ne finira jamais,
Mon amour était mon doux secret.
- - - - - - - - - - - - -
Seul dans ma chambre tranquille
Je regarde la nuit et ta fenêtre,
Je vois les contours des maisons,
Les lumières de la ville,
Et loin vers la Seine les cheminées et les grues,
Rien n'a changé ici....
Mais tout a disparu.

Binnengedachten door Willem Kloos.

MCXXI.

Potgieter 'k eer, ondanks zijn stroevre vloeiing, want hij schreef
Eindlijk iets Hoogs, wat nooit vergaat, al heeft men om te kennen
‘Florence’ door-en-door iets noodig wat wie vluchtig pennen
Over diepzienden, dus niets proeven, missen. Wijd-diep leef

'k Fijn-geestlijk sinds mijn jeugd reeds en nog vredig-vast ik kleef
Aan 't waarlijkst-ware wat 'k stil voel in 't verst der Ziel. Zwaar wennen
In vrede ik ging aan 't vlotte, losse wat staeg hanen, hennen,
Die nooit iets lazen, kaaklen. Och, gelaten veelal bleef

'k Eraan voorbijgaan, daar 'k sterk merkte: Kleintjes, schots en scheef
De daagschen hier al dichters zien. En dies moet 'k zelf erkennen
De juistheid over allen leeren. Thans nog voelend, denkend zweef

Ik, altijd ernstig werkend, verder. En geen oogwenk schennen
Der anderen geaardheid wil ik en gelaten weef
'k Mijn eigen doen voort en mijn kunst zonder ooit wild te rennen.

MCXXII.

Bij vroegre recenseerders Beets, Ten Kate en talloos-vele
Vaag-gladde rijmers, gansch vergeetne, heetten ‘geniaal’.
Zachtjes verbaasd ik las dien lof dan. Psychisch heelemaal
Mij richtend op den aard der Dichtkunst als een virtueele

Ziener en Peinzer bleef 'k me aanvankelijk, heel jong, verhelen
Mijn diepst besef: ‘Iets aêrs is ‘Poezie’. Want vreemd kabaal
Dra maakten penners, wen 'k daar zijdlings wees op. Zelf nooit taal
Naar roem 'k of rijkte. Ik leef dus schrijf. En puur, ging 'k mededeelen

Niets, wat 'k niet kon bewijzen, over andren, wien 'k een meelen
Figuurtje scheen, dat zakte staeg. Op heel sekure schaal
Mijn's Inzijn's stil weeg 'k alle dingen. Nimmer ‘ideaal’

Wou 'k zijn of schijnen. Neen, ik blijf wijsgeerig voelend spelen
Met alles wat mij leert de Geest, die weet en sterk als staal
Tot eenheid kneedt al wat Hij hoort in verste Diepte kweelen.

MCXXIII.

Ik hield met weingen me op steeds, want zóó was 'k reeds als klein-teêre
Maar diepst-in stugge jongen van zes jaar: ik ben gebouwd
Uit andere elementen als de vreemde rest. Gebrouwd,
Gestotterd zelfs heb 'k heel mijn jeugd door en vervelend deren

Dit ging mij plots soms, maar mijn wil verdroeg 't, daar 'k nooit een veêren
Licht Geestje was, neen, steeds een stroef-mij-dwinger, dus berouwd
Niets, wat 'k echt wilde en deed dan, heeft mij. Dikwijls aangeklauwd
Wierd ik door ijverzuchtgen, die mij nijdig wou'n verneêren

Omdat 'k hen, schertsend om hun halfheid, soms had afgesnauwd.
Door niemand liet 'k me ooit in mijn diepste Zijndheid overheeren.
Bewustloos leeft mijn Zelf, dat oordeelt, wen 't heeft aangeschouwd

Menschen en verzen in hun diepsten grond. Niet veel begeeren
Jong, en ook oud thans, doe 'k dan heel oplettend te studeeren
Totdat op 't laatst mijn Ziel, als elke, in 't Eeuwige verflauwt.

MCXXIV.

Ben 'k wild-ontroerd, wen 'k voel? Ik dicht en denk stil-sterk. Bewogen
Mijn Diepte stevig doet nog, en op eens harmonisch-gaande
Ze stuwt omhoog zich uit haar Afgrond. 'k Houd nog flink mij staande
Wijd door geheime Binnenkracht, lijk kalmpjes ferm steeds mogen

Mijn voelingen van kind reeds doen. Niet raakt het me of vervlogen
Mijn werk, mijn naam gansch zullen zijn, wen 'k overleed. Ik waande.
Jong nog: De latren zullen loven mij, maar nimmer kraande
'k Over mijn simpele Echtheid. 'k Zweeg soms, maar toch pogen

Bleef 'k dan, de lettren hier te steunen en al 't drukke, droge
Vaag-saaie rijmen te verslaan. Want, waar dit kon, vermaande
'k Poeetjes niet suf-leeg te zeuren, heel gemoedlijk raênde

Mondling of schriftlijk elk, en 'k slaagde. Moeilijk eens getogen
Haast stervend uit mijn moeder, streef 'k nog, nooit mij dwaas verzâende
Diep-fel subtiel 'k mijn eignen rechten weg mij vlekloos baande.

MCXV.

Ziend uit mijn huidgen toestand naar mijn duffe kinderjaren
En vragend me of ik treur, daar thans voor goed zij zijn vervlogen
Als vredig-gloênde ik zeg: Eender steeds blijf 'k. Niet opgetogen,
Zette ik standvastig voort mijn trage stijging: wijs bedaren

Snel steeds mij voelde ik na geweldgen vreugdeschok en staren
Weer ging 'k dan naar de verre toekomst. Ieder wordt bedrogen.
Die leeft geheel in 't vliedende geluk, onnoozel bogen
Blijvend op wat dit vreemde leven schonk hem. Zwaar vergaren

Staeg speurend bleef ik kennis van al dingen. Angstig sparen
Niet wou 'k mijn geldje, wen 'k iets had soms, maar staeg weggezogen
Door leege dwaasheên 'k liet nooit gaan 't ook. Algemeene maren

Niet volgde ik in mijn Eigent. 'k Zoek en peins. Soms sterk bespogen
Onjuist door dwazen 'k wierd. En 'k zweeg dan of weersprak. Gelogen,
Ontvreemd niets heb 'k. Wel oud, niet zwak, blijf 'k flink nog verder varen.

MCXXVI.

Nooit stelde ik me aan, en 'k wil door geen beleedigd worden. Hond
Noch kater ben 'k, neen, zuiver-eerlijk Mensch. Diep achterwege
Voel-denk ik in mijzelf en mijd dus rustig wie bewegen
Zich laten, om mij scherp te kwetsen. Och, mijn steevge mond

Deed enkle malen slechts, wen 't er op aankwam, boud-weg kond
Wat rees me en diepst-in juist was, maar dan plots een tik verlegen
Werd 'k in mijzelf, daar 'k aarzelde, of 'k te sterk soms was gestegen
In wat 'k forsch zeide, want of ik den aêr wel juist verstond.

Dus had 'k als knaap iets kalms al: ik berustte. Och, stil in 't rond
Loop, liep 'k met velen, die, lijk half-onwisse willers plegen,
Zei'n, zeggen iets wat niet goed past. Ik leef nog sterk terdege

En koeltjes-klaar van hoofd thans. 'k Dacht en voelde steeds gezond
Doch mijd voor goed al liên, die toonen, dat zij niet genegen
Zijn mij te eerbiedgen: 'k voel al dingen in hun versten Grond.

MCXXVII.

Nooit opgewonden doe, wen schrijft of spreekt gij. Rhetoriek
Dan geeft ge, als waart ge een reednaar, volksche: niet heel veel bezonnen
Maar ook niet wild gij hebt te voelen, geenszins aan japonnen
Of broeken denkend, neen, aan Zielen, die zijn ruw of sjiek.

Weet: 't Echte slechts waardeer 'k steeds. 'k Zeide nooit een scherpe pique
Tegen wàt soort van kunst ook, om wat kondt zij. Lijk betonnen
Vesting mijn Geest omhoog staat, stond steeds tegen-in kanonnen
En andre willing van geweld. Och, vriendlijk en gauw kwiek

Omgaan ik kan met echte predikanten, paters, nonnen,
Die respekteeren me als een 't goed bedoeler. Lijk in giek
Die telkens ophoudt, alles zie 'k: sterk-fijn steeds leef 'k. Begonnen

Zóó ben ik reeds heel jong te doen. Ik hield steeds wijd me omsponnen
Door eignen kalmen Geest. Heel zelden werd mijn lichaam ziek.
Wen 'k eindlijk sterf, vervliet 'k weer in de Bron van alle bronnen.

Gedichten van T. Volker door Dr. Willem Kloos.

(Gedichten van T. Volker. 1937. W.C. en J. Brusse N.V., Rotterdam.)

Er komt, als men ze rustig lezen gaat, zooals men dat met alle verzen heeft te doen, indien men er tenminste wat aan hebben wil, uit deze Gedichten van den heer Volker iets naar boven wat men persoonlijk levenden zielstoon noemen kan. En daar ik, kan ik zeggen, mijn heele leven lang, want sinds mijn 18e jaar reeds, mij van nature, dus van uit mijn binnenst psychisch samenstel, telkens weer met de Dichtkunst ben gaan bezighouden, ging ik dien fijneren achtergrond van Volker's geest al spoedig gewaarworden, toen ik zijn bundel openslaande, en gelijk ik dit altijd met verzen doe, heel voorzichtig regel voor regel, ja woord voor woord de eene bladzij na de andere met mijn binnenste Wezendheid proevend, mij er een algemeen idee van had gevormd, hoe zijn werk eigenlijk is, en of het dus de moeite waard kan heeten er iets van te zeggen. Mijn aanvankelijke indruk van de allereerste bladzijden was: Nu ja, zóó kan ieder doorgaan met rijmen, als hij dat nu eenmaal eerzuchtig-weg *wil*. Maar langzamerhand voelde ik mijn indrukken gunstiger worden. En ik hoorde mijzelf, dus mijn eigenste Eigenheid, toen ik de slechts zestig bladzijden van dit boek op mijn gewone gewetensvolle wijze door en door had leeren kennen, van binnen uit de slotsom jegens mijn Daagsch-

heid maken: ‘Dit is wezenlijk een poëet, want een mensch, die niet alleen-maar gemakkelijk-vloeiend rijmen kan daar hij dit wil, neen, die door deze uitingen bewijst dat hij diepst-in waarlijk iets is gewaargeworden van wat hij schrijft.’

Ik, de van nature want sinds mijn jonge jaren reeds heel preciese want gewetensvolle werker in de letteren, houd mijn daaglijksch Zelf, dat evenals alle andere leden der tamelijk wijd-verbreide Kloos-familie, liefst vreedzaam al zijn dingetjes doet op zijn eigen wijze, ik houd, zeg ik, en hield ook steeds, mij zooveel mogelijk vrij van alle oogenblikkelijke, vluchtige stemmingen mijns altijd onbewust-bezielden Binnenzijns. Dit is mijn nooit verslappende familie-kant ter eene zijde, die echt-hollandsch is, maar daarover heen voor tweehonderd jaar tamelijk koel gemoedelijk oer-Duitsch is geweest. Maar van den kant mijner moeder, die ik nooit heb mogen kennen (naar een bericht, dat ik over haar kreeg, overleed zij toen ik één jaar oud was, klagend en snikkend, dat zij het leven moest verlaten), ben ik tegelijkertijd steeds een heel ander soort van levend wezen geweest, dat echter door mijn eerstgenoemde helft altijd voldoende in bedwang gehouden is. Uiterst gevoelig alle dingen, die ik tegenkom, opmerkend en daaruit dan onbevangen mijn konklusie's trekkend, die onder de hoede van mijn alles bij elkaêr houdend en logisch regelend dieper intellekt (dat ik voor een deel ook aan haar vader, den knappen wijsgeerigen dichter en literatuur-beschouwer Amelse, dank, die blijkens wat ik van zijn werken bezit voor de literatuur en het onderwijs daarin geleefd heeft, ben ik als jonge jongen reeds de literator geweest en ook heden kunnen blijven, die wel alles onbewust zien blijft, maar nooit onmiddellijk veel zegt, en die er altijd zorg voor is blijven dragen, dat hij nooit zich vergissen kon in wat hij ten slotte op het papier brengen ging, zoodat ik thans nog alles volkomen kan rechtvaardigen wat ik vroeger schreef. En zóó, als nu reeds 58 jaren gestudeerd hebbend literator van innerlijk-gezonde lichamelijke en geestlijke constitutie kan ik thans op mijn hoogen leeftijd gelukkig voor mij nog dagelijks acht en soms tien uren blijven arbeiden, alsof ik een jongmensch zou zijn. Maar, gelukkig, al voel ik en denk ik nog steeds spontaan, gelukkig, zeg ik, ben ik geen jonkman meer. Want weet ik, nóg dieper dan vroeger, alles van de Kunst en het Leven te benaderen met mijn vele geestelijke

percepties, die volkomen blijken aan te sluiten bij wat ik als jonge knaap intuitief maar natuurlijk veel meer vaag had gevoeld het eenig-juiste te zijn. Al werd ik vroeger, in de stil-hartstochtlijke opkomst van mijn geestlijk leven wel eens in mijn altijd ongunstig blijvende uiterlijke omstandigheden stevig bedwongen driftig voor een poosje wanneer ik door psychisch-zwakkeren want telkens wisselende maar finantieel goed gesitueerde Halven onverwacht onbillijk was aangevallen en benadeeld, toch ben ik en blijf ik ook thans nog in het diepst van mijn Wezen een gemoedelijke, maar volstrekte Eenheid, die met rustige redelijkheid alles blijft bekijken en onderzoeken wat er in hem en met hem gebeurt. Ik stel vóór alles belang in de letterkunde, omdat ik door mijn grootvader van wijsgeerig-letterkundigen oorsprong ben en, evenals hij, belang in allerlei andere dingen, b.v. in wetenschap, godsdienst en zedekunde, stel, in welke drie ik altijd denkend ben blijven werken, maar tevens ben ik mij met mijn innerlijkste, dus psychische zintuigen altijd van zelf blijven oefenen, zonder daarbij abstrakt-dogmatisch te worden, in het zuivere meezien der woordvisies van anderen en het juist hooren van hun toon. En zoo heb ik ook thans weer, gelijk ik hierboven zeide, dezen bundel van Volker geproefd, heel voorzichtig bespiedend wat er door die bedaarde lektour in mij naar boven rijzen kwam.

Volker blijkt een psychisch mijmeraar te wezen en zoo raakt hij in zijn innerlijkste gedachten en gevoelens wel eens weg van datgene wat de algemeene menschheid heeft vastgesteld als juiste opvatting over het aardsche Verschijningsaanzijn en haar eigen bestaan. Want tegelijkertijd schuilt in haar, in de menschheid, een evenzeer aangeborene, dus onbewuste neiging om zichzelf te vernietigen, tusschen welke onderling vierkant tegenstrijdige neigingen zij zich in evenwicht te houden weet.

En daardoor ontstaat de schijnbare warboel van dit leven, dat toch altijd stand blijft houden, ondanks al den schijnbaren nonsens der wisselingen. En in een plotselinge scherpere aanvoeling van deze laatste schreef de dichter Volker toen het volgende vers, door welks titel hij schijnt te willen aanduiden, dat leven en dood eigenlijk even veel of even weinig waard zijn. Hier is het gedicht, welks latijnsche titel beteekent, dat wij in het leven toch verkeeren midden in den dood.

Media in morte in vita sumus.

Een stem klinkt door de ritselende twijgen:
O, luister toch, o, luister toch.
De waarheid kan niet zwijgen,
Het leven is bedrog.

Een stem roept uit de ritselende blaren:
O, luister toch, o, luister toch,
't Geheim laat zich niet meer bewaren:
Het leven is bedrog.

Een stem rilt door de doode boomen:
O, luister toch, o, luister toch.
Daar is een eind aan alle droomen,
Het leven is bedrog.

Een machtiger geluid rijst van de zware aarde
En zoekt den ruimen hemel te verwinnen:
Wij willen altijd dat bedrog beminnen.
Wij leven en wij droomen nog.

Ik ben er zeker van, dat het meerendeel mijner landgenooten, wanneer zij luchtig-vlug dit vers hebben ingezien, met een korten glimlach en een snel schouderophalen over zullen gaan tot het er op volgende gedicht met de gedachte: zóó praat een kwajongen, dus een kind. Want het leven behoeft volstrekt geen bedrog voor je te worden, als je maar goed uit je oogen blijft kijken en je verstand gebruikt. Zóó zou een doorsnee-Hollander, met zijn zuiver-nuchtren zakelijken geest, dus die in psychisch opzicht volstrekt-onliterair is, over deze intuitief juist gevoelde uiting van den dichter Volker kunnen spreken, maar dan zou hij toch volkomen de plank misslaan, en wel, omdat hij zich niet de moeite heeft gegund om precies met zijn achterhersens door te dringen tot den innerlijksten zin van wat Volker hier in zijn onbewusten dus spontanen aandrang schreef. Immers het was hier volstrekt niet de bedoeling van den dichter, om te wijzen op het bedrog in den gewonen zin van dit woord, dat iederen minder goed ingelichten

mensch, die niet precies op zijn tellen past, soms door den wil van anderen dreigt te overweldigen. Neen, Volker verbergt onder de eenvoudige woorden dezer kort-gezegde meditatie een diepere, want menschlijk-wijsgeerige gedachte, nl., dat het duizendvoudig zich kruisende spel van de willetjes der anderen, zoowel als van het onbewust-willende logische gebeuren in onze persoonlijke Eigenheid aan het leven van iederen mensch iets onzekers bijzet. De eenige levenslang durende houvast, dien een, het van nature goedbedoelend en voldoende redelijk mensch in dit veelal lastige Aanzijn zal weten te vinden, is zijn eigene diepste Wezendheid, door welke hij zich voelt steunen en die hem in alle hem treffende onaangenaamheden raadgeven blijft. Zoo heb ik zelf sinds de jaren mijner jeugd van uit mijn wel altijd in de verte gevoelde, doch soms subiet gewetene, nu begrijp ik haar veel beter, steeds geestlijk in zichzelf doorwerkende dichterwezendheid geleefd en gedaan, nu eens langzamer en dan weer sneller, en ik heb dus ten slotte de positie kunnen verwerven, dat ik geregeld kan dichten en psychisch denken, zonder gekweld te worden door de stille achtergedachte: mijn maatschappelijk bestaan hangt eigenlijk aan een zijden draad (zooals dat in vroegre tijden, jaar na jaar haast, het geval is gebleken te zijn).

En daar, ook in mijn allermoeielijkste omstandigheden van voorheen, mijn psychisch hersenstel mij geregeld door, onbewust steeds is blijven besturen en leiden en ik door de bank heen, eer niet overdreven sober, dan overdadig at en dronk, kan ik thans mij, daar ik van den vaderlijken kant van een gedegene, een rustigstevige en naar de dokumenten in mijn bezit uitwijzen behoorlijke zeer oude familie stam, kan ik mij thans nog zonder veel grijze haren zachtmoedig-ferm omhooghouden.

Ik hoorde mij door mijn Binnenstheid onlangs onverwacht toevoegen: Misschien word je honderd jaar, en evenzeer zwijgend antwoordde ik toen, met een vriendlijk schertsenden glimlach: Zou je dat denken? 't Is mij goed, als ik dan maar in mijn wezenlijkste essentie, dus in mijn Geest, blijven mag zooals ik thans ben en altijd ben geweest. Ik heb, ofschoon ik allerdiepst-in, dus onbewust, een geweldige driftkop ben en nog heden blijf, rustig-bezonnen geleefd en gedaan, anderen zoo weinig mogelijk lastig vallend, want hun bv. nooit om innerlijken of uiterlijken

bijstand vragend. En in hun psychisch Wezen ben ik altijd geneigd geweest hen zooveel mogelijk te blijven waardeeren, zonder mij daarbij te laten ontmoedigen dus van mijn eigen rechten psychischen weg afbrengen door minder aangename sekundaire eigenschappen van hun geest. Maar als ik ondanks die objektieve welwillendheid mijnerzijds toch onverwachts redeloos gehoond of radikaal benadeeld werd door hun persoonlijk toedoen, dan werd ik wel eens woest-driftig in mijn gemoedelijk-mediteerende Achterzijndheid en leek het heele leven mij een 'bedrog', zooals de dichter Volker het uitdrukt, en sloeg ik dus met mijn andre diepre helft, die ik aan mijn ongelukkige moeder dank, er eensklaps krachtig, maar desondanks toch altijd rechtvaardig trachtend te blijven, er met mijn verzen op los.

Heb ik nu mijn vroeger psychisch Zijn, van een groote veertig jaar geleden, waardoor ik tot het spontane schrijven van mijn mij dikwijls verweten, maar dan geheel verkeerd uitgelegde zoogenaamde 'Satiren' kwam, voldoende verklaard?

Ik zal nu nog een ander vers van den heer Volker aanhalen, want hoe vaker ik zijn werk lees, hoe interessanter ook ga ik het vinden.

De zee en het schip.

De zee zingt om het schip te middernacht:
haar verhalen soepel van verleiding,
ruisching, glijding, vooizend zacht
zingt de zee, het schip ter begeleiding.

De sterren staan op wacht, de bleeke maan
is nauw een schim meer van naar eigen ik,
het schip gaat over zachte, welgerichte baan,
de zee zingt eenzaam, kwijnend in een snik.

Zij wil het schip weerhouden, wil het houden,
spelend hooren naar haar eigen glijdingszang,
zij wil het lokken naar haar koelen, kouden
bodem, maar het schip vlucht verder, het is bang.

Dag en nacht zingt de zee met het vlugge schip mee,
talrijk van variaties is haar eindloos lied:
als het schip bereikt de golvenlooze reê
klinkt om de havendammen onrustig haar verdriet.

Het schip ligt fier ter reê: het heeft gewonnen,
maar de zee mint het als haar eigen kind;
eens neemt ze 't tot zich: onbegonnen
is elke strijd, die eenig wezen tegen haar begint.

Laat ik er maar rond voor uitkomen, dat dit gedicht mij een vredig-gevoelde en plastische aanduiding van het innerlijkst karakter aller dingen lijkt.

Vroeger, in de 19e eeuw, leek niets zeker vast te staan dan de bevindingen der exakte wetenschap. En, voor zoover ik daartoe in staat was, richtte ik mij daarnaar. Maar al spoedig want nog voor mijn dertigste, dus toen ik reeds psychisch-onbevooroordeeld tegenover alles stond, begon ik aan te voelen, dat het materialisme geen gelijk had, want als ik over de grondbeginselen dier theorie nadacht, ging ik telkens weer merken, dat de wereld en het heele Aanzijn uit nog heel iets anders bestond dan uit kracht en stof. En dit bewustzijn rees in mij, omdat ik alle dingen diep van binnen met mijn Geest bekijkend, begon in te zien, dat atomen, dus niet langer, zelfs niet door onze gedachte, verder verdeelbare ‘deeltjes’ der stof, geen materie meer konden heeten. Deze onweerlegbare waarheid werd mij toen van zelf het grondbeginsel en uitgangspunt van al mijn verdere wijsgeerige meditaties en daar ik alles ook de geestlijke kwesties zoo exakt scherp, dus zoo fijn mogelijk beziende ben geweest en toen reeds tot de substantieloosheid der materie ben moeten komen, kan ik mij nog een Idealist noemen.

Zie, ik heb hier weer de gelegenheid gevonden om de vele dwaze domheden, die - de eene praatte hierin den andre na - over mij verbreid zijn, te weerleggen.

Ik heb er van nature dus onbewust, altijd naar gestreefd om iedereen met rust te laten, die mijzelf ook in vrede mijn eigen werk liet doen en dus niet door zijn meer of min expres-averechtsche voorstelling van feiten die ik zelf had te voorschijn geroepen mijner

letterkundige werkzaamheid dus loopbaan ernstige schade wou berokkenen. Letterkundige aankomelingen heb ik door brieven of persoonlijk, altijd trachten bij te staan met raad en hulp, evenals mijn goede, een beetje braafstijve grootvader, die als reeds bejaarde in 1845 kwam te overlijden, dit ook heeft gedaan. Het spijt mij, dat ik hem dus nooit heb mogen ontmoeten. Zijn heel wat jongere vrouw, die als zestigjarige in 1860 overleed, had fransch bloed in de aderen, en was dus levendig van aard en vertelde menigmaal grappige staaltjes van zijn persoonlijke eigenaardigheden, zooals iedere geleerde die vertoont. Hij sloot zich bv. zomers, als hij zijn school vacantie had moeten geven, dagelijks op in zijn studeerkamer, en geen mensch mocht hem, daar hij te werken zat, een oogwenk voor wàt ook storen. Hij was een ouderwetsche stijfkop, zooals ik dat zelf, krachtens mijn zelfstandigen aard, dien ik van hem, evenals op andere wijze, van de familie Kloos erfde, eveneens in mijn Achterzijndheid altijd ben geweest en nog heden blijf. Terwijl ik anderzijds door mijn grootmoeder en mijn moeder heen, een veel meer luchtigen aard bezit, die zich, hoe ouder ik werd, in verband ook met mijn meer gunstige uiterlijke omstandigheden van thans, meer vlot weet heen te zetten over dingen, die mij in mijn jeugd geruimen tijd gedeeltelijk geknot zouden hebben voor een poos. En zoo bleef ik steeds een mengling van twee tegenstrijdige temperamenten, tengevolge waarvan ik ook heden nog geregeld kan blijven werken, dus denken en produceeren, zonder dat ik daar eenigerlei lichamelijken en geestlijken last door krijg.

En in verband ook daarmede ben ik thans nog volkomen in staat om het werk van jongelieden op zuiver-psychische wijze mee te voelen en er dan objektief over aan te wijzen of het reeds iets is dan wel, of het alleen nog maar iets belooft.

En zoo leerde ik ook thans weer dezen Volker waardeeren. Ik vermoed, dat hij nog jong is, en ik weet dus volstrekt niet, of zijn geest een zelfstandige psychische Wezenlijkheid, die steeds in zichzelve vooruitgaat, zal kunnen blijken te wezen, maar vaag rook ik, onder het lezen, hier en daar uit de verte iets wat mij daarop te wijzen scheen. Hij is nog niet een belangrijk poëet te noemen, maar hier en daar schijnt er toch iets achter hem te schuilen wat hem, als hij nog heel jong is, zooals ik veronderstel,

dat hij is, mettertijd iets waarlijk blijvends zal kunnen doen schrijven. Doch dat moet ik aan hemzelf overlaten, of juister aan den diepsten onbewusten grondwil van alle dingen, welke iedereen helpt, volgens de oude uitdrukking, die zichzelf te helpen weet.

Iedereen haast, want wie ook maar de minste of geringste neiging er toe bezit, kan verzen leeren maken, en die uitwegen zijner Buitenhelft dan op het papier blijven werpen, zoo lang, dus zooveel als hij wil. Maar waarachtige gedichten rijzen onbewust voorbereid, wanneer de uiterlijke levensomstandigheden den dichter niet nuchter praktisch dwingen te zijn en te blijven, uit de innerlijkste Diepte van den als poëet geborene zooals ik dit aan mijzelf ben gewaar geworden, al wil dit daarom niet zeggen, dat een veelverscheiden mensch, zooals Goethe bv. geweest is, niet op fatsoenlijke wijze praktisch zou mogen zijn. Laten wij het beste, in dit opzicht, ook voor Volker hopen, hij toont een zekere mate van aanleg voor de Dichtkunst te bezitten, en wie weet dus, waartoe hij het later nog eens brengt.

Maandelijksch overzicht
Letterkundige notities.

Geestelijke onvolwaardigheid.

Onder de ongelukkige menschen, die ronddolen op dit van oudsher genoemde ‘aardsche tranendal’, zijn de geesteszieken zeker de allerongelukkigsten.

Het begrip ‘ongeluk’ is zoo wijd en zoo eindeloos gevarieerd, dat bijna geen sterveling ter wereld er aan ontkomt er zijn deel van te krijgen. Iedere familie heeft zijn ‘skeleton in the cupboard’, ieder individu heeft te lijden door ziekten, ongevallen, gebrek, en dan nog bovendien door haat, afgunst, nijd en slechten wil van anderen.

Maar de krankzinnigen, zij, die op de een of andere manier een afwijking vertoonen, zij zijn een kwelling en een ramp voor zichzelf en een kwelling en een ramp voor anderen.

Dr. Arie Querido zegt het zoo terecht in zijn met zooveel liefderijk begrip geschreven uitgave: ‘De omgang met geesteszieken in het gezin’ (uitg. N.V. De Arbeiderspers, Amsterdam), dat men vroeger bang voor krankzinnigen was en ze griezelig vond. Dat men geen beter middel wist om zich tegen hen te beschermen dan cellen, ketenen, dwangbuizen en ze een behandeling deed ondergaan, die hen zeker niet beter maakte!.... Men beschouwde de krankzinnigen als personen, die door den duivel bezeten waren en achtte geen daad te ruw of te wreed om te probeeren dien duivel uit te bannen.

Hoe is dat alles veranderd thans.

En alleen, zegt Dr. Querido, omdat men langzamerhand begrepen heeft, dat geesteszieken geen slechte, maar *zieke* menschen zijn en dat men alleen door eindelooze zachtheid, eindeloos geduld en

eindeloozen tact het leven voor deze ongelukkigen èn voor hun omgeving dragelijk kan maken.

Deernis en geduld, - dat zijn de beide groote factoren, die in de behandeling met geesteszieken in toepassing moeten worden gebracht. En daarbij moet de verpleger een groote mate van zelfbeheersching bezitten wegens het schokkend-onverwachte, waaraan men bij dergelijke patiënten voortdurend bloot kan staan

Moeilijk is de omgang met geesteszieken zeer zeker.

Aan lastige patiënten krijgt men al gauw het land; men is geneigd driftig en krachtig tegen hen op te treden, wat den toestand stellig niet verbeteren zal; men is in der wille overtuigend met hem te redeneeren, waarvoor de krankzinnige natuurlijk niet vatbaar is, en men wordt boos en ongeduldig en begrijpt niet, dat de zieke hèm niet begrijpt.

Wat is krankzinnigheid?

Zetelt zij in de zenuwen of in de hersenen?

Wanneer de paranoia veroorzaakt wordt door een gezwel in de hersenen of door een ontijdige verbeening, die b.v. met een punt in de hersenen groeit, dan kan een operatie wel verbetering of misschien zelfs genezing brengen. Maar anders schijnt herstel wel uitgesloten, al lijken de nieuwste onderzoekingen tot de ontdekking te hebben geleid, dat krankzinnigheid een gevolg is van een vergif, dat in de hersens gedrongen is. Ziet men kans dat vergif te verwijderen, dan is de patiënt gered. Maar!

Helaas, wat weten wij nog weinig van den geest en wat dezen beweegt. En van de stoornissen, waaraan hij onderhevig is en wat hem noodlottig beroeren kan en hem ‘abnormaal’ kan doen schijnen of doen zijn.

Maar wat is normaal? En wat is abnormaal?

Wie trekt de grens? en wie is zèlf volkomen normaal? Wat is de norm? en welke mensch is altijd hetzelfde en volkomen zonder stemmingen of opwellingen?

Wanneer men alle menschen op hun psyché onderzocht, zou men, vrees ik, bij iedereen wel een grootere of kleinere afwijking vinden.

(Een dame kwam bij een dokter met haar dochtertje, dat van adenoïden moest worden afgeholpen. Toen dit gebeurd was, zei de dokter tegen de moeder:

- Wil ik u nu ook eens onderzoeken, mevrouw? Ik ben er zeker van, dat ik wel wat bij u ontdek.

En is het niet óok zoo met de zenuwartsen, de specialisten in zielsonderzoek, de psycho-analytici?.... Die er wel altijd zeker van kunnen zijn iets te zullen ontdekken?)

Elk mensch heeft wel de een of andere phobie, de een of andere idiosyncrasie, den een of anderen angst, de een of andere bijgeloovigheid, het een of andere aanwensel, de een of andere gewoonte, die door anderen 'bespottelijk' of 'overdreven', of 'aanstellerig', of 'onuitstaanbaar', of.... 'gek' gevonden wordt.

Een juffrouw werd voor 'ontoerekenbaar' versleten, omdat zij nooit den knop van de deur met haar handen, maar steeds met haar ellebogen omdraaide.

Wel, de juffrouw had waarschijnlijk gemerkt dit kunstje te kennen en prefereerde het openen der deuren op deze wijze, omdat zij dan niet zelve den knop behoefde aan te raken, die onophoudelijk door allerlei soort van handen werd aangevat. Was dat gek? Men kan het even goed verstandig noemen.

Een andere juffrouw had een doos bonbons bij zich staan en werd gedecreteerd gek te zijn, omdat zij de bonbons aansprak en zei: 'Nu zal ik jou eens verorberen. En nu ga jij er aan. En nu jij, dikzak.' Maar was dat gek? Men kan het met evenveel recht humoristisch noemen.

Weer een andere juffrouw las de courant nooit anders dan met twee tangetjes. Wel, als zij vies was van een voorwerp, dat door talloos veel handen was beroerd, dan kan men dat even goed als zin voor hygiëne en zindelijkheid beschouwen.

En zoo kan men voortgaan tot in het oneindige. Het gezegde: Och, mensch, je bent gek! ligt in den volksmond bestorven en de wederzijdsche beschuldiging (want onveranderlijk volgt hierop: Neen, jij bent gek!) is even waar als.... onwaar.

De grens tusschen normaal en abnormaal *is* eenvoudig niet te trekken. En het zijn alleen degenen, die wat erger dan anderen zijn, die klaarblijkelijke, abnormale symptomen vertoonen, welke men 'krankzinnig' noemen mag. De eene hoort muziek, de andere verbeeldt zich klinkende bellen in zijn lijf te hebben, de derde schrijft haar hoofdpijnen toe aan 'een canapé'tje in haar hoofd.'

(Dit laatste wordt verteld door de vroegere Kroonprinses van

Saksen in haar autobiographie. Een tante van haar hield stijf en sterk vol een canapé'tje in haar hoofd te hebben, en om haar van dit waandenkbeeld te genezen, bedacht men de volgende list. Men gaf haar een forsch braakmiddel in en toen de arme vrouw half buiten westen was, legde men, zonder dat zij het zag, een miniatuurpoppencanapé'tje in de kom. En! mevrouw was genezen. Jammer echter was het, dat men haar later de truc vertelde, want.... onmiddellijk zat het canapé'tje weer in haar hoofd!)

Hoe een mensch aan waandenkbeelden, *idées fixes, hallucinaties* komt, waardoor zijn gedachten, zijn fantasieën *feiten* worden?

Met deze vraag raakt men aan het diepste, het meest verborgene, het allerongewetenste, van het mysterie des levens. Wat is de geest? vanwaar komt hij? *wanneer* komt hij, en hoe? Welke kenmerken moet hij bezitten om gezond geacht te kunnen worden? en wat moet hij missen of overbodig hebben om abnormaal te worden genoemd?

Wij weten het niet en niemand weet het, en.... waarschijnlijk zal ook nooit iemand het weten. Want ware dit mogelijk, dan was ook het levensraadsel zijn oplossing nabij....

Wij kunnen alleen de *gevolgen* waarnemen van veranderingen in de hersenen (of nog vager gezegd: in de ziel), maar naar de oorzaken tasten wij volstrekt in het duister, en ook wat er precies in de psyché gebeurt (nog vager: wat er zich in de onbewustheid van den mensch afspeelt), dat weten wij niet, en dat kunnen wij niet, noch medicinaal, noch chirurgisch genezen.

Helaas, helaas, arme menschheid. Die bij alle andere ziekten en natuurrampen en menschelijke misdadigheden van anderen, ook nog den last van een onvolledig verstand heeft te dragen....

Evenwel.... de behandeling van zielszieken is ontzaglijk veel verbeterd. En een mild mededoogen heeft het vroegere onbarmhartige slaan en knevelen en mishandelen vervangen.

Men moet, zegt Dr. Querido in zijn bovengenoemd boek (dat wij iedereen, ook al heeft men niets met zielszieken te maken, ten warmste aanbevelen, om er kennis van te nemen, - immers ons oordeel wordt er door verruimd en wij leeren anders denken over de ongelukkigen, namelijk om hen als *zieken* te beschouwen;) in aanmerking nemen, dat het den geesteszwakken, wat zij doen, niet als plagerij of gemeenheid of valschheid of opzettelijkheid mag

worden aangerekend, doch dat men begrijpen moet met zieken te doen te hebben. En dan, ja.... zal men een heel andere methode volgen, vooral door de leerzame leiding van Dr. Querido, die in zijn nuttig, humaan geschrift de zaak van alle kanten bekijkt en wenken en inlichtingen geeft en gedragslijnen voorschrijft. En daarom onderschrijven wij de recensie van *Het Vaderland* volkomen: 'Wij verheugen ons uitermate over de verschijning van dit voortreffelijke boekje. Eigenlijk moest het in elk gezin te vinden zijn, omdat een goed begrip der kwestie zooveel geestes- en zielelijden kan voorkomen. Wij wenschen het daarom een zoo ruim mogelijke verspreiding toe.'

Hoe meer men leest over geestelijke afwijkingen, hoe meer medelijden men krijgt met de ongelukkigen, die 'niet als alle anderen' zijn. Von Krafft Ebing deelt ons mede, dat zielszieken soms zóó ontzaglijk lijden, dat normalen het zich niet kunnen voorstellen. En zou men dan geen deernis met dezen hebben, ook al is hun lijden slechts ingebeeld? Het is immers de geest, die ons doet genieten en lijden, want in bewusteloozen toestand ondergaan wij niets.

Al meer en meer boeken verschijnen er over geestelijke onvolwaardigheid en alles wat daarmee in verband kan worden gebracht. Doktoren, geleerden, zenuwartsen, onderzoeken en vergelijken, speuren na en analyseeren en komen dan dikwijls tot conclusies, waar de vroegeren niet aan konden raken. Wij maken hier bijvoorbeeld attent op het onlangs verschenen werk van Cyriel Burt: *Geestelijke onvolwaardigheid,* vertaald door mej. C.G.S. de Boer, onder leiding van Prof. Dr. E.A.D.E. Carp, hoogleeraar in de psychiatrie te Leiden en verschenen bij de uitg.-mtsch. Haga te 's-Gravenhage, waarin wij een overzichtelijk beeld krijgen van *the subnormal mind.* Afzonderlijk worden behandeld: zwakzinnigheid achterlijkheid, verschillende neurosen en typen van geestelijke afwijkingen. Wie belang stelt in dit onderwerp, bestudeere dit ernstige, degelijke en voor leeken goed te bevatten boek. Men zal zich de interessante lectuur niet beklagen.

Maar vooral willen wij wijzen op het nieuwste boek van Fré Dommisse: *Het licht op den drempel* (uitgave Brusse, Rotterdam). Men kan deze in romanvorm gegeven studie niet zonder diepe ontroering lezen. Hier is een auteur aan het woord, die genoeg

ervaring van geesteszieken heeft om er een onzegbare deernis mee te hebben en de wegen aan te geven, waarlangs zij de gemeenschap weer kunnen binnentreden. Dit boek is het resultaat van een grenzelooze menschenliefde, een intens-vrouwelijke mildheid en ons hart beeft in onze borst bij de gedachte aan het onnoemelijke lijden, waardoor zoovele van onze medemenschen meedoogenloos worden gekweld.

Fré Dommisse toont ons dit lijden aan, maar tegelijkertijd beschrijft zij ook hoe 'geestelijk minvermogenden' toch nog een menschwaardig bestaan in de maatschappij kunnen verkrijgen. O! dit is een boek om te lezen en te herlezen; dit is een schrijfster om lief te hebben door de wijze, waarop zij haar stof behandelt. Wij komen er, o, zooveel door te weten wat wij nog niet wisten; wij hooren, welke wonderen gezinsverpleging aan krankzinnigen en zielszieken kan doen; hoe men deze ongelukkigen in observatie neemt en ze niet loslaat en ook nog nazorg betracht.... en hoe het intieme lijden wordt gelenigd en verzacht.

'Het is een der meest merkwaardige voorbeelden van wederzijdse menselijke beïnvloeding, dat de uiterlijke problemen (in zake krankzinnigheid) zich totaal gewijzigd hebben, zodat thans de verschrikking van weleer nog slechts als legende leeft', zegt Dr. Querido.

En op blz. 166 van haar aangrijpend boek zegt Fré Dommisse terecht, dat de moderne mensch, door zijn beter inzicht en grondiger onderzoek en diepere kennis en degelijker ingelicht zijn, ook een grootere verantwoordelijkheid heeft. En zij maakt ons duidelijk, dat de gemeenschap die verantwoordelijkheid tegenwoordig ook voelt; en zij vertelt ons van voor- en nazorgdienst, van werkverschaffing en gezinsverpleging, waardoor de zieke geesten niet uit de samenleving behoeven te worden verbannen en er van weerskanten meer vertrouwen, meer gerustheid, meer verwachting heerscht. Het is de liefde, die onze handelingen moet besturen, de liefde, die niet 'ongeschiktelijk handelt, die niet zichzelve zoekt, maar die alle dingen gelooft, die alle dingen hoopt en die alle dingen verdraagt.'

En Dr. Querido zegt óók:

'Voor de omgang met geestelijke abnormalen is geduld, toewijding, tegemoetkoming noodig, in één woord: liefde.'

Op blz. 47 van zijn behartigenswaardig boek geeft Dr. Querido verschillende organisaties op, die zich speciaal bezig houden met het terug-leiden van geesteszieken in de maatschappij; waar correspondentieschappen gevestigd zijn en psychiatrisch-neurologische klinieken. En dankbaar ervaren wij, hoeveel er thans wordt gedaan (lees het boek van Fré Domisse en ge weet *hoe* veel) om de 'eenzamen', die de krankzinnigen zijn, uit hun 'vereenzaming' (deze mooie en treffende karakteristiek is van Dr. Querido) te verlossen.

Onder algemeene leiding der krankzinnigengestichten worden er clubs en sportvereenigingen gevormd, voor passende bezigheden wordt gezorgd, en met belangstelling gewerkt aan afleiding en werkverschaffing.

Wij bewonderen degenen, die zich hiermede onledig houden, van ganscher harte. Zij mogen met het volste recht genoemd worden 'weldoeners der lijdende menschheid', die tot betrekkelijk nog maar zoo kort geleden in een geïsoleerde sfeer leefden en met wantrouwen of vrees of verachting werden aangezien.

O, publiek, neemt kennis van de drie bovengenoemde werken; gij zult, na de lectuur, misschien zijn geworden tot een 'sadder', maar stellig tot 'a wiser man', en ook troost en vertrouwen hebben gevonden, en hebben begrepen, dat ook zielszieken *menschen* zijn, die niet behoeven te worden geschuwd of vermeden, mits hun een juiste, humane behandeling gewordt.

N.G.

Buitenlandsch overzicht door Maurits Wagenvoort.

Wat men ‘de Beschaafde wereld’ noemt, mooie benaming voor een doorziekt lichaam lijdende aan vele etterende wonden en nog meer aan slepende ziekten, kenmerkt zich door overbevolking. Het zijn vooral de door hun regeering tot oorlog neigende volken: in Europa Duitschland, Italië, in het Oosten Japan - China, dat nauwelijks tot de ‘Beschaafde wereld’ kan worden gerekend, doch overbevolkt is als een konijnenzandvlakte, wordt in dit opzicht hier ter zijde gelaten - zijn te nauw begrensd en dreigen in hun land te stikken van menschengedrang. Wat zou er voor een werkelijk beschaafd volk in deze alles beheerschende aangelegenheid aanbevelenswaardiger zijn, zedelijker vooral, dan wetenschappelijk-onderrichte en aangemoedigde geboortebeperking? Maar de fanatiek-geloovigen dier volken achten deze een Satansdrijven, en de regeeringen, steeds toch vredelievendheid predikende, kennen geen hooger belang dan haar volken naar lichaam en geest voor te bereiden tot, te oefenen voor den oorlog. Immers zij zijn overtuigd, dat die te eeniger tijd onafwijsbaar is. Wordt hij niet door omringende volken, ook door overbevolking geteisterd, naar buiten geperst? Daarvoor hebben zij dan, naast haar mechanische en chemische vernietigingsmiddelen, vermeerdering noodig van wat zij in haar zoo vaak verfoeilijke beweringen, ‘menschenmateriaal’ noemen.

Zoo wordt dan die jammervolle ‘Beschaafde wereld’ op dit oogenblik gestriemd door twee oorlogen tegelijk: die in Spanje, waarvan het nieuws de menschheid reeds begint te vermoeien, wijl zoo lang reeds, telang, bezig met altijd hetzelfde werk ter vernietiging van het land en van zonen van moeders, echtgenooten

van vrouwen, van moeders en kroost der mannen, die liggende in loopgraven achter schietwerktuigen of voert stormende op den vijand, jonge kerels zijn, bloedende en reeds afgeleefd. En dan den pas tot laaiend vuur uitgebroken oorlog in het Oosten: door Japan uitgelokt tegen China dat, tot nu chaotisch levend, bezig is tot beraad te komen, dus gevaarlijk te worden door zijn millioenen-mannenbevolking. De staatsman Cavour noemde vòòr het midden der vorige eeuw Italië een artisjok, welke blaadje voor blaadje moest worden gegeten. Zoo is China voor het om zich heen tastende en alles wat het kan vast grijpende Japan, als een reuzen-artisjok, welks bladen wel hard te verdauwen zijn en niet zoo erg voedzaam, maar waarop zijn overtollige millioenenvolk, ook in het gemoderniseerde Japan honger lijdende, eenige jaren kan teren.

Van die artisjok gesproken: blaadje voor blaadje, d.i. stukken Chineesch grondgebied, zijn reeds afgeplukt. In 1895 genoot Japan Formosa, welks eilandennaam 'schoon' geheel is verdiend, meende men er. Vijftien jaren later genoot het van een ander eiland: Korea. Eenige jaren geleden vrat het Mandsjoekwo op: groote hap, waaraan het zich bijna verslikte, ware Tokio niet geholpen door den vroegeren keizer van China, buiten betrekking, dien het tot keizer van dat groote land maakte, waaruit zijn dynastie afkomstig was. Toen echter werd Japans eetlust nauwelijks stilbaar: het at Jehol op, Binnen-Mongolië, Tsjahar, en nu begint het zelfs te knabbelen aan het werelddeel, dat men China noemt, en dit alles onder de bewering, dat de Chineezen een broedervolk zijn, wier bestwil men op het oog heeft.

Maar China, zoo ontzaglijk uitgestrekt, tot voor een halve eeuw een Keizerrijk levend in chaotische toestanden, werd allengs bezield door nieuwen geest. Zoogenaamd republiek geworden - doch, Ruslands voorbeeld bewijst het: ook onder 'soviëts', kan een republiek een oligarchie blijven - wordt thans geleid door een man, supérieur van geest, naar het schijnt, Tsjiang-Kai-sjek, door wiens bezieling het een ander China is geworden dan dat van die oude, wijze grootmoeder van den keizer onder haar voogdij, die thans, dank zij Japans kuiperijen en oorlogen, onder den titel van 'keizer', Japans stadhouder is van Mandsjoekwo.

Er is echter geen land ter wereld welks toestand zoo ingewikkeld is als die van China. Wat is eigenlijk China? Een overbevolkt en door wat er van zijn verleden over is belangwekkend deel van de Oostelijke wereld. Maar sinds den 'Boksers'-opstand heeft het zich aan zijn zeekant dermate met alle groote natiën moeten vermengen, dat tal van vreemde regeeringen de hand legden op uitgebreide stukken grondgebied. Onze eminente oudminister, wijlen Dr. A. Kuyper, dacht er einde der vorige eeuw, zelfs een oogenblik over, dat ook ten behoeve van Nederlandsch-Indië, in het belang van zijn koelie-aanvoer, daartoe door onze vloot zou kunnen worden overgegaan. Gelukkig is van dit vage voornemen niets verwerkelijkt. Tot meer zelfbewustzijn gekomen. dank zij Tsjang-Kai-sjek's bezielenden invloed op zijn naar moderniseering strevend volk - bedoeld wordt natuurlijk het deel met geschoolde intellectualiteit - is China begonnen tegen deze afhankelijkheid in zijn bestuur van verschillende buitenlandsche nederzettingen te protesteeren. Maar voor een werkelijk moderne natie is betrouwbaarheid zijner administratieve ambtenaren, ook van officieren een eerste vereischte, en welke goede hoedanigheden het Chineesche volk ook hebbe, op vele punten is het volstrekt onbetrouwbaar, omkoopbaar voor den meestbiedende. Daarvoor is tot schade van het Centraal gezag des lands nog gebleken ten tijde van de burgeroorlogen in 1921-1927. Maar China, werd hierboven bedoeld, is op weg zich te reorganiseeren naar het voorbeeld van Japan. Zijn z.g. studenten - wij zouden het 'scholieren' noemen - vormen er een opgewonden openbare meening. Thans hoofdzakelijk vijandig jegens Japan, dat echter ook, en veel meer te duchten, immers beter georganiseerd, zijn door chauvinistische officieren van zijn leger en vloten bezielde openbare meening bezit. Er is echter nog een andere openbare meening in Japan aan het opkomen, die der middenklasse, vooral die der arbeiders. Wat men in het Westen 'de proletariërs' noemt: d.w.z. zij, die groote gezinnen hebben te onderhouden, die dus in de eerste plaats oorzaak en lijdende partij zijn van de overbevolking. Zij kennen er een armoede, waarvan men in Europa geen denkbeeld bezit. Maar ook zij beginnen tegen zulke toestanden, door het militairisme verergerd, in opstand te komen. Zij stelden looneischen, waaraan de werk-

gevers niet konden voldoen, wilden zij met hun artikelen de arbeidsmarkten ter wereld, overal, doch vooral in de landen om den Stillen Oceaan, behouden. De Japansche handelspositie raakte daardoor in gevaar. Het gevolg is, dat de uitgaven voor leger, voor zee- en luchtvloten dagelijks toenemen, doch de belangrijkste inkomsten dreigen te verminderen. Het is Japan dus niet enkel te doen in het rond landen te vinden, waarin het zijn overbevolking kan spuien, het moet markten winnen en behouden voor zijn 'billig und schlecht' goed, waarmee het heel de wereld doordringt. Er zal bijvoorbeeld, zelfs in ons van Japan zou gelukkig verre land, geen dorp aan te wijzen zijn, waarin niet eenige Japansche artikelen, vaak onder Hollandsche namen, te koop zijn. Zooals dit trouwens ook het geval is met Soviët-artikelen. Zoo, om een artikel te noemen, verkoopt men, nog wel onder den in ons volk zoo populairen naam van den Redder Dorus Rijkers, voor een 'krats' in Rusland gefabriceerde 'Zweedsche' lucifers, terwijl ook de goedkoope bazars onzer steden tal van Japansche goederen verkoopen, welke vooral onze zoogenaamde 'dames' lokken, daar zij zoo goedkoop zijn. Om landen van China, de overige blaadjes van den Chineeschen artisjok, is het thans eigenlijk in Tokio niet meer te doen. Het heeft vooral de economische expansie op het oog. Ja, als het een zoo groot en wel toegerust leger bezat, dat het de heele artisjok kon bemachtigen, maar het bekent zelf, dat het daartoe 'niet klaar' is, ook met het oog op Rusland, dat het 'hands off' moet houden. Daarom waarschuwt de regeering van Tokio haar 'volk', wordt bedoeld de opgewonden legers, dat de nu begonnen oorlog tegen China - want een oorlog is het, hoewel men daarvoor in Japan niet wil uitkomen - een langdurige en gevaarlijke expeditie kan worden. Men heeft reeds gezien, dat het Chineesche leger niet zoo kwaad is uitgerust. Het weet den Japansche indringers gevoelige klappen toe te deelen. Tsjiang-Kai-Sjek is niet de eenige Chinees, die weet wat hij met zijn volk wil en kan doen. Daar is ook generaal Soen-Tsje-Joean, die, goed soldaat en diplomaat tevens, jaren lang de Japansche penetratie in Noord-China heeft weten te beletten, waarop de binnendringer het oog had gevestigd, als het kon om het bij Mandsjoekwo in te lijven, en er dan een uitgestrekt katoenveld van te maken. 'Es hat nicht sollen sein'! Engeland

is er ook nog, en minister Eden heeft openlijk verklaard, dat zijn volk het niet zou dulden, dat in het gebied van den Chineeschen ‘Draak’ de Japansche ‘Rijzende Zon’ opging. De ‘U.S.S.R.’ noemt zich daarbij China's ‘eenige vriend’. Neen, het Japansche uitzicht is voor zijn Chineesche expeditie niet helder.

Wij moeten wel uit China van het oorlogsveld terug keeren naar het Spaansche en dan erkennen, dat de rechtschen langzaam maar zeker voort komen, doch de linkschen in den weerstand taai zijn. Franco had het reeds over een mogelijken terugkeer van het koningschap in zijn land, en daarom had hij, zei hij, den derden zoon van don Alfonso XIII, don Juan, moeten afwijzen van zijn door hem gewenschten terugkeer naar zijn jammerlijk geboorteland om zich bij het rechtsche leger aan te sluiten. ‘Ik wil’, zei de generaal, ‘een leven, dat waarde voor ons kan hebben, niet opofferen. Als Spanje tot zich-zelf zal zijn gekomen, zal het om een koning vragen, en deze moet niet komen als veroveraar, maar als vredestichter’. De vraag van het koningschap, het toekomstige namelijk, is in Spanje zeer ingewikkeld, wijl er ook sprake was van een conservatief Carlistisch koningschap, waarvoor de hemel echter het vrijer denkend Spanje beware: het zou opnieuw fanatiek Katholiek worden. De ‘Phalangisten’ hellen over tot een fascistische republiek naar Mussolini's beeld en gelijkenis: in het midden latende mèt of zonder een koning. In ieder geval nièt met een Parlement. Wat den Carlisten aangaat heeft don Alfonso-Carlos de Barbon, hun pretendent, de goedheid gehad om het vorig jaar zonder mannelijk ‘oir’ na te laten, te sterven, en zijn Spaansche volgelingen zullen zich dus wel aansluiten bij hen, die don Juan zullen steunen, wanneer het zoo ver komt. Maar op het langzame voetspoor, waarop Franco's leger voortwaarts dringt, wanneer zal Spanje dan opnieuw een koning uitroepen? Dat kan nog wel een jaar, wàt? Jarenlang duren.

Intusschen zijn de diplomaten met hun overleg over nièt-inmenging en toezicht op het doodt punt geraakt. Zij weten niet meer hoe of wat. De ‘U.S.S.R.’ stelt als eerste eisch terugroeping der vrijwilligers. Zonder vervulling daarvan wil het van geen verder onderhandelen weten. Het is duidelijk, dat dit het stellen is van een onmogelijken eisch. Want de Linkschen hebben

gezorgd, dat zij aan alle vrijwilligers het Spaansche burgerrecht verleenden; wat de rechtschen aangaat: hoe kan men van de Spaansche Moorsche troepen uit Noord-Afrika en van het Spaansche Vreemdelingenlegioen beweren, dat dit vrijwilligers zijn? De eersten zijn geboren onder Spaansch bestuur en onder militair gezag van Spaansche officieren? Het is duidelijk, dat de 'U.S.S.R.' zich op een fictie beroept als waarvan Mussolini gezegd heeft, dat de heele tegenwoordige Westersche diplomatie op ficties steunt: waarde hecht aan het begrip 'de jure' en het 'de facto' terzijde schuift, alsof het niet bestaat. Maar het bestaat wèl en, helaas, het 'de jure' bestaat slechts in woorden.

Het was duidelijk, dat onder de hand de verhouding van Engeland tot Italië minder en minder vriendschappelijk werd, maar zij is allengs verbeterd omdat de Britsche regeering, uit vrees, waarlijk vredelievend is. Dit ondanks het feit, of misschien juist dank zij het feit, dat zij haar drievoudig leger: te land, ter zee en in de lucht gaat uitbreiden op een wijze en met opoffering van schatten, als waarover geen ander volk beschikt met uitzondering dan van de Vereenigde Staten in Noord-Amerika, welke echter van plan zijn om elken oorlog in het Westen of in het Oosten uit den weg te gaan, en enkel Noord- en Zuid in Amerika vrij en onafhankelijk - behalve dan van Washington - te handhaven. Zulk een zelfstandigheid is wel benijdenswaard. Vooral voor Groot-Brittannië, zou dit zoo kunnen zijn, dat in heel de wereld zijn nederzettingen heeft, zijn machtig bezit, maar ook zijn netelige belangen. Om een voorbeeld te noemen, dat betrekkelijk dichtbij ligt: Palestina, het zoogenaamde 'Heilige Land'. Engeland stelde vòòr het te verdeelen in drieën: het kleinste maar vruchtbaarste, best gelegene tevens, aan de Joden. Ook als zij dit wenschten aan die Joden, die, eeuwenlang ongemoeid, onverlet, in ons land tot volkomen burgerlijke gelijkheid zijn gekomen met de overige bevolking, doch nu voor hun geloofsgenoten zulk een verlangen doen blijken naar het 'Heilige Land', waarschijnlijk echter met het vaste voornemen om zelf te blijven en te leven in het wel is waar niet 'heilige' Nederland, doch dat in maatschappelijken zin ook voor hen toch alles behalve te veronachtzamen is. Een grooter deel van Palestina, maar minder waard aan vruchtbaarheid en welgelegenheid, zou dan komen aan de Arabieren, met wie Groot-

Britannië, koloniale mogendheid zooals geen ander, zoozeer ‘goed’ wil blijven, daar zij onder eigen bestuur tot zelfbewustheid, doch door Engelschen diplomatieken invloed tot een zelfstandig koninkrijk zijn gekomen. Maar de ‘Heilige Stad’ bij uitnemendheid, Jeruzalem - maar hoe hoog in zedelijk en geestelijk opzicht staan alle andere nièt-heilige steden boven alle ‘heilige steden’ ter wereld! - Jeruzalem, door Renan het gekkenhuis van drie godsdiensten betiteld, heilig, o, bij uitnemendheid, voor de Joden. Niet minder voor de Islamieten. Voor de Christenen met Bethlehem mee, ook heilig, heilig, driemaal heilig. Het zou met een corridor naar zee onder gezag van Engeland blijven in het belang van de vrije vereering van de voor de drie godsdiensten heilige plaatsen.

Er is over dit moeilijke vraagstuk te Zürich een Joodsch congres gehouden, waarop veel met veel misbaar werd geredekaveld. Het ‘Heilige Land’ stond door Volkenbonds aanwijzing onder Engelsch mandaat en de Engelsche regeering kon niet, wilde dit niet handhaven. Te Zürich is het tot een stemming gekomen, welke de voorgestelde verdeeling in principe aannam, zoodat de Joden dan een eigen staat zouden kunnen vormen, zeer beperkt, maar baas in eigen huis. Maar zij wilden het wijder, grooter dan door de Britsche regeering werd voorgesteld. Deze wil van het mandaat in zijn tegenwoordigen vorm in ieder geval af. Ook in dit opzicht heeft de Volkenbond, welke het uitreikte, door zijn wolkachtige vaagheden in de opdracht, evenals overal, waar de Bond dacht het Vredeswoord uit te spreken, den oproep doen hooren van velerlei toekomstige minderheidsoorlogen. De Engelsche minister Ormsby Gore had op het Züricher congres te verklaren, waarom Engeland zijn mandaat onhoudbaar achtte, en de vergadering erkende de waarde zijner argumenten. Er moet een onafhankelijke Joodsche en een onafhankelijke Arabische staat gesticht worden, wat gelijk staat met het snijden van twee jassen uit ongeveer het zelfde stuk laken. Er is thans reeds een groot getal Arabieren op het Palestijnsche grondgebied, dat de Joden zouden krijgen, en haast evenveel Joden op wat men voor de toekomst aan het Arabische vrije grondgebied wil laten. Die twee nationale groepen zouden overgebracht moeten worden naar de andere grens, maar naar landerijen, welke in vruchtbaarheid niet

mogen onderdoen voor die, welke de twee thans met het zweet van eeuwen tot een schijn van vruchtbaarheid hebben gebracht. De mandaatcommissie van den Volkenbond zweette in de warme zomermaand te Zürich over dit moeilijke vraagstuk niet minder dan de Joodsche en Arabische landlieden gewoon zijn bij de beploeging van hun land te zweeten. Om een voorbeeld te noemen van de welhaast onoplosbare moeilijkheden, waarvoor de mandaatcommissie in dit vraagstuk wordt gesteld: in den onafhankelijk 'Joodschen' staat, waarvoor men dan plannen wil ontwerpen, bevinden zich thans nog 300.000 Arabieren tegen 235.000 Joden, althans volgens Arabische berekening, en het schijnt dat die ongeveer juist is.

Nog een blik in 'la doulce France', het domein in pacht van den C.G.T. van onzen kameraad L. Blum. Spreek a.U.b. de 'U' uit met den Hollandschen klank, die ongeveer met den Franschen overeen komt, en niet met den Duitschen 'oe'-klank. Want althans de schrijver wil niet insinueeren, dat Blum eigenlijk 'asjkenazi' is - een Jood van Poolsche of Duitsche origine. Kameraad Blums voorouders zijn waarschijnlijk afkomstig uit den Elzas. Het is waar, dat hij het roer van staat in Frankrijk aan zijn vriend en partijgenoot Camille Chautemps heeft moeten overgeven. Maar waar deze, evenals hijzelf, onder het commando staat van Jouhaux - kameraad Jouhaux - secretaris-generaal van het C.G.T., blijkt toch de wisseling van eersten stuurman voor dit arbeidersvakverbond niet zoo onschuldig te zijn, als men hoopte, dat zou blijken. Onder kameraad Blum vloeide het kapitaal uit Frankrijk weg als het water uit een geopende kraan, doch Jouhaux hoopte op een terugkeer bij verandering van stuurman. Bonnet, minister van financiën, kreeg er heel moeilijke maatregelen dòòr om, tegen het Vakverbond in, het kapitaal tot terugkeeren te noodigen. Maar het hielp niet. Jouhaux werd hier en daar door zijn volgelingen uitgejouwd, en wat de onderwijzers in Frankrijk betreft, opvoeders der Jeugd, met Uw verlof, wat zij onder onderwijs verstaan is het puurste Trotskiistische communisme. Dit alles moet de tegenwoordige regeering van 'la doulce France' dulden, en zij duldt het met een voorbeeldige lijdzaamheid onder de leus: 'geen vijanden Links'!

Het gevolg is, dat zij die van Rechts dagelijks sterker maakt.

Feiten en fantasieën (dames-rubriek). Aanteekeningen over Vicki Baum *(Vervolg van blz. 193.)*

Menschen im Hôtel.

En Kringelein? De armelijke figuur van den *all round* zieligen, kleinsteedschen ambtenaar, die nooit in het leven iets beteekend heeft, die dagelijks als een gedwee en leelijk ezeltje zijn zooveel kilometer weg heeft afgelegd, die nooit iets heeft gevraagd, nooit iets heeft durven willen en nooit ook iets gekregen heeft.... is hij niet meesterlijk gegeven in heel zijn hopelooze onbeduidendheid, zijn weg-gedrukt worden, zijn nooit meegeteld zijn, zijn sloven en slaven, zijn ál te arme menschelijkheid?.... Een figuur als uit Herman Bang's adembeklemmend ‘Onder het juk’. - een bestaan als van een vertrapten, geduldigen hond, die in apathische geresigneerdheid zijn taak volbrengt, doch zonder opgewektheid, zonder voldoening, zonder tevredenheid.... Totdat....

Totdat een onverwachte gebeurtenis.... (het onvermoed ontvangen van een erfenisje) Kringelein electriseert tot een plotselinge energie.

Hij is ziek en verbeeldt zich, gauw te zullen sterven. Maar ééns, hoe kort dan ook, wil hij leven. Eéns het echte, waarachtige, menschwaardige bestaan meemaken, waarvan hij tot dusverre slechts in boeken las. Hij verlaat zijn huis, zijn vrouw, zijn positie; vertrekt naar de groote stad en neemt zijn intrek in het Grand Hotel, waar ook altijd zijn principaal logeert. Maar wat zal ik verder Kringelein's lotgevallen vertellen, waar ge ze, in het boek zelf, op bewonderenswaardige wijze uitgebeeld, lezen kunt. Alleen wil ik even wijzen op de ‘heart-rending scene’, waar Kringelein, door von Gaigern, in een eerste klas mode-inrichting wordt ge-

bracht. Dat is de kunst van Vicki Baum, om zonder noodelooze details, zonder speciale aanwijzingen, u de onpeilbare tragiek van sommige levensmomenten te doen voelen.

Goed, zeer goed is de figuur van Preysing gegeven. De tot dusver eerlijke koopman, die eindelijk bezwijkt en door bedrog zijn grootste succes erlangt. Zoo is het leven!.... En Vicki Baum deinst er nimmer voor terug het leven in al zijn naakte rauwe werkelijkheid te veraanschouwelijken!

Het is waar, dat de episode van den geveltourist baron von Gaigern (een dief, die parelen wil stelen, betrapt wordt en dan voorgeeft binnen-gedrongen te zijn uit liefde voor de bezitster) vulgair is en goedkoop, en al meermalen in Witzblätter als motief voor anecdotes en illustraties heeft gediend, en feitelijk het talent van een Vicki Baum, die dergelijke triviale trouvailles waarlijk niet noodig heeft, onwaardig is.

Maar enfin, Vicki Baum had een manier noodig, om Gaigern en de danseres Grusinskaja tezamen te brengen. En nu.... wat zegt ge van de bijna volmaakte psychologie dezer verouderde vrouw, die alle phasen van het kunstenaarsleven en van het vrouwenleven heeft meegemaakt, en alle *ups and downs* van roem en liefde heeft doorstaan? En dan het moment, waarop de afgestorvene tot nieuw leven, als door een wonder ontwaakt, wanneer Gaigern haar den kus tusschen de schouderbladen drukt.

Voortreffelijk!.... maar van deze 'Begebenheit' komt in het tooneelspel of op de film natuurlijk niets terecht! En haast zou men zeggen, dat het tooneel en de film er schuld aan zijn, als men *Menschen im Hôtel* slechts tot 'amusementslectuur' hoort rekenen. Daarom: leest! leest het boek, en oordeelt dan zelf!

Zwischenfall in Lohwinckel.

Het is een der uitstekende eigenschappen van deze schrijfster, dat bij haar ook alle personen van het tweede, en zelfs van het derde plan tot hun recht komen. Zij verwaarloost niets en niemand, en zij is zoo knap, dat zij slechts enkele woorden noodig heeft, om een figuur volkomen te typeeren.

In het bovengenoemde boek heeft de schrijfster een zeer eenvoudig gegeven tot intrige gekozen. Maar hoe goed gevonden.

In een provincieplaatsje strandt op toevallige wijze een auto. De gewonden moeten ter plaatse worden verpleegd. En nu laat Vicki Baum, met haar onfeilbare psychische intuïtie ons zien, hoe door het verblijf der inzittenden van de auto, - personen uit een andere wereld! - verschillende inwoners van Lohwinckel, als zij met hen in aanraking gekomen zijn, totaal veranderen, want als het ware tot op de grondvesten van hun bestaan-tot-dusver worden geschokt.

Voortreffelijk is de sfeer, de atmosfeer van het provincieplaatsje geëvoqueerd.

De doktersvrouw.... de dokter zelf.... het kind.... de doktersomgeving.... ja, men vervalt steeds in lofprijzingen als: meesterlijk, uitstekend, voortreffelijk.... maar inderdaad, het dieper menschelijke, het onbewuste, - laat ik zeggen *de ziel* harer personen, voelt Vicki Baum met zulk een onfeilbare zekerheid en zuiverheid aan, dat het ons is, als gingen wij met bestaande menschen om, als leefden wij het gebeuren mede, in plaats van slechts te lezen over fictieve figuren, die enkel ontstaan zijn in een geniaal schrijfstersbrein.

Elisabeth Persenthein zal ons altijd onvergetelijk blijven. Het geheele verloop harer innerlijke gevoelens en uiterlijke daden is absoluut volmaakt. Het is wellicht alleen mogelijk voor iemand, die zèlf een vrouw is, om dit juist te kunnen beoordeelen.

Herlees eens het relaas van den avond, als dokter Persenthein alleen in huis is. Blijft het u niet voor den geest staan, als een schilderij, dat u voor altijd is *ingeprent.*

En is de niet en toch wel oppervlakkige Peter Karbon niet eveneens ontzagllijk levend gegeven? En Leore Lania? en de bokser, en.... Maar ik zeide het immers reeds, dat alle personen van het tweede en derde plan geheel en absoluut zijn afgeboetseerd?

Hebt ge, lezer, wel ooit een auteur ontmoet, die zóódanig blijk geeft van *allround* menschenkennis als Vicki Baum? Luistert eens:

'In der Ehe kommt es darauf an, zu balancieren, zu verschweigen, in sich zurück zuhalten.... verheiratet sein verlangt immer und überall die feinsten Künste der Unaufrichtigkeit zwischen Mensch und Mensch'.

Ja! maar deze 'onoprechtheid' is in de eerste plaats gebaseerd

op het elkander willen sparen, om elkaar zooveel mogelijk te behoeden, om de eendracht in den echt te bewaren, om vrede en harmonie te doen heerschen. Zóó wordt het door Vicki Baum bedoeld, en zóó moet het ook in een goed huwelijk zijn. Het zijn sterke beenen, die de waarheid kunnen dragen. Immers bijna niemand kan de waarheid aan. En wie in den omgang niet ruw en rauw de waarheid er uit plompt, maar den tact heeft en de liefde, - laat ik zelfs zeggen: wie zelfopofferend genoeg kan zijn, - om wat te plooien en te bemantelen, om te vergoelijken en te vermooien, om gerust te stellen en een en ander te verzwijgen, en eigen angst of onrust te verbergen, zóó iemand verdient allen lof en dank van den huwelijkspartner, zoo iemand is een *goed* mensch in den waren zin des woords.

Ziehier, hoe Vicki Baum over het huwelijk denkt, en te kennen geeft, dat het, wat er uiterlijk ook moge gebeuren, innerlijk onverwoestbaar is.

'Aber sie hält, Doktor Persenthein's Ehe hält, hunderttausend Ehen halten, sie Naben den Lebenswillen und die Unverwüstbarkeit und den zähen Bestand von Pflanzen, die auf Steinen wachsen und harte Bedingungen lieben, - und so bleibt denn nur anzunehmen, dasz dennoch und trotz alleen tiefere Kräfte in der Ehe wirksam sind, tiefere und höhere, und Kräfte, jedenfalls, die das Beste im Menschen angehen: Kräfte, die man ewig nennen kann, - solang die kurze Ewigkeit auf diesem kühlen, kleinen Stern eben dauern mag, der unsere Heimat ist....'

Fräulein Raitzold- óók een der tragische individualiteiten, zooals Vicki Baum ze met onnavolgbare vastheid-van-hand weet te schilderen. En zoo zou ik kunnen voortgaan te wijzen op mooie en goede dingen in dit zeer mooie en goede boek. Maar waarom? ge doet toch wijzer, lezers, uw genot door eigen lezing te verhoogen. Ik kan er alleen van zeggen, dat Zwischenfall in Lohwinckel mij heel dierbaar is.

Bubenreise, eine Erzählung für Junge Menschen.

Nu zal ik een paar woorden zeggen over een boek van Vicki Baum, dat, vermoed ik zoo, vrijwel niemand kent.

Ik kreeg het cadeau met nog andere boeken van deze schrijfster,

en.... het trok mij volstrekt niet aan, om het te gaan lezen; ik zette het in mijn kast, en verdiepte mij in de lectuur harer andere werken.

Maar toen, al meer en meer geboeid, al meer en meer gefascineerd door haar veroverende schrijfmanier, wilde ik het toch eens met *Bubenreise* probeeren, ook al leek het niets anders te zijn dan een reisverhaal van drie jongelieden, die met goed gevolg hun eindexamen hadden afgelegd, en nu voor tractatie naar Italië mochten.

Doch is het méér, veel meer, dit charmante boek, en de fijne toovenares, die Vicki Baum is, bekoort u onzegbaar met dit bekoorlijk, eenvoudige verhaal, dat wederom een voortreffelijk staal is van haar psychologisch vermogen. Hoe gaaf en af zijn de karakters der drie jongens geteekend, hoe innig gevoeld, en met den subtielen humor, waar Vicki Baum het geheim van bezit. De simpele, onschuldige liefdesidylle tusschen Hans Baidrian en Frau Renate, is zoo verrassend-bevallig, dat wij onder de lectuur voortdurend een verteederden glimlach om onzen mond voelen spelen. O, critici, die zoo hoonend *von oben herab* op Vicki Baum neerziet: doe mij het genoegen, en lees eens dit verhaal 'voor jonge menschen'.... dat ouderen evenwel dieper dan de jeugd ontroeren zal.

Het boek is frisch en jong en geurig als een bouquet kamperfoelie, - en ik heb er de liefste herinneringen aan.

En ongezocht komt men heel wat over Italië en zijn gezichten en kunstschatten te weten, rond geleid door een gids, die.... zóó zou ik het willen uitdrukken: *die voelt met verstand.*

Das Grosze Einmaleins.

Een der allermooiste boeken van Vicki Baum is voor mij de roman, wiens titel hierboven staat.

Hij geeft in het korte tijdsverloop van slechts enkele dagen het liefdeleven van een vrouw, en doet dit, - ja, vergeef mij, maar ik moet het alweer zeggen, zoo volmaakt, dat men zijn hart voelt beven van ontroering.

Uit een als flirt bedoelde hofmakerij van den groot-industriëel Frank Davis, ontstaat voor hem een aangename tijdverpoozing,

voor haar de groote liefde van haar leven, met als gelukkige consequentie de dood.

'Man fühlt', zegt een recensie, 'dasz die Dichterin viel weisz um Menschliches und Allzumenschliches und dasz sie Distanz zu gewinnen vermag vom Leben und Erlebten ihrer Helden, jene 'Distanz, die allein wahres Schauen vermittelt'.

Goed. Vicki Baum gaat op een afstand harer personen staan, en bekijkt ze met kennersblik, maar óók met een hart, dat meetrilt met al hun emoties; zij voelt hun nooden en behoeften, zij ervaart mede hun lijden en hun geluk. Elisabeth Persenthein is mij dierbaar geworden, Evelyne Droste eveneens. Ik ken geen vrouwengestalten, die zóó poignant, zoo meesterlijk, zoo waarheidsgetrouw, zoo natuurlijk, zijn uitgebeeld. Vicki Baum, - ik zei het al, - geeft u *a thrill,* maar niet door expresse, schokkende, willekeurige gebeurtenissen, maar doordat zij u in de ziel grijpt, en u zwijgend doet staan tegenover het lot, het noodlot des levens.

Voor haar fantasieën vindt Vicki Baum altijd den juisten vorm. Hoe origineel, hoe spannend is de verdeeling der vier dagen, waarin het voorvallende geschiedt. Het rechtsgeding is pakkend; och, elke bladzijde dezer schrijfster houdt u vast. Hoezeer *pris sur le vif* zijn ook de kinderen beschreven. O, wat houd ik van dezen roman.... En hoe waar is het, wat het Prager Tageblatt zegt:

'Ein fesselndes und gradezu meisterhaftes Buch, dem der Welterfolg sicher ist'.

JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE.

(Wordt vervolgd.)

[De Nieuwe Gids. Jaargang 53. Deel 10.]

Vondel en diens vader (bij de herdenking van Vondel's 350sten geboortedag)
door André Schillings.

Het najaar van 1607 had ingezet met wind en regen.

Korte donkere dagen volgden elkaar op.

Er waren veel zieken te Amsterdam en de dokters hadden de handen vol.

Zóó was het bijna immer in dit gedeelte van het najaar, maar dezen keer leek het wel, of alle kwalen te gelijk op de stad waren losgelaten.

In de Warmoesstraat was het een kwaadaardige koorts, die heel wat slachtoffers maakte, vooral de meer bejaarden bedreigde.

Totdat vader aangetast werd, hadden ze in ‘de Trou’ allen weerstand weten te bieden.

Het liet zich aanzien in den beginne, dat de goede verzorging, welke hij genoot en de volstrekte rust, die hij zich vergunnen kon, daar zijn oudste dochter Clemenske en haar broer Joost de handen ineen sloegen om moeder in de nering bij te staan, hem er spoedig bovenop helpen zouden.

De dokter had eerst wel zorgelijk gekeken, maar na een paar bezoeken, bemerkend, hoe allen hun best deden hem ter genezing van den zieke bij te staan, vatte hij de hoop op, den patient, die net den gevaarlijken leeftijd had, waarop hij er zooveel aan den dood afstaan moest, te behouden.

Allen ondergingen den invloed van zijn optimisme, behalve de zieke zelf, al wilde hij het niet laten blijken om zijn vrouw en kinderen niet te verontrusten.

Hij voorvoelde, dat hij niet meer zou opstaan.

Op een dag, toen een van zijn vrienden hem wat gezelschap kwam houden, kon hij zijn gevoel niet langer verbergen.

'Ik heb er nog geen zin in, voor goed weg te gaan!'

'Maar dat behoeft toch ook nog niet', trachtte die hem op te beuren.

'Het zal met ettelijke maanden gedaan zijn', zei Vondel bewogen, 'ik ga den weg van mijn zaligen vader op. Hij heeft me met het leven zijn kwaal geschonken.'

Zijn vriend trachtte hem die gedachten uit het hoofd te praten.

Het lukte niet.

'Ik mag niet klagen', ging de zieke voort, 'mijn leven is moeilijk geweest, maar de Heer heeft me rijkelijk gezegend. Sara is een allerbraafste huisvrouw geweest en de kinderen hebben me slechts vreugde geschonken. Ik zou graag nog wat bij hen gebleven zijn.'

Terwijl hij de laatste woorden sprak met verstikte stem, kwam de jonge Joost de kamer binnen en ving ze op. Droefheid maakte zich van hem meester. Maar hij trachtte opgewekt te zijn en bracht vader moeders boodschap over.

Een glimlach ontspande even diens door pijn verstrakt gezicht.

'Zeg maar aan moeder, jongen, dat ík de zaak niet handiger had ten einde kunnen brengen.'

Hij sprak nog even verder, maar raakte vermoeid en sluimerde in.

* * *

Toen Cornelis Symons beneden kwam, wachtte Sara hem op aan de trap.

'Hoe vindt je Joost, meester?'

'Hij is niet achteruitgegaan, moeder', deed Symons luchthartig, 'sedert ik hem den laatsten keer zag. Hij lijkt me vermoeid, maar de rust en goede zorgen, die hij geniet, zullen hem wel weer op de been helpen.'

'Ik hoop het zoo', zei Sara, en ze veegde met een slip van haar voorschoot de tranen weg, 'we kunnen hem niet missen. Er is een leegte in den winkel, aan de etenstafel, bij den haard, die wij

allen smartelijk gevoelen. Joost is zoo'n beste, bezorgde huisvader.'

Symons stemde er ten volle mee in. Hij wist hoe ze aan elkaar hingen en het deed hem pijn aan het hart, te bedenken, dat vader spoedig voor goed hun ontnomen zou zijn.

Hij nam met een hartelijken handdruk afscheid en beloofde spoedig weer eens een uurtje bij hen te komen.

De woorden, die Joost tegen wil en dank opgevangen had, lieten hem niet meer los.

Hij herhaalde het stil voor zich: 'ik zou graag nog wat bij hen gebleven zijn.'

Het was hem of verzet in hem rees tegen die woorden als tegen een plan, waarvan hij het welslagen verijdelen kon.

Meer nog dan vroeger zocht hij gelegenheid om met vader alleen te zijn.

Hij viel dan stil en staarde voor zich uit.

Vader merkte wel dikwijls, dat hij wat zeggen wilde, maar niet kon. Meer nog dan vroeger, toen hij gezond met zijn oudsten zoon werkte in den winkel, zonder veel woorden, omdat ze elkaar zoo goed begrepen, voelde hij thans, hoe de jongen hem lief had.

'Wat zal van hem worden, als ik er niet meer zijn zal?' peinsde hij dikwijls.

Hij kende zijn groote gevoeligheid en hij wist uit ervaring hoe je die in het practische leven hinderen kon; toch was ze een van de meest menschelijke eigenschappen.

Lang bedwong hij zijn verlangen om eens met hem te spreken als iemand, die afscheid nemen moet.

Maar ten slotte, terwijl Joost daar weer eens stil nadenkend bij hem zat, kwam het hem ineens over de lippen: 'als ik er niet meer zal zijn.'

Het was of Joost uit een droom opschrok.

'Zeg dat toch niet, vader!' smeekte hij afwerend.

De oude Vondel glimlachte gelaten.

'Kom eens heel dicht bij me zitten', vroeg hij, 'en geef me je hand.'

'Jij bent mijn oudste zoon', zei hij zich vermannend, 'je draagt mijn naam. Kun je niet een beetje begrijpen, dat ik aan de toekomst denk. Ouders en kinderen kunnen niet altijd bij elkaar blijven. Het is een wet van de natuur, dat de ouden sterven.'

Hij trachtte zijn jongen het inzicht, dat hij had, te doen begrijpen en hem tot een gelaten aanvaarden van den gang der dingen te brengen.

Er kwam eene nog grootere innigheid tusschen hen dan ze ooit gevoeld hadden.

Het werd Joost een behoefte bij vaders bed te zitten.

Die werd mededeelzamer, telkens meer.

Heel het verleden lag hem helder in den geest en Joost begreep, dat het hem goed deed het te herleven.

En zelf vond hij het heerlijk naar vader te luisteren.

Die haalde in kleuren onvermoeid alle gebeurtenissen uit zijn leven op, die weleens even ter sprake waren gekomen, maar nimmer met de kinderen onderwerp van gesprek waren geweest.

'We zijn toch eigenlijk van Antwerpen, hé vader?' onderbrak hij hem eens.

'Dat is te zeggen', zei de oude Vondel, 'moeder en ik, maar jullie niet. Dat zit zóó, zie je. Grootvader Kranen is eerst uit de stad aan het Scheld weggetrokken met al zijn hebben en houwen. Ik herinner me nog, dat hij zich op een donkeren avond bij mij vervoegde om te waarschuwen voor wat ons te wachten stond, als we voortgingen met de vergaderingen van de Doopsgezinden te bezoeken. Hij stelde me voor, samen te vluchten. '"Ik geloof niet, dat het zoo erg zal zijn"', zei ik, '"ik blijf."'

Daar hoor ik den volgenden dag, en je begrijpt, hoe ik schrok, dat de markgraaf hem 's nachts de rakkers op het lijf gezonden had en hij door een achterdeur zijn huis ontvlucht was.

Mijn haren rezen recht, toen ze er bij vertelden, dat zijn huisvrouw gevangen genomen en naar den stadskerker gevoerd was.

God heeft toen gegeven, dat ze weeën kreeg. Dat heeft haar eigenlijk gered. Want toen heeft haar neef Hans Michiels, die goed aangeschreven stond, haar naar huis kunnen krijgen, om aan een kind het leven te schenken. Daarna moest ze wel terug, maar Hans had al een schikking getroffen en nadat een zuster van je moeder - de meisjes waren met grootvader gevlucht - naar Antwerpen was teruggekeerd en daar Katholiek gedoopt was, kreeg grootmoeder de vrijheid terug. Je begrijpt, hoe vlug die met haar twee kinderen en alles wat ze meenemen kon, grootvader achterna ging. Ik ben nog ettelijke jaren te Antwerpen gebleven.

Maar ik miste grootvader Kranen heel erg. Hij was een vroom man en een goed vriend. Van tijd tot tijd zond hij me in het geheim bericht uit Keulen. Het ging hem en zijn gezin goed en ze gunden hun veel meer vrijheid dan te Antwerpen, om God te dienen zooals het hart het hun insprak. Ons maakten ze het te Antwerpen hoe langer hoe moeielijker. Verdachtmakingen, veroordeelingen, boeten, ze waren aan de orde van den dag. Toch kostte het me moeite onze stad vaarwel te zeggen. Er zijn banden, die bloeden, als je ze scheurt. Was mijn vrouwke niet gestorven, ik geloof niet, dat ik me had kunnen losmaken. Jouw moeder, Joost, is mijn tweede vrouw, zooals ik jullie weleens verteld heb. Na den dood van mijn eerste had ik geen moed meer. Zij stierf in den bloei van het leven, omdat ze niet opgewassen was tegen al de hardheden en plagerijen, die ze ons aandeden. Ik pakte bijeen wat ik bezat en trok ook naar Keulen. Daar vond ik Kranen weer. Die was nog altijd dezelfde gulhartige vriend van vroeger. Hij hielp me over de eerste moeilijkheden van den vreemde en ook over mijn verdriet heen.

De meisjes, die ik als kinderen had gekend, waren opgeschoten tot frissche bloeiende jongedochters. Ze gingen van me houden en ik ben, toen de rouwtijd voorbij was, met Sara getrouwd. En ik heb er tot op den dag van vandaag geen uur spijt van gehad.

Grootvader had al vooruit gedacht. Hij installeerde ons ‘Zur Fyole’, een schoon huis, waarin hij wat geld gestoken had.

We hebben er gelukkige dagen gekend, dagen van liefde en geluk. Clemenske en jij zijn er geboren. De zaken gingen goed, vooral ook, omdat moeder er zich zoo geheel voor interesseerde. Ik was toen hoedenstoffeerder en moeder dreef een zijhandel. We hielden wel niet van de Duitchers, tusschen wie we woonden, te gehecht aan onze Antwerpsche taal en zeden, maar we bedienden hen goed en ze waardeerden onze degelijkheid en Vlaamsche gulhartigheid.

Maar te Keulen bleven de godsdiensttwisten ook al niet uit. De menschen kunnen elkaar nog het minst met rust laten op het gebied, waar men toch het allereerst vrede zou verwachten. Want vrede is het kind van de liefde en de liefde is het eerste gebod van den christelijken godsdienst. Wij, doopsgezinden, moesten het alweer ontgelden. Nadat ik opnieuw tot een boete veroordeeld was, begreep ik, dat het zaak was, ons niet langer bloot te stellen.

Ik sprak er over met moeder en vertelde haar wat ik vernomen had van een paar broeders, die uit Holland over geweest waren om hun zaken te regelen. Ze hadden me geheel gewonnen voor dat land. Daar heerschte de echte vrijheid. Iedereen bemoeide er zich met zijn eigen zaken en liet een ander denken en gelooven wat hij wilde, wanneer hij er maar niemand lastig mee viel.

Ik behoefde moeder niets te vragen. Ze raadde wat ik wenschte.

We besloten het daar eens te gaan probeeren. Het is een reis geweest, die ons heeft geheugd. Jij zult er je wel niet veel van herinneren. Je was nog te jong.

'Ik weet nog heel goed, dat we te Amsterdam aankwamen', onderbrak Joost, die met van belangstelling schitterende oogen geluisterd had.

'De vrienden hadden me niet bedrogen', zei Vondel, 'Amsterdam is ons geluk geweest. Toch trekt mijn hart soms naar Keulen en naar Antwerpen ook, Antwerpen, waar ik geboren ben, Keulen, waar ik goede dagen gekend heb. Ik zou ons viooltje nog weleens willen weerzien.'

Vondel was aangedaan door zijn herinneringen en als gaf hij antwoord op een vraag, zei hij moeielijk: 'Voor mij is dat niet meer weggelegd. Wel zal ik spoedig op reis gaan, maar dan is het de groote reis, waarvan niemand terugkeert.'

Vader sloot de oogen en Joost sloop de kamer uit om aan zijn ontroering buiten vaders aanwezigheid de vrije uiting te laten.

* * *

De krachten van den zieken man namen langzaam af.

Zijn gestel verzette zich nog wel tegen de koorts, maar het kreeg de overhand niet.

Het spreken begon hem hoe langer hoe meer moeite te kosten.

Joost bemerkte het. Hij dwong zich, zijn vragen te weerhouden.

En toch had hij nog zoo veel op het hart.

Eens zat hij weer stil toe te zien, toen vader zich plotseling beter scheen te gevoelen. De kleur kwam terug op zijn gelaat en hij slaagde in zijn poging overeind te komen.

Joost haastte zich hem een steun in den rug te schuiven en deed verheugd alsof hij een teeken van beterschap zag.

‘Amsterdam is ons geluk geweest’, zei de zieke en profetisch voegde hij er aan toe: ‘de naam Vondel zal eeuwig in de geschiedenis van de stad voortleven.’

Toen sloot hij de oogen voor goed.

Moeder en de andere kinderen, die door Joost geroepen werden, kwamen te laat voor zijn laatsten snik.

Ze vonden Joost neerzitten bij het hoofdeinde van de stervenssponde, starend in een verte, die zij niet zagen.

* * *

Zij voerden hem mee met zachten dwang. Toen hij hun tranen zag, werd hij zich de werkelijkheid bewust.

Hij hoorde in zich de woorden, die hij later in schoonen versvorm zou binden:

Tusschen bloed en bloedverwant
Is een band
Van natuur, niet licht te breken.
Van een boom scheurt nimmer tak
Zonder krak
Zonder zucht- en jammerteeken.
Tusschen vader en zijn kint,
Dat hij mint,
Is de taaiste band van magen.

Schijnwerpers op de vrouw[1] door Max Kijzer.

Taal is levensverschijnsel. Zij is op even natuurlijke wijze met den mensch verbonden als schors met den boom. Taal is uitingsdrang. Primair vormde zich de spreektaal. De spontane uitdrukking door gebaren bewijst het physieke element van de taal. Het gebaar (de gebarentaal) van den acteur of den kanselredenaar is een surplus op de spreektaal en is voortgekomen uit grooter geestesraffinement. Hoezeer ook deze gebarentaal onmiddellijk optredend levensverschijnsel is wordt duidelijk, wanneer wij ons nog eens herinneren dat ook de eerste horden der menschen zich door gebaren trachtten verstaanbaar te maken Bij ontwikkelder kaak- tong- en tandenvorming ontstond betere articulatie. De drang tot uiting is in eersten aanleg een physiologisch verschijnsel. Naarmate het individu zich physisch ontwikkelde werd ook het geestelijk bewustzijn grooter. Een fijner en gedifferentieerder lichaam, meer ontwikkelde organen veroorzaken eveneens een belangrijkere physiologische functie. Een betere physiologische functie wijst op haar beurt weer op grootere psychische volmaaktheid.

Zoo verliep globaal-historisch gezien de ontwikkelingsgang van den mensch. De menschelijke geest uit zich, bestendigt zich in tijd en ruimte door het woord. De spreektaal is de primaire en directe uiting van den menschelijken geest. Aan de spreektaal bemerkt men reeds iets van den aard, het karakter, den stijl van den mensch. De taal van den eenen spreker onderscheidt zich van die van den anderen door tempo, articulatie, zuiverheid van uitdrukking, dialect, klankverschil, kleur enz. Kortom, het verschil in temperament, in gemoed en geest is reeds in de spreektaal duidelijk te bemerken. Het gebaar komt hier te hulp om ons nog duidelijker

1) Jeanne Reyneke v. Stuwe. ‘De Seizoenen der Ziel’. - Utrecht 1937. A.W. Bruna & Zn.

aan te toonen welk karakter de spreker heeft. Uit de spontane spreektaal ontstond de bedachtzamere en daardoor de meer geperfectionneerde schrijftaal. De gemiddelde schrijftaal van den onbewogen briefschrijver b.v. komt in hoofdzaken op hetzelfde neer. Het wijst op de onbelangrijkheid en de uniformiteit van het karakter van den gemiddelden mensch. Zooals de handschriften van den gemiddelden onderwijzer frappant veel op elkaar lijken. Jarenlange routine heeft elk spoor van persoonlijk karakter uit deze handschriften weggevaagd. Middelmatigheid en onpersoonlijkheid beheerschen den doorsnee-mensch. Daarom lijken brieven, handelsbrieven, reisbeschrijvingen van leeken zoo frappant veel op elkaar. Er wordt in deze geschriften gebruik gemaakt van het woord als algemeen letterteeken om zoo goed mogelijk de meest voorkomende bedoelingen, belangen en wenschen weer te geven. Het dagboek van den leek is het beste bewijs van de gelijkenis van het gemiddelde menschkarakter. Het is karakterloos. Het woord is er algemeen, imitatie, overlevering, dus gemeenplaats. Het is kleurloos, zooals de gemiddelde mensch, de burgerman kleurloos is. Zijn taal is vaal evenals zijn tienjarige winterjas die hij vanwege de zuinigheid nog op gewone werkdagen blijft dragen.

Iemand met een persoonlijk karakter is nog geen kunstenaar. Maar een kunstenaar heeft altijd op een of andere wijze een persoonlijken aard. Zonder opzet onderscheidt hij zich van de menigte. Dit karakter dat van de doorsnee afwijkt als de laatste heerennouveauté van de burgermanswinterjas, openbaart zich in het woord dat hij spreekt, in de daad die hij doet, in zijn gevoel dat hij door de taal weergeeft. De doorsnee-mensch schrijft. De kunstenaar styleert. De stijl is het uiterlijke kenmerk van het innerlijk kunstgehalte. Het literaire geschrift onderscheidt zich van de gewone kroniek naast een belangrijkeren inhoud onmiddellijk door de woordrangschikking, het rhythme der volzinnen, de kleur, de schaduw- en lichtpartijen van het proza. Een uiting van literaire kunst, die de laatste decennia zeer in de mode is gekomen, is het uitgewerkte verhaal, soms met tendenz, altijd met een zekere ontknooping: de roman.

De literaire kunst van Jeanne Reyneke van Stuwe kenmerkt zich door een vlotte taalbehandeling, een onopvallenden stijl. Haar taaldaden dringen zich niet op, zijn niet inpalmend of bedwelmend, maar vormen te zamen de vlotte stroom van haar proza. Haar

taal is de directe en onopgesmukte veruitwendiging van haar spontane gevoelens. Het is de eenvoud die haar boek zoo belangrijk maakt. Diezelfde eenvoud wischt de scheiding tusschen menschelijkheid en kunstenaarschap bij haar uit en eveneens die tusschen de inhoud van haar sentiment en de vorm waarmede zij dit sentiment met haar taal verbeeldt. Na een moeilijk en strijdbaar leven heeft haar volkomen onbewust de eenvoud rijk gemaakt. Haar menschzijn sluit zich voor haar kunstenaarschap niet meer af. De schrijfster vermenschelijkt zich om zoo te zeggen elken dag, de gevoelige mensch van elken dag schrijft zich in haar roman uit. Tusschen den mensch en de schrijfster is de scheidingslijn opgeheven. Haar fijnste subjectiviteit raakt juist de objectiviteit, omdat zij wanneer zij autobiografisch is, toch en juist dan algemeen vrouwelijk werkzaam is. Men kan haar blijven miskennen. Men kan *De Seizoenen der Ziel* met dédain voorbij gaan, maar dat neemt niet weg dat zij de Vicki Baum is van de Nederlandsche romanliteratuur. Wat zij van deze vaardige schrijfster zegt is op haar zelf van toepassing. Haar gecompliceerd karakter, waarin ik vele, allen vrouwelijke, accenten herken, vertolkt zich doorgaans bijna simpel en altijd direct en gevoelig reageerend op al het omringende. In haar Studies, die nu eindelijk eens verzameld moeten worden, in haar objectiveering van de bijzondere vrouwkwaliteiten van Mme de Staël ontvouwt zij de belangrijkste waarden van eigen gemoed en wereldvoorstelling. Het Mann-Weib probleem heeft haar leven lang haar bijzondere belangstelling gehad. De vrouw als moeder, minnares en levenskameraad. De man als heerscher, minnaar, maatschappelijk bevoorrechte, verleider en heilig vrouwenideaal.

Men mag, en vooral in de dagbladpers nog zooveel kwaad van ons vertellen, van mijn vrienden Jeanne en Willem Kloos en van mij, het feit is en blijft dat wij niet blind zijn voor elkanders literaire tekortkomingen en gelukkig ook niet voor de kwaliteiten. In dit rijpe boek, waardoorheen juichend en opwindend toch het geluk gaat van een jonge lente, voelbaar zelfs in de meest melancholische zielestemming, is soms een te veel aan detail, een te veel aan zakelijke opsomming. De opsomming van de medische inventaris schaadt de dynamische kracht van dit hoofdstuk. De natuurlijke stijl zou praegnanter en sierlijker kunnen zijn, beeldender en fantastischer, zonder dat hij iets van deze natuurlijkheid behoeft te missen. Haar stijl is meer gevoelig dan fijngevoelig-aesthetisch.

De rake psychologische hoofdstukken zijn in hun statische gedragenheid, trots het belangwekkende levensinzicht dat zij openbaren, af en toe te lang gerekt. Maar in het algemeen heeft Jeanne Reyneke van Stuwe met *De Seizoenen der Ziel* een roman geschreven voor de jonge vrouw of het volgroeide meisje, die uitmunt door karakterologisch inzicht en waar zij de vrouwelijke instincten zoo scherp belicht dat men kan spreken van *Schijnwerpers op de Vrouw.* Zoo is haar belichting. Evenals op het tooneel naar alle kanten gericht. Maar zij gaat verder. Ook vivisectorisch gaat zij te werk. Wie dezen roman van Jeanne Reyneke van Stuwe goed bestudeert, krijgt inzicht op den aard, de kwaliteiten en gebreken van haar gezamenlijk oeuvre en op haar persoonlijk karakter.

Deze roman, verreweg de beste die zij de laatste jaren heeft geschreven, is de roman van een jonge krachtige rijpe vrouw over de groeiende vrouw. In Ankie leven vier verschillende karaktergesteldheden en deze worden op zeer origineele wijze in dit boek door verschillende vrouwen voorgesteld om tenslotte als een onverwachte ontknooping in Ankie wederom te culmineeren. De gecompliceerdheid van Jeanne Reyneke van Stuwe's eigen karakter heeft zich in deze verschillende figuren geobjectiveerd. De schrijfster schreef haar mensch-zijn uit. Daarom werd dit boek tenslotte zoo natuurlijk en instructief: omdat de schrijfster niets behoefde te verzinnen. Zij had slechts te doen. Zij schreef haar nog zoo jong en bloeiend verlangen voor ons in volstrekte waarheid uit en eveneens hoe haar bewogen gemoed meeleefde met de teleurstellingen en vernederingen van haar veelvoudige vriendin. Wij ontmoeten in dit boek de mannelijke kennis, naïeveteit, den eeuwigen don Juan en den vereenzaamden dooler. Maar voor al het andere is het boek *De Seizoenen der Ziel* een roman van een vitale midden in het leven staande vrouw, voor jonge vrouwen. Het nuchtere verstand kan dit boek niet waardeeren. Maar de jonge vrouw die in de eenzaamheid zoekt naar een eenig geluk en het niet vindt, de jonge vrouw die de troostende vriendin wil zijn waar haar hart reeds gegeven heeft, en de rijpere vrouw wier leven haar teleurgesteld heeft in het mooiste wat God den mensch heeft gegeven, in de liefde, zal in dit boek wellicht iets ontmoeten van haar groote leed en haar kleine vreugde. Een goed boek kan een troost zijn. *De Seizoenen der Ziel* is een boek van Liefde.

Grieksche boeren, priesters en briganten herinneringen door Maurits Wagenvoort

Niet ver van Smyrna bezat de heer Van Heerden, Nederlander naar de wet, doch sinds vele geslachten Klein-Aziaat van geboorte, een zeer uitgestrekt landgoed met een daartoe behoorende talrijke bevolking, welke in hem hun ambachtsheer moest erkennen, en over wie hij gezag en recht voerde. In zijn maagschap vermengd met Levantijnen van allerlei nationalen oorsprong, in hoofdzaak toch Grieksch, was hij een aangenaam man van middelbaren leeftijd, die gemakkelijk verschillende talen sprak. Alleen geen Hollandsch. Dit was echter niet zijn schuld want de Nederlandsche regeering had nooit eenige belangstelling getoond voor het onderhoud harer taal in deze zeer belangrijke en oude Nederlandsche kolonie, welke in Smyrna, ook bij de Turksche autoriteiten, zeer was gezien. Hoewel de heer Van Heerden een groot huis van Hollandschen bouw bezat in, zooals de Turken het scholden ‘Dsjaoer-Ismir’ - ‘Heidensch Smyrna’ - of ook wel het ‘Smyrna der Christenhonden’ - woonde en leefde hij toch het grootste deel van het jaar op zijn ‘tsjiflik’, temidden zijner onderhoorigen, het oude landgoed, erfdeel zijner vaderen. Deze opgezetenen waren grootendeels Klein-Aziatische Grieken en over de weinige Islamieten, die er op woonden, had hij geen rechterlijk zeggen, doch daarentegen een veel grooter moreel gezag. Zijn ‘tsjiflik’, landgoed, was misschien zoo groot als een onzer provinciën, doch bezat betrekkelijk weinig cultuurwaarde. Wijl het voor een belangrijk deel bestond uit een rotsachtige

wildernis. In het begin der negentiende eeuw was de Mohammedaansche bevolking uit dit deel van Klein-Azië zoo goed als geheel verdwenen, en de Ottomaansche wetgeving, welke voorheen bepaalde, dat 'Ongeloovigen' in de landen van den 'Grooten Heer' geen grondgebied konden bezitten, was langzamerhand een doode letter geworden. Zoo vond men slechts in enkele kleine gehuchten aan den voet van het naburig gebergte een zoogenaamd 'Turksche' bevolking, welke echter van gelijken aard en taal was als die der overige opgezetenen. In dit gedeelte van Klein-Azië, omgeving van de oude handelsstad Smyrna, plaatsvervangster van de nog oudere groote stad Ephese, ons uit de 'Handelingen der apostelen' bekend, was de Christenbevolking zeer talrijk, waarom een der dorpen onder gezag van den heer Van Heerden 'Dsjaoer-kieu' werd genoemd: 'het dorp der ongeloovigen'. Wijl de bevolking enkel uit christenen bestond.

Niet ver van deze plaats bezat de landeigenaar zijn woning. Het was een groot gebouw van twee verdiepingen, een wijde poort in het midden: gedeeltelijk landhuis, gedeeltelijk boerderij, gedeeltelijk slot, plomp en leelijk, zonder eenige versiering, in de muren gescheurd door de herhaalde aardbevingen. Van binnen was het daarmee in overeenstemming: weelde was er niet, gemak weinig, maar de groote zaal, welke den landheer tot woonvertrek diende, bezat haar gezellige hoekjes. Onder de bevolking, de Mohammedaansche nog meer dan de Grieksche, om zijn onpartijdigheid in strijdvragen, was hij zeer populair.

Dit kwam wijl hij van vriendelijken, gastvrijen, behulpzamen aard was, 'groot jager voor het aangezicht des Heeren', zoodat hij geregeld met de menschen onder zijn gezag in aanraking kwam, met hen geboren en getogen was, zoodat hij hun taal sprak in al haar zangerigheid, ieder hem kende bij naam, toenaam en groote ervaring, kende ook om zijn goedhartigheid en rechtvaardigheid. Bovendien bezat hij een gelukkige neiging om te medicineeren en wondheelen. Zonder ooit de edele faculteit beoefend te hebben, anders dan die der practijk, deelde hij links en rechts aan de bevolking, deze zonder eenige andere geneeskundige hulp dan die van de 'oude wijven' en 'wonderdokters', zijn poeders en drankjes uit, sneed, waar het noodig was, en kerfde met losse en tevens vaste hand. Zijn zieken en gewonden voeren

er niet slechter bij dan onder de handen van een volleerden arts. Althans dien indruk gaven zij mij. Zoo had hij, wanneer hij ter jacht ging, ook steeds eenige gangbare medicijnen bij zich, of wat verband en lancetten, en zij kwamen hem menigmaal te pas.

Veertig jaar geleden! Veel is er in die jaren in het Turksche rijk veranderd en gebeurd, maar het is allerminst ten goede gekomen aan de Hollandsche kolonie te Smyrna, wier oude instellingen meerendeels zijn verwoest. In dien tijd heerschten er, ook in dit gedeelte van Klein-Azië, nog haast middeleeuwsche toestanden. Het land werd onveilig gemaakt door Grieksche struikroovers, van wie de heer Van Heerden-zelf in zijn jeugd eens de gevangene was geweest. Zeeroof was aan de kusten nog niet geheel uitgeroeid, althans voor zooveel het de veel beoefende kleine zeilvaart betrof. De naburige eilanden, onder Grieksch bestuur, boden den zeeschuimers goede schuil, en ofschoon die niet sterk genoeg waren om groote zeestoomers lastig te vallen, menigmaal hoorden men van berooving en uitmoording van kleine kustvaarders, welke zelf den naam droegen van ‘brigantijnen’. Ook op het platteland was de veiligheid nul: rijke menschen werden soms opgelicht en slechts tegen losgeld vrij gelaten, en armen op hun weg beroofd. Zoo ging niemand buiten zijn woning dan zwaar van wapens en licht van geld voorzien. Dat de heer Van Heerden zich zoo vrij en ongehinderd over zijn bezittingen kon bewegen, dankte hij aan zijn populariteit, en ook omdat het ieder bekend was, dat hij zijn man stond, en zijn drie of vier man ook.

Hij had de vriendelijkheid mij voor eenigen tijd gastvrijheid te bewijzen en ik ging dan menigmaal met hem op het pad, doch nooit zonder te zijn gewapend met een jachtgeweer, hoewel ik daarmee allerminst handig omging. Wat al zonderlinge typen kwamen wij op onze tochten tegen: boeren en boerinnen, Grieken en Turken en zigeuners, herders en landloopers, pasja's en ‘effendi’'s, tooverkollen en Grieksche schoonheden. Daar was er niet een of de heer Van Heerden sprak hem of haar aan, of werd aangesproken. Zoo vernam hij wat er wijd en zijd in den omtrek gebeurd was. Op een morgen dus kwam op het landgoed zelf het bericht, dat in een naburige Grieksche kerk den afgeloopen nacht was ingebroken. Meer was er niet noodig om den

landheer te doen besluiten er met het geweer op schouder, jachtmes en pistool in den gordel op uit te gaan. Voor de eerste maal zijn gast, zou ik hem vergezellen. Wij gingen eerst af op dorp en kerk, waarin de inbraak was gepleegd: de ‘papades’ - priesters - en bewoners staken de hoofden bijeen, maar wisten niet hoe of wat. Immers van politie was op het land nauwelijks sprake. De landheer was de eenige met politionneel gezag bekleed.

Wie was de dief? Waar was de dief? Niemand had eenig vermoeden, behalve dat men eenige dagen tevoren in den omtrek een verdachten kerel had gezien, die het beroep van rondtrekkend kwakzalver vervulde. Hij werd ‘heer Klaasje’ genoemd - ‘kyr Nikolaky’ - als ik mij wel herinner. Maar onder de dorpelingen waren er die zeiden, dat ‘kyr Nikolaky’, ofschoon dan ongunstig bekend, onmogelijk de dief kon zijn en het waarschijnlijk de mannen van den ‘Zwarten Jan’ waren, die den slag hadden geslagen. Hoe dit zij: eenige dorpsdapperen - ‘palikari's’ - boden zich aan den heer Van Heerden en mij te vergezellen ter opsporing van dief of dieven, en wij gingen dus weldra op zoek in de omgeving.

Nergens echter een spoor, nergens een nadere inlichting. Zoo werd het dan reeds middag en namiddag - in een herdershut hielden wij ons op om met wat brood en kaas en een dronk landwijn ons middagmaal te doen - en de zon neigde reeds ter kim, toen wij in een streek kwamen, waar onze ‘palikaren’ ons de verzekering gaven, dat dief of dieven zich er onmogelijk konden ophouden.

‘Waarom niet?’

Zij weifelden er voor uit te komen - de landheer drong er voortgaande op aan - zij werden onrustig, eindelijk kwam er één voor uit, dat het in de buurt spookte. Dus daarom. Er was daar een bron, waarbij zich een geest ophield: de dief zou zeker, evenmin als zij-zelf, zich gaarne in de nabijheid ophouden. Ontzettende verhalen deden omtrent het spook de ronde. Natuurlijk stoorde de heer Van Heerden zich niet aan deze kinderlijke vertellingen, doch zette in den beginnenden schemer zijn weg voort, terwijl de onrust der dapperen gaandeweg grooter werd. Niets meer was noodig dan dat een hunner riep: ‘het spook’! - ‘het spook’! of zij zetten het allen op een loopje, zoo snel zij konden.

Inderdaad, boven en in het struikgewas, vlak bij ons, bewoog iets verdachts. Met het bevel: ‘sta’! drong mijn geleider door het kreupelhout heen, door mij gevolgd, en op een open plek, waar de bron onder een over hangende rots ontsprong, stonden wij in eens voor een ongunstig uitzienden landlooper met een gedeukten hoed op en een zak daarover heen, dien de heer Van Heerden begroette met de woorden: ‘Ah zoo, Nikolaky’?!

De kerel was ongewapend, althans zoo scheen het, en sidderde van hoofd tot voeten. Hij zag er verwaarloosd uit, verdierlijkt zelfs, doch gaf op de vragen van den heer Van Heerden stellige antwoorden, welke althans de waarschijnlijkheid bezaten, dat niet hij aan de inbraak van dien nacht schuldig was. Dat hij ziekelijk was kon men aan hem zien. Hij had, zei hij, juist deze plek uitgezocht om te overnachten en niet te worden gestoord. Aan het spook scheen hij niet te gelooven. Mijn gastheer verzocht mij voor enkele oogenblikken een wakend oog op hem te houden en doorzocht in den laatsten schemer van den dag de omgeving. Niets. Terug komend stelde hij den landlooper nog eenige vragen en toen, hem met zijn karwatsje een tik gevende op zijn zitvleesch, zei hij: ‘marsch! En wanneer je aan je vrijheid hecht, laat je dan niet meer in deze omgeving zien!’

‘Kyr Nikolaky’ liet het zich geen tweemaal zeggen, maar de zak opnemende, die de heer Van Heerden vooraf had onderzocht, was hij in een oogenblik verdwenen.

‘Hij is niet zoo gek als hij er uit ziet,’ zei mijn geleider, terwijl hij met een fluitje onze vluchtelingen terug riep. ‘Heeft U gezien hoe hij zich geheel als “het spook” had toegetakeld’? Inderdaad, toen wij hem ontdekten had hij niet enkel dien zak over het hoofd getrokken, maar tevens op de manier der wildstroopers in dit land aan zijn schouders wat tamarinde-takken gebonden, met blanke bloesems en al, zoodat onze dapperen reeds daardoor, gegeven ook hun vrees, in den zwakken lichtschijn van den stervenden dag hadden kunnen denken met ‘het spook van de bron’ te doen te hebben.

De vluchtelingen hadden uit de verte op hun wijze het gefluit van den heer Van Heerden beantwoord. Bevende kwamen zij terug en slechts een dronk uit de veldflesch van mijn gastheer schonk hun eenigen moed.

‘Eigenlijk moesten wij op dit uur niet hier zijn’, zei een hunner, Andoni, een jonge reus. ‘Het spookt hier, de “oude wijven” van het dorp hebben het mij herhaaldelijk gezegd, en het was onvoorzichtig van ons, dat wij er niet aan hebben gedacht’.

‘Maar ik ben hier niet vandaan gegaan’, merkte de heer Van Heerden op, ‘en ik heb geen spook gezien. Wat heeft jelui bezeten om zoo op eens op de vlucht te slaan’?

Zij vertelden toen, dat er niets meer noodig was, volgens het verhaal hunner priesters, dan het spook in de oogen te zien om vóór het volgende Kerstfeest te sterven. Dit was genoeg geweest om, toen zij inderdaad iets verdachts zagen bewegen, het hazenpad te kiezen. In den beginnenden maneschijn begaven wij ons huiswaarts en er werd niet meer over ‘Het Spook’ gesproken.

Eenige dagen later, aan den vooravond van den naamdag van Sint-Joris, den beschermheilige der herders en van de kerk van het naburige Dsjaoer-kieu, kwam Andoni aan de woning van den heer Van Heerden terug. Hij deelde mede, dat de bisschop van Smyrna het dorp zou bezoeken en toegestemd had bij het feest van den Heilige vóor te gaan, wat aanleiding zou geven tot eenige grootere feestelijkheid.

De herders in den omtrek hadden reeds drie lammeren gezonden en die zouden ter eere van de gasten aan het spit gebraden worden naar de manier der bergbewoners: de heer Van Heerden mocht dus met zijn gast niet aan het feest ontbreken. Dit vernemende beschreef mijn gastheer mij de heerlijkheid van aldus gebraden lammeren, dat het water mij bijna in den mond kwam. Een lam van vier of vijf maanden, aan het spit gebraden, is nooit te versmaden, doch wanneer het in Klein-Azië geschiedt ‘op de manier der bergbewoners’, of ‘op de manier der briganten’, zei mij de heer Van Heerden, is het zeer zeker de moeite waard, niet enkel om er een wandeling voor te maken, maar om zich de mouwen op te stroopen en zich met de vingers bij te bedienen om er aan mee te kluiven, zooals de landbevolking ook dezer streken deed, als er wat te kluiven viel.

Groenten zijn er in dit land weinig, men eet dus het gebraden lam tezamen met wat wilde hop of met een kruidsoort, welke men ‘pier grouva’ noemt, beiden in water gekookt. Het zijn ‘de bittere kruiden’ van het Paaschlam der Joden en hun lichte

bitterheid verhoogt den smaak van het gebraden vleesch. Andoni had zich voor het maal de medewerking verzekerd van een herder in den omtrek, want ook hij kende de waarheid van het Fransche gezegd: ‘L'on devient cuisinier, mais on nait rotisseur’. De heer Van Heerden beloofde hem dus, ook in mijn naam, dat wij op het vastgestelde uur niet zouden ontbreken, en gaf hem eenige flesschen wijn mee. Wat de ‘mastic’ betreft: daarvoor zouden zeker de aanwezige priesters zorgen, die dezen sterken drank stoken en drinken, dit laatste nog meer dan de Grieksche landlieden, en er dus verstand van hebben. Overigens werd er over ons avontuur van eenige dagen geleden niet meer gerept: het onderwerp was Andoni klaarblijkelijk niet aangenaam, te minder wijl het zijn eer als dorps-‘palikaar’ te na kwam. Hij ging heen, na ons nogmaals te hebben aanbevolen niet te laat te komen, en toen hij was vertrokken zei mijn gastheer: ‘dit is een prachtige gelegenheid voor U om het leven onzer boerenbevolking te leeren kennen’.

Toen hij mij den volgenden middag naar Dsjaoer-kieu geleidde vonden wij het dorp in rep en roer. De vrouwen, nog in haar onderrokken en met opgestroopte mouwen, hadden het al bijzonder druk. Elk oogenblik werden de eerste kerkelijke gasten verwacht, die aan den ‘panighir’ van het feest van Sint-Joris zouden komen deelnemen. Daar kwamen zij ook reeds aan: één voor één, twee aan twee, bij tientallen; te voet, te paard, in logge, maar versierde twee-wielige ‘araba’'s. De Dsjaoer-kieuërs raakten het hoofd kwijt van de drukte. De gasten waren echter niet veel-eischend, maar gereed hun gastheeren en gastvrouwen bij te staan in de voorbereiding van het feest. Zij hadden slaapgerij meegebracht: kussens en dekens, proviand tevens, en iedere aankomende begon met zich in stal of kerkportaal een plaatsje gereed te maken voor den komenden nacht.

De woning van onzen gastheer Andoni, een der notabelen van het dorp, maakte op de algemeene feestelijke drukte geen uitzondering. Voor de deur had een herder een lam geslacht en het de huid afgestroopt, zóó dat er later een waterzak van gemaakt kon worden. Daarna had een ander in den grond een gat gegraven, het lam gewikkeld in bladen van de plataanboomen, vervolgens

omgeven door een laag vochtige aarde en het toen op het vuur gelegd, dat al hoog uit het gat oplaaide.

Intusschen begon de zon reeds te dalen, maar de hooge kerkelijke gasten, de bisschop en de zijnen, waren nog niet verschenen, tot een zwerm kinderen, die zich op den grooten weg geposteerd hadden, het dorp kwam binnenstuiven onder het geroep: ‘zij komen’! ‘zij komen’!

De heer Van Heerden en ik, wij stonden in afwachting toe te zien voor het venster van Andoni's pronkvertrek, waar wij de geheele feestelijke beweging op het dorpsplein met zijn kerkje konden gadeslaan. Wijl de voorbereidende werkzaamheden nu afgeloopen waren en men elk oogenblik de voorname gasten kon verwachten, zag men vrouwen en mannen hun huis binnen gaan om dan, na een poosje, ditmaal in pronkgewaad, opnieuw te verschijnen. En waarlijk, daar kwam de bisschop aan, tot groote opluchting van den dorpsgeestelijke, den ‘papas’, wiens zenuwachtig heen en weer loopen pijnlijk om aan te zien was geweest. Een heele karavaan van paardrijders naderde. Het waren niet alleen de bisschop en zijn diakenen, een talrijke stoet bedevaartgangers had zich bij hen aangesloten. Terwijl nu alle dorpelingen toesnelden om iets van des bisschops zegen deelachtig te worden, stelde de heer Van Heerden mij vòòr een bezoek te brengen aan een zijner zieken, jonge vrouw, Theodora genaamd; lijdende aan lichaamszwakte en hartedroefheid.

Het was, in een naburige kleine woning een mooie, nog jonge vrouw, mager en bleek en met koortsachtig-glinsterende oogen. Wij vonden haar op een bed gezeten nieuwsgierig naar de beweging buiten uitstarende door een venstertje. Toen wij binnen traden, nadat zij mij eerst een oogenblik had aangekeken, en de heer Van Heerden had gezegd wie ik was, zeide zij met zacht verwijt: ‘U bent lang weg gebleven’. Na eenige oogenblikken van onderzoek en ondervraging bevond mijn gastheer zijn belangwekkende zieke veel beter, en zei haar dit. Zij trok echter onverschillig de schouders op, als wilde zij zeggen, dat leven of sterven voor haar één waren. Wij bleven nog een poosje praten tot een boodschapper van Andoni kwam meedeelen, dat de maaltijd gereed was en wij werden gewacht, terwijl hij een verlegen blik op de zieke wierp, die hem eveneens op bijzondere wijze aanzag.

‘Wie is die ‘palikaar’ (strijdvaardige bergbewoner, algemeene naam voor sterke jonge mannen) vroeg de heer Van Heerden.

‘De zoon van Janni, onzen buurman’, antwoordde Theodora, weemoedig glimlachende. ‘Toen wij kinderen waren hebben wij samen gespeeld en sedert.... zij voleindigde haar volzin niet om te zeggen wat duidelijk was, dat de jonge man van haar hield, maar hij haar onverschillig was.

Wij vonden den bisschop en zijn volgelingen reeds gezeten in Andoni's pronkvertrek voor welks venster wij de toebereidselen tot het feest hadden gadegeslagen. Ons werden plaatsen aangewezen links en rechts van Zijn Hoogeerwaarde en het gesprek kwam natuurlijk op den pas gepleegden kerkdiefstal en de ontmoeting met ‘Het Spook van de bron’, in de gedaante van den landlooper ‘kyr Nikolaky’.

Maar het onderwerp werd afgebroken door het binnentreden van een stoet mannen en jongens, die in triumph onzen maaltijd kwamen aandragen.

Dit waren allereerst twee volkomen platte koperen borden, veeleêr tafels, waarop elk een gebraden lam lag.

Zij werden op schragen gezet aan den divan, waarop de bisschop en wij en de diakenen waren gezeten, en een menigte kleinere schalen werd er omheen gegroepeerd met de noodige saladen, kruiden, brood enz. Terwijl nu aan ieder een servet werd gegeven, dat de kerkelijke hoogwaardigheidsbekleeders zich onder de lange baarden om den hals bonden, werd nog een glaasje mastiekbrandewijn ingeschonken en geledigd om den eetlust een laatsten striem te geven, waar deze zulk een opwekking noodig had. Een der diakenen sprak een kort gebed uit en nu zette Andoni zijn nog eens extra-gewasschen handen in het smakelijk-riekende gebraad, waarvan hij de stukken onder zijn gasten verdeelde. De heerlijke Samoswijn, waarvan de heer Van Heerden eenige flesschen had laten brengen, deed aan de gezelligheid van het maal, wat de heerlijkheid van het gebraad overliet te doen, maar het gesprek werd eerst toch weer algemeen, toen allen waren verzadigd. Zijn Hoogeerwaarde stond het eerst op om zich de vingers en de lippen te wasschen, want het vet droop allen van handen en mond, immers tot vorken en tafelmessen hadden de bewoners van Dsjaoer-kieu het nog niet gebracht.

Wijl de hoogmis eerst te middernacht zou worden opgedragen en de dorpelingen nog moesten komen om den bisschop, terwijl deze zijn koffie slurpte en een pijp rookte, de hand ter begroeting te komen kussen, stelde de heer Van Heerden mij voor den terugtocht te ondernemen naar zijn op een uur afstands gelegen landgoed.

Den volgenden morgen, acht uur, zond de bisschop mijn gastheer een boodschap met het verzoek dadelijk naar Dsjaoerkieu te komen, want dat door het afsteken van het onmisbare vuurwerk een jongeman dien nacht ernstig was gekwetst.

De heer Van Heerden begaf zich door mij vergezeld dadelijk op weg, voorzien van de heelkundige instrumenten en verbandmiddelen. Wij werden, in het dorp aangekomen, geleid naar de woning van Janni, den vader van den jongen ‘palikaar’, dien wij den vorigen dag bij Theodora hadden zien binnen treden en, ja wel, daar lag hij-zelf op een matras op den vloer, omgeven door een schare raadgevende oude vrouwen, die den belangwekkenden gekwetste beklaagden en zijn koorts verergerden.

De heer Van Heerden liet haar allen heen gaan, tot wij alleen over bleven met de ouders van den gewonde, wiens kwetsuur hij daarop onderzocht. Het betrof een ernstige, doch niet gevaarlijke schotwond in den rechter bovenarm. Mijn gastheer behandelde haar met de zekerheid van een ervaren wondheler, stelde den gekwetsten en diens ouders gerust en begaf zich toen weer naar Andoni's woning om den bisschop zijn groet te brengen. Maar in het voorvertrek stuitten wij op een groep mannen om een vervuild uitziend individu heen, een herder klaarblijkelijk, die moeite deed om zich van zijn zware kaplaarzen te ontdoen, om, naar 's landsgebruik blootsvoets voor den bisschop te verschijnen.

's Lands gebruik of niet, de herder had ongetwijfeld beter gedaan er zich niet aan te storen. Er ontstond oogenblikkelijk een lucht, welke niets met wierook gemeen had. Gelukkig had de heer Van Heerden een flacon eau-de-Cologne bij zich, waarvan hij eenige druppels om ons heen uitgoot. De herder zag dit en, meenende, dat het wijwater kon zijn, maakte dadelijk het teeken des kruizes en knielde neder voor den eersten den besten diaken in zijn nabijheid. Er ontstond eenig gelach en men geleidde den wilden bergbewoner nu voor Zijne Hoogeerwaarde, voor wien hij opnieuw knielde, waarop hij zich op eenigen afstand neder hurkte

op Oostersche wijze. Doch een der omstanders zei hem met een stem, welke fluisterend bedoeld doch door ieder gehoord werd aan het oor: ‘buffel, sta op en met je armen gekruist over je borst’. De herder stond op en, deemoedig antwoordende: ‘ik wist het niet, broertje’, stelde hij zich in de geboden positie.

‘Christen, sprak de bisschop plechtig, hebt gij mij iets mee te deelen’?

‘Ik wil van m'n vrouw af en met een ander gaan trouwen’, gaf hij stuursch ten antwoord.

‘Dat gaat zóó maar niet’, antwoordde de bisschop, ‘daar moeten redenen voor zijn’.

‘En welke redenen wil U nog meer’? vroeg de herder terug. ‘M'n vrouw is sinds lang ziekelijk’ - het bleek diezelfde Theodora te zijn, aan wie wij den vorigen dag een bezoek hadden gebracht - ‘zij woont afzonderlijk en ik slaap in den stal. Buitendien, zij heeft het land aan mij en ik aan haar. Zij heeft van een ander gehouden voor wij trouwden, en ik houd nou van een ander. Daar wil ik mee trouwen en gauw ook, want er is haast bij.’ En terwijl hij met een veel beteekenenden blik naar den bisschop op zijn lederen lijfband klopte, zei hij: ‘ik heb er geld voor over’.

‘En wat zegt je vrouw er van’? vroeg de bisschop.

‘Weet ik vèèl?’ antwoordde de vlegel. ‘Vraag het haar zelf. De eerste meid, waarmee ik wou trouwen heeft zich aan een moerbeiboom opgehangen; deze, die me genomen heeft om de stokslagen van haar vader te ontkomen, heeft geen lust om bij mij te blijven, omdat ze niet met dien ander getrouwd is; die derde, waar ik nu mee verkeer, en die haast heeft, ontvangt mij tenminste met open armen. Ze is wel niet jong en ook niet knap, maar ze houdt van knoflook, en ik ben daar dol op’.

Een algemeen gelach ontstond op deze woorden, maar de bisschop handhaafde den ernst. ‘Heb-jelui kinderen’? vroeg hij.

‘Twee jongetjes’.

‘Wat denk-je daarmee te doen’?

‘Zij mag ze houden.’

‘Dat is niet genoeg, die kinderen moeten wat hebben om van te leven’, antwoordde de bisschop.

‘Ik geef hun twintig schapen’, stelde de herder voor.

‘En aan je vrouw’?

‘Het huis staat op haar naam, zij mag het houden, ik geef er nog twintig schapen op toe. Veertig dus, laat ons zeggen: “vijftig”. Om er van af te wezen’.

De geestelijke herder kon de lucht van den wereldlijken herder, een lucht die niet den geur der heiligheid bezat, niet langer harden. Hij vroeg den heer Van Heerden om diens flacon. De schaapherder verkeerde in de meening, dat zijn verzoek reeds werd toegestaan en hij nu een sprenkeling van wijwater zou ontvangen, zoodat hij op het zien van den flacon wederom knielde. Nu kon niemand meer zijn lachen bedwingen, de divan waarop de bisschop en zijn diakenen zaten, kraakte van hun schudden; de herder begreep, dat men om hem lachte en terwijl de bisschop hem gelastte om buiten te wachten, zei hij knorrig: ‘ik moet zekerheid hebben en gauw ook’.

De bisschop en de diakenen hielden daarop raad en waren het eens, dat het beste zou zijn de scheiding toe te staan, mits de herder het getal schapen bracht van 50 op 10O, tot Z.H.E.W. het beraad ophief door te zeggen, dat men toch eerst de vrouw zelve over het geval diende te hooren. Dadelijk daarop ging hij uit om met Theodora te spreken, doch binnen het half uur was hij terug: zij had zonder moeite in de scheiding bewilligd.

Kort daarop zat de bisschop weer in het midden op zijn divan en werd de audiëntie voort gezet. Nu was het een deputatie van dorpsmoeders, die hem haar beklag kwamen doen. Een vijftal tooverkollen trad binnen, kuste den heiligen man de hand, en nadat deze het teeken had gegeven, dat zij konden spreken, zei een harer:

‘Heilige vader, dat gij duizend jaar moogt leven’!

‘Amin’! antwoordde de vier anderen als koor.

‘Ons dorp’, ging de spreekster voort, ‘ons dorp ziet Uw heiligheid niet dikwijls. Wij zijn arme menschen. Wij hebben “ta kalamas kai ta kakamas” - “ons wel en ons wee” -, aan wien kunnen wij onze “paràponas” - “onze klachten” - richten indien het niet is tot onzen heiligen bisschop? Dat God van ons leven dagen neme om er jaren voor hem van te maken’. En opnieuw antwoordde het koor met een plechtig: ‘amin’!

‘Wat hebt gij mij te zeggen, Christinnen, spreekt’, sprak de heilige man met zijn ernstigste basstem.

Het waren gewone dorpsruzietjes, waarover deze Christinnen kwamen klagen. De een had aan de ander dit, de derde aan haar buurvrouw dat misdaan. Terwijl zij haar klachten te kennen gaven steeg de wederzijdsche boosheid. Zij wierpen elkaar scheldwoorden naar het ongekamde hoofd, dreigden zelfs tot handtastelijkheden over te gaan, maar de tegenwoordigheid van zooveel mannelijke waardigheid, om van mannelijke heiligheid niet eens te gewagen, waardigheid en heiligheid nog verhoogd door lange, grijze baarden en zwarte tabbaards, hield haar in toom. Langzamerhand werden de vijf kalmer. Toen zij volkomen uitgeraasd waren, gaf de bisschop allen, ieder op haar beurt, een uitbrander en zond haar heen.

De dag verstreek intusschen en de heer Van Heerden bracht nog een bezoek aan de lijdende Theodora en haar gewonden jongen vereerder. Maar even voor wij het dorp opnieuw zouden verlaten - de kerkklok begon reeds voor den vesper te luiden - werden wij opgehouden door een groep dorpelingen om een man heen, die op volmaakt natuurlijke wijze hanegekraai nadeed en daarop met luide stem iets verkondigde. Het was de dorpsomroeper, en wijl ik niet verstond wat hij riep, vroeg ik het een der omstanders. Het gold de bekendmaking vanwege den bisschop, dat Zijn Hoogeerwaarde de dorpelingen dien avond nog met een preek zou begunstigen. Gaarne had ik die preek mee willen aanhooren, ofschoon het onderwerp er van niet moeilijk te raden viel, maar onze reeds wachtende maaltijd boezemde den heer Van Heerden méér belang in, en in gestrekten draf reden wij naar het heerenhuis terug.

Spoedig na het bezoek van den bisschop aan Dsjaoer-kieu nam ik voor een reis door Klein-Azië ter bezichtiging van de bouwvallen van Troje en van de kerken der eerste Christenheid, afscheid van mijn gastheer. Toen ik eenige maanden later in Smyrna terug kwam bevond de heer Van Heerden zich opnieuw op zijn landgoed, maar hij hoorde nauwelijks van mijn terugkeer of hij kwam naar de stad om mij te halen: ik moest, ik zou meer zien van zijn romantische boeren, herders, boerinnen, herderinnen. Zoo was ik dan daar opnieuw, toen op een regenachtigen morgen een der huisbedienden kwam zeggen, dat een Grieksche monnik den heer des huizes wenschte te spreken.

‘Geef hem een stuk brood met kaas en wensch hem ‘een goeden weg’, antwoordde de heer Van Heerden.

‘Wij hebben hem al wat te eten gegeven’, was het wederantwoord, ‘maar hij dringt er op aan U te zien’.

Mijn gastheer gaf nu verlof, dat de bezoeker zou boven komen, eenige oogenblikken later trad een jonge man met zwarten baard binnen, gekleed met de zwarte pij der monniken van Sint-Athos, die zeide te zijn gekomen om, in naam der Christelijke Liefde, den heer Van Heerden te bedanken voor al de zorg, die hij besteedde aan de zieken en de gewonden in den omtrek, in 't bijzonder aan Theodora, de gescheiden - hij legde op dit woord een scherpen klemtoon - de gescheiden vrouw van den herder Panajoti. De monnik was klaarblijkelijk ontroerd, terwijl hij dit zei: zijn wangen kleurden zich onder zijn donkeren baard, zijn stem beefde, de heer Van Heerden keek hem scherp aan, ondervroeg hem, en nu kwam het uit, dat de bezoeker Gligori heette en een sinds twee jaar verdwenen postbode van Samos was, van wien men niets had vernomen, zoodat het verhaal ging dat hij verdronken was. Hij en Theodora hielden reeds van elkaar, toen zij nog niet van haar pummelachtigen echtgenoot was gescheiden, maar sedert was Gligori spoorloos verdwenen. Dit was dan wel de voornaamste oorzaak geweest van de ziekte der mooie Theodora, die ik eenige maanden geleden met den heer Van Heerden in haar woning had bezocht.

Omtrent haar gezondheid gerust gesteld, afgelegd nu zijn monnikspij, vertelde Gligori de reden van zijn geheimzinnige verdwijning. Zijn verhaal kwam hierop neer, dat het postscheepje, dat een niet onbelangrijke waarde aan goudgeld bevatte, gepraaid was door een Griekschen brigantijn. De post werd in beslag, de opvarenden werden gevangen genomen en naar een der rotseilanden gevoerd, maar het goudgeld, goed door den postbode in het vaartuig verstopt, niet gevonden. Gligori werd door de roovers geplaatst op een brigantijn van grooter slag en gedwongen de zeeroovers te helpen tot hij kans had gezien, toen deze voor Scio voor anker lagen, over boord te springen en de kust te bereiken. Op zijn aanwijzing werden zij gesnapt en werd het goudgeld terug gevonden en daar was hij dan nu, na veel omzwervens en vele gevaren, weer in het land waar hij zijn ‘agape’ hoopte weer te

zien, de mooie Theodora, die intusschen haar vrijheid herwonnen had.

Inderdaad, de week daarop kwam Andoni, die bij geen feestelijkheid in Dsjaoerij-kieu kon gemist worden, met twee groote waskaarsen: één voor den heer Van Heerden en één voor mij: het was de uitnoodiging ter bruiloft van Gligori, intusschen reeds weer in dienst, nu als gens-d'armes-luitenant op Samos, en Theodora, het behoeft nauwelijks gezegd te worden, geheel hersteld, zou hem daarheen vergezellen. Intusschen was door dit huwelijk van Theodora met den verloren gewaanden, maar teruggekeerden minnaar de kans voor Jorghi, den pretendent, geheel verkeken. Deze had van baloorigheid niets beters weten te doen dan eveneens te verdwijnen: ook van hem wist men niet waar hij was en of hij nog leefde. Men hoorde later dat hij zich had aangesloten bij een rooversbende in den omtrek. Ongelukkig kon er van mijn bijwonen van de bruiloft niets komen: enkele dagen later vertrok ik uit Smyrna.

Het duurde niet weinige jaren êer ik terug kwam, maar het stond geschreven, dat ik van de schoone Theodora en haar twee belangrijke minnaars meer zou hooren. Immers te Smyrna terug kon het niet anders of ik moest opnieuw ter waardschap bij den gastvrijen heer Van Heerden en hoe gaarne liet ik mij daartoe overhalen. Zoo wandelde ik met hem op een schemeravond over zijn landgoed, toen een vervuilde en verdierlijkte herder op hem afkwam en, zijn vette muts afnemende, daaruit een briefje haalde, dat hij den heer Van Heerden reikte. Het was een vuil papiertje, waarop met potlood in nauwelijks bij het licht van een paar lucifers te ontcijferen Grieksche letters te lezen stond: ‘Kapitein Dimitri en zijn mannen laten U groeten. Ik ben de zoon van Barba Janako en kom U morgen bezoeken. Wees niet bevreesd.’

In 't eerst wist de heer Van Heerden niet wie ‘Barba Janako’ was. Eindelijk herinnerde hij zich een ouden wildstrooper van dien naam, door de ouders van mijn gastheer uit medelijden opgenomen en verzorgd, maar sedert jaren reeds dood.

Zeker, de zoon van Barba Janako was struikroover geworden, zooveel was mijn gastheer bekend. Dat hij het onder den naam van ‘kapitein Dimitri’ tot hoofd eener bende had gebracht wist hij niet. Bewust echter, dat hij persoonlijk van den zoon van

Barba Janako niets te vreezen zou hebben, deed hij hem weten, dat hij hem den volgenden avond in zijn tuin zou wachten. Hij sprak met mij af, dat ik bij de ontmoeting niet aanwezig zou zijn, doch mij eenigszins verscholen zou ophouden in de nabijheid.

Wat men in Klein-Azië een tuin noemt heeft meer van een Javaanschen ‘kebon’ dan van een gaard. Tegen het vallen van den avond, in den schemer, terwijl de heer Van Heerden op en neer liep, zag ik een man uit het opgaande hout te voorschijn treden, die zich diep voor hem neer boog en hem de hand kuste. Er ontstond daarop een gesprek, waarvan ik niets vernam, toen de heer Van Heerden mij riep. Ik kwam naderbij en hij zei: ‘ik stel U voor “kaptein Dimitri”, die mijn hulp komt inroepen voor een zijner gewonde vrienden. ‘Kaptein Dimitri’ heeft zich vrijwillig buiten de Wet gesteld, en het is hem bekend, dat ik mijn plicht jegens de samenleving verzaak door na te laten de politie van zijn komst hier kennis te geven. Maar hij heeft zich, wijl het het leven van een medemensch geldt, aan mij toevertrouwd: ik zal hem vrij laten uitgaan en morgen zullen wij tweeën den, gewonde bezoeken, want ik heb “kaptein Dimitri” medegedeeld wie U is en wat U hier doet.’

Ik nam onder dit toespraakje, ‘kaptein Dimitri’, die sterk naar zure melk stonk, op: een man van middelbaren leeftijd, als herder gekleed, mager als een riet maar even lenig, zijn gezicht en naakte borst zwart behaard. Met onderzoekende oogen keek hij mij vrijmoedig aan, en toen de heer Van Heerden met spreken ophield, zei hij: ‘welkom, “tsjelebi” (begunstiger), de vrienden van den “Hollandschen heer” zijn “kaptein Dimitri” en zijn mannen altijd welkom’.

Hij verhaalde nu dat de gewonde juist die arme Jorghi was, die uit baloorigheid over Theodora's huwelijk met Gligori struikroover was geworden. Eenige dagen tevoren hadden zij de Turksche post van Mougla denken te overrompelen, maar de politie van Aïdin was gewaarschuwd, had hen de bergen in gedreven, een der briganten gedood en Jorghi zwaar gewond. Evenwel niet zoo of zijn makkers hadden hem kunnen meenemen. Nu was hij, althans voorloopig, in veiligheid in een der holen van den Karadag, een berg van Smyrna's achtergrond. Dit was echter een vrij groote afstand om een gewonde te gaan verplegen:

de heer Van Heerden overlegde met ‘kaptein Dimitri’ hem dichter bij te brengen, naar een hol in de buurt, waar hij beloofde hem te zullen bezoeken.

Dit was afgesproken, maar het scheen of ‘kaptein Dimitri nog iets op het hart had. ‘Het is nu twaalf jaar’, begon hij weifelend te spreken, ‘dat ik hoofd ben van een troep mannen. Met mijn vroegere makkers kon ik mij geregeld en enkel afgeven met onze politieke vijanden, de Turken. Immers, niet waar? tusschen Turken en Grieken kan en mag geen vrede zijn. Maar die oude makkers zijn de een na den ander gedood. Die ik er voor in de plaats gekregen heb zijn niet te vertrouwen. Ook ontzien zij niemand: Griek, Frank[1)] of Turk. Kaptein Dimitri’ en zijn mannen waren vroeger populair bij de bevolking, van de Hissarlik tot Adana. Nu zijn wij gevreesd en gehaat. De een of anderen dag verwacht ik, dat wij ‘verkccht’ zullen worden door een of anderen herder, molenaar of boer, dien mijn mannen om een kleinigheid zullen hebben mishandeld. ‘Dat vervloekte leven zit me tot hier - en hij wees naar zijn behaarde keel - ik zoek de eerste de beste gelegenheid om de kerels in den steek te laten, en mij te vestigen in Athene, waar ik vrienden heb, en wel zal weten rond te komen.’

Na deze inleiding had de rooverhoofdman den moed om den heer Van Heerden het verzoek te doen, dat hem op het hart lag, namelijk een pak afgedragen kleeren, waarmee hij in Smyrna op de boot zou kunnen gaan, welke hem naar Athene zou brengen. Toen de heer Van Heerden hem dit beloofde en met hem afgesproken had, dat hij een der volgende avonden, op denzelfden tijd en dezelfde plaats, zou terug komen, verdween ‘kaptein Dimitri’ in het kreupelhout.

Dienzelfden nacht werd Jorghi naar het aangewezen hol gebracht en den volgenden dag bezocht de heer Van Heerden hem daar in mijn gezelschap. De arme kerel was er leelijk aan toe: zijn wonde in den arm was verwaarloosd, er was ‘koud vuur’ bij gekomen en wijl mijn gastheer niet de noodige bekwaamheid bezat om een amputatie te verrichten, sprak hij af, dat zijn menschen zouden komen om den gewonde met behulp van wat

1) Sedert de Kruistochten in Turkije benaming voor ‘Westerlingen’.

andere mannen naar het landhuis te brengen, waar een dokter uit Smyrna hem verder behandelen kon. Voor zooveel hij nog te redden was.

Dien avond was de heer Van Heerden weer in zijn tuin en ik in zijn nabijheid, doch ‘kaptein Dimitri’ verscheen niet, wèl den daarop volgenden avond. Met eenige overhaasting en klaarblijkelijk ontroerd drong hij uit het kreupelhout te voorschijn, en 't eerste wat hij sprak was: ‘Ze hebben mij in de gaten, maar mijn spoor verloren.’

‘Wie’? ‘De politie’? vroeg mijn gastheer.

‘Kaptein Dimitri’ glimlachte even op die vraag, welke hem, naar 't scheen, onnoozel voorkwam.

‘M'n kerels’, zei hij. ‘Ik heb hun van morgen gezegd, dat ik eens zou kijken hoe 't met Jorghi gesteld was, en zij hebben er toen op gestaan, dat een hunner, met wien ik pas ruzie had gehad, mij zou vergezellen. Ik heb net gedaan of ik er niets tegen had, maar ben het pad ingeslagen over het veld van den Déré-Bogaz met die overhangende rots, U weet-wel. Aan den afgrond gekomen, zei ik mijn bespieder, dat wij eerst moesten waarnemen of het pad naar het hol, waarheen wij Jorghi gebracht hebben, veilig was.’

‘Waarom laat je 'em niet verrekken’? vroeg de schobbert. ‘Wij hebben genoeg te doen met ons-zelf om ons nog met hem bezig te houden’?

‘Verrek jij dan eerst, hondsvot’, zei ik, en meteen gaf ik hem een stoot, dat hij van de rots viel. Ik ben toen inderhaast hierheen geloopen en hier ben ik. Heeft U het pak kleeren, dat U mij beloofd hebt’?

‘Wat je gedaan hebt is 'n slechte daad temeer, al heeft de Maatschappij er 'n schoelje te minder om’, zei de heer Van Heerden gestreng.

‘O’, antwoordde ‘kaptein Dimitri’, ‘ik had nog een oude rekening met hem te vereffenen’.

‘Vereffen dan in het vervolg je oude rekeningen zonder mij er in te moeien. Hier is het pak kleeren, dat ik je beloofd heb’ - en hij wierp hem de plunje toe, welke hij had meegenomen - en laat je niet meer hier zien. Want ik acht mij niet langer gerechtigd om na te laten je aan de politie over te leveren.’

Terwijl de heer Van Heerden dit zei leek het mij of ik het kreupelhout hoorde kraken en er zich iets donkers in bewoog. Ik had echter geen tijd er mijn gastheer opmerkzaam op te maken. ‘Kaptein Dimitri’ ving den buidel op, boog zich voor den heer Van Heerden om diens hand te grijpen, doch toen hij zich oprichtte viel achter hem een schot: doodelijk in het achterhoofd getroffen viel hij neer.

De heer Van Heerden en ik, wij bogen ons over hem heen om hem op te heffen, zijn lippen bewogen zich nog even, door den schijn van de sinds een half uur opgekomen maan was er nog even licht in zijn oogen, toen blies hij den laatsten adem uit.

Mijn gastheer liet het ontzielde lichaam naar zijn woning brengen en de politie waarschuwen. Nog voor dat deze, nog voor dat de dokter uit Smyrna gekomen was, had ook Jorghi den geest gegeven. Aldus spatte de bende van ‘kaptein Dimitri’ uiteen; de boeren en boerinnen uit Dzjaoer-kieu spraken het ‘kyrie eleison’ over de dooden uit en dankten de ‘Panaghia’ - de Heilige Maagd - dat zij voor eerst van de levenden geen last meer zouden hebben.

Het was den heer Van Heerden niet moeilijk tegenover de Turksche overheid Jorghi's dood in zijn huis en ‘kaptein Dimitri's dood in zijn tuin te verklaren, maar hij nam zich voor in het vervolg voorzichtiger te wezen, wanneer hij in den omtrek de boeren bezocht of ter jacht ging.

Ik was blij, dat hij die voorzichtigheid eerst begon toe te passen na mijn afreis uit zijn gastvrij huis, en uit Smyrna, nu, op z'n Turksch, ‘Ismir’ geheeten.

De weg naar de eenzaamheid door C. Cretier.

> ‘Mein Bruder hält die Einsamkeit für das gröszte aller Erdenübel; acht nicht, vielmehr habe ich mich ihr mit der gröszten Einseitigkeit ergeben.’
>
> Annette v. Droste-Hülshoff.

Er zijn menschen, wier leven van de eerste jeugd af, een weg naar de eenzaamheid schijnt en veelal zijn het de lichamelijk zwakken. Een kind voelt zich buitengesloten van het spel van zijn makkers en zooals het dit verlangend ontvlucht, ontvlucht de latere mensch soms het leven. En als muren van stilte om hem groeien en hij die eenzaamheid te verbreken tracht, is het, als kon hij dit niet meer, wellicht omdat hij haar in zijn diepste wezen, niet verbreken wil.... Als zulk een leven, zien we het leven voor ons van Annette von Droste Hülshoff, de dichteres van het heideland.

Wat weten wij eigenlijk allen van onze eerste jeugd? De jaren gaan over ons heen in een sluimer van slechts half-bewust bestaan en toch zullen die jaren hun invloed oefenen, zullen zij vaak een duidelijk en onuitwischbaar stempel achterlaten. Zoo ook hier. Een zeer zwak kind groeit op in een omgeving, ‘wo schon die laue feuchte Luft den Menschen träumerisch macht’, het land van Westfalen. En zooals Annette's vader ervan houdt, zich in sagen en spookverhalen te verdiepen, zoo groeit ook om het kind een sfeer van geheim.

Ingeboren aard en omgeving schijnen in één richting te leiden voor Annette von Droste, al vormt haar practisch aangelegde moeder ook een zeker tegenwicht. Reeds als zeer jong kind, worden het Annette's heerlijkste uren, wanneer ze naar de ongebruikte uithoeken van het slot kan sluipen, om alleen te zijn tusschen de

schaduwen van het verleden. En de oude volksverhalen, die een bejaarde dienstmaagd vertelt, worden voor haar sterke fantasie tot een werkelijkheid, die later een groot deel van haar werk beheerschen zal. Naast de eenvoudige kinderwereld van spel en opgelegde lessen, bloeit steeds meer een andere wereld open, een wereld van stilte, waarvan geen oudere weet....

Zoo groeit Annette op en wanneer een eerste, ongelukkige liefde voor een groot deel te bepalen schijnt, wat volgt, dan is dit stellig slechts een halve waarheid. Voor den doorsnee mensch beteekent zulk een liefde in het algemeen niet zoo veel, voor wie reeds vroeg de stilte leerde kennen, is het anders.... Een oogenblik heeft het geschenen als lag het leven open, een menschenhand schijnt het te sluiten, voorgoed soms....

Jaren lang heeft men gedacht, dat dit vrouwenhart nimmer beroerd werd door een jeugdliefde, tot een enkele verdwaalde brief nieuw licht op dit leven wierp en voor wie te zien weet, op dit karakter. Want is niet de stilte, die over het geheel viel, een bewijs ervoor, hoe groot de stilte òm haar reeds was? Hier ligt het verbergen van de diepste gevoelens voor de eigen omgeving, dat den mensch kenmerkt, die tusschen menschen geleerd heeft alleen te zijn.

Slechts een enkele vertrouwde zal Annette zich uiten, dan weer zwijgen, als had het geheel toch niet zulk een diepen, blijvenden indruk gemaakt. En wellicht is er geen document, dat zulk een helder licht op dit leven werpt, als juist die ééne brief. Het is een zelfontleding die vreemd aandoet voor een zóó jong meisje.... Eenzaamheid, het woord staart ons aan uit de meest verschillende deelen van het werk van Annette von Droste. Schetst zij het land van Westfalen, dan is het ‘eine lebhafte Einsamkeit’.... Ziet zij, bij een verblijf in het hoogland, de avond over de bergen trekken, dan is niets vergelijkbaar met ‘die Einsamkeit solcher Augenblicke’....

Vroeg reeds, schijnt het leven bepaald voor Annette von Droste. Jaren lang zal zij de eenzaamheid kennen als een gezel. Zij zal vrienden hebben en haar familie is haar lief, doch wie zal zij zich geheel geven? In elk mensch echter leeft het verlangen, zich over te geven en laat zal een onverwachte opstand komen. Voorloopig echter zullen de jaren zich reien in tergende gelijkmatigheid.

Annette zal alleen zijn met als eenige, werkelijke vertrouwde het land van Westfalen, het vlakke land, waarover zich een hooge hemel welft. In een groot deel van haar werk vinden we dit land, in haar 'Heidebilder', haar 'Judenbuche', in haar 'Bilder aus Westfalen' en 'Bei uns zu Lande auf dem Lande' in het bijzonder.

En moeilijk zullen we zuiverder natuurbeschrijving vinden dan hier. Daar is het zien van het kleine leven van kevers en bonte vlinders, van zich reppende bijen en deftige hommels en dan staat daar weer het machtige, zon-overhuiverde land in zijn geheel, het land, dat zij zóó zeer lief heeft.... En tusschen die natuurbeschrijving duiken stemmingsbeelden op van zulk een kalmte en helderheid, dat zij zelfs in onze jachtende dagen nog een oogenblik stil kunnen maken.

'Als jüngst die Nacht dem Sonnenmüden Land
Der Dämmerung leise Boten hat gesandt,
Da lag ich einsam noch in Waldes Moose.
Die dunkle Zweige nickten so vertraut,
Zu meiner Wange flüsterte das Kraut,
Unsichtbar duftete die Heidenrose....'

Zoo kan slechts de stilte beschrijven, wie haar beluisterd heeft in haar zuiverste diepte. Doch niet altijd geeft de natuur ons vrede.... Wanneer de nevels trekken over de landen, vlucht het kind voor der 'Heidemann' en voor den onrustigen mensch kan een wijde hemel tot een somber raadsel worden.... De eenzame mensch leeft diep. Eenzaamheid maakt bewust, leidt tot zelfontleding, die in haar uiterste een vloek kan zijn. De eenzame mensch ziet zichzelf en wie tot zelfbeschouwing komt, is dikwijls dicht bij Godsbeschouwing. En dan is daar de twijfel aan God, die Annette von Droste tot een kwelling wordt. Zoo is 'Das geistliche Jahr' als een gevecht met God, om het geloof in Hem, ook al weten we, dat slechts weinige der verzen 'geïnspireerd' ontstonden.

Zoo leeft en denkt Annette von Droste en steeds dieper wordt de stilte rond den mensch, die alzoo denkt en leeft. Doch plotseling kan het verlangen uitslaan naar het leven der anderen, een verlangen, dat niet gedoofd wordt door den trots, dien het alleenzijn geeft. In Levin Schücking, zoon van een gestorven

vriendin, meer dan vijftien jaar jonger dan zij, zal Annette den man vinden in wiens geest zij eigen geest weerspiegeld ziet: 'Blick in mein Auge, ist es nicht das dein?' Doch de tijd is voorbij. Twee menschen, die elkaar wellicht hadden kunnen vinden, zijn door den tijd elkaar voorbij gegleden. Geen band zal ooit tusschen hen bestaan. Doch wat het verstand weet, loochent vaak ons diepste wezen. Annette leeft op, als verjongd. Zelfs haar kwijnende gezondheid kom tot nieuwen bloei en het verlangen te willen leven dringt zich naar voren. In korten tijd zal een schat van lyriek ontstaan als zij heel haar overige leven niet gaf.

Heeft ooit een verhouding tusschen hen bestaan? In den vulgairen zin stellig niet. Voor een karakter als Annette zou het onmogelijk zijn geweest. Zelfs heeft men erover getwist, of heel haar gevoel voor hem, niet slechts vriendschap was. In enkele brieven echter, breekt een verlangen door, dat nauwelijks twijfel laat. En kan hij geen geliefde zijn, dan wil zij een moeder over hem worden. Levin zal haar zijn 'Mütterchen' noemen. Hoe anders echter klinken haar woorden ons weer tegen, wanneer hij trouwt.... En niet geheel geledigd is de kelk, met Schückings huwelijk.... Kort daarna verschijnt zijn eerste roman, waarin hij den adel van Westfalen schildert en onverbloemd toestanden doet zien, waarvoor, naar algemeene meening, slechts Annette von Droste hem de gegevens verschaft kon hebben.... Wie geen geliefde kon zijn, had een vriend kunnen blijven, de vriend toont zich, voor Annette's gevoel, een verrader.

In bepaald opzicht is voor ons allen het leven een weg naar de eenzaamheid, eenzaamheid, die samen gaat met de stijgende bewustheid van ons mensch-zijn. Voor den doorsnee mensch echter voert die weg niet zoo diep in de stilte.... In het leven van Annette von Droste is het, als moest alles samen werken, om de eenzaamheid te verdiepen.... In weinige maanden is zij jaren ouder geworden en ook haar geest bezit niet meer de kracht van eertijds. Slechts onbeheerschte woorden lezen wij over een en ander. Woorden als van een snikkend kind, dat er niet meer bij denkt, wat het zegt, woorden van een hart, dat nog een oogenblik in verzet komt, voor het de rust vindt, die het einde is van elk werkelijk geleefd menschenleven.

Herfst door Hélène Swarth.

I
Septemberdag.

Over 't hekje, als kinderaangezichtjes,
Blozend buigen roze dahliaas.
Boven 't veld, dat rust van zomerplichtjes,
Drijft de wind een wolk met zoel geblaas.

Over d' ernst van woudzoomdonker lichtjes,
Blauw en donzig, week als pruimewaas,
Werend teeder scherpe zonneschichtjes,
Trilt een sluier morgennevelgaas.

Langs den landweg wuiven blonde grassen.
Duiven drinken uit de regenplassen,
Koeren zoet en wieken óp naar 't blauw.

Berkjes heffen op hun blanke zuilen
Winddoorvlogen loof als vlindertuilen,
Fladdrend óp, of 't naar den hemel wou.

II
Stadstuintje.

De purpren wingerd laat van murwe stelen
De blaadjes vallen, rood als droppels bloed.
Op 't vlekkig muurgrijs, dat hij moest verhelen,
Elk blad, dat neerzeeg, laat een donkre moet.
Op 't klamme gras kastanjeblaadren gelen
En elke struik weet dat hij sterven moet -
Nu wademt phlox uit kelken witfluweelen
Zijn herfstaroom, doordringend droef en zoet.

Bedwelming wil ik drinken uit die geuren,
Als andren wel uit opium of wijn.
Den zonnezomer zal ik niet betreuren,
Die nimmermeer voor mij kan weelde zijn -
Herfst, koel en temper de ál te felle kleuren,
Geef me enkl, een wijle, rust van levenspijn.

III
Herfst in het bosch.

Het laatste loof, dat kroont de grauwe stammen,
Is geel en rood als dreigend booze vlammen.

Wit schimt de zon, die 't wolkengrijs doorgloeit.
Zoel vunst de geur, die vochte lucht doorbroeit,

De stervensgeur van rottend blad en zwammen,
Die als venijn de dompe lucht verklammen.

Als grauwe baarden hangt al woekrend mos
Aan de uitgeputte stammen van het bosch.

En klimopslingers andren eng omprangen
Als, lenig kronklend, gifgezwollen slangen.

En angst bevangt mij voor het struikgewas,
Of elke struik een woudkabouter was.

't Is of mijn kleed omklemmen dwingende armen -
Ik ruk mij los, maar 't bosch kent geen erbarmen.

't Is of een klauw mijn voet gevangen houdt -
Nu wil ik vluchten ver van 't herrefstwoud.

Een bladerregen daalt met zachte zuchten,
Omwolkt, verblindt me - Ik wil, maar kan niet vluchten.

't Is maar een tak, die kronkelt rond mijn voet
En grijpt mijn kleed, alsof ik blijven moet.

- ‘Ontrouwe ziel! toen zomerwind doorsuisde
Ons welig loof, bij ons was 't dat je huisde.

‘Laat je ons alleen nu sterven? Gaf je niet
Ons teeder loof de troost van menig lied?’

- ‘Mij zond op aarde, zwart en vreugdesober,
't Gestrenge lot, een stormnacht, in October.

En héel mijn leven bleef ik als een kind,
Verdwaald, verbannen, dat geen thuis meer vindt.’

Als in een droom omdringen mij de boomen.
O tooverwoud! hoe zal ik u ontkomen?

- ‘Blijf hier! wij spreiden, zijig, geel en rood,
Een bed van blaadren voor je herrefstdood.’

Verzen door Joannes Reddingius

Meinacht

Meinacht, nu de manestralen,
mild als Isis-blinken, dalen,
wil ik door de velden dwalen.

Meinacht, dans van liedekijnen
beeft in 't teeder mane-schijnen,
duisternissen gaan verdwijnen.

Meinacht, door dat zilver-zweven
wordt als maneschijn mijn leven,
stil tot Isis opgeheven.

Berkenbosch

Daar is een schoon verwonderlijk licht
in 't zon-doorschenen berkenbosch,
dat is der wolken avondblos,
het schijnsel langs het zilver glijdt
der stammen, over toppen fijn,
ach, eenmaal dooft die gouden schijn.

Daar klinkt betooverend zoete muziek,
een ruischen teer door de avondlaan,
nu deinend zacht de toppen gaan.
Het is een zingen, dat ontroert,
gelukkig wordt wie 't rhythme fijn
verneemt en ziet den gouden schijn.

Ach, alle droomen van het hart,
van melodie en avondgoud,
de schoonste, die men droomt in 't woud,
gaan stil voorbij, maar in 't teer lied
leeft heug'nis aan die wond'ren fijn
van melodie en gouden schijn.

Vijverbloemen

Nymphaeaas in den vijver,
bloemen, en bladen rond-vlak,
wind woei even en rimpeling
de rust van het water verbrak.

Toen kwam de zomerregen
speelsch overvallen het bosch,
een wereld van toover-muzieken,
veel stemmen schoten los.

Fijne droppen stuiven
tot het vijverkristallijn,
'k zie van der bloemen wonderrood
even maar een schijn.

'k Weet, dat in mijn leven
ik zal zien dat magisch rood
tot ik naar 't ver land zal gaan,
't lichtland van den Dood.

Avonddroom

Toppen in den avondwind,
in het wijde bosch begint
schemer te komen.

Rust om mij heen,
ik ga alleen
in 't land der droomen.

Ik ben als 't lied,
dat henen vliet
door 't naaldbosch-duister.

De nacht komt toch,
maar 'k schouw nu nog
avondzon-luister.

Langs den akker

Het briesje brengt van Zomer
zon-blijde maâr,
hoe zoet om te hooren
als klaproos in 't koren
staat als een droomer
en kent geen gevaar.

De blauwe bloem daar tusschen het koren
maakt mij bij 't schouwen
verwonderlijk stil,
gij korenbloem zijt mijn getrouwe
aan wie ik alles vertellen wil,
ik ben als gij uit licht geboren.

Blond koren gegroet en gij, wilde bloemen,
klaproos, kransbloem, vergeet-mij-niet,
ik wil met de liefste namen u noemen
in een warm-blij zomerlied.

Droomen

O zoet geluk in droomen stil
te denken aan zonnige dagen,
toen 't windeke door de linden woei
en door de geurende hagen,
toen over de heide van schapebel
droomerig-zacht klonk het schallen
en in het bosch het klaat'ren riep
van verborgen watervallen.

Op een rietpluim bij 't meir wiegde een blauwe libel
en hoe heerlijk was het te turen
wijd ver naar weg-deinende horizon
en in de' avond naar de avondzon-vuren.
En zat ik niet vaak bij een vijver stil
waar rijzen de Douglas-dennen
en berken bewogen door winde-wil,
een rhythme, dat Dichters wel kennen?

En oogde ik niet in het bosch naar het West
als bloedrood de zon ging zinken,
een houtduif koerend zat bij het hoog nest,
goudlicht door de stammen kwam blinken?
Stond ik niet vaak bij het klaphek waar
drie boschpaden kwamen samen
en waar ik aan droomgestalten klaar
mocht geven de schoonste namen?

O daarom herdenk ik de heide en 't wijd meir,
al wie verrukking mij brachten,
bosch, vijver, zon en bloemen teer,
de boomen, die gaven mij krachten.
O daarom herdenk ik de gouden bij,
de zilver-blauwe libellen.
Ik wil als een kind gelukkig zijn
om al wat mijn droomen vertellen.

Occarina

Aan Frans Erens

Het zwarte bootje lag op het water,
dat een veld van zilver geleek,
uit de bosschen klonk geklater
van de spreng, de wilde beek.

Van occarina klonken de tonen,
het was een droomerig-zoet geluid
uit het land waar menschen wonen,
waar een menschenhart zich uit.

Het is lang geleden, maar nu ik weder
langs dat glanzende water dwaal,
hoor ik de klanken menschlijk-teeder
van het ontroerende liefdesverhaal.

Beekbergen, zomer 1935.

Ignis

Ik zag het zonlicht weem'len
over het donker takgroen,
dat is de vreugde der heem'len,
riep ik toen,
die stil aandachtig stond te zien naar 't vlieten,
in genieten.

En ‘Ignis’ hoorde ik fluist'ren
een stem in mijns wezens diep
en naar dat woord moest ik luist'ren,
dat mij riep,
zoo waait wanneer het stil is zang van luiten
door den buiten.

Mij is nabij gebleven
dat heil van hemellichtgoud,
een tak door luister omgeven,
stil geschouwd
en 't woord in mij, dat ik heb mogen vangen
in verlangen.

Binnengedachten van Willem Kloos.

MCXXVIII.

'k Bespeur geen enkel teeken van den Dood nog in mijn leden
En allerminst in mijn Gemoed en Ziel, die vredig-boud
Afwachten 't uur dat niets meer zij vermogen. Geenszins oud
Schoon nu niet jong meer, voel ik dat mijn allerverst Verleden,

Als kind, volkomen aansluit bij mijn veel meer wetend Heden,
Dat wel niet wierd voor alles wat ik ondervond hier koud,
Maar ziet glimlachend er op neder, met gelaten lauwt.
Soms voel 'k: ik proef alreede een voorsmaak van den Eeuwgen Vrede

Lijk elk hier krijgt aan 't eind zijn's Aanzijns. 'k Heb gestaeg gebouwd
Voort aan mijn eigen geestlijk Zijn. Maar hoe 's mijn Ik? Berouwd
Nooit iets het heeft zich van wat zei 't of deed. Een diepre Rede,

Dan die de menschen voelen, heeft bestuurd mij. 'k Wierd een ‘Wreede’,
Uitsluitend waar 't noodzaaklijk bleek. En thans nog onverflauwd
Leeft voort mijn goedheid, die staeg heeft gehandeld als een Breede.

MCXXIX.

Solied van binnen en naar buiten blijf ik, maar een steenen
Pop algeheel schaarsch wierd ik. 'k Blijf een Mensch en denk en dicht
Ook heden nog als vroeger, maar meer breed. Mijn eenig Licht
Voor al mijn handlen was 't inwendge Weten, dat beschenen

Mij heeft heel 't moeilijk Leven lang, en dat 'k allengs ontleenen
Hoe langs zoo sterker ging aan 't Eeuwig Eene, Dat nooit zwicht.
Eens zwicht 'k wel zèlf, maar 't is nog niet de Tijd daarvoor. Verricht
Heb 'k vrij wat Dingen hier voor Andren en dus stil vereenen

Zal 'k me eenmaal weetloos weer met alle dingen. Heet 'k een kleene?
Och, laat dat zijn. Want wat zijn de Andren dan? Zonder gewicht
Haast, loop 'k nog als een Rechte op mijn twee kalm-bestuurde beenen

En antwoord vriendlijk elk, die vriendlijk vraagt me iets. Lachen, weenen
Merkbaar als kind reeds deed ik schaars en niemand zwaar beticht
Ooit heb 'k, die dit niet echt verdiende. Dwaasheên heb 'k ontwricht.

MCXXX.

't Is vreemd: het blijkt dat 'k steevger geestlijk, lijflijk dan de Velen,
Die vroeger staêg mij smaadden, ben geboren. 'k Overweeg,
Hoe 'k vredig-willend, zonder wenschen, naar die Lieden neeg,
Maar mijn gezonde Rede liet niet toe mij, mêe te deelen

Hoe 'k wist, dat 'k zelf hier stond. Och, 'k liefde 't nooit om trotsch te spelen
Met hooge vage woorden. Aldiepst-in ik leef, nooit leêg
Maar mijn geladen verst-inne Achterheid gelaten zweeg,
Totdat zij hoorde in zich een nieuw bevindinkje klaar kweelen.

Staeg vragen over alles rijzen, rezen me en vervelen
Heel lang dies deed 'k mij nooit, al was 'k geheel alleen. Ik steeg
Eindlijk naar wat 'k voorzag als knaap reeds vaag. Luid-streng bevelen

Andren ging 'k nooit, daar 'k, diepst-in wijs, van een heel ander deeg
Gebakken dan de meesten ben. En steeds als uit struweelen
Mijn ziel zingt, die geen Sterver langer kwellen wil of streelen.

MCXXXI.

Mijn heele aleerste kindsheid door, met vale wang te zwijgen
Roerloos, lijk men beval me, ik zat. Heel weinig meer ik weet
Ervan, als dat 'k nooit opziend, suffen bleef. Och, snel vergeet
Men veelal de onbelangrijkheên der Jeugd, maar later stijgen

Zij gaan soms weer, wanneer men psychisch éénzijnd, verder tijgen
Bleef moeilijk op den stroeven weg des Zijns. Wat zelf men deed
En dacht eens, rijst geleidlijk weer naar boven, als een breed
En diep gezicht op 't eerst begin des eignen Zijn's. Soms dreigen

Plots kwam de Dood mij toen, maar 'k rees weer. En met paardevijgen
Later men wierp mijn Geest, mijn Werk gestaêg. Kalm-sterk ik leed
Door zoo'n onnoozele bejeegning dan, maar niet vergleed

Daardoor mijn Wil noch ook mijn Kracht. Eens, hoop ik, vredig zijgen
Ga 'k weer in 't Eeuwge weg, niets wetend meer. Geen smartekreet
Zal 'k laten dan: al dingen van uit eigen Ziel ik meet.

MCXXXII.

Mijn Moeder en mijn Vader waren psychische kontrasten:
Mijn Vader stevig-koel, mijn Moeder fijntjes-diep: ik bleef de
Eenige afstamling van die Beiden en gestaeg verweefde
'k Hun tweeër Aard tot Eenheid, diep-harmonisch in een tasten

Hoe 'k denken, doen en schrijven zou gestaeg. Ik wist te vasten
Waar 't noodig wierd en soms pleizier te hebben, maar ik streefde
Bovenal uit naar psychische Volmaking, want mij dreef de
Krachtge Begeerte om iets te doen. Onschuldge of kwade Kwasten

Joegen onnoozel òp mij, maar 'k bleef hoog. De rare Lasten
Die 'k daardoor kreeg, vermeldde ik thans voldoende. Zelf ik geef de
Helft van mijn Zijn nog weg den Lettren. 'k Voel een verre Neef me

Getrouwe van al Grooten in dit Aanzijn en niet sneefde
Ik, schoon omstandigheên me algruwlijkst soms op eens verrasten.
Maar allen Wisselingen, diep steeds denkend, ik me aanpaste.

MCXXXIII.

Verleden, Heden, Toekomst niet nog langer hier mij raken,
Schoon zij 't mij deên vaak als stil knaapje. Ik ben een ‘bovenkind’
Te noemen, dat steeds goed zich hield, omdat het ferm-gezind
Volbracht wat wou 't en ook vermocht. Ik stelde mij veel taken

Aanvanklijk, maar de Lettren hield ik vast. 't Vele andre staken
Echter niet ging 'k geheel. Mijn scherp-fijn denken soms gezwind
Daarin ook 't almeest-juiste trof, daar 'k nimmer op den Wind
Des Aanzijns als een Veertje vloog. Voelen en Denken maken

En maakten nooit geschikt me ook om met zware, slimme snaken
Vriendschaplijk te verkeeren. Want in alle jaren bindt
Mijn eigen dieper Zijn mij, dat mij leert. Alvreemdst getint

Liep, loopt hier menig mensch, die uit zichzelf niet wijs kan raken.
Ik leef nog werkend voort, 'k versterkte eer dan 'k verzwakte. Eén lint
Slechts ben 'k uit gansch Onweetbren Geest en wil geen mensch meer laken.

MCXXXIV.

Al Waarheên, die mij rezen, na lang peilen, vreemd verweten,
Toen 'k jong was, staeg mij wierden. De Verwijters wisten niets
Als wat zij lazen elders, hier of daar, en als op fiets
Oude, laatdunkend wankelden zij voort. Ik, kalm-gezeten

Daaglijks diep voelde en dacht, maar heb geen enkle wild versmeten
Die zag de Lettren aêrs als ik. 't Hoofd schudde ik, lijk des Riets
Beweging doet, wanneer de Wind blaast. Och, mijns eignen Lied's
Voel-denken gaf mij troost. Psychisch-bedaard steeds, nooit ging 'k meten

Nijdig mij met de vlakke Rijmers, die nu gansch vergeten
Hoog-grooten heetten in de Pers. Eens slechts met steevge spiets
Stak dood 'k een Dwaas. De Rest van zelf vergaan ik liet. Geen Keats

Of Shelley wilde ik wezen, neen, mijn Zelf slechts, sterke Keten
Wou 'k zijn, die 't Echte hier bijeenhoudt, en dus nooit gespeten
Heeft me iets wat 'k deed of schreef. Ik heb een puur geweten.

Over dr. Karel de Jong en diens geschrift over de Stoa door Dr. Willem Kloos.

(De Stoa, een wereld-philosophie, door Dr. K.H.E. de Jong, privaat-docent aan de Rijksuniversiteit te Leiden. - H.J.W. Becht, Amsterdam.)

Door mijn thans reeds vrij wat langer dan dat van mijn meeste tijdgenooten en veelal goede vrienden geduurd hebbend en zich nú nog rustig voortzetten blijvend menschlijk leven heen, heb ik er altijd van nature, dus onbewust, naar gestreefd, neen ernstig getracht, om mijn literaire meeganers te leeren verstaan, ten einde beter in staat te worden, hen geestlijk te helpen.

Ik voelde voor elk van hen een beetje, omdat ik gewaar werd of soms alleen nog maar psychisch vermoedde, dat er een zekere mate van eigen begaafdheid in hen stak. Maar daar ik door een flink deel van mijn tweezijdig voorgeslacht, immers uit de eeuwenoude Duitsche familie Kloos ter eenre, en andrenzijds uit den beschouwenden literator en schoolhouder en Bilderdijkiaanschen dichter Cornelis Amelse († 1845), die de wijd-kundige vader mijner beurtlings vroolijke en melancholische moeder was, een behoorlijke mate van droog-nuchter gezond-verstandigheid mocht medekrijgen, heb ik mij, door de bank heen, in alle bezwaarlijkheden van dit aardsche Aanzijn, zooals deze van tijd tot tijd iedereen komen te treffen, stevig goed weten te houden, zonder dat ik van binnen of van buiten er eenige schade door ondervond. En tot die konstante maar vredige levensvolheid zal ook bijgedragen hebben het feit, dat ik van uit mijn opgewekter alles bekijkende en vlug maar verstandig-doende grootmoeder, mevrouw Amelse-Hébert (± 1860) die van verre Fransche af-

komst was, dus die een levendig temperament had, en die, volgens wat ik later hoorde, wel eens met mij als eenjarige zuigling, zachtjes door de kamer moet rondgesprongen hebben, onderwijl zij Fransche operaliedjes zong, dat ik, herneem ik. naast mijn een beetje stroeve, strakke 'Kloosheid', die dit heele geslacht meer of minder eigen is, en mij stoisch deed voortschrijden, ook plots soms oogenblikken van hoogere luchtigheid in mijzelf gewaar word, die mijn in doorsneê een beetje stijflijkende daagschheid losmaken en mij schrijven, ja soms zelfs spreken doen op een vlottere wijze, waardoor ik soms iets van een Galliër krijg, zooals ik in de vrouwelijke vóórlinie, want door mijn moeder heen, een heel klein tikje ben.

Zóó ben ik van zelf een Dichter geworden, want moet en kan ik dat zijn, maar het hoofdbestanddeel van mijn geestlijke geaardheid is toch en blijft steeds mijn neiging om alles onbevangen wijsgeerig te begrijpen, dat is te doorgronden, dus mij altijd zooveel mogelijk rustig te houden, en mij de uiterlijke aangelegenheden niet al te geweldig-sterk, en in elk geval niet al te langdurig te blijven aantrekken, al blijf ik onwillekeurig in mijn verste Binnenst alles onbewust bewaren, wat vroeger met mij is voorgevallen, en komt dit plotseling soms en allerduidelijkst mij weer voor oogen, en tevens terug in mijn Binnenzijn, wanneer dit moet, want ik het voor het een of ander gebruiken kan. Al heb ik de fijne zintuigen van een epikurist, epikurisch ben ik toch nooit geworden. Want met mijn grootste en sterkere helft ben ik stoïsch gegroeid, zooals de sterkste want mannelijke helft van mijn voorgeslacht dus, herhaal ik, de Kloozen in vroegere eeuwen ook steeds hebben bestaan. Stoïci kunnen driftig zijn, zooals ik dat, vooral in mijn vroegere jaren, ook wel eens ben moeten worden, maar hun gedrag en redeneertrant zijn evenals de mijne striktlogisch en kijken nooit af van den eenmaal door hun zelfheid gevondenen rechten Binnenweg. Mijn geestelijk temperament is ter eenre zwaar-reflektief, maar kan ter andere soms inwendig bitter-schertsend worden en door die tweevoudige geaardheid heb ik in mijn menigmaal allermoeilijkste levenstijden van door een dwaze stiefmoeder onderdrukt kind en later door ieder half ontwikkelde tegengewerkten jongen en oudren man mij goed op de been kunnen houden. En daardoor, nl. door de onverwoestbare

sterkte van mijn vasten wil, en mijn soms kalm-lachend kunnen opnemen van vele dingen, bezat ik een grooter uithoudingsvermogen in mijn nooit verslappenden innerlijksten geest dan de vele toen levenden bezaten, die mij wilden fnuiken, omdat zij zich inbeeldden, dat ik hun in den weg stond, doch slapjes-suf was. Ik heb mij kunnen handhaven en vermag ook op mijn tegenwoordigen hoog te noemen leeftijd nog te blijven arbeiden, alsof ik een niets ondervonden hebbende naïeve zou zijn.

Iederen dag zit ik ook heden nog acht, ja soms tien uren achtereen aan mijn schrijfbureau te streven en te peinzen, te lezen en te doen, en ga daar onderdoor soms eensklaps dichten, omdat mijn uiterlijke omstandigheden thans heel wat gunstiger dan altijd vroeger zijn geworden en mijn konstitutioneele gezondheid - zonder bluf zij dit gesproken - nog volstrekt niets te wenschen overlaat. Ik heb mijn heele leven lang nooit boven mijn inwendige kracht geleefd, noch boven mijn psychische vermogens uit gereikt, in welk opzicht ook. En ik heb dus nog al mijn belangstellingen van vroeger kunnen behouden, en o.a. ook die voor de metaphysische kwesties, waar ik als jongen reeds, maar toen natuurlijk wat vluchtiger dan thans, aan dacht. Misschien heb ik het nu volgende wel eens meer, hetzij in vers of proza, te kennen gegeven, maar in elk geval kan ik het thans goed te pas brengen.

Toen ik als nog niet geheel volgroeide achttienjarige dikwijls in mijn eentje buiten Amsterdam op smalle landwegen tusschen slooten liep, rezen er, zonder dat ik mij dit expres had voorgenomen, wel eens gedachten in mij naar boven over de allerinnerlijkste geaardheid der materie, over welke mij op de H.B.S. door de leeraren in natuur- en scheikunde heel ernstig iets was meegedeeld. Deze beweerden toen tegen mij en de andere jongens, dat de kleinste deeltjes der stof, die atomen werden genoemd, geenerlei afmeting bezaten. Maar in mijn mijmeren, onder het wandelen door, kwam ik toen op eens in mijzelf tot de bevinding: Iets wat geenerlei afmeting heeft, kan m.i. moeilijk nog ‘stof’ heeten, dus het moet iets anders zijn. Maar wat is het dan in waarheid wèl? Ik bleef een oogenblikje verbaasd staan op den weg door die zonderlinge ontdekking van mijn Binnenst. Zij was zuiver-logisch, doch ik ontgaf mij haar toen maar weer, want ik wist er geen raad mee, en ik dacht er dus maar niet meer aan.

Maar mijn ontdekkinkje liet mij toch van binnen niet los, zoodat ik het heden nog als volkomen juist kan blijven erkennen. De modernste wetenschap trouwens der nuchtere onderzoekers is ook al tot een dergelijke konklusie moeten komen, maar zonder dat zij er toe beslissen wil of kan het woord materie heelemaal los te laten, omdat anders de te weinig diep nadenkende menigte allicht tot fantastische konklusies zou kunnen komen, in lijnrechten strijd met alles wat tot dusverre vrijwel mathematisch juist is vastgesteld te bestaan. Zelf heb ik er altijd een inwendigen afkeer van gehad om leege verzinsels en strikt bewezene feiten over één kam te scheren en zóó ging ik maar weer op mijn 19e jaar mij hoe langer hoe intensiever met de letteren bemoeien, naar welke mijn innerlijke geestesgesteldheid mij hoe langer hoe sterker verwees. En zoo ging ik van zelf steeds krachtiger denken aan het wezen der literatuur en inzonderheid aan dat der Dichtkunst, die ik mijn heele leven lang lief ben blijven hebben, ofschoon ik daarnaast evenzeer belang bleef stellen in den innerlijksten Grond des Aanzijns en dus behalve Plato, ook de voornaamste nieuwere philosophen, bv. Berkeley, Hume en Kant, Fichte, Schelling en Schopenhauer en ook Eduard von Hartmann en Vaihinger langzamerhand kennen heb geleerd. Ik noem al die wijsgeeren nimmer of hoogst zelden, want ik ben overtuigd dat ik nog lang niet genoeg van hen weet, maar krachtens mijn voor een literator tamelijk uitgebreide verzameling hunner werken, ben ik toch op de hoogte gekomen van wat elk hunner beweert, omdat ik als kalm-sceptisch bevroeder van alles tot zelfs van mijn eigen psychische Inborst merkte dat er nog iets verders en diepers boven dat vele bestaan blijft wat niet te bepalen is en wat ik het Eeuwige noem, het Eene, wat sommige groote wijsgeeren het Onbewuste genoemd hebben, maar dat voor het overige volkomen onbepaalbaar blijft. De zooeven genoemde belangrijke wijsgeeren voelden het allemaal psychisch aan, maar daar zij over dat Ongewetene dikke boeken wenschten te schrijven, schikten zij zich ten slotte veelal onder de een of andere, door de algemeene menschheid aanvaarde meening en bleven zich daarnaar richten in hun volgende geschriften. Mijn speciaal Binnenst wou echter altijd puur-wijsgeerig voortduren, zoowel in de lettren als in het onbevatlijk metaphysische. In de lettren echter had ik een vasten

ondergrond onder de voeten omdat ik in deze met de realiteit van mijn eigenen diepsten Geest de werklijkheid kon onderzoeken, tot in haar diepste Diepte, van de dichterlijke werken, die ik onder oogen kreeg en krijg. Doch daaronder- en daartusschendoor ben ik toch philosophisch blijven speuren.

Sommige dagbladschrijvers blijken nog altijd heel weinig van mijn stille Eigenlijkstheid te willen weten en te verstaan: wat ik zelf schrijf en voortbreng lezen zij niet en wat door kenners van mijn geschriften over mij geschreven werd denigreeren zij met minachtende woorden. Van te voren, dus zonder eenig onderzoek, meenen zij het beter te weten en behoeven h.i. niets anders te doen als hoogstens even te 'sneeren' haastig-weg, maar geheel en al onjuist, dat ik steeds alleen op mijzelf let, dus niets bijzonders vertel. Alsof niet ieder literator van gevorderden leeftijd dat zou mogen, neen, ter wille van de waarheid zou moeten doen, nl.: de nuchter-rustige waarheid over zichzelf en andren te zeggen, waar ik als jongmensch reeds van zelf naar ben gaan zoeken omdat ik door mijn verste inborst was voorbestemd om haar te weten. Mijn tweede helft, de emotioneele, die ik aan mijn goede moeder dank, en die nog altijd even sterk als die andere in mij bestaan blijft, heb ik als klein kind reeds, door de op onverbiddelijke wijze, niets mij toegevende en nimmer tegen mij lachende behandeling, die ik van de twee toen boven mij geplaatste menschen, mijn braven maar tamelijk stuggen vader die altijd stoïsch leven bleef, dus zich zelden op voor mij, diep gevoelig zwijgend knaapje, duidelijk-merkbaar-hartelijke wijze voor mij interesseerde, en ter andere van de vrouw, die zonder dat ik dit toen wist, mijn moeder niet was, ondervond, heb ik, zeg ik, mij zelf onbewust leeren verstijven. Maar dàt, hoe onaangenaam overigens ook, is goed voor mij geweest. Want ik kreeg daardoor de macht, om altijd sterk en onafhankelijk te denken en dus ook zoo te blijven staan in al mijn eigen menschlijke moeiten zoowel als in alle lastigheên mijns uiterlijken aanzijns, die mij soms onoverkoombaar leken, maar waar ik toch eindlijk boven uit ben mogen komen omdat ik in alle levensomstandigheden standvastig, eerlijk en rechtvaardig, dus volkomen betrouwbaar ben blijven doen, zonder dat ik mij door iemand voor goed omverwerpen liet. En daar ik met mijn geestlijke intuïtie gewaar werd dat deze trek van mijn karakter

'stoïsch' kon heeten, daarom ook voelde ik mij van nature heel van verre eenigermate tot de stoïcijnsche wijsbegeerte aangetrokken in mijn jongere jaren door wat ik er als student in de klassieke letteren over te weten gekomen was. Immers ik had uit dat weinige gemerkt, dat er in haar antieke verkondigers dezelfde logische en kordate standvastigheid had bestaan als die, welke ik in mijn eigen Binnenwezen altijd werkende had gevoeld. Deze, dus algemeene psychische geestesgesteldheid vond ik aangenaam, en op een goeden dag kocht ik dus de Stoïcorum veterum fragmenta, bijeengebracht door Johann von Arnim, en bij Teubner verschenen in 1903, dus nu 34 jaar geleden. Die drie deelen staan nu reeds een kwart eeuw lang in mijn bibliotheek, maar wezenlijk ernstig doorgelezen en bestudeerd van het eerste stukje tot het laatste had ik ze nog nooit.

Doch nu heeft de steeds alles geestlijk-ernstig onderzoekende, en er dan soms in druk zijn degelijk oordeel over uitsprekende Dr. Karel de Jong de overgeblevene brokstukken der Stoa onderzocht en waardeerend maar volkomen objektief besproken, omdat hij er evenals ik steeds een diepen ondergrond voor wereld- en levensbeschouwing in vond en vinden blijft.

Ik heb onder de, als altijd, langzame lektuur van dit kardinale boekwerk telkens streepjes gezet aan den rand der pagina's, wanneer ik merkte, dat ik het met sommige hunner ideeën al of niet geheel eens kon zijn.

Ik zal een voorbeeld van het eerste geven, nl. dat ik het met de Stoïcijnen vaak geheel en al eens kan wezen.

Karel de Jong schrijft op bladz. 176 van zijn boek:

'Het Stoïcijnsche fatum is van beteren aard.[1)] Het bracht, aangezien er in opgesloten ligt, dat alles geenszins naar willekeur, maar naar vaste wetten verloopt, de menschen er niet van af voor hun aangelegenheden zorg te dragen, maar had de strekking, hun kalmte ten opzichte van de gebeurtenissen in te boezemen door de overweging, dat tengevolge van de noodzakelijkheid zorg en verdriet nutteloos zijn.'

1) Nl.: dan dat der Mohammedanen.

Dit is een magnifieke want krachtdadige stelregel voor ons levensgedrag, waarnaar ik mijzelf, in alle perioden van mijn leven, onbewust-verzekerd ben blijven gedragen, en die mij eindlijk de overwinning heeft bezorgd, ondanks dat ik met de kinderlijkgoedige andere helft van mijn degelijk temperament somtijds er toe geneigd bleek om gemoedelijk lief te zijn. En dus ben ik allengskens dus thans op het laatst als daaglijksch mensch in gestadige harmonie gekomen met mijn allerbinnenst Inzijn, dat ik steeds gevoeld heb te bestaan, en dat zonder onredelijke hardheid mijn richtsnoer was en blijft.

Ik zal, voorzoover mijn lichamelijke gesteldheid dit gedoogen blijft, eens vreedzaam weggaan uit dit Schijnzijn, en of er dan nog iets voor zichzelf merkbaars over zal blijven van mijn Geest, is mij onbekend. Het eene zoowel als 't andere lijkt mij even goed. Ook dit, nl. dat persoonlijk vergaan of voortbestaan na het afsterven mij gelijkelijk vreemd voorkomen, en ik geenerlei voorkeur voor het eene noch voor het andere heb, heeft altijd in mijn onwrikbare, maar zich gestadig verwondrende Onbewustheid geleefd, en dus gelaten ga ik nog voort met arbeiden, totdat ik op 't laatste bewustloos diepst-in verdwijn of in een andere sfeer kom, van welke ik niets weet. Ik heb in deze latere helft van mijn leven (ik hoop dat zij langer dan de eerste moge duren) want op mijn veertigste jaar, een interieur mogen vinden, waar ik rustig voort kan gaan met te arbeiden voor het welzijn der Nederlandsche letteren, en ik voel mij dus volkomen vredig, omdat ik mijn onbewust levensdoel, dat mij reeds als jongen, maar toen nog eenigszins vaag voor mijn geestlijke oogen kwam te staan, volkomen heb bereikt. De twintig jaren van mijn mannelijken leeftijd daarvoor heb ik veelal moeten zien rond te komen met 50 gulden in de maand. Maar toch gingen onvolledig geestelijk gevormden, die in ruime omstandigheden leefden, voort mij gemis aan innerlijke werkkracht te verwijten, bewerende dat ik mij verdeed. Terwijl het toch weerlegd wordt door het eenvoudige feit, dat ik nooit schulden heb gemaakt, want er stipt voor zorgde, dat niemand iets aan mij tekort kwam. Zij beweerden dat ik geestlijk-zwak en lichamelijk-ziekelijk was, en toch sta ik nog tegenwoordig omhoog in ongerepten toestand en ondanks mijn bijna 79 jaren flink-frisch van ledematen en volkomen helder van

hoofd. Van nature ben ik altijd geweest wat men een droomer noemt, dat is psychisch lang nadenkend, van binnen levend, die nooit veel sprak, maar waar het te pas kwam, flink ging doen en dan het mij spontaan maar voorzichtig voorgespiegelde plannetje veelal bereikte. En als ik het soms niet bereikte, dan natuurlijk was ik in den aanvang een poosje geweldig teleurgesteld, want ik heb een hartstochtelijken geest, ook heden nog, maar dan ging ik langzamerhand gelaten denken: nu ja, het lag blijkbaar in den aard der dingen, dat ik dat niet behalen zou, en dan gaf ik mij gewonnen, inwendig ferm blijvend, ondanks de tegenwerkende omstandigheden, en leefde weer even stevig als vroeger voort. Heb ik nu mijn binnenste stoïsche geaardheid, voor zoover deze me als kind reeds eigen was, duidelijk genoeg geschetst?

Mijn aangehuwde neef en goede vriend Dr. Karel de Jong ken ik thans 18 jaar en ik heb al dien tijd zonder eenige inwendige strubbeling met hem om kunnen gaan, omdat hij en ik als behoorlijke stoïcijnen elkander wenschen te begrijpen want willen waardeeren, en dus al zegt ieder van ons, op zijn beurt zijn eigene opinie tegen den ander, toch geen van ons tweeën ooit volslagen ‘Entzweiung’ met wat de andere zegt, heeft gevoeld.

Maandelijksch overzicht
Letterkundige notities.

Vertellen.

Een suggestief woord: vertellen. Vertellen is de grondslag van alle literatuur. Door vertellen, dus mondelinge overdracht, zijn alle sagen, legenden en reëele, historische gebeuringen in het volksgeheugen bewaard. De primitieve menschen vertelden elkaar, wat zij wisten, want hadden gehoord of ondervonden, en zoo bleef een schat van letterkundige kennis behouden voor het nageslacht.

Vertellen is een zeer goede manier, om iets aan een ander mede te deelen, duidelijk te maken, bij te brengen. Het gesproken woord heeft vaak een bijna hypnotische kracht; alle godsdiensten zijn aanvaard door mondelinge betoogingen; door de kracht en den klank van het levende woord, worden volken tot oorlog, of tot vrede gebracht, overgehaald tot de volbrenging van moeilijkste daden, opgezweept tot revoluties, of tot godsdienstwaanzin. Het gesproken woord heeft de kracht van een waterval, een cycloon, of een vulcanische uitbarsting. Het was enkel door het hartstochtelijke preeken van Peter van Amiens en Godfried van Bouillon dat geheele volken in geestdrift geraakten, en vorsten als Richard Leeuwenhart, Frederik Barbarossa, Philips II August zich aan het hoofd der Kruistochten stelden, en dat er zelfs een Kinder-kruistocht plaats hebben kon!

Naar reizende minstreels is altijd gaarne geluisterd, en záózeer zit het verlangen om verteld te worden, den mensch in het bloed, dat er bijna geen kind ter wereld is, dat niet hunkert en bedelt: Vertel! vertel!.... Vaders en moeders voelen hun verbeelding geprikkeld door deze herhaalde bede, en verzinnen voor de vuist weg allerlei fantasieën, waarvan het dikwijls jammer is, dat zij

vervluchtigd zijn in de vergetelheid van den tijd. Hoe zie ik nog vóór mij het beeld van een Vader, omringd op zijn divan door gretige kinderen, die hem geen rust lieten met hun: en toen 's? en toen 's? En als wij ziek waren, zette onze liefste Moeder zich aan ons bed, en gaf ons afleiding en rust, met haar verhalen....

De groote vertellers der literatuur zijn een soort weldoeners der menschheid te noemen. Door alle eeuwen heen hebben ze bestaan, en al zijn ze niet allen zoo bekend gebleven, als bijvoorbeeld de Vertellingen van de 1001 nacht, waarvan men, door de authentieke vertaling van Dr. Mardrus thans volledig kennis kan nemen, of als Boccacio, die met zijn Decamerone het klassieke voorbeeld is geworden van Heptameron's en Pentameron's en ook van Balzac's Contes drôlatiques, ze hebben toch elk hun nut gedaan, en duizenden menschen genoegen verschaft.

Een poos lang heeft het wel geleken, of het korte verhaal had afgedaan, en of men daarboven den zwaren, solieden, langademigen roman verkoos. Maar in de laatste halve eeuw is de voorliefde voor de vertelling weer terug-gekomen, en tal van auteurs, die zich in hoofdzaak als romanschrijvers deden kennen, ontpopten zich vaak als kundige en boeiende vertellers van ‘novels in a nutshell’.

Ik-persoonlijk houd zeer veel van het korte verhaal, en verzamelingen van schetsen hebben altijd, zoo niet tot mijn liefste dan toch tot mijn zeer lieve lectuur behoord.

In Frankrijk is het zonder tegenspraak Guy de Maupassant, die de meester is van het korte verhaal. In enkele bladzijden zet hij een geheel leven voor u neer; zijn menschenkennis is uiterst reëel èn bovendien intuïtief, als is die ook nog zoo tragisch of wreed. Maar ook zijn humor is onvergelijkelijk, - en welk een ontzaglijke verscheidenheid in dit kleinere werk: denk eens aan Le Horla (misschien een samentrekking van ‘hors de là’?) en ‘Boule de Suif’, van ‘Joseph’ en ‘Le marquis de Fumerol’, van ‘Les rois’ en ‘L'auberge’.... o, ontuitputtelijk is deze meester in de vertelkunst.... Doch naast hem mogen met het volste recht staan: Barbey d'Aurevilly en Villiers de l'Isle Adam, de eerste met o.a. zijn scherpe, schrijnende ‘Diaboliques’, de tweede met zijn Akedysseril, (door Lodewijk van Deyssel in aequivalent proza schitterend vertaald) zijn ‘Secret de l'Echa-

faud', zijn 'Aventure de Tséila', en zoovele anderen. Gustave Flaubert met zijn onvergetelijke Trois Contes moet naast de vorigen worden genoemd, evenals Anatole France, met zijn kostbaren bundel: 'l'Etui de nacre', en Maurice Barrès met zijn: Du sang, de la volupté et de la mort', en de moderne Paul Morand met zijn interessant 'l'Europe gelante', en Pierre Louys met zijn 'Contes choisies', en Marcel Schwob met zijn 'Vies imaginaires', en Tallemant des Réaux met zijn 'Historiettes des belles dames de Paris'.

Maar wie, in Frankrijk, bovenal het korte verhaal, de pakkende, kleine beschrijving beheerscht, dat is Colette, de veelgeliefde, Colette, met haar *'Dialogues des bêtes,* haar *Vrilles de la vigne,* haar *L'Envers du Music Hall,* haar *Aventures quotidiennes,* haar *Heures longues,* haar *Sido* en haar *La Maison de Claudine.*

In Duitschland hebben wij in de eerste plaats de romantische vertellers: Achim von Arnim, de la Motte Fouqué, Ludwig Tieck. De laatste, dien men vrijwel vergeten waande, schijnt in den laatsten tijd opnieuw naar voren te komen: zeer onlangs verscheen er een vertaling van zijn verhalenbundel in het Fransch, onder titel van *La coupe d'or.* Fouqué is in hoofdzaak door zijn Undine bekend, maar *mij* is 'Sintram und seine Gefährten', met zijn diepe, weemoedige menschelijkheid oneindig liever. Graag noem ik hier ook Marie von Ebner-Eschenbach, met haar geschiedenissen van stad en land en haar kindsheidsherinneringen: *Kindheitsnovellen,* 'Die Einsamen', waaraan o.a. Stefan Zweig, Hans Fallada, Hermann Hesse medewerkten, beklemmende, maar psychologisch hoogst belangrijke herinneringen. Van Marie Madeleine wil ik attent maken op haar mooiste prozawerk: *Die Kleider der Herzogin,* een vlijmende reeks huwelijksonthullingen, en andere merkwaardige bundels: *Küsse* en *Die Stelle, wo sie sterblich sind.* Vicki Baum, in haar bundel *Die andern Tage,* gaf in *Hunger* een klein meesterstuk. Een expert in de vertelkunst is Heinz Hanns Ewers, die u b.v. in zijn 'Der gefesselte Tannhäuser' en 'Das Grauen' ten sterkste houdt geboeid. Kent ge de aardige uitgave: Bücher der Liebe, drie deeltjes met de 'schoonste liefdesgeschiedenissen der wereld', en de interessante bundels: Sie sind jung van Heinrich Mann en van Arnold Zweig: Knaben und Männer? Gustav Meyrink, beurtelings ironisch of ernstig, houdt

u vast met zijn bundel Orchideeën; en Werner Bernhardy doet u gruwen met zijn bundel: ‘Die Maske des Grauens’.

De Engelschen hebben het korte verhaal altijd meesterlijk beheerscht. Behoef ik hier Dickens en Thackeray te noemen? En de eertijds wereldberoemde Wilkie Collins?.... Stellig niet; evenmin als George Meredith, maar laat me u vooral opmerkzaam mogen maken op het verhaal uit haar kindsheid van evrouw Jane Welsh Carlyle, - vrijwel het eenige, wat zij ooit geschreven heeft, - maar dat een zoo verrukkelijke, geestige liefdeshistorie bevat, als die haar gelijke niet heeft in de wereldliteratuur, en die een plaatsje méér dan verdiend had in de, door Gilbert Frankau met zooveel tact en smaak bijeen-gebrachte verzameling ‘love-stories’, - ‘A century of popular romances’.

Ouida, de door Couperus zoozeer gewaardeerde schrijfster, muntte uit in de beheersching van het korte verhaal. Street dust, A leaf in the storm, A Flemish dog, A rainy June, zijn vertellingen, die men niet gauw vergeet. Ouida, - geen geringe verdienste in den tijd, waarin zij leefde, had den moed ‘a spade a spade’ te noemen, en haar scepticisme, haar humor en haar ironie, maken haar zelfs nú nog leesbaar. Ook Rhoda Broughton had haar verdiensten (door Jac. T. Grein bij haar sterven in The Bookman herdacht) ik herinner hier alleen aan haar ‘Tales for Christmas Eve’. Conan Doyle.... wie kent zijn Sherlock Holmes verhalen niet? Die zóó populair waren, dat, toen de schrijver eindelijk zich verbeeldde uitgeschreven te zijn, en een zeer mooi slot aan zijn verhalen maakte, dat de dood van Sherlock Holmes heette, (als gevolg van een spannend duel tusschen dezen, klassiek geworden detective en den grootsten misdadiger van Europa: Professor Moriarty) hij door de dringende aanvrage van het publiek gedwongen was, een nieuwe reeks verhalen te beginnen, aanvangende met The return of Sherlock Holmes. (Gelukkig was deze ‘return’ niet volstrekt onnatuurlijk, want Sherlock Holmes was met Moriarty in een afgrond gestort, en niemand had hem *zien* dood gaan!) Maar naast de bovengenoemde bundels, wil ik een minder bekende, maar zeer interessante verzameling van hem noemen; Round the red lamp, verhalen uit de medische wereld.

James Joyce, die de reputatie heeft volstrekt onleesbaar te zijn,

zoodat de meeste Hollanders zijn Ulysses slechts in Duitsche of Fransche vertaling kunnen lezen (vooral de Duitsche van Georg Goyert is meesterlijk maar dan ook onder toezicht van Joyce-zelf gedaan) en dan nog liefst met behulp van de uitstekende, inlichtende studie van Stuart Gilbert, - men doet het best, dit boek steeds bij de lectuur van Ulysses ernaast te houden) is in zijn Dubliners een absoluut 'gewoon', en dus direct een genietbaar auteur. Walter de la Maré gaf een leesbaren bundel On the Edge, en de, om zijn Lady Chatterley's Lover zoo beruchte D.H. Lawrence, is zeer decent in zijn bundels The lady bird en England, my England. Hout ge van 'griezelverhalen', dan kunt ge bij F. Marion Crawford terecht; de brutale Frank Harris, wiens vier deelen 'My life and loves' in Engeland en Amerika verboden zijn, is in zijn bundel Unpath'd waters zeer behoorlijk mak en Willa Cather geeft u in haar Obscure destinies, ('eenvoudige levens') en haar My mortal enemy korte vertellingen, die zuiver literair en even zuiver menschelijk zijn. Maar de betreurde Katharine Mansfield is het, die algemeen erkend wordt als de meest volmaakte creatrice van het korte verhaal. Haar vertellingen zijn in verschillende bundels tezamen gebracht, waarvan de rijkste verzamelingen zijn (genoemd naar de allervoortreffelijkste schetsen) The doll's house en Bliss, - *tranches de vie* van een ongelooflijke, even bekoorlijke als praegnante realiteit.

Ook de Amerikanen hadden hun vermaarde 'short story tellers'. Wie denkt hierbij niet in de eerste plaats aan den onvolprezen Edgar Allan Poe met zijn Tales of Terror and Wonder (die o.a. met zijn: The gold bug, The murder of Marie Rogêt, The murders of the Rue Morgue, de *allereerste* detective-schrijver is geweest, die door tien- en tientallen lateren is geïmiteerd. De wijze der oplossing van het geheimschrift in The gold bug heeft b.v. Conan Doyle ettelijke malen geholpen) maar vooral ook met zijn onvergelijkelijk-fijne, letterkundige scheppingen, als bijvoorbeeld The fall of The house of Usher, The man of the crowd, The island of the fay....

Frances Bert Harte. Kent men hem nog? Zijn korte verhalen: Mliss en vooral zijn Outcasts of Poker Flat zijn zeer de moeite waard, en vooral ook zijn Idyll of Red Guch.

Niet volmaakt gestileerd, niet direct pakkend, maar zeer res-

pectabel zijn de vertellingen van Nathaniël Hawthorne, de, ook in Holland bekende schrijver van The scarlet letter, The house of the seven gables, The Blithedale Romance. En noemen wij nu óok nog Theodore Dreiser, die in zijn twee deelen A. Gallery of women, ontzaglijk-interessante psycho-analytische aspecten op de vrouw heeft gegeven. De Russen, o.a. Leonid Andrejew in het aangrijpende Das rote Lachen, Tolstoï, Dostojewski, Maxim Gorki, Tsjehow, gaven allen verdienstelijke korte verhalen, en het Noorden schonk ons in Hermann Bang een voortreffelijk verteller o.a. in zijn Exzentrische Novellen, in Heinz Tovote in zijn Wurmstichige Novellen, en eveneens in Jacobsen met zijn Nachtschatten. Maar boven allen staat Knut Hamsun in zijn bundels Landstreicher en andere, waarin men zoo dikwijls den indruk krijgt, dat deze volmaakte kunstenaar een der zeer weinigen is in de wereldletterkunde, die in staat is 'das Unbeschreibliche' tóch in woorden uit te drukken. Andersen in zijn Bilderbuch ohne Bilder is daarin tamelijk onbeduidend; (twee zijner vertellingen komen in ale schoolbloemlezingen voor: de arme knaap op den troon van Frankrijk, en de beer van den kunstemaker, die onschuldig speelt met de kinderen van den herbergier; ja, mijn kennis van dit laatste verhaaltje dateert uit den tijd, dat ik, thuis les krijgende in lezen en schrijven, op den schoot gezeten mijner lieve, lieve moeder, in de gobelin-zaal van Huize ter Meer te Maarssen, mijn leeslesjes repeteerde.

Verrassend zal het voor sommige mijner lezers zijn, dat Mevrouw Blavatsky, 'the mysterious Madame', ook een bundel schetsen heeft uitgegeven: Nightmare tales, die zeer origineel zijn en zeer suggestief.

Doch met volle overtuiging kan ik de bundels schetsen aanbevelen van den Bulgaar, schrijvende onder het pseudoniem Michaël Arlen, maar die van zijn 'van' Koumidjan (ik hoop, dat ik het goed heb gespeld) heet. Zijn bundels, maar vooral zijn Babes in the wood doen aan als een versch-geplukte, geurige ruiker kamperfoelie....

Maar Holland heeft niet minder voortreffelijke vertellers. Wie denkt niet onmiddellijk aan den grooten Couperus, den oerknappen, menschelijken, veelzijdigen Heyermans, aan Jac. van Looy (in Jaapje o.a.) aan de innige Carry van Bruggen, en aan

den knappen bundel ‘Fantomen’ van Ben van Eysselstein, welke auteur daarin uitstekend met het buitenland concurreeren kan, en aan den onvergetelijken oorspronkelijken Felix Timmermans, terwijl er van nog andere ‘Vlamingen zoo juist een bundel ‘Vertellen’ van de pers kwam (uitgave W.B. Amsterdam en S.V. Onze Tijd, te Brussel) die mij op het idee van dit artikel heeft gebracht, en die ons typische staaltjes geeft van de bekwaamheid eeniger Vlamingen (Reimond Brulez, M. Matthijs, F. de Pillecijn, W. Putman (met een aardig humoristisch verhaal) M. Roelants, Lode Zielens) in het vertellen van het korte verhaal.

Het zij natuurlijk verre van mij te pretendeeren, dat ik een volledig overzicht zou gegeven hebben van de vertellers in verschillende landen, maar misschien is dit korte verslag voor vele lezers toch wel aantrekkelijk genoeg geweest, om de hierboven allen door mij gelezen bundels, als het er toe komt, persoonlijk eens ter hand te nemen.

Buitenlandsch overzicht door Maurits Wagenvoort.

Het is zeker bemoedigend wanneer een militair staatsman als de Zuid-Afrikaansche generaal Smuts zegt, dat een wereldoorlog, zooals wij dien hebben gekend, voor het oogenblik onwaarschijnlijk is. Doch met bedwongen schrik moet toch telkens worden erkend, dat, wijl er zooveel vuurhaarden, ook in Europa, verspreid liggen, de internationale spanning soms zoo brekensklaar wordt, dat ieder die daarover de berichten leest, den adem voelt stokken. De heele wereld wordt thans beheerscht door den geestelijken strijd tusschen de Fascistische en de Communistische gedachte. Beide bezitten in alle landen, zelfs in alle door de Westersche mogendheden overheerschte gebieden, hun machtige voorposten. De eerstgenoemde, minder talrijk misschien dan de andere, invloedrijker echter, ofschoon geestelijk verkernd in de dégéneratie van het politieke leven gedurende de laatste drie kwart eeuw van alle door een Parlement bestuurde volken. Zij, die haar aanhangen en voorspreken, wijzen er op, dat de eens zoozeer geroemde democratie is verwilderd tot demagogie, en dat deze onafwijsbaar uitloopt op Communisme. En het werpt dan wel een twijfelachtig licht op de destijds, ook ten onzent, zoozeer geroemde staatslieden, die, leiders, ministers werden van ‘de Kroon’, en meehielpen haar te berooven van haar de vaart remmende prerogatieven, dat zij een dergelijke verwording van het door hen voorgestane liberalisme niet hebben voorzien. Het is waar, dat het gemakkelijker is het zich ontwikkelende leven te beoordeelen als de bloesem vrucht is geworden dan aan het begin der uitbotting. Maar indien deze beroemde en geroemde staatslieden geen dieper inzicht hadden in de ontwikke-

ling der ideeën dan ‘de man op straat’, welk recht hebben zij dan op hun roem?

Tegenover de Fascistische gedachte staat de Communistische, voorgestaan door alle materieele en geestelijke armoedigen, vooze vruchten der door de regeeringen aangemoedigde overbevolking, stakkers, hongerlijders, zij en hun gezin, die veelal geen anderen levenssteun hebben dan de schamele paar gulden, hun wekelijks van overheidswege toegekend, hun nog misgund door onnadenkende belastingbetalers, die hen beschuldigen van luiheid en arbeidsvrees, misgunde toelage, waarvoor zij twee keer per dag den droevigen weg moeten gaan naar het stempelbureau. Dat deze menschen de Communistische gedachte aanhangen, ofschoon zij die niet in haar gevolgen en haar aard kunnen doorgronden, is verklaarbaar. Wat hebben zij anders te verliezen dan hun lompen, hun honger, hun kille woningen? Maar dat zij daarin gesteund, ja opgehitst worden door zoogenaamde intellectueelen van betere voeding, huisvesting, kleeding en levenstaak, onnadenkend als zij, beheerscht door een ongebreideld idealisme, dit bewijst opnieuw, dat de meeste menschen den roem niet verdienen, die hun wordt toegekend.

In de oorlogsgebeurtenissen, welke thans leiden tot verwoesting, menschenslachting en vernieling van wat eens met moeite werd opgebouwd om het vreedzame leven, nationaal of internationaal, te bevorderen, in het verre Oosten en in Spanje, is de strijd tusschen de twee genoemde geestesstroomingen duidelijk. Zeer zeker met de schakeeringen welke ieder volkskarakter en geschiedenis beïnvloeden, heerscht die strijd overal, doch komt veelal niet tot daden. De oorlog tusschen Japan en China bewijst tot welke verschrikking hij kan komen, en hetzelfde is het geval met den oorlog in Spanje. Daar kent hij talrijke toegeschoten helpers, allereerst de verleende sterke militaire hulp van Italië, dat thans daaraan openlijk deelneemt aan Franco's zijde, gesteund daarbij door krachtige Duitsche medewerking. Aan den anderen kant voeren de vele gewetenlooze ronselaars van Communistische bevlieging jongelieden aan, die door werkloosheid en wanhoop stuurloos door het leven slenteren en zich voor een handvol Judaspenningen verkoopen om, over Parijs, hun ouders, dorp, stad, vaderland, dat geen arbeid voor hen heeft, te ontvluchten: jongemannen in den, maar dan duisteren, geestestrant van den begaafden Communistischen Nederlandschen letterkundige Jef Last, van wien

men onlangs het sneuvelen en later zijn bevordering tot kapitein in het leger van Valencia kon lezen.

De lezer bespaart ons het verloop van den tweevoudigen oorlog in bijzonderheden te volgen. Het kan aan geen twijfel onderworpen zijn, dat het beter toegeruste en gedisciplineerde leger van Japan op den duur de wenschen van de regeering te Tokio tot vervulling zal brengen, en de regeering van Tsjang-Kai-sjek, die, zegt men, door zijn jonge en mooie vrouw, Mei-Ling genaamd, beheerscht wordt, zal dwingen het hoofd te buigen. Maar de expeditie valt den Japanners niet mee, evenmin als Mei-Ling, soort van Kenau. Er is vrees voor Russische deelneming. Communistisch-gezind of niet; bewonderaar van de Bolsjewistische systemen en denkbeelden, of niet; China's 'duce', Tsjang-Kai-sjek, streefend beheerscht door Mei-Ling, of niet; in enkele jaren tijds hebben de Chineesche chaotische toestanden van eertijds een belangrijke hervorming ondergaan tot beteren tucht en dappere zelfverloochening, zelfs de soldaten ten velde onder Mei-Lings oogen, door haar geïnspecteerd. Hun Japansche 'vriend', die beweert het zoo goed met het Chineesche volk te meenen, tot harakiri-zelfmoord toe, kenmerkt zich door een gezonde achting voor dat nieuwe China, door een moderne vrouw bezield. Doch ook de oude denkbeelden in Japan over de plichten van den onderdaan jegens de godheid, althans den goddelijken oorsprong van het staatshoofd, wijzigen zich allengs, en het is niet zonder beteekenis dat een belangrijk dagblad de Japansche regeering sommeert om er eindelijk voor uit te komen, wat zij met China voor heeft. 'Het publiek is onder den indruk van het feit, dat het in een gevaarlijken afgrond schijnt te worden meegesleept. Ondanks den heldenmoed der Japansche troepen, kan men bezwaarlijk de minachting goedkeuren, waarmede de Japansche militaire deskundigen, die den tegenwoordigen oorlog blijkbaar als een periode van manoeuvres beschouwen, over het Chineesche leger spreken. De waarheid te zeggen over het politieke doel van Japan, is thans de eerste plicht van de regeering.'

Vreest de Nipponsche regeering, dat, indien China zoo onhandelbaar blijft als het tot nu zich tegenover Tokio getoond heeft, een Japansche contrôle van China in het belang van Mandsjoekwo, dat zij wil vergrooten, noodzakelijk is? Dit land wordt rechtstreeks door de communistische propaganda uit Rusland bedreigd. Maar

de Bolsjewistische ziekte, welke ook China dreigt te verpesten, immers ook Mei-Ling 'ziet wat' in Rusland, acht de Chineesche regeering te Nanking tenminste even gevaarlijk voor zich-zelve als die van Tokio voor Mandsjoekwo en zijn keizerlijk hoofd. Echter kan de regeering in laatstgenoemd centrum niet dulden, dat Noord-China tot orde en rust zou worden gebracht door de legers van Tsjang-Kai-sjek, en zijn Mei-Ling. Deze gebieden zijn rijk, beweert men, aan grondstoffen, en een belangrijk afzetgebied voor de Japansche producten. Oorlog tegen China? Hoe komen de vreemde toeschouwers, die met opoffering van honderden millioenen toch in de wereldstad Sjanghai zich zulk een intusschen platgeschoten observatiepost hadden opgebouwd, waarvan zelfs het door de dagbladen afgeteekende plattegrondje zoo kenmerkend aangaf hoezeer het internationale leven zich veelzijdig tusschen het Chineesche had ingedrongen, en er zelfstandige gebieden onder elks geëerbiedigde vlag van had gemaakt, hoe komen zij tot zulk een dwaling? Japan wil China slechts een welverdiende bestraffing toedienen, heet het, wijl het koek en ei is met de Communistische U.S.S.R. en dezer hervormingsdenkbeelden aanlokkelijker acht, dan het van Jappans god afkomstige opperbestuur in Tokio in zijn buurman wenschelijk kan vinden. Deze afstraffing komt de Japansche regeering juist op dit oogenblik gelegen wijl de Britsche regeering zich de handen gebonden ziet door de gebeurtenissen in en om de Middellandsche Zee, waar haar oppermacht over de zoute wateren pijnlijk wordt bedreigd door Italië en zijn oorlogsvloot, dat Italië, zoo fascistisch, zoo dreigend dan als Engelsche liberale en Joodsch-communistisch-gezinde invloeden beweren, dat het is, waarvan toch niemand kan ontkennen, dat het in zijn vorm lang gerekt schiereiland, veel, veel meer een Middellandsche Zeenatie is dan welk ander land ook, Frankrijk niet uitgezonderd. Al heeft dit met Algerië en Tunesië mee een dubbele kust. Men gruwt bij de gedachte, dat Italië door vèr dragende kanonnen uit de Middellandsche Zee beschoten zou kunnen worden. Denkt Mussolini er wel aan, dat zijn 'lieve land' niet enkel hem en zijn fascistisch volk toebehoort, maar een geestelijke erfenis is van heel de beschaafde wereld van twintig eeuwen der edelste kunsten? Denken ook de vuur-aanblazers in de dagbladpers der andere natiën wel aan het feit, dat Italië niet slechts een sterk en aan-

matigend geworden lieflijk land is, doch een museum in de open lucht, dat met zijn overal verspreide monumenten onder het bereik van het vèrdragend geschut, niet daartegen in veiligheid is te brengen. Het spreekt nochtans tot het hart van allen, die twintig eeuwen schoonheid daar heilig achten: en het tot een Heiliger land maken, dat Italië, althans niet minder heilig, dan Palestina. De strijd om het verdeelde Spanje is veel ingewikkelder dan die in China. Al mag de bekende Amerikaansche journalist H.R. Knickerbocker, die in voorname bladen van Europa, ook in het 'Algemeen Handelsblad' hoogst-lezenswaardige mededeelingen geeft uit Sjanghai, gelijk hebben, dat, waar de Chineezen hulp en bijstand tegen den Japanschen indringer verwachten van de legers der Soviët-republieken, dit, wanneer het werkelijk daartoe komt, de wereldoorlog zou beteekenen. Doch dit zou slechts het geval kunnen zijn, indien het Duitsche leger van heden er toe over ging den haard van het wereld-communisme van den Europeeschen kant aan te vallen.

Er zijn in de Middellandsche Zee raadselachtige oorlogsdaden gepleegd door duikbooten, die vrachtschepen met hun bemanning in de kolken der zee lieten verdwijnen, maar zelf mee verdwenen, en hoe kan men zulke daad anders noemen dan laaghartigen sluipmoord? Het waren neutrale schepen, die werden gedoemd. Zij voerden, het is waar, oorlogsbenoodigdheden aan, waarschijnlijk ten behoeve van Valencia. Men beschuldigt het Fascistisch Italië van dit verachtelijk bedrijf, doch dit lijkt dezen schrijver ondenkbaar. Sedert de zee-engte der Dardanellen is geopend voor de Russische vloot heeft deze vrijen toegang tot de wateren der Middellandsche Zee, en, anders dan het aanmatigend Fascistisch Italië, heeft de soviët-republiek herhaaldelijk getoond zijn afkeurenswaardige of slechte daden te bedrijven onder een mom. Hoe dit zij: hoezeer ook de Joodsche afgevaardigde van de 'U.S.S.R.', Litwinov, in de conferentie van Nyon, waar maatregelen werden beraamd om voortaan dergelijke sluipdrama's in de Middellandsche Zee te beletten, ook in de daarop volgende algemeene vergadering van den Volkenbond te Genève, welke nog wel werd voorgezeten door een der Valencia'sche hoofdmannen, zekeren Negrin, minister-president van de regeering, Italië met name werd genoemd als bedrijver dezer aanvallen: een dergelijke betichting van dien

kant overtuigt niemand. Wel, echter, is het kenmerkend voor de geestesgesteldheid van den Volkenbond, tevens voor de socialistisch-communistische invloeden, waardoor de regeeringen, ook in Engeland, worden beheerscht - over die van het tegenwoordige Frankrijk behoeft in dit geval niet eens te worden gesproken - dat deze laatste vergadering werd voorgezeten door een dergelijk gedood-, neen, geròòdverfden afgevaardigde van Spanje, hoewel dit bestuurd wordt in zijn grootste deel door een tegenovergestelden geest, die echter, Fascistisch, algemeen een grooter gevaar wordt geacht dan het Communisme, bezig te trachten de wereld te veroveren. Indien er niet tijdig maatregelen worden genomen, overal, tegen allen, die, zonder te vermoeden, dat een niets ontziende tyrannie het eind er van is, er, naar het woord van onzen dominee, in Rusland ‘wat’ zien.

De scheepvaart in de Middellandsche Zee, van zooveel beteekenis ook voor het Nederlandsche volk, was overgeleverd aan zee-piraten, schrikbarender dan die van voorheen: de zeeroovers uit de beruchte Algerijnsche, Marokkaansche en Tunesische havens, die, ook door onze schepen, nog in het begin der vorige eeuw, moesten worden bestreden, indien de veiligheid ter zee niet tegen goed geld van hen vooraf was gekocht. Het is waar, dat toen de opvarenden het slavenlot ondergingen. Nu worden zij zonder mededoogen met hun schip naar de diepte gebracht. Vooruitgang, wordt dat genoemd. Sinds eenigen tijd worden Nederlandsche schepen, als de schipper begeleiding vraagt, geconvoyeerd door een onzer oorlogsbodems. In zoover hebben wij dus weinig te maken met het te Nyon genomen besluit, dat voortaan met een voldoende macht van Britsche, Fransche en Italiaansche oorlogsschepen op de veiligheid der scheepvaart toeziet. Met den hoed in de hand hebben de twee eerstgenoemden Italië verzocht om de Derde in hun bond te zijn. Slechts kort heeft het gerucht geleefd, dat men tot Italië's gewenschte medewerking zou trachten te komen door het keizerschap over Abessynië te erkennen. Niets is daarvan gebleken, en het feit, dat ook de voornaamste dagbladen in West-Europa voortgaan spottend over dit punt te spreken, voortgaan tevens om te spreken van de zoogenaamde ‘wettige’ regeering van Spanje te Valencia, echter zelve uit opstand gegroeid, en den militairen heerscher over het grootste deel van dat land en

zijn leger nog steeds ‘opstandelingen’ noemen, bewijst niet slechts, dat ‘de Letter’, die immers ook naar Christelijk voorschrift ‘doodt’, in zijn dood nog steeds het leven beheerscht. Maar tevens, dat de parlementaire regeeringen beheerscht worden door den geest der demagogie geworden democratie, welke den weg naar Communisme voorbereidt.

Litwinov, de Joodsche ‘U.S.S.R.’-afgevaardigde, heeft den aan chronische anemie lijdenden Volkenbond, die ons dierbaar is ondanks alles, in de jongste vergadering dermate verheerlijkt, alsof de Bond werkelijk nog tot iets anders en beters deugde dan om te pruilen en zich afzijdig te houden van 's werelds onrechtmatige daden. Hij was waarlijk indrukwekkend, die Litwinov, naar het schijnt. De Volkenbond! Ha, de Volkenbond! Achter zijn rug werd gefluisterd van de Russische ‘Komintern’, en de gewenschte wereldrevolutie, zooal niet naar Trotski's vurig ideaal, dan toch naar kalmer inzicht van Stalin. Hij alleen, terwijl alle anderen zwegen, verstijfd door de gedachte aan de gevaren, hij wilde daden zien, ‘vurige’ protesten althans. Met een Franschen tragediedichter kon hij uitroepen: ‘Et s'il n'en reste qu'un, je serai celui-là’! Italië en niemand anders droeg schuld aan de pas gepleegde lafhartige zeemisdaden. En zoo welsprekend was hij, dat zij die hem aanhoorden algemeen dachten aan den vlugvoetigen dief, die mee roept: ‘houdt den dief’! Gelukkig, dat het leven toch steeds nog zijn humor bezit.

Het Derde Rijk, schepping van Adolf Hitler en zijn paladijnen, die, ongelukkigerwijs toch steeds iets minder sympathiek aandoen dan de groote man-zelf, heeft te Neurenberg, de middeleeuwsche poëtische stad van Hans Sachs en zijn meesterzangers, ten aanschouwe van uitgenoodigde diplomaten en van honderd-duizenden opgetogenen, weer een zijner groote dagen beleefd. Juist in deze stad, waarin de heengegane tijd zich vereenzelvigt met het pas geboren Duitsche ‘Derde Rijk’. Ook Hitlers Duitschland sluit zich bij den wereldstrijd tusschen ‘Fascisme’ en ‘Communisme’ aan ‘und wie’: reden waarom overal, zelfs in de nog steeds machtige Londensche ‘Times’, het bericht de publieke opinie om het hart sloeg, dat het er over dacht om bij de ambassades en gezantschappen ‘cultuur-attaché's’ te benoemen met alle rechten, welke die officieele vertegenwoordigingen overal plegen te

bezitten. Dit enkel om de ‘Auslanddeutsche’ - de Duitsche broeders levende in de roode verwildering, wáar ook ter wereld - te steunen, vast te houden als Duitschers, om het ‘Vaterland’ mee te helpen verdedigen in tijd van oorlog. Maar men heeft in Hitlers omgeving ingezien, dat een dergelijke maatregel volstrekt onnoodig is. Zooals eertijds het ‘Civis romanus sum’ de trots was van iedereen, waar ook, en later, althans ter zee, voor hen het voornaamste ter wereld, ‘Gods Engelschen’ iets dergelijks dachten, zoo niet uitriepen, zoo blijven tegenwoordig Duitschers, Duitsche aanhangers van het Derde Rijk, zelfs als en waar zij in den vreemde het burgerrecht hebben verkregen, hetwelk hen eigenlijk van Duitschland behoorde te vervreemden. Wij weten daarover mee te spreken, óok over de hun aangeboren Duitsche aanmatiging. Een dergelijke trouw is niettemin achtenswaardig. Hij behoeft waarlijk niet van hoogerhand te worden gesteund. Dit schijnt men in Hitlers omgeving te hebben ingezien, en er wordt niet meer over ‘cultuur-attaché's’ gesproken. Maar ‘der Führer’ verheerlijkte zijn schepping zooals verwacht kon worden, waarin echter, erkende hij, het Duitsche volk slecht wordt gevoed. Hoe komt dit? Natuurlijk omdat het Derde Rijk geen koloniën meer heeft. Daarover sprak hij zich vrijelijk uit in een bijeenkomst van uitgenoodigde journalisten, en het is belangrijk zijn woorden en denkbeelden omtrent Duitschlands verhouding tot de overige natiën eenigermate hier weder te geven.

‘Wij willen niemand’, zeide hij, ‘iets afnemen. Onze rassenleer moest alle ongerustheid wegnemen. Zonder twijfel is Duitschland niet meer een leege ruimte in het midden van Europa, zooals het veertien jaar lang geweest is. Door volledig de rechtsgelijkheid te verwezenlijken, hebben wij deze leegte gevuld en daarmede een element van onveiligheid in Europa doen verdwijnen. (sic!) Wij kunnen ons nu wijden aan de taken, die op ons rusten, o.m. voorzien in de moeilijkheden van de voedselvoorziening. Dit probleem zal overigens slechts bevredigend kunnen worden opgelost, wanneer wij koloniën zullen hebben. De koloniale kwestie zal worden opgelost zooals de andere kwesties en zoolang zij dat niet zal zijn, is er geen werkelijke kalmeering in Europa. Het is geen zaak van oorlog of vrede, maar van redelijkheid en ik ben er van overtuigd, ‘dat de rede het zal winnen.’

Feiten en fantasieën (dames-rubriek). Aanteekeningen over Vicki Baum

(Vervolg van blz. 299.)

Onder de pers-uitknipsels, die wij geregeld omtrent De Nieuwe Gids ontvangen, was er ditmaal ook een van het Utrechtsch Nieuwsblad, die mij zeer frappeerde.

Het was een heel onvriendelijke recensie. Waarom? Och, zulke dingen blijven altijd een onverklaard mysterie. En vooràl wanneer de beoordeelaar zijn beweringen met onwaarheden staaft.

Zoo bijvoorbeeld in het geval van Dr. J.A. Russell's hoogst belangrijke Essay: Dutch poetry and the romantic revival, waarover de bovenvermelde ‘criticus’, in tegenstelling met alle andere couranten-recensenten, die, zonder uitzondering, deze studie machtig interessant vinden, zegt:

(‘welke studie) naar thans blijkt, uitsluitend ten doel had de verdiensten van '80 voor de duizendste maal in het licht te stellen.’

Dit nu is, zooals de recensent natuurlijk zelf wel weet (want wist hij het *niet,* dan was hij volkomen onberekend voor zijn taak) een flagrante onwaarheid. Maar waarom debiteert hij haar dan?

Om zichzelven het wrange genoegen te verschaffen, een onaangenaamheid te zeggen? Want ander nut heeft zijn uitlating niet. Niemand zal het met hem eens zijn, dat, als in een literair-historische studie ten slotte wordt neergekomen op de Beweging van '80, omdat het onderwerp er logisch en noodzakelijk toe leidt, de geheele, zeer lange studie *uitsluitend* zou zijn geschreven

ter verheerlijking van die Bewering! Dan heeft de criticus dus blijkbaar òf alleen het slot gelezen, en heeft hij de grondige, diepe studie over de Romantic revival, met merkwaardige karakteristieken van verschillende Hollandsche dichters (Bilderdijk, Bellamy, Potgieter, enz. enz.) en parallellen met buitenlandsche poëten, voor het gemak maar niet gelezen, en dus genegeerd.... òf hij heeft het geheele essay gelezen, - maar dan wéét hij, dat hij onwaarheid spreekt.

Enfin, na nog eenige onvriendelijkheden aan het adres van medewerkers, kan ook *ik* natuurlijk niet aan den strengen heer recensent ontkomen, en las ik over mijzelf het volgende:

....Jeanne Kloos-Reyneke van Stuwe houdt een pleidooi voor Vicki Baum (of is het eigenlijk een oratio pro domo?).

Zelden ben ik zoo verrast geweest in mijn leven. En ik beschouw deze woorden als een groot compliment!

Want nooit in der eeuwigheid heb ik er aan gedacht, mijn eigen werk in verbinding te brengen met dat van Vicki Baum. (In vroeger jaren vergeleek Prof. Valkhoff mijn romans met die van den bekenden Franschen schrijver Marcel Prévost; deze vergelijking schijnt mij persoonlijk juister.)

Maar nu werd ik zelfs voor de tweede maal verrast door een zin in een recensie van Max Kijzer in zijn stuk Schijnwerpers op de vrouw, die daarin zegt:

'Jeanne Kloos is de Vicki Baum van Nederland'.

Nogmaals: ik voel mij ten hoogste gevleid. Maar vrees dezen lof te moeten afwijzen. Er is wèl een andere schrijfster, die ik in mijn gedachten soms heb vergeleken met Vicki Baum, en dat is: Willy Corsari.

Zij is, hier in Holland, meen ik, de eenige, die iets heeft van het universeele, cosmopolitische van Vicki Baum. En als ik de vergelijking van mijn eigen werk met dat van Vicki Baum in het publiek afwijs, dan doe ik dat uit de behoefte mijner volstrekte eerlijkheid, - want ik beken het ruiterlijk: ik zou het heerlijk hebben gevonden, als ik had kunnen *voelen,* dat Max Kijzer en mijn onbekende criticus gelijk hadden gehad in hun oordeelvelling over mij, in verband met Vicki Baum.

En na deze digressie keer ik terug tot de behandeling van mijn 'lievelingsschrijfster'.

Feme.

Neen, lezers, Feme is geen afkorting van Femina, zooals menig uwer wellicht mag hebben gedacht.

Volstrekt niet! En nóg sterker: in dit heele boek komt geen enkele liefdesgeschiedenis voor! (Feme beteekent hier zooiets als ‘veemgericht’.)

Geen enkele liefdesgeschiedenis?

Neen!

En toch een boek, dat u ademloos houdt geboeid, in een hartbeklemmende spanning?

Ja! en nog eens ja! *En* dus een boek, dat, zelfs voor iederen nuchterling, onverschillige of neuswijze het meesterschap van Vicki Baum, zou ik zeggen, bewijzen *moet.*

* * *

Wat is de inhoud van Feme?

De schrijfster begint ons een jongen voor te stellen uit een aanzienlijke familie, die door de tijdsomstandigheden in den erbarmelijksten toestand verkeert, die aan alles gebrek heeft en bijna honger lijdt.

Deze jonge man is, uit den aard der zaak, gepredisponeerd om iets te doen, iets te willen, om in opstand te komen tegen zijn lot, om zijn latente energie ergens toe aan te wenden, om een doel na te jagen, want hij heeft niets te doen, nooit iets te doen.... het fatum van zooveel moderne jeugd....

In zijn verbeelding ziet hij zich daden doen, is hij temidden van veel levendigheid en rumoer, licht, geluid, beweging.... in werkelijkheid bevindt hij zich in een vunzige, onordelijke kamer: im Ofen war kein Feuer; im Tintenfasz war keine Tinte; im Wasserkrug war kein Wasser.... die Zigarettendose war leer.

Is het een wonder, dat Joachim Burthe, de zoon van een Geheimraad, in blinde drift een uitweg zoekt uit zijn ondraaglijk leven? ‘Jat! Tat! dachte der junge Mensch leidenschaftlich’. En hij vraagt:

- Wie lange noch?

Hij heeft zich aangesloten bij een gezelschap, dat ten doel

heeft, het bestaande regime omver te werpen; hoe goed is de geestesgesteldheid van den jongen Joachim weergegeven; hij is als een slappe, machtelooze pop, die door de vurige aandrift van anderen wordt geëlectriseerd, en is in staat, iets te doen, wat feitelijk tegen zijn natuur ingaat, maar dat in zijn ziel het onduldbare hunkeren naar daden, (en misschien zelfs een grootsche daad), waarmee hij zijn volk en zijn vaderland dient, kan stillen.

Het gaat er om een Minister uit den weg te ruimen, en Joachim, meenende een nuttige, reddende, bevrijdende handeling te volbrengen, schiet deze persoonlijkheid dood.

Maar o, hoe uitstekend alweder wordt ons deze Minister voorgesteld. In enkele bladzijden leeren wij hem volledig kennen, in zijn doodelijke moeheid, zijn beu-zijn van alles, zijn gevoel van algeheele, diepe verlatenheid. (Hoe mooi is het, als in een moment van afgematte zwaarmoedigheid, de Minister eensklaps zijn hond uit de andere kamer naar zich toe ziet komen, en diens kop in zijn hand leggen. (Gelooft ge met mij aan deze subtiele affiniteit tusschen mensch en hond, lezer? Bijna iedereen, die sympathie heeft voor het dier, ondervond wel eens iets dergelijks!....)

Welnu, als op een mistigen dag in een eenzaam boschgedeelte deze mensch door Joachim Burthe wordt doodgeschoten, - dan kijkt hij zijn moordenaar aan met langen, zwijgenden blik, en zegt dat ééne woord, een woord, dat gaat door merg en been:

- Danke.

Joachim heeft de daad gedaan, - zijn levensdaad. Hoe goed zijn daarna zijn innerlijke gewaarwordingen weergegeven. Hij is tegelijk dof en overhelder. Hij loopt als in een wakenden droom, als in het droomende waken van den slaapwandelaar. Alle menschen zijn hem vreemd geworden. Hij voelt zich los van de wereld, hij heeft nergens meer houvast. Hij staat apart van iedereen, - hij, die kwam tot de opperste, ongewoonste, geweldigste daad, waartoe een mensch komen kan: een anderen mensch te dooden.

Hij ziet zijn handen aan, die hij de zonderlinge behoefte heeft, telkens en telkens weer te wasschen, ofschoon er geen bloed aan kleeft. Hij zit lange tijden roerloos, en overdenkt zijn daad. Neen, overdenkt die niet - maar *voelt* haar van phase tot phase. Hoe

hij liep, met zijn revolver in de hand door den vagen mist. Hoe hij bij toeval den Minister ontmoette. En hoe in een oogenblik van halve bewusteloosheid, en tegelijk geweldig-actieve kracht, hij het beslissende schot heeft gelost. En hoe toen zijn slachtoffer nederstortte, en hoe dit hem aankeek, en zeide.... en zeide.... het enkele, hartdoorsnijdende woord....

De jonge Joachim wist later nooit meer, hoe hij deze eerste dagen doorleefde. Hij was als een levend doode, als een niet-meer-menschelijke, mechanische machine. Maar toch, hij leefde.

Hij leefde intens, en was met sterken, instinctieven drang op zijn zelfhandhaving bedacht. Hij had zijn groote avontuur beleefd, en moest nu zien met de consequenties gereed te komen.

En thans begint de eigenlijke roman.

De roman van een opgejaagde, een ontwortelde, van een vogelvrijverklaarde, van een uitgestootene, die niet meer in de maatschappij kan leven, die niet meer mag omgaan met menschen, die niet meer het gewone wereldsche bestaan leiden kan.... die zich altijd schuw verbergen moet, die zich nergens veilig kan voelen, die steeds waant vervolgd te worden.... en die toch als een wanhopige vecht voor zijn leven, - voor het enkele leven, het naakte leven, dat alles ontbeert, wat het levenswaard maken kan, en bovendien nog eeuwig wordt beklemd en verengd door zorg en angst en onrust en onzekerheid.... geen beest in de wildernis, dat voortdurend op lijfsbehoud bedacht moet zijn, lijdt zóó verschrikkelijk, zóó onophoudelijk, zóó intrinsiek met elke zenuw, met elken vezel van lichaam en ziel, als deze paria, die geen tehuis heeft, geen maag, geen vriend, geen schamel dak, geen voedsel, geen vuur.

En dacht ge ooit, dat een *vrouw* in staat zou zijn een dergelijk boek te schrijven, dat één rampzalige lijdensgeschiedenis is, en dat volkomen waarheidsgetrouw aandoet, en leesbaar blijft tot het einde, want u vasthoudt in den klemmenden greep van aandacht en meegevoel?

Eén vrouw is daartoe in staat, - en ik ken waarlijk in binnen- en buitenlandsche literatuur, waarvan ik, ik durf het gerust te zeggen, zeer goed op de hoogte ben, niemand, die Vicki Baum daarin zou evenaren.

Dit boek is misschien het beste getuigenis, dat Vicki Baum

maar niet zoo een schrijfster is, als waarvan er dertien in het dozijn gaan, die door haar vlotte verbeeldingen amuseert en ontroert, en diverteert en bloeit.... maar dat zij van binnen-uit gedrongen wordt te schrijven, zooals zij doet. Anders zou zij nooit een boek als bovengenoemd hebben kunnen creeëeren.

Want ik verzeker u, dat er heel wat kwaliteiten noodig zijn, om daartoe in staat te wezen. Behalve talent, ook nog veel moed, en een precies voorstellingsvermogen, en een groote wereld- en menschenkennis. En daarbij nog een aanzienlijke dosis sympathie en meegevoel en.... een knapheid, die verre uitgaat boven een ordinaire schrijversbegaafdheid.

Doet het haar maar eens na, critici van den kouden grond, die smalend neerziet op een Vicki Baum, omdàt zij populair is, en ge dat altijd ietwat 'bedenkelijk' vindt. Lees nu eens Feme, - want ik wil er een pari om aangaan, dat ge dit werk niet kent! lees het met belangstelling en ernst,.... *et vous m'en direz des nouvelles!*

De ondervindingen van Joachim Burthe zijn als een der horribele historiën uit den Pitaval (niet uit Der neue Pitaval, waarin de geschiedenissen tamelijk mak en onbeduidend zijn, doch uit den oorspronkelijken, die onbarmhartiger dan welk ander geschrift ook, de koelbloedige wreedheid der menschen toont.) Ook Feme toont ons die wreedheid, - en tegenover een, die waande een *goede* daad te volbrengen, en het volgens den Minister, dien hij ten offer bracht, ook dééd.

Lees dit boek, maar keert u niet kinderachtig af van de lectuur, omdat deze zoo neerdrukkend zwaar is, zoo uiterst droef stemmend, zoo ononderbroken zwart.... zoodat ge ten slotte niet eens meer weet, of ge Joachim met zijn ontsnappingen gelukwenschen moet, of voor hem hopen, dat er ten slotte een einde aan de marteling komt....

* * *

De laatste bladzijden van dit levensware boek bereiden u de verrassing, die de onvergelijkelijk-knappe Vicki Baum dikwijls voor u in petto heeft.

Wat gebeurt er, als Joachim, na een lijden, genoeg voor vele

menschenlevens, eindelijk geattrapeerd wordt door den persoon, dien hij met uiterste vrees, en de grootste omzichtigheid aldoor heeft vermeden??

'Du lebst hier so? Wie denn? Unter falschem Namen? Aber, Mensch, das ist Romantik, das hast du längst nicht mehr nötig. Keine Seele denkt mehr an die alten Geschichten. Du brauchst wirklich keine Angst zu haben, und kannst dich ruhig wieder ins Leben begeben.... En als hij alles weet, zegt de Staatssekretär:

- Mein armer Bursche, - du hast es nicht leicht gehabt....,

Dat is de poignante manier van Vicki Baum, om ons de troostelooze vergeefschheid van het leven bij te brengen.... het leven, waarin de menschen wurmen en zwoegen, zich afpijnigen en als slaven zich afmatten, - en waarom? waarvoor?

Voor niets. Het is *toch* alles vergeefsch....

En dit verschrikkelijke thema wordt ons ook door Maurice Maeterlinck in zijn ontstellend boek *La vie des termites,* op weer andere wijze, maar niet minder treffend en diep-aangrijpend, voor oogen gezet....

JEANNE KLOOS - REYNEKE VAN STUWE.

(Wordt vervolgd.)

Bibliographie

Twee belangrijke werken over parapsychologie.

De twee in het vorige jaar verschenen boeken onzer beide bekende parapsychologen Dr. P.A. Dietz en Dr. W.H.C. Tenhaeff over ‘Telepathie en helderziendheid’ resp. ‘Het Spiritisme’ verdienen de aandacht van een ruimer publiek.

Het eerstgenoemde werk bevat vijftien hoofdstukken, t.w.: ‘Inleiding’ p. 1-7, ‘Experimenteele telepathie’ p. 8-18, ‘Overdracht van visueele indrukken’ p. 19-35, ‘Overdracht van andere dan visueele indrukken’ p. 36-46, ‘Telepathie op afstand’ p. 47-54, ‘Het onderbewustzijn in de telepathie’ p. 55-70, ‘Proefnemingen met negatieven uitslag’ p. 71-77, ‘Omzetting van den telepathischen indruk’ p. 78-87, ‘Experimenteele kryptoskopie’ p. 88-107, ‘Paragnosie en kansrekening’ p. 108-126, ‘Spontane paragnosie’ p. 127-147, ‘Kritiek op het paragnostisch onderzoek’ p. 148-164, ‘Psychologie der paragnosie’ p. 165-183, ‘Over het wezen der paragnosie’ p. 184-198, en ‘Afwijkende vormen van paragnosie’ p. 199-201.

Dr. P.A. Dietz tracht orde te brengen in de terminologie, die op dit gebied nog niet vaststaat; hij geeft de voorkeur aan den term ‘paragnosie’ (kennis buiten de normale om) en beschouwt als hare kernphaenomenen: Telepathie en helderziendheid in tijd en ruimte, p. 4 vlg.

De auteur geeft een uitvoerig en duidelijk overzicht van het aanhangige feitenmateriaal, toegelicht door reproducties van verscheidene desbetreffende teekeningen. De lezer wordt nauwkeurig op de hoogte gebracht omtrent de ‘schijntelepathie’ van Rubini e.a., p. 8-12, en omtrent de proefnemingen zoowel der ‘Society for psychical research’ p. 12-35, 48-52 enz., als van prof. Heymans, Dr. Brugmans en Weinberg in het psychologisch laboratorium te Groningen, p. 42-46, van Dr. J.B. Rhine van de Duke

University, p. 121-126, en van nog anderen. Volgens Dr. Dietz is, sinds de publicatie van Rhine's ‘Extra-sensory Perception’ (1935) ‘geen gerechtvaardigde twijfel aan de realiteit van telepathie en helderziendheid meer mogelijk’, p. 121.

Dr. Dietz brengt p. 145 vlgg. bij de ‘spontane paragnosie’ ook het overbekende geval van Swedenborg, t.w. diens visioen van den brand te Stockholm, zooals Kant het vermeldt, nog eens ter sprake. Ook Dr. Tenhaeff behandelt p. 48-54, in verband met Swedenborg, de quaestie ‘Kant en het Spiritisme’ en het is niet overbodig, hier even bij stil te staan.

De auteurs toch hadden in dezen partij kunnen trekken van het artikel ‘Kant over Swedenborg’ door ondergeteekende in ‘Grensgebieden’ I (1934/1935) no. 7, p. 113 vlg. gepubliceerd.

Wat toch is het geval?

Kant spreekt in zijn brief aan mej. von Knobloch (waarschijnlijk uit het jaar 1763 dagteekenende) heel anders over Swedenborg dan in zijn (let wel!) anonym schotschrift ‘Träume eines Geistersehers’ (1766).

In genoemden brief schreef Kant:

‘Swedenborg is een redelijk, voorkomend en openhartig man; hij is een geleerde.’

In de ‘Träume eines Geistersehers’ daarentegen luidt het:

‘Er leeft te Stockholm een zekere heer Swedenborg zonder ambt of betrekking van zijn tamelijk aanzienlijk vermogen. Zijn geheele bezigheid bestaat daarin, dat hij, zooals hij zelf zegt, reeds sinds meer dan twintig jaren met geesten van afgescheiden zielen op voet van den meest vertrouwelijken omgang staat.’

Zijn die twee uitingen van Kant goed in overeenstemming met elkaar?

Aangaande het geval Marteville en het visioen van den brand te Stockholm zegt Kant in genoemden brief, dat het ‘een paar bewijsstukken’ zijn, ‘waarvan het geheele nog levende publiek getuige is en de man, die het mij berichtte, het onmiddellijk op de plaats zelve had kunnen onderzoeken.’

Wat in 't bijzonder het visioen van den brand te Stockholm betreft, verzekert Kant: ‘De navolgende gebeurtenis ecnter schijnt mij toe van alle de grootste bewijskracht te hebben en ontneemt werkelijk aan elken twijfel, dien men kan verzinnen, de uitvlucht.’

In de ‘Träume eines Geistersehers’ daarentegen vindt men aangaande het geval Marteville en het visioen van den brand deze uitspraak:

‘De navolgende vertellingen hebben geen anderen waarborg dan het algemeen gerucht, waarvan het bewijs zeer precair is.’

De voorstelling, die Kant geeft in de ‘Träume eines Geistersehers’, klopt, zooals men ziet, niet met die in zijn brief aan mej. von Knobloch.

Het antwoord op de vraag, wat Kant bewogen heeft, anders in zijn boekje dan in genoemden brief te schrijven, is o.i. te vinden in een brief, dien hij kort na het verschijnen van de ‘Träume’, nl. den 8 April 1766, aan den wijsgeer Mozes Mendelssohn schreef, een brief, waaruit blijkt dat Kant wel degelijk nadere inlichtingen aangaande de visioenen van Swedenborg had ingewonnen en althans niet geheel ongeloovig tegenover dergelijke visioenen stond, maar uit vrees voor de spotternij van het publiek niet recht voor zijne gevoelens durfde uit te komen.

Wij keeren tot het werk van Dr. Dietz terug.

In zijn bespreking van de ‘Kritiek op het paragnostisch onderzoek’ erkent de auteur met groote objectiviteit, dat de aanmerkingen van prof. A. Lehmann niet altijd ongegrond waren, p. 150, en dat de S.P.R. verkeerd heeft gehandeld met een zeker geval niet grondig te onderzoeken, p. 157 f.f., toont daarentegen op overtuigende wijze aan, dat de hypothese van een overgevoeligheid der zintuigen, en van de ‘telepathie à trois’ ontegenzeggelijk het kenmerk dragen van gezochtheid, p. 16o, 163 f.f.

Tot het welslagen der experimenteele ‘paragnosie’ is een zekere passiviteit der proefpersonen zeer bevorderlijk, p. 168 f.f. Een primtieve infantiele instelling is meer dan eens gunstig gebleken voor de ontwikkeling van ‘mediamieke’ eigenschappen, maar daarmede is volstrekt niet gezegd, dat een soort wet van omgekeerde evenredigheid zou bestaan wat betreft paragnostische en intellectueele begaafdheid, p. 168.

De beschouwingen omtrent de verklaring der telepathie en helderziendheid leveren, zooals trouwens moeilijk anders te verwachten, weinig positieve resultaten op.

In aansluiting bijv. aan Rhine zet Dr. Dietz uiteen, dat o.m. de stralingshypothese met groote bezwaren gepaard gaat. Ook van een

zesde zintuig - de theorie van Richet - ‘kan, willen wij eenige beteekenis aan dit woord hechten, moeilijk sprake zijn’, p. 192. Wat de psychische verklaringen betreft, toont de auteur aan, dat de hypothesen van een aansluiting aan het ‘wereldbewustzijn’ resp. aan het ‘absolute’ alles behalve ongedwongen en sober zijn - ‘een te groote hoed om de parapsychologie onder te vangen’, p. 196.

Daar het boekje van ondergeteekende over de parapsychologie (ook in het vorige jaar verschenen) wat den inhoud aangaat, uiteraard voor het grootste gedeelte met het werk van Dr. Dietz samenvalt, zij in zake principieele en ondergeschikte opvattingen daarnaar verwezen. Alvast zij opgemerkt, dat de lezer spoedig een zeer groote overeenstemming tusschen de gedachtengangen van ons beiden zal constateeren.

Slechts op één punt zij hier even de aandacht gevestigd.

Dr. Dietz zoowel als Dr. Tenhaeff kanten zich sterk tegen het ‘materialisme’ en met het oog op negentiende-eeuwsche materialisten als Büchner c.s. is dit best te begrijpen. Het is echter niet juist, dat het philosophische materialisme als zoodanig met het parapsychologische onderzoek en het geloof aan een voortbestaan onvereenigbaar zou zijn, vgl. o.m. onze brochure ‘Die andere Seite des Materialismus’ (1932) en ons juist verschenen werk over de Stoa. Integendeel - juist de aanhangers van het hegeliaansche ‘idealisme’ staan het meest afwijzend tegenover de parapsychologie en Dr. Dietz heeft zich dan ook daarvoor niet blind getoond.

Het boek van Dr. Dietz heeft, behalve zijn wetenschappelijke, ook literaire verdienste: het is helder, boeiend en niet zonder humor (vgl. bijv. p. 161) geschreven.

Het werk van Dr. W.H.C. Tenhaeff over ‘Het Spiritisme’ is eveneens verdeeld in vijftien hoofdstukken, t.w.: ‘Beknopte historische schets’ p. 1-15, ‘Enkele figuren uit de spiritistische beweging in de tweede helft der negentiende eeuw’ p. 16-31, ‘Beknopte schets van de geschiedenis van het spiritisme in Nederland’ p. 32-42, ‘De filosofen en het spiritistisch geloof’ p. 43-66, ‘Wat leert ons de psychoanalyse met betrekking tot bezetenheid en geestenzien’ p. 67-94, ‘Paragnosie en pseudo-spiritistische verschijnselen’ p. 95-109, ‘Uittredingsverschijnselen’ p.

110-138, ‘Het streven naar directe kennis’ p. 139-157, ‘Sterfbedvisioenen’ p. 158-165, ‘Mevrouw E.L. Piper’ p. 166-195, ‘Mevr. G. Osborne Leonard’ p. 196-210, ‘Mevr. E. Garrett’ p. 211-217, ‘Beschouwingen over controles en berichtgevers’ p. 218-230, ‘Enkele onopgeloste problemen’ p. 231-242, ‘Slot’ p. 243-245. Er volgen nog ‘Toevoegingen’ p. 246 en ‘Litteratuur-verwijzing en aanteekeningen’ p. 247-264.

De auteur heeft in dit boek een omvangrijke stof op duidelijke wijze verwerkt en toont een zeer respectabele mate van onpartijdigheid. De talrijke citaten en literatuuropgaven verhoogen niet weinig de waarde van dit zeer zakelijke boek. Wie zich ten onzent voor het onderzoek in quaestie interesseert mag het niet ongelezen laten.

Ofschoon zeer gereserveerd, helt Dr. W.H.C. Tenhaeff toch onmiskenbaar er toe over, een persoonlijk voortbestaan na den dood aan te nemen en acht hij de zg. uittredingsverschijnselen in dezen het meest krachtige argument, p. 244 f.f. Het is jammer, dat hij, in aansluiting hiermede, de zg. spookverschijnselen in dit boek niet heeft behandeld, p. 242.

Het spreekt van zelf, dat een onderwerp als het spiritisme aanleiding geeft tot vele op- en aanmerkingen. Wij willen dan ook hier eenige quaesties eventjes aanraken.

Dr. Tenhaeff geeft zeer veel, maar had toch hier en daar iets uitvoeriger moeten zijn.

De groote denker Andreas Rüdiger had niet maar p. 4 terloops moeten worden vermeld. Als voorlooper der parapsychologie is hij veel belangrijker dan Swedenborg, wiens visioenen van de geestenwereld, uit een parapsychologisch oogpunt beschouwd, vrijwel waardeloos zijn, vgl. de opstellen van ondergeteekende in ‘Grensgebieden’ I (1934/1935), nl. ‘E. Swedenborg’ p. 85 vlgg. en ‘Een visioen van Swedenborg verklaard?’ p. 167.

Ook de ziener A.J. Davis, die een zoo grooten invloed op de spiritualistische beweging in Amerika heeft uitgeoefend, komt p. 13 gedecideerd te kort. Opmerkelijk is o.m., dat Davis geenszins alle supranormale verschijnselen aan de inwerking van ‘geesten’ toeschreef, een omstandigheid, waarop A. Aksakow in zijn hoofdwerk terecht de aandacht heeft gevestigd.

Wat het probleem der ‘xenoglossie’, d.w.z. het spreken resp.

schrijven in eene het medium onbekende taal betreft, lijkt het ons dat de auteur p. 231 vlg. zich van het geval L. Edmonds toch wat te gemakkelijk afmaakt, vgl. onze opmerkingen dienaangaande in ons werk 'Rüdiger u.e. Anfang! Kant u.e. Ende!' (1931) p. 59-62; vgl. ook onze verdere uiteenzettingen aangaande de xenoglossie aldaar p. 55-67.

Ten slotte nog iets aangaande de navolgende uitspraak van Dr. W.H.C. Tenhaeff, p. 244:

'Zelfs het meest "overtuigende" identiteitsbewijs kan animistisch verklaard worden, en het is daarbij het goed recht van den onderzoeker de meest ingewikkelde animistische verklaring "eenvoudiger" te achten dan de verklaring met behulp der geesten-hypothese.'

Dit lijkt ons toch uit een methodologisch oogpunt zeer bedenkelijk, daar het er op neerkomt, dat men, ten einde gecompliceerdheid te vermijden (hetgeen toch de strekking is van het eenvoudigheidsbeginsel) de gecompliceerdheid aldoor zou mogen vergrooten. Op die manier kan men bijv. het ptolemaeische wereldstelsel met behulp van de theorie der epicyclen tegenover de leer van Copernicus handhaven.

Het valt nu eenmaal niet te ontkennen dat, wanneer men zekere (wel is waar ook o.i. betrekkelijk weinig talrijke) parapsychologische feiten tot elken prijs 'animistisch' wil verklaren, men tot de meest ingewikkelde en tevens gekunstelde theorieën vervalt, die men hoogstwaarschijnlijk niet zou hebben geopperd, als niet negatieve gevoelsoverwegingen of ook wellicht praktische motieven in het spel waren geweest.

Dr. K.H.E. DE JONG.

Joannes Reddingius. *Arbeid.* - N.V. Uitg.-Mij. C.A.J. van Dishoeck, Bussum.

Er zijn kunstenaars, wier geest en gevoel de golvende zeeën van schoonheid bevaren. Zij varen, waar de stuwende winden hen voeren, en vragen niet, waar zij belanden. Voor hen is de tocht zelf een opgaan in schoonheid, en degenen, die hen nastaren, genieten van de pracht van het schouwspel. Maar de varenden bekommeren zich niet om hen, die achterblijven aan wal.

Een verhevener roeping volgen zij, die bij hun vaart over de stroomende wateren der schoonheid, haar dienende, tevens dienaren van de menschheid zijn. Zij zijn kunstenaars, die, als Henriëtte Roland Holst, hunkeren naar de reis, niet enkel om de schoonheid van den tocht, want machtiger is hun verlangen om menschen over te brengen naar hun land van Schoonheid en Geluk.

Zulk een kunstenaar is ook Joannes Reddingius, die, klassiek gevormd, zich wezenlijk verwant voelt met den geest dier oude cultuur, welke bij haar opvatting van de schoonheid in het ‘ta kala kàgatha’ het goede in het schoone veronderstelde. Het religieuze element in dezen mensch en dichter is van een steeds werkzame, weldoende kracht en vormt mede de blijvende waarde van het werk van dezen ‘man, die zong’ te midden van tijden, waarin bijna al wat geestelijk bindt, schijnt te worden uiteengereten, om misschien daarna met heterogene brokstukken te worden samengeboeid in het knellende staal, gesmeed door den bruten geest van materieele machtsvorming, liefdelooze onderdrukking en oorlogszuchtigheid. Beluister het vertrouwen in het leven, dat Reddingius klassiekschoon uitzegt in het sonnet ‘Wachtwoord’, waarmede hij zijn laatste werk, den bundel ‘Arbeid’, aanvangt:

> Dit zoude ik willen zeggen tot wie jong
> nog zijn en sterk en hunne zielskracht weten
> oneindig rijk, die door hun wezen drong
> en die hen dwingt met krachten zich te meten,
> en wie dit zegt het is een man, die zong
> en 't rijke leven zingend schoon mocht heeten: ‘Aanvaard het brood, dat eenzaam gij moet eten,
> den bekerdronk, bitter op uwe tong.
>
> Wanneer van leed het zware duister valt,
> wees moedig dan en ga met vasten tred
> en zoek de sterren, fonk'lend in den nacht.
> In 't woud van weemoed nadert een gestalt
> met hoog gelaat en milden mond en met
> oogen, die weten en Hij geeft U kracht.’

Dit is geen gedicht van brillante klanken om een geestelijk

onverschilligen inhoud voor te dragen en dat een korte poos met de kleurenpracht van een vuurwerk den nachtelijken hemel doorgloeit. Het is als het rustige licht op hooge waskaarsen, dat in gewijde stemming gedachten aan eeuwigheid wekt. Het is een gedicht, waarin het schoone en goede tot schoone eenheid zijn gekomen.

De denkende geest Reddingius, dien wij in zijn voorbloeitijd als liefhebbend kind van de schoone Natuur kenden, waarvan hij in dezen bundel zegt: 'Natuur, gij zijt het Boek van Ruimte en Tijd', ging school bij de bloem der Grieksche klassieken en het beproefde weten der Oude Egyptenaren en Perzen. Zoo wordt het begrijpelijk, dat deze geest, gelaafd aan zulke bronnen van wijsheid, in de rijpste jaren van zijn werkzaamheid nu en dan verzen voortbrengt, die stil maken, als luisterde men naar een profetisch woord. Neem b.v. de beide terzinen van 'Opstanding' in u op:

> Dan wordt op eenmaal van ons afgenomen
> het kleed, dat donker als een schaduw valt
> en dat onzichtbaar maakt ware gestalt
> van 't wezen mensch. Hoor mij, de tijd zal komen,
> dat, wijs door Liefde, zingend hij zal gaan,
> als door hem heen Gods gouden vlammen slaan.

De gedachte werkelijkheid eener menschheid door liefde geleid, maakt, ondanks de groote ellenden en de dreigende rampzaligheden van deze tijden, dit dichterhart reeds gelukkig, dat geloof heeft in een al-besturende macht, vervult het van een blijheid, waartegen geen aardsche rijkdom, hoe onmetelijk ook, opweegt. Want zulke naturen kunnen gelukkig zijn met den vertrouwelijk invallenden lichtstraal door het venster van een schamele hut, terwijl de mensch van de wereld in zijn glanzend paleis verstoord is over kleine gebreken van zijn koninklijke woon.

Een menschenleeftijd van dichterlijk zien en voelen, van hoogste vreugde en diepste levenssmart deed begrijpen wat de tragische ziel Verlaine heeft doorleden en den beroemden Franschen dichter bezingen in een prachtig lied, groot-menschelijk van deernis met een klein-geslagen grootheid.

Wil men nog meer klassiek-gaaf werk genieten, men leze het

gedicht ‘Prometheus’, verzen, die statig en krachtig van rhythmischen gang, deze symbolische figuur van vuur en licht beelden, of dat andere ‘Scheppen’, dat de scheppingsdaad bezingt van den dichter ‘bouwend zijn hoog cantiek’, of wel men beschouwe met rustige aandacht deze knappe schildering van een eenvoudig natuurtafereel, een jonge stier in een weiland:

> Ik zag hem staan in eene wei, een jong
> prachtig-gaaf dier, daar was geen vrees in hem,
> die rustig naar mij keek, die nader kwam,
> blij om de schoonheid van dat edel dier.
> Zoo stoer-vast was de kop, twee oogen groot,
> de jonge bek, neusgaten en het paar
> knobbels van horens, nog niet uitgegroeid,
> de huid sneeuw-blank met vlakken glanzend bruin.

Uit de weinige versregels, welke ik in deze bespreking aanhaalde, heeft men kunnen vaststellen, hoe de vroegere dichter Joannes Reddingius, die eens in zijn zuiverst contact met de Muze, licht en speelsch van tred zijn klankrijke liederen zong, waarvan de beste evenzeer de tijden zullen overleven, gestadig zich verdiepte en volgroeide tot een zanger van verzen, waardig van schoone wijsheid. Maar daardoor ook tot een mensch, die een geestelijk gids is voor een heilzamer levensstaat eener gemeenschap, die, als ware zij blind voor de gevaren, welke haar allerzijds omringen, aan zichzelf overgelaten, grijpt naar de roekelooze genietingen van elken nieuwen dag. Want Reddingius blijft gelooven in de waarlijk goede mogelijkheden des levens en overtuigend zingt hij er van in het sonnet ‘Toekomst’:

> Dit is mijn groot onwankelbaar vertrouwen,
> dat ééns een jonkheid zoekt de waarden weêr
> van licht-bestaan....

Dat wat hij hoopt, dat een nieuwe jeugd eens weer zal zoeken en vinden, vond deze dichter heel zijn rijk leven door. Hij zong er van het gaafst en schoonst in zijn ‘Egyptische Zangen’, ‘Gestalten’, ‘Tusschen twee Werelden’ en laatstelijk in ‘Arbeid’. Men leze deze werken in zijn binnenkamer aan de rumoerige jacht

des dagelijkschen levens ontvlucht en men worde een ander mensch door de stille bezinning, waartoe de waardigheid van het woord van een dichter bij de genade Gods dwingt.

LEO RIKMENSPOEL.

Siegfried E. van Praag, *Minnares in Ongenade.* Em. Querido. A'dam.

Van Praag bezit de gave oppervlakkig gezien onaantrekkelijke figuren tragisch-heldhaftig te schilderen, zoodat ze ons ten zeerste treffen. Hij doet dit in zijn laatste bezoek op lichte wijze met de eerste maîtresse van Louis XV, die mooi noch geestig was, doch meer dan dat. Als mad. de Mailly ten eenzamen einde pieus wordt, wijkt de badineerende verteltoon. Weinig moderne schrijvers zullen ons sceptische lezers in een dergelijke evolutie zoo sterk doen gelooven. In Jule de Lespinasse, Madame de Pompadour en deze verstootene heeft Van Praag de 18de eeuw essentieel in z'n schijnbare glorie, zijn cynisch bederf en diep gevoel meesterlijk geëvokeerd.

Max Kijzer, *De verborgen Dissonant* A.W. Bruna & Zoon's Uitg. Mij. Utrecht.

Ook aan 't eind van dit boek komt 'n zondares tot inkeer, maar Hélène, de kunstenaarsweduwe ging dan ook danig over de schreef en verwaarloosde de opvoeding van haar kinderen. Voor de zooveelste maal leert ons dit boek dat juist 't anarchistisch laisser aller in artistieke milieus in zake de opvoeding de schrikkelijkste rampen bewerkstelligt, alleen tucht kan 't opgroeiend geslacht gelukkig maken. De letterkundigen, die Kijzers drempel slijten, schilderen hem als 'n boeiende verschijning, 'n compleet mensch met groote hartstochten, de mensch op meer dan levensgrootte die daarom juist zoo origineel lijkt tusschen zijn duffe tijdgenooten. In dit werk ligt chaotisch Kijzers wezen, tere lyriek naast de onvermijdelijke platitude, 't simultaan-zakelijke doorklieft abrupt het poëtische, uit sommige bladzijden rookt 'n razende satyriazis, uit andere stijgt 'n hulpelooze, innemende adoratie. Daarop treft weer 't pittoresk détail, modern dichterlijke verworvenheid als in de fraaie versgeworden monologue intérieur

van Kijzers hand in Helikon gedrukt, 'n droge zegging bijwijlen ook die we in Kijzers heete proza graag zagen domineeren; alles ligt hier wild vermengd, in snel tempo verteld, levendig geschreven. Kijzer registreert de curven der evolutie niet, zet ons voor voldongen feiten, die onthutsen wijl ze soms zonder kiesheid zijn, hij beschrijft zulke zaken, die totdusver en om verschillende niet altijd ongegronde redenen, taboe waren, maar die desondanks veel voorkomen; echter de auteur geeft 't aardsche met zooveel naieve zinnelijkheid, dat de romantische lezer zich aanvankelijk gewonnen geeft, ook wijl hier 'n dichter aan 't woord is; en is dichter-zijn niet 't kind blijven dat met groote oogen zich telkens weer verbaast om de wreed-mooie schepping?

JACOB HIEGENTLICH.

Frans Coenen. *Onpersoonlijke Herinneringen.* Utrecht z.j. A.W. Bruna & Zoon's Uitg. Mij. N.V.

Een heel persoonlijk werk, deze Onpersoonlijke Herinneringen. Wij hadden geen mooiere herinnering aan den mensch en kunstenaar Frans Coenen kunnen hebben dan dit boek, klein van formaat, maar groot naar zijn geestelijken inhoud. We hebben in Frans Coenen een criticus en schrijver verloren van zeer aparten stijl en van een onafhankelijken levenskijk. Hij was eenzelvig maar geen zonderling. Voor dit laatste was alles van hem te echt en te eenvoudig. Zijn geestesstructuur kon men in zijn spraak terugvinden. Zijn duidelijk woord, scherp en direct op het doel afgaande, doordrong u. Toch sprak Coenen eerder zacht dan luid. Zoo ook dit boek. Zijn aangeboren scepticisme hielp hem over veel van het teleurstellend aardsche heen en deed hem dit in wijsheid aanvaarden. Zijn bewegelijk gezicht verried toch niet wat in hem omging. Hij leefde mee met de moeilijkheden van zijn medemensch maar liet het niet merken. Waar de onnozelheid van hen die hem niet begrepen hem aanrandde, vond hij voor de ontvangen slagen onmiddellijk een voor hem volkomen afdoend middel waardoor zijn evenwicht weer werd hersteld: zijn ironie. Het woord ‘liefde’ sprak hij niet uit en men vindt het ternauwernood in zijn geschriften. Maar hij bezat een dub-

bele genegenheid: den mensch en zijn nooden en de schoone let teren. Geen enkele literaire uiting kon hij onverschillig voorbijgaan. Hij stelde aan letterkundige werken hooge eischen en toch verlangde hij van zichzelf het meeste. Vele der jongeren hebben aan zijn volkomen onopvallende leterkundige leiding veel te danken.

Onpersoonlijke Herinneren, helaas het laatste wat hij voor ons mocht schrijven, werd opgedragen aan zijn vriendin, de bekwame schrijfster Eva Raedt-de Canter. Het werd meer dan de kroniek van een deftig Amsterdamsch heerenhuis aan een even deftige stille gracht. De groote vertrekken van dit huis heeft Frans Coenen gekend als weinigen. Hij heeft er geleefd en iets zeer essentieels ondergaan, waarvan hij in eenvoudige woorden in dit werk getuigt. Het is weer de eenvoud die dit boek tot iets subliems maakt, tot iets dat in zijn bijzondere bekoring bijna geheel alleen staat in de vaderlandsche letterkunde. Door een deftige dame en een deftigen heer is in dit deftige huis aan die deftige gracht geleden. Hun leven bleek even arm en onvolkomon als dat van veel minder deftige en goed gesitueerde menschen. Wie oppervlakkig leest zou kunnen meenen, dat Coenen ons dit droeve alleen maar op beschaafde wijze mededeelt. Wie gewetens vol leest zal zich aangeraakt voelen door iets zoo onzegbaar droefs, iets zoo menschelijks dat hij begrijpt te doen te hebben met een taalschepping, die achter haar strakke masker werelden van gevoeligheid verbergt. Een weldaad, dit sobere boekje. Met iets der ongereptheid van den naderenden dood reeds in zich.

F. Bordewijk. *Rood Paleis.* - Rotterdam 1936. Nijgh & van Ditmar N.V.

Iets van den adel van het proza van Frans Coenen en Arthur van Schendel kenmerkt ook dat van Frans Bordwijk. Hiermee is geenszins een vergelijking bedoeld. Ik wilde slechts zeggen dat de stijl van deze drie kunstenaars uitmunt door een aristocratische geestesfijnheid en artistieke beheersching. In Bint werden levenskrachten wakker geroepen, die in felle handeling tegen elkaar optornden. Henri Leroy uit Rood Paleis wordt geleefd. Hij is de tot vleesch geworden verzinnebeelding van het fin-de-siècle, dat zich kenmerkt door een hautaine, passieve

levenshouding en een alles domineerende vermoeidheid. Henri Leroy is evenmin als de eeuw die hij personifieert zonder kracht of zonder groote kwaliteiten, maar hij mist eenvoudig den lust om deze voor de practijk te gebruiken. Leroy heeft moed, verfijnden smaak en een geraffineerde intelligentie. Hij verafschuwt de brute daad en al wat in de verste verte naar burgerlijk nut zweemt. Zijn vriend en tegenspeler, de burgerman Tijs is niet al te intelligent, veel gezonder, veel, zooals men dat noemt, normaler.

Boeken als die van Coenen en Bordewijk zullen er bij het groote publiek wel nooit ingaan. Ze zijn er te verfijnd, te voornaam en vooral in artistiek opzicht te uitzonderlijk voor. Het beschavingspeil van den doorsnee-lezer moge er op vooruitgegaan zijn, in de gemiddelde kunstzinnigheid van den Hollander heb ik persoonlijk weinig vertrouwen. Om bij een ontwikkeld en intelligent mensch naar verhouding een ontstellend artistiek tekort te ontdekken, behoeft men nog niet eens den gemiddelden lezer te beschouwen. Men kan zelfs in ons land letterkundig criticus van een groot dagblad zijn met uiterst beperkte artistieke vermogens. Een manco overigens dat door de grootste dosis intelligentie niet hersteld kan worden. F. Bordewijk vertegenwoordigt in onze literatuur nog een aparte functie. Hij is een stijl-virtuoos en een stijl-vernieuwer. Naar aanleiding van Rood Paleis heeft Victor van Vriesland in de Nieuwe Rotterdamsche Courant aan deze kwaliteit van Bordewijk een geraffineerd-ontledende en overtuigende studie gewijd. Slechts met zijn eindconclusie ‘een meesterwerk’ ben ik het niet eens. Van de menschen die Bordewijk teekent word ik de ademhaling niet gewaar. De taak van den romanschrijver is altijd: scheppen van leven. Een hyper intellectueele inslag veroorzaakt dat men bij het lezen van Bordewijk's boek wel een fin-de-siècle sensatie krijgt, maar niet dat men met voluit menschen, zooals ik aanstonds een op straat kan tegenkomen, een korten tijd heeft geleefd. Wat Bordewijk geeft zijn bijna-menschen. Waaraan men dit te kort bemerkt, laat zich moeilijk verklaren. Van een werkelijk kunstwerk komt het sublieme en het mislukte, heel typisch overigens, vanzelf op u af. Het is daarin dat Rood Paleis nog een heel stuk bij Onpersoonlijke Herinneringen achter staat.

S. Vestdijk. *Meneer Visser's Hellevaart.* - R'dam 1936. Nijgh & van Ditmar N.V.

Onze letterkunde bloeit. Er wordt momenteel door onze romanschrijvers en dichters schitterend gewerkt. We hebben gegronde redenen om optimistisch te zijn. De literaire zwartkijkers mogen mij, omdat ik veel wat thans gepresteerd wordt voluit bewonder, hoonen.... het zij zoo: ook aan dit laatste raakt men op den duur gewoon. Zoo objectief mogelijk bekeken: we beleven een hausse! Proportioneel en kwalitatief. Het essay overwoekert niet meer onze literaire productie, zooals ruim een decennium terug nog het geval was. Onze literatuur geeft thans het volgende normale beeld. Een aanzienlijke roman-productie met een ruggegraat van voortreffelijke, hoofdzakelijk lyrische poëzie en doorwrochte essay's en critieken. De laatste, zoowel in tijdschrift als in dagblad. Wat ons nog te zeer ontbreekt is dramatische poëzie. Dit is overigens een wereld-tekort. Zoowel in een hausse als in een baisse periode blijft de taak van den criticus ontzettend moeilijk. Kunst is een gewetenszaak. Critiek evenzeer. Bij den geestelijk creatieven mensch moeten de zenuwen en de spieren minstens evenzeer gespannen zijn, het lichaam door hoogere krachten worden beheerscht als bij Nurmi, den hardlooper. Niets eischt meer concentratie dan de ernst van het lichamelijk spel. De kunstenaar speelt daarnaast nog zijn geestelijk spel. Ook zijn geestelijke troeven moet hij alle in handen houden en hij moet heerschen over en de regisseur zijn van eigen gemoeds- en geesteskwaliteiten. De criticus, die tenslotte met een objectief oordeel voor den dag moet komen, dat is zijn eenige taak, moet subjectief gezien zoo soepel zijn dat hij overal en altijd elk spel in principe mee kan spelen. Te dien opzichte dient hij zich door den kunstenaar eenvoudig te laten leiden. Hij heeft zich neutraal te maken voor elk soort kunst. Wanneer hij philosophisch volkomen verantwoord tot vrijdenker gestegen is, dan zal hij het dogmatisch religieuze gedicht van een vromen katholiek alleen naar de poëtische waarde hebben te beoordeelen. Elk motief, zoo het tot kunst gevormd is, dient hem in zijn eindoordeel gelijkelijk welkom te zijn.

Ik houd meer van De Groote Verwildering van A. den

Doolaard dan van Meneer Visser's Hellevaart van S. Vestdijk. Ik houd meer van Een Zwerver Verliefd van Arthur van Schendel dan van Een Hollandsch Drama van Arthur van Schendel. Ik houd meer van De Wilde Schuit van Salvador Hertog dan van het Fregatschip Johanna Maria van Arthur van Schendel. Ik houd meer van Reis naar de Volwassenheid van Herman Besselaar dan van Flipje van Johan Fabricius. Ik houd meer van het argot en de rotheid die Louis F. Céline in zijn Mort à Crédit beschrijft dan van de literaire volmaaktheid van Anatole France. Het bewonderenswaardige in Thaïs meen ik toch te herkennen en ik geloof in staat te zijn er voldoende verantwoording van te kunnen afleggen. Het is dom om Emile Zola en den ontzaglijk veel grooteren Louis F. Céline goorheid te verwijten. Het is dom om Boccaccio te groote wulpschheid en Aug. Strindberg te eenzijdige grauwheid te verwijten. Het is in de modder voor den kunstenaar even eenzaam als in de zon. Het is dom en hoogst onkunstzinnig om den genialen auteur van Meneer Visser's Hellevaart te verwijten, dat hij hier een mensch ontleedt die liefst in de modder wroet. Kunst is goed, wanneer haar maker heeft weten te bewerkstelligen dat wij door één leven de sensatie krijgen van hét leven in al zijn wisselende vormen en aspecten. Alleen de ware kunstenaar zal ruimte van oordeel bezitten voor de kunst van een ander. Alles, ook het critische oordeel, is uitsluitend kwestie van kunstenaarschap. Dat de psychiater Vestdijk daarbij een prachtig stel hersenen bezit en uitzonderlijk doordringende kracht is een surplus waarmede wij hem slechts kunnen feliciteeren. De hoogst verdienstelijke Menno ter Braak heeft naast een virtuoos en geraffineerd denkvermogen even zeker als het er op aankomt een gering kunstenaarschap. Daarom zal zijn gezichtsvermogen, zoodra het om pure kunst gaat, ook al neemt hij twintigmaal afscheid van dominee's land, beperkt blijven. Een kunstenaarschap dat er niet is (hoogstens veel te zwak is) kan hem - een waarheid als een koe - dus onmogelijk helpen. Hij zal gedoemd zijn om te blijven: *de man met het dominee-complex.*

Naast zijn psychische emotie's leeft in Vestdijk een groot en oorspronkelijk taalkunstenaar. Scherp gezien blijven Zola, Céline, Johan de Meester, Den Doolaard en Herman de Man om

zoo te zeggen bij de instincten. Huxley, Joyce, Bordewijk en Vestdijk geven de uitloopers van het bewustzijn. Soms een overbewust psychisch leven. Meneer Visser's Hellevaart vertoont een dubbelbouw. We krijgen een impressie van Meneer Visser's directe waarnemingswereld, zooals dus de verschijnselen zich werkelijk aan hem voordoen. En we krijgen nog een andere wereld, die meer naar den droom zweeft, een occulte waar het typisch gedachtenleven van meneer Visser zelf deze wereld oproept. Naast het formeele gezichtsvermogen een bijzondere Vissersche visie. De taalplastiek van Vestdijk dwingt eveneens mijn bewondering af. Vlak voor Karel van de Woestijne's dood werd in het tijdschrift *Nu* nog een opmerkelijk stuk van den grooten Vlaming gepubliceerd, getiteld: Pieter Meulewater. Daarin vindt ge die eigenaardige grimace plastiek, die ook dit proza, moderner geschakeerd natuurlijk, vertoont. Momenteel zie ik in den hoogst belangrijken dichter-romanschrijvercriticus Vestdijk twee ernstige tekorten. Het tweede tekort is hij zeer zeker in staat te herstellen. Zijn origineele, geraffineerde en in één beeldengreep saamvattende stijl komt in dit proza werk - de droom van meneer Visser is een prachtige climax - volkomen tot haar recht. In zijn gedicht eischt deze boetseering geen begeleiding van een mageren welluidenden toon, geen breede gedempte choraal muziek, maar een orchestraal nevengeluid, waarin men misschien af en toe plotselinge en verticaal opklinkende saxophoon tonen zou willen hooren. Hierin schiet de dichter Vestdijk nog te kort. Zijn beeldrijk gedicht is dikwijls te droog. In de tweede plaats eisch ik van den criticus Vestdijk, dat hij tegenover het meer abstrate gedicht even ruim staat als tegenover het aardsche, maar vooral dat hij in zijn critisch oordeel het *soort* werk van L.F. Céline, Ant. Coolen, A. den Doolaard en Alb. Helman (vereenigd door een bovenbouw van het gevoel) daarom althans nimmer meer ten achter zal zetten bij het werk van A. Huxley, J. Joyce en Menno ter Braak (vereenigd door een bovenbouw van den geest).

MAX KIJZER.

Belangrijk bericht

In het jaar 1938 zal het vijftig jaar geleden zijn, dat Mr. Carel Vosmaer het tijdelijke met het eeuwige verwisselde. Alsdan zullen ook zijn brieven buiten copyrecht gekomen zijn, en in den jaargang 1938 van De Nieuwe Gids zal de correspondentie van Mr. Vosmaer met Willem Kloos worden gepubliceerd.

Aangezien alle concepten der brieven van Willem Kloos aan Vosmaer mede zijn bewaard, zullen ook deze worden openbaar gemaakt, zoodat De Nieuwe Gids hiermede een uitgave van onschatbaar literair-historische beteekenis brengt.

[De Nieuwe Gids. Jaargang 53. Deel 11.]

Het schaap door R. van Heyningen.

Het erfje lag in groenigen schemer. Traag filterde het matte voorjaars-namiddaglicht door het gebladerte van den appelboom midden-op, ‘besten drager’, maar stumperig gekromd, en daarom niet zoo heel geschikte bindpaal voor de geit, die met zotte sprongen telkens naar laaghangende takken hapte, gleed langs den viezen hoek tegen het huis, waar achter een laag schot de zeug rondsopperde in haar drassig terreintje en omgaf met kozende wade het bouwsel van latten en biezen, waar een kind heul zocht in de luwe koestering.

Heel stil was het op het erfje. De kalme geluiden van het dorp reikten niet tot daar en de tijd had er geen beteekenis.

Roerloos lag het kind, den heelen dag.

Want het Leven wijkt schuw van degenen, wie het een belofte deed, die het niet kon vervullen, en de Tijd is machteloos tegenover hen, voor wie zich de Eeuwigheid heeft opgedaan.

In plompe voorzichtigheid schoof een vrouw op kouse-voeten het bleekje over: grof zorgenvrouwtje in een vaal pak, punt van haar schort tusschen den band gefrommeld, mouwen opgestroopt, kwam vrouw van Dam zóó geschoten van de waschtobbe, waarvan de damp haar nog door de keukendeur nawasemde. Krampachtig staarden haar oogen naar het vooze tentje.

Niks hoorde je meer, heelegaar niks, niet eens hoesten.

Dikwijls, als het buiten zoo erg stil was, joeg die onrust haar op en naar haar zieke dochter.

Niet, dat ze wat dàcht - dat niet - maar 't was toch een tobberd - de dokter sprak er niet mooi van - en ze was nog niet bediend. De buren zeiden, dat je op moest passen met zoo'n Protestantschen dokter: ‘als hij éven kon liet hij niet bedienen’, zeiden ze - maar dat geloofde ze van hun dokter in der eeuwigheid niet. Toch - je wist niet....

‘Nou, kijk, slaap-ie nou niet?’ teemde ze, verlicht en tegelijk met haar komst verlegen nu ze om 't hoekje recht in de stralende, bruine oogen van haar dochter zag. Nee echt - ze had heusch niets gedacht....

‘'k Wou, dat je nou sliep’, animeerde ze goed-bedoeld.

Flauw glimlachte het meisje. ‘'k Kan niet slapen’. Even wachtte ze nog, maar toen haar moeder zwijgend staan bleef, besluiteloos haar barstige handen over elkaar wrijvend, keerden de groote oogen zich weer van haar af en staarden als gewoonlijk weer wijd naar de populieren-toppen in de verte, vreesachtig en toch geboeid, als dwalend om een vermoeden.

‘Zou de dokter vandaag nog komen?’ praatte de vrouw de stilte in.

‘Als-ie 't noodig vindt, wel’, weerde Jaantje plotseling hóóg alle critiek.

‘Jà’, lijsde nog de moeder, uitgepraat.

Wat moest je tegen dat kind zeggen?

Ziel toch, zooals ze daar lee, nou al twee jaar, van d'r vijftiende af, dat ze van 't naaien kwam.

Ze was nou haast zeventien.

Kijk 'r nou - ineens d'r oogen dicht.

Slaapt ze? 't Is of ze lacht - schááp....

Haast alle dagen vond hij 't noodig.

't Was maar zelden, dat hij een dag oversloeg.

Als er erg veel zieken waren, gebeurde 't wel eens, dat zij er bij inschoot. Maar dan kwam hij stellig den volgenden dag. En daarom ging ze na zoo'n dag van vruchteloos wachten tòch blij slapen.

Het was zoo heerlijk zijn bezoek vóór je te hebben. En het was ook heerlijk als hij geweest was. Hij gaf er niets om, dat ze maar gewone menschen waren: hij kwam erg dikwijls.

Daardoor kon je er zoo makkelijk altijd over denken, want er was altijd wàt.

Het bezoek zelf was eigenlijk erg kort. Dokter vroeg allerlei en zij praatte soms aan één stuk door, maar als hij weg was, was 't dikwijls of ze juist niet gezegd had, wat ze 't liefst had willen zeggen. Ze nam zich altijd voor, het den volgenden keer wel te doen, maar hij was altijd weg vóór ze van zijn komst gehad had, wat ze ervan had gehoopt. Ze wist dat eigenlijk al wanneer hij zoo-even tegen haar knikte, wat het teeken was, dat hij daarna op zou staan - maar dan zei ze tòch niets meer, want dan was het een te akelig oogenblik en moest ze al haar best doen te lachen, omdat hij gezegd had, dat ze opgewekt moest zijn. Als hij dan weg wàs, was 't even heel erg - dan deed ze altijd haar oogen dicht en nam haar rozenkrans, want dan zei niemand wat tegen haar. Maar dan begon ze al gauw weer te denken aan den volgenden keer. En dat was zoo prettig: hij kwam niet op een vasten tijd - zoo kon je hem altijd verwachten. Moeder vond dat juist niet prettig: die zei, dat je dan je werk dikwijls niet aan kant had als-ie kwam.

Maar wat hinderde dat nou?

't Was toch altijd schoon bij hun en wat deed 't ertoe, hoe moeder en Mina en Neel er bij liepen: hij kwam voor háár!

Hij was háár eigen doktertje!

Nu ja - als de anderen ziek waren, zou hij bij hen ook komen - natúúrlijk - maar die waren nu eenmaal niet ziek! Ze was een beetje ongeduldig geworden bij die gedachte en ineens was haar iets geks ingevallen: ze vroeg aan zichzelf, wat ze liever zou willen: gezond zijn en hem nooit zien of ziek zijn en hem bij zich krijgen.

Ziek! zei ze gretig.

Ze voelde zich ook niet náár. 't Was toch best mogelijk, dat het niet zoo erg met haar was. 't Duurde nu toch al zoo lang! Misschien had de ouwe dokter, die nu in de stad woonde, het te zwart met haar ingezien. Dat kòn toch.... Dat kon bèst Hij was al zoo oud, toen hij ‘'t’ zei.... ‘'t’.... het beeld in haar

herinnering, waar ze altijd gauw langs dacht - en dat telkens weer terugkwam....

Maar nu niet. Nu echt niet....

Ze voelde zich warm worden.

Hij had 't in elk geval niet gezegd.

En hij was erg kundig - iedereen zei het.

Hij had enkel gezegd: goed eten, opgewekt blijven, als je in huis bent altijd een raam open - en hij had haar dadelijk buiten laten liggen toen 't weer wat zachter werd.

Daar had ouwe dokter Smit óók nooit van gesproken! Die had haar maar binnen laten liggen in die akelige muffe bedstee. Van hèm had ze naar buiten gemoeten - nou, dan zag hij 't toch alvast anders in dan dokter Smit - ze was zoo ziek niet, als die gezegd had. Ze voelde zich immers ook beter sinds deze dokter over haar ging!

Tastend richtte ze zich een beetje op.

Dat kòn ze! Makkelijk! Ze zou wel rechtop kunnen zitten, als iemand haar maar even in haar rug steunde.

Een warm kleurtje van blijdschap vloeide in haar scherp, wit gezichtje.

Bèst....

Met inspanning van al haar kracht probeerde ze zich enkele oogenblikken te handhaven in haar ongemakkelijke houding van liggen op één zij, tot ze dat plotseling liet varen. De overhaaste beweging benauwde haar adem en deed haar hoesten, maar ze lette er niet op. Warm en voldaan lag ze en luisterde ze naar iets heel sterks in haar, dat van leven sprak. Waarom niet! Hij hij had heelemaal niet gedaan, of ze zoo slecht was - ze wist 't zeker!

Ze zag hem nog, zooals hij den eersten keer bij haar binnen kwam....

Lekker gesteund door haar dik kussen, dubbel genietend na de inspanning van zooeven, koesterde ze zich voor den zooveelsten keer weer eens in haar allerzoetste herinnering. Moeder zat bij de tafel te naaien. Toen kwam dokter Smit het klinkerpaadje over. Uit haar bedstee kon ze hem net zien. Achter hem liep een andere mijnheer; dat moest de nieuwe dokter zijn, die voor hem in de plaats kwam. Dokter Smit ging met hem bij alle

klanten rond. Het was een zoon van een vriend van hem, zeien ze. En hij moest erg kundig zijn. Maar hij was ook Protestant. Ze was geschrokken toen ze hem zag komen. Ze vond 't naar. Ze mocht dokter Smit wel, hij was altijd goed voor hen geweest; ze vond 't jammer, dat hij wegging en ze was bang voor dien nieuwen. Al drie dagen was hij in 't dorp en ging met dokter Smit rond. Ze had geen rust meer gehad sinds ze 't wist.

Nu kwamen ze bij háár.

Ze had haar hart voelen kloppen; 't was of het dik en zwaar werd.

Ze zei niks tegen moeder en die zag hen pas toen ze vlak bij 't raam waren. Toen gooide moeder gauw het stukkende boezeroen, wat ze bezig was te verstellen in de andere bedstee en keek naar haar; maar ze zei ook niks, want ze hoorden in 't voorhuis al stemmen en meteen ging de deur open.

Dokter Smit zei goeiemorgen en praatte.

Maar zij zag hem haast heel niet; ze keek naar dien anderen en moest lachen. Dat ze bang voor hem geweest was!

Toen lachte hij ook.

Later had ze bedacht, dat ze dokter Smit haast niet goeiendag gezegd had en ze zou hem toch nooit meer zien. Maar het had haar niet kunnen schelen. - Er was iets anders begonnen.

Verheerlijkt lag het magere gezichtje.

Ze hield haar oogen dicht; maar haar gedachten deden een koenen sprong.

Het kleurtje op haar wangen kwam en ging; de witte handjes grepen zenuwachtig in de smoezelige deken.

Béter - zóó, dat zij wat voor hem doen kon....

Om haar neus sloeg zweet uit, haar adem werd hijgerig. Zóó ver....

Er was niet eens zoo erg veel voor noodig. Als ze maar een beetje loopen kon, dan kon ze vast boodschappen voor hem doen. Zij kende tot het kleinste kind en wist iedereen te wonen.

Als ze zóó ver eens kwam....

Ze zag zich zitten op het bankje in de apotheek, waar ze in den tijd van dokter Smit wel eens poeiers voor moeder gehaald had - maar nu zat ze er heel anders: als loopmeisje bij dokter Vermeer.

Haar gedachten hielden even stil voor een nieuw beeld: de mevrouw.

O! maar die zou het goed vinden! Ze zou alles voor haar doen wat ze kon - het zou niet hinderen, als ze er een beetje moe van werd - dat zou juist prettig zijn, want dan wist ze, dat ze niet méér doen kon - en ze had het gevoel dat ze voor de mevrouw het uiterste doen moest - gek, en dan was ze tòch nog niet zeker dat 't genoeg zijn zou - en voor hem, voor wien ze 't zoo gráág dee, zou 't altijd genoeg zijn....

Ze zag zich dan gaan met de groote boodschappenmand - zeker hadden ze zoo'n langwerpige van dat dikke, witte riet - helder was dat - die kon ze dan 's Zaterdags lekker uitschrobben, dat hij 's Maandags weer mooi blank was als ze ermee den weg op moest. Dat zou zij wel mogen doen, want zij was voor de boodschappen. En dan mocht ze in die mand de fleschjes rondbrengen en de pillen, mooie rooie fleschjes en gele en ook gewone wite, net schoon water, maar daar zat toch allerlei geleerd spul in, en de fleschjs voor de rijke menschen daar zaten gouden kapjes op, mooi gevouwen. Dan zou ze in de apotheek komen, elken morgen, en kijken terwijl hij alles klaarmaakte, en dan zou ze een schoonen witten doek in de mand leggen en daarop de fleschjes een voor een op de rij af zóó als de menschen woonden, waar ze voor waren en dan daarbovenop de doosjes, de mooie gekleurde poeierdoosjes met gouden sterretjes, en de frissche witte potjes met zalf - en dan ging zij alles rondbrengen.

Dan zou ze hem echt helpen. Hij hoefde niets tegen haar te zeggen, niet eens voor wie alles was, want dat las ze dadelijk af en ze wist iedereen te wonen. Dat was makkelijk voor hem, want hij was nog vreemd in 't dorp. Hij maakte maar klaar en zij nam alles stil weg en zorgde dat 't bij z'n baas kwam; hij hoefde nergens aan te denken.

En als ze dan bij de menschen kwam, zou ze binnengaan en zelf het medicijn op hun tafel zetten - bij gewone menschen natuurlijk - rijke menschen waren zelf wel voorzichtig ermee. En dan zou iedereeen, die haar zag, zeggen: ‘Daar gaat Jaantie van Dam, die dient bij den dokter’.

Boven alles uitgeheven in haar extase, voelde ze een oogenblik

haar wrakke lichaam niet. Ze merkte niet, dat ze lag te hijgen, dat haar hemd tegen haar lichaam plakte van 't zweet en dat haar arm gedachte-leven, moe-gejakkerd door de dierbare visioenen, op het punt was in bewusteloosheid weg te glijden. Ze voelde alleen jubeling en, ijl en vrij wezen zonder stof, richtte haar in onbeperkte mogelijkheid de wil en dreef haar op naar het licht, dat wenkte....

De moeder kwam aanrennen en klomp-klossend draafden achter haar aan de zusjes, die opzij van het huis aan het aardappelschillen geweest waren. Maar tegenover hetgeen ze vonden, sloeg hun redderige angst hulpeloos neer. Jaantje lag naast haar stoel met haar hoofd naar beneden; Mina, die er 't eerst bij was, had nog gezien hoe haar beenen het lijf na-flapten. En na dien eenen schreeuw, waar ze nog alle drie van stonden te trillen, lag ze nu van d'r zelf, terwijl haar lichaam schudde van een heesch rochelen dat niet tot hoesten uitslaan kon.

Radeloos bukten ze eromheen met onwennige handen.

'Pak jij d'r bij d'r hoofd.'

'Ik durf niet - ik ben zoo bang, dat ze weer bloed spoegt'.

'Moeder Maria sta ons bij.'

Wanhopig keken ze naar het wezenlooze gezicht, toen, elk aan een eind, begonnen ze bot te sjorren tot ze eindelijk het arme lichaam van den grond hadden gebeurd.

Neel was het eerst de beenen kwijt en schoot toen toe om moeder te helpen, die haast het bovenlijf niet houden kon.

'Ze komt al bij', nam Mina, buiten adem, waar.

'Jezus-Maria, wees gedankt', snikte moeder.

'Hèhè', zuchtte forsche Neel, haar handen langs haar schort wrijvend. Ze duwde het lichaam met stevige zetjes nog wat rechter op de matras, maar hield plotseling op met een benauwd gezicht. 'Moeder'. Ze trok moeder aan haar rok.

'Wat?' vroeg vrouw van Dam, die aldoor om de beurt haar oogen droogde.

'Daan kijkt zoo ijzig.'

'Hè-je wat, meid?' vroeg de moeder, zich dadelijk over haar heen buigend. Meteen grepen de felle handen haar mouw.

'Versta je d'r?'

'Zeg 't mijn maar', vermande Neel zich tegen haar griezeling.

'Mot je water?'

Het rochelen zweeg geen oogenblik, zoo erg had ze 't nog nooit gehad. 't Was niet te begrijpen, dat het smalle borstje dat uithield. En wàt wou ze toch?

'Ooo! De dokter!' begreep eindelijk de moeder.

'Nou, die zelle me hale!'

'Niet!' brak 't kind uit met een geweldige inspanning zoodat een golf slijm uit haar mond schoot.

'Niet? Nou, ook goed, dan zalle me n'em niet hale!'

'Maak je niet druk, meid!' zei Mina en Neel liep met een haastig knikje hard weg.

Moeder veegde den mond van de zieke af en bukte laag over haar heen.

'Niet zeggen - an dokter!' bracht eindelijk het kind uit.

'Bè-je mal!'

Langzamerhand werd het rochelen minnder, alleen ging de ademhaling nog met korte stooten. Uitgeput lag het kind. Mina was ook naar binnen gegaan, maar moeder had het niet gemerkt. Ze nam een klein handje in haar barstige werkhanden en een oogenblik dacht ze niet aan al wat ze te doen had, terwijl zij en haar oudste elkaar aankeken.

Laag viel het licht over het erfje, toen Jaantje haar oogen opendeed. Dadelijk schoten er tranen in, maar ze knipperde ze haastig weg. Ze luisterde gespannen naar stappen, die naderden en lachte lief toen de dokter in de opening van haar tentje verscheen.

Niets kon ze zeggen.

'Sliep je nu?' vroeg hij opgewekt. 'Dat is goed. Dan ben je juist uitgerust om eens te zien, wie er met mij mee gekomen is. Je kent mijn vrouw zeker wel'. Blank kwam meteen een jong figuurtje naast hem. Jaantje kreeg een indruk van iets heel moois en keek toen voor zich.

'Ken je me wel?' vroeg een jonge stem.

Ze zou dokters mevrouw niet kennen!

Schuw zag ze even opzij, trok zenuwachtig de wenkbrauwen op, lachte eventjes en keek weer vóór zich.

'Pols 's voelen', werkte de dokter kalm voort. Hij voelde, legde 't witte polsje zacht op de deken terug.

Ze rilde en keek nu bang op naar de jonge mevrouw in 't wit. Wat was ze mooi - en zoo flink - en zoo gezond.... Haar oogen vielen toe maar ze deed ze dadelijk weer open met een dankbaren lach.

Dat deed hij nu óók al voor haar: zijn vrouw hier brengen! Onbewust voelde ze, dat dit het meeste was, wat hij voor iemand doen kon.

Met schuwe vereering keek ze van den man naar de vrouw.

De moeder, overstelpt door de groote eer, begon een woelig gesprek.

'En wat vindt U van 'r, mevrouw? Wat een wurm, waar? Vel over been. Zoo leit ze nou al twee jaar. Ze kwam anders al zoo aardig in de hand - niet met werken, drift zat er nooit in, maar ze kon zoo goed naaien. Handig en netjes dat ze was! Zulke knuttige bloesjes as ze maken kon! Nou Jaantje, zeg nou 's wat. Nou het de dokter de mevrouw meegebracht. Wat zeg-ie daar nou wel van?'

Ze werd er een beetje verlegen mee, dat haar dochter niets zei -, maar zoo was ze nu eenmaal! 't Kind wist niet beter.

Bij het huis blafte een hond.

'O!' zei het meisje met oogen vol verwachting naar den man.

'Dat is onze hond', zei het jonge vrouwtje en blij met de afleiding bij dit bezoek, waarvan ze zich naar haar man's verhalen iets aardigers voorgesteld had, ging ze hem halen.

'Bobbie', herkende ze verrukt.

'Dat is nu die lastige hond, waar alle staatjongens zoo bang voor zijn, dat ze zelfs niet langs mijn fiets durven loopen, als hij erbij zit', vertelde de dokter. Ze knikte: ze wist het, want hij had het al eens verteld.

Mevrouw pakte den hond bij de voorpooten om hem haar goed te laten zien, maar 't groote beest werd onrustig, wrong zich tusschen haar handen, stribbelde wild tegen; de ketting, waarmee hij aan den stoel lag, rammelde rumoerig. Opgewonden keek het kind toe, maar de dokter stond op, bracht met rustig bewegen het drukke dier weg.

'Je ligt hier heerlijk in die tent, Jaantje', begon nog eens het vrouwtje lief.

'Och ja mevrouw, dat ding hebben we zelf gemaakt', praatte

weer met veel omhaal Jaantjes moeder, met trots ziend naar hun eigenhandig bouwsel. ‘We dachten....’

‘Dat hadden ze ineens klaar’, waardeerde de dokter. ‘Maar 't geeft te veel stof’, voegde hij gelaten toe.

Het vrouwtje schrok. Hij kende die fout en deed geen poging tot herstel....

Ontsteld keek ze hem aan.

Dan was dit kind, dit arme, arme....

‘Ja maar, menheer dokter, dat wou ik nou 's behange’.

‘Bekleeden met een paar oude lakens is beter’. In dringende bangheid keek de jonge vrouw naar haar man. Het was haar, of er ineens een vreemde tegenwoordigheid in hun kring getreden was, een heel sterke - een onverwinbare....

Onwillekeurig stak ze haar handen uit om ze op dat kind te leggen en van heel diep in haar drong hem een smeeking toe: Red haar - misschien kun je 't nog - om háár treurigen wil - om mijnentwil óók.

‘'t Is toch casuweel, menheer dokter, dat ze zich heelemaal niet doorlegt, geen plekje. Zoo zuiver alles. 't Is een geluk’.

Bot sloot zich het perspectief van angst en smeeking. Ze zag zich ineens weer zitten tusschen haar man en vrouw van Dam, tegenover Jaantje. En ze lachte tegen het meisje, begon op slag vlot te praten, prees het eigenmaakte blousje dat ze droeg en vroeg wat ze graag lustte, waarop het kind, ook rustig geworden, zachtjes antwoordde, elk gezegde lóónend met een glanzenden blik.

‘Och mevrouw, ik ben zoo bang: als 't maar geen tering is’, snikte in het voorhuis de vrouw als ze hen wegbracht, de roode tegels over.

Jaantje hoorde de klink-deur denderen, hij stootte nog even terug, toen bungelde hij slap in 't slot. Doodstil lag ze; ze ademde haast niet zelfs.

Toen de moeder, na het bezoek uitgelaten te hebben, haastig naar het tentje kwam schodderen, zich reppend om het vereerend gebeuren te bespreken, vond ze haar dochter met dichte oogen. Ze wachtte even en ziende dat haar rozenkrans gevallen was, raapte ze hem op, fluisterend, ‘Hier - Jaan’, maar toen schoof ze maar stilletjes weg, omdat er niets aan het kind bewoog.

Zeventien jaar! Het jaar der Vervulling. Het mooiste van die heel-jonge jaren; het jaar waarin de draden een weefsel worden. Het is voor den mensch, wat de bloeitijd is voor de boomen: al is de tijd van oogst nog ver, de vruchtjes zetten zich in den bloesem.

Maar wat beteekende leeftijd voor een kind, welks heele bestaan een dierbare belofte was, die niet vervuld kon worden?

Wat was haar kindsheid geweest, wat haar meisjesjaren? Al die zeventien jaren waren enkel geweest een moeilijk, angstig dobberen tusschen ziekte en betrekkelijke gezondheid, een weifelig getob om het krachteloos bestaantje op te sleepen tot grooter levensmoed.

Gebeurd was er nooit iets in haar leven. En de jaren waren voorbijgegaan zonder haar te raken, zooals het scheen.

Ze lag net als voor twee jaar en ze praatte nog als toen ze op 't naaien ging, àls ze tenminste praatte, want spraakzaam was ze nooit geweest en werd 't hoe langer hoe minder.

‘Wat zou ze ook zeggen?’! oordeelde haar moeder.

‘'t Kynd hèt niet te prate. Ze weet van niks’.

‘Ze groeit niet, waar?’, begrepen de buurvrouwen.

‘'t Is maar een schaap’, berustte vrouw van Dam. En zoo vond iedereen.

Er kwam dikwijls iemand naar haar kijken. Voor de kinderen van de naaischol duurde haar ziekte te lang, maar voor de buren was ze de welkome aanleiding tot een praatje.

Moeder was er altijd voor te vinden, Jaantje zei niets, maar dat verwachtte ook niemand.

‘Dag kynd, hoe gaat 't? Slecht?’ teemden ze meewarig als ze binnenkwamen; dan knikte Jaantje en dan gingen ze zitten bij moeder.

Ze spraken ongehinderd over alles, al probeerden ze telkens weer te fluisteren en keken dikwijls om, of het schaap soms oplette. ‘Ze hoort niks’, was het algemeen oordeel.

Toch vonden ze 't een onplezierig iets bij de bezoeken aan Jaantje, dat Jaantje erbij lag. Het was lastig met praten. Iedereen wist nou toch wel, dat ze er mee heen zou gaan, en daar wou je 't dan wel eens over hebben, maar dat ging toch niet goed waar ze bij was; je wist nooit wat ze er nog van verstond. En dan

lag ze altijd zoo ijzig te kijken, dat je d'r koud van wier. Ze zaten meest maar met den rug naar de patiënt toe, breed uit gezegen in hun stoel, een paar uur achtereen soms, almaar kopjes thee lebberend. Vrouw van Dam, plezierig afgeleid van haar altijd-zorgen, praatte aanhoudend.

‘'t Is wel 'n erg verbond met zoo'n zware ziekte in huis’, deelde ze eens mee. ‘Ik ben nog te bang om effe na Utrecht te gaan’.

‘Maar je hoeft er toch niet pal bij te zitten, mensch!’

‘Nou-nee, maar as t'r dan net wat gebeurde, zou ik 't me me leve niet vergeve’.

‘'t Is anders een kostelijk petientje ook. De dokter komt hier wat!’

‘O, dat scheelt ons niks! We benne in de fongst!’

Toen vrouw van Dam dat gezegd had, had een van de vrouwen toevallig omgekeken.

‘Kijk die meid - ze legt nou met de roze op d'r wange!’ riep die en toen hadden alle vrouwen naar haar gekeken.

‘Zou 't koors wezen?’ vroeg er nog deskundig een.

‘Koors hèt ze zoozeer niet’, zei vrouw van Dam geruststellend. Toen ze weer keken, had Jaantje zich omgekeerd.

Gekken! suisde 't in haar hoofd. Ze wou nog wel iets anders denken, maar ze wist niet wat. Gekken! kwam er alleen maar. Ze was er heelemaal vol van.

Met een walg had ze zich van die wijzen afgedraaid. Ze had toch al zoo'n hekel aan die visites. Niemand zei ooit iets tegen haar en als ze wat zeiden was het zeuren. Al dat gerel zoo vlak bij haar maakte haar ook zoo moe. Ze wou veel liever alleen liggen, met de geit en de appelboom, terwijl moeder in de buurt werkte; moeder had beloofd, dat ze haar altijd zou kunnen beroepen.

Dan keek ze maar weer naar den boom. Hij had zoo mooi gebloeid, 't had wel een boeket geleken. Ze had er haar oogen niet af kunnen houden en een keer had ze gezegd. ‘Daar mosten we het altaar mee versieren’, maar toen hadden ze haar uitgelachen, want dat was immers hetzelfde of je appelen weggooide; maar zij had gedacht, dat ze het graag zou willen doen, want dat moeder Maria het vast aardig vinden zou. Aldoor had ze naar

den boom liggen kijken en hoe meer ze keek, hoe meer ze verlangde er een paar takken van te geven. Toen hij uitgebloeid was, had ze gehuild. ‘Meid, wat bè-je nou flauw’, had vader gegromd en toen had moeder gezegd. ‘Wie weet waar 't goed voor wezen zou! Nou mocht ze in 't najaar het geld geven, dat de appelen van twee mooie takken opbrachten - maar daar was ze niets blij om - dat was niet hetzelfde.

Naar de geit keek ze ook graag. Die deed elk oogenblik wat anders. Nooit was ie stil. Die kon 't doen - die was gezond.

Ze vond 't wel gek om zoo te denken: een geit was toch geen mensch. Ze zei 't ook maar tegen niemand, dan zouden ze haar weer uitlachen. Maar zullie waren ook niet ziek; zij prakkezeerden niet. Zij hadden het allemaal even druk - nee, daar was ze niets jaloersch op, dat zij schrobben en boenen en wasschen en melken konden - zij zou, als ze kon, willen naaien - maar dan voor ‘de’ menschen, niet alleen voor thuis, en ook niet ouwe kleeren vermaken, maar liefst alleen nieuwe mooie dingen maken.

Ze hield eigenlijk niks van die leelijke dingen, die ze had moeten maken, en verstellen was heelemáál vervelend. Hè - dat moest eens kunnen - als ze nog eens iets mocht maken - voor mevrouw van dokter - zoo'n witte jurk van dat dunne goed - nee, die hàd ze nou juist - maar dan toch iets - in 't rose bijvoorbeeld. Hè!

Ze proefde als 't ware het denkbeeld, smulde ervan.

Wat zou mijnheer dokter dáár dan wel van zeggen? En zou mevrouw dan goed op haar zijn? - Het was toch erg aardig van hem geweest om mevrouw bij haar te brengen - ze moest er blij om wezen.

Hij zou boos zijn al hij wist dat ze 't niet was. Waarom was ze 't niet? De mevrouw was toch er lief. Maar 't leek wel of ze bang voor haar was.

Ze zou 't den dokter nooit laten merken; ze zou nu juist altijd naar mevrouw vragen, bedacht ze. Haar vragen naar dingen van ‘mevrouw’ waren onuitputtelijk - maar ze dorst ze niet uit te spreken.

Ze wou dolgraag weten hoe Mevrouw haar beste jurk eruit zag, maar dat zou ze toch nooit durven vragen! Ze was daarom dubbel blij, dat mevrouw haar zoo dikwijls eten stuurde.

‘Bedankt U mevrouw voor het lekkere eten’, begon ze dan altijd den volgenden dag. En dan keek ze hem hoopvol aan. Dikwijls zei hij dan iets over haar. Ze deed altijd grappige of lieve dingen. Het liefst hoorde ze van wat ze deed voor menschen in het dorp. Ze werd dan wel altijd een beetje kwaad, maar ze wou het toch hooren.

Het laatste verhaal was van de peren voor vrouw van Dijk.

Mevrouw had, toen ze wist dat ze naar een dorp zou gaan, allerlei dingen willen inmaken. Ze had een heeleboel potten en ringen en deksels gekocht en als dokter bij haar kwam, zat ze altijd erwtjes te doppen of vruchten uit te zoeken. Ze had alles ingemaakt, zooals het in de gebruiksaanwijzing stond en dokter had het erg lekker gevonden, dat als hij straks getrouwd zou zijn, hij altijd fijne groenten en vruchten zou hebben. Een paar maanden had ze erover gewerkt en in de kelder bij haar moeder hadden een boel planken vol potten gestaan. Maar mevrouw die tot vlak voor haar trouwen ‘geleerd’ had, had er toen ook genoeg van gehad en had er niet meer naar omgekeken tot ze ging trouwen en naar het dorp verhuisde. En toen - bleken alle potten te zijn opengegaan! En alles was bedorven, ze had er zich nooit meer meer bemoeid en ze stonden dus misschien al van den tweeden dag af open!.

Alleen vier potten met peren waren dicht gebleven - dat was nu 't eenige wat bij dokter in den kelder stond en daar was mevrouw nu zoo zuinig op, dat hij er nooit iets van kreeg. Maar nu was vrouw van Dijk erg ziek en die had er nu een gekregen en ze kon er niets meer in krijgen, maar die heele pot met peren had ze achter elkaar opgegeten!

Jaantje had zoet lachend gekeken, omdat de dokter lachte, maar het veranderde plotseling. Ze was maar heel-even kwaad om al het bedorven eten, ofschoon dat natuurlijk het belangrijkste was, maar toen werd ze erg kwaad omdat dokter van zijn lekkere groenten niets krijgen kon. Mevrouw had erop moeten letten, al had ze d'r bij moeten zitten. Dokter deed, of dit óók weer aardig en lief was, maar het was niets aardig en niets lief.

‘En wat mot U nou?’ vroeg ze strijdlustig.

De dokter lachte maar. ‘O - ik!!’

Jaantje huiverde ineens.

't Was of ze losgelaten werd in een kille diepte, ze zakte en zakte al verder van den dokter af, ze was heel klein en nietig en ze kon zelfs geen hand uitsteken om hem aan te raken, want ze was àl te ver weg. Waarom lag ze daar nog? Waarom was ze niet al dood? Als ze tòch niets voor hem doen kon!

'Maar Jaantje!'

Hij boog over haar heen. Zijn gezicht leek vlak bij haar, héél groot en donker - ze draaide haar hoofd af, àl maar zielig huilend.

'Wat zou je ervan zeggen, als jij nu de tweede pot krijgt - als ik er tenminste iets over zeggen mag van mijn vrouw!'

'Mag?!' herhaalde ze, dadelijk opnieuw verontwaardigd door haar tranen heen.

De dokter lachte weer zijn vollen lach.

'Kom je begrijpt toch wel een grapje!'

Maar dat begreep ze niet; niet waar het hem betrof. Ten opzichte van hem kende ze alleen diepen ernst. Alles, wat iemand anders over hem zei keurde ze af. Als zijn naam ter sprake kwam, voelde ze al dat ze begon te trillen, omdat ze dan wist dat er iets verkeerds gedaan zou worden. Ze vond dat de zusjes niet met genoeg eerbied over hem spraken; als de buren wat van hem zeiden, werd ze woedend - in het beste geval vond ze, dat ze maar wat leuterden. Zelfs met moeder sprak ze niet graag over hem. Ze wou liefst, dat er nooit over hem gesproken werd. Als iemand hem noemde, praatte ze nooit mee; ze draaide zich om en dan was het of ze hem een dienst gedaan had, waarop hij recht had.

Tusschen de biezenwandjes in het bleekje, met de appelboom en de geit, ebden de dagen weg. Jaantje lag nu meest met gesloten oogen, omdat het dan veel prettiger was. Dan zag je niks, maar je wist dat het licht was en 't ging je niet aan. Je hoefde je niet moe te maken met kijken, maar waar je aan dacht, dat zag je. Dat zag je heel duidelijk in dat licht, dat om je heen was. Daarom lag ze met haar oogen dicht. Ze deed het 'esprès'. Als ze 't niet wou, kon ze ze immers open doen.

Het was ook zoo licht op de bleek. Ze kon beter haar oogen dicht doen.

Soms was het wel eens niet rustig. Dan was het of de heele wereld, opgegaan in dat licht, in golvende banen rond haar heen

deinde, op en neer, heen en terug, en ze kon het niet laten stilstaan. Dan kon ze ook haar gedachten niet vasthouden, die ontglipten haar en vloeiden uit in dat bewegende licht; ze probeerde ze te grijpen, maar ze kon ze niet houden, en dan gilde ze soms van angst. Ze deed haar oogen dan open, maar dat gaf niet - 't was of alles bléef bewegen - ze zag alleen duidelijk den appelboom en de geit - maar die waren er tenminste - die waren echt. Dat gaf even rust - maar meteen werd ze weer bang: dat-alleen was niet genoeg, dat hield haar niet - ze wou het andere hebben, dat wat zeker was - waaraan ze gedacht had. Als ze ‘dat’ maar weer vonden, lagen haar gedachten voor een poos weer geankerd, al deinden ze soms nog wel op en neer op een angstig vermoeden.

Maar hij is toch dokter óók, dacht ze en het was als iets nieuws - hij wéét het toch. Hij kan me beter maken.

In-ziek als ze was, had ‘beter zijn’ geen vorm voor haar: wat ze zich voorstelde was ‘beter gemaakt worden’: dat was een wonder dat hij deed.

Hij was, hij kon.

In haar vroeg bestaantje, waaruit langzaam-aan alles weggesloopt werd, wat het leven waard gaf: gezondheid, kracht, opgewektheid, had ze de rest van wat haar overbleef gezameld tot die ééne vreugde: die om zijn bestaan. En die omvatte tegelijk alles voor háár, vast gelooven als ze deed, dat hij haar zou terug geven wat ze verloren had - en nog veel meer dan dat.

Sinds jaren ver staande van het volle leven, zag ze dat niet meer als een altijd wisselend vlechtwerk van reëel en ideëel gebeuren; levend in abstracties, was het voor haar geworden de Godsgave bij uitnemendheid en hij, als hoogepriester kon haar dat hoogste sacrament toedienen.

Binnengehaald voor de zon heelemaal weg was, lag ze in haar grauwe nachtjak met een zwarten doek om haar schouders in de bedstee in de dompige lage kamer waar ze onvermijdelijk altijd weer naartoe moest en lepelde teutige schepjes uit haar bordje griesmeelpap. In den rossen schijn van de petroleumlamp zaten de anderen om de groote tafel, waar op het zeiltje brokken brood lagen, door moeder afgehompt, naast het bordje met de klont boter en de koffiekan, die borrelde op het spirituslichtje, en

overal tusschen door gegooid de koppen met of zonder schoteltje. Zwijgend maalden ze hun avondbrood, groote, stoere menschen allen. Ze spraken nauwelijks, enkel af en toe een los woord, om zich iets te laten aangeven.

En terwijl Jaantje afwezig toekeek, liggend in loome tevredenheid met het halfleege bordje vergeten op haar buik, hoorde ze vader met vollen mond zeggen: ‘Jaap Vet is bediend’.

Tegelijk keken ze hem allemaal aan. De oogen van de zusjes werden groot, moeder draaide zich haastig naar vader toe.

‘Wat zeg je! Wanneer? Och Heere - ik wist niet dat-ie zoo slecht lee’.

‘Nou, hij is er lang genoeg over doende’, ginnegapte Kees. Moeder keek snel naar haar oudste en zag met schrik in het donker bedstee-gat haar wit gezicht naar boven komen.

‘Vader - als Jaap toch dood gaat, vraag dan of ik zijn hondje hebben mag. Ik heb 'r al zoo lang zin in gehad. Ga 't hem morgen eens vragen’.

De zusters keken elkaar even geschrokken aan en begonnen toen te giechelen. Moeder keek hen kwaad aan en toen met een griezel naar de zieke. Maar vader ging er dadelijk op in. ‘Je zal het hebben hoor!’ zei hij plezierig. Jaan had weer eens ergens aardigheid in - dat ging den goeien kant op! Hij knikte al - kauwend naar het kind, dat op haar zij opgericht hen allen met glisterende oogen aankeek.

Een wreede triomf juichte in Jaantje. Ze hadden gelegen, zij en jaap, tegenover elkaar, maanden lang: hij voor 't zolderraam, zij beneden. Hemzelf kon ze niet zien, maar zijn glas water en de drankjesflesch staken net boven de vensterbank uit. En als de dokter soms niet bij háár kwam, had ze hem wel eens bij Jaap zien binnengaan. En nu - ging hij dood - en zij leefde!

Ze lachte tegen de anderen, die haar allemaal een beetje verwonderd aankeken - maar dadelijk brak haar lach in een hoestbui en moeder sliep dien nacht nog minder dan gewoonlijk, haast om 't kwartier bij het dansend oliepitje glippend naar de andere bedstee om het kind te steunen en te laten drinken, dat geen slaap vinden kon.

Kort na den dood van Jaap Vet nam de dokter een poos vacantie. Hij en zijn vrouw hadden geen huwelijksreis gemaakt omdat er in den tijd toen zij trouwden zoo veel ernstige zieken waren geweest. Nu het kalmer geworden was in de practijk, gingen ze veertien dagen uit.

In zijn afwezigheid liet zijn waarnemer Jaantje bedienen.

Het was een wanhopige dag geweest. Het kind, dat nooit iets zei, had zich ineens opgericht, beslist verzet. ‘Het is niet noodig. Hij heeft er nooit iets van gezegd. Het hoeft niet’. En op alle praten bleef ze koppig volhouden. ‘Hij heeft er niets van gezegd. 't Is niet noodig. Ik ben zoo ziek niet’. Maar de kapelaan was gekomen.

Toen ze 's avonds bij elkaar zaten had niemand nog behoorlijk kunnen bidden. Telkens was er 's een de kamer uit geloopen terwijl ondanks het onbarmhartige hoesten aldoor nog Jaans heesche stemmetje bleef fluisteren: ‘Hij zou het niet gedaan hebben. Je zal eens wat zien, als hij thuiskomt!’.

‘Kind, stil toch’, smeekte de moeder, òp.

‘Hou er nou maar over op’, ried ze toen ze hem zag komen, nog rad.

Ze was bang voor het optreden van het kind. Als mijnheer kapelaan toch kwam - het was de Kerk. En moest ze nou dat schaap dat amper wist wat ze dee, nog waarschuwen dat 't misschien straks aan haar gewroken zou worden. - Ze kon het niet, maar ze bad met dubbele kracht, toen het kind, zoodra het den kapelaan zag, weer begon: ‘Het hoeft niet kapelaan. Hìj....’

Maar de kapelaan had zijn dienst gedaan en de moeder voelde zich rustiger, dat 't nou maar gebeurd was en dat hij heengepraat had over dat kind, dat op 't laatst huilde. ‘Wacht dan tot hij terug is’.... Zij zou dat niet gekund hebben. Maar als het eenmaal moest. - Deze vreemde dokter was katholiek; dat was toch meer ‘eigen’. Maar Jaantje had van 't eerste oogenblik af niets van hem moeten hebben. De man was vriendelijk genoeg, maar ze gaf hem haast geen antwoord. Ze zat op spelden, wanneer hij kwam; je kont nooit weten wat Jaan zou zeggen - zoo'n simpel kind.

Een keer toen hij allerlei opgenoemd had, dat ze eten moest, had ze gezegd: ‘Ik weet alles zelf wel’ en toen hij voor 't hoesten

een drank had gestuurd, nam ze daar niks van omdat dokter Vermeer altijd poeiers gaf - en dat kon die man toch niet helpen: hij zei later, dat hij 'r nog gevraagd had, wat dokter Vermeer gaf, maar toen had ze enkel haar schouders opgehaald!

Nu, dat hij haar had laten bedienen, was toch ook uit plicht. Je mocht 't hem toch niet wijten, als 't eenmaal noodig was. Toch hief het volhouden van Jaantje ook haar wat uit haar berusting. Tegen de buurvrouwen, die 's middags op het nieuws kwamen toeloopen, relde ze 't heesch uit.

'Is 't niet noozel? Is dat nou een kind om te bedienen? Wat hèt-ie dat wurm nou al te laten schrikken?'

Maar de buurvrouwen, niet verward door gevoel, beslisten dat 't zoo beter was. 'Nou is ze d'r af. En die dokter Vermeer mag goed en best wezen, maar hij is protestant en dan ben je nooit zeker'.

(Slot volgt.)

Horatius' brief aan de pisonen over de dichtkunst vertaald door Dr. AE.W. Timmerman.

Voor mijn vriend Han.

Stelt, mijne vrienden, u voor dat een schilder zou willen verbinden
't Hoofd van een mensch aan den nek van een paard, of een botten-collectie,
Saamgebracht overal-her, met een kakelbonte pluimage
Wilde beschilderen zóó, dat een vrouw, van boven een schoonheid,
Onderaan, zie, op een viezige zwarte visschestaart uitliep...
Zoudt ge, genood om 't product te bezien, dan uw lachen wel houden?
Zóó volkomen zou ook een gedicht, gelooft mij Pisonen,
Lijken op zoo'n schilderij, waarin allerlei vage bedenksels
Zooals een koortslijder ziet in zijn ijlen, bijeen zijn verzonnen,
Zóó, dat noch voeten, noch hoofd bij de grondgedachte behooren...
‘Ja maar, men schonk, en terecht, aan schilders en dichters de vrijheid
Altijd alles te durven!’... Dat weten wij en die vergunning
Vragen en geven op ónze beurt wij ook, maar niet op een wijze,
Dat zich met hardheid zachtheid vermengt of slangen met vogels,
Lammren met tijgers zich paren...
Er wordt aan een ernstigen opzet,
Die soms verhevene dingen belooft, om hem ver te doen schitt'ren,
Hier en elders een purperen lapje geflikt, als bij voorbeeld
't Woud en altaar van Diana of 't kronklen van 't haastige beekje

Dwars door bekoorlijke akkers, de regenboog, of ook de Rijnstroom
Soms wordt beschreven...
Maar nu was er eigenlijk hier toch geen plaats voor!
Wellicht weet gij cypressen te schilderen... Waartoe is dat noodig,
Als een wanhopig man, die door zwemmen ontkwam aan een schipbreuk,
Af wordt gebeeld voor het geld dat hij geeft...
Een vaas wordt begonnen,
Maar onderwijl er de pottenschijf draait, ontstaat er een bierkruik...
Laat daarom al wat gij maakt homogeen zijn, ten minste eenvoudig!...
Meerendeels worden wij dichters, o vader en zonen, hem waardig,
Reeds door den schijn van wat juist is bedrogen. Wanneer ik mijn best doe
Kort te zijn, dan word ik duister. En streef ik naar gladheid, dan falen
Spierkracht en inspiratie... Wie grootschheid belooft, wordt gezwollen...
Wie al te zéér voor de veiligheid is en bevreesd voor de stormen,
Kruipt op den grond... Wie zijn best doet door kleuren te schitt'ren, die schildert
- 'n Wonder van eenheid! - dolfijnen in bosschen of evers in stroomen...
Angst voor vergissing verleidt ons, als 't kunstgevoel faalt, tot gebreken.
't Verst in Aemilius' school zult ge een beeldhouwer vinden in koper,
Die wel perfect zachte haren en nagels boetseert, maar onhandig
Blijkt in de uitvoering, daar hij geen eenheid af weet te beelden.
Evenmin zou ik hém willen zijn, zoo ik iets tracht te maken,
Als dat ik, opzien-verwekkend door pikzware oogen en haren,
Leven moest met een neus, die mismaakt was...
Wilt dáárom, gij schrijvers,
Kiezen een stof, die niet bóven uw macht gaat en lang overwegen
Wat uwe schouders in staat zijn te dragen en wat hun te zwaar is...
Hij, die iets kiest, wat hij goed kan beheerschen, wordt zeker welsprekend.
Ook ontbreekt het hem niet aan een logische, heldre betoogtrant...

Dit is wel van een betoog de verdienste en ook de bekoring,
Dat - of ik moest mij vergissen - de dichter op dít moment uitspreekt,
Wat er ook nú dient gezegd, maar de hoofdzaak voorloopig laat rusten...
Ook zij een dichter, die verzen belooft, in het schikken van woorden
Slim en voorzichtig, hij mijde het ééne woord, zoeke het andre...
Dán wordt uw taal pas uitmuntend, wanneer gij door sluwe verbinding
't Alledaagsch woord tot iets nieuws hebt gemaakt... En is het soms noodig
Om iets tot nu onbekend, voor Cethégen met schorten verborgen,
Door een moderne belichting duidelijk te maken, dat moogt gij....
Mits gij bescheiden gebruikt de door u genomen vergunning...
Ook wekken nieuwe en pas verzonnen gezegden vertrouwen,
Als zij met spaarzame kunst aan Grieksche bronnen ontleend zijn...
Zal een Romein aan Vergilius soms en aan Varius weigren,
Wat hij Caecilius toestond en Plautus? Maar waarom wordt mij dan.
Als ik iets nieuws kan bereiken, dat weinige kwalijk genomen?
Daar toch ook Cato's en Ennius' taal de landstaal verrijkte en
Nieuwe benamingen vond voor de dingen. Een woord dat geijkt is
Met een modernen stempel in omloop te brengen, mag altijd.
Zooals jaar-in en jaar-uit van een woud de blaadren verandren,
Zoo als de loop der getijden de oudste doet vallen, vergaat ook
't Oude leven der woorden en bloeit naar de regels der jonkheid,
't Nieuwe dat onlangs geboren nog sterk is...
Ook wij moeten sterven...
Wij en het onze... Al neemt ook het land als een haven de zee op,
Ons en de schepen beschermend voor Noord-wester stormen; al voedt ook
- 't Werk van een koning! - een vroeger onvruchtbaar moeras en bevaarbaar,
Nu de naburige steden en voelt het den druk van de ploegen;
Heeft een rivier ook zijn loop, voor de veldvrucht nadeelig, gewijzigd,
Betere wegen geleid... vergaan doen de werken der menschen!
Denkt ge dan soms dat de liefde en eerbied voor woorden blijft leven?

Tal van woorden, nu uitgestorven, worden herboren,
Andere, nu nog in aanzien, verdwijnen, wil de praktijk het.
Zij toch spreekt recht en zij vonnist, waar 't gaat om de landstaal te richten.
Ons heeft Homerus het metrum geleerd waarin daden van vorsten,
Bittere krijgen van hen en hun veldheeren worden beschreven...
Eerst werd het Klaaglied in verzen, verschillend van lengte,
Later 't gevoel van bevrediging daarin ook wedergegeven...
Wie van de korte Elegie de vinder geweest is, daarom
Kijven de schoolmeesters nog, 't proces ligt nog bij den rechter...
Woede verschafte Archilochus 't zwaard in de Jambe: zijn vinding...
Blijspel en grootsche Tragedie gebruikt dat metrum omdat het
Voor dialogen geschikt, 't gedruisch van 't publiek overstemde.
't Was geboren voor actie. De Muze schonk 't Lyrische metrum
Eerst om van Goden en Goden-zonen en wedstrijden-winnaars,
Paarden of boxers te zingen en later van 't leed, dat een jonkman
Lijden moest door de liefde en van wijn die van zorgen bevrijdde...
Waarom word ik, die de passende maat, 't coloriet van een dichtwerk
Theoretisch noch practisch versta, als dichter gehuldigd?
Waarom met valsche schaamte voor leeren: niet-weten gekozen?
Nooit wil een komische stof in tragische verzen verhaald zijn!
't Maal van Thyestes, in huislijke, ja bijna komische verzen
Oververteld, kan alleen verontwaardiging wekken... Laat daarom
Ieder ding op zijn eigen terrein dat het eerlijk geloot heeft!
Nu en dan mag evenwel de comedie haar stem ook verheffen,
Mag wel een woedende Chremes met schuim in zijn mondhoeken tieren,
Uiten ook Peleus en Telefus in de Tragedie hun klachten,
Arm als zij beiden toch zijn en balling, in daaglijksche spreektaal.
Ieder verlangt door zijn klacht het hart van zijn hoorders te treffen,
Daarom verwerpt hij pomade en woorden van drie decimeters...
Niet genoeg dat een tooneelstuk fraai is; het zij ook meesleepend,
't Voere, waarheen het maar wil, het hart van den toeschouwer mede...
Zooals het menschelijk gelaat den lachende toelacht, zoo leeft het
Ook met den weenende mee. Zoo ge mij wilt tranen doen storten,

Moet gij eerst zelf uw verdriet laten blijken, want dan pas zal úw leed,
Peleus of Telefus, mij kunnen deren. Maar zoo gij verkeerd zegt
Wat in den mond u gelegd wordt, dan zal ik of domm'len of lachen...
'n Treurig gelaat eischt een droevige taal; dreigementen, wie boos is,
Dartelen spreken losbandige taal; een gestrenge, wat stroef klinkt;
Eerst formeert de natuur ons van binnen, naar iederen toestand,
Waar ons de stemming in brengt; zij verheugt of drijft ons tot toornen,
Pijnigt en drukt ons door zware smarten ter neêr, en vervolgens
Uit zij gemoedsbewegingen weer door de taal, die haar tolk is...
Dissoneert met den toestand de taal van den spreker, dan zullen
Ridder en voetknecht in Rome een schaatrend gelach doen weerklinken!
Groot verschil zal er zijn of een rijke zich uitspreekt of Irus,
'n Grijsaard die uitgeleefd is of een vurige bloeiende jonkman;
Spreekt een bedrijvige min of een hooggeëerde matrone;
'n Vagebondeerende koopman of 'n boer van een akkertje groenland,
Een die in Thebe zijn opvoeding kreeg of in Argos; of hij een
Kolchiër is of Assyriër... Houd u toch òf aan traditie,
Of schep karakters, die strikt homogeen zijn. Indien gij Achilles,
d'Eedle soms optreden laat, zij hij driftig, voortvarend en heftig,
Vurig en niet te vermurwen en laat hem beweren dat wetten
Niet zijn geschapen voor hém en dat alles voor zíjn zwaard moet wijken.
Zij Medea wraakzuchtig, halsstarrig; geneigd om te weenen
Ino; Ixion een valschaard; zij Io onrustig; Orestes
Somber! Indien gij iets nooit nog gezien op 't tooneel wilt vertoonen,
't Waagt om een nieuw karakter te scheppen, laat dat tot het einde,
Zóó als het van het begin af verliep, ook zijn eenheid bewaren,
't Blijve gelijk aan zich zelf! Om op een bijzondere wijze
't Algemeene te zeggen is lastig. Gemaklijker zult gij
d'Ilias tot een tooneelstuk verwerken dan dat gij het eerste
Onbekende karakters vertoont, nog nimmer beschreven...
Stof aan een ieder bekend zal rechtens ú toebehooren,
Mits gij maar niet in een kring, die banaal en goedkoop is blijft draaien

Noch als een slaafsche vertolker den inhoud woord voor woord weergeeft;
Mits gij als naäper niet in een klem komt, waaruit u de schaamte
Afhoudt of ook wel 't verloop van uw werk, de voeten te trekken...
Zoo als die Cyklische dichter eens zong moet gij óók niet beginnen:
‘Priamus' ondergang ga ik bezingen, dien krijg zoo roemruchtig!’
Wat zal ons zulk een belover, dat zoo'n groote muil verdient, brengen?
Bergen zullen er baren. Er komt... een belachelijk muisje!
Hoeveel beter doet hij, die niets opdringerig aanvangt:
‘Noem mij, Muze, den man, die na de verovring van Troje,
Steden van allerlei menschen bezocht en hun geest leerde kennen.’
Hij wil geen rook uit flikkerlicht wekken: uit rook lokt hij lichtglans!
Zóó dat hij daarin die prachtige wondergedaanten doet stralen:
Skylla, Antifates en met Charybdis ook Polyfemus...
Met Meleagers' dood zal hij niet Diomedes' terugkeer,
Niet met het Tweelingen-ei den Trojaanschen oorlog beginnen.
Naar de ontknooping rept hij zich steeds en hij sleept ook zijn hoorders
Zóó naar het midden der handeling mee, dat die hem bekend lijkt.
Dan laat hij weg wat hij wanhoopt dat in zijn bewerking zal schitt'ren.
Ook fantaiseert hij zóó en mengt zóó wat waar is en onwaar,
Dat met het midden 't begin harmonieert en het eind met het midden.

Hoor nu wat ik en mijn volk van u wenschen, indien gij tenminste
Haakt naar applaus van een hoorder, die wacht tot het scherm valt en rustig
Zitten blijft tot de tooneelspeler uitroept: ‘Nú moogt gij klappen!’
Kenmerk eerst het karakter van iederen leeftijd en schenk dan
Elke soort mentaliteit en wat past bij iederen leeftijd!
Spreekt een jongen al goed en merkt hij den grond met zijn voetstap,
Dan wil hij spelen met vriendjes, wordt boos en weer goed zonder reden,
Elk uur verandert hij steeds...
Een jongeling, die nog geen baard heeft

Vindt zijn geluk, zoo hij eindelijk van zijn bewaker verlost is,
Altijd in paarden en honden en 't zonnige grasveld. Tot ondeugd
Is hij te kneden als was, tegen raadgevers grof, wat hem deugd doet
Ziet hij slechts noode vooraf, hij is kwistig met geld en verwaten,
Streeft naar bezit maar is vlot met verwerpen van wat hij eens lief had.
Echter de manlijke leeftijd en ziel heeft andere verlangens,
Die zoekt connecties en rijkdom, van eerbewijzen de dienaar,
Hoedt hij zich iets te riskeeren wat moeizaam hij straks moet verandren.
Vele bezwaren beleegren den grijsaard, soms is hij hebzuchtig,
Doch onvoldaan met zijn winst is hij bang voor 't gebruik en onthoudt zich.
Steeds stelt hij uit daar hij alles ijskoud beheert en voorzichtig.
Ver vooruit ziet zijn hoop, hij is lax, naar de toekomst verlangend,
Lastig en kribbig, hij prijst het verleden, toen híj nog een kind was.
't Jonger geslacht kritiseert en berispt hij... De komende jaren
Brengen veel goeds mee, doch gaan ze, dan nemen ze ook veel ervan mede.
Geef dus ook nimmer de rol van een grijsaard den jonkman, een knaap niet,
Dien van een man. Dan blijven wij altijd ons daarbij bepalen
Wat in verband met den leeftijd geëischt wordt van ieders karakter.
Feiten worden verhaald of opgevoerd in een theater.
Wat door het oor wordt binnengelaten, dat treft ons veel trager,
Dan wat het oog, zoo betrouwbaar, geboden wordt, wat zich de kijker
Zelf zoo te zeggen vertelt... Maar op het tooneel brengen moogt gij
Niet, wat binnen behoort te geschieden. En talrijke feiten
Moogt ge niet laten zien; die zal straks wel iemand, welsprekend
Ooggetuige, verhalen. Laat daarom Medea haar kindren
Niet voor de oogen der toeschouwers dooden of Atreus, die onmensch!
Openlijk menschelijk ingewand koken; of niet in een vogel
Proknee; of Kadmus ook op het tooneel in een slang niet verandren
Al wat gij zoo mij vertoont, dat geloof ik niet, laat het dus daarom!
Dan zij uw stuk ook niet langer of korter dan vijf bedrijven,
Wil het weer worden gevraagd en te zien zijn bij een reprise.

Laat er geen God binnenvallen, tenzij de ontknooping een redder
Waard is. En laat ook geen vierde tooneelspeler trachten te spreken!
't Koor moet de rol van acteur en diens manlijke plichten aanvaarden;
Laat het dus midden in 't stuk niet iets zingen wat niet met den opzet
Rijmt, er mee strikt in verband staat! Het koor moet de braven beschermen,
Vriendelijk raad aan hen geven; wie boos is bedillen; zijn best doen
Wie in een woedebui is te kalmeeren. Ook moet het de spijzen
Aanprijzen van een eenvoudigen disch en een heilzame rechtspraak.
't Love de wet en den vrede met opene poorten, 't verzwijge
Wat men hun toevertrouwt, 't bidde den Goden en 't smeeke hun dat zij
Voorspoed van de hoovaardigen afnemen, schenken den armen.
Vroeger was niet, zooals nu, de fluit met het koper verbonden,
Geen concurrent der bazuin, maar van klank was zij zacht en eentonig,
Nuttig om koren den toon aan te geven en t' accompagneeren,
Daar zij maar weinig ventilen bezat en toen nog in staat was
Banken nog niet overvuld, met haar zachte geluid te bereiken.
Daar kwam een telbaar publiek nog bijeen, daar het volk niet heel groot was.
Daarbij bescheiden, genoegzaam en matig... Maar toen het later
Als overwinnaar begon zijn land uit te breiden en steden
Wijdere muren omgaven, de Godheid op heilige dagen
Ongestraft met dagen-lang drinken verzoend werd, toen kwam er
Grootere losheid in maat en muziek. Want hoe zou een landman
Zonder beschaving en rustend na arbeid te midden van burgers,
Arm naast voornaam, van kunstzin blijk kunnen geven? Zoo kwam het
Dat in de oude klassieke muziek de fluitspeler, nu hij
Over de planken flaneerend zijn toga liet slepen, losheid
Aanbracht en dartelheid... Ook nam de klank van de ernstige cyther
Toe in geluid en een niets ontziende bespraaktheid gaf uiting
Aan een nog nimmer gehoorde welsprekendheid.... Maar ook de inhoud

Rijk aan wijze en nuttige spreuken, voorzeggend de toekomst,
Was van dezelfde kracht als 't orakel-sprekende Delfi.

Hij die dan in de Tragedie om 't waardeloos bokkenvel kampte
Bracht ook de Satyrs der velden daar naakt op de planken en trachtte,
Schoon hij zoo ruw was, toch zonder den ernst te verstoren, te schertsen,
Daar de toeschouwer nu door nieuwe en dankbare grappen
Diende gelokt en te worden geboeid, wanneer hij zijn offers
Eerst had gebracht en door drinken zich vrij van de wetten gevoelde....
Toch is het zoo pas geoorloofd de Satyrs, die lachers en praters,
Aan te bevelen en zoo ook de ernst met de scherts te verbinden,
Dat niet een God of een half-god die optreedt, zooeven bewonderd
Toen hij in koninklijk goud en purper verscheen, gaat verhuizen
Naar een obscure taveerne, waar menschen zich uiten in straattaal.
Ook moet hij niet, om er niet gelijkvloersch in te blijven, naar wolken
Grijpen en de aether... En dit is toch ook de Tragedie onwaardig:
Uit te flappen lichtzinnige verzen omdat zij zich schuchter
- Zoo als een deftige dame genood op een feestdag tot dansen -
Onder losbandige Satyrs behoort te bewegen.... Indien ik
Satyr-spelen ga dichten, Pisonen, dan zal ik volstrekt niet
Enkel geijkte gezegden bij voorkeur of simpele woorden
Bezigen, ook zal ik trachten aan 't coloriet der Tragedie
Mij voortdurend te houden, zoodat er wel deeglijk verschil is
Of er een Davus praat of een Pythias, ook zoo'n brutaal wijf,
Nadat zij om een talent dien Sino hield voor het snotje,
Of wel Silenus, bewaker en knecht van zijn kweekeling Bacchus.
Ook zal ik in een courante taal iets schoons zien te maken,
Zóó dat iedereen hoopt hetzelfde te kunnen, maar als hij
't Aandurft, faalt na eindeloos zwoegen en zweeten. Want zooveel
Kracht heeft de juiste plaats en de goede verbinding der woorden,
Zooveel waardeering vindt ook weer de taal uit het dagelijksch leven!
Laten de Faunen, gehaald uit de boschen, als ik het moet zeggen,
Oppassen nooit als een dandy te spreken in al te gekuischte

Deftige verzen, maar laten zij, als op een driesprong geboornen
Ook geen gemeene of smadende uitdrukking klappen, want dan wordt
Hij die bezit heeft, een paard houdt, op afkomst kan boogen beleedigd.
Zij hooren niet onverschillig, bekransen geen verzen, die iemand
Die op de straat geroosterde boonen of noten koopt, mooi vindt.

Volgt op een korte syllabe een lange, dan noemt men dat: jambe.
Snel is die voet, vandaar dat hij jambische drievoeters noopte
Zoo te gaan heeten, ofschoon hij het versaccent zesmaal doet hooren.
Eerst bleef hij altijd gelijk aan zich zelf, maar niet lang geleden
Nam hij om trager, wat meer gedragen in de ooren te klinken,
Daar hij meegaand en inschikkelijk was, als geregelde gasten,
Ook nog Spondaeën op in zijn vaderlijk rijk, op conditie
Dat hij hun niet als gelijke de tweede plaats of de zesde
Inruimen zou.... In Accius' edele Trimeters komt de
Jambe maar heel zelden voor. En bij Ennius ook niet. Op verzen
Die met geweldig aplomb het tooneel op worden gezonden
Drukt hij 't onteerende merk van een overijlde bewerking,
Of, die nauwkeurigheid derft en de wetten niet kent van een kunstwerk....
Niet iedereen kan een kritikus zijn van onmetriesche verzen,
En een Romeinsche dichter oogst onverdiende vergeving.
Moet ik mij dus laten gaan en slorderig schrijven of meenen,
Dat iedereen mijn fouten zal zien en ik dán alleen vrijloop,
Als ik mij binnen de grens van mijn hoop op vergeving zal houden.
Heb ik geen lof dan verdiend: kritiek ontdook ik ten slotte....

Houdt u des daags, houdt u 's nachts met uw grieksche handschriften bezig!
‘Maar uwe voorouders prezen de grappen en 't metrum van Plautus!’
Ja, zij bewonderden beide maar al te lankmoedig, om niet van
Domheid te spreken, tenminste als wij het verstaan met zijn beiden
Geestrijke taal t' onderscheiden van platvoetsche gijn en getraind zijn
't Echte geluid met de vingers te tasten, met ooren te hooren.

Thespis heeft, zegt men, een onbekend genre van Tragiesche Muze
Uitgedacht; bovenop wagens zijn dramas rond laten rijden,
Opgevoerd door acteurs, het gezicht met droesem bestreken.
Na hem vond Aeschylus uit de deftige tabbaard en 't masker,
Legde een planken vloer op vrij-dunne balken en leerde
Ernstige taal en door den Kothurnus grooter te schijnen.

Na hem volgde met zeer grooten bijval de oude Comedie,
Wier vrijhoedigheid snel in gevaarlijk schimpen ontaardde
Die door een wet verdiende beteugeld te worden. De wet werd
Aangenomen en 't koor tot zijn schande gedwongen te zwijgen,
Daar hem het recht van blamage ontnomen was. Maar onze dichters
Lieten niets onbeproefd en het was wel hun grootste verdienste,
Dat zij het Grieksche voetspoor verlatend, de daden van Rome
Dorsten te vieren, zoowel die tragedies als zij die comedies
Instrueerden. En Latium zou door zijn roemrijke wapens,
Zou door verdiensten niet machtiger zijn dan door taal, als zijn dichters
Allen niet opzagen tegen de vijl en langdurigen arbeid....
Gij o, Pompilius' nakroost, keurt af een gedicht, dat de maker
Niet door langdurigen arbeid en menige streep corrigeerde,
't Beeld niet tienmaal verwierp tot de laatste nagel volmaakt was.

Daar Demokritus meent dat genie een veel schooner bezit is
Dan een armoedige kunst en hij daarom normale dichters
Buiten den Helicon sluit, passen velen wel op om te knippen
Nagels of baard en zij zoeken de eenzaamheid, mijden het badhuis.
Want hij verkrijgt zijn belooning, ze noemen hem dichter, wanneer hij
Licinus nooit, 't is zijn kapper, een hoofd durft toe te vertrouwen,
Dat door een driedubb'le dosis Helleborus niet wordt genezen...
O, wat ben ík toch onhandig, die tegen de komst van het voorjaar
Middelen neem om mijn gal te purgeeren! Geen ander zou zeker
Prachtiger verzen maken dan ik! Maar ik geef er niet veel om!
Dan maar het baantje van slijpsteen gekozen, die 't ijzer kon scherpen,
Schoon hij toch zelf niet kan snijden. Ik zal dan maar zonder te schrijven

't Ambt en de plichten doceeren, waaruit de middelen komen,
Welke een dichter voeden en vormen, wat wel en wat niet past,
Waar zijn verdiensten hem meevoeren, waar hem zijn dwalen kan brengen....
Aanvoelen: dat is de bron van verdienstelijk schrijven; de grondslag.
Uit de Sokratische leer kunt gij zeker wel voorbeelden halen.
Is in den inhoud voorzien, dan volgen de woorden volgaarne....
Wie heeft geleerd wat men schuldig aan 't vaderland is en zijn vrienden,
Hoe men zijn ouders liefhebben moet, hoe zijn broer, hoe zijn gastheer,
Wat van een raadsheer de plicht is en wat van een rechter en welke
Rol een te velde gezonden bevelhebber dient te vervullen,
Die weet vast iedre acteur wat zijn rol van hem eischt te doen spreken.
Ik raad den schranderen verdichter als voorbeeld voor oogen te houden
Zijn ideaal van karakter en leven, zijn levende woorden
Daaruit te putten, ofschoon nu en dan een tooneelstuk vol spreuken
Waar ook een juiste karakter-beschrijving in voorkomt, maar dat toch
Elke bekoring ontbeert en dat ook alle kunst mist en hol is,
Beter den hoorder bevalt en hem meer weet te boeien tot luistren,
Dan welluidende grappen en verzen die arm zijn aan inhoud.

Schonk aan de Grieken de Muze genie, zij leerde hen ook nog
Juist zich in klare, rondmondige klanken te uiten, omdat zij
Niets ambieerden dan lof. Maar de jongens in Rome, die leeren
Centen ontleden in honderd stukken door eindloos gereken....
‘Laat nu Albinusje zeggen; wanneer ik een twalefde aftrek
Van vijf-twalefde cent, wat blijft er dan over?.... Je hadt het
Lang al gezegd kunnen hebben!....’ ‘Een derde.’ ‘Bravo hoor, jij zal wel
Goed je vermogen bewaren! En als ik een twaalfde er bij tel,
Wát wordt het dán wel?’ ‘Een halve.’ Hoe kán iemand hopen, als eenmaal
Die verroestende zorg voor de centen de harten doordrenkte,

Dat er gedichten bedacht kunnen worden, met cederolie
Waard te bestrijken en in een cypressen-foudraal te bewaren!....

Dichters begeeren tot voordeel te zijn of ons te behagen,
Of tegelijker tijd ook te zeggen, wat voor het leven
Nuttig en noodig is.... Wat gij ook leert, laat het kort zijn, dan nemen
Leerzame zielen 't gesprokene vlug in zich op en onthouden 't.
't Overbodige stroomt langs den rand van een overvol hart weg!
Laat wat gij dicht tot vermaak zooveel mooglijk de waarheid benaadren,
Dat het verdichtsel niet eischt, dat al wat het wil maar geloofd wordt!
Laat uit de buik van den Boeman geen levend jongetje halen,
Dat zijn ontbijt is geweest. Veteranen-geleedren verwerpen
Alles wat niet vrucht-dragende is en ernstige verzen
Gaan aan de aandacht voorbij van trotsche voorname meneeren...
Híj krijgt de stem van een ieder, die 't nut met vermaak weet te mengen,
Door wie hem leest niet alleen te vermaken, maar ook te vermanen.
Zoo'n boek steekt over de zee, zoo'n boek brengt de uitgevers geld op,
Zal voor een schrijver met naam het leven met eeuwen verlengen..

Toch worden fouten gemaakt, die wij gaarne willen vergeven,
Immers een snaar geeft niet steeds het geluid, dat het hart en de hand wil.
Menigmaal antwoordt ze hem, die een lage toon vraagt, met een hooge,
Ook zal niet altijd een boog het bedreigde doel kunnen raken.
Heusch, als er veel in een dichtwerk glanst, zal ik mij niet stooten
Aan een paar vlekjes gemorst door onachtzaamheid, waar wij te weinig
- Menschelijk is onze aard - op verdacht zijn. Maar wat of ik dan wil?
Zoo als een afschrijver die, hoe dikwijls hij ook is gewaarschuwd,
Altijd de zellefde fout maakt, ook nooit wordt vergeven en zoo als
Uit zal worden gelachen een cytherspeler die altijd

Mistast dezellefde snaar, zoo lijkt m' ook een Choerilus, hij die
Wel telkens faalt, maar dien ik drie- viermaal niet kwaad vind en dan ook
Lachend bewonder, zooals ik mij ook verontwaardig, indien de
Groote Homerus een enkle maal dommelt. Maar 't is ook geen zonde
Als bij een werk van langeren duur soms de slaap komt besluipen..

Juist als met schilderen gaat het de dichtkunst. Er zijn schilderijen,
Die als gij dichter er bij staat u pakken en andre indien gij
Verder-af staat. En het ééne eischt zwakke belichting, het andre
Wil in het daglicht gezien, daar het niet voor een slechte kritiek vreest.
't Eene zal éénmaal behagen, het andre, al ziet men het tienmaal!

Luister gij oudste der jongere Piso's. Laat dit u gezegd zijn,
Schoon gij door 't vaderlijk woord niet alleen tot iets deeglijks gevormd wordt,
Maar ook u zelf het verstand niet ontbreekt; raap het op en onthoud het!
't Middelmatige mag, is het dragelijk, toegestaan worden
- Zeker terecht! - aan bepaalde beroepen. Wie 'n middelmatig
Pleiter of wel advokaat is en ook in bekwaamheid het aflegt
Tegen den welbespraakten Messala en minder zal weten
Dan Cascellius, Aulus, kan toch nog zeker in tel zijn....:
Middel-maat Díchter te zijn, dat vergunnen u Goden noch menschen,
Zellefs de stalletjes niet van onze boekenverkoopers.
Juist zooals bij een gezellig maal een orkest, dat valsch speelt,
Hindert, parfum die naar vet ruikt, papaver met Sardiesche honing;
- Daar immers zonder die dingen de maaltijd had af kunnen loopen -
Zoo is een dichtstuk ontstaan en gevonden om ons te behagen,
Wijkt het een stap van den top af dan holt het terstond naar den afgrond.
Wie geen verstand heeft van sport, moet niet op een sportveld gaan kampen,

Ieder, die 't balspel niet kent of den diskus of 't hoeplen, blijft zitten,
Dat geen stampvolle banken hem ongestraft uitlachen mogen;
Toch waagt het iemand, die 't heel niet verstaat om te dichten. Waarom niet!
Vrij is hij, edel-geboren en aangeslagen als ridder!
't Hoogste in de belasting, geen mensch heeft hem iets te verwijten!

Gij, Piso, doe of zeg niets wat Minerva niet goedkeurt! Naar haar toch
Richte uw gevoel en uw oordeel zich immer. En als gij soms later
Toch nog iets schrijft, laat het dan in Maecius kritiesche ooren,
Mijne en die van uw vader bezinken en laat uw geschrift dan
Binnen bewaard, nog tot negen jaar toe achter slot zijn en grendel!
Dan zult gij nog wat gij niet publiceert vernietigen kunnen.
Maar een verzonden woord weet niet, hoe het weder moet keeren..

Bosch-menschen schrikte de heilige Orfeus, de tolk van de Goden.
Af van moord en afgrijselijk voedsel. En dat is de reden
Waarom men zei dat hij tijgers bedwong en roofzuchtige leeuwen..
Zóó verhaalde men ook dat Amfîon, de stichter van Thebe,
Rotsen bewoog door den klank van zijn lier, door verleidelijk smeeken
Voerde waarheen hij maar wilde! En dit was de wijsheid van vroeger;
't Scheiden van burger- en staatsgoed, het heilige van het profane,
't Vrije huwlijk beletten en rechten den echtgenoot geven,
't Stichten van steden en 't snijden van wetten in houten pilasters..
Zoo kwamen godlijke dichters tot roem en tot eer! En hun verzen!
Na hen sleep de beroemde Homerus en later Tyrtaeus
't Mannelijk hart voor den oorlog scherp door hun verzen. In verzen
Werden orakels gesproken, den weg door het leven gewezen.
Vorstengunst werd gezocht op den maatslag der Muzen. Gevonden
Werd het tooneelspel, ontspanning aan 't eind van langdurigen arbeid.
Schaam u derhalve toch nooit voor de Muze volleerd op de cyther,
Noch voor Apollo den zanger!....

Nu heeft men de vraag willen stellen,
Of een lofwaardig gedicht door kunst ontstaat of door aanleg....
Ik zie niet in wat, zonder rijkvloeienden ader, de ijver,
Noch een genie, dat ongepolijst is, ons baten kan. Daarom
Eischen zij hulp van elkander en vreedzaam zweren zij samen.
Wie in zijn loop de gewenschte eindpaal wil halen, moest heel veel
Dulden en doen toen hij jong was, moest zweeten en koude verdragen,
Moest zich onthouden van Wijntje-en-Trijntje. De fluitspeler, die nu
Voordraagt in Delfi, heeft eerst zich getraind en was bang voor zijn meester.
Maar tegenwoordig volstaat het te zeggen: ‘Ik dicht wonderbaarlijk,
Krijge de schurft wie het laatst komt, 't is schande achter te blijven!
En, wat ik niet heb geleerd, te bekennen óók niet te weten!’

Zoo als een omroeper soms het publiek tot koopen bijeen roept,
Dwingt ook zoo'n dichter, die rijk is aan land en omdat hij zijn duiten
Uit heeft gezet om te woekren, zijn naloopers winst te bejagen.
Is hij dan iemand, die smakelijk op weet te dissch en, den arme
Zonder krediet, een borgtocht wil geven, hem ook wil bevrijden,
Is hij verstrikt in obscure processen dan zal 't mij benieuwen:
Kent die brave 't verschil tusschen echte en onechte vrienden....

Hebt ge iets geschonken aan iemand of wilt gij hem later iets geven,
Haal hem dan niet, als hij vol is en blij, om uw verzen te hooren.
Want hij roept uit: ‘O, wat prachtig gedaan en hoe juist, hoe voortreflijk!’
Bleek wordt hij ook nog er bij, hij filtreert uit zijn oogen vol vriendschap
Tranen-dauw, óp zal hij springen, hij trappelt den grond met zijn voeten.
Zoo als gehuurde huilebalken ook soms bij een lijkbaar
Meer bijna zeggen en doen dan zij die van harte bedroefd zijn,
Toont zich de spotter ook meer dan de eerlijke prijzer getroffen....
Koningen, zegt men, dat vaak men man dien zij willen sondeeren

Of hij hun vriendschap wel waard is, door groote gevulde bokalen
Uitknijpen en maltraiteeren.... zoo moge ook u, maakt gij verzen,
Nimmer de mentaliteit van wie schuilt in de vossehuid foppen.
Laast gij soms iets aan Quintilius voor, dan placht hij te zeggen
‘Dit en dat, asjeblieft, moet verbeterd!’ En zoo gij ontkende
't Beter te kunnen, nadat gij het driemaal of viermaal beproefd hadt,
Liet hij de slecht-geboetseerde verzen u uitschrappen, om ze
Dan weer aan 't aambeeld toe te vertrouwen. En zoo gij uw fouten
Liever werdedigen dan ze verbeteren wilde, dan zei hij
Niets meer noch tobde zich vruchteloos af, dat gij niet op uw eentje,
Zonder een medeminnaar u-zelf en uw werk zoudt beminnen.

Wie een goed kritikus is en verstandig zal futlooze verzen
Laken en stroeve verwerpen; de niet-gepolijsten, daar zet hij
Zwarte foutstrepen naast met zijn vertikaal schrijfriet, ook snijdt hij
Cieraden, die op effect zijn berekend, weg en hij dwingt u
't Al te duistere scherp te belichten en wat twijfelachtig
Uitgedrukt is zal hij wraken, wat anders moet worden, noteeren.
Hij zal een echte Aristarchus worden en zeker niet zeggen:
‘Waarom zal ik mijn vriend in zijn hobby nu kwetsen?’ daar immers
Zulke vergrijpen een dichter verleiden, die eenmaal bespot is
En met een leelijk gezicht is ontvangen, tot ernstiger fouten....

Zoo als een man die aan geelzucht of die aan kwaadaardige schurft lijdt
Of door den toorn van Diana met epileptie wordt geteisterd,
Zóó ontvluchten en vreezen ook zij, die bij hun verstand zijn,
Dichters van Lotje-getikt. Maar onvoorzichtige jongens
Jagen hem op en loopen hem na. En wanneer dan zoo iemand
Loopt met zijn neus in de lucht en gedichten al rondloopend uitbraakt,
Als hij dan zoo als een vogelvanger, die rondloert naar lijsters,
Valt in een put of een kuil en dan met een heel lange uithaal
‘Burgers, hallo, o, help!’ roept, dan denkt daar geen mensch aan. En wil dan
Iemand hem toch er uit halen en laat hij een touw neer, dan zeg ik:
‘Hoe kan je weten of hij niet met opzet er in sprong en heel niet

‘Wíl gered worden? Ik zal hem dan, hoe een Siciliesche dichter
Omkwam, vertellen.’ Empedokles wierp zich, omdat hij wou doorgaan
‘Voor een onsterflijke God, ijskoud in de kokende Aetna!’
Zij dus een dichter gerechtigd tot zelfmoord! En hij die een ander
Tegen zijn zin redt, doet juist wat een moordenaar ook doet. Niet eenmaal
Sprong hij de put in en als hij er uitgehaald is, zal hij ook niet
Eindelijk worden een mensch, hij zal óók niet zijn liefde verliezen
Voor een opzienbarenden dood.... Het lijkt ook niet duidlijk,
Waarom hij verzen blijft prutsen... In de asch van zijn vader gewaterd?
Of heeft hij soms goddeloos een altaar willen verplaatsen?
Dol is hij zeker! En net als een beer, die de sperrende tralies
Stuk weet te slaan van zijn hok, jaagt zoo'n grommende dichter een ieder,
Zij hij deskundig of leek op de vlucht; krijgt hij iemand te pakken
Dan, als een bloedzuiger, die, voor hij vol van het bloed is, niet loslaat,
Houdt hij hem vast en draagt voor tot zijn hoorder dood is gelezen!

De ijk door Eva Asscher.

Ik beleefde den tijd, dat een klein meisje bij het zitten gaan nog netjes over de schoolbank het pas gesteven katoenen jurkje spreidde uit vrees voor kreukelboete.

Van dwang naar de begeerde uitbundigheid is echter voor het kind slechts 'n stap. Met: ‘dat kán toch best, dat mág toch best, dat hoórt toch best’, dreef ik mijn kinderlijke verlangens bést door. Alleen bij Moeder stuitte ik vast tegen de juiste maat. En nu en dan tegen mijn weekhartigheid als het op daden aankwam. Ik biechtte niemand deze gemoedsmachteloosheid en leed en streed als de meeste gevoelig-redelijke kinderen. Hoewel ik naar liefde smachtte, bewerkte mijn vaak geforceerd zelfstandig optreden het tegendeel bij degenen, die het kind niet begrepen. Op mijn twaalfde jaar ongeveer dijde mijn verlangen volwassen te zijn tot heimwee. De eene beleving bracht de vervulling nader en dus in geluksextase, een andere weer ver er van af en in wanhoopsdepressie. Welke laatste gewoonlijk door een humoristisch intuitieve gedachteoverval na korteren of langeren tijd werd opgeheven

Op een avond ging ik met mijn broer, mijn oudste zuster en een logée naar Kras. Beiden volwassen dames, ik was maar vijftien jaar. Daar ontmoetten we een vriend, die bij ons aansloot. Zoodra mijn broer het klontje in zijn cognac deed, koketteerde de logée: ‘Ah, mijn lievelingskostje!’ Als electrisch hevelde het gedrenkte suikertje op haar schoteltje. Begeerig keek ik. Minder naar het klontje dan naar de hulde.

‘Lust jij dat ook zoo graag?’, vroeg vriend S. pathetisch.

‘Er is maar één’, antwoordde ik fier berustend.

Even daarna bestelde ook hij een cognac fine, en tracteerde op

zijn beurt mij op het klontje. Kort voordat we zouden vertrekken had hij nog niet even van de cognac genipt.

'Uw cognac', waarschuwde ik dankbaar.

'Ik drink dat goedje nooit, ik bestelde het om jou een genoegen te doen.'

Plotseling schoven de lang verbeide woorden op den drempel van mijn denken: '*ik ben een mensch.* Iemand, waarvoor men zich opofferingen tot verkwistingen getroost. Ik word geliefd, vereerd, mag meepraten.'

Onderweg streek vriend S. mij onder de kin, knipoogende tegen mijn broer: 'Kinderen houden toch allemaal zóoveel van zoet.'

Deze ontheiliging schokte me voor een lange poos en nog vele kleinere ontmoedigden mij, tot het volgende me voor goed op mijn voetstuk plaatste.

Mijn avonden waren grootendeels niet meer met verplicht werk ingedeeld. Om beurten gingen wij, meisjes, met Vader naar de classieke concerten in het Paleis voor Volksvlijt, naar de voor hem kostelooze premières bij Van Lier en andere Théaters en ook maakte ik deel uit van een familiekennissengezelschap ter verrijking van cultuur. Eens togen we met een paar clubvrienden en -vriendinnen naar Odéon. De alom geliefde Van Zuylen zou ons op zijn kustvolle scheppingen vergasten. Hij richtte zijn programma naar ons in. Onder zijn bekende voordracht: 'en dan koopen we een héel klein huisje, nemen een héel klein vrouwtje met een heel klein japonnetje en heel kleine muiltjes.... schoof een mij minder bekende clubpartner, goed ingevoerd littérator, begloed door mijn zeggingen en gedragingen, al meer en meer naar mij toe. En nauwelijks had Van Zuylen zijn voordracht geëindigd of hij stelde voor: 'Heb je zin?' Een formeel huwelijksaanzoek dus, mijn eerste.

De schrik sloeg me om het hart.

Hij was zoo leelijk.

Ik ging er gauw van door.

Jammer, dat mijn schoonheidsgevoel hem slechts platonisch kon aanvaarden.

Hij had me tot 'Vrouw' verheven. Na dien avond was ik van mijn heimwee 'Van Kind tot Vrouw', dat van mijn twaalfde tot ongeveer mijn zestiende had aangehouden, volkomen genezen.

Non deve mai pensar l'uomo... door B. Wille.

....dus niet piekeren zal de mensch, zei de Italiaansche kolonel tegen Goethe op diens ‘Italienische Reise’. - En wanneer op een winterdag de nevels bijzonder diep en zwaar over de stad Amsterdam hangen, kon het wel eens gewenscht zijn de luchthartige woorden van den braven Italiaan waar te maken - men kon eens de schilderijen uit zijn land gaan bekijken in het eerwaardige Rijksmuseum - men kon den duivel wel eens door Beëlzebub uitwerpen....

Wij weten, dat daar een blonde Madonna van Fra Angelico hangt, een blonde Madonna in een sinfonie van blauw en goud. Het kind (het leven) is blond als zijn moeder, alles is zoo rein en schoon en gouden. De moeder is zelf nog een kind, rein en schoon zooals de witte lelie, die het kindje in zijn hand houdt. En door alle eeuwen heen is der Madonna kind geboren in den tijd van zijn schilder. Het symbool van het leven is dat kind, van het licht en de vernieuwing. Goud en blauw - hoe mooi is toch het leven! - Ook de vrouw van Veronese is ‘blond’, maar de jonge man van Filippino Lippi is een Italiaan: zijn gelaat is geel-gebruind en zwart is zijn haar; zeer donker en zeldzaam onverdiept zijn de verdiepte oogen. Merkwaardig is dat ‘onverdiept - verdiept’, doch zóó zijn die oogen, dieroogen zijn het. En zwart is zijn habit en groen (wat voor een groen) zijn vest. Deze man kan eigenlijk ook enkel maar ‘Filippino’ heeten, Filippino zooals zijn schilder. - In de stad van Francesco Bacchiacca, waar de straatjes smal en steil langs hooge rose of grijze huizen opstijgen, ruikt men de zee, de blauwe zee, die aan alle kanten van Italië is. En niet te verwonderen zal het zijn, wanneer straks - tusschen de Italiaansche kleinburgers in - de twee jagers van Tiepolo verschijnen in de stad van Bacchiacca, die

zeker Savona is of San Remo, twee jagers in een half klassieke, half middeleeuwsche kleedij: sandalen aan de vlugge voeten, met een waaiend schouderdoek en niet veel meer, met pijl en boog en koker, een edel instrument.

Tot, door een wijden boog naar een andere zaal toe, ineens de weg naar Nederland zich opent, Nederland: de grachten zijn vol ijs en druk van een onwaarschijnlijke koude pret, die schaatsenrijden heet. Maar in de binnenkamers staan de stoven onder de zware eiken zetels, stroop en wafels liggen klaar op de zware eiken tafel en de Goudsche pijp. En bij de oesters en het heerlijke roggebrood glanst een groen Boheemsch glas. In de kamer ernaast - denkelijk - zitten intusschen statige mannen met hoogen hoed en witten kraag voor een tafel met een dieprood kleed erover heen te 'piekeren'. Dezelfde mannen, die in het voorjaar - aanstonds - hun kermislol zullen hebben; rond zijn de heupen der waardin en rond en hoog haar blanke boezem. De handen der mannen piekeren niet lang bij zooveel verleidelijke dingen en den brandewijn erbij. - Ver over het IJ-water vertrekken hun schepen naar de Indische gewesten en achter (achter) in een wazig blauw-grijs licht blijft hun goede stad. Het laatst zien zij dan nog den toren van de Oude Kerk. En wanneer de lucht stil is en de wind komt uit het Zuiden, dan zullen zij haar klokkenspel hooren - even nog -; zooals zij het hoorden, toen zij kinderen waren en op de stoep van vaders huis op één der IJ-kaden speelden, of toen zij met hun meisje op een juli-avond in het warme gras aan den dijk bij Schellingwoude lagen, of toen de zwarte koets met de doodkist van moeder de hooge brug bij den Oudezijds-Voorburgwal opreed. Ze zullen dan iets nats in hun ooggin voelen en verdomme zeggen, daar zijn ze Hollanders voor. - Oneindig zal ons heimwee zijn, waar en hoe dan ook, bij het kleine deftige huis van Pieter de Hoogh ergens aan den kant der stad. Het staat in een milde zon, rustig, goed en vertrouwd. En toenmaals reeds, in 1650, dronk men kwast op een warmen namiddag in den zomer.

Bij het weggaan is 'het bruidje': zijn hand (Rembrandt's hand!) rust op de borst der jonge vrouw. Weert zij zijn hand of houdt zij die hand vast met de hare? Smartelijk en peinzend is hun gelaat - en zij hebben toch het geluk der gansche wereld - smartelijk en peinzend....

Vrouwen door Hélène Swarth.

I.
Wesp in wijn.

In 't groen priëel, doorzeefd van zonneblond,
Zij heft den kelk vol honingzoeten wijn,
Tot heildronk, wijdend, als in vroom festijn,
Hun vreugdbelovend liefdeblij verbond,
Voor héel dit leven en voor 't eeuwig Zijn
Met hem, dien God haar in genade zond. -
Plots weert, verschrikt, den kelk hij van haar mond.
- ‘Een wesp in 't glas!’ behoedend haar voor pijn.

En jaren later, in haar tuintje alleen,
Waar zwermen wespen met hun zwaar gezoem
Rond blanke flox en gouden zonnebloem,
Herdenkt zij 't uur van teeder lang geleên -
Elk woord van hem nu, stekend, tart en sart
En, wesp in wijn, laat d'angel in haar hart.

II.
Verpleegster.

Met kirrend lachje, een vleiend woordje, een lonk,
Een kersrood mondje, roze perzikwangen
De arme verp eegster heeft haar buit gevangen -
Die tinteloogen, waar hij hoop uit dronk,
Die stem! Hij trilt en stamelt van verlangen,
Maar weet dat nooit zij hem in de armen zonk
Eer 't woord van scheiding blij belovend klonk -
Dan zal hij 't mooi verleidlijk meisje ontvangen.

Zij triomfeert en weet van geen berouw.
Dien rijken man kon licht haar list bekoren
En 't weeldrig huis, weldra zal 't háar behooren!

Daarboven, eenzaam, weent de zieke vrouw.
Tot straf voor lijden weet zij hem verloren.
Verbanning dreigt - tot loon van liefde en trouw.

III.
Liefdedroom.

Na schellen dag haar leden zoel doorloomen
Voelt ze avondrust. - Haar taak volbracht zij knap.
Weg werpt zij 't boek en dooft de lichten rap.
Haar avondbede is weer van hem te droomen.

In stille straat al nader hoort zij komen,
Dan in de gang zijn welbekende stap,
Dan vlug, ál vlugger, rennen óp de trap -
Plots voelt zij in zijn armen zich genomen.

Haar hart springt open als een roodt roos
En tranen, kussen, woordloos, ademloos
Mild geeft zij hem, die heeft verwoest haar leven. -

De morgen blankt, de droom verzonk in 't niet
En trots verwijt hoe liefde kon vergeven
Den liefdelooze, die haar wreed verliet.

Verzen van Bob Stempels.

De verlatene.

O deze eenzaan: beid grooter dan alle vrede,
Die mij mijn leven wordt, mijn bittre metgezel.
Ik heb geen troostwoord anders dan zijn wreede
Fluisteren aan mijn oor: ‘alleen, alleen’, een schel
Zingen dat in mijn hersens groeit tot een wanstaltig lied.
‘Alleen, alleen’, o God, ik weet het niet,
Waar moet dat heen? ‘Alleen, alleen’. Verdriet
Geeft mij niet zijn verlossing; ik weet niet
Of ik dit ooit tevoren hoorde: ‘lieveling’?
Het is zoo lang geleden en zij is al dood.
En ik bleef hier met een vervloekte stem die zingt
‘Alleen, alleen’; de nacht wordt groot.
Maar niemand roept mij. God, waarheen?
Zij is lang dood, en ik ben gansch alleen.....

Eenzaam.

Het regent triest op de verlaten wegen,
En ik lig in de donkre nacht, vertwijfeld en alleen..
O God, en dan de stem van die vervloekte regen
Aan 't open raam; waar moet dat nu toch heen?

De mensch die pijnen lijdt, kan nimmer slapen, geen
Rust voor hem, hij 's raadloos en verloren.
- Het leven, Heer, houd ik van U in leen,
Maar gij gaaft niemand, die mij aan wou hooren.

Het regent luid. En het wordt alweer lichter.
Ik zie geen uitkomst meer. Het bed is warm en klam.
Het duister hangt vol grijnzende gezichten.

Het kleine hart, steeds rijk aan goede droomen,
Voelt zich kapotgaan en wordt vleugellam.
- Arm hart, zal de verlossing dan nooit komen?

Fata morgana.

Ik zit te lezen in mijn luie stoel,
Mozarts muziek zingt door de stille kamer.
Een droom groeit langzaam op de bladen
Van t blanke boek dat in de schemer licht.
Ik lees niet meer, en peins wat voor mij heen;
- O deze droom van niet langer alleen;
De lieve glimlach op een luisterend gezicht,
Oogen die mij de woorden van de lippen raden -
Ik weet niet wat ik wil: een doel.....,
Heb ik dat wel, hier in mijn duistre kamer?

Het witte vlak van 't raam wijkt voor de avond:
Ik hoor een stem fluisteren aan mijn oor:
'Lieveling, lieveling' - o hoor.....

Een schip fluit plots in de nabije haven.
Moeizaam ontwaak ik tot de daagsche dingen.
Nog ruik ik flauw een geur - als van seringen.....

Eenzame lente.

Zoo velen gingen vóór mij door de straten;
De kroegen waren vol, de huizen toegesloten.
Ik voelde hoe ik overal was uitgestooten:
Er was niemand om even mee te praten.

Wie kende mij? Ik was zoo godverlaten,
Dat 'k hier en daar een man heb aangestooten
Om uitgevloekt te worden als bezopen.
Over mijn voorhoofd gleed het regenwater.

Ik was alleen. Ik had het zelf gewild.
Hoevele vrienden moesten van mij gaan?
Ik was altijd alleen, zelfzuchtig en verkild.

Hoe kwam het dan dat in een dwaas verlangen
Ik niet wist waar te loopen of te staan?
- Ik had de bloesems in de boom zien hangen. -

De nachtegaal.

Een vogel zong buiten. Voorbij, in de nacht,
Woei het brandende lied, en ik hoorde het komen
Langs mijn raam en bukte mij even, heel zacht,
In het donker om tusschen het zingen te komen.
Want ik wilde opeens dat ik hiervan zou droomen
En gansch zou doordrenkt zijn van deze macht,
Die op een lied langs mijn venster kwam stroomen,
Een lied: een jubelkreet, maar ook een klacht.

Een vogel zong buiten. Doch ik, in het huis,
Wist plots dat het alles vergeefs was.
Het gezang knapte af. In de tuin zwak geruisch,
En de wind suisde stil door het gras.

Maar o het verlangen, dat jarenlang schrijnde.....
God, is er geen uitkomst meer, is er geen einde? -

In memoriam meam.

Als ik zal sterven, zal er niets gebeuren
Op deze wereld die ik ondanks alles min.
Heel langzaam breken de oogen in het begin,
En niemand zal het wel terstond bespeuren.

Ruchtloos valt dan het hoofd terzij, en zij die waken,
Voelen opeens de eenzaamheid en de dood er middenin.
Zij schrikken even, maar dat heeft geen zin,
En slaan voorzichtig over mij heen het laken.

Misschien is er een vrouw die dan om mij zal schreien.
Waarom ook niet? Ik kan het nimmer weten.

- Later zullen er vreemden komen bij een
Oud, groen graf, mijn naam spellen en weer vergeten.....

Het verlangen.

‘De wind roept, en de regen, in de nacht.....’
't Is weer zoover, ik voel me te alleen,
En sta voor 't raam, en weet dat wat ik wacht,
Nooit komen zal, maar dat weet iedereen
Die in de herfst het venster openstoot en hoort,
Gespannen starend, naar het donker ruischen,
Dat langs hem stroomt en lokt en stoort
Zijn bloedloos leven tusschen d'oude huizen.

Wat wil men meer dan 't eeuwige verlangen?
Want het is nooit vervulbaar en zoo blijven
Het hart tenminste nog de droomen vol van troost.
Wellicht dat wij eèns gansch ontwaken: bange,
Kleine menschen die tersluiks de tijd verdrijven
Met een gedicht, een borrel en een toast.

Vervallen herberg

Oud en verzakt onder wat schrale boomen,
Staat d'eens bekende kroeg ‘Het Gouden Paard’.
‘Mijn God, ik ga failliet,’ denkt dagelijks de waard,
Omdat er vrijwel nooit meer klanten komen.

Hij tuurt dan even langs de weg, en droomend
Krabt hij in zijn vervuilde, weelderige baard.
Er is geer mensch te zien, waar hij ook staart.
Enfin, hij heeft zijn lot gelaten opgenomen.

Al is 't niet zoo dat het hem erg bekoort,
Hij kan nog leven van de schaarsche vruchten
Uit het brok grond dat bij zijn herberg hoort.

- Maar in de warme nachten, als het regent,
Droomt hij zich een hotel, met gasten rijk gezegend,
Ontwaakt, en hoort de dakgoot loopen, zuchtend.....

Binnengedachten van Willem Kloos.

MCXXXV.

Posthuum beroemd zijn laat mij taamlijk koel. Stoere effenheid
Van wil en wensch is me eigen sinds 't zware uur, dat 'k hier geboren
Haast stervend aêmloos lag, totdat op eens streng-stil ging schoren
Me een innerlijkste Kracht, en 'k schrok luid weenend. Traag verbreid

Mijn Ziel, mijn Wil zich heeft naar 't hoofd van velen. Lijdzaamheid
Bezat 'k voldoende als knaap reeds, die schaars sprak. Half-vredig hooren
Bleef 'k naar bevelen, maar volbracht ze stipt, ofschoon 'k als toren
Hooge van anders-willen 'k in mijzelf bleef staan. Geen nijd

Tegen wat hooger leek mij voelde ik ooit en bleek bereid
Wie vroegen me iets te steunen, maar niet lang liet 'k ooit verstoren
Mijn rust door 't vreemd gedoe van dwazen, want verbeet al spijt

Over manoeuvres van slecht-zienden. Als diep-kijkende eenzaamheid
Blijf 'k steeds nog werken want aan 't eigen wijd-diep Zelf behooren
Waarachter 'k steeds gewaarword onnaspeurbre Oneindigheid.

N.B. De goede grijze Dr. Reyffert (die mij later, op mijn elfde, uit een zware typhus redde), zeide, nadat hij mij moeilijk te voorschijn had gehaald, en op mijn mager en zwijgend lijfje wees: ‘Meneer Kloos, dat knaapje hou'en we niet.’ Maar als gezond Wezen werk ik nu nog stevig voort.

MCXXXVI.

Er gaat vaak méer in me òm dan daadlijk merkt mijn daaglijksche Eigent:
Alles mij dra bewust te maken wenschte ik nooit. Als fijne
Jongen van twaalf reeds wachtte ik tot mij 't eindlijk stil-vast schijnen
Ging, dat 'k gansch wist wat in mij voorviel. Dus gewoonlijk zwijgend

Ik zat, maar rustte niet vóórdat 'k begreep, dus langzaam stijgend
Mijn toen nog hooge stem op eens iets zei. Langs vaste lijnen
't Geheel mijn's onbewusten Inzijns zwierde staêg. Geen reine
Abstrakte was 'k. Veel wenschjes voelde ik, en mijn Wil niet dreigend,

Neen, zwijgend, tegen wil van oudren stond. Dus diep me omheinen
Met vreemde steevge koelheid bleef 'k me, en andren te verdwijnen
Dus scheen 'k geheel. Buiten vèr liep 'k, en daar soms plotsling zijgend

Op 't eene of andre droge grasveld, was 'k allengskens krijgend
Vreedger gevoelens, wijde op wier geweef ik dan bleef deinen.
Nog wist 'k toen niet, waartoe? maar zóó vergat 'k mijn eigen pijnen.

MCXXXVII.

Wat 'k durend duidlijk weet is 't vreemde feit, dat 'k zelf besta
En op dees laten leeftijd nog energisch zit te voelen
Diepst-in mijn van nature me eigen onbevangen breed bedoelen
Om de puur-sterke Kern van alles hier te komen na.

Daarover peinsde ik reeds op eens als kind soms, en ik râ
Ook heden intensief er naar met onverwrikbaar-koelen
Stoer-strakken Binnenwil. Want 't echtste in al wat spoelen
Als woordenstroomen langs mij heen blijft, wen 'k iets lees, een vlâ

Van fraaie vlotte woorden leek mij slechts. Ja, dikwijls dra
Een tikje me ergren ze of vervelen. De Aarde blijft krioelen
Van half-gemeende onjuistheên, waar van-af hun deftge stoelen

De Liên mee blijven spelen. Allerdiepst-in hoor 'k dan ‘bah’
Zeggen mijn Ziel, die zich afzijdig houdt beleefd. Wen 'k ga
Ten slotte eens weg, word 'k deel weer van 't Eene onbevroede Zwoele.

MCXXXVIII.

Mijn ‘stemmingen’ zijn stooten van mijn Geest dus van mijn bloed
Waarachter jaagt of vredig vloeit mijn levend psychisch Wezen
Dat nimmer wijkt want onbewust bestaat en steeds blijft lezen
Zijn eigen Zijndheid met de kalme kracht der Eigent. ‘Goed’

Of ‘slecht’, ‘valsch’, ‘edel’ wou 'k nooit zijn: ik doe slechts lijk dit moet.
Ik heb me als zuigling reeds, niets wetend nog, omhoog geheschen
Als van der moeder kant verfijnde allengskens tot synthese
Van twee verschillende geslachten, en dus heb 'k nooit ‘zoet’,

Niet ‘laf’ gedacht noch ‘klein’ geleefd. Op 't Waarste heb 'k gebroed,
Als ongeschondne zuivre, zwaar. En rustig dus genezen
Heb 'k reeds als kind mij van al vluchtge wenschjes eens voor goed.

'k Wou nooit de aleerste worden en 'k ga hiervandaan niet ‘sjeezen’
Vóórdat de goede, krachtge en altijd stil-weg beezge pezen
Der hersnen eindelijk verslappen. 'k Leef in 't Diepste zonder spoed.

MCXXXIX.

Mijn hersens houd ik hoog, daar zij den juisten weg mij wezen
In dit vreemde Aanzijn, hoe 'k moest denkend doen. Alleen van spel
Hield ik en houd ik, wen mijn Geest dit goed vindt. Diepst-in fel
Mijn Ziel blijft werken en mij helpen en gestaeg vóór dezen

Zij dwong mij van broos vredig knaapje reeds, om 't àl te lezen
Boeken en menschen, die 'k wou voelen en nú ken. Heel snel
Oordeelen en beslissen nooit ik deed, al kreeg ik wèl
Diep-lezend, kalm-vast ziende, steevgen indruk. 'k Ben gerezen

Uit ouden, echt-verstandgen stam, waarop als antithese
De veel subtielre twijg der moeder werd geënt. Dies kwel
'k Bovenbewust mij staeg, strevend naar harmonie. Nu 'k tel

Meer jaren dan de meesten, wijden vrede kreeg 'k. Geprezen
Behoef 'k te zijn niet, evenmin gelaakt. In citadel
Zit 'k alles merkend, zonder vóór of tegen iets te wezen.

MCXL.

Zonder verwaandheid heb ik mij standvastig hoog gehouden
Als brooze boy reeds plots soms, wen men nijdig tot mij sprak.
Deed 'k dit bewust vooropgezet? Wel neen. Maar daardoor brak
Mijn binnenst willen en eerst kort slechts kunnen nooit. Ik brouwde

En vaak ik stotterde dus zei nooit veel. Nooit mij berouwde
Iets wat 'k gedaan heb, want 'k leef eerlijk, schoon 'k verstak
't Alliefst mijn eigen voelen, denken, daar 'k als fijn en zwak
Geboorne voelde, dat 'k niet opkon tegen Forschren. 'k Bouwde

Mij toen inwendig òp reeds: 'k wou begrijpen en verflauwde
Dus nimmer in mijn neiging om te lezen, doch niet vlak
Koel-nuchter zaaklijk slechts dat deed ik. 'k Leek naar buiten mak

Maar diep-van-binnen groeide mijn waarst Zijn. Och, nu 'k een oude
Naar jaren ben, maar toch nog jong blijf, voel ik: Lak
Is 't leven, daar de dood vroeg, laat, ook 't mooiste en beste knauwde.

MCXLI.

Wat Dood heet, 't Eeuwge is. Maar hoè *is* dat? Reedlijk vatten
'k Wou 't vaak als knaapje al, want 'k doorvoelde 't als veel hooge droomen
Die ruischten staeg mij, wen 'k rad liep, maar dan geleidlijk toomen
Mijn verst Zijn in ik ging maar sneller voort nog liep 'k. 't Natte

Des buitenwegs verveelde mij: 'k hield niet van dralen. Spatten
Om 't hoofd mij vlogen, maar 'k bleef stevig stappen, daar 'k bekomen
Gansch wou van den sinds allervroegste jeugd onduldbaar-stoomen
Omgang in huis, waar elk nauw zeide iets. Zelf in schijn een matte,

Zieklijk-doodsbleeke jongen zweeg ik ook. Twee menschen-ratten
Loerden of 'k mij bewoog en sneerden dan. Maar diepst-in stoomen
Zwijgend ik bleef en las en dacht en somtijds zat 'k te droomen,

Maar lette op wat geschiedde in 't net vertrek. Mijn eerste schatten,
Nog vage, gaarde ik toen van menschenkennis. Uitgekomen
Is alles wat 'k toen dacht. 't Leven is spel van honden, katten.

Herman Robbers, onvergetelijker nagedachtenis.

Herman Robbers was de vriend onzer jeugdiger jaren, toen wij hem vereerden en liefhadden om zijn 'Bruidstijd van Annie de Boogh', en wij zijn 'De Roman van Bernard Bandt' een revelatie vonden van het mysterieuze jongeluisleven, dat voor onze naïve zielen zooveel aantrekkelijke geheimen te verbergen scheen....

Herman Robbers werd later voor ons de beelder bij uit-nemendheid van het typische Nederlandsche leven, dat op dat van geen enkel ander land in Europa lijkt, en dat toch zoo waard, zoo overwaard is, te worden beschreven.

Wat hij ons gaf in zijn milieu-schilderingen, in zijn karakter-ontledingen, is een brok geschiedenis, waar elke historie-schrijver rekening mee te houden heeft.

'De gelukkige familie' geeft in zijn groote verscheidenheid van figuren een meesterlijk overzicht van het gezinsleven, dat ongeveer een kwarteeuw omspant. Hetzelfde is het geval met de drie deelen van Een mannenleven: Sint Elmsvuur, Op hooge golven, De thuisreis, een trits boeken, die elk op zichzelf een tipje oplichten van den sluier, die de menschelijke psyche voor de buitenwereld verbergt.

Een geniaal auteur als Herman Robbers heeft een aangeboren intuïtie, die hem, met onfeilbare juistheid zijn conclusies doet trekken. De twee andere factoren die den volmaakten kunstenaar maken, zijn geest en gemoed, en ook deze beide qualiteiten mocht Herman Robbers in ruime mate bezitten.

Hoe houden wij van Helene Servaes, die fijne ontrafeling van vrouwenleven. Zijn laatste boek 'Redding' zou men daarvan een pendant kunnen noemen, want hoe heel anders is de daarin

optredende meisjesfiguur. Het instrument, dat Robbers bespeelde, had hij volkomen in zijn macht, en hij vermocht er uitsluitend zuivere tonen aan te ontlokken, hetzij hoog of laag.

Kent ge Robbers' bundel Van Stilte en Stemming (o! voortreffelijk gekozen titel!) waarin als hoogtepunt van Robbers' artistieke, zoowel als menschelijke capaciteit de teekening der Moeder, - apex zoowel als basis van het familieleven, - en die onder den titel Verjaardag, in den 18en jaargang van De Nieuwe Gids verscheen.

Vele malen is Herman Robbers in dit tijdschrift genoemd en besproken. Het stemt ons tot grooten weemoed, dat het ditmaal de laatste maal moet zijn.... Maar toch wordt deze weemoed getemperd door de innige dankbaarheid, welke wij jegens hem gevoelen, voor wat hij ons heeft geschonken als een onvergankelijk bezit.

Dank! dank! Herman Robbers! Ge hebt niet vergeefs gewerkt en geleefd.

JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE.

Paul Verlaine door Dr. Willem Kloos.

(Paul Verlaine. Proeve van een psycho-analytische verklaring door Dr. A. Willemse, Geneesheer-directeur van het St. Josef-hospitaal te Kerkrade, met tien illustratie's van H. Wiegersma, 1937.)

Paul Verlaine, den waarachtigen want door en door echten, immers altijd alleen van uit zijn eigen binnenste Diepste onbewustzingenden Dichter heb ik in 1892 toen hij in Holland vertoefde om lezingen te houden, bijna veertien dagen lang haast daaglijks binnenshuis mogen bijwonen. Ik bezat toen dus kende van hem de eerste editie's van een aantal zijner bundels, die 'k later door uitleenen, gelijk dat zoo dikwijls gebeurt, ben kwijtgeraakt, maar omdat ik na mijn naievere jeugdjaren langzamerhand een weinig wereldwijzer ben geworden, bewaar ik thans zorgvuldig op een der planken mijner uitgebreide bibliotheek de zes deelen zijner komplete werken benevens de twintig grootere en kleinere boeken, die na hem en over hem het licht hebben mogen zien. En in die belangwekkende, maar toch, vermoed ik, lang niet volledige verzameling van Verlainiana heb ik mij soms wel een tijdlang zitten te verdiepen gedurende de 45 jaren, die na mijn persoonlijke ontmoetingen en maatschappelijk-vriendschappelijken omgang met hem verloopen zijn, maar ik ben al dien tijd met zoo heel vele andere geestlijk-psychische en praktische kwesties bezig moeten blijven, dat ik eigenlijk te weinig tijd overhield om mij heel lang achter elkaêr aan den ongemeenen dichter van ‘Sagesse’ te kunnen wijden.

Doch nu mij geheel onverwacht het voortreflijke want objektief

te noemen boek van Dr. Willemse heeft bereikt en ik dit, zooals dit altijd met al mijn lektuur het geval is geweest, van a - z aandachtig had gelezen van de eerste bladzij tot de laatste, is allengskens die nu lang geledene periode dat ik geregeld met Witsen en Boeken en Breitner en tal van andere schilders en schrijvers verkeerde, in mij terug gaan rijzen. En ik zie nu plotseling met mijn innerlijk gezichtsvermogen weer vóór mij hoe de ongeveer vijftien jaren oudere Verlaine, als de echt-menschlijke kunstenaar, die hij altijd is gebleken te zijn, geen oogenblik conventioneel-deftig deed. Hij was een volkomen natuurlijk mensch zonder eenige aanstellerij en met wien wij Hollandsche jongeren, die voor het meerendeel nog op kamers woonden, spoedig op ons gemak kwamen, al bleven wij hem natuurlijk tegelijkertijd beschouwen en maatschaplijk-vriendschappelijk vereerend behandelen als den onsterflijken Dichter, die ons de eer wou bewijzen te verkeeren in onzen kring van beschaafde Bohémiens. Maar ik heb, tijdens de keeren, dat ik hem toen mocht bijwonen, niet veel en in elk geval niet druk met hem gepraat. Ik heb mij altijd veel beter thuis gevoeld op het papier met mijn pen dan met mijn tong in gezelschap, als er Fransch gesproken werd. Duitsch en Engelsch praten, dit laatste vooral met zijn Schotsche uitspraak, gaat mij, zooals ik menigmaal merkte, veel vlotter af, misschien omdat de zielsaard dier twee volken meer met den mijne overeenstemt en ik dus ook veel liever hun Dichters lees. Toen ik nog op school was, dus voor mijn 18e jaar, had ik met den daarvoor passenden eerbied een aantal treurspelen van Corneille en Racine gelezen. De Cid en de Horaces troffen mij toen een beetje, Cinna en Polyeucte, vooral het laatste, lieten mij tamelijk koel. Maar Racine deed mij niet heel veel. Ik vond deze - ach, ik was nog maar een jonge knaap - veel zwakker en eigenlijk wel wat vervelend en toen de jonge Fransche leeraar, Monsieur J.E. Blin, vóór de klas staande bewegelijk-energisch was gaan opgeven over de hooge schoonheid van Athalie, probeerde ik wel dit te gaan genieten, maar kwam er niet heelemaal door heen, eigenlijk versufte het mij een beetje. Toen echter viel mij het geluk te beurt dat ik langs de boekwinkels in de Amsterdamsche Kalverstraat loopend, en daar telkens bij stilstaande, om de titels der achter de ramen liggende werken te lezen, eensklaps een klein geel boekje aantrof, waarop te lezen

stond: Hernani par M. Victor Hugo, en ik voelde mij toen sterk door dien titel aangetrokken. Ik liep de zaak binnen en kocht het voor twee dubbeltjes, meen ik, en thuis ging ik het onmiddellijk lezen en voelde toen, als van heel verre, prettige ontroeringen in mij rijzen, heel vreemde, want die ik nog nooit door iets anders had ondervonden, ofschoon zij wel heel diep-verborgen in mijzelf moeten hebben gezeten reeds voordat ik het stuk van dien mij tot dusverre zelfs nauwlijks bij name bekenden schrijver gelezen had. Doch toen ik in lateren tijd meer psychisch rijp geworden, diezelfde geheimzinnige emotie nog weer eens in mij terug trachtte te halen, kon ik Hernani wèl leesbaar blijven vinden, maar diezelfde diepe emotie kwam niet meer in mijn geest terug er door. Een soortgelijke, ofschoon eigenlijk heel andere en vagere ontroering voelde ik wel in mij opkomen, toen ik eenige jaren later L'Homme qui rit las. Ik ben echter nooit met Victor Hugo gaan dwepen: zijn Odes en Ballades bv. kon ik als jongmensch slechts zeer onvolledig verstaan. De historische toespelingen, die hij hier en daar in die overigens suggestief gerhythmeerde en geziene en alleen maar een beetje redenaarsachtige ontboezemingen maakte, wisten mij, den toen nauwlijks twintigjarigen uitpluizer van Grieksche en Latijnsche volzinnen, maar die overigens weinig meer dan zijn heel gewone Hoogere Burgerschool-kennis bezat, natuurlijk niets te zeggen, en veel meer dus voelde ik mij aangetrokken door, zooals gezegd, het niet zoo lang daarna met diepe aandacht gelezene en genotene ‘L'Homme qui rit’. Duidelijk weet ik thans op eens weer den diepen en vreemden indruk in mij terug te halen, dien dat boek op mijn nog jonge, maar reeds alles heel fijn onderscheidende hersens maakte. Ik was twee-en-twintig jaar en als student in de oude letteren woonde ik op een sober-gemeubelde huurkamer, waarin ook mijn ledikant stond, voor 16 gulden in de maand. Den heelen dag zat ik aan het antieke, niet groote bureau, een erfstuk van den geleerden vader mijner moeder, waaraan hij zelf, vóór 1845, toen hij stierf, zijn eigen publicatie's had opgesteld. Dat ouderwetsche massief-notenhouten meubelstuk heb ik altijd piëteitsvol bewaard en het staat thans nog in mijn studeerkamer. Maar daaraan in 1881 gezeten, las ik met wijde bewondering, waarachter niettemin een tikje zachte verbazing bleef schuilen, den reeds genoemden roman van Hugo. Aan diens Notre Dame was ik een

poosje vroeger begonnen, maar daar vond ik toen te veel architekturale beschouwingen aan vast zitten, die mij niet zoozeer interesseerden, al vond ik toen reeds en vind ik thans nog de scheppingen dier oude bouwkunst ontroerend mooi.

Doch ‘L'Homme qui rit’, ik wist niet duidelijk waarom, bleef mij geestelijk aantrekken, zoodat ik mij kan voorstellen hoe ik 's avonds laat soms, wanneer ik een paar uur lang, psychischopgewonden maar uiterlijk rustig blijvend er in gelezen had, de deur uitging en mijn Nieuwe Buurtstraat afloopend mij verloor in de andere straten heel snel loopend en aldoor inwendig nog voor mij ziende, wat ik door Hugo voor oogen gekregen had.

Ja, ik ben van nature dus ook toen als student reeds een uiterst gevoelig dus ontvankelijk, maar onmiddellijk daarna diepst-in dus even spontaan met mijn psyche denken gaand en mij ten slotte verliezend in aanschouwend mediteeren over wat ik binnenin mij en naar buiten gewaarword, mensch geweest, totdat ik ten slotte eensklaps een resultaatje bereik wat ik dan snel opschrijf met mijn pen. Dan is de band tusschen mijzelf en mijn in woorden meedeelen gevestigd en mijn binnenste menschlijkheid gaat dan vredig voort met op het papier te brengen wat er in haar leeft en waarvan zij tot dusver alleen maar vage aanduidingen naar mijn hersens had gestuurd.

Op die manier is allengskens de binnenkracht van mijn heele Wezendheid sinds mijn vroegste en steeds spontane literaire pogingen naar boven want uit mij omhoog gaan vloeien, en ben ik eindelijk, zooals nu reeds jaren lang bij mij het geval blijkt te zijn, in staat geworden om mijn altijd levende, doch zich vroeger langer of korter in zichzelf schuilhoudende onbewuste geestlijke achterheid op het papier te brengen in vers of rhythmisch proza, al naar mijn in haar diepste Wezendheid stevige Psyche dat wenscht. Ja, mijn in zichzelve, zeer verscheidene, maar toch altijd een onbuigbare Eenheid in en voor zichzelve geblevene en nog heden blijvende Psyche heeft, door de lektuur van dit zeer belangwekkende boek van Dr. Willemse, plotseling weer in zich zelf teruggehaald dien lang geledenen tijd dat ik in gezelschap van vele anderen, met den psychisch-waarachtigen Verlaine heb mogen verkeeren een korte poos. Hij zag er voor zijn slechts 48 jaren tamelijk oud uit en scheen in zichzelf teruggetrokken.

Ik heb in waarheid van jongmensch reeds met mijn onbewuste psychische Inkracht voor de letteren geleefd en voor alles wat daarmede in verband staat, totdat ik eindelijk over een grooter of kleiner aantal jaren, denk ik wel eens half-schertsend in mijzelf, maar als nog volkomen in zichzelf normale en eindlijk alles begrijpende Psyche moet heengaan naar 'the undiscovered country, from whose bourne no traveller returns.'

O, die goede, groote psychische, spontaan mediteerende, en dan fijnscheppende Verlaine, ik ben hem als dichter altijd blijven verkiezen boven den sympathieken en in zijn eigen tijd bij de groote beschaafde massa zoo populairen De Musset. En de altijd kalm door mij bewonderde Leconte de Lisle, ik heb dezen laatste in alle opzichten hoog-waardeerend gelezen, ja groot gevonden. Maar veel dieper voel ik me aangetrokken tot Jules Laforgue, wiens komplete werken ik eveneens reeds vele jaren te mijner beschikking heb, evenals die van Jules Renard, die mij eveneens psychisch bekoort. Maar naast en in sommige opzichten boven deze allen blijf ik toch den lang voor zijn tijd oud er uitgezien hebbenden Verlaine vereeren, die het altijd innerlijk en uiterlijk moeilijk schijnt gehad te hebben in het Aanzijn en toch zoovele eersterangs poëzie heeft weten te geven, die hem telkens, zonder dat hij ooit een faiseur werd, onverwacht kwam rijzen uit den achtergrond van zijn Wezen, dat zonder eenigerlei aanstellerij altijd natuurlijk-beschaafd en eenvoudig bleef.

Ik heb - 't is nu reeds 45 jaar geleden - met hem en soms naast hem gezeten aan joviaal-deftige dinétjes en meer huislijk gewone maaltijdjes, waarbij ik als de psychisch peinzende waarnemer en zoeker wel om mij heen keek soms, maar zelden iets zei, en mij dikwijls een beetje inwendig onbehaaglijk voelde, vooral wanneer ik daarbij zelve voor een paar oogenblikken de algemeene aandacht te trekken scheen. Ik heb mij eigenlijk, nooit haast, volstrekt op mijn gemak gevoeld in dit zonderlinge Aanzijn, dat men het Menschenleven noemt. Alleen als ik kalmpjes want ongehinderd aan mijn schrijfbureau zit en dan spontaan aan het innerlijkst denken en zien en voelen ga met honderden of duizenden vreedzame boeken om mij heen, die ik allen wil leeren kennen, voelt de allerbinnenste Willem Kloos zich op zijn best en gaat hij van tijd tot tijd heelemaal van zelf schrijven wat er rijst nu en dan

uit zijn binnenst Zijn. De meeste mijner medemenschen zijn echter heel anders, vooral als zij werken voor een krant. Haastig-weg beslissen zij in zichzelf en praten en doen dan als voor het vaderland weg, met een vlotte zelfverzekerdheid, alsof zij alle dingen, ook de subtielste, veel beter wisten dan welke andere mensch ook, die datgene wat in den loop van een gesprek te berde wordt gebracht, zelf tot in den diepsten grond psychisch heeft onderzocht met zijn eigene volkomen onbevangen blijvende want door geen gelezene of gehoorde meeningen van anderen bevooroordeelden geest. Zóó ben ik als eenzame en in hoofdzaak, want van nature, geestlijk-levende jongen van twintig jaar reeds begonnen te werken, dat is te lezen en te denken, en als ik tegenover Verlaine zat, hij zoowel als ik soms zwijgend want naar het gebabbel der andren luistrend en hen aanziende, weet ik nog, dat ik plots soms op de gedachte kwam: zoude er eenige binnenste overeenkomst tusschen hem en mij bestaan? Maar dan op eens, als de anderen een paar sekonden te zwijgen bleken, begon hij met een bedaarde en niet onaangenaam klinkende stem zelf te praten: de anderen zwegen dan onmiddellijk natuurlijk en aller oogen waren op hem gevestigd. En naar aanleiding van het een of andere komplimentje, dat hem was toegevoegd, vertelde hij dan kleine anekdote's uit zijn eigen literair leven: hij prees daaronderdoor met enkele woorden, als toevallig, zooals het in zijn hoofd rees, een paar oudere tijdgenooten, b.v. den destijds een paar jaar geleden gestorvenen Victor Hugo, maar zonder dat hij dezen in alles van nature grootdoener geestdriftig verhief. De ‘pauvre Lélian’ dronk alles onverschillig-pacifiek beziende geworden zijn glaasje ‘Bom’ of hoe heette het, in de Amsterdamsche Bodega; hij liet het zich goed smaken, maar zorgde met gemoedelijk-vasten wil er voor, dat hij niet onder den ‘invloed’ kwam. De leelijke legenden, die over ongemeene dat is fijner dan de meerderheid inwendig georganiseerde persoonlijkheden zooals Paul Verlaine er ook een geweest is, de ronde doen onder het niet veel wetende en gewoonlijk ook niet veel begrijpende algemeene publiek, dat in hoofdzaak met zijn eigene daaglijksch-praktische dingen bezig blijft en voor het overige afgaat op praatjes, ja onjuistheden, die het o zoo graag geloovig aanneemt, al stammen zij ook in eerste instantie uit de hoofden, dus uit de geschriften of de gesprokene woorden van onbewuste

psychische tegenstanders, die de het niet in alles met hen eens zijnden afdoende wilden fnuiken, om in hun verder leven van hen af te zijn.

Ik zelf b.v. heb van kind ernstig-psychisch gewild en gedacht en heb ten slotte op mijn huidigen laten leeftijd mogen bereiken wat ik als knaap reeds enkele malen vaagjes vóór mij zag, maar als ik nu rustig naga, wat ik in de wereld ondervonden heb, want hoe mijn werk en mijn heele persoonlijkheid, mijn daden en woorden en gedragingen door de destijds voor een poosje tot aanzien gekomenen zot zijn betutteld, ja gesmaad en gehoond, zonder dat zij alles, of zelfs maar bijster veel van mij wisten, als ik dat alles bedenk, herhaal ik, dan ga ik diepst-in sterk voelen: het leven, het Aanzijn op dees Aarde is een heel vreemde historie en ik voel mij langzamerhand hoe langer hoe minder bang worden voor het einde er van. Ik verbeeld mij, naief vermoedelijk, dat ik het nog een heel langen tijd daarin zal uithouden kunnen, ja moeten, omdat mijn psychische Binnenkracht, ten gevolge van mijn verbeterde uiterlijke omstandigheden, hoe langer hoe steviger en ook coulanter werkend is geworden en er o.a. van tijd tot tijd toe komt om het een en ander rustig mee te deelen van het vele in vroegeren tijd dikwijls nog niet streng van elkander te onderscheidene wat in haar bestond en blijft bestaan. Daar heb ik vroeger ook reeds eveneens naar gestreefd gedurig van mijn onbewuste Zielsachterwezendheid uit. Maar in halfbewuste vrees waarschijnlijk, dat daardoor onjuist zou komen te blijken wat een van het wijd-verbreide gilde der gedachtelooze snelpenners over mij had gefantaseerd en wildweg verkondigd, werd er door een van hen eens gesneerd, dat ‘Kloos het weer over zichzelf had’, precies alsof ik een zelfbehagelijke ijdeltuit zou zijn geweest. Och, toen ter tijde liet ik dat maar weer gaan, maar mijn geheugen is gelukkig steeds flink gebleven, en zoo kreeg ik dan ook weer, nu ik dat wilde, de niet wat men noemt schitterende maar sympathieke uiterlijke verschijning van den waarachtigen dichter Verlaine voor mij, zooals ik met hem en vele anderen zat in verschillende gelegenheden of om een afgesproken doel te bereiken wandelde of reed door Amsterdam. Ik ben nu reeds zestig jaar geleden voor de letteren gaan leven, heelemaal van zelf, omdat mijn allerbinnenste nooit kwaad willende, want niemand benijdende

Wezendheid heelemaal spontaan mij daartoe ging dwingen heel vaag, want volkomen onbewust als kind reeds. En geleidelijk nadat die onbewustheid zich duidelijker begon te merken en eindelijk te weten heeft zij geholpen door mijn hoe langer hoe meer solied gewordene lichamelijke constitutie zich beijverd en blijft zij dit heden nog stéédsdoen, om datgene, waarvoor zij in de wereld kwam, de bevordering der Nederlandsche Letteren met de diepere Kracht, die zij gelukkig altijd in zich is blijven voelen te wenschen, en zich hoe langer hoe meer klaar makend ook ernstig te willen. En ik ben dan ook in mijn persoonlijk leven nooit over de schreef gegaan: ik had en hield voortdurend, ook als ik een enkelen keer met vele anderen aan het feestvieren ging, diepst-in heelemaal van zelf te veel geestlijke dingen in mijn hoofd, zoodat ik wel eens schertsend door mijn vrienden Willem de Zwijger ben genoemd. En zóó zat ik ook, gelijk Dr. Willemse meedeelt, ik weet nu niet meer hoe lang reeds naast den zielsvoornamen Verlaine aan tafel in het Haagsche restaurant. Er was al eenige malen op hem gespeecht geworden en zelf zat ik eenige Fransche zinnetjes te bedenken, die ik tot Hem richten kunnen zou, maar er wou niets in mij rijzen, en dus bleef ik slechts luisteren, en prikte van tijd tot tijd een klein hapje van mijn bord, vreedzaam maar inwendig een beetje absent. Toen richtte de door mij bewonderde op eens een gewoon vraagje tot mij en ik antwoordde met een paar Fransche woordjes even gewoon. Ik ben eigenlijk nooit een mensch voor vergaderingen of andere gezelligheidjes geweest. Ik was eigenlijk nooit iets anders als een geest, dat heelemaal op zichzelf staat en uit zichzelf denkt en soms plots iets doet.

Maandelijksch overzicht
De firma mensch en hond.

Van alle dieren, huisdieren, die er op de wereld bestaan, is ongetwijfeld het contact tusschen menschen en honden het grootst.

De hond is het dier, dat het meest, met gevoel en begrip, het menschelijk leven meeleven kan.

Hij went zich het spoedigste aan de huiselijke gewoonten, vindt er al heel gauw niets zonderlings meer in; schikt zich in wat mag en niet mag, en heeft een subtiele aanvoeling voor zindelijkheid en betamelijkheid. (In het algemeen gesproken natuurlijk, want elke hond is weer een individu op zichzelf, en er is geen regel zonder uitzondering.)

De eigenschappen, die vrijwel alle honden onderscheiden, zijn: trouw, vertrouwen en dankbaarheid

Mer kan met een hond omgaan als met een kameraad; men behoeft bij een hond niet bang te wezen voor achterbakschheden, of rancunes, die hij later, wanneer de gelegenheid dáár is, wel eens op u zal verhalen; het woord ‘wraak’ komt niet in zijn dictionnaire voor; als hij schrikt of als men hem pijn doet, zal hij daarop onmiddellijk met een knauw reageeren, maar dan is het ook gedaan, en het volgende oogenblik is hij dan weer even wel gemoed.

Een hond verdraagt veel, ontzettend veel van dengene, van wien hij houdt. Hij is niet altijd een allemansvriend; levende in een familie heeft hij wel degelijk een voorkeur en zijn onderscheidingsvermogen is daarbij zoo exact, dat hij meestal zijn grootste liefde geeft aan hem of haar, die het door de goedheid en zuiverheid van zijn of haar karakter ook het meest verdient.

Een hond in huis brengt gezelligheid en vroolijkheid aan; zijn tevreden aard maakt hem tot een gemakkelijken vriendelijken huisgenoot, en hij heeft verstand genoeg, om gehoorzaam en inschikkelijk te zijn.

Een hond hecht zich aan de menschen, maar hecht zich ook aan het huis.

Hij went zich spoedig aan zijn slaapplaats, de plek, waar hij zijn eten krijgt. Hij is zeer gevoelig voor een prijzend of lakend woord, ook de gelaatsuitdrukking van zijn ‘meester’ speelt in zijn leven een groote rol.

Het is verwonderlijk, hoeveel woorden hij op den duur verstaat, en hoeveel hij intuïtief begrijpt. Een hond, dien wij vijftien jaar hadden, - maar hij was van nature al bizonder intelligent, - had genoeg aan een enkelen klank of eenvoudige vingerwijzing, om te doen, wat er van hem werd verlangd.

Als ik met hem wandelde, en hij kwam bij een hoek, dan stond hij stil, en keek naar mij om. En ik had niets anders te doen, dan even met mijn hoofd te knikken.... dan sloeg hij dien hoek om. Als de straat smerig was, en ik wees hem alleen maar een schoone plek, dan stak hij op die plaats over.

Als hij om iets lekkers bedelde, en men zei:

- 't Is op; 't is eerlijk op, dan ging hij weg.

En eens, toen hij iets op zijn bordje zag, en er zich, zonder dichterbij te komen, van af wendde, en ik zei:

- Neen, 't is geen roggebrood, 't is vleesch, ging hij er dadelijk naar toe, en at het op.

Als kinderen reeds waren wij met dieren vertrouwd. Zeer veel verschillende honden hebben wij gehad. Op een gegeven oogenblik vijf Pucken tegelijk. Ook een Newfoundlander. En een Bulldog. En nog een Puck. En een Italiaansch windhondje. En van al deze negen honden had slechts één Puck een slecht humeur en was het Italiaansche windhondje beslist imbeciel. Het begreep niets, kon niets, wilde niets, en was niet zindelijk te krijgen.

Maar van alle anderen hebben wij een liefde, trouw en toewijding gehad, die onvergetelijk zijn. Een treffend voorbeeld van aanhankelijkheid zal ik geven.

Het vreemde geval deed zich voor, dat op het drinkensbakje

van onzen liefsten Puck zich een laag schuim vertoonde. Mijn moeder was zeer verbaasd, want verbeeldde zich, dat het personeel den hond zeepwater had gegeven. Maar toen voor de tweede maal het bakje vol schuim lag, werd de veearts gehaald. Deze constateerde ‘stille dolheid’, en de arme Puck moest in de inrichting blijven. Maar omdat hij besmettelijk was, werd hij gebracht in den stal bij de paarden, die den kwaden droes hadden. En wat heeft het arme, arme, doodzieke dier toen gedaan? Des nachts heeft hij onder de deur door een gat gegraven, en probeerde naar huis te komen, maar is op de straat neergevallen....

Zulke dingen vergeet men nooit.

Een hond heeft tijdsgevoel, richtingsgevoel, en een onfeilbare intuïtie voor dingen, die menschen slechts door middel van allerhande hulpmiddelen te weten kunnen komen. Ook de verhouding der dieren onderling in hetzelfde huis is interessant om gade te slaan. Bij ons bestond er een groote vriendschap tusschen een parmantigen Puck en een goedaardige Newfoundlander. Zij speelden samen, stoeiden wild in den tuin, en wandelden eensgezind, verbonden door denzelfden riem.

Maar eens gebeurde het, dat Puck verdwenen was. Weggeloopen of gestolen, - wie zal het zeggen. En acht dagen lang bleef hij onzichtbaar. Maar toen, heel ver van huis, liep een onzer met den Newfoundlander, die eensklaps met golvende sprongen naar den overkant van de straat schoot, waar.... onze Puck liep met een jongetje aan een touwtje. Is dit bewijs van gehechtheid niet frappant?....

Och, er is geen dierenliefhebber, of hij weet u tot in het oneindige, met anecdotes te diverteeren, en te verhalen over de prestaties, de schranderheid, de trouw van zijn dieren. Want ook over katten, die minder exuberant zijn dan honden, van wie men in het dagelijksche leven minder merkt, kan men veel vertellen; hun binnenleven is niet minder sterk en subtiel dan dat van een hond.)

De moderne wetenschap probeert ook hoe langer hoe meer op de hoogte te komen van de psyche der dieren. Men neemt allerlei proeven: hoe lang het duurt, eer zij beletselen overwinnen, of iets weten te vinden, of zij geregeld dezelfde fouten

maken, of zichzelf al gauw weten te corrigeeren, enz., enz. De resultaten van deze onderzoekingen worden te boek gesteld, en hoe belangwekkend ze ook zijn, en voor de toekomst misschien nuttig, - ze zijn ontzettend vervelend om te lezen. Men noteert, hoeveel maal de proefhond A. zich heeft vergist; hoe spoedig proefhond B. in staat was, zich ergens toegang te verschaffen, door het oplichten van een houten klink.... en al deze nauwkeurige tabellen zeggen tenslotte zoo weinig. Want, mij dunkt, men kan geen algemeene conclusies trekken omtrent de intelligentie van de geheele soort, als men de psyche van slechts enkele proefdieren heeft onderzocht, daar elk dier, zooals elk mensch, een individualiteit op zichzelve is.

In elk geval is het verheugend, dat men hoe langer hoe meer belang gaat stellen, in het wezen van het dier, dat zoo vele eeuwen als onbelangrijk en als ‘sans conséquence’ is beschouwd. Ook boeken over dieren, vooral over den hond, trekken steeds meer de aandacht, en zoo kunnen wij dus nu, met veel genoegen, vermelden, dat er van het *all round* interessante, want met volledige kennis van zaken en uitstekend gedocumenteerde boek: *Onze honden* door R.P.M. Toepoel, Officieel Keurmeester een tweede druk is noodig geworden, die nog herzien en vermeerderd is.

Dit boek geeft een beschrijving der verschillende, meest populaire honden rassen, en licht ons vóor, wat keuze, verzorging, fokken, opvoeding en voeding betreft, en is verlucht met een oneindig aantal prachtige photographieën. (Uitgave N.V. Uitg. Mtsch. Kosmos, Amsterdam.)

Alle soorten, die men hier op tentoonstellingen ziet, of die men binnenkort verwachten kan, worden in dit boek behandeld, en de heer Toepoel heeft zoo'n bizonder aangenamen stijl, met precies genoeg ernst en precies genoeg humor, om zijn werk te maken tot een allerboeiendste lectuur.

Men hoeft volstrekt geen hondeneigenaar te zijn, om dit boek te genieten, en er van te gaan houden. Men zette het, als naslaboek op rek of schrijfbureau; want, geloof mij, het is een standaardwerk, dat ons altijd op de een of andere manier te pas komen kan. Voor wie een hond of honden houdt, is het onmisbaar, maar ook voor wie niet zelf zoo'n huisvriend heeft,

is het een nuttig bezit; men heeft een hondententoonstelling bezocht, of een kennis wil zich een hond aanschaffen, of men leest eens iets over een typisch ras, en wil er meer van weten, - dan is het kloeke keurig uitgegeven deel ‘Onze Honden’ daar, en licht u in, herstelt vergissingen, of brengt u betere kennis bij.

Uit den aard der zaak interesseerde het mij, wat de heer Toepoel van den Puck zou zeggen, (ook wel Japanese pug genoemd). Het schijnt, dat Nederlandsche zeelui hem hebben gehaald uit China (of uit Japan) en dat hij naar Engeland is gebracht, door Koning Stadhouder Willem III en diens Hof. En bij alle kenmerken en qualiteiten, die de heer Toepoel opnoemt knikte ik glimlachend: ja! Zóó zagen onze Pucken er uit, - zóó waren ze!

Ik ben heel blij met dit boek, dat zich ongetwijfeld nog wel in méér drukken verveelvuldigen zal. Want hondenliefhebbers (in theorie en practijk) zijn er in Nederland vele, - en allen, hebben reden den heer Toepoel voor zijn welkom geschenk dankbaar te zijn!....

JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE.

Buitenlandsch overzicht door Maurits Wagenvoort.

Bij de door Europa donderende bezoeken aan vreemde vorsten en volken van den Duitschen keizer Wilhelm II, die thans een waardig en vergeten leven leidt in den huize Doorn van het lieflijke Utrecht, daverden in pers en op plein, de nieuwskanonnen en de kanonnen van brons niet zoo donderend als kort geleden, toen de vroeger burgerman Benito Mussolini te München, Essen en Berlijn zijn bezoek bracht aan den eveneens vroegeren burgerzoon, Adolf Hitler, bezoek van ‘Duce’ aan ‘Führer’. Wat een demagogische parlementsverheerlijker ook van hen denke, hij kan niet zoo stompzinnig zijn om niet in te zien, dat deze twee volkshervormers met middelen, half van geniale kracht half van bruut geweld, in betrekkelijk weinige jaren iets hebben verricht van waarlijk legendarische beteekenis.

De wereld verkeert in de uiterste barensweeën van een nieuwen tijd, waarin wellicht een chaos, misschien ook een algemeene loutering zal geboren worden. In Zuid-West-Europa en in het Verre Oosten worden wreede en vreemdsoortige oorlogen gevoerd. Zij heeten, 't is waar, geen ‘oorlog’, doch zijn verfoeilijker dan welke andere oorlog ook, en ieder vraagt zich af: ‘hoelang nog’! en ‘met welk einde’? Daar voegen deze twee volkshoofden, Mussolini en Hitler, zich bijeen en, zonder een ouderwetsch verbond te sluiten, huwen zij denkbeelden en krachten hunner systemen en volken en bewijzen andere regeeringen, dat zij voortaan één zijn tegenover de noodlottige verdeeldheid van Europa en zijn dreigenden voort-

gang naar den Communistischen afgrond. Het leger van Franco door Italiaansche drommen gesteund, die toch niet ‘vrijwilligers’ genoemd kunnen worden, houdt, onder de jammerlijke verwoesting van het eens zoo glorierijke Spanje, zijn volk van dien afgrond terug. iMaar, beweert men, het is juist die buitenlandsche interventie aan beide zijden, de zoogenaamde ‘wettige’ regeering van Valencia geholpen door toestrooming van in -hun land werklooze en door ronselaars verleide jonge heethoofden van Bolsjewistische verhitting, die dus evenmin ‘vrijwilligers’ genoemd kunnen worden, door gebrek uit hun land voortgezwiept; de regeering van Franco door de medewerking van Mussolini's heirscharen en Duitsche wapenen gesterkt. En zoo wordt de oorlog in Spanje verlengd juist door hen, die te hulp zijn geschoten om hem te verkorten. Reeds werd hier gezegd, wat door de in haar systemen en denkbeelden verouderde demagogisch-parlementaire regeeringspersonen waarschijnlijk wèl wordt gedacht, doch uit vrees voor het moderne machtsmiddel, het Stembiljet, niet openlijk gezegd, dat er thans in heel de wereld, in Spanje en in China een openlijke, doch in de overige, thans nog vrij rustige wereld een ondergrondsche en fluisterende strijd wordt gevoerd tusschen ‘Fascisme’ - om het dan een naam te geven - tusschen dictatorschap en even vrijheidknellend Communisme. En het spreekt van zelf, dat Mussolini en Hitler met woord en daad ook aan den kant staan van het eigenlijk toch wel heel antipathieke Japan tegen dat reusachtige China, met zijn door het bijzondere echtpaar van Tsjiang-Kai-sjek met de bekoorlijke Mei-ling, neigend naar het kwalijk begrepen Communisme, met het Bolsjewistische Rusland op den achtergrond. De strijd tusschen de twee wordt mettendag dringender, dreigender. Dichterbij de kern van West-Europa om de Noordzee, hoewel van beide stroomingen gezegd moet worden, dat wat en hoe ook de overwinning van een van beide zij, die bijvoorbeeld voor ons nadenkende en voorzichtige volk, Fascistisch of Communistisch dan, iets geheel anders zal zijn, iets geheel overeenkomends met de gestaalde krachten van de in zoovele opzichten bewonderenswaardige Nederlandsche geaardheid. Niettemin lijkt het wel of de naaste toekomst ook voor ons volk beproevingen zal geven om welke te weerstaan,

en met goed gevolg te weerstaan, het geheel zijn koel beleid en stug weerstandsvermogen zal nooodig hebben. Beproevingen! Want al heeft nu het opnieuw machtig geworden Duitsche Rijk gul erkend, dat het voortaan het van bloed doordrenkte Belgische grondgebied zal eerbiedigen, wijl het Belgische volk, voor gegaan door zijn koning, zich thans van vreemde militaire inmenging zoo geheel vrij heeft gemaakt als Nederland, zijn zwakker weermacht ten spijt, onnadenkend altijd is geweest, men kan niet vergeten, dat dit machtige Duitschland onder voorgeven dat 'nood geen verbod' kent, eens zulk een tractaat een 'vodje papier' heeft genoemd. In dat machtige 'Derde Rijk' wordt de eisch tot teruggaaf van zijn door de geallieerden zoo verachtelijk gestolen kolonieën steeds dringender, dreigender, dermate, dat in Engeland en in Zuid-Afrika stemmen opgaan, stemmen van beteekenis die aandringen op overweging van dien eisch, en hoe er aan kan worden voldaan? Duitschland wil zijn vroegere kolonieën terug hebben. Geen andere er voor in de plaats. Doch andere kolonieën zijn er niet zonder onrecht. Maar Japan heeft de gestolen eilanden in den Stillen Oceaan, deze nu en dan opgeschrikt door verschrikkelijke cyclonen, verklaard tot onvervreemdbaar grondbezit. Vooral in Zuid-Afrika, in het bijzonder door de staatslieden van Zuid-Afrikaansch-Nederlandsche bezieling, wordt over het vooruitzicht, dat de Duitsche kolonieën in dat werelddeel tot de vroegere heerschers zullen terug keeren, kalm-verstandig gesproken. Dr. D.F. Malan, leider der Zuid-Afrikaansche oppositie, stelde een motie voor om dit vraagstuk te onderwerpen aan den Volkenbond.

'Ons standpunt', schreef hij, 'is, dat wij niet in het bezit van Z.W. Afrika willen blijven zonder goedvinden van Duitschland. Als wij ons als een blank volk veilig willen voelen in Afrika is het beslist noodzakelijk, dat Duitschland de macht over land heeft op het Afrikaansche continent. De politiek van de nationalistische partij is niet Z.W. Afrika terug te geven aan Duitschland, maar wij zeggen wel, dat wij geen vinger zullen uitsteken om Duitschland te beletten het terug te nemen als het daarop staat. Wij, Afrikaanders, zullen geen enkel schot lossen tegen de Duitschers als zij trachten hun vroegere kolonie terug te krijgen.'

Een Heden vol gevaar voor Europa! Deze Overzichtschrijver

vraagt zich waar de brand voor het Westen dreigender woedt: op het Iberische Schiereiland, of in het Verre Oosten? Oogenschijnlijk in het felle vuur van Spanje. Immers daar bemoeien zich reeds de twee gevaarlijke dictatoriale regeeringen er mee. En de toestand in en om de Middellandsche Zee, welke ook ons vaarwater is, wordt voortdurend moeilijker. Moskou wenscht een steeds gevaarlijker verwarring in West-Europa, waar Frankrijk reeds balanceert op den rand van den kapitalistischen ondergang, om als een rijpe vrucht door Bolsjewistische handen te worden opgevangen. De Britsche staatsman Anthony Eden is de moderne 'Cunctator', die wonderen van beleid verricht om de zoozeer tegen elkaar vijandige belangen in evenwicht te houden, maar thans dreigt, dat het Britsche geduld gevaar loopt zich uit te putten. Het schijnt, dat de Berlijnsche samenkomst der twee geniale uit hun volksklassen gegroeide opkomelingen, Mussolini en Hitler, althans dit goede heeft gegeven, dat deze zijn vriend Mussolini geraden heeft tegenover Engeland een verzoenender toon aan te slaan.

Misschien in halfwakenden toestand had de schrijver dezer bladen een duister, doch opklarend visioen: het Italiaansche volk was tot opstand gekomen tegen het Fascistisch Bewind, maar daaruit rees het Savoyaardsche koningschap op in loutere en stralende macht, ofschoon door het Fascisme met een keizerskroon tot machteloosheid gedwongen, doch door de Fascistische lessen en ervaringen gesterkt, om benevens een tot gezond verstand herleid parlement het Italiaansche volk te leiden naar een gelukkige toekomst. Benito Mussolini is een groot man onder de grootsten van alle eeuwen. Zoo is ook Hitler: twee volkszonen. Maar beiden zijn sterflijk. Het tot eenheid geklonken Duitschland heeft voor goed met zijn vorsten afgerekend. Maar gelukkig is het koningschap in Italië gelouterd en het kan daardoor voor zijn volk een Messiaansche roeping bezitten, als na Mussolini's dood de reeds geschapen Fascistische Raad de onmacht zal hebben bewezen van een meerderheid bij stemmen. Wat een dictator kan, de gedroomde 'Verlichte Despoot', wordt op den duur geweigerd aan een bewind kiemende in verschillende hersenen, en dat Mussolini's schoonzoon den grooten man zou opvolgen is een gedachte, welke thans doet glimlachen, al wil men aannemen, dat

Ciano kwaliteiten bezit als Mussolini's minister van Buitenlandsche Zaken.

Engelands geduld, dreigde Eden, is nagenoeg uitgeput, maar met de brutale onverschilligheid van Japan tegenover al de Westersche belangen in China, zal het tegenwoordige Britsche kabinet zeker niet tot een ‘casus belli’ besluiten ten opzichte van Spanje. Niettemin, het onverwachte is mogelijk. In Spanje is buskruit samengevallen met dynamiet: één vonk, en heel Europa, wàt? heel de Westersche wereld, ook tegenover de Oostersche, staat in vlammen, stort in een. Neen, neen, dit kàn niet. De Britsche ‘cunctator’ Eden zal in evenwicht met de twee dictatoren Mussolini en Hitler, die mogelijke vonk voorkomen of dooven.

In het Oosten - Japan tegen China - is de toestand reeds gevaarlijk genoeg. Ook voor het Westen. Ook voor Nederland, of liever voor zijn onvergelijkelijke kolonieën, door het Nederlandsch genie tot een zoo algemeen bewonderd bestuur gekomen. Ofschoon het dan waar moge zijn, dat Japan, dat ‘Fascistisch’ was vóór dat in Italië aan Fascisme werd gedacht, ‘Fascistisch’ tot den ‘harakiri’-zelfmoord toe, tegen het naar Bolsjewistische Communisme neigende China, de bestaande Westersche orde ophoudt, de wijze, waarop het dit doet, en zelfs de gewichtigste financieele belangen der groot e Westersche mogendheden met die van Noord-Amerika mee onder den voet loopt, zoo dat het gevaar dreigt dat de Japansche overwinning een eind zal maken aan al de in China exterritoriale machtige stichtingen in de belangrijkste havens, en er daarmee een eind komt aan de Westersche inmenging in de Mongoolsche wereld en een begin aan de overheersching van het gele ras, die wijze is afkeerwekkend. Begrijpelijk daarom, dat er door heel de wereld één roep opgaat, in het bijzonder van de door het gevoel beheerschte menigte, om Japan door een internationale ‘boycot’ te dwingen zijn greep op China los te laten. De schrijver dezer bladen, hoezeer zijn afkeer voor het Japansche gedoe groot is, betwijfelt of de regeeringen, àlle regeeringen, de Nederlandsch-Indische inbegrepen, het tot een ‘boycot’ zullen laten komen. Het zou het begin van het einde kunnen zijn van de Nederlandsche overheersching van Insulinde. Japan kan niet zonder invoer van de belangrijkste voor een oorlogvoering noodige artikelen, vooral zonder petroleum en de derivaten. Twintig

procent van dezen laatsten toevoer ontvangt het uit de twee belangrijkste Nederlandsch-Indische bronnen: Tarakan en Balik Papan, en ofschoon onze vloot en andere verdedigingsmiddelen - de luchtvaart echter juist dezer dagen zoo droevig en zwaar beproefd - dan die twee bronnen niet onaanzienlijk genoemd mogen worden, Japan is in alle opzichten zoo veel sterker. Als alle andere internationale toevoeren er voor zouden worden afgesloten, zou het ongetwijfeld zijn vloot en luchtaanval richten op het Nederlandsch-Indisch gebied, en daarop de hand leggen? Door internationaal kapitaal gesticht, zou men in dat geval zeer zeker hooren spreken over een vernietiging dier bronnen, vóór het zoover zou komen. Doch zoo min als in den Engelsch-Zuid-Afrikaanschen oorlog, wat de goudmijnen betreft, zou het kapitaal geneigd zijn het tot een verwoesting te laten komen. Het schijnt dus uitgesloten, dat de Nederlandsch-Indische regeering aan zulk een ‘boycot’ zou kunnen mee doen, en indien de overige regeeringen, wat onwaarschijnlijk is, er toe zouden komen en de Nederlandsch-Indische regeering er toe zouden dwingen, zouden zij dan verantwoordelijk zijn voor onze verdediging? Doch zelfs bij een overwinning zou dit voor het Nederlandsche Bestuur waarschijnlijk niet minder noodlottig zijn. In Noord-Amerika klinkt de roep, luid om Japan te boycotten, dat zich voor 65 % van zijn toevoer van petroleum in dat werelddeel voorziet. Indien de Noord-Amerikaansche regeering aan dien roep gehoor gaf zou Japan waarschijnlijk van de Borneo'sche bronnen verlangen er in te voorzien. De Nederlandsch-Indische regeering zou niet in staat zijn dien eisch af te wijzen. Er mag dus verondersteld worden, dat de verschillende regeeringen voor het gevoelswraakmiddel der verontwaardigde menigte doof zullen blijven.

Wat wenscht Japan eigenlijk? Het wil zich afsluiten van de Communistische dreiging uit de ‘U.S.S.R.’, welke door het ongeletterde millioenenvolk van China, door Tsjiang-Kai-sjek daarin voorgegaan, zeker niet ongeletterd deze, en de mooie Mei-Ling evenmin, wordt gesterkt. In de toekomst zal het waarschijnlijk tot een titanenstrijd komen tusschen Japan en Rusland. Daarom is eerstgenoemd land er op uit zijn grenzen naar Rusland met deelen van China te verwijden. Japan rekent er op, dat de Westersche staten zich thans niet op een oorlog tegen het

Engeland van het Verre Oosten zullen laten verleiden, en dit juist is zijn kracht. Het is moreel gevonnisd, maar dit laat de militairistische regeering te Tokio volkomen koud. Zooals alle andere voorheen door de publieke opinie der wereld gevonnisde regeeringen verschuilt het zich wèl achter de bewering, dat het steeds werd tekort gedaan, en het hoogere recht aan zijn zijde is.

'De wereld, zegt een zijner regeeringswoordvoerders, is geschapen voor de geheele menschheid. De vrede zal moeilijk gehandhaafd kunnen blijven, zoolang geen einde is gekomen aan de ongelijke verdeeling van goederen onder de volkeren. Japan eischt de gelijkheid niet op als een recht, want het rechtsdenkbeeld in het Westen is niet te vereenzelvigen met de opvatting van gerechtigheid zooals de Oosterlingen die zien. Japan eischt echter vrijheid van beweging voor de oplossing van zijn bevolkingsprobleem. Onmenschelijke wetten, in het bijzonder die welke de Vereenigde Staten in 1924 hebben aangenomen, verhinderen de Japansche emigratie. Eveneens wenscht Japan de vrijheid voor een vreedzame uitbreiding van zijn bevolking in China. China's tegenstand tegen een samenwerking met Japan is de oorzaak geworden van het huidige conflict'.

Daarbij geeft het dus China de schuld, en, zegt een zijner andere woordvoerders: 'Het is thans het geschikte oogenblik voor Japan om de Chineesche kwestie snel op te lossen. Een dergelijke gelegenheid zal zich in de eerstvolgende honderden jaren niet weer vóordoen. Niet slechts is het Japans goddelijke plicht om thans te handelen, maar de omstandigheden in China begunstigen ook de uitvoering van een dergelijk plan.'

In het Noorden dringt het Japansche leger intusschen over-winnend op, en een proclamatie, welke de stichting van een onafhankelijke Mongoolschen staat verkondigt, onder den naam van Mongolkwo, kan worden verwacht. Zelfs hebben de Japanners daarvoor reeds den schijn-vorst, zekeren prins Teh, hevig tegenstander van de 'U.S.S.R.', in voorraad.

Feiten en fantasieën (dames-rubriek).
(Vervolg van blz. 385.)

Hell in Frauensee.

Sommigen, oppervlakkig lezend, vroegen mij wat deze titel beteekende. ‘De hel in Frauensee?’ Neen, want dan zou het moeten wezen ‘im’ Frauensee. Hell is eenvoudig de naam van een jongen man, een zeer aantrekkelijk type, die voor de vrouwen en meisjes in het kleine zeeplaatsje ‘de man in 't spel’ wordt.

De jonge Hell is in een voortdurend deplorabelen toestand, wat zijn geldmiddelen betreft, en pakt alles aan, om ‘aan den kost’ te komen.

In Frauensee geeft hij bijvoorbeeld zwemlessen en, zooals vanzelf spreekt, is dit een uitstekende gelegenheid, om met allerlei menschen in contact te komen.

In Hell in Frauensee geeft de knappe auteur, die Vicki Baum is, ons verschillende vrouwenkarakters en vrouwentemperamenten, en daardoor is het boek belangrijk.

Schrijvers, die zichzelf blijkbaar verheven achten boven een non-ens in de literatuur als Vicki Baum, gaan hardnekkig voort, haar werk met goedige of kwaadaardige minachting, ‘Kitsch’ te noemen. Natuurlijk hebben deze niet *alles* van deze schrijfster gelezen, slechts zoo'n enkel boek, dat bizonder populair is geworden als b.v. *Menschen im Hôtel.* En dan nòg is het valsch-gevoeld en dom om dit werk Kitsch te noemen, al ware het alleen maar om de figuren van Grusinskaja en Kringelein. Enfin, men weet het: als eenmaal op een auteur een etiket is geplakt, dan krijgt

men dat er niet zoo spoedig meer af. Misschien wel nooit, want de lijm van opzettelijkheid, boozen wil of onverstand kleeft uitstekend. En men mag daar tegen opponeeren en protesteeren (tegen dat opplakken van een etiket) men mag honderdmaal tamboureeren op hetzelfde aambeeld, en duizendmaal vragen: maar heb je dan *alles* van zoo'n auteur gelezen, om een verpletterende uitspraak te doen, die, - wanneer ge als criticus gewichtiger waart, werkelijk vernietigend zou zijn, - het geeft allemaal *niets.* Want, - vergeet niet, er schijnen geniale recenseerders te zijn, die 'weten zonder te kennen'. Die, met een bovenaardsche intuïtie begaafd, niet behoeven te lezen, om tóch wel te beseffen, hoe een auteur is. En zij schijnen dus wèl een 'weten' te hebben, - tenminste dat verbeelden zij zich, maar in elk geval géén *ge*weten tegenover den door hen be(mis)handelden auteur. Aanvaarden, berusten, is het eenige, wat den auteurs overblijft; zij kunnen de critici niet dwingen hun werk te lezen, zij kunnen hun geen eerlijkheid bijbrengen.

En ik vermoed, dat Vicki Baum zich wel van haar waarde bewust zal zijn, en eenvoudig glimlachen, als haar werk wordt uitgescholden voor Kitsch. En mogelijk denkt ze: Doe het mij maar eens na. Evenals Professor Bolland altijd zei, wanneer men hem verachtelijk verweet, dat hij 'goochelde met de taal'. (Vergelijken is hier natuurlijk geen gelijk stellen.)

Zooals ik zei, is het boek Hell in Frauensee interessant om de uitbeelding der verschillende vrouwentypen. Ze onderscheiden zich allen van elkaar, maar zijn figuur voor figuur ten voeten uit, en in kranige gaafheid beschreven. En hoe direct is de beschrijving, zoodat men een meisje of vrouw onmiddellijk, als in levenden lijve voor zich ziet.

Pauline Mayreder.... Puck.... Puck's moeder, de excentrieke, de zonderlinge evenwichtsloooze.... Karla Lyssenhop.... May.... (en hoe onderhoudend en vol verscheidenheid is de omgang van Urban Hell met deze vrouwen geschilderd....) Fräulein von Brinckmann.... Anika....

Boeiend zijn de romans van Vicki Baum altijd. En.... geen enkele lijkt op een andere. Telkens beschrijft zij een nieuw milieu, en.... zij doet dit met een krachtige stift, èn met volledige kennis. Hoe goed is de sfeer van het kleine zeeplaatsje weer-

gegeven, hoe uiterst gevoelig natuurgetrouw doet het waterelement het, in dit boek, en welk een voortreffelijk fond is het voor de gebeurtenissen, die zich tegen dezen achtergrond afspelen....

Hell, de jonge, moderne man beleeft alle ondervindingen en avonturen die een knappe, aardige, moderne jonge man in een afgelegen oord, waar niet veel afwisseling is van anderen aard, beleven kàn. En daar hij niet alleen mannelijk, maar ook zeer menschelijk is, en geen ouderwetsche 'held in deugd', gaat hij wel eens op de amoureuse avances der hem omringende vrouwen in. Maar het blijft tusschen hen en hem toch altijd: *tout, excepté toot.* En zelfs uit de spannende scène met 'die Bojan', - de actrice 'kam er durch'.

....Das dauerte ein paar Minuten (dat Urban Heil zweeg en Camilla Bojan zweeg).... und diese Minuten sausten, sie drehten sich, sie dufteten nach Frau und bitterem Parfüm, sie wälzten sich über Hell hinweg, wie etwas Schweres und Rasendes und Katastrophenhaftes: ein Schnellzug, ein Brand, ein Einsturz....

.. ..

Es war sehr gefährlich hier, aber er kam durch....

En zoo gaat het telkens. Uit alle verleidingen en hoogst precaire omstandigheden, ondanks kommer en gebrek en honger 'kommt er durch'.

En al deze gevallen worden ons zoo licht en bevallig voorgedragen, dat wij geboeid en dikwijls verteederd verder lezen, zoo ongeveer als met de Bubenreise het geval was.

Maar dan wordt het heel erg met Hell. Hij kwetst zijn arm aan een roestige spijker. En verwaarloost de wonde, zoodat deze al pijnlijker en onrustbarender wordt, totdat ten slotte bloedvergiftiging moet worden geconstateerd.

Dit onbeschrijflijke lijden wordt door de schrijfster met meesterschap geteekend. En menige jeugdige lezeres zal onder de lectuur hebben gebeefd om het lot van den sympathieken Hell. Maar oudere en levenswijze lezers weten wel, dat Vicki Baum, bij al haar wereldkennis en werkelijkheidszin, niet onbarmhartig is, en, als het maar even kan, op een 'happy ending' aanstuurt.

Het kan, in dit geval. Want Hell, in een ziekenhuis opgenomen, en bedreigd door dood of een arm-amputatie, 'kommt' ook ditmaal 'durch'. Hij krijgt zelfs de verrassing eener lotsverbetering, èn het meisje, van wie hij altijd het meeste had gehouden: May Lyssenhop.

Niet willekeurig niet onlogisch, niet geforceerd is het gelukkige einde bij deze schrijfster. Men voelt, dat het kan. En in dit geval verheugt men er zich over. Dit slot behoort bij het geheele boek, zooals Vicki Baum met haar zuiver en indringend aanvoelingsvermogen natuurlijk geweten heeft.

* * *

De roman *Die Tänze der Raffay* heb ik niet ter lezing kunnen krijgen, zelfs niet bij de bestelling van het boek, noch in een leesbibliotheek. Ik kan er dus niets over mededeelen. De overige, hierboven genoemde boeken, en die ik nog later noemen zal, zijn allen in mijn persoonlijk bezit.

Stud. chem. Helene Willfüer.

Toen deze geschiedenis van een jong meisje verscheen, schreef een Keulsche studente aan Vicki Baum:

'Sie fühlen um was wir ringen, um was wir kämpfen....

Blijkbaar heeft Vicki Baum hier dus een greep gedaan uit het volle menschenleven. En waarheidsgetrouw en met vol begrip.

Maar toch weer Kitsch? Ook deze roman? Altijd maar weer Kitsch? Maar recensenten, leest ge dan niet? of leest ge alleen letters, zooals een kind, dat pas met de spelkunst is begonnen, en ontgaat de eigenlijke inhoud, de 'portée' van wat er feitelijk staat, u ten eenenmale?

In het land, waar dit boek ontstond, wordt het 'ein groszer Roman' genoemd. Maar eenzijdige critici, die soms met hun door politieke tendenzen vertroebelde hersenen, absoluut averechts oordeelen, vonnissen zelfs het ernstigste, meest studieuse werk van een toevallig populaire schrijfster als Kitsch.

Toevallig? Neen. Vicki Baum is niet 'toevallig' populair, maar door haar werkelijke bekwaamheden; haar keuze en bewerking van materiaal, haar diepgaand gevoel, haar geheel verantwoord realiteitsbegrip.

Het exemplaar van Helene Wilifüer, dat ik bezit, behoort tot de 43-50.000 in de Berlijnsche Ullstein-Bücher-uitgave. Hoe wordt zij gelezen, Vicki Baum! En zooals ik in het begin van deze studie al opmerkte: het feit der veelgelezenheid wekt bij sommige, niet veertien karaats-recensenten altijd weerzin, verzet, opstandigheid.

Enfin, zoo is het nu eenmaal. En wat hebben wij ons eigenlijk te storen aan onrechtvaardigen of.... onvolwaardigen, als wij zelf van een boek kunnen genieten, en zoo vrij van vooroordeelen en vreemde bijmengingen zijn vanbinnen, dat wij onze lectuur ook kunnen *waardeeren*.

Goddank, waardeeren, wat ik in andere auteurs voor goeds heb gevonden, heb ik altijd gekund.

Helene Willfüer is een kind van dezen tijd. Zij is ten voeten uit gegeven in haar uiterlijkheid zoowel als in haar innerlijkheid, in haar leven, zoowel als in haar werk. In haar lot spelen twee mannenfiguren een groote rol. Rainer en Professor Ambrosius. En dan haar kind.

Het is door den aan *Lebensüberdrusz* lijdenden Rainer, dat de jonge Helene zich laat beïnvloeden, en met hem tot een zelfmoordpoging komt.

Hoe goed, hoe voortreffelijk is Helene's stemming vóór den dood. Zij is vastbesloten, en het einde, veroorzaakt door een inspuiting boezemt haar geen angst in. Alles gaat rustig en eenvoudig zijn gang. Maar.... op het uiterste oogenblik ontwaakt haar leefdrift met zulk een hartstochtelijke kracht, dat zij vlucht, vlucht als een waanzinnige, van de plaats des onheils en de veiligheid van een nieuwe toekomst zoekt.

De jonge Rainer, sterker naar het niet-zijn verlangend en vastbeslotener, geeft zich den dood.

Het leven van Helene is verre van gemakkelijk, neen, het is één voortdurende worsteling, één onafgebroken *struggle for life,* één opeenvolging van moeilijkheden. Maar ook zij, evenals Hell, slaat er zich door. De ontembare energie van het, in het vuur

der tijdsomstandigheden gestaalde meisje doet haar allen nood en alle zwarigheiden te boven komt, totdat zij eindelijk de rust en den vrede vindt in een huwelijk met Professor Ambrosius, naar wien altijd haar verlangen en haar sympathie is uitgegaan.

Met een bewonderenswaardige kennis van zaken, waaraan waarschijnlijk wel een zeer lange studie is voorafgegaan, beschrijft Vicki Baum ons weder een geheel ander terrein, namelijk dat der medische wereld.

Een leek kan natuurlijk niet oordeelen over de juistheid en de waarde van der auteur medische kennis, maar elke lezer zal moeten erkennen, dat alles, wat hier behandeld wordt, zeer 'echt' aandoet.

En de wijze, waarop in dit boek gezocht wordt naar een nieuw geneesmiddel, totdat het eindelijk gevonden wordt, en hoe er dag en nacht wordt gearbeid, ja, gezwoegd, totdat de deelnemers zich óp moeten houden met 'kola' of morphine, en zich met ijzeren kracht in bedwang houden, om maar steeds geduld te oefenen, geduld, geduld, en na elke mislukking en teleurstelling, onvermoeid weer opnieuw beginnen, is ongelooflijk pakkend en interessant. En eindelijk is het nieuwe geneesmiddel, de 'testinucleose' gevonden. Maar dan moet het beproefd worden, tienmaal, honderdmaal beproefd, eer het als heilsmedicijn aan de menschheid kan worden gegeven.

Kitsch, dit alles, Kitsch? Laten we er ons maar niet over verontwaardigen, alleen maar eens schouderophalend lachen.

Eingang zur Bühne.

Dit boek was Vicki Baum's eerste werk. De vervoeringen en het smachten van jonge menschen worden er in geschetst, die hun eerste schreden doen 'ins verwirrende Reich der Kunst'.

'Zart und leidenschaftlich, sehr reizend und ein biszchen traurig ist dieses Erstlingswerk von Vicki Baum, zegt de pers.

Ja, 'reizend ist es sehr', dat is waar. Goed, natuurlijk geschreven, en u daardoor vasthoudend van de eerste tot de laatste bladzijde. Maar mij persoonlijk heeft de *Eingang zur Bühne* niet zooveel gedaan.

De zelfmoord van het meisje voelt men reeds sinds de eerste

bladzijden aankomen, en dit feit, dat we van Vicki Baum in 't geheel niet gewend zijn, en welke.... gemakkelijkheid, zou ik het willen noemen aan den roman iets conventioneels geeft, maakt dit boek meer tot een gewoon soort roman, zooals er wel meer worden geschreven. Maar.... het was haar eerste werk. En de sfeer van het tooneel is voortreffelijk geëvoqueerd. Maar de schrijfster was hier nog niet zoo zeer op dreef, zij beheerschte haar stof nog niet zoo volkomen, als in het sterke, soliede boek Helene Willfüer, waar het probleem der ongehuwde moeder behandeld wordt, zooals zij tegenwoordig volle vrijheid geniet, maar ook de volle verantwoordelijkheid draagt. (De omzet, zie ik, heeft thans al de 115.000 bereikt.)

JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE.

(Slot volgt.)

Bibliographie

H.A. Van Andel. *Per Vliegpost*. - Den Haag z.j. Zuid-Holl. Uitg.-Mij.

Een werkelijke vliegersroman, dien wij met genoegen gelezen hebben. Bovendien merkt zelfs een leek, dat hier een prima vakman aan het woord is. De taal is krachtig en overzichtelijk.

S. Vestdijk. *Else Böhler, Duitsch Dienstmeisje*. - Rotterdam 1935. Nijgh & Van Ditmar N.V.

Dat de aandacht den laatsten tijd vooral op auteurs als Vestdijk, Ter Braak en Du Perron valt, is volkomen verdiend. Zij genieten die voorkeur niet, omdat de overige auteurs weinig beteekenen, maar omdat zij stuk voor stuk op een of andere wijze krachtigere persoonlijkheden zijn. Vestdijk is veelzijdig, hyper-intellectueel en gevoelig. Hij wordt plastisch ontroerd. Zijn muzikale overgave kristalliseert hij nog met plastische woordteekens. Naast den levendigen mensch-kunstenaar Vestdijk leeft een andere Vestdijk, die ik een typischen solipsist zou willen noemen. Hij is nederig. Hij aanbidt zijn eigen Ik niet, doch hij beschut het tegen loerende blikken, die hij als vijandig gewaar wordt.

Ten eerste is er zijn denk-solipsisme. Hij kiest een wetenschappelijk centrum, ontglipt ver van deze kern in analytische en synthetische methode, registreert soms plastisch en komt tot zijn (ruim) wetenschappelijk uitgangspunt terug. Zijn gevoel verwerkelijkt zich in vreemdsoortige attributen, die dikwijls redeneerkunstig opgevuld zijn en door zijn woord visueel zichtbaar gemaakt worden. Ten tweede lijdt Vestdijk-Roodenhuis aan zielssolipsime. Ieder mensch verschijnt hem sfynxisch. In ieder gezegde ontdekt hij een raadseltje. De slechten en de bourgeois doorziet hij angstig-juist, maar raakt daarvan zoo overstuur dat men zich

afvraagt of deze Roodenhuis wel ooit een voluit goed mensch naar waarde zal weten te schatten. Roodenhuis heeft gelijk. Zijn broertje Eg is een mispunt, maar de dramatische vergrooting waarmede hij de grofheden van zijn broer beziet, is pathologisch.

De fout van dezen bijzonder goeden en hoogst oorspronkelijken roman: de *kunstenaar* die dit werk schreef is *volwassen,* maar de *mensch* in dezen kunstenaar is het *niet.* Het onbelangrijke, het futiele wordt voorgesteld als het schokkende van een wereldomwenteling. Een beweging van Else Böhler maakt op haar gecompliceerden minnaar een indruk, alsof wij plotseling een boaconstrictor in onze huiskamer zouden vinden. Dit geeft iets ongeproportioneerds. De kunstenaar Vestdijk ontvangt te weinig materiaal van den mensch Vestdijk. De kunstenaar-criticus Vestdijk heeft zoowat alle phasen doorloopen, de mensch Vestdijk heeft ongeveer niets beleefd. Het boek werd interessant door de indringende psychologie en doordat de zeer oorspronkelijke woordkunstenaar deze ontledende herinneringen en psychische reacties in scherpe, omlijnde en warmgekleurde beelden wist weer te geven. Zoowel uit zijn gedicht als uit zijn romans zien we bij Vestdijk eveneens het dualisme van ontrafelaar en saamvattend verbeelder. Voor mijn smaak is dit geen fout. Ik zou het niet anders willen. Zoo schiep de natuur het, zoo heeft het voor mij zijn charme. Dit met geweld tot een zekere glijdende eenheid te hervormen beteekent niet in de kern harmonischer worden.

De harmonie van Vestdijk ontdekt men door al het discursieve, het vindingrijke en kunstzinnige heen in de waarachtigheid van zijn voelen en denken en in het volstrekt eigen leven van zijn taalorganisme. Hij boetseert met vaste hand. Het beeld blijft in dienst van de verhaal-essentie. Hij kiest het masker, de groef, het scherpe boven een glijdende bevalligheid. Zooals Marsman's vers literair veel schooner is dan dat van Vestdijk, zoo is Angèle Degroux veel schooner dan Else Böhler. De dichter van Paradise Regained is van .grootere beteekenis dan de dichter Vestdijk. De kleur en de eenheid, de wijde omspanning, de vaart en de drift, het heelal met zijn sterren, die Marsman weet op te wekken, is voor den dichter van Berijmd Palet niet te bereiken. Zijn waarde, zooals gezegd, ligt elders. Zijn psychologische scherpzinnigheid, zijn schrijfdrift, doorgrondingsmacht en taalbeheersching kunnen

ons de overtuiging schenken dat de maker van het prachtige Parc aux Cerfs ons nog met menig opmerkelijk schriftuur zal verrassen.

H.A. Enno van Gelder. *Histoire des Pays-Bas du XVIe siècle à nos jours.* Paris 1936. Armand Colin.

Een goed idee van dezen Franschen uitgever om de geschiedenis van ons land vanaf de 16e eeuw door een Nederlander te laten vertellen. Met genoegen hebben wij deze in 't Fransch geschreven vaderlandsche geschiedenis gelezen. Het in duidelijke taal weergeven der historische feiten, een scherpe omlijning van het Hollandsche karakter, zijn deugden en zijn ondeugden, de noodige eerbied voor de daden onzer voorouders en het zich houden aan de groote lijnen zijn de verdiensten van dit eenvoudig uitgegeven werkje. Wij hoopen dat het vele Fransche lezers zal vinden en daarmee aan zijn doel beantwoordt: onzen Franschen vrienden een grootere kennis van de geschiedenis van ons vaderland te verschaffen. Of, zooals Henri Hauser zelf in de Inleiding zegt: ‘Connaissons-nous l'histoire des Pays-Bas modernes, et nous demandons-nous comment, malgré la différence des temps, elle continue le passé? Que les compagnons du Taciturne, les *patriotes* alors révoltés contre le monarque de l'Escorial aient pour fils légitimes les ingénieurs qui, sous nos yeux, transforment en polders la mer intérieure, et aussi les juriconsultes qui ont mérité de voir s'élever à la Haye, le Palais de la Paix, espoir des nations qui veulent la justice, voilà ce que les Français ont besoin de mieux apprendre, comme ils ont besoin d'aller prendre à Java des leçons de politique impériale’.

Jef Last. *Een Huis Zonder Vensters*. - Amsterdam 1935. N.V. Em. Querido's Uitgevers-Maatschappij.

Na zijn prachtig werk Zuiderzee heeft Jef Last ons met dit Huis zonder vensters een groote teleurstelling bezorgd. Bij Zuiderzee zagen we een grootschen arbeid voor onze oogen op-

trekken. Bij een Huis Zonder Vensters lijkt het ons soms, alsof we in Gustave Aimard's bekende jongensboeken lezen en een anderen keer krijgen we weer de bekende propaganda-formules van de Sovjets te hooren, terwijl noch het avontuurlijke noch de propaganda tot hun recht komen. Met andere woorden en om in schilderstermen te spreken: het boek rammelt. Van de personen krijgen we slechts het uiterlijke oppervlak te zien. Paul, Jean en Madeleine, de drie kinderen van kapitein Dujardin, gezagvoerder van de France, zijn geteekend om de tendenz van het boek te bewijzen: voor de 'burgerlijk' opgevoede jeugd blijft slechts het alternatief, de strijd met en voor de arbeidende klasse òf het gekkenhuis, waarin dan ook Madeleine en Jean die geen beslissende keuze kunnen doen, terecht komen. Het gekkenhuis, ruim opgevat, beteekent bovendien nog: de kapitalistische of burgerlijke maatschappij. Maar Paul kiest en strijdt mee, als er in Parijs op de Place de la Concorde gevochten wordt. Onder de arbeidende klasse vindt Paul zijn Jeanne, die hem op de laatste bladzijde van dit dikke boek op zijn voorhoofd kust en hem zegt: 'Zijn we niet daarom samen, Paul, juist om met zijn tweeën mee te kunnen helpen wanneer in dat groote huis van den waanzin, de vensters worden gebroken die uitzien op een nieuwe wereld!' Het spijt ons te moeten constateeren, dat het Last, ondanks zijn vlotten stijl, in dit boek niet eens gelukt is ons van zijn eigen overtuigd-zijn te overtuigen.

Walter Brandligt. *Kerels in Grandel.* 1935. N.V. Uitgevers-Mij. 'Elsevier'.

De groote liefde die deze jonge auteur heeft voor het natuurleven bleek reeds uit zijn zeer verdienstelijk debuut Witte Gait. Ook in dit boek komen we menige frische en pittige bladzijde tegen. Het verheugt ons werkelijk dat de boeren stand houden tegen de geldmacht waarmede ze worden bestookt. Ge ziet, dat Walter Brandligt het verstaat om onze sympathie op zijn kant te krijgen. Dit bereikt men slechts door zuivere, suggestieve taalmiddelen. Hij dient er dus voor te waken, dat hij een volgend werk niet ontsiert met enkele bladzijden proza, die bedriegelijk veel op de vooropgezette manier van te willen imponeeren lijken. Ik bedoel de manier van het schijnbaar argeloos noteerende,

maar in wezen onduldbaar gewild-romantische. *Kunst zonder eerlijkheid is geen kunst; een dergelijk product zakt in elkander als een mensch zonder ruggegraat.*

I. de Manziarly. *Peregrinations Asiatiques*. - Paris 1935. Paul Geuthner.

'Ceux qui aiment l'Orient sont nombreux, mais combien sontils ceux qui veulent se faire aimer de lui? Pour se faire aimer, pour se rendre digne d'être apprécié, il faut savoir qu'il existe plus d'un code pour juger, plus d'une toise pour mesurer; il faut savoir tenir compte de la différence des valeurs et des critères. Ce ne sont pas toujours les qualités dont nous sommes le plus fiers qui seront les plus estimées dans une autre partie du monde. D'ailleurs, se croire supérieur et riche fait que l'on ne rencontre que des pauvres en quête d'aumône'. (Blz. 302).

Met vele dergelijke opmerkingen heeft de schrijfster haar reisnotities versierd. Hoewel zij zelf in haar voorwoord toegeeft wetenschappelijke werken naar eigen goedvinden te hebben geplunderd, gelooven wij toch dat Mevr. De Manziarly op vele plaatsen van dit boek haar eigen gedachten en gevoelens weergeeft. De persoonlijke opmerkingen, vernuftig en kunstig verweven met geschiedkundige feiten, ons uit geschriften en opgravingen bekend, verleenen deze 'Peregrinations Asiatiques' een exotische bekoorlijkheid. Vanaf het Middellandsche zeegebied, Palestina en Syrië tot China, Korea en Japan toe, reizen we met deze ervaren gids geheel Azië door en luisteren gaarne naar haar persoonlijke ondervindingen in den omgang met verschillende ons vreemde volken. Telkens weet zij aan een streek, een tempel, een kunstenaar haar persoonlijke ervaringen vast te knoopen met hetgeen de historie ervan heeft over geleverd. Wat ons in deze boeiende reisnotities wel eens hindert is de overdreven wijze waarmee de schrijfster meende aan haar overigens oprechte gevoelens uiting te moeten geven. Even zoovele malen heeft zij ons weer verzoend door de liefde waarmee zij elk nieuw land, elk volk beschrijft.
'Peregrenations Asiatiques' is een uitvoerig en boeiend reisverhaal dat men zeker in ons land met veel genoegen zal lezen.

Albert Helman. *De Dolle Dictator*. - R'dam 1935. Nygh & Van Ditmar N.V.

De lezer van De Nieuwe Gids weet maar al te goed hoezeer ik het vele schoone waarmede deze enorme, werker onze letterkunde heeft verrijkt, op prijs stelt. Honderden bladzijden subtiel, smaakvol en melodieus proza heeft deze nog jonge prozadichter ons reeds geschonken. Wij zijn trotsch op onze eersteklas auteurs, wij volgen hun verrichtingen met aandacht en dat wij dit niet onoordeelkundig doen willen wij hun bewijzen.

In dit boek, dat het ondoorgrondelijke leven van den dictator Juan Manuel de Rosas beschrijft, staan vurige, ik zou bijna zeggen wellustige bladzijden, die ons eenige avonden zeer hebben geboeid. Dit is evenwel Helman niet op zijn best. Wij nemen hier geen genoegen mee. Een groot talent als Helman schrijft altijd nog minstens een middelmatigen roman. Het leven van De Rasas, zijn gevoel voor, beter gezegd zijn typische, geestelijke verwantschap met zijn dochter, zijn strategische, politieke bekwaamheden, zijn berucht geworden wreedheid zijn ons in klare taal forsch en psychologisch-verantwoord medegedeeld. Dit wat de kern van het boek aangaat en men ziet wel, verwerpen kan men het niet. Persoonlijk kan ik de gedachte niet van me afzetten, dat Helman bezig is een broodschrijver te worden. Er staan holle phrasen en dwaasheden in dit boek. Er is maar lukraak gefantaseerd. De fantasterij staat echter even veraf van de fantasie als de kunst van de kunstemakerij. Tal van bladzijden zijn in doodgewone taal medegedeeld. Zoo kan een bekwaam taalhanteerder, gelijk Helman is, honderden bladzijden volpennen. Wij hebben het recht, meen ik, en anders nemen wij het, om van hem te eischen hiermede op te houden en de Nederlandsche letterkunde weer terug te geven waarop zij o.i. recht heeft: het schoone atmosferische werk van den auteur, die eens boeken schreef als Zuid Zuid West (1920), Hart Zonder Land (1929) en De Stille Plantage (1931).

MAX KIJZER.

Belangrijk bericht

In het jaar 1938 zal het vijftig jaar geleden zijn, dat Mr. Carel Vosmaer het tijdelijke met het eeuwige verwisselde. Alsdan zullen ook zijn brieven buiten copyrecht gekomen zijn, en in den jaargang 1938 van De Nieuwe Gids zal de correspondentie van Mr. Vosmaer met Willem Kloos worden gepubliceerd.

Aangezien alle concepten der brieven van Willem Kloos aan Vosmaer mede zijn bewaard, zullen ook deze worden openbaar gemaakt, zoodat De Nieuwe Gids hiermede een uitgave van onschatbaar literair-historische beteekenis brengt.

Voor den nieuwen, 53sten jaargang, liggen o.a. gereed:

Een roman van Mr. Dr. Benno Stokvis: Een liefde op het midden van den levensweg en een roman van Felix Timmermans: Ik zag Cecilia komen. Proza van J. van Oudshoorn, August P. van Groeningen (een onbekende novelle), Juul Roggeveen, Mary Dorna, H.W. Sandberg, Dr. J. Baart de la Faille, Elisabeth Augustin, enz.; belangrijke essays van Tj. Adema, Dr. Baumann, A. Hallema, D. de Graaf, Dr. Kalff, Dr. Kruseman, Max Kijzer, enz.; poëzie van Ruurd Elzer, Professor Faddegon, J.J. van Geuns, M. Mok, Bert Nuver, A.J.D. van Oosten, Joannes Reddingius, J.G. de de Ridder, Johann Stellwag, Anton v.d. Stok, Hélène Swarth, J.J. Zeldenthuis, enz.

[De Nieuwe Gids. Jaargang 53. Deel 12.]

Over een dichtwerk van Reddingius door Frans Erens.†

Eene verheven ziening is het kenmenk van deze ‘Egyptische Zangen’ en al helt mijn neiging meer over naar het nader-bije, het is alsof in dit ver-affe in land en tijd de ziel van den dichter zich heeft verruimd. Bij het zich-inleven in de tijden van vroeger zweeft deze dichtergeest in volle vrijheid.

Reddingius' poëtische aanschouwing is eene van de meest breede in het Nederland van onzen tijd. Zij is ook vol bekoring. Zijn natuurgevoel is van een puurheid, zoo als zij weinig bij onze dichters voorkomt.

Zonder in felle visioenen op te gaan, stralen deze verzen eene weldadige verzachting uit en zoo zie ik in mijne verbeelding het stille gloren van de rijzende zon achter de scherpe, donkere massa's van de pyramiden, waarvan de zwijgende gesteenten mij doen opzien in starende bewondering.

Er zit in deze gedichten eene latente muziek, wier klanken zijn verstild door een wijde verte.

Het schaap door R. van Heyningen.
(Vervolg en slot van blz. 421.)

Toen de eerste iepebloesems naar binnen stoven, werd zij voor 't laatst in huis gedragen. De temperatuur was onverwacht zoo gestegen, dat de dokter beter vond, dat ze te bed bleef.

'Voorloopig', zei hij.

Voor het raam kwam een smal bedje van de wijkverpleging en daarin werd ze gezet tegen een hoop kussens, omdat liggen haar soms benauwde. Aan het voeteneind rees op de tafel een kruisbeeld, ter weerszijden waarvan kandelaars met hooge witte kaarsen, en dan nog een paar vaasjes met fruttige papieren rozen.

Wanneer ze even kon, kwam moeder daar bij zitten en bad. Jaantje, na dien éénen wilden dag, zei er niets meer over.

Middag aan middag zaten moeder en dochter bij elkaar in een gespannen stilte, die alleen of en toe gebroken werd door het kralen-geratel van moeders rozenkrans, als ze die op haar schoot heesch.

Onafgewend keek Jaantje uit het raam.

Het glas en het fleschje waren nu weg van het raam bij Vet en er kwam niet veel voorbij. Jaantje huiverde in 't wit-en-blauw gestreepte blousje, dat om de schonkige schoudertjes in slappe plooien neerhing.

Een groote meid in een witte blouse drentelde over haar voorerfje den weg op, draaide wat heen en weer, belandde ten slotte bij een buurvrouw, die de goot voor haar deur uitschrobde en bleef daar, lanterfanterig tegen een hekstijl hangend, praten.

Uit een zijstraat kwam een soldaat aangefietst. Met een zwaai

reed hij den hoek om, maakte mines om de meid met de witte blouse tusschen de beenen te rijden, maar als ze, brutaal, op 't laatste oogenblik vóór zijn fiets om opzij sprong, greep hij haar stevig in den nek en duwde haar hoofd omlaag. De meid worstelde, sloeg, ontsnapte lach-gillend op haar erfje, terwijl de jongen plotseling als een razende wegrende.

‘Sloerie’ zei Jaantje heesch. ‘En die blijft leven....’

Moeder schrok op uit haar dof geprevel - wat was er? Onzeker keek ze uit 't raam, maar zag niemand meer, heesch de kralen weer in haar schoot en hervatte met nieuwen ijver haar rozenkrans.

‘Daar’, zei het kind gelukkig.

De vrouw sloeg een kruis.

‘God zij geloofd’, zuchte ze opstaand.

Uit het witte bedje strekte het meisje gauw een moe handje en trok, terwijl moeder naar de deur liep, den stoel, die er naast stond, dicht naar zich toe.

Toen de dokter binnenkwam, lag het alweer stil op het dek.

‘Moeder zegt, dat je vannacht heelemaal niet geslapen hebt - wat is dat nu voor een begin voor mij!’

Vlammerig rood vloeide in het was-witte gezichtje. ‘Mos moeder niet zeggen! Wat is U lang weg geweest’.

‘Toch maar drie weken. Vind jij dat lang?’

‘U hadt gezegd veertien dagen’.

‘Ja, maar het deed mijn vrouw zoo veel goed’.

‘O....’. Ze leunde met haar hoofd achterover. Mateloos wijd strekte zich voor haar uit de grauwe vlakte van tijd, niet gebroken door zijn verschijning en waarin ‘dàt’ was gebeurd zonder dat hij erbij geweest was, maar waaraan toch niet te tornen viel.... Raar....

‘Nu - gaat U niet meer weg?’ vroeg ze zwak.

‘Nee’.

Ze lei haar hand op zijn arm. ‘Ze....’

Toen keek ze hem aan, toch heel-even angstig of dat nieuwe niet sterker zou zijn dan hij.

Vluchtig keek hij even achterom naar het geïmproviseerde altaartje, alsof hij 't nu voor het eerst zag.

‘Ik heb 't gehoord. Je wondt je zoo op en toen was je daarna

zoo slapjes, dat dokter van Heuven bang werd en 't beter vond, je te laten bedienen'.

'Zoo gek'. Ze fluisterde 't en meteen welden de smarte-tranen in de donkere oogen en plotseling stopte ze haar gezicht tegen zijn arm, uitbarstend in wilde snikken, die schenen te moeten breken het broze lichaam.

'Maar Jaantje!'. Verlegen kwam de moeder toeschieten, maar de dokter 'partekliere man', streek haar vriendelijk over haar schouder. 'Kom meiske!'

Haar snikken verminderde niet en toen hij zachtjes probeerde haar rechtop te zetten, klemden haar magere vingers om zijn arm. En na de al te sterke spanning sprak haar eenvoudig zieltje zich uit.

'Je ging zoo maar weg. Ik had d'r net zoo goed niet kenne weze! En ik - kon zoo niet leve! Dáárom....'

Ze hield zich aan hem gehaakt, snikkend met heesch geluid.

'Blijf je - dezen tijd....'

Ineens ontschoot haar de kracht. Bot liet ze hem los, en viel opzij terwijl een wreede hoest-aanval weer haar mager lichaam schudde. Kreunend hijgde ze naar lucht. Hij zette haar rechtop, en, staande bij het bed, steunde hij haar om haar schouders en nam een arm handje in de zijne.

Door het pijnlijk trekken van haar gezicht heen trachtte ze hem toe te lachen; ze deed wat ze kon om zich te beheerschen. stil legde hij haar tegen haar kussens, trok zorgzaam het dek rond haar en om haar op adem te laten komen, vroeg hij allerlei aan de moeder.

'Heb U - 't goed gehad?' klankte heesch 't machtelooze stemmetje.

Hij keerde zich dadelijk weer naar haar.

'Ja-ja - heel goed', schoof hij weg.

Ze greep zijn hand.

'Als U - maar eens in de week komt -' smeekte ze.

'Maar kind, wat zeg je nu?' zei hij verwonderd. 'Ik kom weer net als vroeger: iederen dag.'

Ze knikte. Haar hand gleed langs de ruige stof van zijn jas, maar haar oogen keken ver-weg.

''t Is ével goed', zei ze zacht.

Hij stond op en snel keerde de aandacht in haar blik terug.

‘Dokter’, zei ze moeilijk, ‘als - U thuis geweest waart, hadt U me dan ook laten bedienen?’

‘Nee Jaantje’.

Het was de waarheid. Hij kende de plotselinge inzinkingen van deze patiente en hij zou er zich nog niet door hebben laten leiden tot dit onvermijdelijke. Maar wel was hij dankbaar, dat een ander hem die moeilijkheid uit de handen genomen had.

‘Dat wist ik wel’, fluisterde ze.

Groot keken haar oogen hem aan, onafgewend.

‘U bent net zoo goed als de Heere Jezus’, zei ze en een kleurtje kwam op haar wangen. En nog altijd naar hem kijkend fluisterde ze nog wat na. ‘En ook heer over leven en dood!’.

Toen vader uitging om het eerste warm-doorbloemde gras te maaien, was ze jarig.

Het was een dag van droeve dankbaarheid en wreede erkenning.

Jaantje-zelf lag neer met een zoet lachje. Wie haar zag, moest denken, dat haar verjaardag, die haar nooit iets gegeven had, behalve 's avonds chocolade in plaats van koffie - een tractatie, waarvan ze nu walgde - toch nog een vreugde voor haar was.

‘Vin-je 't fijn?’ vroeg Neel goedig en bekeek haar met meewarige verwondering. Zwijgend knikte ze, niet durvend spreken om de altijd - dreigende benauwheden, maar ze lachte wel.

Om 12 uur kwam de dokter en een poosje later bracht de tuinman een bloeiende plant van mevrouw. Hij droeg grappige bloedroode pluimen en de tuinman noemde het een Medicatus.

‘Lampepoetsertjes’, zei Jaantje schor.

's Avonds kwam de dokter weer.

Ander bezoek was er niet geweest. Zijn gebod hield de kinderen van de naaischool en babbelende buurvrouwen ver.

‘Wat een verjaardag’, klaagde de moeder.

Andere dagen liet ze tòch de buren wel binnen als de dokter gewéést was, maar vandaag had ze niet gedurfd: ze had Jaantje met hem zien smoezen en toen had 't haar zoo óp gelegen, dat hij dien dag nòg wel 's komen kon.

Sinds het kind bediend was, stuurden alle buurvrouwen telkens eten. Vrouw van Dam begreep 't best.

Och ja, eerder kon je d'r eigenlijk niet aan beginnen - wie

zou zeggen hoe lang 't dan duren kon? - Maar 't was wel nooselijk, dat ze d'r nou haast niks meer van at: geen karnemelkpap met rozijnen, geen bloemkoolsoep, nog geen beetje sla met wei-nat. Vrouw Dak had eris saliemelk gebracht - er wàs nog geen salie toen, maar zij had een groote plant op haar erf en in 't najaar kuilde ze al het goeie blad daarvan in, zoo kon ze 't heele jaar saliemelk maken - maar ze had er geen mond aan gezet. 't Eenige waar ze nog wat aardigheid in had gehad, was in de kikkert van chocolade van Ka van den bakker - maar toch alleen om naar te kijken, ze had er ook niets van geproefd.

Den volgenden morgen kwam de dokter met zijn vrouw.

'Hier is ze, Jaantje', zei hij binnenloopend of hij familie van hun was. 'Een oogenblikje - omdat je er zoo om gevraagd hebt en omdat je gister jarig was!'

Even vloeide een beetje rood in het was-achtig gezichtje alsof ze schrok, toen, zenuwachtig trekkend met haar mond, zei ze 'Dag mevrouw' en haar oogen gingen heen en weer tusschen den dokter en haar. Het blonde vrouwtje nam een beenig handje op.

'Ik feliciteer je nog wel', zei ze, niet goed wetend, wat te zeggen tegen een doodziek iemand.

Jaantje knikte en trok haar hand terug.

'Dank u - nog voor de plant', zei ze met haar heesch gefluister.

De andere onderdrukte met moeite een rilling.

'Er zijn vijf bloemen aau. De tuinman zegt, dat alle knoppen uit komen.'

Met de nieuwsgierigheid en den angst van haar jeugd bekeek ze het zieke kind. Ze wou graag iets liefst voor haar doen en ze had er geen woord tegen gezegd, toen haar man haar gevraagd had mee te gaan naar het stervende meisje van van Dam, dat haar zoo graag nog eens zien wou - het viel haar nu eigenlijk ook mee, maar er was aldoor iets in haar, dat doodsbang was. Daarbij deed de uitstalling op de tafel haar uiterst pijnlijk aan.

En moest dat juist pal in 't gezicht van dat arme kind staan? Een van de bloemvaasjes was omgevallen en tegen den top van het kruisbeeld kleefde de strooperige vliegenstrook, die van de lamp afhing en waar al een korst vliegen op geplakt zat.

‘Als deze plant uitgebloeid is, zal ik je weer een andere sturen’. Ze vond 't praten in de ruimte, maar greep maar wat.

Jaantje knikte.

‘Wat is mevrouw lucht gekleed’, zei ze met vèr-wazende oogen.

‘Vind je 't aardig?’ vroeg dadelijk het jonge vrouwtje, spreidend de dunne geborduurde japon met den grooten, coquetten strik van bont fluweel.

‘Kòm’, zei de dokter.

‘Blijf nog wat’, zei het kind, terwijl ze vreesachtig lachend haar gezicht vertrok in een aandoenlijke poging om te bekoren.

Het vrouwtje had het hart niet op te staan. En ze wist ook niets te zeggen. Alles leek hard en zin-loos.

Onophoudelijk dobberend tusschen medelijden en angst, keek ze naar het arme kind met een verstarden lach. Haar man voerde haar tenslotte met zijn hand op haar schouder weg; voor het raam wuifde een zwak handje hen nog na.

Den avond van dien dag ging de dokter haar nog eens bezoeken en vond haar erg slap. Moeder vertelde, dat ze dien middag gehuild had.

Hij nam haar smal handje in de zijne en keek vriendelijk op haar neer. Een lachje vleugelde over haar schimachtig gezichtje en even keken ze elkaar zwijgend aan.

‘Nu ben ik - weer blij’, fluisterde ze schor.

‘Nu mijn vrouw bij je geweest is, hè’, begreep hij in naïve overtuiging.

‘Ik had mevrouw nog wat willen zegge’, zei ze, rood wordend.

‘Wat dan?’

Ze schudde haar hoofd en bleef stil liggen. Hij wachtte rustig.

‘Kan - kan mevrouw nu wèl inmaken?’

‘Inmaken?’ Hij schoot in een lach, ineens begrijpend.

‘Je bedoelt om al die bedorven heerlijkheden? Ja hoor, ze kan nu alles!’

‘Echt?’ drong het kind.

‘Echt hoor!’

‘Krijgt U - goed eten?’

‘Dat weet je wel: je hebt toch dikwijls eten van mijn vrouw gehad - was dat niet lekker?’

‘Ja - maar voor U’, drong ze in machtelooze bezorgdheid.

‘Ja hoor - ik heb alles wat ik wensch’, zei hij schertsend, maar plotseling ontroerd door zijn onwillekeurige erkenning.

In dien tijd werd de pastoor ziek. Moeder kwam met het verhaal uit de kerk.

‘Is-ie bediend?’ vroeg Jaantje gretig.

‘Ja - ze bediene daar derèk!’. Geschrokken zweeg de moeder.

‘Moet een pastoor ook bediend?’

‘Natuurlijk - alle Roomschen moeten toch bediend’.

Iederen dag vroeg ze dezelfde vraag en eindelijk was de pastoor bediend. ‘Wat hèt-ie gezeid?’

‘Vin-je nou niet jammer, dat je mijnheer pastoor niet meer zal zien?’ wees moeder zachtjes terecht.

‘Kan mìjn schele’ zei het kind rauw.

Ze wou alleen maar weten, of hij gauw dood zou gaan en of hij bang was.

‘Begrijp-ie zulks?’ vroeg vrouw van Dam aan de buurvrouwen. ‘De man is nooit anders dan goed voor d'r geweest’.

Vanuit de verte keken die schuw naar het ijzige kind. Ze wisten wel dat ze er niet meer bij mochten en konden het best begrijpen want je werd er naar van als je zag hoe ze hoestte: dat heele magere lichaam schudde als een zak vodden, ze gierde maar om het slijm eruit te werken en je dacht telkens dat ze erin stikken zou - en soms blafte ze compleet als een hond.

Terwijl ze keken om het vreemd-meedoogenloos zeggen, begon het alweer. Benauwd rolde het machtelooze hoofd op het kussen heen en weer tot ineens de dreigende hoest uitschoot.

‘Zou 't nou tòch tuberculooze zijn?’ vroeg Ka van den bakker, die hulpvaardig een kommetje bijhield.

‘Maar d'r komt ook veel zenuwen bij’, verzekerde de moeder geagiteerd, het kind afbettend overal, waar ze zich bespogen had.

‘'t Is hier - zoo benauwd’, hijgde de zieke. ‘Legt - aan de kamer’.

‘Ja - vast, hoor’, gaf moeder gereedelijk toe.

Meewarig hoorden de buurvrouwen 't aan.

‘Ze wil niet weg!’ begrepen ze medelijdend.

Nu de pastoor ziek was, kwam een vreemde kapelaan de zieke bezoeken. Hij had een rood gezicht en vertelde veel grappen.

Lang voor hij kwam, wist Jaantje precies hoe hij er uit zag en iedereen vond, dat 't lang geduurd had eer hij hun hekje eens binnenkwam.

'D'r leggen d'r misschien veel bediend', veronderstelde Jaantje, waar niemand wat op zei: dan zouën ze 't toch weten!

Ze hadden er zóóveel over gepraat, dat ze 't vervelend vonden toen hij eindelijk kwam. Moeder bleef op haar stoel zitten en Jaantje gaapte hem aan of ze hem alleen maar op het straatje zien zou.

'Morgen menschen'. Hoog en rood stond hij in het gat van de deur. Jaantje keek nog altijd nieuwsgierig; 't leek haar dat ze nog nooit zoo'n grooten kerel gezien had. Nu stond moeder toch op en uit gewoonte haar handen aan haar schort afvegend, maakte ze een soort neiging.

'Dag m'n heer kapelaan', zei ze schutterig. De kapelaan was in twee stappen bij het bedje.

'En dat is onze patiënt'.

Hij deed zijn devotie voor het altaartje op de tafel en zakte toen met zijn groote lijf op den stoel naast het bed.

'Jaantje heet je. Ik weet al alles van je. Je bent twee jaar ziek en je bent drie weken geleden bediend', triomfantelijk schalde zijn stem door de kamer.

Jaantje keek hem nòg aan. Ze was wat achteruitgeschoven en bezag hem als een merkwaardigheid. Over antwoorden dacht ze blijkbaar niet!

'Jaap!' seinde moeder achter kapelaans rug.

'Ja', zei Jaantje.

'Èn Jaantje - weet je wat dat beteekent?'

'Ja', zei Jaantje weer.

'Er komt voor ieder een tijd om van de aarde weg te gaan; het is het grootste geluk van ons leven. Je moet die dag blij afwachten. Het is een belooning'.

Hij zweeg even en het was dubbel stil in de kamer.

'Je komt bij Ons lieven Heer, die je met open armen zal ontvangen. Wèl hem, die zoo geleefd heeft, dat hij dat mag verwachten. Je moogt een volmaakte zaligheid tegemoet zien'.

Toen zijn stem voor den tweeden keer uitschalde zonder dat iemand iets zei, keerde kapelaan zich krakend op zijn stoel om.

Vrouw van Dam keek van haar dokter naar hem.

‘Vindt u niet, juffrouw?’, bazuinde hij.

De moeder keek weer naar het kleine hoofdje op het kussen. Een flauw rood spoelde over haar verweerd gezicht.

‘'k-Weet niet, kapelaan’, mompelde ze.

‘Wéét U dat niet?’ galmde hij. ‘Maar dat weet U toch wel. Dat moet iedereen dit kind voorhouden. Sterven is het begin der zaligheid’.

‘Nou-ja’, even vlogen haar oogen schichtig naar den kapelaan, maar bleven toen vol zorg op het kind rusten.

‘Maar juffrouw - zóó is het toch niks’, overlegde hij.

‘Altijd pijn - en benauwd is ook niets gedaan natuurlijk’ zei schor de moeder, ’maar.... zeventien....’

‘Maar - Jaantje’, schalde de kapelaan, zich gauwer omdraaiend dan zoo'n dikkerd liet verwachten, ‘jij ziet 't wel in, hè. Het zal heel gelukkig voor je zijn’.

Hij rees krakend op.

‘Denk er maar goed aan’. Zijn oogen zochten al door de kamer. Of 't een veertje was, tilde hij den stoel op, waarop hij gezeten had.

‘O - ik heb mijn hoed in 't voorhuis gelegd. Mòrge menschen. Tot ziens’.

Vier stappen dreunden, toen bonkte hij de voordeur dicht.

Even bleven zij nog zooals hij hen achtergelaten had, toen deed de moeder een stap naar het bedje toe en greep den rand.

‘Meid’, zei ze gesmoord; toen knakte ze op het bed neer en sloeg haar armen om het povere kind.

‘As-tie ons maar niet overloopt’, klaagde ze bij 't eten, toen gelukkig de anderen allemaal weer thuis waren. ‘Je weet niet, wat ie wenschen moet!’

Vader stond groot en onhandig bij het witte bedje.

‘Je moet maar denke - 't is zijn werk!’ probeerde hij ruw te troosten.

Zijn dochter keek hem helder aan.

‘Hij praat naardat ie weet!’ zei ze oneerbiedig.

De zusjes giechelden, maar moeder kreeg een kleur. Zoo over een kapelaan te spreken, was toch wel wat al te erg. Maar ze had toch niet het hart, haar dat te zeggen. Ze was zoo blij dat

Jaan er niet om gehuild had, wat ze vast had verwacht. Maar ook tegen een nieuw bezoek van hem, begon ze op te zien. Jaan was toch een raar kind!

Toen ze hem weer zag komen, trilde ze gewoon, net als in dien tijd van dien vreemden dokter. Jaan lag er weer net zoo onverschillig bij als toen.

Bot kwam weer de logge figuur de kamer in. Zijn stem was nog opgewekter dan den vorigen keer, thuis geraakt.

Met een geheimzinnig gezicht opende hij een zwart leeren valiesje, keek glimmend nog één keer van de een naar den ander en trok er toen met een zwaai een keulschen pot uit.

‘Wat is dat, denken jullie?’ Rood en blij liet hij den pot aan een touwen lus voor hen heen en weer bungelen.

‘'k Weet niet - m'nheer kapelaan’, moeder verlegen.

‘Hondevet!’

‘Honde-vet?’

‘Ja, wat zeg je d'r van? Moet ze innemen. Driemaal daags een hap. 't Moet een best middel wezen tegen de tuberculose’.

Donker keek Jaantje vanuit de verte naar den pot.

‘Twee gulden deze heele pot vol! Wat zeg je d'r van?’ bralde weer de mannesten.

Weifelend keek de moeder naar haar dochter.

‘Ken het geen kwaad, m'nheer kapelaan?’

‘Kwaad?! Welnee! Het is een prachtmiddel voor Jaantjes ziekte!’

Hij hield den pot op, vlak voor haar gezicht.

‘En - dan het fleschje van dokter ével d'rbij?’ Moeder kwam dichterbij.

‘Welja, neem dat toch maar. Baat het niet, het zal ook wel niet schaden. Twee gulden....’

‘Nou - Jaan?’ De moeder, toch met een ietsje hoop, keek haar dochter aan.

‘Nee’. Ze keek niet eens naar den lokkenden pot. Alsof het heele bezoek haar niet aanging, lag ze uit het raam te kijken.

‘Maar Jaantje - twee gulden die heele pot! Daar kan je geen dokter voor hebben!’

Jaantje lag of er geen mijnheer kapelaan bestond.

‘Wat?’ schalde de stem in de hoogte.

En moeder, dood-verlegen, schutterde daar plotseling tegenin. ‘Och ja - ziet U - dat kan ze wel eens zoo hebben - och nee m'n heer kap'laan - ziet U - ja ach - denk U maar - 't is maar een schaap....’

Den volgenden dag stierf de pastoor.

Jaantje volgde vanaf haar bed alle toebereidselen tot de begrafenis.

‘Wat doen ze nu met den pastoor?’ vroeg ze, zoodra er iemand binnenkwam.

Mina, de jongste, die altijd veel op straat omhing, had al gauw een groot verhaal.

De pastoor ging in een zwarte kist met zilver beslagen, er zouden vier volgrijtuigen zijn en alle Roomsche vereenigingen in de plaats zouden met hun vaandels er achter gaan. Er waren den eersten dag al zes kransen gekomen en als 't zoo doorging moest er een rijtuig bijbesteld worden voor de bloemen. De koorknapen zouden voorop loopen en die zouden later onthaald worden met de familie: er waren krentebroodjes besteld bij Nooy en worstebroodjes bij Molkboer.

‘En de pastoor?’ vroeg Jaantje gretig.

‘Nou - die is dood’, zei Mina nuchter. Jaan vroeg altijd meer dan je wist.

Toen de dokter kwam, lag ze met vurige plekken in de kuilen van haar wangen.

‘De pastoor ligt in een wit zijden hemd met kanten en ze zeggen, dat ie zoo vrindelijk kijkt!’ hijgde ze verrukt.

Over zijn jong denkers-gezicht gleed een mild lachje, terwijl hij haar pols greep. En terwijl hij naar zijn thermometer zocht, voelde hij haar mager handje heet op zijn knie. Dienzelfden avond kwam Mina om hem gevlogen.

‘Jaantje leit zoo slecht - we denken dat ze dood is!’

‘Ga maar, Mina - ik kom op de fiets’.

Nog voor haar was hij bij het huisje.

Bij het bed voor het nu afgedekte raam stond vrouw van Dam en plaste uit een kommetje water; van Dam stond naast haar en hield een petroleumlamp hoog-op.

Toen de dokter binnenkwam, liet hij onmiddellijk zijn hand zakken.

‘Ik kan d'r niet bij-wassche’, snikte de moeder angstig.

Zonder spreken boog de jonge man over het meisje, met zachte hand legde hij het hoofdje recht, dat als geknakt van het kussen gegleden was.

‘Is ze....?’

‘Nee’.

Een zucht ontsnapte den vader, moeder barstte opnieuw in tranen uit.

‘Maakt U het goed op haar borst wat los’, verzocht de jonge man, strak van ernst. Hij haalde een klein étui uit zijn zak, zocht bij het licht tusschen zijn blinkende instrumenten. De zusjes op den achtergrond bij de deur, stonden hand in hand met hamerende harten. Hij schroefde iets in elkaar, liep dan, het nog onderzoekend, naar het bed terug. Draaierig zag moeder, hoe een lange naald in het vleesch van een schrompelige borst van Jaan verdween. Een geur van kamfer verspreidde zich in de kamer.

De zusjes knepen elkaars vingers wit.

Vader, die begonnen was te bidden, stond met een half-open mond, die hij open noch toe kon krijgen. Denken kon hij heelemaal niet meer. De dokter stond met zijn rug naar de anderen over het bed gebogen. Ineens hoorden ze hem praten - tegen Jaan. Moeder probeerde een stap naderbij te komen, maar ze kon niet. Nog een poosje bleef de dokter bij het bed zitten met Jaans pols tusschen zijn vingers. Toen stond hij stil op.

Hij pakte zijn instrumenten weer in, keek nog even naar de patiënte en knikte haar toe als afscheid. Maar de oogen groot en helder hielden hem vast.

‘Voel je je nu weer opgeknap?t’ vroeg hij, iets minder zeker.

De kleurlooze lippen bewogen. Meewarig keken ze allemaal toe. De dokter hield zijn oor vlak boven haar mond. En eindelijk drong het gefluister tot hem door.

Onwillekeurig rilde hij even, maar verborg het onder quasimoeizaam rechtop gaan staan.

‘Maak je geen zorgen, Jaantje, kind’.

‘Schaap!’, snikte de moeder in haar schort. Zij en Mina verbeurtten elkaar 's nachts met waken, maar er gebeurde niets. Mina, die om drie uur ingedut van haar stoel zakte, vond haar zuster slapend. Schichtig oogde ze naar de bedstee, waar vader

en moeder sliepen, maar na een oogenblik luisteren, waarbij ze haar adem inhield, hoorde ze hen allebei ronken. Rillerig liep ze naar het voorhuis om een mantel te halen, pompte dan water en zette een ketel vol op 't petroleumstel voor thee. Toen ze op haar vilten sloffen de kamer weer inschoof, zag ze dadelijk Jaantjes groote oogen.

Ze ging naar haar toe, hulpzoekend kijkend naar de bedsteemet-moeder.

'Wil je wat?' fluisterde ze.

Jaantje keek haar strak aan.

'Wil je wat?' vroeg de ander, rood wordend.

'Morgen.... '

'Morgen?'

Hulpeloos keken ze mekaar aan. Mina keek nogeens gauw achterom.

'Is 't - morgen?'

'O - ja - jà, 't is morgen, 't is over drieën, zei 't meisje verlucht. 'Je krijgt zóó een kopje thee'.

Ze keerde zich om, maar voelde, dat ze tegengehouden werd. Bang keek ze naar de beenige hand die haar jurk had gegrepen.

'Niet weggaan'.

'Wat is daar?' kwam moeders stem.

'Jaantje is wakker', zei Mina verheugd.

'Och Heer!' Dadelijk klauwden twee rimpelige beenen met afgezakte kousen over het bedstee-schot.

'Moeder!' zag het zieke kind tevreden.

'Hoe hè je 't meid? Hè je nog geslape? - Je ziet d'r alweer beter uit. - Mina, geef jij d'r een kopje thee, dan wasch ik me eerst eris'.

'Niet weggaan', scheurde weer het heesche stemmetje.

'Maar meid - ik mot me eige toch wassche!'

Het kind schudde van neen en rees meteen overeind, gejaagd door een worgende hoestbui. Den heelen morgen ging het zoo door. Ze sliep geen oogenblik, ofschoon ze wel af en toe met haar oogen dicht lag, maar nauwelijks hoorde ze de kamerdeur of ze keek verschrikt wat er gaande was. Niemand mocht de kamer uit. En onafgebroken ging het hoesten en kuchen door.

Tegen den middag kwam de dokter. Hij verbood, dat er in de

zieke-kamer gekookt zou worden, maar toen moeder even de kamer uitging, om de aardappels af te gieten, begon Jaantje te kreunen.

'Mot dat wicht nou nog zoo lijje', kermde ze in het leege voorhuis met een diepen snik, even ontspannen door het oogenblik wèg-zijn uit de benauwende tegenwoordigheid.

De dag kroop voorbij. Niemand zei wat. Ze hingen aldoor maar angstig om Jaantje heen. Toen de zon in de kamer viel, begon ze weer benauwd te kuchen.

'Lìcht', hijgde ze.

Het duurde even eer ze begrepen, dat ze hinder had van het licht. Neel liet het gordijn zakken en zoo zaten ze verder in een half donkere kamer.

De flauwte herhaalde zich niet en ze sliep dien nacht iets beter.

Den volgenden dag werd de pastoor begraven en Mina was boos, want moeder had haar om haar ooren geslagen toen ze even was gaan kijken - omdat Jaantje er niet van weten wou. Ze had voor allebei de ramen de gordijnen dicht willen hebben. 'En eerst moest ze d'r alles van weten!' - Mina zuchtte. 't Was niet alles, altijd een zieke in huis.

Midden in de drukte na de glorievolle begrafenis van den pastoor kwam de boodschap of de kapelaan direct bij van Dam komen wou.

'*Ik* zal wel gaan', zei de 'eigen' kapelaan van het dorp, die van het vet-verhaal in den breede onderricht was.

Het zorgelijke gezicht van vrouw van Dam ontspande zich even toen ze hem zag. Ze stond met Jaantjes hand in de hare en keek met starre oogen neer op haar kind. Jaantje aan alle kanten door kussens tegen afglijden gesteund, zat rechtop en kreunde. Geen van beide begroette hem en hij sloot zich zwijgend bij de groep aan.

'Zoo zit ze nou al de heele nacht en de heele dag', fluisterde eindelijk hakkelig de moeder. 'Altijd pijn, altijd benauwd. Ze kan niet meer legge. Ons Lieve Heer had nog een steen, maar zij hèt niks'.

Kapelaan reageerde er niet op. Jaantjes oogen gingen open. Ze keek van haar moeder naar den kapelaan en toen weer naar haar moeder.

‘Ga jij - weg’.

‘Wil je weer biechte?’

Jaantje antwoordde niet en de moeder liep langzaam weg.

Toen de deur in het slot gevallen was, keken de man en het meisje elkaar aan.

‘Heb je nog wat te zeggen, kind?’ vroeg hij vlak bij haar gezicht.

‘Kan een Protestant niet zalig worden?’

‘Wàt?!’

Hij keek haar verbaasd aan, maar zij was te zuinig met haar schralen adem, om te herhalen.

‘Daar hoef jij toch niet bang voor te zijn. Je bent je leven lang een goed kind geweest en hebt goed je geloof gehouden’

Jaantje schudde haar hoofd, onrustig.

‘Jawèl. Je hebt toch alles gebiecht? Nu - al zou er dan nog eens iets bij je opkomen, wat je vergeten hebt en nu niet goed meer zeggen kunt, wees dan maar overtuigd, dat Onze Lieve Heer alles wel goed begrijpt’.

‘Van - Protestanten - toch ook’.

‘Nee’, zei de kapelaan bevreemd, ‘maar waarom maak je je daarover moeilijk?! Van Katholieken’.

Een heet kleurtje sloeg in het spichtig gezichtje.

‘Niet van Protestanten?’ drong ze nog eens haast onhoorbaar.

‘Jaartje’, wendde de kapelaan het theologisch dispuut, en zijn vriendelijk gezicht kreeg een strenge uitdrukking. ‘Je hebt toch niet met een Protestantsche jongen geloopen?’

Het kind wou antwoorden, maar zonder iets te zeggen vloog ze overeind; een brekende hoestbui sleepte weer het wrakke lijfje òp en schudde het zonder genade. Haar woorden stierven in het benauwd gerochel. De kapelaan zag 't ontsteld aan, hij wist niet wat hij doen zou en wou toch de moeder niet roepen, beseffend dat dit kind in een angst gewrongen werd, dien ze hem zeggen wou, al begreep hij niet welken - en zij zelf waarschijnlijk ook niet. Het was een goed kind, maar een simpel zieltje. Het was voor haar zoo goed als een biecht en ze zou haar zin hebben. 't Kon onmogelijk lang meer met haar duren.

Hijgend lag ze in haar kussens na den aanval. Ontzet zag de

kapelaan, hoe de krachtelooze borst door den snellen adem op en neer gestooten werd. 't Was te hopen, dat het einde gauw kwam....

De groote oogen keerden zich in het witte gezicht naar hem toe. Hij zag duidelijk hoe doods-angstig ze waren. Meteen probeerde ze alweer wat te zeggen. Haar lippen bewogen, maar ze kon nog geen geluid vormen.

'Wind je niet op, kind. Ik weet dat je goed geleefd hebt en Onze Lieve Heer weet het ook. Je hoeft nergens ongerust over te zijn'.

'Zullie?' hield ze vol met sissend geluid.

De kapelaan keek onzeker. Hij was een goed man en een eerlijk man.

'Als', zei ze haast onverstaanbaar, 'er een voorspraak komt....'

De kapelaan voelde zich onverwacht weer op zijn eigen gebied.

'Een voorspraak - die zelf naar Ons Lieven Heer gaat - en zegt - dat hij zoo goed was - dan zal Ons Lieven Heer 't toch-wel begrijpen'.

'Ja zeker', sloot de kapelaan. 'Laten we dan nu samen bidden'.

Krampachtig sloten de trillende vingers in elkaar.

'Het hoesten is minder, mijnheer dokter', zei vrouw van Dam, toen vóór den nacht de dokter nogeens kwam kijken.

Hij knikte afgetrokken en zag zwijgend neer op het figuurtje; met de witte handjes gevouwen, leek het of het al afgeloopen wàs.

Voor het eerst had ze niet opgekeken bij zijn binnenkomen.

Hij knoopte zijn jas dicht, maar bleef nog staan.

Hij was nog kort in de practijk en dit was zijn eerste jonge patiënt, die niet te helpen was. Ineens gingen haar oogen open. Blijkbaar herkende ze hem niet, doch na een oogenblik kwam er uitdrukking in. Een schimmig lachje vleugelde over het magere gezichtje. Hij legde zijn hand op haar gevouwen handjes. Met een lachje deed ze haar oogen dicht, maar opende ze dadelijk weer.

Hij boog zich tot vlak boven haar mond.

'Zeg mevrouw - goeiendag'.

‘Ik zal het doen’, zei hij en het plotseling vergelijken van zijn jonge, bloeiende vrouw en haar belofte van alweer nieuw leven, niet dit uitgeteerde kind maakte zijn gezicht week.

Op het ochtendspreekuur kwam Mina zeggen, dat Jaantje dien nacht om 5 uur erg kalm gestorven was. ‘Ze heeft niks meer gezegd. Moeder zegt, toen U wegging, dat ze toen nog effe opkwam, en ‘dàg’ riep. Dat is het laatste, wat we van 'r gehoord hebben. Maar U was al bij de deur en U hebt 't niet meer gehoord’.

‘De havik’ door Johann Stellwag.
XV. *(Vervolg en slot van pg. 130 Aug. N.G.)*

Vader zag, toen ik binnenkwam, dat ik gezakt was. Maar hij huilde eerst, toen Edmund drie dagen later, voor bêta slaagde.

‘Ik weet het nog niet jongen: of Edmund of je moeder gaat de deur uit. Neen, ik haspel niets door elkaar. Ik weet alleen nog niet welk redmiddel ik daarna kiezen moet.’

- ‘Redmiddel zegt U?’

- ‘Ja, want je neiging is jou aangeleerd. O, als ik bedenk, dat het een moeder is.’

De D.-treinen vertrokken zonder Edmund. Moeder, met het oog op mij, hield hem haar hand boven het hoofd. Waarom verdedigde zij hem thans wel? Waarom kreeg hij weer eieren, een mooi nieuw pak en alles wat hij, beveelziek, terloops aan haar vroeg? Hij werd een keurig heer, die van haar geld in de botanie mocht gaan studeeren. ‘Maar vlug opschieten hoor, flink, sterk werken, gezond blijven leven’, zei ze dagelijks.

Eens - Dr. K. zagen wij weggaan langs 't raam - nam zij mijn hoofd in de handkommen:

- ‘Je bent een jaar achterop nu. Je doet zoo afhankelijk en je ziet zoo bleek. Albert, laat je me niet in de steek? Ik heb toch geld genoeg voor jou, meer dan ze weten. Je bént al mijn Hans, nu moet je dit blijven.’

Wat was zij sterk! Zij zelf, Edmund, de duizend effecten. Dat had ze! Dat woog, in mijn gedachten van toen, op tegen vader's bespat jeugdleven. En zijn hart van goud.

Want dát had hij! Logeeren kwam mijn nichtje Harriët uit Heemstede. Ze scheen erg mooi te wezen, want Dr. K. was er niet van weg te slaan. Haar talent lag in het boetseeren en Dr. K. zei lachend: 'Kind, jij moet je neef Albert eens na-kneden. Of wel, samen met zijn 'vriend' Edmund. Je oom zal je wel zeggen, hoe je hen beiden het best kunt uitbeelden.' Harriët, mijn nichtje, trok een gezicht, alsof ze het niet wilde. Maar een week later voerde zij het plan uit, dat de wijze Dr. K. had ontworpen. Ik geloof niet dat Harriët begréép wat ze deed, toen ze een grijzen havik met een wijdopengesperden bek vormde en een mager muisje. Maar ik begreep, doorvoelde, dat dat mij gold en toen haar fijne vingers het diertje rolden en kneedden, vloog ik uit mijn stoel en angst op en omhelsde Harriët hevig, tot ik, tot bezinning komend, begon te sidderen er huilend naar moeder liep om hulp. Waar was zij? Dr. K. schoot uit een zijgang op mij toe en vertrouwelijk lachte hij. 'Je lieve nichtje blijft nog een heelen tijd, want je moeder is zenuwpatiënte, al weet ze dat zelf niet!'

Brandstichter door Willem Eges.

A. vertelde:

Mijn vriend de tooneelspeler woonde bijna twintig jaar in hetzelfde huis, waarvan langer dan de helft, doordat zijn vrouw in een inrichting verpleegd werd, alleen. Alleen is maar alleen, placht hij dikwijls te zeggen, al vond niemand minder dan hij zelf zijn zinspreuk vrij goedkoop. Daarom had hij een meisje in dienst, die voor de huishoudelijke beslommeringen zorgde. Zij was 's Zondags den geheelen dag en in de week na den middag vrij. Hij at buitenshuis. De gedienstige kon wat men noemt bij hem een potje breken, want hij was vriendelijk tegen haar en hij bemoeide zich hoegenaamd niet met huishoudelijke aangelegenheden. Of de stoep zindelijk was, of het houtwerk glom, of de plafonds naar den witkwast snakten, of zijn huis niet eens ontstoft diende te worden, zie, voor die zoo bij uitstek gewone dingen toonde hij niet de minste belangstelling. Wat gaf hij om dergelijke akeligheden! Mocht een intieme bezoeker terloops critisch over vuile plafonds spreken, dan zei hij, naar gewoonte met breede gebaren, dat hij zich stellig voorgenomen had in huis althans nooit naar boven te kijken. En zoo men het in zijn woning niet schoon genoeg vond of zich mogelijk aan het rommelige van zijn kamers ergerde, - hij nam de diverse op- en aanmerkingen voor kennisgeving aan. Men make van zijn hart te dien opzichte vooral geen moordkuil, verzocht hij. Met veel genoegen immers liet hij zijn huishoudstertje de vrije hand. Zij was niet zijn slavin. O zoo. Het kind kon boenen en plassen, met bakker of melkboer filosofeeren, zijn inboedel naar hartelust versjouwen, de vertrekken ontmeube-

len, desnoods het huis op z'n kop zetten. Ja, het meisje kon zich in zijn huis, huishoudelijk bedoeld, volkomen uitleven, als zij er maar zorg voor droeg dat alles op zijn plaats was wanneer hij in zijn huis arriveerde. Zijn interieur diende zijn interieur te blijven. Stel je voor! Ook moest het kind vooral niet in een kamer werken waar hij aanwezig was. Een dergelijk gedraai kon hij onmogelijk hebben. Restte nog dat zij den plicht had zijn hondjes als kinderen te verzorgen.

M'n vriend trad veel in andere steden, en soms ook in het buitenland, op, zoodat hij weinig thuis was. Daardoor kwam het dat hij zelfs voor vrienden niet steeds te bereiken viel. Bovendien werd zijn leven voor een groot gedeelte in beslag genomen door werkzaamheden van velerlei aard, hoewel die toch bij zijn acteurschap behoorden. Vakmenschen en dilettanten leidde hij, periodieken bevatten zijn bijdragen over tooneel en film, vooraanstaanden deden vaak een beroep op zijn humaniteit, zijn organisatie vroeg voortdurend zijn aandacht doordat hij tot het bestuur ervan behoorde. Verder liet hij zich nogal met beginnende krachten in. Zoo gezegd had hij dus steeds te werken.

Toch kon hij het zoo druk niet hebben of ik moest hem dien Vrijdag noodzakelijk spreken. Enkele dagen vooraf ging er dus een berichtje dat ik komen zou. Daarop kwam zijn kort antwoord: vóór den middag ben ik at home.

Inderdaad vond ik hem thuis. Als gewoonlijk onberispelijk gekleed, met een oolijken trek om den mond, deed hij open. Hij begroette mij alsof ik jaren was weg geweest. Zijn buiging zou door geen dienaar verbeterd worden.

- Welkom! galmde hij. - Amice, wat zie jij er geweldig uit!

Ik zag dat hij handschoenen aan had en keek hem daarom vragend aan.

- Die dingen? Zaken. Niets anders dan zaken, legde hij uit. - Geef je jas, en je hoed. Wat 'n kou, wat 'n kou! Zoo. En nu dit appartement in.

Hij duwde de voorkamerdeur open.

- Je treft het, zei hij met nadruk, - ik ben alleen.

Nauwelijks binnen, betrok hij mij spontaan in zijn bezigheden.

Hij had veel onderhanden. Hij legde, naar hij lachend te kennen gaf, de laatste hand (en nog wel gehandschoend!) aan zijn, o! zeer

schamel ontbijt; ook was hij aan zijn ochtendblad bezig; dan nog maakte hij een vogelkooi schoon, leerde zijn hondjes kunstjes plus meer zindelijkheid, had zich te overtuigen van den inhoud van een zoojuist bezorgd, nogal ordinair uitziend, couvert en trachtte tenslotte nog een plaat in te lijsten.

Ik moest mij met al die dingen bemoeien, of ik wilde of niet. Hij sprak luid en gesticuleerde tooneelachtig. Dan weer was hij aan dit bezig, dan weer plots aan dat. Hij scheen al het wachtende tegelijk te willen afmaken. De hondjes kregen een goedkeuring, een cadetje sneed hij in fragmenten, waarna hij zijn theekopje hief en op mijn gezondheid ledigde.

- Daar gaat gij, snaak, zei hij plechtig.

Toen wees hij naar zijn kooi. De maker van dat ding moest volgens hem een artist geweest zijn. Wat een bouw!

Hij beroerde de tralies ervan als waren het snaren en imiteerde een harp. Dan zong hij, al gracieus tokkelend, enkele woorden van een versleten chanson. Zijn handschoenen gingen daarbij uit; ze kwamen bij de hondjes terecht, die er dadelijk mee ravotten.

Voor de zooveelste maal stelde ik bij mezelf vast, dat hij bleef die hij was: een kind. Met hem in de nabijheid kon men onmogelijk lang pessimistisch gestemd blijven.

- Een roemer wijn, amice? hoorde ik hem onverwacht vragen.

Nog vóór ik antwoorden kon zong hij, dat hij zich naar den wijnkelder spoedde om zijn voorraad te inspecteeren. Hij ontsloot daarvoor een kamerkast, liet zich languit op den grond vallen en las luid de namen der wijnen.... die niet aanwezig waren. Toch was er een stoffige flesch, welke port bleek te bevatten. Maar dat drupje kon hij niet met goed fatsoen aan een gast voorzetten, dus nuttigde hij het zelf even. Terwijl hij dronk sloot hij de oogen.

- Verrukkelijk, vond hij. - In lang niet zoo geproefd. Met gesloten oogen heb je er meer genot van.

Daar bleef het bij.

Wij bepaalden ons tot hetgeen waarvoor ik kwam. Correspondentie kwam voor den dag. Zijn werk liet hij liggen. Hij wist naar mij te luisteren en sprak voor hem ongewoon rustig. De haard werd opgestookt en meteen deelde hij mede, dat het meisje een vrijen dag had.

- Waarom?

- Ja, talmde hij, - dat heeft natuurlijk z'n beteekenis. In ieder geval moest het kind vandaag weg. Ik heb haar gezegd: ga vandaag wandelen, ga naar de bioscoop of naar je aanstaande schoonmoeder, dan kan het mensch vast aan je wennen, of.... nu ja, ik geef je vrij.

- Zij ging zeker met plezier? informeerde ik.

- Kan je begrijpen. Het kind wilde niet direct. Zij maakte zich over het huishouden bezorgd! Voor een film heb ik geen geld, zei ze, en een aanstaande schoonmoeder heb ik evenmin.

Ik luisterde. Vooralsnog bleef zijn bedoeling duister. Inplaats dat hij kort en bondig zei hetgeen hij bedoelde, ijsbeerde hij. Stellig overlegde hij, stond voor mij vast, weer een of anderen snaakschen uitval. Dat zou andermaal wat worden!

Het duurde niet lang of hij beduidde mij hem te volgen. Bij den kapstok zette hij zijn hoed op, deed zijn pels aan en handschoende zich opnieuw, nu zeer opzichtig. Zijn wandelstok vergat hij niet. Alsof hij buiten liep, zoo stapte hij door de gang naar de keuken, vanwaar wij in het tuinje kwamen. Het was er rommelig en triest. Middenin prijkte een opeenstapeling van kale takken.

- Hoe moet ik dit weg krijgen? begon hij. - Ik heb er m'n best voor gedaan, dat verzeker ik je. En mijn manieren waren fatsoenlijk. Ik heb ze weg willen geven, onder de aarde willen stoppen, voor den vuilnisman willen reserveeren, desnoods willen verkoopen. Ach, kerel, ik zit met takken opgescheept! Ik dacht: wie verlost mij van die dingen. Maar nu is de maat vol....

Opeens haalde hij een stuk kist uit het schuurtje en zocht zich een vrije plaats. Hij schraapte de keel, stapte op de verhooging. Met zijn wandelstok sloeg hij toen tegen de schutting. Met luide stem richtte hij zich tot de gesloten vensters boven en naast hem.

- Mevrouwtjes! riep hij. - Dames!.... Mevrouwen!....

Zijn poging bleef nog zonder resultaat.

- Mijne dames! herhaalde hij zijn roepen. - Mevrouwtjes!.... Lieve mevrouwtjes!.... Dienstmaagden!....

Er kwam geen antwoord, doch er werden vensters geopend. Mevrouwen en gedienstigen waagden zich met het hoofd schuchter en toch nieuwsgierig buiten den gevel.

Zoo, dat de kijksters het niet konden hooren, zei hij iets over ‘gekapte kopjes’ en ‘paviljotten’.

Onmiddellijk daarop sprak hij weer tot de gezichtjes.

- Mevrouwtjes! galmde hij, - wat ik u verzoeken mag: sluit uw ramen weer, want ik sticht brand! Brand zeg ik u! Heusch, dames, ik meen het!....

Niemand scheen hem te gelooven. Er volgde verbazing om zijn geroep, gelach; men hoorde gilletjes.

- Ja maar, wat is dat nu! riep hij. - Ik doe het, absoluut!

Enkele ramen werden inderdaad gesloten. Dat was noodig, want meteen stak hij den brand in de takken. Zoodra er rook ontstond werd het rumoerig boven hem. Hij had de dames metterdaad angstig gemaakt. De opmerkingen werden algemeener. Wat meneer nu ging doen, riep een onzichtbare onnoozel. En een dame met grijs haar klapte geagiteerd in de handen. Zij vond hetgeen meneer deed ongehoord, vreeselijk ongehoord. Onder verder protest sloot zij haar raam. Haar handeling vond navolging. Na korten tijd hadden de gevels weer hun wintersch aanzien.

Terwijl lekten de vlammen en werd de rook dichter. De brand nam zoo toe, dat zelfs de stichter ervan minder op zijn gemak was dan men van hem had kunnen verwachten. Niettemin bleef hij bij het vuur, ook toen de vlammen tot de eerste etage gingen. Het onvoorziene had hem nerveus gemaakt. Ik hoorde hem vloeken. De woorden die ik van hem te hooren kreeg verraadden zijn bezorgdheid over het geval. 't Was een onschuldige opruiming die hij ondernam. Hoe moest hij anders z'n takken kwijt? Hij kon ze toch niet blijven bewaren!

- Brand! hoorden wij opeens een jongensstem.

't Was heel verklaarbaar dat het zoo uitliep. Het tuintje grensde immers met een kant aan de zijstraat, door een steenen muur gescheiden. Bij het zien van rook en vlammen was de jongen op den muur geklommen.

- Brand! Geef water! riep hij uitdagend.

Zijn verschijning op den muur maakte mijn vriend woedend. Hij dreigde met zijn wandelstok. De jongen stoorde er zich niet aan en riep al maar dat er brand was en dat men water moest geven. Hij moedigde andere jongens aan bij hem te komen, zoodat de muur weldra door meer jeugd bezet was. Om het hardst werd er geschreeuwd. Er gingen toen ook weer vensters open. Wij hoorden stemmen dooreen.

- U lijkt wel niet wijs! meende een mevrouw van de tweede te moeten zeggen.

- 't Is een schande! vond een andere dame.

- Hoe is het mogelijk! ontstelde een verre kijkster.

Mijn vriend scheen zijn zenuwachtigheid overwonnen te hebben. Hij nam van de jongens verder geen notitie meer. Ik kreeg een knipoog. Daarna keek hij naar de dames. Hij hanteerde zijn wandelstok als een luit en zong de vrouwen toe. Zijn serenade had niet het gewenschte succes. Toch bleef hij zingen. Hij zong nog toen het vuur minder was; hij zong nog toen de spuit kwam.

Een brandspuitmeester verschafte zich over den muur toegang tot het tuintje. Andere spuitmenschen volgden. Ook politie. Er werd geïnformeerd. De smeulende hoop werd uiteen gehaald en er viel geen vuur meer te bekennen. Terwijl tokkelde de brandstichter voortdurend. Hij gaf niemand antwoord. Hij speelde en zong met overgave. Aan de gezichten der aanwezigen zag men dat zij meenden met een gek: te doen te hebben.

Toen nam mijn vriend zijn oude houding weer aan. Hij lichtte zijn hoed en groette de aanwezigen luid.

- Ik moet naar de repetitie, fluisterde hij mij toe.

En zelfvoldaan verdween hij.

Camisole de force door Jacob Hiegentlich.

Voor Gerard den Brabander.

Het regent op den weg, het water klatert kalm en doelloos op den indroeven Leopoldsweg. Vic staart er naar hoe soms de stralen nog als dartel op springen op de moedelooze kasseide. Om het kwartier ongeveer suist een wagen voorbij, een luxeauto met heeren en dames die haast hebben langs den triesten weg naar een groote stad te komen, wellicht varen ze naar Brussel. Vic heeft geen verlangen naar de weeldestad te gaan, hij is er te oud voor. Hij was vroeger altijd tevreden geweest in zijn drukbezochten herberg. Nu is 't niet veel zaaks meer. Hij volgt het eeuwig gedruppel en zucht zacht. Eigenlijk is hij ook veel te deftig voor zoo'n taveerne. Maar wat wilt ge, hij is hier ingehuwd. Nog altijd houdt hij van Alice. Al is door haar alles zoo geloopen. Hij wendt zijn blik van 't hoofdpijndoend gedruppel en kijkt naar 't kruisje, 'n ijzeren crucifix, 't eenige wat overgebleven is. Alles sloeg ze aan stukken, al hun schoonbeeldekens. 't Eerst het H. Hart met den fraaien, rooden mantel. Alice was in 'n booze drift vervallen. Hoe was dit gekomen? Ze was reeds gedurende eenige weken zeer stil geweest, dan, op een Zaterdagmiddag blij ter biecht gegaan. Maar toen ze keerde, had ze 'n onvoldaan gezicht. En tegen den avond - eerst het Heilig Hart, toen St. Joseph, altegaar in gruzelementen op den steenen vloer. Aiaiai! Het werd bekend. Men sleet Alice voor een heks. De klanten bleven zoetjes aan uit de staminee! En Alice werd groen van razernij. Ze sprak geen woord tegen haar man. Aiaiai, zucht

Vic en gedenkt den dag dat Alice schreeuwend in de camisole de force gedaan werd en naar 't zottenhuis werd vervoerd. Op den weg waar nu de regen trager valt, stond in de helle zon 't gansche volk, er waren er die lachten en schreeuwden en scholden van heks. Vic geloofde soms bijkans zelf, dat ze betooverd was, waarom neep ze de heilige beeldjes stuk of kletste ze bitterhoos tegen de plavuizen?

De regen minderde melancholisch op den triestigen straatweg. En Alice, waar en hoe is ze thans? Er is gezegd: in 't stadslazaret. Victor verlangt soms al te zeer naar zijn vrouw en kermt des nachts in 't groote, koude bed en roept: Alice, Alice. Hij plukt aan zijn grijze haren en denkt beschaamd aan de koesterende warmte van weleer.

Een motorfiets komt aangeploft en houdt stil, de dokter uit Holland.

Hij komt binnen en schudt zich af. Zoo'n nat weertje. Een demi? Neen maar als ge koffie had. Voor den dokter wil Vic wel koffie zetten. Maar ge zijt hier niet in de hotelrestauranten van Brusselt, eenen filter krijgt ge niet. En Vic sloft naar de keuken. Die dokter, dat weet hij, gaat naar 't hospitaal naar zijn vriend, Dr. Naessen. Zou hij hem durven vragen om een keer naar Alice te informeeren? Bah, nee, ieder moet zijn zaken maar voor zich houden. Zoo'n geus van 't Hollandsche, men wist nooit.

De jonge dokter steekt z'n sigaret op en kijkt naar den regen. Sombertjes, hondeweer, maar hij weet dat collega Naessen zingend op de motor is gestapt en vroolijk naar 't ziekenhuis is gereden. Naessen speelt den opgewekten Vlaming, maar de Vlaming is niet altijd opgewekt, zie maar dezen herbergier met zijn fijne oogharen om zijn zwaarmoedige grijze oogen. Hoe hij vooroverloopt en toch is 't geen boer die zwaar moet werken. De Kempen zijn niet vroolijk. Tja Naessen! Op welk 'n opgeruimden toon had hij hem na hun jarenlange scheiding verwelkomd: ‘Allee Theo, wat zijn ik content u weer te zien. Ge treft 't manneke, hier is 't hoogste sterftecijfer van de Kempen. Ja zeventig percent teringlijders! En dan nog altijd geen waterleiding, wij pompen maar!’ Hij vertelde, terwijl hij 'n cognacflesch opentrok, dat hij net 'n kleine operatie had verricht. Theo was verrast geweest om Naessens primitieve denkbeelden van

hijgiëne. Ten slotte had hij 't gesprek op 'n ander chapiter gebracht: ‘Ben je nog altijd zoo'n fervente tegenstander van de psychoanalyse?’ ‘Waarachtig niet, ik heb me de Vorlesungen gekocht en ik heb al veel successen te boeken. Die Freud, dat is me eene kadee! Onze professor die zoo tegen hem bliksemde, wás niet wijzer. Kom volgende week zoo en zoo laat, dan zal ik u 's wat laten zien.’ En nu is Theo op weg om 'n wonderbare genezing bij te wonen. Ah daar is de koffie. ‘Niet teveel cichorei d'r in, patroon?’ ‘Nee meneer doktoor, echte Hollandsche kaffee.’

Als de dokter is weggereden komen drie arme daklooners, ze kunnen zich niet op de fiets houden van wege den drank. Vic schudt 't hoofd. In zoo'n klanten heeft hij nu heelemaal geen goesting. Hij vat post voor de deur en als ze doende zijn af te stappen, zegt hij: ‘'t Is de moeite niet van uwen velo te komen. Ik schenk u niet.’ Ze beginnen van verdoeme en de sakredit-endat, en Victor hoont: ‘Ge moet uw pei maar verzuipen, uw kinderen kreveeren en uw wijf ziet scheel van den honger.’ ‘Liever da’ ze scheel ziet, als dat ze 'n heks is gelijk de uwe!’ lacht er een en brullend en brakend bijna trachten de venten weer op hun fietsen te komen.

Eindelijk wordt de regen heel klein. Maar Vic zit nog steeds voor de ruiten en zucht van aiaiai, hij denkt aan zijn vrouw en of ze nu spoedig terug zal komen of dat ze daar altijd blijven zal.... Een heks is ze niet.

Dan is opeens de Sus, de nabuur, in de deuropening, loerend, hij groet amper en gaat zitten. Een pint, Sus? En Victor staat op, laat 't bier wat loopen om er kracht achter te krijgen, 't is wel 'n nieuw fust, maar er is vandaag nog niets getapt. Hij zet 't voor den Sus, die 't ineens uitdrinkt, zoodat Vic 't glas weer vullen kan. 't Tweede laat de Sus even staan en de waard herneemt zijn plaats bij 't raam. ‘Triestig weerke’. Na 'n poos opent de buurman den mond: ‘Voor u als herbergier, voor ons is 't niet kwaad.’ ‘Herbergier’, pruttelt Vic, ‘ik zijn veel te deftig voor herbergier. Dat had mijn granpeer niet kunnen peizen, dat ik met messenstekers en boerenlummels zou moeten gaan, dat was 'n treffelijke burgerheer hoor.’ En Vic pruttelt verder dat zij eigenlijk veel te nette lieden zijn, maar ja, hij zag Alice geren. 't Is wat als ge uw vrouw mist. Ja ik weet, ook gij hebt Uw wijf

verloren; hoeveel jaar is dat nou al gepasseerd? over zes jaar, waar de tijd blijft, ik hoef u niet te vertellen hoe 'n manskerel zich gevoelt zonder wijf....' De Sus zegt niet veel, hij kijkt loerend rond, en Vic heeft opeens deernis met den man, al zes jaar heeft hij zijn vrouw, dood. Maar eigenlijk nog beter dood dan zoo'n schoon vrouw in 'n dwangkapoot, aiai. De Sus kan er toch wel 'n nieuwe nemen. Maar de Sus blijft zwijgen. Eindelijk doet hij 'n vraag: 'Hebt ge nog nieuws vanne.... Alice....?' De waard schudt stil van neen.

* * *

Met uitgestoken handen komt de witgejaste dokter Naessen op zijn Hollandschen collega af: 'Dat doet me nou toch plezier dat ge gekomen zijt. Jaja, met die regen, ik had gedacht, die bovenmoerdijksche heeren. Mij doet de regen niets, weet ge, ik ben al z'n leven opgewekt, ik zijn van Lierken plezierken. Maar ge treft 't, man. Een prachtgeval. Ik meen dat ik het trauma gevonden heb.' En hij praat gezellig verder van 't boeremadammeke die ze al naar Gheel wilden doen, maar die nu onder zijn observatie staat. Het vrouwken was weleer zeer plichtsgetrouw, nooit geen woorden met haar man, ze dee haar devotie zonder kwezelachtigheid, maar allee! ze dee haar devotie, 'n braaf Katholiek vrouwken! Laat ze nu opeens zo koleerig worden en de heiligenbeelden van de commode nemen en pardoets tegen de plavuizen kletsen! En op de dorpen, dat weet gij zoo niet, krijgt ge subiet de naam van heks, 't zijn maar simpele lieden hier, niet zoo geavanceerd als bij u. En wat nu aardig is, de socur de charité had gezegd dat ze haar oogen strak op 'n leege hoek van de zaal houdt gericht. En na veel vragen van wat ziedege toch me schatteke, hoort ge dat ze daar 'n klein oud wijfke ziet zitten, dat doet al z'n leven maar zoo met zijnen vinger, van dreigen met zijnen vinger. - En als ge nu achter dit scherm gaat zitten, dan kunt ge de heele behandeling meemaken.

De Hollander, 'n beetje stijf en wantrouwend gaat achter den wand zitten. En luistert. 't Spel gaat beginnen. 'Awel vrouwken, biecht nou maar 's eerlijk op.' Zou Naessen werkelijk nooit iets anders dan de Vorlesungen hebben gelezen? Theo ziet de acteurs

niet, maar raadt 't notitieboekje in de hand van den dokter, hij raadt diens oogen, groot, donker, en hypnotisch op de patiënte gericht. Eigenlijk houdt hij niet van zulke, ondanks hun geheimzinnige kracht, wel eenigermate domme oogen. Welk 'n melodieuze stem heeft Naessen. De vrouw fluistert in dialect, het is moeilijk te volgen, ze is daar en daar geboren, zooveel broers en zusters, dan en dan getrouwd, 'n heel vraagregister, ze praat ook veel uit zich zelf met hoog nerveus geluid. Geen kinderen, had ge dan geen kinderen gewild? Jawel, maar, of eigenlijk ook niet. Ze wordt 'n beetje moeilijker, maar dan raakt ze weer op dreef. En Naessen vraagt: ‘En wanneer hebt ge voor de laatste maal gebiecht? - En zeg, dat vrouwke, dat oude vrouwke, dat zoo haar vinger heft hoe is die gekleed? ‘In 'n blauwe mantel, dat is Maria.’ ‘Maar Maria is toch geen oude vrouwke.’ ‘Jawel Maria heeft veel kinderen gekregen en daarmee is ze zoo oud geworden.’ ‘Ah zoo, maar waarom doet ze zoo met haar vinger? Is ze boos op u?’ Dan hoort Theo zonder overgang 'n gebed murmelen: Maria vol van genade.... de vrucht uws lichaams.... En dan 'n stilte. Dan de klankvolle stem van den dokter: ‘Ge hebt zoodus geen angst voor Maria, maar voor - Hem. Maar apropos, ge hebt me daar bij 't ondervragen in de gauwighied vijf maanden overgeslagen! Vijf maanden!’ Een lange stilte, dan opeens zenuwachtig slikken en de dreunende stap van Naessen die op de patiënte toetreedt, Theo voelt zijn stekende oogen op 't slachtoffer: ‘Vrouwke, gij hebt - met -’. De Hollander kan zijn nieuwsgierigheid niet meer bedwingen, hij wendt voorzichtig zijn hoofd naast 't scherm en hij ziet hoe Naessen 't vrouwtje in den bovenarm 'n injectie toedient. Theo buigt zijn rood, niet begrijpend hoofd weer achter 't scherm en denkt aan de groote, koortsoogen van 't magere menschje in 't withouten gezicht. Het is zeer stil. Maar dan klinkt opeens de stem, nu heesch: ‘Wij weten meer dan ge denkt.’ En hij dringt aan: ‘Met?’

‘Met de Sus’, hijgt ze snel, ‘de veranderingen, de veranderingen bleven uit, al meer dan twee maanden. Ik wist me geen raad, toen kwam de Sus, en ik zei hem dat en hij zei toen, da's omdat uw man te oud wordt, die kan 't er niet meer uit halen. De Sus wou 't 's probeeren, zeit hem, toen Victor weg was. Aiai en toen bleven de regels heelemaal uit. Ik ging me biechten, maar ik kon

niet en Onze Lieve Heer was kwaad op me. Ik kon d'r toch niet voor. En ik kreeg toen zoo'n koleere.... en....' Ze hijgt steeds meer, Theo kan alles niet meer verstaan, hij is doezelig geworden.

't Stamelen wordt steeds onsamenhangender.

Opeens ziet hij 't triomfantelijk volle gezicht van Naessen: 'Nu wat zeg je ervan, ik heb 't, 't trauma, de zielewond!' 'Waar heb je d'r mee ingespoten?' ''n Bitteke cafeïn, ze werd zenuwachtig en toen zag ik m'n kans schoon. Nu weet ik waarom ze de beeldjes kapot wierp,' fluistert de dokter, 'kijk, ze rust nu 'n weinig, straks neem ik 'r nog 's onder 't mes. Ik beloof u dat wordt weer 'n braaf Katholiek vrouwke als ik maar 's duchtig met haar gepraat heb. Wat ze den pastoor niet dierf zeggen, heeft ze d'r dokter toevertrouwd. En ik garandeer u m'n beste Theo, dat ze nu geregeld en met 'n rein gemoed ter biecht kan gaan! Wat zegt ge van mijn psychoanalyse?' 'Freud met caffeïne', mompelt de Hollander.

* * *

Weer scheen de zon op den groenen zomerweg. Vic stond op den drempel te trampelen, want Alice kwam terug, genezen! eindelijk.

Hij moest zijn wilde blijdschap bedwingen, hij wilde haar uit den wagen halen, hij wou haar kussen, echter hij wreef zich alleen maar in de handen.

Maar ze gaf hem geen kus, geen hand, ze liep met stijven hoofdknik de gelagkamer binnen. De man, bevreemd zei: 'Krijg ik dan geen mondje, Alice? Wat hebt gij Alice?'

'Raak me niet aan,' zei ze wit en knielde neer voor 't ijzeren crucifix.

De liberale brandspuit
Uit de nagelaten geschriften van een Schoon-Velder historische nouvelle
door H.H.J. Maas.

Ons liefelijk dorp Schoon-Veld. Het ligt er toch zoo schoon in den driehoek, dien men op de landkaart van Mercator trekken kan tusschen de stippen Roermond, Maastricht en Aken. Ook behoort het tot de zoogenaamde Spaansche Dorpen van Zuid-Limburg, die er zich op beroemen mogen, dat zij nooit een brandspuit gehad hebben om een vuur te blusschen. Als in onze Spaansche Dorpen een vuurtje brandde - en wanneer was dat *niet*? - dan liet men het lustig branden, zoolang als de vlammenlikken, kronkelend heren derwaarts in de omgeving, maar prooi vonden, - dus, zoolang als iemand nog wat vond om den brand aan te wakkeren. Daar is licht wat voor te vinden, want de meeste dorpelingen hebben hun vermaak in zulke vuurtjes, en de aanstokers hebben er belang bij.

Nu zijn we goed en wel de tweede helft van de negentiende eeuw ingegaan, en in ons liefelijk dorp Schoon-Veld heerscht de plaag van een verwoed getwist, dat een uitvloeisel is van de gebeurtenissen in de laatste jaren der eerste helft. Hoe kan de groote politiek toch zoo haar gevolgen nalaten in de kleine politiek van een dorp in den driehoek tusschen Roermond, Maastricht en Aken? Ze maken den naam van het liefelijke Schoon-Veld te schande. Verwonderlijk is de geslepenheid van sommige menschen in het aanstoken van vuurtjes, waar niet eens een brandspuit is!

Ik moet deze geschiedenis van mijn dierbare woonplaats maar gaan opschrijven, zoo voor mijzelf, om later het ware verloop te kunnen stellen tegenover de vertroebeling, die zooals altijd naderhandde voorstellingen in de verhalen zal vervalschen tot genoegen van X en Y. Het is immers bekend, dat de meeste menschen geen historisch begrip hebben en om de waarheid niets geven. Als het wateroppervlak tot een vliesje verstijfd is, dan zeggen zij, dat het sedert menschenheugenis zoo hard niet meer heeft gevroren, en als de invalide knecht van den burgemeester benoemd is tot kantonnier op de gemeentewegen, dan schrijft de secretaris in de notulen van de raadsvergadering, dat hij de bekwaamste sollicitant was, uitmuntend in grondige kennis van wegenonderhoud, terwijl de burgemeester die benoeming wilde om den weldoener te kunnen spelen op kosten van de gemeente en om tevens den afgedankten knecht in zijn macht te kunnen houden, want anders zou die misschien allerlei praatjes gaan uitstrooien over rare karweitjes, die hij ooit ten pleiziere van zijn baas heeft moeten uitvoeren. Op die wijze wordt de geschiedbeschrijving gemaakt. Graag denk ik na over de dingen om wezen, oorzaak en gevolg te kunnen onderscheiden. De dorpelingen rondom mij heen verstaan dat niet. Zij kunnen zich nooit op een afstand van een gebeurtenis plaatsen, zij zijn er altijd middenin en zien dus niet veel van begin en verloop. In negen van de tien keeren, dat mij iets gevraagd wordt, moet ik antwoorden: ‘Ik weet het nog niet, ik moet daar eerst nog over nadenken.’ En in dat tiende geval, waarover ik tot een oplossing ben gekomen, noemt mijn omgeving, die *alles* weet, en bovendien alles *dadelijk* weet, op de seconde dat iets ter sprake wordt gebracht, mijn oplossing gekkenpraat, omdat ze getrokken is uit de diepte van wat voorafging en afwijkt van háár schijn.

Nu wordt ons liefelijk dorp Schoon-Veld dag en nacht in rep en roer gezet door een verwoed geruzie. Onze burgemeester Boesers wil een brandspuit aanschaffen voor de gemeente!

Dat is een heele geschiedenis.

In het jaar 1848 werd de Nederlandsche Grondwet geldig verklaard ook voor het Hertogdom Limburg. Welk een storm is daardoor opgestoken! In vele dorpen van Zuid-Limburg liepen de inwoners te hoop met Belgische of Duitsche cocarden, haalden de ‘geuzenvlag’ van de kerktorens en sloegen over tot muiterij,

waar door militair geweld en eind aan gemaakt moest worden. Dagelijks schreeuwen gazette- en brochure-schrijvers over het goddelooze liberalismus, dat België reeds van Nederland afscheurde, dat het er nu snood op toegelegd heeft het godsdienstige Hertogdom aan den satansklauw over te leveren en de goede boeren van deze streken te verlagen tot slaven van de Hollandsche geuzen en christenjoden! Baron Van Scherpenzeel-Heusch verkondigt in zijn geschrift, dat Limburg bij België verlangt te blijven, en in ieder geval als lid van den Duitschen Bond niets met Holland te maken heeft. De meeste groot-grondbezitters roepen dat luide mét hem, en dus zijn hun pachters gaarne bereid om dien eisch kracht bij te zetten door Zondagavond-relletjes. De boeren moeten ook hersteld worden in hun aloude rechten op het houden van eigen foezelbranderijen als onmisbaar onderdeel van den landbouw.

In ons dorp Schoon-Veld spelen in die muziek de gebroeders Adam en Severin Gerards de eerste viool, waarbij een zekere Snieders, een Belg van afkomst, den leutigen hocuspocus uitvoert om de lachers te behagen. De heele streek noemt met vaste overtuiging de Gerardsen afstammelingen ‘van den held, die in 1584 het land van den geuzenprofeet verlost heeft’.

Er zijn nog andere leiders. Kapelaan Loers van het naburige dorp Neesloot bijvoorbeeld, ook een Belg, die in 1830 officier was in het Belgische leger bij het beleg van Venlo, zeer bevriend met de Gerardsen en Snieders, preekt iederen dag van de daken, dat Schoon-Veld onder de macht van het heidensche liberalismus, het geuzendom en de francmaçonnerie gebracht is, sedert de Schoutvan-het-Hüske, eigenlijk burgemeester Bakkers, in 1848 ten val kwam voor burgemeester Boesers, een rechten neef van den Commissaris des Konings in Maastricht en dus om wille van den smeer Oranjeklant, likker van den kandeleer.

Daar, diep-in, zit de leelijke doorn, die den etterzweer van ons liefelijk dorp Schoon-Veld veroorzaakt heeft. De veete tusschen de Bakkersen en de Boesersen. Zoo heeft elk dorp zijn stekende doorns. Wie weet in het algemeen geworden tumult nog, waar het hier, daar, ginds om begonnen is? Elke partij heeft zoo haar aanhang. Het gaat tegen het verdoemelijke liberalismus, het gaat tegen het afschuwelijke geuzendom, het gaat tegen Holland, het gaat tegen het heidendom met zijn bederf en verrotting, het gaat

tegen het gevaar van de francmaçonnerie, het gaat tegen burgemeester Boesers, die de vereeniging is van al dat kwaad tegelijk - wie ziet nog de grenspalen, die de perceelen scheiden? Zoo drijven onze dorpen politiek.

Burgemeester Bakkers moest aftreden in '48, na de afkondiging van de Grondwet. Vele jaren had hij het burgemeesterschap bekleed, tot groot eigen voordeel en tot voordeel van zijn familie en zijn helpers. Een groot aantal knoeierijen en vervalschingen, waardoor hij een van de rijkste mannen in de streek geworden was, werden hem ten laste gelegd. Met de hulp van zijn broer, die gemeente-secretaris was, en die van den graaf van het naburige kasteel - een macht met invloed om deksels op doofpotten te leggen - had hij al die corrupties klaargespeeld. Bij het opmaken van de kadastrale kaarten raakten verscheidene gemeentegronden verzeild onder de persoonlijke bezittingen van den Schout. Servitudes en andere rechten, op zijn bezittingen drukkend, vervielen. Over slinksche wegen kwam hij in het bezit van het landgoed ‘Het Hüske’, waar hij nu zetelt als een graaf op zijn kasteel; daarvan heeft hij den naam ‘Schout-van-het-Hüske’ gekregen. Toen de justitie in een procedure onderzoek deed, vond zij op het gemeentehuis geen archiefstukken om iets te bewijzen. Die hadden immers nooit bestaan! Anders zouden zij er toch geweest zijn. De graaf van het naburige kasteel, die het groote Vossenbroek kadastraal op zijn naam gekregen had, trad als verontwaardigde verdediger van Bakkers op. Er is hem nu voor dat Vossenbroek al vijftigduizend gulden geboden. Jaren en jaren hebben Schoon-Veldsche boeren aan de gemeente weigeld betaald, waarvoor zij hun vee 's zomers in het Vossenbroek mochten laten grazen. Heel Schoon-Veld wist, dat het Vossenbroek gemeentelijk eigendom was. Maar voor wat hoort wat, en men kan een graaf niet met een mandje appels bedanken voor zijn diensten. Overigens, de Schoon-Velders spreken het getal vijftigduizend uit op een toon, alsof het over vijf dubbeltjes ging. Het is voor hun waardeering te groot. ‘Het is zeker een hoop geld’.

Boesers werd in '48 burgemeester van Schoon-Veld met grootsche plannen in het hoofd. Hij droomt van ontginningen, wegenaanleg, boschaanplanting, verlegging van de beekbedding en bouw van eenige bruggen, een nieuw kerkhof, en zoo meer. In voor- en

najaar treedt de beek dikwijls buiten haar oevers. Dan staat ons kerkhof soms weken onder water. De inwoners gebruiken het beekwater in de keuken en voor het vee. Dat is vanouds zoo geweest. Men schrijft daaraan de vele epidemieën toe, die ons dorp hebben geteisterd. Burgemeester Boesers wil dien toestand verbeteren. Zoo is hij van grootsche plannen vervuld. De Bakkerspartij schuifelt door de straten. 'Aan hun werken zult gij hen kennen! Dat is allemaal uitbroedsel van het goddelooze liberalismus. Uw dierbare afgestorvenen liggen begraven op de oude plek, waar ook onze voor-ouders reeds hun dooden ter ruste brachten. Boesers maakt er gewis een stuk wei van, waar de koeien hun pooten op zullen zetten en hun drek uitwerpen. En voor uw overleden beminden zal hij wel een stuk grond in de hei aanwijzen, waar gij nooit heengaat om hen te gedenken. Het moet hier weer worden, zooals het bij de heidenen toeging, ziet gij dat niet komen? Ons goede Schoon-Veld is overgeleverd aan den greep van het ongeloof!'

'Ja, en die ontginningen veroorzaken menigeen veel ongerief. Waar of niet? De waarheid mag toch gezegd worden. Tot nog toe konden de inwoners hun vee voor een paar centen weiden op de gemeentegronden en er stalstrooisel halen, zooveel als zij wilden, zonder betaling. De goede God heeft die gronden daar zoo neergelegd voor gemeenschappelijk gebruik. Het kan nooit goed afloopen, tegen de beschikkingen van de Voorzienigheid in te gaan!'

'Dat spreekt vanzelf, en die wegenaanleg werkt het kwaad in de hand, dat de menschen uit het dorp trekken, naar den vreemde, natuurlijk om uit het oog te komen en zich aan zondige vermaken te gaan overgeven!'

'Een dreigend gevaar voor de goede zeden dus!'

'In de omliggende dorpen wordt immers al ernstig gewaarschuwd tegen de Schoon-Veldsche markt, door burgemeester Boesers opgericht? De winkeliers daar zijn woedend, omdat hun klanten verloopen, en anderen klagen over de losbandigheden langs de eenzame wegen in den laten avond, als de marktgangsters naar huis gaan.'

Zoo gaat het ophoopen van licht brandbare stoffen maar door.

Het komt ál van het geuzendom, het heidendom, het liberalismus. Alles moet immers altijd ergens van komen?

'Dat liberalismus', zeggen sommigen met een verschrikt gezicht, 'moet wel iets heel erg leelijks zijn. Iets van den duivel, geloof ik! Hoe kan het toch, dat onze heer Boesers daarvan aangetast is? Hij is immers een student van Rolduc?'

Dat sluit een poging tot verdediging in. Kapelaan Loers mompelt, dat het heele Hertogdom Limburg al besmet is door het liberalismus. Van Roermond en Maastricht uit wordt het iederen dag met het liberale sop overgoten. Hij zal niet nalaten, dat aan Monseigneur den Bisschop bekend te maken. Er loopen hier en daar zelfs al liberale schoolmeesters, zooals in Vaals, die er zich openlijk op beroemen, dat zij de goddelooze werken van een Rousseau en een Voltaire lezen. Maar die zullen hun gerechte straf niet ontkomen! De menschen laten zich hier door het Hollandsche liberalismus bedotten, met die beweging voor het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie, dát is het! Alles bedrog, niets beters! Schoon-Veld vooral is aan den satan verkwanseld. De Schout-van-het-Hüske diende de Kerk! En dáár alleen komt het op aan! - Kapelaan Loers van de nabijliggende parochie Neesloot heeft de gave, de zaken in een handomdraaien te kunnen oplossen. Hij interesseert zich bijzonder voor de parochie Schoon-Veld. Waarschijnlijk wil hij graag het hofken wieden van onzen pastoor, die zeer bevriend is met burgemeester Boesers en geen reden vindt om zich met het gemeentebestuur te bemoeien. Daarentegen vond hij die reden wel onder den Schout-van-het-Hüske, die door zijn kuiperijen ook de parochiekerk en 'den Arme' voor een aanzienlijk bedrag heeft weten te dupeeren.

De heldere woorden van kapelaan Loers hebben voor de Bakkersvrienden alles duidelijk gemaakt. Nu begrijpen zij het. Burgemeester Bakkers diende de Kerk. De rest is liberalismus, geuzendom en heidendom. Bijgevolg is het klaar als de dag, dat Boesers met zijn ontginningen het gemeentegeld verkwist en de inwoners op hooge kosten jaagt, alles om den duivel te pleizieren. Het is hem zeker ingegeven door de francmaçonnerie. Nu moeten de inwoners van Schoon-Veld de gronden van de gemeente pachten of koopen tegen dure prijzen. En waartoe kan het nuttig zijn, die gronden vruchtbaar te maken? Hoe grooter de aardappelenopbrengst, hoe meer

prijsdaling. Hij moest ook het water van de beek en de slooten maar laten loopen, zooals het den alwijzen God behaagd heeft. Weet Boesers het beter dan de schoone Natuur? En wat sticht hij een twist en tweedracht in het dorp door al die oude dingen van gronden en kadasteropneming weer op te rakelen en dure procedures te beginnen! Kan dat nu eerlijk zijn, de menschen te gaan afnemen, wat zij eenmaal hebben? Als men iedereen vragen mocht, hoe hij eraan gekomen is, dan zou het een mooie wereld worden! Wie leeft tegenwoordig nog rijk van de Bokkerijderij? - En ten overvloede nog die brandspuit! Waarvoor heeft Schoon-Veld een brandspuit van noode? Het is immers een goedheid Gods, als iemand door een brandramp geteisterd wordt. Treft het lot een arme, dan is dat een aansporing van den Christelijken Charitas om te helpen. Men gaat eens rond bij de ingezetenen, allen geven naar vermogen, en er komt een nieuw huis voor het afgebrande. Dat leed is dan alweer geleden door de verdiensten van de weldoeners, die dus tegelijk ook geholpen zijn. Is dat niet christelijk-schoon? Maar het verfoeilijke liberalismus wil den Christelijken Charitas uitbannen, ieder moet maar voor zich zelf zorgen, en daar heeft burgemeester Boesers zijn ziel aan verkocht voor het burgemeesterschap! Een brandspuit is liberaal! Men zegt, ze zal wel zeven, acht honderd gulden kosten. Zeven- acht-honderd-gulden! - Wat een goddelooze geldsmijterij!.....

Het getal wordt om en omgedraaid in den mond, het wordt gekauwd en herkauwd, en daarbij ligt een uitdrukking in de oogen als van iemand, die zijn mond veel te vol eten gestopt heeft en op het punt schijnt te stikken.

Het is duidelijk voor de Bakkersen, dat een uitgave van zeven, acht honderd gulden een oneindig belangrijker zaak is dan het verlies van een stuk grond, naar blijkt ter waarde van vijftigduizend.

De liberale brandspuit zal de gespannen gemoederen doen springen, zoodat de vonken rondvliegen en de opgehoopte brandstoffen in lichtelaaie zetten.

De burgemeestersbenoeming, die Boesers zulke zuivere vreugde bracht, omdat hij het eerlijk met Schoon-Veld meende, is zijn noodlot geweest.

* * *

Het is gebeurd, zooals het te verwachten was.

De gemeentezaken bleven evengoed beslag leggen op burgemeester Boesers, ze vroegen zijn aandacht, ze eischten zijn zorg, al droegen intusschen de Bakkersen met ijver hout en stroo bijeen voor het vuurtje, dat zij verlangden in ons dorp te stoken. Alle beetjes werden bijeen gesleept en opgestapeld tot een hoop. Daar binnenin ging het broeien. Er hoefde maar een tocht te komen om een gat te stooten en de broeiing moest uitbarsten. Burgemeester Boesers had te veel aan het hoofd om op onbeduidendheden als een tocht te letten. Hij wil altijd bijbouwen, vermeerderen, uitbreiden. Het is zijn natuur niet, op afweren bedacht te zijn. Hij verzamelt koren, maar laat het ongedierte, dat het bederft, voortwoekeren. Lette hij waarlijk niet genoeg op de vernielende krachten? Een werk van jaren kan immers in weinig tijds vernietigd worden. Ja, dat diende hij onder de oogen te zien. Vuur kan een vernielende kracht zijn. Die gedachte overtuigde hem, dat ons dorp een brandspuit moest hebben. Hij wilde dus ook een afweermiddel en deed een ongelukkigen greep. Wat zou het hem echter gebaat hebben, als hij iets anders had gekozen? Hij kan immers niets goeds doen. De Bakkersen en hun aanhang, die geleid wordt door de Gerardsen en Snieders, keeren hun haat tegen hem, op welk pad hij ook zijn schreden zet, en kapelaan Loers van Neesloot werpt hem het goddelooze liberalismus met het heidendom, het geuzendom en de francmaçonnerie voor de voeten, om hem te laten struikelen, als hij de regeering in Den Haag wil volgen.

De gemeente kocht een brandspuit van een fabriek in Maastricht. Het is een fabriek met een groote reputatie, ze levert prima werk, men kan erop vertrouwen.

De splinternieuwe brandspuit werd gebracht. Ze zag er prachtig uit, ze blonk van koperwerk. Ze stond op een onderstel van wielen, dat door een of twee paarden kon getrokken worden. De prijs bedroeg zeshonderdvijftig gulden.

‘Zes-honderd-vijftig-gulden! Een schandaal, zoo het gemeentegeld te verknoeien. Zes-hon-deed-vijftig gulden om nat water te spuiten in het vuur! Het is God bespotten, zoo'n uitvinding van het liberalismus! Hoeveel steekt Boesers zelf daarvan in den zak?’ - Dat gaat van de Bakkersen uit, het dorp rond. Eigenaardig, dat zij zoo bedreven zijn in dergelijke voorstellingen.

De Maastrichtenaren kwamen in vollen galop en met luid rinkelende alarm-bel het dorp inrijden. Zij zaten fier op den bok en bestuurden de twee kleppers met trotschen zwier. Wat zij brachten, mocht gezien worden! Wegens den langen weg en voor de gelegenheid spanden zij twee keurpaarden aan. Op het marktplein vóór het gemeentehuis hielden zij met één ruk in volle vaart halt. Zoo gaven zij meteen aan de Schoon-Velders hun gebruiksaanwijzing.

In een minuut was het marktplein vol bekijks. Ze kwamen allemaal kijken, dichte troepen drongen om de brandspuit heen. Ze keken maar.

Er werd niet veel hardop gepraat. Langzaam liep het marktplein weer leeg. Een schuur was gereed gemaakt, op de groote deuren stond met witte letters 'BRANDSPUIT' geverfd. De verver had er eerst 'BRANDSPIUT' van gemaakt; van *oetspiejen,* uitspuwen, een ding om het vuur uit te spuwen. Daar werd hard over gelachen, er werden andere grappen bij getapt, het draaide gauw op viezigheden uit. Zooiets hindert de goede zeden niet. Toen veegde de verver er met den kwast overheen, het was maar voor de onnoozele aardigheid geweest, zei hij.

De nieuwe brandspuit werd opgeborgen, zonder plechtigheid of feest. Dat is niet de aard van onze streek.

De burgemeestersfamilie voelde zich blijkbaar gedrukt onder dat vreemde. Zij sprak er 's avonds over met onzen pastoor, zooals deze mij vertelde. Er drijft iets in Schoon-Veld, dat burgemeester Boesers terugdringt in den kleinen kring van zijn gezin. Daar zoekt hij opbeuring. Het is iets beknellends en beklemmends, het stuwt op tegen zijn geest, die wijd en hoog vliegen wil naar zijn aard. Na nog slechts weinig jaren burgemeesterschap is hij al niet meer van de oude kracht. Het is geen vechten tegen onzichtbare vijanden met onvermoede wapens. Dat knaagt zijn leven weg.

De nacht ging voorbij. Er was gesluip door de straten.

De morgen brak aan. De veldwachter liep naar het huis van den burgemeester. De deur van de brandspuitenschuur zat dik onder klodderig stanksmeersel uit den mestkuil.

De dag stormde van het gewauwel en het gemor. Dezelfde geluiden, die door het rumoer heen braken, en enkele blijken van aanschouwing daarbij: Verknoeiing van gemeentegeld - Zoo'n

blinkding uit Maastricht, liberalismus van koper - nooit een brandspuit geweest in de Spaansche dorpen, uitvinding van het geuzendom - zoo'n hoop geld voor zoo'n janklaassenspul - had Boesers de menschen den grond maar laten houden - wat men van de gemeente krijgt tegenwoordig, moet men goed betalen - onder den Schout-van-het-Hüske viel er nog wel eens wat af, het kwam zoo nauw niet, dat had ook zijn goede kanten, het gerief dient den mensch - nieuws van Boesers lang niet voor iedereen gewin, men moet het maar net treffen - zoo'n poppenkastfabrieksel, heidendom.....

Nu zag en hoorde burgemeester Boesers opeens alles. Hij wilde het allemaal weten. Nooit had hij ergens op gelet, hij voerde zijn plannen uit. In zijn gemoed raasde het. Hij is niet meer van de oude sterkte. Het drong niet tot hem door, dat zijn vijanden glorieerden, omdat hij eindelijk toch notitie van hen ging nemen. Het was een teeken van zwakte, dat hij dit deed. Nu zal hij niet meer gedaan krijgen met notitie nemen, daar zullen zij wel voor zorgen. Telkens zullen zij hem opnieuw daartoe dwingen. Zij zullen hem van alle kanten besluipen en hem afmartelen.

Zoo begreep burgemeester Boesers het niet. Hij dacht: ‘de Schoon-Velders hebben toch hun verstand, ik zal hun laten zien, dat zij dwaas doen door te luisteren naar ophitsers. Eerlijk spel moet het op den duur winnen.’

Hij liet in de heele gemeente bekend maken, dat den volgenden dag de brandspuit geprobeerd zou worden. Hij verzocht de ingezetenen, dat te komen bijwonen. Dat moest hen overtuigen. Zoo meende hij het.

Dien dag trokken groote drommen naar het marktplein. Het viel op, dat Severin Gerards en zijn soortgenooten het hooge lawaai voerden. Een troep vagabondeerenden volgden hen. Daarbij was Snieders, de man van de twaalf ambachten en dertien ongelukken. Hij smoest met de Gerardsen en knapt allerlei duistere zaakjes op voor de Bakkersen Als er ergens ruiten ingegooid moeten worden, en zoo. De Schoon-Velders zeggen gewichtig, dat hij letters gegeten heeft. Eigenlijk zijn zij wel een beetje bang voor hem, in stilte. Hij leest in den bijbel en spreekt graag in die taal, ook over de gewoonste dagelijksche dingen. Dat geeft hem het aanzien van een gevaarlijke geleerdheid. Het zeggen laat hem van een deftige familie

ergens ver weg in het Belgische land - een familie met héél groote macht! - afkomstig en een verboemelde student zijn. Soms heeft hij nog deftige manieren. Dan roept hij: ‘Ik heb blauw bloed in mijn aderen, gelijk gij aan mijn paarsen neus nog constateeren kunt!’ 's Zondags 's avonds gaat hij in de herbergen van de heele streek zingen en voordragen. Dan heeft hij vrij drinken en haalt centen op in zijn hoed. 's Nachts ligt hij langs den weg zijn roes uit te slapen, hier of daar, waar hij neervalt. Hij speelt den Wandelenden Jood en Tijl Uilenspiegel in Vlaanderen.

Nu liep hij achter Severin Gerards, en de menigte bulderlachte zijn grappen toe. Iedereen verwachtte wat bijzonders. Er was gespannenheid in de gemoederen. De goede wil om overtuigd te worden, waarop burgemeester Boesers bij het nemen van zijn maatregel vertrouwd had, was er niet. Er was alleen de geest, dat alles op een smadelijke mislukking uitdraaien *moest.*

De brandspuit werd op het marktplein getrokken, voor het gemeentehuis opgesteld en met water gevuld. De fabrikant uit Maastricht met nog twee deskundigen waren aanwezig. Zij regelden de werkzaamheden. Alles werd puntelijk volgens hun aanwijzingen uitgevoerd door personeel in hun dienst. Op een lange ladder hoog tegen den gevel van het gemeentehuis stond een man, die de eindbuis van de slang hanteerde. Aan weerszijden van de spuit hadden vier mannen postgevat. Zoodra de bak vol water was, luidde het commando: Eén-twee-drie-vier! De vier mannen links bogen in de knieën en rechtten zich, terwijl de vier rechts nu den pompslagboom naar beneden trokken. Om de beurt, zuiver inde maat. Een breede sterke waterstraal spoot krachtig tegen den gevel op, spatte tot stof uiteen, steeg hoog boven den geveltop uit, kletterde neer op het dak. De man op de ladder manoeuvreerde handig, splitste den waterstraal in tweeën, voerde bekwaam oefeningen uit, die bij blussching te pas komen, en richtte onverhoeds den straal naar een troepje meisjes op de markt om die te laten gillen en lachen.

De burgemeester knikte voldaan tot den fabrikant en de deskundigen. Tevredenheid glansde van zijn gezicht. Nu zag Schoon-Veld zelf! Hij richtte eenige woorden tot de massa. De malcontentheid van de menschen in Schoon-Veld had hem verdriet gedaan. Nu was hij daar niet meer rouwig om. Nu hadden de ingezetenen zichzelf kunnen overtuigen. Hij hoopte, dat vele mannen zich

zouden aanmelden voor het vormen van een puike brandweer, zooals het dorp ook de beste schutterij heeft en de schoonste cavalcades kan vertoonen van de heele streek.

Men lette niet op zijn woorden. Er was tumult op de markt. ‘Silence, silence!’ schreeuwde Severin Gerards. ‘Snieders gaat preeken!’

Ergens vandaan werd een tafel aangesleept. Snieders stond er op.

Burgemeester Boesers aarzelde. Welke tactiek te volgen? Wat kon van ingrijpen komen? Misschien zou het pleizier de stemming ten gunste doen omslaan. De zwakheid hoopte het beste van de kansen.

Snieders galmde met vervaarlijk geluid en zwaaide dan den eenen, dan den anderen arm.

‘Het geschiedde in de dagen van Louwmaand, dat een brand uitbrak in een hoek van de gemeente, Schoon-Veld met name, en de rook steeg ten hemel als een reusachtige pluim en de vlammen likten om zich heen als vurige tongen, hunkerende naar prooi.

Een groot misbaar werd gemaakt in de straten des dorps en in de velden en alom.

En als het alarm gehoord was, zoo zijn de bewoners met ontsteltenis geloopen naar de plek des onheils, zij die in de huizen waren, en zij die buiten evenmin werkten, en zij die in de herbergen uitrustten van de vermoeienissen, omdat zij ook niet gewerkt hadden.

En stom van schrik en ontzetting en van eerbied voor de macht des vuurs heeft het volk toegezien op het vernielende element, dat met onbeschaamdheid zijne prooi inzwolg, en het heeft geweeklaagd: Wie zal beteugelen den vuurgeest, die onze huizen verteert, en tegenover wiens geweld wij machteloos staan?

En de vrouwen jammerden en misbaarden, gelijk zij gewoon zijn, en de mannen tapten moppen en belachten den vuurgloed.

Maar het vernuft des menschen is macht gegeven boven het geweld des vuurs, en tusschen het spuitkasken des dorps en het geweld des vuurs is vijandschap gesteld van den beginne af.

En het spuitkasken zal den kop verpletteren des vurigen draaks, die onze huizen verteert en onze goederen inzwelgt met ongeëvenaarde vraatzucht.

Want als de brand al geruimen tijd ongestraft den teugel gevierd

heeft, zoo zijn eindelijk de brandweermannen des dorps gekomen van verre, achter zich aan sleepend een snoezig blinkend kasken op wielkens om zich te stellen tegenover de macht des vuurs.

En zij hebben hunne armen dreigend geheven tegen den draak, die onze huizen verteert en onze goederen inzwelgt, en zij hebben de hulp ingeroepen des waters, van wiens geweld de kronyken spreken.

En vóórdat het vernielende element geheel en al uitgewoed was, heeft het snoezig blinkende kasken een straal waters gespoten in den vuurmuil des draaks, dat het siste.

En dit heeft den vuurdraak tot bedaren gebracht, nu er niets meer te verteren was, vergetende zijne vroegere felheid en zijne vraatzucht.

En de brandweermannen hebben gezegd, laat ons nu naar de herbergen aanrukken om ons vigilant te toonen in den dienst der nablusschinge.

En de menigte is uit elkaar gegaan, gelijk zij gekomen was, en in de herbergen is luid gevierd het feest der overwinning van den stroom des waters op den geest des vuurs.

En de puinhoopen hebben gerookt nog de volgende dagen, en van alle zijden zijn menschen en straatjongens toegestroomd, om te zien de plek der verwoesting en het werk der wijdvermaarde blusschinge des vuurs, met het water uit *dat* schoone kasken.'

Hij strekte zijn arm naar de brandspuit en bleef zoo staan in starre houding als een steenen beeld.

De menigte klapte, stampte, brulde. Severin Gerards sprong in kronkelingen van zijn lijf, sloeg zich op de knieën en de dijen en tierde:

''t Is plaisant, 't is plaisant.'

Burgemeester Boesers stond verwezen in dat zinlooze beuken en bonken van het rumoer. Wat had Smeders eigenlijk miszegd? Hij mompelde voor zich heen: 'Dat is onwil, niets dan onwil.' Alsof hem dat nu pas opviel. - Hij kon zich niet verstaanbaar maken. De log-golvende massa wendde zich naar alle kanten, maar geen seconde naar zijn stemgeluid.

'Wat moeten die menschen in 's hemelsnaam dan nog meer?' vroeg hij naast zich. Hij wist zelf niet aan wie. Het was de veldwachter, die daar stond.

Het waren maar dezelfde vrêgeleers*) van altijd, zei de veldwachter, als om hem wat moed in te spreken, wat troost. Dan ging hij een eind de markt op, tusschen het gejoel, sprak hier en daar iemand aan, kwam bij den burgemeester terug:

'Zij willen zelf de spuit probeeren.'

'Graag!' stemde Boesers toe. Dat luchtte wat op. Zich overtuigen was goed. Hij riep hard, dat het graag toegestaan werd.

Maar wáár stonden de *goed*gezinden dan?

'Die blijven immers gewoonlijk thuis!' antwoordde de veldwachter wijsgeerig. Die zouden later wel komen, als alles veilig was, zien of er niets te halen viel. En dan betuigen, wat zij wel gedaan zouden hebben, als zij er maar hadden kunnen zijn. Maar zij hadden toen juist een vrouw getrouwd, of moesten naar de ossen gaan kijken.

Troepen drongen voorwaarts, om de brandspuit heen. De fabrikant en de deskundigen werden achteruit geduwd. Zij konden door den ring van lijven niet meer heenbreken. Tonnen water stonden nog gereed. De helft plaste het plein over. Alles ging woest. Elke beweging veroorzaakte getier. 'Met zestien man, met acht man *is* geen werk!' klonk het geschreeuw. Acht hingen links en acht rechts aan den pompslagboom. De waterstraal kletterde tegen den gevel van het gemeentehuis. Plotseling brak de straal af. Het water gutste de markt over, de bijstanders sprongen in den plas, met natte voeten en bespatte beenen, de pompers stuipten in den lach. Zij verzuimden de maat, aan beide kanten trokken zij tegelijk naar beneden, de ijzeren hefboom brak middendoor, de pompers rolden lachend en vloekend in het water.

''t Is plaisant!' loeide Severin Gerards, veilig in den troep. Burgemeester Boesers vergat alles, zijn stem donderde over het plein, hij stiet zich ruimte naar de brandspuit, de fabrikant en de deskundigen drongen woedend achter hem aan. - De helmen en de slang waren doorgesneden. -

Op een afstand, achter de heg van de dichte massa, toeterde Snieders door de hand:

'Voor een rondje maak ik van een bierton een betere spuit dan die Maastrichtsche klommel van een blinkding!'

*) Ruziemakers, querulanten. De ê uitspreken als van het Fransche être.

Severin Gerards lawaaide naast hem:

‘Bravo! Bravo!’

Burgemeester Boesers vloog de stoep van zijn huis op. Hij had weer te laat aan afweren gedacht. De marechaussee moesten hier geweest zijn. Hij kwam terug met twee revolvers, een gaf hij er aan den veldwachter, zei een enkel woord, schoten knalden in de lucht. De bende zag het flikkeren van de vuurstralen en hoorde de kogels fluiten. Angstig deinde zij achteruit. In een oogenblik was de ruimte voor het gemeentehuis vrij. De spuit stond daar, vernield; de stukken lagen in het water.

Burgemeester Boesers was een beeld van verbeten droefheid.

De wagen van den fabrikant en de deskundigen rolde het marktplein af. Een gejoel steeg weer even op. Het verstomde plotseling, als brak het door den knal van een schot, een kogel ketste op de steenen van de open ruimte vóór de massa, kiezelkeitjes sprongen omhoog. De schrik waarde rond, de menigte scheurde, de flarden waaiden de straten in.

Van daaruit loeide weer gebrul aan.

‘Wij zullen ze betalen,
Die vreemde liberalen,
Voor hun waterstralen,
Zoo'n liberale spuit,
Die moet Schoon-Veld uit,
Eruit - eruit - eruit!’

‘Liberale spuit!’ mompelde burgemeester Boesers. Een wrang lachje vertrok zijn mond.

‘Wat is de kuddemensch!’

In zijn eenzaamheid staarde hij naar zijn arme, gehavende ‘liberale’ brandspuit.

‘De examendag’ door Eva Asscher.

‘Lou ik nog maar mogen beleven, dat al mijn kinderen in staat zijn, op eervolle wijze hun kost te verdienen.’

Het werd Moeders lijfspreuk, haar hopen en verlangen.

Voor míjn deel wilde ik trachten die lijfspreuk waar te maken.

Maar hoe?

Evenals Heddie, het muziekdiploma der ‘Vereenigde Toonkunstenaren’ halen? 'n Utopie.

Er waren onoverkomelijke bezwaren aan verbonden, meende ik.

Heddie overdreef beangstigend de strenge eischen, die haar werden gesteld.

Het examen bestond nog maar eenige jaren en onze bedaagde pianomeester was absoluut onbekwaam tot de theoretische voorbereiding ervan. Aan vermeerdering der practische studie thuis viel niet te denken. Dit zou te bezwaarlijk zijn voor onze zwakke, ziekelijke Moeder. Veel buitenshuis oefenen ging evenmin. Moeder had zoo graag, dat ík haar gezelschap hield. Het wekte haar op. Ik zou haar toch tot het onafwendbare einde den ernst der ziekte verbergen. Haar lijden nam zienderoogen toe.

Ik wílde het muziekdiploma behalen.

In plaats van de dagelijksche wandeling, ging ik voor dién tijd geëmancipeerd, studentikoos naar de Universiteitsbibliotheek.

De bibliothecaris gaf mij de noodige aanwijzingen. Boeken over onderwijskunst, muziekleer, geschiedenis enz. enz. kreeg ik van dien vriendelijken man mede naar huis. Ik nam voorts Duwaer, onzen pianoleverancier onder den arm, die mij omtrent den bouw der verschillende muziekinstrumenten persoonlijk en

aan de hand van werken daarover voortreffelijk op de hoogte bracht. De vereischte kennis der harmonieleer werd ik voor een deel door Heddie machtig, een op dit gebied speciaal begaafde vriend van den huize bracht mij de rest bij. De muziek voor den leergang der vier eerste jaren nam ik van Heddie over met inlassching van enkele composities van mijn aanstaande examinatoren.

O wat wist ik veel; maar na een ingespannen studiedag, vroeg ik mij in de nachtwaak bij Moeder soms bezorgd af, weet ik het noodige om te slágen?

Mijn gehuwde en Benige broer begeleidde me den examendag.

Ik wende voor met mijn schoonzuster een dagje naar Scheveningen te gaan.

'Laat je je zieke Moeder nu een heelera dag alleen?'

'De andere meisjes blijven thuis'.

Mijn hart kromp ineen, omdat ik het leed voelde, dat ik haar aandeed.

En.... zoú ik.... slagen?

Het moést.

'Diligentia' in den Haag, die ongekend groote zaal, maakte op mij den indruk van een tempel, waarin de priesters op het altaar hadden plaats genomen. Want ik voelde het examen doen als een wijding, door de strevende geestvervoering, waarin ik was geraakt.... er door komen....

Moeder gelukkig maken.

Schriftelijk deel:

Opgave I. Becijfer de volgende muziekopgave.

Geëmotioneerd liep ik naar Broer, die in een nabijzijnde kamer wachtte op het morgenverloop.

'Ik trek me terug. Weet niets van becijferen. Nooit iets over gehoord.... zakken.... zakken.... zakken.... Ga mee weg....'

Op het tumult schoot Ackerman, de secretaris toe, die wacht hield.

Kalm, kalm suste hij.... en de luttele kennis werd mij bijgebracht. De uitwerking van het probleem liep daarna vlot van stapel.

Opgave II. ‘Beschrijf de muziektoestanden tijdens het leven van Beethoven.’

Òf

‘Geef een korte biographie van Beethoven.’

Beide maar. Ik kwam op dreef. Van een leien dakje liep het eerste opstel.

Hoe diep was ik door Beethovens lot bewogen geworden.

De reactie zette zich voor het tweede in een kleine tragedie om.

Bij het mondelinge gedeelte van het examen stak ik den eischer de loef af. Ik sprak maar, ik vertelde over de vragen heen, ik raasde door en hield daarbij de klok in het oog, tot van Milligen laconiek opperde:

‘Mej. A., zoudt U willen toestaan, dat de examinatoren U eenige vragen stellen?’

- De tijd voor het theoretische examen was toch reeds mooi opgeschoten. -

Mijn practische proeve:

‘Het Rondo Capricioso van Mendelsohn’ behaalde het hoogste cijfer 10.

Daarna zei van M., voor mij hoorbaar, tot de collega's: ‘die moet stellig middelbaar doen.’

‘Je bent geslaagd, je bent geslaagd’, hamerde het in mijn bewustzijn.

Als laatste ‘puzzle’ om op te lossen, kreeg ik nog de proeve ‘van het blad spelen.’

‘Was “Gröszmütterchen erzählen wird”.

.. ..

Toen ik, door mijn broer begeleid, opgelucht voor den vierschaar en de beide gedelegeerden verscheen om den uitslag te hooren vroeg mij *Nicolaï,* de President:

“En wat zou Eva Asscher nu wel willen, dat Gröszmütterchen haar vertellen zal?”

Aangevuurd door zijn allervriendelijksten toon, antwoordde ik stoutmoedig:

“Dat Eva Asscher het muziekdiploma der “Vereenigde Toon kunstenaren” met “Algemeen” stemmen heeft verworven”.

De President overhandigde mij het verwerkelijkte droombeeld.’

Zes handen drukten er een hartelijken zegen op.

.. ..

Eerst telegram aan Moeder, daarna kunnen we nog een uurtje naar Scheveningen gaan en om negen uur in Amsterdam terug zijn, stelde mijn broer voor. Het was een snikheete achtste Juli.

'Met den éersten trein naar huis. Moeder zien.... Moeder hooren!'

De zusjes waren in gezelschap van mijn liefste muziekvriendinnetje aan den trein met mooie bloemen van die anders zoo eenvoudig doende Moeder. Zij, die altijd kalme, beheerschte vrouw sloeg beurtelings met de handen op tafel van blijdschap nadat ze het telegram had gelezen.

Ook ik beleefde, gelukzaligheid....

.. ..

'Nu koop ik uit mijn specialen spaarpot de mooiste Pleyel die er te krijgen is. Je moogt ze je leven lang als eigendom behouden, zoo maakte Moeder, op haár beurt erkentelijk, blij.'

.. ..

Haar ziekte nam onverwachts heel snel toe. Eenige maanden later moest ik haar voor altijd missen.

Ik heb 'de Pleyel' nooit bezeten. Er is mij in het leven meer voorbij gegaan.

Maar daarover in het volgende deeltje.

4 Mei 1937.

Vrouwen door Helène Swarth.

I.
Schildersvrouw.

Met fonklende oogen moet hij haar vertellen,
In wreeden plaaglust wiegend haar op schoot,
Waar ze, als verlamd, de leden voelt als lood,
Hoe hem bekoort het mooiste der modellen.

Zij, bleek van smart, van toorn en schaamte rood,
Wil los zich wringen, maar zijn armen knellen.
Zij voelt zich weerloos, weet hoe van dit kwellen
Hij meer dan eens genadeloos genoot.

Elk woord doorvlijmt haar hart, zij wil niet luistren,
Maar hoort - en zwijgt. Hij vreest geen scherp verwijt.
Al enger blijft hij in zijn armen kluistren
De teedre vrouw, al weet hij dat zij lijdt.
Verdrongen tranen, die haar blik verduistren,
Straks vloeien ze over in haar eenzaamheid.

II.
Verlaten

Gewiegd door 't rhytmisch dendren van den wagen,
Haar tranendrang bedwingend, fier en kloek,
Naar 't vliedend landschap, 't ongelezen boek,
De brandende oogen aldoor neergeslagen,
In 't leeg coupee zit veilig ze in haar hoek.
Verloren thuis! verloren liefdedagen!
Hoe zal zij 't arm vereenzaamd leven dragen,
Beloofde zegen, die verkeerde in vloek?
Erlangt zij troost, waar boomen overhuiven
Haar harteleed, waar bloeit de Meilandouw?

Plots, vroolijk blozend, lachend binnenstuiven
Een jonge man, een bruidlijk mooie vrouw.
Zij kozen, blij verliefd als tortelduiven,
Hij streelt de hand, waar blinkt haar ring van trouw.

III.
Mededoogen

Diep vlijmt dat woord, haar lippen voelt zij beven.
Maar wie dat woord sprak ziet zij grijs en oud
En peinst: - Wie weet hoe luttle wijle houdt
Haar nog op aard de Heer van dood en leven?

‘Kom mee! In schoonheid welkt het herrefstwoud.
Ik voel geen toorn meer. 'k Wil wat moois u geven!
'k Weet mooiers niet dan teeder u vergeven,
Terwijl 'k uw handen vul met bloemengoud.

‘Zoo 'k één vergaf den moord van mijn vertrouwen,
Die vreugd beloofde en lachend mij verried,
Vergaf ik u dat ééne woord dan niet?
Weet zelve ik niet hoe weerloos lijden vrouwen,
Wie levens schipbreuk eenzaam achterliet?
Kom, steun op mij. Vertel van uw verdriet!’

Verzen van Hans P. van den Aardweg.

In den avond.

Havenend is dat avondlijke dwalen
langs paden, waar de minste menschen gaan;
de woorden, die wij vaak elkaar herhalen,
worden als mist, zoo van den dag ontdaan.

Wat kunnen wij veel van den wind verhalen,
van regen, nevel, wolken en de maan,
en van voorbijgangers, wier schreden dralen
wanneer zij ons verstolen vinden staan.

Soms staan wij huiverend in onzen kraag gebogen,
onder een hemel, die aan flarden is gevlogen,
en turen zwijgend op een moddervoet,

en zien geen kans den haveloozen nacht t' ontkomen,
en voelen 't allerlaatste vleugje vreugde stroomen
uit ons trage en dood-vermoeide bloed.

Speelplaats in den avond.

De steenen plaats, beflankt door steedsche tuinen,
ligt 's avonds eenzaam naar haar tralies uit,
de tegels, lood onder verflenste luchten,
zijn van den nacht een werelooze buit.

De boomen, rondom, zijn tot silhouetten
- een reuzen schaduw op den muur - vervaagd,
en zwaar en grijs staat de verlaten school er,
die doode vensters in haar gevel draagt.

Zij ligt, áánstonds door duisternis verwonnen,
en als nog nimmer door geluid gerept,
nu 't leven, dat zij droeg en wederkaatste,
naar meer dan honderd huizen is geëbd.

En ik, ik sta en hoor op mijn waranda
een treingil, vèr, die in de lucht vergaat,
en poog het wielgedaver nog te volgen
en 'k onderga God's groote regelmaat.

Nacht.

Lui lig ik naar de mauve lucht,
waar 't laatste licht verkwijnt,
en zie hoe ieder oogenblik
een nieuwe ster verschijnt.

Eerst was het er nog slechts maar één
- een druppel vuur, niet meer -
en wendde ik mij even af,
dan vond ik haar niet weer!

Maar langzaam aan breekt overal
- gemaakt door gouden boor -
in 't donker wordend hemeldoek
zoo'n blinkend knopje door.

Thàns is de lucht geheel bestikt
- mantel van mandarijn! -
Zoo ver ik zien kan is het nu:
goud, zilver op satijn!

En heusch, ik weet niet hoe het komt,
- maar plotsling word ik bang! -
dat ik daar op mijn lage stoel
zoo naar de zon verlang!

Binnengedachten van Willem Kloos.

MCXLII.

't Geboren worden, tegen eigen wensch in, dwaas-fataal,
Zoodat men pijnlijk huilt, elks Lot is, maar met onverdroten
Bewustloos Moeten, leven bleef 'k, ofschoon voor 't hoofd gestooten
Telkens door Stervers. Kleintjes-egoïst dus laag-banaal

Nooit leefde ik. Och, om 't Aardsche gaf 'k niet lang ooit. Schraal als Paal,
Energisch door mijn Binnenkracht steeds hield ik me op de Pooten
En nimmer in mijn echte plichtjes ben 'k te kort geschoten;
Ernstig verrichtte ik, zonder te weerstreven, ze allemaal

Teêr-melancholisch, schaars als kind ik weende, en niet brutaal
Wierd ik, schoon 'k daaglijks standjes kreeg, maar onbewust besloten
Bleef ik, mijn eigen Weg te volgen, wen ik eens een groote

Doener zou zijn geworden, en precies proces-verbaal
Opmaakte ik van wat 'k onderging. Reëel en ideaal
Steeds blijf 'k, tot 'k eindlijk wijk, in 't Eeuwge weer voor goed vervloten.

MCXLIII.

Van jongen knaap steeds bleef 'k mijn geestlijkst Zelf, en 'k had gelijk,
Want zóó verwon ik elken wederstand. Tooneelspel haat
'k In diepsten Grond der Eigent en pleizier, dus eer of baat
Die werd gereikt mij, steeds nam 'k heel eenvoudig aan. 'k Ontwijk

Nooit wat mijn diepste Ziel te merken meent, want dan een blijk
Zeker ik krijg, dat iets er van strikt juist is. Wild gepraat
Kon reeds me als jongen Man heel weinig raken. Braaf gaf 'k raad
Wen een nog jongre, die zelf schreef, mij vroeg iets, schoon 'k nooit prijk

Met heel mijn wetend Inzicht. 't Verste wat te boven gaat
Elk Voelen en Bevroeden want ontijdlijk, ruimtloos staat
Geen Gunst ervan ik vroeg of hoopte ooit. Eenmaal, weet ik, strijk

Mijn Vlag 'k gelaten op 't laatst Einde. Wijslijk liet en laat
'k Wat 'k niet vermag. Begrijpend nog mijn hoofd blijft, klaar mijn kijk,
Tot 'k eindlijk rust als niets meer zoekend, weetloos-vredig Lijk.

MCXLIV.

'k Weet vreedzaam: deze Tijd heet mijn allaatste. Ik houd mij goed,
'k Werd nooit veeleischend; steun steeds vond 'k in 't alverst Zelf, wen 'k streven
Kon blijven ongestoord, dus krachtig-kalm, stil-diep gedreven
Naar 't Nooit-begrepene, Ongenaakbre. Schaars deed 'k lieflijk-zoet

Maar nooit òf groflijk-bruut òf reedloos-wreed. Wat waarlijk *moet*
Deed 'k steeds en doe 'k nog zonder morren en gelaten weven
Blijf 'k aan mijn Levensroeping voort, bedaardjes kunnend kleven
Aan eignen lichten Geest, die werkte steeds en thans een Vloed

Geregeld me opstuwt van gedichten, zonder dat lang broedt
Mijn Daagschheid. Neen, van zelf zij zich in 't aldiepst Binnenst geven
En rijzen dan als Enkelingen of soms óók als Stoet.

Zij bleken reeds me als knaap te komen uit een wijder Leven.
Dat achter mij verschuilt zich. Och, erkentlijk, lievend groet
'k Steeds nog dat me Onbekende, dat me ook denken, weten doet.

MCXLV.

Mijn eerste medestrijders kwelden me elk op eigen wijs.
Hoe kwam 't? Bedaard steeds werkend zonder ophef zat 'k te streven
Op simple burgerkamer, weinig slapend. Nimmer beven
Ging'k voor wat andren woû'n, maar diep-ver psychisch veelal peis

Met elk ik hield, die naakte mij. Misschien onnoozle Gijs
Dies lijken moest ik gladden Vagen, die begriploos bleven
Een poosje om mijn niets schijnende Verschijning aarzlend zweven,
Daar 'k zelf steeds simpel zat, heel weinig zeggend na gepeis.

Ik wou niet heerschen, maar geen onderdaan kon 'k wezen: 'k hijsch
Nooit me op: ik werkte en ga dien gang nog in mijn huidig Leven.
'k Wierd schaarsch wild-dapper maar voor moeilijkheden nooit ik deis.

Dwaasheên nooit deed 'k, dus geestlijk-sterk ik blijf: 'k Wil nòg wel mee wat weven
Aan 's Aanzijn's tijdlijk Web, terwijl ik ondertusschen wijs
Mij naar mijn vroeger Zijn heen. Reeds als kind heb 'k vaak geschreven.

MCXLVI.

't Astrant-onnoozle veler Liên, die niets van Dichtkunst wisten,
Haar houdend voor een vloeiend-zeurig rijmen, toen 'k nog jong,
Want twintig haast geworden was, diep-sterk geleidlijk dwong
Mijn Geest naar 't proeven van elk soort van Poëzie. Men siste

Toen staeg dat 'k aanleg en benul, ja zelfs ál Werkwil miste
Want uiterst zelden ik iets schreef, ofschoon mijn Ziel inwendig zong
Onhoorbaar voort, totdat er plots iets soms naar boven sprong,
Waarheid en schoonheid, die mijzelf verrasten. Driftge twisten

Mondling, handtastlijk meed 'k als knaap zielssterk reeds en ook listen
Lage versmaadde ik, want naar schijnbaar voordeel nooit ik dong.
Mijn ferme Zielsgrond blijft een Eenheid, die 'k nog nooit verkwisten

Ging in banale pretjes. Menschen babblen. De eene tong
Zegt heel iets aêrs als de andre. Zelf ik zweeg veelal, maar kriste
Toen 'k jong was, eens een mensch diep door, die zich totaal vergiste.

MCXLVII.

De diep-komplete Mensch is hard en zacht in harmonie,
Zoo waren de Hellenen en hun Schrijvers, dus charmeeren
Thans blijft ons zelfs de vlakke Xenophon, die poogt te leeren
Ons Lateren zijn inzicht zonder eenge poëzie.

'k Waardeer hem: missend Diepte kalmpjes 't zakelijk Geschiê
Van alles gaf hij droogjes-simpel. Toen 'k student was, scheren
Hij bleef mij veel te veel langs 't oppervlak, ofschoon als veêren
Huid van een Vogel mij zijn gladheid aantrok. Maar gauw Wie

Me eerst vreemd geschenen had, Thucydides, de streng-austére
Beviel mij steevger; 'k las Hem goeddeels dóór en diep vereeren
Niet, neen, heel rustig breed bewonder 'k Hem, want altijd zie

Zijn strengen krijgsmanskop, die haast onmerkbaar de ironie
Verraadt, waarmeê hij 't Aanzijn, dat hem wegstiet, observeeren
Bleef, lijk de Antieken deên, die lieten nimmer zich verneeren.

MCXLVIII.

Gezond verstand en ruim begrip tezamen zijn de goede
Zielswezendheid, die hield mij staande in dit staeg dwaas-verward
Aardsch Aanzijn, waar haast alles elk bevecht. Ter drukke Mar't
Dees Leven's liep ik nooit, om schijn te prijzen. In de hoede

Verkeer 'k der eigne wijze Ziel, die mij bestuurt. Dus spoeden
Wild nooit ik deed. Zelfs wen ik wierd door lage Liên gesard
Reedloos daar zij mij wilden fnuiken, bleef 'k vaak kalm als Spart,
Die heel lang wacht, voordat hij zich doet gelden. Hoog de Roede

Der Rede deed 'k dan dalen uit mijn innig menschlijk hart,
Dat Andren liever liet met rust. 'k Ben blank, niet rood of zwart,
Want louter een stil-willend Mensch, die zat en zit te broeden

Op wat géen stellig wist ooit en ik zelf slechts kan vermoeden.
'k Leef meer dan vroeger onder menschen, maar toch blijf 'k apart.
Niemand ooit kon 't onzinnige van dit schijnbre Zijn bevroeden.

Vóórkennis door Dr. Willem Kloos.

(Prognose. De aanstaande omwenteling in het menschelijk denken, door H. Ensering, Buitenzorg, Java. - G. Kolff & Co., Batavia, Amsterdam.)

Als aankomende jongen van 17, 18 jaar begon ik heelemaal van zelf dus uit eigen innerlijken aandrang, maar in het begin nog half-onbewust, mij plotseling af te vragen wat moet ik later, als ik van de Hoogere Burgerschool af ben, want voor het eindexamen ben geslaagd, in mijn verder Leven doen? En daar ik als in praktisch opzicht nog vrijwel naïeve knaap, maar die toch reeds van zichzelf gemerkt had, dat hij in sommige huiselijke aangelegenheidjes, die op hèm eenigerlei betrekking hadden, plotseling de juiste waarheid was gaan inzien, en ik buitendien tot mijn eigene verrassing een enkelen keer spontaanweg duitsche versjes was gaan schrijven, had ik allengskens op kalme eenvoudige wijze een klein beetje innerlijk vertrouwen op mijzelf gekregen - mijn heele vroegere jeugd was ik rustig-stevig onderdrukt gebleven - en rees toen eensklaps op een goeden dag de gedachte in mij naar boven: zou ik misschien een dichter zijn? Maar aanvankelijk ontgaf ik mij dit dan dadelijk weer. Want ik wist dat ik als klein kind reeds nooit zenuwachtig-bewegelijk of druk-pratend had gedaan‘ neen altijd stil op een stoel had gezeten zonder ooit mijn armpjes of beentjes meer te bewegen dan strikt noodzakelijk dus geoorloofd was. En een Dichter, dát was heel iets anders, zooals ik wel eens in boekjes vroeger gelezen had; dichters deden levendig, want opgewekt, en praatten altijd druk over allerlei dingen, waar andere menschen niets van wisten. En ik vond het vooruitzicht wel niet

bepaald aanlokkelijk, maar ik berustte er toch gelaten in, dat ik later ingenieur zou moeten worden, zooals men dat voor mij beslist had. Mijn het nimmer kwaad-bedoelende Vader die door de bank heen in alles uitging van dat echt-hollandsche vermogen dat men het gezonde verstand noemt, was mij dit plannetje van hem eens mee gaan deelen, toen ik in de 5e klas van de H.B.S. gekomen mij zwijgend soms af was gaan vragen: hoe moet het mij vergaan, als ik het eindexamen heb volbracht? In mijzelf was de neiging om literator te zijn - en in mijzelf was ik toen al een jaar lang, telkens tusschen mijn schoolwerk in, psychisch bezig gebleven - was die neiging, herhaal ik, hoe langer hoe konstanter en ook sterker geworden, en toen hij mij dus rustig-vriendlijk maar toch op eenigszins beslissenden toon mij den haast achttienjarige was gaan vertellen, wat hij met mij vóórhad, - hij zei o.a.: ik heb gemerkt dat er een flinken kop op je nek zit en je houdt je in alles bij het precies-exakte - zette ik hem, herneem ik hier - kalmpjes uiteen wat mijn eigen voornemen was. Hij schudde toen bedenkelijk het hoofd. Maar toen ik daarna voortging met tegen hem in rustig-nadrukkelijk want zelf-overtuigd te redeneeren, haalde hij ten slotte zijn schouders op en zei beslissend: Ja, dat moet dan maar, als je dan óók maar begrijpt dat ik geen verantwoordelijkheid wil dragen als je je hierin vergist.

Ik echter met de inwendige voorkennis mijner onbewuste Achterwezendheid, die mij levenslang bij al mijn ondervindingen, die menigmaal allerlastigst waren, ja mij onoverkomelijk leken, gelukkig is blijven helpen want voortstuwen, vond zoo'n vooruitzicht op een levenstoekomst, waarin ik als ongefortuneerde knaap heelemaal alleen zou moeten blijven streven, zonder bij iemand steun te kunnen verwachten wel een beetje vervelend maar alweder onbewust zette ik mijn kop daartegen in en vredig maar onvroolijk ging ik voort mijn eigenen Wil te volgen ondanks den aanvankelijksterken tegenstand van allen en alles. En tenslotte heb ik het gewonnen, zooals ieder onbevangen waarnemer kan weten, die mij thans op mijn hoog te noemen leeftijd werken ziet en studeeren en dichten, alsof ik een mensch van middelbaren leeftijd zou zijn. En dat komt omdat ik nooit overdadig geleefd heb, en mijn diepstinwendige psychisch-geestlijke essentie dus ook mijn zelfbeheersching sinds mijn vroegste levensjaren stevig zijn gebleken, zoodat

ik gelukkig opgewassen bleef tegen alle mogelijke rampen, die mij, gelijk zoovele andere menschen, telkens kwamen overvallen.

Mijn talrijke psychische tegenstanders, die geen haar goeds aan mij vonden - ik miste volgens hen elke letterkundige, ja zelfs alle menschlijke waarde, ik wist zelfs niet logisch te denken en ernstig te arbeiden, - hebben mij een veertig jaar geleden menigmaal een schijnbaar onherstelbare schade berokkend, die ik echter door mijn altijd energisch blijvend psychisch dus onbewust maar redelijk willen te boven gekomen ben. En door deze zoowel als door mijn vroegere want in mijn kindertijd reeds zich voordoende levensondervindingen waaronderdoor want waarover ik dan van zelf ging denken, en als gevolg daarvan ook over den aard en de beteekenis van het algeheele door onze zinnen waargenomene en dan door onzen geest diep overdachte Aanzijn, kwam ik toen tot resultaten, die ik door mijn verder denken langzaam ontwikkelde en in mijn proza zoowel als in mijn vroegere verzen aanstipte, en thans eindelijk in mijn nu reeds vele jaren zich van zelf voortzettende 'Binnengedachten' mededeelen blijf.

Het heeft mij te elken tijde want aldiepst-in (gelukkig voor mijzelf en de Letteren) niet heel veel kunnen schelen wat de Hollandsche lieden, die allen op hun beurt gedurende korteren of langeren tijd een hoog woord in de Pers voerden, vluchtig over mij gemeend hebben want gefantaseerd. Volgens hen bezat ik aanleg noch kennis, ja zelfs geen werkkracht en geen wil. Ik heb nooit kapitaal bezeten en de opbrengst van mijn literaire werkzaamheid bleef, zooals dat in Holland bij de meeste auteurs het geval was, altijd uiterst matig, maar stipt en precies betaalde ik toch altijd alles wat ik schuldig was. Maar klein-geaarde medestrevers, die het niet prettig vonden dat ik rustig stand bleef houden, want de noodige kracht toonde, om hen, waar zij op een dwaalspoor kwamen, den rechten weg te wijzen, strooiden rond, dat ik mij verdeed aan allerlei zottigheden, en buitendien een geestlijke zwakkeling heeten moest. Terwijl dit laatste feit, nl. dat mijn geest en dus ook mijn pen soms geruimen tijd lang niet vruchtbaar waren, hieraan alleen moet toegeschreven worden, dat ik jarenlang heb moeten zien rond te komen van vijftig gulden in de maand, zoodat ik zelden een cent in mijn beurs had en mij dus niet kòn misdragen, al zou ik dit hebben gewenscht.

Zóó heb ik mijn levens- en menschenkennis opgedaan en dus

schreef ik toen mijn zoogenaamde ‘Satiren’, al zou ik dit pijnlijkverkregene praktische Weten liever hebben gemist.

Want diepst-in ben ik eigenlijk altijd voor mijzelf bezig gebleven met heel andere kwesties, nl. naast mijn literaire met de psychische doorgronding van het totale menschlijk Bestaan.

Ik slaagde er natuurlijk zoomin als iemand anders in het levens-geheim volkomen te bevroeden, al doorvoel ik het onbewust-krachtig sinds mijn twintigste jaar zooals dat steeds met alle echte Intellectueelen het geval is geweest.

Ik ben van nature altijd, sinds mijn jongensjaren, een gevoelsmensch maar daarnevens ook een denkhoofd geweest, en schoon het abstrakte denken nooit het hoofdpleizier van mijn Leven geweest is (ik heb ondervonden zooals ieder dit aan zichzelf is gewaar geworden, dat men tenslotte daarbij stuit op een ondoordringbaren nevelmuur) toch blijf ik nog altijd belang stellen in alle pogingen, die vroeger gedaan zijn, om als tegenin maar toch altijd slechts boven op dien muur eenig licht te werpen.

Ik heb nimmer van drukte gehouden, en dus zeg ik ook hier maar weer eenvoudig weg, dat ieder die evenals ik, bovenstaand boek doorleest, zijn kennis van vele dingen, als hij tenminste de kunst verstaat van het voorzichtig-aandachtige begrijpen, belangrijk vermeerderd zal zien.

Wijsgeerige geestesgesteldheid is evenals het vermogen om poëzie te kunnen doorvoelen en dus te bevroeden, iets sommigen persoonlijkheden van nature eigens, en mist men dus deze twee aangeborenheden of heeft men ze niet in zichzelf kunnen ontwikkelen en wil men buitendien als redelijk mensch geen mal figuur slaan in zijn verdere leven, of na zijn overlijden, dan doet men verstandig als men zich niet als kritikus gaat neerzetten, om te gaan babbelen over deze dingen, waarvan men het rechte niet snapt. Dit wordt helaas in onzen tijd, waarin haast voor iedereen de gelegenheid openstaat om ronduit de eerste de beste hem invallende onbekookte meening mee te deelen aan het publiek, maar al te veel vergeten. Ik zelf echter heb mij sinds mijn eerste letterkundige jaren reeds aangewend om alleen te spreken mondeling of op schrift over kwesties dus onderwerpen, waarop mijn onbewuste Psyche dus mijn allerinnerlijkste Wezendheid uit zichzelf is aangelegd en die haar altijd sinds mijn eerst bewustzijn bleven en blijven interes-

seeren. En daarom vermag ik thans rustig want vriendlijk autoritair over de Dichtkunst te schrijven.

Maar de Wijsbegeerte, al ben ik van nature als jongmensch reeds begonnen wijsgeerig te mijmeren en mij langzamerhand hoe langer hoe verder voort te stuwen in die richting, geholpen daarin door mijn zich steeds want levenslang uitgebreid hebbende philosophische bibliotheek, waarin alle groote en tallooze minder belangrijke metaphysici gemoedelijk te zamen staan, gelukkig zonder elkaêr te bijten, reeds jaren lang, toch begrijp ik met mijn verstandige diskreetheid volkomen, dat ik geen volslagen expert ben in dat ernstige vak al interesseert het mij nog altijd ten sterkste zoodat ik dan ook geen beslissend oordeel over dit Prognose uitspreken wil. Ik gaf altijd uitsluitend mijn meening te kennen over dingen, waar ik volmaakt in thuis ben gekomen door jarenlange studie en eigenen sterksten aanleg, maar over philosophische aangelegenheden, al boezemen zij mij ook heden nog veel belang in, houd ik den mond liever gesloten: uit den aard der zaak ben ik er niet genoeg doorwerkt in.

Maar tot de groote wijsgeeren, die ik eenigermate leerde kennen door hun werken te lezen, o.a. Hume, Berkeley, Kant en Schelling, Schopenhauer en Ed. von Hartmann behoort ook Nietzsche. En het deed mij dus genoegen te merken, dat de heer Ensering evenals ik, sympathie voor hem voelt.

Nietzsche is een hoog-denkend en geniaal wijsgeer geweest. En al valt de draad van zijn wijd zich breidend hersenbeweeg niet altijd streng-logisch overal en altijd vast te houden, zoomin als men dit bij een dichter met een nuchteren geest kan doen, hij, Nietzsche, is toch groot geweest. Hij bezat naast zijn scherp psychisch inzicht ook een van binnen-uit dichterlijk voelend dus eenigermate solipsistisch gemoed. Hij scheidde zich, naar binnen toe, hoe langer hoe meer van de menschheid af en zonk in het onbewuste terug, evenals dit vroeger, vrij lang vóór hem, het geval was geweest met den even genialen, maar ook even ongelukkig geëindigden Hölderlin. Om als wat men noemt bovenzinnelijke geniale Geest in dit zonderling verwarde aardsche Aanzijn geheel en al te kunnen slagen, moet men niet alleen geniaal zijn zooals de groote Goethe eveneens altijd geweest is, maar ook als dezen een meegeborene eenigszins nuchtere perspicaciteit bezitten zooals deze

ook mij door mijn afstamming van de krachtige familie Kloos gelukkig altijd eigen bleef. Sommige haastig schrijven moetende lieden hebben mij wel eens verwijten willen, dat mijn latere verzen waarmede ik ook thans nog voort kan gaan, veel meer meditatief dan de vroegere en dus minder pakkend voor hen zijn. Doch daarop antwoord ik dan in mij zelf rustig: Och, levenslang van kind reeds ben ik meditatief geweest, in mijn eene helft, en dat gaf ik dan te kennen in mijn geschriften, door soms te zeggen, dat ik droomde, want ik slaagde er toen slechts bij uitzondering in, om in mijn Ziel te komen tot een stellig resultaat. Maar allengskens in den langen loop van mijn geregeld werkend leven heeft dat persoonlijke u't mij zelf voortgekomen, maar eerst nog vage denken, zich geconsolideerd, en zoo heeft de eenigszins meer abstrakt gewordene, maar toch altijd nog geblevene kwintessens van mijn Binnenzijn zich geregeld-door gaan uiten in deze Binnengedachten, waarin mijn nog jeugdige, want soms als jongensachtig voelende Psyche zich uiten blijft op een rijpere manieren waarin alles zich van zelf bijeenzet, wat ik vroeger meer onbewust gevoeld heb, zonder dat ik er nog een meer stellige uiting voor te vinden wist. Ik leefde altijd van jongen reeds van uit mijn eigene Onbewustheid en schreef dan op wat deze mij mee wou deelen en nu die psychische Achterafheid blijkbaar klaar is gekomen geheel en al uit zichzelf met haar eerst nog een beetje onwisse en dus soms wisselende beslissingen, gaat zij zich, want kan en zal zij zich uiten, buiten mijn daaglijksch bewustzijn om in deze Binnengedachten van welke er nu reeds bijna 2000 regels verschenen zijn in druk en die zich nog geruimere tijd zullen kunnen voortzetten, omdat ik er nog honderden onuitgegevene heb liggen en er zich telkens nieuwe bij komen voegen, heen door mijn stevige hersenkas.

Ja, het Denken en dus de wijsbegeerte hebben mij altijd vervuld en met langere of kortere tusschenpoozen geregeld door stevig bezig gehouden. En ik kan dus met mijn zuiver geweten de verzekering neerschrijven dat geen ontwikkeld mensch zich zal beklagen over verlies aan tijd als hij het slechts 37 bladzijden tellende boekje woord voor woord leest met oplettenden geest.

Een aanhaling zal ik maar niet geven, want uit een paar apartstaande volzinnen kan de lezer zich toch geen idee vormen over de waarde van dit innerlijk-psychische en beknopt geschrevene

wijsgeerige betoog. Maar daar ik op mijn leeftijd natuurlijk nooit meer opgewonden-lyrisch, zij het dan al psychisch-juist oordeel, kan ik hier volstaan met te verzekeren, dat de heer Ensering voldoende op de hoogte is van zijn onderwerp om zonder omslag van mooie woorden, precies uit te drukken waarom het hier gaat, dat is, om alle dingen in hun onderling algemeen verband juister voor te stellen, dan tegenwoordig nog dikwijls geschiedt.

Alles uiterlijk nuchter-exakt te blijven zien, en toch tegelijkertijd zonder aan fantasieën, dus willekeurigheden toe te geven, dieper dus juister te zien, daarnaar streefde de heer Ensering en hij is daar heel aardig in geslaagd.

Buitenlandsch overzicht door Maurits Wagenvoort.

In het maandblad der R.V.U. (Radio Volksuniversiteiten), getiteld *Leven en Werken,* geeft Dr. W. van Ravesteijn, in een opstel over ‘De Iberische geschiedenis en de Spaansche burgeroorlog’, de onomstootelijke waarheid te kennen, dat de dooden de levenden beheerschen, onverbiddelijk. ‘Het eigenaardige is, gaat hij voort,..... dat wij ons daar, hoe ons geloof ook moge zijn: Roomsch, Protestantsch of Communistisch, niet meer van bewust zijn’ (sic).

Hoe men in beide kerkgemeenschappen over deze eigenaardige gelijkstelling met het ‘Communisme denke, Dr. v. Ravesteijn ziet klaarblijkelijk het groote verschil niet in tusschen een godsdienst in dogma's vastgelegd en tot heiligdommen uitgebouwd, en een vaag geloof, 't welk het nog niet verder heeft gebracht dan tot hagepreeken en volksvergaderingen. Misschien nog heviger dan over de beide in de wereld woedende oorlogen, in het Verre Oosten en in Spanje, deze door Franco reeds voor zijn beginselen tegen het Communisme gewonnen verklaard, wordt in alle landen, waar de Westersche denkbeelden overheerschen, de voor de meest volken nog steeds akademische vraag gesteld of de toekomst zal behooren aan het ‘Fascisme’ - ongetwijfeld in elk land naar zijn volksaard gewijzigd - of aan het ‘Communisme’, dat zeker ook in verschillende landen anders zou zijn. De schrijver dezer bladen zegt met een versregel van ‘Monsieur de Voltaire’: ‘Je ne décide point entre Genève et Rome’. Maar het lijkt hem wèl of in vele landen het eerstgenoemde de regeeringen voor zich wint, welke daarna aan de publieke opinie hunner volken een voorzichtig stilzwijgen plegen

op te leggen, terwijl in de overige, nog onder den steeds zwakkeren invloed van de verheerlijkte beginselen der Fransche revolutie, bij onnadenkende proletariërs en niet-doordenkende zoogenaamde intellectueelen, het Communisme aanhangers wint. Al lijkt dan dit 'geloof' bij voorbeeld onder ons nuchter-beschouwende volk, zoowel als onder het conservatieve Engelsche volk, nog ver van zijn verwerkelijking af.

Dit vraagstuk heeft juist dezer dagen de algemeene aandacht getrokken door de pas tusschen de regeeringen van Italië, Duitschland en Japan gesloten overeenkomst ter bestrijding van het Russische 'Bolsjewisme', waarvan de 'Komintern' te Moskou - 'De internationale Communist' - het Evangelie, dat aan alle volken verkondigd moet worden, heeft opgesteld. De kern van dit vraagstuk is tevens die van de tegenwoordige invasie van het Japansche leger in China, uitgetrokken, heette het, voor een expeditie, welke niet den naam van 'oorlog' mocht dragen. Doch door den hardnekkigen en doodsverachtenden tegenstand der Chineezen is zij een dier wereldverschrikkingen geworden, waarom zelfs zij, er het verste van verwijderd, sidderen en, 'Communisme' of niet, hun afkeer van de Japansche overweldiging en hun sympathie voor China niet verhelen. De fascistische symphonie tusschen de drie machtige dictator-regeeringen - in het 'Land van de Rijzende Zon' heerscht thans minder dan de in de oogen zijner onderdanen geheiligde 'keizer', de gevaarlijke aanmatigende militaire partij, maar dit komt voorde idée op hetzelfde neer - wordt, in het bijzonder in de Britsche regeeringsmilieu's, met het oog op Engeland's staatkundige en koloniale positie in de wereld, gefronsd aangezien. Zoo men daarbij al niet vraagt wat de Nederlandsche regeering er van denkt, hoewel dan Nederlands positie in die zoogenaamde 'Stille Zuidzee' met haar geweldige typhonen, er niet minder direct bij betrokken is, men let in de Londensche 'Downingstreet' vooral op Washington. Volgens den uitmuntenden Britschen minister van Buitenlandsche Zaken Eden, is men in Engeland ten opzichte van de gebeurtenissen in het Verre Oosten voornemens 'precies zoo ver te gaan als de Vereenigde Staten', die veertig jaar geleden, met het oog op de toen nog door Spanje op z'n Spaansch overheerschte Philippijnen, mee bereid waren 'the white man's Burden', ter beschaving van de beklagenswaardig geachte Oostersche volken, te

helpen dragen. Maar na de ervaring van nauwelijks een menschenleeftijd moesten zij erkennen, dat deze ervaring lang niet overeenkwam met de verlokking. Althans van overheersching van eilanden, wier bewoners door de Spaansche onderwerping het niet te miskennen voorrecht, vooral geschat naar het ondermaansche, hadden gewonnen, tenminste een groot deel dier archipel, van tot overgang naar het Christendom te zijn gedwongen. Met vuur en zwaard werd daar eens het Evangelie der Liefde den Philippijnschen menschen verkondigd. Maar de manier hóe is lang vergeten en het zoo practische voorrecht der Christelijke wereldbeschouwing met het Spaansch tot voertaal er bij, nu met het Engelsch verrijkt, is hun bijgebleven.

Zooveel lijkt zeker, dat in deze dagen van den door de denkende menschheid verfoeiden oorlog, die geen oorlog genoemd mag worden, doch slechts een strafexpeditie heet, wijl in China sinds jaren in regeeringskringen een voorname familie heerscht. Naar het schijnt, ‘zien’ haar leden, evenals onze dominee, ook al iets in Rusland. De Communistische ‘fata morgana’ namelijk. Deze familie, waartoe ook Tsiang Kaysjek's echtgenoote behoort, benevens haar broeder, Sjanghay's voornaamste bankier, wordt door de Japansche leiders beschouwd als, om het Amerikaansch te zeggen, ‘de vijand no. 1’. Uitlevering, zoo niet uitroeiing dier familie, mannen en vrouwen, zou misschien tot de nadere vredesvoorwaarden kunnen behooren. Zij heet Soeng, en reeds was de oudste zuster de echtgenoote van den stichter der Chineesche republiek en van de gevaarlijke ‘Kwomintang-partij’, Soen-Yat-sen. Mei-ling, een jongere zuster, is thans de echtgenote van Tsjiang-Kay-sjek. Een derde zuster is echtgenoote van den minister van Financiën, en de broêr de reeds genoemde grootste Chineesche bankier te Sjanghay. Dit is thans, na een belegering van drie maanden in handen gevallen van de Japansche troepen. De bankier Soen is op het hazenpad. Ziedaar wat volken er bij winnen als zij door revolutie hun dynastiën verjagen of uitroeien, welke sinds eeuwen met hun traditie waren vergroeid. Zij worden dan geregeerd, en vaak kwalijk, door opkomelingen, geneigd een andere dynastie te scheppen.

Sjanghay, het machtige internationale centrum in China, is thans in handen gevallen der Japanners, en het is niet onmogelijk, dat het de hoop is, althans van de militaire partij te Tokio, opruiming te

houden van de verschillende Westersche mede-zeggingschappen, waartoe Italië en Duitschland slechts wat den handel betreft schijnen te behooren. Maar bij de vredesonderhandelingen met China zou men dan verlangen, dat ook Duitschland daarin zijn woord zou doen hooren. Wijl Hitlers regeering in het concert van koloniale vraagstukken een nog niet gehoorde solo-partij speelt met vele moderne motieven er in door sommige koloniale critici echter wanklanken geacht, waarvoor zij de ooren sluiten.

De Negen-mogendheden-conferentie, welke te Brussel haar zittingen hield om te beraadslagen over deze gebeurtenissen in het Verre Oosten, heeft haar besprekingen gehouden, haar paperassen vol geschreven, doch tegenover Japan haar machteloosheid gevoeld. En toch! Terwijl dergelijke beraadslagingen tusschen Fascistisch en Communistisch gezinden met hen die gelooven de Democratie te kunnen redden telkens waar het verafschuwde geweld van sommige veelal misleide volken jegens zwakkeren of andersdenkenden optreedt, en in naam van een edelmoedigen vrede haar stem doen hooren, is dit, zelfs waar haar resolutiën doen denken aan geroep in de woestijn, in de kern een veroordeeling van het ingrijpen door geweld van wapenen om geschillen tusschen volken op te lossen. Hoe schijnbaar nutteloos ook, dergelijke beraadslagingen zijn in haar gevolgen nimmer geheel zonder vrucht. De vredesgedachte der menschheid, haar vredeswil sterkt er zich door en ook door haar zal er een tijd komen, nog verwijderd van ons af, helaas, waarin de vrede den oorlog zal beheerschen.

Ten slotte, wat kan het den Westerschen volken schelen indien Japan zijn zin krijgt tegenover China om Mandsjoekwo en zijn vijf aangrenzende landen: Hopei, Tsjahar, Sjansi, Soeijoeran en Sjantoeng onafhankelijk te verklaren, d.i. eigenlijk onder Japan's invloed? Japan is in die verre streken het Westen toch reeds de baas. Mongoolsche vorsten, beweert men, hopen door dien invloed op een herleving van het oude Mongolië, zoo niet van Mongolië's vroegere macht. Eens, onder Dsjenghis-chan, werd de geheele Oostersche wereld door de Mongolen beheerscht tot Ceylon toe. De jonge Venetiaan Marco Polo deed het Westen voor 't eerst verbaasd opkijken door een kenschetsing van dat ongekende Oosten. Dat machtige en groote Mongoolsche rijk is allengs verbrokkeld tot Oost-Rusland, Armenië, Perzië. Toen kwam het onder den invloed

van Europeesche ‘conquistadores’. Met uitzondering echter van dat China, dat onbeheerschelijk door zijn uitgestrektheid zelve, ondanks zijn dichters en philosophen, of misschien juist door teveel dichterlijkheid en philosophie, waar toch de groote menigte zonder letter bleef of schrift, tot den chaos verviel, waarin de wereld het Chineesche keizerrijk kende, toen Soen-Yat-sen's revolutie de overoude Mandsjoe-dynastie weg deed, om er de opkomelingen-dynastie van de familie Soen voor op de heerscherszetels te brengen. De regeering te Tokio beweert, dat deze de oorzaak is van alle narigheid, en van de door haar zoo heel erg betreurde noodzakelijkheid om China te ‘straffen’. Dat is om honderden-duizenden arme lieden, de Chineesche strijdende manbaarheid in de eerste plaats, welke zich tot zulken hardnekkigen tegenstand wist op te werken, met brandbommen en afschuwelijker oorlogstuig nog, te verdelgen. Alsof zij geen menschen doch slechts lastige insecten waren.

En nog eens de Brusselsche Negen-mogendheden-conferentie: de regeering te Tokio moge beweren, dat haar niet tot een ‘oorlog’ gekomen geschil met China de overige wereld niet aangaat, en haar militairisten de hevigste dreigdonders over haar bulderen, indien haar practisch resultaat der conferentie ten behoeve van het zoo snood aangevallen China al gering is, zij heeft er toch den nadruk op gelegd, dat dit verschrikkelijk conflict wel waarlijk de heele wereld deert. Er bestaat, gaf zij te kennen, geen enkel recht, voor welken staat ook, om zich te mengen in het binnenlandsch régime van een ander land. De erkenning van zulk een recht zou de oorzaak zijn van voortdurende conflicten, dan hier, dan dáár. Indien in het ‘Land van de Rijzende Zon’ de dagbladpers een trouwe weerspiegeling is van de publieke opinie - maar sterke twijfel dienaangaande is meer dan in elk ander geval thans gerechtvaardigd - dan zijn de hoffelijkst buigende en glimlachende menschen ter wereld thans ziedend van toorn over het feit, dat de Conferentie geen rekening wil houden met Japan's bewering, dat het conflict enkel een zaak is tusschen de twee vechtenden, en slechts door die twee geschikt moet en kan worden. De Niponners zien een bedekte bedreiging in de resolutie der Brusselsche bijeenkomst, dat een gemeenschappelijke actie tegen den aanvaller zal worden ondernomen. Al wordt wijselijk verzwegen hoe men zich zulk een actie voorstelt. Zij buigen niet meer, glimlachen niet meer, maar recht

op, verheffen zij de vuist en roepen der geheele wereld toe: ‘komt maar op!’ Intusschen kan het niet ontkend worden, dat het er bedenkelijk uitziet, nu Sjanghai gevallen is en de Mongoolsche landen feitelijk aan China zijn onttrokken. De Chineesche regeering heeft Nanking verlaten om zich en haar resteerende macht aan archief, goud en leiders elders te vestigen, terwijl toch Japans luchtmacht ook het verst-gelegen China bestrijdt. Zou weldra het laatste uur slaan voor de Chineesche republiek naar Tsjiang-Kaisjek's model, min of meer door de Soeng-dynastie van mooie en intelligente vrouwen en gewikste bankiers lichtelijk door Communisme bezield? Toch gaf de Japansche Eerste-minister Konoye toe, dat de vijandelijkheden nog lang zouden kunnen duren. Immers China heeft in het conflict een weerstandsvermogen en zelfs een aanvallende kracht getoond, welke men er niet van had verwacht. Als zekere daden nog eens over gedaan konden worden.....

Intusschen heeft de overeenkomst met Japan langs de as Rome-Berlijn, juist op den dag, dat in Moskou de twintigste verjaardag van de Bolsjewistische revolutie werd gevierd, in de overige politieke wereld eenige beroering gewekt. Misschien heeft zij een kwaad geweten. Misschien ziet zij spoken op helderen dag. Doch er zijn personen in Engeland, in Frankrijk vooral, die daarin veel meer dan een bolwerk tegen den invloed van den ‘Komintern’, hoezeer die in alle landen, onder de heerschende ernstige economische omstandigheden allerminst onbeteekenend mag worden geacht, een versterking zien tenslotte van oorlogsdoelen. Althans om aan hun eischen tegenover de andere groote mogendheden kracht bij te zetten. Voor het geval, dat de lezer mocht denken, dat de schrijver dezer bladen het Nipponsch vloeiend leest, zelfs misschien geabonneerd is op de Tokio'sche ‘Nitsji-Nitsji’, moet hij opbiechten deze schoone taal niet te kennen. Hij heeft de volgende aanhaling uit de tweede, zoo niet uit de derde hand. De ‘Nitsji-Nitsji’, heet het, schrijft dan:

‘Het verbond - der drie - kan inderdaad beschouwd worden als de resultante van de snelle politieke ontwikkeling van de laatste drie jaren, welke èn Duitschland èn Italië èn Japan zoowel rechtstreeks tegenover de, overigens reeds sterk ondermijnde politieke structuur van Versailles heeft gebracht, in het bijzonder tegenover Engeland en tegenover Rusland. Elk dezer staten heeft zijn eigen

grieven: Duitschland wenscht politieke hegemonie in Oost-Europa en teruggaaf van koloniën, Italië de opperheerschappij zoowel in Noord-Afrika als in de Middellandsche Zee, die het als ‘mare nostrum’ aanduidt, Japan zoowel de hegemonie op het Continent van Azië als in het Westelijk deel van den Stillen Oceaan. Duitschland en Japan zijn na den wereldoorlog van 1914 onder hun politiek isolement sterk gebukt gegaan. Duitschland vreest nog steeds omsingeling door de Volkenbondsstaten, welker cohesie bij het conflict tusschen Italië en Abessinië minder sterk bleek dan men had verwacht, in het bijzonder het Fransch-Russische bondgenootschap; Japan de gezamenlijke overmacht van Rusland te land en Groot-Britannië en de Vereenigde Staten ter zee. Italië, dat de spil vormt in het Europeesche machtsevenwicht, heeft, voor de keuze gesteld, de traditioneele Engelsche vriendschap verworpen en zich geleend als het cement tusschen Berlijn en Tokio De as Rome-Berlijn, die werd gesteld tegenover de Engelsch-Fransche politieke solidariteit in Europa, blijkt van Italiaansche zijde aldus de inleiding te zijn geweest voor een gemeenschappelijke politiek, die Europa en Azië bestrijkt.’

En al mag deze Japansche kijk op de Europeesche politiek dan niet onvoorwaardelijk worden vertrouwd, ook zij bewijst hoezeer thans heel de wereld bezield wordt door gemeenschappelijke gedachten. De echo's der politieke stemmen weerklinken heden tot in de verste wereldstreken.

Het wordt hier tijd, dat de aandacht van den lezer uit het Verre Oosten worde terug geroepen naar het Westen met zijn vele verwikkelingen en moeilijk op te lossen vragen. Is men te optimistisch, indien men de tegenwoordige politiek van Groot-Brittannië op niets onmiddellijker gericht acht dan op het behoud van den vrede? Zoolang, althans, deze eenigermate overeenstemt met Engeland's levensbelangen. Duitschland roept, schreeuwt, dreigt zelfs om teruggave zijner koloniën, gestolen, dit is het woord, en als buit verdeeld op een voor heel de wereld verdoemelijk oogenblik, toen de overwinnaars in den grooten oorlog, krankzinnig geworden van wraakgevoelens, Woodrow Wilson's vredesroep bespottend, dachten Duitschland en de Oostenrijksch-Hongaarsche monarchie voor eeuwig te kunnen vernietigen. Alleen voor laatstgenoemd gemeenebest schijnt hun dit gelukt. Men weet echter, dat zij door de verbrok-

keling ervan en de schepping van een Tsjecho-Slovaksche republiek met dier vele zoogenaamde ‘minderheden’, Duitsche en Hongaarsche in het bijzonder[1)] midden in ons werelddeel een hoog opvlammend oorlogsvuur hebben ontstoken, dat steeds dreigt zijn brand over heel het Westen te verspreiden.

Maar daar is dan Engeland als vredehandhaver, dat er ernstig over begint te denken om, voor zoover het in zijn macht is, Duitschland, het opnieuw machtige, te bevredigen waar het een teruggaaf betreft van althans de Afrikaansche koloniën. Zelfs de ‘Times’ gaat daarbij nu voor, ten spijt van de conservatieve partij, anders genoemd de ‘die-hards’, die daarvan niet willen hooren.

Het blad geeft in overweging, dat drie of vier groote koloniale mogendheden, die in Afrika aan elkaar grenzende bezittingen hebben, met elkaar in overleg treden ter bevrediging van Duitschland. Dit denkbeeld komt overeen met de suggestie van Mussolini. De Duitsche pers reageert vooralsnog niet bijzonder tactisch op dit denkbeeld. Na eerst zeer voorzichtig het terrein te hebben verkend wat aangaat de kansen van Duitschlands koloniale verlangens, en de mogelijkheid van een compromis openlatende, verlangt het thans het onderste uit de kan. Het eischt het geheele vroegere Duitsche koloniale bezit terug.

En wijl dan het Fascistisch Italië in de wereld-politiek een beteekenis heeft verworven, welke het nooit te voren heeft bezeten, dan tenzij men terug treedt tot de dagen van het Romeinsche Rijk in zijn nog onaangevochten grootheid, dat Italië, 't welk de Middellandsche Zee thans zijn ‘Mare nostrum’ noemt, is het in dezen gedachtengang van beteekenis wat in het ‘Hoogerhuis’ lord Strabolgi zei, namelijk, dat bij een juiste beschouwing van de feiten blijken zou, dat alle grensstaten van de Middellandsche Zee tegen Oorlog zijn. De Britsche positie aldaar is overweldigend sterk. Onze regeering zal niet zoo onverstandig zijn met Frankrijk te breken, terwijl Groot-Brittannië in geval van agressie eveneens kan rekenen op den steun van andere leden van den Volkenbond. ‘Ik wensch geenszins een aanval op Italië te doen,’ vervolgde hij, ‘doch ik wil alleen die

1) De ‘N.G.’ ontving een door den Raad van Slowakije in het Engelsch gestelde brochure, met den titel: ‘Should Great-Britain go to war for Czechoslovakia’? Er blijkt duidelijk uit welk een misdadige krankzinnigheid deze herschepping van het oude Bohemen tot een oorlogshaard midden in Europa van de zoogenaamde vredestichters in 1919 was. Uitgekomen in de Rue de la Croix 10, Genève.

menschen gerust stellen, die Italië “duistere” plannen toeschrijven. De politiek is als het pokerspel. Onze regeering heeft zich tot dusver voortdurend laten overbluffen, hoewel wij verreweg de sterkste zijn. Het is ondenkbaar dat wij onze macht ter zee verliezen, tenzij er een wonder gebeurt of een buitengewone blunder wordt gemaakt, en ik zie niet, hoe dit mogelijk zou zijn.’ Strabolgi gaf echter toe, dat Gibraltar een kwetsbaar punt is. Althans niet meer zoo onaantastbaar als jaren geleden. Indien er een vijandelijke macht in Spanje was, zouden de havenbassins daar, zij het van grooten afstand, onder vuur kunnen worden genomen en verder bezit Gibraltar geen voldoende landingsterreinen voor vliegtuigen.

Neen, Spanje werd hier dus niet vergeten, maar voor de rust der wereld was in de afgeloopen maand het conflict tusschen Japan en China, als dit dan geen ‘oorlog’ mag genoemd worden, van nijpender belang.

Ramsay Macdonald is uit het Britsche staatsleven, doch niet uit de Britsche geschiedenis plotseling heengegaan. Misschien, als ‘prime minister’ geen groot staatsman, was hij, beter dan dit, een eerlijk en goed mensch. Over zijn nagedachtenis zij vrede!

Feiten en fantasieën (dames-rubriek). Notities over Vicki Baum

(Vervolg en slot van blz. 385.)

Die andern Tage.

Die andern Tage is een novellenbundel, waarin zich in *Hunger* het meesterschap van Vicki Baum in de zielsanalyse eener vrouw, op zijn hoogte punt toont.

Het is misschien alleen een *vrouw,* die zoo iets schrijven en een *vrouw,* die zoo iets intens navoelen kan.

Dit zielige verhaal is in zijn essentie zóó poignant, en van een zóó diepe tragiek, dat, wie dit vermocht te schrijven, lof en eer en dankbaarheid verdient, en schandelijk wordt miskend, als men haar werk Kitsch durft noemen.

Natuurlijk is het eene boek van Vicki Baum mooier, knapper, dieper, aantrekkelijker dan het andere. Van welken auteur zou men het mogen vergen, dat al zijn werken op dezelfde aanzienlijke hoogte stonden?

En ook in dezen bundel is het eene verhaal beter dan het andere. Voortreffelijk, voortreffelijk is *Das Joch.* O, die van Vicki Baum alleen eigene, geheel aparte wijze, om ons de gevoelens harer personen te laten meebeleven. Zij dringt haar analyses niet aan u op. O, neen. Zij heeft er geen behoefte aan, u te toonen, hoe knap, hoe fijn, hoe scherpzinnig zij is. Zij beeldt, - zij beeldt het leven. En zóó sterk toovert zij haar personen als werkelijkheden, dat ik Frau Maja, de longzieke, van den verongelukten Florentin *hoorde* zeggen: ‘Nu gaat hij mij nog vóor’.

Hunger noemde ik al. Wie door deze novelle niet tot in zijn

diepste diepte wordt geschokt, is van een onbegrijpelijke, verstarde, harde onmenschelijkheid.

Jape im Warenhaus, - goed van locale kleur, maar zoo iets kan feitelijk ook wel een ander schrijven. En het einde van Hannes Rassiem, - dien we ons herinneren uit: *Eingang zur Bühne,* tragisch, ja. Maar tragischer is de ondergang van degenen, die in het leven nooit iets hebben gehad, aan wie nimmer iets werd gegund.

Der Sittich daarentegen is weer een heel bizonder staaltje van Vicki Baum's kunst.

Leben ohne Geheimnis.

Leben ohne Geheimnis is de uitstekende titel voor dezen filmroman. Ook op het terrein der film-industrie is deze schrijfster volkomen thuis, en zij vertelt er ons van op haar pakkende wijze, en zoo suggestief, dat we al haar beschrijvingen als wáár gevoelen.

Vermoedelijk heeft zij met Oliver Dent den jong gestorven Rudolf Valentino bedoeld, de aangebedene van duizenden vrouwen, de romantische filmheld bij uitnemendheid. De liefde voor Rudolf Valentino overschreed, zegt men, alle perken. Vrouwen pleegden zelfmoord voor hem, en in het gedrang bij zijn begrafenis, vielen er dooden. En op zijn grafmonument worden nog dagelijks bloemen gebracht....

Echter: le roi est mort, vive le roi. Robert Taylor, ‘The world most mobbed man’, wordt ‘de moderne Valentino’ genoemd. De New-York'sche politie had de grootste moeite hem veilig op de Berengaria te krijgen, toen hij zich uit Amerika inscheepte, om te gaan filmen bij de Fransche Gaumont. (Twee aanbidsters hadden zich in zijn hut verstopt!)

En.... hoe ontzaglijk waar schildert Vicki Baum de liefde van Donka Morescu, die, hoe sterk en waarachtig ook, toch voortdurend in conflict komt met haar film-arbeid, zoodat Oliver Dent zelfs eenzaam sterven moet. En die tweede vrouw, Ria Mara, wier ‘Erscheinen im richtigen Augenblick so aufgebaut und vielsagend’ is. Hoe voortreffelijk doet Vicki Baum uitkomen, dat de filmsterren zóó vergroeid zijn met hun vak, dat zelfs hun natuurlijkste uitingen niet alleen ‘Theater’ schijnen.... maar het dikwijls zijn.

En het slot? O, waarheidsgetrouwe, eerlijke Vicki Baum, bijna

tot erbarmingslooze wreedheid toe.... maar die aan de reëele levenswerkelijkheid niets opofferen wil, - en zeker niet ten gerieve van het o, zoo gevoelige, sentimenteele publiek....

Die Karriere der Doris Hart.

Wat mankeert er aan dit boek, dat het mij niet zoo lief is geworden als vele andere van Vicki Baum's werken?

Niets, zou men zoo zeggen. Er mankeert niets aan. Neen, heusch, niet. Ik zou er geen enkele aanmerking op kunnen maken. Maar....

Maar? Ja, als ik dan toch iets zeggen moet, - doch ik voel het slechts zoo aan, en weet niet of ik gelijk heb...., het lijkt me niet zoozeer met het hart als wel met het *verstand* geschreven, dit boek.

De opzet en de uitwerking der intrige zijn natuurlijk uitnemend. Wij krijgen een beeld, dat als een openbaring is, uit het Amerikaansche leven. Niets wordt ons bespaard van de daden en gedragingen en perversiteiten der Amerikaansche *upper ten thousand* en der lagere klasse. Natuurlijk is Vicki Baum in de omgevingen, die zij schrijft, volkomen thuis. Wie van sensatie houdt, kan die hier volop genieten. Een moordaanslag uit jaloezie, met al de gevolgen van dien; gevangenisstraf voor den man, een hartlijden voor de nooit geheel genezen vrouw.

Interessant is dit werk in hooge mate.

En een enkele maal komt de echte Vicki Baum te voorschijn; bijvoorbeeld waar Doris Hart en Basil bij het bezoek-uur in de gevangenis tusschen de tralies door de palmen hunner handen even tegen elkander leggen....

Er is veel afwisseling in dit boek, dat ons de eigenaardige atmosfeer toont van de gerechtelijke justitie, politiek, gezelschapsleven.... en ‘Elendsquartieren’ en ons voert door Amerika, Italië, de Fransche Riviera, Noord-Afrika en de Zuidzee-eilanden.

Knap, ongelooflijk knap is ook deze roman, dien men met ademlooze spanning leest.

Ulle, der Zwerg.

Tot slot van mijn notities noem ik een boek, dat weer al mijn liefde en warme bewondering heeft. Het is de geschiedenis van een

levensmisdeelde, en waarin een der krachtigste en meest-beteekenende qualiteiten van Vicki Baum op het sprekendst uitkomt; haar eigenschap om zich in den toestand van een ander te kunnen verplaatsen.

Hoe voelt een misdeelde zich in de wereld?

Hoe wordt een 'onvolwaardige' het gewaar, door iedereen als *anders* te worden beschouwd? Wat dóet hem het medelijden, de nederbuigendheid, de verachting, het plagen der menschen?.... Hoe beschouwt hij zijn eigen mismaaktheid, zijn onmacht, zijn eenzaamheid in het leven?....

Op al deze vragen geeft Vicki Baum het antwoord op een diepgevoelde en diep-aangrijpende wijze. O.... tragisch leven! is de onvergetelijke eind-indruk van dit boek....

* * *

Het is mij een behoefte en een blijdschap geweest, dit eerherstel voor Vicki Baum te kunnen schrijven.

JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE.

Bibliographie

Marie van Zeggelen. *Een Hofdame uit de 18e eeuw.* - J.M. Meulenhoff, Amsterdam.

Hoe houd ik van het werk dezer schrijfster. En hoevelen mèt mij houden ervan; getuige het feit, dat er van Een Liefde in Kennemerland reeds een derde druk verscheen. Ik voorspel aan dit nieuwe boek eenzelfde succes; het is in zekeren zin een vervolg, of laten we liever zeggen voortzetting daarvan, want deze roman staat geheel op zichzelf.

Het werk van mevrouw Van Zeggelen heeft altijd een nobele allure; het is absoluut zuiver en argeloos, als edel metaal zonder alliage. De karakters in dit boek: Fagel, diens vrouw, de gouverneur, de interessante prinses Gallitzin, zijn met sympathie en fijn begrip uitgebeeld; mevrouw Van Zeggelen had de beschikking over een uitgebreid familiearchief, maar om daaruit een boeienden roman samen te stellen, is geen gemakkelijke taak! De schrijfster heeft groote studies moeten maken, want een dergelijk archief is natuurlijk slechts het gaas of het straniem, waarop een bekwame hand in smaakvolle kleuren en patronen borduurt. Een welkom geschenk, dit boek, dat wederom werd uitgegeven in sober-gedistingeerden band, adaequaat aan den inhoud.

Taï Aagen Moro. *Levend Speelgoed.* - Van Holkema en Warendorf, Amsterdam.

Als men het werk van de exotisch-genaamde en *tant soit peu* riskante schrijfster Taï Aagen Moro kent, verbeeldt men zich, dat met den titel 'Levend Speelgoed' een man (of mannen) worden bedoeld, die voor een vrouw slechts speelgoed-objecten zijn (of omgekeerd). Tot onzen spijt evenwel krijgen we een vrij onbenullig en te lang verhaaltje van een kikker en een aapje, die, (klein als

zij zijn, dus al heel onwaarschijnlijk!) zelfs in een circus optreden. Het idee van voorwerpen, die als een nieuw soort van 'bijoux indiscrets' de doeningen der menschen aanschouwen en beoordeelen, is niet onaardig, maar het verhaal rijst nergens boven het tamelijk laag-bij-den-grondsche uit; kikker en aapje zijn in hun uitingen en gedragingen niet veel meer dan banaal en onbelangrijk. Wanneer een dergelijk onderwerp wordt geëntameerd, moet het meesterlijk behandeld zijn (zooals bijvoorbeeld Andersen het kon), of anders zoo onweerstaanbaar comisch wezen, dat men alle zonderlinge situaties en verhoudingen vanzelf aanvaardt.

Fantasie is misschien wel een der heerlijkste gaven voor den schrijver, - máár dan ook werkelijke, origineele fantasie, als waarvan bijvoorbeeld Helen Beauclerk blijk geeft in haar *The green lacquer pavilion,* - om maar één voorbeeld te noemen. Hierna beter, zullen we maar zeggen. Taï Aagen Moro (is deze naam Chineesch, Zweedsch, Spaansch?) heeft talent genoeg!

Josine Reuling. *Terug naar het eiland.* - N.V. Querido, Amsterdam.

Hoe komt het, dat wij aan dezen roman met zijn scabreusen inhoud, niet alleen geen aanstoot nemen, maar hem zelfs een heel mooi boek kunnen noemen? Dat komt, omdat Josine Reuling het schrijversmétier ten volle verstaat, en intuïtief weet, wat zij zeggen en niet zeggen moet. Dit boek, met zijn pathetischen titel, is als een stuk natuur, waarin we ook dikwijls heel vreemde dingen zien gebeuren, maar die wij zonder protest aanvaarden. Josine Reuling is knap, zij voelt zuiver aan, en zet de toestanden neer, niet, zooals (zou men zeggen) zij ze verzint, maar zooals ze nu eenmaal in werkelijkheid zijn. Ja, ik kan het niet helpen, ik vind dit een heel mooi boek.

Minny Musaph-Blijdenstein. *Uit het land van den cocktail.* - Duwaer en Zonen. N.V. Boekdrukkerij, Amsterdam.

Dit is een reisbeschrijving in allergenoeglijksten vorm (teekeningen van Lex Horn) èn, wat meer zegt, het medegedeelde is tot in

details betrouwbaar. Toevallig kan ik daarover oordeelen, door velerlei relaties met Amerika. Minny Musaph heeft ten eerste het voorrecht van een uitstekend waarnemingsvermogen, en ten tweede van een vlotten, zeer aangenamen verteltrant. Zelden las ik een reisbeschrijving, die mij zoo heeft geboeid; want de schrijfster heeft nog een derde voorrecht: namelijk overal toegang te hebben gehad. Wie naar Amerika gaan wil, moet zich dit werkje stellig en zeker aanschaffen, maar ook wie thuis blijft, zal ervan genieten als van een film vol afwisseling en belangrijkheid. Is dit boek een debuut? Dan wel een zeer gelukkig!

Emmy van Lokhorst. *Van aangezicht tot aangezicht.* - Em. Querido, Amsterdam.

Een boek van deze gevoelige, fijne, knappe schrijfster is altijd welkom, en Van Aangezicht tot Aangezicht is een nieuw, krachtig staal van haar kunnen: het is boeiend en hoogst modern. Na alle verwikkelingen is het gelukkige slot een ware verademing. Allerliefst is het kinderfiguurtje gegeven.

***Amy Groskamp-Ten Have. Moeder.* - Hollandia Drukkerij, Baarn.**

Mevr. Groskamp, die we al zoo lang kennen als vlotte vertelster van novellen en schetsen, verrast ons door ‘Moeder’ met een grooter werk, dat een plaats verdient naast Anna van Gogh's befaamden roman en het zeer mooie boek van Marie Koenen, die beiden ook de moederfiguur naar voren brengen. Amy Groskamp is de modernste, en plaatst ons in het midden van den tegenwoordigen tijd, waarin de verhouding van ouders tot kinderen de volstrekte antithese is bij die van vroeger, laat ons zeggen, bijvoorbeeld van nog pas een halve eeuw geleden.

Maar.... en dit acht ik het zeer belangrijke in dit boek! - zij toont ons met heldere voorbeelden aan, dat de huidige jeugd volstrekt niet zoo lijnrecht en vijandig staat tegenover de ouderen, als algemeen wordt gedacht; dat de kinderen *behoefte* hebben aan steun, aan meegevoel, aan begrepen worden.... dat de wil om mee te

leven, om één te zijn met hun kroost, van de *ouders* uit moet gaan, daar de veranderde levensomstandigheden de jonge menschen harder, onverschilliger, brutaler, opstandiger doen lijken dan ze in werkelijkheid zijn.

'Moeder' is een actueel boek, dat de verdienste heeft te boeien, ook nog om andere redenen dan het interessante onderwerp alleen. De dialoog is natuurlijk, de karakters zijn zeer goed uitgebeeld en volgehouden, de milieuschildering is overal aanvaardbaar, en het is in alle opzichten echt een boek voor dezen tijd!

Corry Stolts - v.d. Kieboom. *Villlapark.* - L.J. Veen, Amsterdam.

Aardige titel, aardige omslag, aardige roman. De levendige Corry Stolts mag zich gerust 'meester' noemen in het bedenken en behandelen eener intrige, die haar aanleiding geeft, haar veelzijdig talent op zijn aangenaamst te toonen. De schrijfster is jong en modern, en weet precies den toon te vatten, die op het moment het meeste is gewild. Amusant, met hier en daar een dieper accent, zal Villapark een breed publiek ongetwijfeld boeien.

Dora Musbach. *Buiten haar kring.* - L.J. Veen, Amsterdam.

Ik heb het, meen ik, al eens meer opgemerkt, dat Dora Musbach steeds vooruit gaat. Haar zooeven verschenen nieuwe roman lijkt mij echter haar allerbeste werk. Het verhaal loopt in logische lijn en alle karakters zijn goed opgezet en volgehouden. Dit boek is heusch een gelukwensch aan deze schrijfster waard.

Sint Nicolaas' keur-collecties.

Bij feestelijke gelegenheden werden voor ons kinderen, bij den boekhandelaar, boeken op zicht gevraagd, waaruit we dan een keuze mochten doen. Maar als daarbij boeken waren geweest, zooals wij die thans van de firma Kluitman kennen, zouden we dat vast voor

‘prachtuitgaven’ hebben gehouden, en.... de prijs zou daar dan ook mee in overeenstemming zijn geweest. Terwijl nu deze ‘prachtuitgaven’ de gewone uitgaven van Kluitman zijn, en de prijs daarvan valt binnen ieder's bereik!....

Tegen Sint Nicolaas komen de verrassingen los. Groote, kloeke boeken, kleurig en fleurig, goed van inhoud, duidelijk van druk, fraai van band, en door bevoegden uitstekend geïllustreerd. Ditmaal noteer ik met genoegen: voor jongens: Wouter Walden, De Snoek van Ventje. Een trouvaille! Het onderwerp van een man (door zijn vrouw ventje geoemd) die op zolder in een badkuip een snoek opkweekt, is van onweerstaanbaar comische werking, en de verwikkelingen, die er door deze situaties ontstaan, niet minder. Dit origineele en goed-geschreven boek (ill. van T. Leeser) zal niet alleen de jeugd, maar ook volwassenen enorm amuseeren. Dan, van Guus van Balkom, Raadselen rond Boschzicht een spannende detectiveroman, echt een kolfje naar elke jongenshand. Hetzelfde kan gezegd worden van Walter Tomson's Orpa, het eiland in den Niger, een avonturen-roman van je welste, krachtig en ter zake geïll. door Pol Dom. De boeken voor jongens, ik zei het al meer, bieden uit den aard der zaak de grootste verscheidenheid; bovenstaand boek is zóo enorm boeiend en brengt ons ongezocht zóóveel kennis bij over vreemde streken en volksstammen, dat we ademloos voortlezen tot de laatste bladzij.

De firma Kluitman heeft wel een zeer bizonden flair, zij weet intuïtief, wat jongens en meisjes het beste bevalt, en vandaar dan ook het gelukkige succes harer uitgaven. De vermoedelijk nog heel jonge Nanda is, meen ik, ook door hen ‘ontdekt’, zeer ten genoegen van het jongemeisjesvolkje, dat zich, ik weet het bij ondervinding, bizonder met haar boeken vermaakt. Het meisjeskwartet, geïllustreerd door Miep de Feyter, zal er ‘ingaan als koek’; de vier figuurtjes zijn gevoelig, natuurlijk, gevarieerd, levendig en vlot gegeven. Maar mevrouw Nachenius-Roegholt's *Margo's ups en downs* lijkt me het beste, dat we nog van deze betrekkelijk nieuwe schrijfster kregen. Het is een degelijk, goed gecomponeerde en uitgewerkte meisjesroman. Het karakter van Margo is, in al haar ups en downs uitstekend gegeven, en de figuur van den sympathieker Jan Maarten zal ons zeker nog lang bij blijven. (Illustraties van Hans Borrebach.) Ems van Soest compareert met een heel mooi

boek. Deze jonge schrijfster wordt voortdurend beter, want menschelijker en dieper. Ik kan dit nieuwe werk: Alleen in 't volle leven waarlijk niet genoeg aanbevelen. Een frissche geur waait ons tegen uit het boek (uit de paedagogische bibliotheek): Toen het lente werd op Oegehoek door Clara de Groot. Een boek om van te houden, en het te lezen en te herlezen en het cadeau te doen aan een kind, dat ons heel lief is. Van Willy Petillon, die al lang haar sporen (en gouden sporen!) heeft verdient bevredigt ook nu weer onze hooge verwachtingen in Brenda weet uitkomst. Johanna Kuiper geeft in Aslak's Marga een meesterlijke beschrijving van het leven en de bewoners van Lapland (ook voor volwassenen hoogst interessant. Nannie Franken komt met een verrassend debuut. Zuster Nonnie, dat weer eens een nieuw onderwerp entameert, dat van het pleegzustersleven. Leesbaar en onderhoudend.

Waarlijk, de firma Kluitman heeft zichzelve overtroffen, en we zijn haar groote dankbaarheid verschuldigd, want, wat is heerlijker, dan dat we ons, voor het jonge volkje (het beste is voor onze kinderen niet goed genoeg!) tot absoluut betrouwbare uitgevers kunnen richten.

En nu komen we aan de collectie van de Z.H. Uitg. Mtsch. te 's-Gravenhage, welke collectie zich altijd onderscheidt door vier uitnemende qualiteiten: een *first rate* keuze der te vertalen boeken; een *first rate* uitvoering, voortreffelijke vertalers, en het geven van den completen tekst der boeken. (Dikwijls, meestal, verlangen de uitgevers een bekorte bewerking, maar deze firma is niet bang voor omvangrijke boeken, en dat ook het publiek er niet bang voor is, bewijst wel het, in herdrukken aangetoond succes dezer Maatschapppij.) Wij ontvingen thans van Ursula Parrott: Wat niet sterven kon (vert.: L. Th. Franse), verhaal van een liefde *fort comme la mort,* en welk boek een uitgewerkte analyse is van het thema: zoolang wij leven, kan alles nog, totdat men opeens bemerkt, dat *niet* alles meer kan, en in de tragiek van een liefde, die nu *comme la mort* is geworden, berusten moet. Van Sara Ware Bassett twee boeken: *Haar eigen weg,* vert. A. Vuerhard-Berkhout, en *Als zand in de branding,* vert. eveneens van Mevr. V.-B. Twee romans, die boeien door een natuurlijke, zuivere vertelkunst, een zeer goede conceptie, een aannemelijke realistiek, en een fijne, diep-

gaande zielsanalyse. *Als zand in de branding* heeft nog een aparte aantrekkelijkheid - tegenwoordig zoo gewild - door een spannende diefstal- en niet-diefstal en detective-intrige.

Een zeer bizonder boek is: Erich Ebermayer's: Terug tot het leven. Het behelst de geschiedenis van iemand, die tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld is, en die, nadat hij 21 jaren is opgesloten geweest, gratie krijgt, en hoe hij dan 'den weg naar het leven terugvindt'. Ik vind dit een buitengewoon mooi boek; prachtig is de physche van den hoofdpersoon gebeeld, en alles in dit boek is absoluut aannemelijk. Een kranige prestatie. (Vertaling W.H.C. Boellaard.)

Vrouwen aan het roer.... is een zeer uitgebreide, gevarieerde beschouwing over het thema: *Cherchez la femme.* Ik hoop dit groote, prachtige boek, dat het vrouwenvraagstuk van alle kanten bekijkt, later te behandelen, met een paar andere boeken over hetzelfde onderwerp. (Vert. Mevr. Schottelius-Tony de Ridder.)

Salka Valka door den IJslander Halldor Laxness (vert. Dr. Annie Posthumus) is weer een van, die kolossale, inhoudsvolle uitgaven, zooals alleen de Z.H. Uitg. Mtsch. durft en vermag te geven. Een roman van een menschenleven. Om dit werk werd Haldor Laxness tot eereburger van Reikjavik benoemd en ontving van regeeringswege een jaarwedde. Zegt u dit niets? Leest dan het boek zelf, en weest het mij met mij eens, dat deze eer ruim- en ruimschoots is verdiend, en schrijft uw bewondering ter beantwoording der prijsvraag, aan de ondernemende firma, die ons het niet hoog genoeg te schatten geschenk van dit boek heeft gebracht.

Margaret Mitchell: Vuur over land, vertaling W.J.A. Roldanus Jr., is een zoo ongewone roman, dat ge er u door aangegrepen en vastgehouden voelt als in een werveling van een storm, en dat de uren aan de lectuur besteed, u onvergetelijk zullen bijblijven. Anderhalf millioen exemplaren werden van dit boek in één jaar in Amerika verkocht.

Phyllis Bottome is al een goede en geliefde kennis van ons. Karakters in botsing (vert. Mevr. Gorter-Keyser) geeft een meesterlijke psychologische analyse van verschillende personen en een indringende studie van het gangsterwezen.

De collectie der Z.H. Mtsch. is ditmaal van een overweldigende, verrassende verscheidenheid.

D. Kostolanyi. *Anna Edes.* Vert. I. Rona en Truus Eygenhuysyen. - Ned. Keurboekerij, Amsterdam.

(Eén ding zou ik willen weten. In de brieven en dagboeken van de merkwaardige, hoogst begaafde, te vroeg gestorven schrijfster Katherine Mansfield is herhaaldelijk sprake van een auteur Kosteliansky genaamd. Zou dit dezelfde kunnen zijn als de schrijver van Anna Edes: Kostolanyi?)

Een sterke en toch fijne, met absoluut vaste hand gedane karakteristiek van een eenvoudige, ja, primitieve vrouwenziel is Anna Edes. Een boek, dat door zijn aangrijpende kracht niet gauw zal wordt vergeten. Een verrassende analyse door een man van een vrouw tot in haar diepste onbewustheid. Boeiend en knap.

F.E. Sillanpää. *De weg van een man.* - J.M. Meulenhoff, Amsterdam.

Evenals de film ons vreemde landen en volkeren nader brengt, evenzoo zijn het de moderne ondernemende uitgevers, die ons, tot dusverre onbereikbare literaturen door utistekende vertalingen nader brengen. In bovenstaand boek maken we kennis met een Fin en deze kennismaking is bovenmate interessant. We leeren hier een land en een volk kennen, dat ons tot dusverre een fata morgana aan den horizon leek. Maar neen, De weg van een man, is de weg van vele mannen, doch.... in een omgeving, die voor ons alle belangwekkendheid heeft van het nieuwe. De vertaling van Siegfried van Praag laat zich lezen als oorspronkelijke taal, en de uitgave is zoo degelijk en keurig, als we het van deze firma gewend zijn.

Z. Nowakowski. *Kaap de Goede Hoop.* - A.A.M. Stols, Maastricht.

En hier hebben we te maken met een Pool, wiens boek het waarlijk verdiende in het Nederlandsch te worden overgebracht. De wereld en het leven gezien met de oogen en ervaren met de ziel van een vijf-zesjarig kind is de inhoud ervan, die ons boeit van het begin tot het einde. Meesterlijk is de psyche van het jongetje

aangevoeld; naïef, nu eens eenvoudig, dan weer gecompliceerd, hier en daar tragisch, dan weer ongewild comisch.... is het een verrukkelijk boek geworden. Ik ken in Nederland slechts één auteur, die met dezen schrijver concurreeren kan, en dat is Theo Thijssen, in b.v. Kees, de jongen en Het taaie ongerief - waarin we een even groote, onopzettelijke, ras-echte humor aantreffen. Ik ben blij dit boek te hebben gelezen; het is een geestelijke verkwikking. Een bizondere *coup d'essai,* die zich een *coup de maître* toont, is (bij denzelfden uitgever): *Alli's Zoon* door Manghild Haalke. Schitterend is de psychologie van de moeder, die in zekeren zin de oorzaak is van haar zoon's geestelijken ondergang. Sterk en toch fijn is dit boek, dat doet denken aan Ethel Mannin's Children of the earth.

Bij de Erven J. Bijleveld te Utrecht verscheen een roman van Ronald Fangen, uit het Noorsch vertaald door Joh. E. Kuiper, een boek, dat der nauwkeurigebestudeering overwaard is. Met een onbarmhartige, feillooze zekerheid legt de auteur de geheimste gedachten en meest verborgene zieleroerselen bloot der menschen in hun gedragingen onderling. Hij toont ze ons in al hun armzaligheid, valschheid, leugenachtigheid en sophisme. Maar toch is het geen hopeloos boek. Men leze het, om dit te begrijpen.

Onze groote rivieren. Verkade Album. - Firma Verkade, Zaandam.

Met hoeveel verlangen wordt het nieuwe Verkade Album elk jaar tegemoet gezien, en als het komt, dan is er vreugde in huis. De prachtige uitvoering is een lust voor het oog, de fraaie, smaakvolle platen doen aan als kunstvolle schilderijen, die ons land, ons dierbaar Nederland, in beeld brengen op een wijze, die vriend en vreemdeling gelijkelijk bekoort. Een zilveren jubileum viert met deze nieuwe uitgave de firma, die met haar reeks een kostbaar geschenk aan jong en oud heeft gegeven. De aquarellen, fijn van toon, charmeerend van kleur, zijn een kostbaar bezit, en de tekst van den onvolprezben Dr. Jac. P. Thijsse ìs boeiender dan menige roman. Ziet, ziet dit nieuwe Album in uw bezit te krijgen, ge verwerft er u mee een ‘Thing of beauty’, en in den waren zin des woords ‘a joy for ever’.

JEANNE KLOOS-REYNEKE VAN STUWE.

Ontvangen brochures, herdrukken, woordenboeken, vertalingen, bloemlezingen, verslagen, enz. enz.

Richard Minne. *In den zoeten inval. De Garve.* - A. v. Acker, Brugge.
E. de Néve. *Durango.*
J. van Melle. *Wraak.* - Johannesburg.
E. de Bom. *Lodewijk Verhees, Erasmus.* - Gent.
Marie Vos. *Bewogen vaart.* - Stols, Maastricht.
Alma de l'Ange. Dictaten. *Wedergeboorte.*
Anna Hers. *Op de drempel.* - Van Holkema en Warendorf, Amsterdam.
E. v. Hallen. *Charles de Foucauld.* - Het Spectrum, Utrecht.
E. Trunz. *Dichtung und Volkstum in den Niederlanden im 17 Jahrhundert.* - E. Reinhardt, München.
E. Smedes. *De religie v.d. Kosmischen God.* - Ripperdastraat, Haarlem.
Feest en strijd. Uit de geschriften van Mr. A. de Graaf. 1867-1937. - H.J. Paris, Amsterdam.
René de Clercq's grootste liefde.
René de Clercq. *Overgebleven gedichten.*
René de Clercq. *Nagelaten gedichten.*
René de Clercq. *Meeningen.*
Mededeelingen over René de Clercq, door J.J. Wijnstroom. - Drukkerij: Wed. G. van Soest, Amsterdam.
J.J. Poortman. *Over eenige min of meer occulte motieven in de wereld-litteratuur.* - v. Gorcum Co., Assen.
A. Marja. *Stalen op zicht.* - De Spieghel, Amsterdam.
P.R.O. Peller. *Zonen van Icarus.* - Het Spectrum, Utrecht.
Leo van Breen. *Kwartet.* - C.A.J. van Dishoeck, Bussum.
Ludo v.d. Wijgaert. *De purperen vloek.* - Boekhandel Ludo, Boom.
Annales sociologiques. Fascicule 2. Série C. Série D. Librairie. - Félix Alcan, Paris.
J. Vorrink. *J. v.d. Vondel in zijn lof, klacht, toorn, scherts en schimp.* - W.B. Vereeniging, Amsterdam.
International Conciliation. - Carnegie endowment. June 1937.
Frysk Jierboek 1937, door Sipma en J.D. Brouwer. - Van Gorcum Comp., Assen.
Panait Istrati. *Het leven in.* - H. Meulenhoff, Amsterdam. Vert. Dr. Arnold Saalborn.
Hjalmar Bergman. *Katja in rok.* - Vert. Dr. P.M. Boer-den Hoed. H. Meulenhoff, Amsterdam.
Wim Kruseman. *Verzen.*
J. van Hattum. *De pothoofd-plant.* - Nijgh en v. Ditmar, Rotterdam.
Herman Robleto. *De geworgden.* - Vert. Peter Thiry. W.B., Amsterdam.
Dr. M. van Blankenstein. *Woelig België.* - De Periscoop. Ned. Keurboekerij, Amsterdam.
So lautet der neuzeitliche Geschäftsbrief. 1 en 2. - J. Noorduyn en Zn., Gorinchem.

J.M. Linthorst Homan-Staal. *Liedjes.* 2e verm. druk. - H.D. Tjeenk Willink & Zn., Haarlem.
Ch. A. Cocheret. *Poppenkast.* 2e druk. - W.L. en J. Brusse, Rotterdam.

W.L.M.E. van Leeuwen. *Epiek en lyriek.* 4e druk. - J.B. Wolters, Groningen.
Maurits Neels. *Beelden uit mijn kinderjaren.* Deel 1 en 2. - De Zijdeworm Brussel.
Annales sociologiques. Série E. Fasc. Librairie. - Félix Alcan, Paris.
Johannes Jensen. *Gudrun.* - Vert. mevr. Dr. Boer-den Hoed. Holl. Drukkerij, Baarn.
André Gide. *De nieuwe spijzen.* - Vert. Jef Last. W.B., Amsterdam.
Norge i Nederland, utarbeidet av B.A. Meuleman. - A.W. Sijthoff, Uitg. Maatschappij N.V., Leiden.
Verslagen en mededeelingen, Kon. Vlaamsche Academie. - Sept., Oct., Nov., Dec. 1936.
Prosper Arents. *Op jacht.* - v. Uffelen en Delagarde, Antwerpen.
Jean Giono. *Weer een lente.* - Vert. Antoon Coolen. Karavaanserie. Boucher, Den Haag.
Vertellen, Vlaamsche Novellen. - S.V. Onze tijd, Brussel en W.B., A'dam.
Jan Cep. *Slagschaduwen.* - Vert. Dr. Boutelje. W.B., Amsterdam.
L. Farrago. - Vert. Mr. E. Straat. Ned. Keurboekerij, Amsterdam.
H. Godthelp, Dr. J.C. de Haan en M.E. de Leve. *Schets v.d. West-Europese letterkunde.* - J.B. Wolters, Groningen.
Mr. A. Hustinx. *Tussen Tafelberg en Zambesi.* - Het Spectrum, Utrecht.
Mededeelingen v.h. Karel van de Woestijne Genootschap. - 6e afl.
Het scheidende jaar, bloeml. samengesteld door Martien Beversluis en Sjoerd Leiker. - Bosch en Keuning, Baarn.
W.L.M.E. van Leeuwen. *Bekn. Overz. der Ned. Letterk.* 2e druk. - J.B. Wolters, Groningen.
Dr. Bernet Kempers. *Muziekwetenschap in den loop der tijden.* - W.L. en J. Brusse, Rotterdam.
J.D. van Calcar. *Michal.* - v. Gorcum & Co., Assen.
J.M. Roelofsen. *Kerstmis.* - v. Gorcum & Co., Assen.
Kon. Vl. Academie. *Jaarboek 1937.*
M. Coole, Johan Daisne, Luc. van Brabant. *Klaverendrie.* - A. Thiery, Gent.
A. Wildschut. *Onze stijlfouten.* 2e druk. - J.B. Wolters, Groningen.
Sally Salminen. - Andries Blitz, Amsterdam.
Uw courant is goud waard. - H. v. Gimborn N.V., Zevenaar.
Seerp Anema. *Destructivisme.* - J.H. Kok te Kampen.
Carnegie Endowment. *International Conciliation.* - Sept., Oct. 1937.
W.N. v.d. Hout. *Publiciteitsleer.* - AE.E. Kluwer, Deventer.
T. van Schilfgaarde. *Traditie, Demokratie, Psychologie.* - Erven J. Bijleveld, Utrecht.
Arthur van Schendel. *Der liefde bloesems.* 3e druk. - J.M. Meulenhoff, Amsterdam.
Teixeira de Pascoaes. *Paulus.* - Vert. A. Thelen en H. Marsman. - J.M. Meulenhoff, Amsterdam.
Prof. Dr. P. Geyl. *Geschiedenis van de Nederlandse Stam.* 3e deel. - W.B., Amsterdam.
H. Duvernois. *De man, die zichzelf terug zag.* - Vert. Mevr. Musaph. N.V. Duwaer & Zonen, Amsterdam.

Mikkjel Fonhus. *Skiloopers.* - Vert. Agnes Röntgen. A.W. Sijthoff Uitg. Maatsch., Leiden.
Het geestelijk wezen der Vrijmetselarij, door het Hoofdbestuur. - W.P. van Stockum, 's-Gravenhage.
René de Clercq's Levensloop, door J.J. Wijnstroom.
Eva Asscher. *Een meisjesleven.* - W.B., Amsterdam.
Kristal. Letterkundig Jaarboek, samengesteld door Emmy van Lokhorst en Victor van Vriesland. - Nijgh en van Ditmar, Rotterdam.